ITINERARIUM
Ofte
Schipvaert
door
Ian Huygen van
LINSCHOTEN.

1614.

246
6
6

NIET
UITLENEN

GESCHENK VAN
BERNARD MENSING

N
UIT

ITINERARIVM,
Ofte
Voyage ende Schipvaert
Van
IAN HVYGEN VAN LINSCHOTEN.

ITINERARIVM,
Ofte
Schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien.

Inhoudende een beschrijvinge/ dier Landen/ Zee-custen/ havens/ Rivieren/ Hoecken ende plaetsen/ met de ghedenckwaerdighste Historien der selve.

Hier zijn by gevoeght de Conterfeytsels/ van de habyten/ drachten/ so van de Portugesen aldaer residerende/ als van de Ingeboorene Indianen: Ende van hare Tempelen/ Afgoden/ Huysingen/ manieren/ Godes-dienst/ Politie/ Huys-houdingen ende Coophandel/ hoe ende waer die ghedreven wordt: Als oock van de Boomen/ Vruchten/ Cruyden/ Speceryen/ ende dierghelijcke Materialen van die Landen.

Alles beschreven door, Ian Huygen van Linschoten.

Opt nieuwe gecorrigeert en verbetert.

TOT AMSTERDAM,
By Jan Evertsz. Cloppenburch/ in de vergulden Bybel/ Anno 1614.
Met Previlegie voor 12. Iaren.

246
b
6

EX LIBRIS
UNIVERSITATIS
NOVIOMAGENSIS
20448

PREVILEGIE.

DIE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, hebben gheconsenteert, ende gheoctroyeert, consenteeren ende Octroyeren mits desen Ian Huyghen van Linschoten, omme voor den tijdt van twaelf naest-comende Iaren alleene in de Vereenichde Provincien te mogē doen Drucken, eñ uyt-geven, seker Boeck, tracterende van sijn Reyse in Oost-Indien, mits-gaders van de natuere ende ghelegentheyt vande Zanden aldaer, erde hoe deselve, ende de Custen daer omtrent zijn streckende, ende by de Portugesen bevaren ende ghefrequenteert worden, ghelijck oock van daer mede de VVest-Indien, Brasilien, &c. by hem hier te vooren uyt-gegeven, ende van nieuws gerevideert, daer by ghevoeght wesende de Beschrijvinge van by Noorden om, door VVeygats, Verbiedende ende Interdicerende een yeghelijck 'tvoorsz Boeck inde vereenichde Provincien in't gheheel ofte deel in eenighe talen na te drucken, ofte doen na-drucken, Ende buyten na-ghedruckt in de selve Vereenichde Provincien te brengen, omme die te vercoopen, ofte doen vercoopen, by pene van confiscatie ende verbeurte van sulcke na-ghedruckte Exemplaria, ende daerenboven van de somme van duysent guldens, een derdendeel daer van tot behoeff van den Aenbrengher, het tweede tot behoeff vanden Armen, ende het derde derdendeel tot behoeff van den Officier die het Exploict doen sal. Aldus gedaen ende gheoctroyeert ter vergaderinge vande Hooch-gemelte Mogende Heeren Staten Generael, In's Graven-haghe den dertichsten Iulij, int Iaer sesthien-hondert ende thien.

E. Clandt. V[t].

Ter Ordonnantie vande voornoemde
Heeren Staten Generael

C. Aerssens.

AENDE HOOGH ENDE VVELGEBORENE VERMOGENDE, EDELE, ERNTFESTE, VVIISE ENDE VOORSIENIGE HEEREN, MIIN HEEREN, REPRE-sentcrende de Generale Staten der Gheunieerde Nederlantsche Provintien.

Helijck sommighe haer slechtigheyt te seer laten blijcken, die sonder eenich onderscheyt al aen nemen, vvat vreemts ofte nieus voorghedraghen vvert, so dunckt my (onder verbeteringhe) oock dat zy die natuer ende haer schat in al te enghen perck besluyten vvillen, die niet gheloofvvaerdich en houden, dan dat ons onder onse deelen des Firmaments verschijnt, of des conform elders hem openbaert: vvant aen allen oorten merckelijcke ende verscheyden oorsaken gevonden vverden, om sich met recht des veelvuldighe besonderheyts te vervvonderen, die haer in de nature opdoet.

Al vvaert dat vvy verder, noch anders niet bemerckten, dan dat so vvel het Aertrijck onse vvoonstede, als het vvater, dat oock in hem selfs vvonderbaerlick is, niet alleen grootelijck verschillende zijn int verthoonen, ende int ghene onder haer bedecken voortbrenghen ende voeden: maer oock dat de menschen, die doch soo heerlijcke schepselen zijn, onder een hoochte des Hemels in ghedaente en vvesen lichtelijck t'onderkennen zijn na verscheydenheyt der plaetsen: Sullen vvy met billicker vvijse veroorsaeckt vverden in't ondervinden van so groote veranderinghe ons verder te bedencken en sekerlijck ghelooven, dat het minste ons voor ooghen is, te meer siende, dat oock de natuer in haer overvloeyende schoot, der menschen hantvverck soo na bootst, ende uyt haer selfs voortbrengt, dat aende volmaecktheyt int zijne vveynich ofte niet bevonden vvert t'onbreken: Het vvelcke hoevvel so vvaerlijck als vvonderbaerlijck blijcken sal, nochtans so vvy naerder gaen ooghen op de verborghen cracht ende eygenschap, die des Scheppers almoghentheyt in de nature besloten heeft, sullen vvy ymmers ons alle verstants cloecheyt moeten ontgeven, volcomelijck bekennen, dat zijn vvijsheyt (in dien besonder) veel ons voorghestelt heeft tot vervvonderinghe, ende het bevvijs ofte reden daer van versegelt inde diepte zijnder verborghentheyt. Het is onghetvvijfelt vervvonderens vveert, dat die droevighe boom (ghelijckse in Oost-Indien van de Portugaloysen ghenoemt vvert) de gantsche nacht staet bloeyende, ende op de morghenstont zijn bloeysel, dat van seer soete reucke vvas, haestelijck laet vallen, beginnende het gantsche jaer door metten ondergane der Sonne van nieus vveder te bloeyen. Oft oock (het vvelcke seltsamer is) dat aen een seker oort des Vorstendoms *Anhalt*, het Aertrijck van selfs opvverckt so volmaeckte Copkens, oftse op een Pottebackers radt ghedraeyt, ende de ootkens met handen aengeset vvaren, vvelcker noch onlanghs tvvee van den doorluchtichsten Hertoch van Wittenbergh ghesonden zijn aen den Hoochgheleerden *D. Bernardt ten Broecke*, Medecijn deser stadt Enchuysen, versekerende zijn doorluchtichste Ghen. op Vorstelijcke vvoorden van gheen menschen yet daer aen gedaen te zijn, nochtans vvaert sake dat des Magneets steens ghebruyck ons soo bekent ende ghemeen niet en vvaer, vvie soude sonder meerder vervvonderinghe connen aenschouvven of ten minsten overdencken, dat door zijn verborghen cracht het Yser ghevveldelijck in de lucht opgetrocken, en door de selfde ghestadelijck recht-streecks nae't Noorden gherecht vvert, het vvelcke hoevvel de scherpsinnichste verstanden veel ende seer gheoeffent heeft, is nochtans tot noch toe (soo ick meyn) niet bevvesen, vvaer in dat principalijck sodanighe eyghenschap bestaet, vvelcke vvy ons te vveynigher of nauvvelijcx aentrecken, om dat onse verstant ende gedachten berustende door langhe gevvoonte int ghebruyck voorder op de verborghentheyt niet letten. Ende ghem[illegible] de

nier dierghelijcke meer in haer rijcke schatcamer versteken heeft, vvelcker vvy etlijcke ghevvoon, veel meer ons onbekent zijn, vvaer het niet groote traegheyt het verstandt verder niet te strecken, dan de ooghen bedraghen, al te groote goetdunckentheyt niet toe te staen, dan dat men met eyghen ervarentheyt ofte vvetenschap afmeten can, niet te min ick vvil geerne een yeghelijck zijn ghevoelen en oordeel so hier als elders in vry laten, voor my verclarende noyt van ander meeninghe ghevveest te zijn, dan liever onder my te houden, ofte eenvoudich ende trouvvelijck aen den dach te brenghen, het ghene my so in Oost-Indien zijnde, als op de heen ende vvederom reyse besonders of gedenckvveerdich in de tijt van derthien jaren bejeghent is, dan om het vvelstaen, ofte uyt redelijcke gissinghe daer yet van het mijn by te doen, het vvelcke ick tot noch toe ghevolcht ende onderhouden hebbe, als ooc niet en tvvijfel, ofte mette vvaerheyt bevonden sal vverden.

Ende nu met alle mijn moghelijcke vlijtigheyt beneerstticht hebbende, vvat my docht ofte ghevvesen vverde noodich te zijn tot claerder bericht des goetvvilligen Lesers, heb ick my uyt behoorlijcke danckbaerheyt beraden, soo daer yet lesens vveert in is, dat alle V.M.E. gants ende onderdanichlijck op te draghen, niet alleen om het hooch aensien, lof, naem, auctoriteyt ende vermaertheyt van dien te ghebruycken, als een schilt teghen die berispers vvangunst, ofte neusvvijsheyt: maer veel meer (vvant my des voorgaende vveynich aen treck) om neffens de natuerlijcke plicht, door vvelcke my met alle getrouvve onderdanen geerne bekenne so goedertieren Overigheyt alle eere, danck, ende dienst schuldich te zijn, oock danckelijck te erkennen, dat door faveur ende recommandatie van den Erntfesten ende hoochgheleerden Heer *D. François Maelson*, in V.M.E. vergaderinghe Ghedeputeerde continuelijck over so langhe jaren, ende Raet Ordinaris van de Staten van Hollant ende West-Vrieslandt, namens zijn Excell. &c. onse vvedervaren int ondervinden van de Noordtsche Enghte, Estrecho, ofte Straet van Nassau, ende die schriftelijcke verclaringhe daer toe dienende uyt sonderlinghe gunst V.M.E. heeft vvel bevallen, ende daerenboven my in de selfde dienst eerlijck onderhouden, ist sake dat V.M.E. sal gelieven mijnen vvoorderen arbeyt, neerstigheyt ende moeyte onder de banieren van V.M.E. goedertierlijck op te nemen, sal my eenen goeden hoop, ende sonderlinghe moet veroorsaken, om voorts (met de hulpe des Heeren) de principaelste Custen van Asien, ende omliggende Eylanden eer langh onse Vaders-landt oock bekent te maken, ende na mijne dienstlijcke recommandatie, ende onderdane eerbiedinghe.

Hier mede hooch ende vvelgeborene, vermogende, Edele, Erntfeste, vvijse ende voorsienighe Heeren, bidde den Almogenden V.M.E. te sparen ende te bevvaren, tot het bedienen des ghemeene landts saken in alle voorspoedigheyt ende vvelvaert, in lange ende Godtsalighe ghesontheyt, ghedaen in Enchuysen den eersten Ianuarij, Anno 1596.

V. M. E.

Onderdanighen Dienaer,

Jan Huyghen van Linschoten,
van Haerlem.

AEN DEN HOOCH-GEBOREN VORST ENDE HEERE MAVRITZ, GHEBOREN PRINCE VAN ORANGIEN, GRAVE

van Nassau, Catzenellebogh, &c. Marquis vander Veere ende Vlissingen, &c. Gouverneur eñ Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, VVest-vrieslandt, Zutphen, Vtrecht, eñ Over-yssel: Amirael Generael vander Zee deser Nederlanden. Ende aende Erntfesten, Eersamen, Hoogh-gheleerden, VVijsen, ende voorsienighe Heeren, de Gecommitteerde Raden vande Admiraliteyt in Hollandt, Zeelandt, ende VVest-vrieslandt.

OE wel dat onder alle oeffeningen daer de Menschen haer meest mede gheneren, de Landt-vvinninge de alder-oudtste, voornaemste, ende heerlickste altoos gheacht is ghevveest, nochtans so dunckt my (onder verbeteringe) dat de Zeevaert sonder vvichtighe reden, daer mede vvel mach vergheleken, ende in ghelijcke vveerden ghehouden vverden, sonderlinge so vvy op de gheleghentheydt der landen maer yet vvillen letten, het is vvel vvaer dat door de Landtvvinninge des Aerdtrijcx, vettichevt moet uytghetrocken, eñ alle noodtruft der menschen ghevvonnen vverden: maer door dien dat een landt (als den Poët seyt) niet alle dinck voortbrengt, ende seer vveynich ofte gheen so vruchtbaer ghevonden vverden, die haer van alles ter maten soo besorghen moghen, of haer ontbreeckt soo veel aen't een, als aen't ander overschiet; derhalven soo heeft de noodt gheraden, elders onderstandt des nootdrufts te soecken, het vvelcke kennelijck is dat noch overvloediger, noch tot minder costen ghesch ieden can, dan door behulpsaemheyt van Schepen, principalijck daer toe helpende de bequaemheydt van de Havenen ende Zee, vvelcke onghetvvijfelt haer vernste ende vvijtste verstreckt, ende ghemerckt dat des eene behoefticheydt uyt desanderen overvloedt moet vervult vverden, ten vvaer dat door de scheepvaert tot zijn vvaerde ghebracht vverde, dat een landtschap in menichte overschiet, soo souden, ofte veel landen onghebout blijven, ofte den Bouman des arbeyts ten laetstẽ verdrieten, vvaer aen't ghemeene vvelvaren so veel ghelegen is, als inde noot ontset te vverden: Ick bekenne hier jegens vvel, dat de bouvverie min ghevaerlijckheyts ende perijckels ondervvorpen is, dan dat verbetert de Scheepvaert met menichte ende verscheydenheydt van vvaren; ende is allesins blijckelijck datse niet alleen inbrenght ruymte eñ vvelvaert: maer oock de macht om een Stadt teghen ghevveldt te verdedighen: Die seer vermaerde rijckdommen ende pracht der Coninghen van Ægypten, zijn principalijcken uyter Zee ghehaelt: Der Athenienser macht bestont principalicken in haer Schepen; Ende vvat heeft de Venetianen tot het jeghenvvoordich ghevveldt ende heerlijckheyt ghebracht, dan dat van Visschers ghevvorden zijn Schippers, ende allencxkens verder trachtende, Tracien, Syrien, ende Ægypten, als met een brugge aen haer Oever hebben ghebracht? Ende vvy (des God ghelooft zy) hebben ons oock diens niet te ontdancken, siende merckelijck de vvelstandt onses lieven Vaders-landts, daer door veel verbetert ende verstijft te zijn; Blijft niet te min de Landtvvinninghe onvermindert haer oude heerlijckheyt ende vveerde, alleen is van ons so veel gheseyt, om te bevvysen dat uyt een heerlijck ghemoet oock ghedreven vverden, ende

ende nutbare Inghesetenen zijn, die haer tot dienste van haer Vaders-landt, ofte des ghetrouvve Coopmans ter Zee gheneeren, onder vvelcke der onseren moet, trouvve, ende geraddicheyt, mach by anderē oock met recht vvel gepresen vverden, ende om daer benevens loopender vvyse te bedencken geven, vvat handel ende voordeel te vervvachten staet, tot verbeteringe vande ghemeene vvelvaert, uyt het heerlijck voornemen van uvve F. G. om t'ondersoecken de tvvijfelachtighe engte tusschen de Schitische ende Tartarische Zee, tvvelcke teghen meeninge van veele soo gheluckelijck volbracht, als vvijsselijck voor gheslaghen ende begonst, ons alreede heeft opgedaen een gherade ende vvelhandelbare vaert, tot aen de uyterste ende rijckste palen van Asien, ende der Eylanden Oceâni, ghelijck vvy op onse vvedercomste voor uvver F. G. door onderstandt des Eerentfesten ende hoogh-gheleerden Heere D. François Maelson, Raedt van State neffens uvver Excell. verhopen in trouvv ende vvaerheyt gherapporteert ende vertoont te hebben, ende eer lange metter daedt te sullen ervinden, eñ uyt gevvisse ervarentheyt onder uvve Princelijcke ende heerlijcke name, voor alle de vvereldt te doen blijcken; Voor nu beraden zijnde, om mijn schuldige danckbaerheyt te bevvijsen, eñ t'nieuvve vverck voorstandt te beraden, in druck te voorderen, het jeghenvvoordigh REYS-GHESCHRIFT vande Portugaloysers Navigatien van alle de contreyen van Orienten, ende meer andere, Bidde onderdanelijck V F. G. ende uvve E. vvillen haer dat, middeler tijdt laten een onderpandt zijn, van mijn gants vvilligen dienst ende ghenegentheyt, ghelijck ick my oock anders niet laet, noch oyt heb ghelaten voorstaen, dan dat het insonderheyt behoorde uvve F. G. ende E. eyghentlick toegheschreven eñ opghedraghen te vvorden, soo yet daer in zy, dat eenighen tot vermakelickheyt, of anderen tot onderrichtinge souden mogen strecken, als onder der selver dienst ende eerlijcke besoldinge eerst voor den dach gebracht, so vandt ick oock niet vvien een beschryvinge van de Zeevaert behoorlicker mocht toeghedocht vverden, dan den ghenen die by haer selven diens vvetenschap ende oordeel hebben, ende vvettelicken bestelt zijn, om de voorderinge ende de veylicheyt van dien te besorgen, alst vvel ghebleken is, dat in haer getrouvven dienst een grooten deel des ghemeene vvelvaerts berustende is, Ick bekenne geerne 'tselve te geringe te ziin, om soo heerlicke ende uyt-muntende name voor te vvenden, dan vertrouvve my, vvat aen const ende cierlickheydt ontbreeckt, in de vvelcke ick niet gheoeffent en ben, dat 'tselve bevonden sal vverden met ghevvisse ervarentheyts aenvvysinge verbetert te zijn, moghende in goeder ghevvisheyt versekeren niet daer by gevoecht te hebben, dan dat ick selfs bevonden hebbe, ende van vele ende verscheyden der cloeckste Stuer-luyden in Oost-Indien, ende elders, vvel ende vvisselijck onderricht ben vvaer te zijn, vvaer mede my seer onderdanichlijck ghebiedende; Bidde gants hertelijcken den opperste Coninck, V. F. G. Princelijcke ghemoet, heerlijcke voorslaghen, ende entreprinsen, ende Vaderlijcke sorchvuldicheyt; Midtsgaders V. E. getrouvven arbeyt, ende menichvuldighe moeyten te beg'nadighen, ende stueren tot grootmakinghe sijns heyligen naems, ende tot vvelstandt van onsen lieven Vaderlandt. t'Enckhuysen, &c.

V. F. G. ende E.

Onderdanighen Dienaer

Ian Huyghen van Linschoten van Haerlem.

PROHEMIO OFTE VOORREDEN TOTTEN LESER.

Erkeerende/goetwillighe Leser/in Oost-Indien/ende wel (dat ick sonder roem mach segghen) onder de principaelste so Christenen als anderen aldaer converserende/en conde ick niet nalaten/het zy door natuerlijcke ghenegentheyt/of door vreemdigheyt/ofte verwonderinghe om als nu als dan aen te teyckenen/en t'onderwerpen ofte conterfeyten/so ick dat best conde/'tghene my dochte yet besonders te wesen/ofte van onse landts aert ghebruyck ende manieren verscheyden/ende dat alleen tot een vermakelijckheyt/ofte voor tijt-verdrijf/om 'tselfde namaels te moghen mijn vrienden int particulier voor een nieuwigheyt verthoonen/dan na mijn wedercomste binnen de stadt Enchuysen (des Godt ghelooft zy) oversiende 'tghene ick (als voorsz. is) vergadert hadde/ende nu van d'een/nu van d'ander 'tselfde besichtight zijnde/hoewel naer mijn opinie slecht en plompelijcken ghedaen/nochtans alst scheen zy luyden eenen sonderlinghe verwonderinghe lust ende welbehagen daer in hebben ghenomen/ende seer instantelijck aenghehouden/my daghelicks sonder ophouden vermaende die memorien ofte ghedachtenisse van mijn voorsz. reyse aen den dach te brenghen tot een yghelijcx dies lustende vermakelijckheyt/'twelcke my hebbende ten laetsten laten aenspreken/bevonde wel meerder scherpsinnigheyt en voorgaende oeffeninghe my van noode gheweest te zijn/om de verstandighe eenichsins daer in beter te voldoen: Maer ghelijck die ter volle Zee ghecomen is/hem te laet beclaecht zijns raets/dat hy met den schipper in ghetreden is/so can ick my nu oock niet seere bemoeyen/om mijn onschult in desen te maken/ofte opt misverstant van anderen te verschoonen/alleen my vertrouwende op uwe goetgunstigheyt/die my cleyne vernuft/arbeydt ende onghestileerde manier van schrijven sal ghelieven te duyden nae de goede meeninghe die ick ghehadt hebbe/om mijn voorghedachte vrienden te believen/ende oock V. E. thuys blijvende binnen uwe Camer ofte Cantoor ghetrouwelijck voor te draghen/alles wat my in den tijt van derthien jaren/so int reysen als in de voorghemelde landen verkeerende wonderbaerlicx ende ghedenckweerdichs beieghent is/als ick verhope dat V.E. int vervolch van dien claerder ende breeder sal vinden tot hare vermakelijckheyt/ende moghelijck profijt dan ick met weynich woorden naer eysch der saken hier bequamelijck soude connen verhalen: bidde derhalven dat V.E. gelieve noch in de Figuren seer groote const/ende sonderlinghe fraeyigheyt te soecken: maer alleenlick die natuerlicke en waerachtighe afbeeldinge der selver/noch int sommierlick verhael van dien oock eenighe welsprekentheyt te verwachten: want ick in mijn jeucht daer toe niet opghevoet/ende veel min gheoeffent ben gheweest/maer alleenlick de clare waerheyt/die ick hier inne naecktelijck hebbe ghebruyckt/ende daeromme voor den recompense my laet ghenieten 'teffect vant ghemeene spreeckwoort: Die goeden vville voort 'tvverck, ende sal my hier aen eere ende dancks ghenoech gheschien.

Vaert vvel.

Op d'Oost-Indische beschrijvinge van Ian Huyghen van Haerlem.

SONNET.

IS der Helten lof weert om te verbreyden
Met Pindari Basuyn, dat: sonder achten
Op Neptuni toorn; t'ontdecken betrachten
Een nieuwe werelt van d'onse verscheyden,
Ghelijck dat voormaels vroom-dadich beleyden
Die 't Vlies uyt Colchis tot Argos met brachten;
Danck-weerdich wel zijn wiens eed'le ghedachten
Wt eerlijcke luster haer vierich uytspreyden,
Om t'ondervinden wat Phœbus stralen
Ontluycken doen aen ver-ligghende palen.
Naemlijck mijn HVYGHEN, diens versochtheyt vroet
Ons seer claerlijck opdoet d'Indissche stranden,
En wat voort wonders Orienten voet
Van Costlijckheyt rijck boven alle Landen.

Schaemt u niet te beteren.

P. H.

O Veel-tongighe Faem (diens Trompetten gheclanck
Des menschen lof verbreyt over al s'werelts wijcken)
Roept en condight seer snel met eeuwigh-soete sanck
Van hier Ian Huyghens naem tot de Tuyt-poolsche rijcken,
Zijn doorsichtighe oogh' heeft neerstich gaen doorkijcken
Al d'Oost-Indissche schat wel twee seven iaer lanck:
Die hy tot onse nut door Pithoos konst doet blijcken
Met d'uytbeeldinghe schoon van tgheheel landts ombanck.
Hier door gaet zijn lof veer den loosen Griecx te boven
Die reysend' Circe sach, Cyclops, Calypso schoon/
D'half-hondighe Scilla, Charybdis en Syrenen.
Want 'tschat-rijcke Goa, Cananor, waert om loven/
Iava, Cochin, Pegu, Ceilan vol edel steenen/
Stelt dees (met and're meer) als een spieghel ten thoon.

In Amor perseverando.

C. T.

In Indiæ discriptionem Iohannis Hugonis à Linschoten.

INdiam & extremi tractus Orientis adire;
Patriâ abesse annis quatuor atque decem;
Et toties mutare solum, mare, sidera, gentes:
Mutatis toties inde rediisse domum:
Res rara & felix Hugo Linscote, *nec ante*
Quenquam alium è nostris hoc potuisse reor.
Si tamen hoc quisquam potuit, non ille perenni
Munere res visas detulit in patriam.
Quod tu nunc facis, & nobis das cernere nullo,
Quæ prius innumero visa labore tibi.
Per te nunc Batavis Indos lustramus ab oris,
Tótque hominum terras, mœnia, iura, domos.
Possumus & per te, si quem ferat ardor eundi,
Iam modo securas tam procul ire vias.
Tu brevia & syrtes, & naufraga saxa recludis,
Quique nocet portus, quæque sit aura favens.
Et quæcunque tuo legisti sæpe periclo,
Hæc eadem relegis quo fugienda modo.
Fœlix, qui tantos potuisti evincere casus,
Venturis tantos tradere temporibus.
Te magna à visis sequitur, sed gloria maior,
Plus vidisse tuæ, quam tibi, te patriæ.

T H. Velius Hornanus.

Op d'Oost-Indische beschrijvinghe van Ian Huyghen van Haerlem.

ODE.

D'Hert-roovende Goddinne
Om't Batavjers gheslacht/
Te toonen ionst en minne
En dat zy daer door winne/
'tGhevleugelde ghedacht:
Heeft haer schilp voort ghebracht/
Daer zy mede can varen
Op de Azure baren/
By daech ende by nacht.
Daer in gaet zy ras stellen
Huyghen met const bevaen:
Haer gulden seylken vellen
Om op de groote wellen/
Vande woest Oceaen/
't Onbaende padt te gaen:
Na d'Oost-Indische Landen
En hem de cromme stranden
(Vol schats) te doen sien aen.
Tethys en haer ghespelen
Omringhen hen met spoet:
De Syrenen die quelen
Met soet-klinckende kelen:
'tSchubde volck vreucht ontdoet:
Triton comt hen te moet
Doende 'thooft steken buyten/
En ringhs-wijs om hen sluyten
d'Arion-draghers soet.
Ghelijck ghesciet de geene
Die vande berghen hooch/
Sien in een dal seer reene/
Beeldinghen groot en cleene
Met een beschouwend' ooch:
Hier wert ghedaen vertooch
Van Beeck/Fonteyn/Revieren/
Heuvels/Krochten/Duwieren/
Daer schietmen met de Booch.
Aen d'ander zyd' verschijnen
Dorpen en Steden eel:
De smakelijcke Wijnen
Die 'therts druck doen verdwijnen/
Becleeden d'heuvels veel:
Hier d'Appelkens gout-geel/
Daer staen bosschen en haghen/
Hier sietmen s'Jaghers laghen
Bestricken 'tGhedierts keel.
So gaet Cypris hem toonen
Wt goede ionstigheyt/
Die onder d'opganck woonen:
En 'tvolck dat om verschoonen
'tHooft met reucken verfreyt:
Hoe de Ste'en zijn gheleyt/
Hoe des Molucks landouwen
Vol Caneels zijn te schouwen/
Met Naghelen bespreyt.
Goa groot vol rijckdomen
Siet hy cierlijck ghebout.
De ses-vaem-dicke bomen/
En de Peerl-rijcke stroomen/
Werden door hem beschout.
'tOnbederffelijck Gout
Siet hy aen 'twater vinden:
Dieren die 'tvolck verslinden
En Olyphanten stout.
Bandan vol van Muschaten/
En 'tGout-rijck' Bisnagaer,
Calicut schier verlaten/
Ceylan diens innesaten
Visschen de Peerlen claer/
Sumatra seer vruchtbaer/
En door al d'ander rijcken
Laets' hem claerlijck bekijcken
'tGhediert'/Kruyt/schatten swaer;
Wilt nu dan stadich loven
Huyghen als seer bemint/
Van Cypris die ghe schoven
Hem heeft door Neptuns hoven/
Met voorspoedighe wint:
Dies hy nu elck bekint
Maeckt/met schildersche tooghen:
'tGeen zijn doorsichtigh' ooghen/
Opt comen is ontrent.
'tWelck alles is ghedreven
In dit Const-rijcke Boeck
Door hem constich ghescreven;
O Jongman waert verheven
By de verstanden cloeck/
Aen elcken cant en hoeck
Moet u lof eeuwich duren:
Des nijts seer boose curen
Doen aen u gheen versoeck.

In Amor' perseverando.

C. T.

Eoum nobis hîc dat Lynſcotius Orbem,
Lynſcotum, artifici ſculpta tabella manu.

ITINERAIO, VOYAGE OFTE SCHIPVAERT VAN IAN HUYGEN VAN LINSCHOTEN NAER OOST OFTE PORTUGAELS

Indien, inhoudende een corte beschrijvinghe der selver Landen ende Zeecusten, met aenwijsinghe van alle de voornaemste principale Havens, Revieren, Hoecken ende plaetsen, tot noch toe van de Portugesen ontdeckt ende bekent: Waer by ghevoght zijn, niet alleen die Conterfeytsels van de habyten, drachten ende wesen, soo van de Portugesen aldaer residerende, als van de ingheboornen Indianen, ende heure Tempels, Afgoden, Huysinge, met die voornaemste Boomen, Vruchten, Cruyden, Specerijen, ende dierghelijcke materialen, als oock die manieren des selfden Volckes, so in hunnen Gods-diensten, als in Politie ende huyshoudinghe: maer oock een corte verhalinghe van de Coophandelinghen, hoe ende waer die ghedreven ende ghevonden worden, met die ghedenckweerdichste gheschiedenissen, voorghevallen den tijdt zijnder residentie aldaer, alles beschreven ende by een vergadert door den selfden, seer nut, oorbaer, ende oock vermakelijcken voor alle curieuse ende Lief-hebbers van vreemdigheden.

Esende int Vaders-lant in de eerste jeucht/ eñ gheneycht zijnde tot lesen vreemde dingen van Landen ende gheschiedenissen/ waer inne besondere welbehagen ende vermaecklelickheyt hadde/ met een grooter verweckinge der begeerten om vreemde eñ onbekende Landen te besien/ ofte eenige avonturen te versoecken/ om daer door eenichsins mijn affectie te genoegen/ hebbe geresolveert my eenigen tijt te absenteren van het Vaders-landt/ ende conversatie van Vrienden ende Maghen/ hoewel het my swaer viel/ doch de verhopinghe van dat het soude mogen wesen/ een blussinge mijnder lust/ hebbe my eyntelicken getroost sulcx te aenveerden/ vertrouwende op den Heere/ dat hy mijn voornemen soude helpen volbrengen: zijnde met dese ghedachten teenemael gheresolveert het selfde te volgen/ so heb ick oorlof verkregen van mijn Ouders/ die doē ter tijt woonachtich waren tot Enchuysen/ ende gereet wesende om tscheep te gaen/ my begheven in een vloot Schepen/ die gereet lagen by het Eylant Tessel/ om naer Spaengien ende Portugael te varen/ op een schip dat na S. Lucas de Barrameda soude zeylen: want mijn intentie was nae Civilien te reysen/ daer ick twee broeders hadde woonen/ die daer ettelicke jarē geweest waren/ om also beter te recht te comen/ ende met haer hulpe die ervarentheyt van het lant ende Spaensche tale te crijghen.

Anno 1579. den 6. Decemb. zijn wy uyt Tessel gezeylt.

Den 6. December/ Anno 1579. zijn wy uyt Tessel gezeylt (wesende in compangie byna 80. Schepen) onse cours nemende na Spaengien. Den 9. van die selfde liepen wy door de hoofden van Engelant ende Vranckrijck. Den 12. hebben gesien den hoeck ghenaemt die Cabo de Finisterra. Den 15. sagen het landt van Sintra, oft anders die C. de Roexent, alwaer de Rivier Tegio ofte Tagus in de Zee loopt/ aen welcke gelegen is die vermaerde stadt van Lisseboen: aldaer sommige van onse vloote in liepen/ ende van ons scheyden. Den 17. sagen den hoec ofte de C. De san Vincente. Den 25. op Kers dach quamen binnen die Rivier van S. Lucas de Barrameda, alwaer ick twee ofte drie daghen vertoefde/ ende voer daer naer/ na Civilien/ daer ick arriveerde den eersten Januarij/ Anno 80. ende vont aldaer mijnen eenen broeder/ overmidts den anderen ghereyst was naer het Hof van Spaengien tot Madrid/ ende hoewel ick sonderlinge lust hadde terstont voorder te trecken/ dan door ghebreck van de Spaensche tale (sonder welcke men qualick can over wech geraken) was gedwongen aldaer eenē tijt te blijven/ om die ervarentheyt vande sprake wat te crijgen: Binnen middeler tijdt gebeurdent/ als dat in Portugael afstijvich wert de Coninc Don Henrick, den laetsten uyt die Portugaloische stamme/ door wiens doot daer eē groot oproer ende oneenigheyt op stondt/ overmidts dat den self den overleden Coninck in zijn Testament liet voor recht erfghenaem ende successor den Coninck van Spaengien Philippus zijn Susters Soon: niet tegenstaende die Portugaloysers/ zijnde altoos doot vyandē van de Spaensche natie/ hebben daer meest teghen gheweest/ ende gecoren tot haren Coninck Don Antonio, Prior de Ocrato, welcke was des overleden Coninghs broeders sone: dit verstaende den Coninc van Spaengien/ heeft hem terstont gereet ghemaeckt om in persoone te gaen naer Portugael die Croon te ontfangen/ ende sont voor uyt den Hertoghe van Alva met een heyr volcx/ ende vele ghewapende om alle oproer eñ tweedracht te stillen/ ende heeftet eensdeels met gewelt/ eensdeels met gheschencken/ giften ende gaven onder zijn subjectie ghebracht/ uyt welcke oorsake veel volcx trock uyt Civilien ende alle weghen derwaerts/ alst ghemeenlijck gheschiet/ die menschen geneycht zijnde tot veranderinge ende nieuwigheden/ onder welcke mijn broeder door oprocken van ander oock heen is ghetrocken/ reysende eerst nae het hof van Spaengien/ dat doen ter tijdt gecomen was in de stadt van Badaios, die uytterste fontuer-stadt van Spaengien aen Portugael/ meenende aldaer eenighe verbeteringhe te crijghen: maer daer comende/ wast in Portugael al gheslist/ ende alle oproeren neder ghelegt/ ende Don Antonio verdreven/ den Coninck Philippus door gheheel Portugael voor Coninck aengenomen/ waer door mijn broeder zijn propoost van naer Portugael te gaen verandert heeft/ ende begaf hem by eenen Ambassadeur/ die van sConincx weghen na Italien soude reysen/ met welcken hy heen is getrockē/ ende comende in Salamanca, is cranck geworden van een siecte die doen ter tijdt regneerde in gheheel Spaengien/ ghenaemt Tavardilha, daer veel duysenden af storven/ als oock mijn broeder.

Oproer door de doodt van Don Henrick/ Coninck van Portugal.

Annotatio D. Pall.

Dese sieckte, welcke contagieus ofte voortspruytende was, doorliep niet alleen Spaengien, maer oock Italien, Duyts-landt, ende vast het geheel Christendom, als ick selve op die tijdt in Italien wesende, mede besocht hebbe, werde aldaer gheheeten Coccolucio, om dat de persoonen die hier aen vervielen: niet anders queelden, als die Hanen doen, omme die Catharren, die in die keel schoten; waren ghestadich durende vuyle pestilentiale Cortsen, met seer veelderley accidenten, doch niet over vier daghen aenhoudende.

Jan Huyghen geeft hem in dienst met een duyts Edelman ende reyst met hem naer Portugael.

Een weynigh voor desen tijt isser so grooten Pest gheweest in Portugael/ dat gestorven zijn binnen die stadt van Lisboenen in twee jaren over die 80. duysent menschē/ waer naer volchde terstont die voornoemde sieckte/ die door geheel Spaengien grousame destructie dede.

Den 5. Augusto/ van het selfde jaer/ eenighe ervarentheydt der sprake crijgende/ hebbe my begheven by een duyts Edelman/ die van meeninghe was te reysen over landt naer Portugael/ om het selfde lant te besien/ ende oock verwachtende aldaer beter commoditeyt mijnen lust te boeten. Scheydende van Civilien den eersten September/ passerende sommighe dorpen ende vlecken/ quamen in Badaios, op den 8. van de selfde Maent/ alwaer ick vondt mijnen anderen broeder/ volghende sConinghs Hoff: Dese was een tweelinck vande bovengenoemde overleden.

Die Coninginne vā Spaengien sterf ende wert ghevoert int Clooster vā S. Laurens.

In dese selfde Maendt sterf de Coninginne van Spaengien/ Anna van Oostenrijck/ wesende de Suster van Keyser Rodolphus/ ende dochter des overleden Keyser Maximilianus/ des Coninckx vierde ende laetste huysvrouwe: waer over groote rouwe bedreven werdt gheheel Spaengien deur/ ende werde gevoert van Badaios naer het Clooster van S. Laurens in Escuriael, om aldaer begraven te worden: Hebbende sommighe daghen in Badaios vertoeft/ zijn van daer ghescheyden/ passerende door een stadt ghenaemt Elvas, welcke is de eerste int Coninckrijck van Portugael/ ontrent twee of drie mijlen van Badaios, ende tusschen beyde steden so scheyt hem Portugael van Spaengien/ van daer zijn wy voorts ghetrocken door sommige ander plecken van Portugael/ eñ zijn gecomen in de stadt van Lisboenen/ den 20. September/ alwaer doen ter tijt was den Hertoch van Alva, als gouverneur van den Coninc van Spaengien: ende men maeckte aldaer groote preparatie ende gereetschap om de Coninck in te halen/ ende te hullen voor Heere/ naer ouder usantie van Portugael.

Jan Huyghen ghenesen zynde van een swate siecte/ begeeft hem in dienste van een Coopmā.

Ic in Lisboen comende/ door de veranderinghe vant lant/ ende noch ghedurende sieckte ende corruptie van de lucht ben cranck geworden/ ende sevenmael ter ader ghelaten/ doch met Gods hulpe weder ghenesen/ ende siende weynich voordeel by den Edelman te doen/ hebbe hem verlaten/ ende my gevoeght by een Coopman/ om die traffijcke van die Coophandel te leeren/ tot datter yet anders offreceerden. Binnen dese tijden begost die Pest die weder op een nieu aenghestoken was/ wat te cesseren/ om welcke oorsaeck den Coninck zijn incomst tot Lisboenen vertoeft hadde/ eñ alsnu geheel gedaen wesende in de maendt van

In Mey Anno 81. wert de Coninck vā Spaengien triumphantelijc tot Lisbona ingehaelt.

Mey/ Anno 81. is de Coninck tot Lisboenen met grooter triumphen ingehaelt/ alwaer die Duytsche natie dē prijs hadde vant beste werc ende spectale/ welcke was een Poorte ende brugghe die op de strant van die Rivier stont/ aldaer die Coninck uyt de Galeye tredende/ alderteerst deur ginck/ wesende van veel fraeye dinghen ende Figuren verciert/ lustich om siē/ oock alle straten ende hoecken behanghen met costelijcke Tapijten ende Historien/ ende worden groote triumphe bedreven/ gelijck in dierghelijcke tijden de manier is.

Den 12. Decemb. Anno 81. sterf den Hertoch van Alva te Lisbona.

Den 12. December/ Anno 81. is den Hertoghe van Alva tot Lisboenen ghestorven int Palleys van den Coninck/ ende dat om dat hy was zijnen oppersten Hoof-meester/ hebbende 14. daghen voor zijn doodt anders niet ghenut dan vrouwen soch: zijn lijf werdt ghebalsemt/ ende ghevoert naer zijn landt van Alva.

Die Prince van Spaengiē Don Diego sterft.

In dese selfde Maent/ die Coninck noch tot Lisboen wesende/ is ghestorven die Prince eñ erfgenaem van gheheel Spaengien ende Portugael/ des Coninckx oudtste Soon Don Diego, ende overleet in Madrid/ waer van de rouwe weder vernieut werdt/ ende en bleven anders gheen kinderen dan een knechtgen/ met name Don Philippe, ende twee dochters.

Binnen dese tyde quam oock te Lisboen des Coninckx Suster/ de Weduwe van den overleden Keyser Maximiliano brenghende met haer een dochterken dat manck ginck/ twelck daer naer in een Clooster gesteken wert/ welck oock zijn met grooter feesten ende triumphe in gehaelt. Naert overlijden van des Coninckx oudtste Soon Don Diego, soo zijn tot Lisboen vergadert alle die groote Heere van Spaengien ende Portugael/ so geestelick als weerlick int Palleys van de Coninck/ eñ deden den eedt met grooter Solemniteyt/ naer ouder usanciē aen die jonghe Prince van Spaengien Don Philippe, als erfghenaem ende rechte Successor van Spaengien eñ Portugael ende andere dominien des Coninckx.

De nobiliteyt van Spaengiē ende Portugael sweert den jonghen Prince Don Philippe als erfgenaem van Spaengiē.

In het voor jaer van 81. is tot Lisboen tseyl ghegaen een groote Armeye schepen/ waer van Overste was die Marckgraef van Sancta Crus, met welcken ginghen die principaelste van den Adel van Spaengien ende Portugael/ uyt vrye wille/ op haer eygen costen/ om te bewijsen die goede affectien die zy hadden om haren Coningh ende Heere dienst te doen/ naer die Vlaemsche Eylanden teghens Don Antonio, die daer ontrent hielt met een Armeye van Fransoysche Schepen ende volck/ wiens overste was eenen Philippe Strossy: Dese twee Armeyen ghemoetten malcanderen/ ende deden eenen dapperen slach met groot verlies van beyde zijdē/ doch int lest Don Antonio met zijn Fransoysen de nederlage hebbende/ ende veel van die Fransoysen gevanghen/ waer onder waren sommighe van de principaelsten Adel uyt Vranckrijck/ alle welcke opt Eylant van S. Michiel/ door bevel van den Marckgraef onthooft werden/ ende d'ander Fransoysen in Spaengien ghebracht/ ende altemael op de Galeye gheset: Don Antonio ontquam met een cleyn Jacht/ als oock den oversten Philippe Strossy, in een Boodt/ ende was ghequetst/ ende van die quetsure ghestorven: van dese victorie waren de Spaengiaerts seer hoochmoedich/ ende worde te Lisseboen groote triumphe bedreven/ ende den Marckgraef van Sancta Crus met grooter feest ingehaelt.

Optocht ende slach ter Zee teghen Don Antonio.

De victorie des Marckgraefs vā Spaengien ter Zee tegē Don Anthonio.

Binnen desen tijden wesende alle dingen gheslist/ heeft den Coninck ghelaten tot Lisboen zijn Susters Soon den Cardinael/ Don Albertus van Oostenrijck/ als Gouverneur/ ende is weder gherepst met die Keyserinne zijn Suster/ ende des Cardinaels Moeder/ ende het gheheele Hof na Madrid in Spaengien.

Dat 2. Capittel.

Beghinnende mijn Voyage ofte Schip-vaert naer Oost ofte Portugaels Indien.

Vertoevende tot Lisbonen/ eñ siende die handelinge cleyn/ midts die versche oneenigheyt vande Portugesen eñ Spaēgiaerts/ eñ offrecerēde oorsake/ waer mede ick machte mijnē lust boetē; So ghebeurdent ter selver tijt datter in Lisbonen eenen Monick was/ vā de Oordē van S. Dominicus/ genaemt Don Frey Vincente da Fonseca, vā edele afcomste/ welcke door zijn geleertheyt langhe tijt hadde geweest Predicant vandē Coningh Sebastiaen van Portugal/ met wiens wordē gecaptiveert in Africa inden grooten slach/ indē welcken den selfden Don Sebastiaen doot bleef/ ende werdē daer naer weder gherantsoneert/ eñ kennende den Coningh Philippus zijn bequaēheyt eñ wetēschap/ heeft hē in grooter weerdē gehoudē/ hē latende het selfde officie vā Predicant van zijn Majesteyt/ met begeertē hem zijnen staet te vermeerderē/ eñ offrecerende dat dē Stoel van't Aertz-bisdom van geheel Indien ledich stont/ heeft hem daer mede versien eñ vercregen van den Paus van Roomē confirmatie/ hoe wel dat den selfdē dat weygerdē/ vreesende de grouwelicke ende verre reyse/ doch heeft hem den Coningh gheperswadeert sulcks zijnen dienst ende wille te wesen/ hem belovende binnen 4. ofte 5. Jaren van daer te ontbiedē/ eñ te versien met een verbeteringe in Portugal: met welcke belofte accepteerdē die reyse. Ick considererende op mijn stuck/ hebbe met aller neersticheyt gepracticeert/ om met desen Aertz-bisschop my in dienste te begeven/ ende met hē die reyse te aenveerdē/ dat my slachde tot mijnder voordeel/ om dat mijnē Broeder/ die welcke het Hof te volgē mede was/ hadde verworven van zijnen Heere/ ('twelck was een Secretaris van zijn Majesteyt) een officie van schrijvijn op een van die Schepen/ die dat jaer naer Oost Indien soude varen/ welcke occasien my diende om tot mijn voornemen te comen/ overmidts dat den selfdē zijnen Heere was groote especiale vrient vandē voorseyden nieuwen gecoren Aertz-bisschop; door wien met weynigh bidden sy in diensten van den selfden Aertz-bisschop ontfangen/ eñ onder ander opgeteeckent welcke warē over die 40. in't ghetal ende om dat mijn Broeder de keur hadde van alle de Schepen/ heeft het Schip ghecoren dat voor den Aertz-bisschop bereyt wert/ om malcanderē beter behulpich te wesen. Aldus hebbē wy ons bereyt gemaect om onse voyage te beginnen/ ende waren in companie van vijf Schepen/ vande groote van 7. eñ 8. hondert last elck Schip/ eñ waren met namen/ den Admirael S. Philippus; Den Viesadmirael/ S. Iacob. Dese twee waren nieuwe Schepen/ d'een naer den Coningh/ ende d'ander naer zijn Soon ghenaemt/ d'ander waren S. Laurens, ende S. Francisco, ende ons Schip S. Salvator ghenaemt.

Een Predicker monick wort gheordineert ende versonden Aertz-bisschop van Indien te wesen.

Jan Huyghens voeght hem/ om met den gheordineerden Aertz-bisschop zijn reyse op Indien te vorderen.

Op den 8. April wesende den Goeden Vrydagh/ van't jaer 1583. welcke is ghemeenlick den tijt dat die Schepen tseyl gaen/ eenē dach 4. ofte 5. onder ofte over/ zijn wy alle ghelijck uyt die Revier van Lisbonen t'Zeewaert in gelooppen/ streckende onsen Cours naer't Eylandt van Madera/ ende stellende onse saken in Gods handen/ sonder wiens faveur en hulpe wy niet en connen uytrechten/ ende al onse voornemen niet en zijn.

Den 8. April anno 83. stack de vlote van Lisbonen na Madera.

Dat 3. Capittel.

Ordinantie vanden selfden Schepen op haer Voyagen ende vaert naer Indien.

Die Schepen hebben in't gemeē elck op tusschen die 4. eñ 5. hondert persoonen/ somtijts min/ by wijlē meer/ naer dē tijt offreceert onder het Zeevolck ende Soldaten. In't gints gaen/ zijn sy weynigh ghcladen/ dan sommige Pypen met Olie eñ Wijnen/ ende sommige andere coopmanschappen van particulieren/ ende voorts anders met dā Ballast ende Victualie voor't volck; dan het meeste eñ principaelste datmen sent naer Indien/ zijn Realen van achten/ te weten/ het Capitael ofte hooft-somme vande Pachters vande Peper/ seyndē alle jaren een groote somme vā gelt/ om die Peper daerom te coopen/ ende voorts veel gelts vā particuliere Coopliedcn/ de wijl dit de beste waer is dienen in Indiē mach voerē/ om dat sy winnen aen die Realen vā Achtē/ over die 40. ten hondert. So haest als die Schepen de Revier uyt zijn/ eñ in die Zee comē/ wort al het volck op elc Schip gemonstert/ so wel dat Zee volc als die voor Soldaten comen/ eñ die absent zijn/ ende op't Lant gebleven van die in't Register comen/ worden op gheteyckent vanden Schrijver vā't Schip/ om daer naer in Portugal zijn Borge aē te sprekē: want sy moeten altemael borgh setten/ ende het goet dat in't Schip ghevonden werdt van die absent zijn/ wert terstont met uytroep verkocht ende gemijnt/ ende Inventaris daer afgemaect/ ende in depositio gheset in des Capiteyns handen: Desgelijcx van yemandt die sterft naer daer comt weynigh af ter rechter handt/ wordt aldermeest verduystert.

De schepen op Indien hebben elck byde 400. oft 500. mannen op.

Weynigh waren werden in Indien ghesonden/ maer meest realen van achten/ om den Peper te betalen.

T'gheheel gheselschap des Indiaens vaerders moeten in Portugael borgh stellen/ ende in zee commende worden sy ghemonstert.

Den Schipper ende Stuerman hebben op de gheheele Voyage vā gints ende weder voor harē salaris 120. Milreys/ elck Milreys doen Nederlantsche munte/ 7. Karolus guldens/ eñ om dat die rekeninghe vande Portugaelsche munte altemael ghe schiet met een soorte van ghelt/ ghenaemt Reysen, welck is het cleynste ghelt datmen daer heeft/ eñ oock al ist noch so hooghe somme/ so wordt altoos ghereckent by Reysen/ eñ 160. Reys is also veel als eē Karolus gulden/ oft 4. Realen in silver/ so dat twee Reysen zijn 4. penningen/ ende een Reys twee penningen/ Hollandtsche munte; Welcke declaratie hebbe ick willen doē/ om beter te verstaen de rekeninge van de reysen diese in Portugal gebruycken. Keerende tot onser materie/ so ontfangt die Schipper eñ Stuerman elcx 24. Milreys op de handt/ behalven dien/ hebben sy haer Kameren als benedē eñ boven in't Schip die sy verhueren eñ groot profijt mede doen/ neffens hare vryigheden eñ voeringe/ eñ alle andere Officialen eñ Zee-volck naer advenant; Ende hoe wel sy gelt ontfangen/ nochtans cost het haer meer van steeckpenningen eer zijse crijghen/ 'twelck alle met faveur gegeven wert/ ende niet naer verdiensten vā den Provedor, dat is d'opperste Ammeraliteyt vā den Coningh/ hoe wel dat van dit salaris geen sekere ordonantie en is/ want wordt daghelicx verandert: maer segghe alleenlick van't salaris/ dat gemeenlick ghegevē wert/ volgende d'ordinantie vā ons Schip ende couste van dat Jaer. Die Contra-meester/ dat is dē Hooghbootsmā/ heeft voor zijn gheheel salaris 50. Milreys/ ende ontfanght op die hant 10. Milreys. Die Guardiaē/ dat is den Schiemman 1400. Reys ter Maent/ eñ

Verclaringhe vander scheps hueringhen.

van voeringhe 1800. Reys/ende ontfanght 7. Milereys op de hant. Die Seto Piloto, dat is den onder Stuerman/ heeft ter maent 1200. Reys/zijn drie Ducaten/met so veel voeringe als de Schimman. Twee Timmerlieden/eñ twee Callaffaten, dat zijn die met werck drijven/hebben elcks ter maent 4. Ducaten/ende 3900. Reys van voeringhe. Den Despensier/ dat is die't eten en drincken uyt deylt: Eñ die Merinho, dat is die het volck vanght/eñ heeft last alle munitie eñ 'tvier te bewaren/ ende te schaffen/ hebbē elck ter maent een MileReys/ ende 2340. Reys van voeringe/behalven hare Camers ende vrydommē van Tollen/gelijck alle andere Officialen/ Bootsghesellen / Putgers/Busschieters/etc. hebben eē jegelijc naer advenant/eñ alle die in't Schips dienste zijn. Den Cuyper heeft 3. Ducaten ter Maent/eñ 3900. Reys van voeringe. Twee Strinceros, dat zijn die 'tseyl eñ die groote Ra af doen dalen op een rat alst van doen is/ hebbende elck ter Maent een MileReys ende 2800. Reys vā voeringhe. Dryendertich Bootsgesellen hebbē elck een Mileys ter maent/eñ 2800. Reys vā voeringe. Sevenendertigh Putgers/hebben elck ter maent 660. Reys/ende 1860. Reys van voeringhe. Vier Pagiens, dat zijn Jonghers/ hebben met haer voeringhe ter maent 443. Reys. Eenē Constapel/eñ 8. Busschieters hebben differentē prijs ter maent/d'eē min eñ d'ander meer. Noch een Barbier/die en heeft oock gheen seker salaris. Den Factoor ende Schrijver hebbē geen salaris/dan alleenelick haer Camers/te weten/ beneden elcx een Camer van 20. Pypen/ dat zijn 10. vaten elcx/eñ boven een Camer om te slapen/ waer van sy groot profijt doen. Dit zijn al die Persoonen die't Schip ende Zee-volck aen gaē/die welcke hebbē daeghs voor haer portie/ te wetē/altemael naer een maet/so veel den minsten als den meesten/een pont eñ ½. Beschuyt/een halve Kanne wijn/ een kanne waters eē Arroba, dat zijn 32. pont gesouten vleesch ter Maent/ sommige droogen Visch/Ayun/ Loock/ worden terstont in't beghinsel uyt gedeelt/ eñ is vā cleender weerden/ sommige dingē van Suyker/Honigh/Rozijnen/ Pruymen/ Meel ende dierghelijcke sniusterye wort bewaert voor de cranckē/noodigh zijnde/doch crijgender weynigh af: want die Officieren houdent onder haer / eñ consumerent / sonder datter d'ander veel af siē. Voorts wat beroerende is het koken/hout/smout/potten eñ pannen/moet een yder voor hem selven besorghen/behalven dit comter noch/eenen Schrijver ende Bottelier van sConinghs weghen/ voor die Soldaten/ die welcke haer uytdeylinghe op haer selven hebben/ op de maniere van het Zee volck.

Dit alles is belangende die voyage ofte reyse derwaerts gaende / dan in't wederom comen en crijghen niet meer dan deelinghe van water eñ Beschuyt/ tot die C. deboa Esperance toe/ eñ vā daer herwaerts/ moetē haer selven voorsiē wat het Zee volck aen gaet: maer die Soldaten ofte Passagiers en crijgē gants niet dan alleenlijcken vrij passagie / te weten een Kist in't ruym/ eñ het overloop voor haer betstede/ dies en mogen sy niet uyt Indiē comen sonder oorlof vanden Viçorey, eñ moeten vijf jaren daer gheweest hebben in dienst van den Coningh: maer die Slaven moetē vracht betalen van haren persoon/ ende oock Tol voor den Coningh/ als wy op onse wederom keerende reyse breeder sullen verhalen.

Den 15. Aprilis hebben wy gesien het Eylandt Madera ende Porto Santo, alwaer die Schepen van malcanderē scheyden/ ende een jegelijck zijn cours gaet/overmidts dat sy altoos willen d'een voor d'ander in Indien comen/om beter profijt te doen/en eer te begaē/ waer door sy by nacht ende ontijden malcanderen verlaten/en elck zijn hooft volcht. Den 15. Aprilis saghen wy het landt Madera.

Op den 24. Aprilis / quamen wy onder de Custe van Guinea, welcke beghint op den 9. graed/ende duert tot de linie Æquinoctiael, al waert in't gemeen veel Dondert/Blixemt/eñ vlagen van reghen en wint/die met haestigheyt over comen en passeren/ ende vallen soo sterck/ datmē telcke reys die seylē moet strijcken/ende die groote Ra ter halver mast/ende somtijts geheel neder/dickwils 10. oft 12. mael op eenen dach. Hier zijn onverdragelijcke hitten/ eñ al het water dat in't Schip is/ stinckter/so datmen de Neus moet toe houden als men drinckt: maer als men die Linie ghepasseert is wert het weder goet/hoe datmē dichter by't lant is/ hoe datter meer stoymt/ regēt ende dondert eñ stiltē zijn/ so datter altemets de Schepen wel een paer Maenden ligghen eerse door die Linie connen geraken/ als dan crijchtmen eenen wint die sy noemē den Generalē wint/en is eenē Zuydoostē wint: maer is altoos byde wint / ende moeten altoos by leggen/ tot by naest in de hooghde van die C. deboa Esperance, eñ overmids dat aē die Custen van Brasilien op 18. graden aen [illegible] zijde van't Zuyden droochten ligghen/ [illegible] Portugesen heeten Abrolhos, die selfde [illegible] 70. mijlen in Zee/welcke blijvē aen d[illegible] leeger wal eñ rechter hant; om die te mogen voorby passeren/so houden die Schepē seer die Custe van Guinea, eñ passeren also die voorseyde droochten: want anders vallende te leegh eñ binnewaerts / so zijn sy ghedrongen naer Portugal te keeren/ eñ somtijts in perijckel van te verliesen / gelijck het ghebeurde onsen Admirael S. Philippo, die welcke het voorleden jaer van 82. daer onder geraeckte by nachte/ eñ waren in groot perijckel van te vergaē/doch geraecten daer af/ ende arriveerdē weder naer Portugael / ende om dit jaer de selve drooghte te schouwē/ liep hy so dicht onder die Custē van Guinea, dat hy door die groote stilte eñ regen twee maenden lach en dreef / eer hy die Linie passeerden/eñ quā twee Maenden naer d'ander Schepē in Indien: waeromme mē moet wachten te nae aende Custe te comen/om die stilte te ontvliē/ eñ oock niet te verre af houdē om de bovenghenoemde droochten te passeren / waer aē leyt de geheele reyse van Indiē.

Den 15. Mey / wesende ontrent 50. mijlen van die Linie Æquinoctiael, noordtwaerts/ quam by ons een Fransche Jacht/ eñ stelden ons gheheel Schip in grooten oproer / overmidts dat ons meeste volck sieck was gelijck in die contreyen ghemeenlick geschiet door de groote hitte / ende desghelijcx ist meest al onbedreven volck die noyt Zee gesien en hebbē/ daermen qualick ordonantie mede can houwen/ doch schoten sommige schotē naer hem/ waer mede hy ons verliet / naer dat hy een wijl met ons de spot gehouden had/ende verloren hem terstont uyt het gesicht/waer mede ons Schip weder gepassificeert wert. Ontrent 50 mijlen vande linie Equinoctiael quam by ons een Fransche Jacht.

Op den selfden dagh wesende teghen den avont/hebben wy een groot Schip gesien/eñ vermoeyden dat het van ons companie was/ gelijck wy daer nae verstondē: wāt het quam met ons te sprake/ eñ was 't Schip S. Francisco, daer wy ons alle in verblijden.

Den

Den 16. Mey/ passeerden wy die Linie Æquinoctiael, welcke loopt door't midden van't Eylandt van S. Thome, by de Custe van Guinea, eñ als doen begonnen wy te sien de Zuyd sterre/ en te verliesen de Noord-sterre/ eñ cregen de Son des middaeghs in't Noorden/ eñ volghens den Zuyd-oosten ende generalen wint/ die daer het gheheele jaer deur waeyt.

Daer onder gewoonten hebben wy eenen Keyser ghecoren/ ende alle Officiers verset.

Op den 29. Mey/ wesende Pincxteren/ hebben die Schepen door ouder gebruyck te kiesen eenen gemaeckten Keyser/ ende te veranderen alle die Officialen van't Schip/ eñ een bancket te houden/ so dat die feest 3. ofte 4. dagẽ duert/ het welcke wy onderhoudende/ hebben eenen Keyser ghecoren/ ende wesende in't Bancket/ door sekere geschille ende woorden/ is een groot rumour opgestaen/ ende quam so verre/ dat de tafelen om gestooten worden/ eñ onder de voet lach/ eñ waren wel over de 100. Rappieren uyt/ sonder te respecteren den Capiteyn ofte yemandt: want hy lagh onder de voeten/ ende liepen hem over het lijf/ eñ souden also malcanderen vermoort hebben/ ende 'tgeheele schip verloren/ so den Aerts-bisschop niet en hadde ghecomen uyt zijn camer onder den hoop met groot gecrijt eñ ghebeyr/ waer over sy begostẽ stil te houden/ den welckẽ terstont geboodt op de verbeurte van den Ban/ datse alle Rappieren/ Pongiaerden/ eñ al tgeweer souden brenghen in zijn Camer/ 'twelcã terstont geschiede/ waer mede alle dinck weder in vrede quam; Ende die eerste ende principaelste muytmakers worden gheca[illegible]/ ende in boeyen ghevworpen/ daer door alle questien doot ende te niet wert.

Groote blyschap door dien wy de drooghte van Brasilien ghepasseert waren.

Den 12. Junij/ zijn wy gepasseert die voorghenoemde Drooghten van Bresilien/ waer door groote blyschap in't Schip was/ overmidts dat wy hier door verseckert waren niet weder te keeren naer Portugael/ als ghesept is/ ende als dan geleyde ons noch den generalen wint tot voorby die Revier van Rio de Plata, al waer wy doen cregen door de wint tot aende Cabo deboa Esperance.

Op den 10. van deselfde Maent/ is het schip S. Franciscus, dat dus langh by ons gheweest hadde/ weder uyt 'tghesicht ghebleven.

Op den 11. Julij maecten onsen Stuerman gissinghe/ dat wy noch wel 50. mijlen van de Capo deboa Esperance, waren/ waerom hem van die Aerts-bisschop ghebeden wert te willen naer land houwen/ om die Cabo te mogen sien/ ende was mistigh weder/ ende houdende naer landt een ure ofte meer sagen recht voor ons landt/ ende warender gheen twee mijlen van/ 'twelck ons door de donckerheydt ende mist bedect was/ 'twelck ons in grooter verbaestheyt setten: want onse ghissinge anders was/ ende beghinnende op te klaren/ bekenden het lant 'twelck was den hoeck/ genaemt die C. Falso, ende Parcel ofte bancken vanden selfden hoeck/ welck zijn ontrent 15. mijlen voorby die C. deboa Esperance naer Mossambijcke. De C. deboa Esperance leyt op 35. graden zuydwaerts: Hier creghen wy een stilte/ ende schoon weder/ ende duerden ontrent een halven dagh/ binnen welcken tijt vongen wy veel Visschen met hoecken op die voorseyde gront vande bancken op 10. ende 12. vadem/ ende is seer excellente Visch/ by naest ghelijck den Schelvis. Die Portugesen noemense Pescadas.

Den 20. vanden selfden quamen wy weder by het schip S. Franciscus, eñ spraken met hem/ ende bleef by ons tot den 24. doẽ verloren wijt weder uyt het gesicht. Den selfden dagh strecken wy alle onse seylẽ/ door contrarie wint/ eñ laghen twee daghen stil/ en dreven om niet te vervallen; Wy warẽ in de hooghde vã't land/ genaemt Tarra Donatal, welcke beghint in 32. graden/ ende voleyndt in 30. Is van de C. deboa Esperance, 150. mijlen. In dese contreye neemtmen ghemeenlick raet van alle Officieren van't schip/ oft goet is binnen door van't Eylandt S. Laurenso te varen/ ofte buytẽ om/ want vã binnẽ deur/ gaet men naer Mossambique, ende van daer naer Goa, eñ buyten om gaende/ en moghen te Goa niet comen/ overmidts datse te leegh vallen/ om die stroomen van't water/ ende moetẽ naer Cochin varen/ 'twelck zijn 100. mijlen leegher als Goa, ende als die schepen die Cabo laet passerẽ/ so en ist niet goet naer Mossambique te loopen/ om dat sy niet in tijts genoech als dan en connen tot Goa comen/ door die groote stilte die daer binnen deur zijn: maer die in Julio die Cabo passeren/ mogẽ wel naer Mossambique gaen: want het is vroech/ ende hebben tijts genoech om daer water eñ verversinge te nemen/ ende eenen dagh 10. ofte 12. stil te liggen: Maer die in Augusto die Cabo passeren/ comen te laet/ en moeten buyten om naer Cochin, om niet te verlaten/ doch is dangereuser ende moeyelijcker: want worden in't ghemeen kranck van quade ende ghezwollen beenen/ scheurbuyck/ ende andere siechten.

Den 30. van die selfde Maent/ waren wy in die hooghde vande Cabo/ ghenaemt Das Correntes, welcke zijn 130. mijlen van Terra donatal, ende leyt op 24. graden aen't Zuyden/ aldaer beginnen te loopen tusschen het Eylandt.

Marcus Paulus ghetuyght dat dit Eylandt het grootste onder alle Orientaelsche Eylanden is.

Het Eyland van S. Lourenso wort gheheeten van Marcus Paulus, het groote Eylandt van Magastar; van Andrea Thevet, Madagascar: is het aller grootste van alle Orientale Eylanden, also dat het in de grootte het Coninghrijck van Castilien ofte van Portugael te boven gaet; het leyt aen d'ander zijde van Aphrica, als men gepasseert is C. deboa Esperance; Heeft in die lenghte na die opinie van Thevet, 72. graden, ende in die breede 11. graden 30. minutẽ, Heeft in't ronde naer sommighe opinie, drie duysent Italiaensche mijlen, naer sommighe 4. duysent, 'twelck soude wesen 600. oft 800. duytsche mijlen; men houdt dit Eylandt wel ghetempert te wesen, daerom rijck van volck, die alle Mahometanen zijn. Marcus Paulus verhaelt, dat op dit Eyland regieren vier Ouden, die't gouvernement hebben, dattet gheheel rijck sy van wilde ende tamme Beesten, van vremde Voghelen, daer van hy fabulen schrijft, niet weerdigh te gedencken. Dit Eylandt heeft oock Elephanten, ende alderley beesten, die eenen horen dragen, daer af het eene gheheeten wort een Indiaens Esel, met heele clauwen, ongheclooft. Het ander Orix, met ghecloven clauwen; Heeft overvloedigh veel Slangen Haeghdissen, ende groote Bosschagien van roode Sandalen, die daer weynigh gheacht wordt om die abondantie; Oock geeft die Zee aldaer veel Ambra. Dit Eylandt heeft oock overvloet van Rijs. Geerst, Aranien Limoenen; Citroenen, ende Pompoenen, die so groot zijn, dat die een Man nauwelijcks omvaten can, roode, geele, ende witte, oock beter dã onse; veel Gengbers, die sy groen eeten; Honigh ende Suycker riedẽ, daer sy niet weten mede om te gaen; Safferaen, vele medicinale cruyden, Indische Noten; Oock geeft het Silver; ende heeft vele Revieren, schoone Fon-

teynen, ende vele Haven, in welcke vele Saracenen oft Mooren haer coopmanschappē brengen: Goude eñ zijde Lakens, Linne van boomwolle, ende diergelijcke. Van S. Laurenso naer Mossambique, 'twelck leyt verscheyden van't vaste landt/ te weten/ vande C. Das Correntes 120. mijlen/ ende is een Eylandt lanck 220. mijlen/ streckende zuyden ende noorden/ breet 70. mijlen/ beghint aen de eerste punct naer die Cabo toe op 26 graden/ eñ voleyndt naer't noorden op 11. gradē. Het volck van't Eylant zijn swart/ gelijck die van Mossambique, ende loopen naect/ dan hebbē het hayr van't hooft so seer niet ghecrult als die van Mossambique, zijn oock so pech swart niet. Die Portugeesen en hebbender sonderlinge gheen traffiquen/ overmits datter niet veel te halen is/ doch en is tot noch toe sonderlinghe niet bekent. Den eersten Augusti passeerden wy die droochten/ genaemt os Baixos de Iudia, dat is de Droochte van de Iudinne/ welck zijn vande C. das Correntes, 30. mijlen/ ende liggen tusschen het Eyland van S. Lourens, ende t'vaste landt/ te weten/ van't Eylandt 50. mijlen/ ende van't vaste landt 70. mijlen/ welcke drooghten beghinnen op 22½. graden/ eñ dueren tot 21. graden/ men moeter hem seer voor wachtē: want zijn seer pericul eus/ daer zijn veel Schepen op ghebleven/ ende noch cortelingh in't Jaer 1585. comende van Portugael een Schip/ genaemt S. Iago, wesende Admirael van de vlote/ en was het selfde dat met ons van Lisbonen voor Viesadmirael quam/ d'eerste reyse/ als wy op een ander plaetse sullen verhalen tot zijnder tijt.

Het Eylandt S. Laurenso leyt 120. mijlen van C. Das Corintas.

Pericul oose droochten in de Indische zee Baixos ghenaemt/ ligghende 30. mijlen van C. das Corintas.

Den 4. Augusti sagē wy het land van Mossambique, welck leyt van de drooghte vā Iudea 90. mijlen op 15. gradē zuydwaerts. Des anderen daeghs daer aen zijn wy op die Ree van Mossambique ghelooppen/ eñ int incomen quam by ons het bovengenoemde Schip/ S. Iacob, ende liep met ons op de Ree/ eñ was maer een ure doen wijt eerst int ghesichte cregen van alle die reyse/ naer dat wy by het Eylant van Madera van malcanderen gescheyden waren/ sonder opt ghesien te hebben/ wy vonden daer noch twee andere Schepen van onse companie/ die daeghs voor ons gecomen waren/ te weten S. Laurenso, eñ S. Francisco. Desghelijcks vonden wy daer noch het Galioen ofte Schip dat naer Malacca soude varē/ twelck gemeenlick eē Maent voor de Schepen van Indien uyt Portugael scheyt/ alleen om dat zijnen wech verder streckt/ doch comen ghemeenlick tot Mossambique om water ende verversshinghe te nemen/ als haer de voyage lanck valt/ ende gebreck crijgen/ so niet/ so loopen sy buyten het Eylandt van S. Lourenso, sonder harē cours op Mossambique te nemen. Wy waren met ons vierē van ons Vlote tot Mossambique, gebreeckende alleen onsen Admirael S. Philippe, die welcke hem soo dicht hadde gevoecht by de Custe van Guynea, om te beter te schouwen die drooghten van Bresilien/ diemen noemt Abrollios, daer hy 'tvoorighe jaer hadde op ghewe'est/ als geseyt is/ dat hy daer so veel stilte creegh/ dat hy langhe tijt naer ons die Linie Æquinoctiael passeerden/ eñ die C. de boa Esperance met grooten storm ende onweder/ ghelijck het ghemeenlick gheschiet die laet comen: waer door ghedwongen waren buyten om te loopen/ om d'oorsake voren verhaelt/ ende quamen tot Cochin wel 2. maenden naer dat wy al tot Goa waren/ ende hadden veel miserie ende armoy ghepasseert/

t'Mossambique leyt 90. mijlen van de Indische droochtē op 15 graden zuydtwaert.

De schepen op Malaca moeten een Maent eer uyt loopen/ om dat haren wech verder streckt.

Men can dicht onder de Guinischē custen seylen om de Brasilische droochten (Abrollios ghenaemt) te schouwen.

ende veel cranckheden/ als zwellende Beenen ende scheurbuyck/ etc.

Dat 4. Capittel.

Beschrijvinge van Mossambique, het welck leyt op 15. graden aende Zuydtzijde vande Linie Æquinoctiael, op de Custe van Melinde, anders van Abex ofte Abexim ghenaemt.

Mossambique is een Stadt int Eylandt Parsio, met een sekere, doch cleyne Haven, aen die rechte zijde nae die Cabo toe, hebbende die Goudt Mynen van Sofala, aen die slincker zijde, die vertreffelijcke Stadt Quiloa, ende oft wel om die omgaende vlecken dese plaetse onvruchtbaer ende onghesont is, nochtans volckrijck, om die bequaemheyt des oorts. In vorige tijden van Mahometanen bewoont, onderworpen wesende den tyran van Quilo, die door zijn officier (welcke die Arabicis Zequen heeten) geregiert werden.

Mossambique is een Eylandeken/ ligghende ontrent een half mijl van't vaste landt/ in een bocht/ soo dat het vaste land aēde noordtzijde verder in die Zee comt als Mossambique, ende voor aen ligghen noch twee andere Eylandekens/ ghenaemt S. Ioris ende S. Iacob, welcke comē met den uyttersten hoeck van't vaste Landt over een/ eñ tusschen dese twee voorste Eylandekens die onbewoont zijn/ eñ het vaste landt/ looptmen naer Mossambique, so dat die Eylandē blijven aende slincker hant aen't Zuydē/ eñ het vaste lant aende rechter handt aen't Noorden/ ende loopen also ontrent een cleyn mijl tot Mossambique op die Ree sonder Lootsman: want 'tis diep genoech/ ende die drooghten ende tsandt van de zijde van 'twaste lant sietmen beschepdelicken ghenoech om dat te schouwen. Die schepen liggen so dicht by t'Eylandt eñ de fortresse van Mossambique, datmē met een steen mach opt landt werpen/ ofte wat verder/ eñ liggen tusschen t'vaste land ende t'Eylant dat ontrent een halve mijl van malanderē leyt/ so dat die schepen daer liggen/ als oftse in een Haven ofte Revier laghen. Het Eylandt van Mossambique is groot eē half mijl int omgaē/ plat lant/ eñ rondtom met eenē wittē strandt vā sandt; heeft veel vā die Indiaensche Palm ofte Nooteboomen/ oock heeft het sommighe boomen van Orangie Appelen/ Limoenen/ Citroenen/ Indiaensche Vygen: maer vā andere fruyten diemen in Indien gemeenheeft/ zijnder weynigh te becomē/ oock Corē eñ andere greynen/ Rijs ende alle lijftochtē eñ coopmanschappē als Lijnwaet/ ende diergelijcke nootsakelicke waren/ moetē al vā Indien comen: Wat het Vee eñ vleesch belangende is/ als Ossen/ Schapē/ Geyten/ Verckens/ Hoenderen/ etc. vintmender by menichten/ eñ goede coop. Alhier vintmen oock Schapen van vijf quartieren/ hebben den steert soo breedt ende groot/ datter soo veel aen te eten is/ als een van d'ander quartieren/ ende zijn soo vet datmense niet en can genutten; Daer zijn Hoenderen gheheel zwert/ van veren/ vleysch en been/ so datse gecockt schijnen inckt te wesen/ doch van seer goeden smaeck/ ende houdense voor beter als die andere. Dese vintmē oock sommighe in Indien maer so veel niet als in Mossambique. De verckens is een seer kostelick eeten/ ende uytermaten schoon en smakelick vleys/ so datmē by experientie gevonden heeft/ alle andere vleys te bovē gaet/ ende die brancken werde alle vleys verboden te eetē/ mitghe-

Tusschen de Eylanden S. Joris ende S. Iacob ende het vaste landt looptmen na t'Mossambique sonder perikel.

Beschrijvinghe der vruchten/ ende andere vettigheden van t'Mossambique.

Schapen diens steerten soo groot als een haerder vieren deel is.

Hoenders diens vleys soo swart als inckt is.

uytghesondert het Vercken vleys / door zijn goethept. Het Eylandt en heeft gants gheen soet water om te drincken / dan moetent altemael van't vaste landt crijgen/van een plaets die de Portugesen noemen Cabalera, ende gebruycken in die huysen groote Potten die van Indien gebrocht worden/om 'twater daer in te verwaren.

Die Portugaloysers hebben daer een seer schoone eñ stercke Fortresse / die nu eerst binnen thien oft twaelf jaren volmaeckt is/ ende respondeert recht tegen die voorsze Eylandekens ende incomst van die Schepen / ende is een van die beste ende sterckste vã bousel van gheheel Indien: maer hebbender weynigh geschut ende munitie noch gereetschap op. Desghelijcx gheen Soldaten / dan alleenlijck den Capiteyn met zijn dienaers die daer op woõt/ doch noodigh zijnde/ zijn gheobligeert alle die getroude Portugesen die op't Eylandt woonen/welck mogen wesen 40. ofte 50. tẽ hooghsten; moeten als dan het Casteel helpẽ bewaren: want het Eylandt en heeft anders gheen beschutsel / dan alleenelicken dese Fortresse/ die reste is altemael open/ende vlacke strant. Rondtom binnen het Casteel zijn sommighe cisternen ofte waterbacken gemaeckt/ die altoos vol waters zijn/ so datter altoos voor ẽ jaer ofte meer water in is/ noodich wesende/ hoe wel sy weynigh voor den noot sorghen/ so wel den Cappiteyn / Officieren/ ende andere inwoonders / dã alleenlijck om goet by een te vergaderen/ behalven dese 40. ofte 50. Portugesen ende Mestisten/ welck zijn vã hare procreatie in Indien gegenereert / diese noemen Mesticos, dat is so veel als half gheslacht; dese werdẽ oock mede voor Portugesen gerekent/ so zijnder noch in't Eylant van Mossambique over de drie ofte 400. stroeyen huyskens ende hutten / welcke zijn vande ingheboren van't landt/ altesamen Swarten / ghelijck die van Cabo Verde, S. Thomas, ende gheheel Æthiopia; Dese zijn onder subiectie vande Portugesen: waer van sommige houden die Wet van Machomet / die welcke aleer die Portugesen het Eylandt cregen door communicatie vande Mooren ende Machometistẽ van't Roode Meer die Wet hebben aengenomen / ghelijcker oock veel in die contreyen zijn / te weten/ die Custe streckende naer't Roode Meer toe: maer van Mossambique opwaert naer die C. deboa Esperansa toe / en hebbense gheen communicatie gehadt/ al waer die Swarten ende ingeboren van't landt noch leven gelijck beesten/ sonder wetenschap van God ofte zijn gebodt. Sommige van dese Swarte van't Eylandt zijn oock Christenen / ende sommighe Heydenen/gaen alle gelijck naeckt/alleenelick die Mans hebben het uyterste van haer manlickheydt met een cleyn doecrken bewonden/ ende die Vrouwen van de halve borsten / tot de halve dyen / met eenen cattoenen groven doeck omwonden / ghelijckmen by haer conterfeytsels mach sien / by de Figueren van Indien/ dit is te verstaen van die byde Portugesen op't Eylandt woonen: want die van't vaste lant loopen meest naeckt/ende somtijts die schamelheyt bedeckt/somtijts niet.

Beschrijvinge der Fortresse die den Portugesen hebben op den inloop van Mossambique.

De kinderen der Portugesen worden Mesticos dat is half gheslacht ghe-heeten.

Verclaringhe der gedaente deses volcks/ ende hoe sommighe Machomets wet hebben aenghenomen.

Beschrijvinghe in wat manieren sommighe deser inwoonderen noch als beesten leven.

Die Portugesen drijven haer handelinghe met die van 'tvaste landt/ in sommighe Dorpen naest by haer ghelegghen/ als Sena, Macuwa, Soffala, Cuama, &c. die welcke al meest differente manieren/ talen / ende leven onder malcanderẽ hebben/ elck op haer selven/ende teghens den anderen oorlooghen/ ende d'eene d'andere vanghen/ende vercoopen/ende sommighe eeten menschen vleesch/ als die Macuwen eñ andere: haer meeste onderhout is van die Jacht/ eñ van't vleysch vande Olifanten/ welcke is de oorsake/ datter so veel Olyfants tanden van daer comen. Dese Swarten op't vaste landt/ende door gheheel Æthiopia, hebben haer Dorpen ende wooninghen met haer Coninghen / elcke natie ofte geslacht op haer selven/ so menich Dorp/ so menigen Coningh/ ende die different in tael/ manieren ende usancien / ende hebben oorlogen met haer ghebueren; Men en machse niet betrouwen/ om dat sy gheen woort ofte ghelove houden: want voor 40. ofte 5. jaren waren die Portugesen van Mossambique op't vaste landt daerse haer dagelicksche handel mede dreven/ ende in vrede saten/ meenende datse ghenoech sonder perijckel waren: maer als sy daer minst op dochten/ quamen de Swarten van't Landt/ ende overvielense ende smeetense doot/ sonder datter een af quam.

Dese ende alle der Ethiopischer Inwoonderen hebben elck in haer eyghen Dorpen haer bysondere Coningen/ ghewoonten/ ende oorloghen teghen malcanderen.

Die regieringe van't Eylandt vande Portugesen / is aldus: Sy hebben alle drie jaren eenen sonderlinghen Cappiteyn/ ende sConinghs Facteur/ende alle andere Officieren/ worden al geprovideert ende ghegunt vande Coningen vã Portugael voor drie en drie jaren/ 'twelck zijn persoonen die de Coningh in Indien gedient hebben in zijn Armeye / ende in recompense ende betalinghe van haer dienste/ gheeft haer dese Officien/ een jegelick naer zijn qualiteyt ende bequaemheydt/ al waerse hebben hare gagie ende salaris / behalvẽ datser by conquesteren: want sy doen wat sy willen den tijdt haerder residentie. De Capiteyn heeft groot profijt: want daer is noch een ander Fortresse / ghenaemt Soffala, 'twelck leyt van Mossambique naer die C. deboa Esperansa, tot 120. mijlen; By de selfde is een seker Myne/ genaemt Monomotapa, in welck lant leyt een groot Lack / waer uyt men seydt die Revier Nilus haren oorspronck te hebben/ als oock die groote ende vermaerde Revier van Cuama ofte Niger, die tusschen Soffala ende Mossambique in die Zee loopt / in wiẽs gront eñ sant Goudt gevondẽ wert. In dese Myne van Monomotapa wort veel Goudt ghevonden / ende noch ander Goudt / dat de Portugesen noemen Goudt van Bontongoen onroempo. ofte stof Gout: want is gelijck sandt so cleyn: maer is van de beste alloy dat in gheel Orienten ghevonden wort.

Verclaringhe vanden staet des gouvernements der Portugesen ende haere gagien.

De Gout mijnen by Monomotapa/ seer profijtelick voor de Portugesen.

Op dese Fortresse van Soffala, heeft die Capiteyn van Mossambique zijn Facteur/ende sendt daer jaerlicks henen twee ofte drie mael seeckere Schuyten / ghenaemt Pangaios, welcke gaen langhs die Custen heen / ende halent Goudt/ende brenghen het tot Mossambique.

Dese Pangaios zijn ghemaeckt van licht houdt / ende aen malcanderen ghenaeyt met coorden / sonder eenen yseren Naghel te hebben. Men affirmeert dat die Myne van Angola aen d'ander zijde van Africa, niet verre en is vande Myne van Soffala voorseyt/ ende en souden gheen dry hondert mijlen verscheyden van een ligghen/ ende ghesciet dickwils datter Swarten zijn ghecomen van Angola naer Soffala over landt.

Daer zijn Swarten die d'ander draghen op haer rugghe / ghelijck Beesten / ende zijn daer toe ghewent; Desghelijcks andere dinghen/ ghelijck oft Peerden/ Muylen oft Esels waren / ick hebber ghesproken

diese

diese ghesien hebben/daer van daen comende. Keerende weder op die regieringe vāde Portugesen ende haer Capiteynen/so is die Capiteyn alleenlijck zijn profijt binnē den tijt van 3. Jaren/ over die 300. duysent Ducaten/dat zijn 9. tonnen schats: Ghelijck den tijt/als wy daer lagen/ die Capiteyn Nuño Velio Pereira ons selfs ghetuyghden/ en dit meest in Goudt dat van Soffala ende Monomotapa comt/ als ghesept is. Van Mossambique wort naer Indien gevoert Gout/ Ambargrijs/ Ebenhout/ ende Yvoren ende veel Slaven eñ Slavinnen diemē naer Indiē voert/ om datse die sterckste zijn van gheheel Orienten/ om het vuylste ende grofste werck te doē/waer toe zijse alleen ghebruycken. Men vaert van hier maer eens jaers naer Indien/ inde maent vā Augustus tot half September/ overmidts datmē in gheel Indien moet varen met Monssoyns, dat is met getijden vande Jaer/diese also noemen vande winden/ die sekere Maendē in't Jaer wayen/ waer mede sy haer rekeninge maken om te gaen eñ comē/ vā d'een plaets op d'ander; ende men is in't gemeē onder wegen van Mossambijcke tot die Custe van Indien 30. dagen/luttel min ofte meer/ ende als dan blijven in Indiē tot die Maent vā Aprilis. Dan comt weder de wint ofte Monsoen naer Mossambique toe. In somma datter alle jaer gaet ende comt een schip vā des Capiteyns wegen die zijn Coopmanschap drijft/ eñ niemant en mach daer trafficqueren/ dā alleenelick die daer tot Mossambique woonachtigh ende getrout zijn: want onghetrout en mogender niet blijvē door particulier Previlegie vande Coningen van Portugael/ om dat het lant bewoont eñ onderhouden souden worden. Achter Mossambique streeckt Paep Jans landt/ datmen aldaer noemt het Landt van Abexynes, waer van dese Custe van Mossambique, tot het Roode Meer toe/ gemeenlick genaemt wort die Custe vā Abex, om dat die vā Paep Jans landt/ dieder veel in Indien comen/ sommige Slavē/ ende een deel vrye/ daer voor Boodtsgesellen dienen op die Portugaelsche schepen/ die haren handel vā d'een plaets op d'ander drijven/ wiens Conterfeytsels/ als oock haer Wet/ Leven/ende usantien hier naer volgen/ by de Figueren van Indien. Dese Custe van Abex wort oock vande Portugesen/ genaemt die Custe van Melinde, om datter een stadt eñ Coninghrijck aen leyt/ also ghenaemt/ welcke was die eerste stadt eñ Coningh/ die de Portugesen met vrientschap/ sonder bedroch ontfinck in haer eerste ontdeckinghe/ waer in de selfde noch presevereert. Wy laghen tot Mossambique stil 15. daghen/ ons versiende van water ende verversinge/ende v[illegible] alle noodtdruft/ in welcken tijdt ons vee[illegible] [illegible]ler kranck werdt ende of storf/ door de ongh[illegible]woonheydt vande lucht/ ende is van zijn selven een ongesont Landt ende swaere lucht/ door die groote ende ontallighe hitte.

Dē 20. Augusti/ zijn wy weder tseyl gegaen/ altemael in compagnie/te wetē/die vier Schepen van ons Admiraelschap vā Portugal eñ noch een Schip vandē Capiteyn vā Mossambique, die zijn drie jaren uyt warē/met namen Don Pedro de Castro, in wiens plaets ghecomen was die boven ghenoemde Nuño Velio Pereira. Dē selfdē Capiteyn Don Pedro, ginck met zijn Huysvrouwe eñ familie in zijn schip naer Indiē: want d'ordonnantie vā den Coningh hout/dat naer de drie jarē van haer regement eñ officie/moetē noch drie ander jaren stā tot gelieven vande Viçorey van Indien/ ende diensten vanden Coningh/ op haer eygen costē/ eer sy mogē naer Portugael keeren/ ten waer dat sy particulier patentē brochten van den Coningh/ te mogen terstont haerder officijs Jaren volepnt hebbende/ naer Portugael keeren/ 'twelck weynigh ghschiet/ dan door groot faveur; Eñ oock en mach niemandt uyt Indien reysen/ ten sy met oorlof ende Paspoort vande Viçorey, sonder dat/ wort het belet ende scherp daer op toegheslen.

Den 24. Augusti/ des smorghens/ hebben wy ghesien twee Eylanden/ die genaemt zijn Insula de Comora, ende Insula van Don Ian de Castro. Het Eyland Comora leyt van Mossambique 60. mijlen noordtwaerts aen op 11. graden/ aende Zuydt zijde is een seer hoogh landt/ so dat wijt in eenen geheelen dagh niet en costen uyt het ghesichte seylen met goeden wint. Op dē selfden dagh zijn die Schepē weder van malcanderen ghescheyden/ naer ouder ghewoonten/ om oorsake als ghestelt is.

Den 3. September/hebbē wy weder de Linie Æquinoctiael gepasseert/ die welcke loopt tusschen Melinde eñ Brava, Steden liggende op die custen van Abex, ende die Linie is van Mossambijcke Noordtwaerts 130. mijlen. Eñ vā die Linie tot die C. de Guardafum, achtervolgende die selfde custe/ zijn 190. mijlen/ ende leyt op 12. gradē aen't Noorden vandē Æquinoctiael. Op dese custe tusschen Mossambique ende C. de Guardafum, ligghen dese Stede/ te weten Quiloa, in voortijden Rapta, geheeten/ Mombassa, een Stadt ghelegen in een cleyn eylandeken van der selvigher name, twelck die Rhee maeckt van verre met hooghe sandt duynen, heeft een Haven met twee vasticheden beschermt, Melinde, Pate, Brava, Magadoxo, ende elck is een Coninghrijck op zijn selven/ ende houden die Wet van Machomet. Het volck is wat vaelder van couleur/ als die van Mossambique, met glat hayr/ hebbende hare stede regieringhe ende Politeyen/ als die van Arabien/ eñ andere Machometisten. Desen voorseyden hoeck/ofte C. de Guardafum genaemt/ is het eynde van de custe vā Abex ofte Melinde. Ende by desen hoeck oost noordtoost aē/te Zeewaert in/ 20. mijlē van land leyt/ het vermaerde Eylandt Socotora genaemt/ al waer men vint Aloe, die van dit Eyland haer name heeft Aloe Socotorina, welck is die allerbeste/ is dicht ende vast/ ende van daer naer alle wegen verboert; Eñ by desen hoeck eñ Eylandt beghint dē Mont ofte ingang vande Estreyto de Meca, om dat binnen aende zijde van Arabien de stadt Meca light/ alwaer het Lijf van Machomet hangt in een yseren kiste in de locht/ onder eenen Hemel/ ghemaeckt van Seyl-steen/ welcke groote besoeckinge eñ bevaert heeft vande Turcken ende Moorē. Desen Inganck wert oock genaemt het Roode Meer/ niet dat het water Root is/ dan alleen dat daer rosachtige berghen om liggen/ root Marmor gheven/ ende om dat het sandt van de gront tot sommighe plaetsen rootachtigh is; Eñ is het selfde daer Moyses met die Kinderen van Israels drooghs voets door ghingen. Vanden hoeck ofte C. de Guardafum, die engte binnewaerts in tot Sues, eertijts Arsynoe genaemt/ ('twelck is die uyterste stadt/ daer die enckte ofte Estreyto volendt) zijn 360. mijlen: Ende van daer overlant tot die Middlandtsche Zee vā Italien/ zijn 90. mijlen. Die Estreito ofte enckte is in't incomen/ ende oock binnen op zijn breedtste 40. mijlen/ eñ op sommighe

De Capiteyns soldye bedraecht 300. duysent Ducaten.

Alhier hangt Machomet in een ysere kist.

nighe plaetsen smalder: Heeft oock veel Eylanden/ende aen d'een zijde/ te weten/ binnewaerts by Sues aen't Noorden/woest Arabia, ende aẽ d'ander zijde Zuydwaerts Ægypten, daer die Revier Nilus door loopt/ eñ wat leegher naer die Zee van Indien/Arabia Felix, eñ aen d'ander zijde daer tegen over/ het lant van Abexynes, ofte Paep Jans lant. Op den hoec vā Arabia Felix, int incomen vant Roode Meer/ hebbẽ die Portugesen eertyts eẽ Fortresse ghehadt/genaemt Aden: maer zijnse nu al quijt/ waer door dickwils die Turcken die eenckte van't Roode Meer afcomẽ met Galeyen die in Sues gemaect worden/ ende doen veel quaets aende Custe van Abex ofte Melinde, als wy op zijnen tijdt sullen verhalen. Die Linie weder ghepasseert zijnde/ hebben die Noordsterre weder ghesien/ die wy vande Custe van Guinea van't Eylandt S. Thomas, tot op desen tijt niet gesien en hadden.

Den 4. September sagen wy het schip S. Franciscus.

Op den 4. September/hebben wy een schip van onse companie gesien/ende met hem ghesproken / ende was S. Francisco, en bleef by ons tot op den sevensten/ doen quam weder uyt ons ghesicht.

Den 13. sagen wy het schip S. Jacob.

Den 13. saghen wy weder een schip / ende was S. Iacob, en liep ons weder uyt het ghesicht / sonder te willen spreken.

Den 20. saghen wy veel Slanghen/ een teecken van die Custe van Indien.

Den 20. September/hebbẽ wy sien drijven in Zee veel Slangen/zijnde vande groote als Ael/ ende ander tuych gelijck schammen van Visschẽ/ waerom het die Portugesen noemen Vintijns, dat zijn halve Realen van Silver/ Portugaelsche munte/om dat het een ghelijckenisse daer van heeft: Dese drijvender met grooter menichte / eñ is eẽ seker teeckẽ vā die Custe van Indiẽ. Een weynich daer nae hebben wy landt ghesien/met groot reinour ende blijschap/ eñ worpen het loot uyt/ eñ vonden gront op 47. vadem / ende was het landt van Bardes, welck is den uytersten hoeck vande mont eñ Revier vā Goa, wesende vande stadt ontrent 3. mijlen; Het is een hoogh landt/ al waer die Schepen van Indien anckerẽ ende lossen/ ende van daer met Schuyten het goet gevoert wert naer de Stadt toe; Wy anckerden dien dach inde Zee buyten/ontrent 3. mijlen vant land/ overmidts dat het stil / ende de vloet verloopen was / doch ist sonder perijckel/ ende heeft over al eenen schoonen eñ suyveren grondt om te anckeren: want het begost doen aldaer Somer te worden.

Den 21. des anderen daeghs / zijn ons veel Schuyten/ghenaemt Almadias, aen boort gecomen/ brenghende veel ende allerhande ververschinge van't Landt/ als versch Broot eñ Fruyten/ettelijcke waren Indianẽ die Christenen zijn. Desghelijcx quam daer een Galleye aen boort/om den Aerts-bisschop te halẽ/ ende brochten hem op een plaets / ghenaemt Pangijn, welck is half wegen die Stadt Goa, ende die Ree vā Bardes, ende leyt aende selfde Revier/al waer hy gevisiteert/ versocht/ ende willecom geheeten worde vādẽ Viçorey van Indien Don Francisco Mascarenias, ende van alle die Eedelen ende Heeren vant Landt/ so Weerlick als Gheestelick. Die regeerders vande Stadt baden hem aldaer te willẽ vertoeven 10. oft 12. dagẽ/om gereetschap eñ preparatie te maken / om hẽ met behoorlijcke eñ gewoonlijcke solemniteyt ende triumphe inde Stadt te ontfanghen/twelck hy haer verwillichde. Den selfdẽ dagh des na middaegs/zijn wy in die Revier gheloopen op de Ree onder 'tland vā Bardes, wesende dẽ 21. September/ Anno 1583. zijnde verloopen 5. Maenden/ 13. dagen/nae dat wy uyt de Revier van Lisbonen tseyl ghegaen waren/hebbende 15. dagen stil gheleghen tot Mossambique, twelck een vande voorspoedichste reyse was/alser in veel jaren te vooren ende daer na gheschiet zijn. Wy vonden daer het Schip S. Lourenso, dat daegs voor ons ghecomen was.

Den 22. is ghecomen het Schip S. Iacob, sanderen daeghs daer nae/het Schip S. Francisco. Daer waren op ons Schip ghestorven vande geheele reyse 30. persoonẽ/onder welcke waren sommige Slaven/ eñ eenen Hoochduytsch / die een Trawant vanden Coningh van Spaengien gheweest hadde/niet teghenstaende hadden altemael d'een deur d'ander eens oft tweemael sieck geweest / eñ ter Ader gelaten. Dit is gemeenlick die somma vande dooden die op die Schepẽ sterven/ luttel min ofte meer. Het is gebeurt over 10. oft 12. jaren/datter een Viçorey naer Indiẽ trock/met namẽ Ruy Lorenso Detavora, die welcke hadde op zijn Schip 1100. Mannẽ/eñ daer quam een sterfte onder/so datter 900. af gestorven/eñ over boort waren al eerse tot Mossambique quamen/ daer den selfden Viçorey mede een af was/ doch was een sieckte extraordinario/ eñ is te gelooven dat die menichte vant volck heeft die sieckte ende Peste gecauseert: waerom jedensdaeghs die Schepen so veel volcx niet meer en nemen : want hebben noch qualick ghenoech haer van stanck ende vuyligheyt te reynighen.

Den Aerts-bisschop is seer triumphantelijcken binnen Goa ingehaelt.

Den 30. September/ is den Aerts-bisschop/ mijnen Heere/met grooter triumphe eñ feeste inde Stadt van Goa ghehaelt/ eñ van die Edelen eñ Regeerders des Landts/ in de groote Kercke ghebracht/met een Te Deum laudamus, &c. eñ naer ander veel ceremonien ende ouder usancien/ hebben hẽ in zijn Palleys gebracht/twelck staet dicht by de selfde Kercke.

Den 20. November is onsen Admirael/het Schip S. Philippe eerst in Cochin ghecomen/ sonder yemants lant te nemen/naer dat sy veel moeyte ende armoey gepasseert hadden/ oorsake vooren verhaelt/ ende 7. maenden en 12. daghen onder weghe hadde ghewest.

Int leste vande selve maent Novembris zijn die Schepen weder van Goa gevaren na die Custe van Malabar eñ Cochin, om aldaer haer ladinge te nemen van Peper eñ andere speceryen / sommighe laden aende Custe van Malabar, als tot Onor, Mangalor, Cananor, &c. ende sommighe tot Cochin, die altoos twee Schepẽ hare volle ladinge vā Peper mogen gevẽ. Cochin leyt vā Goa zuydwaert ontrent 90. mijlen. Die Schepẽ lossen alle haer Portugaelsche w[illegible] binnẽ Goa, alwaer die Conpluyden eñ Facto[illegible] hare residẽtie hebbẽ; Eñ vā daer gaen die Schepẽ hare ladinge van Peper nemen lancx die Custe/ende tot Cochin als gheseyt is; ende laden int ghemeyn elck Schip 8. duysent quintalen Peper / gewicht van Portugael / luttel min ofte meer/ elck quintael is 128. pont/als dan comense naer Cochin, waer oock die Factoren comen / eñ laden daer Nagelen/Caneel/ ende andere drooge ende Indiaensche waren / als ick in mijn weder om reyse alles int particulier sal verhalen van haer ladinghe/ ende ordonantien van dien.

Inde maent Januarius ende Februarius/ Anno 84. zijn die Schepen met haer ladinghe weder van Cochin ghetrocken/d'een voor eñ d'āder na/naer Portugal/alwaer mijn Broeder mede ginc/om die obligatie vā zijn officijs weghen

wegen van't Schip/ ende ick bleef by mijnen Heere in Indien noch sommige jaren / om te ondersoecken die manieren/ wesen en gedaenten vande selfde Landen/ Lieden/ Vruchten/ Waren/ende Coopmanschappẽ/ ende andere dingen/ als ick alles op zijnen tijt na de waerheyt/ slecht ende eenvoudigh verclaren sal/ so ick het selfs meest met mijnen ooghen hebbe gesien ende genoteert/ en van andere gheloofweerdige persoonẽ/ so Indiaensche/ als volcken daer ontrent woonachtich/ neerstigh ondervraecht/ gelijck oock die fame / ende naeghelegentheyt hem selfs aldaer ghenoech openbaer met die dagelijcksche gemeenschap ende communicatie vande omligghende landen en ghebueren/ die onder malcanderen haer traffijcken ende handelinge drijven / als dese onse landen met Oost-landt/ Engelandt/ Vranckrijck / etc. doen/ ende oock alles van die Portugesen bevarẽ/ ende dagelijcx versocht wort. Meer ick beginne die beschrijvinge van Goa en van die Indianen/ haer manieren/ traffiken/ vruchten/ waren/ ende ander dingen/ om beter te moghen verstaen die streckinghe van die Landen en Custen geleghẽ aen de zijde van Orienten / tot die leste ende uyterste palẽ van China, die de Portugesen ontdeckt ende bevaren hebben/ met die Eylanden van dien/ wil ick eerst een corte sommarie stellen van die Orientale Custen/ beginnende van't Roode Meer/ ofte de Arabische Zee/ vã die Stat Aden tot China toe / achtervolghende die beschrijvinge vande Custe voren gheroert.

Dat 5. Capittel.

Vande Custe van Arabia Felix, ofte 't Roode Meer, tot het Eylandt ende Fortresse van Ormus.

Annotatio D. Pall.

Aden is die aldersterckste ende schoonste Stadt van vruchtbaer Arabien, in een valeye gheleghen, aen d'een zijde met stercke Mynen, aen d'ander zijde met berghen besloten, daer op vijf Casteelen, in welcke men daghelicks wacht ende vuerwerck hout, om die veelvoudigheydt der Schepen, soo af ende aengaende. Die Stadt is groot 6000. huysen, daer die van Indien, Persen, Æthiopien ende Turcken veel handels drijven, ende sulcks om die overdadige hitte van den dagh, meest des nachts gedreven wort. Een steen worp van die Stadt is een bergh met een groot Casteel, daer op den Gouverneur zijn wooninghe heeft. In vorighe tijden was dese Stadt op't vaste landt: maer nu door menschen arbeyt een Eylandt ghemaeckt.

ADen leyt aenden Noordt zijde 'int incomẽ vã't Roode Meer/ aẽde Custe vã Arabia Felix, ofte vruchtbaer Arabien/ en streckt 60. mijlen meer binnewaerts/ van den hoeck ofte C. de Guardafum, d'uyterste streckinge vande Custe van Abex ofte Melinde, als wy vorẽ verclaert hebben/ overmidts dat die Custe van Arabiẽ/ die zijn beghinsel neemt van Aden, soo veel meer binnewaerts comt. Aden leyt op 13. graden aende Noordt zijde/ ende van daer streckt die Custe Noord oost ten Oosten/ tot die C. de Rosalgate, welcke leyt op 22. graden ende is den uytersten hoeck van die Custe van Arabia Felix, aende Indiaensche Zee / en is van Aden 240. mijlen. Die Stadt Aden confineert metẽ bergh genaemt Darsira, de welcke mẽ affirmeert te wesen vã louter steen clippẽ en root-

Opten bergh Dorsira valt nimmermeer reghen.

sen/ tẽ regenter nimmermeer. Dit volck van dese Custe in Arabien/ zijn vael van coleur/ by naest als die vãde Custe vã Abex oft Melinde; uyt dit Lant brenghtmẽ Peerdẽ die seer goet zijn naer Indiẽ in grooter menichte/ als oock Wieroock/ Myrra/ Balsem/ Balsem-hout en vruchtẽ/ ende sommigh Manna/ ende andere welriekende waren ende cruyden. Zy onderhoudẽ de Wet van Machomet / naer uytlegginge vande Persianen. Van die C. de Rosalgate binnewaerts / die Custe vervolghende Noordwest aen/ tot die C. de Moncadõ. eertijts Asabora genaemt/ zijn 70. mijlen. Desen hoeck leyt recht tegen over het Eylandt Ormus op 26. graden. Alhier beghint den inghanck van die enckte van Persen/ ghenaemt Sinus Persicus, ende het Eyland vã Ormus leyt tusschen beyden/ hebbende aen d'een zijde Arabiẽ/ ende aen d'ander zijde vant Noordẽ Persen. Heeft in de breete 20. mijlen/ vande C. de Moncadon, vervolgẽde die Arabische Custe binnewaerts tot het Eylandt van Barem, zijn 80. mijlen/ en leyt op 26⅓. gradẽ. Alhier heeft die Portugesche Capiteyn van Ormus zijn Facteur van s'Coninghs weghen/ ende worden ghevist die beste Peerlen van geheel Orienten/ welck zijn die rechte/ diemen noemt Orientales. Vervolgende die Custe vã Arabien / van Barem binnewaerts / tot het binnenste en uyterst vande enckte van Persien/ ofte Sino Persico, leyt die stadt Balsora, zijn 60. mijlẽ. Dese stadt leyt op 30. graden/ ende een weynigh boven/ daer comen die twee revieren Tigris ende Euphrates in den anderen/ ende loopen by Balsora, in die bovenghenoemde Sino Persico. Hier ontrent staen noch veel Ruynẽ van oudt Babilonien. Ende na veele Geleerden gissinge/ is hier ontrẽt oock geweest het Aertsche Paradijs. Vã die stadt vã Balsora loopt die Custe wederom aẽde Noordt zijde naer Ormus, welck behoort onder het gebiet van Persiẽ. Dese Sinus Persicus is wyde 40. mijlen breet / luttel min ofte meer/ en heeft veel Eylandekens/ ende inden inganck leydt het vermaerde Eylandt van Ormus, daer die Portugesen een Fortresse hebben / ende woonen met die Inghebooren vant Eylandt onder een / ende hebben haren Capiteyn/ ende andere Officieren / voor drie ende drie jaren/ als die van Mossambique.

Int Eylandt van Ormus worden de beste Peerlen van gants Orienten gevonden.

Het Paradijs heeft ghestaen ontrent Balsora.

Dat 6. Capittel.

Van't Eylandt ende Stadt van Ormus.

Ormus leyt op het Eylandeken Geru, in vorige tijden Ogyris gheheeten.

ORMUS is een Eylant en Coninghrijck/ 'twelc die Portugesen onder tribuyt gebracht hebben / al waer noch haren Coningh zijn residentie heeft/ te weten/ buyten die Stadt vã die Portugesen/ onderhoudende die Wet vã Machomet / het volck is wit gelijc als die Persianẽ/ het is aldaer een gheneen ghebruyck/ dat die Coningẽ wordẽ/ doẽ terstont alle haer Broeders en het naeste manlicke Coninghs bloet d'ooghen uyt steken/ welcke wordẽ daer naer alle haer levẽ rijckelick onderhoudẽ / om datter een Wet is in Ormus, dat geen blinde persoon en mach voor Coningh ontfangen worden noch regieren/ waeromme zijse alle doen blinden / om versekert te wesen in haer regimẽt / en oock om te schouwẽ alle oproer ende tweedracht/ en haer landt in peys en vrede te besitten. Het Eylandt is ontrent drie mijlen

De Coninghen van Ormus doen haer naeste gheslacht der mans persoonen d'ooghen uyt steken om haer eyghen regiment te versekeren.

groot/

groot/seer clipachtich ende vol steen-rotsen/ ende gants onvruchtbaer/ heeft niet een groen loover ofte cruyt/ noch soet water/ dan alleen steen-rotsen van louter sout/ soo dat die muren van de huysen van sout-steen zijn ghemaeckt: heeft van zijn selven niet/ dan dat het van het vaste landt/ van beyde zijden van Persen ende Arabien/ ende van de stadt Bassora ontfangt/ ende om die ghelegentheydt ende bequaemheyt van het Eylandt/ so isser alle dingen in grooter abondantien eñ een seer grooten handel: want het heeft die stapel van geheel Indien/Persen/ Arabien ende Turckyen/ ende alle die omliggende plaetsen ende contreyen/ende int gemeen ist vol Persianen/Armeniers/Turcken/eñ allẽ natien/eñ oock Venetianen/ die haer daer gheneeren met alderhande speceryen ende edel gesteenten/dieder in groote menichte werden gebrocht van Indien/ ende van daer ghesonden over landt naer Venegien/ ende vervoert door geheel Turckyen/Armenien/ Arabien/Persen/ ende alle weghen. Ende worden wederomme ghebracht allerhande waren van de selfde landen/ te weten van Persen/ uyt het landt ghenaemt Coracone ende Dias, ende ander plaetsen/ veel rijcke Tapetten/ die men Alcanissas noemt: Van Turckyen/alderhande soorten vã Camelotten: van Arabien/veelderhande warẽ van Cruyderen voor de Apoteckers eñ Cruydeniers/ als Sanguis Draconis, Manna/ Myrrha/Wierooch/eñ diergheliicke/veel excellente Peerden/die seer goet zijn van baren/allerhande eñ seer excellente Orientaelsche Peerlen van Malcatte, een haven gelegen tusschen die Caep van Roselgate eñ Moncadon aen de Custe van Arabien veel Razyne/van veel soorten Datelẽ/ Ocker-noten ende Mermelladen/ die van Ormus naer Indien ghevoert werden/ ende gheheel Indien met vervullen. Desghelijcx het ghelt/ ghenaemt Larynen, twelck is tweevenich/ lanckwerpende/ ghelijck een ghestaghen silver-draet/ omghebuyght met sekere cleyne Characteren/ wort in Persien gemunt/ op een plaets ghenaemt Lari, van fijn Silver/ en dat in soo groote menichten/ datter eenen grooten handel met ghedreven werdt/ ghelijck als met andere Coopmanschappen/ oorsake des grooten winst die daer op is/ende gelden in Indien seer hooch. Ende om te verstaen d'oorspronck van so grooten handel/ ende vergaderinge van volck in't Eylandt van Ormus, so ist te weten/ dat alle jaren comen twee vergaderinge van volck over landt/ diemen Caffiles ofte Caruanen heeten/ en comen van die stadt Alleppo, uyt het landt van Suria, drie dach reysens van die stadt Tripoli, die ghelegen is op den Oever van die Middellandtsche Zee. Dese vergaderinghe Caffyla, houdt dese naervolghende orden/ te weten/ alle jaren in de Maenden April ende September/ soo isser gheordineert eenen oversten Capiteyn/ ende sommighe hondert Janitseren/ die welcke convoyeren die voorsz. Caffyla, tot die stadt van Bassora, van waer zy te water varen naer Ormus, die Cooplyden weten den tijdt wanneer die Carvana ofte Caffila sal reysen/waer teghens zy haer gereet maken met haer coopmanschappen/ alsdan vergaren oock veel Kameelen/ Dromedarisen/ Muylen/Peerden/ een yeghelijck zijn gadinge/ die hier toe te coop staen/in somma/ datse altemet vijf ofte ses duysent ende meer persoonen by een comen/ en reysen in ordinantie ghelijck een heyrtocht ofte legher/ twee en twee op een Kameel/ofte waren ten beyde zijden/naer uytwijsinghe van die Figure die volghen sal/ met

Hier wast noch groē loof noch cruyt/eñ de muren der huysen zijn vã soutsteen ghmaect.

Veelerley speceryen eñ edel gesteentẽ vã Ormus in verscheyden landẽ vervoert.

Veelerley specerijẽ/ cruyden/ eñ orientaelsche peerlẽ uyt verscheyden landẽ nae Ormus versonden.

Sonderlinge maniere van silver gelt uyt Persen in Indien verhandelt.

Jaerlijcx twee groote tochten van 5000. oft 6000. Coopluedẽ

goede wacht van de Janitseren/ overmidts datse altemets bespronghen worden van de Arabiers/ dat groote straetschenders noch zijn/ en doense groote quellagie aen om haer te berooven/ ende moeten over de veertich daghen door een woestijn reysen/ ende vinden alle drie ofte vier daghen water-putten/ waer uyt zy haer versien van water datse bewarẽ ende met draghen in vellen van beesten gestroopt/ daerse flesien af ghemaeckt hebben.

In Arabiẽ zijn menichte van Straetschenders/ die haer wonderbaerlick eñ seer eerlijck onderhoudẽ.

Annotatio D. Pall.

Dit volck heeft dese ghewoonheyt van rooverye ende straetschenderye, nu in corte jaren niet aengenomen, maer gepleecht langhe voor Christi onses salichmakers geboorte, als dat betuycht den Propheet Ieremias, daer hy seydt in zijn derde Capittel int 2. vers. Heft uwe ooghen op tot der hoochten, ende siet toe hoe ghy allenthalven hoererye drijft, aen den stratẽ sittet ghy, ende verbeydet op haer, gelijck als een Arabyne in de woestijne, &c. My gedenckt dat wy onder veel duysenden van dit volck vervielen, die in groote armoede in woeste sandt-duynen, die gants onvruchtbaer zijn, leefden: onder die heete Sonne haer met haer Kameelen bakerende, alleen van rooverie eñ straetschenderie haer geneerende. Haer spyse eñ beste broot zijn coecken, soo zy onder Kameels mest (ghedroocht aen der Sonnen, dat sandt daer mede heet gemaeckt) backen, met Kameels melck ende vleesch, ende dierghelijcke onnutte spyse, in somma, leven als ellendighe menschen, ghelijck zy zijn:

Desghelijcx soo volghen het selfde heyr veel Soetelaren/die alle dinghen naer draghen/ als Heunich/Datelen/Schapen/Geyten/Hoenderen/eyeren/etc. ende alle victualie eñ provande/ so datmen ghenoech van als om zijn ghelt ghecrieft wort: Alle nachten so slaense haren leger/ ende hebben haer Tenten Pavellioenen daerse onder rusten/altoos met goede wacht. Op dese maniere reysense tot die stadt Bassora, ende comen door Babilonien/ nu Bagedet ghenoemt/ ende sommighe andere plaetsen. Te Bassora comende/ligghen daer sommighe daghen stil/ al waerse dan weder vergaderen op die wederom reys/ende trecken also weder op die selfde manier naer Aleppo, waer mede alle coopmanschappen van alle weghen in groote abondantien gebracht eñ vervoert wert/ met een groot gerief van den reysenden Coopman/het zy van wat natien die moghen wesen/ uytghenomen Spaengiaerts/Portugesen/ ende des Coninex van Spaengiens onderdanen/daer nauwelick op ghesien wert/doch altemet wel passeren op den naem van Fransoysen/ Engelschen/ ofte Venetiaenders/welcke natien in de stadt Aleppo haer Consulen ende Factoren hebben/ als oock in Tripoli, alwaer hare daghelijcksche vaert is van Venetien/Marsilien en Londen/ ende in Tripoli werdt het goet gelost ende geladen/eñ van daer over landt ghesonden ende gebracht van eñ op Aleppo, aldaer zy eenen grooten ende machtighen handel drijven ende ghenutten veel Privilegien ende vrydommen van den grooten Turck.

Sonderlinghe middelen van provisie in de twee jaerlicksche tochten.

Alle natiẽ uytgenomẽ Spaengiaerden ende Portugesen mogen op Ormus eñ Alepo handelen.

De Contoorẽ van Venetia/ Londen/ Marsiliẽ/ etc. zijn tot Aleppo eñ Tripoli onderhoudẽ de machtigen handel.

Ende aenghesien dat wy van Turcken zijn sprekende so en hebbe ick niet connen verswijghen op wat maniere dat den grooten Turck altoos tijdinghe ende bootschap can hebben eñ bestellẽ van alle zijn Coninckrijcken ende landen/die so groot/wilt ende woest verspreyt liggen/so is te weten/datse in gheheel Turckyen useren ende ghebruycken Duyven/die daer toe ghewent ende opghevoet zijn/hebbende ringen aen haer beenen. Dese duyven worden gevoert

Al grootē Turck gebruyct een sonderlinge manier/ om door sekere duyven nootwendighe tydinghe door zijn lāt te verspreyden.

van Balsora ende Babylonien naer Alepo ende Constantinopelen/ende so van daer wederom: Ende alsser yet noodich ofte van importantie te adverteren is/ soo makense den brief aen dat rincxken vant been vast/ende latense vlieghen/ waer mede den brief met de Duyf comt op de plaets daerse van daen is/ eñ vliecht somtijdts duysent mijlen ende meer/datmen soude seggen onmogheliick te wesen: maer is waerachtich deur veel die het my gheaffirmeert hebben die van daer quamen. Ick hebbe van die selfde Duyven in Indien gesien/ van een Venetiaen/ mijn goede kennis ende especiael / diese tot een verwonderinge mede hadde ghebracht/ om in Indien te thoonen. Keerende weder op ons propoost vant Eylandt van Ormus, welck leyt op 27. graden/ ende is in de Somer (die als in onse landen comt) sō uyttermaten ende onlijdelicken heet/datmen moet in houte backen(daer toe gemaeckt) vol waters slapen/ naeckt man ende vrouwe liggende geheel onder water/ behalven het hooft: Alle die huysen zijn boven plat/ende maken boven in de huysen gaten/om den tocht ende coelte daer door te crijgen/op de selfde maniere als oock die van Cayro, ghelijck volght/ende gebruycken instrumenten gelijck schongelen met waeyers/om het volck daer in te wiegen/ ende windt te maken om te vercoelen/diese noemen Cattaventos.

Int Eylandt Ormus moet men om de overmatighe hitte des somers in houte backē met water slapen.

Annotatio D. Pall.

Cayrus heeft seer hooghe huysen: met overhangende daken, om schaduwe te maken, ende de hitte der Sonnen te vlieden. Int midden door dese huysen zijn seer groote pijpen, wel thien cubiten boven uyt ghemaeckt, naer het Noorden ghestreckt, om coude lucht te ontfanghen, ende die te bespreyden door de gheheele huysinghe, insonderheydt die benedenste plaetsen te verkoelen.

Des winters ist wel soo cout als in Portugael. Het water datse drincken/wert ghebracht vant vaste landt/ twelck zy bewaren in groote potten/als die Tinaios in Spaengien/ ende cisternen ofte water-backen / waer van zy oock groote in de Fortresse hebben/ met water voor een jaer ofte anderhalf tegen eenigen noot/gelijck die van Mossambique. Men scheept oock water by het Eylant van Barein, in de Zee onder het sout water/ met duyckers 4. of 5. vadem diep / welck water seer goet ende excellent is/ so soet eñ goet als het beste fonteyn-water. Daer is in Ormus een gemeen sieckte ofte plaghe van wormen die in de beenen groeyen: men wil presumerē dat die vant water datse drincken groeyen/welck zijn als Luyt-snaren/ ende ontrent twee of drie vadem lanck / die men allencxkens moet uyt halen/ ende winden op een stropken of pennneken alle daech wat/ so langhe als men voelt datse uyt comen/ende alsse tegen houden / latense dan so blijven tot des anderen daechs/bindent vast ende smeeren het gat ende geswel daer hy uyt comt/met versche ende onghesoute botter/ende also winden zy die binnen thien of twaelf dagen uyt sonder eenigh letsel/ dan moeten met het been stil sitten: want so die quamen te breken / soude groote moeyte aent been met crijghen/gelijck als ick aen sommige persoonen ghesien hebbe.

Soet water wert 4. ofte 5. vadē onder het water van de soute Zee door duyckers ghecreghen.

Sonderlinge ghemeene plaghe in Ormus/ als oock een sonderlinghe remedie daer teghen.

Annotatio D. Pall.

Van dese wormen schrijft Alsaharanius in zijn practique int 11. capittel aldus: daer groeyen in sommighe plaetsen tusschen vel ende vleesch sekere wormen, welcke sieckte genaemt wort, der Ossen passie, om dat de Ossen met soodanighe menichmael gequelt worden, die haer lanck uyt steken, ende voorts cruypen onder het vel, so langhe tot dat zy die huyt doorbooren. Die genesinghe bestaet in suyveringhe des lichaems van verrotte fluymen, &c. leest voorder.

Ten huyse van mijn heere dē Aertsbisschop hadden wy een van zijn dienaers/een inghebooren van Ormus, eerst daer van daen comende/ dese haelde op die manier boven verhaelt drie of vier wormen uyt zijn beenen/ dat hy seyde daer seer ghemeen te wesen.

Die Capiteynē ofte Capiteynschap van Ormus is naer Soffala ofte Mossambique gerekent een van de beste ende profijtelicksten van gheheel Indien: Van de Portugeessche regeringe ende ghenieten naer advenant soo veel profijt als die van Mossambique, want hebben haer schepen diese senden naer Goa, Chaul, Bengala, Mascatte, ende ander weghen: ende niemant en mach eenich goet coopen / vercoopen / schepen ofte bevrachtē/voor dat die Capiteyn het zijne gherocht, ende zijn schepen bevracht ende afgeveerdicht heeft: niet dat hem sulcx toeghelaten wert door auctoriteyt van den Coninck: want hy sulcx gantschelick verbiet: maer zy nement van haer selven/ om dat de Coninck verre van der hant is om hun sulcx te verbieden / alleenlick werdt hun van den Coninck toeghelaten/ dat niemant en mach eenige Peerden schicken naer Indien/dan alleen den Capiteyn/ ofte die zijn commissie hebbē/ waer mede hy een groot profijt doet: want die Peerden in Indien veel gelts gelden/die yet goet zijn werdē in Indien vercocht voor vier oft vijf hondert Pardauwen/ende oock sommighe tot seven acht ja tot duysent Pardauwen/ende meer/elcke Pardauwe ghereckent tot eenen Rijcx daelder / Nederlantsche munte. Die vaert ofte Monson datmē van Goa na Ormus seylt/is in de maenden van Ianuarius, Februarius, Martius, ende in September ende October. Volgt die custe van Ormus streckende naer Indien.

Paerden zijn tot Ormus seer dier/ gelde som tyts 7.8.9. 10. hondert Rijcx daelders.

Dat 7. Cappittel.

Van de Custe van Ormus, tot die stadt ende het Eylandt ghenaemt Diu, een Fortresse der Portugesen.

VAn Ormus vervolgende die custe Oosten zuydē aen/ comt die Cabo genaemt de Iasque, eertijdts Carpella gheheeten/ welck landt voortijdts Carmania ghenoemt werde. Dese Caep leyt op 25½. graet/eñ is van Ormus 30. mijlen/vervolgende die selfde custe tot die Rivier van Sinde, van de Historie-schrijvers Indus gheheeten / welcke men seydt uyt het gheberchte van Caucasso zijnen oorspronck heeft/ghelijckelijck met die Rivier Ganges, die in het Coninckrijck van Bengalen in de Zee loopt/als wy op zijnen tijt sullē verhalen. Van dese Rivier van Sinde ofte Indo, soo men schrijft heeft Indien zijnen naem ghecregen ende behouden. Dese Rivier leyt/te weten/ den mont ofte inganck op 24. graden / ende is van de voorseyde C. de Iasque, 140. mijlen. Hier aen dese Rivier streckt het lant Sinde, waerom die Portugesen die Rivier den naem van het lant gegeven hebbē/is een seer rijck eñ vruchtbaer landt/ende wordt grooten handel gedreven van al de omliggende contreyen/ als oock van die Portugesen van Indien ende Ormus, ende andere plaetsen die daer daghelicx varen: Heeft velerhande soorten en seer fijn Cattoenē lijwaet / die men lorijns noemt / ende sluyers ofte lampaerden / diese Volantes heeten/ oock veel

30. mijlen Oost ten zuydē van Ormus leyt Cabo de Iasque op 25. en half graden.

Indien heeft [illegible] naem [illegible] de Rivier Indus/ ligghende 140. mijlen van Cabo de Iasque op 24. graden.

veel Olye van Cocus ofte Indiaensche Noten; Botter in groote menichte / ende goet: maer en is soo suyver eñ reyn niet als in Hollandt; comen in groote hooghe aerde Potten / met smalle halsen / is goet om met te coken: Pech / Teer / Suyker Candil / isser seer veel / ende seer excellents ende fraye Leyzen / die seer constich eñ meesterlick bestickt zijn met zyde / van alle coleuren / Loofwercken ende Figuren. Dese Leyzen zijn in Indien seer gheestimeert / om op Bedden ende Tafelen te leggen / inde plaets van Tapetten: Sy makē oock van allerhande Schrijfcoffren / Buffetten / Cofferkens / Dooskens / Staffen / ende andere duysent dierghelijcke snuysteryen ende curieusheyt / alles inghelepdt ende ghewrocht met Peerlemoeder / alle twelcke vervoert wert door gheheel Indien / ende principalicken tot Goa ende Cochijn, ter tijden dat die Portugaelsche schepen daer laden; Achterlatende eñ voorby passerende de voorseyde Revier ende sommighe Eylandekens die by't vaste landt ende Custe van Sinde ligghen / soo compter een cleyn Golfo ofte Inganck / die de Portugesen Enseada noemen / in welck Golfo ligghen veel Eylandekens. Desen Inganck wort ghenaemt Jaqueta al waert vloeyt ende ebt so subytelijck ende soo grooten stuck weeghs / dat sulcks op gheen plaetse noeyt ghesien ofte ghehoort is gheweest / en schijnt onmoghelick te wesen / en wordt over al voor een groot wonder na ghesepdt. Tot deser plaets affirmeren die Indianen dat Alexander Magnus ghecomen soude hebben / ende door verwonderinge vande haestighe ebbe / ende afloopen van't water / soude hy weder te rugghe ghetrocken wesen / meenende dat het een mirakel ende dreyginghe vande Goden was / ofte voorseygghinghe van eenigh ongheval / soo hy verder trock. Desen Inganck leyt vande Revier van Sindo ofte Indo, 60. mijlen / latende dese Enseada, eñ vervolghende die Custe Zuydt-oostwaert aen / comt het Eyland ende die Stadt eñ Fortresse van Diu, vande Portugesen bewoont / met die Inghebooren die onder die Portugesen ghebiet staen.

Verclaringhe van Cattoenlinnen / Lanpatos / eñ veel ander commoditeyten die hier in't Eylandt eñ stadt Diu vallen.

Verclaringhe van de seer wonderlijcke stroom der Golfe Jaqueta ghenoemt.

Dat 8. Capittel.

Vande Stadt, Fortresse, ende het Eylandt van Diu, in vorighe tijden Alambater gheheeten.

DIe Stadt eñ 't Eylandt van Diu, leyt verscheyden vande Revier Indo, 70. mijlen op 21. graden / dicht by't vaste landt; heeft eertijts toebehoort den Coningh van Cambaya, in wiens landt ende Custe die ghelegen is / al waer die Portugesen door ghehengheniße vanden selfden Coningh een Fortresse hebben gebout / ende met lanckheyt van tijden het gheheele Eylant ende Stadt in haer gheweldt ghecreghen / ende seer sterck ghemaeckt / dat het onwinbaer is / welcke Fortresse heeft tweemael beleghert gheweest vande Soldaten van Cambaya, eñ zijn mede hulpers / eens in't jaer 1539. ende d'anderde mael in't jaer 1546. ende is altoos vromelijck beschermt gheweest van de Portugesen / ghelijck haer Cronijcken ende memoralen ghenoech zijn meldende. Dese stadt heeft een seer goeden Haven / ende grooten handel / hoe wel het weynich ofte niet van zijn selvē heeft: maer om de bequaemheyt / om dat het leyt tusschen Sinde ende Cambaja, welcke landen overvloedich zijn van alle dinghen; Soo is Diu altoos vol vreemde natien / als Turcken / Persianen / Armenien / Arabien / ende ander volckeren / ende is de beste ende profytelickste Tol die de Coningh in gheheel Indien heeft / overmidts dat die Bamanen, Gusaratten, Rumos ende Persianers, die in Cambaja haer handelinge drijven / naer die custe van Mecca ofte 't Roode Meer ghemeenlijck in Diu haer lossinghe ende ladinge hebben / om die wel gheleghentheyt: want leyt aende Mont ende Inganck van Cambaja; Ende van Diu wordt het ghescheept naer Cambaja, ende weder ghebracht naer Diu, Die stadt van Diu is bewoont vande Portugesen / met die Inghebooren ende naturalen onder een / ghelijck als Ormus ende alle die steden ende plaetsen vande Portugesen in gheheel Indien zijn / doch hebben die Fortressen onder haer gewelt eñ ghebiet. Het Eylandt is overvloedigh eñ vruchtbaer van eetbare waren / victualie ende lijftochten / als vā allerhande Vee / Ossen / Koeyē / Verckens / Schapen / Hoenderen / Botter / Melck / Ayun / Loock / Eerten / Boonen / ende dierghelijcke / isser seer veel ende goet / so dattet in dese nederlanden niet beter en mach wesen / dan dat dat suyvel niet soo wel ghehavent en wort; en hebben oock Kesen: maer zijn seer droogh ende sout / veel Visch diese souten / ende is by naer ghelijck ghesouten Lenge ofte Cabelliau / ende oock ander soorten, Maken gherooockt Vleesch / dat seer goet is ende langhe mach dueren op eenighe voyagie op die schepen voor victualie; Alle dese lijftochten hebben sy soo veel / datse alle d'ander plaetsen met gherieven ende versien / principalick Goa eñ Cochijn, want die en hebben gants geen Botter / Ayun / Loock / Eerten / Olye noch greynen / als Boonen / Terwe / ofte ander saden / sy moeten al van die contreyen comen / als wy ordentlick inde vervolginghe vande Custen ende landen sullen verhalen wat waren / goederen / coopmanschappen ende lijftochten / vruchten ende ander dinghen / dat elck Landt / Provincie ofte contreye op brenght ende van hem gheeft.

De Portugesen hebbē met consent des Coninghs Cambaia alhier een Fortres ghemaeckt 'twelck sy nu met ghewelt inhouden.

Verclaringhe hoe dat de gheleghentheyt die dese stadt Diu heeft aen, Cambaya veleerhāde natien haer op doet handelen.

Hoe wel de Portugesen met Landts inwoonderen gemeen woonen / so behouden de Portugesen het ghebiedt.

Beschrijvinge van veelderhande vruchtbaer nuttigheden deses Eylandts.

Van Diu vervolghende die Custe Oostwaerts / tot 15. ofte 16. mijlen beghint den Inganck van Cambaja, ende is in't incomen / eñ meest over al byde 18. mijlen breet / ende streckt binnewaerts tot over die 40. mijlen lanck / ende loopt Noord-oost ten Noorden in / ende in't binnenste ende uyterste vanden Inham is die stadt Cambaja, waer van het gheheele landt ende Coninghrijck den naem heeft / eñ leyt op 23. graden. Alhier hout die Coningh ofte Soldaen zijn hof ende residentie.

Beschrijvinge des Reviers gheleghentheyt van Diu tot aen Cambaya.

Dat 9. Capittel.

Van't Coninghrijck ende 't Landt Cambaja.

HEt land van Cambaja is het vruchtbaerste in gheheel Indien / ende van daer provideert ende voorsiet mē alle die omliggende plaetsen vā alle nootdruft ende lijftochten / waeromme daer een groote handel ghedreven wordt / so wel vande inwoonders als andere Indianen ende naebueren / als oock van die Portugesen / Persianen / Arabien / Armenien / etc. Den Coningh onderhoudet de Wet van Machomet: maer het meeste volck / inghebooren eñ inwoonders / ghenaemt Gularates, ende Baneanem, onderhouden de Wet van Pitagoras, ende zijn die

Verclaringhe dat Cambaya principael voetstersche vā d'omliggende landen is / gemeende derhalven van verschepde natien groote handel.

Desen Coningh met zijn gheslacht houden 't Machomets wet: maer de meeste inwoonderen volgen Pitagoras reghel.

subtijlste ende deurtrapste Coop-lieden van gheheel Indien/ wiens Figuren ende Contersetsels staen by die van Indien: met een verclaringhe van haer leven/ ceremonien eñ usansien/ als wy op zijnen tijdt ende plaetse sullen verhalen. Soo is dan het landt van Cambaja seer abondant van alle lijftochten/ als Coren/ Rijs/ Erwepten ende andere dierghelijcke greynen/ desghelijcks van Botter/ Olye/ soo datse alle die omligghende contreyen daer met gerieven. Daer wort ghemaeckt uytermaten veel Cattoene Lywaet/ van veelderley sorten/ wiens namen zijn dese/ Cannequins, Boffetas, Iorijns, Chautares, Coronias, dat zijn ghelijck Cannefassen/ om seylen ende ander sacken af te maken/ ende noch veel ander sorten/ ende seer goeden coop; Sy makent soo fijn dat men der geenen draet aen mach kennen/ ende dat het alle Hollandts Lywaet te boven gaet in fijnichent; sy maken oock veel tappeten/ diemen noemt Alcatiffas: maer en zijn soo fijn/ noch so goet niet/ als die van Persien over Ormus comen; een ander sorte van slechte Tappetten/ diemen noemt Banquayas, zijn by naest als die ghestreepte Lakens uyt Schotlandt/ dienende om over kisten eñ koffers te leggen: Van dekens tot bedden/ diemen noemt Godorijns Colchas, zijn seer net ende fray/ ghestickt van zijde/ ende oock van Cattoen/ van alle coleuren ende stickfel: Pavellioenen van veelderley sorten ende coleuren; Persintos, dat zijn bintsels ofte banden/ daermen die Indiaensche bedtstede mede bint eñ toerricht/ om 't bedt op te legghen; Allerhande bedtsteden/ Indiaensche vrouwen stoelen/ eñ ander dierghelijcke smisterye/ seer fraey gewrocht/ ende overdeckt ende verleet met lack van alle coleuren/ oock lustighe Ticktafberden ende schryven van Yvooren been/ ende Schilden van Schilt-padden ghewrocht ende ingeleyt/ seer meesterlick ende cunstigh/ veel fraye Signetten ende ringen/ eñ ander curieusheyt van Yvooren ende Zee-peerden tanden: oock van Alambar/ ofte Bornsteen/ dieder seer veel is; Heeft oock een sorte van Bergh cristal/ waer van sy makẽ veel Signetten/ Knoppen/ Visschen ofte Pater-noosters/ ende andere duysent dingen ende frayigheden: Heeft veelderley edel Ghesteenten/ als Espinellen, Robassem, Granadis, Iasinten, Amatisten, Griseliten, Olhos de gato, dat zijn katten ooghen ofte Agatos; Veelderley steenen van Jaspis/ diemen noemt Bloet ende Melck-steenen/ eñ ander sorten oock veelerley Medecijnen/ als Amfion, ofte Opium, Camfora, Bangue, Sandalen houdt, waer van op zijn plaets in't particulier byde Specerijen ende vruchtẽ van Indien mentie sal maken; Allum/ Stocksuycker ende ander waren/ die my niet en ghedencken/ ende te langh soude vallen alles te verhalen/ ende oock het Anil, ofte Indigo, wast alleenlick in Cambaja, en wordt daer bereyt ende toegemaeckt/ ende van daer over al die gheheele Wereldt ghevoert: waer van oock volghen sal; ende hier mede genoech van Cambaja, en wil voorts vervolghen mijnen wegh. Ten eynde 't landt van Cambaja, begint Indien ende het landt Decam ende Cuncam, ende die Custe te weten/ den Inwijck binnewaerts/ aen die zijde van Indien/ streckende van Cambaja tot die Custe van Indien/ alwaer den selfden inwijck zijn beghinsel heeft/ welcke Custe loopt westwaerts z.w. ten z. tot het Eylandt/ ghelegen aen die Custe ofte incompst vanden selfden inwijck/ ghenaemt Insuladas Vaquas, ligghende op 20. graden/ op welcke hooghte ende contreye/ op't vaste lãdt leyt oock die Stadt ende Fortressen Daman, die van die Portugesen bewoont werdt/ ende onder haer subjectie is/ ende leydt vande stadt Diu oost ten suyden 40. mijlen.

Beschrijvinghe der commoditeyten deses landts/ zijnde boven maten fijn eñ constigh ghewrocht.

Noch vã verscheydẽ fraye commoditeyten eñ edel ghesteenten deses landts.

De costelijcke coopmanschap Indigo wert in Cambaya bereydt/ ende door al de werelt vervoert.

Dat 10. Capittel.
Van die Custe van Indien, en die Havens ende plaetsen daer aen gheleghen.

DE Custen van Indien heeft haer beghinsel vandie mondt ofte Inwijck van Cambaja, van't Eylandt ghenaemt Das Vaquas, als verhaelt is/ welck is die rechte Custe/ die alleenlick in gheel Orienten wordt ghenaemt Indien/ ende buyten dien/ hebben andere perticuliere namen/ als Mossambique, Melinde, Ormus, Cambaja, Choramandel, Bengala Pegu, Malacca, &c. als wy op zijn plaetse sullen verclaren/ ende eensdeels verclaert hebben/ so is te weten/ dat dese Custe van Indien beghint vande Stadt Daman, ofte 't Eylandt de Vaquas, ende streckt also z. ten o. aen/ tot die C. de Comorijn, alwaerse voleyndt/ ende zijn in als 180. mijlen/ op welcke Custe ligghen dese naervolghende Steden ende Havens/ die de Portugesen onder haer ghewelt hebben/ eñ besitten met hare Fortressen/ ten eersten Daman; Van daer 15. mijlen op 19½. graden die stadt Basaijn.

Principael Indiẽ begint 't eyndes van Cambaya.

Verclaringhe wat deel in Orienten alleen Indien ghenaemt wort/ als mede hoe d'ander deele heeten.

Van Basaijn 10. mijlen op 19. graden/ die stadt ende Fortresse Chaul.

Van Chaul tot Dabul zijn 10. mijlen/ ende leyt op 18. graden.

Van Dabul tot die Stadt ende het Eylandt van Goa, zijn 30. mijlen/ welck leyt op 15½. graden. Alle dese boven ghenoemde steden eñ Fortressen besitten die Portugesen/ uytghenomen Dabul, dat sy ghehadt hebben/ ende over langhe jaren weder verloren. Die Custe van Goa tot Daman, ofte den Inwijck van Cambaja wordt ghe heeten van die van Goa, die Custe ofte 't landt van Noorden. Eñ van Goa tot die C. de Comorijn, werdt gheheeten die Custe ofte 't landt van Suyen: maer meest die Custe van Malabar; Wat die stadt van Goa ende haer ghelegentheyt belangende is/ ende oock die declaratie ende beschrijvinge van't land van Decan ende Cuncan, ende haer Conninghen ende oorspronck sullen wy op een ander plaets in't particulier verclaren met veel ander ghedenckweerdighe dinghen/ soo van die Portugesen/ als die Inghebooren ende Indianen is roerende/ waerom wy dat door dese reys sullen voorby passeren/ eñ tracteren alleenelick van d'ander/ voornoemde Steden ende Havens/ met vervolginghe vande custe; So is te weten/ dat alle die voorseyde Steden/ Daman, Basaijn, Chaul, hebben goede Havens/ waer grooten handel ghedreven wordt door gheheel Indien. Alle dese landouwen eñ contreyen zijn seer vruchtbaer van Rijs/ Erten/ ende ander greynen/ Botter/ Olye van Indiaensche Noten. Olye van Olyven en is in gheheel Orienten gheen/ dan die uyt Portugael ghebracht werdt/ ende ander dierghelijcke waren ende lijftochten hebbense abondant: Sy maken der sommige Catoenen Lywaet: maer weynich. Die Stadt van Chaul heeft groote traffique naer Ormus, Cambaja, 't Roode Meer naer Synde, Masquate, Bengala, &c.

Beschrijvinge der groote als oock der steden eñ havens in ende outrent principael Indien.

Hoe dat die van Goa de Custen van Cambaya eñ sommighe andere Custe heeten.

Verclaringhe der vruchten eñ commoditeyten deses landts.

ula, &c. heeft veel machtighe en rijcke Coopluyden/ ende menichte van Schepen. Daer is een plaets by Chaul, welcke is die oude stadt vande Inghebooren en naturalen van't landt/ al waer veel sooxten van Zijde ghewrocht worden/ van alle manieren en coleuren/ als Grofgreynen/ Satijn/ Taffettanen/ Armesijnen/ ende dierghelijcke stoff/ in soo groote menichte dat gheheel Indien/ ende alle andere omligghende plaetsen daer mede ghcrieft worden/ soo dat die inwoonders van Chaul daer een groote neeringhe met hebben/ die ongheesponnen zijde te brenghen uyt China, ende aldaer doen spinnen en weven/ ende dan weder die ghemaeckte Zijden ende stacken te vervoeren ende te distribueren door gheheel Indien. Desgelijcks werden daer gemaeckt veel ende seer frape Schrijftoryen/ Bedtsteden Vrouwen stoelen/ lustigh ende seer constigh bedeckt en overtoghen met Lack van allerhande Coleuren/ ende ander dierghelijcke waren/ waer mede sy groote hanteringhe hebben/ oock soo is het landt abondant van Gengber/ ghelijck oock die gheheele Custe: maer is aldaer weynigh gheacht. Dit Landt ghenaemt het Noorder quartier/ heeft een seer ghesonde ende ghetemperde lucht/ ende wordt ghehouden voor die ghesontste van gheheel Indien: want die stadt Diu, ende die Custe van Malabar is seer ongehsont. Dese Indianen/ gelijck oock die van Cambaya, diemen heet Banianen ende Gusarattes, en van't landt binnewaerts van Decam, die boven op die berghen woonen/ Ballagatte ghenaemt/ diemen heet Decanijns ende Canaras, zijn altemael van geel verwe/ sommighe wat witter/ ende sommige wat bruynder: maer die op de Zee-cant woonen/ zijn swarter/ ende trecken meer op die swerte verwe; in haer gestaltenisse ende phisionomie van aensicht/ lijf en leden zijn altemael als van dese landen van Europa: ende die vande Custe van Malabar, welcke streckt ende begint 12. mijlen van Goa zuydtwaerts/ ende duert tot die C. de Comorijn, wiens inghebooren men Malabaren noemt/ welcke zijn die bewoonen het landt ende Custe byde Zee/ zijn van coleur soo swert als peck/ ende hebben seer swart en glat hayr/ doch van lijf/ leden ende aenghesicht in als gheproportioneert/ als die van Europa. Dese zijn de beste Crijghsluyden van gheheel Indien/ ende die principaelste vyanden van de Portugesen/ die haer ghenoech te doen gheven. Ende om te beghere te verstaen dese habitatie/ so is te weten/ dat alle dese Custe diemen heet van Indien/ is het landt by de Zee-kant streckende die gheheele Custe langhs 8. oft 10. mijlen leegh landt/ welck is het ghene daer wy mense af maken/ en wort ghenoemt Cuocam, en als dan soo comter een hoogh landt ofte gheberchte/ 'twelck inde wolcken raeckt/ dat streckt hem van d'een eynde tot d'ander/ beghinnende van Daman ofte Cambajen tot die C. de Comorijn, ende den uytersten hoeck van Indien/ ende als dan weder vervolghens die ander Custe ghenaemt van Choramandel, welck hooghe landt boven plat en schoon Bou-landt is/ ghenaemt Ballagatte ende Decan, ende is bewoont ende gedeelt onder diversche Coninghen ende Heeren. Die Inwoonders ende naturelen worden ghemeenelick ghenoemt Decanijns, ende Canaras, ghelijck als wy inde deschriptie van Goa ende hare jurisdictie sullen ordentlijck verhalen/ met die afbeeldinghe ende conterfeytsels naer't levē van haer persoon/ Kercken/ Huysen/ Boomen/ Planten ende vruchten/ etc.

Van de stadt Chaul/ en vande menigherhande konstige commoditeytē/ die daer bereyt ende op verscheyden landen verhandelt worden.

Van de verscheyden naturen der Indianen/ als oock van haer verscheyden coleuren ende ghedaenten.

Beschrijvinge deser landouwen/ ende hoe dat eenighe hooge bergen inde wolcken reycken.

Dat 11. Capittel.

Vande Custe van Indien, te weten, van Goa tot die Cabo de Comorijn, ende den uytersten hoeck, welck ghenaemt wordt die custe van Malabar.

DE Custe van Malabar begint vna C. de Ramos, welcke is van Goa zuydwaerts 10. mijlen/ ende volcyndt aen die C. de Comorijn, eertijdts Corij gheheeten/ 'twelck zijn 100. en 7. oft 8. mijlen/ waerinne ligghen dese naervolghende plaetsen/ die de Portugesen bewoonen/ ende met haer Fortressen beset hebben/ eerst van die voorsz. C. de Ramos, tot die Fortresse van Onor, zijn 10. mijlen ligghende op 14. graden ruym/ en is vande Portugesen bewoont; Alhier valt veel Pepers: want moghender jaerlijcx wel laden een Schip met 7. oft 8. duysent quintalen Pepers/ Portugaels ghewicht/ t'is die beste ende volste van gheheel Malabar ende Indien. Dit landt behoort een Coninginne/ ghenaemt van Batycola, welck is de stadt niet verre van daer binnewaerts ghelegen/ daerse haer onthoudt. Dese ist die de Peper vercoopt ende levert aende Factoor vande Pachters van Peper/ die in Onor zijn residentie hout: maer men moet het gelt altoos 6. maenden voor de handt gheven: want anders soo en isser niemant thuys/ als dan soo levert sy alleenlijckens die Peper/ ende wort by een altemets vergadert in de Fortresse/ tot dat die schepen van Portugael commē die haer ladinge nemen vande Peper; alhier valt oock veel Rijs. Dese Fortresse wort weynich ghefrequenteert/ dan alleenlick den tijt vande ladinge vande Peper/ diemen binnen weynigh jaren herwaerts daer heeft begonnē te laden: want te voren en viel daer geen ladinge van Peper.

Beschrijvinge der plaetsen ende Fortressen die den Portugesen hier in hebben/ ende haerder traffique.

Van de menichte des besten Pepers die den Portugesen alhier op coopen vā de Coninginne der stadt Batycola.

Van Onor tot die Fortresse van Barselor, zijn 15. mijlen/ en leyt op 13. graden/ is oock bewoont vande Portugesen/ ghelijck Onor: hier valt seer veel Rijs ende Peper.

Van Barselor tot Mangalor zijn 9. mijlen/ leyt op 13½. gradē/ ende is oock een Fortresse van de Portugesen ghelijck d'ander/ en heeft oock seer veel Rijs ende Peper.

Van Mangalor tot Cananor, zijn 15. mijlen/ 'twelck leyt op 11½. graden ruym/ dit is de beste Fortresse die de Portugesen hebbē in gheheel Malabar, alhier valt veel Pepers. Die Malabaren hebben buyten die Fortresse een vleck ende groote plaets van veel huysen op haer maniere/ al waer eē dagelijcksche merct gehouden wort/ daer seer veel eetbare waren ende lijftochten veyl zijn/ 'twelck een wonder om siē is/ gantschelijck de Hollandsche Weecmerckten ghelijck van Hoenderen/ Eyeren/ Botter/ Honigh/ Indiaensche Olye/ Vyghen van Indien/ diemen heet van Cananor, zijn seer groot ende uytghesondert/ die beste van Indiē/ in somma hebbē van diergelijcke waren en victualie vā als vol op: oock seer schoone ende hooghe Masten/ datmense in Noorweghen niet beter soude mogen vinden/ ende zijnder by soo groote menichte/ datse alle die omligghende contreyen met gerieven: is een seer groē ende playsantigh landt/ om te aenschouwen/ vol schone hooge Boomē/ ende van als vruchtbaer/ ghelijck oock dese gheheele Custe

Van Barselor/ Mangalor/ en Cananor comt veel Peper ende Rijs.

By Malabar is een schoone weeck-merckt van allerley lijftochtē/ etc.

Menichte van uytnemende schoone mastboomen by Malabar.

van

van Malabar is. Onder dese Malabaren woonen veel witte Mooren/ die de Wet van Machomet onder houden/ welcke de meeste handelinghe drijven naer't roode Meer/ hoe wel zijt niet en moghen doen/ noch niemandt van die Indianen sonder paspoort vande Portugesen: want anders die Portugesche Armade/ die jaerlicks die Custen ende Zee gaet bewaré vande Zee-roovers/ tot versekertheyt van haer Coop-vaerders/ dese ofte eenige andere Indianen ofte natie/ wie het soude moghen wesen/ gemoetēde sonder Paspoort/ zijn Opbuyt/ gelijck dickwils gheschiet/ dat sy schepen aen brenghen die uyt Cambaja, Malabar, ofte van't Eylandt Samatra, ofte van eenighe andere plaetsen wildē traffikerē naer't roode Meer.

De witte Mooren hebbende Paspoort vande Portugesen/ trafficker op Malabar en het Roode Meer.

Dese Mooren van Cananor houden vriēntschap met die Portugesen/ om dē dwanc die haer die Fortresse doet/ doch zijn onder dē dughm haer grootste vyanden / ende doen heymelick groote contributien van Gelde aen d'ander Malabaren / der Portugalopsers in als te beschadighen waer sy connen ofte moghen/ wiens Figueren ende afbeeldingen volghen by de andere van Goa ende Malabar.

Gheveynsde vrientschap ende heymelicke haet der witte Mooren teghens dē Portugesen.

Van Cananor tot Calecut, zijn 8. mijlen/ ende leyt op 11. graden ruijm. Dese stadt Calecut heeft eertijdts die vermaerste gheweest van gheheel Malabar ende Indien / ende was het hooft van Malabar, alwaer den Samorijn/ dat is den Keyser/ zijn residentie hout: maer om dieswille dat die Portugesen in haer eerste aencomen ende ontdeckinghe van Indien/ hebben van hem dickwils bedrogen gheweest/ so zijn sy den Coningh van Cochin aenghehangen/ die welcke Vassael van desen Samorijn was/ ende van weynigh macht / ende ghelucken de die Portughesen dat sy begosten te prospereren ende possessie te crijghen in't landt/ ende Meester vande Zee worden/ so is Calecut gheheel te niet ghegaen/ ende die trafficque ende naem verloren; Is nu ter tijt van de minste van gheheel Malabar, Cochin in't contrarie/ ende haer Coningh is altans meer ende rijcker als den Samorijn, ende weet hem nu niet te wil / deur het faveur van die Portugesen.

D'oorsaeck vande stadt Calecuts ondergangh.

Van Calecut tot Cranganor, zijn 10. mijlen/ leyt op 10½. graden/ alhier hebbē die Portugesen oock een fortresse.

Van Cranganor tot Cochin, zijn 10. mijlen/ leyt op 10. graden schaers. Die stadt van Cochin is bewoont van die Portugesen ende inghebooren van't landt/ als Malabaren ende andere Indianen dat Christenen zijn; is by naest soo groot als Goa, seer populeus ē wel ghebout van schoone Huysen / Kercken ende Cloosters/ ende een schoone ende playsantige Revier / met een goede Haven ende incomst. Een weynigh buyten die stadt/ te landewaert loopt een cleyn Revierken ofte Beecke daermen somtijdts wel mach droogh voets overgaen / waer over leyt een plaetse ghenoemt Cochin Dacyma, dat is boven Cochin, welck is die jurisdictie vande Malabaren/ die noch in haer geloof leven/ aldaer hout dē Coningh zijn Hoff, is seer vol ende wel bebout/ op die Indiaensche manier/ ende heeft oock een dagelijcksche merckt daermen alle dinghen veyl vint/ ghelijck in Cananor: maer in meerder abondantien ende grooter handel. Het landt van Cochin is een Eylandeken/ ende is over al ende op veel plaetsen omcingelt ende deurloopē met cleyne Revierkens ofte slotē. Desghelijcks teghen Cochin over noordtwaerts leyt een ander Eylandt ghenaemt Vaypijn, is oock omcingelt met water/ gelijc die Fortresse van Cranganor.

Beschrijvinge van Cranganor en Cochin.

Verclaringhe van't Eyland Vaypijn/ ende syne vruchte.

Alle dese landen ende contreyen/ zijn leegh ende vlack/ gelijck Hollandt: maer en hebben gheen Dijcken noch Duynen/ dan alleenelick aen die Zee strande die platten Oever/ ende binnen den Oever ē strandt vande Revier sonder eenighe hooghten ofte schutselen/ blijft also in zijn wesen; het landt is seer playsant ende groen t'aenschouwen / vol Bossen ende Boomen / heeft oock Bossen van Canneel-boomen/ diemē noemt Canella de Mato, dat is woeste Canneel / die so goet niet en is als die Canneel van Seylan: want als die Canneel van Seylon ghelt het quintal 100. Pardauwen ofte Daelders / soo ghelt dese Canneel maer 25. 30. Pardauwen/ ende oock is verbodē naer Portugael te voeren / niet teghenstaende wort in grooter menichten jaerlicks ghescheept / dan moet gheregistreert worden voor Canneel van Seylon, om des Coninghs Tollen te voldoē als vanden besten.

Bedriegelycken handel in Caneel.

Cochin heeft oock veel Pepers/ mach jaerlicks wel twee schepen haer volle ladinghe geven/ d'ander schepen laden langs die Custe inde voornoemde Fortressen/ als ghesept is/ ende als dan comense tot Cochin, naer dien dat sy haer Portugaels goet ende waren tot Goa gelost hebben/ so comen oock daer die Coop-lieden/ Factoren ende respondenten/ ē laden haer waren/ als ick op mijn wederom reys sal verclaren.

Menichte vā Peper wert uyt Cochin ē andere plaetsen daer ontrent verscheept.

Buyten Cochin vande Malabaren woonen oock veel Mooren van Machomets gheloof ende menichte van Joden/ die seer rijck zijn/ ende leven daer in haer gheloof vry/ als oock die Machometisten met haer Kerck / die sy Mesquiten noemen. Oock hebben die Bramanes, dat zijn die Geestelickheyt vande Malabaren ende Indianen hare Afgoden ende Duyvels huysen/ die sy Pagodes noemen. Dese drie Natien houden elcks hare Wet ende ceremonien op haer selven/ ē leven onder malcanderen eendrachtelick/ houdende goede Policie ende Justicie/ ende werden alle drie Natien gebruyckt in des Coninghs raet / met zijn Naires; dat zijn die Edel-luyden ende Leen-heeren/ ende wanneer eenighe sake van importantien op handen is/ so worden alle dese drie natiē vergadert/ waer op die Coningh zijn betrouwen set/ van welcken Coningh ende Nairos, Malabaren, Bramenes, &c. ende haer manieren/ seden/ usancien/ ende hare Afgoden/ Pagodes, met haer ceremonien/ wy alles op een ander sullen verclaren met haer conterfeytsel ende afbeeltenisse van die selfde by de Figueren van Indiē/ sullent nu voor by passeren/ ende achtervolghen die dischriptie van die begonnen Custen.

De Malabaren/ Joden ē witte Mooren woonen onder malkanderen/ belevende elck haer eyghen geloof onder goede Policye.

Van Cochin tot Coulon zijn 12. mijlen/ leyt op 9. graden/ is oock een Fortresse vande Portugesen/ al waer mede alle jaer een schip Peper ladet.

Van Coulon comt jaerlicx een Schip Peper.

Van Coulon tot die C. de Comori zijn 16. mijlen. Desen hoec leyt op 7½. graden ruijm/ welcke is het Eynde vande Custe van Malabar ende oock van Indien.

Dat 12. Capittel.

Verclaringhe vande Coninghen, ende ghedeelten van't land ende Custe van Malabar, ende den oorspronck van dien.

Om recht te verstaen die afdeelinghe ende regieringe van't Land van Malabar, soo is te weten/ dat over langhe jaren worde het geheel land van Malabar gheregiert van eenen Coningh/ wesende een Coninghrijck daer't nu veel zijn. So was dan/ ghelijck die Malabaren vertellen/ de leste Coningh Sarama Perymal, van wiens tijden af die Arabische Machometisten in't land van Malabar ghemeenschap hebben/ om die handel ende trafficken vande speceryen/ die doen nae't Roode Meer ghescheept worden/ ende van daer verboert over al de Werelt. dese hebben door list so veel te weghe ghebracht/ datse den Coningh ende veel van't land tot haer Wet ende gheloof creghen/ ghelijck sy oock het meestendeel van Indien/ ende alle andere Orientaelsche contreyen ende Eylanden daer mede besmet hebben/ welcke een van die Principaelste oorsake is/ datse soo qualick tot het Christen gheloof moghen bekeert werden/ overmidts datse die Machometisten opruyen/ ende alle vlijtichept doen om haer daer van te houden/ ende teghens die Portugesen op te rocken/ ghelijckmen inde Portugaloysers Chronijcken ende Memorialen vande eerste ondeckinghe ende conquisten mach sien/ diewils ghebleken is.

Verclaringhe der verdeelinge en oorspronc des landts Malabar.

Keerende weder tot ons propoost/ soo is dese bovenghenoemde Coningh Sarama soo seer verwortelt geworden in dese nieuwe secte die hy aenghenomen hadde/ dat hy gantschelijck voor hem nam het Coninghrijck te laten/ ende te doen Bedevaert naer Mecca, Machomets begraeffenis te besoecken/ om aldaer zijn leven te volyndden/ in sodanigh heyligh voornemen/ meynende daer met die salighepdt te verdienen/ heeft oock dit zijn voornemen volbracht; ende om dat hy gheen kinderen noch erfghenaemen hadde/ so heeft hy voor zijn vertreck het Coninghrijck verdeelt onder zijn naeste Dienaers ende vrienden/ ghevende den eenen Cochin, d'ander Cananor, de derde Chale, die vierde Coulon, &c. ende soo voorts met alle d'ander plecken/ makende van elcke plaets een Coninghrijck. Calecut heeft hy ghegheven eenen zijn liefsten ende uytersten Dienaer/ ende hem ghegheven den tijtel van Samorijn, dat is soo veel als Keyser ende hooft van alle d'ander/ ende datse hem alle souden kennen ende obedieren als Vassallen/ waer van tot hedensdaeghs die van Calecut den naem van Samorijn hebben behouden/ ende 'tgebiet ende heerschappie over die ander Coninghen van gheheel Calabar hebben/ op die manier verhaelt. Den selfden Coningh is gereyst naer Mecca, en heeft daer zijn leven volyndt/ ende den Samorijn, ende d'ander Coninghen zijn ghebleven een yeghelick in zijn landt ende heerschappie/ en nieuwe Coninghrijcken/ wiens afcomsten noch heden op die selfde manier regieren/ ende 'tlandt besitten met die selfde ghedeelten/ alleenelick is veranderrt ende gedeclineert den Samorijn, ende verheven den Coningh van Cochin, naer de Portugesche comst in Indien/ als boven ghesepdt is. Dese Malabaren zijn seer goede Soldaten/ gaen gantsch naeckt/ alleenelick de schamelhepdt bedeckt/ soo mannen als Vrouwen/ ende zijn die Principaelste vyanden vande Portugesen die't meeste quaet doen/ hoe wel sy ghemeenlick peys met den Samorijn hebben/ ende soo veel Fortressen op die Custe/ als ghehoort is/ niet teghenstaende/ hebben tusschen beyde haer schiphavens/ als Chale, Calecut, Cunhale, Panane, ende andere/ waer uyt sy daghelicks loopen met Fusten ter Zeewaert in/ ende doen groot quaet/ ende maken menighen bedorven Coopman; Ende oock den Samorijn breeckt telcken (alst hem in't hooft comt) de Peys/ ende dit door raedt vande Machometisten/ die in als die Portugaloysers ende Christenen afgunstigh zijn/ ende soecken te beschadighen/ ende om dese Malabaren wille/ moet jaerlicks die Armada uyt Goa loopen inde Somer lancks de Custe/ om den reysenden Coopman te bevrijen van dese Malabaren: want die meeste handel van Indien is in Fusten te trafficheren van d'een plaets op d'ander/ welcke is haer daghelicksche neeringhe ende hanteringhe/ ghelijck wy breeder sullen verhalen/ ende noch worden der daghelijcks ghenoech berooft ende ghevanghen/ nemen al watse connen krijghen. Het landt is doorgaende seer vruchtbaer/ groen ende playsantich t'aenschouwen: maer heeft een onghesonde lucht voor die vreemde man; ende alleenelick in dese Custe ende Zee-cant wordt die Peper ghevonden/ hoe wel dat by Malacca op sommighe plaetsen oock Peper wast: maer en is soo veel niet/ van hier wertse verboert ende verspreyt door de gheheel Werelt.

Oorsaeck waerom die van Calecut den naem van Samorijn ghekregen hebbẽ.

Wonder Malabaren habyten ofte cleedinghe.

Onrust der Malabaren tegen de Portugesen ende andere cooplieden.

Middelen waer door de schepen van Goa haer soecken te bevrijẽ voor dens Malabarischen roovers.

Malabar is ongesont lant voor de vreemden/ ende op de Custen der Zee-cãt wast den Peper.

Dat 13. Capittel.

Vande Eylanden diemen noemt van Maldyva, anders Maledyva.

Recht teghen over die C. de Comorijn 60. mijlen ter Zeewaert in/ west aen/ beginnen die Eylandẽ/ diemen noemt van Maldyva, ende beghinnen van desen hoeck op 7. graden aende zijde van't Noorden/ ende strecken alsoo Zuyd zuyd-oost waert aen/ tot op 3. graden aende zijde van't Zuyden/ twelck zijn 140. mijlen. Men wil segghen datter zijn wel 11. duysent Eylanden maer is gheen sekerheydt/ doch zijn ontallicken. Die Inwoonders zijn gelijck die Malabaren. Een deel van dese Eylanden worden bewoont/ ende andere niet: want is seer leegh landt/ ghelijck die landen van Cochijn, Cranganor ende die contreyen/ ende sommighe soo leegh/ datse ghemeenelicken met die Zee bedeckt zijn. Die Malabaren affirmeren/ dat dese Eylanden in vorighe tijden hebben gheweest aen't vaste landt van Malabar, ende datse de Zee met lanckheydt van tijden heeft afghescheurt door die leechte. Daer zijn sonderlinghe gheen waren/ dan Coquen, dat zijn Indiaensche Noten/ ende Cayro, dat is de Bolster vande selfde Noten/ welck is den Kennip van Indien/ daermen die Coorden ende Cabels ende alle ghetou af maeckt. Dese zijnder in grooter menichten/ datser gheheel Indien ende alle Orientaelsche contreyen met voorsien. Sy maken een Schip ofte Schuyt op haer manier van houdt vande selfde boomen/ met alle zijn toebehoort/ die seylen vande bladen/ is met die Coorden vande Bolster vande Noten aen malcanderen ghenaeyt/ sonder eenen Yseren naghel te hebben/ ende comen also geladen met die waren ende Coopmanschappen vande selfden Boom/ ende dat meer is/

De Maldyvische Eylanden souden 11000. int getal wesen/ so gesept wort.

Beschrijvinge vande ghelegentheden der Maldyvaensche Eylanden.

Den Indiaenschen kennep en touwerck wert vande bolsters der Indiaensche noten ghemaeckt.

De Indiaensche scheeps seylen vã Indische Note-boom bladeren ghenaeyt.

haer

Der Indiaensche gantsche scheeps rustinge / met coopmanschap en victualie wert esamen vande eenighen Indischen Noteboom versien.

daer provande ende victualie in't selfde Schip is van desen Boom / in somma 't Schip met alle zijn toebehooren/coopmanschappen/ victualie / ende alle nootdruft is van desen eenigen Palmboom / ende onderhout alle die Inwoonders van dees Eylanden van Maldyva, waer mede sy haer handelingh' drijven in Indien; daer zijn sommighe van dese Noten/ die in die Eylanden seer gheestimeert zijn boven alle andere Noten van Indien: want die Inwoonders houden die goet te wesen teghens alle fenijn/ zijn seer schoon ende groot / van coleur swartachtigh. Ick hebber ghesien die de Viçorey van Indien gheprefenteert worden/ waren vande groote van twee kannen inde maet / ende hadden ghecost over die 300: Pardauwen / ende waren om aen zijn Majesteyt van Spaengien te seynden. Van desen Boom ende hare vruchte/ ende handelinge / sal op een ander in't particulier byde boomen en vruchten van Indien mentie maken/waermede ick wederkeere tot die verclaringhe vande Custe/ ende het vervolch van dien.

Sommighe Indische Noten/ seer goet voor fenijn/ en daerom van grooter estimis.

Vanden hoeck van Comorijn beghint die Custe weder te loopen binnewaerts Noordoost aen/ tot den hoeck van Negapatan, welck leyt op 11.graden/ ende is vanden hoeck van Comorijn 60. mijlen.

Verclaringhe hoe Negapatan / ende het Eyland Seylon gelegen is.

Van den hoeck van Comorijn, by de 40. mijlen zuyd-oost ten zuyden / t'Zeewaert in/ leyt den uytersten hoeck van't vermaerde Eyland van Seylon, ende streckt alsoo Noorden ten Oosten / tot recht teghen over den hoeck van Negapatan, verscheyden van't vaste landt ende den selfden hoeck 10. mijlen En tusschen 't vaste land ende 't Eylandt ligghen noch sommighe drooghten ende Eylandekens / waer altemets veel perijckels is vande Schepen die naer Bengala ende die Custe van Choramandel varen/ die ghemeenlick daer deur passeren. 't Eylant van Seylon heeft in de lenghde 60.mijlen/ ende inde breede 40.mijlen / van den eersten ende uytersten hoeck n. ten o. aen 18. mijlen, Op 7 ;.gradē leyt een Fortresse vande Portugesen ghenaemt Columbo, welcke met louter ghewelt ende groote onkosten onderhouden wort: want sy anders op't geheel Eyland niet en hebben: tis een cleyn plaetse: maer sterck ende wel voorsien / hebben met eenen voet buytē die stercte. Die Soldaten die daer opligghen / zijn in't ghemeen ghebannen van die eenigh quaet feyt bedreven / ofte de doot verdient hebben: Desghelijcks lichte Vrouwen/ om die selfde feyten/ om haer ghefelschap te houden: moetē alle haer nootdruft van Indien crijghen; hebben veel aenstoots van haer vyanden / die Inwoonders ende ingheboren van't Eylandt; ende zijn dickwils beleghert gheweest: maer hebben haer altoos vromelick beschermt.

Sommighe drooghten ontrent het Eyland Seylon.

De Portugesen hebben ontrent Negapatam maer een Fortresse/ twelck met ghewelt ghehouden wert.

Dat 14. Capittel.
Van't Eylandt Seylon.

Seylon/ het vermaerste Eylād/ zynde seer volckrijck diemen Chingalas noemt.

HEt Eylandt van Seylon is vermaent te wesen een van de beste Eylanden dat tot onsen tijdē ontdeckt/ ende het vruchtbaerste dat onder de Son is/ wel bebout ende bewoont vā volck/ genaemt Cingalas, zijn by naer van wesen en manieren gelijck die Malabaren/ met lange open ooren: maer van coleur en zijnse soo swart niet / gaen ooch naeckt/ uytghenomen de schaemelheyt bedect/ plach maer een Coningh te hebben: maer daer naer hebbē sy die Coningh omgebracht/ ende het landt gedeelt in veel Coninghrijcken/ ende nu onlanghs gheleden/ heeft eenen Barbier den principaelsten Coningh ghedoot / ende het Coninghrijck met gewelt ende groote tyrannije onder hem gebracht/ ende d'ander Coninghen verdreven/ waer van eenen die Christen was/ ghevlucht is in Indien/ ende woont tot Goa, alwaer hy op s'Coninghs costen onderhouwen wert. Desen Barbier heeft hem/ als ghesepdt is/ voor Coningh opghewórpen/ ende het geheele Eylandt onder zijn subjectie; werdt ghenaemt Raju; leeft seer voorsichtigh/ ende is seer vernuftigh/ ende een goet Crijghsman / betrout hem op niemandt. Die Chingalas zijn hem seer misgunstigh / hoe wel sy hem obedieren/ doch meer door dwangh ende vreese/ dan door liefde ofte vrijen wille: want doet herde executie met groote tyrannije / soo dat hem niemant en derf roeren; is ooch doot vyand van de Portugesen / ende hadde nu onlanghs / een jaer voor mijn vertreck uyt Indien/ die fortresse van Columbo beleghert met groote menichte vā Olyphantē en volck: maer door assistentie en hulpe vande Portugesen uyt Indien/ moest zijn legher op breken/ ende die Fortresse verlaten; Het Eylandt is seer berghachtigh/ en daer is eenen hoogen bergh ofte spits / diemen seydt die hooghste te wesen van gheheel Indien: wordt ghenaemt Picode Adam, Die Indianen houden voor warachtigh/ dat het Paradijs daer geweest/ en Adam daer gheschapen is: seggen dat noch heden op den selfden bergh ghevonden worden van zijn voetstappen/ welck in de steenen staen oftse gehouwen waren / en also blyvē sonder uytgaen. Het Eylandt is vol van allerley Indiaensche vruchten/ en ooch alderhande Wilt / als Herten/ Hinden/ Wilde Verckens/ Hasen/ Conynen/ ende diergelijcke in grooter menichte van alle ghevoghelte / als Pauwen / Hoenderen/ Duyven/ etc. die beste Oraengie Appelen/ Lymoenen/ Cytroenen / ende dierghelijcke / die niet alleen de plaetsen van Indien te boven gaen: maer ooch Spaengien ende Portugael/ in somma heeft veel ende meest alle dingē van Indien alleen / dat op ander plaetsen ghevonden werdt op differente contreyen, heeft ooch veel Indiaensche Palm ofte Note-boomen/ diemen Kocken noemt; ende affirmeren ooch gheloofweerdighe persoonen / die't nu vertrocken hebben / die in't selfde Eylandt te landewaert binnen ghevanckelick hebben gheweest/ datter zijn Notemuscaten ende Nagelboomen/ ende planten van Peper/ hoe wel dat hier gheen sekerheydt af en is: want tot noch toe by de Christenen niet ghecommuniceert en werdt: maer den besten Caneel van gheheel Orienten/ isser met geheel Bosschen ende Wildernissen / van waer't over die geheels Werelt ghevoert ende versprevt wert. Desen Caneel moeten die Portugesen die inde Fortresse woonen / by nacht ende ontijden met springhtochten halen en afhouwen steelsgewijs / ende also brengense inde Fortresse/ welcke de Capiteyn vande Fortressen zijn principael profijt is / en ooch anders niet veel meer en heeft. Het Eylandt heeft ooc allerhande kostelijcke ghesteenten/ uytgenomen Diamanten: maer Saffiren / Robynen / Topassen/ Spinelen Granaden/ Robassen/ ect. die beste vā Orienten: heeft desgelijcks een Visscherijē van Perlen/ doch en zijn soo goet niet als die te Bareijn by Ormus ghevist worden: Het Eyland heeft ooch

Die van Seylon hebben haer eenighen Coningh omghebracht/ en het rycke in veel Coninghrycke verdeelt maer is door een ander wederom onder een eenighe subjectie ghebrocht.

Eenen Christen Coningh uyt Seylon tot Goa ghevlucht.

Den Regent van Seylon/ als hem vyandt teghen den Portugesen/ beleghērde haer Fortres met veel volck ende Olyphanten.

Eenen bergh in Seylon/ daermen acht het Paradys gheweest te hebben ende datter noch van Adams voetstappen te sien souden wesen.

Veelerley Wiltbraet met ander gediereten en vruchten van Seylon.

Overvloet vā den besten Caneel in Seylon / die den Portugesen by ontijde met perijckel halen moeten. Menighte vā edel ghesteenten/ Gout/ Silver ende Peerlen/ etc. in Seylon/ twelck den Coningh niet wil verloren laten.

oock Mynen van Goudt/ Silver ende ander Metalen; Die Coninghen van't Eylandt en willent niet uyttrecken/dan/ behoudent voor een staet ende heerlickheyt; Ick geloove meest dat zijt laten/om datmen haer daerom niet en soude eenigen aenval doē; heeft oock Yser/ Vlas/ Swavel/ende diergelijcke materialen: oock wonder voor Yvooren-been/ende groote menighte vā Olyphanten/ diemen hout voor de beste ende eelste van gheheel Indien/ende is warachtelick ghevonden by noch dagelijcsche experientie/dat alle ander Olyphantē vā ander plaetsen ende contreyē by dese comende doen haer reverentie ende eerbiedinge. De inghebooren ofte Chingalas zijn seer vernuftigh ende groote kunstenaren van te wercken in Goudt/ Silver/ Yvooren-beē/ Yser/ende alle Metalē/dat een wonder om sien is/ende door gheheel Indien seer geestimeert/eñ boven alle ander Indianen den prijs hebben; To maken die schoonste Loopen van Roers/ diemen in geen plaetsen mach beter vinden/schijnen ghedraeyt/ ende vā Silver te wesen. Mijn Heere den Aerts-bisschop wordt ghepresenteert een Crucifix/ vande langhte vā een elle/ vā Yvooren beē/dat van een inwoonder des Eylands Seylon gemaeckt was/so cunstigh eñ meesterlick gewrocht/dat het haeyr/baert eñ aensicht scheen natuerlick van een levende persoon te wesen/eñ in als so net gewrocht/eñ van leden gheproportioneert/datmen in Europa diesghelijcks niet naer en soude doen/waeromme mijn Heere het dede besluyten in een kasse/ eñ sondet aen zijn Maiesteyt van Spaengiē/tot een verwonderinghe/ ende als weerdigh om voor een groot Heer onder zijn juweelē te bewaren: van die dingen eñ wercken sy seer pertijckigh zijn: oock wonderlijcke Guychelaers/eñ seer ervarē eñ behandigh in alle guychelerye/ soo wel Mans als Vrouwen; loopen gheheel Indien deur om gelt te winnen/eñ bedrijven antijcke perten/ wonder om sien/ waermede genoech is wat het Eylant van Seylon is belanghende/ willen voorts varen in't vervolch vande begonnē Custe van Choramandel, daer wijt gelaten hebbē/ aendē hoeck vā Nagapatā.

Yvoor/Vlas Yser/eñ veel ander metalē in Seylon.

De Olyphanten van Seylon so Edel dat de Olyphanten van andere landen haer reverentie bewysen.

Excellente Loopen van Roers/ met meer andere fraye consten in Seylon ghemaeckt.

De Maiesteyt van Spaengien bewaert een constigh Crucifix uyt Seylon ghecomen als eē Juweel.

Die vā Seylō so Mans als Vrouwē/ seer antijcks in guychel-spel/ daer met sy veel gelts verdienen.

Dat 15. Capittel.
Vande Custe van Choramandel, ende het Coninghrijck van Narsinga, ofte Bisnagar.

DIe Custe van Choramandel beghint vanden hoeck van Negapatan, ende streckt also noorden ten oostē tot een plaetse/ghenaemt Musulepatan, 'twelck zijn 90. mijlen/ leyt op 16 ½. graden; Tusschen dese twee plaetsen op die selfde Custe leyt een pleck/ genaemt S. Thomas/op 13 ½. graden/ eñ is van Negapatan 40. mijlen. Dese plaets ende Negapatan wordē bewoont vande Portugesen/eñ op d'ander pleckē/ ende langhs die gheheele Custe hebben haer comercie eñ handelinge. Dese voorseyde plaets/altans S. Thomas gheheeten/ heeft in vorige tijden een seer vermaerde eñ rijcke Coop-stadt geweest/ genaemt Meliapor, was van't Coninghrijck van Narsinga, wiens Coningh nu gemeenlick van Bisnagar ghenaemt werdt/welck is den naem vande Hooft-stadt/aldaer hem den Coningh met zijn Hof onthout: Dese Stadt leyt te landewaerts binnen/ ende is tegenwoordigh het hooft van dit Coninghrijck van Narsinga, eñ de Custe van Choramandel. De inghebooren ende natuerelen zijn van wesen/manieren ende cerimonien/ ghelijck die van Ballagate, Decanijns, ende Canaras: want is deur de banck eenderley volck/ zijn alleen onderscheyden van plaetsen ende Coninghrijcken: Ende om te recht te verstaē d'oorsaeck waeromme dese plaets Sint Thomas ghenaemt werdt: soo vertellen die Indianen/ dat inde tijden doen die Apostelen over alle de Wereldt versprevt waren om het Euangelium te predicken alle natien vanden Aertbodem/ dat die Apostel Sint Thomas quam in dit Coninghrijck van Narsinga, naer dat hy veel plaetsen van Indien doortrocken hadde/ ende weynigh vruchten ghedaen/ ende verkondighden alhier dese Indianen ende ongheloovigen het woort ons Heeren ende Salighmakers Jesu Christi/ soo vertellen die Christenen/ die vande afcomst zijn/ van de gheen die den selfden Apostel tot den gheloove bekeerde ende doopten/ die de Portugesen daer vonden als sy 'tlandt eerst ontdeckten/ ende noch heden daeghs veel zijn/ houdende hare ceremonien by naest op die Grieksche maniere/ in de Caldeusche sprake/ ende en willen haer met die Portugesen in't gheloof niet vermenghen/ dan nu onlanghs by mijnen tijden/ soo is onder haer eenen Bisschop gheweest/ die overlandt uyt Indien naer Roomen is ghetrocken/ eñ heeft hem die Roomsche Kercke onderworpen/ behoudende in alles haer oude ceremonien ende usancien/ 'twelck haer vande Paus ghegunt ende toegelaten is gheweest: Ende als mijn Heere den Aerts-bisschop een Concilie Provinciael was houdende binnen Goa, alwaer waren vergadert zijn Suffraganen/ die Bisschoppen van Cochin, Malacca ende China, om het selfde te auctoriseren/ worde oock gheroepen den voorghenoemden Bisschop/ die recht van Roomen ghecomen was/ met dē tijtel van Aerts-bisschop/ ende was altoos persoonlick in't Concilium: maer en wilde gheensins verstaen in eenighe veranderinghe vande ceremonien van zijn Suffraganen eñ Christenen/ diemen ghemeenlick noemt S. Thomas Christenē. Keerende weder tot onse propoost/ so seggen dese/dat den Apostel lange tijt predicktē in't Coninghrijck van Narsinga, sonder veel profijts te doen/ om dat die Bramenes, welcke zijn de Menistren vande Pagodes hare valsche ende Duyvelsche Afgodē/ sulcks in alle manieren sochten te beletten/ soo gheschiedent dat S. Thomas was eyschende een plaetse aendē Coningh om eē Capelleken te maken/ om zijn ghebedt te doen/ ende insonderheydt het volck te leeren/ 'twelck hem gheweygert was deur inghevinghe vande Bramenes, eñ ander Toovenaers/ daer sy alle betrouwen op stellen/ so heeft God/ (na sy seggen) toeghelaten/ datter eenen grooten struyck van eenen boom ofte balck ghecomen is in de mont van de revier der stadt Meliapor, datter schepen noch schuyten mochten uyt oft in comen/ waer door den Coningh groote schade hadde/ eñ die stadt geheelick haer handelinge verloor: soo heeft die Coningh met alle macht vā Olyphanten/ die over de drie hondert waren/ gesocht het selfde hout uyt te treckē maer het was al te vergeefs en om niet/eñ stēde dat hij't met geēder macht en cost uyttreckē/ noch zijne Bramenes eñ Toovenaers en wisten met alle haer beswieringhe hem geenen raet te geven/ was seer bedroeft/ beloof de groote giften ende gaven/die hem eenige raet wist te geven/

om't selfde

S. Thomas/ ligghende 40. mijlen van Negapatan/ wert vande Portugesen bewoont/ die de gheheele Custe behandelen.

S. Thomas was eertijts eē rijcke coopstadt/ genaemt Meliapor.

Bisnagar is de hooft stadt vā Narsinga ende Choramandel.

Den Apostel S. Thomas soude in't Eylandt Choramandel ghepredickt hebben.

In Choramandel souden noch Christenen woonen die by successie vander Apostelen tyd gebleven zijn/ maer willen haer met der Portugesen gheloof niet vereenighen.

Een Bisschop van Choramandel nae Roomen ghetrocken/ ende vanden Paus aenghenomen/ blijvende nochtans by zijn Ceremonien.

S. Thomas soude langh ghepredickt hebben in't rijc Narsinga.

S. Thomas eyscht een plaets om een Capel te stichten: maer wert gheweygert.

Een miraculose straffe over de stadt Meliapor/ om datmen S. Thomas zijn begheerte gheweygert hadde.

om 'tselfde uyt te trecken; Soo is den Apostel S. Thomas tot den Coningh gegaen / ende heeft hem gheseydt dat hy't alleen wilde uyt-trecken soo het hem beliefde / ende en begeerde anders gheen profijt daer voor / dan alleenelick het selfde hout om een Capelle ende beedhuys voor hem af te maken / 'twelck die Coningh hem toeseyde / hoe wel hy ende zijn Bramenes dat voor een spot hielden / ende daerom loeghen / soo heeft dan S. Thomas zijn gordel ghenomen / ende aenden struyck ofte grooten balck ghebonden / ende heeftet alsoo sonder eenighen arbeydt lichtelick uyt het water op het landt ghehaelt / tot groote verwonderinghe van alle die toesienders / ende principalick den Coningh / die hem terstondt consenteerde het Capelleké te maken van't selfde houdt / deur welck mirakel veel van haer den doop ontfinghen / ende het Christen gheloof aennamen / waer door die Bramenes in groote verminderinge quamen van haer auctoriteyt by't gemeen volck / eñ sy werden S. Thomas seer misgunstigh / sochtẽ met alle listicheyt hem om te brengẽ / 'twelck sy oor volbrachtẽ / eñ hebben daer toe gekoft sommighe van't volck / die den Apostel van achter deur stakẽ / liggende op zijn knien in't selfde Capelleké / doende zijn gebedt: welcke Historie in Indië op veel plaetsen eñ kerckẽ also afgebeelt staet / tot een memorie ende gedachtenisse / eñ willen seggen dat die afcomste van die ghene die hem gedoot hebben / souden van Godt vervloeckt wesen met een maledictie / als datse ghebooren worden met een been ende voet / te weten / vande knie nederwaerts / soo dick als een Olyfants been; ende het ander Been / ende voorts het gheele lijf sonder eenighe letsel wel gheproportioneert / als ander menschen / welcker ick veel ghesien hebbe / soo Mannen als Vrouwen: want zijnder by gheheele gheslachten ende Dorpen vol / (ende veel van haer Christenen op haer manier) voortghesproten uyt het Landt van S. Thomas / alwaerse noch in groote menichte woonen / oft dit die selfde oorsaeck is vã haerder gheboorten / dat laet ick Godt oordeelen / ickt hebt haer wel mondelick gevraecht d'oorsaeck: maer sy segghen dat zijt niet en weten / dan alleenlick datmen haer diesmaeckt die boven verhaelde oorsake: eñ oock en hebbender gheen letsel af in't gaen / dan alleenelick die leelickheyt ende quade ghedaente / wiens Figueren ende afmaeltsel men sal vinden op een ander plaets by d'ander conterfeytsels van Indien. Dese stadt Meliapor is metter tijdt vergaen ende ghedeclineert / ghelijck als alle dingen deser Werelt geen gheduer en hebben / eñ maer roock en zijn. Ende naer dat die Portugesen het landt ontdeckt hadden / ende haer traffijcke begosten alsdan te drijven / hebben op dese plaets ende begraefferis van S. Thomas een stedeken ghebout / eñ een Kercke van ghehouwen steen / op de plaets daer't begraefnis ende 't Cappelleken van't hout stont / ende hebben die deuren ofte poorten vande Kerck van't selfde houdt ghemaeckt tot een ghedenckenisse van't mirakel / alwaer die ghebeenten van S. Thomas in grooter weerden ghehouden werden / ende van veel met grooter Bevaert ende devotien versocht / ende dat meer is / soo zijn by naest die Kerck-deuren die van't selfde hout ghemaeckt waren aen stucken gesneden / ende met stuckens uytghehaelt om in Goudt ofte Silver te beslaen / ende dat om den hals te dragen als een groot heylighdom / ende ghelooven dat veel mirakelen doet / soo dat die vande stadt S. Thomas hebben die deuren doen vol Yseren naghelen slaen / om te beletten datmender niet meer af snyden en mach om niet te verliesen soo kostelijcken heylichdom. Ende een Vlamingh natureel van Sluys / die op die selfde plaets van S. Thomas over die 30. jaren ghewoont hadde / ende aldaer getrout / mijn speciale vrient / door communicatie van schrijven / sondt my voor een groot ende weerdigh present / een gheheel Pater noster, ofte vijftich van't selfde hout ghemaeckt / 'twelck hy over lange jaren daer uyt hadde doen maken / ende een Portugees die't my brocht tot Goa, hadder groote devotie in / ende vertrocker veel mirakels af / segghende dat het haer verlost hadde van een groot torment ende onweder dat sy onderweghen ghehadt hadden / ende met datse dit Pater noster in Zee hinghen / soo cesseerde terstont het onweder in een ooghenblick / waer van het my grootelijcken prees / dat ick't in waerden ende estime souden houden / als een vande beste juweelen ende heylighdom vande Werelt.

Van Musulepatan loopt die Custe weder Noord-oost ten Oosten / tot het Coninghrijck van Bengalen, 'twelck zijn 120. mijlen / welck is het landt van't Coninghrijck van Orixa, streckt aende selfde Custe tot die Revier Ganges, beginsel van't Coninghrijck van Bengalen. Dese Custe / soo van Narsinga, Bisnagar, ende Orixa, werdt in't ghemeen vande Portugesen ghenoemt (ghelijck die Custe van Negapatan ende S. Thomas) Choramandel, tot Bengala toe / alwaer die Portugesen drijven grooten handel: want is een rijck eñ vol landt van alle dinghen ende lijftochten / van Rijs / allerhande Voghelen ende ghedierten / ende ander dinghen in grooten overvloet / is oock een gesont landt / ende locht voor die vreemde Natiẽ: want die Portugesen ende ander vreemdelinghen mogheender beter aerden als in Indien. Van dese Custe drijven eenen daghelijckschen handel op Bengala, Pegu, Sian, ende Malacca, ende oock op Indien; Men maeckter wonder schoon Lijnwaet van Cattoen / namelicken in Negaptan, S. Thomas, ende Musulepatan, van alle coleuren / ende ghewevẽn met diversche loofwerck ende Figuren / seer fijn eñ subtijl ghewrocht / ende werdt veel in Indien ghesleten / oock meer gheacht als zijde: want inde prijs de zijde alteemets te boven gaet om zijn fijnigheydt / ende wonder aerdigheyt: zijn ghenaemt Rechatas ende Gheylas, waerse in Indië onder die Portugesen ende Christenen ghemeenlick doecken af dragen: sy maken oock doecken die de Vrouwen aldaer useren / van de navel nederwaerts om't lijf ghewonden / so sy draghen alse in huys zijn / seer schoon ghemaeckt: die beste noemtmen doecken van Sarasso, sommighe met Goudt ende Silverdraet deurtoghen / ende seer aerdich ende constigh ghewevẽn / ende ander diergheliicke / op duysent manieren / seer lustigh om sien / daer sy haer wonder wel met ghieneren. Op dese custe wassen oock die groote ende dicke rieten diese in Indien ghebruycken / om die Pallankijns, daerse die Vrouwen met dragen / alsmen byde Indiaensche Figueren sal sien; zijn vande dickte die men met twee handen qualick can overvaten / seer schoon ende lustich t'aensien / van grooter hooghte / van coleuren / swarte / roode / ende andere / waer van wy op een ander plaetse breeder sullen tracteren.

Mirakel door den Apostel S. Thomas geschiet / daer door vele haer lieten doopen.

Listigs lagen / waer door den Apostel Sint Thomas omghebrocht werde.

Maledictie ende gedurige straffe der nacomelinghen (?) over de ghene die S. Thomas doodden.

De Portugesen hebben een ghedachtenis van S. Thomas opghericht / twelck met grooter devotien versocht werdt.

Wonderlijcke deugden (?) van een gheheelen Pater noster / ghesnedẽ uyt het hout van S. Thomas Capelleken.

Het Coninghrijcke Bengala leyt 120. mijlen van Musulepatan beghinnende aen de Riviere Ganges.

Vruchtbaerheden ende natuere des lands Bengala / ende van handelinghen die daer gheschieden.

Cattoene lijnwaet / so excellent gewrocht / datter boven zijde gheestimeert wert.

Een arte van Riet / so dick datmen met twee handen niet can omvatten.

Dat 16. Capittel.

Van't Coninghrijck van Bengalen, ende de Revier Ganges.

IN't eynde vant Coninghrijck Orixa, ende de Custe van Choramandel, beghint de Revier Ganges, in't Coninghrijck van Bengalen. Dese Revier is een vande vermaerste Rivieren vandet Werelt, men en can niet weten waer sy haer beginsel heeft / sommighe meynen datse uyt het aerdtsche Paradys comt / door een Fabel die de Bengalen vertellen: als dat in vorighe tyden een Coningh van Bengalen begeerich was om te weten den oorspronck van dees Revier / soo heeft hy sommighe persoonen doen opvoeden / ende expresselick daer toe houden / met rauwe Visch / ende diergheliјcke spijse / om die te beter moghen ghebruycken tot zijn voornemen / welcke hy heeft met schuyten daer toe ghemaeckt / die Revier opwaerts ghesonden / die sommige maenden inden wegh versleten / tot datse quamen daerse een seer lieffelicken reuck ontfinghen / ende eenen seer claren ende getemperden Hemel / stil ende seer lieflick water / so dat het haer scheen te wesen / ghelijck een Paradijs; ende willende voorder varen / konsten niet een voet opwaerts comen / so datse gedwongē warē (siende geen vordel te doen) weder te keeren den wegh die sy ghecomen waren / hebben also den Coningh vertrocken wat haer ghepasseert was / die't niet wil gelooven / heeft een steenen herte / ick geef hem mijn deel over.

Wonderlinge verclaringhe vande Reviere Ganges / datse haer oorspronck soude hebben uyt het Paradys.

Dese Revier heeft oock Crocodilen ghelijck die Nilus in Ægypten, den mont ofte inganck leyt op 22. graden / ende die Custe loopt Oost ten Zuyen / tot het Coninckrijck van Aracan, 'twelck zijn byde 80. mijlen; is een oneffen Custe / vol Eylanden / drooghten / vochten / ende Inwijcken: want dit landt van Bengala, leydt binnewaerts vande Golfa / diemen heet van Bengalen / om dat van Aracan beghint die Custe weder te loopen Zuyen ten Oosten / uytwaerts tot Malacca, ende den uytersten hoeck / diemen heet de Singapura.

De Reviere Ganges heeft Crocodilen / ghelijck de Reviere Nilus.

Keerende weder tot Bengala ende de Revier Ganges, welcke werdt van alle die Indianen voor een heyligh ende gebenedijt water ghehouden / ende ghelooven voor seker / dat alle de ghene die hem daer eens in wast ende baeyt (al is hy noch soo grooten sondaer) dat hem dan alle zijn sonden vergeven zijn / ende dat hy so reyn ende suyver is / als nieu herboren; ende oock dat / soo wie hem daer niet in en wast / en can niet saligh werden / uyt welcke oorsake daer een groote Bevaert ende toeloop is van gheheel Indien / ende alle Orientaelsche contreyen / eñ comē daer by groote menichte / ende bedrijven daer wondere selsame ceremonien ende supersticien / afgrijselick om te hooren: waer mede sy vastelijck ghelooven den Hemel ende salicheyt te verdienen.

De Reviere Ganges soo weert onder de Indianen / dat sy daer op de hope haerder salicheyt setten.

Van dese Revier Oostwaert 50. mijlen / leyt die Stadt Chatigan, welck is die Hooft-stadt van Bengala; Die Ingheboren ende Naturalen van Bengala, zijn bynaest ghelijck die van Seylon, doch een weynigh witter als die Chingalas; 'Tis een arch-listigh ende boos volck / ende worden voor de quaetste Slaven ende Captijven ghehouden van gheheel Indien: want sy in't ghemeen diefachtigh / ende die Vrouwen daer by hoerachtigh / hoe wel dat dese Macula in gheheel Indien daghelicx groot is / niemant uytghesondert; Hebben een ghebruyck datse nimmermeer twee mael in een pot eten koken: maer elcke reys een nieuwe pot. Wanneerse in Overspel ghevonden worden / snijtmense die Neuse af / ende mogen daer naer malcanderen verlaten / alle 'twelck onder haer seer nau onderhouden werdt naer haer Wet. Het land is wonder abondant ende vruchtbaer van alle lijftochten / ende principalijck Rijs / welck daer meer is als in gheheel Orienten: want ladē jaerlicks veel Schepen / die daer van alle weghen comen / ende nimmermeer en isser gebreck / desgelijcks alle andere nootdruftē ende lijftochten naer advenant / ende so goeden coop / dattet alhier te vertellen / soude onghelooflick wesen: want men coopter ghemeenlick eenen gheheelen Os ofte Koye voor een Larijn / dat is soo veel als een halve gulden / Schapen / Hoenderen / ende andere dinghen naer advenant. Een Candil Rijs / dat is soo veel / luttel min ofte meer als 14. schepel van hier / wordt daer verkoft voor een halve gulden ende eenen halven daelder. Suycker eñ ander waren naer advenant / waer by men mach considereren die overvloedicheydt van alle dinghen.

Seltsame kustumen der Inwoonderen vā Bengala.

Vande sonderlinghe goede coop lijftochtē in Bēgala / door de vervloetheyt der vruchtbaerheden.

Die Portugesen hebben daer haer traffijcken ende handelinghe ende sommighe plecken bewoont / als die Havens diese noemen Porto grande, ende Porto piqueno, dat zijn die groote ende cleyne Haven; maer en hebbender gheen vasticheden / noch sonderlinghe gheen Policie noch regeringhe / als in Indien: maer leven by naer ghelijck wilde menschen ende onghetoomde Peerden: want een yeghelick doet wat hy wil / ende zijn haer eyghen Heere / en passen niet veel op Justitie / soo daer eenighe is ofte comt uyt Indien / ende op dees manier onthouden haer daer sommighe Portugesen / d'een hier d'ander daer / ende zijn meest die't in Indien niet en derven onthouden / door eenighe quade feyten dieser bedreven hebben; niet teghenstaende soo worter eenen dapperen handel ghedreven vande schepen dieder 'tgheheele jaer seer veel gaen ende comen van alle omlegghende Orientaelsche contreyen.

Alhier leven de Indianen onghebonden / sonder Justicie / nochtans onderhouden by Portugesen grooten handel alhier.

Behalvē het Rijs worter gemaeckt veel Cattoenen Lywaet dat seer fijn is / eñ wert in Indien seer gheestimeert / en niet alleenlick versprеyt ende vervoert naer Indien en gheheel Orientē: maer oock naer Portugael ende ander weghen. Dit Lywaet in van veel soorten / ende wert ghenaemt Sarampuras, Cassas, Comsas, Beatillias, Satopasas, ende diergelijcke duysent namen; Hebben oock andere excellent wit Lywaet / seer lustich ghewrocht / uyt een cruyt / 't welck sy spinnen als garen. Dit garen machmen sien by Paludanum, is geelachtigh / ende wort gheheeten cruyt van Bengalen, waer mede sy besticken seer kunstigh die Bedt-deckens / Pavellioenen / Oorkussens / Scheer-doecken / Mantilien om die Kinderen met te doopen / ghelijck als by ons die Vrouwen die in't Kinde-bedt useren om te slaen / en makense met loof ende Bloem-werck / ende van alle Figueren diemen mach dencken ofte versieren / dat een wonder om sien is / eñ soo meesterlick ghewrocht / van frayen arbeyt / datmen sulcks in Europa niet verbeteren en soude; desghelijcks maken gheheele stucken ofte webben van dit cruyt / en somtijts ghemenckt en ghewеven met zijde / hoe wel dat die van enckel cruyt zijn meer gelden en gheestimeert worden / en gaet die zijde in schoonheyt te boven. Dese Webben werden ghenaemt Sarrijn: werdt veel in Indien gheuseert ende ghesleten / soo voor Mans

Wonderlinge fijne soorten der ghewerckselē deser Indianen.

Persoons/

Voyens als Wambeysenanen mach het wassen als Lywaet/ ende blijft soo schoon als oft nieu waer; Van Bengala comt oock veel Algallia oft Syvet: maer deur die valsche inclinatie vande Bengalen/ soo wort het vervalst en vermenght met vuylicheyt/ als sont Olye en diergelijcke tuych: waer van't niet veel geacht en werdt; Oock in dit Coninghrijck van Bengalen werden ghevonden by menichten die Beesten/ diemen op Latijn noemt Rhinocerotes, en vande Portugesen Abades, wiens Hoorn/ Tanden/ Vleesch Bloet/ Clauwen/ ende alle wat hy aen ende in heeft/ is teghen 't fenijn/ ende wort in Indie in grooter weerden ghehouden/ als wy op een ander plaetse breeder sullen verhalen; Desghelijcks wassen hier ghemarmerde Rieden/ diemen veelderley sooreten by Paludanum sien mach/ welcke Rieden de Portugesen heeten Canas de Bengala, dat is/ Riet van Bengala/ ende zijn gants Massijs ofte vol van binnen/ ende gheheel zijn vande dickte by naest ghelijck Spaens Riet: maer wat dunder/ en buyghen ghelijck Teen oft rysen van Willighen alse groen zijn; zijn van buyten van coleuren ende beplackt ghelijck ofse gheschildert waren; ghebruyckense in Portugael voor d'oude Vrouwen/ om in de handt te draghen/ en op te steunen; Daer is een ander soorte van't selfde Riet/ diese noemen Rota; dese is dun ghelijck rysen daermen die Corven af vlecht/ als oock by Paludanus vele moghen gesien worden/ daerse in Indien veel fraye Korfkens/ ende ander duysent curieusheydt af vlechten. Van suycker ende Botter/ ende ander diergelijcke waren/ hebbende by menichten als ghesedt is/ waermede willen Bengala laten rusten/ ende vervolgen die Custe voortaen.

Bengala gheeft uyt Civetta: maer weynigh ghe-estimeert/ om dat et vervalst wort.

Rhinoceros ofte Abades hoorn uitmten hier by menichte/ werdt teghens alle fenijn seer weert ghehouden.

Sonderlinghe ghedaente en groote van Riet.

Suycker ende Botter overvloedich in Bengala.

Dat 17. Capittel.

Vande Custe ende Landen van Aracan, Pegu ende Sian, tot den hoeck van Singapura, ende de Stadt ende Fortresse van Malacca.

Naer't Coninghrijck van Bengala, soo beghinnen die Coninghrijcken van Aracan en Pegu, welcke Custe streckt vă Bengalen Zuyden ten Oosten tot die stadt ofte Haven van Martavan, in't landt van Pegu, en zijn 76. mylen; Martavan leydt op 16. graden/ van waer beghint het Rijcke ende 't landt ghenaemt Sian; Dese Coninghrijcken van Aracan ende Pegu, zijn seer rijck ende vruchtbaer van alle dinghen/ besonder van Goudt ende edele Ghesteenten/ als Robijnen/ Espinellen Saffyren/ Jacinten/ Robassen/ ende Granaten/ en diergelijcke/ ghelijck ghenoech bekendt is door die groote menichten die daer daghelijcks uytgevoert werden naer alle plaetsen. Desghelijcks het Lack wordt hier ghemaeckt/ dat in soo grooter menichte die Werelt door ghevoert wert. Hier zijn oock die grootste menigte van Olyphanten/ dat men op gheen plaetsen van Orienten meerder vindt; ooch affirmeren die Portugesen die daer handelen/ ende haer dagelijcksche vaert hebbē/ dat den Coningh van Pegu heeft eenen witten Olyphant die sy aenbidden/ ende houden voor heyligh; Dese Pegus hebben een maniere dat wanneer daer eenighe Vreemdelingh in't land comt om te traffiqueren ende te handels/ het sy van wat natie die mach wesen/ soo werdt hem in't aencomen ghebracht hoe langhe hy daer begeert te blijven/ ende den tijt ghesedt hebbende/ presenteren hem veel Dochters/ dat hyder zijn keur uyt kiese/ ende maeckt contract met die Ouders ofte vriendē vande Dochter die hem aenstaet/ voor den tijt die hy daer meent te blijven ende dat ghedaen wesende/ soo haelt hyse thuys/ en sy dient hem in als/ by dagh en nacht/ gelijck zijn Slavinne en Huysvrouwe: maer moet hem wachten van ander Vrouwen te soecken: want soude schade hebben/ ende in groot perijckel van zijn leven staen; Den tijdt zijnder residentie voleyndt wesende/ betaelt de vrienden ofte Ouders den ghesetten prijs/ ofte ghecontracteerden penningh/ ende gaet zijn wegh in vreden/ ende die Dochter keert weder met alle deucht ende eere by haer Ouders ende Vrienden/ en wordt voort aen al even eerlick gehouden; Ghesciedende daer naer dat alsulcke Dochters quam te trouwen/ al waert met de principaelste van't landt/ ende ghebeurende dat den selfden vreemdelingh naer eenighe tijt weder in Pegu, op die selfde plaets quam handelen/ gaet op een nieu ende eysche zijn Vrouwe/ en wort hem weder ghegheven/ sonder eenighe contradictie van haren Man/ noch eenige schanden te wesen/ ende blijft weder by hem den tijt zijnder onthoudinge aldaer; en weghreysende/ keert weder by haren echten Man/ 'twelck onder haer voor een inviolable Wet wert onderhouden; Desghelijcks als yemant yet van staet ofte Edel gheboort is/ ende een Dochter wilt trouwen/ sal gaē versoecken een vreemdelingh/ dat hy zijn Bruydt d'eerste nacht wil haer Maechdom nemen/ ende doen hem eenighe vereeringhe/ en houden dat voor een groote eere ende heerlickheydt/ dat een ander haer die moeyten en arbeyt af neemt; Dese usantie en is niet alleenlick onder den Adel en machtighe van't landt: maer oock by den Coningh selven; Oock soo draghen vele van die Pegus voor aen haer Manlijckheydt een Belle ende sommighe twee/ vande groote van een Okernoot/ die alsoo ghehecht is tusschen vel ende vleesch; Diergelijcke Bellen eene machmen by Paludanus sien/ so ick uyt Indien ghebrocht/ ende hem vereert hebbe: welcke Belle/ een wonder soet gheluydt gheven; is gheordineert om dat die Pegus groote Sodomyters waren: waer door het haer belet wert; Oock gaen die Vrouwen by naer naeckt/ alleen met een doecxken voor haer schamelheyt/ 'twelcke in't gaen hem opent/ ende haer half ende alteemet heel ontdeckt/ ende is alleenlick veroordineert om dat het de Mans soude verwecken/ ende trecken tot lust vande Vrouwen/ en te schouwen die vervloeckte ende abominable Sodomytische sonden; Daer zijn oock onder haer die hare Dochters alse geboren worden haer schamelheyt toenayen/ haer alleenelick latende een cleyn gaetgien om haer water door te maken/ en alse de Bruyt is/ soo machse haren Man op snijden/ so groot ende cleyn als hy wil/ welck spinet eē seker smout ofte salve te ghenesen weten; ghelijck ick een van dese Vrouwen ghesien hebbe in Goa, die die Surgien ofte Medecijn vā onsen huyse des Aertsbisschops selfs heeft opghesneden: Men soude meenen dat alle dese dingen Fabulen zijn/ zijn nochtans waerachtigh: want sulcks niet en weet door die daghelijcksche ervarentheydt/ en voorts vande Portugesen uyt Indien aldaer: maer oock die selfde Pegus, die veel in Indien woonen/ ende oock eensdeels Christenen zijn/ die't selfde oock voor waerachtelick vertellen ende be-

Het rijck Aracan en Pegu/ heeft menichte van Gout/ edelgesteente/ ende Lacca.

Menichte vā Olyphanten/ ende hoe den Coningh van Pegu eenen witten Olyphant/ als een afgodt aenbiddet.

Hoe de uytheemsche traffiqueerders den tijt haerder verblijf de keur van de vermaerste dochters ghegheven wert/ etc.

De vermaerste van Pegu versoecke den vreemdelingh dat zy hare Bruyden den eersten nacht beslapen/ etc.

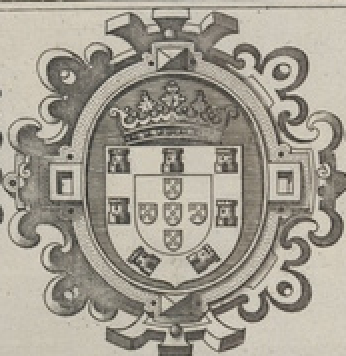
Oorsaeck/ waerom sommige van Pegu Bellen aen haer mannelickheyt besteken draghen.

Oorsaeck waerom de Vrouwen hier naeckt gaen.

Vreemde en wonderlicke cueren aen sommighe Dochters ghepleecht/ als zy gheboren werden/ ende als zy de Bruyt zijn.

Ipsa frequens populo agricolis hæc Angra receptus
Pinguia Terceræ qui iuga bobus arant.
Tuta quod arce, sacro quod præside & aucta senatu
Imperium rex huc transtulit omne maris.
Insulæ ubi quas falconum conspectus Azores,
Nescius id; Flandras nauita Belga facit.

Ploegerb.

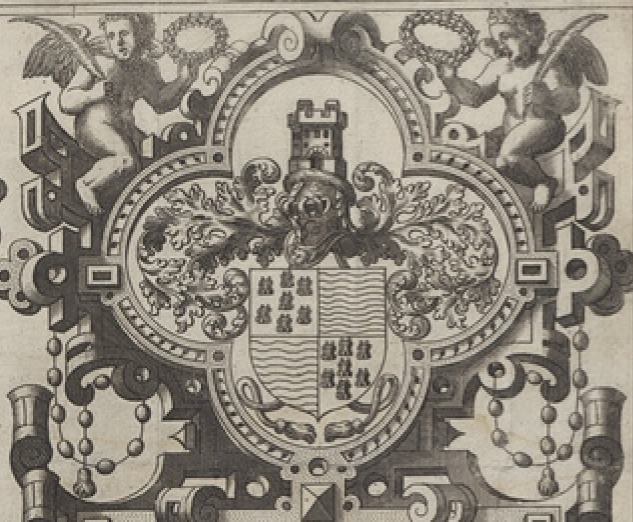

A CIDADE DE ANGRA NA ILHA DE IESV XPÕ

Os Fachos
As Cruzes
S. Antonio
O Cays

DA TERCERA QVE ESTA EM 39 GRAOS.

ILLVSTRI ET GENEROSO DNO CHRISTOPHORO A MOVRA VIRO INTER CVBICVLI REGII PROCERES PRIMARIO, REGNIQVE ORDINVM CONSILIARIO, RERVM LVSITANICARVM, ADMINISTRATORI VIGILANTISSIMO. ALCANTARÆ COMMENDATORI ET INSVLARVM TERCERÆ ET SCTI GEORGII PRÆFECTO DIGNISSIMO DNO SVO MVLTIS NOMINIBVS COLENDO. IOANNES HVGONIVS A LINSCOTEN OBSERVANTISSIMÈ DEDICABAT.

Baptista à Doetechum sculp:

S. Sebastiao

Angræ Vrbis Terceræ que insularum quas Azores vocant maxima et copioso glasti proventu ditiss.a accurata cum arce delineatio Hanc ob Episcopi præfecti et regij senatus auctoritates aliæ tanque supremam respiciunt. Auctor. Ioannes Hugonius A. linschoten. aº. 1595.

Affbeeldinge vande Stat Angra, met het Slot op het Eylant Tercera, welcke alle de Eylanden onderworpen zijn, diemen Azores ofte de Vlaemsche Eylanden noemt, door de residentie des Bisschops, ende des Coninckx Governeur, ende Raet aldaer, zijnde Tercera wel de grootste, ende rijckste, van allen door het gewas, ende verhandelinge van het Pastel. door Jan Huygen van Linschoten. aº. 1595.

Uda mari saxo stabilis ditissima glasto
Fruges ferre bonas non renuente solo
Maxima vicinas inter Terçera profundi
Hac specie ociduis eminet alta vadis.
Ploggerb.

ende bekennen / ghelijck oock die na gelegentheydt ende ghebuerschap ghenoech openbaer maeckt. Die van Aracan, Pegu, ende Sian, is volck by naer van fatsoen ende wesen/ vā aensicht / ghelijck die van China: maer heeft noch eenighe differentie; zijn van coleur veel witter als die Bengalen, ende een weynigh bruynder als die van China; Het conterfeytsel vande Pegas machmen sien by de Figuren van Indien/ by de Christenen van S. Thomas.

Ghedaente des volcks van Pegu.

Keerende weder op die Custe/ tot die Haven ende Stadt van Martavan, welck is het uyterste van Pegu, ende beghinsel van Sian; In dese Stadt worden veel vande groote aerden Potten ghemaeckt / diemen in Indien Martavanas noemt: worden in grooter menichten ghevoert gheheel Indien deur: zijn van alle sorten groot en cleyn: daer zijnder daer wel twee pijpen nats in gaen moghen; d'oorsaeck datter so veel vervoert werdē/ is/ om datmense in Indien ghebruyckt in alle huysen ende schepen in de plaets van Vaten: want daer geen zijn dan die van Portugael comen/ daeromme dienen dese Potten inde plaets om Oly/ Wijn/ Water/ en dierghelijcke dingen te verwaren / ende blijfter seer goet in / ende is een groot gherief voor den reysende Man: comen oock veel in Portugael: want ghebruyckense op die Schepen van Indien / voor water en Olie / etc.

Overvloet van fraye Indische Potten en schotelē in Pegu ende Sian ghemaeckt/ en in veel landen vervoert.

Van Martavan beghint die Custe van Sian, en streckt Zuyden ten Oosten / tot den hoeck voorby Malacca, ghenaemt Singapura, welcke zijn 220. mijlen.

Beschrijvinge hoe Sian en de stadt van Sian gheleghen is.

Van Martavan tot die Stadt van Sian, over landt Zuyd-oost ten oosten: Aen d'ander zijde vander Zee ende Custe zijn 70. mijlen/ ende te water streckt die Custe als ghesept is / tot den hoeck van Singapura, ende loopt van daer weder binnewaerts tot die voorsz. Stadt van Sian, soo blijft dat landt oft desen uythoeck / ghelijck eenen arm/ 'twelck op zijn breedtste is / van d'eene Custe tot d'ander 50. mijlen / ende op sommighe plaetsen 10. mijlen/ te weten daer die Stadt Tanassarien leyt/ daer wy hier naer af spreken sullen: Alle dit landt is eertydts gheweest onder tribuyt ende ghewelde vanden Coningh Sian, die als Keyser over alle die Landen ghebootdt / ende is noch hedensdaeghs seer machtigh/ hoe wel dat zijn meeste stercke ghebroken is van den Coningh van Pegu, met welcken hy altoos groote oorloghe gevoert heeft/ ende zijn nu ende altoos doot vyanden gheweest: Want in't jaer van 1568. soo hadder eenen dapperen veltslach van veel hondert duysenden van beyde zijden/ waer in die van Sian die nederlaghe hadden/ ende verwonnen bleve / ende die van Pegu die victorie / soo dat die van Sian altoos die van Pegu tribuyt betalen: D'oorsake van desen bloedighen krijgh was dat die van Sian hadden eenen witten Olyphant / t'welck die van Pegu hoorden / ende om dat sy den witten Olyphant voor heylich houden ende aenbidden als boven ghesept is / soo sonden sy haer Ambassadeurs aenden Coningh van Sian, met ghiften en presenten / ende offereerden al te gheven voor den Olyphant / dat die van Sian souden moghen begheeren / soo hyse haer wilde seynden / 't welck die van Sian in gheenderley manieren / noch door bidden en smeecken / noch door ghiften ende gaven wilde consenteren/ waer door die van Pegu ontsteken zijnde met gramschap/ hebben alle haer macht vergaert teghen die van Sian, ende hier door niet alleen verkreghen desen witten Olyphant: maer die van Sian tributary ghemaeckt / als ghesepdt is: waer mede Sian seer ghedeclineert is, ende veel Coninghrijcken die haer plaghen tribuyt te gheven/ en weten haer nu niet te wil/ die nu haer regieringhe op haer selven hebben / als wy in't vervolgh vande Custe sullen hooren/ die alle gheleghen zijn in't landt dat in't generael Sian ghenaemt werdt / hoe wel het nu ter tijt veel Coninghrijcken heeft/ met sonderlinghe namen / waer mede sy hedensdaeghs ghenoemt ende bekent zijn. Het land van Sian heeft seer veel Benjoin, ende werdt van daer ghebracht tot Malacca, ende soo over al verspreyt; Wat het land ende volck belangende is / zijn by naer in als ghelijck die van Pegu, ende hebben weynigh differentiē/ gelijck oock die van Malacca, ende alle die aenpalende landen ende ghebueren.

Den Coningh van Pegu en Sian beoorloghen den anderen ghestadigh.

Den witten Olyphant die in Sian heyligh ghehouden wort/ was d'oorsake van een groot oorloch tusschen den Coningh van Sian en Pegu.

Die vā Pegu hebben den Coningh van Sian zijnen heylighen geachten witten Olyphant afgewonnen / en 't rijck vā Sian ghedeclineert.

Wt het rijcke Sian wert veel Benjoin in verscheydē andere landē vervoert.

Van Martavan verbolghende die Custe Zuydtwaerts aen 60. mijlen / ende dan 30. mijlen Zuydt-oost ten Oost / tusschen twee Eylanden / loopt die Custe binnewaerts in eenen bocht / alwaer leydt die stadt van Tanassarien, op 11. graden van dese Stadt / als boven gheroert is / zijn maer 10. mijlen over landt aen d'ander zijde vande Custe: Op dese Stadt van Tanassarien is groote vaert ende handelinghe vande Portugesen / ende alhier comen veel waren uyt Pegu ende Sian, en is ghelijck een stapel: desghelijcks soo vallen hier veel Wijnen / diese van Cocus, ofte Indiaensche Noten maken/ ende wort ghenaemt Nype van Tanassaria, dat is te segghen/ Brandewijn van Tanassarien: want is ghedistileert water dat uyt die Indiaensche Noten comt / 'welck is vande selfde cracht ende virtuyt ghelijck alhier de Brandewijn/ ende wort aldaer Nype gheheeten / hoe wel datse op veel plaetsen van Indien Nype distilleren / ende maken principalick in Goa, niet teghenstaende / soo wordt dese van Tanasserijn in veel meer weerden ghehouwen/ en is beter: wordt seer vertrocken ende over al vervoert inde groote Potten van Martavan; Die Vrouwen van Indien zijnder groote vriendinnen af / hoe wel zijt voor de Mans niet willen drincken om d'eerbaerheydt: maer in't heymelick makense goet cier met Tanasserijn; is een Coninghrijck altans op haer selven: eertijts onder tribuyt van Sian gheweest.

De stadt Tanassarien is der Portugesen principael stapel op Pegu en Sian.

Nype vā Tanassarien/ dat is Brandewijn van Tanassarien uyt Indische Noten ghedistilleert.

Dese Indische Vrouwen seer gheneghen tot desen Brandewijn van Tanassarien.

Van Tanasserijn 10. mijlen west zuyd-west aen / om uyt die bocht / ende tusschen die Eylanden uyt te comen/ ende dan weder die Custe verbolghende zuyden ten oosten / tot die stadt ende Coninghrijck van Queda, zijn 60. mijlen/ t'welcke leydt op 6½. graden: Dit is oock een Coninghrijck ghelijck Tanasserijn; heeft oock sommighe Wijnen / ghelijck die van Tanasserijn: oock valt hier sommighe Peper.

Beschrijvinge der aenpalende steden deses rijcks tot aen Malacca om de Cabo Singapura.

Van Reda verbolghende die Custe zuyd zuyd-oost aen 40. mijlen/ tot op 4½. graden leyt die stadt ghenaemt Pera, alhier vintmen veel Calaem, 't welck is ghelijck Tin; 'tselfde comt oock van Cunsalan, een plaets gheleghen op dese selfde Custen. n. w. van Reda, 30. mijlen: op 8½. graden van Pera 30. mijlen / verbolgende die Custe z. o. ten z. aen / leydt die stadt ende Fortresse van Malacca op 2½. graden aende zijde van't Noorden: Van daer 10. mijlen zuydwaerts aen leyt den uytersten hoeck ofte Cabo van desen arm / ghenaemt C. de Singapura, leyt op een graedt:

Dat 18. Capittel.
Vande Stadt ende Fortresse van Malacca.

Malacca is naest Ormus eñ Mossambique het profijtelickste voor den Portugesen / hebbende den stapel vã China ende de Malucsche eylanden/etc.

MAlacca is bewoont vande Portugesen ghelijckelick met die ingheboren ende naturelen van't Landt / diemen heet Malayos; Die Portugesen hebbẽ hier een Fortresse / ghelijck als tot Mossambique, ende is naest Mossambique ende Ormus die beste ende profijtelickste voor die Capiteynen van geheel Indien; die stadt heeft oock een Bisschop/ghelijck Cochijn: maer zijn Suffraganen vanden Aerts-bisschop van Goa: hier is die stapel van gheheel Indien / China, die Eylanden van Maluco, ende ander omligghende Eylanden/ heeft grooten handel van alle schepen die gaen en comen van China, Molucos, Banda, Insulas Iavas, Samatra, ende alle die omligghende Eylanden / als oock van Sian, Pegu, Bengala, Choramandel, ende Indien / waer van eenen grooten hoop schepen jaerlicks gaen en comen / en aldaer laden en lossen / vercoopen/ coopen ende mangheler / ende grooten handel drijven van alle natien van Orienten; daer woonen oock sommighe Portugesen met haer Huysvrouwen ende famulien / doch weynigh ende niet boven die hondert: maer vande reysende man / die aldaer comen haer coopmanschap drijven / ofte die met haer schepen naer China, Molucas, ofte ander weghen willen/ ofte van daen comen / die alhier haer verversinghe nemen/ ende moeten vertoeven den tijt van die Monsoyns, dat zijn winden die op haer tijdt wayen/ om hare vaert van d'een plaets op d'ander te volbrenghen; d'oorsake

Weynigh Portugesen woonen tot Malacca/ nochtans grooten handel van veel reysende luyden.

D'onghesontheyt des lãds is d'oorsaec dat weynigh Portugesen hier woonen.

datter so weynich Portugesen woonen/is om dattet een seer onghesont landt eñ swaere lucht is/ soo wel voor de ingheboren / als voor den vreemdelingh/ eñ ghemeenlick van al die daer comen ende yet vertoevẽ/moetender van haer ghesontheyt Tol betalen/of huyt/of haeyr laeten / soo dat wieder met leven af comt / macht voor een mirakel houwen / waerom het landt veel geschondt werdt/niet teghenstaende die gierichheydt ende begheerte van't ghewin ende goede gheleghentheydt vande plaets / doet de Menschen alle dinghen waghen/en alle perijckel licht achten/ waer door in Malacca so groote communicatie is van alle weghen / als in gheheel Indien; het landt en heeft niet van hem selven / dan comt al van buyten in grooter menichte: oock vaert hier alle jaren ẽẽ schip van Portugael / dat altoos een maent voor de Schepen van Indien af treckt/sonder in Indien aen te comẽ/ ten ware door gebreck (somtijdts tot Mossambique) wordt in Malacca ghe-

Van Malacca vaert nu het rijckste schip van gheheel Indien na Portugael gheschepe/ hoe wel men langhs gants weynigh bewoont gheweest.

laden ende afghevervicht / ende is altoos wel eens soo rijck van alle costelicke waren eñ specerijen / als eenich schip dat in Indien gheladen werdt; ende van daer neemt het zijn cours weder naer Portugael; De Malayos van Malacca vertellen / dat den eersten oorspronck van Malacca is gheweest over weynigh jaren/ doen en plach Malacca niet met allen te wesen/ dan alleenlick een plaets van 7. oft 8. visschers huttẽ/ die aldaer haer visscherije hielden: want om die onghesontheyt van't landt / soo schouden't een yeghelijck; nu't eyndt soo zijnder vergaert sommighe Visschers/ als Pegus, Syaes, Bengala, ende ander natien van die omligghende contreyen/die daghelicx aldaer vergaderden om haer Visscherije te doen / eñ zijn te samen overcomen aldaer een stadt ende nieu regement op te richten ende te bouwen / ende verordineerde een tale op haer selven / om die ander omliggende plaetsen niet te ghelijcken/ ende in alle dingen op haer selven/en different van haer omliggende gebueren te wesen/ende namen die beste woorden van alle d'ander talen / waer van sy een spraeck op haer selven cregẽ/noemende de stadt Malacca, welcke heeft

Die vã Malacca hebben by haer selven een eyghen tale verordineert/ ende is seer vermaert.

binnen corten tijdt soo grooten toeloop ghecreghen / door die bequaemheydt ende wel gheleghentheyt vande plaets/ principalick voor die haer met coophandelinghe gheneeren / dat die is gheworden een vande beste ende principaelste Coninghrijcken van alle die omligghende quartieren; ende dese tael ghenaemt Malayo werdt vermaerdt ende ghehouwen voor die courtoyste ende geschickste van geheel Orienten / ende die Malayen / soo wel Mannen als

Die van Malacca zijn seer amoreus ende gheneghen tot haer maniere vã rijmen.

Vrouwen zijn alle seer amoreus/ eñ laten haer duncken dat haers ghelijck inde Wereldt niet en zijn: hebben veel manieren van Refereynen/ Liedekens/ende ander amoureuse rijmẽ/waer mede sy wonder uyt rechten/ende hooghmoet op draghen; Ende die in Indien die sprake van Malaye niet en can / die en mach niet me/ ghelijck by ons het Fransoys / wiens contersceptsels van dese Malayen men alhier mach naer't leven afghebeelt sien / ghelijckelick met die afbeeldinghe vande Jauwen / uyt die Eylanden Iavas, waer van wy hier naer sullen tracteren.

Dat 19. Capittel.
Van't Eylandt Samatra, eertijts Taprobana gheheeten.

Samatra oft Chersoneso Aurea ghenaemt / soude Ophir wesen daer Salomõ het Goudt vã daen kreegh.

REcht teghen over Malacca zuydtwest aen 10. mijlen van't vaste land/te weten by Malabar, daer die Straet ofte enckte op zijn nauste is / leyt het vermaerde Eylandt / eertijdts ghenaemt Taprobana, ende teghenwoordigh Samatra; wordt oock van sommighe Historie schrijvers ghenoemt Chersoneso aurea, ander willen affirmeren/dat het Ophir is / daer Salomon het Goudt van daen creech / als die Schriftuer vermeldt/ ende willen segghen dat het in vorighe tijden vast landt gheweest is met Malacca; Het Eylandt beghint vã d'eerste punct / welck comt teghen over die Golfe van Bengalen, op 5. graden aende zijde van't Noorden / ende streckt alsoo voorby Malacca / 3.3.0. aen / tot by't Eylandt ghenaemt Iava major, al waer

Samatra beghint van Bengalas golf / eñ streckt voorby Malacca.

het volleyndt op 6. graden aende zijde van't suyden / ende heeft inde lenghde 170. mijlen/ eñ 60. inde breede. Die Portegesen en hebben hier gheen plaetsen bewoont/dan drijven haer handelinghe op sommige plaetsen / doch weynigh: want die inwoonders brenghen selver veel waren naer Malacca. Het Eylandt heeft veel Coninghen / eñ den principaelsten is den Coningh van Dachem, welcke leyt by d'eerste punct van't Eylandt op 4½. graden aen't noorden: Desen Dachem is seer machtigh / eñ groot vyandt vande Portegesen: heeft dickwils Malacca benaudt ghehadt / ende groot

Den principael Coningh van Samatra groot vyandt met den Portugesen zijnde/ belet veel trafijquen.

quaet aenghedaen/ alst nu noch by mijnen tijden ghesciet is / belettende datter gheen victualie noch yet anders op Malacca mochte comẽ/oock besettẽde die passagie vande straet/ tusschen Malacca ende Sumatra, soo dat die Schepen van China ende Iapan, ende d'Eylanden van Moluco, altemael moesten buyten om varen/waer in groot perijckel passeerden / tot groot achterdeel van den reysenden

coopman/

Malachę incolę sermone et moribus quam reliqui Indi cultioribus et magis comes.

Inwoonders van Mallacka welcke alle andere Indianen in taele courtosije ēn amoreusheӱt te boven gaen.

Insulanus e Iava gens durę cervicis.

Een eӱlander wt Iava welcks volck is hart: neckich ēn opstinact.

24 en 25

Verloochende Christenen hebben Galeyen in Indien leeren maken.

coopman/ ende die van Malacca ende Indien hadden veel Galleyen inde enghde van Malacca/ die hem sommighe verloochende Christenen (die nieuwers en ghebreken) hadde leeren maken: waermede sy groot quaet deden/ ende dagheliicks doet: maer met Godts hulpe ende der Portugesen ontset van Indien/ is alle dinghen weder gheopent/ ende in zijn eerste wesen ende effect ghebracht/ als wy op synen tijdt op een ander sullen verhalen. Het is langhe gheordineert vande Coninghen van Portugael ende zijn Viçoreys, datmen soude eenighe conqueste op't eylandt van Samatra doen/ ende daer zijn Capiteynen die noch hedensdaeghs s'Coninghs salaris daer op ontfanghen ende ghenitten/ metten tijtel van overste/ ofte Adelantado van dees Conquesta:

De Portugesen hebben orders om Samatre te conquesteren.

maer tot noch toe en isser niet bedreven/ hoe wel sy dagheliicks dreyghen sonder yet naer te volghen. Het Eyland is seer rijck van Mynen/ van Goudt/ Silver/ eñ Metael/ daer af sy goet geschut gieten/ ende edele ghesteenten/ en ander Metalen; Van alle Speceryen/ welriechende houten/ wortelen/ en ander Medecynen: Het heeft eenen vierighen Swevelbergh/ ende affirmeren datter een Fonteyn is/ die louter en enckel Balsem vloeyt: Heeft oock groote abondantie van Syde; In dit leste belegh ende benautheydt van Malacca/ sont die Coningh van Acheijn een stuck gheschuts/ vande groote ende lenghte diesgheliicks in Christenrijck weynigh ghesien/ en soo wel gewrocht/ 't welcke hy gaf in houwelijck met zijn Dochter/ welcke troude met dē Coningh van Ior, een plaets gheleghen by Malacca/ aende Custe van Sian, waer van op een ander/ dit stuck ende die Dochter creghen die Portugesen/ ende brachtense in Malacca/ ende daer na wordent Gheschut ghesonden in't Schip dat naer Portugael ginck aenden Coningh voor een present; eñ was soo swaer datment moeste onder in't ballast leggen; Dit selfde stuck leyt alsnoch in't Eylandt Tercera, oorsake dat het voorschreven Schip daer bleef/ comende in ons gheselschap in mijn wederom-comst van Indien;

Samatra rijc van Syde/ Gout/ silver Juweelen eñ Speceryen/ eñ heeft eenen vierigen swevel-berch/ met een Fonteyn die Balsem vloeyt.

Et seer groot Indiaens grof gheschut ter present na Portugael ghesonden.

Desgheliicks worde dese Stadt Ior vande Portugesen gewonnē/ overvallen ende gantsch gherafeert/ alwaer sy vonden over die 1500. metalē stucken/ onder groot eñ cleyn/ hoe wel dat sommighe niet grooter en waren als een Haeck ende Musket/ ende ander wat grooter naer advenant/ ende van alle soorten/ doch seer aerdigh gewrocht ende verciert met loof-werck ende Figuren/ welcke alleen verhaelt hebbe/ om dat het daer by soude blijcken datse oock alle Metalen hebben/ eñ met Metalen dinghen weten om te gaen.

De stadt Ior vanden Portugesen inghenomen/ ende creghen daer 1500. metalen stucken.

Keerende weder op onse propoost/ soo zijnder sommighe plaetsen in die Eylandt daer die Portugesen handelen/ die met die van Malacca haer trafique drijven/ als een plaets ghenaemt Pedir, welck leyt 10. mijlen van Acheijn, aende Custe teghen over Malacca/ van waer comt veel Peper/ eñ oock Gout/ en vā een ander plaets ghenaemt Campar, welck leyt by naest onder die linie Æquinoctiael, op't selfde Eylandt aen die Zuyd zijde/ aen die selfde zijde aende Wester custe van't Eylandt leydt een plaets/ ghenaemt Manancabo, alwaer men maecke die Pongiaerden/ diemen in Indien heet Cryses, welcke seer vermaert eñ geestimeert worden/ eñ voor't beste geweer geacht van geheel Orienten/ daer die Jauwen eñ Malayen seer met hovaeren/ eñ haer dapper op vertrouwen.

De Portugesen becomen veel Gout eñ Peper op t'Eylandt Samatra vā Pedir eñ Campar.

Dat 10. Capittel.

Van't Eyland van Iava mayor, midtsgaders van hare waren, coopmanschappen ende handelinghen, ghewichte, munte, ende prijsen van dien, ende andere perticulariteyten.

Zuydt zuydt-oost teghen over 't leste punct van't Eylandt van Samatra, aende Zuydt zijde vanden Æquinoctiael, leyt het Eylandt ghenaemt Iava mayor, oft groot Iava, alwaer een enghde ofte Straet is tusschē Samatra ende Iava, genaemt die Strate ofte enghte van Sunda, van een plaets daer by gheleghen/ in't Eylandt Iava, alsoo gheheeten; Dit Eylandt beghint op 7. graden aende zuydt zyde/ ende streckt alsoo oost ten zuyden 150. mijlen lanck: maer vande breede en weetmē tot noch toe niet/ want noch niet ondeckt en is/ noch vande selfde inwoonders bekent/ sommighe presumeren dat het vast landt is/ van het landt ghenaemt Terra incognita, dat over die C. de bona Esperança, tot alhier soude henen strecken: maer hier van en is tot noch toe gheen sekerheydt/ maer van het voor een Eylandt ghereckendt wordt; De Inwoonders vertellen dat binnen in't landt een Revier ofte Beke loopt/ 't welc alle 't hout datter in valt/ in steen verandert:

Onsekerheyt of Java major vast landt aen Terra incognita ofte een Eylandt is.

Revier die hout in steen verandert.

Deur dese Straet ofte enghte van Sunda, is nu cortelijcken ghepasseert den Engelschen Capiteyn Thomas Chandish met zijn Schip/ comende uyt die Zuyd-zee van nieu Spaengien. Dit Eylandt is seer abondant van Rijs/ ende alle lijftochten/ van Vee/ Verkens/ Schapen ende Hoenderen; Ayun/ Loock/ Indiaensche Noten; van alle Speceryen/ als Naghelen) Note-muscaten/ Foelie/ alle het welcke sy voeren naer Malacca.

Beschrijvinge der vruchten van Java major.

Die principaelste Havē van't Eylandt is Sunda Calapa, waer van die straet den naem heeft; Op dese plaets van Sunda valt veel Pepers/ ende is beter als die van Indien ofte Malabar/ is so veel datmen daer jaerlicks wel soude laden vier ofte vijf duysent quintalen Pepers/ Portugaels gewicht; Heeft oock veel Wieroock/ Benjoin van Boninen/ gheheeten Folie/ Camphora; desgheliicx Diamanten/ op welcke plaetse men wel soude traffiqueren moghen/ sonder yemandts belet: want die Portugesen daer niet en comē/ om dat het die Jauwen selfs tot Malacca comen veylen en vercoopen;

Overvloet vā Peper Juweelen ende ander waren in Java major.

Eñ al ist wat buyten propoost te treden/ soo en duncket my niet seer onnoodigh alhier een cort verhael by te voeghen/ op wat manier men aldaer coopt) vercoopt ende handelt: met waren/ munte eñ ghewichte/ aenghesien wy van't Eylandt Iava zijn tracterende; So is te weten/ dat inde Sunda en is anders gheen ghelt als een munte van Coper/ ghenaemt Caixa, vande groote van een Hollandsche Duyt/ doch wel de helft dunder/ ende heeft in't midden een gat/ om een snoer daer door te rijghen: want zijn ghemeenlijck 100. ofte duysenden aen malcanderen ghereghen/ waer mede sy haer rekeninge weten te maken/ als volcht: 100. Caixas is een Sata, ende vijf Satas doen duysent Caixas, welck is soo veel als een Crusaet van Portugael/ ofte 3. Karolus guldens/ Nederlandsche munte. Die Peper van Sunda wordt verkoft by sacken/ en elcken sack weeght 45. Catten/ ghewicht van China, elcke Catte is soo veel als 20. Portugaelsche oncē; ende gelt elck sack Peper aldaer ghekocht ten minsten 5. duysent

Op Java major souden men sonder beletsel moghen handelen.

Sunda is de principael haven van Java ende daer gaet geen ander dan coper gelt genaemt Caixa.

Caixas, ten alderhooghsten 6. ofte 7. duysendt Caixas. De Massa ofte Foelien/ Naghelen/ Notemuscaten/ swart ende wit Benjoin/ Cãphora/ alle dit wert verkocht by de Bhar, elck Bhar van Sunda heeft 330. Catten van China, altemet ghelt die Foelie ofte Bloem van Muscaten/ die suyver ende schoon is tot 100. ende 120. duysent Caixas, die schoone Naghelen nae advenant; Die vuyle Naghelen diemen heet de Baston, gelden de Bhar 70. ende 80. duysent Caixas; Die Noten-muscaten gelden altemets 20. ende 25. duysent Caixas de Bhar; De witte eñ swarte Benjoin ghelt 150. eñ 180. duysendt Caixas, ende 200. duysendt die Bhar.

Beschryvinge der waerdye des gelts/ des Pepers/ met d'andere specerië/ etc. ende hare gewichtë in Java.

De warë die daer begeert eñ verhandelt werden in manghelinghe van dese Specerijen/ zijn dese naervolghende/ te weten/ differente sooten eñ coleuren van Cattoene Lywaet/ welck comt uyt Cambaya, Choramandel ende Bengala, als zijn Sarasses de Gabares, ende gheschilderde Tapen van S. Thomas/ van 5. ellen/ zijn doecken also ghenaemt; uyt Bengalen wit Cattoene lywaet/ te weten Sarampuras, Cassas, Sareposas, ende swarte Satopalen, ende sommigh ongheblepckt Lywaet; uyt Cambaya, swarte Cannequijns, roode Turiaes, zijn altemael doecken van Catoene Lywaet/ roode Beyramen, groote ende cleyne/ welcke is by naest gelijck Camerijcks doeck/ ende gheloof wel/ al waert Lywaet van dese landen/ souden daer meer gheestimeert werden als Cattoene Lywaet uyt Indien.

Verhael der waren die uyt ander plaetsen in Java best ghetrocken werden

Die Iauwen is volck seer wreet ende opstinaet van naturen; van culeur by naer ghelijck die Malayen, bruyn van verwe/ niet seer ongheliick die Brasilianen; sterck ende wel gheset van lijf/ eñ grof van ledë; een plat aensicht/ ende breede verheven kaken/ groote ooghschellen/ cleyne ooghen/ weynigh baert/ drie ofte vier haren boven en onder den mont; het hayr op't hooft seer dun ende kort/ doch pek swart/ wiens conterfeytsel men mach sien by die Malayen van Malacca, om datse aldaer oock veel verkeeren ende woonen.

Ghedaente ende wesen der Javen.

Vervolghende die streeck ende Custe oost ten zuyden aen 25. mijlen voor by Iava major, beghint het Eylandt van Iava minor, ofte cleyn Iava, en wat voorder het Eylandt ghenaemt Timor, (alwaer 't Sandelhout wast in groote menichten) eñ ander duysent byligghende Eylanden/ die sonderlingh soo niet gecommunicert en weerden/ doch zijn alle bewoont ende vruchtbaer van volck/ ende waren ghelijck als die Iauwen.

Van Java/ Minor/ Timor/ ende menighte van andere Eylãden/ ende hare handelingen.

Van Malacca vaertmen naer die Eylanden van Moluca, Banda, ende Amboyna, alwaer die Portugesen hare Fortressen eñ Capiteynen hebben/ eñ drijven aldaer haer handel; Haren wegh is te weten van Malacca zuyd-oost ten zuyden over die 100. mijlë/ tusschë veel Eylandë eñ drooghten deur/ alsoo datse alle nachten moeten ankeren om't perijckel te schouwen vande drooghten/ welcke meestendeel duert tot Moluca toe/ ende hebbende over die 100. mijlen alsoo ghevaren/ nemen haren cours oostwaerts/ ende oost ten noorden 150. mijlen/ tot het Eylandt genaemt Banda, welck leyt op 5. graden aende zijde van't zuyden; Op dit Eylandt hebben die Portugesen haren hand. [illegible] in dit Eyland wassen die meeste ende beste Note-muscaten ende Bloemen; Al hier maktense oock die Note-muscaten in Conserva ofte Confectura/ eñ gheconfijneerde ofte uytgheperste Olye vande selfde Noten ende Bloemen/ die van daer gebracht wert op Malacca, ende so voorts op alle plaetsen vervoert; Die handelingen van hier gheschiet meest met manghelinghen/ ghelijck in Sunda ende Iava, dan zijn qualick te betrouwen, men moet scherpe macht houden/ en niet aen landt gaë/ dan blijven in't Schip/ alwaer die van't Eyland haer coopmanschappë brenghen/ ende doen haer handelinghen als ghesept is: want het gheschiet dickwils datse die Portugesen bedrieghen/ die haer te veel vertrouwen: want een mijnder kennisse eñ vrient aldaer wesende op een schip voor Capiteyn/ verliesende 'tselfde schip op die Custe van dit Eylandt/ worde met alle zijn volck ghevangen/ alwaer hy wel twee jarë een ellendigh leven hadde/ eñ wert in't eynde gerantsoeneert.

Vant Eyland Banda/ met de specerien ende conserfë die van daer comen.

Die vã Banda zijn qualijck te betrouwen.

Alle dese voyagien naer Banda, Moluca, ende dese Eylandë/ ende oock wat wegen van Indien dat het sy/ mach niemandt doen dan met oorlof/ ende particulier gunste vanden Coningh van Portugael/ ende wert ghegheven in recompense van hare diensten in Indien ghedaen/ als ander officien/ ghelijck wy op zijnen tijt eñ plaetsen breeder sullen verhalen.

Sonder consent machmen op Banda eñ daer ontrent niet handelë.

Van't Eylandt Banda noord-westwaerts aen/ 20. mijlen/ leydt het Eylandt ghenaemt Amboyna, alwaer die Portugesen oock een cleyn Fortresse hebben; Het Eylandt en heeft niet veel specerijë/ dan die schepen die van Malacca naer Maluco varen comen daer altoos verversinghe nemen van versch water. Van dit Eylandt van Amboyna noordwaert aen 70. mijlë/ leyt het Eylandt Tydor op een graed aen't Noorden/ eñ is het eerste Eylandt vande Molucas, ses mijlen noordwaerts leyt Moluco, ende terstont daer by Tarnate, ende d'ander eylanden vande Naghelen.

Vant Eyland Amboyna eñ Tydor/ etc.

Dat 21. Capittel.
Van d'Eylanden van Maluco.

De Eylanden van Maluco zijn vijf/ te weten/ Maluco, Tarnate, Tydor, Geloulo, ende een ander/ al waer de Portugesen hebben twee Fortressen/ te weten/ op Tarnate en Tydor, ende hebben over langhe jaren ondeckt ende vercreghen/ ende doen daer haer handelinge uyt Indien en van Malacca; De Spaengiaerden hebbender oock veel om gedaen/ om aldaer hare vaert te hebben/ eñ quamen daer van nieu Spaenien/ op't Eylandt ghenaemt Tarnate, al waer sy haer schip door storm verlooren/ eñ en konsten daer niet weder van daen comen; worden vande Portugesen meest doodt gheslagen/ ende die reste ghevanghen/ en naer Portugael ghesonden/ alwaer die Coninghen van Spaengien ende Portugael eenen grooten ende langhen twist om gehadt hebben vande deelinge vande conquista ende ontdeckinge der Zee/ welcke daer naer vanden Paus neder is ghelepdt: in somma/ dat altans die Portugesen nu alleenelick ghebruycken de vaert op die selfde Eylanden; Dese Eylanden hebben anders niet als Naghelen: maer in soo grooter menichte/ dat zyder alst blijck de Werelt met vervullen. Desgelijcks vintmen in dese Eylanden vuerbergen/ ende zijn seer drooghe/ ende verbrande landen/ hebbende anders niet dan victualie van Vleesch eñ Visch; maer van Rijs/ Coorn/ Ajuyn/ Loock/ ende dierghelijcke lijftochten/ ende alle andere noodtdruftighe waren/ worden haer eensdeels vande Portugesen/ ende oock van d'ander omligghende plaetsen ghebracht/ 'twelck sy al nemen in manghelinghe van Nage-

Tot Tydor eñ Tarnate hebben de Portugesen haer fortressen.

Overvloet vã Muscate naghelen inde Moluckische Eylanden.

Vier bergen in Moluca.

Nagelen; Het Broodt dat sy van haer eygen hebben en gebruycken/ is van hout ofte wortelen/ ghelijck die Brasilianen/en haer cleederen zijn van stroy ofte cruyt ghewéven/ ende fraey gebreyt. Alleen op dese Eylanden worden ghevonden die voghelen die de Portugesen noemen Passaros de Sol, dat is/ Sonnevoghels/ van die Italianen Manu codiatas, die Latinisten Paradiseas, ende werden van ons ghenoemt Paradijs voghelen/ om die schoonheydt van hare pluymen/ welcke alle ander veren te bovê gaê: Dese vogelê en werden nimmermeer levendigh gesien/ dan doot zijnde/ vallen op die Eylanden; Vlieghen soo men seydt jegens die Son aen/ ende houden haer altoos inde locht/ sonder op d'aerde te comen: want en hebben gheen voeten noch vlueghelen/ dan alleenlijcken hooft ende lijf/ ende het meestendeel steert/ alst blijckt vande voghelen die van daer naer Indien ghebracht werden/ende oock wel herwaerts over: maer weynigh: want en zijn niet veel/ eñ kostelick/ waer van icker twee mede ghebracht hebbe voor Doctor Paludanus, te weten/ Manneken ende Wijfken/ hem die voor zijn camer vereerende.

Beschrijvinge der Paradijs voghelen die hier ghevonden worden.

Dese Eylanden liggen onder veel ander Eylanden/ ende om dat daer geen sonderlinghe notitie af en is/ door die weynighe communicatie die daer valt/ soo willen wijse voorby slaen/eñ keerê weder op die Custe van Malacca, welcke wy ghelaten hebben tot aen de Cabo ofte hoeck van Singapura, ende sullen also die Custe gaen vervolghen.

Veel Eylanden by Malucca die weynigh behandelt worden.

Dat 22. Capittel.

Vande C. de Singapura tot die Stadt van Sian, ende die Custe van Cambaja en Cauchinchina, ende die Eylanden van Borneo, Lussons Manillios ofte Phillippinas.

Vande C. de Singapura tot den hoeck ghenaemt Sinosura, oostwaerts aen/ zijn 18. mijlê: 6. oft 7. mijlen daer van leyt een Clippe in die Zee/ ghenaemt Pedra bianque, oft Witte steen/ alwaer die Schepen die van China gaen en komen/ dickwils groot perijckel passeren/ en sommighe Schepen op ghebleven zijn/waer van die Piloten groote sorghe ende vreese draghen als zijder ontrent zijn: want hebben anders gheenen wegh dan desen.

Perikeloose Clippen by Sinosura.

Van desen hoeck van Chinosura oost ten zuyen 40. mijlen/ begint den eersten hoeck van het Eylandt Borneo, op een graed aen't noorden/ ende streckt 120. mijlen noord-oost aen/ tot op 7. graden; die breede en is noch niet bekent noch ontdeckt; Dit Eylandt is vol boomen/ daer die Camphora af comt/ en is die beste van gheheel Orienten.

Boomen die den besten Camphora van Orienten geven.

Van Sinosura streckt die Custe noorden aen 30. mijlen/ tot die stadt Pan, welck leyt op 3 ½. graed. Noch 10. mijlen voorder aen op die selfde cours/ loopt die Custe weder n.n.w. aen 50. mijlen/ al waer leydt die stadt Patane, op 7 ½. graden. Dese twee plaetsen Pan ende Patane zijn Coninghrijcken/ doch onder contributie van Sian; Van dese plecken comt het hout ghenaemt Pala Dagula, ende het costelick ende welrieckende houdt Calamba, welck men (alst goet is) teghens Silver eñ Goudt opweeght; Heeft oock Camphora maer so goet niet/ als dat van't Eylandt Borneo; Men vinter oock sommigh Gout/eñ den steen Bezar ofte Bazar, die seer costelijck ende gheexperimenteert is teghens 'tfenijn; Men vinter oock sommighe Diamanten/ oock Muscaten eñ Bloemen/ eñ het hout Sapon, 'twelck oock veel ghebracht wordt van Sian, is ghelijck Brasilien hout om met te verwen.

Van Gout/ waerdigh Hout Camphora/ Diamanten/ Bezar steen/ ꝛc.

Van Patane over die 100. mijlen noorden aen/loopt de Custe weder tot Sian toe/ 'twelck leyt op 14 ½. graden van Sian; Den Inwijck zuydt-westwaert uyt 15. mijlen/ soo loopt die Custe weder zuydt-oostwaert 70. mijlen aen tot die stadt van Cambaja; Dese stadt leyt op 10. graden; Van daer loopt die Custe weder noord-oostwaert 60. mijlen/ eñ als dan loopt se weder 60. mijlê noord-west aen/ vâ waerse loopt west noord-west/tot het binnenste vandê Inwijck van Cauchinchina; Dese Custe van Cambaja wort oock ghenaemt die Custe van Champay: Dit landt heeft veel van dat welrieckende hout Calamba; Door dit Coninghrijck loopt die Revier in Zee/ ghenaemt Macom, welcke die Indianen noemen Capiteyn van alle Rivieren: want heeft so veel waters inden Somer/ dat sy het landt bedeckt/ ende over al begiet/ gelijck die Revier Nilus Egypten; Dit volck van Cambaja ghelooven dat alle creatueren/so Menschen als beesten/ van wat soorte die zijn/ hier naermaels loon nae haer wercken crijghen/ so goet als quaet; Te landewaerts binnen achter Cambaja eñ Sian zijn noch menigherley natien vâ volcken/ als daer zijn Laos, die seer veel eñ machtigh zijn, andere genaemt Avas ende Bramas, die by die geberghte woonen; ander die op de geberghten woonen/ ghenaemt Gueos, die welck leven ghelijck wilde menschen/ ende eten menschen vleesch/ ende teeckenen alle haer lijf met heet Yser/ 'twelck sy voor fraeyheyt houden; Dese natie zijnder daer men notitie af heeft/ behalven veel ander die wy niet en weten.

Welrieckende hout in Cambaya/eñ vande seltsaê opinie der Cambayers.

Lieden die menschen eten eñ haer eygen lichaem met heete ysers verciercken.

Vande Custe van Cambaja oft Champaa, oostwaert af te Zeewaert in/ ontrent 100. mijlen/ luttel min oft meer/ ligghen die Eylanden/ ghenaemt die Lussons ofte Lussones; welcke zijn eerst ontdeckt gheweest vande Spaengiaerden uyt nieu Spaengien/ in't jaer 1564. Worden oock gheheeten Las Manillias, alias Phillippinas, om dat die principaelste Haven ende Stadt ghenaemt is Manillia, eñ van sommighe Lusson, waer van oock ghenoemt worden die Lussons, ende die Spaengiaerden hebbense den naem ghegheven naer den Coningh van Spaengien/ te weten die Phillippinas. Dese stadt Lusson ofte Manillia, leyt op 14. graden; By dese stad ende Eylandt van Lusson ligghen eenen grooten hoop Eylanden/ die alle in't generael ghenoemt worden die Manillias, Lussons ofte Phillippinas, ende zijn althans onder 'tghebiet ende subjectie vande Spaengiaerden/ wiens Gouverneur ende overste resideert in die stadt vâ Manillia ofte Lusson, welck aldaer ghesonden wort van nieu Spaengien vâ sConinghs weghen/ ende oock eenen Bisschop/ als hooft.

De Philippinsche Eylanden onder tgebiet van Spaengien.

Alle dese Eylanden hebben eertijts gheweest onder de Croon van China, ende door sekere oorsake hebbense verlaten/ waer van onder die inwoonders geen regiment noch Policie en was; ende die de moghenste waren/ waren die meesters; leefden onder malcanderen als beesten/ waer van die Spaengiaerden weynigh moeyten hadden/ om die onder haer ghewelt te brenghen/ ende hebbender groote menichte ghedoopt/ en Christen ghemaeckt/ die alle

daeghs vermeerderdẽ. Het is een seer vrucht-baer lant; heeft veel Corens/ ende allerhande jacht van Herten/ Hinden/ ende diergelijcke; allerley Vee/ als Buffels/ Ossen/ Koeyẽ/ Verkens/ Geyten/ etc. Heeft veel Civet-catten; allerhande fruyten/ ghelijck in China; abondantie van Honigh ende Visch; men seyt oock datter allerhãde specerye is: maer hier is tot noch toe gheen sekerheyt van/ dan alleenelick dat die Spaengiaerden sulcks nae gheven: maer dencke dattet meest is om hare dinghen te verheffen boven alle d'ander/ als sy voor een manier hebbẽ; Op dese Eylanden drijven die van China grooten handel/ ende brenghen daer allerhande waren van haer landt/ als alle Zyden/ Cattoen/ Porseleynẽ/ Buscruyt/ Solfer/ Swevel/ Yser/ Stael/ Quicksilver/ eñ andere Metalen/ Coper/ Meel/ Notẽ/ Castanien/ Busquijt/ Dalen/ allerhande Lywaet/ Schrijftorren/ ende dierghelijcke/ van alle curieuscheyt datmen mach bedencken/ ende daer comen van China jaerlicks wel 20. schepen/ ende van daer wort het vande Spaengiaerts weder gheschcept ende vervoert naer Nieuspaengien ende Mexico, welcke vaert nu hedens daegs so gemeen is/ als van Indiẽ naer Portugael; waer mede wy weder willen keeren op die vervolghinghe vande Custe/ te weten/ van het binnenste vanden ghelaten Inwijck van Cauchinchina, oostwaert aen/ tot den hoeck ghenaemt Terra alta, ofte t'hooghe lant/ t'welck leyt op 19. graden/ ende zijn 60. mijlen; Alhier beghint het groote Coninghrijck van China, waer van wy in't particulier sullen verhalẽ. Desen voorseydẽ Inwijc is het eynde van't landt van Cambaja, ende die Custe van Champaa, ende beghint het landt ghenaemt Cauchinchina, welck landt ende Custe strecht tot China, als ghesept is. Dit landt van Cauchinchina is ghedeelt in twee ofte drie Coninghrijckẽ/ ende zijn onder tribuyt van die van China; het volck is by naer van persoonen/ wesen/ usantien ende cerimonien/ als die van China; is een vruchtbaer landt van alle lijftochten ende victualiẽ; heeft oock veel van't hout Palo Daguillo, ende van't welrieckende hout Calamba, ende oock veel Zijden ende ander waren/ gelijck die van China. Van desen hoeck oost ten zuyen 10. mijlen van landt/ leydt het Eylandt Aynao, welcke is een Eylandt ende Provincie van China; tusschen dit Eylant ende t'vaste landt/ is een visscherye van alderhande Peerlẽ; Van desen hoeck verbolgende die Custe noort-oost ten oosten aen 90. mijlen/ leyt het Eylandt eñ die stadt van Macao op 22¼ graden; Dese is vande Portegesen bewoont/ onder eẽ met die Ingheboren Chinen.

Beschrijvinge der lijftochte/ ende veel ander commoditeyten vande Philippijnsche eylandẽ.

Vander spaengiaerden handel in China op die Philippijnsche landen.

Vande Commoditeyten die in China zijn.

Visscherije vã alderhande Peerlen.

Van Maçau noordt-westwaert aen eenen Inwijck ofte Revier die vol Eylandẽ is/ binnen in leydt die stadt van Santon, op 24¼ graden is 30. mijlen van Maçau, welcke is die hoofstadt van dese Provintie; is een groote coopstadt/ alwaer die Portugesen haer coopmanschappen van daen krijghen/ ende is die eenighe plaets daer sy alleenelick hare communicatie met die van geheel Chinẽ hebben.

Dat 23. Capittel.

Vande groote vruchtbaerheyt, rijckdommen, ende sterckte van't landt van China, ende andere notabele dinghen van dien.

Het landt van China is gheleghen onder Tropicus Cancri, ende die Custe van dien strecht zuydt west ende n.o. over die 400. mijlen; heeft aende zijde van't z. w. het Coninghrijck van Cauchinchina, ende vande zijde van't n.w. ende noorden Tartarie/ ende die landen ghelegen westwaert van China, seytmen dat het wel volck is/ gheheeten het landt van Cathay, al waer/ soomen meent/ veel Christenen zijn; ende dit lant soude confineren ende palen aen Persien. Keerende weder tot ons begonnen materie/ soo heeft China tusschen Tartarien ende haer landt eenẽ muer van (so men seyt) vijf hondert mijlen streckende/ ende is te verstaen op dese manier/ dat het altemael zijn seer hooghe berghen/ ende sommighe valleyen die tusschen beydẽ zijn/ welcke mogẽ wesen in als gerekẽt by de 80. mijlen/ dat met muerẽ opgehooght ende met die berghen ghelijck ghemaeckt is/ waer mede het lant over al beslotẽ is/ als een omligghende wal ende bolwerck om haer te beschermen vande Tartaren/ die haer groote Vyanden zijn/ ende die haer in voorleden tijden/ aleer desen muer ghemaeckt was/ by nae het gheheele Coninghrijck af ghelooopen hadden/ ja langhe jaren beseten/ nae uytwijsende van die historie: maer drevense weder uyt/ eñ naer dien hebbense haer met desen muer versekert/ ende bleven als doen gherustelick vande Tartaren.

Tusschen China ende Tartarien een muer vã 500. mijlen langh.

Het Coninghrijck van China is ghedeelt in 15. Provintien/ met het Eylant ende Provincie van Aynao ghereckent/ ende elcke Provincie heeft een hooftstadt/ waer van die gheheele Provincie sijnen naem heeft; In't midden van dit Coninghrijck staet een groot Lac oft Meer/ uyt welcke spruyten veel Revieren ende Beken/ die hen verspreyen ende deelen door het gheheele landt/ in so grote menighte/ datmender deur mach varen met veelderley Schuyten/ Barcken eñ Bergantynen/ die se aldaer ghebruycken; D'overvloedigheyt van dit water is d'oorsake dat het Landt soo vruchtbaer is van alle dinghen/ ende die meestendeel vande Steden/ Dorpen ende vlecken zijn gebout aende Rivieren eñ wateren/ waer van sy groot gheriefhebben; brenghen malkanderen alle dinghen in grooter abondantie toe. Die Custe vãde Zee is die grootste daermen tot hedens daeghs notitie af heeft/ aen welcke Custe ligghen vijf Provincien/ te weten die van Cantao oft Canton, waer aen volcht Chincheo, noort-oostwaert aen/ ende alsoo voorts/ Liampoo eñ Nanquijn ofte Nankijn, ende Paquian, welcke is die leste/ n. o. waert aen. In dese Provincie hout die Coningh zijn residentie ende Hof/ ende het meestendeel van't Oorloghs-volck/ om dat dese Provincie is gelegen aldernaest het landt van Tartarien/ ende affirmerẽ dat dese Provincie is een vande allerbeste van geheel China, waer om hem den Coningh aldaer onthout; Het lant is so vol schuyten ende binnelandsche schepen ende andere/ in die Riviere ende Havens/ dat het een wonder is om vertellen: want affirmeren dat alleenelick inde Haven ende Revier van Canton zijn meer Schepẽ ende Barcken/ als in geheel Spaengien; Het lant is so vruchtbaer door die goede lucht ende ghetempertheyt/ datter alle dingen in grooter abondantie zijn/ als Corẽ/ Rijs/ eñ ander dierghelijcke greynen ende saden/ ende wort het gheheele jaer ghesaeyt ende gemaeyt.

China heeft 15. Provincien.

De Coning van China hout Hoff in Nanquijn eñ Paquian.

Menichte vã Schepen ende Rivieren vãde Canton.

Te lan-

Olyphanten/ Tygre/ Mosseliaet/ ende ander vremde dinghen.

Te lande binnewaerts zijn sommighe Olyphanten/ Leeuwen/ Tygren/ en andere wreede Beesten; Daer zijn veel beesten van Mosseliaet / die zijn vande grootte ende ghelijckenisse van eenen cleynen Hondt / die sy dooden ende begraven sommighe dagen/ ende verrot wesende/ ende wel ghemorwet met slaghen/ so dat het bloet ende vleysch onder malkanderen vereenight ende vermenght is / als dan maeckense van't vel ronde ballen met vleesch ende bloet te samen/ vande ghewichte van een once swaer / welcke die Portugesen Papo noemen/ ende vervoeren die over al; Daer zijn oock in't landt veel Catten van Algallia ofte Zivet ende Ambar; hebben oock Peerden/ doch cleynder als in Europa; Gansen Hoenders/ Eyndtvoghelen/ ende diergheliicke zijnder seer abondant; Revier en Zee-visch/ isser oock seer veel ende alle nootdruften en lijftochten; Het landt heeft veel Mijnen van Gout en Silver: maer die Coningh en laet het soo niet uyt trecken: want heeftet voor een Tresoor dat in huys is/ daerom procureren sy alle dinghen van buyten te krijghen/ niet teghenstaende hebben in't gemeen alle in hare huysen veel rijckdommen van Gout / Silver / ende ander ghemeene juweelen; Het Silver hebben sy in zijn valeur in meer estimatie als het Goudt /om oorsake dat het Gout van veel allopen ende prijsen is/ ende het Silver heeft altoos eenen ghesetten prijs; Heeft oock veel Peerlen ende Aljoffar/ welcke comen uyt het Eylandt ende Provincie van Aynao; oock veel Quicksilvers / Coper/ Yser/ Stael/ Blick/ Tin/ Loot/ Swevel/ ende ander diergelijcke Metalen oock Ambar/ behalven alle die rijckdommen/ ende ontallicke Renten die de Coningh van China heeft / soo seydtmen dat hy in alle Hooft-steden vande Provintien heeft groote ende verborgen schatten vergadert; 'tis so ghemeene usantie in dit landt Zijde te draghen/ als in dese landen grof ende ghemeen laken ende Lywaet / draghen tot die schoenen toe van Zijde/ Sattijn / ende oock wel van Brocado , dat is/ Goude ende Silvere laecken/ met fraye schilderije en borduerwerck / ende dat door oorsake vande ontallicke Zijde/ die deur't gheheel landt is; ende men affirmeert voor waerachtigh/ dat alleenlick uyt die Stadt van Canton jaerlicks naer Indien ghevoert werdt over die drie duysent quintalen Zijde/ die alle met ghewicht verkost wort; Nu behalven die zijde die jaerlicks ghevoert wert naer't Eylandt van Iapan ende Lucon, ofte die Phillipinas, ende naer't Eyland van Sian, en d'ander omliggende contreyen/ en blijft noch soo veel in't landt/ datmender gheheele vloten met soude laden/ sonder datmender yet af soude missen; Daer is oock veel Vlas ende Cattoen / en seer goeden coop/ dat het wonder is. Die Porceleynen dieder ghemaeckt worden / is ongheloofiick te vertrecken/ ende die daer jaerlicks uytghetrocken worden naer Indien/ Portugael /ende nieu Spaengien / ende ander weghen : maer die fijnste en moghen uyt het landt niet ghevoert werden op lijf straffe / dan dienen alleenelick voor die Heeren ende Regierders van,t landt/ welcke zijn so fijn/ dat gheen Cristalynen glas daer by te gelijcken is. Dese Porceleynen worden ghemaeckt te landewaerts binnen/ van een seker aerde die seer hert is / welcke wort aen stucken gestooten ofte gemalen/ ende latent dan in backen van ghehouwen steen daer toe ghemaeckt / in water weycken / ende al wel ghewevckt ende dickwils gheroert is/ gelijck alsmen die Melck karent om die Botter te maken / soo makense daer na van het ghene dat boven drijft het alderfijnste werck / ende daer nae wat onderder grover/ ende alsoo naer venant / en schilderense / ende makender die Figueren en conterfeytsels op diese willen / ende werden also ghedrooght ende inden oven ghebacken.

Golt en Silver munte.

Wat verscheyden Metalen ende andere Rijckdommen.

Zijde so overvloedigh datmen gantsche vloten daer van soude moghen versien.

Hoe datmen Porceleynen kostelijcker van Cristalijn maeckt.

Annotatio D. Palud.

Die maniere van Porceleyn te maken, beschrijft Schaligher aldus in zijn Boeck van die subtijligheydt , in die 92. exercitatie: Eyer-schalen ende Zee-schulpen , die gheheeten worden Porceleynen , daer af oock het aerdwerck zijnen name heeft, worden tot kleyn poeyer ghemaeckt, 'twelck zy met water toerichten , ende die Schotelen ende ander aerdwerck uyt fornieren , ende begraven die onder die aerde , welcke nae 100. jaren als volmaeckt zijnde , soude uytghegraven ende verkocht worden. Andere segghen dat niet die vaten , maer het stof begraven wordt: doch Ian Huyghens opinie schijnt die waerheydt naerder te wesen , segghende : dat sy van aerde ghemaeckt worden , als in ons landt andere potten ende kannen.

Het landt is oock abondant van Suycker ende Honigh en Was/ en seer goet coop; Van allerhande Cruyderen / Wortelen en Planten/ ghelijck dese landen alle fruyten/ en veel meer als Spaengien / ende noch ander soorten van fruyten/ die alhier niet bekent en zijn; daer zijn Oraengie-appelen die in soetigheydt die Suycker te boven gaen; Daer is een fruyt/ genaemt Lechyas , die welcke zijn gelijck als Pruymen: maer anders van smaeck/ en zijn seer goet/ en worden seer ghepresen van diese ghegeten hebben/ in somma / heeft van als watmen mach bedencken ende begeeren. Die renten ende domeynen vanden Coningh van China zijn soo groot / dat het ongheloofiick is te vertellen: want heeft alleenelick vanden Tol van een Rivier / inde Provincie van Canton , van't Sout dat daer ghemaeckt werdt / jaerlicks anderhalf million Gouts/ waer by men mach colligeeren/ alle andere dingen naer advenant. Alle die steden van dit landt zijn omcinghelt met vesten ende wallen van ghehouwen steen en bolwercken van groote sterckten / ende hebben alle water graften ofte Rivieren rontom tot haer bewaernissen; Zy en ghebruycken geenige Fortressen ofte Casteelen/ dan alleenlijck hebben op elcke Poort vande stadt stercke torns / al waer sy het gheschut hebben tot bescherminghen vander stadt; useren allerhande wapenen/ namelicken/ Roers/ Boghen/ Spiessen van veelderley soorten / Rappieren/ ghelijck half houwers/ ende Cortelassen/ oock Rondassen; Alle Soldaten wanneerse ten Oorlogh gaen/ draghen langhe cleederen tot die knien/ gevoert met Cattoen/ so datse een steeck van een Spies ofte Rapier mogen afweeren. Die gheen die Soldaten zijn / ende hebben soldije vanden Coningh / die dragen tot een teecken eenen rooden ofte geelen hoet; dese zijnder soo veel datse ontelbaer zijn. Zy hebben haer Capiteynen van 10. van 100. van 1000. 10. duysent/ 20. duysent / ende soo voorts naer venant ; Alle dese Capiteynen cannen kennen ende onderschepden deur seeckere teeckens/ d'een verschepden van d'ander/ waer aen men weet over hoe veel dat hy hooft is; Doen alle nieu Manen monsteringhe ende betalinghe/

Suycker/ Honigh/ Was/ ende veelderhande vruchten.

Groote incomst des Coningx van China/ so van Sout Tol als anders.

Van gheschut Roers/ met andere wapenen ende Chinische krijghs-ordinninghen.

en is altemael van Silver: want en gebruycken anders gheen gelt/ ende is ghesneden Silver in stucxkens: wort haer toe ghewegen/ op welcke manier men altemael het gelt uyt gheeft ende ontfangt/ waer toe sy altoos cleyne Balancien ofte weeghschaeltgens met het instrument om 't Silver te snijden en te knyppen by haer draghen; Een Soldaet heeft alle nieuwe Mane tot zijn gagie ofte soldye/ de waerdije van anderhalven Spaensche reael in Silver/ welcke aldaer meer te rekenen is/ naer die waerdije van alle dinghen/ als by ons vier Ducaten/ oft 12. Karolus guldens; Haer Religie ende ceremonien zijn Heydens/ sonder eenighe menginghe van de Wet van Machomet/ noch eenighe andere secten; Sy aenbidden den Duyvel op veel plaetsen/ alleenelicke om dat hyse gheen quaet en soude doen; Wanneer yemant leyt op zijn sterven/ so settense hē voor eenen gheschilderden Duyvel/ met die Son in de slinckerhandt/ ende een Poeniaert inde rechter handt/ ende desen Duyvel is afghemaelt/ dat hy staet al dreyghende/ waerom gebieden den patient dat hy hem scherp wil aensien/ om hem te vrient te hebben in d'ander Werelt/ om dat hy hem aldaer gheen quaet en soude doen;

Aenbedinghe der Duyvelen ende seltsame ceremonien int sterven.

Aenbidden de Son ende Maen/ die sy ghelooven Man ende Wijf te wesen/ eñ wanneer eenighen Eclipsis comt/ soo doense groote Sacrificien: want vreesen dat Godt haer wil 'tleven benemen/ ende doen vergaen/ ende zijn in grooter becoerten ende benautheydt.

Opinie dat de Son ende Maen Man ende Wijf is/ ende doen sacrificie aende Eclipsen/ ect.

Sy ghelooven altesamen die onsterffelijckheydt der Sielen/ ende datse hier naer in't ander leven sullen goede ofte quade loon crijghen nae haer wercken/ waerom useren frave ende uyt ghehouwen begraeffenissen; ende gelooven datmen in d'ander Werelt niet meer sterven en sal/ dan eewigh leven; Daer zijn oock in't landt veel ende frave Universiteyten ende Studien ofte Scholen/ alwaer men studeert in Philosophia ende Wettē van't landt: want niemandt in China en is gheacht noch gheeert door zijn afcomst ofte gheboorte noch rijckdommen/ dan alleenelijck door gheleertheyt ende wetenschap;

Bekentenisse der verrysenis ende onderhoudinghe vande Universiteyten.

Dese zijn de ghene die bedienē die officien in alle steden/ ende hebben die regieringe/ ende worden ghedient ende geeert met grooter solemniteyt ende eerwaerdigheydt; leven in grooter wellusten; worden gheacht als Goden; Dese worden ghenoemt Loitias ende Mandorijns; worden altoos ghedraghen over die straten met stoelen/ die behanghen zijn met gordijnen van Sijde/ van Goude ende Silvere Lakenen. Zijn seer gheneghen tot bancketeren/ eeten ende drincken/ en goet cier te maken/ ghelijck oock alle die van China;

Groot achtinghe ende eere der gheleerdē.

Niemandt en mach regierder/ Governeur ofte eenigh ander officie van justicie bedienen inde stadt ofte plaets daer hy gheboren is/ welcke seggen/ doet de Coningh uyt oorsake dat hem zijn vrienden ofte vaderslandt niet en soude beweghen te doen dat onrecht ende teghens Justitie is/ ofte jeghens des Coninghs dienste;

Cloeckheyt om gunst oft aensien van persoonen te voorcomen.

Wanneer eenige voornoemde in China sterven/ doen veel van haer dienaers ende Vrouwen dooden; Desgelijcks allerhande victualiē ende nootdruft; veel Juweelen met haer doen besluyten in haer graf/ waermede gelooven wel besorcht te gaen/ ende goet gheselschap naer 't ander leven te hebben.

Dienstboden ghedoodet/ om met haer meesters die doot zijn/ begraven te worden.

Het landt is seer ghetempert/ ende van een goede lucht: want beghint vande hooghte van 19. graden/ ende comt op sommighe plaetsen hoogher als 50. graden/ waer van wel te presumeren is/ dat het vruchtbaer moet wesen/ ende helpt oock grootelijcks daer toe/ die ghestadighe ende gheduerighen arbeyt/ die de inghesetenen doen om 'tlandt te bouwen: want daer en gaet niet een voet landts verloren/ tot die bergen ende heuvelē toe/ ist al bevoert ende beplant/ door oorsake datter soo veel volcx is; Men en weet niet datter oyt by menschen gedencken pestilentie geweest is; Oock hebbense een seer scherpe Wet/ dat niemant uyt dē landen mach gaen sonder oorlof/ noch sonder dien gheen vreemdelinghen in't landt comen op lijfstraffe; Desghelijcks en macher niemandt deur 'tgeheele landt ledigh gaen ofte bedelen/ waer toe scherp opsicht ende goede ordinantie is;

Ordonnantie dat niemandt mach ledigh gaen/ noch bedelen/ ende van haer lieder ghedaenten.

Het volck is wel ghefatsoneert/ ende ghemeenlick vet eñ vroom van persoonen; breede ende ronde aenghesichten/ cleyn ooghen/ ende groote ooghschellen/ ende seer hooghe wijnbrauwen/ cleyne ende platte Neusen/ weynigh baerts/ seven ofte acht hayren boven ende onder dē mont/ aende kin seer swart hayr/ 'twelck sy hoogh estimeren/ ende groote sorghe mede hebben om te kemmen/ ende schoon te houwen/ soo wel Mans als Vrouwen/ ende draghent soo lanck alst wast/ ende alsdan boven met een knoop op den top ghebonden/ eñ daer een ghebreyt Sijde netken ofte huyfken over; Die aende Zee-kant woonen/ als daer die Portugesen handelen/ te weten/ Machau ende Canton, is het volck van coleur bruynachtigh/ gelijck die witte Mooren in Africa ende Barbaria/ ende eensdeels die Spaengiaerden: maer die van binnen in't landt/ zijn ghelijck die Neerlanders ende Hoochduytschen/ te weten van coleur; Daer zijnder wel onder die geheel swart zijn/ ende die groote ooghen eñ veel baerts hebben: maer weynigh; is te presumeren/ als die van China oock vertellen/ datse haer afcomste hebben van eenige vermenginghe vande Tarteren ende haer ghebueren/ andere vreemde natien/ doent haer georloft was met haer ghemeenschap te hebben/ ende over al haer handelinge dreven ende vaert hadden/ 'twelck haer nu belet is/ als boven gheroert; Useren die naghelen vande slincker hand seer lanck te dragen/ ende vande rechter handt afgesneden/ welcke sy houden voor een ceremonie van haer Wet ende geloof. Die cleederen als gheseydt is/ zijn meest van Sijde van alle coleuren/ te weten/ het meeste volck van vermogen ende middelbaren staet; die ander ende de arme/ draghen cleederen van Cattoene lywaet/ ende van swerte ende coleurde Sayen/ ende dierghelijcke tuych;

Onderscheyt der kleedinge ende andere ceremonien.

Lakenen van Wol noch Fluweel en connense in gheheel Chinen niet maken/ hoe wel datter Wols genoech is/ ende menichte van Schapen/ niet tegenstaende en wetender niet met om te gaen/ ende zijn seer verwondert alst die Portugesen daer brēghen. Die Vrouwen gaen seer kostelijck ghekleedt/ met langhe ende wijde cleederen: draghen veel Juweelen ende Kleynodien op't hooft/ aen't hayr/ ende over 'tlijf: houden int ghemeen die handen bedeckt; zijn seer weynigh ghesien/ ende sitten meest ghesloten; hebben voor een fraygheyt die voeten cleyn te hebben/ waerom men haer van jonghs op die voeten so vast bindt/ datse niet ten vollen moghen wassen/ ende connen qualicken gaen/ dan oftse half manck waren/ welcke costuyme hebben die Mans op ghebracht/ om haer te beletten het veel gaen: want seer jalours

ende

Voorghaende Vrouwen op behanghen stoelen over straet ghedraghen.

ende uytermaten luxurieusen onkuysch zijn/ doch werdt gheacht voor een schoonheyt ende ciraet vande Vrouwen; Die gheen die van eenigh vermoghen ende staet zijn/ worden al over die straten in stoelen ghedraghen/ behanghen ende bedeckt met gordijnen van Sijde/ Satijn/ Damast/ gheweven met Silver ende Gout-draet/ ende hebben cleyne tralisens/ so datse wel moghen sien: maer van niemanden ghesien worden.

Dat 24. Capittel.

Vande Provincien, Steden, ende ander ghedenckweerdighe dinghen van't Coninghrijck van China.

Verdeylinghe ende besielde regieringhe van China.

HEt Coninghrijck van China is ghedeelt in 15. Provincien/ ende elck is so groot/ gelijck men schrijft/ als 'tbeste Coninghrijck van Europa; en wert gheregiert van een Vyçorey ofte Gouverneur die van die Chinen ghenoemt werden Cochin. Twee van dese Provincien werden geregiert vande Coningh ende zijnen naesten raedt/ te weten Tolanchia ende Paguia, al waer den Coningh zijn residentie houdt; Die ander Provincien zijn ghenaemt Foquiem, Olam, Sinçay, Susuan, Xaisay, Oquiam, Aucheo, Hona, Cantoo, Quicheo, Chequeam, Saxi, Aynaon, meest alle dese Provincien hebben doorloopende Rivieren ende Beken/ ende hebben gemeenschap met den anderen/ te water ende te lande/ seer gherieffelijcken; Daer worden ghereckent vande selfde Chinen in hare Historien ende memorialen/ datter zijn in dese 15. Provincien/ 591. hooft Steden/ 1593. ander Steden/ behalven Dorpen ende vlecken/ dieder sommighe so groot af zijn als steden: waer by men mach considereren die grootheyt van't landt; meestendeel van die Steden zijn ghebout by die Rivieren/ ende loopende stroomen/ ende omcingelt met breede graften/ en schoone dicke mueren/ altemael van ghehouwen steen; buyten die mueren/ te weten tusschen die graften ende wallen/ is een plaets ofte spacie soo breedt/ datter moghen ses Mannen te peerde besijden malkanderen rijden/ ende van binnen desghelijcx/ welck is gheordineert om die mueren te besichtighen ende te onderhouden/ waer sy groot regardt op hebben/ om die altoos wel te repareren. Die weghen ende paden van't gheheel Coninghrijck zijn seer frap ghestraet/ ende over al ghelijck ende gheeffent tot op die berghen toe/ ende die inkomste ofte frontespicio vande steden/ seer cierlick en met costelicke ende cunstighe wercken van architectura/ met drie ofte vier Poorten besijden den anderen/ altemael metten yser beslaghen/ ende die straten binnen die Steden ende Dorpen seer fraey bestraet ende gheplaveyt/ alle recht op den straet gheen recht/ en breedt; wanneer men aen d'een zijde staet/ soo sietmen het eynde vande straet/ hoe langhe datse soude moghen wesen/ door die rechtigheydt: Aen alle eynde vande straten zijn overwelffsels ghemaeckt/ alwaer altoos staen kramen/ vol van allerhande coopmanschappen ende costelickheden van alle handtwercken diemen mach dencken; Over al over die straten zijn veel boghen van ghehouwen steen/ ende seer lustigh ende fray ghemaeckt ende beschildert/ welcke useren inde straten/ overmidts datse alle hare feesten ende spelen/ ende andere geestelijcke cerimonien by nacht doen/ ende alsdan staen dese boghen vol lichters ende toortsen/ welcke een fraye spectacle maeckt; die huysen zijn gemeenlick met drie deuren besijden malcanderen om't welstaens wil/ die middelste de grootste/ en d'ander aende zijde naer advenant/ zijn ghemeenlijc leegh/ sonder solders byde aerde/ maer zijn van binnē spacieus ende met groote ruymten ende lusthoven/ vol van alle curieusheydt ende ciraet. Die stadt daer de Coninck resideert en zijn hof hout/ is ghenaemt Xuntien ofte Taybijn, die sommighe Quynzay noemen. Dese naem Xuntien is so veel te seggen in Chinische tale als Hemelsche stadt, leydt inde Provincie van Paguia, van wiens grootheyt sy wonder dinghen schrijven ende vertellen/ affirmeren dat binnen de mueren vande stadt van d'een poort tot d'ander is soo veel als een man op eenen dach te Peerde mach rijden/ ende ander duysent wonderen dieser af vertellen/ 'twelck ick achterlaet om die lanckheydt te schouwen. In dese stadt heeft de Coningh zijn Palleys/ met al watmen mach bedencken/ om hem te vermaken voor hem ende zijn Vrouwen ende Hofghesin: sy en gaen nimmermeer uyt/ ofte seer weynigh/ werden daerom selden oft nimmermeer ghesien om haer auctoriteyt te onderhouwen/ ende oock van vreesen van haer yet quaets te gheschieden; In't gheheele landt en zijn gants gheen Heeren van tijtelen/ als Graven/ Hertogen/ Baender-heeren oft diergheleijcken/ noch die eenighe Vassallen/ gebiet/ jurisdictie oft proprieteyt hebben/ dan alleenelick datter die Coningh gheeft uyt vrijen wille; ende alsse sterven/ comt het weder aen den Coningh/ ende willende macht die Kinderen benemen: maer laet het haer ghemeenlicken/ doch so zijder bequaem toe zijn/ ende met een nieuwe ontfanghenisse ende obligatie van des Coninghs dienst. In alle Hooft-steden daer de Viçoreys ofte Goeverneurs vande Provincien haer onthoudinge ende staet houden/ hanght een retract ofte s'Coninghs conterfeytsel/ bedeckt met gordijnen van Goude laecken/ alwaer daghelicks comen alle Officieren/ Bevel-hebbers/ Loitias, Manearijns, &c. ende doen hem die behoorlicke reverentie ende eerbiedinge/ ghelijck al of hy daer levent in persoon waer. Des Coninghs tijtel is: Coningh ende Heere vander werelt, ende Sone vanden Hemel.

Niemandt in gheheel China en mach gheweer draghen/ noch in huys hebben/ dan alleenlick die daer toe geordineert zijn/ ende soldije vanden Coningh ghenieten/ als zijn Soldaten/ wiens Kinderen het selfde officie van Soldaet volghen. Die Chinen zijn groote konstenaren/ ende seer vernuftigh/ alsmen sien mach aen alle die wercken die daer van daen comen: Sy maken ende ghebruycken Kerren met seylen/ in maniere van Schuyten/ met wielen/ met sulcken subtijlheyt/ datse met de wint op een vlack veldt voort gaen en ghedreven worden al oftse in't water waren: Zijn seer scherpsinnigh in't coopen ende vercoopen: Alle die Kramers die winckels houwen/ hebben/ aende deure hangen een berdeken/ in welck gheschreven staet al watse te coop hebben; Alle officien ofte ambachten die van een handtwerck zijn/ hebben elck een straet appart/ ende woonen by een/ ende op haer selven/ en hare Kinderen ende nacomelinghen moeten ghebruycken het ambacht ende handwerck van haer voor-ouders/ ten ware by oorlof vande Justitie ende regierders; Wanneer yemandt seer

Namen der 15. Provintië in China.

591. hooft-steden/ en 1593. ghemeene steden in China.

Fatsoen der steden/ ende vandestratinge der wegen door't landt.

Ceremonien der feest daghē.

Des Conings Hof is in Quinsay/ is te seggen Hemel stadt.

Gheen Graven noch ander groote Heere in China/ dan die den Coningh verkiest.

Des Conings conterfeytsel in alle Hooft-steden gheeert; zijnen tijtel is Heere des Werelts/ ende Sone des Hemels.

Kerren met seylen door den wint over velt ghevoert.

seer rijck is/ wort hem toeghelaten dat hy niet en werckt/ niet teghenstaende/ moet even wel werck-gasten hebben / ende die winckel onderhouwen. Het ghelt ende munte datmen in gheheel China ghebruyckt/ is Gout ende Silver onghemunt/ ende wort ghesneden in cleyn stuckskens tot een penningh toe/ ende alsoo met ghewight ontfanghen / ende uytgheghe-ven; Oock werden alle waren/ het sy van wat soorte die soude mogen wesen / tot Hoenderen/ Gansen/ Visch / ende dierghelijcken toe / ghecocht ende vercocht metten ghewichten; Hebben een Vrouwe die sy wettelick noemē/ ende daer nae soo veel alser onderhouden moghen; Den Soon vande echte vrouwe erft meestendeel vande goederen / ende van datter blijft/ deelē d'ander kinderē dan gelijckelick; Trouwen met wie sy willen / uytghenomen susters ende susterlinghen/ ofte Ooms kinderen. Den Bruydegom moet al eer hy de Bruyt thuys haeldt / seecker goet doteren / ende 'tselfde gheeft hy de Bruyt / het welck sy haren Vader gheeft ofte Moeder / voor die kosten diese met haer ghedaen hebben in't opbrengen/ ende als dan gaetse met den Bruydegom thuys/ eñ die ouders moghen met dat sy also voor haer Dochters crijghen / doen watse willen / ende verterent naer haer goedt duncken / ende yet daer van blijvende naer des ouders doodt/ comet weder aende Dochters/ wiens Man het selfde voor zijn Vrouwe ghegheven heeft / soo dat wie de meeste Dochters heeft / is de rijckste / als ghehoort is. By dese naervolghende conterfeytsels ende afbeeldinge machmen sien die Figueren van die van China, soo mans als Vrouwen / ende vande Mandorijns ofte Regierders ende machtighen / ghelijck alse ghedraghen werden langhs den straet/ ende inde Revieren spelen varen/ aldaer sy haer vermaken met eten ende drincken/ etc.

Goudt ende Silver gelt met allerley eetwaren/ by ghewichten verhandelt.

Costuymen van huwelycken ende erffdeelinghen.

Die Chinen hebben veel spraecken eñ sonderlinghe talen: maer int schrijven verstaen malkanderen altemael: want schrijven alle dinghen met Figuren ofte Caracteren / waeromme is haer A, B, C, sonder ghetal ende innumerabel. Dese Figuren met het Pampier van differente coleuren; Item Pennen ende Inckt mach men by Paludanum sien. Ende men moet goede memorie ende langhe usancie hebben diese al can verstaen ende correct daer in is/ welck is die oorsake/ dat onder haer soo seer gheestimeert werden die gheleert zijn; Het Pampier is ghelijck dat van Europa: maer so wit niet / eñ is oock veel dunder ende gladder; maeckent oock van alle coleuren/ dat seer fraey is; schrijven met Pennen van Riet/ waerin een Pinceelken steeckt / ghelijck die Schilders ghebruycken; Den Druck / Gheschut / ende Buscruyt/ eñ die munitie daer toe behoorende / hebben in China over vele hondert Jaren gheweest / ende seer ghemeen / soo dat haer uyt die ghedachten ende memorie is wanneert eerst zijnē oorspronck gehadt heeft. Haer memorialen eñ Cronijcken vertellen/ dat haren eersten Coningh/ welcke een groot Nigromant was / eñ geregeert heeft over etlicke duysent jaren/ heeft eerst die usantien eñ 'tghebruyck van't gheschut ende toebehoorende munitie ghevonden/ desgelijcx vanden Druck is oock seer oudt: want men vint Boecken die in China 5. oft 6. hondert jaren te voren ghedruckt zijn / alleenmen in Europa daer ghedachtenisse af hadde / eñ hebben in China seer veel Boecken: want zijn seer curieus alle dinghen te beschrijven / so wel van dat haer landt ende ghescheidenissen belanght / als oock ander memorable dinghen / Consten / Wetten / ende Loyen; Item alle Policien ende burghelijcke ordinantien ende regieringhen / waer in ghelijcken ende te boven gaen die Oude Grieken ende Romeynen. Die manieren van haer Banketten ende maeltijden zijn/ dat soo menighen persoon alser ghenoodt zijn / soo menighe tafels zijnder bereyt/ al warender hondert persoonen; die Tafelen zijn seer net gheschildert / vergult eñ verciert met allerhande loofwercken ende figuren/ dat een lust om sien is/ waerom sy gheen tafelaken en ghebruycken/ van rontom die canten hanght een laken van Zijde/ Damast/ Goudt oft Silver laken/ een yeghelijck naer zijnen staet/ tot op d'aerde toe/ ende aende hoecken vande Tafels hanghen veel fraye ghebreyde korfkens/ vol van allerhande welrieckende Bloemen; Figueren ende Beeldekens van alle soorten/ al van Suycker vergult / seer meesterlick ghemaeckt; In't midden vande Tafels setmen die spijse / seer wel bereyt/ in goeder ordinantie / alle 'twelcke comt seer kostelick toe gemaeckt / ende bereyt in schotelen van fijne Porceleynē ofte Silver; Die spijse/ so wel Visch als Vleysch/ ende wat dat het mach wesen/ compt al ghesneden / die beenderen ende graden daer gants uyt; Sullent niet eens met die handen aenveerden/ dan vattent met twee swarte houtkens ront ghemaeckt / als wen by Paludanum sien mach/ die ick hem vereert hebbe / die sy in plaetse van vorckens ghebruycken / waer op sy soo ghewendt zijn / datter niet een broxken ofte kruymken en ontvalt/ waer door en ghebruycken gants gheen Servietten ofte handtwalen om haer aen te reynighen : want en hebbense niet van doen; maken noch hand noch mont nimmermeer vuyl: haren dranck is Wijn van Rijs ghemaeckt ende ghebrouwen alsmen't Bier doet; drincken dickwils: maer seer weynigh elcke mael; sullen altemets wel 20. mael over een cleyn Kopkē ofte Porceleyntgē drincken eert eens uyt is. Sy houdē hare Bancketten ende weerschappen met veel Musijck-spel; Hebben oock veel manieren van gherechten/ ende die seer curieuselijck toeghemaeckt. Haer usancie van courtosie zijn dese : het ghemeen volck alse malcanderen gemoeten/ so sluytense die slincker-handt / ende bedeckense met die rechterhant/ ende voeghense also beyde aende borst/ met veel buygen en bucken mettē hoofden nederwaerts / waer mede te verstaen geven/ datse malcanderen so beminnen/ ende vereent ofte verbonden zijn / als die handen aen malcanderen / ende dat uyt goeder herten: waer by ghebruycken veel woorden van courtosie. Onder den Adel ofte Mandorijns alse malkanderen teghen comen/ soo sluytense terstont byde handen/ die vingheren aen malkanderen / ende maken also met die armen eenen hoep ofte boge/ ende alsdan blijvense staen met buygen ende neyghen met het hooft/ ende 'tgheheele lijff met grooter courtosie/ wie dat eerst voorby passeeren sal/ ende ander ceremonien diese onder die groote Heeren ghebruycken/ 'twelcke te langhe waer te verhalen/ willen daer mede ophouden / wat hare ceremonien ende ander dingen aengaet ende het landt is beroerende/ ghelijck als de cortigheydt van desen vereysschende is : want soudement int lange ende particulier altemael verhalen/ men hadde wel hondert Boecken pampiers van doen/

Dat Pampier Riet-pennen ende maniere van't schrijvē der Chinanē.

Druck ende grof gheschut hebben over veel hondert jaren in China gheweest.

Die van China seer gesint Cronijcken eñ ander saken te beschrijven.

Sonderlinge maniere van gast-nodinge ende fraeye tafel-bereydinghe.

Behendicheyt int eten onder de Chinanen.

Maniere van Courtosie der Chinanen.

Lectuli, et ratio, quibus Chinę proceres primarij (Mandorinos vocant) gestantur, cymbęq; quibus ad oblectationem per fluvios vehuntur.

Maniere als haer die Mandoryns van China welcke het principael gouvernement hebben laten draegen en̄ op die revieren vermeyen vaeren.

32 en 33

Habitus e China regno pretiosę elegantię et rerum omnium affluentissimum

Cleedinge van die wt China een Coninckrÿck overvloedich van alle schoonheÿt ēn costelickheÿt

32 en 33

Verclaringhe dat eē spaens Boec breeder verclaring vā China verhaelt.

doen/ doch die eenige lust heeft breeder hier af te wetē / leest eē Boec dat eē spaensch Monick ghemaeckt heeft / van't selfde lant van China, met namen Frayluam gonsales demendoça, het welcke uyt den spaenschen in Latijnscher tale is overgeset/ hoewel daer sommige fauten by gevoecht zijn/ door quade informatie aenden selfden Aucteur / niet jeghenstaende heeft veel dinghen ende particulariteyten die waerachtigh zijn/ ende weerdigh om lesen.

Dat 25. Capittel.

Vande Stadt ende 't Eylandt Machau in China, al waer die Portugesen haer residentie ende handelinghe drijven, midtsgaders hare traffijcke coopmanschappen, ende sommighe prijsen van dien, neffens die ghewichten, mate, ende munte, soo van China, als van Malacca, die daer daghelijcks handelen.

HEt Eylandt ende Stadt van Machau ofte Makau, is bewoont vande Portugesen/ met die inghebooren van China, hebben haer handelinghe met die van Canton, van waer haer die Chinen alle Coopmanschappen brengen/ ende comen coopen / sonder dat die Portugesen aldaer mogen varen/ dan alsser eenich schip uyt Indien tot Makau compt / soo werdt het terstont vande Mandorijn, ofte Regierder van Machau ghemeten/ te weten: die wijde/ ende lenghte/ ende weten daer naer haer rekeninge te maken/ om naer dien den Tol te ontfangen/ alsdan machmender in laden datmen wil/ ende soo veel als men wil / sonder yet meer te betalen / noch te verbeuren; wort toeghelaten datmender een Portugees uyt kiest als Facteur/ inden naem van allen / te varen na Canton, om te coopen datse begeeren: maer moet alle nachtē buyten die stadt en inde voor-steden wesen/ op groote pene. Dese Stadt van Makau heeft eenen Portugeschen Bisschop/ welcke Suffragaē is vanden Aerts-bisschop van Goa, als geseyt is/ al-hier compt alle jaren een schip van Indien door particulier patente vandē Coninck van Portugael, welcke Capiteynschap ghegheven wert persoonen van grooter aensien ende autoriteydt / ghelijck als die Capiteynen vande Fortressen, eñ van Makau gaet het selfde schip naer Iapan, eñ laet daer/ en comt alsoo weder op Makau, eñ van daer op Malacca, ende so voorts naer Goa; Niemant en mach dese reyse doē/ dā alleenlick die alsulckē patente vandē Coningh heeft/ d'een voor/ d'ander naer/ want mach alle jarē maer een schip vā Goa varē op dese reyse/ welcke oock ghegeven wert tot recompensen van eenighen dienst des Coninghs in Indien ghedaen/ gelijck alle ander officien naer naer Chijnen ende Malacca alleenlijck mach een yeghelijck Coopmanschepen bevrachten die wil / wel verstaende dat naer Iapan niemandt van dese vanden Coningh geconsenteert ende gegunt met zijn patente; Ende in China ende Malacca en mach niemandt laden noch lossen/ noch bevrachten/ voor al eer dat dese van s'Coninghs weghen zijn volle ladinge eñ bevrachtinghe heeft/ ende afgheveerdicht is/ ende naer dien mach een yeghelijck zijn devoir doen/ met wat schepen dat het hem gelieft/ te weten: van Chinen naer Malacca, ende Goa, en wederom die Capiteynen vande reyse van Iapan doen groot profijt op een reys / ende hebbende eenighe hooft-somme om te beginnen met

Rehepen ghemeten om inden Tol met bewysen te worden.

Een Portugies mach als Facteur van allen tot Machan comen handelen

Met consent des Coninghs vā Portugael mach jaerlicx een Schip op Machan varen.

een goet schip / welcke ghemeen wel zijn van sevē oft acht hondert last groot; connē wel 150. 200. duysent Ducaten profijt doen. Dese eene reyse duert altoos wel drie jaren/ want gaende in April van Goa naer Malacca, moeten daer somtijdts eenighe tijdt verbeyden/ om te wachten die winden die op haren ghesetten tijdt sekere maenden waeyen / 'twelcke men Monson noemt. Van Malacca varense op Makau, alwaerse verbeydē bijde negen maenden/ naer die Monson, ende alsdan varense naer Iapan, alwaer sy oock moeten verbeyden sommighe maenden om weder te keeren met de Monson naer Makau, daerse weder vertoeven/ gelijck in het comen/ dat also den tijt van drie jaren om lopen/ int gaen ende keeren; Alle den tijt van residentie vande Capiteyn van de reyse soo in Makau als in Iapan, is aldaer opperste regierder ende rechter / ghelijck als den Visorey in Indien, ende die Capiteynen in haer Fortressen/ want ten tijden dat den eenen van Makau scheydt naer Iapan, soo compter een ander van Goa, om die selfde reys te doen/ naer dat die eerste zijn reys volbracht heeft/ ende als dese weder van Iapan comt tot Makau, soo gaet den tweeden naer Iapan, ende soo blijft den eersten weder governerende tot den tijt van zijn afschept naer Malacca ende Indien, ende op dese manier heeft Makau altoos een regierder ofte Capiteyn tot Governeur als ghesept is. Die coopmanschappen van Makau naer Iapan, zijn Zijde/ ende brengen alleenlick Silver weder om/ waer mede sy groot profijt doen. Ende om dat wy vande handelinge zijn tracterende/ te weten van Makau, soo heeft mijn goet gedacht al hier by te voeghen sommighe waren/ als die Portugesen daer gemeenlijck coopen ende verhandelen/ ende die ordonnaritsche prijsen van dien luttel min oft meer. Desghelijcx die gewichten ende munte/ soo van China, als oock van Malacca, om die naegheleghentheyt ende groote ghemeenschap/ ende handel diese met malcanderen drijven/ meer als ander plaetsen van Indien, hebse hier by ghevoecht/ om dies wille dat dese rekeninghe ende ghewichte different is van die van Portugael ende Indien, soo is te verstaen datter in China zijn driederley soorten van Zijde/ te weten: een soorte genaemt Lankijn, welcke ghehouden wordt voor die beste / ende een ander ghenaempt Fuscan, die oock goet is/ die derde eñ slechste Zijde genaempt Lankam; Behalven dien zijnder noch ander soorten van Zijden / daer is onghesponnen Zijde/ diemen rauwe Zijde noemt/ oock ghesponnen ende ghedraeyde Zijde/ die de Portugesen Retres heeten; Die witte ongesponnen Zijde van Lankijn, gelt gemeenlick luttel min ofte meer elck Pico, welcke is een seecker ghewichte/ als wy hier naer verhalen sullen/ tot 145. 150. Realen van achten / ofte Rijcks Daelders/ gherekent nae dese munte; Die witte onghesponne Zijde van Fuscan, ghelt het Pico 140. 145. Realen van achten. Die onghesponnen Zijde van Lankam ghelt het Pico 75. 80. Realen van achten. Die Retres ofte ghedraeyde witte Zijde van Lankijn, ghelt het Pico tot 160. 170. Realen van achten. Die Retres ofte ghedraeyde Zijde/ witte/ ende ander van Fuscam ofte Susnam, ghelt het Pico tot 130. 135. Realen van achten. Die Retres ofte gedraeyde witte Zijde van Canton, ghelt het Pico 50. 55. Realen van achtē. Die gedraeyde Zijde van alle coleuren op de selfde prijs. Die onghesponnen Zijde

van cou-

Groot voordeel door een seer groot Schip uyt Machan.

Tot Malacca ende Iapan moeten somtijts op sekere windē wachten.

De Portugesche Regierders van Machan werden alle reyse verandert.

Beschrijvinge der menigerley soorten vā Zijde als oock van hare prijsen ende ghewichten.

van coleuren van Canton, ghelt het Pico 55. 60. Realen van achten. Witte Zijde Lamparden van 14. ellen 'tstuck / gelden ghemeenlijck d'een jaer door d'ander het 100. tot 50. 55. Realen van achten. Die Mosseliaet gelt ghemeenlick d'een jaer door't ander die Caete, welck zijn 20. oncen / 6.7. Realen van achten: d'ander curieuschepdt ende waren van China hebben hare differente prijsen / naer den tijdt loopen / en zijn so gemeene coopmanschappen niet als dese: want met dese ghenoemde / is der Portugeschen handel / ende die principaelste rijckdommen ende uyttreck van China naer alle die omligghende quartieren. Nu van die Ghewichte ende Munte van China en Malacca, so is te weten / dat een ghewicht datmen in Malacca noemt een Bhar, zijn drie Picos, ende elck Pico heeft 66⅔. Caeten, in somma dat drie Picos, welck is een Bhar, zijn 200. Caeten, soo wel groot ghewicht / als cleyn gewicht; Een Bhar van China heeft 300. Caeten, welcke doen soo veel als 100. Caeten van Malacca, cleyn ghewicht: want 3. Caeten van China doen in Malacca twee Caeten cleyn ghewicht; Een Caete van China heeft 16. Taeys, Chinische ghewicht / welcke doen 14. Taeys in Malacca, dat is soo veel als 20 ½. oncen Portugaelsche ghewichte: Ghebruycken oock een gewichte diemen heet een Hant, elcke Hant heeft 12. Caeten, van cleyn ghewicht / en elcke Caete heeft 22. Taeys, ende 16. Handen, ende 8. Caeten doen juyst 200. Caeten, welck is een Bhar van cleyn ghewichte; So is te verstaen dat een Tael van Malacca heeft 16. Masen, ende 10. Masen ende ⅔. is een Portugaelsche once / ende een once en een half once / doet juyst 16. masen, ende een achtendeel van een maes: Met die masen vercooptmen die Steenen / ghenaemt Bezar ofte Bazar, te weten / elcke maes 2. ofte 3. Ducaten / naer datse groot ende goet zijn. In Malacca zijn tweederley gewichten / te weten / cleyn ende groot / als dese naervolghende verclaringe: Een Bhar groot gewicht heeft 200. caten, ende 1. cate 26. taes, ende een taes heeft 1 ½. once schaers / Portugaels ghewicht. Het cleyne gewicht heeft een Bhar, oock 200. cates, ende een cate heeft 22. taes, ende een tael heeft een once en halve ruym Portugaels ghewicht. Met het groot gewicht / so weeghtmen dese naervolghende waren / Peper / Naghelen / Note-muscaten / Folie / roodt ende wit Sandalum / Indico / Aluyn / Sanguis Draconis, Palo Daguila, Zivet ende Sapon. Met het cleyn gewichte weeghtmẽ dese naervolgende warẽ / Quicksilver / Vermelioẽ / Coper / Blick / Yvooren-been / Zyde / Mosseliaet / Ambar / Calamba / ofte Lignum Aloes, Tin / Loot / Lancua / Olye van Note-muscaten van Bloemen / Verdette, Rosamallia, Benjoim, Camphora / etc. Die waren die de Portugesen naer China voeren ende verhandelen / zijn dese het meeste en beste daermen 'tgrootste en sekerste profijt op doet / zijn Realen van achten / die in China over die vijf Testoenen ghelden / is niet om datse die liever hebben als ander Silver: maer alle het Silver / want zijt terstondt in stucken snijden / om also uyt te gheven op haer manier / ende ghebruycken als verhaelt is; sy voerender oock sommighe Wijnen / soo van Portugael / als van Indiaensche Wijnẽ / oock Olye van Olyvẽ / die daer al wel gewilt wert / Fluweel / Root-schaerlaken / 'twelck sy gantsch niet en hebbẽ / noch in geenderley manier makẽ konnen / hoe wel sy Schapen en Wol genoech hebben: Spiegels / Yvooren-been / alle fraeyheyt van Cristal ende Glas / uer-wercken en diergelijcke curieusheden / souden daer wel ghewilt wesen; waer mede ghenoech is / wat het landt van China is belanghende / willen voorder varen tot die beschrijvinghe van't Eyland van Iapan, welck is die uyterste vaert ende leste Orientaelsche plaetse vande Portugesen ontdeckt ende hedens daeghs bekent.

Dit zijde lamparden / ende muschelaet ende hare prijsen.

Onderschept der verscheyde gewichten / mits verclaringe watter deses lantsche ghewichte bedraecht.

Bezar steene by ghewichte verkocht.

Gewicht van Peper / en ander speceryen / als oock root en wit Sandael / Aluyn / niet meer ander dinghen.

Realen van achten / gelden in China over 5. Testoenen.

Verclaringhe der waren die in China best begeert zijn.

Dat 26. Capittel.
Van't Eylandt van Iapan.

Het Eylandt ofte het land van Iapan zijn veel Eylanden by malcanderen / ende zijn alleenelick gedeelt ende onderschepdẽ met sommige cleyne Golven ende Revieren: is een groot landt / hoe wel men tot noch toe gheen sekerheyt heeft vande grootte / om dat het noch niet al ondeckt ende bekent / noch vande Portugesen ghecommuniceert is; begint op 30. graden / ende passeert tot over die 38. Is gelegẽ van't vaste land van China oost aen by de 80. mijlẽ / en van Maccau de wech die de Portugesen varẽn. o. waert aen zijn byde 300. mijlen / ende die haven daer ghemeenlick die Portugesen handelẽ ende varen / is ghenaemt Nangasache, hebben oock ander plaetsen daerse tracteren ende haer communicatie hebben. T'is een cout lant / ende van veel reghens / sneeu / ende oock ys: heeft sommigh koorn land / maer haer gemeen onderhout ende voedtsel is Rijs. Op sommige plaetsen is het landt seer berghachtigh en onvruchtbaer: sy en eten anders gheen vleesch dan van wilde beesten / ende vande jaght / waer mede sy haer wonder wel weten te gheneeren / hoe wel datter ghenoech Ossen Koeyen / Schapen / ende diergelijcke Vee is / maer ghebruyckense tot ander dinghen ende wercken / om dat het tam vleesch is / soo staet het haer teghen t'eten / en schuwent ghelijck by ons peerden vleesch; hebben oock eenen grouwel vande melck / ghelijck wy van't rau bloet / seggen dat het bloet / vande beestẽ is al ist wit; Hebbẽ veellerhande vis / waer van sy oock groot vrient zijn / oock vã alle soorten van vruchten ghelijck die van China, die huysen zijn ghemeenlijck van hout bedeckt met deelen ofte stroy / zijn frap ende cunstich gewrocht / principalijck van't rijcke ende machtigh volck hebbende hare camers verciert met schoone matten / welck haer beste cyraet is / die Iapanen en zijn soo net noch soo curieus op alle haer dinghen niet als die Chinen, maer laten haer met weynigh genoegen / doch gaen al meest wel ghetracteert / ende gecleedt met zijde / bynaest ghelijck die Chinen. Het landt heeft sommige Mijnen van Silver / dat van daer vande Portugesen jaerlijcx vervoert wert naer China in wisselinge van Zijde / ende ander Chinische waren / die de Iapanen ghebreck hebben. Die Iapanen zijn seer subtijl om't Silver te soecken ende te vercoopen / hebben onder haer seer goede ambachtsliedẽ / ende vernuftige meesters van veellerhande ambachten / ende hantwercken / zijn seer scherpsinnigh / ende leeren haest een druck / gelijck het by experientie gebleecken is / naer dat het die Portugesen ontdeckt hebben: het ghemeen volck ende lant-lieden zijn seer differant van ander natien / want hebben onder haer soo goede courtosye ende politie / als oft sy al haer daghen int hoff opghevoet waren. Zijn seer expert op haer wapenen alst noodigh is / hoe

Iapan begint op 30. graden / ende loopt voorby 38. graden / ende is vanden Portugesen noch niet behandelt.

Die haven der Portugesen op Iapan heet Nangasache.

Die van Iapan schouwen vleesch ende melck als rau bloet.

Die Portugesen verhandelen Zyde voor Silver ende Iapanen.

Manieren / Politeyen / en de scherpe straffinghen der Iapanen.

hoe wel sy onder haer weynigh geschil en questie hebbē/ want so yemand onder hem dreycht en zijn sweert treckt/ heeft peine vande doodt: men en ghebruyckt onder hen gheen ghevangen-huys/ dan die't verdient heeft/ wert op de voet gestraft oft gebannen: alsse yemandt willen vanghen/ moet het met verraderije wesen/ want souden anders hen selvē te weer stellen/ ende veel quaets doen/ ist yemand vanden Adel/ oft eenich groot Heer wort van veel volcr in zijn huys beset/ ende bevolen dat hy hem selven doode/ soo niet/ crijghen 'thuys in met ghewelt/ ende slaen't al doot watse vinden/ en om sulcks te schouwen/ soo laet hem ghemeenlijcken den delinquent selver van zijn dienaer dooden/ ende 'tgheschiet in't ghemeen dat sy hen selvē den buyck over dwers op snijdē/ 'twelck oock dickwils ghschiedt onder die dienaers uyt liefden/ om daer mede haer Heeren te bewijsen haer gunste/ datse haer leven soo weynigh achten/ om haer Heeren te ghelieven en dienst te doen: het selfde doen oock dickwils cleyne jonghers in presentie van haer ouders om een cleyne oorsake/ en gramschap van obstinaetheydt; zijn in alle haer dinghen seer patientigh/ en lydsaemigh/ want leeren van jongs af honger/ coude/ ende alle arbeydt lijden/ te gaen bloots hooft/ met weynigh cleederen soo wel inde Winter als inde Somer/ en dit niet alleen het ghemeen volck/ maer oock de principaelste van't lant; houden voor een schoonheyt geen hayr te hebben 'twelcke sy met groote sorchvuldigheyt uyt trecken/ dan behouden alleen op't opperste vandē top eē vlock hayrs twelcke sy te samen binden; in haer handeling/ manieren/ spreeckē/ ende alle hare ceremonien van leven/ ende courtosie/ zijnse gants contrarie van alle andere natien/ ende is haer principaellijck van China in ghewoonte ghecomen/ ende tot hedensdaeghs in gebruyck gebleven/ als een aengheboren wet/ uyt dese naer-volgende oorsaecke. In langhe verloopen tijden was in't land van China een groot ende machtigh geslacht/ welck conspireerdē door heymelick accoort alle hare vrienden ende aenhanck jeghens den Coningh van China, om hem uyt zijn regiment te jagen ende om te brengen/ ende haer daer in te steecken/ dit en const soo heymelick niet ghschieden oft het is in't leste uyt ghecomen/ waer door die Coningh een grouwelijck wrake nam/ ende veel vande principaelste dede ombrenghen/ ghelijck hy in meninghe was te doen van alle die daer aen beschuldight waren/ 'twelcke den Raed ende ander Heeren van't landt verdroot/ (want veel haer naeste vrienden daer onder hadden) hebben den Coningh soo verre ghebracht met smeecken ende bidden/ dat hyse voort wilde laten leven/ ende haer castigeren met een minder straffe dan die doot/ hoe wel naer haer meeninghe weynigh beter was daer sy om baden/ ende den Coningh in verwillighden; ende was dat hy haer altemael dede bannen met eenen eeuwighen ban/ voor haer ende haer nacomelinghen/ op dese Eylanden van Iapan, die doen ter tijdt onbewoont waren/ 'twelcke alsoo ghschiede; waer van tusschen dese ende die van Chinen sulcken vyandschap is gheworden datse malcanderen haten tot inder dood/ ende doen malcanderen alle quaet datse connen ofte mogen/ tot op heden desen dach; die van Iapan hebben die van Chinen menigh quaet ghedaen/ ende dickwils hare kusten besprongen/ ende vernielt/ te vier ende te sweert/ ende noch gants gheen conversatie en hebben dan alleenelijck die vaert vande Portugesen/ ende om te toonen dat sy in als doot vyanden ende in alle haer dinghen van leven ende manieren contrarie vande Chinen zijn/ soo hebbense alle haer usancien/ ceremonien/ courtosyen/ etc. t'eenemael verkeert/ als die van Chinen; om die selfde alle int particulier te verhalen/ soude te lanck vallen/ doch sal alleenlijck verhalen sommighe exempelen van haer ghebruycken ende usantien. Soo is te verstaen dat inde plaets dat die Chinen die courtosye metten hoofde ende handen doen/ alsse malcanderen ghemoeten ende groeten/ soo doen die Iapanen die schoenen uyt/ waer mede haer eere bewijsen/ ende gelijck als die Chinen ende ander natien opstaen alsse yemand willē ontfanghen/ ende eere bewijsen/ also gaen sy neder sitten/ want houdent voor een groote onbeleeftheydt/ yemand al staende ofte overeyndt t'ontfanghen/ ghelijck als wy onse mantels om doen om uyt te gaen/ so legghen zyse af alse uyt gaen/ ende trecken wyde en groote broecken aen/ ende weder incomende/ doense die weder uyt/ ende nemen die cap ofte mantel wederom; ende ghelijckt by ander natien fraey is het haer blont ende geluwe te hebben/ ende die tanden wit/ soo ist by haer het leelickste dinck vande werelt/ ende soecken alle manieren om het hayr ende tanden swert te hebben/ want het wit causeert haer droefheyt/ ende het swert blijschap/ die selfde manier is onder die vrouwen/ want als die uytgaen hebbē haer dochters ende dienstmaechden voor haer ende die dienaers achter gaen/ 'twelcke in Spaengien het contrarie is; ende alsse swangher zijn van kinde/ draghen haren riem ofte gordel soo toegheneepen ende ghepersт/ dat het schijnt datse bersten moeten/ ende al eer sy swaer zijn/ draghense den riem ofte gordel soo slap om't lijf/ dat hy by naer van't lijf valt/ seggen datse experientie hebben/ dat soo sy soo niet en deden/ souden een quaet geluck hebbē met de vrucht; en terstont van datse het kint gebaert hebben inde plaetse vande moeder en tkint te vermaken/ wassent kind met coud water/ ende men geeft die moeder een weynigh tijts seer luttel t'eeten/ ende van cleynder substantie. haer manier ende usantie van eeten/ is elck persoon een tafelken alleen/ sonder tafellaken ende servietten/ en eeten met twee houtgens/ ghelijck die van Chinen, drincken Wijn van Rijs gebrouwen/ waerin sy haer wel droncken drincken; gebruycken naer de maeltijt eenen dranck welcke is een potgien met heet water/ 'twelck sy drincken soo heet alsset lijden moghen/ 'tsy somer ofte winter.

Seltsame affectie der dienaren tot hare verordeelde Heeren.

Vant Chineesen om een conspiratie uyt China in Iapan ghebannen/ 'twelck een vyandtschap veroorsaeckt.

Sonderlinghe manieren van reverentie/ en andere seltsame ghebruycken der mannen en vrouwen.

Maniere van gast-malen ende maeltyden.

Annotatio D. Palud.

Die Turcken onderhouden vast ghelijcke manier int drincken van hare Chaona. 'twelck zy maken uyt sekere vruchten, die ghelijckheydt hebben met die Bakelaer, ende wert van die Ægiptenaren Bon ofte Ban gheheeten. Sy nemen van dese vruchten anderhalf ponde ende roesten die een weynigh, ende zieden die daer naer in 20. pondt waters, tot op die helfte, desen dranck drincken zy alle morghens nuchteren in haer tabornen uyt aerde kopkens, gants heet, ghelijckmen hier te lande den brandewijn doet des morghens, ende segghen dat sulcke die maghe sterckt ende verwermt, winden verteert, ende verstoptheyt opent, &c.

Die manier van haer eeten te bereyden is in als

in als contrarie van alle ander natien: dat boven-ghenoemde heet water dat toebereydt is met een seecker pulver / van een cruyt ghenaemt Chaa, 'twelcke seer gheacht werdt/ ende is in soo groote estimatie by haer/ soo dat alle die van vermogen ende staet zijn/ hebben dit water op een seeckere ende secrete plaetse bewaert / ende die Heeren makent selver toe/ ende wanneer sy eenigh vrient oft gast grootelijcx willen eeren en onthalen/ geven hem van dit heet water te drincken/ en die potten daerment in siedt ende 'cruyt in bewaert / met die aerde crocsen daermen't uyt drinckt/ houdense in so grooten weerden ende estimatie/ alsmen by ons Diamanten / Robijnen / ende ander clenodien / sy en werden niet gheacht door haer nieuwigheyt : maer door haer oudtheyt/ ende datse van een goedt werck-meester ghemaeckt zijn / ende om die te kennen ende t'onderscheyden / hebbender groote acht op/ ende haer weerdeurs ende kenners diese estimeren ende weerderen/ gelijck by ons die Goutsmeden het Silver ende Gout weerderē/ ende die Juweliers die clenodien ende edele ghesteentē/ ende soose van een out ende vermaert officiael ofte werck-meester ghemaeckt zijn/ ghelden wel het stuck 4. ofte 5. duysent Ducaten ende meer: Den Coningh van Sungo gaf eens voor een alsulcken Pot (zijnde met drie voeten) 14. duysent Ducaten: ende een Iapon die Christen was / inde stadt van Sacay, gaf voor een alsulcken pot 1400. ducaten/ en hadde noch drie lappen: sy houden oock in grooter weerden sommighe briefkens/ in welcke staet gheschildert een swart Boomken ofte Vogelegien: ende alsmen weet dat het ghemaeckt is van eenigh houdt / ende vermaert meester/ ghevender voor al watmen wil: Het is wel gheschiet / dat somwylen een alsulcken schilderijcken verkoft is ghewordden voor drie ofte 4. duysent ende meer Ducaten. Desghelijcks, estimeren sy hoogh een goet Rappier/ van een out ende vermaent Meester gemaeckt / costen altemet 3. ofte 4. duysent Croonen het stuck dit houden sy voor hare Juweelen ende Clenodien/ ghelijck wy die edele Gesteenten ende ander Juweelen doen; en alsmen haer vraecht waerom dat sy sulcke dinghen soo groot estimeren/ so antwoorden sy waerom dat wy die Diamanten ende Robijnen/ ende ander Ghesteenten in so grooter weerden houden / daer gants gheen profijt af en comt/ ende nieuwers nut toe en zijn dan om 'taenschouwen / en dat haer dinghen noch te passe comen / ende haer eenighen dienste doen. Haer recht ende Justitie is als volcht / met haer regieringhe. Haer Coninghen zijn ghenaemt Iacatay, dese zijn absolutelicke Heeren van't landt/ niet jeghenstaendehouden alleenelick voor haer het gene dat hen ghenoech is voor haer persoon / huys ende onderhout / ende die reste van haer landt ende incomsten distribueren en deelen onder ander / diemen heet Cunixu, welcke zijn ghelijck by ons Graven ende Hertoghen: Dese werden ghesett vanden Coningh / ende mach haer het gouvernement en Landt ontrecken alst hem belieft / welcke zijn gheobligeert den Coningh te dienē / so wel in tijt van Oorlogh/ als van peys op haer eyghen kosten / nae haren staet ende uytwijsen der Lovē ende Wetten van Iapan. Dese Cunixus hebben ander onder haer ghenaemt Toms, welcke zijn ghelijck by ons Baronen en Leen-heerē / welcke sy mede deylen ende distribuerē het lant dat haer vandē Coningh ghegheven is/ ende dese Toms doen noch een deylinge ofte distributie met haer vrienden ende Soldaten / hebbende altesamen die obligatie van te dienē ende onderdanigh te wesen haer over-hooft op hare eyghen kosten/ en een jeghelick moet hem onderhouden ende te vreden wesen met het gene dat hem in ghedeelten ghegheven is/ waer op ghenoech een yeder naer zijn staet ende qualiteyt hem mach onderhouwen/ ende een jeghelijck heeft so veel machts en auctoriteyt over die gheen die onder hem zijn / dat hyse mach castigeren/ bannen/ het leven benemē/ in somma met haer leven naer zijn believen / 'tsy recht ofte onrecht / sonder eenigh appel / ofte daer yemandt rekeningh af te gheven. Dese macht en hebben niet alleenelick die oversten ende hoofden vande eenighe Rotten ofte onderdanen/ als gheseyt is: maer oock een Huysheere ende Vader over zijn kinderen/ Dienaers ende familie / machse dooden / smijten/ houwen ende kerven / alle naer zijn wellusten ende behaghen/ sonder eenich opsprack/ noch yemandt die't hen verbieden ofte berispen. Die Renten ende incomsten vande Coningen zijn seer weynigh/ en is anders niet dan Rijs/ 'twelck hare rekeninghe is ; heeft jaerlicks vijfhondert duysent Farden ofte packen Rijs/ sonder yet meer van eenighe ander Tollen/ Renten ofte incomsten/ hier vā moet hy mede deelen 10. oft 12. Cunixus, elck 30. oft 40. duysent Farden ofte Balen / ende die rest blijft voor zijn costen ende onderhout van zijn persoon/ huys ende familie / ende die Cunixus moeten mede deelē met die Toms, ende die Toms met die Soldatē/ waer mede sy haer eerlic onderhouden/ een jeghelijck naer zijnen staet ; Haer tale is different vande Chinische / soo datse malcanderen in't spreken niet en verstaen: maer in't schrijven wel : want ghebruycken oock die selfde Caracteren ende Figuerē; useren onder haer veel manieren van vocabulen/ ende schrijven op veel manieren van courtosien: want spreken een jeghelijck persoon naer zijnen staet ende qualiteyt / met besondere tytelen ende woordē/ waerom haer sprake qualick van een vreemdelingh te leeren is; Haer Religie is by naer gelijck die van Chinen; Hebben haer Afgoden ende hare Menisteen/ diese noemē Bonses, die sy in grooter weerden houden: maer na datter die Jesuijten gheweest zijn/ hebbender veel van haer ghedoopt / ende Christenen ghemaeckt / die noch daghelijcks vermeerderen/ onder welcke zijn ghedoopt drie Coninghen / te weten / de Coningh van Bungo, welck is een vande principaelste Coninghen van Iapan, hoe wel datter veel zijn binnen in't landt / daer die Portugesen noch gheen communicatie met ghehadt en hebben/ ende van noch den Coningh van Arryma, ende die Coningh van Omura: Dese drie Coninghen sonder haer Sonen ende Neven met die Jesuijten naer Indien/ om van daer te varen naer Portugael/ ende so voorts naer Roomē/ om obedientie te gheven aenden Paus / ende scheyden uyt Iapan het jaer van 82. quamen in Indien/ inde stadt Goa, het jaer van 83. in't selfde jaer dat ick in Indien ghecomen was/ so dat wijse noch in Goa vonden / ende 'tjaer daer nae voeren sy naer Portugael / ende van daer naer Madrid, alwaerse vanden Coningh ende den Adel van Spaengien met grooter triumphen ontfanghen werden / ende eerlijck onthaelt en beschenckt met giften ende gaven

Van

Maniere van spys en dranck te bereyden/ dat seer weert gheacht wert.

Drinckbekers ende potkens so waert als hier te lande Diamanten gheacht/ die oock door waerdenis ghewerdeert werden.

Geschilderde Tafereelkens ende sweerdē soo weert datmense voor 3. oft 4 duysent ducaten verkoft.

Redenē waerom de Iapanen Rappiers en andere dinghen hoogher dan Diamā ten achten.

Beschrijvinge der landts Heeren ende Gouverneurs

Elck Gouver neur oft huys houder mach met zijn eyg onderdanen so door-stre selick streng levē als hy wil.

Jaerlicksche incomstē des Conincks.

De Japanen ende Chinen verstaen mal kanders spra ke niet: ma wel het schri ven.

Jesuyten ne men seer doopē Con gen en lieten

Sommighe gedoopte Iapanen tot Roomen en Spaegien ghecomē zijnde/ trecken wederom met sommighe heylighdommen.

Van daer trocken sy na Roomē bydē Paus/ die haer desghelijcks grootelijcks vereerden met presenten/ ende alle Cardinalē en Heeren van Italien: want reysden gheheel Italien deur na Florence, Venetia, Ferrara, &c. ten lesten/ zijn sy weder ghekeert na Madrid, met Brieven vanden Paus Sixtus, met sommige heylighdommen ende reliquien van't Cruys van Ierusalem/ om te brenghen aende Christenen Coninghen van Iapon, tot een heyligh present/ in somma/ zijn weder ghekeert naer Indien/ al waer sy quamē/ als ick daer noch was in't jaer 87. en worden met grooter blijschap ontfanghen/ ende voeren alsoo weder na Iapon, alwaerse gearriveert zijn met groote verwonderinghe van alle die van Iapon, ende dit deden die Iesuyten (so sy seggen) om die Japonen meer te beweghen om Christen te worden/ ende om haer te doen ghelooven die mangnificencie ende heerlickheyt van Europa, want sy sulcx niet en wilden ghelooven alsment haer vertelde: maer die principaelste oorsake en intentie vande Iesuyten was om alhier door te moghen groot profijt hebben/ en grooten naem te verwerven: wat alle die meeste giften ende gaven die de Princen van Iapon kregen/ streken sy na haer; Desgelijcx verworven sy vandē Paus en den Coningh/ dat niemant mach woonen in gheheel Iapon, van Portugesen ofte Christenē/ dā met haerder verwillinghe ende believen/ so dat in gheheel Iapon van geen andere orden van Monicken ende Papen/ noch gheen ander Religieusen noch leecken en woonen/ dan alleenelick Iesuyten; hebben alleenlick neffens haer sommige Portugesen uyt Indien/ ambachtsluyden/ diese nootelijcks van doen hebben/ voorts alle die rest/ als Coopliedē/ moghen maer gaen ende comen/ sonder daer te resideren/ dan met oorlof vande selfde Iesuytē; Sy hebben by nae het gheheele landt onder haer subiectie/ te weté/ dat behoort is tot het Christen gheloof/ so wel weerlijck als gheestelijck/ ende maken die Japonen wijs wat sy willē/ ende zijnder gheacht ende geeert als Goden: want die Japonen haer so in weerdē houdē/ dat zijse by naest aenbidden/ ghelijck of het heylighen waren. Hadden so wel verkreghen vanden Paus/ datse een Bisschop van haer Orden hadden/ hoe wel sulcks teghen haer professie is; Dese quam van Portugael om in Iapon Bisschop te wesen: maer storf onderweghen/ tusschen Portugael ende Indien/ doch hebben weder een ander verworven/ in somma/ dat zy't schaep altemael onder haer clauwen hebben/ gelijck sy de meeste en principaelste en profijtelickste plecké van Indien besitten van alle wegen/ al waer sy die manifickste wercken maken ende bouwen/ die niemant en derf bestaen noch te weegh weet te brenghen/ noch gheen van d'ander Religieusen ende Ordē/ noch geestelijckheyt die macht hebben sulcks te volghen/ alle 'twelck sy ghenoch weten te versamen al dat daer toe noodigh is/ want daer en is niet dat sy maer droomen en dencken daer profijt uyt te halen is/ ofte sy hebbent wech/ en weten't te verwervē/ so wel vanden Coningh/ als van ander Heeren ende eyghenaers/ ende alle 'tgemeen volck; Het schijnt dat syse betooverē met haer smeecken ende dubbelde bedeyntheyt; jae zijn soo wel doortrapt in coophandelingh; trafficqueren met wisselen en dierghelijcken/ datse alle wereltlijcke te boven gaen/ in somma daer en

Sonder consent der Iesuyten mogen gheen passagiers in Iapan verblijvē.

Iesuyten soo weert geacht/ datmense als Goden ende heylighen aenbedet.

Groote practijcque der Iesuyte in coopmanschappen ende wissel.

valt in gheheel Indien niet/ op geen plaetsen daer wat te halen is/ ofte sy hebbender part en deel in/ so dat die ander Orden en Religieusen/ ende oock den ghemeenen man daer ghenoech op beginnen te murmureren/ ende een grouwel van haer gierigheydt ende benautheyt crijghen.

Een weynigh boven Iapon op 34. ende 35. graden/ niet verre vande Custe van China, leyt een ander groot Eylandt/ ghenaemt Insula de Core, van welcke tot noch toe gheen seker bescheydt en is vande groote/ 'tvolck/ noch wat waren daer vallen.

Verclaringhe van sommighe Eylanden by Japan.

Van Maccau o.n.o. over die 90. mijlen/ ligghen sommighe Eylanden/ genaemt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo/ ende ligghen ontrent 20. mijlen van't vaste landt van China, ende 90. mijlen verder. Den selfden cours liggen ander Eylanden/ ghenaemt Lequeo major, ofte groot Lequeo; Alle dese Eylanden worden bevaren ende bewoont vande selfde Chinas, waer mede wy willen laten te spreken van dat die Custe ende Eylandē van dien is belanghende/ welck ick sommierlick hebbe verhaelt die ghelegentheyt van dien/ met een corte overloopinghe vande waren ende volcken/ ghelijck ick't op't seherste ende waerachtighste hebbe connen verstaen/ ende eensdeels selfs connen bemercken/ waer mede wy weder willen keeren op die beschrijvinghe van Goa, ende haer omligghende vaste ghebueren ende jurisdictien.

Dat 27. Capittel.

Een cort relaes van't Eylandt gheleghen achter Goa, in welcke jurisdictie die selfde stadt van Goa leydt, ende vanden oorspronck van hare Coninghen ende Heeren, ende die namen van dien, door waerachtighe informatie vande selfde Indianen, ende hare memorialen.

Al eer ick beghinne te schrijven vande Stadt ende t'Eyland vā Goa, en hare costuymen ende superstitiē/ ende ander dingen vande landen/ ghelegen achter ende ontrent Goa, soo wel van dat die Portugesen bewoonen als oock die inwoonders/ so heeft my noodigh ende goedt ghedacht/ het selfde een weynigh breeder van voorleden tijden te verhalen/ om te beter te verstaen die oorspronck ende gedeelten vande selfde Provintien en Natien/ met hare Coninghen namen ende toe namē. So is te weten dat voor drie hondert Iaren een machtigh Coningh van't lant Deli, 'twelck is gheleghen te landewaerts in achter Goa, aende noord zijde/ ende paelt aen't lant Coracone, ghehoorende den Coningh van Persien/ alwaer gemaect worden die rijcke Tapetten/ die de Portugesen heeten Alcatyffas; het selfde lant Deli is seer cout ende heeft sneeu ende ys gelijck die nederlanden. Dese voor seyde Coningh vā Deli bracht onder zijn subjectie alle die omleggēde landē/ waer onder waren die van Decam, Cuncam, Ballagate, ende 'tlandt van Goa; op de selfde tijdt worden het landt van Cambajen welcke is van Goa hondert mijlen noortwaert aen/ ghenomen met ghewelt vande Mooren ende Machometisten/ ende brachten die ingeboren Heydenen (ghenaemt Reysbutos) met grooter tyrannie onder haer onderdanigheydt. Het lant van Ballagate ende Decam was te vooren gheregeert ende bewoondt van Heydenen die

Beschrijvinghe des landes Dely/ streckende aen Coracone daer de schoone Tapettē gemaect werden.

seer machtigh ende gheweldigh waren/ wiens afcomst zijn noch diemẽ hedensdaechs noemt Venesares, eñ andere die noch binnen de selfde

Verhael der onrusten ende contributien van verscheyden landen aẽ Roovers.

landẽ haer woon-plaetsen ende onthoudinge hebben/ ghenaemt Colles, ende dese Colles eñ Venesares, ende oock die Reysbutos van Cambajen, generen haer noch hedensdaechs met rooven ende stelen. Ende die van Cambajen gheven die selfde Reysbutos contributie/ om datse haer niet berooven en souden/ ende met vrede laten leven. Desghelijcx die Colles ende Venesares ontfanghen contributie van die van Decam ende Ballagatte, eñ die Coningẽ en hebbense tot noch toe niet mogen bedwingẽ/ hoe wel sy sulcx niet seer en pretenderen/ ende dissimulerẽ met haer/ overmits dat van't geẽ datse rooven ende steelen haer deele hebben.

Een vreemt Coningh tlãt Dely onder hem gebrocht hebbende/ ist vanden Tarteren hem wederom benomen.

Naer dat dese Coningh alle dese rijcken ende landen onder hem hadde/ so quamen die Tarteren, die de Indianen Mogoren noemen/ eñ namen 't meestendeel van't lant van Deli in. In dese selve tijdẽ was in't Coninghrijc van Bengallen een edel Ridder/ wiens broeder die Coningh van Bengallen onrechtelijck dede ombrengen/ waerom dese Ridder alle middelen socht om hem te wreeckẽ/ ende heeft sulcx niet alleenlijck volbracht met hem t'leven te benemen/ maer heeft hem daerenbovẽ het gheele Coninckrijck af ghenomen/ ende onder zijn ghewelt ende obedientie gebracht; Dese siende hem selvẽ absolut Heer van Bengallen, heeft noch niet te vreden gheweest/ maer begeerende zijn heerlicheyt te verbreydẽ/ eere eñ

Een Ridder van Bengala verneemt den Tartaren het lande Dely met ghewelt/ ende verovert veel anders landen.

faem te winnẽ/ heeft het land vã Deli ('twelck aen zijn landt is palende) overvallen met een groot heyr-cracht/ ende die Tarteren ofte Mogoren daer uyt verdreven/ ende daerenboven gewonnen alle die omliggende contreyen/ eñ aenpalende landen/ als Decam, Ballagatte, eñ Cuncam, tot het Coninckrijck van Cambajen toe/ ende was een wijltijts den grootsten Heer dienen in die omligghende contreyen mocht vinden: want de Indianẽ affirmeeren dat hy int omgaende onder zijn subjectie hadde over die 800. mijlen lands. Dese Coningh regeerden een wijltijts over alle dese landẽ alleen: maer begheerte hebbende hem tot ruste te begeven ende weder in Bengalen te keeren/ om dat het hem te moeyelick viel so veel landen te rigieren/ heeft gestelt een zijn Cozijns/ als Heere vanden lande van Decam, Ballagate, ende Cuncam, met het land van Goa, ende haer omligghende contreyen/ eñ is weder gekeert naer zijn landt van Bengalen, latende dese zijn neve als Heere ende Coningh vã die

Den Ridder van Bengala als Coningh over zijne gewonne landẽ/ verdeelt de landen/ ende elcke onder Gouverneurs

voorseyde landen. Dese was altoos groot vrient eñ seer gunstigh in vreemde natien/ als Arabien, Turcken, Ruynen, ende Corasonen, ende heeft dese zijne landẽ gedeelt onder Governeurs/ Capiteynẽ/ te wetẽ: eenen genaemt Idalham, die de Portugesen noemẽ Hidalcam, heeft ghegeven die regieringe van Angedina, welcke is twelff mijlen van Goa, zuytwaerts streckende ten noorden/ tot aen een plaets genaemt Siffardan, zijn 60. mijlen/ waerinne begrepen is die stadt eñ 't Eylandt vã Goa; Een ander Capiteyn ghenaemt Nisa Maluco gaf hy die custe van Siffarden, streckende noordewaerts aen tot Negotana zijn 20. mijlen/ ende

Verclaringhe hoe sommighe Indische landen verdeelt eñ gheregiert werden.

te landewaerts binnen tot Cambajen toe/ also dat dese twee Capiteynen haer regieringe hadden in't land Cuncam, 'twelcke streckt aende Zeecant/ ende scheyd hẽ met het landt Decam, door groote eñ hooghe berghen/ ghenaemt Guate, dese berghen zijn seer hoogh eñ hebben veel hoecken ofte cantẽ/ ende strecken haer van Cambajen, tot die Cabo de Comorijn, eñ van daer wederom die custe van Choramandel heen. Die gheberchte Guate is soo hooch datmense binnen Goa ghemackelijck sien mach/ ende alle die custe langes: want gemeenlijck met wolcken bedeckt is/ ende dat meer te verwonderen is/ alle andere berghen zijn ongelijck hoogh ende leegh/ van dese boven schoon plat land/ ende groote lustige velden; wort vande Indianen ghenoemt Ballagate, dat is te segghen boven berghen/ want Balla is boven/ ende Gate bergh/ waerom die Portugesen ghemeenlijck het ghehele landt daer van noemen Ballagate, hoe wel dat het principaelste ende 'tlant in zijn selven is ghenaemt Decam, ende oock Canara, waer vã die inwoonders genoemt worden Decanijns, ende Canaras, ghelijck oock de Coninghen eertijts haren tijtel pleghen te voeren/ Coningh van Decam;

Vandẽ bergh Ballagate eñ waerom hy alsoo genoemt wordt.

'tLandt Ballagate hoort principael het landt Decan ende Canara te heeten.

Keerende weder op die gedeelten van d'ander landen/ heeft hy het land vã Ballaguate ofte Decam, oock ghedeelt in Provintien/ ghevende een deel Imademaluco, die de Portugesen noemen Madremaluco, ende een ander deel Cotalmaluco, ende een ander Melique Verido, alle dese voorseyde Capiteynen waren vreemdelinghen/ te weten: Turcken, Ruynen ende Coralonen, uytghenomen Nisamalucode, welcke was een Sone van een edelman van sConinghs huys/ ende om dat die Coningh by de moeder van Nisamaluco ghesłapen hadde/ soo beroemt hem Nisamaluco te wesen van't gheslacht ende afcomst van de Coningen van Decam; alle d'ander Capiteynen waren slaven ende dienaren gheweest die de Coningh ghecoft hadde/ eñ in dese stadt gestelt/ als haer betrouwende/ meynende datse hem sulcx met danckbaerheyt soude erkennen/ maer het geschiede gants contrarie/ alsmen hedensdaechs ende gemeenlijck siet gheburẽ/ dat deucht met ondeucht geloont wert;

Het land Decan mede verdeelt/ ende onder Gouverneurs gestelt.

Dese Capiteynen metter tijt autoriteyt ende macht crijghende/ waren in grooten aensien/ ende in als ghenoech absolute Heeren eñ Coninghen/ een yegelijck van zijn Provintien: want die Coningh hem nieuwers met en bemoeyde/ eñ hem gants op haer verliet/ waer door sy hẽ begonstẽ te verheffen met gedachtẽ het selfde onder hẽ te usurpeerẽ/ voor haer eñ hare naecomelinghen/ eñ om dat het haer begonst te verdrieten datse mostẽ een overhooft kennen/ onder wiens obedientie sy stondẽ/ zijn te samen vergadert ende hebben gesloten haren Heere den Coningh met gemeender hant te vangen/ ende een yegelijck hem op te werpen voor Heere eñ eyghenaer vande Provintie/ dat haer vandẽ Coningh in regieringe gegheven was/ 'twelcke sy lichtelijcken consten volbrengen/ wantse alle dingẽ op haer voordel hadden/ ende waren ghenoegh vande ondersaten voor Heeren geobedieert; Dit aldus besłooten zijnde/ hebben haren Coningh gevanghen ghenomen binnen die stadt van Beder, welcke is die principaelste hoofstadt vã Decam, alwaer de Coningh zijn residentie ende Hof hielt/ ende hebben hem tot haerder versekerheyt in bewaernisse ghegheven aen Melique Verido; Ende om dese aenslach te beter eñ sekerder te volbrengen/ namen tot haer hulpe met ghemeen accordt sommighe maghtighe Heydenen van't selfde landt/ te weten: eenen Mohadum Coja, ende een ander ghenaemt

De ghestelde Gouverneurs van Decan/ vermeesteren harẽ Coningh ende stellen haer selvẽ als absoluet/ elck in haergebiet.

Sommighe Heydenen tot behulp van verraet genomen/ ende daer door tot hoogheyt ghecomẽ by Goa.

Veriche,

Veriche, welcke tot harē deele cregē seer rijcke landen/ steden ende plecken/ als Mohadum Coja creegh die steden Vilapor, Solapor, ende Paranda, welcke zijn die naest ghelegen steden aen Goa, ende die met haer die meeste gemeēschap ende handelinghe hebben: ende het Hof van den Hidalcam ofte Idalham, is hedensdaeghs in dese stadt vā Solapor: die stadt van Paranda worden hem daer naer af genomen vande Nisa Maluco, met sommighe andere plaetsen; op dese manier is dit groot Coningrijck ghedeelt onder soo veel Coninghen ende Heeren/ wiens nacomelingen ende afcomste noch hedensdaeghs die selfde plaetse besitten: ende den Idalham ofte Hidalcam die ghestorven is in't jaer 1535. was zijn groot-vader een van dese Capiteynen die dit nieuwe regiment aenrechte: Dese Hidalcā was seer machtigh ende ontsien van alle die omliggende gebueren; van dien hebben die Portugesen die stadt van Goa tot tweemael gewonnē/ waer mede wy op't cort verclaert hebben den oorspronck vande scheydinghe van dese landen: Nu aldus gedeelt wesende/ so creech den Idalham questie met den Coningh van Narsinga, ofte van Bisnaguar, welck landt palende was aen dat vande Hidalcam; dese Coningh was ghenaemt Rau, ende wort van sommige gheheeten Ham, dat is beyde Persen eñ Mogoren so veel te segghen/ als eyghentlick Coningh/ welck die Portugesen noemen Cam. Desen Coningh van Bisnagar, om hē te wreken vande Hidalcam, heeft so veel te weegh gebracht met gewelt van heyrkracht/ dat hy desen Hidalcam ende alle d'ander Heeren van Decam, heeft tributarije ghemaeckt/ ende zijn hedensdaeghs onder zijn obedièntie met contributie. Nu comēde tot die significatie ofte beduydinghe vande namen van dese voorseyde Coninghen ofte Heeren: soo is te verstaen/ dat doen de Coningh dese landē deelde onder dese Capiteynen eñ Gouverneurs/ vereerdē haer met eerlijcke tijtels/ als sy voor een manier hebbē/ yemandt willende verheffen/ waer by is te merckē dat dese geen eygē namē en zijn: maer alleen gesette namen eñ tijtelen van vereeringhe/ die sy ende haer nacomelingen daer naer behouden hebbē/ so is den naem van Idalham ofte Adelham, is soo veel te segghen/ als Coningh vande Justitie: want Adel in die Persische tale is Justitie/ ende Ham Coningh. Maluco is te segghen Coninghrijck/ ende Nisa een lancie oft spiesse/ so dat Nisa Maluco te seggen is Spiesse van't Coninghrijck: eñ Cota in die Arabische tale wil seggen sterckte/ waer van Cotal Maluco is so veel als sterckte van't Coninghrijck. Imad is so veel als een Pilaer oft Colomne/ waer van Imade Maluco bediet Pilaer ofte Colomne vā't Coninghrijck. Verido is te segghen bewaernisse/ soo dat Melice ofte Maluco Verido, is soo veel als bewaernisse van't Coninghrijck; sommighe meenen datmen dese Malucos hoort Meliques, te noemen/ dat is soo veel te segghen als Coninghsheers: Nu zijnder noch ander tijtels van Xa, als Nisamoxa, Adelxa, ende ander diergelijcke namen; Dese zijn geprocedeert uyt Persien/ vā waer sy eerst in Indien gebracht zijn/ eñ dat uyt dese naervolgende oorsake; Het is genoech bekent/ dat in't landt van Corasone, 'twelck in Persien gelegen is/ hem opgeworpen heeft eenen vā nederē geslachte/ geheeten Xa Ismael, die sommige heeten Suffy, welcke heeft een ander interpretatie ofte uytlegginge opghebracht uyt den Alcoran ofte Machometisten Wet-boeck/ vande leer Machomet ende zijn Propheten/ waer mede groote aenhanck gecregē heeft van geheel Persien ende Arabien/ ende so machtigh is geworden/ dat hy alle die omliggende quartierē dede beven van zijn gewelt, eñ om dat die Turcken blyven byde oude Wet van Machomet/ eñ die in alle manieren met lijf eñ goet voor staen/ soo isser een gedurige vyandtschap ende bloedighe krijgh tusschen beyde dese natien/ een jeghelijck beschermende hare secte ende opinie/ 'twelck noch op huyden durende is; Desen Xa Ismael is in somma gheworden binnen corten tijdt den grootsten ende machtighsten Heere van gheheel Asien/ ghelijck sulcx ghenoech notoor eñ bekent is/ eñ onder 'tdecksel van beschermer van't gheloof/ nam op alle plaetsen oorsaeck om die onder zijn onderdanigheyt te brenghen/ ende daerom sont over al datmen zijn Wet ofte uytlegghinghe voor goet souden ontfanghen ende terstont accepteren/ ende die sulcx weygherden/ dede ontseggē te vier ende te zweerde/ waer door veel uyt vreese die selfde Wet ende Interpretatie aen namen. Naer desen overledē wesende/ is in't regiment ghevolcht zijn Sone Xa Thamas, welck volgende die opinie van zijn Vader/ heeft dit selfde mandaet doen verkundigen door zijne Ambassatē/ aen die Heerē van Ballagatte van Decam ende Cuncam, die't selfde door vreese terstont verwillichden ende accepteerden/ hoe wel dat sy't daer naer weder verworpen als die Ambassaten vertrocken waren; ende dese Xathamas sont haer tot een vereeringhe den tytel van Xa, welck is ghesevt Coningh/ waer van creegen de namen van Adelxa, Nisamoxa, Concumixa, ende blijven alle Coninghen met namen Xa, in Persis beteeckent Coningh/ ende Ismael is een eyghen naem/ waer van is (Xa Ismael ende Xa Thamas) so veel als Coningh Ismael/ eñ Coningh Thomas/ etc. Oock wordt vande Turcken ende Rumen ghenoemt Suffy ofte Soffy, 'twelck bediet so veel als een groot Capiteyn. De Coninghen van Decam hebben oock voor een manier als sy yemandt willen eeren/ ofte hare diensten recompenceren/ ende zijnen staet verhooghen/ geven haer den tytel van Nayque, welck is soo veel als Capiteyn/ ghelijck Salva Nayque, Acem Nayque, ende als zijse willen grootelijcx vereeren/ gheven haer den tytel Rau, ghelijck Chirarau, welck is te seggen stercken Coningh eñ diergelijcke tijtelen/ welck onder haer een groote eere is: Oock wordt den Adelham ofte Hidalcam ghenoemt Sabajo, dat is soo veel als Señor, ofte Heere: want het Eylandt van Goa hadde een Capiteyn ofte Gouverneur die Heere vande stadt was/ als die Portugesen dat eerst wonnen/ Sabayo ghenheeten/ ghelijck die Portugesche Chronijcken vermelden van haer conquesten vā Indien/ wiens huys ofte Palleys noch hedensdaeghs binnen Goa altans die Inquisitie af ghemaeckt is/ ende een plaetse die tusschen die groote Kercke ende 'tselfde huys staet/ wort noch heden genaemt die plaets van Sabayo.

Verclaringhe vande afcomste vande gheens die principael het regiment deses landts veranderde.

Den Coningh van Narsinga heeft den eyghen opghe-worpe regierders van Decam onder zijn tribuyt ghebracht.

Sonderlinge beduydinghen vande ghegeven tijtelen der ghestelde Gouverneurs in Decan.

Verclaringhe hoe de regierders deses landts eerst uyt Persia zijn gecomen.

Groote vyantschap eñ bloedigen oorlogh tusschen den Turcken ende Indianen om religions sake.

Diversche Placcaten eñ seer strengh vervolcht/ om oorsaecke der Religie.

De Regierders van Decan/ etc. bewilligen der Turcken bevel/ ende werden met hooge tijtelen vereert.

Uytlegginghe der tijtelen.

Het Palleys van een voorleden Capiteyn over Goa is nu het Inquisitie huys tot Goa.

Dat 28. Capittel.

Vande Stadt ende 't Eylandt van Goa, principael hooft-stadt van Indien.

Goa de hooft-stadt van aost Indien/ ende principael Hof der Portegesen.

DE Stadt van Goa is Metropolis ofte hooft-stadt van geheel Indien ende die Orientaelsche contreyen/ daer die Portugaloysers haer hādel eñ vaert hebben/ alwaer die Viçoreys des Coninghs van Portugael/ die Aerdts-bisschoppen/ sConinghs Raet ende Cansellarie haer residentie houden/ ende van hier worden alle die Orientaelsche plaetsen gherigiert; Insghelijcx is hier die stapel van alle coopmanschappen eñ Orientaelsche waren/ daer alle die Cooplieden vergaren/ ende alle dingen comē soecken/ coopen ende vercoopen/ soo van Arabia, Armenia, Persia, Cambaja, Bengala, Pegu, Sian, Malacca, Iava, Molucca, China, &c. Die stadt ende 't Eylandt van Goa is ghelegen op 15. graden aende zijde van't Noorden, leydt vande Linie Æquinoctiael (te rekenen de wegh die de Portugesche schepen heen comen van Mossambique,) 400. mijlen; 'Tis een Eylandt dat geheel omringht is met een Revier; is over die 3. mijlen groot; leyt binnen die Custe van't vaste land/ so dat het Eyland met die Custe vande Zee ghelijck ende effen uyt comt; Is alleenelijck van't vaste landt gescheyden met een arm vande Zee ofte Revier/ die aende Noord zijde vāde stadt in loopt/ ende alsoo rondtom 't Eylandt weder aende Zuyd zijde inde Zee comt/ ende is by naest int fatsoen van een halve Mane. Den ingancк vande Revier tot die stadt toe/ is passelijck breedt/ ende zijn tusschen 't vaste land eñ 't Eylandt van Goa noch veel cleyn Eylandekens

Arabiers/ Armeniers/ Persianen/ ende veel ander natien handelen op Goa.

Verklaringhe in't langhe hoe de stadt Goa ghelegen is.

die al bewoont zijn vandeselfde ingheboren/ ende voor by de stadt aen d'ander zijde van't Eylandt is die Revier op sommighe plaetsen so smal/ datmender wel des Somers tot de knien toe soude overpasserē/ aen welcke zijde heeft het Eyland eenen muer met Bolwercken/ dieder de Portugesen noch cortelinghen ghemaeckt hebben/ tot bescherminge van die van't vaste landt alsser oorlogh is/ ghelijckt altemets gebeurt: want hebben dickwils beleghert gheweest vande Dialcam ofte Hidalcam, aende mont vande Rivier ende incomst. Aende zijde van't Noorden leydt het Landt Bardes, 'twelck hoogh landt is/ onder welcke beschutsel hebben die Portugaelsche schepen haer Ree daerse anckeren ende lossen. Dit

Christenen by Goa/ die behalven haer schamelheyt naeckt gaen.

landt van Bardes hebbē oock die Portugesen onder haer; is vol Dorpē/ ende bewoont van volck die haer met het landt-bouwen generē/ diemen noemt Canarijns; Zijn al meest Christenen/ evenwel houden hare manieren van kleederen/ dat is/ gaen naeckt/ behalven die schamelheydt bedeckt; Dit landt is vol Indiaensche Palm-boomen/ daer die Indiaensche Noten Cocus genaemt aen wassen; Desghelijcx alle die ander Eylandekens/ die inde Revier ligghen. Dit landt van Bardes scheydt hem oock van't vaste landt met een cleyn Revierken/ 'twelck soo cleyn is datment niet en can mercken/ noch van't vaste landt onderscheyden. Aende Zuyd zijde van't Eylandt Goa, daer die Revier weder inde Zee loopt/ comt gelijckelijck met die Custe uyt eē landt/ ghenaemt Salsette, welcke desghelijcks is onder die Portugesen subjectie is/ oock bewoont eñ bebout van volck ende vruchten/ in als ghelijck Bardes, ende heeft oock een cleyne scheydinghe van't vaste landt/ met een cleyn Revierke: Tusschē dit land Salsette eñ 't Eylandt Goa, ligghen oock sommighe cleyne Eylandekens/ altemael vol Indiaēsche Palm-boomen/ ende byde mont vande Rivier ofte uytganck leyt een Eylandeken/ datmē heet Goa velha, dat is oudt Goa/ alwaer niet veel besonders van daē comt/ eñ weynigh bewoont.

Eylanden vol Indiaensche Palmboomē.

Sommighe landē by Goa verpacht/ om den Aerts-bisschop ende andere officiers va Portugael te onderhouden.

Dese landen van Bardes ende Salsette worden van des Coninghs van Portugaels wegen verpacht/ al waer die Aerts-bisschoppen ende Cloosteren/ met die Geestelickheyt ende oock die Viçoreys ende andere sConinghs officierē haer salaris eñ jaerlijcksche Renten eñ onderhout van hebben/ door patente eñ Privilegien vanden Coningh; Wat het Eylandt is belanghende/ is seer berghachtigh/ eñ somtijts so woest op etlicke plaetsen/ datmē vande stadt van Goa niet en can (ofte seer qualick eñ met groote moeyte) over landt reysen/ tot aende mont vande Revier eñ Zee-custe; 't Eylandt heeft veel Dorpen die al bewoont zijn vande Canarijns, welcke zijn die ingheboren ende naturellen van't landt/ die haer alle met landbouwinghe eñ Indiaensche Palm-boomen generen ende onderhouwen; Die Dorpen ende wooninghen van dese Canarijns zijn meest rondtom 't Eylandt aenden Oever eñ cant vande Revier/ oft aen sommighe cleyne Lacken/ dieder ettelijcke zijn/ eñ is daer door dat die Palm-boomē anders nieuwers wassen als op leegh landt/ by't water/ en principalijck sandt grondt/ waer vā op die hooghte noch te landewaerts binnen gheen Palmboomē en zijn/ dan alleenlijck aende stranden en plecken van sandt-gronden by de Zee ende Oeveren vande Revieren ende wateren; ghelijck boven die Stadt van Goa, leydt die Revier opwaerts oostwaerts aen by de drie mijlen van Bardes, aldaer die Portugaelsche schepen anckeren; Die Revier loopt met sommighe bochten; die schepen van hondert last luttel min oft meer/ moghen wel voor de stadt comen lossen: maer die Portugaelsche Kraken moeten eerst in Bardes lossen/ ende willende als dan/ mogen vrijelick voor die stadt comen. Die stadt is wel bebout ende betimmert met huysen ende straten op zijn Portugaels: maer zijn om die hitte wat leeger; Hebben gheineenelijck alle in't gemeen hare Hovē eñ Boomgaerden achter die huysen vol alderley vruchten van Indien. Desghelijcx hebben het gheele Eylandt door veel Lust-hoven van alle gheboomten van Indiaensche Fruyten/ met haer Speel-huysen/ alwaerse haer gaen vermaken/ daer die Indiaensche Vrouwen seer toeghenegen zijn. Die stadt heeft alderhande Cloosters ende Kercken/ ghelijck Lisbonen/ behalven Bagynen ende Nonnen: want men can die Vrouwen soo verre niet crijghen dat sy haer willen laten besluyten/ eñ Venus versaecken/ met wien sy liever het leven willen wagē ende verliesen/ daer sy weynigh werck van maken/ om haer wellusten te boeten ende te volbrenghen. Het Eylandt is zwinters/ somers even groen/ ende heeft altoos d'een of d'ander boomen in haer saysoen/ dat een lust t'aenschouwen is; Die stadt leyt op sommige bergen eñ dalē gelijck Lisboenē; Heeft eertijts seer cleyn geweest/ eñ teenemael bemuert/ met een drooge graft rondt om/ daer geē water in en is/ dan alst regent. Dese muerē staen noch so: maer die poortē zijnder uyt/ ende die stadt is rondtom aēgetimmert eñ bewoont/ dat so het altans wel tweemael soo groot van buyten is als van binnen/ al waerse over al open is/ sonder mueren ofte vestinge/ dan het Eylandt heeft een muer aende oost zijde/ welcke

Oorsake waer om de Indische Palm-boomen niet dan in leeghe landen by de watercant wassen willen.

Schepen van hondert lasten comen voor de stadt Goa laden ende lossen/ maer niet grooter.

Pleysante Speel-hoven ende allerley Cloosters behalven Bagynē in Goa.

Het Eylandt van Goa swinters en somers even groen/ hebbende altijts schone vruchten.

streckt

streckt teghen over 'tlandt Salsette, tot aen d'ander zijde teghen 'tlandt Bardes, en blijft alleenlick een beschutsel van't vaste land/ daer die Portugesen gheen ghebiet en hebben; Het gheheele Eylandt en heeft anders geen stercte noch bewaernisse/ dan op't land van Bordes, op de hooghte/ aenden mont vande Revier/ al waer leyt een oudt vervallen Casteel/ daer 2. oft 3. yseren stucken op liggen/ ende een Man die daer des snachts wacht hout. Het Eylãdt vã Goa, aende Custe vãde Zee/ ist seer hoogh/ ende altemet steen-clippen/ dan 't Landt van Bardes heeft aende zijde vande Zee een seer schoone witte sandt-strandt/ wel ẽ half mijle ofte meer lanck; die bewaernisse van't Eylãd is/ datter zijn aende oost zijde drie ofte vier passagien ofte poortẽ die op den Oever vande Revier staen/ aen't uyterste van't Eylandt/ teghen over 't vaste landt/ ende Salsette ende oock Bardes, elcke poorte heeft een Capiteyn ende Schrijver/ die daer wacht houden datter niemandt en mach uyt varẽ aen d'ander zijde/ dan met zijn oorlof/ ende die Indianen/ Decanijns ende ander Mooren eñ Heydenen/ die binnẽ Goa resideren/ eñ haer woonplaetsen hebben/ alse op't vaste landt trecken/ om alle waren ende lijftochten te halen/ moeten in dese poorten/ diemen Passos noemt/ elck een teecken (dat haer op den blooten arm gedruckt wort) hebben/ eñ als dan varense over aen d'ander zijde/ eñ weder comende moeten wijsen het selfde teecken/ waer mede sy vry moghen passeren/ waer van sy betalen een paer Basaruken/ dat is so veel als een Duyt/ dit is het profijt vande Capiteyn eñ Schrijver vande selfde Passo, ende des snachts hebben sy eenen Jonghen/ die heeft sorghe een cleyn klocxken te luyden dat op de poort ofte thooren staet/ ende gaet dickwils liggen/ ende bint die koorde vande clepel aen zijnen voet/ eñ also leyt hy altemets en bingelt ofte clept/ tot een teecken dat hy wacht hout/ welck is alle die wacht ende bewaernisse die daer op't gheheele Eylandt is. Dese Passos zijnder vijfte werẽ/ eẽ aende Zuydt zijde van't Eylandt/ daer mẽ naer't vaste landt/ eñ oock naer't land van Salsette passeert/ en is genaẽt Benesterijn, wort althans gheheeten Passo de S. Iago, om dat die Parochie vã daer S. Jacob genaemt is; Die Tebe de Passo, is aende oost zijde van't Eylandt/ alwaer men alleenlijck op't vaste landt passeert/ en wort genaemt Opasso seco, dat is so veel als die drooghe passagie: want op dese plaets is die Revier op zijn enghste eñ ondiepste. Die derde Passo aende zuyd-zijde van't Eylandt/ is by nae aen die stadt ghelegen/ ghenaemt Opasso de Daugijn, ofte van Madre de Deus, tot hier toe streckt die muer/ beghinnende vande Passo de Benesterijn ofte S. Iago, ende voorts 'tgeheele Eylandt is sonder muer ofte schutsel; Van dese Passo recht teghen over vaertmen op een ander Eylandeken/ het welcke respondeert met het vaste landt/ alwaer noch een Passo staet/ ghenoemt Opasso de Norwa. Die vijffte ofte leste Passo leyde vande stadt tot half weghen die Revier neerwaerts nae Bardes toe/ dese is die sterckste van allen/ ende best versien: maer op die manier van alle d'ander/ is ghenaemt Opasso de Pangijn; Van hier vaertmen naer Bardes, eñ oock alle die Schuyten ende Schepen/ die de Revier uyt ofte in varen/ moeten hier aenleggen ende gevisiteert worden; dit is alles wat hare wacht ende sterckte van't Eylandt is beroerende; Wat dis Portugesen justitie ende ghebiet met hare ordinancien/ so weerlijck als geestelijck zijn belanghende/ is gelijck in Portugael; woonẽ in de stadt onder eẽ met die Indianẽ/ Heydenẽ/ Mooren/ Joden/ Armenien/ Guseratteñ/ Baniaẽ/ Bramenes/ eñ alle Indiaensche natien ende volcken/ die daer alle woonen ende handelen/ een yeghelijck in zijn Wet ende gheloof/ sonder dat men der yemant dwinckt yet te doen teghens zijn wil/ dan alleenlijck datse haer Ceremonien van dooden ende levende te branden/ houwelijcken eñ ander superstitien ende Duyvelsche inventie te doen/ verboden zijn vande Bisschoppen in't openbaer noch in't Eyland/ van vrylijck toeghelaten op't vaste landt/ ende heymelick in haer huysen/ om te schouwen alle schandalen ende erghernisse die daer die nieu ghedoopte Christenen aen soude moghen nemen: maer wat die wereltlijcke Justitie/ handelingen eñ goede burghelijcke Policie belanghende is/ zijn alle met den ander die in't Eylandt woonen/ dat Portugesche recht onderworpen; Desghelijcks die eens Christen ghedoopt is/ ende dan in eenige fauten ofte Heydensche superstitien bevonden wert/ is d'Inquisitie onderworpẽ/ wie dat het sy/ ofte vã wat puncten ofte fauten dat het soude moghen wesen; Het Eylandt en heeft van zijn selvẽ sonderlingen niet daer't hem met voeden can/ dã sommigh Vee ende ghebroet van Hoenderen/ Geyten/ Duyven/ etc. maer weynigh/ uyt oorsake die woestheyt ende onbequaemheyt van't landt/ dat al meest berghachtigh/ woest ende wilt/ ende vol wildernissen is; Alle noodtdruft/ soo van Vee/ Hoenderen/ Verckẽ/ Eyerẽ/ Melck/ ende dierghelijcke dingen comt al van Salsette, Bardes, maer het meeste van't vaste landt; Coren/ Rijs/ ende ander greynen/ oock Olye ende alle ander nootsakelijcke waren comen van buyten die Revier in/ als van Cambaja vander Noorder custe/ ende die custe van Malabar ende ander wegen/ als wy inde beschrijvinghe vande Custe eensdeels verclaert hebben; Wijn diemen heet van Palmen/ hebben sy ghenoech/ ende so veel datse ander plaetsen met gherieven. Hebben weynigh soet water/ dan alleenlijck een Fonteyn/ ghenaemt Banganijn, welcke staet een stuck weeghs ontrent een quartier mijls buytẽ de stadt/ waer mede haer die gheheele stadt gheriest/ dat die Slaven in potten halen/ ende door die Stadt vercoopen/ ende is seer goet om te drinckẽ, 'twater om te koken/ wassen ende te plassen/ hebben putten ghemeenlijck in alle huysen; Het landt in hem selven is seer steenachtich ende droogh/ ende is roodtachtige aerde/ so datter zijn gheweest sommighe Italianen Alchimisten/ die haer vermeten daer Coper ende Goudt uyt te trecken/ 'twelck den Coningh noch Viçorey niet toe laten willen/ door vreese dat die faem ende die schat soude locken ende oorsaeck wesen/ om van hare omligghende vyanden te meer overvallen te worden/ door begheerte vande rijckdommen/ waerom het ghelaten wordt daer nae te soecken ende te graven. By dese naervolghende uytworpinghe machinen sien die gheleghentheydt van't Eylandt ende die stadt Goa, met alle hare Straten/ Kerckẽ ende plaetsen nae het leven afgheconterfeyt.

Het Eylandt ende Stadt Goa sterck van wallen eñ gheseghe.

Ordonnantie hoe niemandt sonder verlof eñ sonder een teecken teyken vertreckt noch overcomen mach.

Wereltlijcke wacht op de Passos hoe datse goede wacht houden.

Verclaringhe der namen vande passagien tot ende van Goa.

Alle schepẽ eñ schuyten moeten te Pangijn aen legghen om ghevisiteert te worden.

Allerley natien vande op Goa woonen hebben het vry der consciẽtie, uytghesondert onnatuerlijcke superstitien openbaer te pleghen.

Ghedoopte Christene zijn aen der Portugesche religie ende Policye verbonden.

De principael lijftochten moeten tot Goa gebrocht worden.

Palm-wijn overvloedigh tot Goa/ maer geen soet water/ dan uyt een eenighe Fonteyn verre buyten de stadt.

Steenachtige ghegraven putten daer eenighe Italianen vermeten Coper eñ Gout uyt te krijgen/ twelc haer om oorsake niet toe gelaten wort.

Dat 19. Capittel.

Vande Costuymen der Portugesen, ende die van haer geprocreert zijn, genaemt Mestiços, ofte half gheslacht, soo van Goa, als van alle die Orientaelsche contreyen.

Die Portugesen trouwen Indische Vrouwen/ eñ sodanige kinderen worden Mestiços geheeten.

DIe Portugesen in Indien zijn veel getrout met die Ingeborẽ Vrouwẽ van't landt/ eñ die kinderen die daer van comen/ worden ghenaemt Mestiços, dat is half ghestacht: Dese Mestiços zijn ghemeenlijck van coleur gelachtigh/ niet jeghenstaende soo zijn onder haer veel Vrouperſoonen die schoon ende fraey ghefatsoneert zijn. Die kinderen vande Portugesen/ Mans ende Vrouwen in Indien ghebozen/ noemen sy Castiços, welcke zijn in als by naest gelijck Portugesen/ hoewel van coleur een weynigh onderscheyts: want treckẽ altoos op die gele coleur. Die kinderen van dese Castisos zijn vaelder ende gheheel Mestisos, ende die kinderen vande Mestisos zijn van coleur ende fatsoen gelijck die naturelen ofte Decanijns van't landt/ soo dat die afcomelingen vande Portugesen/ Mans ende Vrouwen/ ghecomen zijnde in't derde lit/ schijnen naturele Indianen te wesen in couleur ende fatsoen: Haer neringhe ende daghelijcksche trafiequen zijn naer Bengala, Pegu, Malacca, Cambaja, China, ende alle weghen van Noorden ende Zuyden.

Beschrijvinge der landen daer de Mesticos meest op handelen.

Oock so wort binnen Goa ghehouden een dagelijcksche vergaderinghe/ soo vande Burgeren/ Inwoonders/ als van alle natiẽ vã Indien ende omligghende contreyen/ ende is gelijck die vergaderinghe van t'Antwerpen op die Burse/ doch is different: want alhier comen so wel Edeluyden ende ander persoonẽ/ als Coopluyden; ende men heefter alle dingen veyl van alle coopmanschappen ende Indiaensche waren/ so dat het by naest een merckt ghelijck is; Dese vergaderinghe is alleenelick voor middagh/ 'tgheheel jaer deur/ behalven die Sondaghen ende Vier-daghen; beghint des smorgens te seven/ ende duert tot 9. uren/ overmidts die hitte vanden daghe/ ende des nae-middaeghs niet. Op de principaelste straet vande stadt ghenaemt die rechte straet/ en wordt gheheeten die Leylon, welck is soo veel als den uytroep: want daer zijn sekere uytroepers vande stadt daer toe geordineert/ die alle dinghen veyl hebben ende uyt-roepen.

Name der principael merckt strate in Goa/ ende hoemen daer de Juweelen/ etc. veyl bracht.

Dese gaen altoos gheduerende den tijdt vande Leylon ofte uyt-roep behanghen vol allerhande Goude ketenẽ/ allerley costelijcke Juweelen/ Cleynodien/ Perlen/ Ringhen/ eñ edel Ghesteenten: Desghelijcx hebben sy rondom haer loopen veelderley soorten eñ natien van captiven/ Mannen en Vrouwen/ jonck ende oudt/ diemen daer daghelijcks vercoopt/ ghelijck men by ons die beesten/ al waer een jegelijck zijn gadinghe mach kiesen naer zijn fantasie/ elck op zijnen prijs. Oock vintmen hier Arabische Peerden: allerhande specerijen/ eñ drooge Medecijnen/ welriechende Gommẽ/ ende dierghelijcke materialen; schoone ende frave Tapetten/ ende duysent derley curieusheydt van Cambaja, Sunda, Bengala, China, &c. d'welck een verwonderingh om sien is/ met welcke handelinghe haer veel gheneren/ die alhier daghelijcks gaen coopen/ ende op zijnen tijt weder vercoopen/ ende so dickwils alſer een sterf-huys is/ soo wert alle het goet hier gebracht ende verkocht tot eẽ haver toe/ met den selfden uyt-roep/ 'tzy vã wie dat het wil/ al waert vanden persoon vanden Viçorey selve/ ende wort daerom ghedaen om alle Wesen ende Weduwen goet recht ende Justitie te doen/ eñ dat het ten duersten vercoft mach werden/ om datter alle man by mach comen om te mijnen/ in somma datter een grousaem veel goets verkocht wert/ aleer een jaer ten eynde gaet: want daer veel volcks sterft/ om die onghieregeltheyt van haer levẽ/ eñ de hitte van't landt.

Verhael der verscheyde Coopmanschappen/ eñ hoe die met goede ordinãtien openbaer verkoft werdẽ.

Op dese manier vande vergaderinge van Goa, werden oock ghelijck gehouden in alle ander steden eñ plecken van Indien/ daer Portugesen woonen: Daer zijnder die haer gheneren (te weten/ die ghetroude Portugesen) met haer Slavẽ eñ Slavinnen/ dieder sommighe thien ofte 12. ja 20. en 30. hebben: want costen weynigh t'onderhouwen.

Veel Portegesen geneeren haer met Slaven/ die sy an andere verhueren te arbeyden.

Dese Slaven gaen arbeydẽ om gelt voor diese van doen heeft; halen Fonteyn water/ datse deur de stadt vercoopen; Die Slavinnen maken alderhande Conservẽ eñ Confecturen vande Indiaensche fruytẽ; veel fraey dingẽ vã Naywerck/ Speldewerck eñ Breywerck/ ende als dan seyndense die schoonste eñ jonckste/ fraey opghetopt ende toegemaeckt die gheheele stadt deur/ om 'tselfde te vercoopen/ om datmen deur de begeerten ende fraayighheyt vande Slavinnen/ soude ghelocт worden te coopen/ 'twelck meer geschiet om 'tgerief ende gebruyck vande Slavinnen te hebben/ ende zijn wellust daer met te boeten/ dan om de begeerte vande selfde Conserven/ Confectueren ende Naywercken: want sulcx nimmermeer en weygheren/ en hare daghelijcksche neringhe af maken/ ende met de winst die de Slaven ende Slavinnen also daghelijcks thuys brenghen/ moghen haer Heeren haer ruymelijck onderhouwen;

Slavinnen maken ende vercoopẽ fraey hantwercken/ eñ verwilligẽ bysłapen ten profijte der Portugesen.

Daer zijn ander die hanteren veel met wisselen/ die muntẽ op zijnen tijdt op te coopen/ ende alst pas gheeft weder te vercoopen/ te wetẽ: Coopẽ die Realen van achten als die Schepen van Portugael comen/ en crijghen die dan tot 12. ten hondert: Dese verwaerense tot de maent van April/ welck is den tijt dat die Schepen naer China varen/ als dan worden die Realen van achten ghesocht om derwaerts te voeren/ en gelden ghemeenlick tot 25. ende 30. ten hondert/ ende nemen dan weder inde plaets een gelt dat op die tijt van Ormus gebracht wert/ ghenaemt Larrijns, dat uyt Persien comt/ 'twelck sy crijghen tot 8. ende 10. ten hondert/ welck sy weder bewaren tot dat die Schepen van Portugael comen in September/ diese betalen tot 20. ende 25. ten hondert in wisselinghe van Realen van achten/ als ghesept is. Men moet dese Larijnen hebben om naer Cochin die Peper en ander waren te coopen/ want daer het beste ende profijtelijckste geldt is: daer zijn noch ander munten genaemt Pagodes: Venetianers, ende Santhomes, zijnde van Goudt/ diese al op de selfde manieren coopen ende vercoopẽ/ so datter veele zijn die anders geen handel en doen/ ende rijck daer met werden/ principalijck die een goede hooft somme heeft; dese wissel ghescheidt gemeenlijck vande gheestelijckheydt/ die sy onder den duym door andere doen beschicken/ sonder letsel ofte hindernisse: Nu zijnder sommige die leven op haer renten/ welcke sy hebben vanden Palmboomen daer die Indiaensche Noten (Cocus gheheeten) aen wassen/ van welcke sy seer wel connen leven ende goet onderhout hebbẽ/ want dit die principaelste neeringhe is van't landt.

Opwisseling der gelt specie gheeft groot profijt den Portugesen.

Portug[illegible] leven [illegible] op Christe[illegible] in coinste [illegible] hare Indische Palm[illegible] tuen/ et[illegible]

land; daer zijnder die dagelijcx crijghen vyp-
gelt van elcken Boom een halve Pardau ofte
meer/ dat is soo veel als een Karolus gulden:
men vinter die drie ofte vier hondert eñ meer
boomen hebben op een erf/ diese aende Cana-
rijns verpachten/ gelijckmẽ by ons die Beem-
den/ Weyden/ ende Velden doet. Die Portu-
gesen eñ Mestisen eñ wercken in Indiẽ niet/
ofte seer selden/ dan leven al meest op die ma-
nier verhaelt/ doch zijnder wel sommige am-
bachtslieden/ als Hoedemakers/ Schoenma-
kers/ Sadelmakers/ ende Cuypers/ maer heb-
bẽ al meest hare slavẽ die inde winckels werc-
ken; ende die meesters in haer gaen lancks die
straten ende dienste/ houden haer soo manghu-
fijck als die beste: den minsten is daer so goet
als den meesten: den ghemeenen man als den
Adel ende rijcken/ sonder eenighe onderschept
in haer conversatie/ courtosie/ ende ghemeen-
schap: alle ander ambachten ende handwerc-
ken zijn al meest Indiaensche Heydenẽ / ende
ghedoopte Christenen van't landt. Niemandt
en geniet die Burgerschap/ Privilegien/ ende
Libertepten vande stadt/ dan dieder ghetrout
is/ ende residentie hout: daer zijn onder haer
maer twee staten/ oft soortẽ van volck/ te we-
ten: die getrouden/ ende soldatẽ/ want alle die
eenloopende ghesellen die niet getrout en zijn/
worden genoemt soldaten/ welcke den eerlijc-
sten naem is diemẽ mach hebben; niet dat die
soldaten eenighe obligatie hebben/ ofte onder
eenighe gewelt ofte ghebiedt van eenigh Vendel
ofte regiment zijn/ welck in gants Indiẽ niet
gheuseert wert: dan soo haest als die Portu-
gesen in Indien uyt Portugael comẽ/ gaet een
yegelick zijnen wech waert hem goedt dunct/
hoe wel datse alle in Portugael opgeschreven
ende in een register getekent wordẽ/ dat jaer-
lijcx met die selfde Schepen naer Indien ghe-
sonden wordt/ ende gheschiet op dese manier/
alle die persoonen werden aengeschreven/ elck
met haer namen ende toenamen/ met die sol-
dije soo sy van den Coningh ghenieten; daer
zijnder sommige die hebben den tijtel van Fi-
dalgo da caza del Rey nossa Señor, dat is edel-
man van des Coninghs huys/ welcke is die
eerlijckste tijtel: daer zijn ander genaemt Mo-
sos Fidalgos, dat is oock een eerlijcke tijtel eñ
zijn int gemeen edelmans kinderen/ ofte deur
gunste vanden Coningh daer met verheven:
nu zijnder noch die ghenoemt werden Caval-
cheiro Fidalgo, dat is so veel niet als d'ander
twee/ dit is oock een verheven tijtel/ eñ is een
tijtel van Ridderschap/ die door eenige feyten
Ridder gheslagen zijn/ om een cleyne sake ge-
ryvense malcanderen daer met/ want waer
datse eens eenẽ tocht doen ofte van verre sien/
terstont latense haer van een Capiteyn ofte ander
edelman Ridder slaen/ waer op sy haer dã dap-
per beroemen/ ende is so ghemeen datter nau
een Cocks jonghen ende Putger en is/ oft hy
heeft dẽ slagh van't Ridderschap ontfangen.
Nu zijnder noch diemen noemt/ Mosos da ca-
mara, do Numero, e do serviço, dat is des
Coninghs dienaers van zijn camer/ sommi-
ge zijn van't getal/ ende ander vandẽ dienste/
dit is den eerstẽ tijtel ofte graet vã eere/ waer
mede men alsdan met verdienstẽ op meerder
climt/ ende die boven-ghenoemde metter tijt
ende versoeck verrijght/ waer op haer die
Portugesen meer beroemen/ dan op alle den
rijckdom vande werelt: noch zijnder die ghe-
naemt worden Escuderos Fidalgos, dat is
Schiltknecht/ is oock een graet vã eere/ d'ander

Versche[illegible] hant-[illegible]cken der [illegible]/ ten dienst [illegible] der Portugesen/ [illegible] ghe[illegible] meest[illegible] der laten.

[illegible] dan alba[illegible] ghe- trouw[illegible] eñ re- sidentie [illegible] mo- ghen [illegible] gers vrijhe[illegible] ghe- niete[illegible] ende ban[illegible] twee staten der liede[illegible].

[illegible] schrijvinghe der passegiers op [illegible] eñ van de schepen die [illegible] te [illegible] hebben als sy in Indien co[illegible]

Vande tijtels ende eere die de passegiers [illegible] door haer ghedane reyse.

De Portugesche passe- giers beroe- mẽ haer meer van haer ver- worven tijtel ende eer/ dan van haer ver- worven rijck- dom.

werden opgeschreven voor Homes overados,
dat zijn mans met eeren: ende die slechtste eñ
minste sonder tijtel met allen/ worden op ge-
schreven voor slecht Soldaet/ welck is het ge-
meen ende raptanmus volck / dese worden een
yeghelijck betaelt haer salarijs conform haer
tijtelen; dese mogen een yegelijck in zijn qua-
liteyt ende graet (door lange diensten ofte vro-
me feyten/ maer meest met gunste) hare tijtels
verhooghen / want naer hare tijtels worden
hare diensten gheloont; die Portugesen nu al-
dus opgheschreven wesende/ die naer Indien
sullen varen/ wort het register vande selfde (in
Indien comende) bewaert in handẽ vã eenen
Officier vanden Coningh daer toe gheordi-
neert/ die oock alle drie jaren verandert wert/
als alle ander/ dese werdt ghenaemt schrijver
van't Matricola generael/ eñ heeft noch ander
3. ofte 4. onder-schrijvers/ die alle dingẽ schrij-
ven naer zijn bevel. Als nu in Indien die So-
mer aen comt ende noodigh is eenighe arma-
da uyt te senden om eenige tocht te doen/ ofte
die custe te gaen bewaren/ om die coop-vaer-
ders ende trafficantes (die gaen eñ comen) te
convoyeren ende te beschermen/ ende te belet-
ten die Malabaren, hare vyanden / datse niet
uyt en comen om eenighe schaden te doen/ ge-
lijckse evenwel jaerlijcks doen/ soo werdt dan
jeghens September (de Somer beginnende)
den Trommel gheslagen / wie den Coningh
wil dienen op die armade te water/ dat hy co-
me op die Matricola, generael ghelt ontfan-
gen/ ende als dã wert vande Viçorey verordi-
neert een opperste Capiteyn/ eñ ander onder
Capiteynen/ op elcke Fuste eñ Galeye/ so dat
op die Galeyen wyde hondert mannen gheset
werdẽ/ op die Fusten wyde dertich/ luttel min
ofte meer: dese werden alle betaelt op die Ma-
tricola, na hare tijtels / elcke naer dat hy uyt
Portugael geregistreert comt/ ende dese beta-
linghe gheschiet by quartels / elcke quartel is
drie maenden/ te weten: den slechtẽ Soldaet/
seven Pardauwen Xeraphins ghenaemt / elck
Pardau drie Testoenẽ Portugalsche munte/
ende een eerlijck man negen Pardauwen/ die
Moso da camara elf Pardauwen / ende alsoo
naer advenant/ ende als dan boven dien gaen
die Capiteynen de Soldatẽ bidden ende smee-
ken/ ende buytẽ hare besoldinge ende salarijs
vanden Coningh noch yet geven uyt haer ey-
gen beurs/ want een yegelijck soeckt die beste
Soldaten te hebben/ ende coopen veel dingen
van victualie ende provande op haer eyghen
costen/ om die Soldaten te vrient te hebbẽ eñ
wel te tracteren: ende eeten inde Fusten ofte
Galeyen/ altesamẽ aen een tafel/ ende die Ca-
piteyn tracteert altoos de Soldatẽ met groo-
ter beleeftheyt/ ende courtoyse anders eñ sou-
dense op hem niet veel passen / noch onderda-
nich wesen/ eñ die armade uyt wesende loopt
altoos lancx die custe ghints en weer/ eñ som-
tijdts in eenighe havenen tot die maent April
int leste van dien comense weder in Goa ver-
winteren ende opliggẽ/ eñ als dan is die obli-
gatie vande Soldaten uyt/ ende een yegelijck
loopt zijns weegs/ sonder yet meer onderhou-
dinghe te hebben van sConinghs wegen/ ende
als dan soo passeert den Viçorey een certifi-
catie voor den opperstẽ Capiteyn vande self-
de armade/ waerinne hy ghetuyght hoe dat
alsulcken Capiteyn deur zijn bevel in des Co-
ninghs naem/ heeft uyt geweest in zijnẽ dien-
ste so veel maenden/ bevrydende die custe ende
Zee; ende eenige feyten gedaẽ hebbende stater

breedt

Het Register der opghe- schreven Portugesen wert in Indien be- waert.

Custuyme eñ Trommel-slach om oorloghs volck te wa- ter tot convoy ende andere oorsaken in Indien.

Tijtel eñ Sol- dye der Sol- daten.

Den Winter begint ontrẽt April/ eñ dan werden de Soldatẽ ont- slaghen van haren dienst.

breedt in/ ende hoe dat hy op zijn eygen borse ende costen heeft veel gedespendeert/ tot dienste van zijn majesteyt/ volghens die Capiteyn generael/ door auctoriteyt vande selfde certificatie passeert voort alle ander Capiteynen en Soldaten/ elck een besonder certificatie naer die selfde forme ende inhoudt/ desghelijcx zijnder sommighe edel-luyden/ die des Winters tafel houdē voor alle Soldaten die daer willen comen eeten/ waer van sy insgelijcken certificatie trecken/ ende van alle watse comen versieren/ welcke certificatie sy vergarē thien twaelf oft twintigh/ ende gaē daer mede met oorlof vanden Viçorey naer Portugael/ eysschende daermede recompense van harē diensten/ naer uytwijsen haerder certificatie/ hier by moeten dese brenghen een certificatie vande schrijver vande Matricola generael/ vande tijdt haerder residentie in Indien/ en hoe dat haer noyt eenige clausula van rybalderije op haer tytel ghestelt is/ desghelijcks van al officiers/ rekenmeesters/ vande munitie en wapenen ter Oorloghe dienende/ victualie ende dierghelijcke/ de welcke dickwils de Capiteynen ende Soldaten/ ende daer van yet schuldich blijven ofte quade rekeninge gevē/ waer van terstont aenteeckeninghe ghestelt wert/ op den tytel van alsulcken persoon die verbroocken heeft/ vā welcke Officiers altemael moeten certificatie hebben/ als datse geē clausulen van eenige schaden aenden Coningh hebben; met dese certificatie gaense naer Portugael en hebben al eenigh offitie op die memorie om te eysschen/ naer dat haer qualiteyt ende dienste gegunt sal worden; hebbense yemand int Hof die voor haer spreeckt/ ende met brenghen om die handen te smeerē/ als dan werdē haer die offitien ghegeven/ voor drie jaren/ als Capiteynē/ Factoorien/ Schrijverschappē/ Rechters/ etc. en alle offitien ende amptē van Indiē: maer moetense selver gaē bedienē; sommige crygense ooc wel met faveur om die te trāsporteren/ vercoopē/ ofte met hare dochters in houwelijck te gevē/ ende als dan wert die patente van sulcken offitie in sConinghs canselerije geregistreert/ ende in Indien gesonden/ ende moet dan vande Viçorey geconformeert werden. Dese offitien worden altoos gegunt in vagante van die voor hem gheprovideert zijn/ ende als dan besteemen het register/ hoe veel datter voor hem zijn/ als die haren tijdt om is/ ofte by avontueren sterven eer haren tijdt comt/ alst dick ghesciet ofte absent zijn/ soo werdt altoos gheprovideert die de naeste volght/ en bydethand is/ welcke is op't cortste die ordinantie ende maniere van haer regieringe/ ende oorloghs handel belangende; Die ander regieringhe vande rechten ende Justitie is als in Portugael/ by dit naervolghende conterfeytsel machmen sien die rechte straet van Goa, met hare dagelijcksche handel ende vergaderinghe/ diese Leylon noemen/ alles naer't leven afghebeeldt.

Costuyme der afgedancte Capiteyns ende Soldaet.

Maniere der Paspoorten voor den Soldaten als sy weder na Portugael willē.

Door gunst ten Hove in Portugael comen trouwe Indische soldaten tot goede officien.

Meerder verhael vande officien der ghetrouwe Portugesen.

Dat 30. Capittel.

Vande Portugesen ende Mestisen haer huyshouden, courtosyen, trouwen, ende ander gebruycken en manieren van Indien.

De Portugesen houden veel Slaven ende Slavinnen om pronken.

De Portugesen/ Mestisen/ ende Christenen houdē eerlijck ende seer magnifijck huys/ hebben gemeenlijck (als gheseyt is) vijf/ ses/ thien/ twintich/ sommighe meer ofte min slaven ende slavinnen tot haren dienste/ een jegelijck naer zijnen staet ende qualiteyt/ te wetē: wat die getrouden aengaet/ ende zijn in alle haer dinghen in huys seer reynlijcken ende suyver/ principalijck in haer lywaet; want hebben alle dagen hare schoone hemden ende ander gewaet datse aent lijf dragē/ so wel mans als vrouwē/ tot die slavinnē toe/ overmidts die hitte van't lād; Die Portugesen worden alle int gemeen gediēt met grooter graviteyt/ sonder eenigh onderscheydt tusschen den edelen ofte gemeene Burgeren ende Soldaten: ende in haer gaen/ conversatie/ en courtosye alle onder malcanderē op een manier; gaende laughs der straten seer lācsaē/ en met grooter hooghmoedigheyt en opgheblasenheydt/ met een slave die haer eenen grootē hoet ofte heuvel voor ende over 'thooft draeght/ om te beschutten de Son ofte regen datse hem niet en raeckt; oock gemeenlijck inden tijt van regen/ hebbense eenen jongen achter haer die een scharlaken ofte anderē langē mantel naer draecht/ om alst regent die Heeren om te doen; ende wesende voor den middagh/ draecht den jongen altoos een leren ofte fluweelē kussentgiē naer/ om inde kerck Mis hoorende/ daer op te knielen; laten haer oock meestendeel het rapier van een slaef ofte jonghen naer draghen/ om haer niet te zwaer te vallē int gaen/ ende haer graviteyt te beletten. Wanneerse malcanderen tegen comē/ een groot stuck eerse genakē/ beginnen met eenen grooten Besolas Manos het lijf te buygen/ ende die voet uyt te steken/ malcanderē te groeten met die Bonet ofte hoet tot by naer die eerde toe; desghelijcx inde Kercke comende hebben hare stoelen alle ghereet/ die haer slaven haer te voorē bereyt hebbē/ ende in comende staen alle die daer ontrent zijn overendt/ ende met die selve buyginge doen hem een groote reverentie; ende soo't geschiede dat jemandt eenige courtosye doende was als die manier daer is/ ende den geenen die't gedaen wort daer weynigh op passe/ ende hem desghelijcks niet en dede/ souden alleen om die oorsake hem vervolgen ende doen zijn huyt aen stucken slaen/ seggende: dat hy hē mispresen heeft/ 'twelcke haer om gheenen waerom te lijden en staet/ want soude die grootste schande vande werelt wesen/ so sy dat niet en wreecken/ ende als sy haer willen wrekē van jemant die haer eenighe onbeleeftheyt ghetoont heeft/ oft eenighe ander oorsake/ waer vandat het soude mogen wesen/ so vergaderen sy thien ofte twelf haerder vrienden/ bekenden/ ofte speelghenooten/ ende nemen den geenen waer daer zy't op gemunt hebben/ ende slaen hem so langhe datse hem voor doot ofte weynigh min latē liggen/ ofte doen hem alsoo deurstrijcken door haer slaven: ende dit houdense voor een groote eere ende vromicheyt/ datse haer so weten te wreken/ waer van sy haer wel dorven openbaerlijck beroemē; ende alsse hem niet en begeeren te dooden/ doense hem wel dapper een dichte ende morwe huyt cloopen/ met een dick riet/ ghelijck een mans been/ diemen noemt Bambus, soo dat hy daer met voor acht ende meer daghen ghenoech heeft/ ja latense dickwils alsoo voor doot liggen/ 'twelcke hare dagelijcse neringhe ende ghebruyck is/ sonder dat daer yet meer wert naer getaelt noch om ghesien; Oock gebruycken sy lange sacxkens met sant gevult/ waermede sy malcanderen die lendenen in morselen slaen/ en gants lam ende ghebroken leden maken; Als yemandt een ander in zijn

Nettigheyt der Portugesen ende der Slaven.

Practicke der Portegesen om den regen ende Sonne op straet te keeren.

De Portugesen laten haer altyt een kussen over straet na draghen.

Verclaringhe hoe haer de Portugesen laten dienen.

De Portugesen wreken haer eyghen eergierigheyt.

Onderrichtighe straffe der eergierigheyt.

Langhe sacxkēs vol Sand ghevult voor daerde kluppels gebruyckt.

Goënsi se quanta foro viden area pandat
Plana frequens tectis splendida dives opum?

Vt mercem hic properet gemmis auroque nitentem
Ille abducta procul vendere mancipia?

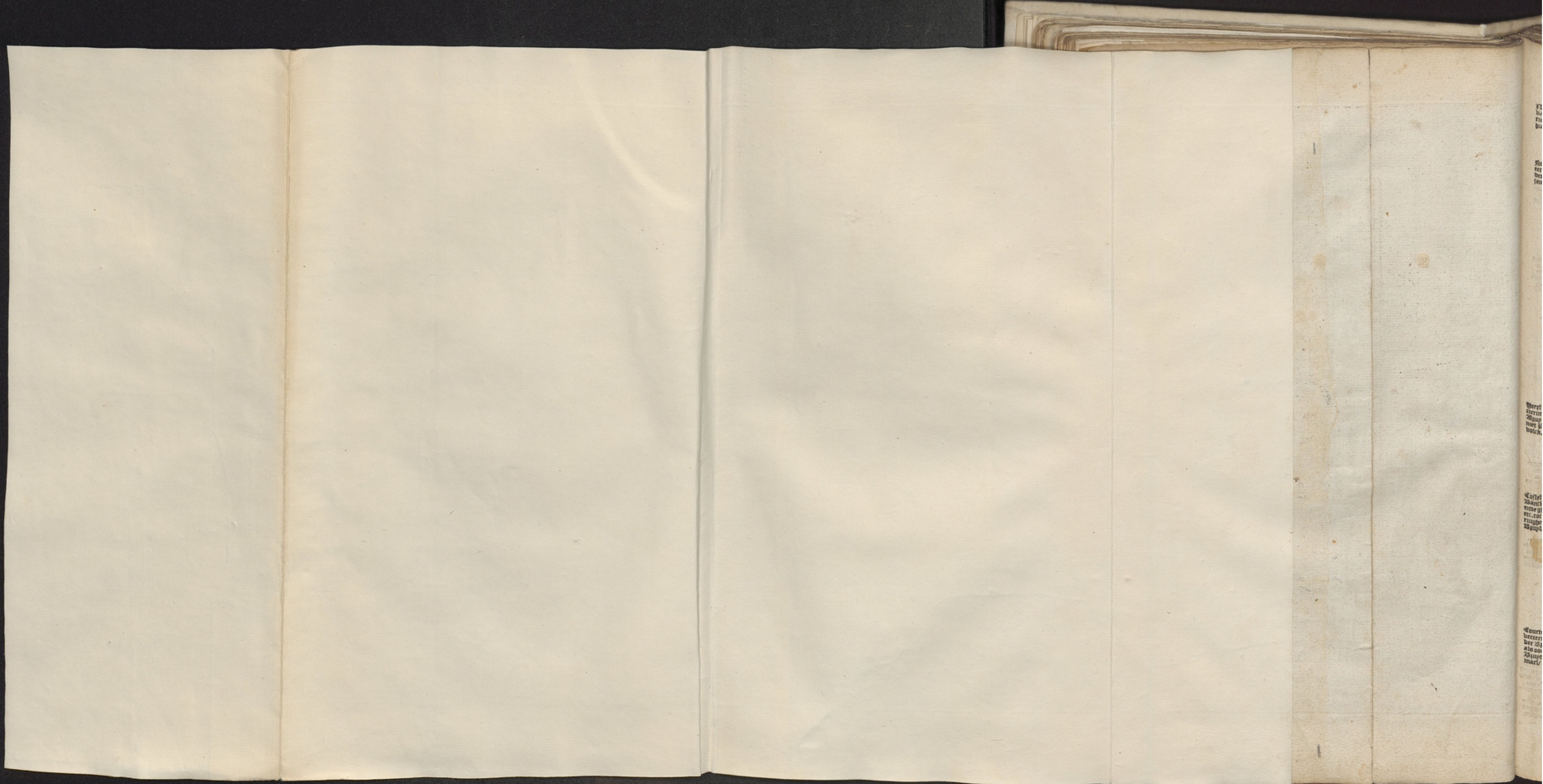
Congesta huc videas Ganges quę portat et Indus
Insulę et Eoo. maximæ in Oceano.

Hoogerb.

Fori Goensis tabernarum mercium et mercatorum illud frequentantium aperta explicatio. per I. H. Linschoten.

Claere opdoeninge vande merckt van Goa met haer winckelen waren en daegelickse Coopluyden. door I H. V. Linschoten.

44 en 45

Manieren vande visiteringhe der luysen.

in zijn huys gaet visiteren ofte besoecken/ al ist schoon dat den gevisiteerden een vande principaelste eeldom is/ ende die visiteerder een slecht Soldaet ofte ander quidam/ so is de usantie dat den gevisiteerden compt beneden aende deure met die Bonet inde hant/ met een groote beleeftheyt ende eerbiedinge/ ontfangt den geenen die hem comt besoecken/ ende gheleydt hem alsoo voorheen tot die Sale ofte camer van zijn huys daer hy hem spreecken wil/ ende presenteert hem eenen leynstoel om te sitten/ aleer hy selver gaet sittē/ ende alsdan vraecht hy hem wat zijn begeerte is/ ē hare reden volleynt hebbende/ gaet hem weder geleydē tot aen die deure/ met die selfde courtosye ende eerbiedinge met een Besolas Manos achter aen; ende soo't sake waer dat hy so niet en dede/ ende hem int sitten presenteerden eenen cleynē stoel sonder leyn/ te weten: minder ofte verachter als die hy voor zijn selven neemt/ souden hem die visiteerder qualijck te vreden houden ende voor een groote verachtinghe/ ende soecken alle middelen om dese injurie op den selfden te wreken; Wanneer sy hare bruyloften houwen ende trouwen/ het sy wie dat het mach wesen/ die eenich vermogen heeft/ niemant uytghesondert/ so vergaren alle die vrienden/ gebueren/ ende bekende te peert; die geen peerdē en hebben/ makē dat syse leenen; zijn seer costelijck toebereydt tot vyftigh ofte hondert toe/ meer ofte min/ naer dat die persoon is/ ende rijden soo altesamen in goeder ordinantie naer die kercke/ met hare dienarē/ ende hoeden voor die Son; die vrienden ende ghelepders voor aen/ ende int laetste ghelidt comt den Bruygom tusschen twee/ die sy ghevaders noemē/ ē daer naer volght die Bruyt

Noch vande eergiericheyt der Portugesen.

Heerlicke vereeringhen der Bruylofften met Peertvolck.

die ghedraghen wert tusschen twee Commeres, alle drie elck in haer Pallamkijn, wel ende op't alder costelijckste toegemaect/ ende daer naer volgen die slaven ende slavinnē die achter aen loopen gelijck die jaght-honden/ ende aldus aende Kercke comende/ ende ghetrout zijnde/ nae die usantien ende ceremonien van die Roomsche Kercke/ werden weder inde selfde ordinantien naer huys ghebracht/ ende by huys comende/ ligghen die ghebueren ende naeste vrienden inde vensters op rijcke Indiaensche Tapetten/ ende begieten die Bruydt ende Bruygom int voorby passerē met roos-water/ ende ander welrieckende gedistileerde waterē/ ē met Roosen/ Suycker-erten ende confecturen ofte Koren/ ende hebben int ghemeen die yet wat vande staet is/ hare slaven die op die Schalmeyen en Trompetten een lieflijcke melodije makē/ dat een lust om hoorē is: ende by't huys comende daerse woonen so nemen die Bruyt ende Bruygom met een nyghen ende buyghen ende groote reverentie oorlof van al die haer geacompangieert hebben/ die alle rontom te peerde staē byde deur/ ende soo gaen die Bruyt/ Bruydegom ende die Comeres boven inde venster sitten met grooter gravitept/ ende dan beginnē die haer geleyt hebben tot de getroude eere/ een voor een/ eenen loop ofte run te doen/ beginnende die gevaders ofte Comperos aldereerst/ ende daer naer die anderen also vervolghende/ tot twee ofte drie malen toe/ ende dit altoos met een gheduerighe musijcke van Schalmeyen diese in Indien seer gemeen hebben/ want die van eenigh vermoghen is/ heefter altoos van hem selven in huys; dit volendt wesende/ passeren alle voor by't venster daer de Bruydt ē

Costelijcke Banketten ende ghespel/ etc. tot vereeringhe der Bruylofften.

Courtosie ē vereeringhen der Bruyt als oock van Bruyts gastmael/ etc.

Bruygom sittē/ met een reverentie ende gaen deur/ behalven die ghevader ofte Comperos, die gaen boven byde Bruydt ende Bruygom haer gheluck biedende/ dan werden sommige confectueren ende Masapeynē voorgedient/ om eens water op te drincken/ ende naer sommighe courtopsie diese de nieu ghehouden toe wenschen/ gaen wech/ ende blijven alleenlijck drie ofte vier vande naeste vrienden/ alwaer een maeltijdt bereydt is/ weynigh van spijse: maer costelijck/ de welcke sy metten lichten overslaen/ met weynigh remoer/ ende springen daer naer terstondt mette Bruydt te bedde/ sonder eenige ander ceremonien ofte oncostē/ waermede die Bruyloft volendt ende uyt is. 'Tghesciet dickwils wel datse al met malcanderen te bedt zijn een paer uren voor der Sonnen onderganck/ want en hebben die patientie niet so lange te beyden/ als in dese landen: Wanneermen een kint sal doopen/ wort op die selfde manier geleydt naer der Kercke met peerden/ ende op't leste ghelidt comt die Peter alleen/ ende daer naer volghende twee knechts te voedt/ den eenen met een groot Silvere ofte vergulde Becken vol broots gebacken ghelijck krakelingen/ diemen in Portugael Rosquilhos noemt/ ende int midden een groote Wasse keerse/ vergult ē fraey toegemaeckt/ ende met sommige Goude ofte Silvere penningen doorsteke/ tot een offer voor die Pastoor die't kint doopen sal/ ende voorts bedeckt ende bestroyt met Roosen: dē anderen draeght een groot ende verheven silveren ofte vergulden Soudtvat inde een hant/ ende een Lampet van't selfde stof inde ander hand/ elc met rijcke ende costelijcke dwalen ofte handedoecken op die schoulderen hangen; daer naer volghen twee Palamkijns/ inde eene sidt die Comere/ ē inde ander die Vroevrouwe met het kint/ bedeckt met een costelijck cleedt ofte mantelken die daer expresselijck toe gemaect werden/ ende also die ceremonien vande doop inde Kercke volepnt wesende/ wort weder nae huys gebracht met die selfde ordinantie; ende 'thuys comende/ hebbē die selfde manier van Musijck van Schalmeyen/ runnen/ ende loopen met die peerden voorby't venster daer die Comere sit/ met die selfde ceremonien als bovē vande Bruyloft: Dit is die maniere/ usantien/ ende ghebruycke vande ghetroude/ ende die gene die huys ende familie hebben: Maer wat die Soldaten/ dat ongetroudē zijn is belangende/ varen des Somers op de Armada te water: ende inde steden ē op't land wesende/ houden haer alle int gemeen seer mangnifijck/ ende gaen alle met grooter gravitept lancks der straten/ wel getracteert met haer slaven ofte gehuerden/ die haer den hoet voor de Son ofte regen naer ende over 'thooft dragen: want men vint vande Indianen die haer daer toe verhueren/ voor den gheheelen dagh voor 25. Basarucos, dat is soo veel als twee stuyvers ofte een stooter/ voor de ghene die gheen Slaven en hebben/ ofte daer toe niet en willen gebruycken. Die Soldaten houden int gemeen met haer thien of twaelvē huys/ alwaer sy onder haer hebben een slaef ofte gehuert Indiaen ofte twee die haer dienē/ ende die hemden ē cleederen wassen/ ende hebben een stoel vier ofte vijf met een tafel/ ende elck een bedt; haren cost is Rijs in water ghesoden met wat ghesouten visch ofte ander toesausen van cleyn valeur/ sonder broodt/ ende claer Fonteyn-water tot harē dranck/ waermede

Manieren der Kinderdoopinghen.

Vergulde Wasse keerse op kinder doopinghe/ ē ander Ceremonien.

Ghewoonte der ongehoude Soldaten.

Indianē verhueren haer aen den Portugesen Soldaet/ op straet en in huysen te dienen.

sy wel te vreden zijn; wat haer cleedinge aengaet / hebben onder haer allen altemets een goet habijt ofte twee van Syde gelijckt daer 'tghebruyck is / ende als d'een uytgaet blijven d'ander in huys sitten / want in huys en heeftmen geen cleederen van doen / ende sitten alle het sy wie dat het oock is / alleenlijck int hemdt ende lijnen borysen aen / eñ voorts bloot door die groote hitte / want al gaetmen twintichmael op eenen dagh uyt / soo salmen hem soo veel mael cleeden / ende elckẽ mael weder ontcleeden alsomẽ 'thuys comt; Sommige Soldaten hebben eenige Edelmannen ofte Capiteynen / die haer altemets wat gelts by leggen om haer te cleeden / om datse wederõ alst tijt is bereyt soude wesen met haer te gaen inde armada des somers eñ oock om haer te vrient te hebbẽ / by nacht ende ander tijden / haer te geleyden ofte haer te helpen wreken alsser eenighe in jurie ofte leet gheschiet is / ghelijck verhaelt is / wãt die in Indiẽ die meeste Soldatẽ te vrient heeft is de meeste ontsiẽ eñ bevreest; in somma datse haer op dese manier altesamẽ eerlijck onderhouden sonder onderschept daer aen te sien vande beste van't landt; Veel ende meest hebben hare principale assistentie ende onderhout vande ghetroude vrouwen vande ander Portugesen ende Mestisen / ende oock Indiaensche Christenẽ / die altoos goede uytreyckinghe ende handtgiften doen / om hare boose begeerten ende onkuysheyt te versaden / 'twelck sy int heymelijck genoech weten by te brengen; daer zijnder oock die haer generẽ die eenige faveur van vrienden hebben / met hier ende daer te trecken / met eenighe trafficke eñ handelinge van coopmanschappẽ / welckmen Chatijns noemt / dese verworpen 'tofficie van soldaetschap inde armadas te varen ende den Coningh te dienen / want als ghesept is / daer niemant tot ghedwonghen wert / al comense int register van Portugael; niet jegenstaende behouden evenwel den naem van Soldaet so langhe alsse eenloopent ende niet ghetrout en zijn; die Soldaten begevẽ haer hedendaeghs meer tot Chatijnen ende cophandel te drijven / dan om den Coningh te dienen in zijn armeyen / oorsake dat die Capiteynen ende edellyden beginnen te verslappen die Soldaten goet te doen / voor datse in voorige tijden pleghen te doen; Desgheiycks soecken alle meest haer tot rusten ende wellustẽ te begevẽ / waer om haer so yo't connen te weech brenghen lieber tot handelinge begeven van d'een plaets op d'ander te trecken / ende te trouwen eñ neder te slaen / eensdeels dat die dienstẽ weynigh betaelt worden aende slechte Soldaten / om dat wanneerse al hebben thien ofte twintich certificatie van harẽ tijt ende dienstẽ gedaen / so en hebbense die macht niet om die reys nae Portugael te doen / ende eenige presenten met te nemẽ / om aldaer te schencken / want sonder dat sy niet veel gehoort noch gesien en zijn / eñ oock alse al schoon eenigh offitie ofte ampt naer hare qualiteyt vercreghen hebben / soo loopt het so langh aen al eer den tijt comt dat syse moghen bedienen / datter so veel naer een offitie ofte ampt staen / ende d'een naer d'ander gheprovideert wert / dat dickwils den tijt met het leven voleyndt / al eer den dach verschijnt dat sy een beurt crijgen: ten anderẽ die verdigheyt vãde wech eñ perijckel vãde lãgduerighe Zee-vaert doet menigh in Indien blijven / ende hem aldaer te gheneren / so hem dat beste eerst voor der handt comt; Om alle dese oorsaken en werdt altans in Indien die oorloghe so vierigh niet ghedreven noch nieuwe landen gheconquesteert ende ontdect / alst wel inden eersten geschieden / die doen alleenlijck streden om prijs eñ eere te verwervẽ / eñ goede fame na te latẽ maer nu ter tijt zijnse al om rapen uyt / so wel die Vicoreys, regierders / als alle d'ander / ja tot die Geestelickheyt toe / en wort weynigh gepast op't gemeene landts welvaert ende des Coninghs dienst / dan alleenlijck hare particulaire intresen / eñ maken hare rekeninghe dat sy daer maer drie jaren elck in haer ampt zijn / waerom expresselijck seggen: niet te willen verbeteren dat andere voor haer niet gedaẽ en hebben / laet sorghen die naer comen / want die Coningh haer sulcke ampten ghegeven heeft / om haer diensten te betalen / en niet om 'tlandts profijt te voorderen / daerom en werter tegenwoordigh in Indien niet meer gewonnen noch ontdect: maer eer verliesense altemets hier en daer een plaets / hebben genoech te doẽ datse behouden en beschermen datse besitten eñ van langhe jaren in haer gewelt hebben / ende datse die custe ende Zeevaert schoon houdẽ / hoe wel datter menigh Coopman moet het zijn verliesen / al eer eẽ jaer ten eynde gaet / door de onveylighheyt vande Zee / ende onachtsaemheyt vande Portugesen ende hare regieringhe / ende is te beduchtẽ dat het alle daeghs sal verargeren / alsmen openbaerlijck mach speuren daer op lettende / waermede ghenoech verhaelt zijn de manierẽ der Indische Portugesen / ende hare usantien van oorloge die sy al te water plegẽ / wãt te lande en canmẽ niet reysen / overmits die verschepde Coninghrijcken eñ natien van volcken die onder malanderẽ altoos oneens zijn / ende sommighe vrienden ende ander vyanden vande Portugesen: want die Portugesen hebbẽ alleenlijc sommige plaetsen / stedẽ eñ Fortresen met haer havens op die Zee-kant gelegen / sonder yet binnẽ het land innewaerts te hebben / als wy inde beschrijvinghe vande custe verclaert hebben; By dese naervolgende figuere machmen sien hoe die Portugesen ghetrouden en Soldaten in Indiẽ langs der straten gaen / desghelijcx hoe dat sy te peerde rijden / niet alleenlijck die Edel-luyden: maer elck een die eenige macht heeft eẽ Peert t'onderhouden / soo Coopman als Ambachtsman wie dat die zijn / ende hoe datser laten dragen inde Pallamkijns; over die straten ende deur die stadt alst haer niet en lust te peert te rijden ofte te voet te gaen; oock soo machmen sien het fatsoen vande Fusten daerse met ten oorlogh te water varẽ / die welcke hare vyanden die Malabaren oock ghebruycken: want anders geen schuyten noch Schepen en hebben; doender groot quaet met / zijnseer licht / so wel te seylen als te roepen / men gebruyckse oock tot coopvaerdije / om die bequaemheydt daer mede over wegh te comen.

Ghewoonlijcke spyse ende habyten der Soldaten.

Binnenshuys gaetmen int hemt maer uytgaende treckt men cleederen aen.

De Capiteyns ghebruyckẽ middelen om den Soldaten te vrient te houden.

Van hoerreye der ghehoude Vrouwen.

Soldaten beghevẽ haer wel tot coophandelinghen.

Cleyn onderhout ende quade betalinghe is de oorsake dat de Soldaten haer tot coophandel begheven.

De onwilligheyt der Soldaten is oorsaeck dat nu weynigh landen geconquesteert werden.

Eyghen-b[...] is oorsa[...] saem so[...] ghe in o[...] nings d[...] te vergr[...]

Verslapp[...] des ghet[...] wen dien[...] voer hae[...] der verlie[...] dat ghe[...] nen is.

De Portu[...] sen hebben sommighe Fortresen [...] de Zee ca[...] maer we[...] binnen [...]

Het bysl[...] de contref[...] sel verth[...] der Portug[...] sen mane[...]

Dat 31. Capittel.

Vande manieren ende usantien der Portugaloysers ende Mestisen vrouwen in Indien.

DIe Portugesen / Mestisen ofte Christenen vrouwen in Indiẽ sietmẽ seer weynich want sitten meestẽdeel verborghen in huys / eñ en gaen niet uyt dan seer selden / alsse te Kerckẽ gaen ofte malcanderen gaen visiteerẽ / 'twelck noch seer selden geschiet: ende daerenboven alsse uytgaen worden

Portugesche vrouwen [...] men weyni[...] op straet [...] ter Kercken comende [...] dense seer curieus ende bedeckt [...] ghedraghen.

Gestus et habitus tam civium que militum Lusitanorum in oriente agentium, cum publicum prodeunt.

Contenancijen en habyten der Portugeesers so burgers als Soldaten in oost Indien als se op die straten comen.

46 en 7

Naves çeloces ſeu biremes, quibus Bello et transportandis mercibus utuntur Luſitani, et eorum hoſtes Malabares.

Fuſten welcke die Portugeeſen ē haer vianden die Malabaren gebruijcken ter oorloch, ē om coopmanſchap te voeren—

46 en 47

Naute Arabes quibus naves suas regendas Lusitani committunt
in quibus cum uxoribus ut plurimum habitant.

Arabischer scheepluyden, welcke die Portugeesen, haer schepen vertrouwen
te regeren, in welcken sij oock met haer wyven meest woonen.

Habitus Abissinorum quibus loco S. Baptismatis
frons nutiritur.

Habyten der Abissynen wt paep Ian slant welcke in plaets van
doop gebruycken brantmercken int aensicht.

61 en 62

Hac forma Lusitanorum nobiliores et qui opulentiores se gestari iubent

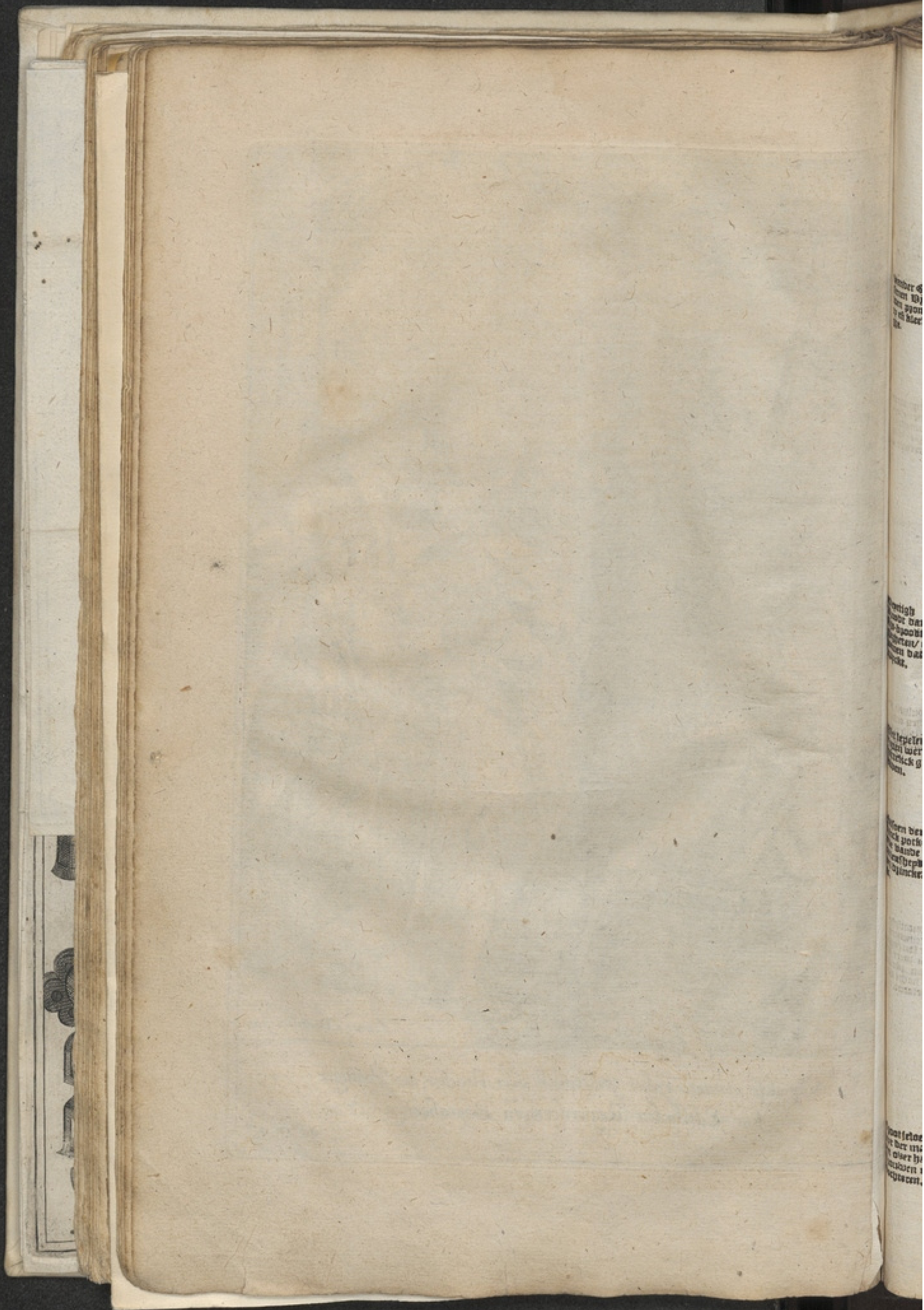
Op dese maniere laeten haer die Portugeesen draegen die van affcomtste en vermoegen zyn.

46 en 47

Hoc habitu, qui e Lusitanis Nobilitate aut dignitate clariores in India fere conspiciuntur per plateas obequitant.

Op dese maniere rÿden gemeenlick over straten die Portugee:sche Edellieden Regierders en Raetsheeren.

wordē noch seer wel bewaert / want worden ghedraghen in een Pallamkijn met een cleedt ofte matte bedeckt/ so datmense in gheenderley manier siē en can; wanneerse ter Kercken gaen ofte eenige visitatie doen / hebbē seer costelijcke cleederē aen / ende gouwe Braseletes ende Manilias aen haer armen / ende costelijcke ghesteenten ende Peerlen; aen haer ooren hanghen riemen vol Juweelen ende Clenodien; die cleeren van Damast/ Fluweel/ende Brocado/ wāt die Zijde is het slechtste datmē dragen mach; in haer huysen alle int gemeen gaen met bloote hayre ende ontdeckten hoofden met een hemdeken genaemt Baju, 'twelck haer comt tot over den Navel / ende is so fijn datmender het geheele lijf door siet/ eñ vande Navel nederwaerts draghen maer eenen gheschilderdē doeck drie ofte viermaels om't lijf gesmeten; dese doecken zijn seer frap gemaect/ ende sommighe costelijck met alle figueren eñ loof-werck van diversche coleuren/ voorts is die reste van't lijf bloot/ sonder yet aēde beenē noch voeten te dragē/ dan met de bloote voeten inde muylen ofte Pantoffelē/ gelijck oock de mans desgelijcx; Dese dracht hebbense altoos int huys/ out ende jonck/ rijck ende arm/ niemant uytghesondert / want sy niet uyt en gaen/ dan seldē / ende dat bedeckt ende gedragen/ ende wat datter buytenshuys van doen is dat beschicken die Slavē ende Slavinnen; Die vrouwen en eeten gheen broodt ofte seer selden/ noch oock die Slaven noch Slavinnē/ niet datse sulcks laten om die dierte/ want is seer ghenoech ende in grooter abondantie/ dan zijn so gewent op het Rijs te eeten/ dat sy selfs anders niet en begeren/ 'twelck sy koken met water/ ende eetent met eenige gesouten visch/ ofte een ghesouten fruyt ghenaemt Mangas, oft met eenige anderen compost van visch eñ vleysch gemaect met sop dat zijder op gieten/ ende alsdan eetent mette hand/ wantmē daer gheen dingh met lepelen en eet/ en soo zij't yemandt saghen doen / soudender niet spotten; Desghelijcx wanneer sy drincken/ hebben een manier van Potgiens gemaeckt van zwarte aerde/ zijn seer fijn en dun/ op die manier vande pullen diemen by ons ghebruyckt om die bloemen in te setten / ende binnen inden hals is een schildekē vol gaetgiens; Dit cruyrken wort ghenaemt Gorgoletta, om dies wille dat alsmen wil drincken soo houtment om hoogh om niet aende mont te raken / eñ alsdā comt het water door de gaetgiens die binnē inden hals int schildeken staen / ende loopen al gorgelende inde mont sonder een druppel te storten/ 'twelcke sy doen door groote reynigheyt/ om dat niemandt het aende mont souden setten/ ende wanneer daer yemand eerst nieu van Portugael comt/ eñ wil dan beginnē te drincken op haer manier als voorseyt is/ ende door die ongewoonte hem bestort/ hebben dan een groot playsier ende belacchen hem/ eñ heeten hem Reynol, welcke is een spots wijse naem/ van die eerst nieu uyt Portugael comen/ ende haer noch niet en weten met die gravitevt eñ andere ceremoniē te houden op die Indiaensche manier/ ende worden int eerste seer nageroepen lancks der straten gaende / tot dat sy door gewoonheyt die Indiaensche manieren aen wennē/ daer sy haer wonder wel terstont weten toe te begeven; Die mans zijn seer jaloers van hare vrouwen/ want en sullen geen ander mans persoonē in hare huysen brengē hoe goede vrient dat hy soude mogen wesen/ die zijn vrouwen ofte dochterē soude mogen sien/ ten ware eenige compere ofte andere getroude met zijn vrouwe in geselschap/ en datse alsoo metten anderen yewers op een speelhuys ofte elders gaen vermaken eñ verlustē/ altoos wel omringt met hare slavē ende slavinnen tot een bewaernisse ende dienste; so yemandt aen die deure quam vraghen naer den man/ soo loopen die vrouwen ende dochteren terstont binnen ende verberghen haer / ende alsdan blijft die man alleen om die vā buyten bescheydt te doen; oock soo en laten sy gheen mans persoon / het sy hoe naer maechschap die soude mogen wesen/ die over die vijfthien jaren passeert in huys woonen daer vrouwen eñ dochteren zijn/ al waert haer eygē Sonen/ of hebbē yewers beneden of bezijdē het huys eenige camers ofte huysen daerse woonen eñ byde vrouwen niet comen en mogen / ende al daer sendense haer eeten ende nootdruft; want is dickwils geschiet datmē die neef heeft gevonden by zijn ooms huysvrouwe / ende den broeder byde broeders Huysvrouwe / ja den broeder by zijn suster/ welcke ick er sommige ghekent hebbe die op sulcke feyten bevonden zijn/ ende die vrouwen met de selfde van haer eygen mans also zijn omgebracht; Die vrouwē zijn uyter matē Luxurieus eñ onkuysch: want men vinter seer weynigh al hebbense ghetroude mans/ ofte sy hebben daerenboven noch een ofte twee van diemen noemt Soldaten/ daerse met boeleren, om dat te weeghe te brengen/ soeckē alle practijcken ende listigheyt/ deur beschickinge van hare Slavinnen ende Coppelerssen by nacht eñ ontijden/ over mueren/ hecken/ ende daecken/ hoe seer datse ommers bewaert zijn; Oock hebbē sy eē cruyt ghenaemt Dutroa, 'twelcke heeft een saet/ het sap daer van uytghestooten doen sy yewers in / ende gheven't hare mans t'eeten ofte te drincken/ ende terstondt wort den man al of hy half uyt zijn sinnen ende sonder ghevoelen waer/ ofte gheheel sot/ al lachende/ ofte neemt hem somtijts slapende/ gants ende al ghelijck een doot lichaem/ in somma dat sy in zijn presentie mach doē al wat sy wil/ ende met haren Boel haren wellust pleghen/ sonder datter die man eenige kennisse af draecht/ dit soude hem alsoo dueren 24. uren lanck/ maer wanneer sy hem zijn voetē met cout water wasschē/ comt weder tot zijn selven/ ende weet nieuwers af/ want meent dat hy gheslapen heeft.

Gheen mans persoonen boven 15. jaren/ al waerent oot eyghen kinders moghen woonen in huysen daer vrouwē ofte Dochters zijn.

Onbetaemlijcke luxurie eñ onkuysheden der ghetroude vrouwen/ &c.

List der vrouwen om hare oncuysheyt te volbrenghen/ door eē slaepdranck diese hare eyghen mans ingheuē.

Annotatio D. Palud.

Dutroa, van sommighe Tatula gheheeten, van andere Datura; op Spaensch, Burla dora; op duytsch, Ighel kolben; in Malaba Vnmata Caya; in Canara, Daturo; op Arabisch, Marana, van die Persianen ende Turcken, Datula, Die beschrijvinghe van dit Cruyt ende dese Vruchten, leest die Herbaristen: Soo yemande een halve draghme van dit saet in krijght, blijft voor een tijdt zijn sinnen berooft met een ghestadigh lacchen, &c.

Daer wert oock menighen man vergeven van hare vrouwen alsse hē maer moede zijn: want weten te maken een vergift ofte fenijn/ het welcke sal den persoon diese't in gheven/ dooden op die ure datse willen / ende 't fenijn daer naer bereydt hebben; sy makent dat het ses jaren een int lijf can dueren sonder yet te beschadighen/ ende als die ure genaeckt daer zij't op ghemaeckt hebben/ sal daer met deurgaen sonder een half ure te faelgierē; makent van een/ twee/ drie jaren/ maenden eñ dagen/

Vrouwē vergiftigen hare mannen/ &c.

ghelijck

gelijck't haer inde fantasie comt/ gelijck ick't aenveel gesien hebbe/ eñ daer seer gemeen is. Oock wordender veel Vrouwẽ vã haer eygen Mans omghebracht en ghedoot wanneer sy haer in overspel vinden / ofte daer maer suspitie ende vermoeden af hebben / so steken'se haer die keel af / en gheven drie oft vier ghetuyghen datter vreemde Mans by nacht en ontyden ofte by daegh in hare huysen ghecomen zijn by haer Vrouwen / ofte yewers elders / hoe dattet soude moghen wesen / waer mede terstont weder vry en vranck zijn naer die Wetten ende Loyen van Spaengiẽ ende Portugael/ ende moghen terstont weder een ander trouwen/ alle het welcke niet en helpt om haer bevreest te makẽ/ ende hare onkuyshept af te breken / doch wordender jaerlicks ontallijcke also omghebracht van haer eygen Mans/ ende is so gemeen/ datmender gants gheen verwonderinghe af en maecht/door de ghewoonheyt; Die Vrouwen segghen oock plat uyt datter geen beter doot en is/als also te sterven: want segghen datse also door liefde ghesacrificeert worden/ dat haer dunckt eerlijck te wesen. Die Vrouwen zijn in't gemeen van naturẽ seer reyn ende puntich so wel in haer huysen als aen hare persoonen ende lijf: want boven dien dat het dagelijcks al schoon is watse aen't lijf draghen/ soo hebbense noch voor een ghebruyck haer alle daeghs vande hoofde tot de voetẽ 'tgeheele lijf te wassen/ eñ dickwils tweemaels / des smorgẽs eñ snamiddaeghs/ ende so menighmael als sy haer ghevoech doẽ ofte water makẽ/ ofte excessie hebbẽ met hare mãs/ sullẽ elcke reys haer weder wassen/ al waert oock 100. mael op eenẽ dagh ende nacht; zijn van weynigh werckẽ/ eñ seer gheneghen tot welrieckende kruyderen/ oock tot die Perfuymen / Wierooken / ende haer over't lijf ende aen't voorhooft te smeren met welrieckende Sandalen/ ende ander dierghelijcken houten / diese daer toe met water aen stuckẽ malen ofte wryven; Ooc gaense eenen gheheelen dagh knauwen bladeren/ diemen heet Bettele, met kalck/ ende een Fruyt ghenaemt Arrequa, waer van wy op een ander sullen tracteren by de fruyten ende specerijen; Dese Arrequa is sommighe so sterck/ datmender by naest gheheel droncken af werdt/ ende gants ginder en weer suyselden / hoe wel in't aensien ende oock in smaeck by naer hout ofte wortel ghelijck is; Dese drie dinghen sittense eenen gheheelen dagh en knouwen/ ghelijck die Ossen ende Koeyen erkauwẽ/ swelgen het sop daer van in/ eñ spouwẽ die rest uyt/ waermede de mont so roode ende swart makẽ/ dat het voor die't niet ghewoon en is / een walch om sien is/ alle het welcke met het wassen/ wierooken/ smeerẽ mette Sandalen/ hebben geerft vande Jndiaensche Heydenen/ die alle dat selfde in manier ende ghebruyck hebben van oude tijden af tot noch toe; Seggen dat het die tanden conserveert ende goedt hout; dienstigh voor die Maghe/ ende teghen stinckende asem ende mont/ in somma dat zy't so ghewent zijn te knauwen/ dat waer datse gaen ofte staen/ moeten altoos dese bladeren met haer toebehoort by haer hebbẽ/ ende die Slavinnen desgelijcx gaen't altoos over die strate kauwen waer datse gaen/ jae zijn daer toe so ghewent/ dat sy haer laten duncken/ sonder dat niet te moghen leven: want haer gemeen werck is eenen geheelen dagh te sitten als de Man uyt is achter die Mat die voor't venster hanght/ altoos met het Bettele te kauwen/ ende sien passerẽ het volck op die straet sonder ghesien te worden/ dan alsser yemandt passeert die haer aenstaet / ende eens een gesicht willen geven/ dout die Matte op/ waer mede sy den voorby passeerder een groot faveur doet/ ende met dusdaneghe verthooninghe ende ooghsprecken / maken hare beginsels vã vryagie/ welcke sy daer nae met die Slavinnen ten effecte brenghen / daer sy duyvelsche listighedẽ toe wetẽ te vinden: want nacht en dagh anders nieuwers op practiserẽ ende gantselick haer werck daer af maken: eñ om die natuere daer toe stercken / ende die vierighe begheerten te meer te verwecken / eten oock meest dese Bettelle, Arecca eñ Kalck / ja hebbent snachts by haer bedde staen; ende behalven dien/ soo etense hande vol Giroff-naghelen/ Peper/ Genghber/ ende een gebackte specie/ ghenaemt Cachunde, die van alle specerije ende heete kruyderen te samen gemenet zijn / ende andere dierghelijcke specien / alles om die luxurie te vermeerderen.

Mans doodẽ haer eyghen Vrouwen om aloũe.

De Vrouwen achtent een sacrificie van haer eyghen mans ghedoot te worden.

Seltsame ceremonien van uytwendighe reynigheydt jegens groote oncuysheyt.

Genegenheyt der vrouwen tot welrieckende perfumen ende ander soete cruyden/ &c.

Remedien om de tanden/ maghe ende asem suyver te bewaren.

Practijcken ende list der vrouwen ... de jonghe ... sellen aen ... halen.

Die vrouw... eetẽ ... den ... om haer ... te ver...

Annotatio D. Palud.

Cachunde is nae mijn opinie gemaeckt uyt die specien Galiæ Moscatæ, met sap van Soethout, zijn swarte koeckxkens, daer sekere Characteren op staen; inden eersten seer bitter van smaeck, eyndtlicken seer lieflijcken ende soet, het hert ende die maghe sterckende, ende eenen lieffelijcken asem ghevende.

Eñ en latende niet alleen genoegẽ dat voor haer alleenlijck te gebruyckẽ: maer doẽ noch daerenboven die mans duysent dierghelijcke cruyderen in nemen/ willens ofte onwetens/ om hare wellusten een versadinge te gheven/ dat haer evenwel met geen dingh ter werelt can versaden; zijn oock seer genegen in eenige cisternen ofte baden / hare recreatie nemende met zwemmen datse gemeenlijck alle seer wel weten te doẽ: want daer zijnder seer weynigh oft sy souden een goede Revier van een half mijl over zwemmẽ/ waer mede van de vrouwen genoegh is/ ende willen in ander dingen voortvaren/ die figuerẽ ende afbeeldinge om die te beter te verstaẽ/ machmẽ sien hier naer alwaer staen de vrouwen cleedinge alsse inde Kercken ofte uyt gaen/ so wel van die jonghe dochters als van die ghehouden/ ende weduwen/ diemen elck in haer dracht mach onderscheyden/ oock ghelijck alsse in huys zijn/ met het schotelgien met Bettele inde handt/ hare daghelijckse eerkauwinghe; oock hoemense over die straten inde Pallamkijns draeght/ met hare Slavinnen voor achter en bezyden loopende; oock gelijckse by nachten met hare mannẽ en Slaven gaen eenige aflatẽ te winnen/ ofte die Kercke by nacht gaen besoecken/ 'twelcke sy gebruycken op die manier van bevaerden/ want alsdan te voet gaen/ waer mede sy meenen meerder verdienstẽ te verwerven/ 'twelc haer daeghs niet toe gelatẽ wert: wãt sy so veel niet betrout en zijn. dese Bevaerden ofte nacht visitatien houden sy voor een groote recreatie eñ vryheyt: want sy daer op hopen ende wachten ghelijck die kinderen na die kermissen eñ ander feesten/ desgelijcks die Slavinnen diese in weerdẽ houwen/ en nemmermeer uyt en gaen dan op alsulckẽ bevaerden ofte inde Kercken op die feest-dagen/ met hare vrouwen achter 't Pallamkijn, op welcke daghen hare boelen adverteren/ ende laten die vrouwe altemets inde Kerk ofte uit gaen nemen

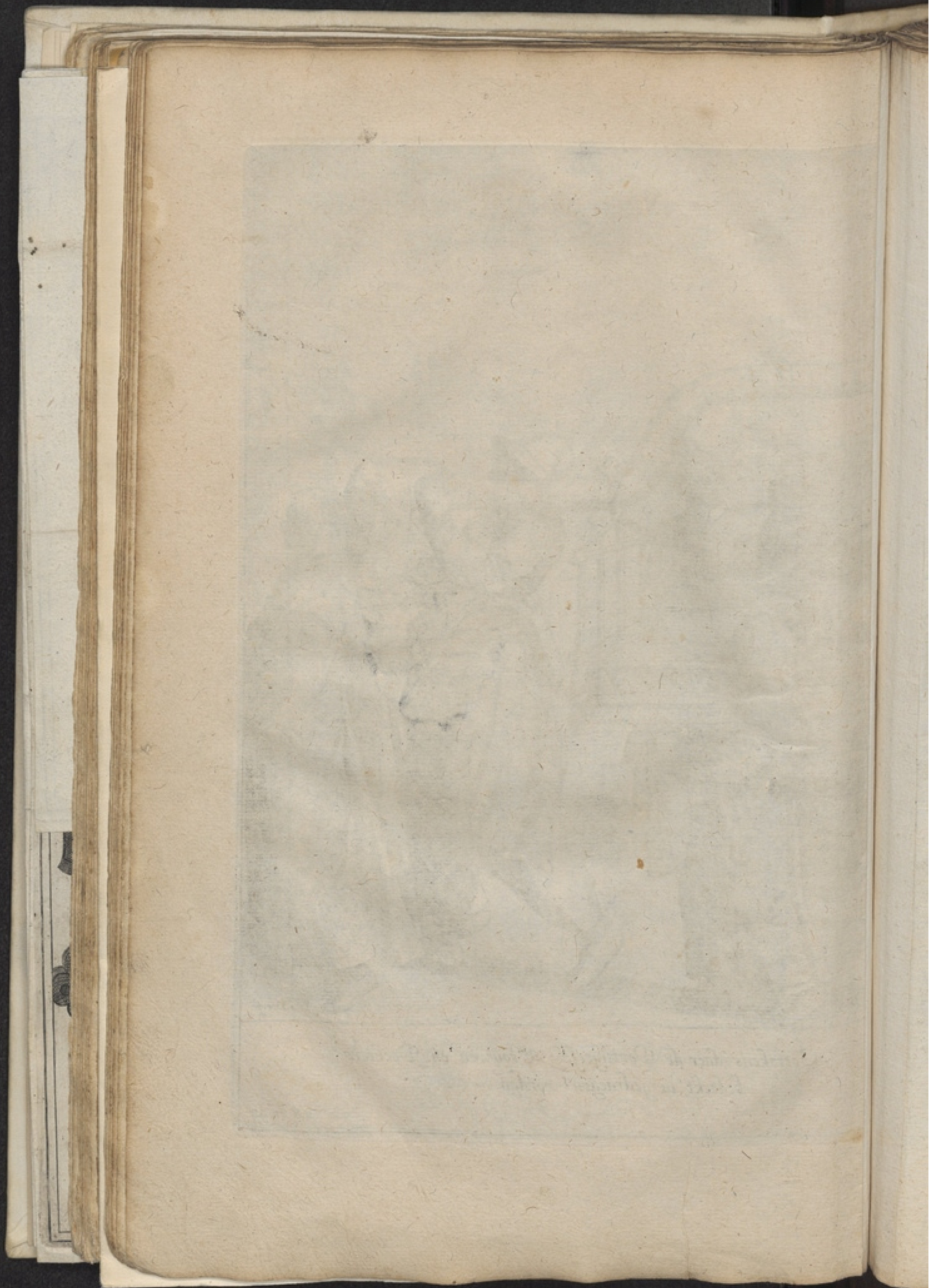
Vrouwen ... neghen ... constigh ... swemmen.

Heymelijcke ceremonien der kercken ... gen ... vrou ... by nachte ... ghelaten.

Lectuli quibus Vxores et Filię Lusitanorum contecte gestantur

Coetskens daer de Portugeesche Vrouwen en Dochters bedeckt in gedraegen worden .

Ratio qua coelo pluvio et alias Lusitanę gestantur comutantibus ante retro et utriumq; famulis

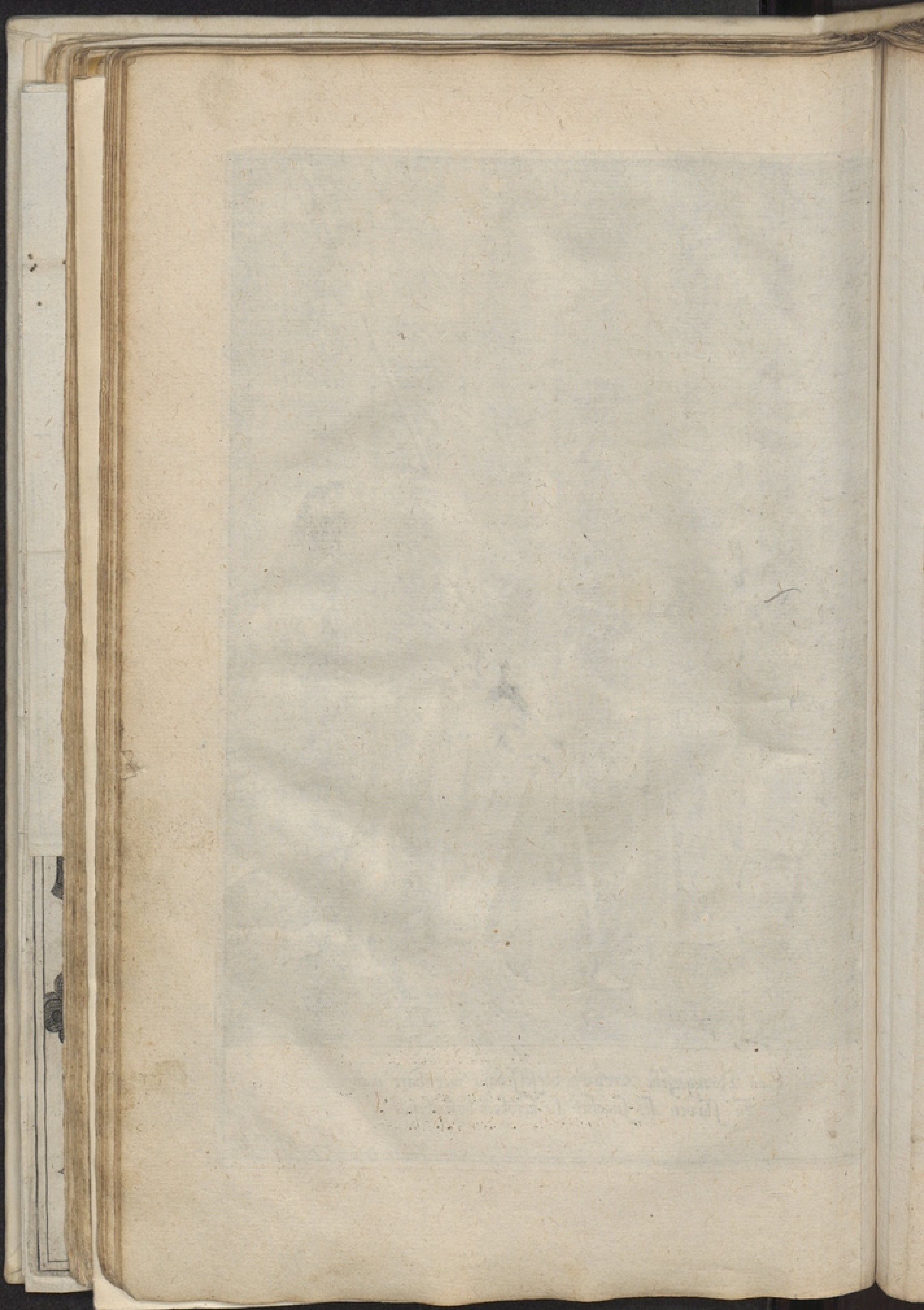
Maniere vandie Portugeesche vrouwen en̄ dochters te draegen alst regent en̄ oock op ander tyden met haer slaven en dienaers voor achter en besyden

48 en 49

Lusitana, templa noctu invisura, comitata
marito, et servis.

Een Portugeesche vrouwe verselschapt met hare man
en slaven des snachts die kercken besoeckende.

Virginis Lusitanę in India gestus et amictus.

Cleedinge en dracht van een Portugeesche Dochter ofte Maecht in Indien.

Matronarum et conjugatarum foras prodeuntium vestitus et ornatus.

Der Portugeesen gehoude Vrouwen, habyt en cyraet.

Viduarum Lusit. amictus quem iterum nuptę deponunt resumpto nuptarum habitu.

Cleedinge en dracht der Portugeescher Weduwen welcke weder houwende aflegge, weder aen nemende der gehouder dracht.

Vestitus et comptus Mulierum cujus cunque ordinis et ætatis intra ædes.

Der Vrouwen cleedinge en hulsel binnen shuys van wat staet en ouderdom die zyn.

48 en 49

Practique der Slavinnen/ om de Jonge gesellē in haer groorlosde kerckganghen te spraeck te comen.

nemen eenē slypp-ganck pewers in een winc-
kel ofte kroech/ diese daer toe op haren duym
hebbē/ alwaer harē Boel de leus wech heeft/
ende metter haest een spronck reys doen/ende
stracks weder haren wegh volght: eñ ist dat
sy eenē Portugees ofte eē wit Man tot haren
Boel heeft/ is daer mede soo verheven/ datse
meent datter niemant by haer te gelijcken en
is / waer op sy dan onder malcanderen haren
roē dragen/eñ sullen hare Meesters eñ Vrou-
wen al af stelē om hare Boelen eñ byslapers
te geven/ met welcke soldije haer veel Solda-
ten haer beter generē/ dan als sy vandē dienst
vanden Coningh ontfangen; eñ soo dese Sla-
vinnen eenige kinderen crijgen/ blijven voor
de Meester. Die daer seer wel met te vredē zijn/
want blijven hare captijven/ten waer sacke
dat die vaders Portugesen ofte andere vrije
persoonen waren/ eñ mogen alst kindt gebo-
ren is/ binnen 8. daghen gaen belijden dat het
haer kint is/ eñ betalē dē Meester een cleyne
somme gelts/ vā't recht daer toe geordineert/
waer mede vry blijft/ maer niet de Moeder/ eñ
soo't over die 8. ofte 10. gesette dagen passeert/
en daer na niemant en quā talen/ al ist schoon
van een vry man/ eñ daer nae het selfde quam
eysschen/ so ist des moeders heere captijf/ ende
machē dan houden op so hooghen eñ leeghen
prijs alst hem gelieft/ sonder dat hem jemant
mach dwingen dat te vercoopen: Het geschiet
selden ofte nimmermeer/ dat een moeder haer
kindt ombrenght ofte wegh werpt / ofte die
Vader toestiert/ al waerse noch soo arm/ vry
ofte captijf: want sy meer met eē kint pochē/
eñ haren roem op draghen / principalijck alst
vā een wit man is/ dan op alle dē schat vande
werelt/ eñ sullent den Vader om geē dinck ter
werelt over gheven/ ten waer datment haer
heymelijck ontstael ende also ontvoerdē: Het
opvoeden vande Portugesen Mestisen eñ an-
der Christen kinderen is/ van datse ghebooren
worden naeckt/ alleenelijck met een cleyn cort
hemdeken / ghelijck die vrouwen Baju over't
lijf/ sonder yet meer / tot datse den ouderdom
hebben/ om inde broeck ofte 'tpack te dragē.
Sy worden ghevoet ende gespeent sommige
van hare Slavinnen ander vā Indiaensche
Vrouwen/ die haer daer toe verhuerē/ wiens
Figueren eñ conterfeytsel mē mach sien ach-
ter 't Pallankijn gaende/ daer die Vrouwe ge-
draghen werdt / ghelijck als sy ghemeenlijck
al gaende het kindt draghen/ alles nae't leven
afghemaeckt.

Der Slavinnen kinderen blijven des Meesters Captive so de Vader gheen Portugees is.

De Slavinnē houden haer kinderen in seer grooter estime.

Van der kinderen cleedinghen/ etc.

Dat 32. Capittel.

Van de Viçorey, van Portugael in Indien, ende zijn regieringhe binnen Goa.

Die Viçoreys des Coninghs vā Por-
tugael werdē naer Indien gesonden
alle 3. jaren een sonderlinge; somtijts
blijvē oock wel lāger/ na des Coningh
believen: maer seer seldē; houdt zijn residentie
binnē Goa, welck is die Hooft-stadt; vā daer
wert geheel Indien geregiert; Aldaer worden
jaerlijcx die Armaden te water toe gemaeckt
eñ uytgesonden/ als geseyt is. Heeft zijnē raet/
Tribunalen/ Cansellarye eñ rechteren in als
ghelijck in Portugael; eñ alle rechtē eñ Justi-
tien worden door hem volbracht eñ voldaē in
des Coninghs naem/ niet jegenstaende/ soo't
saken van groote importantiē zijn/ van eenige
rechten die't Civil aen gaen/ mogē appelleren
nae Portugael: maer in Crimineele niemant/

De Viseroy eñ raets Heeren houden huys eñ recht in Goa/ maer men mach op Portugael appelleeren.

dan die de tijtels van Edel-man hebben; Dese
en mach de Viçorey ten uytersten niet senten-
tieren: maer wel ghevangen seynden na Por-
tugael/ ten waer door particulier bevel vandē
Coningh; In zijnen staet hout hem seer mag-
nifijck : gaet weynigh uyt/ dā somwijlē op ee-
nighen Sondagh ofte Heylighdagh/ als hy ye-
werts ter kercken gaet/ eñ in't uytgaen heeft
zijn trompetten eñ Schalmeyē/ die inde gal-
lerije vā zijn Palleys eē lustige Muzijck ma-
ken/ eñ uyt rijdende wert gelept en geaccom-
pangiert van alle den Adel ende Burgerē die
Peerdē hebbē/ met zijn hellebardiers te voet/
bezijdē eñ achter hem; ende inde kercke heeft
zijnen leen-stoel in't hoogh Choor / met Flu-
weel eñ vergulde nagelen gevoepert/ ende een
Tapijt met 2. Fluweelen kussens onder zijn
voeten eñ knien/ eñ voor hem een cleyne stoel/
bancks-ghewijs/ met een Fluweelen kussen/
om met zijn armen op te liggen/ eñ zijn Edel-
mannen sitten by hē : maer buytē 't Choor/ eñ
heeft zijn Cappellaen die by hē staet/ die voor
hē bidt / eñ de Aerts-bisschop sit alleenlijck aē
zijn slincker zijde/ als die mede inde kerck is/
op de selfde manier vā setel stoelē eñ kussens/
al waer sy ghedient worden met alle die ceri-
monien als die Coninghē van Portugael in
hare kercken plegē gedient te werden / eñ als
hy weder in zijn Palleys comt/ wordē weder
die Trompettē eñ Schalmeyen geblasen/ ge-
lijck als in't uyt gaen: In't Palleys aen zijn
sael heeft zijn wacht vā Hellebaerdiers: Bin-
nē inde groote Sale daermē gemeelic dē raet
hout staē nae't leven geschildert alle die Viço-
reys die in Indien geregiert hebbē/ vandē tijt
dat het ondect eñ gewonnen is geweest/ ende
wordē der telckē by geset die na comē; Desge-
lijcx inde buytēste Gallerye in't incomē van't
Palleys staē geschildert alle die schepē (die vā
dat Indiē ondect is geweest) tot hedē toe/ die
alle jarē uyt Portugael gevarē zijn/ elck jaer
op zijn selven/ met namen en toenamen van-
de Capiteynen vande selfde schepen/ met een
aenteeckinghe die ghebleven zijn/ oft eenighe
vreemde fortuyn genoet hebben/ alles na de
warachtigheyt afgeteeckent / tot een eeuwi-
ghe memorie/ eñ wordender alle jaren byghe-
voecht die daer nae volghen / ende jaerlijcks
derwaerts gaen; Die Viçoreys hebben voor
een usantie in't leste jaer haerder regieringhe
te gaen visiteren die omligghende fortressen/
te weten langs die custe streckende tot 50. 60.
oft 80. mijlē aēde noord eñ zuyd zijde vā Goa,
om te besiē hoe die regieringe vāde fortressen
toe gaet/ doende in als goede ondersoeckinge:
maer latent meest door eē ander doē/ ofte wā-
neer zijt se sy doē/ is meer om harē sac te vul-
len eñ presentē te crijgen dā om des gemeene
lands welvaert te vervoorderē. Die Viçoreys
hebbē groote incomst/ eñ doen al watse willē/
mogen despenderē/ geven eñ houwen vā des
Coninghs domeynen/ die seer veel zijn/ al wat
haer lust en gelieft: want staet al in haer gelie-
vē/ met volle eñ absolute macht des Coninck/
in somma / dat sy een groot gelt eñ Juweelen
te samen schrabben dat onuytsprekelijck is:
wan't crijgen behalvē hare groote incomsten
eñ ghesetten salaris / wonder veel presenten/
giften ende gheschencken van alle weghen:
want is die usantie/ wānneer die Viçoreys eerst
nieu in haer regiment comen/ dat alle die om-
liggēde Coningē die met haer in uniō/ verdrach
eñ peys zijn/ sendē alsdā tot eē nieuwe confir-
matiē hare Ambassadeurē met groote gaven

Triumphāte uytgangh eñ heerlijcke sitplaets des Viseroys inde kercke.

De conterfeytsels van alle Viseroyen blyvē tot Goa

De Viseroyen visiteren de Fortressen voor haer vertreck/ tharen groten voordeel.

E ende

ende geschencken van alle kostelijcke Juweelen ende Kleynodien den Viçorey tot een willecom/ eñ gheluck tot zijn nieuwe regieringe/ dat alle een groot Tresoor weert is; alle dese presenten ende geschencken van des Viçoreys eerste willecoms/ hadden die Jesuyten verworven vande Coninghen van Portugael/ diese altoos naer haer strecken/ ende hadden daer nauwe ende scherpe toesicht op/ om dat haer daer van niet af ontrocken en worde/ tot dat een Viçorey inde regieringhe quam/ met namen Don Luis de Tayde, Grave van Atougia, nu onlanghs geleden/ het selfde haer niet heeft willen gheven/ seggende dat die Coninghen niet en wisten in Portugael wat sy ghegeven hadden/ ende dat sulcken presenten den Viçorey, eñ niet den Coningh van Portugael gegevẽ worden/ waer vã sy oock geen macht en hadden sulcx de Jesuiten te gheven/ waer van haer niet te wil eñ wist/ 'twelcke die Jesuyten niet wel aen en stont/ eñ scholden dese Viçorey voor een Ketter/ doch naer dato van dien hebbent die Viçoreys voor haer vertreghen eñ behoudent; Als die Viçoreys hare jaren voleyndt hebben/ welck is soo haest alsser een ander Viçorey in Bardes ofte eenige ander haven van Indien comt/ die seynden terstont hare Procureurs met volle macht/ welcke terstont inden naem van hare Meesters die possessie ontfanghen van't regiment van Indien/ eñ rumment Palleys/ soo datter niet een stoel noch banck in en blijft/ nach eenen penninck in't Tresoor dan wort gants en dal gelijck eẽ verwoest eñ berooft huys/ eñ dẽ nieuwen Viçorey mach het weder versien van alle huysraet eñ noodtdruft/ en weder op een nieu schat vergarẽ in' Tresoor; In't selfde Schip daer dẽ nieuwẽ Viçorey mede uyt Portugael cõt/ gaet den oudẽ weder wech; Eñ om dz dese regieringe voor so corten tijt is/ eñ wort meest gegeven in betalinge van dienste/ en niet om meer te verdienẽ/ so en past niemant veel opt landts verbeteringe ende 'tgemeene welvaert eñ des Coninghs voordeel/ dan op hare particuliere intressen/ ghelijck genoech te dencken is/ soo dat het een ghemeen spreeck woordt in Indien is/ datse van geenen Viçorey verhopen eenige verbeteringe ende voordeel voor't land te hebbẽ/ so lange als die regieringe vãde 3. jaren niet verandert wort: want seggen/ eñ wort also warachtelijck by experientie bevonden/ dat het eerste jaer vã des Viçoreys comste heeft genoech te doẽ om zijn huys eñ Palleys te repareren/ ende in ordẽ te stellen/ en 'tlandt hare manieren/ zeden eñ usantien te leerẽ kennen/ sonder yet anders uyt te rechtẽ. Het tweede jaer om schat te vergaderen/ eñ particulier intressen te vervoorderẽ/ waer om hy eygentlijck in Indien gecomẽ is. Het derde eñ 'tleste jaer hem bereyt te maken/ ende alle dingen in orden te stellẽ/ om vande toecomende Viçorey niet overvallen en verrast te worden/ om also weder met zijn by een geschraept goet na Portugael te reysen; Op dese manier is oor te verstaen van alle ander Capiteynen vande Fortressen/ eñ alle Officieren vã Indiẽ/ waer om wel te considereren is/ hoe so haer occuperen in des Coninghs dienst/ ende 'tgemeene lants welvaert/ 'twelck die Inwoonders ofte ghetrouwde Portugesen/ eñ ander Christenen van Indien haer dagelijcx genoech beklagẽ: maer zijn verre vande Coninghs ooren/ die niet meer en weet/ dan dat hem die regierders diest maken: waerom daer wenigh remedie ofte verbeteringh te verwachten is.

De Jesuiten hadden der Viseroyẽ proffijten aen haer ghetrocken.

De Jesuiten schelden dien voor Ketters die haer proffijten verminderen.

Den eenẽ Visorey gunt d'ander gheen groot voordeel.

Het dickmael veranderen vande Visoreys doet cleyn voordeel in Indien.

Verclaringhe waer mede dẽ Visorey zijne derselde drie jaren genoech te doene heeft.

Beclach over des Visoreys ende ander officierẽ groote eygensoeckelijckheyt.

Dat 33. Capittel.

Vande Heydenen, Indianen, eñ andere vreemdelinghen binnen Goa woonachtigh.

Binnen de stadt eñ t'Eylandt van Goa resideren oock veel Heydenẽ/ Moorẽ/ 'twelck zijn Machometisten/ Joden/ eñ allerhande vreemde natien vã Indianẽ eñ omliggende landen/ die alle zijn van verscheyden leven/ usantien eñ superstitien in hare religien; Die Mooren onderhouden de Wet van Machomet/ die Joden hare Mosaische Wet. Daer zijn veel Persianen/ Arabyer/ Abexijns/ sommige Christenen eñ sommighe Mooren; Daer woonen in Goa veel Armenyes die Christenen zijn/ ende ander die gaen en comen met hare coophandelinghen/ ghelijck oock die Persianen/ Arabyers/ Banianes van Cambaja, Gusarattes, Decanijns, &c. Die Mooren eeten alle dinck uytghenomen Verkens vleysch/ eñ stervende worden begraven ghelijck oock die Joden: maer die Heydenen/ als Decanijns, Gusarattes ende Canaras, en ander Indianen doodt zijnde/ worden verbrant tot asschẽ toe/ eñ sommige vrouwen levendigh met haer/ te wetẽ die vanden Adel zijn/ en die Vrouwen vande Bramenes, dat zijn hare afgodische Menistren: oock wel van sommighe Coopluyden, Sommighe onder haer etẽ alle dingh/ uytgenomen Koeyen eñ Buffels vleysch/ 'twelck sy voor heyligh houden; Andere en eeten geen dinck dat bloet noch leven gehadt heeft/ gelijck als die Gusaratten ende Banianes vã Cambajen, die de Wet vã Pitagoras onderhouden. Den meestẽ hoop aenbiddẽ de Son eñ Maen/ doch bekennen al datter eenen Godt is die't al geschapen heeft eñ regiert/ eñ na dit levẽ een ander is/ aldaermen loon na zijn wercken ontfangẽ sal: maer hebben Afgoden diese Pagodes noemen/ met die alderleelickste eñ Duyvelsche figuerẽ uytghehouwen dienen soude moghen versieren; Dese doẽ sy haer die dagelijcksche offerhãde/ ende seggen dat dese heylige persoonen onder haer ghweest hebben/ daer sy soo veel mirakelen af vertellen/ dat het niet om seggẽ en is; Houden dat dese hare Advocatẽ tusschẽ haer eñ God zijn; Die Duyvel geeft haer dickwils uyt dese Afgoden antwoordt/ diese oock wel kennẽ/ en groote eere bewijsen met dagelicksche offerhande/ om hem te vrient te hebben/ en dat hy haer niet beschadigẽ soude; Hebben oock voor een gebruyck/ dat wanneer eenige Dochter de Bruyt is/ eñ haren Pagode daer met grootelijcx willen eeren/ tot een verheffinghe vanden Bruydegom/ so brenghense de Bruyt met groote triumphe ende geselschap van Instrumenten eñ Musijcke op hare manier voor de Pagode ofte Afgodt/ dẽ welcken is gemaect met een Penne vã Yvooren been/ waer mede die naeste vriendẽ met die Bruyt daer by comen/ eñ hare maeghdom met ghewelt doen nemen/ so dat het bloet aenden Afgodt tot een lickteecken blijft hanghen/ eñ als dan nae ander Duyvelsche superstitien eñ ceremonien met hare offerhandẽ volẽyndt hebbende/ brengẽ de Bruyt naer huys/ al waerse den Bruydegom gelevert wert/ die hem grootelijcx daer in verblijdt eñ in estimatie houdt dat de Pagode hem so veel eere gedaen heeft/ en so groote moeyte afghenomen. Sy hebben oock meestendeel voor een manier te aenbidden/ het eerste datse smorghens (uyt het huys siende) in't gesicht crijgen/ 'twelc sy diẽ geheelẽ dagh

Veelderley natien ende religien tot Goa.

Ghestorvene Indianen wort tot assche verbrandt.

Koeyen ende Buffels vleysch heyligh gheacht.

Hier volgen wert vanden Afgodt Pagoden/ eñ van veel ander Duyvelsche afgoderyen verhaelt.

Seltsame manieren hoe de Bruyden van den Afgodt Pagodes de maeghdom benomen wordt.

dagh aenbidden/ het sy wat het mach wesen/ al waert een Verckên/ oft yet anders: Oock ghesciedende dat sy des morghens int uyt gaen het eerste gesicht een Kraey saghen/ die daer by groote menighten in Indien zijn/en sullen dien dagh uyt den huyse niet gaen/ om alle 'tgoet vande Werelt: want houden dat voor een quaet teecken en ongeluckigē dagh; Sy aenbidden oock die nieuwe Maen/ d'eerste reyse dat sy die in't ghesichte crijgen/so vallense op die aerde neder / en groeten die met groote cerimonien; Daer zijnder onder haer ghenaemt Iogos, en is als by ons die Cluysenaren en Hermytanē/ die houdense voor heylige mannen/dese doen een seer strengh leven met grooter abstinentie/en makē het gemeen volck veel grillen wijs: Hebben onder haer uytermaten veel Toovenaers/ die met guychelerije om gaen/ die het geheele landt doorloopen/ ende hebbē altoos by haer veelderley levende slangen / die sy weten te betooveren/ ende in cleyne korfkens besloten/halense uyt ende doense dansen/ wenden en keerē op't geluyt van een Instrument datse spelē/spreken der toe/ doense om hare halsen/armen en beenen/ cussense/ met ander duysent perten datser met bedrijvē/en dit alles om 'tvolck 'tgelt uyt die borse te locken; Sy zijn in't ghemeen groote meesters van fenijn en vergift te bereyden/daerse wonder met wetē om te gaen/ ende vergeven lichtelijck malkanderen: Haer wooninge en huysen zijn seer leegh ende cleyn met stroy bedeckt / sonder eenighe vensters/ met cleyne leege ende smalle dueren / soo dat men daer by nae al cruypende op zijn knien moet in ende uyt comen; Haren huysraet zijn stroye matten op die aerde voor hare bedden en sitplaetsen; Hare tafels/tafelakens dwalē en servietten/ zijn vande groote Indiaensche Vijghbladeren: dese en dienen haer niet alleenlijck voor tafels/ammelaken en dwalē: maer oock voor schotels/daerse hare spijse en compoosten met aenbrenghen / dienen oock inde winckels vā hare Cruydeniers en Apotekers/ om alle wat sy vercoopen daer in te winden (gelijck by ons met 't Pampier) gebruyckē; sy wetent te samen te voegen/datter oock Boter / Olye ende dierghelijcke vette waren in daen/ en al watter voor de handt comt; Om haer eeten te bereyden/hebben sommighe aerde potten/ daerse Rijs in koken/ ende hebben inde aerde ofte vloer putten gemaect/ daerse het Rijs in stampen ofte stootē met een houten stamper daer toe gemaect/ overmits dat sy deur hare groote miserabelheydt Rijs met die bolsters coopē/gelijck alst wast/ofte sommige hebbent Rijs achter haer deuren ende huysen selfs ghesaeyt/datse voor haer familie en huys van doen hebben; Ghebruycken om te drincken een copere Kanne met een tuyt/ om daer also water met om hoogh sonder de mont te raken te gieten: Hebben gemeenlijck hare huysen bestrekē met Koeymest/ 'twelck sy seggē: verjaecht die Vlooyen; Zijn seer reyn aen hare lichamen: want wasschen haer daghelijcx het geheele lijf/ende so dickwils alse haer gevoech doen ende water maken/ 'twelck die mans so wel als die Vrouwen altoos al hurckende doen/ ghelijck die Mooren ende Machometisten: Wasschen haer altijdt met die slincker handt/ om datse met die rechter hant eeten/geen lepelen gebruyckende; Onderhouden seer scherpelijck hare superstitien en ceremonien: want sullen nimmermeer uyt gaen/sonder hare gebeden te doen; Wanneer sy langhs die weghen gaen / hebben aen alle Berghen/Clippen/holen ofte speloncken/hare Pagodes ende Afgoden in duyvelsche ende afgrijselijcke Figueren uytgehouwen vande selfde Steen-rootsen ende Clippen/met hare Formysen daer beneffens / alwaer altoos eenen water-back by staet / ende alle die daer passeren/wassen hare voeten daer in / ende gaen eenen voetval doen voor haren Afgodt/ ende sommighe setten hem voor eenighe offerande van fruyten/ Rijs/ Eyeren/ Hoenderen / etc. nae haer die devotie in gheeft / ende daer nae compt den Bramenes hare Ministre / die neemt het al wegh/ ende eetet / ende maeckt het ghemeen volck diets dat het die Pagode verteert heeft.

t'Gheene datmen int uytgaen smorghens eerst siet dat is den dach een afgodt al waert een Verckken.

Velerley seltsame grillen der superstitien ende guychelerie.

Lighte handt om malcanderen te vergheven.

Tafellakens ende Servietten van vyghbladeren.

De huysen met Koemest bestreken om die vloyen te verjagghen.

Seltsame superstitien der afgoderyen.

Die Priesters verslinden des offerhanden ende maecken t'volck wijs dattet die afgodt verteert ende oock van ander guychelspel.

Soo wanneerse eenighe reysen te scheep over Zee willen beghinnen / sullen wel viertien daghen te vooren alsulcken regiment maken op Trompetten te blasen ende Beckens te slaen / datmen hooren noch sien en mach / nacht ende dagh/ ende alle het Schip wordt rondtom met vaentgiens besteecken/ waer mede sy segghen hare Pagode te festeren / ende om goede reyse bidden; desghelijcks weder ghecomen zijnde/ tot een dancksegghinghe / bedrijden weder 'tselfde spel by de 14. daghen lanck / 'twelck sy ghebruycken in alle hare feesten / affairen/ Bruylosten/ geboorten / ende andere ghetijden des jaers/ als sayen / mayen/etc.

Die Heydensche Indianen die binnen Goa woonen/ zijn veel rijcke ende treffelijcke Coopluyden en drijven groote handelinghe; Daer is een straet die alleenlijck vol winckels staet van dese Heydensche Indianen/ die niet alleen en vercoopen alle Zijden/ Satynen/ Damasten/ ende curieusheydt van Porseleynen van Chinen en ander weghen: maer alle waren van Fluweelen ende Zijde/ Satynen en dierghelijcke van Portugael/ dat sy alles op coopen door hare Makelaren int gros / en weder int cleyn en bydeëllen vercoopen/ daer sy wonder behendigh in zijn / en vyter natueren subtijl toe: Daer zijnder ander inde selfde straet aen d'ander zijde die hebben veyl alderley soorte van Lywaet ende gemaeckte Hemden ende cleeren/ een yeghelijck zijn gadinghe/so voor Slaven als voor die Portugesen/ in somma van alle stuysterye datmen mach versierē daer is een ander straet / daer woonen die Heydenen die vercoopen allerhande soorten van vrouwen doecken/ ende ander dierghelijcke waren / en duysenderley manieren van doecken en Cotonyen ghenaemt / is ghelijck Canifas /dient om Seylen en sacken af te maken: noch isser een straet daer die Benjanes van Cambajen woonen/ en hebben alle warē ende coopmanschappen van Cambajen , en alle soorten van edele gesteenten / en weten seer subtylijck alle Ghesteenten/Peerlen/ende Coralen/ en diergelijcken te booren: ander straten zijnder daer woonen anders niet dan Heydenen die allerhande bedtsteden / stoelen/ ende dierghelijcke tuych draeyen / ende seer konstigh bedecken met Lack van alle coleuren / dat seer schoon om sien is / oock bereyden het Lack met alle coleuren alsmen't begheert; Daer is oock een gheheele straet vol Gout ende Silver smeden van Heydenen / die allerhande wercken maken / desghelijcks veel ander ambachten ende Handt-wercken/ als Coper smeden/

Costelijcke winckel-neringhen der Indianen.

Costelijcke winckelneringhe der Heydenen van gesteenten/ etc.

Veel Gout ende Silver smeden.

Timmerlieden/ende ander dierghelijcke/ die al Heydenen zijn/eñ elck haer straten op haer selven hebben; Nu zijnder ander Coopliedẽn die in't gros handelen met allerhande Greynẽ/ Rijs/ andere Indiaensche warẽ eñ coopmanschappẽ / ende met Hout eñ diergelijcke; Sommighe pachten des Conninghs domeynen eñ incomsten/in somma/wetẽ haer in als te behelpẽ. Daer zijn oock wonder veel Heydensche Makelarẽ/ seer gedienstigh eñ subtijl in't coopen/verkoopen/ eñ met de Tonghe te hangẽ aen beyde zijden; De Heydenẽ hebben oock hare winckels van alle cruyden eñ speceryẽ in't kleyn/ die het by de maetgens ende penninghen vercoopen/als by ons die Kruydeniers ende Apteliers/dat onder haer alleen is; Hebben al veyl watmen mach dencken: maer met minder curieusheydt als by ons. gaet wat morsich ende vuylichlick toe. Dese Kremers zijn gemeenlick Bramenes, die oock voor Menistren vande Afgoden dienen/ende hebben hare winckels die gheheele stadt deur op alle hoecken vande straten inde mueren vande huysen ghehouwen/tot een groot gherief voor alle man; Oock zijnder wonder veel Barbiers / die op alle hoecken vande straten krielen voor diese van doen heeft. Sy houden geen winckels / dan comẽ een yegelijck in zijn huys om cleyn gelt het hayr af snijdẽ / eñ reynigẽ oock die nagelẽ/ so wel vande voeten als vande handẽ: oock binnẽ die oorẽ eñ tanden/ ende wrijven die beenen ende 't lijf; zijn so importuyn om te dienen/datmenser qualick uyt ten huys can weren/ in somma/ men heefter eenen grooten dienst ende gherief af om cleyn gelt/en crijghen noch dickwils vande Portugesen slagen toe / sonder datser yet tegẽ doen/ dan die schouderen in halen/en patientie hebben; Men heeft oock in Goa veel Heydensche Medecijnen/ welcke houden haer gravitept/ met hare hoedẽ voor de Son/ als die Portugesen doen/dat gheen vande ander Heydenen doen/dan de Ambassadeurs/ ende sommighe treffelijcke coopliedẽn; Dese Heydensche Medecijnen en cureren niet alleenlijck die ander Heydenen:maer die Portugesen selfs/jae den selfden Viçorey eñ Aerdt-bisschop / ende alle Monicken eñ Papen betrouwẽ haer op dese Medecijnen beter als op haer eygen Portugesen/waer door sy groot gelt winnen/eñ seer geacht ende geeert worden. Die Boeren ende die haer met het landt gheneeren in't Eylandt van Goa , eñ plaetsen rondt om/zijn al meest Christenen ghedoopt:maer hebben weynigh onderschept vande ander Heydenẽ / om datse qualick hare Heydensche manieren eñ superstitien connen achter laten/diemen haer eensdeels toe laet / en wat toe gheeft om d'ander Heydenen daer toe locken/ eñ oock datment haer qualijck anders can diets maken. Die Stadt heeft oock op alle hoeckẽ vãde stratẽ/ ende veel ander plaetsen Wisselaers sittẽ/ die sy Xaraffos noemen/ 'twelck alle Indiaensche Christenen zijn: zijn wonder correct ende vast in hare rekeninge ende 'tgelt t'onderschepden en te kennen/sonder wien men gheen somme van gheldt derf ontfanghen / om datter veel valsch onder loopt/ dat niet moghelijck en is van't goet te onderschepden/ tẽ waer met dese Xaraffos , die't met een half oogh weten te kennen. Die Indiaensche Heydenen hebben een ghebruyck / dat niemandt zijn neringhe mach veranderen/ dan volghen altoos het hand-werck van haer ouders/ ende trouwen onder haer met Dochters vãde selfde handwercken/ neeringhe ofte ambachten/eñ wort so seer onderhouden/ dat sy onder malcanderen verschepden zijn/ gelijck geslachten ende natien op haer selven; want alsoo noemense malcander/ als sy yemandt vraghen/ soo segghense: van wat geslacht zijt ghy vanden geslachte vãde Goud-smedẽ/ Barbiers/ Coopliedẽ/ Cramers/ Visschers/ etc. Men en geeft met die Dochters geen houwelijcx goet/ dan alleenlijck sommige Juweelẽ/ ende die costen vande Bruyloft/ eñ die Sonen erven alle het goet / waer mede ghenoech is wat die Indiaensche Heydenẽ in't generael aen gaet van die van Goa, eñ haer omliggende quartieren.

Grossiers vã allerley granen ende ander waren.

Van kloecke Makelaers/ Kruydt-cramers ende andere winckelhouders.

Barbiers seer dienstbaer langhs die huysen.

Heydensche Medecijn Meesters in groote achtinghe.

Ghedoopte onderhouden Heydensche superstitien.

Nuttigheyt der wisselaers om't valsch gelt te voorcomen.

Lieden van eenderley neringhe so seer aen malcanderen ghesint/ datmen daer huysen met deylicken wil.

Dat 34. Capittel.
Vande ghetijden des jaers in Indien , ende die cranckheden, &c.

Die getijden des jaers zijn als volcht: De winter begint in't leste vã April/ te weten/die ghecheele Custe langhs/ diemen heet Indien van Cambajen, tot die C. de Comorijn, ende aenvanght met eenen westen wint die uyt de Zee teghen die Custe comt; het beghinsel is altoos met donder/blixem/ende daer na eenen ghestadighen reghen/ de welcke duert nacht ende dagh/ tot die maent van September/als dan eyndight den Winter oock met donder eñ blixem;ende om desen gheduerighen reghen/wort het ghenaemt Winter ; oock om datmen als dan die Zee-vaert niet ghebruycken en mach : maer inde hitte eñ saysoẽ vande fruytẽ/ is het recht Somer: want den tijt diemen in Indien Somer heet/om die clarichept eñ drooghte van't weder/is het coelder eñ ghesonder/en waeyen ghemeen ooste winden/so dat die nachten als dan recht coel eñ koutachtigh zijn / ende men en heeft dan sonderlingen gheen saysoen van Fruyten/ dan die het ghecheele jaer deur zijn. Teghen dat die winter comt/ soo versiet hem een yeghelijck in zijn huys van victualie ende noodtdruft/ ghelijck in een Schip dat eenige reys van 5. ofte 6. maenden sal beghinnen; Desghelijcks alle die Schepen worden inde Revier voor die Stadt ghebracht/ eñ worden gantsch ontakelt/ eñ alle dinghen afgenomen ende bedect met strope daecken/want souden verrotten vanden gheduringhen regen/ welck is so gestadigh alle desen tijt vanden Winter/ datter dickwils veel huysen van vochtighept omvallẽ/ende so haest als die Winter begint/ so comender voor de mont vande Revier gheele bancken van sandt/ die gheheel toestoppende / datter Schip noch Schuyt uyt noch in mach varen; ende die Zee maeckt aldaer/ ende aen de ghecheele Custe alsulcken ghetier eñ rumoer/datmen hooren noch sien en mach; Oock so wordt die Revier van Goa, die om't Eylandt loopt/des zwinters vande opwateren/die met die ghestadighen regen vande gebergtẽ comen afloopen/ gantsch soet water/ eñ van roode coleur/ 'twelck des Somers gecheel contrarie is: want is dã geheel sout ende Zee-water/ gelijck om de toeloopinge vã die Zee. Inde maent Sept. wanneer die Winter volevnd/ gaẽ die Banckẽ weder uyt die mont vãde Revier schoõ wech/ so datter niet alleenlijck cleyne Schuyten en Schepẽ mogen uyt ende in varen : maer oock die groote Portugaelsche Krakẽ vã sevẽ acht 100. last/ comende bry eñ sonder vreesen in sonder Lootsmã/

Den Winter begint in't laetste van April/ met onweer ende regen ende eyndicht in September.

Niet om coude: maer om grooten regen wortet Winter ghenaecht.

Den grooten reghen verstopt de mont des Reviers met sandtbancken.

Tot Goa is somers sout/ ende Swinters soet water.

wanter

wanter diepten ghenoech is/ sonder eenigh perijckel; Des Winters ist een droevigh wesen: want daer en is anders gheen exercitie/ als te sitten in't Hembt ende linnen Boxkens aen/ ende byde gebueren te gaen den tijt passeren met spelen ende dierghelijcke neringhe/ om dat deur de geheele stadt anders niet veel te doẽ en is. Die Vrouwẽ eñ Mestisen nemen een groot playsier inden Winter door den reghen te gaen met haer Mans eñ Slavinnen in't velt oft eenighen hof met goet eeten ende drinckẽ/ eñ hebbẽ veel Cisternẽ ofte Vyvers/ fray van gehouwen steen inde Lusthoven/ al waer sy haer geneucht nemẽ met zwemmen ende baden; in desen tijt heeft aenen die meeste Indiaensche fruytẽ in haer sapsoẽ als boven.

Vrouwẽ sitten van hitte in't hembt eñ linnẽ boexkẽs.

Plesier der Vrouwen/ om swinters in dẽ regen te gaen swemmen.

Die Somer begint in September/ eñ duert tot het leste van April/ is altoos eenen claren Hemel eñ weder/ sonder eens ofte seer selden te regenen/ als dan beginnen weder alle schepen toe te takelen eñ ghereetschap te maken/ om hier en daer te varẽ/ als ooc des Conings Armaden om die Custe te bevrijden/ ende die Coopvaerders te convoyeren; Beginnẽ oock als dã die ooste windẽ te wapẽ van't land na de Zee toe/ waer vã mense noemt Terreinhos; wapẽ seer lieflijck ende koelachtigh/ doch zijn in't eerste door de veranderinghe dangereus/ ende causeren menighmael groote siecten die in Indien ghemeenlijck comen/ met die veranderinge vande tijden: dese winden wayen altoos inden somer/ beghinnende des middernachts/ en dueren tot des middaegs/ maer en comen nimmermeer boven die 10. mijlen in Zee vande custe af/ en terstont nae dẽ noen vanden een ure tot de middernacht/ wapẽ die weste winden/ welcke comẽ uyt de Zee naer het landt; worden ghenaemt Virason; Dese windẽ zijn so gewis ende seker op hare tijden als ghesept is/ als oft mense inde hand hadde/ waer mede sy het landt seer getẽpert maken/ anders soude de hitte onlijdtbaer wesen: Ooc so ist een wonder dinck te verstaen/ dat wanneer't alhier op dese Custe vã Indien winter is/ te weten van Diu af tot die C.de Comorijn, soo ist aen d'ander zijde van C.de Comorijn, aende custe diemen heet van Choramandel in contrarie/ alwaert alsdã Somer is/ eñ ligghen nochtans op een hooghde van graden/ ende is tusschẽ beyde die Custe maer 70. mijlen van landt/ ende op sommighe plaetsen maer 20. mijlen; ende dat meer is/ so reysmen dickwils van Cochijn naer S.Thome, (welck leydt aende selfde custe van Choramandel,) over landt/ eñ comende by de ghebercchte van Ballagatte, daermẽ over moet/ om van d'eene custe naer d'ander te comen/ soo ist aen d'een zijde vanden bergh tot den top ende opperste schoon claer eñ helder weder met een lieflijck Sonneschijn/ dat een lust om sien is; ende den bergh afdalende aen d'ander zijde/ vintmen so een weer van regen/ wint/ donder en blixẽ/ dat het schijnt dat die Werelt vergaet/ 'twelc is te verstaẽ dat het verandert van d'een zijde aen d'ander naer die tijdẽ/ dat het altoos aen d'een zijde winter is alst aen d'ander zijde somer is/ en so wederom in contrarie; Dit en is niet alleenelijck op dese plaets ende contreye: maer oock by Ormus aende custe van Arabia Felix, by de Cabo ghenaemt de Rosalgatte, daer die schepen ligghen/ aende zijde vande Cabo ofte hoec met stil water claer eñ helder weder/ ende gantselick somer/ eñ keerẽde den hoeck om aen d'ander zijde/ regẽ en wint met storm en onweder/ dat hem oock also verandert met die getijdẽ van't jaer van d'een zijde aen d'ander/ op welcke manier ist ooc op veel ander plaetsen van Orienten.

Van Septẽber tot April/ selde oft nimmermeer regẽ maer claer Sonneschyn.

Vande uytvaert der schepen/ ende ghewenste windẽ die tsomers verwecken comen.

Alst te Diu winter is/ soo ist te Choromandel somer ende ligghen nochtans op een hooghde der graden.

Mirakel van schoon weer ende onweer op twee plaetsen by den anderen leggẽde.

Die siecktẽ eñ kranckheden van Goa ende Indien/ die der ghemeen regneren/ comen meest met die veranderinge vande ghetijden ende van't weer/ als gesept is: Daer regneert veel een sieckte/ diese noemen Mordexijn, welcke comt onversiens subijtelijck/ ende overstulpt een mensch/ ende comt met een qualickheyt ende verduyselick/ so dat men al wraeckt ende overgheeft watmen in't lijf heeft/ eñ dickwils het leven daer onder; Dese sieckte is seer gemeen/ ende brenghter menigh om den hals/ ofte staen altoos in doots perijckel/ so het haer overcomt ende ongaen. De bloedt ganck is een seer gemeyne sieckte ende periculeus/ gelijck by ons de Pest: Noch hebben vele Febres continuas, dat zijn hitte cortsen/ ofte ghestadige hitte die de menschen van binnen consumerẽ eñ gants verdwijnen/ so dat sy binnen vier ofte vijf dagen ghesont ofte doot zijn: Dese siecte is daer seer gemeen ende dangereus/ eñ heeft anders gheen remedie als laten: wat die Portugesen belanght: maer die Indianen eñ Heydenen curerẽ haer met cruydẽrẽ/ Sandalẽ/ eñ ander diergelijcke smeersels daer sy haer met helpẽ. Dese siecktẽ consumeren jaerlicx veel Portugesen/ eensdeels om datse weynigh t'eeten hebben/ ende minder te drinckẽ/ eenige costen ofte dranck van sustantien/ ende begevẽ haer veel tot die Vrouwen/ om dat die occasien eñ 'tlandt die persoonẽ daer veel toe verweckende zijn/ eñ oock dat die meeste Soldaten deur sulcke middelen/ haer onderhout ende voetsel moeten hebben/ welck dickwils haer lijf ende leven costen: want al waren de Mans van yser ende stael/ so waer die onkuysheyt vande Vrouwẽ ende haer onversadelijcke begeerten genoech om die tot stof eñ tot niet uyt te suypen ende om te brengen/ 'twelck menigh goet hals moet becoopen/ ghelijck alst Coninghs Gast-huys wel mach betuygẽ dat haer logement is/ eenige siecktẽ ofte suchtẽ overcomẽde/ daer der jaerlicx wel vier ofte 500. levent in gaen ende gebracht werden: maer doot weer uyt ghedragen/ alleenlijck Portugesen: want anders gheen krancken daer in moghen comen/ te weten/ diemen noemt wit volck/ om dat voor die ander Indianẽ een Gast-huys op zijn selven is; in dit Gast-huys werdt het volck seer wel ghetracteert ende waer ghenomen/ so vande Jesuijtẽ als vande Edelmannen/ die daer alle maent een vande beste ende vermoghenste toe ghecoren wert/ die in persoon selfs eenen ghelheelen dagh daer by is/ eñ gheven die siecken al watse van doen hebben en eysschen/ eñ despenderen dickwils vier oft vijf 100. ducaten uyt haer borse/ behalvẽ des Conings renten/ eñ dit meer uyt ydele glorie dan uyt medelijden/ om die eere te hebbẽ/ wie dat het beter sal doẽ/ om daer vã loff en prijs naer te dragẽ; ten is daer gants geen schande in dit Gast-huys te liggẽ: wãt menich gaeder al willens/ al ist schoon dat zy't wel vermogẽ in huys te blijven/ eñ Wijf en kinderẽ hebbẽ. Dese Gast-huysen in Indien zijn een groot gherief eñ toeverlaet vande Portugesen: wãt anders souden sy vergaẽ als arme menschen/ waer door sy oock te drijster eñ vermetender zijn: want yet hebbende/ het sy van wat ghebreken dat het soude moghen wesen/ soo van sieckten/ van wonden/ heymelijcke gebreken/

Vande seltsame ghewoonlijcke sieckte Mordexijn ghenaemt.

Vã verscheyden cranckheden eñ hare cureringhe.

Der Vrouwẽ onversadelijcke onkuysheyt verslint veel menschẽ.

In't Gasthuys werden de crancken vande Jesuiten/ etc. uyt ydel eere versorcht.

Gasthuysen seer gherieffelijck voor der Portegesen.

Pocken en lempten/ ē dierghelijcke/ worden hier al gecureert / ende dickwils vande selfde Viçorey ofte Goeverneur ghevisiteert/ oftet ooch recht in zijn werck gaet; die daer niet en begheert te ligghen/ ende eenighe wonden ofte heymelijcke ghebreecken heeft / macher tweemaels daeghs comen hem laten verbinden/ ē gaen weder zijnen wegh / sonder dat hem daer yet af gheeyscht wort noch verboden; alser sterven/ werden met twee Slaven gedragē op't Kerck-hof / sonder meer mentie van gheluy ofte ghesangh / dan een die daer achter aen gaet/ en wat wywaters op't graf werpt/ ten waer dat den overledē eenich goet naer liet/ ende die Papen wat besprahen om hem tot het graf te gheleyden/ ende Missen te lesen voor zijn Siel / soo comense terstont by hoopen / ē begraven hem eerlijck yewers in de Kerck ofte Capel/ naer uytwijsen zijn Testament / ē heeft als dan singhens ē luyens ghenoech. Keerende weder tot onse materie vande sieckte/ Pocken ē lempten/ ende dierghelijcke heymelijcke ghebreken/ zijnder seer ghemeen ē openbaer/ sonder eenige schande/ niet meer als eenige andere siecken: Zy ghenesen die met die wortel China, daer zijnder diese drie ofte viermael ghehadt hebben/ en worden daerom niet gheschout noch mispresen/ en dorven haer daer noch wel van beroemen; is weynigh perijculeus van't leven / soo dat syse veel liever hebben/ ofte minder vresen als een van d'ander bovengenoemde siecten.

Die Papen vercieren der dooden begraeffenis na datmen haer vereert.

Pocken een aengename quale.

De Pest is in Indien noyt gheweest / noch vande Indianen niet bekent: Vergiften/ tooverijen/ ende diergelijcke handelingen/ waer mede menigh zijn leven ende gesontheyt laet/ is haer daghelicx broodt ende seer ghemeen; Het gebreck vāde Steē/ Graveel ē Scheursel ofte gebrokēheyt/ regneert daer veel/ principalijcken onder die getroude mans/ om het veel waters datse drincken/ ende haer tot alle wellusten ende leckernye begevē/ genietende al wat hare herten lustē: sitten altoos metten buyck bloodt in't hembt in haer gallerye/ nemende hare recreatie met die wint die haer vercoelt/ ē als dan eē Slaef die haer die voeten ende teenen wrijft ē krauwt/ een ander aē't hooft/ die derde met eē waper/ die de Vliegen afkeert/ dit is hare gemeene usantie een paer urē na den middagh/ alwaerse also eē namiddagh slaepken nemē/ ē telckē als haer dorst/ worden haer ghebracht schotelen vol conserven/ waer van dat hem maer lust/ oft andere confecturen/ om dat hem het water niet qualicken soude becomen/ ē te beter smaeck hebben/ met sulcke ende diergelijcke exercitie verdrijven sy die daghen ende brengen die nachten over / so datse alle in't gemeen gezwollen buycken hebben/ Baccho ghelijck/ waer van ghemeenlijck vande Soldaten ē ander Indianen / Barrigois ghenaemt worden / dat is/ die buycken/ ofte groote buycken. Die dagen vanden Somer ende Winter/ 'tghelieele jaer deur zijn by naest even lanck / het schilt weynigh/ hebben inde veranderinghe een ure luttel min oft meer van discrepatie. De Son te 6. uren op/ ende te 6. uren onder/ nae't loopen vande Son; Alst middagh is/ heeft men ghemeenlijck de Son boven 'thooft/ sonder eenighe schaduwe te maken/ hoe wel dat het altemets een weynigh uyt steeckt nae de coerse vande Son: Men siet binnen Goa beyde de Polen vande werelt; De Noord ende Zuydsterre staen niet verre boven den Horizont/

Peste noyt geweest maer vergiftighen/ den steen ende t'graveel seer ghemeen.

Hoe haer de Portugesen laten dienen in huys.

Daghen ende nachten t'gheheele jaer door haest even langh.

Beyde Polen der werelt siet men te gelijck boven den Horisont.

waer mede ghenoech is vande tijden vanden jare / siecken ende ander kranckheden van Indien/ nae de cortigheyt van desen is eysschende.

Dat 35. Capittel.

Vande Munte, Ghewichte, ende Mate van Indien ende Goa.

HEt principaelste ē gemeēste gelt is genaemt Pardaus Xeraphijns, is van Silver: maer van quade alloy; wort geslagen in Goa; hebben een S. Sebastiaen aen d'een zijde/ en 3. oft 4. aen een gebonde Pylen aen d'ander zijde/ en doet so veel als 3. Testoenen / ofte 300. Reys Portugaelsche munte/ ē slaet op ende af/ luttel min ofte meer/ nae de wissel gaet. Nu isser noch een rekeninge van gelt/ diemen noemt Tangas, niet datter sodanige in specie zijn: maer wordē alleē so genoemt inde tellinge / vijf Tangas doen een Pardau ofte Xeraphijn, te weten / quade munte: want hebben twee manieren vā tellē/ quade ē goede munte: want 4. Tangalen goede munte / doen soo veel als 5. Tangas quade munte / waerom altoos in't coopē ē vercoopen bedingē quade ofte goede munte. Nu isser noch een rekeninghe diemen heet Vintijns, en is ooch niet in specie/ dan alleen inde tellinge. Dese 4. goede en 5. quade munte doē een Tanga; Het leeghste ē 'minste gelt is ghenaemt Bazaruco, dese doen 15. quade ende 18. goede munte: Eē Vintijn en 3. Basarucos doē so veel als 2. Reys, Portugaelsche munte; is gegoten munte vā quaet Tin; somma dat die 375. Basarucos doen een Pardau ofte Xeraphijn; Nu isser noch een munte uyt Persien / ghenaemt Larrijns, zijn lanckwerpigh/ seer goet fijn Silver/ sonder eenighe alloy; dese ghelden 'tstuck 105. 108. Basarucos, nae dat de Wissel gaet/ luttel min ofte meer. Noch hebben syeē geldt ghenaemt Pagodes, zijn vā Gout/ van 2. ofte 3. sorten / doen altoos over die acht Tangas; zijn gemunt vande Indianen/ ende Heydenē/ met een Afgod in Duyvelsche Figuere/ waer om worden ghenaemt Pagodes; Daer zijn ander Goude munte/ genaemt Venetianders, sommighe in Venetien ghemunt / andere in Turckyen/ doen ghemeenlijck twee Pardauwen Xeraphins; Hebben noch een Goude Munte/ genaemt S. Thomas, om datse eenen S. Thomas gefigureert hebben: doen altoos over die 7. ē somtijts 8. Tangas; Men heefter ooch Realen van achten/ die der van Portugael ghebracht werden/ dese noemense Pardauwen de Reales; ooch anders gheen munte en isser gangbar van Portugael: dese doen daer ghemeenlijck alser eerst comen met die Portugaelsche schepen 436. Reys van Portugael/ ende daer nae verhooghense inde Wissel/ alsmense soeckt om naer China te voeren: maer en ghelden noyt minder noch leegher. Men useert in Goa in't coopen ende vercoopē een sekere maniere vā rekeninge ofte tellē; Daer zijn Pardauwen Xeraphijns; dese zijn in specie gemunt van silver; Noemē ooc Pardauwen vā goudt/ waer vā geē munte in specie en is: maer also in tellinge ende rekeninge genoemt wert: wāt alsmē coopt ē vercoopt Peerlen/ Gesteentē/ Goudt/ Silver ē Peerden/ noemen maer so veel Pardauwen, ende is dan te verstaē/ dat elck Pardau is van 6. Tangas: maer vā ander warē alsmē niet te vorē bedinght/ noement slechtelijck Pardauwē: zijn Pardauwen Xeraphijns, van 5. Tangen 'tstuck

Tweederley rekeninge/ namelijck goede ende quade munte.

Vande verscheyde naem ende sorten der munten ende ghelden.

Realen van achten gelden 436. Portugaelsche Reys tot Goa.

De geldbedinghe wert in coopen van Ghesteenten ende ander waer ten differente rekeninghen verstaen.

Zy ghe-

Sy ghebruycken oock te segghen een Pardau van Larrijns, dat zijn vijf Larrijns, elcke Perdau; dit zijn die munte eñ rekeninge van Goa, daer sy haren handel met drijven / ende oock menich wel met weet te winnẽ met die wisselinghen van dien/ op zijnen tijt te coopen ende weder te vercoopẽ; daer is groote valsigheyt onder die Pardauwen Xeraphijns, welcke hie principaelste eñ gangbaerste munte is/ waerom gestelt zijn op alle hoecken vande straten ende ander wegen/ Indianen die Christenen zijn/ dieme heet Xaraffes, dese besien 'tgelt om een cleyn profijt / eñ zijnder soo correct op dat sy't al tellende deur de handt laten passeeren/ ende wetent op een haer te siẽ sonder yet inde hant op te nemẽ/ datter eẽ valsch is/ al lachse onder duysenden / eñ al nemẽ wyse inde hant ende keerense duysent mael om / en conmense vande goede niet onderscheydẽ: maer op sinckende vinnen die valsigheyt in; dese worden op't vaste landt vande Indiaensche heydenẽ gheslagen/ om de Portugesen daer met te bedrieghen/ waerom niemant gelt derf ontfanghen/ ja al waert maer een halve Pardau, sonder dese Xaraffes te thoonen; dese tellent gelt met sulcke rassigheyt / ende al tellende besient oft goedt is/ soo datse haer verobligeeren/ soo daer yet te cort ofte valsch onder ghevonden wort/ naer dat zy't getelt ende gesien hebben/ zijn gehouwen het selfde goet te doen ende te betalen/ doch seldẽ gebeurt het datter falicant aen ghevonden wort; zijn oock seer ghedienstigh om 'tgelt op te loopen wisselen / ende al wat mender van doen heeft; sittẽ aende hoecken ende voor de huysen op die stratẽ met een tafel met ghelt op hoopkens / elcke hoopken van een Tanga, welcke zijn 75. Bosaruco, ende als iemandt een Pardau wil wisselen/ ghevent altoos twee ofte drie/ somtijts acht ofte thien Basarucos, boven die 375. Basarucos, waer mede sy haer weten te gheneeren/ ende so van alle ander munte naer advenãt; Die gewighte van Goa zijn oock in veel dingẽ als in Portugael/ met Quintalen, Arrobas, ende Ponden, maer hebben noch een ander ghewight ghenaemt Mao, dat is een Hand, welcke zijn 12. pont/ met welcke gewighte men weeght die Botter/ Honigh/ Suycker/ ende alderhande weeghbare waren; hebben oock een gewight daermen gemeenlijck die Peper en ander specerijen met vercoopt ende weeght/ ghenaemt Bhar, is soo veel als drie Quintalen, ende een halve Portugaelsche ghewighte; hebben een maet diese noemen Medidan, dat is eyghentlijcke maet te seggẽ/ is by nae een span hooch/ eñ een halve vinger langh breet; dese 24. matẽ doen een Hand, ende twintich handẽ doen een Candijl, een Candijl is by naer luttel min ofte meer als 14. Schepelen / waermede men meet ende vercoopt het Rijs/ Coorn/ ende alle greynen/ ende metende warẽ/ ende die Schepen naer bevracht / als te segghen een Schip ofte Schuyt van soo veel Candylen ofte soo veel Bharen. Daer is oock Rijs datmen vercoopt met Farden, comt ghemaeckt ghelijck ronde schyvẽ / met stroy ende coordẽ te samen gebonden / heeft elcke Fardo gemeenlijck drie eñ eẽ halve Handen Rijs; dit Rijs is beter als dat buyten ende sonder Farden comt; is ghenaemt Rijs Girasal, 'twelcke 'tbeste eñ thooghste inde prijs is; een ander dat wat minder eñ slechter is ghenaemt Chambasal; Daer zijn noch ander veel soorten van Rijs die minder gelden als het Rijs noch in zijn doppen is/ gelijckt wast / wort het ghenaemt Satte, ende is bynaest gelijc die Gerst/ heeft weynigh scheel; Dit is gemeenlijck die dagelijcksche cost vande Boeren Canarijns, ende arm ghemeen volck diet dan selven stooten ende reynighen dient oock voor de Hoenderẽ en Duyven t'etẽ/ inde plaets van Gerst; daer zijn noch ander ende veel particulaer muntẽ op ander plaetsen vã Indien/ ende te landewaerts binnen / onder de Heydenen/ die alleenlijck onder haer en elck op zijn plaets gangbaer zijn/ want by Bengalen heeftmen inde plaets van Basarucos, ende 'tcleynste gelt Amandelen, daerse haer neringe met doen/ ende alle dinghen om coopen/ en ander diergelijcke diversche munte/ op besondere plaetsen ende Provintien van Orienten: maer dese ghenoemde munte / gewichte ende mate is die ordinarische daermen met int generael ende int gros / ende deur den banck handelt deur gheheel Indien / ende principaelijck in Goa, als 'thooft ende stapel vande Orientaelsche plaetsen.

Geordineerde luyden/ die goede van valsche munten seer subtijl connen onderscheyden ende gerat tellen.

Wisselbanckẽ op alle hoeckẽ der straten.

Suyvel ende specerije werden met verscheyden ghewichte verhandelt.

Vande Rijs ende ander Coren maten/ na de welcke de schepen oock bevracht worden.

Onderscheyt tusschen den besten ende ghemeenen Rijs.

Vã verscheyden ander munten die niet so gemeen zijn als die voor verhaelt.

Dat 36. Capittel.

Vande Indianen ghenaemt Bramenes, welcke zijn eensdeels die Menistren vande Pagodes ende Indiaensche afgoden, van hare manieren ende leven.

Die Bramenes zijn die eerlijckste ende geachtste natie onder die Indiaẽsche heydenẽ/ want bedienẽ altoos de opperste officiẽ bydẽ Coning / als Rentmeesters / Hoofmeesters/ Ambassadeurs/ eñ diergelijcke ampten; desgelijcks zijn oock die Menistren vande Pagoden der Indiaensche duyvelsche afgodẽ; hebben groote auctoriteyt ende aensien onder't volc; want de Coningen gantsch niet uyt en rechtẽ sonder haren raet ende goetdunckẽ/ ende om datmense mach kennen ende vande andere onderscheyden/ hebben over het naeckte lijf/ te wetẽ: van de schouder dwers over 'tlijf nederwaerts tot benedẽ aende gordel ofte doeck / onder die arme drie ofte vier koordekens gelijck seghel garẽ / waermede men haer kendt/ ende sullen dat nemmermeer afdoen al soudent haer leven costen/ want haer professie eñ beloftẽ also hout; sy gaen naeckt/ uytghenomen rondtom 'tlijf eenen doeck gewondẽ die haer schamelheyt bedect; hebben oock somwijlen alsse uyt gaen/ eenen enckelẽ lijnen catoenen rock diese Cabaja heeten / slecht aen't lijf van boven tot beneden/ ghelijck sommige ander Indianen/ als Banianen, Gusaretten, ende Decanijns, sy draghen op't hooft eenen witten doeck/ sommige reysen om't hooft gewonden/ daer mede sy't hayr bedeckẽ/ 'twelck sy nemmermeer afscheeren/ dan langh ende opghevlucht dragen als die vrouwen; hebben gemeenlijck aen hare ooren goude gedraeyde ringen hangen: als oock het meestendeel vande ander Indianen; Sy en eten geen dingh dat leven heeft/ dan alleenlijck onderhoudẽ haer met cruyden ende Rijs/ noch in geen cranckheyden/ en sullen haer om gheenen waerom doen ter Aderlaten / maer curerẽ haer met cruyden eñ smeringh ende bestrijcken met Sandalen, en diergelijcke welrieckende houten in Goa, eñ aen die Zee custen zijn veel Bramenes, die haer gemeenlijck generen met cramerije/ cruydẽ/ eñ apteckeryen int cleyn: maer met weynigh curieusheyt/ en vuylichlic; zijn seer subtijl op hare rekeninge ende schrijven/ eñ scherpsinnich/

waerom

Bramanes ende de Afgoden Priesters hebben groot ghebiet ende aensien.

Teecken waer by datmen de Afgodẽ Priesters eñ Bramanes kent.

Der Priesteren Vrouwen eten gheen gedierten die leven gehadt hebben maer cruyden/ etc.

waerom maeckē die ander slechte Indianen ende t'gemeen volck wondere verselingen ē grillen diers/ van dat hare religie ende superstitien aengaet/ ende die ghemeene man gelooven haer als Propheten; het ghene dat haer des morgens eerst int gesichte comt/ dat aenbidden sy dien gheheelen dach: Die vrouwen hebben maer een doeck om't Lijf als sy uyt gaen/ die haer bedeckt van boven 'thooft tot die knien toe ende voorts naeckt; hebben ringen deur de neus/ om de beenen/ ende teenen/ ende den hals/ aen elcken arm/ beyde handen seven ofte acht ringhen ofte Manilias, sommighe van Silver ende vergult diet vermogen: maer 'tghemeene volck van glas/ welcke is ghemeenlijck de dracht van alle Indiaensche vrouwen: als die vrouwe is van seven ē die man van negen jaren/ so trouwense: maer en sprekē malcander niet toe/ tot dat de vrouwe is om te baren; Ende als die Bramenes sterft/ so vergaderen alle die vrienden ē maken eenen put inde eerde daer sy veel hout ē goet in smijten/ ē wesende jemand vā machten/ welriechende Sandalen ende ander cruyderen/ Rijs/ Coorn/ ē ander spijsen/ met veel Olye/ om dat het vier te beter branden soude/ ende also smijtense den dooden Bramenes daer in/ ende als dan comt zijn vrouwe geleyt met veel speel-lieden ende hare naeste vrienden al singhende eenighe liedekens/ ofte lofsanghen van hare mans leven/ ende die vriendē geven haer eenen moet ende versterckinghe/ datse haer man ghetrouwelijck wil volghen/ ende met hē gae levē inde ander werelt/ so neemt sy dan hare Juweelen af/ ē deeltse met haer maechschap/ ē springt al blijdelijck ē lachēde in't vier/ ende wort terstont vande omstaēde met hout ē Olye verstopt ē versmoort ende also met het lichaem van haren man tot asschen verbrant; ē soo't sake ware/ dat selden gheburt/ datse haer niet met haren man en wil verbranden/ so snijtmense het haer tot die gront toe af/ ē en mach haer leven dagen geen Juweelē ende clenodien meer dragen/ ende wort voortaen seer verschovē ende van alle man veracht als een oneerlijcke vrouwe; Dese usantie van branden ghebruycken oock die eedelē ende principaelste van't landt/ ende oock sommighe coopluyden/ niet jeghenstaende wordē alle die doode lichamē (het sy vā wie dat is) tot asschen verbrant/ ende die vrouwen naer haer mans doot het haer cort afghesneden/ ē gaen sonder Juweelē/ waer aen menseſ kent/ dat het weduwē zijn; D'oorsake ende den eersten op comst van die vrouwē met hare doode mans levendigh te branden/ is naer der Indianer selfs vertellen/ als dat in lange voorleden tijdē die vrouwē (gelijck sy seer luxurieus ē oncuys van natueren ē complexien zijn) hare mans veel om dē hals brachten met fenijn/ als sy die moede waren/ gelijck sy daer seer behendigh in zijn/ om alsoo beter te moghen altemets een verversinghe crijghen/ hare onkuysche begheerten ende lust te versaden/ 'twelcke siende den Coningh dat hy zijn principale Heeren/ Capiteynen/ ende Soldaten/ waermede hy zijn staet en Coninghrijck moest onderhouden ende beschermen/ dat die soo haest consumeerden ende te niet ghinghen door die boosheyt van die vrouwen/ heeft het selfde soo veel het moghelijck waer willen belettē/ waerom een expresselijcke wet heeft gemaeckt/ ende gestatueert/ als dat so haest als die mans gestorvē e[n]de verbrant soude werdē/ dat men dē die vrouwe levēdigh met soude verbrandē/ om haer daer door een vreese aen te jagen/ datse also souden cesseeren die mans te vergevē/ 'twelcke int' eerste seer scherpelijc onderhouden is ghewee st/ welverstaende dat het alleen geboden was/ beroerende die edelluyden/ regierders ende Bramenes, want het ghemeene volck geen geweer noch wapenen mogen handelen/ en zijn bynaer gelijck Slavē; in somma dat het metter tijt een gewoonheyt ende costuyme is geblevē/ ende houdent hedensdaeghs voor een punct van haer Wet/ ende ceremonien van hare duyvelsche religie/ ende doent althans uyt vrye ē goede wille/ door haer aenporringe vā hare vrienden ende maechschap; Dese Bramenes onderhouwen oock sekere vastendaghen int jaer/ en dat met soo groote abstinentien dat sy vande gheheele daghen/ ja somtijts drie ofte vier daghen zijn sonder eeten; hebben hare Pagodes ende afgoden/ wiens dienaers ende Menistren sy zijn/ daer sy wondere historien ende mirakelen af vertellen/ ē seggen dat dese Pagodes by haer menschē zijn geweest/ ende door hare heyligh leven ē goede werckē in dese werelt gedaen zijn door hare verdiensten int ander levē heylighen ghewor den/ alsse met hare mirakelen deur den duyvel gheopenbaert hebben/ ende door haer bevel hare figueren afghemaeckt/ inde leelickste ende grouwelickste forme diemen soude mogen versierē; dese bidden sy aen ē doen haer offerhande met veel duyvelsche superstitien/ ende ghelooven vastlijck dat het hare Advocaten ende voorspraken by Godt zijn, ghelooven oock alles datter eenen oppersten Godt is diet al regiert/ ende dat die ziele onsterffelijck is: maer datse van d'een lijf int ander loopt/ so wel van beesten als van menschen naer hare verdienstē/ naer die wet van Pitagoras, wiens discipulen sy seggē te wesen.

Tghemeene volcks seltsame superstitiē

Mans van neghen/ ende Vrouwē van seven jaren werdē tsamen ghetrout.

Der Bramanen Vrouwen offeren haer eyghen leven ten geselschap van haer ghestorven mannen.

Straffe der Vrouwen die hare mans begraeffenis met haer eygē doot niet wil verselschappē

Ceremonien die de Weduwen moeten onderhouden.

Onnatuerlickheyt der Vrouwen in't dooden van haer eygen mans.

Een Wet geordineert/ dat die Vrouwen die haer mans ombrochten selver levendich met haer mans verbrādt souden worden twelck nu als Godtsdienst in ghebruyck blijft

De Bramanes onderhouden vastdaghen.

Fabelen van dat de Duyvelsche Afgoden heylighe menschen souden zijn geweest.

Tvolck gelooft dat de Pagodes advocaten by Godt zijn.

Dat 37. Capittel.
Vande Gusuratten ende Banjanen van Cambajen.

Die Gusuratten ē Banjanen zijn van 'tlandt van Cambajen, ende hebben veel hare residentie in Goa, Dieu, Chaul, Cochijn, ende ander plaetsen van Indien/ oorsake hare handelinghe ende traffijcke die sy seer sterck drijvē in alle coopmanschappen/ als Coorn/ Catoenē Lywaet/ Anil/ Rijs/ ende andere waren/ principalijck in alle edele gesteenten/ daerse wonder op geslepē zijn; sy zijn upter matē subtijl ē scherpsinnigh op alle rekeninghe ende schrijven/ soo datse hier in niet alleen alle ander Indianen ende omliggende natien te boven gaen: maer oock die Portugesen/ in dieshalvē veel avontagien hebben; verstaen haer wonder wel op alle coopmanschappen/ en zijn seer loos om jemand te bedrieghen; dese en eeten oock niet dat leven ofte bloet heeft/ noch en sullen geen dinck ter werelt het sy hoe cleyn ende onnut dat soude moghen wesen dat leven heeft/ dooden: want ghelooven vastelijck dat alle dingen sielen hebben/ ende hare even naesten sy/ naer die wet van Pitagoras, ende onderhouwē dat straffelijck/ datse dickwils vande Christenen ofte Portugesen sullen coopen eenige vogels ofte ander ghedierten/ diese uit sin hebben te dooden/ en laetse weder vlieghen oft loopen. sy hebben voor een manier in Cambajen, op die wegen ende wildernissen te setten/ backen

De Gusuratten ende Banjanen cloecker dan alle andere Indianen ofte Portugesen.

Gusuratten dooden noch eeten gheen dingh dat leven ontfangen heeft.

met

met water / ende worpender Coorn en ander greynen / om die voghels ende ghedierten te spijsen / ende hebben door gheheel Cambajen Gast-huysen van't landt daer toe geordineert daermen alle voghels ende alle ghedierten in cureert / ende van alle cranckheyden gheneest met grooten opsicht ende neerstigheyt / eñ nemense in als waer / gelijck ofter menschẽ waren / eñ alsse ghesont zijn latense weder vliegen ende loopen / welcke onder haer is een werck van groote caritaten; seggen dat zy't doen aen haer even naesten / ende soo sy een luys ofte vloy vangen en sullense niet dooden / dan nemense en settense op een lapken peweers in eenigh gaetgien inde muer en latense alsoo loopen; men en mach haer gheen meerder quellagie aen doen / als yet te willen dooden in haer presentie; sy en sullen niet aflaten te bidden en te smeekẽ met alle ootmoedigheyt / datmen so grooten sonde niet en wil doen / te benemẽ het leven dat Godt met ziel ende lijf gheschapen heeft; sullen oock wel gelt offeereren datment wil laten leven en vrydom gheven; sy en eeten oock gheen Radijs / Ajuyn / Loock / noch eenighe cruyderen die eenige coleur van root hebben / noch Eyeren / want gelooven datter bloet onder is; en drincken oock gants geenen wijn noch en ghenutten gheen Azijn van alleenlijck water / zijn so schou van met ander menschen buyten hare natie te eeten ofte aen te roeren / datse eer souden van hongher ende dorst sterven / dan eenige spijse van ander volck slechts aen te raken; het geschiet dickwils datse altemet met die Portugesen schepen van Goa nae Cochijn varen om haer waren te slijten / ende met die Portugesen te handelen / ende als dan maken hare facit van soo veel daghen onder weghen te blijven als haer by naer dunckt moghelijck te wesen / waer naer hare provisie met nemen / van water ende hare cruyderen daerse haer met onderhouden / eñ geschiedende den tijt langher te vallen als hare rekeninghe geweest is / en dat hare provisie ende water op is / ghelijck het ghesciede als ick van Goa naer Cochijn voer / soo soudense veel liever van hongher ende dorst vergaen ende versmachten als yet te smaecken en te ghenutten vande spijse en water vãde Christenẽ ofte van jemant anders; sy sullen haer altoos wasschen aleer sy eeten / gelijck oock de Bramenes, ooc t'elcken alsse haer ghevoegh doen ofte water maken; zijn van coleur ghelijck die Bramenes geelachtigh / ende sommighe wat witter / ende men vint vrouwen onder haer die in witheyt ende schoonheydt die Portugesen vrouwen te boven gaen; zijn ghefatsoneert van aensicht lijf ende leden / in als ghelijck die van Europa / uytghenomen die coleur; hare cleedinge is eenen witten enckelen roc op't blote lijf / vandẽ hals af slechts ende enckel om't lijf tot beneden toe / ende inde sijde onder den arm toeghebonden; die schoenen van root leer voor scherp ende omgecromt; den baert afgeschoren als die Turcken / behouden alleen die knevels; draghen op't hooft ghelijck die Bramenes eenen witten doeck drie ofte viermaels om gewonden / ende recht onder't hayr aende sterre van't voorhooft; strijcken alle morgens een weynigh wit Sandalo met water ghemalen / en daer vier ofte vijf greyntgiens Rijs op geclapt / t'welcke die Bramenes oock veel voor een gebruyck hebben; is een sekere superstitie van hare wet; hebben ghemeenlijck het naecte lijf besmeert met Sandalo, en ander welriekende cruyden daerse wonder goede vrienden af zijn / ghelijck oock alle Indianen / diese veel in alle dinghen ghebruycken. hare vrouwen gaen ghelijck die vrouwen vande Bramenes, sy eeten ghelijck de Machometisten, ende alle ander Indianẽ op d'aerde neer; In hare huysen ofte vergaderinghe sitten op d'aerde neder op eenighe Matten ofte Tapijten / ende laten altoos hare schoenen voor die deur staen / soo datse altoos barvoets in hare huysen gaen / waerom ghemeenlijck die schoenen die hielen neer racken om de moyten te sparen van t'elcken uyt en aen te doen. Sy hebben noch ander duysent ceremonien eñ Heydensche superstitien die niet veel beduyden / waerom alleen die principaelste hebben vertelt / waer aen men ghenoegh can verstaen / wat haerder belanghende is.

Gasthuysen in Cambajen daermẽ voghelen ende ander ghedierten gheneest.

Die vã Cambajen doodẽ gheen vloyen / noch luysen.

Wonderlijcke manieren van die van Cambaja.

Die vã Cambajen souden liever van honger stervẽ dan vã ander volcks spijs nemen ofte [illegible].

Cledinghe van die van Cambaja.

Dat 38. Capittel.
Van de Canaras ende Decanijns.

DIe Canaras ende Decanijns zijn van t'lant van Decam, datmen ghemeenlijck Ballagate noemt / gheleghen achter Goa, dese woonen veel in Goa, alwaerse hare woonplaetsen eñ winckels hebbẽ / van allerhande Fluweel / Zyde / Satynen / Damasten / dat sy vande Portugesen int gros op coopen / desghelijcks allerhande Catoenen Lywaet / Porseleynen / ende alle waren van Cambajen, China, Bengallen, &c, dat sy ghelijck die voorcoopers op coopen vande Portugesen ende ander natien / ende vercoopent eñ slijtent weder int cleyn / waer toe hebben hare Makelaers van haer eyghen volck / die alle dinghen op loopen; dese brengen oock alle victualien eñ lijftochten van't vaste landt inde stadt ende t'Eylant van Goa; hebben hare Indiaensche schepen daerse met handelen naer Cambaja, Sunda, ende het roode Meyr; Zijn veel van haer Gout ende Silver smedẽ / ende die in Coper werckẽ / en seer goede wercklyden; hebben oock ander veel ambachten eñ handtwercken / als Barbiers / Medecijnen / Timmerlieden / en diergheliicken die alles in Goa woonen / soo dat sy by naest soo veel int ghetal zijn als die Portugesen / Mestisen, ende Christenen; haer cledinghe is ghelijck die Gusuratten ende Benjanen, uytghenomen die schoenen diese draghen op zijn antijcks / met deurghesteken teenen / ende boven toegeregen op die naeckte voeten / diese Alparcas noemen; desghelijcks draghen die baerden ende t'hayr gelijck alst wast sonder te scheeren: dan alleenlijck t'haer opghevlucht / ende metten doeck bedeckt / als die Benjanen ende Bramenes; oock zijn dese gelijck in coleur eñ fatsoen van lijf en leden; eeten alle dingen / uytgenomen Koeyen / Varckens / eñ Buffels / vleysch eñ visch; houden den Os / Koe / ofte Buffel voor heyligh / diese gemeenlijck by haer over't huys hebben loopen / welcke sy besmeeren / bestrijcken / ende alle vrienschap vande werelt bewijsen / ende voeden hen met het gheene dat sy selfs eeten: ende alsse haer ghevoegh willen doen / comen hare handen daer onder houwen / en smijtent alsoo wech; slaepen des nachts onder haer in huys / in somma houden hen in als gelijck oft eenigh verstandigh mensch waer / waermede sy meenen Godt eenen grooten dienste aen te doen; In haer eeten ende in huys te sitten / wassen / reynighen / ende ander ceremonien eñ superstitien / zijn in als ghelijck die Bramenes,

De Canaras houden een Os / Koe / ende Buffels voor heyligh.

Gusuratten,

Gusuratten ende Benjanen; In hare houwe-
lijcken beloven malcanderen van seven ofte
acht jaeren/ ẽ comen tot elf ẽ twaelf jaeren/
houden hare Bruylosten ẽ vergaren by een;
Alsse Bruylosten sullen houden so beginnense
vierthien daghen te voren/ alle daegh tot den
dach vande Bruyloft/ een groot ghelaet van
Trompetten/Trommelen/ende Beckens/ ẽ
duert wel vierthien daghen daer naer nacht
ende dach/ met soo grooten gheluyt van ghe-
sangh ende hare Instrumenten/ datmen hoo-
ren noch sien en mach; den dach van te trou-
wen soo vergaren die vrienden van beyde sy-
den/ ende sitten op die vloer in huys/ rontom
een vier/ ende keeren dat sevenmael om/ met
sommige woorden/ waermede het houwelijc
bevestight is/ en is te verstaen datmē met die
dochters gheen huwelijcks goet en geeft: dan
alleenlijck sommige Juweelen/ als Braselet-
ten/Oor-ringhen/ende diergelijcken van cley-
nē valeur/ waer mede haer die mans moeten
laten ghenoeghen/ want die dochters en zijn
gheen erfgenamen/ die soonen erven t al/maer
onderhouden altoos hare dochters ẽ susters
tot dat sy trouwen; doot zijnde worden oock
verbrant en somtijts de vrouwē levēdich met
haer: maer niet soo veel als vande Bramenes;
een yeghelijck van haer volght het ambacht ẽ
neeringhe van zijn ouders/ en trouwen mede
die dochteren van dien/ welcke sy noemen ge-
slachten; sy hebben hare vastelda ghen ende ce-
remonien ghelijck als de Bramenes: want de-
se zijn gelijck die leecken/ en die Bramenes als
die gheestelijckhept/ Menistren, ende hare Af-
goden/ Propheten. Sy pachten oock die Tol-
len ende Renten vande Portugesen/ ende des
Coninghs vande landen van Bardes, Salsette
ende t'Eylandt van Goa, die onder de jurisdic-
tie van Goa zijn/ so datse dickwils door eenige
geschillen ende questien in alle rechtē moeten
compareren/ alwaer sy altoos persoonelijck
gaen sonder voorspraeck ofte Advocaet/ ende
weten soo wel hare woordt te doen ende te al-
legieren met die ordinantien ende Loyen van
Portugael/ jae tot int gheestelijck toe/ dat sy
tot een punct weten te seggen waert geschre-
vē staet/ beter als eenige Licentiaet inde rech-
ten/ en maken hare supplicatie ofte requesten
sonder jemandt daer toe te beroepen/ dat die
Portugesen dickwils verwondert zijn van
haer scherpsinnichept/ gelijck ick menichmael
aen haer gheexperimenteert hebbe; wanneer
het noodigh is haren eedt af te nemen om ge-
tuyghe te wesen/ soo setmen haer in een Cir-
kel ofte eenen ronden ringh/ ghemaeckt op de
vloer van assche/ alwaerse binnen in staē/ leg-
gen haer eē weynich asschen op't bloote hooft/
ende houden de een handt aen't hooft/ ende
de andere op de borst/ ende als dan sweeren
by haren Pagode op hare tael/ waer mede
sullen die waerhept segghen van datmen haer
vraecht sonder eenige faulten: want gelooven
vastelijck datse eeuwigh verdoemt soude we-
sen/ so sy dan eenige leughens seyden/ ende die
waerhept verborgen hieldē; dit zijn haer prin-
cipaelste [illegible]tantien ende ceremonien/ hoe wel sy
noch veel ander hebbē/ die wy alwillens voor
by passeren/ om die lanckhept te schuwen.

Manieren int huwelijcken vande Canaras en de Decanijns.

Hoe datmen die Canaras doet sweeren ende den eedt afnemen.

Dat 39. Capittel.

Van die Canarijns ende Corumbijns van Indien.

DIe Canarijns ende Corumbijns zijn
die boeren/ ende die geen die haer met
landt-bouwinghe/ visscherye/ en dier-
ghelijcke neeringhe gheneeren/ en die
Indiaensche Palm-boomen (daer die Cocus
aen wassen) waernemen; Daer zijnder onder
haer die anders niet en doen als die cleederen
wassen/ t'welck aldaer gelijck een hantwerck
ende neeringhe gheuseert wert/ dese worden
ghenaemt Maynattos, daer zijn ander diemen
heet Patamares, welcke dienen alleenlijck voor
Boden om brieven ẽ bootschappē van d'een
plaets op d'ander te bestellen over landt/ des
winters alsmen de Zee niet en mach gebruyc-
ken; Dese Canarijns ende Corumbijns zijn
die verachtste ẽ miserabelste vande India-
nen/ ende leven seer armelijck/ ẽ onderhou-
den haer met cleyne kosten/ eeten alle dingen/
uytghenomen Koyen/ Ossen/ Buffels/ Verc-
kens ende Hoenderen vleys; hebben hare re-
ligie ghelijck die Decanijns ẽ Canaras: want
zijn alle van een landt ẽ manieren/ met wey-
nighe differentie/ gaen gants naeckt/ uytghe-
nomē die schamelhept met een lapken bedect;
Die vrouwē gaen met een doeck om't lijf ge-
bonden/ beneden den Navel tot die halve dyen
toecomende/ ende slaet dan d'ander eynt over
die eene schouder/ so dat die halve borsten be-
deckt zijn; zijn van coleur swartachtigh ofte
doncker bruyn; veel van dese zijnder Christe-
nen ghedoopt/ overmidts dat hare meeste ha-
bitatie is aende Zee-cant/ ende naestghelegen
landen aen Goa, oorsake dat de Palm-boomē
wassen aende Zee-cant ende Oeveren vande
Rivieren ende wateren; ende het Rijs wordt
gesaydt op leegh lant/ dat swinters met wa-
ter bedeckt is/ waermede dese Canarijns haer
onderhouden; dese brengē Hoenderen/ Fruyt/
Melck/ Eyeren/ ende ander diergelijcke wa-
ren van't landt inde stadt te coop; woonen in
cleyne strope huyskēs/ en hebbē so cleyne deu-
ren datmender al cruppende moet in oft uyt
comē: hare huysraet is een mat op d'eerde om
te slapē/ een put ofte cuyl inde vloer om't Rijs
te stampen/ ende een pot ofte twee om't Rijs
te koken ende alsoo levense; ende genereren so
veel dat wonder is: want hebben gemeenlijck
het huys vol kinderen dattet crielt/ en loopen
al naeckt/ tot datse seven oft acht jaren oudt
zijn/ dan bedeckense haer schamelhepdt; wan-
neer die vrouwen baren gheschiedt dickwils
datse alleen in huys zijn/ terwijle die man int
veldt is/ ghelijckt my eens ghebeurt is/ gaen-
de met andere goede vrienden wandelen in't
velt/ deur de Dorpen ende Wooninghen van
dese Canarijns, ende om dat ons dorste/ gin-
ghen by een van dese Canarijns huyskens om
water te eyschen/ om ons dorst te laven/ dat
sy ghemeenlijck drincken uyt eenen cooperen
tuyt kan om alsoo sonder den mont te raken
van hoogh in te storten/ welcke is alle het Me-
tael datse in huys hebben/ so ghesciedent om
dat my den dorst meest quelden/ booghde my
ter neder ẽ stac mijn hooft inde deur/ eyschē-
de wat waters/ so wordē ic gewaer eē vrouwe
die alleē in huys was/ en bant vast harē doec
om haer middel/ hebbēde voor haer staē eenen
bac vā hout (die de Portugesen Gamello noe-
mē) vol waters/ ẽ stont en wiesch eē kindekē
dat sy op die stont sonder yemāts hulpe noch
by wesen gebaert hadde/ ẽ gewasschē hebbende/
leydē zy't naeckt op d'eerde neder/ op een groot
vygē blat vā Indiē/ en badt my dz ic wat ver-
toevē wilde/ sy soude my terstōt water geven/
als ick

Maynattos wasschen die cleeren gelijck hier te lant de vrouwen doen.

Huysraet die de Canarijns ghemeenlijck hebben.

Die vrouwen vande Canarijns baren haer kinderen alleen sonder eenighe hulpe.

Agricola Indus Canaryn dictus

Een Indiaens lant ofte bouwman genaemt Canaryn.

Indorum liberi pro eorum consuetudine, pudendis tantum rariori tela contectis.

Indiaensche kinderen als slants manier is alleen die schamelheyt met een dun linnen doecksken bedeckt hebbende.

Miles Indus quem lascarin nominant

Een Indiaens soldaet lascarin geheeten.

Inda meretrix, saltando et canendo victum queritans.

Een Indiaensche lichte vrouwe met danssen ẽn singen haer cost winnende.

58 en 59

Bramenes cum mortuus est, secundum eorum legem crematur. uxor autem ejus, præ amore, sese vivam in ignem cum illo conjicit.

De Bramene doot wesende wort nae haer wet verbrant, ē zyn vrouwe wt liefde haers mans, verbrant haer levendich met hem.

Legati Regis Ballagatte in
urbe Goa comitatus.

Die staet des Ambassateurs van den
Coninck van Ballagatte binnen Goa

Habitus et facies Mercatorum Goensium Indorum, qui mutandis mercibus valde industrij

Habÿt ẽn gedaente der Indiaensche Coopluÿden welcke in hare handel seer cloeck zÿn

Banjanes e Cambaja populus æstimandis gemmis, scribendo, supputandoque valdè exercitatus.

Banjanen van Cambajen int kennen van gesteenten schrÿven ẽn rekenen zeer geoeffent.

Bramenes Idolorum in India Sacerdotes.

Bramenes der Indiaenscher affgoden Papen ofte Priesters.

58 en 59

Scaphę piscatorię Goensium et Cochinensium, alterę ex solido trunco excavatę, alterę, e pluribus funibus coagmentatę, priores Almadias, alteras Tones et Paleguas vocant, implent et hashydrijs aquę recentis, quam ad naves deferentes divendant, quarum magnus illic numerus.

Schuijten diemen te Goa, en Cochyn, gebruijckt om te visschen, d'eene wt een hout wtgeholt, d'ander wt veel struijcken, met coorden tsamen gebonden, d'eerste worden Almadias, d'andere Tones, en Paleguas, genaemt, die daer in groot getal zijn, welcken verladen met cruijcken vol soet waters daer in gestort, om aende schepen te vercoopen

58 en 59

Nuptiarum ritus, et epulę in Provincia
Ballagatę ſupra Goam.

Maniere van bruyloſt int Lant van
Ballagate achter Goa gelegen.

58 en 59

als ick van haer verstondt dat zy't kindt ter stondt sonder iemands hulpe ghebaert hadde verginck my den lust van drincken van haer handt/ en ginck op een ander water eysschen/ en saghen die selfde vrouw : een weynigh daer naer achter en voor haer huys loopen/ gelijck oft haer niet ghescchiet en waer/ en van gheen kints-baren en wist/ en die kinderen werden also opghevoet/gheheel naeckt sonder dat zyse yet meer doen als reynighen ende haven en in cout water/en wassen alsoo op met soo goeder ghesontheyt ende geraschept van lijf en leden/ als die kinderen in dese landen met alle dien- sten/ bewaringhe ende opsicht/ en comen dick- wils tot haer hondert jaren sonder dat haer hooft noch tant wee en doet/noch een tant uyt den mont faelgeert. Dese draghe alleenlijck een block hayrs ofte top op de cruyn van't hooft dat latense lanck wassen/ die rest van't hayr snijdense cort af; Zijn seer expert op't zwem- men en duycken; varen inde Riviere in schuyt- giens ghenaemt Almadias, die sommighe van een houdt zijn uyt-ghehlolt/ en so cleyn dat een man qualijck ghenoegh daer in can sitten, en 'tghesschiet dickwils datse omtuymelen/ som- tijdts drie ofte viermaels eerse over de Rivier comen/en sy springender uyt int water en kee- rense weder om hoogh/ en hoosent water uyt/ ende gaender weder in sitten; Zijn soo misera- bel datser souden laten om een penningh gees- selen. Eeten soo weynigh dat het schijnt datse byde wint leven/zijn oock meest magher ende zwack van ledẽ/van luttel cracht/en seer cleyn hertigh/ waerom haer die Portugesen groote villenye en ultragie aen doẽ/ en tracteren haer als honden en beesten; In haer trouwen ende sterven hebben die manieren en usantien van- de Decanijns en Canaras, desghelijcks oock in haer Religien ende Ceremonien; Als die man doodt is wert verbrandt/ ende die vrou- we snijt haer hayr af/ende breeckt alle Juwe- len die sy doch weynigh van cleynder weerden hebben/ want zijn meest van glas. By dese naervolghende figueren machmen sien naer't leven die Decanijns ofte Canaras, ofte die coop- man van Goa; Desghelijcks die Banjane ofte Gusuratten, van Cambajen, met die Brame- nes ende zijn vrouwe/ op welcke manier gaen alle die vrouwen/ soo vande Benjanen, Deca- nijns, Mooren ende Indianen/ die in Indien woonen; Hoe die van Goa ende Ballagate haer Bruyloften houden onder die Decanijns ende Canaras, oock mede die maniere hoe de vrou- wen haer leven met haren dooden Man ver- branden; hoe den Ambassadeur vanden Hi- dalcam binnen Goa zijnen staet hout/ en langs de strate ghedraghen wert; oock waerachtige afbeeldinghe vanden Canarijn met zijn vrou- we/ ende die manier hoe de Indiaensche Hey- denen kinderen opghevoedt werden/ ende die Soldaet in Ballagate, diese Lascarijn noemen/ met die Heydensche lichte vrouwen/ geheeten Balliadera, dat is Dantstersche/ om datmense daer toe ghemeenlijck ghebruyckt/ in eenighe feesten ende openbaer speelen/ ende zijn oock een yeghelijck gherijffelijck om een cleyn gelt, woonen veel binnen Goa: desghelijcx die dor- pen ende wooninghen vande Decanijns, ende oock die Canarijns en Corumbijns, hare ma- nieren van huysen/en hoe datse inde Rivieren varen met haer schuytkens/ waer by ick ghe- voecht hebbe die maniere vande schuyten van die Malabaren van Cochijn, om daer naer geen Capittel op zijn selven te maken.

De Canarijns ende Corumbijns zijn seer constigh int swemmen ende duycken.

Dat 40. Capittel.

Vande Arabiers ende Abexijns die in Indien resideren.

ARabiers ende Habassijns zijnder veel in Indien/ waer van die Arabyen volgen die Wet van Mahomet, en de Abexijns, zijn sommighe Machometisten, ende eenlijcke Christenen/ op haer manier: want zijn uyt Paep-jans land/ 'twelcke streckt achter Mo- sambique in Æthiopiæ, tot by't roode Meyr/ ende Revier Nilus in Ægipten, ende door die gemeenschap vande Moozen ende Machome- tisten, zijnder veel met die seckte besmet; daer zijnder in Indien veel die Captyven en Sla- ven zijn/ soo mans als vrouwen/ die daer uyt Æthiopia ghebracht worden/ ende vercocht als ander natien van Orienten: Die Abexijns die Christenen zijn hebben in haer aenghesicht vier ghebrande teeckenen in cruys-wijs/ te we- ten: boven haeren nuese tusschen die oogen tot het halve voorhooft/ en aen beyde zijden van- de ooghen dwers tot naer die ooren toe/ ende vãde onderste lippe tot over die kin/ welck ha- ren doop is/ alsse Christen gemaeckt worden/ inde plaets datmen by ons het Water ghe- bruyckt; Dese Abexijns ende Arabyers (te we- ten die vry zijn) dienen in geheel Indien voor Bootsghesellen en Zee-varent volck/ op die Coopvaerders die vã Goa, naer China, Iapon, Bengala, Mallaca, Ormus, ende alle weghen van Orienten varen/ want men aldaer anders gheen Bootsgesellen en gebruyckt/ noch oock anders gheen en zijn/ om dat die Portugesen (al ist datse voor Bootsghesellen naer Indien gecomen zijn/ ende in Portugael al haer leven schuytvoerders gheweest hebben) sulcks haer souden schamen te doen/ ende een groote oneere ende verachtinghe van haerder persoonen wesen/ en groote verminderinge van haerder estimatie en outoriteyt daer voor sy in Indiẽ zijn gehouden/ en haer selven voor uytgeven/ dan alleenlijck varen wel voor Schippers: maer doen haer Capiteynen noemen/ oock voor Stuerlupden en Hooghbootsman maer minder niet: want soo't een trap leeger quam/ souden al haer leven een groot verwijt ende schande wesen/ 'twelcke die Portugesen natie om gheenen waerom en stont te lijden; Dese Abexijns en Arabiers dienen om cleyn ghelt/ en zijn seer onderdanigh alsse haer verhuert hebben/ soo datse alteemets ghesmeten worden niet als slaven maer als honden/ 'twelcke sy met groote patientie verdragẽ/ sonder tegen- spreeckinghe: hebben ghemeenlijck hare vrou- wen ende kinderen mede by haer int Schip daerse op verhuert zijn/ die altoos op die reys waer datse varen met haer zijn/en koken haer eyghen eeten/ welcke is Rijs in water gesoden met ghesouten visch ghegeten: ende d'oorsake datse die vrouwen int Schip wel lijden mogẽ/ is daerom dat die schepen maer Somers die Zee ghebruycken/ die dan altoos stil water ende seer vaerbaer is met deurgaende windẽ hebben gemeenlijck maer een Portugees ofte twee die Capiteyn / Schipper en Stuerman is/ ende als dan isser een ghelijck hooghboots- man/ 'twelcke ghemeenlijck een Arabier is/ dese noemense Mocadon, en is regierder van- de Abexijns ende Arabissche Bootsghesellen/ diese onder zijn ghewelt ende bevel heeft/ghe- lijck oft zijn slaven ende eyghenen waren; dese Mocadon is de gheene die met die heerschap van't Schip contracteert voor soo veel boots- ghesellen

De Abexijns teeckenen by Christenen in't aensicht met vier teyckens in plaets vanden doop.

gesellen te leveren/ ende men doet hem alleenlijck betalinghe ende rekeninghe van't maent gelt/ ende als dan heeft hy met die Bootsghesellen zijn particulier rekeninghe/ daer hem t'heerschap van't Schip niet met en moyt/ noch te doẽ en heeft; Die Schepẽ en gebruycken gheen vaten met water alsse varen/ om datter in gheheel Indien gheen en zijn/ noch gemaeckt worden/ dan die van Portugael aldaer gebracht worden/ en van die Portugaelsche Schepen overschieten/ ende inde plaets vande vaten gebruycken eenen grooten vierkanten houten back/ byde groote Mast/ op de gront vande kiel van't Schip/ welcke is wel bepeckt ende ghesloten/ waer inne voeren soo veel waters als haer dunckt (op de reys diese doen willen) noodigh te wesen, die Capiteyn/ Schipper/ ofte Stuerman/ ende die Cooplieden/ ende Passagiers hebben elck hare victualie voor haer selven/ ende haer water in die Indiaensche groote potten/ diemen Martavanas heet/ waer van ick op een ander inde beschrijvinghe van Pegu ghetracteert hebbe; dit volck is soo ghedienstigh ende gewilligh/ dat sooder maer een hoet iemandt van't hooft int water/ ja inde openbaer zee waeyde/ oft yet anders/ dat van't Schip over boort viel/ sullender terstont naer springen met cleeren met al/ tot datset weer hebben: want swemmen ghelijck visschen, Ende als het Schip inde haven ofte Revier leydt/ ende datse alle ghelijck aen landt willen gaen/ soo varense int Boot te samen aen landt/ ende als dan soo isser een die brengt het Boot weder aen't Schip en bindt het vast/ en comt dan alswemmende aen lant/ desghelijcks alsser weder willen aen varen/ en so sijder onwilligh toe waren van over boort te springhen om een cleyne oorsake oft yet anders te doen/ worden der van haren Mocadon ofte Schipper toe ghedwonghen met slagen/ t'welck sy weynigh daer toe laten comẽ: want zij't meest uyt haer selven doen/ en d'een wil altoos de eerst voor d'ander wesen/ om hare ghewillighept te bewijsen; alsse yet doen ofte trecken/ is al singende/ den eenen voor aen/ eñ daer naer die ander gelijckelijck antwoordende met een voys ende accoort/ dat het schijnt een musijcke te wesen; Haer exercitien op't landt is/ den gheheelen dagh te drincken/ ende inde kroegen te sitten/ met die vrouwen ende kinderen alteniets ghelijckelijck/ ende als dan loopense handt aen handt lancks de straten/ al vallende gints en weer/ en bedrijvẽ een wonder ghelaet met singhen en ander figueren en grimmagie diese maeckẽ, hare vrouwen dragen oorck Borsens aen/ naer die usantie vande Arabyers ende Machometisten.

Al wat de Boeyens doen doense al singende/ met soo danigen voys dat het schijnt Musijck te wesen.

Dat 41. Capittel.

Vande Swarten van Mossambique diemen noemt Caffres, hare usantien ende manieren.

DIe swerten ofte Caffres, (ghenaemt) van't landt van Mossambique en alle die custe van Æthiopia, ende te landewaerts binnen/ tot die Cabo de bona Esperança, loopẽ alle int gemeen geheel naect/ hoe wel dat die van Mossambique (te weten) die vrouwpersoonen haer een weynigh bedecken/ en dat door die communicatie diese met die Portugesen hebben/ die haer in mangelinghe van Gout/ Yvoren-been en ander dingen Catoenen Lywaet uyt Indien brengen/ dat haer te lande binnewaerts/ ende naer die Cabo toe ghebreeckt/ waerom sy haer bedecken met die cleederen die Adam int Paradys aen hadde; Zijn alle int ghemeen peck swert/ met ghekrult versengt hayr op't hooft ende baert/ die seer weynigh is/ platte breede en stompe neusen/ groote dicke lippen/ sommige hebben gatẽ boven eñ onder door de lippẽ/ en somtyts besyden de mont deur de wangen/ daer sy dan een beentgien in stekẽ/ dat houden sy voor een fraytighept ende schoonheyt; daer zijnder wel onder haer die hebben het gheheele lijf eñ aenghesicht bestreken ende ghepickeert met heet Yser/ en gants end' al bemalen/ by naest ghelijck het gheperst en ghefigureert Satijn en Damast/ daer hebben sy een wondere hoverdye met/ en meenen datter gheen schoonder personagien inde werelt en zyn als sy/ so dat wanneerse ons sien/ eñ wit gecleet volck/ houdender haren spot met/ ende belacchẽ ons/ als Monstren en Onmaensighten; en als sy een duyvelsche Figuere willen maecken ofte bethoonen/ soo inventeren sy een witte ende gecleet personagie/ in somma meenẽ en geloven gantschelijck dat sy de rechte coleur van menschen (en dat wy een valsche ende bastaer verwe) hebben; men vinter onder haer die vylen alle die tanden scherp ende puntigh onder af/ ghelijck naghels ende priemen/ dat sy oock voor een cierlickhept hebben/ daer zijnder veel onder haer die de Wet van Machomet onderhouwen/ te weten: aende custe van Abex ofte Melinde, ende rondtom ende in Mossambique, om die nae ghelegghentheyt van't roode Meyr/ ende die Arabische Machometisten, die alhier hare dagheliickse vaert ende handel houden/ ghelijckse oock deden op alle havens plaetsen ende Eylanden van geheel Orienten/ voor de Portugesen ontdeckinge eñ conquesta van Indiẽ/ waer mede alle die Orientaelsche quartieren (daerse haer traffijcke gehadt hebben) met haer duyvelsche secte besmet hebben/ en over al haer fenijn uytghespoghen/ t'welck een vande principaelste oorsake ende beletsels geweest is/ dat het Evangelium daer so weynigh verbreyt en aenghenomen is/ door die pestilentische siekte ende Machometische opinie die in haer gants verwortelt was/ eñ t'gheele lijf ghecorrumpeert hadde; Daer zijnder oock sommighe die Christenen geworden zijn vande Portugesen daer toe beweeght: maer daer en wort sonderlinghe niet veel moeyten om ghedaen/ om haer t'Christen gheloof te verkondigen/ oorsake datter niet veel profijts te doen is/ en oock dat het een ongheson lant ende lucht is/ waerom die Jesuyten haer wel wachtẽ daer habitatie te makẽ: want en sender niet veel voordeels uyt te halen/ ghelijckse wel uyt Indien ende t'Eylant van Iapon en ander weghen doen/ daer sij't vol allerhande bloemen van rijckdommen vinden/ om met het sogh van dien haren Yverkorf te vermeerderen/ eñ hare onversadelijcke gierighept een ghenoeghen te doen; Die meesten hoop vande Caffres leven onder haer ghelijck beesten ofte wilde menschen/ niet tegenstaende hebben hare woningen ende vergaderinge van huysen/ ghelijck dorpen/ al waer sy hare gemeenschap houden/ hebbende elcke Dorpe zijn Coningh ofte Heer/ die sy onderdanigh ende ghehoorsaem zijn/ en voeren ghemeenlijck tegen malcanderen oorlogh/ d'een pleck ofte dorp tegen den anderen; hebben onder haer recht ende justitie/ met weynigh politien van t'gheen dat die

De Caffres cleeden haer met cleederen gelijck Adam int Paradys ghehadt heeft.

Sommighe vande Caffres picqueren haer lijf met een heet yser/ dat het schijnt ghelijck ghefigureert Satijn.

Sommighe vande Caffres vylen haer tanden heel scherp ghelijck priemen.

De Jesuyten soecken ... mackelijcker ... teghen Gods woort.

De Caffres woonen met hoopen by malcander/ ende over elcke hoop is een Coningh die steegh teghen malcander oorloch voert.

Æthiopum e Moçambyque et conterminis regionibus icon quarum alij Christiani alij Gentiles verum major pars Mauritij Caffres vocant.

Moerianen wt Moçambÿcke en die omliggende contreÿen diemen Caffres noemt sommighe zÿn Christenen sommighe Heÿdenen en t'meestendeel Machometisten.

60 en 61

die wereltlijcke ordinantie eñ goede regieringe belanghende is: maer wat het geloof ende religie is aengaende/ en weten niemwers af/ dan leven ghelijck beesten/ sonder eenige wetenschap van God ofte eenighe ghelijckenis ofte schijnsel van dien; Onderhouden haer met jacht/die sy in't wilt op jagen / ende vanghen wat dat sy vinden; Eeten oock vleysch vande Olyphantē en ander wilde beesten/ en vā die Olyphants tanden makē sy hare wapenen ende geweer/inde plaets van yser ende stael; Voeren ghemeenlijck oorloghe teghens malcanderen, eñ sommighe onder haer eeten menschen vleesch; daer zijnder oock die't niet en eeten: maer vercoopen malcanderen/ alse yemandt inde oorloge vanghen/ te weten/die met die Portugesen gemeenschap hebbē/ aen wien syse comē veylen / om eenige mangelingen van Cattoenen lywaet / en ander dingen van Indien: hebbē onder haer een gebruyck/ dat wanneerse ten oorloge gaen teghen hare vyanden / dat so sy den slach winnen ofte yemant om brengē/ wie die meeste vanght ofte doot smijt / dat zijn onder haer de gheachtste eñ eerlickste/van grooten aensiē: eñ om sulcx te ghetuygen als sy voor haren Coningh comen/ so snijden sy die manlickheden af van so menigh alser ghedoot hebben ofte gevangen/ die sy dan weder laten loopen / om niet meer te genereren/die haer soude mogen beschadighen;drooghen die wel te deghe/op datse niet en moghen verrotten/ eñ droogh wesende/comen voor haren Coningh met een eerbiedinge/in presentie vāde principaelste van't dorp/ eñ nemēder eē en eē inde mont/en spouwense also voor des Coninghs voeten neer/ t'welck de Coningh met een groote danck-segginghe ontfanght / eñ om den selfdē te vergeldē hare vromicheden met eenighe vereeringe/so doet hy alle die uytghespoghen manlickheden oprapen/ eñ geeftse hem weder tot eē present eñ tijtel van eeren eñ verheffinge/ waer mede sy voort aen gheacht werden als Ridders / ende nemen alle die manlickheden die hē den Coningh alsoo weder vereert heeft/ maken daer een vijftigh ofte rijghsnoer af / eñ als sy dan eenige Bruyts trouwen/ ofte hebbende eenighe feesten/so comen die Bruyden ofte Huysvrouwen vande selfde Ridders met alle die manlickheden om hare halsen hangē/ t'welck onder haer so grooten eere is / als by ons het Gulde Vlies ofte de Jartier van Engelandt te dragen / ende Bruyden ofte Vrouwen van alsulcken Ridders met hare voorseyde vijftigen zijn daer meer mede verheven/ dā offe na haer duncken Coninghinnen vander Werelt waren. Van Mossambique werden dese Caffres in grooter menichte naer Indiē gevoert/ en ghebeurt dickwils datmen tot Mossambique coopt een Man ofte Vrou persoon van volwassen jaren/ om 2. ofte 3. Ducatē 'tstuck; als die Portugesche schepen daer comen om ververſinge eñ water te nemen/ geldense wat meer om die menighte vande coopers dieder dan zijn; D'oorsake datter in Indien so veel Slaven ende captivē van alle natien te coop comen eñ gebracht werden / is daer om/ datmē gemeenlijck alle 10. ofte 12. mijlen landts/ ja by naest elcke stadt eñ dorp een sonderling Coningh eñ regieringhe van volck heeft/ die malcanderen in als onghelijck zijn / in Wet/ spraeck eñ manieren/ waer door meestendeel met malcanderen oorlogen/ eñ die aen beyde zijden ghevanghen worden / houden sy voor Slaven eñ eygen/ en vercoopen also malcanderē als beestē: die't ongeluc valt dat hy vant getal vande ghevangenen is/ moet geduldich wesen/ daer sy ooc met veel swaricheyts in en thoonē; alsmen't haer vraecht hoe sy daer in te vreden zijn: seggē dat sy daer wel met connen passerē/ aengesien hare Planeet also houdende is: maer dat hare vriendē eñ patriottē dat wel sullen wreken op die gheen die't haer ghedaen hebben; Oock inden tijt van honger ofte noot/ moghen die Ouders hare kinderen vercoopen/ gelijck het geschiede in mijnen tijt datter op't vaste lant eñ omliggende quartieren van Goa sulcken dieren tijt was/ dat die ouders quamē tot Goa eñ ander plaetsen vā die Portugesen hare kinders vercoopē by menichte/ om cleynen prijs / om haren buyck te versaden: ick heb sien geven jongskens van 8. en 10. jaren / om 5. oft 6. maten Rijs: sommighe om 3. 4. ducaten elck: Daer warender die haer in persoon met Vrouwē en kinderen quamen voor captivē offrecerē / datmense alleenlijck wilde de cost geven eñ onderhouden. Eñ om dat die Portugesen over al harē handel drijvē/ als wy op veel plaetsen aēgewesen hebbē/ is d'oorsake datter so groote menighte vā alle wegen gebrocht eñ verkocht werden: want die Portugesen daer harē hādel vā coopen eñ vercoopen met drijven/ als met eenige ander coopmanschappē eñ warē. Wat die beschrijvinge vande Caffres eñ 'tlandt van Mossambique meer aengaet / hebbe op een ander eensdeels verclaert / inde beschrijvinghe van Mossambique. Hier na volgen die Figueren vāde Arrabijns eñ Abessijns/ met hare vrouwen/ so als sy in Indien gaen: Desgelijcx die afbeeldinge vande Caffres, so mans als vrouwen / ghelijck als sy in Mossambique langhs de strate gaen/ alles na de warachtigheyt uyt ghewor pen ende afghemaelt/ etc.

De Caffres snyden al de ghene diese vanghen ofte dooden/ de manlyckheyt af en presenteerense de Coningh/ inde selve een voor een voor den Coningh uytspouwende/ met haer inde die hy op doet rapen/ en haer tot haer groote eere weder wtschenckt.

De Caffres rijghen al de manlickheydē diese crijghen aen een snoer/ en hanghense haer Bruyds om haer hals in plaets van een goude keten/ t'welck in dit landt groote eer is.

De ouders vande Caffres vercoopē haer eyghen kinderen in hongers noot.

Dat 42. Capittel.

Vande Malabaren ende Nayros in Indien, hare manieren ende costumen.

DE Malabaren zijn die ghene die bewoonē het land eñ Zee-custē tusschē Goa eñ die C. de Comorijn, van Goa zuydwaert/ al waer die Peper wast; hebben een tael op haer selvē/ eñ 'tlandt is gedeelt in veel Coninghrijcken/ als wy inde beschrijvinge vande custē verclaert hebbē: Dese zijn die meeste eñ schadelijckste vyandē vande Portugesen/ eñ doen haer groote quellagie eñ wreede oorloghe te water; zijn wreet en seer stout vā natueren; gaen naeckt/ behalven die schamelheyt bedeckt/ die Vrouwē desgelijcx/ hebbē maer eenē doeck benedē den navel tot die halve dyen toe / en voorts gantsch naeckt; zijn sterck vā leden: seer vermetē en opgeblasen; van coleur geheel zwart/ doch seer glat en reyn vā huyt eñ hayr / 'twelck sy gemeenlijck bestrijcken met olye/ om dat te doen blincken; dragen het hayr so lanck alst wast; boven op dē top ofte cruyn van't hooft met eenē knoop opgebondē/ so wel mans als Vrouwē; hebben die lellē vande oorē open/ en so groot datse tot op die schouderen hangē / eñ hoe sy langer en wijder opē zijn/ hoe't onder haer meer geacht is / en voor een schoonheyt ghehouwen: van aenghesicht / lijf ende leden zijn in als ghefatsoneert als die van Europa/ sonder eenighe differentie / dan alleenlijck inde coleur; Die Mans zijn ghemeenlijck seer hayrachtigh eñ

ruych op de borste eñ 'tgeheele lijf; zijn die luxurieuste eñ onkuyste natie diemen in gheheel Orienten mach vinden/ soo datmen weynigh Meyskens over die 7. oft 8. jarẽ vint die haer maeghdom noch hebben/ en terstont gemeen eñ gerieffelijck aẽ een jegelijck zijn om eenen cleynen penninck/ waer vã sy weynigh schãde maken; In haer huys houwen zijn weynigh curieus; hebben die huysen eñ huys-raet weynigh verschepden vande Canarijns eñ Corũbijns van Goa; Hare Afgoderye/ Ceremonien eñ Superstitien/ zijn ghelijck die andere Indianen; Dese Malabaren zijn tweederley sooꝛten vã volck/ te weten/ den Adel/ diemen noẽt Nayros, dat zijn Soldaten/ die alleenelijck die wapenen draghen en handelen/ d'ander ghemeen volck worden ghenoemt Polias, dese en moghen gheen geweer dragen noch gebruycken. Die Nayros moeten altoos waerse gaen ofte staen hare wapenen daerse op ghesest zijn by haer draghen/ en altoos bereyt wesen tot des Coninghs dienste eñ ghelieven/ daer zijn sommighe die dragen altoos een bloodt rappier ofte Cortelas in hare rechter hant/ ende een groote Rondasse inde slinckerhant; Dese Rondasse zijn seer groot/ en van licht hout gemaeckt so datse alse willen het geheele lijf onder connen berghen en bedecken zijnder seer op bedreve eñ lichtveerdigh met/ eñ alse lãgs de wegh gaen/ machmense van verre hooren comen: want maken altoos groot gheruchte te slaen met het ghevest van't Rappier tegen die Rondassen/ om datmẽse hoorẽ soude; daer zijn ander die dragen altoos een boghe eñ een bos pijlen op haren rugh/ waer op sy wonder expert zijn; andere dragen lange spiessen/ sommige Roers/ met die lont altoos ontsteecken om den arm ghewonden/ en zijn die beste loopen diemen haers gelijcke in Europa niet en soude beter mogen vinden/ en wetender oock soo wel met om te gaen/ datse die Portugesen geen avontagie en geven; alwaerse gaẽ/ moeten altoos haer geweer by haer dragẽ/ nacht eñ dagh: Gheen van haer en is getrout/ noch en mogẽ niet trouwẽ vã alle haer leven/ dan haer is vry eñ geoorloft te slapẽ by de Dochters vande Nayros, ofte by wien dat het haer lust en gelieft/ vã wat Vrouwen dattet soude moghen wesen/ al zijnse schoon ghetrout/ als den Nayro maer lust heeft/ gaet yewers in ẽ huys daer't hem ghelieft/ set zijn geweer aenden inganck van't huys aende straet/ eñ gaet en beschickt zijn dingen met die Vrouwe ofte Dochter vandẽ huyse/ met opẽ deure/ sonder dat hy vreese heeft dat hem yemandt sal verstueren ofte belettẽ: want wie datter voor by gaet/ jae al waert de selfde Man van't huys/ siende die wapenen vanden Nayro voor de deure staen/ sal voorby gaen/ eñ laet hem zijn dingen beschicken/ ende als hy zijn besoinghe volbracht heeft/ neemt zijn wapenen eñ gaet zijnen wegh/ en als dan mach den Man in huys comen/ sonder datter yet af gesept wort ofte eenige verwonderinge is; op dese manier gaẽse waert haer lust eñ gelieft/ sonder dz haer yemant mach weygeren; Dese Nayros lãghs de wegh ofte straet gaende/ loopẽ alroepende Po, po, dat is soo veel als wacht u/ ick come/ staet uyt de wegh: want dat ander volck diemen Polyas noemt en geen Nayros en zijn/ en mogẽ haer niet aen roerẽ noch rakẽ aent lijf/ daerõ ist datse altoos roepẽ/ om datmen haer soude plaets gevẽ/ en geadverteert wesen datse comẽ: want so yemandt vãden Polyas bleef staẽ/ en haer geen plaets en gaf/ so datse hem quamen te roeren/ mogense vryelijcken deursteken/ sonder daer yet aen te verbeuren, ende als sy vã eenige Polyas aẽgeroert zijn/ ofte vã eenige ander natiẽ/ uytgenomẽ Nayros, moeten haer (eer sy met die ander Nayros weder mogẽ converseeren ofte eetẽ) geheel wassen eñ reynigẽ met groote cerimoniẽ eñ superstitiẽ; Desgelijcx en mogen van geen Christenẽ oft yemandt geroert worden. Eñ als die Portugesen eerst in Indien quamẽ/ eñ met den Coninc vã Cochin verdragh eñ aliance maeckte/ begeerden die Nayros datmen haer plaets soude gheven/ eñ wijckẽ op de wegen en straten alse malkanderen ghemoeten/ ghelijck die Polias en ander Indianen/ 'twelck die Portugesen niet en begeerden te consenteren: wãt meenden dat het oock haer eere te nae gingh/ datmen haer byde Polias eñ onnut volck wilde ghelijcken/ daer sy meenden die Nayros te boven te gaen in krijghs-handelingen eñ vromighept/ daerom begeerdẽ sy dat die Nayros haer souden wijcken eñ plaets gheven/ waer inde sy aen beyde zijden niet wel accoorderẽ en konsten/ in somma/ worden gesloten om alle vrede 'tonderhouden/ als datmẽ soude kiesen twee persoonẽ/ een vã wegen die Portugesen/ en een ander vã wegen die Nayros, die souden lijf om lijf tegẽ malcanderẽ campẽ/ eñ so wie dat vã haer beyde verwonnẽ bleef/ diẽs natie soude die ander plaets gevẽ/ eñ op die wegen wijcken. Dese camp geschieden in't openbaer eñ in presentie vã beyde natien/ en dẽ Portugees verwon den Nayro, dien hy 'tleven benam/ waer van gheblevenis/ dat die Nayros die Portugesen wijckẽ eñ uyt den wegh gaen alse malcanderen gemoeten/ tot dat die Portugesen voor by ghepasseert zijn. Die Nayros dragen aende handen seer lange nagels/ waer mede sy te verstaen geven datse vanden Adel zijn/ om dat die lanckhept vande naghels die persoonen het werckẽ belet van eenigh hantwerck te useren; segghen oock datset doen om alsoo te meer cracht inde handt eñ 'tvatten te hebbẽ/ om het Rappier vast te houwẽ/ 'twelc sommighe Portugesen eñ Mestisen oock naespelẽ/ en die selfde opinie vãde Nayros geerft/ dieder veel in Indien zijn/ eñ die de nagelen laten wassen om die selfde oorsake. Die principaelste van dese Nayros, welcke zijn als hoofden ende Capiteynen van so veel die onder haer ghebiedt staen; Dese draghen een gouden ofte silvere Braseletten ofte ringhen om den arm/ boven den ellenboogh; desghelijcks hare Regierders/ Ambassadeurs ende Coningen/ waer by men haer can van d'ander onderschepden: want alle gelijck als ghesept is/ naeckt gaen: Oock so zijn die Coningẽ/ Regierders ende andere hare hoofden ende Capiteynen/ als sy uyt gaen wel gheaccompaengiert ende bewaert van d'ander Nayros; Zijn seer goede ende stoute Soldaten; vallen seer wel aenden man, zijn seer wraeckgierigh/ so dat wanneerse in eenighe Fusten ofte yewers anders comen tegens hare vyãden te vechten/ ende soo't ghesciede datse met een spiese door het lijff ghesteken worden/ en sullen terstont niet bezwijcken/ dan die spies/ soo sy hem niet weder metter haest conne uyt crijgen/ met beyde handen na haer halen/ en deurt lijf trecken/ om also te ghenaken den geenen die't gedaen heeft om haer te wreken. De Coningh mach dese Nayros niet doen rechten noch dooden met openbare justitie/

Men vint weynigh Meyskens onder de Malabarẽ die acht Jarẽ out zijnde haer maeghdom hebben.

De Malabarẽ gaen langhs de wegh met groote Rondassen ende Swaerdẽ/ eñ slaen gestadigh met het gevest daer op/ om datmense horen soude.

De Malabarẽ mogen gheen Wyven trouwen.

De Nayros mogen slapen by wie datse willen.

Een Polya rakende den lijf van een Nayros/ magh hem de Nayros op duer steecken sonder tegen segghen.

De Portugesen hebben tegẽ de Nayros met kampen gewonnẽ/ dat de Nayros haer teghen comende moeten wijcken.

De Nayros wysen den Adel door met langhe naghelen.

De Dochters vande Nayros moghen niet gheen ander dan met haer volck converseren.

stitie: dā so sy de doot verdient hebben/ doetse met ander Nayros ombrenghen. Die Dochters vande Nayros en moghen met niemant converseren noch te doen hebben/ dan met Nayros, hoewel datse in't heymelick genoech converserē met die Portugesen eñ Christenē: maer so't die Nayros quamen te mercken/ en haer op't feyt bevonden/ moghense dooden/ sonder yet te verbeuren; Sy hebben aen alle plecken daerse woonen een gegraven water gelijck een graft/ dat aende wech in't opēbaer staet/ daer alle mā voor by passeert/ al waerse haer alle morgens alse op staen wassen/ eerst beginnende vā onderen/ eñ daer nae het hooft eñ het aensicht/ so wel Mans als Vrouwen/ sonder beschaemt te wesen van die over den wegh daer voor by passeren ofte naer staē en sien/ jae den Coningh selfs in persoon: welck water is so groen/ vol slijm eñ stinckachtigh/ datmen zijn neuse moet toehouwen vanden stanck alsmender by comt/ en ghelooven vastelijck/ dat wanneerse haer alle daghe in dit water niet gewassen en hebbē/ datse dā gants onreyn eñ vol sonden zijn; eñ dese wassinghe eñ reyninghe en mach in geen loopent water daer stroom gaet wesen/ dan moet daer toe ghegraven eñ stil wesen/ eñ van hare Bramenes met veel woorden/ superstitiē eñ cerimonien belesen/ anders en waert van gheender weerden noch nut an hare Afgoden/ diensten/ eñ ander beuselingen/ zijn ghelijck die andere Heydensche Indianen/ en worden oock verbrant alse doot zijn, en die Sonen en moghen van hare ouders gheen erfghenamen wesen/ uyt oorsake datse die Vrouwen gemeen hebben, twijfelen wie dat haer rechte Sonē zijn: want die Bramenes hebbē ooc des Coninghs Vrouwen ghemeen/ en doen hem een groote eere aen als syse willen beslapen: Hare erfgenamen zijn hare Susters sonen: want seggen/ al twijfelen sy aende Vader/ nochtans weten voorseker/ dat haer Susters die moeders zijn; Dit is wat die Nayros ende den Adel en Soldatē is belangende/ het ander gemeene volck vande Malabaren diemen Polyas noemt/ zijn die Boeren/ Ambachts-luyden/ Visschers en diergelijcke; dese werden seer veracht eñ misprijsen; leven seer miserabelijcken/ en moghen gheen gheweer noch wapenen hebben noch ghebruycken/ noch met die Nayros converceren ofte aen raecken: want als die Nayros over wegh oft op die straten gaen/ ende datse dese Pelyas van vers sien comen/ en hooren roepen/ loopen terstont aen d'een zijde/ met geboogen hoofden/ ende ghevouwen armen/ siende nae die aerde toe/ sonder datse eens om hoogh derven kijken/ tot dat den Nayro voor by is, volghen in de rest die costumen van de ander Indianen: want een jeghelijck volght die neringhe ende het hande-werck van zijn ouders/ sonder dat te mogen veranderen om gheenderley manier/ etc.

De Nayros wasschē haer alle daeghs van't hooft totte voeten.

De Sonen moghen geen erfghenamen van haer Vader wesen.

De Polyas moghen gheen wapens ghebruyckē noch hebben.

Dat 43. Capittel.

Vande Mooren ende Ioden in Indien.

Veel Joden ende Mooren in Indien.

DIe Mooren eñ Jodē zijn in grooter menighte op alle plaetsen vā Indiē/ als Goa, Cochijn, eñ binnē in't landt/ zijn eēsdeels vā ander wegē daer gecomē/ eñ sommige vandē afcomste Indianē/ die in voorleden tijden deur die gemeenschap vande selfde Joden eñ Mooren aen die secten ende opiniē gebracht zijn: In hare huyshouwen eñ cleedinghen volgen die manier van't landt daerse resideren. Sy hebben onder die Indianen haer Kerckē/ Sinagogē eñ Mesquiten/ al waer sy hare ceremonien gebruycken nae haer Wet eñ wille; Inde Portugesen steden en plaetsen en wort het haer in't openbaer niet toeghelaten/ noch gheen vande Indianē/ hoe wel sy met hare huysen eñ familie haer woonplaetse hebben/ en haer daghlijcksche neringe ende handelingen onder een dryven; in't heymelick in hare huysen doē watse willen/ alse niemandt eenighe schandale ofte verargherinsse aen en doen: maer buyten de stadt/ op de plaetse daer die Portugesen geē jurisdictie en hebbē/ mogē vryelijck hare Cerimoniē eñ superstitiē gebruyckē/ een jegelijck naer zijn welbehagen/ sonder datter yemandt tegen segghen sal/ noch sulcx beletten: maer so sulcx bevondē worde inde Portugesen steden in't openbaer/ oft datse eenige vermenginghe hebbē met de Christenē/ so wel vā Mans als Vrouwē/ wordē mettē lijf gestraft/ ten waer datse haer bekeerden tot het Christen geloof/ ghelijckt aldaer dickwils geschiet buyten de stadt Cochin, aldaer die Coningh zijn Hof hout/ hebbē die Joden eñ Moorē haren vrye wille om hare secten eñ cerimonien in't openbaer te gebruyckē: want de Jodē hebbē daer seer schoone steene huysen gebout/ eñ zijn treffelijcke coopluyden/ eñ vā des Coninghs van Cochijn naesten raet; hebbē aldaer hare Sinagogen/ met hare Hebreeusche Bybels ende Wet vā Moses/ gelijck ick selve in mijn hādt gehadt hebbe; Zijn meest wit van coleur/ gelijck die vā Europa; hebbē onder haer schoone Vrouwē; Daer zijnder veel onder die daer gecomē zijn uyt het landt vā Palestina eñ Jerusalē/ en sprekē deur de bāck goet Spaensch; Onderhoudē dē Sabath/ eñ andere Jodtsche cerimoniē/ en hopē noch op de comste vanden Messias. De Moorē vā gelijckē hebbē hare Meskytas, daerse haer gebet doen/ en bovē de kercke veel solders eñ galleryē/ daerse de kinderē hare Cathagismus leerē eerse inde kerck gaē; wassen hare voetē/ waer toe altoos eenen back met water besijdē de kercke staet/ en laten altoos hare Alparcos ofte schoenē buyten de kerck deur eerse in gaē/ eñ binnen comende vallen op haer aensicht plat neder/ en maken met opstaende armen eñ handē veel visvasen; Sy wordē oock besneden als die Joden, eeten geen Verckē-vleysch; Doodt wesende worden begraven/ en hebbē in hare kerckē gants geen beelden noch figueren/ dā sommige opgerichte steenē ofte serckē/ met uytgehouwen Chaldeeusche letteren uyt haren Alcoran. als ick eens bygevalle daer voorby passeerde met een Portugees/ cregē sonderlinge lust om die Machometiste kercke te sien/ en haer manier vā biddē/ twelc ons belet wordē vande deurwachter/ die ons beval ons schoenen uyt te trecken: maer om dat wy't weygerden/ seyde dattet ons niet gheoorloft en was alsoo inde kercke te gaen: maer om die te besien/ liet ons tot inde deur comen/ en dede vā binnē sommige vensters opē/ so dat wy claerlick mochten sien watter in was: Doen vraeghden hē den Portugees waer harē God eñ heyligē waren diese aenbadē/ om dat hy de kercke/ als geseyt is/ ydel sagh: doen antwoorden den Moor dat sy gheen gebet voor hout en steen deden/ dan aenden levenden Godt/ die inden Hemel is/ eñ seyde: ghy luyden Portugeesche Christenen eñ Heydenē zijt alleens: want aenbidt die gemaeckte beelden/ eñ ghy gheeft haer die

De Joden moghen op lijf-straffe haer met geen Christenen vermenghen.

De Jodē zijn vanden Coningh vā Cochijns naeste raet.

De Mooren eerse in haer kerck gaen/ wasschense haer voeten/ ende gaen bloots voets daer in.

De Mooren doen gheen gebeden voor hout ofte steenen beelden.

Gelooße aen den levende God die inde Hemel is.

eere/ die alleen den levenden God almachtich toe comt / met welcke antwoozt die Poztugees so quaet wert / dat hy hẽ begost te schelden met vele harde woozden / soo datter een groote vergaderinge werde van Moozen ẽ Indianẽ/ ẽ souder een groote haperinge gecregen hebben/ had ick het niet verschoont/ ẽ hem uyt de weegh getrockẽ / en gingen onsen wegh/ so dattet daer by bleef; Dese Moozen doẽ oock grooten handel in alle specerijen na't Roode-meyr ẽ ander wegen / so te water als te lande ; En hoe wel dat sommige onder die Poztugesen woonen en met haer handelen/ doen nochtans onder den duym groot quaet/ en zijn hare doot vyanden. Dese zijn die principaelste oozsake / dattet niet meer Indianen tot het Christen gheloove beheert en wozde: want doen haer uyterste beste om die Indianen daer van te trecken / waer mede van die Indianen haer levẽ ẽ usantien concluderende. By dese naevolgẽde conterfeytsels machmen sien den staet vanden Coningh van Cochin, op den Olyphant geseten/ als hy uyt rijt met zijn Nayres ofte Edelen en Soldaten die hem bewaren ẽ geleyden; desgelijcx daer nae die ander Malabaren , Man ẽ Vrouwe / diemen Polyas noemt/ met die Moozẽ ofte Machometisten die in Cananor en onder die Malabaren zijn woonende / als gheseyt is ; Noch so sulcx afgemaelt vinden die Christenen diemen noemt van S. Thomas/ welcke veel onder die Malabaren woonen/ met een dick been/ ghelijckse gheboren worden / als wy inde beschrijvinghe vande Custe verhaelt hebben/ met die Figueren van die van Pegu ende d'Eylanden Molucos,&c.

Dat 44. Capittel.

Vande Pagoden ofte Indiaensche Afgoden, Aflaten, Bevaerden, Cerimonien ende ander superstitien , in't generael ende in't corte verhaelt.

DJe Pagodẽ ofte Afgodẽ zijn veel ẽ menigerley op alle plaetse vã Oriẽtẽ: waer vã sommige in groote reverẽtie ẽ eer gehoudẽ werdẽ meer als de gemeene/ die van alle wegen besocht wozden van die Indianen ẽ Heydenẽ/ in manier vã Bevaert ẽ Aflaet te winnen/ welcke zijn bovẽ alle d'ander seer costelijck toe gemaect/ ẽ met rijckdomme verciert; van dese meene ick alleenlijck te tracteren so veel alst noodich is / om daer deur te mogen verstaen van alle d'ander in't generael ẽ particulier. By de stadt van Bassaym, welcke leyt noozdwaerts van Goa , op de Custe van Indien/ is vande Poztugese bewoont/ daer leyt eẽ Eylandekẽ dicht aende Custe genaemt Salsette , alwaer zijn 2.

Op het Eylant Salsette zijn twee Pagodes.

vãde vernaemste Pagoden (ofte tẽpels/ doch eer spelonckẽn/ daer die Pagodes in staen) vã geheel Indiẽ; dese eene spelonckẽ is gegraven ofte uytgehouwen onder eenen grootẽ bergh vã louter steẽ/ ẽ heeft vã binnen in't begrijp die groote vã eẽ goet dozp vã 400. heertstedẽ/

Beschrijvinge vant huys ẽ gelegentheyt van die Pagodes.

ẽ comẽde vooz aẽ in dẽ bergh/ staeter een Pagoden huys met Afgodẽ gehouwẽ inde steenrootsen vandẽ selfden bergh/ vã grousame ẽ vreeselicke Figuerẽ/ al waer hedẽs-daegs die grau Monickẽ een kercke hebbẽ gesticht/ genaẽt S. Michiel/ ẽ dẽ bergh onder in gaẽde/ vintmẽ indẽ eerstẽ omgãc veelderley Pagodẽ/ ẽ climmẽde wat hooger/ heeft eẽ ander ommeganck vã camers ẽ Pagoden; ẽ dã noch hooger/ heeft een ander regel ofte ommeloop

Die grau Monicken hebben hier een kerck/ genaemt S. Michiel.

van camers ẽ Pagoden / al uyt die loutere rotsen gehouwẽ/ ẽ by dese camers staet eenẽ grootẽ steenẽ back met water/ ẽ heeft sekere goten van boven / waer dooz het regẽ-water in comt: en wat hoogher/ heeft noch een regel ofte omganck vã huysen ofte camers/ in somma dat alle die huysen ofte camers in dese 4. omgangen zijn over die 300. en zijn altemael vol uytgehouwen Afgoden/ van so grousame vreeselijcke ẽ duyvelsche Figuerẽ/ dat het eẽ grouwel is t'aensien; Den anderẽ Tẽpel ofte spelonckẽ vãde Pagodẽ op't selfde Eylãdekẽ is op een ander plaets / ooc uyt steen-rootsen gehouwen/ seer groot ende spacieus/ altemael vol Afgoden/ uyt steen-clippen gehouwen/ vã so bysterẽ en leelijcke Figuerẽ/ dat een mensch het hayr te bergh staet dieder in comt. Daer is noch eẽ ander Pagode/ diese vooz de hooghste ẽ vernaemste van allen houwen/ welcke staet op een Eylandeken/ genaemt Pory; dese Pagode wozt vãde Poztugesen genoemt/ die Pagode vandẽ Olyphant; op dit Eylandekẽ staet eenen hoogẽ bergh/ ẽ op't opperste binnen inden bergh is een inganck ẽ uytholinge gehouwen uyt die enckele steen-rootsen vãde groote van een goet convent ofte Clooster/ heeft vã binnẽ zijn plaetsen ẽ water-backen seer curieus gemaeckt ẽ uytgehouwen/ ende rondtsom die mueren ist vol uytghehouwen beelden ẽ Figueren van Olyphanten/ Leuwen/ Tygren/ en ander duysent dierghelijcke wreede beesten; Desgelijcx Amasonen ẽ sommige andere wel ghefigureert van veelderley soozten ẽ differentiẽ; zijn altemael vã so goede schulptura / dat het een verwonderinge is te sien ; Men wil vermoeden dat die Chinen (die seer ingenieus zijn) dat eertijts souden gebout hebbẽ / inde tijdẽ als sy op dese custe van Indien hare handelinge dreven / welcke Pagodẽ ẽ edifitiẽ nu gãts vernielt/ verwoest ẽ geheel bedozven zijn/ naer dat de Poztugesen dit onder haer gewelt hebbẽ gecregẽ. By dese edificien machmen presumerẽ hoe datse noch hedẽs daeghs binnẽ in't landt zijn/ principalijck daer haer die Coningẽ/ regierders ẽ het Hof onthoudende is / en noch gheheel in essen zijn. In't Eylandt vã Seylon, daer ick op een ander vã getracteert hebbe/ staet eenẽ hoogen bergh/ diemen noẽt Pico Dadam, ofte vã Adã; op het hooghste vanden bergh staet een huys so groot als een Clooster/ daer in staet eẽ Pagode vã grooten aensien ẽ estimatie. Op dese plaets was in voozledẽ tijden eenen Tant vã eẽ Aep ofte Simme/ ẽ was in gout ẽ kostelijcke gesteenten beslagen/ 'twelc was zijn custodie ofte Ciborie; Desen Tant wozde ghehouwen vooz't costelijckste ende waerdighste heylighdom van geheel Indien/ ẽ hadde die grootste bevaerde van alle omliggende quartierẽ / so dat sy hier in S. Jacob vã Gallissia/ ẽ den bergh vã S. Michiel in Vranckrijck te boven gingen/ om die groote aflaten die daer te winnen waren/ uyt welcke oozsake besocht wozde met groote devotie vã alle Indianẽ vã 4. ofte 500. mijlen af by groote menighte. Nu geschiedent in't jaer 1554. dat die Poztugesen uyt Indien een tocht deden op't selfde eylant vã Seylon, ẽ beliepent Eylandt tot boven op desen bergh toe / al waer sy meenden grooten schat te vindẽ / dooz die fame dieder vã was/ om die groote bevaerden als geseyt is/ waerõ ruineerde het selfde Clooster tot die grondt toe/ ẽ vondẽ anders niet als eẽ cofferken met costelicke gesteẽten toegemaect/ alwaer desen

300. Camers vol duyvelsche Afgoden in eẽ spelonck vande Pagodes.

De hooghste Pagode is in't Eylant Pory die de Poztugesen noemẽ Pagode vanden Olyphant.

Veelderley gedierten uytghehouwen inde spelonck van dese Pagode.

In't Eylandt Seylon op den bergh Pico Dadam was een Tant van een Aep in voozleden tijden/ die de grootste heylighdom ghestimeert wert van gheheel Indien/ etc.

De Indianen van 4. ẽ 500. mijlen doen bevaert om t'heylighdom van den Apen tant.

Apen

Die Portugesen hebben int jaer 1554. het Clooster gheruineert/ende een Apen-tāt wech gevoert.

Apē-tant in bewaert lach; Desen buyt namen sy met haer nae Goa toe. Als nu die omligghende Coninghen dese droeve mare hoorden/ die van Pegu, Sion, Bengala, Bisnagar, &c. waren seer in't lijden/ dat alsoo haer costelijcke heylichdom berooft was/ waer om hebbē met ghemeen accoordt hare Ambassadeuren ghesonden aenden Viçorey van Indien/ hem biddende op alle vrientschap haer dien selfden Apē-tant te willen vergunnen eñ weder geven/ eñ offreceerden voor een rantsoen/ behalvē alle andere presenten diese sonden/ te gheven 700. duysent Ducaten in Goudt/ ende den Viçorey door gierigheyt van't ghelt was beweecht om die te geven: maer wordē belet door den Aertsbisschop Don Gaspar, welcke was den antecessor ofte voorsaet vā mijnen Heere/ seggende dat sy die Christenen warē/ niet en behoorden yet te gunnen/ noch oorsake te gheven/ waer door den Afgodē dienst een voortganck hadde eñ den Duyvel door gheeert worde: maer veel eer hare professie hielt/ sulcks in alle manieren moghelijck zijnde te beletten eñ uyt te roepen/ waer mede de Viçorey beweecht worde sulcks te weygeren/ eñ die Ambassadeurs gants ontseyde/ hebbende eerst in hare presentie dē Apē-tant tot asschen verbrant/ ende d'asschen inde lucht verspreyt en inde Zee ghewdorpen/ waer van die Ambassadeurs seer mistroostigh naer huys zijn ghekeert/ eñ noch meer verwondert/ datse soo groote somme gheldts veracht hadde van't ghene datse tot asschen verbrandt/ ende inde Zee geworpen hadden;

Die van Pegu eñ andere seynden Ambassaten nae Goa/ om den Apen-tant/ eñ presenteren 700000. Ducaten voor de selve.

Den Apen tant wert tot asschen verbrant/ eñ inde wint gespreyt vande Portugesen.

Corts daer na so isser ghewee st een Baniane, die alle listigheydt vol zijn; Dese heeft ghecregen eenen anderen Apen-tant/ eñ heeft die andere Indianen ende Heydenen diets gemaeckt/ dat hy den selfden miraculeuselijck ghevonden hadde/ eñ dat het hem van een Pagode in een visioen gheopenbaert was/ dat het den selfden Apen-tandt was die de Portugesen meenden verbrandt te hebben: maer dat hy haer onsichtbaer hadde gheweest/ eñ eenen anderen Tant inde placts ghebrant/ 'twelcke terstont het volck also gheloofden/ eñ tis ter ooren vanden Coningh van Bisnagar ghecomen/ die hem terstandt heeft doen ontbieden/ eñ met grooter blyschap den tant ontfangen/ en gaf den Baniane een groote somme Gaudts daer voor/ al waer hy weder ghehouden wert inde selfde eere/ als te voren den anderen die verbrandt was.

Een Baniane bedriecht de Coningh van Bisnagar/ met een valsche Apen-tāt eñ wert heerlick ghelooont.

In't Coninghrijck van Narsinga ofte custe dienen heet van Choramandel, staet een Pagode, die seer groot ende uytermatē rijck ende verciert is/ en in grootē aensien eñ weerde ghehoudē wert: want heeft wonder veel toeloops ende bevaerden van alle die omliggende quartierē; Hebbender in't jaer veel feestē/ eñ besondere Processien ofte Kermissen; Daer is een Carre ofte wagen so groot ende swaer datter drie ofte vier Olyphanten genoech aen voorts te trecken hebben; Dese haeltmen alleenlijck voort op die Kermissen/ Feesten ofte Processien; Dese Carre heeft noch veel Cabels ofte coorden/ welcke ghetrocken worden van veel persoonen/ so Mans als Vrouwen uyt puere devotie; Boven in't allerhooghste van dese Carre staet gemaeckt een tabernakel ofte verhemelt/ onder welck sit den Afgodt/ eñ onder dese Tabernakel sitten des Coninghs Vrouwen die spelen op allerley instrumenten op hare manier/ ende maken een soet accoordt ende melodye van Musijck/ aldus wort die Carre voorts getrocken/ als ghesegt is/ met grooter devotie eñ processie;

In Narsinga een heerlijcke Pagode van grooter waerde eñ aensien.

Een Carre die vier Olyphanten met noch meer ander menschen voort halen op de Kermis van dese Pagode uyt devotie.

De Vrouwen vāde Coningh sitten op dese Carre/ eñ spelen op Instrumenten voor haer god ofte Pagode.

Daer zijnder veel die uyt yverichèyt ende enckel devotie haer selvē stucken uyt het lijf snijden/ ende werpent voor den Pagode; Ander zijnder die haer onder de raden vanden Waghen ofte Carre worpen/ ende laten de Carre alsoo over haer passeren/ soo datse in stucken ghemorselt ende doot ghe perst werden/ ende die aldus sterven/ houtmen voor groote Heyligen ende Martelaers/ ende worden daer nae voor groote reliquias ende heylighdom ghehouden/ ende noch ander duysent diergelijcke beestelijcke dinghen ende superstitien diese aenrichten/ als een van mijn cameraden my mondelick vertrocken heeft/ die't alles in persoon gesien heeft/ en deur gheheel Indien ghenoech openbaer ende oorkont is.

Sommighe snijden uyt devotie stucken uyt haer lyf voor de Pagode.

Sommighe Indianē gaen uyt devotie onder de Carre liggen ende laten haer soo dooden.

Op eenen tijt was ick met sommige vrienden/ Portugesen/ op een speel reys en vermakinge op't vaste landt/ 5. ofte 6. mijlen te landewaerts binnen/ met oorlof vande Viçorey, ende hadden in ons ghesel schap sommighe bekenden van Decanijns ende naturellen van't landt/ eñ onse principale reyse was om te sien hare maniere vande doode Bramene met die levende Vrouwe te verbranden/ om dat wy daer van gheadverteert waren/ datmen sulcks soude doen; onder ander dinghen ende vreemdigheden die wy sagen/ quamen op sommighe Dorpen ende woonplaetsen vande Indianen/ eñ vonden op de wegen en tegen alle geberghten/ steen-rootsen/ clippen ende spelonckhen alle Pater noster gaents een uytghehouwen Pagode/ die eer Duyvels ende monstren en helsche dieren gelijck waren/ als anders; tot eynde quamen in een Dorp/ daer stont een groote steene Kerck/ al waer wy in ginghen/ daer wy anders niet en saghen dan een gheschildert tafereel/ 'twelck hinck in't middē vande Kercke/ van soo leelijcken figuere datmen niet leelijcker noch mismaecter en konst versieren; want hadde veel hoornen eñ langhe tanden die hem uyt de mont over die kin heen quamen/ eñ onder den navel aendē buyc een diergelijcke aensicht met veel hoornen ende darmen/ eñ hadde eenen Myter op't hooft die niet seer ongelijck en was eenen drie ghecroonden Pausen hoedt/ in somma scheen een monster uyt den Apoclipse te wesen; dit hingh voor een muer/ welcke een afscheydt maeckte van een ander camer/ ghelijck by naer een Choor/ doch was over al beslotē sonder vensters ofte licht-gatē/ eñ hadde in't midden een cleyne enge deure die ghesloten was/ eñ aen elcke zijde vande deure stont een cleyn forneys inde muere gemetselt/ waer in quamē tralien/ om daer deur dē roock in't voorsz. geslotē huys ofte spelonck te treckē/ alsmender eenige offerande in leyde/ ghelijck als wijder sommige in vondē liggē/ als Rijs/ Coorn/ Hoenderen/ Fruyten/ en ander diergelijcke snuysterye/ datter die Indianē dagelijcx offerdē/ eñ daer quam eenē so quaden reuck eñ stanck uyt/ datmen wel bangh eñ qualick ghewordē soude hebbē alsmender dicht by quā/ en was seer zwart/ smeerigh eñ besmet van duylichent;

Inde Dorpen op de weghen ende alle bergen Pagoden in Indien.

Een wonderlijcke Tafereel in een Dorp in Indien/ mitsgaders ander vreemdigheden.

Voor dese voorsz. geslotē deure midden inde kercke stont eē steenē Kalf/ en een van ons geselschap sprong daer op al schreyende/ en begost daer zijnen spot met te houden/ dat welcke siende de Bramene die de Kerch bewaerde/ begost te roepē eñ te bleytē/ so datter terstont veel vāde bywoonders quamē inde kerck geloopē/ om te besien watter schuylde: maer aleer 'tghedrangh vā volck quā/ dedē wy so veel met den Bramene dat hy te vrede worden/ ons onschult

Eē Portugijs schreet over eē steenen Calf waer over een groote oproer quam.

doende soo wy best mochten/ eñ dat sulcx door onwetentheyt ghesciet was /waer mede alle dingen te niet was/ eñ 'tvolck wederom wech ginck; doen baden wy den Bramene, dat hy ons die gesloten deure eens wilde openen/ om te sien watter in was /'twelck wy door langh bidden eñ smeecken verworven / eñ openende de deure/willende ons eerst met asschen voor't voorhooft bestrijcken / dat wy weygerden/ en al eer hy die deure openden / hadden wy hem moeten beloven/ dat wy niet verder als tot inde deure en soude comen om te besien: die deur van't Sancta sanctorum ofte Duveloriũ op wesende/ wast in te sien ghelijck als een moort-cuyl / het verhemelt was een ront verwelffsel sonder eenige venster noch licht-gaten/ dan alleenlijck die deur: ooch en was inde gheele Kercke anders gheen licht/dan dat deur die deuren quã: binnen dit voorseyde verwelfsel hingen wel hondert cleyne ontsteken Olye Lampen/eñ in't midden stondt een cleyn Tabernakel altemael bewonden eñ bedeckt met Catoene wrongen gemaeckt/ ende met klater Goudt bedeckt eñ omghewonden/waer onder (so ons den Bramene seyde) den Pagode sat van Goude ghemaeckt / mocht vande groote van een cleyn kermis Pop wesen: Dicht by de Kercke / buyten die groote poort stondt inde aerde gemaeckt eenen grooten eñ vierkanten water-back van uytgehouwen steenen/rondtomme met afgaende trappẽ/en was vol groen vuyl stinckent water / al waerse haer altesamẽ in wassen alse haer gebedt inde Kercke willen doen; Van daer gingen wy noch verder/ende vonden al om end' om alle 10. ofte 20. schreden aende clippe eñ steen-rootsen en Spelonckẽ Afgoden van uytghehouwen steen/van sulcke lieffelijcke figueren / als ghesendt is: Dese die aldus aende weghen sonder Kercke ofte overdecksels staen/ hebbẽ altoos eenen cleynen water-back/met water besyden haer staen/daerse ten minsten hare voeten met wasschen/ met een halve Indiaensche Noot / die ghemaeckt is met een steel / en daer by hanght om water met te scheppen / eñ is voor den reysenden eñ voor by passerenden Man / die ghemeenlijck telcken alser voor by gaen/ eenen voetval ende haer gebedt gaen doen / eñ daer staen gemeenlijck twee Forneyskens by / eñ ooch eẽ steenen Calf ofte Koeye/daerse haer offerhanden voor setten van eerbare spijsen eñ fruyten / een yegelijck naer sy den Pagode ende 't Calf goetgunstich zijn/ en haer devotie daer toe bewegende is / 'twelck sy meynen dat het den Pagode des snachts verteert : maer wordt vande Bramenes wegh ghenomen; Wy vonden over al van alsulcken offerande staen : maer haddender een afgrijsen af om aen te tasten/om dattet soo morsich ende vuylicken uytsach; als wy ghenoech onse lust gheboet hadde met hare duyvelerye te besien / keerden weder nae't Dorp daer de voorseyde steene kerck stondt / om dat ons die Bramene gheadverteert hadde die ure vandẽ avont/datmẽ den Pagode souden in processie/spancerẽ in't velt/eens ront omleyde om een loechtgien te nemẽ/ waer om daer op pasten om sulcks te sien: Die ure ghecomen wesende/ luyden een cleyn clocrken/dat sy pewers vande Christenen ghecreghen hadde/ waermede begoste alle 'tvolck te vergaderen/eñ namen den Pagode uyt zijn leunen eñ cribbe ofte tabernakel Demoniorum met groote reverentie/ ende setten hem op een Pallankijn, eñ worden vande eerlickste van't Dorp gedragen / eñ van alle d'ander met grooter devotie gheleyt/ met hare ghewoonlijcke getier eñ gebeer van trompetten / trommelen eñ beckens te slaen/ eñ gingender also met eẽ stuck weechs in't velt om end' om/ eñ brachten hem daer nae by den ghenoemden steenen water-back/daer sy hem wel schoon / meene vuyl eñ stinckende wiesen/ eñ brachten hem also weder in zijn cluyse ofte hock / en lieten hem daer alsoo met ghesloten deure / met al zijn Lampen goet cier maken/ vanden roock ende offerhande dat hem dapper vermaeckt moet hebben/ eñ een jeghelijck zijn offerhande ende ghebet gedaen hebbende/ gingen nae hare huysen / en lieten daer voorts den Bramene met ghewerden / die inde plaetse vande Pagode daer goedt cier met maeckten/ met zijn familie; Dit zijn hare ceremonien eñ daghelijcksche superstitien en valsche Godtsdiensten/daer haer den Duyvel soo in verblint heeft/dat sy daer met sonder twijfel ghelooven het eeuwige leven te verdienen/ ende vertellen veel mirakelen van alle hare Afgoden / waer mede wy moghen aenmercken wat dat wy Godt te dancken en te loven hebben / dat hy ons met zijn heyligh Euangelium ende waerheyt verlicht heeft/en niet ghebooren zijn onder dese en diergheliicke Heydenen en Satans bedrogh / die God door zijn ghenade wil verlichten met de kennisse vã zijnder waerheyt onse eenige eñ warachtighe troost ende Heylandt/ waer voor wy ooch ghenoech schuldigh ende gheobligeert zijn eenparigh te bidden: want het ons even naesten zijn/eñ Gods beelden eñ schepsels/ dat hy haer alle daer uyt wil verlossen / en haer ende ons geven dat ons saligh is/ Amen. Eñ om datmen te beter soude moghen verstaen hare duyvelsche Afgoden figueren/ hebbe hier by ghevoecht het conterfeytsel van diergheliicke/ alse openbaer aende wegen/berghen steenrootsen ende spelonchen staen / met een steenen Koy ofte Kalf daer by: Desgelijcx die Kercke diese Meskyra noemen/ vande Machometisten ende Mooren die onder die Malabaren woonen / met den water-back daerse in wassen besijden.

Beschrijvinge van't huys vande Pagode int selve Dorp waerdigh om te lesen.

Die Pagode van Goude ghemaeckt.

Veelerley Pagodes op de weghen.

Die Pagode brachtmen des avonts om een luchtgien int velt.

Die Pagode om ghedragen hebbende wasschen hem schoon ende leggen hem in zijn plaetse.

Aenmerckinghe ende vermaninghe [...] de Christenen.

Dat 45. Capittel.

Van allerley ghedierten, Vee ende Voghelen van Indien.

MEn vint deur geheel Indiẽ veel Vee als Ossen/Koyẽ/Schapẽ/Verckens/ Geytẽ/Bockẽ/en diergelijcke/en seer goet coop/ in grooter menichtẽ/ doch het vleysch en heeft so goeden smaeck niet als in Europa, t'welcke comt deur die hitte van't lãt/waer vã't niet seer geestimeert en wert; mẽ mach binnen Goa de beste Koe coopen om vijf eñ ses Pardauwen, Ossen wordẽ weynigh geslagen om te eeten/dienẽ meest hout om't lant met te bouwẽ; alle ander dingẽ/ als Verckens Schapẽ/en Geyten naer advenant; Het schapen-vleys wort luttel geacht/ en niet seer ghebruyckt om t'eetẽ: want wort die crancken verboden / eñ het vercken-vleys is nae advenant beter ende gesonder / 'twelckmen eer sal toelaten die siecken t'eeten als schapen-vleys; Men vinter ooch schapen van vijf quartieren: want de steert is soo groot / en heeft soo veel vleysch als eẽ vã d'ander quartieren: daer zijn grousaẽ veel Buffels/ doch wordẽ weynich gedoot om te eetẽ/ oft tẽ is voort arm volck: dã de melc is seer goet en wort veel vercoft en gegetẽ; mẽ siet eenen gheheelẽ dach de stadt vol slavinnẽ eñ Canarijns loopẽ met melc vã buffelẽ/geytẽ/eñ ooc excel-

Waerom het vleesch in Indien sulcken smaeck niet en heeft als hier te Lande.

Eẽ Koe coopmen om vijf ofte ses Pardauwen.

Schapen van vijf quartieren.

Horrendæ Idolorum effigies, quę in omnibus viarum angulis obuia Indi prostrati passim adorant et donarijs prosequutur, a Bramenis sacerdotibus, ob sapientiæ opinionem, apud illos magni habitis, Pagodes dicta.

Schrickelicke beeldenisse der Indiaensche affgoden gestelt op alle hoecken van de weegen welcke sij haer offerhande doen ē̄n seer devoetelicken aenbidden van haer papen Bramenes (die om opinie van wysheyt daer seer geacht sijn) Pagodes genaemt

Mesquita seu templum Indorum Mahometistarum quæ secta totum fere, orientem pervasit.

Mesquita ofte tempel der Machometische Indianen welcke seckte b naer geheel Orienten doordrongen heeft

66 en 67

excellenten room / eñ versche ongesouten botter : maer compt in cleyne stucxkens te koop/ maken oock sommige cleyne witte keeskens: maer zijn seer sout ende drooch; wilde Verckens/sommighe Hasen/Konynen/Herten en

Veel ghedierten eñ voghelen in Indien gelijck hier te Lande.

Hinnen wordender oock gevonden maer niet veel; Hoenderen/Kapuynen/Velt-hoenderen/ Duyven zijnder wonder veel en goeden coop; In't Eyland van Goa ende rontsom zijn veel Mussen ende sommige ander Vincken /doch weynigh en niet besonders : maer in Cochijn ende die custe van Malabaren zijn gants gheen Mussen noch diergelijcke cleyne vogeltgiens/ noch vinckẽ; daer zijn in Indien wonder veel

Wonderlijcke groote Vleermuysen in Indië/ diese vangen ende eten.

Vleermuysen/ en sommighe soo groot dat het ongelooflijck te vertellen is/doen groote schade inde boomen/ fruyten ende kruyderen/ soo dat die Canarijns moeten des snachts volck inde boomẽ doen waken/ en noch connẽ zijder haer qualijck uyt weeren; die Indianen etense en seggen dat het so goeden cost is als Patrysen; daer zijn uyter maten veel zwarte Crayen dat het een wonder is/ en doen groote schade/

Veel Craeyen die soo stout zijn datse het eten vande tafel nemẽ daer de luyden by sitten.

en zijn so stout datse dickwils comen vliegen deur de vensters/ende halent eten uyt die schotelen die opt tafel staen daer't volck by sitten; 'Tis my selfs gebeurt dat ic sat en schreef boven in huys op een Camerken met open vensters/en dat die Crayẽ quamen en namen die boomwol uyt den Int-pot / en beslabden alle die pampieren die op tafel laghen/sonder dat ick het conste beletten; sy sitten ghemeenelijck

De Craeyen sitten op de buffels ende picken haer hayr uyt.

op de Buffels en pickẽ haer alle het hayr uyt/ soo datmen uyt die oorsake weynigh buffels met haer vindt/ ende om haer daer van te bevryen/ so loopense gemeenlijck inde morassen ende modderachtighen plaetsen tot den hals toe / want anders en kunnense haer niet beweeren : Daer zijn oock groote menichte van

Ratten soo groot als jonge draet-vercken.

Ratten/ en sommige so groot als jonge draetverckskens/so datter geen Catten en dervẽ tegẽ aẽ comen; graven die huysen dickwils om: want ondergraven die mueren ende 't fondament deur en weer deur / soo datse de huysen

Graven de huysen datse omvallen.

daer met doen vallen ende bederven; Daer is noch een ander soorte vã Ratten die zijn cleyn eñ rosachtich van hayr/dese noemptmen welrieckende Ratten: want hebben eenẽ reuck ofse vol Mosseltaet staken; Die Mieren zijnder

Mosseltaet Ratten cleyn en ros van hayr.

soo veel door gheheel Indien en so schadelijck dat het schijnt onghelooffelijck te wesen voor die't niet gesiẽ en heeft / wãt mẽ en mach geen dinck wat het oock sy van eet bare spijsen/en vette waren/ ja oock cleeren eñ lywaet bewarẽ/ofte 'tis terstont vol duysendẽ dattet crielt; hebben in een ogenblick een gheheel broot uyt gheholt /waer om is deur geheel Indien het gebruyck alle tresooren en kisten daermen die eetbare spijsen ofte eenige andere vette warẽ/

Wonderlijcke veel Mieren in Indien die groote schade doen.

eñ oock cleeren en lywaet in bewaert / te maken met vier voeten ofte pylaren/en daer onder elcken voet ofte styl eenẽ steenen ofte houten back vol waters/eñ setten die tresooren of kisten datse nieuwers aen en roeren en vande muere af staen: want anders waert al verlooren en gants bedorvẽ watter in is vãde Mieren/en soomen een pater-noster vergheet inde voeten water te gieten alst verdroocht is/ soo comender in een ommesien so veel Mieren in dattet over al vol crielt/soo dat het schijnt een maledictie ofte plaech te wesen; Daer zijnder oor veel die de selfde water backẽ gebruycken onder die voeten vande bedsteden om daer niet afghequelt te wesen int slapen/oock onder die tafels; Somender eenige Canary vogeltgiẽs ofte diergelijcke Vincken (dieder altemet uyt Portugael ofte uyt Persien eñ Turckyen gebracht worden om voor een playsier te hebbẽ)

Hoemen den Voghelkens voor de Mieren bewaert.

begheert te bewaren om levent te blijven/ soo moeten die staen op eenẽ stoc ofte knaep daer toe gemaeckt met eenen back vol waters onder de voet/sonder dat ist terstont vande Mieren doot gebeten/ ja al hanghtet inde lucht sy weetender by te comen/ alsser maer een coordeken aen en is; Die soldaten eñ arm volc die so

Manier hoe de arme luy haer eten voor de Mieren bewaren.

geen macht hebben om tresooren met backen te coopen/ doen't broot ofte eten dat haer over schiet (dat weynich ofte seer selden ghebuert) in eenen doeck gheknoopt eñ hangent aen eenen naghel aende muer/ ende maeckender een Circul oft ringhe om van houtcool/ so en connender die Mieren niet over noch by comen;

Mieren een vingher langh rootachtich van coleur.

Daer is een ander soorte van Mieren die zijn by naer een vinger langh en rootachtigh van coleur/dese loopẽ int velt en doen groote schade aen alle cruyderen/ planten/ ende fruyten;

Veel Motten in Indien.

Die motten eñ wormen die de cleederen deur booren en bedervẽ zijnder wonder veel/waerom men daer gheen kleeren noch lywaet hebben mach/ dan alsmen dagelijcks van doen heeft eñ aen't lijf draecht: want anders is terstont deurbeten ende bedorven; men can qualijcken eenighe Pampieren ofte Boecken bewaren vande wormẽ, zijn gelijck oorwormen/

Oocwormen ende Wantluysen.

soo datse dickwils meenighe pampieren ende hantteyckenen van importantien bederven eñ vernielen; men heefter seer veel Want-luysen; Daer is noch een soorte van ghediertẽ die vliegen/ zijn wel tweemaels grooter als honichbyen/ worden ghenaempt Baratas, dese doen

Schadelijcke dierkens Barattes ghenaemt/ tweemael so groot als een Bye.

oor wonder veel quaets/en sitten gemeenlijck inde suycker/ honich/ botter/ olye en alle vette waren ende soeticheydt/comen oock veel inde kisten onder die cleeren eñ lywaet ; welcke sy bederven eñ beplackẽ zijn in grooter menichten en seer schadelijck / men en can geen dinck soo vast toe doen oft sy comender in en bekladden al waerse by comẽ: want besmettent over al met haer eyeren die aen-kleven gelijck als Syroop/so datmense wel mogen rekenen gelijc die Mieren als een plaech; binnẽ in't lant zijn oock Tygren/maer andere wrede beesten

Tygren/ Slanghen/ Ackdissen eñ andere fenynighe Dieren quellende de Indiane seer.

als Leeuwen/Beeren en diergelijcken gants geen : maer van fenijnighe beesten/ als Slanghen Ackdissen eñ dierghelijcken soorten zijnder wonder veel: want die Ackdissen climmen inde huysen over al by de muerẽ op/en vallen dickwils t'volck die op de Bedden ligghen en slapen op't lijf/ waerom veel al die de macht hebben Pavellionen ghebruycken om over die Bedden te hangen ; Die Camellionen diemen

Veel Chameleons in Indien.

seyt van de wint eñ lucht te levẽ/ zijnder oock seer veel: maer en doen gants geen quaet.

Annotatio D. Palud.

Chameleon seyt Plinius, is als eenen kleynen Leeu , van groote ghelijck een Egedisse; zijn lenghte vant hooft af tot de steerts beginsel , is seven oft acht dwers vingheren ; de hooghte des lichaems bycans vijf vingheren; die lengte der beenen voor haer selven vierde-halve vinger, gants rou, vol knoopkens met een scherpe ruggraet ; hare verwe veranderen zy nae die ghestaltenisse der saken die omtrent haer zijn; die meestendeel zijn bleeck ofte swartachtigh, ende hebben een dun ende doorschijnende huyt welcke lichtelijcken in alle verwen verandert, uytghenomen roodt ; die ooghen keert ende draeyt het met groote beweeghnisse hier ende

daer

daer op alle zijden, sonder oogen-leden; onder allen ghedierten gebruyckt dit alleen geen spijse ofte dranck: dan erhoudt hem door die lucht ende dauw, &c.

Meerkatten die veel schade doen inde Palmboomen.

Daer zijn wonder veel Meer-katten die groote schade doen inde Palmboomen daer Indiaensche noten ofte Cocus aen wassen: in dese boomen loopen gemeenelijck Beestgiens diemen heet Bichos depalmeyras dat is: Palm boom beestgiens / zijn bynaest gelijck de beestgiens ofte fretten daermen die Konynen met uyt die holen jaecht en vanght; Hebben een steert als een Eenkhoorntgien / en fray graeu gesprenckelt hayr; zijn seer lieffelijck te hebben voor een playsier ende tijt verdrijf; Papegapen zijnder wonder veel ende vlieghender by menighten in't wilde; Daer comen in Indien vande Eylanden van Molucas over Malacca een soorte van vogels ghenaempt Noyras, zijn ghelijck Papegapen: maer hebben veel roode pluymen / spreecken oock gelijck Papegapen; gelden in Indien wel 20. oft 30. Pardauwen/ zijn seer schoon t'aensien/ en clappen seer soet/ kraeuwen ofte troetelen die luyden met hare tonge op't hooft ende baert/ende reynigen dat op de gront/desghelijcx die ooren ende tanden; In somma zijn seer lieffelijck om in huys te hebben: want gaen in schoonicheyt ende coleur van veeren alle ander voghelen ende Papegapen te boven; Men en heeftse noyt in Portugael connen brenghen levent/hoewel daer veel om gedaen is om de Coningen van Portugael tot een present te brengen/ diese grootelijcx begeerden: maer sterven al op de wech: want zijn seer delicaet/en willen seer nau waer genomen en ghehavent wesen.

Papegapen met hoopen. (Noyras seer schoone ghemeensame voghelen.

Dat 46. Capittel.
Vanden Olyphant.

Die Olyphanten zijn in veel plaetsen van Indien / en meestendeel zijn in't landt van Ethiopia achter Mossambique, onder die zwarten ofte Caffres, al waermense ghemeenlijck eet ende doot smijt/ om hare tanden aende Portugesen te vercoopen: Men vintse oock deur gheheel Indien/ oock in Bengalen, en principalijck in Pegu zijnder grousaem veel / al waermense jaeght met een groote menichte van volck en ander tamme Olyphanten / en omringhen altemet een duysent ofte twee: waer van nemen een hondert oft meer diese begeeren en van doen hebben / en laten d'ander loopen om't landt altoos vol te hebben: Dese leerense dan metter tijdt met dreyghen/ hongher en dorst en ander inventien/ soo langhe datse beghinnen die spraeck te verstaen/ en als dan smeerense met olye en wassense/ende doense groote deught en ghemack aen / waermede sy haer so tam ende onderdanigh maken ghelijck als menschen/en haer en ghebreeckt niet meer als spreken; Int Coninghrijck van Sion zijnder oock seer veel/ al waermen seyt/was eenen witten Olyphant/ welcke die van Pegu aenbidden en heeten hem: Coningh vande Olyphanten / en houden hem in aller eere ende estimatie gelijck eenen God; Om den selfden Olyphant te crijghen soo reeser een groote oorloghe op tusschen Pegu ende Sion, als wy inde beschrijvinghe vande selfde Landen verhaelt hebben; In het Eylant van Seylon zijnder oock veel diemen estimeert te wesen die beste ende verstandighste vande Wereldt: want al waer dese comen by Olyphanten van ander weghen / soo affirmeren die Indianen voor warachtigh sulcks by experentie ghevonden te hebben/ dat alle ander Olyphanten dese van Seylon eerbiedinge ende reverentie doen; Den meesten dienst diemen in Indien heeft vande pypen / vaten/ packen en ander goet te dragen ende te schepen/ is al met den Olyphant; sy worde onderhouden op des Coninghs costen / en diese van doen heeft die gaet met hare Meesters ofte Regierders spreken en maeckt met hare prijs/ende alsdan gater den Meester op sitten boven op den hals/ en steect die voeten onder die ooren / en heeft een hake inde hant / waermede hy hem steect op't hooft/al waer zijn Testiculos ligghen/ tusschen beyde die ooren/te weten boven op/ welcke is d'oorsake datmen hem so seer can bedwingen: Ende comende by't ghene dat hy sal draghen/ soo bintmen't vat ofte 'tpack met een koorde vast/soo dat het hem in ghewighte mach hanghen/en als dan spreect hem zijn Meester toe: soo neemt hy de koorde met zijnen snuyt ende wintse om zijn tanden / en steeckt het eynde in zijnen mont/ende soo draecht hijt al hangende al waermen't begeert; Ist in een schuyt te setten soo brenghtmen die schuyt aende wal oft kay/ en den Olyphant settet daer selver in/ en haelt steenen met zijnen snuyt die leyt hy onder't vat/ ende alsdan stooter met zijn tanden aen om te besien oft noch waggelt oft vast leyt; het geschut ofte ander yser-werck oft metael gebonden wesende/ sleypt dat al ist noch soo zwaren Goteling; Die Fusten oft cleyne halve Galeyen oft ander groote schuyten/als Carveelen en dierghelijcken/die schuyvense alleen uyt het water op de strant/ soo lichtelijck oft niemant daer en waer; In somma dienen in als by ons als die sleden en wagens met peerden; Haer eeten is Rijs ende Water / sy slapen ghelijck die Koeyen/ Ossen en Peerden en alle vierboetige Beesten / en buyghen haer knien en alle leden als d'ander Beesten; Des zwinters alst begint te reghenen so wordense tuchtigh ende gants dul en rasende/ soo datmense gants niet dwinghen en can; En als dan sluytmense buyten de stadt ievers aen eenen dicken boom/met een groote dicke ysere keten aen zijn beenen / en gheven hem aldaer t'eeten / alwaer hy blijft onder den blaeuwen Hemel/so lang als hy dul is/welck is van April tot September/den tijt vanden Winter en dattet reghent/ en als dan comt hy weder tot zijn selven / en begint weder te dienen met so grooten tammicheyt datmen hem mach onder den buyck door cruypen/ alsmen hem gheen quaet en doet: maer die hem yet misdoet/die macher hem af wachten: want sy en vergheten nimmermeer soo haer yemandt eenich quaet gedaen heeft/ tot dat zijt gewroken hebben: Hare tanden welck is het yvoren been wort in Indien veel ghesleten/ principalijck in Cambajen, want makender veel curieuse dinghen af / en die Vrouwen draghender Manillias ofte arm-ringen/ thien of twaelf aen elcken arm / waer door het aldaer veel ghesleten wordt / en worter noch by menichten ghebracht uyt Ethiopia, Mossambique en ander weghen; Int Eylandt van Seylon ende Pegu doen alle hare oorloghen meest met Olyphanten/ ende bindense zweerden aende tanden: oock hebben houte Casteelen op den rugghe daer 5. of 6. mannen in staen / om uyt te schieten met bogen ofte roers/ ende oock met vier-pannen uyt te worpen; sy en doen anders gheen quaet dan om't volck ende die vyanden in disordre te stellen/ ende hare ordinantie te breken: Maer

so daer

In Pegu veel Olyphanten.

De Caffres vangen 1000. Olyphanten ghelijck.

Vanden witten Olyphant in Sion.

De Testiculos vanden Olyphant ligghen tusschen de ooren.

Ghedienstigheyt vande Olyphanten int doen van haer opgheleyde last.

Het eten vande Olyphant is Rijs met Water.

De Olyphanten zijn van April tot September dul en woonen soo langh onder den Hemel.

d'Olyphanten laten gheen quaet onghewroken.

Veelderley dingen vande Olyphants tanden in Seylon ende Pegu ghemaeckt.

Hoe datmen de Olyphanten totten oorloch toe rust.

Provinciȩ Pegu incola, auri adamantum et rubinorum ferax. undelacca sigillatoria advehitur.

Een wt Pegu, waer veel gout diamanten ē robynen gevonden ē het zegellack gemaeckt woort

Incola ex Insulis Moluco, ubi Cary[...]lla magnâ copiâ crescunt, quorum vestes e stramen[...]t factæ.

Een inwoonder wt die Eylanden van [...]co, daer die Garyophyl. nagelen overvloedich groyen. welcks cle[...]n van Stroy zyn.

Penequais familiæ, a Divo Thoma execratȩ, intotam (ut Indi referunt) pro-geniem

Van penekays geslachten van S. Thomas als die Indianen seggen gantselicken vervloeckt.

64 en 65

Inquilini e Cananor Mahometani infectiss.
Lusitanorum hostes
Die Machometisten van Cananor en doot
vianden vande Portugeesen

Incolę Malabarę maritimi inter Goam et Cochina
apud quos piper nascitur.
Inwoonders van Malabar tusschen Goa en Cochyn
aende Zeecant daer die peeper wast

64 en 65

Cochini Rex elephante vectus, cum procerum comitatu, quos Nairos vocant.

Die Coninck van Cochin op een elephant geseeten verselschapt met sijn edelen diemen Nairos noemt.

64 en 65

so daer een dē rug keert/ so loopense altesamē en overtreden haer eyghen volck/ soo dat zijt al in oproer stellen; zijn seer vervaert van een Rat ofte Muys/en ooc vande Mierē om datse vreesen datser inde snuyt sullē cruypen; Vā het gheschut ende 'tvier desgelijcx/ ten sy datser van langen tijt toe ghewent zijn; Alsse accessie ofte vergaderinge met malanderē hebben / soo staet het Mannelien op een heuvel/ ende 't Wijfken wat leeger; alsse gaen langhs de wegen/ so machmense van veer hooren comen/al en sietmense niet : want het donderen vande voeten/ eñ 'tclappen vande ooren / die altoos op eñ toe gaen/machmē een goet stuck weechs hooren; sy zijn soo ras int loopen alst pas geeft/by naer als een Peert; zijn seer glorieus ende eergierigh; Alsmen in Goa Sacraments dagh/ ofte eenighe groote heyligh-daghen hout ende viert/met grooter processien/ so gaen gemeenlijck die Olyphantē inde processien / die jonghen voor aen/ ende die ouden achter naer/en zijn al beschildert met die wapens ende cruysen van Portugael / over't gheele lijf ende t'hooft / eñ hebben elck vijf ofte ses Trompetters/en die op Schalmeyen spelen/ die op haer sittē:waermede so wel te vreden zijn/en gaen met sulcken gravitepdt ende oorden/alleens of het menschen waren: Het is gebeurt binnen Goa, dat eenē Olyphant soude een groote Fuste upt het water op't landt schuyvē/en die Fuste was so zwaer eñ groot/ dat hy't alleen niet doen en konste / in somma datmen moest een ander te hulpe halē/ waerom hē die Meesters veel schandelijcke woorden toe spraken/hem verwijtende dat hy slap was/ en van weynigh cracht/ en dat het hem een eeuwige schande was / datmen een ander te hulpe moeste halē/waermede den Olyphāt soo desperaet worde / dat hy die companeyghe vā hulpe verwierp/ ende alleen weder op een nieu begost te schuyven/met sulcken cracht eñ uytsinnichept/ douwende bovē al zijn vermogen dat hy berste / en daer op de staende voet doot bleef. Ten tijden dat ick mijn reyse soude beghinnen van Cochijn naer Portugael / soo was ons roer van't Schip onstelt/ so datmēt moest aen't lāt brengē om dat te consecteren/ eñ brachtent tot aen die strant vande Revier/ achter aen't Boodt in't Water / eñ den Olyphant souden't voort op droogh schuyven/op twee houten/om daer op voort te glyen/ ende om dat het zwaer was/ ghelijck een roer van seven en acht hondert last eyschende is; Ende om dat den Olyphant noch jonck eñ niet vol wassen en was/en konst het alleen niet schuyven : waerom niet tegen-staende doude met alle zijn macht / ende siende dat het hem niet moghelijck en was/viel op zijn voorste knien en begost te crijsen en te schreeuwen / dat hem die tranen over zijn ooghen liepen/ eñ om dat onser veel op die strant stonden/ aensiende dit spectacle/ so begost hem zijnē Meester te vervloecken / eñ met schandelicken woorden te lasterē/ dat hy hē vande toesienders soude schamen/ eyntlijcken hoe veel dat hy arbeyde / en conste niet alleen op crijghen/ ende comende een ander Olyphant om te helpē/ so schovenset beyde tot half upt 'twater / dat het begost upt 'twater op de houtē te glyen; 'twelcke gevoelende den eersten Olyphant/heeft den ander zijn hulper met die tandē/eñ 'thooft wech gestootē/en geen hulpe meer begeert/ en heeftet also voorts alleen opgebracht : waer upt men mach concidereren/dat haer verstant eñ eergierichept den menschen gelijck is: Sy zijn ooc seer danckbaer eñ gedachtich/vā die haer eenighe weldaet doet ; Alst nieu Jaers-dagh is/hebbē hare Meesters voor eē usancie/ haer nieuwe Jaer te eysschen tot den Viçorey ende Aertz-bisschop / ende d'ander Regierders en Heeren : als dā comense aen die deur ofte inde plaets/ende buygen haer neer/eñ alsmen haer wat geeft/vallense op haer kniē met eē groote eerbiedinghe / voor die cleyne weldaet die hare Meesters/ (die sy meenen voor haer) gedaen wert ; Sullen altoos als sy voorby sulcken huysen gaen/met den hoofde buyghen en eerbiedinghe aende deure doen van sodanige huysen ; desghelijcx voor de kerck-deure ende cruycen/ door onderwijsinge van hare Meesters ; sy hebben voor een manier dat sy dickwils op die mercten gaen/daermen alle groenighept vercoopt/als Radijs/Slap/ Cool/en diergelijcke tuych / eñ die dan den Olyphant goetgunstigh is / werpt hem wat voor : Onder ander wasser een van dese vercoopsters/ eñ Warmoes-wijfs/ die altoos dē Olyphant wat voor wierp vā't geen datse hadde. Nu comende den tijt dat dē Olyphant dol eñ rasende wert/als wy boven ghesept hebben/ so loopense een weeck ofte halve te voren eermense bint/alsse noch half en half wel zijn/ met deur die stadt/een jeghelijck biddende yet te geven voor 'tonderhoudt vanden dullen Olyphant/ voor dē tijt vande Winter; In dit om-loopen en can de Meester dē Olyphant niet bestierē/ dā loopter met hoppen int hondert/en waerschout het volck met roepē datser af wachtē: want en siet niemandt aen / loopt al onder de voeten wat hem voor eñ tegē comt:waermede sy een groote feest eñ apen-spel aenrechten: by nae gelijckse in Spaengiē met het loopen vande Stieren/daert nimmermeer volmaect is/dan alsser een/twee ofte meer doot blyven/ even diergelijcken regiment houdense in Indien met den dullē Olyphāt; Nu geschiedent in dit loopen/ dat dē Olyphant quam al runnende deur die straten/ ende metter haest onversiens op dese merckt quam / al om verre stootende watter by en nae was/ waer door een jegelijck verbaest wesende/al verlietē wat sy te coop haddē/ en een goet heen comē sochten om't lijf te verbergē om vandē Olyphant niet overtreden te werden;eñ met dit tumoer ende gedrangh vallende d'een over den anderen / alsmen in diergelijcke oproeren altoos siet geschieden; onder dese allen was oock die Vrouwe die dē Olyphant altoos plach goetgunstigh te wesen / ende van datse had met te deelen; Dese hadde een cleyn kindeken op de merckt in een mande by haer liggen / eñ door desen haestighen oploop ende gedrangh van volck/was die selfde Vrouwe ooch in eē huys ghedronghen/ sonder datse plaets hadde om't kint op ende met haer te nemen: ende als den Olyphant de plaets allēē hadde/ dien hy omend' om roepde/eñ al om stiet / eñ ginder heen wierp watter omtrent was/ eñ comende by't voorsepde kint/ dat als gesept is/daer blyven ligghen was/ so meenden een jeghelijck/ ende principalijc die Moeder/ die dapper weendē/ dat het kint om den hals was/eñ vandē Olyphāt vernielt soude werdē; gelijck hy alle ander dinghen dede: Maer in contrarie met alle die dullighept gedachtich wesende/ eñ kennisse dragende vāde weldaet die't kints Moeder hem altoos ghedaen hadde/nam't kindelien properlijcxkens met zyde snupt op / ende

leyden't

d'Olyphantē zijn voor Ratten/Muysen/ ende Mieren vervaert.

Hoe de Olyphanten verpaeren/ ende langhs de wegh gaen.

De Olyphanten zijn seer eergierich.

Hoe de Olyphanten te Goa inde processie gaen.

d'Olyphant werckt hem selven upt hooghmoedighept doot/ in Goa.

Een jonghen Olyphant een roer van een Schip niet connende te lant brenghē/ valt op zijn knien ende schrept om hulp.

Merckt de eergierighept van dees Olyphant.

d'Olyphanten zijn danckbaer/ en gedencken de weldaet diemen haer doet.

De Olyphanten buyghen haer hoofd voor de cruycen eñ kerckdeuren.

De Olyphanten dul werdende kensē niemant.

Een wonderlijcke Historij van een dullē Olyphant.

leydent seer sachtelijck boven op een luyffe/ die daer by stont over een Winckel; dat ghedaen hebbende is weder zijnen gangh ghegaen/ met stoten/ breken en tieren als te voren/ tot een groote verwonderinghe van alle diet aensagen/ en principalijc tot een vreucht/ en blijschap vande Moeder/ die haer kint ghesont en wel te vreden weder kreegh; Dese en diergelijcken exempelen geschiedender dagelijcks in Indien/ dat al soude te lange vallen om te verhalen/ waerom alleen dese drie ofte vier hebbe willen aen-teeckenen/ als een dingh seer weerdigh om inde memorie te hebben/ om ons daer by te leeren en te verwecken alle weldaet te loonen/ en ghedachtich te wesen met danckbaerheyt/ aenghesien wy hier daerlijck sien by dese stomme Beesten/ ons sulcks tot een spieghel voor-stellen/ die sulcks niet alleen en gedencken alsse met hare volle wetenschap zijn: maer dat meer te verwonderen is/ in tijden datse van haer sinnen half oft geheel berooft zijn/ t'welcke dickwils de menschen met alle haer verstandt/ en vijf sinnen gantschelijck achter den rugge stellen/ en alle weldaden/ huyden daeghs (Godt betert) met ondanckbaerheyt geloont worden.

De Olyphanten gedencken niet alleen de weldaet/ ghesont zijnde/ maer alsse-vol ende berooft van sinnen zijn.

Dat 47. Capittel.
Vanden Abada, ofte Reynossero.

Die Abada ofte Reynossero en is in Indien niet: dan in Bengalen en Patane; zijn cleynder ende legher dan den Olyphant/ heeft eenen korten hooren op den neus/ achter dickachtich ende voor scherper/ van doncker/ blaeuwe en witachtighe verwe; heeft een muyl ghelijck een Vercken/ en het vel over't lijf is over al ghefronst/ ende staet of het gewapent waer met schilden; is groot vyant vanden Olyphant; Sommige meenen dat het den rechten Eenhoren is/ overmidts datmen anders geen tot noch toe ghevonden en heeft/ dan alleenlijck van hooren seggen ofte geschildert. Die Portugesen/ en oock die van Bengalen affirmeren dat byde Revier Ganges, int Conungh-rijck van Bengalen zijn veel van dese Reynosseros, ende alsse willen drincken/ soo staender d'ander Dieren na en wachten/ tot dat die Reynossero gedroncken heeft/ ende steeckt zijnen hoorn int water/ want en can anders niet drincken ofte den hoorn moet onder water comen/ om dat hy so dicht op den neus aende muyl comt/ ende naer hem drincken alle d'ander Dieren; Die hoornen werden in Indien seer geestimeert/ ende gebruyckt teghen alle fenijn ende vergift/ en veel andere siecktens. Desghelijcks zijn tanden/ claeuwen/ vleesch/ vel ende bloet/ jae tot zijn dreck en water toe/ en al wat hy aen ende in't lijf heeft/ wort in Indien in grooter weerden ghehouden/ ende gebruyckt tot veelderley siecktens ende ghebreecken/ en is goet ende warachtigh/ als ick selver in sommige dingen by experientie gevonden hebbe; Oock is te verstaen dat alle Reynosseros niet even goet en zijn/ want daer zijnder die de hoornen vercocht werden tot 100, 2. en 300. Pardauwen t'stuck/ ende daer zijn ander vande selfde coleur en groote/ diemen voor 3. en 4. Pardauwen koopt/ welcke die Indianen weten te onderscheyden/ ende te kennen; D'oorsake is dat die Reynosseros die op een sekere plaets in Bengalen gevonden worden hebben dese weerdye/ en dat door virtuyt van de kruyden die dat selfde Lant geeft en produceert/ t'welcke op ander plaetsen niet en is; en dese estimatie en is niet alleen inde hooren/ maer in alle ander dinghen van zijn gheheele lijf/ als voorseydt is: Daer worden oock by Malacca, Sion ende Bengala ghevonden sommige Bocken ofte Geyten die int wilde loopen/ wiens hoornen geestimeert werden voor de beste tegen fenijn/ en voor alle vergift diemen mach vinden; worden ghenaemt Cabras de mato, dat is: wilde Geyten/ dese hoornen worden dapper in Indien gheestimeert/ ende in weerde gehouden/ en zijn dickwils by experientie goet gevonden/ daer ick selfs goede getuyghe af ben/ en sulcks gheprobeert hebbe: Int Jaer 1581. als die Conungh Philippus van Spaengien tot Lisbonen was/ soo worden hem ghebracht uyt Indien voor een present/ een Reynossero en Olyphant/ welcke hy beyde mede nam naer Madrid, 't hof van Spaengien; waermede ghenoech is van dat die ghedierten van't Lant ende Voghels zijn belangende/ hoewel daer noch veel ander zijn daermen soo in't gheneen geen notitie af en heeft: Daerom hebbe alleenlijck verhaelt diemen dagelijcx voor oogen siet/ en kennisse af heeft/ om alle onsekerheyt te schouwen.

Sommighe meynen dat de Abada den rechten Eenhooren is.

Den hooren vande Abada weert gebruyckt teghens fenijn ende zijn gheheel lichaem tot allerley siecktens.

D'een Renoceros veel beter als d'ander.

Die van Bengalen zijn de waerste.

Bocken [illegible] Geyte[illegible] in Benga[illegible] goet teghen t'fenijn.

Voorsaeck va dese [illegible] compt [illegible] kruyt [illegible] eeten in [illegible] galen.

Dat 48. Capittel.
Van de Visschen, ende allerley Zee-ghedierten van Indien.

Die Visch is in Indien seer veel/ ende sommige oock seer smakelijck en goet/ die beste Visch is genaemt Mordexijn, Pampano, en Tatijngo; Daer is eenen Visch genaemt Peixe serra, diemen in ronde schijven snijt als die Salm en soutense/ is seer excellent/ en mach lange dueren om over Zee voor victualie mee te dragen; Die meeste Visch wort ghegeten met Rijs/ welck sy koken met sop dat sy over't Rijs gieten/ ende is wat suerachtigh ghelijck ofter met kruys-besien ofte onrijpe Druyven gekoockt waer; is seer smakelijck/ wort ghenaempt Carrijl, t'welcke is hare dagheljcksche kost en onder-hout/ ende het Rijs dient haer inde plaets van Broodt; Daer is oock goeden Elft/ ende Tongen/ en veel anderen Visch van veel soorten. Die Garnaet is de beste ende grootste dien ick oyt gesien hebbe/ want met een dozijn Granaten kanmen wel een goet avontmael doen; Die Creeften ende Crabben zijn seer goet ende wonderlijcke groot/ dat het een wonder is om vertellen/ ende dat noch meer is: dat wanneer die Maen vol is/ datmen in dese landen voor een teecken hout/ dat alle Crabben en Creeften vol goet en tijdich zijn/ het welcke al daer het contrarie is: want met een volle zijnse leegh ende ontijdigh/ ende met een nieuw Maen tijdigh/ goet vol; Men heefter oock Mosselen/ en ander diergheljcke Visch in schulpen/ van veelderley soorten; Oesteren bijster veel/ by namen in Cochijn en naer die Cabo de comorijn toe; maer werdender weynigh gheacht. Die Visch in Indien seer goet koop: want met een paer stuyvers te rekenen machmen wel so veel Visch met Rijs daer toe koopen/ dat daer 5. oft 6. persoonen een goet mael mee connen doen op zijn Spaensch/ t'welcke seer goeden koop is/ naer die dierte en meret van Spaengien ende Portugael; Daer is inde Revieren/ en oock inde Zee/ ende vaert van alle die custe van Indien veel Visch/ die de Portugesen noemen Tubaron ofte Hayen, dese doet bijster veel

Mordexijn Pampano Tatijngo Peixe serra.

Carrijl [illegible] ghenemt [illegible] ce op de [illegible] in Indien.

Elft/ Tonghen. Seer groote Garnaten.

Creeften/ Crabben. [illegible] le Maen [illegible] de Creeft[illegible] Crabben [illegible] ende vol [illegible] trary [illegible] landen.

Mosselen/ Oesteren/ Veellerley Visschen in schulpen.

Tubaron [illegible] Hayen [illegible] veel schade.

veel quaets/ eñ eet menigh Peerel-duycker
op/ waerō mē niet veel en derf swemmē inde
Revierē door vreese vā desen visch/ hierō ple-
ren veel haer te baden inde backen op't landt
daer toe ghemaeckt/ als op een ander ghesept
is; Het gebeurden ons als ons schip inde Re-
vier van Cochijn lagh/ om onse reys her-
waerts naer Portugael te doen/ dat als wy
ons roer 'twelcke wy vermaeckt hadden/ sou-
den weder inne klammen op zijn behoorlijcke
plaetse hanghen/ soo was die Schipper met
vier oft vijf Bootsghesellen int boodt achter
aen't schip/ ende een vande Bootsgesellē was
met een koorde aen't schip vast ghemaeckt/ eñ
hingh alsoo aen't roer tot zijn middel toe in't
water om aen't roer te helpē/ so quā daer een
van dese Hayen eñ vatten hem met eenen beet
het gheheele been tot boven die halve dye/ knap
af/ niet jegenstaende dat hem die schipper met
eenē riem smeet/ ende willende den gordē ge-
sel daer naer tasten met die hant/ heeft hē ten
tweeden de handt ende halven arm/ ende een
stuck uyt zijnen bil af gebeten/ so dat die schip-
per noch alle die in't boodt waren het selfde
konsten beletten/ hoe seer datse met stocken eñ
riemen smeten: den armen patient worden al-
so miserabel gebracht in't Gasthuys: alwaer
wy hem lieten met weynigh hoope noch be-
geerten van't leven: want wy sanderē-daechs
'tseyl ginghen; Dese en diergelijcke gheschie-
denisse van dese visschen gebeuren daghelijcx
in Indien/ so wel inde Zee als inde Revierē/
principalijckē onder die Visschers eñ Peerel-
duyckers dieder menigh also haer leven ver-
liesen; Inde Revier van Goa, op eenen Win-
ter als de mont vande Revier ghesloten was/
ghelijck het voor een manier heeft/ so namen
sekere Visschers eenen Visch ghevangen van
wondere eñ seltsame ghestaltenisse sulcx nopt
in Indien noch op gheen ander plaetsen ghe-
loove gesiē en is/ worden om zijn vreēdigheyt
aen mijn Heere den Aerts-bisschop ghepresen-
teert/ ende moestese door zijn begeertē af con-
terfeyten/ om tot een verwonderinge aen zijn
Majesteyt van Spaengien te senden; was vā
de groote van eenen middelbaren hondt/ ende
hadde eenen muyl ghelijck een Vercken/ kley-
ne ooghen/ gheen ooren/ dan twee gaten inde
plaets; hadde vier voeten gants en gelijck ee-
nen Olyphant; den steert vande rugge afgaen-
de breet/ ende also voleyndende plat af; aende
punt wat ront en scharpachtigh af; liep over
de sael ende vloer van't huys al snoffende ghe-
lijck een Verken; hadde het geheele lijf/ hooft/
steert/ eñ beenen bedeckt met schammen/ van-
de groote van't voorste lidt vā eenē duym/ die
in hardicheyt Yser en Stael te boven gingen:
wy hieuwender op ofte mē op een aenbeelt ge-
houwen hadde/ eñ soo haest alsment aenroer-
de rolden hē in malcanderē/ eñ sloot hem met
hooft/ steert onder een/ in somma dat hy in als
eenen ronden cloot ghelijck was/ sonder dat-
men eenighsins konst onderschepdē/ waer die
scheptselen ofte tsamenvoeginge was/ eñ men
en konst hem met gheene instrumenten noch
cracht weer openen dan alsmen hem liet lig-
ghen en niet meer en roerden/ opende hem
weder van hē selven/ en liep daer weder heen
als ghesept is; Eñ overmidts dat ick sy trac-
terende vande visschē van Indien/ so wil hier
verhalen een corte Historie ende warachtighe
geschiedenisse vā eenē visch/ hoe wel het self-
de sommighe sal ongheloofelijck luyden: maer
het selfde staet afghemaelt int Palleys vande
Viçorey in Indien/ eñ is ondersocht met ghe-
loofwaerdighe ende warachtighe ghetuygen/
alsoo gheschiet te wesen/ waerom ghenoteert
staet voor een wonder/ met naem eñ toenaem
van't schip/ Capiteyn/ jare eñ dagh/ daer noch
hedens daeghs veel persoonē af in't levē zijn/
die in't selfde schip ende geschiedenisse waren/
om dat het onlancks gheleden is; Nu so is die
Historie/ als dat/ comende een schip vā Por-
tugael/ den wegh van Mossambique naer In-
dien/ hebbende eenen goeden ende deurgaende
wint ende weder/ so veel als die seylen trecken
moghten/ voor wint/ hebben also gheseylt 14.
daghen/ haren cours naer die linie toe/ eñ alle
daeghs die hooghte vāde Son nemende/ inde
plaetse van te deminueren/ ofte die graden te
verminderen/ naer die wint ende cours die sy
hadden/ soo vondense haer in't contrarie alle
daghen achterwaerts/ tegen alle natuerlijcke
redenen ende menschen verstant/ so datse alle
gelijck niet alleē verwondert: maer oock ver-
baest waren/ meenende ende geloovende voor
seeckerlick berooft te wesen: wāt wistē wel
deur die experientie dat dē loop ofte stroomen
van't water haer in die contreyē niet en deden
achterwaerts deysen/ noch tegen conste hou-
den/ waerom alle te samen seer perplex en be-
vreest warē/ siende den eenen op den anderen/
sonder te connen versinnen wat dat die oorsa-
ke daer van was; ten langhen lesten is by ge-
val dē Hooghbootsmā/ diese onder Schipper
noemen/ ghecomen by alle geluck ende besagh
onder den voorstengh van't schip by't water
neder/ so worden hy gewaer eenen breeden eñ
grooten steert vā eenē Visch/ die welcke was
omghekromt teghens het schip ofte voorste-
ven/ om/ eñ met het lijf onder die kiel/ eñ met
het hooft achter onder't roer/ swemmende al-
so en treckende het schip achterwaerts tegens
alle die wint ende cours van't schip: waer by
terstont verstonden d'oorsaecke van haer ach-
ter deysen; in somma hebben so langh gestoo-
ten met stocken en staven/ en ander instrumē-
ten/ datser hem den steert af cregen/ en dat hy't
schip verliet/ naer dat hy daer 14. daghen on-
der gelegen hadde/ het schip teghens alle wint
ende weder te rugghe treckende/ waerom het
den Viçorey in Goa heeft in zijn Pallays doen
af schilderen/ tot een eeuwighe ghedachtenis-
se: alwaer ickt menighmael ghelesen hebbe/
met den dagh ende datum/ ende den naem
van't schip eñ Capiteyn daer by/ welcke my
niet indachtigh en is/ doch daer weynigh aen
gheleghen is: Men vindt veel ander Visschen
inde Zee ende Revieren/ inde Revier vā Ben-
gala genaempt Ganges, ende by Malacca vint-
men Cocodrillios, en ander Zee slanghen/ van
onuytsprekelijcke grootheyt/ so datse dick die
cleyne Visschers/ ende ander schuytgens om
werpen ende t'volck op eeten/ eñ cruypen wel
uyt het water op't lant/ en verrasschen 'tvolck
diese achter halen en verslinden/ alsmen daer
daghelicks ghenoech siet gheschieden; Men
vint by Malacca Visschschepē/ zijn vant fatsoen
eñ gelijckenisse als die sint Jacobs schulpen/
ende van sulcke groote ende swaerte dat twee
stercke mannen genoech met eenen boom aen
elcke schulpe te draghen hebben/ hebben van
binnen Visch/ dat die van Malacca eeten; van
dese schulpen quamen sommighe int Ballast
van't schip dat vā Malacca quam/ en met ons
in geselschap vant' Eylandt sancta Helena tot
het Eylant Tersera, aldaert selfde schip voor't
Eylant bleef/ eñ sommighe van dese schulpen
uyt

Wonderlijcke gheschiedenisse vande Hayen.

Beschrijvinge van een won-derlijcke seltsa-me Visch in Indien ghe-vangen/ eñ den Bisschop ghe-sonden.

De schubben van desen Visch waren herder dan Yser ende Stael.

Vreemde ende ongehoorde beschrijvinghe van een Visch die een schip tegen de wint 14. daghen langh te rug-ghe trock.

In Malacca zijn Cocodril-le ende andere Zee slanghen van wonder-lijcke groote/ die't volck op eetē ende ver-nielen.

Schulpē van Visschen in Malacca/ soo groot datse twee Mannē moeten dragen.

uyt gehaelt werden/ die de Jesuyten van Malacca gesonden hadde/ om tot Lisbonen te setten inde gevel van hare Kercke ende Klooster/ datse daer bouwen van onuytsprekelijcke costelijckheyt; Desghelijcks is ghesciet dat een schip ghenaemt San Pedro t'seyl gaende van Cochijn uyt Indien naer Portugael/ is verseylt op een droogte diemen noch hedẽ noemt naer't selfde schip/ die drooghten van sint Pedro, ligghen van Goa zuyt zuytwest aen op 6. graden aende zyde van't zuyden/ alwaer het selfde schip bleef: maer het volck berghden haer altesamen/ende maeckten van het houdt ende stucken van't ghebleven schip een kleyn Carveel/ waermede quamen altesamen weder naer Indien/ ende den tijdt datse haer hier in occupeerden/ soo vondense op de selfde drooghten soo groote Crabben/ ende in soo groote menighten datse ghedwonghen waren een schanse te maken/ ende met scherpe wacht haer daer van te beschermen: want waren van een soo afgrijselijcke groote/dat wie datse creghen onder haer klaeuwen die was om den hals ende verslonden; dit selfde is warachtigh en is noch onlancx gheleden: want in't schip daer ick met uyt Indien naer Portugael quam/ waren twee Bootsghesellen die in't selfde schip San Pedro met waren/ ende daer warachtighe ghetuyghenisse af gaven/ ghelijck het selfde oock in Goa op veel plaetsen afghemaelt is tot een eeuwighe memorie/alle t'welcke hebbe willen verhalen om die vreemdigheden vande geschiedenisse ende Visschen/ ende is te ghelooven datter noch veel ander Visschen ende Zee-monstren zijn/ t'welcke tot onse notitie niet ghecomen is/ ghelijckmen oock daghelijcks blijckelijck siet die haer op de Zee gheneeren/sulcks somtijts ghemoeten/ waermede ghenoegh ghesept is/ wat die Visschen ende Zee-monstren van Indien is belanghende.

Opeẽ drooghte by Goa blyft een schip

Op dese droochte moesten die int schip waren haer beschansen en wacht houden voor de Crabben.

Afgrijselijcke groote Crabben by Goa.

Dat 49. Capittel.

Van alle vruchten, boomen, planten, ende ghemeen kruyden in Indien, Inden eersten van een fruyt ghenaempt Ananas.

Annotatio D. Palud.

Ananas, van die Canarijns Ananasa gheheeten; van die Brasilianen Nana, ende van anderen in Hispaniola, Iaiama; van die Spaengiaerden in Brasyl, Pinas, om eenighe ghelijckenisse die dese vrucht heeft met die Pijnappel; is uyt die provincie van Santa croce, eerst in Brasilien, van daer in Spaensch Indien, ende volghens in Oost Indien ghebracht, al waer zy nu overvloedigh wassen, van die groote vande Citroenen ofte van een ghemeene Meloen, seer schoon van koleur, uyt den groenen gheel, welcke groenigheyt rijp werdende vergaet; lieflijck van smaeck, ende aenghenaem van reuck, ghelijck als een Abricot, datmen oock deur den reuck erkennen mach die huysen daer dese vruchten in zijn; Van verre dese vruchten aenschouwende, ghelijcken wel Artisocken: dan hebben sulcke scherpe steecksels niet; die planten daer op dese vruchten wassen, zijn van die groote eenes Cardons, ende hebben oock wortelen ghelijck den Cardon, daer op eene vrucht alleen groeydt, ende dat int midden des stams, ende rontsomme seeckere cleyne, daer van oock sommighe vruchten brenghen; Ick hebbe sommighe planten hier af ghehadt in mijnen hof, die my ghebracht waren uyt Brasilien, dan conde onse coude niet draghen; Dese vrucht is warm ende vocht, ende wordt uyt Wijn ghegheten ghelijck een Persick, ende is licht om te verteeren, nochtans te veele ghenuttight zijnde, maecken inflammatie ende hitte, ende verseeren oock het tant-vleysch, omme die kleyne draeykens die daer door loopen; Dese vruchten zijn menigherley by die Brasilianen, die nae het onderscheyt der talen oock verscheyden namen hebben, ende insonderheydt werden beschreven driederley specien, waer van die eerste wordt gheheeten Iaiama, die wel die langhste is, ende de lieflickste van smaeck, gheel van vleysche; Die tweede Boniama, die wit zijn van binnen, ende mal soet van smaeck; Die derde Iaiagna, die oock inwendigh wit zijn met een rijnsche Wynnighe smaeck, soo groeyen dese vruchten oock ofte van selven ongheplant, ende worden wilde Ananassen gheheeten, ofte gheplant in Hoven daer af tot nu toe ghesproken; die wilde wassen op stammen eender spiesen hoogh, ront, ende van die groote eender Orangie-appel, vol doornen, die bladeren hebben oock scherpe spitsen, ende ronts omme vol sachte doornkens, die vrucht wordt van weynighe ghegheten; hoe wel zy tamelijck lieffelijck van smaeck is; die gheheele plante met die wortelen zijn vol sops, welcke seven oft acht uren des morghens met suycker ghedroncken, ghehouden wort voor een seker remedie teghens de hitte der lever ende nieren, teghens sweerende nieren, etterigh water, ende excoriatie van die roede; die Arabers prijsen dit sop oock teghens roose, ende noement Queura, die meer hier af wil weten, lese Costam in die eyghen capittelen van Ananas, ende Oviedium int 8. boeck int 18. capittel, ende Thevetium in zijn observatie van America int 46. capittel; Ananas gheconfytet in Suycker zijnde ghelijck Comcommeren in groote, ick hebber veele ghehadt.

Ananas is wel eẽ van de beste fruyten eñ smakelijckste van geheel Indien/ en is niet eygẽ van Indiẽ dan vreẽt: want isser eerst gebracht vã de Portugesen uyt Brasilien/ so datse int eerste voor een nieuwigheyt vercoft werdẽ/ voor eẽ Pardau ende meer t'stuck: maer zijnder als nu so veel aenghegroeyt dat het over al vol af is/ eñ zijn altoos seer goeden koop; Haer sapsoen datse rijp zijn is inde vasten: want dan zijnse op haer beste ende smaeckelijckste/ zijn van die groote van een Meloen/ eñ hebben het fatsoen ghelijck het hooft van een spinrocke/ van buyten gelijck een Pijn-appel: maer sacht om te snijden/ van koleur root ende groenachtigh; wassen langhs der aerde die hooghte van een halve vaem/ luttel min ofte meer; die bladeren vã dit fruyt zijn bynaest gelijck het kruyt datmẽ vã Spaengien brengt/ genaemt Aloe ofte Sẽper viva, om dz het altoos groẽ is/ daerom men't aen de balcken inde huysen hanct/ doch zijn wat smalder eñ aende kanten wat scherpachtigh als uytghehackelt/ int eeten so schiltmense eñ snijdmense in schijven ofte somẽ wil; hebben van binnen sommighe kleyne keerngiens ghelijck van Appelen ofte Peeren/ zijn van binnen van coleur ghelijck een opgesneden Pers die rijp is/ eñ oock bynaest van die selfde smaeck: maer hebben in leckerheyt over alle fruyten voordeel/ het sop daer van is ghelijck soeten most/ men en can der hem niet sat af eeten/ is seer heet van naetueren: want soo-

men daer

De Ananas zijn uyt Brasilien in Indien ghebracht.

Gedaente ende groote vande Ananas.

Hoe datmen de Ananas bereyt om te eeten.

De Ananas gaet alle fruyt in leckerheyt te boven.

Indien men een mes een half ure in een Annanas laet stecken/ salt half afgheeten werden vande cracht van't sop.

men daer een Mes een half ure laet in steken/ sal half op ghegheten wesen in't uyt trecken/ even wel en doet sonderlinge geen quaet / ten waer datmen daer in soo groote overvloedigheyt af aet / dat het hem qualicken bequaem/ ghelijcker menighe ongheregheldé menschen zijn/ in alle dingen sonder mate ghebruyckende / evenwel wort die krancken verboden het ghemeen toebereyden vande Annanassen om te eeten / is te snijden nae datse geschilt zijn in ronde schijven/ende dan met wijn overgoten/ en is seer lieffelijck om eeten.

Dat 50. Capittel.
Vande Iaqua ofte Iaacca.

Annotatio D. Palud.

Het wast in Calecut, ende sommighe ander plaetsen van Indien, neffens die Zee, op die wateren, een sekere vrucht, die in Malavar Iaca gheheeten wordt; in Canara ende Guzaratte, Panar ende Panasu; van die Arabiens, Panax; van die Persianen, Fanax. Dese vrucht wast aen groote boomen, niet uyt die tacken, ghelijck andere vruchten: maer uyt die stam ofte tronck, boven der aerden, onder die bladeren, welcke booms bladeren, zijn van die groote van een hant, groenachtich, met een dicke harde draet, in die lenghte doorgaende. Die cleynste van dese vrucht, insonderheyt die in Malavar wassen, welcke die beste zijn, zijn grooter dan onse grootste Flesschen Pompoenen (wel verstaende die Portugesche) zijn van buyten met een harde huyt overtrocken, groen van verwe, in anderen, vast die Pijn-appel ghelijck, uyt besondert, dat die huyt schijnt te wesen vol Diamant punckens, die groene corte angelkens hebben, die welcke endight in swarte punckens, die doch niet scherp ofte stekende zijn, hoe wel sy also schijnen. Dese vruchten dan zijn ghelijck Meloenen, ende somtijdts grooter, uytwendigh groen, inwendigh geel met vele sachte doornkens ofte graetkens ghelijck een Eeghel becleedet; Die in Goa wassen zijn so goet niet, noch oock so smakelick als die in Malavar. Dese vrucht rijp wesende, 'twelck ghemeenlick is in Decembri, rueckt seer lieffelick, en is van tweederley gheslachte: daer van den besten Barca gheheeten worden; die andere Papa, die niet soo goet, en int aentasten oock weeck zijn als die eerste. Die beste costen ontrent 40. Malvadisen, dat is een weynigh meer dan een Reael: Rijp wordende soo crijghen sy een swarte coleur ende harde basten; het buytenste dat om die Note is, heeft menigherley smaeck, somtijdts smaeckt het ghelijck een Meloen, somtijdts ghelijck een Persijcke ende lieflijcker, met welcke het in die smaeck die meeste eenlicheydt heeft, somtijts smaeckt het als honigh-graet, somtijdts als een lieflijck Citroen, dan zijn hart om te verteren, gaen ghemeenlicken weder af onverteert, ghelijck sy ghegeten worden. Dese vruchten in die lenghte ghesneden ende gheopent, zijn van binnen wit, ende ghedrongen van vleysch, en dat met ladekens onderscheyden vol langhe noten, dicker ende grooter als onse Dayen, met een grau velleken overtrocken, ende met een witte Note, ghelijck onse Castanien groen ghegheten zijnde, aertachtigh ende scherp van smaeck, ende vele winden genererende: maer ghebraden ofte ghesoden wesende als onse Castanien, zijn seer smakelick, en verwecken onkuyscheyt, waerom sy meest ghegheten worden; stoppen oock buyckloop, die pulpe die buyten om is, beswaert die maghe seer, ende daer in corrumperende brenght by boose ende vergifte humeuren, ende daeromme die altoos vele van dese vruchten eeten, lichtelicken gheraken in die Pestilentiale sieckte, welcke die Indianen Morxi noemen, die meer hier af begheert te weten, lese Ludovicum Romanum in't 5. boeck, in't 15. Capittel zijnder navigatie, ende Christophorum a Costa, in't Capittel van Iaca ende Garcia ab horto int 2. boeck in't 4. Capittel.

De Iaacas groeyen contrarie ander vruchten.

De Iaacas wassen aen groote boomen gelijck Note-boomen / en dat alleenlick aen die Zee-cant / te weten / die contreyen aende Zee/ groeyen gants contrarie van alle ander vruchte: want wassen recht bovē die aerde / aendē tronck vandē boom/ en aēde knuystē dicke tackē: maer daer die tacken hem verspreyen/ en dun en vol bladeren zijn/ en wassen gheen; zijn vande groote van een groote Meloen/ ende by naer sulcken fatsoen/ doch zijnder sommighe soo groot als men goelijckens can opheffen: zijn van buyten van fatsoen ghelijck die Annanas, doch gladder/ en van coleur doncker groen; 'tfruyt van binnen is in huyskens / ghelijck die Kastanien: maer heeft een ander fatsoen/ en elck huysken heeft een fruyt / 'twelck is half wit/ en voorts geelachtich / ende kleeft aen die hāden by naest ghelijck honigh / die noch in de Bye-corven by't Was is. Is oock vā die tayigheyt en in die smaeck van soetigheyt weynigh ongelijck; Dit fruyt is het buytenste dat om die Castanie is / welck is van het fatsoen vā eē Aker/ by naest alsser het achterste groen dapken af is/ en oock van dier groote/ en sommige wat grooter; het fruyt datter om is afghegeten / zijn die Castanien goet om te braden ofte sieden / en zijn weynigh onghelijck in smaeck die Castaniē vā Europa. Dese huyskens zijnder somtijts in elcke Iaacca een hondert en meer/ na die groote vande Iaacca; daer zijnder tweederley/ die beste worden genaemt Girasal, en die gemeenste en van minder estimatie heetmen Chambasal, doch in't fatsoen en boomen en hebben gheen onderscheyt/ dan alleenlick dat die Girasals hebbē soeter smaec. Met dese namen Girasal en Chābasal onderscheyden die Indianē oock het Rijs en ander dingen/ heeten het beste altoos Girasal, en dat minder is Chābasal, waer na sy hare prijsen hebben/ die Iaaccas zijn het gheheele jaer deur.

Ghedaente ende groote vande Iaaca.

Sommighe Iaacas soo groot als men rede lijck can opheffen.

De Iaacas zijn de Castanien ghelijck van smaeck.

Tweederley Iaacas.

Met dese woorden Girasal ende Chambasal onderscheyden d'Indianen alle dingh.

Dat 51. Capittel.
Vande Mangas.

Annotatio D. Palud.

Mangas wassen aen groote boomen ghelijck die boomen van Iaca, hebbende veele tacken, ende zijn van groote ghelijck een groot gansen Ey, ende op sommige plaetsen in Indien 2. pont ofte meer weghende, een menighmael op eenen boom onderscheydelijcken van coleuren: want sommighe zijn bleeck groen, andere geel, andere uyt den groenen roodt, lieflijcken, ende aenghenaem van smaeck ende reuck, ja niet bedorven wesende smaecklijcker als die aller beste Persiken, belanghende die name worden ghemeenlijcken gheheeten Mangas, in Canarijn Ambo; van die Turcken ende Persen Amba; worden ghevonden op die boomen vandē April tot November, nae der plaetsen gheleghentheydt ende situatien; wassen in vele Provintien, dan die beste in Ormus, daer

dese voor alle andere vruchten worden ghesocht; Daer na volghen die in Gusaratte wassen, die van weghen haer waerdie Gusaratten gheheeten werden, hoe wel cleynder dan die andere, nochtans smakelicker ende lieffelicker van reuck; inwendigh met een cleyn nootken; Ten derden volghen die in Balagate wassen, die zijn die aldergrootste: want daer ghesien zijn die 2. pondt ende een vierendeel weghen, oock zijnse lieffelicken van smaeck, die in Charanna, Quindor, Madanagor ende Dultabado, die voornaemste steden des Coninghs Nizamoxa groeyen, ghelijck oock die van Bengala, Pegu ende Malacca; Die bast van dese vrucht afghedaen zijnde, wordt ghegheten in schijfkens ghesneden, met oft sonder wijn, ghelijck wy luyden hier te landt die Persicken doen; zy worden oock gheconfytet ofte inghemaeckt; om dese beter te behouden, oft in suycker ofte in azijn, olye ende sout, ghelijck in Spaengien die Olyven met een mes een weynigh gheopent zijnde, ende daer in ghesteken groene Gengber, Knufloock, Mostaert, ofte dierghelijcke dinghen, werden ten tijden alleen met sout ghegeten, ende somwijlen gekockt met Rijs, ghelijckmen hier te lande Olyven doet, ende aldus gheconfytet ende ghecockt zijnde, worden te merckt gebracht; Dese vrucht is cout ende voecht, hoe wel die gemeene man die achtet heet te zijn, ende segghen dat hy pyne ende nypinghe in die magen genereert, van die sulcke eeten; Dat meer is, oock die Heydensche Medecijns segghen dese vrucht heet te wesen, ende verachten die, als die wit vuer, roose, brandende heete cortsen ende gheswellen, met schorftheydt maeckt, 'twelck ick achte dat gheschiet in sodanighe persoonen, daer dese vrucht in de maghen verderft: maer om die groote hitte deses tijts; Als dese vruchte in saysoen is, vallen oock wel vele in die voorgenoemde siecten, hoe wel sy geen deser vruchten eeten.

Al eer dese vrucht gheheel rijp werdt, is sy wat treckende van smaeckt, insonderheydt het binnenste dat naest die note is: maer rijp wesende, soet ende smakelick; Die Note die daer in is, heeft een harde bast, met harde draykens op ende omgaende, daer in een langhachtigh Nootken, van die groote als een Aker, van binnen wit, oock uytwendigh met een wit vlieskeu bedeckt; bitter van smaeck raw zijnde, daeromme sy voorderlicken is teghens Wormen ende den buyck loop, teghens Wormen raw ghegheten, ende teghens buyck loop die Nootkens ghebraden, die als dan smaken als ghebraden Akers. Men vindt oock een ander soorte deser vruchten, sonder steenen, die welcke seer lieffelicken sien. Noch soo isser een derde gheslachte, welcke wilt zijn, en worden gheheeten Mangas bravas, is een sterck fenjin, daer mede sy elckanderen vergheven: want die een weynigh daer af eetet, sterven terstont; sy vermenghen ten tijden Olye tot dese vrucht, om zijn cracht te stercken, dan ghenomen zijnde, hoe het wesen mochte, doodet seer snel, ende is tot noch toe geen middel gevonden om dit vergift te genesen. Dese vrucht is licht groen, ende een weynigh blinckende, vol wit melck sops, ende weynich vleysch ofte hulpe hebbende, als dat het Nootken meest met een harde bast overtrocken is, van die groote eenes Queappels.

Die Mangas wassen aen boomen ghelijck die Iaacca boomen; zijn vande groote van een groote Persick/ maer wat lanckwerpende/ en eē weynichskens omgekromt/ van coleur claer groen/ treckende wat nae't geele/ eñ somtijts nae't root: heeft van binnen eenen steen/ grooter als een Persen steen: maer en deucht niet om te eeten; Die Manga is van binnen geelachtich/ ende valt in't snijen vlasachtigh/ doch sommighe zijnder wat gladder; hebben een seer lieffelijcken smaeck/ beter als die Persen zijn/ met die Annanas, die beste fruyten van Indien/ ende profijtelickste: want gheven groot voetsel eñ onderhout/ als in Portugael ende Spaengien die Olyven; mē pluckt se oock als sy noch groen zijn/ eñ makender conservē af/ ende meestendeel ghesouten in potten/ en ghebruyckense in't ghemeen om te eeten met het Rijs/ welck sy sieden in enckel water/ dat die greynen heel blijven/ en dan eetent met dese ghesouten Mangas, dat den dagelijcksche cost is vande Slaven/ en oock vande ghemeene man/ ofte gesoutē droogen Visch inde plaets van Mangas, sonder broodt want het Rijs is in die plaets van broodt; Dese gesoute Mangas zijn in't opsnijden van coleur ghelijck die Spaensche witte Olyven/ ende by nae vande selfde smaeck: maer zijn wat versscher/ en soo bitter niet/ trecken wat nae't suer: zijn in soo groote abondantie/ dat te verwonderen is; Daer zijnder andere/ die worden oock gesouten/ eñ van binnen gevult met stuckens van groene Genghber ende Loock gesoden; Dese heetense Mangas Recheades, ofte in Achar, dese worden oock veel gebruyct: maer also gemeen niet als d'ander: want zijn costelijck eñ meer gheestimeert: dese worden bewaert in potten met Olye ende Azijn ghesouten. Die saisoen vande Mangas datse rijp zijn/ begint inde vasten/ ende duert tot die maent vā August. toe.

Groote vande Mangas.

De Mangas zijn seer lieffelicken om te eeten.

De Mangas ende Annanas zijn de beste fruyten van Indien.

Daghelijcksche cost vande Slaven is gesouten Mangas met Rijs.

Mangas Recheados wat dat is.

Dat 52. Capittel.

Vande Cajons.

Annotatio D. Palud.

Dese vruchten wassen aen groote boomen den Appelboom niet ongelijck (maer die jonge boomkens hebben bladeren ghelijck Lauriren) sien wat bleeck groen, ende dick met wit bloysel, gelijck die Oraengie boomen: maer meerder bladerkens hebbende, ende niet so wel riekende. Die vruchten zijn van die groote ende forme ghelijck een gansen Ey, ofte als eenen grooten appel, seer geel ende goet van reuck, inwendigh spongieus ende vol sops, gelijck Limoenen, ende zijn sonder korelkens, soet van smaeck, hoe wel die keel een weynigh t'samen treckende; schijnen niet ghemeen gheweest te hebben in Oost Indien, dan uyt Brasilien aldaer ghebracht: al waer die Nootkens veel ghegheten worden, hoe wel Thevet in die beschrijvinghe van America in't 61. Capittel anders schrijft In't eynde van dese vrucht wast een Note van ghedaente, ghelijck een Niere van eenen Haes, die icker vele tot mijnent hebbe, ghebracht door eenen Portugesche Stuerman, asverwigh, ende ten tijden asverwigh rosch. Dese Nootkens hebben 2. bolsters, tusschen welcke tween een spongieuse vette materie, ghelijck olye heet ende scherp: maer int binnenste een witte kerle, bequaem eñ lieffelick om te eetē, gelijck Pistachiē, met een grau velleken overtrocken datmen af doet, Dese nootkens weynig gebraden zijnde, worden gegetē,

ende

ende zijn so aenghenaem, ende verwecken tot oncuijsheydt. Die vrucht als oock die Nootkens, worden voor een bancket aengherecht, ende die vruchten worden met wijn ofte sonder wijn ghegheten: want behalven die goede smaeck die zy hebben, zijn zy oock bevonden dienstelijck in swacheyt der maghen, int braken, ende onlust tot spijse; andere die zy hier toe niet willen ghebruycken, eeten die selfde een weynigh in water gheweyckt.

Die scherpe olye tusschen beyde de basten, is seer goedt om wilt vuer ende vleckheydt te ghenesen: Die Brasilianen ghebruijckense teghens schorftheyt; Dese boomen worden voort gheplant door die Noten, die eerste, ende een groote vrucht, noch saedt noch korelgiens hebbende. Daer zijn sommighe die meenen dat dit een specie van Anacardi zy, om die ghelijckenisse des scherpen sops, soo tusschen beyde de basten: Leest hier af breeder Caroli Clusij observatie in Garciam, in't 1. Boeck, het 3. Capittel.

Ghedaente ende groote vande Cajus.

DE Cajus wassen aen boomen gelijck Appel-boomen; zijn vande groote van een Peer/achter wat scherpachtigh/ ende voor wat dicker; van coleur gheelachtigh/ ende als sy rijp zijn zijnse sacht in't aentasten: wassen recht anders als die Appelen: want daer alhier die Appelen den steel hebben/ daer hebben dese Cajus een Castanie/ vande groote van't voorste lidt van een duym/ hebbende een ander coleur ende fatsoen als die Castanien vande Iaqua, ende zijn oock beter ende smakelijcker om te eeten: maer moeten ghebraden wesen; zijn van binnen wit ghelijck die Castanien van Europa/ dan hebben dicker basten ofte doppen/ welcke zijn van coleur blauachtigh ende doncker groen; als sy onghebraden ofte rau zijn/ en machmense met die mont niet op doen: want alsmense met die lippe ofte tonghe raeckt/ salder het vel terstont af branden en seer smerten/ waermede menigh bedroghen werden die't niet en weten/ daerom moetmense met een mes op doen ofte braden wilmen daer deech af hebben. Het fruijt/ te weten de Caju, is ghelijck daermen t'voorste van eenen appel af soude maken/ daer staet den steel daer sy aen wast; in't eeten worght sy seer inde keel in't swelghen/ niet teghenstaende heeft eenen reynschen smaeck: want is seer vochtigh ende vol nats; men snijtse ghemeenlijck in ronde schijven/ ende legghense in een schotel met water ofte wijn/ ende dan met sout daer op ghewreven/ so en worgense soo seer niet/ en zijn seer goet ende smakelick om te eeten; haer saysoen datse rijp zijn is inde basten ende inden winter/ ghelijck die Mangas, maer en zijn so goet niet als die Mangas ende Ananas, en oock van minder estimatie; men heeftse oock in grooter menichten deur gheheel Indien.

Cajus wassen recht anders als onse Appelen.

De Cajus [illegible] niet [illegible] niet [illegible] want al watse aen raken daer gaet het vel af

Remedie om de Cajus te bewaren datse niet worghen.

Dat 53. Capittel.
Vande Iambos.

Annotatio D. Palud.

In Indien is noch een ander vrucht, die om die schoonheyt ende lieflickheyt in smaeck ende reuck, en om zijn Medicinale cracht, weerdigh is om beschreven te worden, ende is oock by die Indianen in grooter estime, eerst uyt Malacca in Indien ghebracht.

Die boom daer op dese vruchten wassen zijn soo groot als die alder grootste Spaensche Oraengie boomen, met vele tacken in die breede uytghespreydet, eñ veele schaduwe gevende, schoon int aenschouwen, die trunck ende groote tacken hebben een aschverwighe graeuwe bast; Die bladeren zijn schoon ende sacht, langher als een breede van een handt, hebbende eenighe gelijckenisse van het yser eender spiessen, met een dicke draet in die lenghte, ende veele aderkens doorloopende, uytwendigh seer groen, inwendigh bleker, met bloemkens uyt den rooden purpere verwigh, levendigh van coleur, met veele vadenkens int midden, die oock lieffelijck om sien, ende van smake ghelijck clavierkens vanden Wijngaert; Die vrucht is van die groote eender Pere, ofte na sommighe opinie vande groote ende coleur ghelijck een groote spaensche Galnote; hebbende die naem ontfanghen vanden Coningh; Dese vruchten zijnder tweederley specien, eene die doncker root, schijnende oft sy swart waer, ende is meestendeel sonder steen, ende smakelicker als d'ander, die welcke is bleeck root, ofte uyt den bleecken purper verwigh, met een lieffelicke roosen reuck, ende heeft in sich een wit ende herdt steenken, niet seer ront, van die groote ghelijck een Perse steen, wit, met een rouw vlieskcn bedeckt; dese oft sy wel soo groot niet en is als die vorighe, is nochtans weerdigh voor lecker luyden mont beyderley, riecken ghelijck lieffelijcke Roosen, zijn kout ende voecht, en gheheel saeft, met een dun vliesken bedeckt, datmen met een mes niet af mach nemen. Die boom van Iambos wortelt seer diep, ende is in't vierde jaer vruchtbaer, ende heeft menighmael vruchten in't jaer, ende wordt nimmermeer sonder vruchten ofte bloeysel ghesien: want gemeenlijcken eenderley tacken vol bloeysels, onrijpe ende rijpe vruchten bevonden worden, boven natueren van alle andere boomen, ende daghelijcks die bloemkens afvallende (alsoo dat het aertrijcke schijnt met roode verwe ghemaelt te wesen) wassen weder nieuw aen, ende also sommighe vruchten eerst aen vanghen te groeyen, andere die rijp worden, ende andere die rijp zijn afghetrocken; die boom gheschuddet zijnde, vallen die rijpe lichtelijcken af ende die tacken neder ghetrocken om die vruchten af te plucken, scheuren lichtelijcken, Men eet dese vruchten voor andere spijsen aen die tafelen, gaende ende door den dagh. Die Malabaren ende Canarijns noemen dese fruyten Iamboli, die Portugesen daer woonachtigh, Iambos; die Arabiers Tupha Indi; die Persianen, Tuphat; die Turcken, Alma; die boom wort van die Portugesen, Iambeyro gheheeten. Het bloeysel ende vruchten worden in suycker gheconfijtet, welck sy ghebruycken in heete koortsen, om den dorst te verdrijven.

DIe boomē daer die Iābos aē wassen/ zijn vāde groote/ eñ by naer gelijc die Pruymboomen/ is een seer excellent fruyt en lieffelijck in't gesicht/ vande groote van eenē Appel/ heeft eē coleur root eñ witachtich/ so claer eñ schoon/ datse schijnē geschildert te wesen/ ofte van was gemaect/ seer lieflic om te etē/ heeft eenē reuck gelijc of het roosewater waer; is wit vā binnē/ eñ int eeten vochtich ofte waterachtich: is een heerlijck fruyt/ so wel in die schoonicheyt van't gesicht/ als oock die lieffelijcken reuck eñ smaeck/ 'tis

Groote ende gedaente vande Iambos.

Iambos zijn lieflijc te eeten ende riecken ghelijck roosewater.

een fruyt datmen die krancken niet en verbiet/ gelijck men alle d'ander doet: maer men gheeftse die vrijelijcken t'eeten/ daer lust toe hebbende: want en can geen quaet doen. Die bloesemen zijn oock seer lustigh t'aenschouwen/ ende hebben eenen schoonen reuck/ zijn roodt ende witachtigh. Dese boomen hebben 3. ofte viermaels 'tjaers vruchten/ ende dat te verwonderen is/ so hebbense ghemeenlijck aen d'een zijde ofte die helft vanden boom rijpe Iambos, ende die bladen afgevallen; ende op d'ander zijde ofte helft heeft alle zijn bladeren/ ende beghint te bloeyen/ ende als dese zijde fruyt krijght/ en die bladeren af vallen/ soo beghint d'ander zijde weer te bloeyen ende bladen te crijghen/ 'twelck duert het gheheele jaer deur; Sy hebben van binnen eenen steen soo groot/ ende bynae van't self de fatsoen als het fruyt van een Cypressen boom.

De bloemẽ vã Iambos zijn seer schoon.

De Iambos hebben vier mael des jaers vruchtẽ.

De boomen hebben op de helft bloemen ende bladen/ ende de ander helft vruchtẽ.

Dat 54. Capittel.
Van ander fruyten in Indien.

Daer is een fruyt genaemt Iangomas, welcke wassen aen boomen ghelijck kersse-boomen/ zijn van die groote ghelijck cleyne en ronde Pruymen/ van coleur doncker roodt: maer en hebben van binnen geenen steen/ dan sommige cleyne kleerelgiens; zijn van smaeck bynaest gelijck Pruymen/ zijnder seer veel: maer weynigh gheacht.

Iangomas zijn vande groote van Pruymen/ root sonder steen.

Annotatio D. Palud.

Het fruyt Iangomas wast aen boomen, onse Pruym-boomen in groote ende fatsoen niet onghelijck, als oock in bladeren ende witte bloemen, alleen dat dese bloemen vol doornen zijn: wassen veel in't wilde van haer selven ende oock in hoven van Bacaim, Chaul ende Balequala; die vruchten zijn gelijck Sorben, ront ende cleyn; zijn t'samen treckende, gelijck sleen ofte onrijpe Pruymen, ende hebben van binnen geen steenen: maer sommighe cleyne saeykens, eerst uyt comende, ghelijcken die Pistachen; Die vruchten al rijp wesende, moeten eerstelicken met die vingeren gedruckt ende verweeckt zijn, al eer men die eeten mach, en verliesen oock hier door hare adstrictie niet: daeromme sy gheacht worden goet te zijn als men stoppen wil, hoe wel weynigh van die Indianen gheacht worden.

Men wil segghen dat dese vrucht van een sekere voghel ghegheten wesende, ende weder afgaende ghesaeydt met des voghels mest, eer wasse ende vruchtbaer worde.

Daer is een ander fruyt/ genaempt Carambolas, is acht-cantigh/ vande groote van eenen cleynen appel/ suerachtigh in't eeten als onrijpe Pruymen, worden meest ghebruyckt om Conserven af te maken.

Carambolas zijn acht cantigh/ so groot als een cleynẽ appel.

Annotatio D. Palud.

Die vrucht welcke die Malabaren ende Portugesen Carambolas heeten, wort ghenoemt in Decan, Camarix; in Canar, Camarix ende Carabeli; in Malayo Bolunba, ende van die Persianen, Chamaroch; wast op boomen ghelijck Queappel-boomen; die bladeren wat grooter ende langer hebbende als onse Appel-boomen; seer groen ende bitter van smaeck, met cleyne bloemkens, uyt vijf bladerkens bestaende; uyt den witten roodtachtigh, van geen sonderlinge reucke: maer lieflijcken om t'aenschouwen, ende van smaeck ghelijck Zurckel; Die vrucht is ghelijck een groote Hondts-bey, langhachtigh, geel ende ghelijck in vier deelen verscheyden; die groetkens wat diep ingaende, ende die vruchten vercierende; in't midden hebbende eenighe cleyne saykens, die om der suerigheydts wille lieffelijck zijn om te eeten. Dese vrucht wordt in suycker gheconfytet, ende vele in die Medecijnen ende in spijse ghebruyckt; Die rijpe worden ghegheven in heete cortsen, in de plaetse daer wy hier ghebruycken Syroop van Azijn; Die Canarijns ghebruycken het sop met andere medecijnen daer wassende, vermengt, om coleuren daer af te maken, plecken van die ooghen daer mede af te doen. Costa schrijft dat hy een Vroe-vrouwe in Indien ghekent heeft, welcke dese vrucht ghedrooght ende ghestooten tot een poyer, met bladeren van Betele ghebruyckt, om den volgher ende doode vrucht af te drijven; Dese vruchten worden oock in peeckel ghemaeckt, om datse aenghenaem van smaeck zijn, en lust tot eeten verwecken.

Daer zijn noch ander fruyten/ als Brindoijns, Durindois, Iamboloens, Mangestains, ende ander dierghelijcke fruyten: maer om datse van weynige estimatie zijn/ so en dunckt my niet noodigh daer van in't besonders te schrijven/ dan van dese twee.

Brindo… Durindo… Iambol… Magest…

Annotatio D. Palud.

Brindoins.

Het worden oock in Oost Indien ghevonden vruchten gheheeten Brindoins, die uytwendigh een weynigh root, ende inwendigh bloet roodt zijn, seer suer van smaeck; Daer wordender oock ghevonden die uytwendigh swartachtigh zijn, 'twelck comt door die rijpheyt, en zijn oock niet so suer gelijck die eerste, hoe wel even root van binnen.

Vele Indianen smaeckt dese vrucht wel, dan is om die suerigheydt niet alsoo aenghenaem: Dese ghebruycken de Verwers, De basten deser vruchten worden bewaert en over Zee ghevoert om Azijn daer af te maken, 'twelcke oock sommighe Portugesen ghedaen hebben.

Annotatio D. Palud.

Vande Vruchten gheheeten Iambolijns.

De boomen die dese vruchten voorts brenghen, hebben een schorse ghelijck Lentinscus, vande ghedaente ghelijck een Mirthus: maer van bladeren ghelijck Arbutus; wast van selfs in't wilde velt; Die vruchten zijn ghelijck groote rijpe Olyven van Cordoua, seer treckende, ende die keel t'samen halende; Dese vruchten worden weynigh ghenuttighe vande Medecijns, dan worden wel in pekel gheconfijtet, ende met ghesoden Rijs ghegheten: want zy maken lust tot spijse: maer dese vrucht, ghelijck oock Iaka, worden vande Indianen niet ghereckent onder die ghesonde vruchten.

Daer is oock een fruyt gecomẽ uyt Spaensch Indien/ ghebracht over die Philippinas, ofte

Fructuum Mangas, Cajus, Iambos, Iaquas, et Annanas, qui in India nascuntur, qui esu suaves, et Zinziberis, cujus e copia magna illic vilitas, virentis viva imago.

Die fruyten die in Indien wassen en seer lieffelick zijn om te eten als Mangas, Cajus, Iambos, Iaquas, en Annanas met die Gember welcke om der menichte weynich geacht is affconterfeytinge naert leeven gelyck die staen en wassen.

Papaios ghenaemt ende groote.

Lusons nae Malacca, en van daer na Indien: is ghenaemt Papayos; heeft by naest het fatsoen van een Meloen / vande groote van een vuyst/ ende en wil niet wassen dan twee boomen by malcanderen/ te weten mannelien en wijfken / ende het manneken vande boomen en gheeft gheen vrucht / dan alleenelijck het wijfken; ende als sy van malcanderen ghescheyden zijn / so en heeftmē daer geen vruchten met allen af; is eenē boom van een mans lenghte hoogh/met groote bladen: Dit fruyt worde in't eerste veel geestimeert om die vreēdicheyt: maer en makender altans geē werck af;

De Papaios willen niet wassen dan manneken eñ wijfken te samen.

Portugaelsche Vyghboomen/ Oraengien/ Lymoenen/ Cydren/ etc.

Men heeft oock in Indiē/sommige Vyghboomen van Portugael/ doch en gheven sonderlinghen gheen vruchten die tot volcomenheyt comen; Oraengie-appelen/ Limoenen/ Lymen /Cidroenen en Cydrē/ en diergelijcke fruytē/zijnder deur geheel Indiē met groote menichtē/ende gaen in goetheyt ende smaeck die vā Spaengien verre te bovē; Die Druyven en zijnder sonderlinghen niet / dan aen sommighe huysen / ghelijck in Nederlandt/ niet tegenstaende tegē Kersmis ende die Vasten / so comender in Goa Druyven van't vaste landt / ende van Ballagatte, worden ghebracht vande Decanijns ende ander Indianen/dan en zijn so goet niet als in Spaengien/ zijn oor weynich en dier/naervenāt die goede coop vā alle d'ander fruytē;

Te Kersmis zijn te Goa Druyven.

Veel Meloenen.

Men vindt oock in Indien veel Meloenen: maer en zijn soo goet niet als in Spaengien: want men eetse ghemeenlijck met suycker/wil mender eenige soetigheyt af hebben: maer daer is een ander soorte ghelijck Meloenen/ diemen heet Patecas, oft Angurien, ofte Meloen van Indien/ zijn doncker groen van buyten/ ende wit van binnen/met zwarte kereltgiens; zijn seer waterachtigh / doch hart in't bijten/en so vochtigh datmen in't eeten de mondt terstont vol waters krijght/eñ is seer soet: zijn uytermatē coel/eñ verversschē seer/ waerom veel gegeten worden nae den noen om te vercoelen;

Angurien ofte Patekas ghenaemt/ smaec ende coleur.

Concommers ende Radysen met groote menichte.

Concommeren / Radysen zijnder veel in grooter menighten/ eñ Koolen: maer so goet niet als in Europa: want die Kool en comt nimmermeer in volcomen wasdom en toe ghesloten: maer alleenlijck die bladerē open; Men heefter oock sommich Salaet:maer weynich; Allerhande cruyderen / te weten daermen hier te lande groen Warmoes af maeckt en isser sonderlinghe niet; Oock seer weynighe welrieckende kruyderen eñ bloemen/ ghelijck als Roosen/ Lelien/ Rosemareyn/en dierghelijcke soortē van bloemen en plantē en zijnder geen/ doch hebbender sommighe Roosen eñ Roosemarijn: maer vā weynigh reuck;

In Indien en zijn geen Roosen/ Lelien/ ofte Roose marynen/ als wilde/ sonder reuck.

Die velden en hebben gants gheen bloemen altoos / dan anders niet als louter gras / te weten inden Winter alst reghent: want des Somers ist al afgebrant vande hitte vande Son; Daer zijn alleenelick sommighe bloesemen van boomen diese het geheele jaer deur hebben met naeme Fulle, dese rieckē seer wel/ende die Vrouwen smijtense gemeenlijck onder het lywaet ende cleeren om goeden reuck te gheven; in ikender oock snoeren af/ ende draghense om den hals / ende stroyense inde bedden: want zijn uyter maten vriendinnen van welrieckende dinghen; Andere soorten van welrickende bloemen ende kruyderen / diemen in Europa in duysent soorten ende manieren vint/en zijn in Indien sonderlinghe gants gheen / ende maeckt haer dickwils begheerigh/ ende oock verwondert alsmen haer vertelt vande welrieckende kruyden ende bloemen van dese landen.

Een bloeme Fulle ghenaemt/ bloeyt een gantsch jaer/ en heeft eenen lieffelijcken reuck.

By dese naervolgende contersfeytsels machmen sien het fatsoen ende ghelijckenisse van die vruchten / te weten van Iaacca, Annanas, Mangas, Cagius, Iambos, welcke zijn die vijf principaelste ende geachtste fruyten van Indien: want d'ander zijn van cleynder estimatie; desghelijcks den Gember ghelijck als sy wast / waer van wy op een ander plaets sullen mentie maken onder die specerye ende drooghe waren van Indien / alle die welcke zijn nae 'tleven uytghetworpen / hoe wel dat die bladeren niet effen ghelijck en zijn met die aderen ende venen gheproportioneert / ghelijck die inder daet zijn/ ende vande Medecynen ende Herbaristen ghedaen worden: maer hebbe alleenlijck willen bethoonen die Figueren ende wasdom van fruyten/ gelijck ick die ghesien ende ghenuttight hebbe.

Dat 55. Capittel.
Van die Vyghen van Indien.

Veelderley Vyghen in Indien.

DE Indiaensche Vygē zijn menigerhande ende veel soorten / d'een beter als d'ander/eñ sommige cleyner en andere groot /so dun/soo dick/etc. maer al in't generael zijn van een fatsoē eñ couleur/ luttel min oft meer / en den boom op een manier; is vande hooghte van een Man; heeft bladeren van een vadem lanck / eñ by de drie spannen breedt/die de Turcken ghebruycken in plaetse vā gran pampier / om Peper-huyskens af te maken; aen den boom en is gheen hout / ende mach eer een Riet-plant heetē als boom;

De bladeren zijn een vadē lanck/ eñ drie spannen breet.

Beschrijvinge vande gestalte vande Indische Vyghboom.

die struyck is by naest eē manier (daer het buytenste mede ghedeckt is / als sy wat oude begint te worden) ghelijck het binnenste van eenen boom is/ dat van haer gemaeckt is/ in't aensiē doch wat dicker/ 'twelck die Cruck ofte bast is: maer van binnē op doende/is gestelt vande selfde bladeren die in't ront gerolt ende ghesloten zijn/ de hooghte van een halve mans lenghte/ende wat hoogher/ soo openen hem die bladeren / ende spreyen van malcanderen/te weten recht over eyndt/ ende als die binnenste metter tijt voorts comen dringhen/ altoos in't midden uyt / als dan beginnen die buytenste te verdroogen ende af te vallen/ tot dat den boom op zijnen vollen wasdom/ ende het fruyt tot volcomenheyt gecomen is: Den struyck mach wesen eē spanne dick op't meeste; Die bladeren hebben in't midden een seer dicke ende grove ader/ die't bladt alsoo deelt.

De bloemen vande Vygen zijn paersachtigh/ ende soo groot als een Ey van een Struys.

In't midden van die bladerē van't binnenste vanden struyck in't opgaen comt een bloem/ vande groote van een Struys Ey/ eñ is van coleur paersachtigh/ 'twelck metter tijt lanck uyt wast/ende groeyt eenen langhen tack; 'tis gheen hout: maer ghelijck eenen Kool-stock/ 'twelck wast vol Vyghen/ dicht aen malcanderen: Zijn in't eerste van't fatsoen van groote Boonen als sy noch inde huyskens zijn: maer worden daer na een halve span lanck/ ende drie ofte vier duymen breedt / dick ghelijck Concommeren; desen tack heeft altoos by de twee hondert Vyghen / luttel min oft meer / ende wasschen soo dicht aen malcanderen ghelijck die Druyven doen; Daer zijn wel soo groote bosschen / als twee mans op eenen stock draghen moghen; men snijtse half rijp af/te weten/ als sy noch half groē en half geel

Vyghen een half span lanc ende vier duymen breet.

Twee hōdert Vyghen aen een tack die so swaer zijn als 2. Mans draghen moghen.

geel zijn/ en hanghense alsoo met bos met al pelwers aen eenen balc in huys/ ende als dan wordense binnen 4. oft 5. daghen gheheel rijp eñ geel: Den boom ofte plant en gheeft maer eenen bos Vyghen seffens/ ende als dan snijtmen den geheelen boom af totter aerden toe/ latende alleen den wortel/ so wast hy terstont weder op een nieu als boven/ eñ heeft binnen een maent tijts al weer zijn volle gewas ende Vyghen het gheheele jaer deur/ gheenen tijt uytgesondert/ ende zijnder over al in so grooter abondantien/ en so gemeen op alle plaetsen van Indien/ dat het een wonder is/ ende is die meeste spijs ende onderhout van't lant; zijn van wonder goeden smaeck; men schiltse/ hebben schillen/ sommighe ghelijck die huyskens van Boonẽ en ander/ wat dunder: maer zijn sachter/ vã binnẽ van coleur witachtich/ ende in't byten sacht/ gelijck of het meel ende botter te samen waer; is soetachtigh/ in somma/ zijn van seer goede ende leckeren smaeck; sy moghen verstrecken voor suyvel eñ broot/ ende men souder hem machtigh wel met onderhouden/ sonder ander spyse van doen te hebben/ noodigh wesende/ ghelijcker in Indien menigh met passeren/ en is den ghemeynen onbijt; Die meeste ende gemeenste heeten die Portugesen Figos dorta, dat is/ Hof-Vyghen/ dese zijn wat dickachtigh; Daer zijn ander die zijn cleynder/ ende slecht van buytẽ/ ghenaemt Senorijns, welcke wel vande beste soorten zijn; hebben seer schoonen reuck/ ende uytermaten goeden smaeck; Daer is een ander soorte/ ghenaemt Cadolijns, die oock veel geacht worden: maer die beste van allen heeten Chincapoloyns, zijn meest in't landt van Malabar; dese worden weynigh gheel/ blyven meest van buyten groen/ zijn smal ende lanc/ hebben eenen sonderlingen schoonen reuc/ alleens of sy vol Roos-waters waren: Daer zijn noch ander veel soorten/ onder andere die seer groot zijn/ wel een span lanck/ en dick na advenant; dese zijn besonder veel in Cananor, aen die Custe van Malabar, waerom vande Portugesen ghenoemt worden Vyghen van Cananor, ende om die menighten dieder zijn/ worden aldaer ghedrooght/ die schillen afgetrocken wesende/ ende alsoo droogh gevoert deur gheheel Indien voor coopmanschappe. Dese als sy rijp zijn werden meest ghebraden: want men eetse weynigh rauw als d'ander; zijn wat straffer in't zwelgen/ ende van binnen van een roodt coleur; ghebraden zijnde/ soo scheltmense als d'ander/ ende snijdense in schijven/ en gietender Wijn over en wat ghestooten Caneel; is een seer goet eeten/ en smaeckt beter als ghebraden Queappelen/ dese worden/ als oock alle d'ander ghegheten/ ghesneden in't langhs over midden/ ende alsoo ghesrupt in Suycker/ 'twelck een seer leckeren kost is/ ende oock seer ghemeen in Indien/ in somma/ 'tis een vande beste ende nootdruftighste fruyten van gheheel Indien/ eñ van het principaelste onderhout van't gemeen volck; zijn op alle plaetsen van Indien ende Orienten/ desghelijcks in Mossambique, Ormus, op die custe van Abex, Malabar, Malacca, Bengala, &c. Die Gusaratten, Decanijns, Canarijns ende die Bengales, heetense Quelli; die Malabaren, Palan; ende die Mallayen van Malacca, Pysan; Men vinter oock in Arabien/ diese noemen Musa; Men heeftse oock in Jerusalem/ Damasco ende Cayro, ghelijck ick van gheloofwaerdighe persoonen onderricht ben/ die in Indien (van die weghen) hare daghelijcksche handel drijven; en sommighe meynen ende ghelooven/ dat dit het fruyt is gheweest daer Adam in ghesondicht heeft: maer soude veel eer ghelooven/ dat dese Vijgh-bosschen een is gheweest/ van diemen in't oude Testament inde Boecken van Moses leest/ die de bespieders uyt die kinderen van Israel van't Landt van belosten brachten op eenen stock ghelade/ die twee mans droeghen/ ende voor Druyven verstaen wordt/ 'twelcke my menighmael in ghedachtenis ghecomen is/ als ick daer op die selfde manier menigh ten huyse van mijn Heere hebbe sien brenghen voor een present: want in het fatsoen een bos Druyven ghelijck is/ 'twelcke ick niet en begere te oordeelen: maer 'tselfde wil laten aen andere van meerder ervarentheyt.

Elck boom gheeft maer een bos Vyghen/ en wert dan afghehouwen. In een maent wassen de boomen/ en krijghen terstont weder Vyghen.

Vyghen is den ghemeenen ontbyt in Indien.

Verscheyden soorten van Vyghen.

Vyghen in Cananor die een spanne lanck zijn.

De Vyghen van Cananor werden ghebraden ende so ghegeten.

Plaetsen waer datmen dese Vyghen al vint/ mitsgaders de verscheyden namen.

Sommighe meenen dat Adam af Vyghen ghe- dicht ende het ghebodt overtreden heeft.

De verspieders hebben alsmen meent dusdanighen bos Vyghen voor bysonder uyt het lande van belosten ghebrocht.

Annotatio D. Palud.

Indiaensche Vyghen worden van die Arabiers Moris, niet Musa gheheeten ofte Amusa, ende den boom Darachte Moris; Van die Brasilianen Pacona, ende den boom Paquover; van Brocardo in die beschrijvinghe van't heylighe lande, Paradijs appelen; van Oviedo in die historie van Indien, in't 8. boeck in't eerste capittel Platanus; in Guinea, Bananas in Malavar, Patan; in Malayen, Pican; in Canara, Decan, Gusarate ende Bengala, Quelli; Avicenna, Serapio ende Rhases hebben oock hier af gheschreven sekere Capittelen. Avicenna van deser vruchten eyghenschappen ende faculteyten schrijvende, in't 2. boeck in't 491. Capittel, seydt die te gheven weynigh voetsel, ende dat sy galle ende pituite genereren, de maghen verstooren, daeromme hy radet datmen heete menschen nae't ghebruyck van dese Vyghen gheven sal honigh met Azijn met vercoelende saden ghesoden, sy zijn dienstelijck teghens hitte der borst, loos, ende der nieren, ende drijven die urine. Rhasis van ghelijcken in't 3. boeck van die Medecynen in't 20. Capittel seydt oock dat sy die maghe schadelijcken zijn, 'twelck ick mede bevonde in Syrien wesende, ende soodanighe nuttighende; sy doen oock die lust tot spijse vergaen, ende maken camerganck, doch versaecht rauwigheydt van die keel. Serapio in zijn boeck van die Medecynen in't 84. Capittel, seydt dat dese vrucht sy in't eynde deses eersten graets verwarmende ende vervochtende, en dat sy goet zijn teghens hitte van die borst ende longhe: maer die daer te vele af eeten, dat sy dien zijn maghe beswaren: maer doen die vrucht inde Vrouwen groeyen; zijn dienstelijck der Nieren; drijven die urine, ende verwecken tot onkuyscheydt. Die Indiaensche Medecijns ordineren dese vruchten in koortsen ende andere sieckten. Die opinie nae mijn beduncken, waeromme dese vruchten Paradijs appelen gheheeten worden, is eensdeels om die lieffelijckheyt des smaecks, reucks, ende der verwen, want die smaeck is uyt den soeten suer, die reuck van sommighe ghelijck Roosen; die verwe, schoon geel ende groen, eensdeels oock om dat dese vruchten dwers doorghesneden zijnde, altoos aderen hebben ghelijck een cruyce, daer in die Christenen in Syrien veele speculatie in hebben ende dit ons vreemdelinghen verthoonen; Die meer hier

af we-

af weten wil, lese die heerlijcke commentatien des ervaernen ende seer gheleerden Caroli Clusij op Garsia ab horto, daer hy goet contentement crijghen sal.

Iniamos eñ Batatas, ghedaente, groote eñ wassinghe.

Daer wassen in Indien oock veel Iniamos ende Batatas; Dese Iniamos zijn vande groote van een gheele wortel, doch wat dicker ende knobachtigher, ende over al even dick, wassen onder die aerde ghelijck die aerdnoten, zijn van coleur Muys-vael, ende van binnen wit ghelijck die aertnoten: maer zijn soo soet niet.

Annotatio D. Palud.

Iniamos zijn ons ghebracht dit Iaer uyt Guinea; waren van die dicte een mans been, over al even ghelijck, die buytenste bast Muysvael, van binnen seer wit; ghebraden ende gesoden zijnse lieffelijck van smaeck, ende der Swarten haer principaelste spijse.

Die Batatas zijn wat rosachtigher van coleur en van fatsoen, bynaest ghelijck die Iniamos, zijn soeter als die Iniamos, van smaeck ghelijck die aert-noten; Dese 2. fruyten zijnder oock seer abondant principalijck die Iniamos. ende is soo ghemeen ende nootdruftighen kost ghelijck de vyghen, eetense meest ghebraden, ende ghebruyckent int ghemeen voor't leste gherechte op tafel, oock cokense op ander manieren voor potagie, ende siedense by't vleesch inde plaets van Kool ofte Rapen: desghelijcks vande Batatas.

Dat 56. Capittel.
Vanden Palmboom daer die Indiaensche Noten diemen Coquos noemt, aen wassen.

Verscheyden namen vande Indiaensche Noten.

Desen boom wert ghenoemt int gemeen vande meeste Indianẽ, Persiẽ, ende Arabien, Maro, ende die noten Narel; Die Malabaren heeten den boom Tenga Maran, eñ het fruyt rijp zijnde Tenga: maer onrijp ende noch groen Elevi; in Goa, Lanha; De Portugesen noemen dese vruchtẽ Coquo, om die drie gaetkens die daer in zijn, ghelijckheyt hebbende met een Meerkatten kop, Avicenna heet dese Iausial indi, dat is: Indiaensche noten; Die Malayen van Malacca heetẽ den boom Trican, eñ het fruyt Nihor, dit is den profijtelijcksten boom van geheel Indien, ghelijck wy hy oorden verclaren sullen;

De noteboom is de profijtelijckste boom van Indien.

die profijten die daer van comẽ wassen meest op die Eylanden van Maldyva ende in Goa, eñ hare landẽ rontom, oock op die gheheele custe van Malabar, waermede datse groote traffique drijven naer ander weghen, als naer Cambajen, Ormus, &c.

Beschrijvinge vande boom, inde bladen. Ghedaente vande bloeme eñ t'hout, &c.

den boom wast seer hoogh ende steyl, heeft die dickte van een cleyne span luttel min ofte meer, heeft gheen tacken dan in't alderhooghste op dẽ top wassen die bladen, ende spreyen hem ghelijck die Datylen boomen, ende onder die bladẽ, te weten dicht aẽde boom wassen die Coquos, dicht by malcanderen, altemet thien ofte twaelf by den anderen ghekoppelt, wassen weynigh alleen; Den bloesem vã dit fruyt is bynaest ghelijck den bloesem vande Castanien; het houdt vanden boom is seer sponsachtigh, ende heeft weynigh vastichevt,

Dees boomen en wassen niet dan aende Zee-cant, hebben seer cleyne wortelen ende wassen seer hoogh.

sy en wassen niet dan by die Zee-canten ofte Revieren, te weten dicht by de stranden, eñ in plaetsen van louter sant; want binnen in't lant en wassender geen, hebben weynigh beslagh van wortel, soo datmen soude segghen onmoghelijck te wesen eenighe vastigheyt inde eerde te hebbẽ; niet tegenstaẽde staen seer vast en wassen so hoogh datmen vrees heeft alsmen daer yemant op siet klimmen; en die Canarijns klimmen daer met soo grooten rassigheyt op, dat het Apen schijnen te wesen, maken cleyne kerven inde boom, op de manier van een trappe, in welcke climmen dẽ boom seer lichtelijck op, 'twelcke haer geẽ Portugees naer en derf doẽ;

Manier vant plantenvande note boomen.

Hare plantinge is op dese manier, sy planten die Coquos ofte Noten, van welcke comen die boomen, ende alsse ontrent een Mans lenghte hoogh zijn, verplantense eñ mestẽse met assche des Winters, ende begietense inde Somer met water, wassen willich omtrent die huysen, om dat sy schijnen goeden aert te hebbẽ in't slijck, geven binnen luttel jaren vruchten alsse wel ghehavent zijn,

De Canarijns pachten de noteboomen ende leven daer van.

welcke neringhe is vande Canarijns die hare wooningen onder dese boomen hebben hier en daer, en hebben anders geen handelingh dan die boomen te havenẽ, welcke sy vande eyghenaers pachten, ende met die profijten leven eñ onderhouden haer;

De note boomen wassen daer in groote menighten.

Dese boomen zijnder in so grooten menichtẽ, meer als in Portugael ende Spaengien die Olijf-boomen, eñ die Wilgen boomen in Hollant; Die profijten ende waren die daer van comen zijn dese naer volgende, te weten:

Nuttigheyt van't hout vã dese note boomen.

inden eersten so is het hout van dese boom nut tot veel dingẽ, hoe wel dat het sponsachtich is, eñ dat om die hoocheyt: want maeckender in die Eylanden van Maldiva gheheele schepen af, sonder eenen yseren nagel daer aen te wesen:

Schepen in Maldiva sonder ysere naghelen, die genaeyt worden.

want nayent aen malcanderen met die koorden die vande selfde Coquos comen, ende die touwen eñ cabels zijn vande selfde boom, als oock die seylẽ die sy van die bladen makẽ,

Vande bladen maecktmen seylen, hoeden ende men decter huysen met, ende andere dinghen.

welcke bladẽ men Olas heet, dienen oock om die huysen vande Canarijns met te decken, eñ hoeden af te maken diemen voor den Regen ende Son over't hooft doet dragen; men maeckter oock matten ende tenten af diemen over die Pallankijns hanckt, om de Vrouwen te bedecken alsse gedragen worden, en ander diergelijcke dingen; desghelijcx makender kostelijcke hoeden af, die seer fijn ende seer gheestimeert zijn: want kosten wel 'tstuck 3. oft 4. Pardauwen, des Somers te draghen om die lichticheyt;

De note boomen werden om tweederley profijt gehouden.

Men hout dese boomen op twee manieren, sommighe om Coquos ofte fruyt te gheven, anderen om Wijn uyt te trecken;

Groote vande noten.

die Coquos ofte Noten wassen vande groote van een struys Ey, 'twelcke de Noot van binnen is, sommighe cleynder eñ sommighe grooter, en zijn van buyten bedeckt met eenen bolster, die alsse noch aende boom staet van buyten groen is, ghelijck een Ockernoot metten bolster.

Annotatio D. Palud.

Die Indische Noten zijn becleedet met tweederley bolsters, waer van die buytenste hayrachtigh is, daer van zy Cairo maecken, namelijcken alle hare Cabels ende Touwen, hier mede stoppen zy oock hare Schepen inde plaetse van werck ofte most: want het houdt die Schepen int soute water dichter als eenige van onse materialen, om dat sulcks int soute water hem op gheeft, ende dichter t'samen bint; Van die tweede bolster maecktmen niet alleen in Indien drinck-bekers, maer oock by ons: want die ghemeene man ghelooft dat sulcke bekers eenighe cracht hebben teghens beroeringhe, t'welck nochtans niet waer en is,

Vande bolsters vande noten maecktmen cabels eñ ander koordē/ diemen door de Zee in plaets van Pechaelt/ eñ dueren dan seer langh.

Dese bolster droogh en afgedaen is harigh gelijck Kennip/ waer van men maect alle die koorden ende kabels diemē in geheel Indien ghebruyckt/ soo wel op't lant als op die schepen; is van koleur bynaest ghelijck die koorden van Sparta in Spaengien/ zijn seer goet/ dan moeten geconserveert werdē in sout water/ waermede sy lange tijt dueren maer met soet ofte reghen water verrottense haest/ om datse niet bespreckt oft beteert zijn; het schip daer ick met uyt Indiē naer Portugael quā/ hadde anders geen koordē/ kabels/ noch touwerck dan van dese Coquos, datmen Cayro, noempt/ en bleven seer goet/ dan moesten ons kabels alle veerthien daghen eens door die Zee passeren/ waermede ons so wel dienden als koordē vā Kennip; Het fruyt alst bynaer rijp is/ soo heetment Lanha, ende is van binnen vol waters/ eñ dan is het wit van binnen noch dun eñ morwe/ want het water hoe die Coquos langer aen den boom hanct/ wast eñ verandert in wit/ welck het fruyt van binnen is/ heeft een smaeck bynaest gelijck Haesnooten/ doch soeter; die Lanhos hebben eenen goeden dranck van water/ dat seer klaer soetachtich ende koel in't drincken is/ hebben wel een halve can waters in; alsmē pewers wandelt dorst hebbende/ soo gaetmen by de Canarijos, die metter vaert inde boomen climmen/ met een groot mes op haer gat/ en snijdē terstont soo veel Lanhos af alsmen begheert/ het stuck voor een Basaruco ofte twee/ eñ bereytse seer net om te drinckē/ ende die eerste schelle over't binneste fruyt (die daer naer hout wort als die Noot zijn volle wasdom heeft) is dan noch dun ende weeck/ en seer lieffelijck t'etē/ niet soudt/ smaeckt bynaer ghelijck die Alcacoffren; mē mach so veel van dit water drincken alsmen wil/ ten sal geen quaet doē/ is seer lieffelijckē dranck: daer naer als het fruyt rijp is so wort het water minder/ ende 'tbinnenste wit/ ofte 'tfruyt dicker eñ meerder/ ende oock het water en is so goet niet als te voren van de Lanhos: want 'tis dan een weynigh suerachtigh: Dese Coquos alsse noch indē bolster zijn/ machmense wel over die gheheele werelt voeren sonder bederven/ eñ gebeurt dickwils door langheyt van tijdē/ dat het water binnen inden Coquos converteert/ ende verandert in eenen geelachtigen Appel/ die seer smakelijck ende soet is; den bolster af wesende so dient die buytenste schulp voor veel dinghen te weten: Maken daer Pol-lepels af met enē houten steel daer aen/ desghelijcx een manier van potgiens/ ende steecken daer eenen houtē steel in om't water met uyt de groote pottē te scheppen; maeckē daer napkens af om Wijn in te dragen/ alsmen pewers in't velt gaen wandelen/ en dient voor ander duysent dingen; Dese schulpen werden oock gebrant/ eñ dient voor Kolen voor die Gout-smeden die seer goet eñ excellent zijn: Het wit vande Noot maken in Indien harepottagiens af/ ende koken daer met: want stootent ende douwender de melck uyt/ waermede het Rijs kokē met andere menghelingen; in somma en koken nimmermeer Rijs (met dat sy Carril noemen/ welcke die sause ofte toespijse is) ofte daer moet dese melc vā Coquos by wesen/ anders worden die Coquos weynigh gheten: want is daer niet gheacht/ en is een kost voor de Slaven ende arm volck; Men breect oock dese Coquos en doet daer die schulpen af/ eñ als dan drooghtmen het fruyt ofte wit van binnen/ en wort also by groote menighten vervoert uyt Malabar naer Cambajen ende Ormus, ende op die noorder quartieren ende custe voor by Goa, ende oock naer't landt van Ballagatte, en drijven eenen grooten handel daer met; van dit wit maectmen die olye: want stootet in backen ghelijck die olyven/ gheeft seer goede olye/ soo wel om te eeten als om te branden/ en oock seer medecinael.

De notē hebben een seer soet water/ in de Somer coel om te drinckē.

t'Water vande noten verandert in een geelen Appel.

Verscheyden nutticheden vande schulpē vande noten.

Indiaensche noten zijn spijs voor de Slaven/ ende arm volck.

Grooten han- del met In- sche noten ghedreven.

Olye vande noten die seer goet is.

Annotatio D. Palud.

Tweederley Olye maecktmen uyt dese Noten; eenderley uyt die versche Noten, die stootende ende warm water daer toe gietende, uytgheperst zijnde, so drijft die Oly boven op; dese Oly wert ghebruyckt om de maegh te purgheren, ende die darmen: want purgheert seer saght ende sonder schade; sommighe vermenghen hier toe die expressie van Thamarinden, ende maken also een seer bequame Medecyne; De ander Oly wert geperst uyt Copra ofte die gedrooghde pitten, dese behalven dat sy dienstlijck is om te purgeren die magen, is oock seer goet in opkrimpinghe van Zeenuwen, ende in veroude pijnen der leden.

Dese ghedrooghde Coquos diemen aldus vervoert/ werden genaempt Copra; alsse geen Coquos ofte fruyt en begeeren/ so snijdense de bloesem vande Coquos af/ eñ binden daer eenen ronden pot met een engē mont diese Callao noemen vast aen/ ende stoppent met potaerde so vast toe datter geen wint noch asem can uyt comen/ ende also vloeyt den pot binnen weynigh daghen vol waters/ 'twelcke sy noemen Sura, is seer lieffelijck ende soet om drincken ghelijck soete wey ofte beter.

Sura/ wat dat het is.

Annotatio D. Palud.

Dit water is seer goet gedroncken teghens hitte der lever, ende der nieren, ende het suyvert die roede van etter ende vuyle materie.

Dit selfde water een ure ofte half inde Son gestelt/ is seer goeden Azijn/ so datmen in Indien anders geen en heeft noch en gebruyckt; Dusdanighe Azijn machmen oock vinden by Paludanum; Dese Sura gedistileert wert ghenaempt Fula oft Nype, ende is soo excellenten Brandewijn/ ende so goet als den besten diemen te Dordrecht mach maken van rinschen Wijn/ dit is van't fijnste ghedistileert; D'ander distilatie vāde selfde Sura wert genaempt Vraca, welcke seer goeden Wijn is/ en is den Wijn van Indien: wantse anders geē en hebben/ is seer heet eñ sterck/ doch die Indianen drinckense oftet water waer/ is wit van koleur; Die Portugesen ghebruyckense op dese manier/ doense in vaten/ ende als dan doen in elcke pijp van dese Vraca 3. handen ofte weynigh meer blauwe Razijnen/ die in Indien ghebracht werden voor coopmanschap van Ormus, elcke hant is 12. pont/ dese schoon gemaect stortense inde pijp/ ende laten het bomgat open staen/ en die pijp en is oock niet vol: want soude bersten door de hette/ om datse staet en siet ghelijck heet water: men roert het alle daghen om tot 14. oft 15. dagen toe/ ende als dan soo crijght die Vraca een soo schoonen rooden coleur gelijck Portugaelschen Wijn/ eñ is weynigh different inde smaeck/ doch is yet soeter ende heeter in zijn selvē: maer is altemets soo schoon ende goet van coleur ende smaeck als Portugaelschen Wijn/ datmense qualijc can onderschepdē; dese Wijn wort genaempt Wijn van Passa ofte Razijnen: met dese Wijnen drijftmen groote handelingh so

naer

Azijn vande noten.

Sura is ex- lenten ghe- brande W- van dese n- ten ofte ghedistileert.

Vraca is den Wijn v- dien eñ c- van dese n- ten/ ende heet datse stadigh en siet.

Hoe de Por- tugesen dese Vraca bere- om te drin- ende groote- handel daer mede doen.

Nuces Indicæ, magni in India usus et questuosæ, cibum et potum hominibus suaves et navibus materiam prebent idoneam quibus e ædem et onerantur et aluntur nautæ. Indiaensche nooten ofte Palmboomen welcke in Indien veel opbrengen want geven soete spijs en dranck. stoff tot scheepen, seylen en touwen en daer die selfde scheepen met gelaeden en die schipluyden mede gevoet werden.	Ficus Indica per totum annum ferens fructus copiose nutrientes quotidianam multorum escam. Een plante draegende het geheele Iaer vruchten, diemen Indiaensche vygen noemt, seer voedende, en een dagelickse spyse der Indianen	Fructuum icon quos Arrecca sive Fausel vocant, et Betelle folia, quos pauco calcis subactos integrum diem masticant, succum deglutientes ad corporis purgationem aliasq; utilitates. Fruyten diemen Arrecca ofte Fausel noemt en die bladen Betelle, welcke met wat calcks vermengt die Indianen een gantschen dach kauwen het sap doorswelgen om tlichaem te purgeren en ander haerder crachten.	Piperis frutex hederæ non absimilis. Orientaelsche Peeper wasschende tmuer cruyt niet ongelyck 80 en 81.

naer Bengalen, Malacca, Chyna ende ander weghen/ kosten gemeenlijck binnen Goa elck pype 30. Pardauwen luttel min ofte meer; Vande selfde boven-ghenoemde Sura maeckt men oock Suycker/ diemen heet Iagra, sieden het water ende settent inde Son/ waer van compt die Suycker/ wordt weynigh gheacht om datse bruynachtigh van koleur is/ en datmen deur geheel Indië abondantie van witte Suycker heeft; Het binnenste vande boom ofte struyck is ghenaempt Palmito, is die pit ofte 'therte vande struyck wort seer gheacht ende voor presenten gesonden aende rijcke en machtigen; is so dun als pampier/ ende oock wit/ ende is ghewassen gelijck oft het gevouwen of gheperst waer/ ghelijckmen die suyckē vout ende perst/ langhwerpigh ende smal/ en heeft somtijdts vijftigh en tsestich en meer vouwen/ ghelijck eenen boeck pampier; Hier van gebruycken die Indianē voor haer pampier ende boeckē/ 'twelcke blijft met die selfde vouwen/ en schrijven daer in alst noch groen is/ ende latent also droogen/ ende dan en canmen die letterē niet meer uyt doē: want wort met een yserken daer in geteeckent; Die Indianen heetent Olla, ende hebbē daer al hare boecken/ geschriften/ ende memoriaelē af/ ende weten die te segelen en te sluyten ghelijck wy onse brieven doen: Van dit pampier met het Indiaens gheschrift daer op/ machmen sien by Paludanus, waer mede ick hē vereert hebbe; Dese boomen zijn meestendeel op die Eylanden van Maldiva, al waermen vint vande Coquos die grootelijck gheacht zijn tegen alle fenijn.

Suycker vande Sura ghemaeckt.

Pampier t'welck inde Indische notebomen wast ende daer toe alle dingē gebruyckt.

Annotatio D. Palud.

Garcias ende Costa houden dit voor een fabel, Costa schrijft dat hy dit menighmael ondersocht heeft, ende contrarie bevonden, als ick oock gedaen hebbe, ende niet konnen sulcken grooten effect sporen.

Ende dese Eylanden en hebben anders genen handel als met Cayro, daermen die koorden af maeckt; ende die Copra ofte 'twit vande Coquos, daermen die olye af maeckt/ soo datse dickwils comē in Indien/ dat het schip ende alle zijn ghereetschap/ victualie en coopmanschappe is altemael vā dese Palmboom/ waer door wel te verstaen is dat het een vande principaelstē handel ende onderhout vande Indianen is/ waermede genoech int particulier verclaert is/ van dat dese boom uytbrengt/ wiens conterfeytsel naer 't leven men hier naer mach sien/ soo met die Coquos ofte noten/ als met die potten daer aen hangende om 't water uyt te trecken. Desgelijcx die uytworpinge vande Vygh-boomen/ so met Vyghen als met den bloesem/ alles naer die warachtigheyt afghebeelt.

Dat 57. Capittel.
Van't fruyt Durioens van Malacca.

Beschrijvinge vande groote Proportie/ smaeck/ ende coleur vande Duryoens.

DVryoen is een fruyt dat alleenlijck wast in Malacca, wort so seer ghepresen van een yegelijck diet geproeft heeft/ datment niet en cā compareren met geenderley fruytē vande werelt: wāt in smaeck ende goetheydt affirmeren dat het alle fruyten te bovē gaet: maer eerst alsmense op doet/ rieckē gelijck oft het verrotten ayuin waer: maer inden smaeck heeftmē die leckerheyt: is vande groote vā een Meloen, vā buyten gelijck het fruyt Iaaka, daer van verhaelt is: maer wat scherpachtigher ofte distelachtigher/ van buyten bynaest ghelijck die huyskens daer die Castanien in wassen/ heeft van binnen huyskens ghelijck de Iaaka daert fruyt in wast/ welcke is vande groote van een cleyn Hennen-Ey/ waer in zijn die Castanien so groot als steenē van Persen, 'tfruyt is van coleur ende smaeck ghelijck een seeckere heerlijcke spijse/ diemen in Spaengien veel ghebruyckt inde bancketten ghenaempt Mangiar blanco, 'twelcke wort gemaeckt van Hennen-vleesch/ ghedistileert met Suycker; die boomen zijn ghelijck die Iaaka boomen; den bloesem is wit/ treckende naert geel: de bladeren zijn vande groote van een halve span/ uyt gaende scherpachtigh/ van binnen licht groen/ en van buyten doncker groen/ etc.

De Duryoens ghelecken by 'Mangier blanco/ dat is een Spaensche spijs diese inde bancketten ghebruycken.

De Duryoens hebben wit geelachtighe bloemen ende bladē van een halve span.

Annotatio D. Palud.

In Malacca is een vrucht soo lieflijck van smaeck ende reuck, datse alle andere vruchten van Indien ende van Malacca, hoe wel die daer veellerley ende goet zijn, te boven gaet; Dese vrucht wordt gheheeten in Malayo, 'twelck die Provintie is daer zy wast, Duriaoen ende die bloem Buaa; die boom Batan is een seer groote boom, van vast ende dicht houdt, met een graeuwe schorsse becleedet, veele tacken hebbende, ende overdadigh veele vruchten; dat bloeysel is uyten witten wat geel; die bladeren een halve palme langh, twee ofte drie vingheren breet; rontsomme een weynigh inghekerft; van buyten bleeck groen, ende inwendigh seer groen, ende bykans tot roscheydt streckende; brenght een vrucht van die groote eender Meloenen, met een dichte bast becleedet; met veele cleyne ende dicke scherpe staechelkens, uytwendigh groen, ende met linien, inde lenghte, als die Meloenen ghefigureert, hebbende van binnen vier holen nae die lenghte, in welcke noch drie oft vier kaskens zijn, ende in een jeghelijck kasken een vruchtken soo wit als melck, soo groot als Hennen Eyeren, lieffelijcker van smaeck ende reuck als dat witte eeten, dat die Spaengiaerden van Rijs, Capoenen borsten, ende roose water maecken, ende Mangier blanco noemen, nochtans niet soo saght ofte slymerigh, want die andere soo geel, ende niet wit binnen, zijn bedorven ofte verrot, door quade lucht ende reghen; Men houdt voor goet die welck allene drie vruchten in haer kamerkens hebben, daer nae die viere: maer die van vijf zijn quaet, als oock die welcke bersten ofte kloven hebben, daer zijn oock selden meer dan 10. fruyten in eenen Appel, ende in een yeghelijck fruyt is een steen, den Persick steen gelijck, niet ront: maer langhworpigh, niet te soet van smaeck, ende die keel verseerende als onrijpe mispelen, worden daeromme oock niet ghegheten.

Dese vrucht is heet ende vocht, ende die dese eeten willen, moetense voor eerst een weynigh met die voeten sachtkens treden, ende breken die staechelen die daer omme zijn; Die nimmermeer dusdanighe vruchten ghegheten hebben, eerst die rieckende, ontfangen een lucht oft sy verrotte ayuin roken: maer gheproeft hebbende achten sy die boven andere spijsen wel te riecken ende te smaken.

Dit fruyt is oock in sulcken waerdije by die Lesers, dat sy meenen men moght daer niet

niet af versadighen, gheven daeromme dit fruyt heerlicke namen, ende schrijven Epigrammen daer af, hoe wel daer menichte in Malacca zijn, ende dat het stuck niet boven vier Maluadissen costet, insonderheydt in die maenden van Iunio, Iulio ende Augusto, op andere tijden werdt haren prijs vermeerdert; Hier staet oock te mercken een wonderbare teghenheydt, die daer is tusschen die Duryoens ende die bladeren Betelle, welcke voorwaer soo groot is dat Indien daer ware een gheheel schip vol Duryoens, ofte eenigh huys ofte ghewelfsel, daer oock eenighe bladeren van Bettele laghen, sullen die Duryoens alle verrotten ende bederven, ende ghelijck door't overvloedigh eeten van dese Duryoens die maghen verhittet ende beswaerdt wordt, alsoo een bladt van Betele weder op't hert colck legghende, sal terstont die inflammatie ende verhevinghe ofte gheswel der maghen naelaten; Ende ingevalle men nae't eeten van die Duryoens eenighe bladeren van Bettele neemt, machmen van die Duryoens gheen hinder crijghen, hoe vele men daer af ghegheten heeft; Hier door ende oock om dat zy soo aenghenaem van smaeck zijn, comt het datmen ghemeenlijck seydt, datmen van die Duryoens niet mach versadight werden.

Dat 58. Capittel.
Vanden boom Arvore Derays, dat is: Wortelboom, ende die Bambus ofte 'triet van Indien.

Ghedaente ende groote vande Arvore derays.

Daer is in Indien eenen boom ghenaemt Arvore derays, dat is soo veel als eenen boom met wortelen: Dese boom is seer wonderlijcken int sien: want wassende eerst van onderen op als alle boomen/ ende sprepende zijn tacken/ so groepen die tacken vol wortelen/ ende wassen weder nederwaerts aen naer die aerde toe/ al waerse weder vast worden/ ende met lanckheyt van tijden hoe den boom breeder wert/ ende die tacken hen uytsprepen wijt en breet/ hoe dat altoos die tacken vol wortelen hanghen/ ende schijnen van veers coorden ende Kennip te wesen: in somma dat den boom int eynde beslaet een groote plaets/ eñ maeckt eenen struyck ofte struycken deur malcanderen gheweven/ ghelijck eenen doolhof; ick hebber ghesien die wel dertich oft veertigh schreden int ront beslagen hadden vande wortelen die van boven vande tacken af comende weder inde aerde vast waren/ en worden metter tijt dick/ so datmen niet en can onderscheyden wat den rechten struyck is ende men macher op sommige plaetsen tusschen bydē deur cruypen/ ende hoe den boom ouwer wert/ hoe dat die tacken meer ende meer versprepen/ ende wijder uyt reyckē/ ende altoos so vol wortelen hangen dat het wonder is; Dese boom en heeft gheen fruyt die deucht ofte eetbaer is/ dan heeft een fruyt ghelijck Olyven/ en is niewers toe nut dan die Voghels eetense.

Die wortelen eñ struycken van Arvore derays zijn door malcanderen ghelijck een Doolhof.

Een boom vande Arvore derays 40 schreden breet

Die vruchten zijn ghelijck olyven/ die alleen vande voghelen ghegeten werden.

Annotatio D. Palud.

Carolus Clusius die seer neerstigh desen boom beschreven heeft, noemt die selfde uyt die autoriteyt Plinij, Indische Vijghboom, ende seydt dat desen boom seer hoogh wast, eerst uyt een eenighe dicke trunck, die welcke daer na veele dunne veselkens van haer gheeft, die jonck ende cleyn wesende golt verwigh zijn, dese nederwaert dalende ende die aerde rakende, zijn ghelijck Ionckskens eenes nieuwen booms, ende werden met der tijdt so dick ghelijck die eerste trunck, datmen nauwelijcken die eene van d'ander onderscheyden mach, uytgenomen door die dickte die ten tijden tot drie mans vamen comt, uyt welcke rontsomme aen alle zijden weder andere groeyen, ende alsoo tot ontellijcke toe, dat dusdanighe boomen ten tijden een cleyne Italiaensche mijle beclεeden; ende niet alleen schiet die benedenste tacken, dusdanighe veselingen nederwaert, maer oock die bovenste, alsoo dat een eenighe boom een dicht bosch maeckt; Die Indiane om dat sy onder dese boomen mochten gaen, houwen sommighe van die tacken wegh; ende maken alsoo ghelijck galeryen; omme die hitte der Sonnen te schouwen, om dat dese boom soo dicht van tacken is, dat die Sonne daer niet door schijnen mach, jae om die veelvoudighe cromten ende weghen die onder dese boomen zijn, hoort veele gheluyts van een weerclanck ofte Echo, op veele plaetse drie ofte vier mael die menschen woorden hoorende. Ende die soo dit den Heeren Clusio heeft vertelt, seydt ghesien te hebben eenen van dese boomen, daer onder 800. en oock 1000. menschen (onder welcken hy eene was) haer moghten berghen, stellende daer by datter oock waren daer wel 3000. onder mochten schuylen; Die bladeren soo die nieuwe tacken voortbrenghen, zijn ghelijck Que-boomen bladeren, die buytenste zijde groen zijnde, die binnenste wit ende rouachtigh, als met wolle overtrocken, welcke bladen seer begheert worden van die Olyphanten, die hier van onderhouden worden; Die vrucht is ghelijck het voorste lidt van een duym, die ghedaente hebbende ghelijck cleyne vyghskens, bloedtverwigh inwendigh ende uytwendigh, ende vol greynkens ghelijck ghemeene Vyghen, soet van smaeck ende eetbaer: maer niet soo lieffelijck als onse ghemeene Vyghen, wassen oock tusschen die bladeren aen die die nieuwe tacxkens, ghelijck onse ghemeene Vyghen; wast in Goa, ende inde omliggende plaetsen; Voorder soo bewijst Clusius uyt Curtio Plinio, ende Serabone, dat dese boom oock vanden Ouden bekent is geweest, die meer hier af begeert te weten, lese Clusium int Capittel vande Indische Vyghen.

Daer zijn in Indien ander wondere ende dicke boomen/ daer men die schepen af maect; men vint boomen by Cochijn diemē heet Angelina, van welcke maecktmen schuyten diese Tones noemen: Daer zijn van dese Tones die wel twintich eñ dertigh pijpē waters mogen laden/ altemael van een hout uytgeholt/ sonder eenigen last ofte naet te hebben/ noch t'samenvoeginge: waer uyt men mach considereren die dickte vande boomen/ eñ is so stercken herdē hout/ dat het yser met lanckheyt vā tijden daer van opgegetē wort/ door die hardigheyt van't hout; Men heeft oock door gheel Indiē veel Suycker riet op alle plaetsen in grooter menighten: maer is weynigh ghestimeert; Oock is op alle die custe van Malabar veel dick riet/ en principalijck aende custe van Choramandel, welck riet wordt vande Indianen Mambu genaempt/ eñ vande Portugesen Bambu; Dese Mambus heeft een seeckere materie binnē in/ welck is het morw ofte pit op die manier als de pennē hebbē/ datmē uyt treet alsmense bereyt om met te schrijven/

Schuytē by Cochijn ... 30 pypen waters in mogē ... ende zijn ... een hout uytgheholt.

Die boomen Angelina ... seer hert ... ende vertert yser.

Suycker ri...

Het binnenste van't riet Mambu is seer medicinael/ ende soo waert datment teghen Silver opweeght.

ben/ t'welcke die Indianen noemen Sacar Mambu, dat is soo veel als Suycker van Mambu, ende is een materie seer medicinael/ ende gheestimeert/ ende wort veel ghesocht vande Arabyen/ Persianen ende Mooren/ die't Tabaxijr noemen.

Annotatio D. Palud.

Tabaxijr is een Persiaens woordt, ende beteeckent niet anders dan een witte ofte melcachtighe vochtigheydt, ofte eenigh t'samen geloopen sop ofte vochtigheyt, wort gheheeten Sacar Mambu, om dat die rieden ofte tacken die sulcks voorts brenghen Mambu genoemt worden; Die boomen daer op Tabaxijr wassen zijn sommighe groot ghelijck een Popelier, andere cleynder, ghemeenlijcken oprechte tacken hebbende (behalven dat sommighe van die schoonste omgeboogen werden tot Galeryen, Prieelkens, ende wandelingen) met veele leden, een palme lanckte van een, hebbende bladeren een weynigh langher als die Olijf boom, tusschen alle voeghsels ghenereert een soete vochtigheyt, wit ende t'samen gedronghen ghelijck stijfsel, somwylen veel, somwylen weynigh: maer niet alle boomen ofte tacken brengen voort sulcken soeten vochtigheyt: maer alleen die van Bisnagar, ende eenighe Provincien van Malabar.

Want wort gemeenlijck in Persien/ ende Arabyen teghen Silver opgewogen/ is een coopmanschappe daer groote handel met gedreven wert/ vande boven genoemde Natien. Dit binnenste wast aende knuysten van t'riet/ ende is meest van coleur wit/ eñ oock altemet swart/ ende somtijts asverwigh.

Coleuren van de pit van dit riet/ eñ waer die dat het niet is.

Annotatio D. Palud.

Wort daeromme niet verworpen ofte veracht: want dese swarticheyt vercrijght zy ofte door die overdaet van die vochtigheydt, ofte dat zy te langhe inden boom besloten is gheblevén, niet om verberninghe van die boomen als sommighe meenen; Rhases vermaent hier af in zijn derde boeck int 36. ende Serapio in zijn boeck van die Medicijnen int 342. ende Avicenna int 2. boeck int 617. capittel, die van meeninghe is dat Tabaxijr ghemaeckt wordt uyt verbrande wortelen, dan zijn opinie wordt hier bewesen vals te wesen.

Die Indianen gebruyckent tegen eenige schade vande roede vande manlijckheyt/ ofte ander diergehelijcke heymelicke gebreecken/ desghelijcks tegen die heete coortsen Colerica Passio, ende t'roode Melisoen ende camerganck/ eñ andere diergelijcke sieckten: Dese rieden wassen meest op de custe van Choramandel in Bisnagar ende Malacca, op veel plaetsen in grooter abondantien: wassen seer hoogh/ ende zijn van elcke verscheydinge van den eenen knuyst tot den anderen van anderhalve spanne lanck ende meer/ eñ so dick als eens mans been boven die knie/ wassen gemeenlijc recht over eynt/ eñ meestendeel wel so hoogh alst hoochste huys van dese Landē/ sy buygense oock crom in't wassen/ datse daer naer een forme krijghen om voor die Pallankijns te dienen/ daerse die Portugesen eñ ooc der Indianen Heerē met dragen/ als op een ander gesept is; die bladeren van dit riet ofte Bambus zijn wijt van malkanderen / hebben bynaer het fatsoen van Olijf-bladeren.

Die rieden Mambu wassen soo hoogh als t'hoochste huys in dese Landen/ ende soo dick als een dye van een man.

Annotatio D. Palud.

Weden boom ofte t'riet Mambu maecken sommighe Indianen scheepkens, daer in 2. persoonen sitten mogen, die niet uytholende: maer twee knuijsten latende, eñ die uytgravende; In dese schuytkens sitten die Indianē naeckt op elck eynt een, die beenen t'samen voegende, ende in elck hant een riemken voerende, daer mede zy dese schuytkens oock teghens stroom snel voortrecken, insonderheyt op die riviere Cranganor, ende hebben oock die opinie dat dese schuytkens nimmermeer van Cocodrillen besprongen worden, al zijn zijder omtrent, dat zy doch lichtelijcken andere doen, dan van desen noyt ghesien is worden.

Dat 59. Capittel.
Vanden Boom Arbore Triste.

Den boom ghenaemt Arbore Triste, dat is droevigē boom/ om oorsaeck dat hy nimmermeer en bloeyt dan snachts/ ende dat gheheele jaer deur/ ende is een wonder dinc om sien/ dat so haest als de Son onder gaet sietmen niet een bloesem/ ende terstont een half ure daer naer isse so vol alsse staen mach/ dat een lust te aensien is/ ende heeft seer schoonen reuck / ende soo haest als den dach eñ de Son aen compt/ terstont so vallen alle die bloesemen af eñ bedecken het aertrijck sonder datter een aenden boom blijft/ eñ die bladen sluyten half toe/ so dat het schijnt dat hy uytgegaē is tot dat den avont aencomt als dan begint hy weder te bloeyē als voorē; Den boom is vande groote van eenen Pruymboom/ eñ hebbense ghemeenlijck op die plaetsen vande huysen voor een playsier/ eñ schoonen reuck / groeyt seer haest: want wast ooc veel uyde wortel uyt/ eñ al zijn die tackē maer een half vadem hooch/ heeft terstont so veel bloesemē als die tacken die aende boom staen/ ende al houtmen den boom gheheel af soo heeft hy terstont vande wortel weder tacken ende bloesemen / minder als een half jaer/ ende al treckmen maer een tack vande boom/ ende stekense yewers inde aerde/ wast terstondt/ ende heeft binnen weynighe daghen bloesemen, die bloesemen zijn bynaest gelijck bloesemen van Orangie boomen/ die bloem is wit ende die voet geel en rootachtigh/ en gebruyckense in Indien voor Saffraen om met te coken ende verwen soo wel als desen Saffraen: maer en is soo goet noch soo smakelijck niet / doch volboet door ghebreck van andere.

Waerom den boom Arbore Triste ghenaemt wort.

Desen boom crijght een gants jaer deur alle nachten bloemen/ ende daegs vallen-se af/ &c.

Groote ende nutticheyt des wassen vande boom Arbore Triste.

De bloemen sijn de Orangie bloemen ghelijc/ eñ werden in plaets van Saffraen ghebruyckt.

Annotatio D. Palud.

Sommighe segghen oock dat het water van dese bloemen ghedistileert goet zy voor die ooghen, Linnen doecxkens daer in nat ghemaeckt ende op d'ooghe ghelevt.

Dese boomē en vintmen nieuwers dan in Goa, ende Malacca, eñ sommige ander plaetsen daerse die Portugesen gebrocht ende herplant hebben by hare wooningen: want zijn eerst uyt Malacca in Indien gecomen: maer binnē in't lant en zijnder geen; men heetse op Malayse tale/ Singady; ende op Decanijn, Parisatico; in Decan, Pul; van die Arabiers, Guart; vande Persianen ende Turcken, Gul; D'oorsake van dese naem is gelijck die Indianen dese fabel daer af vertellē/ als dat een Edelmā genaemt Parisatico, hadde eē schoone Dochter op wien de Son amoreus wert/ in somma hy creeg zijn wil van haer/ eñ daer naer verliefde de Son op eē ander eñ verliet dese Dochter/ waerom sy haer vā desperatheyt selven ombracht/ ende worden naer de

Den boom Arbore Triste nerghens dan in Goa ende Malacca.

Vanden oorspronc vande boom Arbore Triste.

manier

manier van't lant tot asschen verbrant/ waer van is gheprocedeert desen boom / ende heeft daerom behouden den naem van Parisatico; ende seggen dat daeromme die bloesemen ofte bloemen door haer ende nijt die sy tot de Son noch hebben anders niet comen dan snachts / ende daerom des daeghs van droefheyt als sy de Son sien afvallen.

Annotatio D. Palud.

Die beschrijvinghe van desen boom heeft Christophorus a Costa aldus ghestelt, dat die sy van die groote ende ghedaente ghelijck een Pruym boom, met vele cleyne tacxkens, onderscheyden met vele knoopkens ofte ledekens, waer aen teghens den anderen twee bladeren groeyen, van die groote ghelijck Pruym booms bladeren, sacht ende rou aen die buytenste zijde, vast ghelijck savie bladeren, ende van binnen groen, ende een weynigh scherp, int ronde niet so ghehackelt als Pruym booms bladeren, noch niet soo vol aderkens; int midden tusschen elcke twee bladeren wast een steelken met vijf hoofdekens, die uyt vier cleyne rontachtighe bladeren bestaen, waer uyt int midden vijf witte schoone bloemkens groeyen, van die groote ende ghedaente ghelijck Orangie bloeysel, hoe wel cleynder, schoonder, ende rieckender; Het steelken meer nae't roode dan nae't geele streckende, waermede die Indianen hare spijsen verwen, ghelijck men by ons met Saffraen; Die groene vrucht is van die groote als een Lupijn, van ghedaente ghelijck een Hartken, int midden lanckwerpigh doorghesneden, heeft een beyden zijden een custodiken, daer in het saet verborghen, ghelijck zijnde oock een Hertken, van groote als die saeykens van S. Iannis broodt, met een groen vliesken bedeckt, ende een weynigh bitter.

Onder alle bloemen zijn dit wel die alderliesslijckste van reuck, insonderheydt niet met handen aengheroert zijnde, om dat sy anders stracks haren reuck verliesen ende verwelcken; Die Indianen houdent daer voor dat dese bloemen het herte verquicken, maer zijn een weynigh bitter; Die Heydenen stellen het saet oock onder die Medecijnen die het herte stercken, men mach die bloemen nuttighen in die spijse, het saet is menighmael in Portugael gesonden ende ghesaeyt, dan heeft noyt willen wassen, wat moeyte sy oock daer toe ghedaen hebben; Vallen af int opgaen der Sonnen ghelijck Clusius seydt, ofte om eenighe verborghen teghenheydt, ofte om des saps subtijlheydt, 'twelck de Sonne stralen verteeren: want welcke die Sonne niet raeckt, blijven langer aen de boomen; Dese bloemen werden neerstigh vergaert, daer uyt een seer lieffelijck ende welrieckende water ghedistilleert wordt, datmen water de Mogli heet; Het saet hier af heeft my Ian Huyghen mede gebracht uyt Indien, 'twelck ick ghesteken hebbe inde aerde, dan quam niet voort.

Dat 60. Capittel.

Van die bladen Bettele, ende 't fruyt Arecca.

Het bladt genaemt Bettele ofte Bettre, 'twelcke ghemeen is in Indien/ ende een dagheliicksche eeten vande Indianen; wassen in alle plaetsen van Indien den Portugesen bekendt; niet binnen in't landt: maer alleen aen die Zee/ ten ware seer weynigh / het wil niet groeyen in koude plaetsen als China, noch seer heete als Mosambique ende Sofala, om dat het soo seer ghebruyckt wordt / soo hebbe ick hier af perticulier mentie willen maecken / oock om dat wy daer in veel plaetsen van gheroert hebben; soo is te weten dat die Bettele zijn bladen wat grooter ende scherper uyt als Oraengie bladen/ ende worden gheplant aen stocken daer't by op klimpt/ ghelijck Clif ofte Peper / ja Peper in allen so ghelijck datmen van verre daer sy by een staen / nauwelijcken t'eene van't ander onderschepden mach/ heeft anders gheen vruchten als alleen die enckele bladen / worden seer ghehavent ende onderhouwen: want is het dagheliijcx broodt van Indien. Dese bladen gepluckt wesende dueren langhen tijt sonder te bederven/ altoos in haer wesen ende verscheydt worden vercoft met dozijnẽ/ ende daer en is niet een Vrouwe in Indien ofte Indiaensche Mannen ofte sy eetender daechs een dozijn ofte twee eñ meer; niet dat sy haer maeltijdt daer met houwen/ van nae den etẽ/ eñ van smorgens den gheheelen dach deur/ ende oock des snachts in huys/ ende op die straten al waerse gaen ende staen/ hebbẽ gemeenlijck van dese bladen inde hant/ ende gaen al knaeuwende; oock worden dese bladen niet alleen gebruyckt/ dan t'samen geknaut om haerder bitterheyt met een fruyt/ 'twelcke die Malabaren ende Portugesen heeten Arecca; die Gusaratten ende Decanijns noement / Suparij; ende die Arabiens, Fauffel; Dit fruyt wast op boomẽ als die Palm-boomen vande Indiaensche Noten ofte Coquos boomen: maer zijn wat dunder/ ende hebben die bladerẽ smalder ende cleynder: Het fruyt is bynaer een fatsoen ghelijck het fruyt van Sypressen boomen/ een note Muscate / doch sommighe aen die eene zijde plat aen d'ander verheven: maer sommighe zijn wat grooter/ eñ zijn seer hart / snijdense met eẽ scheer overmidts / ende alsoo kauwense met die Bettele, zijn van binnẽ vol aderen wit eñ rosachtigh Daer is een soorte van Arecca diemen heet Checanijn, die zijn cleynder eñ zwartachtigh eñ seer hart/ doch worden altemael gebruyckt om met die Bettele t'eeten/ eñ hebben sonderlingen geenen smaeck / dan smaeckt houtachtich/ doch maeckt de mont seer vochtich/ ende verwet dẽ mont root eñ zwart/ dat het schijnt dat die tanden eñ lippen met zwart bloet bestreken zijn / als dese Arecca noch niet recht droogh en is / ende daer is een seeckere soorte die in't eeten ofte kauwen een soo droncken maeckt ghelijck ofmen den gheheelen dagh Wijn gedroncken hadde / eñ souden wel ginder heen duyselen: maer gaet haest over; ghebruycken oock gemeenlijck noch een mengelinge ofte datser met etẽ/ te weten: een koerken ofte bolleken dat gemaeckt wert van een hout ofte boom/ diemen heet Kaate, eñ alsdan smeeren die bladen vande Bettelle met kalck/ welcke ghebrant is van Oesterschulpen/ ende gheen schade mach doen in't lichaem/ om zijn weynigheyt/ alle dit te samen geknaut/ eñ het sop daer van ingeswelcht (want die rest spouwense uyt) affirmerẽ dat het seer goet is voor die maegh eñ stinckenden asem/ ende voor die tanden ende vasticheyt van't tantvleys en remedie tegens 'tscheurbuyck/ gelijck oock warachtelijck bevonden wort/ datmẽ seer selden ofte nimmer en vint Indianen met stinckende asemen / tant-pijn ofte scheurbuyck ofte dierghe-

Ghedaen… vande bla… Bettele.

Bettele is… daghelijc… broot van… Indianen.

Alle Indi… eet dag… 1. of 2. … bladẽ Bette…

Arecca wa… als die Pal… boomen.

Ghedaen… ende groo… vande Are…

Checani… cleyn en… achtigh… oock een… te van Are…

Sommighe… Arecca ma… de gheten… eeten dronc…

Koerken va… de boom Kaate.

Remedie v… de maegh… stinckende… adem die… Indianen… bruycken.

diergelijcke cranckheden/ en al zijnse noch soo oudt/ hebben altoos hare tanden vol ende gheheel: maer hebben altoos den mont eñ tanden oft die met zwart bloet bestreken waren/ als gesept is/ ende gaen altoos spouwen ghelijck oft bloet waer. Die Portugesche vrouwen hebben oock de selfde usantie van dese Bettele t'eten: want soo sy eenen dach waren sonder Bettele te cauwen/ souden meenen dat sy niet leven en consten/ ja hebben het des snachts by haer hooft-eynde van't bed staen/ eñ als sy niet slapen connen/ soo ist alle oogenblick het Bettele te cauwen ende uyt te spouwen/ des daechs waer dat sy sitten/ gaen ofte staen/ altoos met Bettele inde hant eñ mont/ ende cauwen en spouwen ghelijck die Koeyen ende Ossen sitten en eerkauwen: want der vrouwen exercitie en is den gheheelen dagh anders niet veel/ dan haer te wassen en te plassen/ ende alsdan met haer Bettele te kauwen; daer zijn sommighe Portugesen die het oock wel eten door de gewoonheyt van haer vrouwen; Als de vrouwen ofte Indianen malcanderen gaen visiteren ende besoecken/ so moet de Bettele altoos met/ ende die meeste playsier ende tractement diese malcanderen doen ofte connen bewijsen/ is terstont te nooden met Bettele ende een Arecca; ende wat Kalcs op een schotel van hout/ die sy daer alleenlijck toe ghebruycken en houden. Dese Bettele vintmen op alle hoecken vande straten ende winckels te coop/ ende oock op alle weghen voor den reysenden ende passerenden man/ eñ is al toeberept/ te weten/ so veel bladen Bettele/ een Arecca; ende wat Kalcks/ en somtijdts van diet begeert wat Cate daer by/ 'twelcke sy ghemeenlijck in huys hebben/ ofte inde hant draghen/ in een houte gheschilderde schotelken/ als ghesept is/ daer liggen die bladen/ Arecca, Kalck ende Cate op/ ende alsoo kauwen sy't altesamen gelijck/ van elcks wat: sy nemen eerst een stuck Arecca eñ Cate en cauwen dat/ en daer naer een bladt Bettele/ ende met den Nagel vande Duym diese daer toe scherp ende lanck laten wassen/ niet in't ronde als wy/ trecken die Aderen uyt het bladt/ ende als dan besmeeren sy't met wat Kalck/ ende rollent in malcanderen/ ende alsoo steken sy't inde mont ende cauwent/ ende spouwen het eerste sop uyt; waer mede seggen: purgeren t'hooft ende Mage van alle quade humoren ende flegmatijck/ ende al datse uytspouwen is gelijck zwart bloet/ welck coleur comt vande Arecca; Het ander sop zwelghense in. Die Indianen gaen ghemeenlick langhs der straten ende wegen/ altoos met Bettele ende zijn toebehoorten/ inde handen al cauwende/ ende principalijck als sy met yemandt gaen spreké ofte by groote Heeren comen/ om een goeden reuck te hebben/ ende den asem reyn ende suyver te houden/ so gaen sy al cauwende/ ende 'tsoude een groote schande wesen/ yemandt van qualiteyt te spreken/ sonder die Bettele by hem te hebben.

De Portugesche vrouwen ghebruycken de Bettele dagelijcks/ waer datse gaen en staen hebbense altijt by haer.

De meeste plaesier ende eeringhe van Portugesen ende Indianen is/ malcanderen met Bettele te tracteren.

Hoe datse de Bettele bereyden ende ghebruycken.

Het eerste sop spouwen de Indianen uyt tot purgatie vande maech/ t'hooft/ etc.

Het ander sop swelghense in ende nutten t'selue.

De Indianen die cauwen altijt Bettele waer datse gaen.

Annotatio D. Palud.

Oock die vrouwen, als zy met haer mans die echtelicke plicht hanteren, eeten te vorens Bettele, meenen dat sulcks vele voordert tot dertelheydt.

Alle de Indianen eeten sulcks nae de maeltijdt, seggen dat die spyse haer anders een walginghe soude maecken; ende die ghewoon zijn sulcks te eeten, daer van af latende, dat die eenen stinckenden asem verkrijghen. Sy laten af het Bettele te eeten voor een sekere tijdt, als jemant van haer naeste vrienden ghestorven zijn, ende op sekere vasten daghen; ghelijck oock doen sommighe Arabyers, ende die navolghers van Ali, den swagher van Machomet, in hare vastendaghen. In Malabar worden dese bladen Bettele gheheeten; in Decam, Gusaratte, ende Canam, noemt men die Pam; in Malajen, Siri; van Avicenna, Tembul; van andere ende beter Tambûl. Avicenna verhaelt, dat Bettele het Tant-vleys bevestight ende de Maghe sterckt, waer toe het oock die Indianen ghebruycken: maer dat hy stelt, dese bladen cout inden eersten graet, ende verdrooghende inden tweeden, is niet soo; zijn boeck moet qualijck overghesetzijn, ofte hy is bedroghen gheweest: want dese bladen zijn heet ende droogh in't eynde des tweeden graedts, als Garcius ab Horto selfs ondervonden heeft, ende oock smaeck ende reuck daer af gheruyghen. Soo is dan Bettele een bladt ghelijck de bladeren zijn van een Citroen-boom, doch langher, ende ten eynde scherper, langhs door eenighe aderen hebbende; Die wel rijpe zijn, worden ghehouden voor die beste, gheel van verwe, hoe wel daer eenighe vrouwen zijn welcke die onrijpe kiesen, om dat sulcke in't kauwen meer gheluyts gheven: dese bladeren bederven door't vele aenroeren met die handen. Het draeght Bettele in Malacca, een vrucht ghelijck een steert van een Egedisse, die, om dat zy wel smaeckt, daer werdt ghegheten; het wort opghebracht ghelijck die Wijngaert, by stelen, als by ons Clif. Sommighe om meerder profijts hier af te hebben, planten neffens die Peper ofte neffens die Arecca, ende maecken alsoo een aenghename galerie; men moet die Bettele met groote neerstigheyt versorgen ende dickmaels begieten. Die meer hieraf begheert te weten, lese die heerlijcke commentarien des seer ervaernen Clusij, op't Capittel Garcie van Bettele.

Die groote Heeren ofte Coningen hebben altoos waer sy gaen/ staen/ ofte sitten/ haer dinaers met eenen silveren Ketel/ alwaer de Bettele ende zijn toebehoort in leyt/ ende geven hem eê bladt al toegemaeckt/ eñ wanneer eenige Ambassadeurs dê Coningh comt spreken/ al ist schoon dat de Coningh die sprake wel can ende verstaet/ soo is hare usantie/ om hare autoriteyt t'onderhouden/ dat den Ambassadeur doet zijn woort aen een Taelman in zijn presentie/ ende die seyt hem dat weder over/ ende alsoo antwoort hy weder deur den Taelman/ ende daerentusschen soo leydt de Coningh op een Bedde/ ofte sit op d'aerde op een Tapet/ ende zijn dienaer die hem het Bettele toeberept en gereet maeckt/ 'twelcke hy al staech deur sit en caut/ ende spout het sop ende t'overblijffsel in een silveren Becken/ dat daer toe besijden hem staet/ ofte eenighe van zijn Slavinnen ofte vrouwen inde hant houdt/ welcke is een groote eere die hy den Ambassadeur doet/ en principalicken als hy hem doet nooden eñ schencken van die selfde Bettele dien hy eet/ in somma is hare ghemeene usantie die te ghebruycken; eñ om dat hare dagelijcksche eñ ordinarische ghebruyck is/ en daer soo veel af houwen/ soo hebbe het selve een weynigh breed willen verhalen om beter te verstaen: want op sommige plaetsen eñ dickwils daer van mentie gemaecht wert.

De Coningen hebben altijdt haer dienaers met Bettele by haer.

De Coningen vande Indianen spreken altijt deur een Taelman.

Hoe de Coningh sit als hy de Ambassadeurs verhoort ende antwoort.

Pillen die de Indiaensche Heeren met Bettele ghebruycken.

Die groote Heeren ende Indiaensche Coninghen ghebruycken gemaeckte Pillen van Arecca, Cate, ende Camphora, ende ghestooten Linaloes, ende een weynigh Ambar, twelcke sy te samen eten met die Bettele en Kalck/ inde plaets van Arecca.

Annotatio D. Palud.

Andere vermengen het Bettele met Lycium, sommige die rijcker ende machtiger met Campher, ander met Aloes hout, Mosselaet ende Ambar grijs; ende aldus bereyt wesende, ist lieflijck van smaeck, ende maeckt eenen goeden adem; daer zijn oock sommighe die de Arecas kauwen, ofte met Cardamomum ofte met Naghelen. Binnen in't lande verre van die Zee, worden dese bladeren seer duer vercocht; men seyt dat die Coningh van Decan Nizamoxa, alle Iaers hier aen spillet, over die dertigh duysent Mileresen; dit zijn haer bancquetten; dese schencken zy den reysenden luyden, ende die Coningen ghevent de lieden, den rijcken dese compost met haer eygen handē, andere schencken zy die door hare knechten. Als yemant reysen sal so worden hem Zyden buydelkens gegeven met bereyde Betele, ende niemant mach vertrecken ten zy dat hen sulcks ghegheven zy, twelck een teecken is van zijn paspoort.

By dese naervolgende conterfeytsels mach men sien de Figueren vande fruyten van Malacca, genaemt Duryoens, ende den boom Arbore Derays, ofte Wortel-boom: desghelijcx dat dicke Riet/ ghenaemt vande Portugesen Bambu, en vande Indianen Mambu, oock den Boom Arbore triste, ofte droevighen Boom/ so als die by dage ende by nachte is/ met den boom daer die Arecca aen wast/ en die Bettele en om dat die Peper oock veeltijts gheplant werdt aende voet vande Arecken-boom/ alwaer sy in't wassen teghen ende rontom op climt/ hebbe hem inde manier als hy wast/ daer by gestelt; waer van die verclaringe op een ander sal volghen/ by de Speceryen ende Drooghen van Indien/ ende die cruyden tot der Medecijnen en Apoteckerye dienende/ etc.

Dat 61. Capittel.

Van't cruydt Dutroa, ende een planto ghenaemt Herba Sentida, ofte Gevoel cruyt.

Ghedaente vande Dutroa.

HEt Cruyt ghenaemt Dutroa, is seer ghemeen in Indien/ en wast over al in't velt: die bladeren van dit cruydt gaen scherpachtigh uyt/ ghelijck het scherp ofte yser van een Spies/ ende is in't ront gehackelt gelijck de bladeren van Berenclau, ende vast van dier groote/ in die lenghte vele lange draden hebbende/ vast sonder smaeck ende vochtigh/ oock een weynigh bitter/ rieckende als Radijs; den bloem ofte bloesem van dese plante is bynaest ghelijck de bloesem van Rosemaryn inde coleur: uyt dese bloemen wort een Bolle/ bynaest gelijck een bolle van slaep-cruydt/ daer in sekere keerlkens gelijck die keerlen van Meloenen: dese gestooten/ en dan ghedaen in Rijs ofte eenighe spijs/ Wijn/ water/ ofte eenige andere dranck of compost/ ende ghedroncken ofte ghegheten/ maeckt die persoon gelijck oft hy Sot waer/ en doet niet dan lacchen/ sonder kennisse noch ghevoelen te hebben van yet ter werelt datmen in zijn presentie doet/ ende doetse somtijts slapen gelijck ofte doodt waren/ 'twelcke alsoo soude

De bloemen van Dutroa zijn ghelijck de bloemen vande Rosemaryn.

Dutroa ghegheten ofte ghedroncken maeckt de menschen sot/ ende lacchende sonder ghevoelen.

deuren 24. uren langh/ ten waer sake datmen hem zijn voeten met coudt water wies/ soo compt hy weder tot hem selven aleer die 24. uren om zijn. Dit cruyt ghebruycken die Indiaensche ende oock Portugesche vrouwen veel om haer mans in te geven/ ende geschiet dickwils als sy haer ghenoecht willen nemen met haer Boelen ende byslapers/ dat zijt den man ghegeven hebben/ ende gaen in zijn presentie en bedrijven hare luxurie/ en trecké den man by den baerdt/ hem Cornude heetende/ en andere dierghelijcke spotterie aendoende/ sonder dat die man daer eenighe wetenschap ofte kennisse af heeft/ ende sit met zijn ooghen open sonder anders daer toe te doen ofte seggen/ dan lacchen ende grijnsen/ ghelijck een sot en uytsinnigh mensch/ ende alst zijnen tijt ghepasseert heeft/ en weder tot zijn selven compt/ weet nieuwers af/ dan meent dat hy ghe slapen heeft: Dit Cruydt ghebruycken de Slaven oock wel/ om haer vrouwen en Heeren in te geven/ om also haer te berooven/ en coffers en kisten open te doen/ dat altemet wel ghe schiet. Dit Dutroa moet met maten gebruyckt werden om dattet een aerdt van fenijn is/ want so ment te veel en overvloedigh iemant in gaf/ souder met om den hals raken/ ten waer datmen daer terstont stercke en crachtige remedie teghens dede/ van eenige teghen fenijn ofte purgatien.

De vrouwen gheven haer mannen dit cruyt [illegible] in/ om haer ghenoecht met ander mans [illegible] te moghen hebben.

De Slaven ghebruycken dit Cruyt [illegible] berooven te stelen.

Dutroa is fenijn.

Annotatio D. Palud.

Die genesinge gheschiet met medicynen die doen braken, op dat alles met de spyse mochte uyt comen wat in die Maghe gebleven is, daer nae met purgatie ende diversie door stercke Clysteringen ende met scherpe wryvinge ende banden van de handen ende de voeten, ten tijden oock met aderlatinge op die groote teen.

Dit Cruydt isser over al in grooter menichten/ en hoewel dat het verboden wert te plucken en te gebruycken/ niet tegenstaende/ de principaelste die sulcks verbieden/ zijn de ghene diet meest daghelijcx in't lijf crijghen van hare eyghen vrouwen/ om hare luxurie met een ander te boeten/ 'twelcke hare ghemeene neeringhe is/ weynigh uytghesondert: sommighe mans zijn so ghewent het Dutroa te eeten ofte te drincken/ sonder haer weté/ datse alleenlick met het sop vande bladen terstont het spel wech hebben/ en die vrouwe seker is hare oncuysheydt te pleghen naer hare lust. Dese en dierghelijcke cruyderen en planten zijnder veel door geheel Indien/ ende worden seer ghepleegt: want alle die studeringhe vande vrouwen ende Indianen is nacht en dach om de oncuysheydt te ghebruycken/ en die te versterchen/ met alle wat sy weté te gebruycken en te versieren/ om die t'onderhouden en bequaemheyt daer toe te hebben/ waer op sy wondere practijcken en Duyvelsche inventie weté en doen/ als de experientie en ervarentheyt daghelijcks uytwijst ende vertoont/ van die in Indien verkeeren/ gelijck ick eensdeels wel bevonden hebbe. Daer is noch een cruyt in Indien/ wordt vande Portugesen ghenoemt Herba Sentida, dat is soo veel als Gevoel-cruyt: Oorsake/ dat wanneer daer yemandt by comt ende aentast/ sant oft yet anders daer maer op werpt/ terstont wert het slap ende sluyt zijn bladeren toe/ ende en sullen niet weder in zijn effect comen noch open gaen/ soo langhe als men daer by staet: maer so haest alsmen de rugge keert en wech gaet/

so gaen

Dutroa is verboden te plucken [illegible] wel datter in grooter menichte [illegible]

De Indiaensche vrouwen studeren om oncuysheydt te bedrijven.

Herba Sentida is Ghevoel cruydt.

Oorsake [illegible] omme.

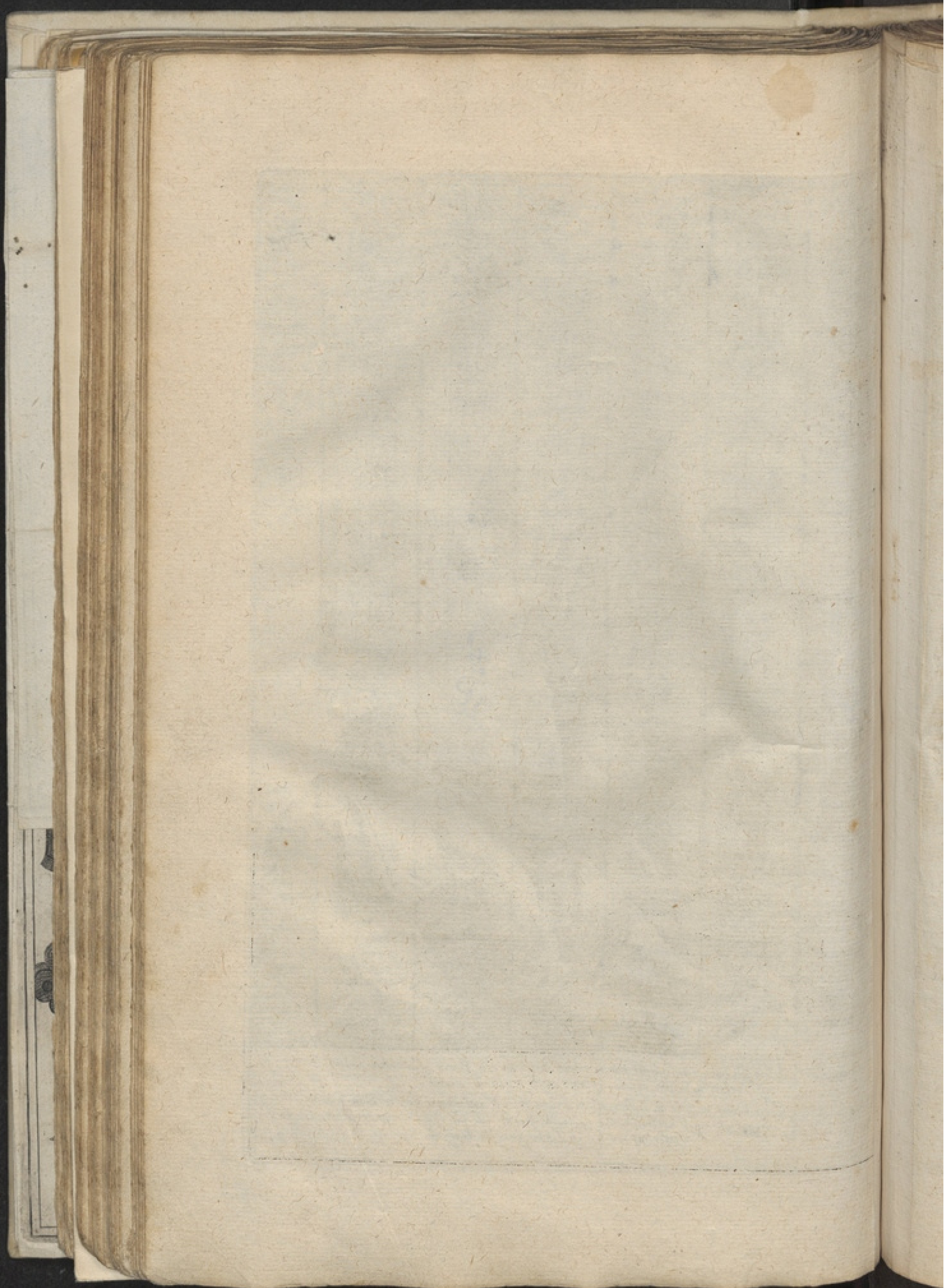
Ecce tibi ramum nigra quem nox suavibus ornat
Exuit ornatum floribus alma dies
Ut decus hoc una vigeatque et defluat hora
Continuas obeunt illa diesque vices

Traxit et hinc nomen tristi quod f… …do trunco
Auricomum rutilo cum nitet orbe f… fumos
Haud secus et nostro quę sensu splend…
Esse. fidem veri lux rediviia fa…
Phog…

Arbor soli Indię nota, cui per totum annum occidente sole flores, gignuntur multi, et odoratu suaves. oriente defluunt, unde tristis illi nomen.

Een boom welcke in Indien alleen bekent is, int ondergaen vande Son voort, brengende veel welrieckende bloemen, welcke alle int opgaen vande selve weder af vallen, ē dat het gantsche Iaer door.

86 en 87

Arundo Indica femoris penè habiti crassitudine.

Indiaens riet wasschende inde dickte van een mans dije ofte been.

Indicus en truncus brachijs sepandit opacis
Grata etiam ut justis umbra sit agminibus
Ut nova protrudens in apertas exerat auras
Grandia germinibus sustinet ipsa suis.

Plooger.

Arbor admiranda quę e ramis novos in terram truncos dimittens tam lata tandem occupat spatia, ut justum exercitum umbra possit contegere. Ficum Indicam vocant.

Een wonderbaerlicken boom welcke wt haere rancken weder neerwaerts wortelen beslaet ten laetsten soo veel plaets datter een volslagen leger mach onder berusten.

Duriones fructus jucunda saporis suavitate prę alijs omnibus habiti eximij, nascuntur tantum in Mallacca.

Die vruchten diemen Durioens noemt boven alle ander van smaeck en lieffelickheyt gepreesen, wassen alleen in Mallacca.

Herba Sentida wert terstont slap als men daer yet op werpt/ eñ tselue af nemende wert weder styf.

soo gaen de bladen weder open / ende werden weder stijf eñ fray ofte se nieu ghewassen waren / eñ weder aenroerende verslappen ende sluyten terstont weder/ so dat het een playsier om sien is/ eñ vreemt om te noteren; oock is te verwonderen / eñ schijnt ongeloofl ijck van die het niet gesien en heeft/ als dat binnen die stadt eñ t'Eyland van Goa, op een eynde van de stadt/ aldaermen die Koeyē/ Ossen Schapen/eñ alle Vee slaet eñ doodt/ tot spijse vande Inwoonders / ghenaemt Matavaquas, op welcke plaetse ligge die hoornē vande beesten over al ghewoorpen eñ verstroyt als onnutte ware: want behalven datse die Portugesen noch Indianē niet en gebruycken / so ist oock voor die Portugesen eñ Spaengiaerden een groote injurie yet van hoornen te hebben/ofte malcander een Hoorn te wijsen/ ofte voor de deure te smijten/ waerom sy den anderen souden dooden en ombrengen; eñ daer wort oock scherpe justitie over ghedaen / so daer iemant den anderen eenich spijt met wijsinge van een Hooren/ja alleenlick te noemen/gedaen heeft: want daerby te verstaen gheven/een man die zijn wijf afgesoent wert. Keerende weder op onse materie/ so is te wetē/ dat dese Hoornen/ als sy daer een wijl ghelegen hebben/worden inde aerde vast / namelijc het binnenste vande Hooren/eñ crijcht wortelen gelijck oft het een boom waer; als ickse menighmael selfs uyt ghetrocken hebbe met wortelen van 2. ende 3. spannen lanck/ 't welcke op gheen plaetsen ter werelt en gheschiet datmen weet: D'oorsake daer van heeft menigh curieus ondersoecker van vreemdigheden verwondert ghemaeckt: maer noyt en hebben connen gevinden: nochtans is die aerde meest steenachtich/ waer vā die van Goa moeten dickwils in spotredē het verwijt hooren / dat sy de principaelste Cornudos ofte Hoorn-draghers zijn / om datmen die Hoornen op ander plaetsen can afsnijden teenemael: maer die van Goa, als wortelen hebbende / daerom niet moghelijcken en zijn gheheelijcken af te snijden: want om die wortelens willen terstont weder aen groeyen/so dat sy die alle haer leven met geduldigheyt moeten draghen: Waermede wil voleynden vande gemeen cruyden/boomen eñ planten van Indien / hoewel datter noch veel eñ duysenderley/ die in differentie eñ wonderlickheden / de cruyden van dese Landen seer verscheyden zijn: doch de namen my sonderlinghe soo niet bekent/eñ oock om alle overvloedige redenen te schouwen/hebbe alleene mentie willen maken vande gemeene ende meest bekende.

De Portugesen eñ Indianen souden malcanderen dootslaen/ dat men eē Hoorn voor haer deur ghelept hadde.

De Hoornen vande beesten seer veracht in Indien.

Wat doet Iustitie over de ghene die een ander de hoornen wijst ofte noemt.

De Hoornen groeyē te Goa met wortelen gelijc boomē.

Die van Goa werdē bespot met wassen vande hoornē.

Dat 62. Capittel.

Van speceryen, droogisteryen, planten, ende materialen die de Medicyne ende Aptekerije aengaen, te weten, van die ghemeenste, ende die daghelijcx in Indien verhandelt worden; van hare wassinge, hoe ende op wat manier, ende op wat plaetsen. Inden eersten vande Peper.

Veelderley soorten van Peper.

Swarte Peper werdt meest vervoert.

De meeste Peper wast in Malabar.

De Peper is veelderley/ te wetē/ swerte/witte/lāge/eñ Peper die genaemt wort Canarijn, die swerte is de ghemeenste / die herwaerts ende over al meest verboert wert/die witte eñ lange wert oock wel vervoert/maer weynigh: die Peper Canarijn wort nimmermeer uyt Indien ghebracht / want is van cleynder estimatie; die swerte Peper/welck is die gemeenste ende de beste/ wast meestendeel inde custe eñ op't lant van Malabar, welcke custe begint van Goa, 12. mijlen zuydwaerts/ eñ streckt tot die Cabo de Comorijn, ende is het landt ghelegen aende Zee-custe / tusschen het hooge land van Ballagatte eñ de Zee/ binnen in't landt en wast geē; alhier is die plaets alwaer de Peper alle jaren ghieladen wordt / diemen naer Portugael brenght/ende also verspreyt door geheel Christenrijck; van hier wertse oock veel gescheept vande Machometisten naert Roode meer/ eñ te landewaerts binnen over Ballagatte, ende naer Persien, Arabyen, ende alle de omliggende contreyen; eñ hoe wel dat het scherpelick verboden wert vande Portugesen / eñ daer alle opsicht op hebben/ eñ daerom die Zee eñ custe bewarē met aller neerstigheyt/niet tegenstaēde wert heymelijcken by grooter menichten vervoert/ eñ oock somtijts met Salvo conduto ofte Paspoort vande Portugesen; daer wast oock veel swerte Pepers by Malacca, eñ op't Eyland van Sumatra, Iava, Sunda, ende ander wegen/ als ick inde beschrijvinge vande custe eñ Eylandē verclaert hebbe; alwaer ooc wast de witte Peper/ is gelijc die swerte/ alleenlijck is het eerste buytenste schelleken wit eñ effen/ sonder rompken/doch heeft die selfde virtuyt eñ smaeck gelijc die swerte Peper; comt veeltijts byde Peper van Malacca onder een ghemenght; de Peper die inde omligghende contreyen vā Malacca wast / wort altemets oock wel naer Portugael ghevoert/ maer weynich; want ten tijden in 2. jaren vaerter een schip van Portugael / twelc daer sommige Peper/ maer meest Nagelen eñ Muscaten bloemen/ eñ ander Chijnsche warē laet; eñ den meesten hoop van dese Peper wort gesleten inde selfde landen/als Pegu, Syon, eñ meest in Chyna, eñ die ander omliggende plaetsen / die met malcanderē hare dagelijcksche handel drijven; die Peper wert genaemt vande Malabaren Molanga, ende inde landen by Malacca/ Lada; in Arabyē/ Filfil; die Gusuratē van Cambayen eñ Decanijns van Ballagatte noemense Meriche; ende die van Bengala Moroys, ende die lange Peper die alleenlijck wast in Bengalen eñ Iava/ Pepilini; die Peper wast ofte werdt gheplant aende voet van een ander boom/ eñ meestendeel aende boomen daer die Arecca aen wast / ofte andere diergelijcken / eñ climt daer teghen op/ghelijck die Bettele ofte Ctif; die bladeren vande Peper zijn ghelijck Orangien bladen/ maer wat cleynder; zijn groen eñ scherpachtigh aende puntē/ eñ in't cauwen so bijt het wat/ smakende bynaest gelijc Bettele: sy wassen gelijc de Druyvē in boskens / maer zijn veel cleynder eñ dunder / wat dichter als die Aelbesien/ eñ zijn altoos groen so lange tot datse beginnen te droogen eñ rijp te werden/ welcke is in December eñ Januarius/ dat de tijt is datmense pluckt; die lange Peper wast in Bengalē/eñ ooc sommige int Eylant Iava, is gants een ander fatsoē vā boom; die lange Peper is vande lenghte van een Naelde ofte punt van een nasteling / maer wat dicker/ eñ is over al even dick/ is van buyten berompelt eñ asverwigh / eñ van binnen wat witachtiger/met cleyne saetgiens/ doch inde smaeck eñ gebruyck is gelijck die ander zwerte eñ witte Peper; die witte Peper is / als gesevt is/ ghelijck die zwerte in't fatsoē eñ smaeck / hoewel datmense voor beter eñ crachtigher hout/ eñ en isser oock in so grooter menighten niet als de swerte. Die Peper genaēt Canarijn, is by de contreyen vā Goa eñ Malabar, bynaest van

Vā Malabar werdt de Peper alle jaren na Portugael gheschcept.

Desghelijcks vande Mahometisten na Arabyē/ Persien/ etc.

De Portugesen verbieden de Peper uyt te voeren/ na ander plaetsen als na Portugael.

De witte Peper is van cracht en smaeck als de swerte.

Verscheyden namen vande Peper.

Hoe dat de Peper wast ende gheplant werdt.

De bladen vande Peper zijn als Oranje bladē/ smaken by na als Bettele.

De Peper wast in busselen als de Druyven.

De Peper pluctmen in December eñ January.

Ghedaente vande langhe Peper.

De Peper Canarijn by Goa is van fatsoen als Boeckweyt/ maer van coleur afverwigh/ eñ wert alleen vande arme ghebesicht.

fatsoen gelijck die Boeckweyt: maer is afverwigh en van binnen hol/ met sommige cleyne keerlkens/ die welcke in't eeten / smaeck ende hitte/ gelijck ander Peper is/ doch wort alleẽlijck ghebruyckt van't arme volck / waerom Peper Canarijn genaemt wert/ als te segghen Boeren Peper / ofte arme ende slechte lieden Peper / daerom en wortse nimmermeer vervoert/ want is seer slecht eñ vā cleyne valeur/ en soude de vracht niet mogen betalen/ waerom datse aldaer ghelaten wordt: Die ander Peper wert in Indien eñ alle Orientaelsche plaetsen vande self de Indianen veel gegeten eñ gebruyckt/ ende dat in meerder menichten als dieder jaerlicx naer alle plaetsen ghevoert wert: want en eeten geen spijse/ ofte doender handen vol Peper in/ al onghestooten/ soo dat sy die in grooter abondantien verslinden. In de beschrijvinghe vande custe van Malabar hebbe ick mentie ghemaeckt/ waer die Peper meest wast eñ geladen wert/ die plaetsen ende havens aenteeckenende vande custe van Malabar, daer de Portugesche schepen hare ladinghe nemen/ willen dat voorby passeren. Die Peper werdt oock veel (als sy noch groen is) in potten gelept/ met Sout eñ Azijn/ eñ wort so langhen tijdt bewaert / ende oock wel naer Portugael gevoert: maer meestendeel in Indien ghebruyckt: wordt ghenaemt Peper in Achar; op welcke manier ghebruycken oock alle andere specerijen eñ fruyten van Indien/ eñ etent gemeenlick om apetijt te crijgen/ gelijckmen by ons die Cappers/ Olyven/ Lymoenen/ eñ diergelijcke in pekel ghebruyckt.

De Indianen ghebruycken in haer landt meer Peper als daer uytgevoert wert.

De Peper groen zijnde wertse in potten gesouten/ ende soo na Portugael ghevoert.

Peper in Achar.

Annotatio D. Palud.

Die Peper wordt ghebruyckt in die keuken ende in die Apoteke, doch een beyden plaetsen niet als voetsel, maer als een medecijn; sy verwarmt de maghe, ende verteert het coude slijm desselvighen; In pyne der maghen, uyt rauheyt ende winden, is seer goet alle morgens vijf Peper korlen doorgheslockt; die een duncker ghesicht hebben, sullen nuttigen Peper korlen, met Anijs, Venckel ende Nagelen; dan hier van die swalmen, die het gesicht verduysteren, verdrijven ende verteert worden. Van dryderley Peper maecktmen in die Apoteke een Confectie, op dese manier: Neemt witte, swarte, ende lange Peper, van een jegelick 25. dragmen; Wilde Tijm, Gengber, Anijs, van elcks 1. loot, met Honich, so vele als nootwendigh tot Confectie gemaeckt, welcke goet is voor de gene die een coude mage hebben, die nucken, die vande lever cranck zijn, die watersuchtighe, &c.

Dat 63. Capittel.
Vande Caneel.

Verscheyden namen vande Caneel.

In Seylon wast de meeste Peper.

Ghedaente/ groote/ ende vruchten vande Caneelboom.

De tweede bast vande boomen/ is de Caneel/ afverwigh van coleur.

DIe Caneel / in Latijn Cynnamomũ genaemt/ eñ van die Arabyẽ Quirfa, vande Persianar Darchyna; van die van Seylon/ al waer sy meest wast/ Curdo, die van Malacca heetense Caysman, ende die Malabaren Camea: die boomen zijn vande groote gelijck die Olijf-boomen / ende sommighe wat cleynder / met bladeren van Colmi, ghelijck Laurier bladeren: maer van gedaente gelijck die Citroenẽ/ doch wat smalder / hebbende witte bloesemen / eñ een fruyt vande groote ghelijck zwerte Portugaelsche Olyven/ waer van men oock Olie maeckt/ die men tot veel dinghen besight: den boom heeft twee basten / den tweeden bast is de Caneel/ wort afgesneden in viercante stucken/ eñ alsoo te droogen gelept/ is int eerste afverwigh/ eñ daer naer rollet hem in malcanderen vā zijn selfs alst droogh begint te werden/ eñ crijght die coleur ghelijck als sy hier comt / welcke is vande hitte vande Son/ die het cureert. Den boom dieme den bast af doet/ laetmẽ so staen/ eñ heeft over drie jaren weder ander basten/ ghelijck als te voren; dese boomen zijnder in grooter menichten/ want wassen sonder gheplant te worden in't wilde / gelijck die bossen; de wortel van dese boomen gheeft een water/ welcke riect als Champhora, het is verboden datmense niet uyt en mach trecken / om die boomen niet te beschadighen. De Caneel die qualick ghecureert is/ is afverwigh/ eñ die te veel gecureert is/ zwartachtich/ maer die wel gecureert is/ rootachtigh; men distileert oock veel eñ excellente water vāde Caneel ter wijle datse noch half groen is; eñ wert seer gebruyct in Indiẽ/ eñ oock somtijts naer Portugael eñ ander weghen gevoert; is seer lieflijck om te drincken eñ te riecken: maer is seer heet ende crachtich: wort ghebruyckt tegen Colique eñ ander cranckhedẽ/ die van coude geprocedeert zijn; is oock goet tegen stinckende asemen eñ quade reucke des monts. Men distileert oock wateren vande bloesemen van desen boom: maer is so goet niet/ noch so geacht als vande selfde Caneel. Die plaetsen daer de Caneel wast / zijn de meeste eñ de beste in't Eylandt van Seylon, alwaer gheheele bosschen vol af zijn; inde custe van Malabar wast oock veel/ eñ heeft sommighe Caneel bosschen: maer is op de helft naer so goet niet/ ende de boomen zijn oock cleynder / eñ is inde bast eñ schillen veel grover eñ dicker/ eñ van weynige virtuyt: die van't Eylandt Seylon is de fijnste ende beste/ want scheelt oock wel dyedubbelt inden prijs; die Caneel vande Malabar wort genaẽt Canella de Mato, oft wilde Caneel/ eñ is verbodẽ naer Portugael te voerẽ/ niet tegenstaende wert veel in grooter abondantien gescheept: maer is op den naem van Caneel van Seylon, waer mede passeert / om dat de Coningh zijn volle Tolle soude hebbẽ/ so veel vande quade als vande goede. Als die Caneel van Seylon in Indien gelt het Quintal tot 50. eñ 60. Perdouwen / soo ghelt die wilde Caneel maer 10. ofte 12. Pardouwen / doch wordt al gheregistreert in Indien voor Seylonsche Caneel/ eñ moet betalen in Lisbon van Tol ande Coningh/ elck Quintal 15. 16. Milrees/ so wel de quade als de goede/ ende alle ander specerijen naer advenant: eñ men mach in Indien niet ter werelt schepen/ jae tot die Slaven toe/ oft het moet al in Cochijn gheregistreert worden; eñ somen in Portugael yet vondt dat buyten die register coẽ / dat is verbeurt voor den Coningh. Daer wast oock Caneel inde Eylandẽ van Iavas eñ by Malacca, doch weynigh/ en is so goet niet als die vā Seylon; die bomen daer men in Indien vernhout af maect / zijn sommige int brandẽ eñ reuc/ gelijck Caneel hout.

Alle drie jaren crijgen de boomen nieuwe basten.

Caneelboomen wassen overvloedigh ongheplant.

Zijn verboden uyt te trecken.

Inde wortel is een seer fijn water/ van reuck als Camphora.

Water van groene Caneel ghedistilleert goet tot veel scheppen.

Gheheele bosschen vol Caneel boomen.

Caneel de Mato verboden uyt te voeren.

Al datmen in Indië scheept moet tot Cochijn gheregistreert werden.

Het hout dat in Indien ruyckt als Caneel.

Annotatio D. Palud.

Caneel verwermt, opent ende sterckt alle inwendighe deelen, sy treckt een weynigh te samen, sterckt die maghe, ende helpt die spijse verteeren, wordt oock met voordel ghebruyckt teghens allerley vergift, dat het herte schade mach doen; Caneel met Poley ende Byvoet water ghedroncken, drijft die volgher, opent die verstopte moeder, ende brengt die vrouwen haer tijdt. Caneel is oock goet teghens Fuesten ende Catharren, soo van't

hooft

hooft nedersincken op die beaedenste partyen; Item, teghens die watersucht ende ghebreken ofte verstoptheden der Nieren, &c.

Het water ende die Oly van Caneel stercken seer alle inwendighe partyen, het hooft, dat hert, die maghe, lever, &c.

Dat 64. Capittel.
Vanden Gengber.

Ghedaente hoe dat de Gegber wast.

DIe Genber wast meest door gheheel Indien op veel plaetsen/ doch die beste / ende die meest vervoert wert/ is vande custe ende 'tlant van Malabar, wast ghelijck dun ende jonck neerlants riet/ van twee ofte drie spannen hoogh / ende de wortel is die Gengber; wordt in Indien veel groen ghegheten in salaet/ ende oock ghesouten in Azijn / dat sy Achar noemen / ghelijck ghesept is vande Peper ende ander fruyten diemen ghemeenlick in Indien also ghebruyckt; die tijt datmense meest pluckt ende begint te drooghen / is in December ende Januarius; drooghense op dese manier / bedeckense met potaerde / welcke sy doẽ om die gaten te stoppen eñ te vullen / ende also verscher te blijven: want die potaerde beschermt die vande wormen / sonder welcke sy terstont is deurbeten. Men estimeertse weynigh in Indien/ niet teghenstaende/ wert veel vervoert/ soo naer het Roode meer / als Ormus, Arabien eñ Persien, maer naer Portugael weynigh / overmidts dat sy die vracht eñ tol niet en mach afwerpen; Dan alleenlick die bosschieters vande Indiaensche schepen mogen sekere Quintalen brenghen sonder tol te betalen/ het welcke haer ghegunt is vande Coninghen van Portugael in voorighen tijden / ende wordt noch onderhouden/ 'twelcke sy moghen vercoopen aende coopluyden; op dese manier werdt sommighe ghebracht / maer anders sonderlinghe niet / overmidts dat die meeste Gengber in Spaengien ghebracht wort van Cabo verde ende 't Eylandt San Thome, Bresilien, vande Eylanden van Santo Domingos ende Spaens Indien / die in Spaengien veel verhandelt wordt / waerom die van Portugaels Indien luttel ghebracht werdt / om die verdicheydt vande wech ende groote oncosten: doch gaet in goetheyt alle ander Gengber te boven/ ghelijck oock alle specerien / metalen / ende ghesteenten / diemen heet Orientaelsche / namelicken uyt die contreyen van Portugaels Indien / gaen in goetheyt ende virtuyt alle ander te boven / die dagelijcksche ervarentheyt ghenoegh kennelick ghemaeckt heeft. Men maeckt oock veel Gengber in Conserven met Suycker in Bengalen: maer die beste comt van Chyna, is seer goet om te eten/ wort veel in Indien ghegasteert ende oock verhandelt / ende naer Portugael eñ herwaerts over ghebracht/ etc.

De tijt vande Gengber te plucken is in Januarij, etc.

Manier vant drooghen van de Gengber.

De Bosschieters vande Indische schepen moghen eenige Quintalen Gengber uyt voeré sonder tol.

Oorsaecken waerom de Gegber weynigh uyt Indien gebracht wordt.

De Oostersche specerijen ende gesteenten zijn de beste van alle plaetsen.

Annotatio D. Palud.

Gengber wordt van die Arabiers, Persianen ende Turcken gheheeten Gengibil; in Guzaratten, Decan en Bengala, als sy noch versch ende groen is, Adrack, ende gedrooght Sucte; in Malabar, ghedrooght ofte groen, Imgi; in Malayo, Aliaa.

Die Gengber wast ghelijck water Liesen ofte ghelijck Sweertkens cruydt, doch wat swarter, met een steel, twee ofte drie palmen hooch, ende met een wortel ghelijck Lies, niet voort cruypende, als Antonius Musa gheschreven heeft; Ende is oock niet soo scherp, insonderheydt die in Bacaim wast, om die overtollighe vochtigheyt.

Dese wortelen snijt men cleyn, ende vermenght die onder andere cruyden, ende eetse voor Salaet, met Olie, Sout ende Azijn; men koockt die oock by visch ende vleys.

Gengber wast in alle plaetsen van Indien, wordt ghesaeyt ofte gheplantet: want die van selven voort comt is niet soo goet; die beste ende overvloedighste comt uyt Malabar wordt van die Arabiers ende Persianen seer ghesocht; daer nae volcht die van Bengala; die derde plaetse heeft die van Dabul ende Bacaim, ende die gheheele Zee-custe langhs, in die woestyne ende binnen in't landt worter weynigh ghevonden; men heefter oock in't Eylandt van S. Laurenço ende Camaro, van die cracht ende eyghenschap vande Gengber, is te weten dat sy soetelicken camerganck maeckt, die verteerende cracht sterckende. Ter contrarie is oock andere Auctoren ghevoelen, dat Gengber stopt: want vorderende volcomen verteeringhe van die spijse, worden buyckloopinghen, die van rauwe vochtigheden comen, ghestempt. Die Gengber verwarmt die coude maghe, is goet teghens opdracht die de ooghen verduystert, ende wordt ghedaen in groote Medicynen.

Dat 65. Capittel.
Vande Gyroffel-naghelen.

DIe Gyroffel-naghelen die vande Turcken / Persianen / Arabyers / ende van 'tmeestendeel vande Indianen ghenoemt worden Calafur, ende inde Eylanden van Maluco, alwaer sy alleen ghevonden werden ende wassen / Chamke, Dese Eylanden zijn vijf / ligghen onder die linie Æquinoctiael, ghelijck inde beschrijvingen van dien verhaelt is / hebben anders niet dan Nagelen / van waerse vervoert werden door de gheheele werelt: die boomen daerse aen wassen / zijn ghelijck die Laurierboomen / ende de bloesemen zijn in't eerste wit / daer naer groen / op't lest root ende hartachtigh / welcke worden die Naghelen; ende wanneer dese bloesemen groen zijn / hebben die lieffelijckste reuck vande werelt; Die Naghelen wassen seer dicht by malcanderen in grooter menichten / men pluckse / ende als dan drooghtmense: haer rechte coleur als sy drooch zijn / is donckder geelachtigh / ende om die een zwerte coleur te geven / so wordense gemeenlijck gherooct: de Nagelen die aende boomen blijven om te plucken / worden dick / ende blijven tegent toecomende jaer / welcke zijn / diemen heet die moeder vande Naghelen / ende op die plaetsen daer die boomen staen / en wast gants gheen Gras ofte eenighe groenigheyt / dan is gants dorre: want die boomen trecken alle vochtigheydt naer haer; Het ghene dat die Portugesen heeten Baston, ofte by ons die romp vande Naghelen / dat zijn die steelen daer die Naghelen aende boom aen hangen / wort alsoo te samen op geraept eñ onder een ghemenght: want in Maluco en makense die Naghelen niet schoon / dan in Indien onderscheydense altemet / maer weynigh: werdt meest vercocht ende ghesleten met stof / moeder / romp / eñ al onder malcanderen / dan diemen naer Portugael wil senden / worden onderscheyden. Die Naghelen zijn soo heet van natuer / dat wanneermense in Indien schoon maect / eñ onderscheypt van het grupo/

De Naghelen werden alleen inde Molucsche Eylanden ghevonden.

Beschrijvinge vande Nagelboomen / bloemen ende Naghelen.

De coleur van de Nagelen is geelachtigh / ende werden swert ghe rooockt.

Grupo van Naghelen Baston ghe heeten.

Nature ende eyghenschappen vande Naghelen.

soo inde camer daermense schoon maeckt eenigh tobbe ofte eemer met water stont / ofte eenigh ander vack met wijn ofte nat / souden binnen een paer daghen gants uytghesoghen ende verdrooght wesen / al stondet alschoon daer verre af / door de groote hitte vande Naghelen die alle vochtigheyt naer haer trecken / ghelijck ick by experientie dickwils ghesien hebbe. Dese selfde nature heeft die ongheshornen Tyde van Chyan, dat wanneer die Tyde leydt yewers in een huys ofte vloer / te weten / op deelen / een voet ofte twee hoogh vande eerde / ende datmen die vloer begiet en bedert van water / sonder nochtans de Tyde te raken / des smorgens sal al dat water inde Tyde wesen / diet naer haer ghetrocken heeft / het welcke de Indianen dickwils doen / om also de Tyde meerder gewight te gheven in't vercoopen: want men het aende Tyde niet sien noch mercken en can.

Nature van de Chynische Tyde / hoe datse twater sonder aen te raecken nae haer treckt.

Keerende weder tot die Naghel-boomen / sy wassen ontrent een schent van een Bas vande Zee / ongheplant en ongheyoet / en doen anders niet / dan wanneerse die Naghelen willen plucken ende vergaren / soo makense het aertrijck daer onder schoon; Die boomen en willen niet seer dicht bude Zee wassen / noch oock verre daer van: want dese Eylanden zijn altemael met die Zee omcingelt: wanneer het een vruchtbaer jaer is / soo zijn die Naghelen veel meer dan de bladen / alsmense pluckt so en pluckt mense niet met de handen / dan met coorden diese om de tacken doen / ende alsoo met cracht af rucken / door welcke oorsake die boomen soo ghequest worden / datse het eerste naestvolghende jaer daer naer weynigh vruchten gheven / dan het tweede jaer daer aenvolghende; die boomen wassen vande Naghelen die daer by heen vallen / ghelijck die Castanien boomen / ende sy groeyen seer haest / overmidts die overvloedigheydt vande reghen / om dat dese Eylanden onder die Linie ligghen / soo datse binnen acht jaren vruchten geven / ende dueren over die hondert jaren; haer saysoen datmense pluckt ende drooght / is van September tot Januarius toe; men maeckt oock vande Naghelen als sy noch groen zijn goede ghesuyckerde conserven / ende worden oock ghesouten in Azijn / in potten bewaert / ende Achar afgemaeckt / en also naer Malacca ende Indien gebracht; maken oock vande groene Naghelen gedistileert water / dat seer cordiael is / ende tot veel medicynen ghebruyckt wert; Die Indiaensche vrouwen hebben veel voor een manier die Naghelen te cauwen / om also eenen goeden adem te hebben / 'twelcke die Portugesche vrouwen / die daer woonen / oock beghinnen naer te doen: Die bladeren van dese Nagel-boomen zijn alleens als die Laurier bladen.

Nagel boomē wassen int wilde.

Hoe datmen de Naghelen pluckt.

De Boomen vande Naghelen werden over de 100. jaren out.

Het saysoen vande Naghelen is in September tot Januarius toe.

Conserf van Naghelen.

Annotatio D. Palud.

Die Naghelen wassen aen boomen ghelijck die Laurier-boomen van groote ende ghedaente, alleen dat die bladeren wat smalder zijn, ghelijck Amandelen ofte Wilghe bladeren, hebben veel tacxkens ende overvloedigh vele bloemen, welcke veranderen in dese vruchtkens diemen Naghelkens heet, om die figure willen die sy hebben met die Naghelen ghelijck, wassen als Myrthus besikens aen die uyterste tacxkens Naghelkens, worden vele ghebruyckt, soo in spijse, als in medicyne; Die van Iava hebben liever die groove Naghelen die een jaer over op die boom ghestaen hebben ende gheen mannekens zijn, als Avia qualijck meent, ende wy luyden soecken die dunne; dese noch groen zijnde, worden in Maluca inghesouten, met Azijn ende Soudt, ende sommige in Suycker, welcke seer aenghenaem zijn om te eeten. Het water van groene Naghelen ghedistileert, is seer lieflijck van reuck, ende sterckt dat herte. Item men voordert den sweet in pockighe luyden met Naghelen, Noten Muscaet, Foelie, langhe ende swarte Peper. Sommighe stroyen Naghel Poyer op't hooft teghens hooft pijne van vercoutheyt. Zy versterckenn die Lever, die Mage ende dat herte; sy helpen oock tot verdouwinghe der spijsen, voorderen die urine, ende stempen die buyckloop; in die ooghen ghedaen versterckenn sy dat ghesichte; welcken vier drachmen uyt melck ghedroncken, Voorderen Venus handel.

Dat 66. Capittel.

Vande Massa, Foelie, ofte Muscaten bloemen, ende Note Muscaten.

Den boom vande Note Muscaet / is ghelijck een Peerboom ofte Persick boom / alleē dat sy smalder zijn / heeft ronde bladen; dese boomē wassen int Eyland van Banda, niet verre van Maluco, ende oock inde Eylanden van Iavas ende Sunda, van daer werden sy vervoert naer Chyna en Malacca, en alsoo voorts naer Indien ende ander weghen; het fruyt is alleens ghelijck groote ronde Persien / ende het allerbinnenste is die Note Muscaet; dese Noot heeft om hem een harde schilp gelijck hout / so dat die Noot daer los in leydt / ende dese houte schille ofte schulpe is bedeckt ende becleet met Muscaten bloemen diemen Massa heet: ende als dan soo comter het fruyt / welcke is gelijck het fruyt vande Persien van buyten om / en is een seer costelijck eten en lieffelijcken reuck alst rijp is: men maeckt dese gheheele fruyt ofte Appelen veel in ghesuyckerde Conserven / ende worden also vervoert door gheheel Indien / ende zijn seer gheestimeert: want is inder waerheyt die beste Conservē die in geheel Indien gemaect wort / ende wordt oock dickwils naer Portugael en herwaerts over gebracht; men maecter oock ghesouten in Azijn / die oock veel in Indien ghegeten werden. Wanneer die Noten beginnen rijp te werden / so beginnense te zwellen / en die eerste schulpe ofte schelle berst aen stucken / ende die Muscate bloemen blyven seer rootachtigh / ghelijck root schaerlaken / 'twelcke seer schoon om sien is / als die boomen vol fruyten zijn / ende oock somtijts soo berst die Folie ofte Massa / welcke is de oorsake dat altemet die Noten sonder Massa comen / ende wanneermen die Note Muscaten drooght / so gaeter die Massa af / ende die coleur van roodt verandert in Orangien coleur / gelijck men mach sien aen de Massa die herwaerts over gebracht wort. Die Eylanden daerse wassen / principalick Banda, is een ongesont land / gelijck oock die Eylanden van Maluco zijn; daer sterve veel die daer handelen / en passeren groote perijckelen van siecten en leven / niet teghenstaende / die groote winst doet haer die reyse aenveerden. Die Note Muscaet is ghenaemt vande Inwoonders van Banda, daerse meest wast / Palla, ende die Massa ofte Muscate bloemen Bona Palla; die Decanijns en Indianen heeten die Note Iapatry, ende die Massa Iaysol, &c.

Ghedaente vande Note Muscaet ...

Ghedaente vande Note Muscaten hoe datse haer schulpe bewaert en ghe... werden.

Ghesouten Note Muscaten.

Muscate bloemen rootachtigh en seer ... om sien.

De Malu... sche Eylanden zijn seer ... ghesont.

De meeste Note Muscaten wassen tot Banda.

Annotatio

Annotatio D. Palud.

Die boomen daer die Noten Muscaten ende Folye aen wassen, zijn die Peere-boomen niet ongelijck, doch corter ende ronder van bladeren, zijn dienstelijck in sieckte des hoofts, der Moeder ende der Zenuwen, &c.

Die Muscaten zijn met driederley basten bedeckt, die buytenste is van ghedaente ghelijck die groene basten van Oker Noten; als dese rijp wordt, so spoudet sy haer open, als dan sietmen een dunne schorse ofte bast ghelijck een netken, 'twelck om die vrucht gaet, ende van den onsen Folye ofte Muscaten bloem ghenoemt wort, in die spijse ende Medicynen seer dienstelijcken; die derde bolster ofte schelle is harder ende houtachtigher dan die voorghenoemde, ghelijck die Oker Noten, alleen dat die swartachtich is, ende als men die open doet, so vintmen daer in die Note Muscaet.

Als die vrucht rijp gheworden is, ende die buytenste schelle op berstet, soo schijnt die Folye gantsch schoon roodt, als daer nae die vrucht oock droogh wort, so scheurt die Folye oock, ende bekomt een goudt geele verwe.

Men vint daer tweederley Muscaten, langhe die men Manneken noemt, ende ronde die beter zijn, ende stercker.

Die Muscaten stercken die hersenen, scherpen die memorie, verwerven ende stercken die mage, verdrijven winden, maken een goede asem, drijven die uryne, stempen buyckloop; In somma zijn goet teghens allerley koude ghebreken des hoofts, ende der hersenen, der maghen, der lever, ende der Lijf-moeder.

Die Oly is tot allen voor-ghenoemden ghebreken beter ende stercker.

Die Folye is sonderlinghe goet tot een verkoude swacke maghe, sy voordert die kokinghe der spijsen, verterende alle boose vochticheyt, ende winden verdrijvende.

Dat 67. Capittel. Vanden Cardamomum.

Cardamomū is goet teghen den stinckenden adem/ &c.

DIe Cardamomum is een sperie diemen in Indien veel ghebruyckt om met te koken/ en oock die Indianen hebbense gemeenlijck inde mont om te cauwen/ is seer goet tegen den stinckenden asem/ ende quade humoren van't hooft/ ende dient oock tegen andere dingen van medicynen: Het wast gelijck als ander greynen/ ende is by naer gelijck Boeck-weyte/ doch is van coleur witachtigh/ treckende naer't geele/ zijn huyskens vande groote van Boeck-weyte greynen/ ofte wel so cleyn/ hebben van binnen tot 10. ofte 12. greynkens/ welcke is die Cardamomum; Daer zijn twee soorten van Cardamomum, te weten/ groote ende cleyne/ ende wordt gheheeten vande Malabaren Etremilly; die Gusaratten, Decanijns, ende Bengalen heetent Hil; ende die Mooren die onder haer woonen/ noement Helachij; Dese sperie wert veel in Indien verhandelt ende ghebruyckt/ ende is een coopmanschap die op alle plaetsen van Indien vervoert werdt/ t'meestendeel wast in Calecut ende Cananor, plaetsen op de custe van Malabar, is oock op meer ander plaetsen van Malabar, ende oock op't Eylandt Iava: maer van dese voorseyde plaetsen wort het meest verhandelt ende vervoert naer alle weghen/ doch wordt weynigh naer Portugael ghebracht / oorsake die groote onkosten ende verre wegh / doch altemet vande Bootsghesellen ende ander Zee-volck; Men koockt in Indien gheen vleysch/ ofte daer moet Cardamomum by wesen: gheeft het eeten eenen goeden smaeck ende reuck / so wel als een van d'ander speceryen van Indien.

Ghedaente en colour vande Cardamomū.

Tweederley Cardamomū.

In Calecut en Cananor wassen de meeste Cardamomum.

De Indianen koken gheen vleysch sonder Cardamomū.

Annotatio D. Palud.

Avicenna stelt hier van tweederley specien, het eene noemt hy Saccolaa quebir, dat is groot Cardamomum, dat ander Saccalaa ceguer, dat is cleyn Cardamomum; In Malabar wordt dit gheheeten Ettemelli; in Seylan, Encal; in Bengala, Gusaratte, ende Decan, ten tijden Hil, ende somwijlen Elachi, ende dit van die Mooren: want die Heydenen door gheheel Indien noement alleen Dore; Cardamomum is den ouden Greecken als Galeno, Dioscoride, ende anderen onbekent gheweest, ende ofte wel Galenus int 7. boeck van die simplicien, schrijft dat Cardamomum niet soo heet is, als Nasturtium ofte Kers: maer aenghenamer ende lieflijcker van reucke, met eenighe bitterheyt, soo comen nochtans alle dese teeckenen met het Cardamomum van Indien niet over een, Dioscorides in zijn eerste boeck int 5. Capittel, prijst soodanighe Cardamomum dat uyt Comagens Armenien ende Bosphoro gebracht wordt, (hoewel hy oock seydt dat in Indien ende Arabien oock sulcks wast.) Soo seydt hy daerby datmen uytkiesen sal dat vol is, ende tay om te breken, scherp, van smaeck bitter, ende dat hooft beswarende met zijnen reuck, soo wordt nochtans het Indiaensch Cardamomum in die plaetsen ghebracht; daer Dioscorides schrijft het zijne van daen te comen, ende is oock niet tay int breken, noch beswaert oock dat hooft niet, noch bitter, noch so scherp als Naghelen.

Het groote Cardamomum heeft een lanckwerpigh driecantigh bolsterken ofte huysken, in welck bleeck-roode koorlkens zijn, met hoecxkens; het cleyne heeft in ghelijcken oock een driekantigh bolsterken, doch corter ende met cleynder kornkens onderscheyden, in't midden met een vlieskien; ende dit Cardamomum is noch driederley, minus, medium, minimum, dat is, cleyn, cleynder ofte middelbaer, ende alder cleynst.

Cardamomum verwermt die maghe, verteert die spijse, verdrijft duyselinge des hoofts, wert oock met Betele ghegheten, om het hooft ende die maghe van slijm te suyveren.

Dat 68. Capittel. Van't Lack.

In Pegu is het beste Lack/ ende aldaer wert den meesten handel met het Lack ghedreven.

HEt Lack welck die Malabaren, Bengalen, en Decanijns heeten / Assij; en die Mooren/ Lac: die vā Pegu alwaer het beste is / en den meesten handel met ghedreven wordt / heetent Treck; die welcke daer een groote traffijcke met doen/ (op't Eylandt van Samatra eertijdts Taprobana ghenaemt) ende dat in wisselinghe van Peper / ende van hier werdt het vervoert naer't roode Meer / Persien ende Arabien/ waer van die van Arabien / Persien ende oock die Turcken dat noemen Loc Sumutri, dat is: Lack van Samatra, overmidts dat het van daer in de contreyen ghebracht wert, Die manier van dat het ghemaeckt werdt/ is aldus/ in Pegu ende die plaetsen daert van daen comt/ heeftmen op sekere plecken seer

groote

Manier hoe dat het Lack bereyt wert.

Seer groote Mieren met vleughelen/ die op de boomen daer het Lack ghelijck Gom uyt loopt/ op en neer loopē.

groote Mieren met vleughelen; Dese Mieren loopen by de boomen op/ (die ghelijck Pruym-boomen ofte andere diergelijcke zijn) uyt welcke boomen comt een sekere Gom/ waer an die Mieren loopen suygen/ ende als dan makense rontom die tacken vande boomen het Lack/ ghelijck die honich Byen het honich ende Was maken/ ende alst vol is soo comen die eyghenaers vande boomen/ ende breken die tacken af en legghense te droogen/ soo gaen die tacken uyt/ ende het Lack blijft ghelijck een Riet/ ende somtijdts breeckt het hout daer in/ eñ hoe minder hout heeft/ hoe beter is/ ende die stuckxkens ende crimmelen die op der aerden vallen/ smeltense te samen: maer dat en is so goet niet: want heeft altoos eenige vuylicheyt ofte aerde binnen in; het geschiet dickwils datmen noch int rauwe Lack die vleugelen vande Mieren daer onder ghemenckt siet; wanneert Lack rauw is/ gelijck het vande boom comt/ soo ist donckeer rosachtigh/ makent in Indien van alle coleuren ghereffineert ende schoon.

Coleur van't natuerel Lac.

Annotatio D. Palud.

Sy stooten dat Lack tot een poeyer, ende smeltent, als dan vermenghen zy daer onder allerley verwen die sy willen, roode swerte, groene, geele, &c. ende maken daer uyt stocxkens, alsmen ons hier verkoopt, om brieven toe te seghelen.

Betsteden in Indien met Lac overtrocken/ die seer schoon zijn.

Als dan maken daer oock de betsteden mede/ te weten/ in't draeyen nemē een stuck Lacx van wat coleur datse begheren/ daer naer alst houdt ghedraeyt/ ende zijn volcomen fatsoen heeft/ soo houwense het Lack daer aen/ ende loopen daer also al draeyende met om/ het gheele hout over/ welcke terstont deur die hitte van't houdt/ die't deurt wrijven ende draeyen krijght/ over al aen cleeft/ vande dickte van eenen Naghel/ ende als dan bruyneerense met breet strop ofte ander drooghe Biesen/ waermede blijft het hout gheheel bedeckt/ ende soo glat als een Spieghel/ dat een lust om sien is/ ende duert soo langhe alst houdt/ alsmen wel waer neemt; op dese manier maken alle dinghen in Indien/ so betsteden/ stoelen/ ende alle andere ghedraeyde houtwercken/ waer door het wonder ghemeen is/ eñ seer gesleten wort in gheheel Indien; die fraeyste wercken hier van/ comen van Chyna, ghelijck alsmen aen allen dinghen mach sien/ die van daer comen/ als Schrijftorien/ Kondassen/ Tafelen/ Boffetten/ Doosckens/ eñ diergelijcke duysent dingen/ die al bedect eñ gearbeyt zijn met Lack van alle coleuren ende figueren/ ende ons een verwonderinghe gheeft vande schoonheyt eñ gladdigheydt van verwe/ t'welcke altesamen Lack is/ dat also gewrocht wort; Desgelijcx gebruyckense het Lack om te vullen alle Silver eñ Gout werck/ te weten/ die hechtē van de messen eñ ander dingen/ makense van buyten fray van Silver/ eñ van binnen vol Lack/ Desghelijcx zijn die Indianen so subtijl datse die goude Ringen maken/ int schijnsel fray eñ schoon/ eñ schijnen van Massijs gout te wesen: maer zijn van binnen hol eñ vol Lacx/ sonder dat het yemandt soude connen mercken/ ten waer dat hy daer af geadverteert waer; Het Lack is oock in Ballagatte eñ Malabar: maer weynigh; het meestendeel/ ende van daert in Indien ende over al vervoert wert/ is uyt het landt ende Coningh-rijck van Pegu.

De fraeyste wercken van Lack comen van China. Veelderley dinghen van Lac van allerley coleuren.

Fraye Ringē vande Indianen gemaect/ inwendigh hol ende met Lack gevult.

Dat 69. Capittel.
Van't Annil ofte Indigo.

Verscheyden namen [...] Annil.

Annil wast [...] Cambaya.

Manier hoe de Annil bereyt wert.

Coleur ende gedaente [...] de Annil.

Kenteecken [...] van rechten Annil.

HEt Annil, anders Indigo ghenaemt/ ende in Gusaratte, Gali; van andere/ Nil; welcke een costelijcke verwe is/ en seer in Portugael getrockē eñ verhandelt/ wast in Indien int Coningh-rijck van Cambayen, het cruydt is bynaer gelijck Rosemarijn/ wort gesaeyt gelijc ander cruyt/ eñ op zijn saysoen gepluckt en gedroocht/ ende daer naer nat ghemaeckt en gestooten/ eñ also sekere daghen weder gedrooght en bereydet; is int eerste fijn groen: maer daer naer wert het fijn blaeu/ ghelijck alst blijckt herwaerts over gebracht wesende/ eñ hoe dat het schoonder van aerde eñ stof is/ hoe beter is/ en om dat te proeven oft goet is/ soo brantmen met een keerse/ ende soo't hem ontdoet gelijck fijn meel/ so ist goet: maer soo't wort gelijck sandt en deught niet; desgelijcx geworpen in water/ soo't drijft ist goet/ eñ soo't te gronde gaet/ ist quaet; Dese Annil, wert in grooter estimatie gehouden/ ende ghelt altoos oft gemeenlijck/ soo in Indien als in Portugael/ meer als die Gyrofnaghelen; de Coningh heeftse binnen weynigh jaren herwaerts verpacht/ datse niemandt in Indien mach coopen noch nae Portugael brenghen dan die pachters/ ghelijck als die Peper.

Annotatio D. Palud.

Anil ofte Nil, als die hooghgeleerde Docktoor Camerarius betuyght, welcke sodanighen planten in zijnen Hof ghehadt heeft, heeft Hemels blaeuwe bladekens, eenighe ghelijckheyt hebbende met die bladeren des kruydts, dat men op Latijn noemt, Barba Iovis; op Nederlants, Donder-baert, dan een weynigh breeder.

Dat 70. Capittel.
Van't Ambar, Mosseliaet, ende Algallia ofte Syvet.

Verscheyden opinien [...] de Amber.

HEt Ambar meenē sommige te wesen/ het schuym vande Walvisch/ ander ghelooven dat het is die vuylighevt eñ dreck vande Walvisch; etlijcke presumerē te wesen eē specie vā Betumen, dat uyt een Fonteyn: die op de grondt vande Zee is vloeyt/ eñ also het Ambar bovē werpt/ doch is te geloovē dat het geenich van't eerste is/ wānt waert iet van die dingē/ men soude desgelijcx wel dagelijcx veel Ambar vindē in dese contreyen/ namelijckē/ aende custe eñ Zee vā Boscayē, daer so groote meenightē van Walvisschē gevangen worden: maer noyt Ambar gevonden is/ het waer eer te gelooven dat het Bitumen ofte Peck is/ uyt een Fonteyn/ ofte iet anders dat vande gront vande Zee op vloeyt/ eñ also boven drijft/ aengesien op sommige plaetsen gevondē wort/ eñ op ander niet; Daert meest gevonden wert/ eñ dagelijcx van daē comt/ is bySe custe van Soffala, Moçambique, eñ aende custe van Melinde ofte Abex, desghelijcx wort somtijts gevondē byde eylandē van Maldyva eñ die C. de Comorijn: maer weynigh/ ende so ghemeen niet als by Soffala en Moçambique; daer zijn andere die meenē dat het is eē spongieuse aerde van eenighe bedeckte Eylandē/ drooghtē/ ofte verborgen Clippen/ ende deur die cracht vande Zee metter tijt in stuckē afghesmeten/ ende opghewozpen wort/ ghelijck drijfstē ofte diergelijcke materie: want wert dickwils gevonden met stucken al drijvende/

Amber [...] vande [...] van Soffala ende ander plaetsen. Waer dat [...] Ambar [...] daen comt.

van

Stucken Amber van 60. spannen.

van 10. 12. ende oock wel van 50. ende 60. spannen groot; affirmeren datter in Indien ghevonden zijn gheheele Eylandekens/ twelcke ghemerckt worden vande geen diese vonden ende ondeckté/ om daer weder te comen laden: maer weder op de selfde plaetse comende/ en vonden sy niet.

Int jaer 1555. werden een stuck Amber ghevonden by C. de Comorijn/ van 30. quintalen groot/ ende t'werde vande vinders onwetende voor Peck vercoft.

Int jaer 1555. wordē ghevonden by de C. de Comorijn, een stuck van 30. quintalen groot/ ende diet vont/ meēdē dat het Pec was/ en vercocht het om weynigh gelt: maer worden int leste bekent eñ geëstimeert/ ghelijck het inder waerheydt was/ oock so comt dickwils die Ambar ghemenckt met schulpen/ ende vuylicheyt vande Zee-voghelen die daer op nestelen;

Menigerley Amber van verscheyden coleuren.

Daer is Ambar van coleur graeuwachtigh/ met witachtighe venen ofte aderen deurtogen: dese is de beste/ en wert genaemt Ambar grijs, men heeft oock een soorte die gheheel zwart is: maer en is soo veel niet gheestimeert als die graeuwe; om te proeven oft die Ambar goet is/ so steecktmen daer eē spelde in/ eñ daer die meeste Olye uyt vloeyt is de beste/ wordt onder de Indianen veel ghebruyckt/ vande Coningen ende groote Heeren in hare dagelijcse spijsen/ ghebruyckent

Amber is goet om de onkuyscheyt te vorderen.

oock veel om hare onkuyscheyt te sterckē en te vermeeren, desghelijcx in veel fraeye wercken/ met Mosseliaet/ Cyvet, Benjuin, eñ ander diergelijcke welrieckende materialē vermengt/ waer van sy fraeye Appelen ende Peeren/ met Silver ende Gout beslaghen af maken/ om te draghen ende aen te rieckē/ oock

Veel dinghen van Amber met ander cruyden ghemenght/ lieflijck om te rieken.

inde hechten vande messen/ hantsatsels van Pongiaerden/ die seer net van Silver deurluchtigh van frap werck gemaeckt zijn/ ende also van binnen gevult met de voorsende materialen deurschijnende: Dese en diergelijcke wercken zijn seer ghemeen in Indien/ onder de rijcke ende machtighe van't landt/ soo Indianen als Portugesen.

Annotatio D. Palud.

Ambarium op Latijn, Ambar op Arabys, is een specie van een Peck, als den Auctuer recht seyt, uyt sekere Fonteynen in die diepte der Zee wesende opgheworpen, t'welck aen die Sonne ghestelt wesende, terstont verherdet, als andere dinghen die uyt die Zee ghetrocken worden, ghelijck bernsteen ende Coral, &c. dese Ambar om haer lieflijcke reucks wille, sterckt zy dat hooft ende dat herte, om haer drooghte verteert zy alle overtollighe boose vochtigheden der maghen; is teghens alle onsuyverheydt ende vuylnisse; helpt den ghenen die aende vallende sieckte ligghen, is goet teghens beswymenisse ende opstyginge der Moeder, ingheghevē ende onder ghesteken; In somma is goet allen ouden menschen, ende in alle koude affectien.

Gedaente vande diereckens die het Muscus voortbrengen. De Muscus werden sy in t'een doot ende laetse verrotten/ t'welck dan de Muscus is.

Het Almiscar ofte Mosseliaet compt van China, ende zijn beestgiens ghelijck Vossen/ ofte cleyn Honden/ die doot ghesmeten eñ met slaghen vermorselt worden/ ende latense alsoo verrotten met bloet en vleesch te samen/ ende snijdense daer naer also in stuckē/ met het vel/ vleesch/ ende bloet onder een/ makē daer van't vel boerskens/ die int ronde toe naeyende/ die also vercoft eñ vervoert worden; Dese boerskens zijn ghemeenlijck van een Once swaer/ van Portugesen Papos ghenaemt/ van die rechte Papos ende goede oprechte Mosseliaet zijn die ballen ofte Testiculos van dese beestgiens/ d'ander hoewel sy oock voor Mosseliaet passeren/ en zijn nochtans so goet niet als die Testiculos, waerom die Chynen (die in alle hare handelingh lustigh zijn) dese boerskens altemael rondt maken/ op de maniere vande Testiculos, om alsoo 't Volck daermede te bedrieghen/ ende te ghewilligher te maken om te coopen;

Bedrogh int vercoope van de Muscus.

Dit beestgiē heeft een wonderlijcke nature ofte kennisse/ te weten/ wanneert ghejaecht wordt/ ende siende niet langer te moghen ontloopen/ so neemt het zijn Testiculos, tusschen zijn tanden ende bijtse af/ ende worptse daer heen/ ghelijck oft het wilde segghen/ ist u daerom ghedaen/ daer zijnse/ ende ter wijlen dat den jagher besich is om die op te rapen/ so ontloopt hy't somtijts/ ende wint daer het leven mee;

Nature vāds Muscus dierkens/ eñ listicheyt om de jagher te bedrieghen.

Die Chynen zijn seer bedrieghelijck om 't Mosseliaet te vercoopen: want doen daer veel valsigheydt in/ vullense somwijlen met Ossen ende Coeyen lever/ ghedrooght ende gestooten/ ende dat met Mosseliaet ghemenckt/ ghelijckmen daer dagelijcx by experientie veel vint/ alsmense ondersoect/ als die Mosseliaet bynaer verdorvē/ eñ haren reuck verloren heeft/ soo neemtmense uyt het ballecken/ eñ stootse wel cleyn in een Mortier/ ende daer naer een weynigh nat ghemaeckt met wat pisse van een kindt ofte jonckken/ eñ also ghedaen in een looden potgien/ ende wel toeghestopt/ sal terstont weder goet werden/ so daer eenige cracht en figuer in gebleven is.

Remedie van verdorven Muscus goet te maken.

Annotatio D. Palud.

Andere zijn van opinie, dat Muscus groeyt op sekere tijden des jaers, ontrent den Navel van een beestken, op maniere als een ghefwel, die bleeck gheele is de beste, zy sterckt het bevende coude herte, ende alle ghebreken des selfden, ghedroncken ofte opgheslockt, zy suyvert die witte plecken der ooghen, zy verdrooght die vochte catarnen, zy sterckt dat hooft, ende gheneest veroude hooftpijne, uyt fluymen oorspronck hebbende.

Dit Algallia ofte Cyvet is oock veel in Indien/ te weten/ in Bengalen: maer om datse haer valscheydt ende bedriegerye niet en connen laten/ so en isse niet seer goet noch gheestimeert/ overmids dat zijse altoos mengē met Olye sandt/ ende ander vuyligheydt ende stof om veel gewichts te hebben/ waerom gantsch ontsien is;

Cyvet wert seer valsche vande Indianen/ eñ daeromme niet geëstimeert.

maer die beste Cyvet comt vande Myna ende custe van Guynea, die seer schoon ende goet is/ 'tis het zweet vande Catten diemen heet Algallia oft Cyvet Catten/ die dickwils in Spaengien ende oock herwaerts over levendigh ghebracht werden/ eñ om dat sulcx genoegh notoir eñ openbaer is; so willē wy't hiermede concluderē/ eñ voorts varē in andere specien/ cruyden/ eñ materialen vā Indien.

De beste Cyvet die comt van Myna.

Cyvet wat dat het is.

Annotatio D. Palud.

Cyvette groeyt in die uyterste borsekens van een beestken, dat hier af zijn name heeft een Cyvet-katte, ende is ghelijck Huygens wel recht seydt, ghelijck sweet ontrent het eynde deser Dieren groeyende van heete ende vochte cracht; Dit ghestreken wesonde in die Navel der Vrouwen, gheneest die opstyginghe van die Moeder, het verweckt oock de Vrouwen haren lust.

Dat 71. Capittel.
Van't Benjuin.

HEt Benjuin is een materie gelijck als Wierooch ende Mirre: maer is van meerder estimatie: want dient tot veel dinghen inde medicyne.

(Want

(Want de Benjuin door haer lieflijcke reuck sterckt dat herte, dat hooft, ende die herse-nen, zy verdrooght dat hooft van alle overtollighe vochtigheyt, scherpt die sinnen, daer mede gheroockt zijnde, is dienstigh int afgaen van sieckten.)

In Sion wast veel Benjuin.

Die boomen daer het Benjuin aen wast zijn hooghe boomen.

Als tot andere welrieckende materialen/ ghelijck om te maken eenige bollen ofte Peeren van Ambar ende Mosschaet/ moeten altoos Benjuin hebben om perfeckt te zijn: Dese Benjuin wast veel int Coningh-rijck vā Sion, int Eylandt van Sumatra; in die Eylanden Iavas, ende die landen by Malacca, zijn hooghe boomen dick van tacken/ hebben bladen ghelijck die Lemoen-boomen/ met eenen hoogen eñ dicken stam ofte struyck/ uyt welcke groeyt de Gom/ welcke is die Benjuin; wanneer die boomen noch jonck zijn/ so ghevense die beste

De beste Benjuin is swartachtigh.

Benjuin, die van coleur swartachtigh is/ eñ heeft eenen schoonen reuck/ wert ghenaemt Benjuin de boninas, dat is: soo veel als Benjuin van bloemen/ ende dat om haer welrieckentheyt; den tweeden Benjuin is ghenaemt/ Benjuin Amendoado, dat is: Benjuin van Amandelen/ om datse ghemenckt is met stucxkens witte Benjuin, ende leydt onder een met het zwart/ alleens oft het Amandelen waren/ die overmidts ghespleten zijn; Dese Benjuin en is soo goet niet/ overmidts dat die witte Benjuin vande oude boomen is/ ende en heeft so goeden reuck en cracht niet als die swarte/ alleen daerom wertse met die swart gemenct/ om datmense also te beter soude moghen vercoopen: Dese twee soorten Benjuin zijn die beste/ ende worden veel verhandelt/ soo naer

Plaetsen waer dat het Benjuin ghevoert wert.

Arabien/ Persien/ het landt van Ballagatte, China ende ander weghen/ desghelijcks naer Portugael; Den meestendeel van desen Benjuin wast int landt van Sion, eñ by Malacca, Men vindt noch ander Benjuin die slechter is/ welcke wast in de Eylanden van Sumatra ende Iavas; Die inwoonders van daer dese

Men kerft de boomkop datter het Benjuin te beter groeyen soude.

Benjuin wast/ heetense Comingion; die Mooren ende Arabiers/ heetent Lovanjavy; is soo veel gheseyt als Wieroock van Iava; die Decanijns, ende die van Ballagatte, noement Vdo, Men houdt int ghemeen die stammen ofte struycken vol kerven/ om datter also te beter die Benjuin souden uyt vloeyen/ wort in Indien in grooter menighten verhandelt: want is een vande costelijckste specien van Orienten/ om dattet in reuck alle andere Wieroocken te boven gaet.

Dat 72. Capittel.

Van't Wieroock ende Mirrhe.

De beste Wieroock groeyt op de boomen die op steenachtige plaetsen staen.

HEt Wieroock wast in Arabien/ wort ghenheeten/ Lovan; ende van Avicenna, Conder; ende is die Gom die uyt den stam van boomen vloeyt/ gelijck Benjuin; den besten Wieroock groeyt aende boomen die op de bergen/ steen-rootsen/ ende steenachtigen heuvelen wassen: want die op't velt ende 't plat landt wassen/ en gheven soo goeden Wieroock niet/ 't isser in soo grooten abondantien/ datser dickwils hare Schepen met pecken/ ghelijck of het Peck/ Teer/ ofte Spiegel-hars waer/ wort van daer vervoert naer Indien/ China, ende ander weghen/ in groote menighten ende goet coop.

In Arabien wast de Wieroock so overvloedigh datse haer schepē daer met pecken.

Annotatio D. Palud.

Wieroock is tweederley, witte die rondt ende droppelachtigh, welcke die beste is, ende het Mannecken gheheeten wordt; die ander swart, welcke niet veele weerdigh, dan om te roken; In Indien ende by ons ghebruycktmen die Wieroock teghens buyckloop, teghens sieckten des hoofts, catarnen kooren, ende braken, ende in die welcke bloetspyen, vernielt holle sweringhen, ende gheneest versche ende bloedighe wonden.

Die Mirrhe op Indiaensche/ Bola ghenaemt/ groeyt op de selfde manier van Benjuin ende Wieroock/ comt oock uyt Arabien Felix: maer meest uyt het lant vande Abexijns te landtwaerts binnen/ tusschen Moçambique ende 't roode Meer/ datmen oock Paepjanslandt heet/ ende van daer werdt het ghebracht naer Indien ende ander weghen.

De Mirrhe wast ghelijck de Benjuin in Arabia Felix.

Annotatio D. Palud.

Mirrhe is dienstelijck in Medecijnen, om die stonden te dryven, eñ die vrucht; Item in veroude hoesten, eñ in buyckloop, eñ bloetganck.

Dat 73. Capittel.

Van't Manna, ende Ruybarbo.

t'Manna comt uyt Arabien ende Persien in glasen phiolen.

MAnna comt uyt Arabiē ende Persiē: maer meest uyt die Provintie van Vsbeke, ghelegen achter Persien in Tartaryen; Die Manna van daer gebracht comt in glasen phiolē/ zijn stucken vande groote als ghecomfijte Amandelen: maer van een ander fatsoen: want hebben sonderlinghen gheen ghelijckenis/ dan gelijck gebrokē stuckens/ is witachtigh/ vā smaeck bynaest als Suycker: maer wat laf soeter gelijck honich; Die Persianen heetent Xercast ofte Xerkest, dat is te seggen Melck van boomē: want is den dauw die op de boomē valt/ ende also blijft hanghen aende bladen/ gelijck het water dat aende goten ofte daken bevriest al druppende/ wert alsoo vergadert ende bewaert in glasen phiolen/ ende ghebracht naer Indien ende alle wegen: want gebruyckent in Indien veel in alle purgatien; Daer is een ander soorte van Manna ghenaemt Tiriamjabijn ofte Trumgibijn, welcke vergaertmen van andere bladen ende cruyden; dese comt in cleyne stucxken/ vande groote van kennipsaet ende wat grooter, is van coleur root ende rosachtigh/ sommighe meenen dat dese Manna aende stam vande boomen groeyt/ gelijck die Gomme/ wort veel gebruyct in Ormus ende Persien in purgatien: maer in Indien so veel niet als d'eerste; daer is noch een ander soorte welcke comt in groote stucken met die bladē/ onder een ghemenckt/ is ghelijck het Manna van Calabryen; dit comt over Bassora uyt Persien naer Ormus ende Indien/ ende is het dierste van alle d'ander; daer comt oock altemet Manna in leeren sacken ofte flessen/ diese in Turckyen ende Persien gebruycken om te reysen/ ende is gesmolten gelijck honich: maer van coleur witachtigh/ en van smaeck gelijck alle d'ander soorten van Manna, ende wordt altesamen gebruyct tot purgatien ende andere medicynen.

Wat dat Manna is, eñ hoe dat het groeyt.

Manna ghebruycken de Indianen in alle purgatien.

Root eñ rosachtigh Manna.

Manna met de bladen onder een ghemenght.

Manna in leeren sacken om te reysen.

Annotatio D. Palud.

Manna purgeert seer saechtkens die galle, versaechtet ende lindert die scherpheydt des keels, des burstes ende der magen, zy lescht den dorst: maer om dat zy swacklijck purgeert, soo wort hare cracht vermeerdert met Thijm ofte Ysop, met stercke purgatien vermenght, doen die selvighe haer operatie perfeckter ende volmaeckter, om haer lieflijcke soeticheyt, die de natuere aenghenamer is.

Rhabarbo is een wortel die in China wast.

Eñ om dat het sonderlingh geen coopmanschappe en is / soo wil ick't daer by laten blijven. Eñ aengesiē dat wy zijn sprekende vāde Medecijnen tot purgatie dienende/ soo willen wy een cleyn vermaninge doē / vande wortel diemen noemt Rhabarbo, hoe wel datmen daer sonderlingh gheen sekerheyt af en heeft/ hoe ofte op wat manieren datse wast/ doch is verseker op anders gheen plaetsen te wesen/ dan in China te landewaert binnen / wordt meest ghebracht over landt/ deur die Provintie van Vsbeke, daer ick hier boven af vermaent hebbe/ (welcke Provintie leyt in Tartaryen, ende confineert ofte paelt aen d'een zijde aen China, ende streckt alsoo achter Indien tot Persiē toe;) Vā dese Provintie comtse tot Ormus, ende so naer Indien/ hoewel te water oock ghebracht wordt: maer om datse soo goet niet en is/ ende haester verrot en verderft/ dā als sy te lande comt/ so wortse meest te lande ghebracht/ die meest gheacht ende beter vercocht eñ ghewilt wort/ op dese manier/ (te weten/ van China deur Vsbeke, ende alsoo deur Turckyen) wertse ghevoert naer Venetien/ ende also verspreyt deur dese landē/ waer door die Rhabarbo van Venetien beter is/ om datse over landt comt / als die in Portugael ghebracht wert te water / ende oock alle dingen ende cruyden die de Medicynen zijn aengaende / om datse haer beter conserveren te lande als te water / waer door weynigh ghebracht werden over Zee: maer is een handelingh die meest te lande ghebruyckt wert / nae Venetien toe/ eñ oock om dies wille datter die Portugesen niet seer in bedreven eñ weynigh behanghen zijn met eenighe curieusheyt/ haer ghenoeghende met die ghemeene waren ende coopmanschappen die alle Man bekent zijn/ sonder verder te pretenderen: want met ander dinghen weynigh bekommert zijn.

Oorsaecken waerom de Rhabarbo te lande in Indië gevoert wert.

Dat 74. Capittel.
Van't hout Sandalo.

Driederley Sandalen/ wit/ geel/ ende root.

Het beste Sandalo comt uyt Tymor/ daer geheele bosschen vā Sandalen zijn.

DAer zijn drie soorten van Sandalen, te weten/ wit/ geel/ ende root: het wit/ geel/ en oock 'tbeste / comt meest uyt het Eylant Tymor, 'twelcke leyt by de Iavas; Dit Eylandt heeft geheele bosschen ende wildernissen van Sandalen, te wetē/ wit ende geel/ en van hier wort het verboert deur gheheel Indien/ ende naer alle weghen/ ende drijven daer eenen grooten handel met; Het root Sandalo wast meest op die custe vā Choramandel ende Tanassarijn, (welcke is int lant van Pegu; Die boomen van't Sandalo zijn gelijck Note-boomen/ hebben een seker fruyt ghelijck Kersen ofte Criecken; is eerst groen daer naer zwart / doch en is van gheender waerden ofte smaeck: want valt terstont af/ alleenlijc het hout vande boom/ welcke is die Sandalo, wort ghenamt vande inwoonders daer't wast Chandanacon; Die Decanijns, Gusaratten, Canarijns, ende ander Indianen heetent/ Sercandaa; Die Arabiers ende Persianen / Sandal; waer van het die Portugesen oock Sandalo noemen: Het geel ende wit Sandalo wordt in groote menighte ghesleten / in geheel Indien vande Indianē / so wel Mooren/ als Heydenen/ eñ Ioden/ wie dat het smalent ofte stotē met water/ tot dattet blijft ghelijck pap / als dan besmerense met / ende latent so aen't lijf droogen: want vercoelt seer het lichaem. Eñ oock om dat alle die Indianen groote vrienden zijn van welrieckende dinghen.

Ghedaente vande Sandalo boomen/ en vruchten.

Hoe de Indianen Sandalo bereyden ende waer toe dat sy het gebruycken.

Indianen zijn vrienden van welrieckende dinghen.

Annotatio D. Palud.

Het witte, ende geele, ofte bleecke Sandalen hout, ghebruycken wy oock met roose water, teghens hittighe pijne des hoofts, sulcx aenstrijckende, alle dese houten soo wel het roode als dat witte ende geele, zijn goet in heete kortsen; ghestooten ende ingedroncken zijnde, doen voordeel die heete maghen, als oock met roose water opgheleydt in brandende koortsen; Boven desen so stercken niet alleen die Sandalen: maer vervrueghen oock dat herte, worden daeromme met groot voordeel vermengt onder hertsterckende Medicynen, ende die tegens dese cloppinghe ghemaeckt werden.

Het root Sandalo wert in Indien weynich ghesleten/ dan ghebruyckent alleenlijck tegen heete coortsen/ daer met besmerēde die polsen vande armen / ende slaghen van't hooft/ ende 'tvoorhooft: maer dit root Sandalo wert veel verboert naer ander landen: want is seer medicinael tot veel dinghen / ende die Indianen maken daer oock hare Afgoden ende Pagodes af / om datse te costelijcker souden wesen.

Root Sandalo is seer medicinael.

Dat 75. Capittel.
Van Palo de Cebra, ofte Slanghen hout.

HEt Slangen hout is meest in't Eylandt van Seylon, is eenen leeghen boom/ wesende dē wortel vāde boom het Slanghen hout / 'tis van coleur wit/ treckende een weynigh naer't geele/ seer hart/ ende int smaken bitter/ wordt seer ghebruyckt in Indien / malent ghelijck Sandalen met water ofte wijn/ ende drinckent alsoo int lijf/ is seer goet ende gheexperimenteert tegen alle heete coortsen / een Once ghenomen ghewreven ende met water vermengt/ eñ teghen alle fenijn eñ andere veele siecken als Colica, ofte Bort/ wormen/ ende alle vuyligheyt/ en conwigheyt int lijf/ eñ is principalijck teghen eenighe beten van Slanghen/ waer van't den naem heeft: is eerst in kennisse gecomen door een beestgien / Quil ofte Quirpele gheheeten/ welcke is vande groote ende bynaest ghelijck een Fret/ daermē alhier die Conynē met uyt die hollen jaecht ende vanckt / welcken veel in Indien in die huysen heeft om tijt verdrijf/ en oock om die Ratten en Muysen te vangē/ en te veriagen: Dit beestgien is uyter natuere groot vyant vande Slanghen / soo dat waert die sit salder teghen vechten/ ende om dat het dickwils vande selfde ghebeten wort/ so weet het hem terstont te cureren met dit Slangen hout/ 'twelcke in Seylon veel is / alwaer veel Slangē als oock dese beestgiens zijn/ in somma dat alwaert noch soo ghewont / ende van dit hout ghegheten hebbende/ is terstont ghenesen al of het noyt quaet gehadt hadde / door dese experientie hebbent die inwoonders leerē kennen/ ende beginnen te estimeren/ eñ is ghe-probeert en goet ghevonden tot veel cranckheden/ als boven/ waerom het nu seer getrocken eñ voor groote coopmanschappen in alle landen verboert wert/ als oock naer Portugael ende herwaerts over.

Plaets/ ghedaente/ ende wortel van Slange hout.

Slangh hout/ goet tegē heete coortsen/ fenijn/ &c.

Door wie het Slangē hout inde kennisse ghecomen is.

Beestkens in Indië Quirpele gheheeten/ zijn vyanden vande Slanghen.

Cureeren haer selven met Slangē hout/ van Slangen ghebeten zijnde.

Garcius ab horto beschrijft driederley aert deses houts diemen daer af lesen mach.

Annotatio D. Palud.

Tweederley Slanghen hout is by my te sien, eenderley dat van Muygens alhier beschreven wort.

wort, een wortel wesende van een boom, wit ende bitter van smaeck, met een rouwe aschverwighe bast; Het ander is my ghesonden uyt Sivilen, van den hoogh-gheleerden Heer Doctor Simon van Tonar, welcke van der dickte eens arms is, met een bast bedeckt, eenighsins ghesprenckelt ofte ghemarmelt als een Slange, oock inwendigh wit, ende bitter van smaeck.

Dat 76. Capittel.
Van't hout Calamba, alias Lignum Aloes.

Plaetsen waer het Lignum Aloes gevondẽ wert.

HEt Lignum Aloes datmen in Indien Calamba ende Palo d'Aguilla heet/ is meest in Malacca, in't Eylandt van Samatra, in Camboja, Syon, ende die omligghende contreyen; Die boomen zijn gelijck Olijf-boomen/ ende oock wel grooter/ alsmense af hout soo en rieckt het soo wel niet door de groenigheyt: want hoe't drooghet is hoe beter rieckt/het beste ẽ dat meest rieckt is het binnenste van't houdt/het eene is beter alst ander/ 'twelcke die Indianen terstont weten t'onderscheyden; het beste ende fijnste heetmen Calamba ende 'tander Palo d'Aguilla; om nu te kennen welcke 'tbeste is/ soo is te weten/ dat het gheene dat zwaer weeght/ hebbende zwarte ende bruyne aderen/ ende dat veel olye ofte vochtigheyt van hem geeft/ 'twelck men erkent by't vier/ is het beste/ ende oock hoe het grooter ende dicker is/ hoe beter/ ende meerder virtuyt heeft; Van dit hout maecktmen veel costelijcke dinghen/ende heeft een sonderlingen ẽ precieusen reuck/ wort uyter maten veel gheestimeert/ principalijck het Calamba. alst goet is wort dickwils teghen Gout ende Silver opghewegen: Het Palo d'Aguilla is naer't Calamba in grooter weerden gehouden; Daer is noch een ander Palo d'Aguilla, 'twelck men noemt Aguilla brava, ofte wilt Aguilla, wort oock seer geestimeert: want die Indianen ghebruyckent om hare Bramenes ende Heeren met te verbranden als sy doot zijn/ om dat het costelijck is/so ist een groote eere die daer met verbrant wort/ghelijck die by ons in Marmor-steenen graven begraven wort: maer en is niet te gelijcken in estimatie by't ander Palo d'Aguilla ende Calamba; Het wilt Aguilla wast meest int Eylandt van Seylon, ende op de custe van Choramandel, ende 'tbeste Palo d'Aguilla ende Calamba, wast byde landen van Malacca; Van dese costelijcke houten ghebruycken sy veel in Indien/ om Pater Nosters/ Vijftighen/ ende Cruycefixen af te maken/diemen in grooter weerden hout/ende is oock wel om te estimeren: want inder waerheydt een seer schoonen reuck is/ die van alle ander houten te boven gaet/dierghelijcke oock nieuwers anders ghevonden werdt/ als op die plaetsen verhaeldt.

Ghedaente vande boomẽ.

Kenteeckenen van't beste Lignum Aloes.

Goet Lignum Aloes teghen Gout en Silver opgheweghen.

De Indianen verbranden haer Heeren met Lignum Aloes/ gheheeten Palo d'Aguilla.

Pater Nosters/ vijftighẽ/ ende Cruycefixen vã Lignum Aloes in Indien seer ghemeen.

Annotatio D. Palud.

Lignum Aloes, Agallochum Xylo, alias Paradijs hout; op Arabys, Agalughen ende Haud; van die inwoonders van Gusaratte, ende Decan, Vd; in Malacca, Garro; ende dat alderbeste Calamba.

Van dit hout heb ick veelderley specien, alle seer lieflijck van reucke, ghesprenckelt ende gheplekt, ende vol vettigheyt, daer by swaer ende dicht, dit hout ghebruyckt ende inghenomen doet een goeden asem maecken, is oock seer dienstlijcken teghens een slappe ende voechte maghe, die geen spyse aenneemt ofte behout; oock soo ist goet die een swacke lever hebben, die aen't roode Melisoen, ende aen't Plueris ligghen.

Dat 77. Capittel.
Van die wortel China.

DIe wortel China is eerst in Indien gecomen ende bekent geworden/ int jaer 1535. want te voren en wistmen daer niet af/overmidts datmen doen cureerden die pocken('twelcke in Indien een daghelijckse sieckte is)met het hout genaemt Gwaycan, uyt Spaensch Indien ghebracht/ ẽ worden daer bynaer met Gout opghewoghen/ ende gelijck als het lant van China seer onderworpen is die sieckte vande pocken/ soo schijnt het dat Godt haer weder heeft willen gheven: dese wortel tot een remedie/ ende sint datse in Indien bekent is geworden/ hebben anders gheen remedie willen gebruycken/ om dieswille datser wel niet vinden/ende oock die beste vande werelt is/ waer door men altans aldaer gants niet eens acht noch weet maert vande pocken/ende wert veel lichtelijcker ghenesen als eenighe andere siecken/ oock soo en ist aldaer gantsch gheen schande/al heeftmense drie ofte viermaels ghehadt; Dese wortel wert daer nu in so grooter abondantien ghebracht ende ghebruyckt/ dat sy seer goet coop is: want gelt ten alderhoochsten niet meer als ẽ halve Pardaw 'tpont/welcke is naer Portugaelsche Munte te rekenen een Teston ẽ halve; Die crancken ghebruyckense op dese naervolghende manier/ nemen die wortel ende snijdense in cleyne stucxkens ende schilfertgiens tot het ghewichte van een Once/ welcke sy sieden in drie cannen waters/ ende laten 'tselfde sieden tot dat die helft gheconsumeert is/ende dit alle daghen versch gesoden/ ende men en moet anders niet drincken dan dit water/ ẽ eetent Beschuyt sonder yet anders/ dan ghebraden cleyne kiekens/ sonder eenigh smeer/smout/sout/noch eenighe sauce/ dan alleenlijck drooch met het beschuyt; Dit is den cost van't middagh-mael; Des avonts wat Rozijnen ende gheroost broodt/ wilmen/ met honich ende niet meer/ ende alle daeghs tweemaels wel ghedeckt/ al doende wat mogelijck is om te sweetẽ/elcke reyse een ure ofte anderhalf/en dit tot dertigh daghen toe/ hem immers wel wachtende voor de Lucht ende windt/ die ooren ende 'thooft altoos wel bedeckt houdende/ en blijven altoos in huys/ hem boven al wachtende van ghemeenschap ofte accessie met Vrouwen te hebben/ onderhoudende dese punten als ghesseydt is/ sal sonder twijfel baet vinden/ ende soo die wortel eenighe cura doet/ so salment by dese teeckenen verstaen: die pijnen in alle ledẽ/ende principalijcken inde litmaten vermeerderẽ/ welcke een goet teecken is/ dat het zijn operatie doet ende die leden duersoeckt; Dese pijnen sullen altoos vermeerderen tot vijfthien ende twintigh daghen toe/ jae somtijdts tot 25. daghen/ daerom die't wil ghebruycken en moet niet despereren: want sal alles sonder twijfel ghescheiden/ ghelijck ick u hier segge/ een dagh/ twee/ drie/ min ofte meer/ die 25. daghen ten hooghsten ghepasseert wesende/ so sullen die pijnen weder beghinnen te verminderen/ met so grooten verlichtinghe/ dat binnen die resterende vijf daghen/ waermede die dertigh

Pocken een daghelijcksche sieckte in Indien.

De Indianen achten de pocken niet [...]

Manier hoe datmen de wortel China ghebruyckt teghen de pocken.

Middaghmael [...]

Kenteecken waer by men [...] wortel [...]

Patienten [...] werden.

dertigh vol zijn / die gheheele pijne wech wesen sal / soo dat het lijf ende alle leden soo fris ende geras sullen blijven al of het noyt eenighe cranckheydt ghehadt hadde / achtervolghende slechts dese voorseyde ordinantie; ende hoewel dat die Wortel van Chyna, ende 'twater daer van ghesoden / een groot appetijt en graghe Maegh maeckt: niet teghenstaende moetmen hem in alle manieren wachten / weynigh ende met gheregeltheyt t'eeten / ende dat op die manier boven verhaelt: want soo men een dagh / ja een ure / hem te buyten ginck soo waert al om niet watmen ghedaen hadde / ende souden weder op een nieuw moeten beghinnen. Oock is te verstaen / dat hoe die Pocken ouder ende van langher tijden zijn / hoe datse dese Wortel beter geneest / ende oock hoe die persoon ouder van jaren is / om dat alsdan die humeuren min zijn: Als nu die dertigh daghen om zijn / soo moetmen hem noch wachten van andere dranck te drincken / waer toe moetmen bewaren het suytsel ende die schilverkens van die Wortel die alsoo ghesoden is gheweest / elcke once op zijn selven / ende nemen daghelijcks weder een vande voorseyde hoopkens ofte oncen ghesoden Wortel / ende siedender een pot met soo veel waters als ghy daghelijcx van doen hebt om te drincken: maer dese siedinge en sal niet gheschieden als die eerste met eenige consumatie / dan maer slechtelick eens opgesoden; dit water salmen noch op dese manier drincken 20. ofte 30. daghen / ende wachten hem noch van visch ende groove en swaere spijsen / als Ossen / Koeyen / Verkens vleysch en dierghelijcken; desghelijcks hem noch wachten vande lucht ende wint / waer mede het lichaem weder gheel tot perfecte ghesontheydt comen sal / ende naer dat die 20. ofte 30. daghen alsoo om zijn / soo machmen weder allencskens beghinnen alle dinghen t'eeten ende te drincken; doch die eerste 30. daghen om zijnde / machmen altoos wel uyt gaē met goet regart ende opsicht / ende is niet van noode meer te zweeten / dan alleenlick d'eerste dertigh dagen. Oock so moetmen weten dat die dese remedie wil ghebruycken / goet te wesen eermen beghint / een goede purgatie te nemen / ende als die eerste 15. daghen om zijn een ander / ende die dertigh dagen om zijnde noch een / waer mede te beter zijn operatie doen sal; hier door sal sonder twijfel met Gods hulpe so cloeck en ghesont werden als opt te voren / ghelijck alsmen in Indien aen duysenden gheexperimenteert heeft. Dese Wortel en is niet alleen goet voor de Pocken en Lenten / te ghenesen / maer oock alle gichten / vercoutheden / te weten / leden die verstijft ende vercout zijn / ende 't Fierecijn; want den Keyser Carolus quintus heeft die ghebruyckt en hem daer wel met ghevonden. Men moet geadverteert wesen dat hy op alle tijden vanden jare niet goedt en is om te ghebruycken: want inde Hoetsdaghen en oock inde Somer ist seer quaet om die hitte / als oock des Winters om die coude; maer moet gebruyckt werden inde Lenten ofte Herfst / dan is het den bequaemsten tijdt / doch altoos met raet van goede Medicijnen / om t'aenmercken die persoonen / inclinatie / complexie / en den ouderdom van dien / den tijdt van't jaer / en oock die gelegentheyt ende clyme van't landt; die manier boven verhaelt / is ghelijck alsment ghebruyckt in Indien: maer in Chyna / welcke is couder landt / en heeft bynaest dien clyma / van dese landen useren 'tselfde water sterker ghesoden / want doen wel twee oncen Houdt in vier kannen / ofte anderhalf once / ende latent sieden tot dat het water tweederdendeel gheconsumeert is / 'twelcke Indien niet en wil ghehenghen door de hitte van't landt; men moet oock verstaen als datmen eerst wel moet considereren die persoon ende sieckte: want soo die cranckheydt niet seer groot en waer / moeten weynigher Wortel nemen ende minder water laten consumeren in't sieden / ende jonck wesende moet het sterker drincken als een ouden / om dat die meerder humeuren heeft: is oock te verstaen / dat wanneermen die Wortel ofte 't Water daer van ghebruyckt / sonder yet quaets te hebben / soo salt het goedt bloedt ende vleys verteeren ende consumeren / ende groot quaet doē / daerom moetmen altoos wel goeden raedt nemen eerment gebruyct / ende so men het te heet en te veel neemt / soo verbrant het Long en Lever / en soude een vol bloetzweeren / schurft / rappigh en ander dierghelijcke cranckheden aenjaghende / soo datmen daer naer weder ghenoech te doen soude hebben om 'tselfde weer te verdrijven / ende van d'een sieckte in d'ander vallen / ofte mischien ergher als d'eerste: alle 'twelcke alhier hebbe in't corte willen verhalen / om alsoo yemandt die't niet en wist te adverteren het ghebruyck daer van / ende die deucht van dese wortel van diet met verstant ende op zijnen tijdt ghebruyckt: Want menigh haer welvaert daer aen te kost legghen / ende dat meer is / al haer leven ontrooft blijven van haer ghesondtheydt / dat met soo cleyne kosten / ende soo lichtelick te cureren is. Het schuym van dit voorseyde water is oock goedt teghen alle wonden ende ghezwellen vande selfde Morbo Napolitano, ofte die Fransoysche Maselen. Die beste Wortelen zijn die swaertste / met weynigh knuysten en wit van binnen: want die rootachtighe zijn soo goet niet. Dit Houdt ofte den Boom daer van wast ghelijck een Haghe / recht boven die aerde / van drie ofte vier spannen hoogh / ende die wortelen daer van is het Houdt van Chyna ofte Pock-houdt; als sy noch groen zijn / soo eetmen die rauw / ende ghesoden smaken bynaer ghelijck Suycker-riet: maer soo soet niet; Den Boom heeft weynigh bladen / zijn bynaest ghelijck die bladen van een jonghe Oraengien boom: Dese planten ofte boomen heetmen in Chyna Lampaton, naer informatien vande selfde Chynen / waer mede ghenoegh is vande Wortel van Chynen / alsoo ghenaemt / om dat sy nieuwers ghevonden en werdt als in Chyna: en wat daer meer van te segghen is / dat laten wy die Medecijnen ende andere die het hare daghelijcksche handel is / en daer beter ervarentheydt in hebben.

In 30. daghen wyse gantsch ghenesen vande Pocken.

Oude pocken beter genesen als jonghe.

Ander manier om de pocken te ghenesen.

Onderwijs hoe vermaen men der Pocken ghenesinghe aenvanghen sal.

Het Pockhout ofte de Wortel van Chyna is goet voor Gicht ende ander ghebreken.

Sekere tijden int jaer daer men de Wortel van Chyna ghebruycken ende niet ghebruycken mach.

Datmen op sekere tijden d'inclinatie der plaetsen ende nature des menschen moet waer nemen.

Hoe die van Chyna desen dranc bereydē.

Nae des patienten ouderdom nature en siecte moet men den dranc temperen.

Waerschouwinge ende redenen waerom ghesonde lieden desen dranck niet licht gebruycken sullen.

Het schuym deses dranckx is mede goet voor de worden ende ghezwellen der Fransche Maselen.

Gedaente des wortels ende waer by die beste ghekent worden.

Pockhout wort in Chyna Lampaton ghenoemt.

Annotatio D. Palud.

Die wortel van Chyna is by die Ægyptenaren gants ghebruyckelick, niet alleen tot Pocken, maer oock tot veelderley ander sieckten, insonderheydt die afgaen ende uytgheteert ofte magher zijn; soo koken zy die wortel Chyna in Hoender sop, ende geven sulcken decoctie vele daghen, daer door zy gheheel vet worden, ende schoon van aenghesicht.

Die wortel Chyna verdroogt seer ende drijft den sweet wederstaet vuylnisse, bevestight ende sterckt die Lever; gheneest het Water en bose

Sweeten, Schorftheydt ende Melaetsheydt; is dienstigh den Pockighen luyden; zy sterckt die uytdrooghende menschen, ende is bequaem teghens grove ende verharde Milten.

Dat 78. Capittel.
Van't Amfion, alias Opium.

Plaetsen daer Opium van daen comt/ met onderscheyde daervan elck by kennē can/ ende waer vā het ghemaect wordt.

HEt Amfion, alsoo ghenaemt vande Portugesen/ vande Arabyers/ Moorē eñ Indianen Affion; in't Latijn Opio ofte Opium, comt uyt Cairo in Egypten/ uyt Aden, op de custe van Arabyen/ den hoeck van't roode Meer/ eertijts de Portugesen toebehoort: maer het meestendeel uyt Cambayen ende oock van Decan; Dat van Cairo is witachtigh/ en wordt ghenaemt Mecerij; dat van Aden, ende die omligghende plaetsen by de mondt van't roode Meer/ is zwertachtigh ende hart; dat van Cambayen ende Decan comt is morwer ende rosachtigh. Het Amfion wert ghemaeckt vande slaep-bollen/ eñ is de Gom die daer uyt vloeyt/ waer toe men die op snijt ende kerft. De Indianen useren Amfion veel te eeten/ namelicken die Malabaren/ al waert voor een groote coopmanschappe van Cambayen ende ander weghen ghebracht wort; Die het ghebruyckt om te eeten/ moet het alle daeghs ghenutten/ ofte souden sterven ende gantsch verdrooghen; beginnent alleenskens t'eeten/ ende als sy het in ghewoonte hebben/ eetent daghelijcks 10. ende 30. greynen ghewichts/ ende meer: ende so het geschiede hen vier ofte vijf daghen faelgeerden/ souden moeten sterven/ van ghelijcken/ die het noyt ghegheten en heeft/ willende t'selfde terstont beginnen t'eeten/ so veel als de ghene die het ghewoon ende in ghebruyck heeft/ souden daer oock af sterven: want ghelooft wel een materie van vergift is. die het eeten gaen altoos half slapende; eetent veel om niet te ghevoelen eenighen arbeydt ofte ongemack: maer ghebruyckent meest om die oncuysheyt: want maeckt dat een persoon zijn zaet langh op hout ende verlanckfaem comt/ t'welcke die Indiaensche vrouwen geerne hebben om met den man gelijckelick haren natuer te volbrenghen; doch die't veel eet eñ useert wortet metter tijt gheheel impotent eñ onvruchtbaer af/ want verdrooght eñ vercout geheelick het zaet vande persoon diet ghebruyckt/ gelijckt de Indianen selfs betuyghen/ waerom het van die groote Heeren seer weynigh gebruyckt wort/ dan alleenlick om oorsake boven verhaelt.

Wie door het eeten eñ niet eeten van Opium in peryckel van sterven gheraken.

Sonderlinge vreemde maniere om daerom den Opium ghebruyckt wordt.

Door te veel Opium te gebruycke wort men impotent.

Annotatio D. Palud.

Opium ist sop van swerte Heulbollen, ende is tweederley, eens soort uyt die bladeren ende bollen te samen ghepersst wordt, 'twelck die Griecken Meconiū heeten; het ander vloeyt uyt de Bollen, een weynigh ghesneden wesende, 'twelck het oprechte Opium is; het beste is swaer, dicht, vast, bitter in smaeck; in't ruycken slaep verweckende; ende twelck in't water lichtelicken smeltet, sacht, wit, sonder grofheydt ofte korlen, &c. Die Turcken noement Maslack, ende eetent daghelicks een Erwitte groot, niet om den slaep daer door te voorderen, maer het ghemoet te stercken; gebruyckent in sonderheydt ten oorloch gaende, meenen dat zy daer door ghehart worden ende dat zy vele ghenoechlicke plaetsen inden slaep sien, ende met schoone vrouwen converceeren; doch siet men dat die ghene welcke het Opium daghelijcks ghebruycken, dom ende slaperigh worden, ende wanckelbaer in woorden ende wercken, dat het met haer qualick te handelen is.

Dat 79. Capittel.
Van't Bangue.

BAngue is oock een gemeene cost vande Indianē/ dienende tot die selfde effecten als het Amfion; is een zaet gelijck Kennep-zaet/ maer wat cleynder/ eñ oock so wit niet: desghelijcks daert aen vast is ghelijck Kennip/ dan en heeft geen schillen om yet af te maken. Die Indianen eeten dese zaden ofte die bladen daer van ghestooten/ segghen/ goet appetijt maeckt/ doch gebruyckent meest om die vrouwen te ghelieven/ soment meest eñ ghemeenlick gebruyct/ eñ inde winckels vercoopt/ is te samen ghemengt/ te weten/ het poeyer van dese bladē ende wat van't zaet: doender oock groene Arecca onder/ om een droncken ende vyaer uyt zijn selven te maken/ eñ somtijdts mengent oock by wijlen met Notē Muscaet/ Folie ofte Massa/ t'welcke haer oock droncken maeckt; andere/ te weten de rijcken eñ machtighen/ doender Naghelen/ Camphora/ Ambar/ Mosseliaet ende Amfion onder; als oock die Mooren segghen/ een vrolijck maeckt/ ende verghceten doet alle arbeyt eñ quellagie/ sonder eenighe swarigheydt te ghedencken/ dan alleen te lacchen/ voorden ende gheruftelick te slapen. Die lichte vrouwen gebruyckent altemets als sy pewors willen eenigen man gheselschap houden om vrolick te wesen/ ende alle fantasien ende druck achter den rugge te stellen. Is eerst geinventeert ghewee st vande groote Capiteynen ende Soldaten als sy langen tijdt int velt ghelegen hadden met waken ende ongemack/ en haer eens begeerden te vermakē/ alle fantasien uyt het hooft stellende/ so gebruyckē zy 't Bangue op de manier als boven: doet de ghene die het eet seer schuymen/ ende siende uyt al oft sy gantsch droncken eñ by naer half sot waren/ niet doende dan lacchen ende altoos vrolijck te wesen soo langhe als die operatie duert. Wort seer vande Indianen gheuseert/ eñ oock wel mede van sommighe Portugesen: maer meest vande Slaven/ om altemets haren arbeydt ende slavernije te verghceten/ in somma in eenen cleynen troost ende remedie teghens die Melancolye.

Ghedaente van Bang[ue] hoe het [...] ende waer [...] het nut is.

Hoemen be[...] reyt om [...] sijf droncke[n] mede te m[a]ken.

Remedie [...] swaermo[e]dighey[t] ande[r] [...] gien te [...] bypwen.

Beschrijvinge [...] Camphora [...] veel soorte[n] ende waer die te becomen sijn.

Hoe de [...] van [...] eerst [...] to ghe[...]

Annotatio D. Palud.

Bangue wordt oock vele in Turckyen ende Ægypten ghebruyckt, wordt op dryerley manieren ghemaeckt, hebbende oock dryerley onderscheydelicke namen; Het eerste noemen die Ægyptenaren Assis, 'twelck is poyer van Kennep ofte Hennep bladeren, met water tot een pasta ofte deegh ghemaeckt, daer af zy vijf ofte meer stuckxkens eten, soo groot als Castanien, van't welcke de ghene die sulcks ghegheten hebben, een ure daer nae niet anders worden dan of zy droncken waren, met ontsinnigheyt; worden van selfs ghelijck oft zy opghetrocken waren, ende haer verschijnen vremde ghesichten, daer in sy groote vermakelickheydt hebben; Dit ghebruyckt het ghemeene volck, om dat het van cleyne prijs is; Soo ist oock gheen wonder dat sulcks van't Hennep ghschiet: want na Galeni opinie, Hennep het hooft boven maten vervult; Het tweede noemen zy Bosa, twelck stercker is dan Assis, wordt ghemaeckt uyt het meel

Hoe den ver[...] uytde Cam[...] phora ghesu[...] vert wort.

Waer met Camphora vervalst wo[rt]

meel van Lolium, dat wy oncruyt ofte Dronckaert heeten, ende uyt Kennep zaet met water op vorighe maniere; ander persen hier uyt dat sop ende gheven dat. Het derde wert genoemt Bernavi, t'welck het oprechte Bangue is, dat zy uyt Indien bereydt krijghen, op maniere van Huyghens beschreven, daer af zy ontrent een once nemen, ende werden met den eersten vrolijck, spreken veele ende singhen lichtveerdighe Liedekens, lacchen oock boven maten, ende bedrijven vele vrolijcke sotternyen, welcke sotternye bycans een ure duert; daer nae werden zy verweckt tot toornigheyt, ende tot kijven ende vechten, t'welck oock weynigh aenhout; alsdan werden zy met droefheyt overvallen ende met vreese, dat zy wel ghestadigh schreyen souden, in't leste van alle dese sotternyen moede gheworden zijnde, vallen zy in slaep, ende vande slaep opwakende, comen weder tot haer selven. Dit wordt vele ghedaen van die sotte personagien ofte Guychelaers op gastmalen, om de gasten te vermaken. Die Egyptenaren ghebruycken noch een ander soorte dat zy Bers heeten, t'welck te segghen is, ghesontheydt van een ure, wordt ghemaeckt uyt witte Peper, wit Bilzen zaet, van elck vijf loot, Opium derde half loot, Spica Nardi, Euphorbium, Bertram, van elcx j. Mitchals, Safferaen, vijftien scrupelen, alle ghestooten in een marmoren Mortier, ende met Honigh vermengt tot een condijt.

Dat 80. Capittel.

Van't Camphora.

Beschrijvinge vā Camphora hoe veel soortē ende waer die te becomen zijn.

DAer zijn tweederley soortē vā Champhora, te weten/ van Borneo (t'welck de beste is) eñ van Chyna ofte Chincheu, dat op veel naer so goet niet en is; wast aen boomen soo groot als Note-boomen/ ende is de Gom die in't binnenste vande stam ofte boom groeyt/ ende al sweetende eñ dringende met druppelen uyt comt. Dese Champhora van Borneu heeftmen oock in't Eylandt van Sumatra, in Sunda, ende op sommighe andere plaetsen daer ontrent; is vande groote ghelijck een zaet/ in Portugael Milho eñ by ons Geers gheheeten/ van coleur witachtigh: mē heefter van vier soortē/ waer toe de Indianen sekere Siften met gaeten daer toe gemaeckt/ gebruycken/ hebbende d'eerste cleyne gaten/ eñ dat daer deur gaet is t'slimste/ eñ d'ander daer aen volghende/ wat grooter/ ende soo voorts naer advenant/ ghelijck vande Peerlen gesept is/ waer naer het prijs heeft; comt somtijts bevleckt/ te weten/ van eenigh nat ofte ander vuyligheyt/ welcke die Banjanen van Cambayen daer wel uyt weten te wasschen met heet water/ Seep en sop van Lymoenen/ ende settent alsoo te droogen pewers onder die schaduwe/ waer mede weder veel witter als te vooren blijft/ houdende zijn voorighe ghewight; comt oock wel vervalst/ te weten/ met andere Gom ofte Meel van eenighe wortelen/ ghelijck die Indianen dat wel weten te kuyschen in alle hare coopmanschappen. Dit is de rechte eñ waerachtighe Camphora van Borneo ghenaemt/ doch ghelooff wel weynigh hier van in dese landen comt: maer de Camphora van Chyna ghenaemt/ comt van Cincheu, is in grooter menichten/ wert ghebracht in Koecken ofte Bollen/ ende in grooter menichten vervoert/

Hoe den vervalste Camphora ghesuyvert wort.

Waer met Camphora vervalst wort

is goet coop: want een pont van Borneo' gelt so veel als 100. pont van Chincheu, doch die Camphora van Chincheu is ghemenght met Camphora van Borneo', ende weten dat een coleur te gheven/ in sulcker voeghen dat het voor goet ende te goeden wille gesleten wort; ende om dat dese specie ofte materiael so seer geacht eñ gebruyckt wert in alle Medicijnen/ hebbe hier van particulier mentie willen maken/ als oock om dat het een vande principaelste handelinghe vande Indianen is.

Wat Camphora waerdighst is/ eñ hoe die vervalst wort.

Dat 81. Capittel.
Van't Tamarinio.

TAmarinio wast meer deur gheheel Indien/namelicken in't lant vande Gusaratten ende 'tnoorder quartier voorby Goa; De Malabaren heetē Pulij; De Gusaratten ende ander Indianen Ambilij; De Arabyers Tamarindi, overmidts dat Tamaras in Arabyen zijn diemen by ons Daalen heet/ ende om datse de Tamarinio ander gheen beter ghelijckenis weten te gheven als naer de Datylen ofte Daalen/ soo noemense die Tamarindi, (dat is; Tamaren ofte Daalen van Indien/) waerom vande Portugesen oock Tamarinio ghenaemt wort/ als oock de Daalen die veel in Indien uyt Arabyen ende Persien gebracht worden/ die mede als de Arabyers Tamaras noemende. De boomen van't Tamarinio zijn bynaest ghelijck Castanien ofte Note-boomen/ die tacken vol van bladeren hebbende/ met dicht ende sterck hout; het fruyt vande Tamarinio is ghelijck een vingher lanck/ booghsgewijs/ hebbende groene schillen ofte peulen van buyten; ende droogh wesende/ worden grauachtigh/hebbende van binnē corlen vande groote van Boonen de welcke buyten om bedect zijn met het gheen datmen Tamarinio heet/ cleeft aende handen/ want is lijmachtigh/ waer mede alle hare composten in Indien bereyden: want heeft een suerachtige ende rinschen smaeck/ is de beste sause diemen in Indien mach hebben/ ghelijck als by ons Verjuys; en koken nimmermeer Rijs ofte daer moet Tamarinio by wesen/ waer met haren compost (die sy Cartijl noemen) toe maecken/ als op veel plaetsen geroert is; doch die het siet koken en sal daer niet veel lust toe krijghen om t'eeten: want douwent door de vingheren/ dat het schijnen verrotte Mispelen te wesen; niet te min geeft het Rijs eñ kost een schoone rijnsche smaeck. De Tamarinio is oock seer gheexperimenteert goede purgatie af te maken: want de Armen die van weynigh vermoghen zijn/ ende de costen ontsien van Rhabarbo, Manna, ende dierghelijcke costelicke Apoteecks waren/ nemen slechts de Tamarinio met water uytgheperst/ ende het selfde water smorgens nochteren gedroncke/ maect de beste purgatie diemen soude mogen begeeren; is te verstaen als die Tamarinio rijp ofte noch groen is; men gebruyct het oock veel in't koken by de potspijse inde plaets van Azijn; want lieffelicker suer dan Azijn is/ bynaest gelijc groene Cruysbesien ofte Druyven. De Medicijnē gebruyckent dicwils in Purgatiē ende Medicijnen/ met menginge van andere cruyden/ ende doender goede operatie mede; men soutse oock om naer Portugael/ Arabyē/ Persien/ en ander wegen te vervoeren; doch die Indianen bewarense noch wel in hare

Waer Tamarinio meest wast/ eñ hoe het met verscheyden namen genoemt wort.

Fatsoen des Tamarijn boomen ende vruchten.

Smaeck van Tamarinden/ ende hoe de selfde tot sause ghebruyct worde.

Onreyndelijc bereyden der Tamarins sacken.

Hoemen van den Tamarinden purgatie bereyt.

Sap van Tamarinio in plaets van Azijn tot spijse ghebruyct.

Ghesoute Tamarinden in veel landen versonden.

huyskens/ wesende gelijck sy vande boomen comen; is al even eens aenden boom hangende als scheeden van Messen/ dan gaen wat cromachtigh booghsghewijs om/ als ghesept is; men maecktet oock ghesuyckerde Conserven af/ die seer goet zijn; ende dat meer te verwonderen is/ in't wassen van dese vruchte/ is/ dat hem de Tamarindo (te weten/ die lanckwerpende huyskens daerse in is) des snachts op haelt/ ende hem selven onder die bladeren schuylt/ en bedect voor de koelte vande nacht/ ende des daeghs ontdeckt hem weder gheheel bloot ende uytgherect/ ghelijck ick by experientie dickwils ghesien ende daer op ghelet hebbe: alsmense vervoert en vercoopt/ is sy uyt die Huyskens ofte Peulen ende plackense aen malcanderen en maken daer Bollen af/ vande groote van een vuyst: want is lijmachtigh ende cleeft seer aen; is seer ontijch te aensien/ ende noch vuylder te handelen; is in gants Indien seer goeden coop/ door de menichte die men daer overal van heeft.

Conserven vã Tamarinden.

Hoe haer de Tamarinden snachts van selfs voor de coude verberghen/ ende sdaeghs de Sonne weder om soecken.

Hoe de Tamarinden gepact worden.

Annotatio D. Palud.

Tamarinden worden vande Ægyptenaren gheheeten Derelside; die boomen daer aen de Tamarinden wassen, zijn vande groote eens Pruym-booms, met dichte tacken, ende bladerkens ghelijck die Mirthus heeft, ende witte bloemkens gants ghelijck het Orangie bloeysel, uyt het midden van welcke comen vier dunne witte draetkens, dat uyt die Puelē groeyen, in welcke het saet ende de pulpe is, die wy Tamarinden heeten. De bladeren deses booms keeren haer altijt na die Sonne, welcke, als zy onder gaet, te samen sluyten, ende die Puelen verberghen ende bedecken. Tot Alcayro in die Hoven heb ick sommighe van dese boomen ghesien, ende oock een by S. Macarius Clooster, in die woestijne, daer gheen ander cruyden ofte gheboomten wassen. De Turcken ende Ægyptenaren ghebruycken dese Pulpe veele in heete sieckten ende Cortsen, doent in schoon water ende drinckent. Ick hebbe my selven daer mede eens ghenesen, in Syrien, van een sware Cortse. Het is een ghemeene medicijn onder haer luyden, die zy in't reysen door de drooghe woestijne ghebruycken; Item teghens Pest-cortsen ende andere vuyle cortsen, van bilieuse verbernde humeuren, ende teghens hitte der Lever ende Nieren zijn zy seer goedt. Men mach noch by my sien die gheheele Huyskens ofte Puelen van de Tamarinden, ghelijck zy daer wassen, als oock de bladeren met die Canna fistula, van my in Ægypten gepluckt. Die bladeren vande Tamarinde boomen, worden ghebruyckt in Ægypten teghens der kinderen Wormen; ende de jonghe Puelen, ghelijck oock die van Cassia Fistula, worden veele in Ægypten in Honigh van S. Ioannis Broodt ofte Suycker gheconfijtet, ghelijck ick daer groote potten vol van over ghebracht hebbe.

Cassia Fistula goedt tot purgatien/ etc. ende wã waer die meest cõt.

De Canna Fistula, die oock veel gebruyckt wert tot Purgatien ende andere dierghelijcke Medicijnen/ is oock veel in Indien/ als oock in Cambayen, Syon, Malacca, ende die omligghende landen; ende om datse van ghelijcken in Spaensch Indien ende meer andere plaetsen is/ ende ghenoegh bekent/ wil dit over slaen ende andere materien roeren die minder in kennisse zijn/ etc.

Annotatio D. Palud.

Dese boomen heb ick seer veele in Ægypten ghesien by duysenden, insonderheyt ontrent Damiata, een seer ghenoechlicke stadt van Ægypten, ligghende op die Nylus, vast op ghelijcke maniere als Campen op de Isel, een mijle weegs van de Zee. De Ægyptenaren noemen die Cassia Chaiarxambar; de boomen daer aen die Cassia wast, zijn in allen ghelijck onse groote Noteboomen, van trunck, tacken ende bladeren, uytghenomen dat die bloemkens gout-gheel zijn, ende lieflick van reuck, daer uyt dan groeyen die groote Puelen, daer in die Cassia is; men confijtet oock dese Puelen, noch cleyn ende sonder hout wesende; die Ægyptenaren ghebruycken die Pulpe van Cassia met slic-Suycker ende t'sop van Calissi-hout tegens Graveel, ende alle ghebreken der Blasen ende Nieren; Item tegens hoestende amborstigheyt met Agaricus, oock uytwendigh teghens heete inflammatien legghen zy die Cassia op. Die meer hier af begeert te weten, lese Mathiolum ende andere Medicijns, die op het alder vlijtighste de Cassia beschreven hebben.

Dat 82. Capittel.

Vande Myrabolanen.

Hoe veel soorten van Myrabolanen daer zijn ende waer sy van daen comen.

DE Myrabolanen vintmen in Indien op veel plaetsen/ te weten in Cambayen, in't landt van Ballagatte, in Goa, in Malabar ende Bengalen, zijn vijfderley soorten/ te weten/ die eerste van de Medicijnen Citrinos ghenaemt/ ende van de Indianen Arare: dese zijn ront/ ghebruyckē die om de Colera met te purgeren; de andere diemen noemt Emblicos, ende die Indianen Amuale, dese ghebruyckense in Indien om t'Leer met te touwen/ ghelijck als de Smac/ ende eeten die oock wel als sy noch rijp ende groen zijn voor apetijt; die derde heeten de Indianen Resonvalle, ende de Medicijnen Indius, dese zijn achtcantigh; de vierde wert vande Medicijnen ghenoemt Bellericos, ende vande Indianen Gutij. dese zijn oock ront; de vijfde en leste worden in Indien gheheeten Aretcan, ende vande Medicijnen Quebulus, dese zijn een weynigh lanckwerpigh rontachtigh met hoecken. De Boomen zijn bynaest ghelijck Pruym-boomen/ dan hebben verscheyden bladeren/ te weten/ elcke soorte op zijn selven; zijn in't ghemeen d'een deur d'ander vande groote en fatsoen gelijc Pruymen/ dan dat sommige cantachtigh en wat ronder zijn/ als boven verhaelt. Drie soorten worden alleen in Indien gheacht ende gebruyct vande Medicijnen/ te weten/ die Quebulus, welcke wassen in Cambayen, Bisnagar en Bengalen, die oock veel in Conserva gegeten ende vervoert worden/ so naer Portugael als ander wegen. Desghelijcks de Setrinos en Indius, die men oock confijt/ wassen in Malabar, in Batecala ende Bengalen, werden oock seer vervoert en ghegeten/ en seer gheestimeert. De Myrabolanen hebben een smaeck als sy rijp zijn/ by naest gelijck onrijpe Pruymen; ende om dat dese materie meest die Apoteckerije en Medicijnen aen gaet/ so wil ict daer by laten blijvē/ hebbet alleenlick willen aenteeckenen als een vande gemeen handelingen van Indien/ etc.

Myrabolanen worden tot Leertouwen ghe[...]

Verclaringhe vande verscheyden namen der Myrabolanen/ [...] van haer daenten/ [...] waer toe [...] nut zijn.

Waer som[...] mighe soo[...] meest wa[...]

Smaeck der Myrabolanen.

Annotatio D. Palud.

Alle dese vijf specien van Myrabolanen worden ons uyt Indien ghedrooght toe ghebracht, ende oock sommighe gheconfijtet in Pekel, andere in Suycker. Die eerste noemen wy: Citrinas ofte Flavas, dat zijn

gheele

gheele Myrabolanen; dese, hoe gheler hoe beter, naer groen streckende, dicht vast gummues ende met een dicke schorse omgaende, purgheren die Maghe van Galle, ende van de derden-daeghs ende andere heete biliyese Cortsen; zijn dienstigh in heete natueren. Die andere noemen wy Indas, dese hoe swerter hoe beter, purgheren Galle, ende insonderheydt die swerte Galle, zijn dienstigh teghens bevinghe der leden, maecken een schoone verwe, ende verdrijven treurigheydt. De derde wordt gheheeten Cepule ofte Chebulæ, dese hoe grooter hoe beter, swartachtich, nae't roode streckende, swaer, ende int water sinckende; purgheren fluymen ende pituite, scherpen het vernuft, ende maeckent ghesichte claerder; worden tot ons oock ghebracht ghecomfijt in Suycker ofte Honich; stercken ende purgheren alsoo die Maghen; ghenesen t'water, ende zijn goet in veroudede kortsen; verwecken oock lust tot eten, ende helpen die concocktie. Die vierde, noemen wy Emblicas, ende die vijfste Bellericas, hebben vast een ghemeene operatie, als die vorige, die men Chebulas heetet: want suyveren het lichaem van die pituite, insonderheydt die hersenen, die Nieren, ende de Maghen, stercken het herte, maecken lust tot eeten, ende stillet braecken. Die Emblicæ worden oock ghecomfyret ende ghegheten tot den selvighe eynde: Alle dese vruchten purgheren, dan op vele een ander manier, als Cassia ofte Manna, ofte dierghelijcke medecijnen, dan doen sulcks door adstrictie ofte tsamen bindinghe, uytpersende dat in die partyen is, &c. Die meer hier af wil weten, die lese Mathiolum ende Garciam ab horto, ende ander.

Dat 83. Capittel.
Van andere Specyen ende Kruyderen van Indien.

Ghedaente van Spiconardus/ ende d'omstandigheden daer van.

DIe Spiconardus wast inde contreyen van Sitor en Mandor, (t'welc zijn plecken die met het landt van Decan ende Dely, by Bengalen zijn palende) wort gesaeyt/ en wast ae plantë van 2. en 3. spannen hoogh (gelijck als't Coorn/) op welcke maniere insgelijcks die aderen/ t'welck het Spiconardi is/ wassen; comen ghemeenlijck terstont dicht by der aerde vande wortel uyt/ en worde also te coop ghebracht in Cambayen ende ander plaetsen/ van waer vervoert werden nae alle weghen.

Annotatio D. Palud.

Die Indiaensche Spica stercke die Maghen, inghenomen ende opgheleydt, ende verteert alle coude affectien.

Het Aloe ghemaect wordt/ waert meest valt en meest vervoert wert

Het Aloe, t'welck die Arabiers heeten Sebar, ende die Decanijns Area, die Canerijns Care, Comer; die Portugesen Azeure; wert ghemaeckt van't sop van een kruyt/ naer dat het droogh is. Dit kruyt wert genoemt väde Portugesen Herba Baboza, dat is/ Quylcruyt gesept/ is in grooter menichtë in Cambayen, Bengalen, ende ander plaetsen: maer in een Eylandt ghenaemt Sacotora, (t'welck leyt by de mont van't roode Meer/ ofte Estrecho de Mecca,) ist seer veel/ en t'beste van allen is een coopmanschappe diemë voert na Turkyen/ Persien/ Arabien/ en oock nae Europa, waer door het selfde Eylant oock seer vernaë is/ waer van het Aloe gheheeten wort/ Aloes Socotrino, ofte Aloes van Sacotora.

Annotatio D. Palud.

Aloe purgeert die Maghe van Galle ende van taye fluymen, insonderheydt die ghewasschen is, neemt wegh alle verstoptheyden, verteert alle rauwe vochtigheydt ende bewaerdt voor vuylnisse; behalven dit soo sterckt zy die Maghen seer hare cracht, wert ghesterckt met toedoeninghe van Pijpcaneel ofte Folie ofte Note Moscaet; insonderheyt is de Aloe dienstigh teghens dat kooren ende die rauwigheydt, ende de personen die haer Maghen vol rauwe vochtigheyt is. Wtwendigh wort zy oock gebruyckt, om voortloopende sweren te bedwingen, ende in ooghen medicijnen.

Ghedaente en de verscheyde namen van Anacardus/ waert wast ende waer toe datse nut zijn.

Het fruyt ghenaemt Anacardi, is in veel plaetsen van Indien/ te weten/ in Cananor, Calecut, in't landt van Decan, ende op ander plaetsen. De Arabyers heetent Balador, de Indianen Bibo; de Portugesen Fava de Malacca, dat is: Boon van Malacca/ om die gelijckenisse dier heeft van een Boon/ dan zijn wat grooter als die Boonen van dese Landen; men ghebruyckt se in Indien in Melc/ tegens een corten asem/ voor de Wormen/ ende tot veel ander dinghen; alst noch groen is/ maken der Achar af/ te weten/ ghesouten in Azijn ghelept/ ghelijck sy meest alle Fruyten en Specerijen doen/ als ick op veel plaetsen gheroert hebbe.

Annotatio D. Palud.

Dese vruchten hebben hare namen becomen van de ghelijckenisse ende de verwe die sy hebben van't herte, insonderheydt droogh wesende; groen ende aen die boomen noch hanghende, ghelijck ick in Sicilien op den Bergh Æthna ghesien hebbe, zijn zy ghelijck onse groote Boonen; worden inghesouten als die Olyven, ende zijn bequaem om te eeten; Sy hebben een sop in haer, dick als Honigh, ende roodt als bloedt, t'welck goedt is teghens vlechten. Wat belanght die bereyde Myrabolanen, zy verwermen ende verdrooghen, zy stercken die memorie, Hersenen ende Zenuwen; scherpen die sinnen ende zijn goet teghens coude affectien des Hoofts.

Waer de Calamus Aromaticus wast ende waer toe hy nut is.

Remedie voor Vrouwen Sieckten/ etc.

Peerdespijse.

Ghedaente da Calamus.

Het Calamo aromatico heetmen in Gusarate Var; Die Decanijns Vache; Die Malabaren Vasabu; Die Malayen Daringoo; in Persien Hegher, ende in Cuncan, welcke is t'landt van Goa, ende daer ontrent noortwaerts aen heetent Vaycan; Die Arabyers Cassab ende Aldirira, wordt ghesaeyt op veel plaetsen in Indien/ als in Goa, ende t'landt vande Gusarattes in Ballagatte, daert gesaeydt is en zijn wasdom heeft/ en heeftet gheenen rueck dan alst uytghetrocken wordt; Die vrouwen ghebruyckent veel in Indien voor de siecte vande Moeder. item voor de cranckheyt vande nerven/ ende oock wert veel verbesicht aende Peerden; inden tijdt alst koel weder is/ ghevent die Peerden des smorgens teeten/ ghestooten ende te samen ghemenght met Loock/ Comijn/ Sout/ Suycker ende Botter; Dese recepte heetense Araca; t'welcke altoos in Indien ghebruyckt werdt voor de Peerden/ daer syse naer heur segghen groote deucht met doen. Het Calamo aromatico is den stam ofte t'riet van't cruydt/ waer van het binnenste een sponsachtige materie is van een geelachtighe coleur/ ende die wortel van dit Cruyt en dient niewers toe/ dan alleenlijck den stam ofte t'riet met het binnenste.

Annotatio D. Palud.

Wat het oprechte Calamus Aromaticus zy, beschrijft mijn singulier Heere ende vriendt Carolus Clusius in zijn gheleerde Annotatien op Garciam ab Horto, int 127. bladt, die ick seker stucxkens daer af ghegheven hadde, uyt Ægypten mede ghebracht, al waert in grooter menichte ghevonden wordt, en oock veel ghebruijckt; Zy noement Cassab Elderia; is een dun riet; noch versch zijnde bleeck gelt gheel van coleur, met vele knopkens, ende splinterigh int breecken; van binnen sponsachtigh, ghelijck spinne webben, wit, ende tay int kauwen, ende tsamen treckende, met eenighe scherpe bitterheydt, alsmen noch by my sien mach, ende veel uyt Ægypten becomen mach, die het in hare Driaeckel doen, ende anders oock veel ghebruycken, om't water ende die steenen te drijven, &c.

Verscheyden namen van Costus/ ende waer tselue vā daen comt.

Die Costus, welcke die van Arabien noemen Cost ofte Cast; die Gusaratte van Cambayen/ Vpot; die van Malacca/ Pucho, alwaert veel verhandelt wort/ als oor na Chyna/ ende ander weghen: Het comt vande plecken van Sitor ende Mandor, boven verhaelt/ daer die Spiconardi van daen comt; van daer wert het ghebracht nae Cambayen ende Indien/ ende also vervoert na alle weghen. Zyn boomen by na ghelijck Vlier-boomen; heeft witte bloesemen/ van een seer stercke reuck:

Ghedaente van Costus ende waert verhandelt wordt.

Het hout ende die wortelē/ is de Costo, is een groote coopmanschappe nae Persien/ Arabien ende Turckyen/ alwaert in groote menichten verbesicht ende verhandelt wert.

Annotatio D. Palud.

Van Costus hebbe ick veelerley specien; die Indische, beschreven van Garcia, met alle hare teeckenen; die Arabische ende Syrissche oock met hare eyghenschappen ende teeckenen, noch daer toe een ander soorte, die de ghedaente van Genghber heeft; die Indische is de beste van allen, verwermt, drijft het water ende die steenen; suyvert die onreyne moeder, inghegeven wesende, ofte daer mede gestooft zijnde, ende maeckt bequaem te ontfanghen; is goet teghens beten der Slanghen, teghens borst pijn ende Wormen, &c.

Die Cubeben alsoo ghenaemt vande Arabien/ ofte Quabeb, ende van alle d'ander Indianen Cubachini ofte Cubabchini ghenaemt/ door oorsake datse die Chinen eertyts (eer die Portugesen in Indië waren) plegē te brengen uyt het Eylandt Iava, van Sunda, alwaerse wassen/ en anders nieuwers. Als doē hadden de Chynen die Navigatie van gheheel Indië/ haren handel dryvende op alle plaetsen van Orienten/ met alle coopmanschappen/ so wel op't vaste landt/ als op die Eylanden.

Waer Cubeben wassen.

Die Javen/ welcke zijn die Inwoonders van daerse wassen/ heetense Cumuc; Wast alleens als die Peper/ teghen eenen boom op ghelijck Clif; die bladen zijn by naest als die Peperbladen; wassen met bosiens ghelijck die Peper: maer elck greyn heeft een steelgien daert aen hanght; Die Javen houdent in so grooter estimatie/ dat sijse niet en vercoopen/ sonder eerst eens opghesoden te wesen/ om datse de vreemdelinghen diese vervoeren niet en souden nae planten; worden seer ghetrocken eñ verhandelt/ naemelijcken onder die Mooren/ diese in de Wijn doē/ om haer te versterken in Venus spel/ waer toe sy seer goet ghehouden worden. Eñ die Javen gebruyckense veel teghens die vercoutheyt vande Maegh/ ende ander siecktē.

Hoe de Cubeben wassen.

Listighe practiken der Indianen om de Cubeā in ander landen niet na geplāt te hebben.

Waer toe de Mooren eñ Indianen de Cubeb ghebruycken.

Annotatio D. Palud.

Cubeben zijn vruchten ghelijck Peper, dan wel so groot; die beste werden ghehouden die dicht, vol, swaer en scherp zijn, doch minder als die Peper, een weynigh bitter, ende seer aromatijck, nae't soet streckende. Die Cubeben verwermen ende stercken die Maghen, welck slap is van vuylicheydt ofte winden; suyveren die borst van taye slijm; stercken die Milte; verdrijven winden, ende zijn voorderlijck teghens coude sieckten van die lijf-moeder; langhe met Mastick ghekaut, suyveren die hersenen van sluymen, ende stercken die selfde.

Die bladen diemen noemt Folium Indum, die de Indianen heeten Tamalapatra: zijn bladen ghelijck Orangie bladen/ dan wat scherper/ doncker groen/ hebben drie aderen tot het eynde toe/ een in't midden/ ende twee aende syde/ te weten/ aen elcke syde een: hebben eenen schoonen reuck/ by naest ghelijck Giroffel-naghelen: Den boom daer sy aen wassen/ is van goeder grooten/ wassen altoos aende cant van eenighe Lacken/ Meeren ofte wateren/ zijn op veel plaetsen van Indien: maer meest in Cambayen: Die Indianen ghebruycken dese bladen veel: want worden met gheheele Blaen vervoert ende verhandelt/ segghen datse goet zijn om wel te wateren/ ende teghen den stinckenden asem; oock legghense tusschen die cleeren/ lakens eñ lywaet: want beschermt het vande Wormen; affirmeren dat het in als dient als die Spiconardi.

Ghedaente smaeck ende reuck van Foliū Indum.

Foliū Indum goet voor den asem ende andere ghebreken.

Annotatio D. Palud.

Die Latinisten hebben haren naem genomen van het Indiaensch woordt Tama Lapatra, ende noement Malabatrium: Die Arabiers, Cadegi Indi, dat is, Indis blat, wort oock veel tot ons ghebracht, insonderheydt tot Venetien, ende ghebruyckent om dat water te drijven, ende de Magen te stercken, als oock den asem die stinckt, te verbeteren, &c.

Die Galanga, welcke die Arabien noemen Calvegian, is tweederley/ te weten/ een soorte die cleyn ende welrieckende is/ die in Indien uyt Chyna ghebracht wort/ ende van daer na Portugael/ ende ander wegen vervoert. Dese soorte wert in China ghenoemt Lavandou: Die ander soorte die wat grooter is/ werdt ghevonden in't Eylandt Iava, ende wordt vande Javen gheheeten Lanquas: Dese en is van so goeden reuck niet als die eerste van Chyna: wassen aen cleyne planten (een span ofte twee hoogh vander aerde) van zijn selfs sonder gheplant te worden/ ende in Iava is de grootste plant/ vande hooghte van vijf spannen/ heeft bladeren/ ghelijck het scherp ofte yser van een spies/ met een witte bloesem/ de welcke saet voort brenght/ al hoe wel men daer niet met en saeyt/ dan in Indien hebbent in sommige hoven gheplandt door curieusheyt/ eñ gebruyckense in Salaet ende in sommighe medecijnen/ te weten/ die Vroevrouwen (diemen in Indien Dayas heet) ten wast niet van't saet/ dan vande wortel die gheplant wordt/ ghelijck die Genghber/ zijn groot ende lanck/ heeft knuysten ghelijck als Riet/ is een medecijne die in Indien tot veel dinghen ghebesicht wert/ ende oock wel vervoert na alle weghen.

Onderscheyt der tweederley Galanga ende waer die verhandelt/ waer die ghebruyckt worden.

Hoe den Galanga wast ende gheplant ende verhandelt wordt.

Annotatio D. Palud.

Galanga zijn wortelen met veele knopkens,

inwendigh

inwendigh ende uytwendigh roodt, aen die knopkens omghecromt, welrieckende ende scherp van smaeck, van reuck ende ghedaente ghelijck die wortelen van Cyperus, waeromme zy van sommighe voor Cyperus van Babylonien ghehouden wordt; zy verwermt ende drooght inden derden graedt, daeromme soo sterckt zy die Maghe, ende neemt dese pijne, van winden ofte koude comende, wech; zy verdrijft den stinckenden asem, gheneest doppinghe des herten, ghedroncken wesende met het sop van Weghe-bladeren; zy gheneest Colique, die van winden oorspronck hebben; is oock goet teghens windighe ghebreecken van die Lijf-moeder, sterckt Venus handel, verwermt de Nieren, ende daghelijcks een weynich des morghens ghegheten, beneemt hooft-pijne die langhe gheduert heeft.

Veel Cruyden in Indien/ die niet verhaelt werden om datse hier te lande van't ghemeene volck onbekent zijn.

Dese en dierghelijcke andere cruyden ende specien zijnder noch veel andere in Indien ende op die plaetsen van Orienten/ wiens namen eñ eygenschappen my onbekent zijn/ om datse niet soo ghemeen ende onder den ghemeenen man bekent zijn/ dan alleenlijck vande Medicijnen/ Apotekers ende Herbaristen/ waeromme alleenlijck hebbe mentie gemaeckt vandie onder de ghemeene Indianen bekent zijn/ ende daghelijcks verhandelt worden. Waermede dese materie belanghende/ volleyndt/ concluderende t'ghene die Specerijen/ Drooghen/ ende die Medicijnen aengaende is.

Dat 84. Capittel.

Hier naer volght een verhalinghe van alderley Peerlen ende Aljoffar, alle edele ghesteenten, als Diamanten, Robynen, Topasen, Saffyren, en andere soorten, van diemen heet Orientaelsche; desghelijcks de steenen diemen noemt Besars, dienende teghen fenijn en ander dierghelijcke, hoe ende op wat maniere, en op wat plaetsen die ghevonden werden, &c.

Onderschept der Indische namen van groote ende cleyne Peerls.

DIe Peerlen diemen op't Portugees noemt Perolas, te weten/ die groote ende die cleyne Aljoffar, in Latijn Margaritas; in Arabyen Lulu; die Persianen ende ander Indianen noemense Motij; in Malabar Mueu. De principaelste ende de beste die ghevonden worden in geheel Orienten/ ende de rechte die men heet Orientaelsche/ zijn tusschen Ormus ende Bassora, inde Estrecho ofte Synus Persicus, op die plaetsen van Bareyn, Catijffa, Iulfar, Camaron, eñ ander plaetsen in desen Sino Persico, van waer sy ghebracht worden naer Ormus, ende oock den Coningh van Portugael heeft zijn Factuer in Bareyn, die alleen om de Visscherie vande Peerlen aldaer residdeert/ wort een seer grooten handel met ghedreven/ so in Ormus als Goa; Daer zijn noch andere visscherien van Peerlen als tusschen t'Eylandt van Seylon ende de Cabo de Comorijn; alwaerse in grooter menichten jaerlijcks ghevangen worden: want de Coningh van Portugael aldaer een Capiteyn heeft met volck/ die daer toesicht op hebben/ hebbende jaerlijcks over de drie ofte vier duysent Duyckers/ eñ meer/ die alleenlijck van dese visscherie leven eñ haer onderhouden/ ende daer blijven jaerlijcks veel van dese Duyckers/ die verdrincken ofte vande Visschen/ diemen Tubarones oft Hayen noemt/ opghegeten werden/ waer van wy op een ander gertracteert hebbẽ.

Waer de beste Orientaelsche Peerlen ghevonden worde.

Waer noch andere visscheryen vã Peerlen zijn.

Duyckers die de Peerlen visschen werden somtydts van visschen opghegheten.

Dese Perolen en zijn soo goedt niet/ noch en werden soo veel niet gheestimeert als die van Ormus, ende ghelden minder inden prijs/ eñ wetense terstonde t'onderscheyden in't eerste gesicht. Daer worden oock Perolen ghevonden op het Eylandt van Borneo, eñ het Eylandt van Aynon, aende custe van Cauchinchyna: maer die bovenghenoemde van Ormus gaense in goetheydt alle te boven/ ende werden ghevischt met Duyckers/ 10.12.20. en meer vamen onder water; groeyen inde Oesteren; die grootste Perolen vindense inde Oesteren die alderbovenste drijven; ende de cleynste diemen Aljoffar noemt/ vintmen ghemeenlijck inde diepte vande Zee; de Duyckers zijn naect/ eñ hebben een Corf aen haer lijf ghebonden/ die sy metter haest/ onder comende/ vol grabbelen; alsdan brenghense boven inde schuyten die daer toe gherect ligghen met ander volck diese terstont lossen/ eñ daer naer brengense op't landt ende legghense inde Son te droogen/ eñ met die hitte eñ drooghte soo gaense van selfs open/ ende alsdan vindtmen die Perolen ofte Aljoffar inde visch ligghen; ende als de visscherie volleyndt is van dien dach/ so vergaren alle die Visschers met de Capiteyn/ Soldaten/ Mede-hulpers en Behoeder van's Coninghs weghen/ eñ alsdan deeltmen alle de Perolen die ghevonden zijn/ in sekere deelen ende hoopen/ te weten/ een deel voor de Coningh/ een ander deel voor de Capiteyn ende Soldaten/ ende een ander deel voor de Jesuyten/ om dat sy aldaer haer Clooster hebben/ ende die van't lant eerst tot het Christen gheloof ghebracht/ dat leste deel is voor de Duyckers/ t'welck met grooten opsicht ende Justitie ghedaen werdt. Dese Visscherie gheschiet inde Somer/ ende daer en is niet een jaer of daer verdrencken groote menichten vande Duyckers by de Cabo de Comorijn (welcke werdt gheheeten de Visscherie vande Coningh) soo verdroncken als vande visschen ghegheten/ So datmen daer een groot kermen ende gheschrey hoort als die Visscherie volleynt is/ vande vrouwen eñ kinderen/ dat een jammer om hooren is/ doch even wel moeten t'jaer daer naer wederom: want anders gheen handel en hebben/ ende oock eensdeels om datse daer half toe ghedwonghen werden vande Portugesen: maer meest de gierigheyt vande winst die alle perijckelen achter de rugghe stelt: Men vindt somtijts veel/ somtydts luttel Perolen in een Oester/ altemet 100. ende meer greynen; de Oesteren die de beste Perolen gheven/ zijn die slecht ende wit zijn/ die de Indianen heeten Cheripo, daermen die Lepelen af maect/ ende oock schulpen om uyt te drincken; men vercoopt de Perolen met Siften/ die daer toe ghemaeckt worden van Blick/ ende hebben ronde gaten; dese Siften zijn veelderley/ en d'eerste Schift heeft cleyne gaetkens/ de Perolen die daer door vallen hebben haren prijs/ ende daer naer een ander Sift met wat grooter gaten/ ende de Perolen die daer door vallen hebben wat hoogher prijs/ ende so voorts opwaerts tot seven ofte acht toe; het cleyne tuych die gheen Perolen en moghen verstrecken/ heetense Aljoffar; dese vercooptmen met die Oncen/ ende werden gebesicht inde Apotekerije ende Medicijnen/ waer toe veel naer Portugael ende Venetien ghevoert werden/ en zijn

Onderschept der waerdye van Peerlen.

Plaetsen daer noch Peerlen ghevischt werden.

Peerlen worden in Oesteren gevonden ende op wat wyse de Duyckers de Peerlen visschen.

De Peerlen werdẽ in vieren ghedeelt/ een voor den Coningh/ een voort Crijghsvolc/ een voor de Jesuyten/ ende een voor de Duyckers.

Jammer gheclach over de verdroncken ende opghevrete Duyckers.

Wat Oesterẽ de beste Peerlen hebben.

Peerlen door cleyne ende groote Siften verkocht.

Waer toe tcleyne cruyt van Peerlen ghebruyckt wordt.

Hoemen de Peerlen schoon coleur gheeft.

en zijn seer goet coop. Om de Perolen schoone coleur te gheven / soo nemense in Indien Rijs qualick ghestooten met Sout / waermede wrijvense wel / ende worden daer soo schoon met als Cristal / en blijven seer goedt ende claer. Daer is noch een ander soorte van Oesteren / die de Indianen heeten Chanca, eñ de Portugesen Madre Perola, ofte Peerle-moeder / ende zijn vande Schulpen diemen by ons noemt Enckhoorns, welcke lustigh weten te bereyden eñ te reynighen / datse veel ghetrocken ende naer Portugael ghebracht werden om uyt te drincken / ende voor een cieraet te houden / principalic die van Chyna en Bengalen comen / sommighe vergult ende met andere coleuren ende loofwerck en figuren ghewrocht / als wy dagheliicks wel sien van die altemets herwaerts over ghebracht werden; men maeckter oock in Indien veel dingen af / als Schrijfrorien / Tafelen / Boffetten / Ticktac-berden / Doosiens / Staffen voor de Vrouwen inde handt te draghen / en duysent ander dierghelijcke dinghen ende curieusheden / die al ingheleyt ende bedeckt zijn met dese Chanco ofte Peerle-moeder / dat seer frap om sien is / en seer meesterlijck en curieus gemaecht / en zijn in Indien seer ghemeen / soo datter nauw woonplaets in Indien en is / ofte sy hebben daer yet in dat met Peerle-moeder gewrocht is / ende wert oock veel vervoert / soo naer Portugael als naer ander weghen: maer in Indien wertse meer ghegasteert eñ ghesleten als in geen weghen: want de Indiaensche vrouwen / principalijck in Bengalen / plaeghen Manillien ost Arm-ringhen om d'armen te dragen / te weten / die eerlicste: ende men en mocht niet een Maecht haer maechdom benemen / die van staet ende eerlick was / ofte sy moeste van dese Peerle-moeders ringen om d'armen hebben / t'welck noch veel hedens daeghs onderhouden wort / waer door het veel versleten wordt. Die Schiltpadden zijn in Indien oock in grooter menichten / van wiens schilden maecken veel curieusheydt / als Kammen / Kopkens / Schalen om uyt te drincken / Schijven om met te Ticktacken / ende veel ander dierghelijcke dinghen / ende weten het een schoonen eñ blinckenden coleur te gheven / dat een lust om sien is / eñ wort in Indien in meer weerden ghehouden als die Peerle-moeder / om zijn schoonigheyt eñ fraeye coleur die't heeft.

Van Peerle-moeder / hoe men die verhandelt ende ghebruyct.

Veel fraye dinghen van Peerle moer ghemaeckt.

Arm-ringhen ende andere Juweelë van Peerle moer ghemaeckt / om statlycke dochters voor 't bijslapen te vereeren.

Fraye dingen van Schiltpadden schilden gemaect.

Vãdese Schiltpadden machmen een Kam sië by Doctor Paludã. als ic hem mede gebracht hebbe.

Dat 85. Cap.
Van de Diamanten.

De Diamantẽ die de Arabyers ende Mooren noemen Almas, ende de Indianen van daer de Diamanten groeyen Yrra, ende die Malayen / al waerse oock ghevonden werden / Itam; Sy groeyen in't landt van Decam, achter Ballagatte, by de stadt van Bisnager, al waer zijn twee ofte drie Berghen daermense graeft / welcke de Coningh van Bisnaguar groot profijt doen: want doeter scherpe wacht houwen ende heeftse verpacht / midts dien dat alle Diamanten die over de 25. Mangelijns weghen / zijn daeren boven voor de Coningh; elcke Mangelijn zijn 4. greynen in't ghewicht / ende soo yemant ghevonden wert die de selfde verberghen / werden op lijf eñ goet ghestraft. Daer is noch een anderen Bergh in't landt van Decam, die ghenaemt wort Roça velha, dat is soo veel als die oude Rootse; van hier comen de beste Diamanten / ende werden tot den meesten prijs vercocht / en de Diamant-slyppers en Juweliers en oock de Indianen wetense seer lichtelijck t'onderschepden en te kennen. Dese Diamanten werden veel ghebracht te coop op een merckt / die ghehouden werdt in een stadt / ghenaemt Lispor, welck leydt in't selfde landt van Decan, tusschen Goa ende Cambayen, al waer gaen die Banyanen ende Gusaratten van Cambayen en coopense op / en brenghense naer Goa ende ander weghen / en zijnder seer subtijl op / soo dat daer gheen Juwelier avantagie en heeft: maer bedrieghen dickwils den besten Juwelier vande Christenen / in dese voorseyde Roça velha vindtmen Diamanten diemen noemt Nayffes, al ghesneden / die alsoo vands naturee gepporcreert werden; men houtse in meerder estimatie als d'ander / principalicken vande selfde Indianen. Inde Estreycho ofte enghte / diemen heet Tanjapura, een landt by Malacca, aen d'een syde / is oock een oude Rootse diemen oock Roça velha noemt / daermen desghelijcks veel Diamanten vindt die seer excellent zijn / zijn cleyn / maer seer goet / doch swaer van ghewichte / t'welcke goet is voor den vercooper / maer niet voor den cooper. De Diamanten werden ghegraven ghelijck het Goudt inde Mynen / en daer men het een jaer graeft de diepte van een mans lenghte / op die selfde plaets vintmen binnen drie ofte vier jaren weder Diamanten / die daer telcken weder aen groeyen, men vindt somtijdts Diamanten van 100. ende 200. Mangelijns en meer: maer seer weynigh. Daer is noch een ander steen / diemen heet Topaffio, welcke van coleur by naer den Diamant ghelijck is / doch is donckerder / ende is van minder estimatie; men vinter wel die van groote valeur zijn in hare qualiteyt / werden oock ghegraven als de Diamanten / op veel plaetsen van Indien. Daer zijn oock witte Saffyren en Robynen diemen altemets qualijck can uyt de Diamanten onderschepden / dan die vande goede ende geexperimenteerde Juweliers en Diamant-slyppers ghesien ende gheoordeelt werden. Men vint op veel plaetsen van Indien een materiael by naer als Bergh Cristael / evenwel en is gheen: want men in Indien gheen Cristal en heeft / noch op gheen plaetsen van Orienten ghevonden werdt; dese materiael wert ghenaemt Berylo, heeft weynigh differentie van't Cristael / wort veel ghevonden in Cambayen, Pegu, ende Seylon; sy maken daer veel dinghen af / als Pater Nosters / Signetten ende andere duysent curieusheden die sy aende Christenẽ vercoopen ende oock selfs ghebruycken.

Waer de Diamant groeyë eñ wat soorte voor den Coningh eyghen zijn.

Dat 86. Capittel.
Van de Robynen, Spynellen, Granaden, Esmeralden, ende andere edele ghesteenten.

De Robynen zijn veelderley / ende die beste zijn / diemen heet Carbunckels / welcke zijn de Robynen die over de 25. Quilaten passeren / welcke weynigh ofte seer selden ghevonden worden; De beste Robynen die de beste coleur eñ wateren hebben / heetmen in Indien Tockes, welcke zijn ghelijck die Carbunckelen; daer zijn ander diemen noemt Ballax, welcke zijn wat minder

minder van prijs als die eerste / zijn van coleur rosachtigh ; daer zijn ander ghenaemt Espinellas ; die hebben de coleur vierachtigh/ dese zijn minder gheestimeert als die twee ander sooꝛten : want en hebben die rechte wateren vande Robynen niet. Daer zijn oock Robynen op veel ander manieren/ mẽ vinter die witachtigh zijn / welcke sommighe Diamanten ghelijck zijn / als boven ghesept is ; andere zijn van coleur incarnaet/ ofte bynaer gelijck witte Kriecken die rijp zijn ; men vint Robynen half wit half root / sommighe half Robijn half Saffijr/ eñ noch andere duysent dusdanige sooꝛten ; d'ooꝛsake daer van/ is als dat inde Steencootsen ofte Berghen daer sy groepen/ is haer eerste coleur wit / ende daer naer werdense dooꝛ de hitte vande Son ghecureert en tot perfectie en rijpigheydt ghebꝛacht ; ende als sy recht volcomen rijp zijn/ dan zijnse van coleur root ghelijck die Carbunckelen eñ Tockes/ boven verhaelt ; ende iet ghebreeckende vande rechte rijpigheyt/ en datse te vꝛoech werden uyt ghegraven / zijn hare coleuren van diversche manieren ende gelijckenisse/ als boven verhaelt ; ende al wat sy minder zijn vande rechte roodigheydt vande Tockes, zijn minder van prijs en valeur/ evenwel naer dat sy schoon en perfeckt zijn/ woꝛden gheacht en gheestimeert een jeghelick in zijn qualiteyt. De ghene die half Saffijr en half Robijn zijn/ die de Indianen noemen Nilcandi, welck is te segghen / half Saffijr en half Robijn / is daerom dat die Robynen ende Saffyꝛen groepen altemael in een Rootse/ waer van sy dickwils aen malcanderen half een en half ander ghevonden woꝛden.

Steenen die half Robijn en half Saffijr zijn / ende hoe dat by coemt.

De Robynen werden vande Arabyers ende Persianen gheheeten Iacut, ende vande Indianen Manica. De Saffyꝛen zijn tweederley te weten / van coleur doncker blau / en d'ander licht blau ; die Iacinten, Granaden, ende Robassen, zijn oock sooꝛten van Robynen/ doch seer weynigh gheacht ; die Indianen heetense geel/ eñ incarnate Robynen/ en alsoo vooꝛts naer datse van coleur zijn. Dese Iacinten, Granaden ende Robassen zijn in soo grooter menichten / in Cananor, Calecut, eñ in Cambayen, soo datmen die op alle merckten ende hoecken vande straten te coop heeft by gheheel Corgias, elcke Corgia zijnde 20. stuyvers / ende gheven die Corgia om een stuyver ofte twee ten hooghsten / soo veel als men begeert/ eñ is te verstaen vande cleynste sooꝛten.

Tweederley Saffyren.

Plaetsen daer Iacinten eñ Robassen so veel zijn dat men 20. om een of twee stuyvers coopt.

De Saffyꝛen en zijn van so grooter estimatie niet als de Robynen / doch is oock een vande pꝛecieuste steenẽ naer de Diamanten ende Robynen. De Robynen/ Saffyꝛen/ ende die andere ghenoemde steenen/ groepen ende woꝛden ghevonden inde Rootsen als Diamanten ; comen uyt Calecut, Cananor, ende van veel plaetsen van't landt van Bisnagar, ende die meeste uyt het lant van Seylon, welcke wel van de beste zijn : maer die van't landt van Pegu werden vooꝛ de fijnste gheacht/ al waerder seer veel zijn.

Waer de Robynen ende Saffyren ghevonden woꝛden/ eñ welck de beste zijn.

De Esmeraulden/ die de Indianen heeten Pache, ende de Arabyers Samarrut, dese en zijnder gheen in gheheel Indien/ hoe wel men seyt datter sommighe gevonden woꝛden/ maer weynigh/ en seer selden ; werden daer veel ghebꝛacht van Cayro uyt Ægypten, diemen oock heet Oꝛientales ; dese werden in Indien veel gheacht/ om dat daer weynigh zijn ; Van Spaensch Indien woꝛdender oock veel ghebꝛacht/ ende veel ghevoert naer het landt van Pegu, al waer sy seer ghesleten werden en veel geestimeert/ so datter veel Venetiaenders (die derwaerts getroecken zijn met Esmerauden/ eñ die ghewisselt aen Robynen) rijck met ghewoꝛden zijn / om datmen aldaer de Esmerauden liever heeft als de Robynen ; alle dese vooꝛseyde ghesteenten werden oock veel ghebꝛuyckt inde Apotekerie ende Medicijnen.

Waer de Esmeraulden groepen/ ende waer sy begheert ende ghesleten werden.

Die Turckoysen woꝛden ghevonden in Persien by groote menichtẽ/ ende comen altemet in Indien over Ormus by hondert ponden teffens/ te weten/ met aerde met al ; werden in Indien weynigh gheacht : want die Indianen eñ Poꝛtugesen en dꝛaghense niet veel/ maken daer weynigh werck af.

Waer de Turckoysen met menichten ghevonden eñ verhandelt woꝛden.

De Jaspe is seer veel in't landt van Cambayen, maer van weynigh estimatie ; sy maken daer in Cambayen Schottelen ende Coppen af / is van coleur groen ghelijck die Esmerauden. De Crysolita ende Amatisten zijn veel in't Eylandt van Seylon ende Cambayen, en in Ballagatte.

Waer de Jaspis/ Crysolita ende Amatisten meest groepen.

Den steen ghenaemt Alakecca, wert ooc genaemt Bloet-steen : want stempt metter haest het bloedt / ende ander steenen diemen noemt Melck-steenen : want is goet vooꝛ de vꝛouwen om melck ofte soch te gheven ; dese en diergheliјcke steenen zijnder in grooter menichten in Cambayen ende Ballagatte, en bꝛenghense tot Goa te coop ; sy maken daer Pater-nosters/ Signetten/ Ringen en ander duysent curieusheden af / werden veel gheacht : want een Singnet van dusdanighen steen ghelden twee ende dꝛie Pardauwen t'stuck ;

Steenen die goet zijn vooꝛ bloetstempen ende vꝛouwen soch te vermeeren.

Men vindt in Cambayen oock seer veel Alambre ofte Barnsteen / waer van sy oock veel Ringhen ende Paternosters / en ander diergheliјcke dinghen maecken/ woꝛde veel gesleten.

Veel Barnsteen in Cambayen.

Daer zijn oock steenen diemen by de Poꝛtugesen Olhos de Gato heet / is soo veel te seggen als Catten ooghen (welcke die Agato is) om de ghelijckenisse die sy daer van hebben / en zijn vande selfde coleur ende fatsoen ; comen uyt Cambayen : maer de beste uyt Seylon ende Pegu ; woꝛden weynigh naer Poꝛtugael gebꝛacht/ want en zijnder niet seer geestimeert/ende oock om dat sy meer in Indien gelden als in Poꝛtugael : want de selfde Indianen houdense in grooter weerdẽ/ pꝛincipalick die Chynen/ al waer sy veel gevoert eñ beter geacht en vercocht werden als eenige ander gesteenten.

Den Agaet-steen/ in Duyts Catten oogen gheseyt/ comt uyt Cambayẽ Pegu ende Seylon.

De Indianen segghen dat dese steen eẽ pꝛopꝛiteyt en virtuyt heeft eenen te conserveren inde rijckdomme dien hy besit ende heeft / ende datse niet sal verminderen : maer wel vermeerderen.

Vande sonderlinge virtuyt die den Agaet hebben soude.

De Seylsteen die de Poꝛtugesen noemen Pedra de Cevar, woꝛt in Indien op veel plaetsen ende seer veel gevonden ; Die Indianen seggen/ so wie datse ghebꝛuyct dagelijcks een weynighsken in't eeten/ datse een onderhout inde jeucht/ sonder wesen van out te krijghen/ waer dooꝛ de Coninghen ende groote Heeren van Indien ghebꝛuycken daer potten ende vaten af te doen maken/ om haer eeten in te koken/ om/ so sy ghelooben/ hare jeucht daer met te onderhouden.

Dat 87. Capittel.

Vanden steen Bezar, ende andere teghen fenijn.

DE steenen diemẽ noemt Bezar, welcke comen uyt Persien/ van't Landt ofte Pꝛovincie ghenaemt Carassone, ende ooc van andere plaetsen van Indien ; groepen

Hoe de Bezar steenen in Schapen ende Bocken Maghen wassen.

groepen binnẽ inde Maegh van een Schaep ofte Bock/ eñ is ghewassen op een dun stropken / t'welcke in't midden leyt / al waer den steen om groeyt / alsmen dickwils by experientie het stropken daer in vint ; den steen is seer slecht ende glat van buyten ; van coleur doncker groenachtigh. Dese Bocken worden vande Persianer ghenoemt Pazan, waer om heeten den steen Pazar ; ende de Portugesen ghecorrumpeert Bazar ofte Besar ; ende de Indianen Pedra do Bazar, welck is so veel als Merct-steen : want Bazar onder die Indianen is te beduyden Merckt ofte plaets daermen alle eetware spijsen veyl hout ende vercoopt ; om die selfde oorsake heetmen aldaer het minste ghelt Basarucos, ghelijck oft men wilde segghen Merckt-ghelt.

Redene waerom dese steen Bezar ghenoemt is.

Dese steen Bezar is seer costelicken / ende wert veel ghebruyckt in Indien teghens alle fenijn ende crancheden / en wert meer gheacht als eenighen Eenhoorn in Europa : want is seer gheexperimenteert / ende wort tot grooten prijs vercocht ; hoe datse grooter ende swaerder van gewichte zijn/ hoe sy beter zijn ende meer virtuyt hebben ; die ghemeenen zijn van drie vier ende vyf octaven ghewichte / som min/ ander meer. Werden oock veel naer Portugael ghebracht ende veel gheacht.

Den Bezarsteen tegens fenijn ende ander quaten beter dã Eenhoorn geacht.

Die plaetsen daerse meest gevonden werden is als boven/ in Persien/ ende oock in't Eylandt ghenaemt Insula das Vacas, ofte t'Eylant vande Koeyen ; leyt voor aende mont vande inganck van Cambayen , dicht byde custe/ alwaer die Armaden vande Portughesen dickwils gaen eenighe verversschinge halen/ ende dooden veel vande Schapen ofte Bocken / al waer sy dese steen Bezar veel in vinden.

Plaetsen daer veel Bezar steenen ghecregen wordẽ.

Desghelijcks in't landt van Pan , by Malacca, worter oock veel ghevonden , in't selfde lant van Pan vintmen een steen binnen inde Gal van een Vercken/die welcke houden in meerder weerden teghen alle fenijn ende cranckheden als den steen Bezar ; De Portughesen heeten die Pedra do Porco , dat is : Vercken steen ; werdt veel in Malacca verhandelt ; sy is van coleur claer rootachtigh / ende bitter in't smaken / ende in't tasten als Fransche Seep ; alsmen die wil gebruycken/ eñ jemant te drincken gheeft / soo werptmen die in een cop met water / ende latent also een weynigh staen / ende alsdan treckense weder upt / soo salt water bitter wesen / ende reynighen alle fenijn datmen in't lijf heeft/ als by experientie dickwils ghevonden is gheweest.

Costelijcke steenen in Verckens Gallen ghevonden.

Ghedaente der selver/ oot hoe ende waer toe die ghebruyckt worden.

Den steen Bezar is hert als steen : maer van ghewichte licht : men presumeert dat dese steenen groeyen inde Maegh vande Bocken ende de Galle vande Verckens ; door virtuyt vande cruyderen die dese dieren eeten inde weyden daer sy gaen / ghelijck wy vande Reynossero ghesept hebben / aenghesien dat sy alleenlick op de boven genoemde plaetsen groepen ende op andere plaetsen niet/daer dese beesten oock zijn.

Middelen waer door dese steenen in der Beesten Maghen ende Galle groeyẽ souden.

Inde stadt van Vlcabado , in't lant achter Goa, van Ballagatte , wort ghevonden een steen die de Arabyers noemen Hagerarmini, ende vande Portugesen Pedra Armenia , ende om datter oock veel ghevonden werden in Armenia , soo wordense in't ghemeen alsoo gheheeten ; is blauw / ende treckt wat naert claer groen ; De Mooren besighen die veel inde purgatien ende teghen andere sieckten.

Ghedaente des steens Pedra Armenia/ waer die ghevonden wort/ oot van zijn waerdye ende virtuyt.

Behalven dese voornoemde steenen / soo zijn daer noch veel soorten van ghesteenten / soo eedele als teghen fenijn ende andere cranckheden/ ende van veel proprieteyten ende virtuyten/ ende om dat sy weynigh bekent ende vervoert worden / hebbe alleenlick mentie ghemaeckt vande ghene diemen daghelijcks verhandelt ende overal vervoert werden en bekent zyn.

Dat 88. Capittel.

Een cort verhael ende instructie vande Diamanten, Robynen, Esmeraulden, Peerlen, ende andere eedele ghesteenten, hoemen sal verstaen die selfde te recht te kennen , ende rekeninghe maecken om die te waerderen op haren rechten prijs ende valeur , &c. Ten eersten vande Diamanten.

IN den eersten soo is te verstaen dat den Diamant de Coningh van alle eedele ghesteenten is / ende dat door oorsake om datmen die vercoopt by het ghewichte / ende heeft sekere dickte daer sy naer ghewrocht wert : want soo sy meer heeft en deucht niet/ ende min hebbende kanmen terstont sien ende bekennen; by welcke dickte al staet zy inden rinck / kanmen sien ende resolveren hoe veel dat sy weeght / luttel min of meer; ende upt den Rinck wesende/ so weeght men die/ om also met sekerheyt te waerderen die valeur vanden selfden Diamant.

Hoemen de Diamant[...] by den ghe[...] wichte ende dickte ke[...] can/ so wel [...] als upt de Ringhen [...] sende.

Men vindt oude eñ antijcke memorien/ waerinne gheschreven staen de prijsen vande steenen/ te weten/ een Quilaet tot soo veel / twee Quilaten tot so veel/ ende drie Quilaten,&c. ende so voorts vervolgende van alle prijsen ende ghewichten ; ende om datmen doen daghelijcks soo niet en handelde met coopen ende vercoopen/ als hedensdaegs/ so wast altoos nodigh zijn memoriael by hem te draghen / en is te verstaen vande prijsen vande perfeckte ende schoone steenen sonder fauten ofte maculen: want wesende onsuyver ofte hebbende eenighe fauten ofte letsels/ soo ist qualicken die te waerderen/ door oorsake vande letsels ofte fauten diemen daer in vint.

Prijse [...] Diamant[...] in oude [...] waerden.

Onsuy[...] ghequ[...] steenen [...] qualijck [...] waerder[...]

Men vint somtijts groote Heeren ende Princen / die weten willen d'oorsake van soo grooten valeur / als die ghesteenten ghelden / en dit heeft anders gheen antwoort / dan daerom datmen die alsoo coopt ende vercoopt : want alle dinghen en is niet meer gheacht dan daermen die om coopt ende vercoopt ; ende oock soo is daer rekeninghe ende reden / de reden die daer toe zijn / dat soo een Diamant van een Quilaet alleen ghelt vijftigh Ducaten/ hebbende goede perfectie ; dese selfde reden is daer dat een groote steen ofte Diamant mach ghelden 30 ende 40. duysent Ducaten / hebbende groote ende perfectie naer advenant ; ende die ghesteenten/ so cleyne als groote/ diemen tot noch toe vercocht heeft / en hebben noyt soo leegh gheweest dat sy upt hare rekeninghe eñ prijs vercocht zijn geweest ; ende om wel te mogen waerderen die groote Diamantẽ / is nodigh te weten/ te determineren wat een Diamant ghelt van ghewighte van een Quilaet alleen/ ende een Robijn dienende om dẽ selfden Diamant te accompangeren/ desgelijcks een Esmerault noch min noch meer / ende wel ghedetermineert hebbende hoe veel quaet dat het doet/ die fauten ende letselẽ en vuylighept die den selfden Diamant soude moghen hebben/ ende het selfde afgheslaghen inden prijs gelijc als reden is te waerderen Diamantẽ/

Antwoo[...] een Co[...] vraghe/ [...] ghde de [...] bye der [...] steenen.

Hoemen de groote D[...] manten/ [...] byten/ [...] ander [...] tte [...] waerder[...] moet.

Robynen/

Robyen/ Esmerauden/ Orientaelsche/ van wat groote die souden moghen wesen. Wy sullen eerst stellen vande Diamanten: want die ander worden naer den Diamant ghewaerdeert/ ende sullen verclaren de perfectie die sy hebben moeten.

Wat fatsoen die perfecte tafelen van Diamanten hebbẽ moeten.

Den Diamant die in als perfeckt is/ moet van laveur wesen dat den bovensten tafel soo groot is dat twee tafelkens van't laveur vande syde maecken een tafel van boven/ ende dat het schynsel van't laveur/ van't onderste vande Diamant die drie daer van een tafel van boven makẽ/ ende moet in als diep wesen nae advenant/ ẽn die tafelkens van tersijden moeten hangen naer die tafel so seer als die Pavellionen ende Tenten hanghen naer den appel/ wesende vande gheheele diepte/ ende moet een weynigh meer lanckwerpigh als viercant wesen/ en dat niet meer/ dan datmen effencan kennen welcke die lencte is ende die breete/ ende moet wesen sonder eenighe fauten vande hoecken en canten/ en alle die vier hoecken scharpachtigh ẽn suyver/ en van goede waterẽ/ cristalijnen ende deurluchtigh claer/ datmen niet en can mercken dat hy naer eenigen coleur treet/ ende dat hy niet droevigh van water is/ dan claer ende suyver; ende zijnde de Diamant met alle dese perfectie/ ghelt seer wel vyftigh Ducaten/ wesende van een Quilaet:

Waerdye der perfecte Diamanten.

maer om datmen dese perfectie weynigh vindt/ ende weynigh persoonen verstaent hem/ so sullen wy stellen dat een Diamant van goetheyt ende perfectie naer die ghemeene gissinghe van ghewichte van een Quilaet ghelt 40. Ducaten/ ende hier mede sullen onse rekeninge maken/ ende hebbende een cleyn ofte groote Diamant/ ofte van wat ghewichte/ goetheyt ende quaetheyt dat hy soude mogen wesen/ so moetmen eerst considereren ende weten wat dat hy weeght/ ende alsment u niet en can geseggen/ so moet ghy by u selven considereren naert oogh/ ende set hem altoos op weynigher ghewicht als u dunckt dat hy mach weghen/ op dat ghy altoos seeckerlick moeght waerderen ende binnen besten blyven ende hebbende ghedacht van dat hy soude moghen weghen/ soo hout dat in u memorie/ ende sult segghen aldus:

Datmen in't waerderen der Diamanten wel aenmercken ende overlegghen moet.

So daer een Diamant waer die een Quilaet woegh/ ende hadde wateren als dese/ ẽn waer soo perfect/ ofte hadde die canten minder by respect als dese/ ofte dat hy hadde eenighe onsuyverheydt by respect als dese/ ende alle die deucht ofte ondeucht ghelijck als den Diamant soude moghen wesen/ ende considereert wel wat dat soude moghen ghelden een Diamandt/ wesende van qualiteyt als dien ghy wilt waerderen/ ende dat hy niet meer en woegh als een Quilaet, ende hebbende wel ghedetermineert wat dat hy soude moghen ghelden/ eer op het minste als te veel: want het is beter dat ghy een dinck stelt op een prijs die het wel mach ghelden/ als op een prijs daer twijfel aen soude vallen oft het waerdigh is/ sult den prijs in u memorie houden als voorseyt is/ ende sult wederkeeren tot het ghewicht die den Diamant weeght/ t'sy luttel ofte veel/ ende sult het selfde ghewichte dupliceren/ te weten/ doender noch eens so veel by/ te weten/ soo sy twee weeght/ sult nemen ander twee/ ende multipliceren met malcander/ ende seggen 2. maels 2. zijn 4. weeght het drie/ multiplicerẽt met andere drie/ ende maken 6. ende so voorts naer advenant/ so suldy alle Diamanten multipliceren in't ghewicht van wat ghewicht datse soude moghen weghen/ ende nemen altoos noch soo veel daer by/ ẽn multipliceren met malcanderen/ ghelijck als gheseyt is; ende dat alsoo daer uyt comt ofte dat die somme van sulcken multiplicatie beloopt/ sult ghy multipliceren met den prijs ofte t'ghelt dat ghy ghewaerdeert hebt dat sulcken Diamant weerdigh is/ wesende van een Quilaet, ende dat als dan ghevonden wert vande leste multiplicatie/ dat is den selfden Diamant waert/ ende wesende dat in't ghewichte eenighe halve in comen/ gelijck of sy woegh 2½ Quilaten, soo sult ghy die altemael in halve Quilaten maken/ welcke zijn vijf halve Quilaten, ende sult segghen vijf maels vijf zijn 25. ende dese 25. sult multipliceren met den prijs dat een half Quilaet ghewaerdeert is/ ẽn dat daer van procedeert is de waerdye van alsulcken Diamant; ende oft sake waer dat den Diamant soo cleyn waer/ dat het ghewicht van een greyn min ofte meer daer in comt/ soo suldy alle die ghewichten reduceren in greynen/ ende multipliceren als boven/ ẽn dat vant ghewichte procedeert is de waerdye van alsulcken Diamant als ghy wilt waerderẽ ofte waerdeert:

Voornen in't waerderen der Diamanten elck Diamant met zijn eygen ghewicht vermeerderen ẽn voorts handelen moet.

Hoemen in ghebroken ghetalen handelen sal om Diamantẽ te waerderen.

Exempel in't waerderen der Diamanten van ongebroken ghetalen.

Exempel/ daer is een Diamant die weeght twee Quilaten, welcke is van sulcken qualiteyt dat wesende van een Quilaet, soude 40. Ducaten weert wesen/ ende wesende van een half Quilaet, 10. Ducaten/ ende van een greyn 2½ Ducaten. Nu/ om te weten wat dese Diamant van 2. Quilaten weert is/ soo suldy segghen 2. maels 2. zijn 4. dese 4. sult multipliceren met 40. Ducaten/ welcke is die waerdye/ wesende van een Quilaet, so comter 160. Ducaten/ welcke is den prijs van dese Diamant van 2. Quilaten.

Exempel in't waerderẽ der Diamanten van ghebroken ghetalen.

Als ghy nu hebt een Diamant/ welcke weeght 2½ Quilaten, dat zijn vijf halven/ sult segghen/ vijf maels vijf zijn 25. dese 25. sult multipliceren met 10. comt 250. Ducaten/ om dat den halven Quilaet cost 10. Ducaten/ dat is den valeur van 40. Ducaten een Quilaet, so comt den Diamant van 2½ Quilaet te ghelden 250. Ducaten; wesende nu dat een Diamant weeght 7. greynen/ sult segghen 7. maels 7. zijn 49. dese 49. sult multipliceren met den prijs dat een greyn come te costen/ welcke is 2½ Ducaten/ soo comt te gelden een Diamant van 7. greynen 127. Ducaten, Op dese manier soo kanmen altoos weten wat een Diamant waerdigh is/ als ghy de prijs van een Quilaet ghedetermineert hebt/ ende daer naer het ghewicht vande Diamant die ghy waerderen wilt/ als hy dese exempelen verhaelt is/ ende sult alsoo met grooter facilitept u rekeninghe maecken.

Hoemen handelen sal in't waerderen der Diamanten als sy gheen Quilaten maer sekere greynen weghen.

Daer zijn nu somtijdts Diamanten die maculen ende fauten hebben en onsuyver en onperfect zijn/ ende en ghelden juyst gheen 40. Ducaten/ zijn van minder prijs naer dat die fauten/ letselen ofte onsuyverheyt luttel ofte veel zijn/ en moghen ghelden een Quilaet 36. 35.34. ende 30. Ducaten/ ofte eenigen anderen prijs/ naer datmen bevindt dat die fauten hem hinderlijck zijn.

Onderrechtinghe op onsuyvere ende ghequetste Diamanten.

Op dese manier soo ist qualick ende moeplicken te weten wat een halve Quilaet oft greyn soude weerdt wesen/ ende sult aldus doen: Soo wanneer ghy ghedetermineert hebt die waerdye van een Quilaet, naer dat u dunct dat den Diamant soude moghen ghelden/ ende dat in't ghewichte vande selfde eenige halve Quilaten ofte greynen in quamen/ soo moet ghy eerst weten de

valeur

valeur wat hy soude mogen ghelden/ wesende van een Quilaet, ende maken dan u rekeninghe dat het vierendeel van sulcken prijs is de waerdye van een halve Quilaet, soo is dat wanneer een Quilaet ghelt 40. Ducaten/ soo ghelt een halve Quilaet 10. Ducaten/ ende een greyn derde half Ducaet: want vier greynen is een Quilaet; ghelt het Quilaet 36. Ducaten/ soo ghelt een half 9. Ducaten/ ende een greyn 2. Ducaten ende een Teston/ en soo voorts naer advenant kanmen weten van alle Diamanten/ van wat qualiteyt die souden moghen wesen. Dese selfde rekeninghe maecktmen oock met die dunne Diamanten/ Robynen ende Esmerauden/ die van meerder prijs zijn/ als wy naemaels sullen seggen; soo is te weten/ so een Robijn is van sulcken qualiteydt dat hy mach acompangeren een Diamant van een Quilaet ghelt 70. Ducaten/ ofte datter zijn die in't ghewicht acompangeren van een halve Quilaet ofte greynen/ so moetmen zijn rekeninghe maken met halve Quilaten ofte greynen/ ende is u altoos noodigh den prijs van een Quilaet, ende sult weten dat het vierendeel van 70. Ducaten ghelt een halve Quilaet, ende het vierendeel van dat een halve Quilaet comt te kosten/ dat is den prijs van een greyn/ ende sult alsoo u rekeninghe maecken naer den prijs op dese selfde manier vande Esmerauden/ elck naer zijn prijs ende ghewicht. Daer zijn nu sommighe Diamanten die dun zijn ende hebben een groote schijnsel/ de welcke ghelden meer dan sy weghen/ ende minder dan sy schijnsel hebben/ hebbende een Diamant een gantsche dunne tafel ende wat leech/ hebbende boven zijn perfectie in't labeur ghelijck als wy seggen vande dicke Diamanten die perfect van tafel/ syden ende hoecken zijn; Dese sulcken Diamant gheeft een schijnsel van twee/ ende weegt maer een/ waerom hebbende het schijnsel van wat groote dat het soude moghen wesen/ wesende boven gewrocht en in perfectie/ ende onder gheheel dun/ soo moeghdy altijdt u rekeninge maken/ wesende onder dun/ dat sy die helft minder weeght als sy schijnt/ ende is dat sy eerst onder niet gheheel dun is/ sal meer weghen: maer t'ghewicht en doet hem gheen profijt; ende hebbende die tafel boven cleynder/ ende die syden grooter/ so sal sy oock meer weghen: maer het ghewicht en comt niet te profijt/ ende moeght altijt u rekeninghe maecken dat sy de helft weeght van dat sy schijnt/ ende wesende van onder niet gheheel dun/ sal meer weghen: maer het selfde ghewicht en is hem van gheender weerden; ende hebbende die tafel cleynder/ en die hoecken ende syden groot/ soo sal sy oock meer weghen/ maer t'ghewicht en comt nieuwers toe te goet/ ende moeght altoos u rekeninghe maecken dat het maer die helfte weeght van dat het toont: want eermen concerteert ende bereyt/ so salt ghenoech verliesen van dat het meer weeght; ende soo daer waren Diamanten die de tafel groot hadden van buyten van sulcken fatsoen/ ende de canten cleyn/ dese en sal niet half weghen ghelijck hy wel thoont/ en daerom en is hy niet te quader/ dan als die canten seer veel te cleyn waren; So daer een Diamant waer onder gheheel dun/ ende boven ghelaureert/ ende hebbende die andere perfectie als dat behoort/ is weert/ wesende van een Quilaet alleen 70. Ducaten/ ende hebbende eenige fauten ofte maculen/ een jegelick mach considereren het quaet dat hem die fauten doen/ ende conforme van dien soo mach men die den prijs setten en waerderen/ en maken daer naer zijn rekeninge ghelijck als van die dicke Diamanten/ doende altoos zijn rekeninghe vande helft van't ghewicht dat hy schijnt te hebben/ te weten/ soo hy schijnt te hebben 2. Quilaten, maecken die rekeninghen van een Quilaet, ende soo hy thoont te hebben drie Quilaten maecken de rekeninghe van ses greynen/ welcke is die helft; ende soo in't ghewicht comen eenighe halve Quilaten/ so sult ghy besien den prijs die het gelt/ wesende van een Quilaet, ende hoe veel dat het die halve comt/ en hier mede u rekeninghe maecken als voren verhaelt is by de dicke Diamanten ende inde greynen/ desgelijcks: want daer en is anders gheen differentie als inden prijs: want een perfeckten ende suyveren dunnen Diamant van een Quilaet gelt ende is waert 70. Ducaten/ ende also in meerder ofte minder ghewicht naer advenant/ etc.

Onderscheyt der waerdyen van Diamanten als sy Quilaet/ halve Quilaten ofte greynen weghen.

Waerdye der Robynen die den Diamanten op hare ghewichten gheselschap moghen.

Hoemen de Esmerauden waerdeert.

Onderscheyt der dunne en welschijnende Diamanten/ ende haer waerderinge.

Wanneer de Diamanten min of meer weghen dan sy schijnen.

Hoemen de rekeninghe maeckt in't waerderen der beter schijnende van weghen de Diamanten.

Hoemen de ghebroken ghewichten van beter schijnende van weghen de Diamanten waerdeert [...]

Dat 89. Capittel, Vande Robynen.

SO wanneer ghy hebt een Robijn om te waerderen/ die ghelaureert is tafels gewijs/ ende dat sulcken Robijn dient om te acompangeren een Diamant vande selfde ghewichte ofte Quilaten/ ende so veel Quilaten inde coleur/ en so wanneer dat sy heeft 24. Quilaten inde coleur ende perfecktie/ ghelijck alst Gout van 24. Quilaten/ soo ist voor seker dat hy fijn is ende goet. Den Robijn en vercooptmen niet by ghewichte/ ende dat om dieswille dat hy gheen sekere dicte en heeft: want veel maecken die dun door sinnelickheyt/ ende om haer beter te komen om den gront ofte bladen daer onder te legghen/ ende mach oock wel dun wesen/ maer niet al te veel dat het hem eenighe letsel doet. Soo een Robijn gheheel ende gantsch perfect waer/ so inde coleur/ suyverheyt/ dickheyt/ in't labeur ende fatsoen/ ghelt 100. Ducaten: maer daer zijnder weynigh die gheheel perfecht zijn/ principalick als sy groot zijn/ hebben altoos eenige fauten ofte besmettinge die bedeckt zijn en verborghen/ en ander diergelijcke; ende die de rechte perfeckthevt heeft vintmen weynigh/ en oock weynigh hebben daer recht verstant af/ daerom soo sullen wy stellen/ om onse rekeninge te maken/ dat een Robijn/ die in ghemeen verthooninghe ghehouden werdt voor perfect en goet/ is weert 70. Ducaten/ waer mede sullen onse rekeninghe maken. Soo dat wanneer een Juwelier ofte Steen-snyder een ander ondervraeght van een Robijn/ die welcke hy niet by hem en heeft/ dan alleenlick seyt aldus: daer is een Robijn vande groote die mach acompangeren ofte gheselschap houden een Diamant van so veel Quilaten/ ende heeft soo veel Quilaten van coleur/ waer door den anderen ghenoech verstaet wat coleur ende groote dat hy heeft; hebbende nu een Robijn ofte Robynen tafelen ofte ongheslepen/ ende sult die waerderen/ ofte wilt weten wat die ghelden/ sult by u selven considereren ende segghen aldus: soo daer waer een Robijn die niet grooter en waer/ en alleenlick dienden om te acompangeren een Diamant van een Quilaet/ en dat sy van sulcken coleur/ suyverheyt ende qualiteyt als dese groote/ ende dat sy hadden die

Kenteyckenen om een opperste Diamant te kennen.

Oorsaeck waerom dat men de Robynen niet by ghewicht vercoopt.

Hoe veel een opperste Robijn waert is.

Op wat manier datmen de Robynen waerderen sal teghen de Diamanten.

fauten naer respect als dese / wat soudese gelden / ende wel gheconcidereert hebbende die qualiteyt / goetheydt / ofte quaetheydt / ende fauten / hoe veel dat het abateert / ende den prijs ghestelt hebbende dat hy souden moghen gelden / wesende om te acompaengeren een Diamant van een Quilaet ; dese prijs houdt in u memorie / ende besiet den Robijn wel wat groote dat hy heeft / ende wat ghewichte van Diamant / met die heele diepten dat hy soude moghen acompaengeren / ende oock oft sy noch rau ende ongheslepen is / concidereert hoe veel dat sy af sal moeten gaen in het slypen / ende van wat groote dat sy sal blijven naer datse ghelaureert is / hebbende aldus ghedetermineert / ende wat ghewichte van Diamant dat hy mach gheselschap houden / soo suldy nemen noch soo veel ghewichte / ende multipliceren dat met het ghewicht dat ghy ghevonden hebt / dat het soude gelden acompaengerende een Quilaet / ende dat daer van procedeert / dat is de waerdye van alsulcken Robijn / in somma dat wanneer ghy ghedetermineert hebt wat ghewichte van Diamant dat hy mach gheselschap houden / sult u rekeninghe maken ghelijck als oft een Diamant waer / ende dat procedeert van het ghewicht / sult met den prijs multipliceren / het welcke ghy bevinde dat gelt gheselschap houden / een Diamant van een Quilaet alleen. Die Robynen die ongheslepen zijn / ende gheen Tafels moghen werden / is te verstaen / dat wanneer sy beter alsoo ongheslepen zijn / alsse gheslepen soude wesen ; Desen salmen concideren den prijs naer den Diamant / dien hy mach gheselschap houden / ende die hooghte ofte diepte van de Steen / ende daer naer die coluer / ende goetheydt / ofte quaetheydt / ghelijck als het valt / ende maecken daer naer zijn rekeninghe ghelijck als vande Tafelen / ende gheslepen / ende van die Diamanten ; Daer zijn oock Diamanten die en zijn gheen fatsoen van Tafels / ende hebben goet fatsoen voor eenighe Juweelen / ghelijck als zijn die puncten dryekantigh / harten / ende ander dierghelijcken labueren / om die fauten daer uyt te doen / ende worden alsoo ghewrocht om die ghewicht ende groote te houden / wesende een van dese perfeckt op zijn manier / en gelt soo veel niet als die Tafels : want hebben dickwils te veel dickten onder / het welcke t'ghewicht maeckt : maer en is tot gheenen profyt : maer doet eer schade / ende wesende gheheel ende gants van onder / ende hebbende van buyten alle andere perfectien in als / is soo veel waert als een Tafel die dick is / met zijn gheheele diepte / het welcke is ses en veertigh Ducaten / wesende van een Quilaet / ende hebbende van dese eenighe / sult daer met handelen als met de ander / te weten / sult concidereren wat dat sy soude moghen gelden / wesende van een Quilaet / ende maken daer naer die rekeninghe ghelijck van de ander als voorseyt is.

Hoe datmen de ongheslepen Robynen waerderen sal.

Beschrijvinghe van de diversche fatsoenen van Diamanten.

Dat 90. Capittel.

Van de Orientaelsche ende ouden Esmerauden : want die vande Eylanden van Spaensch Indien en is noch niet gheresolveert oft sy fijn zijn ofte niet.

Die oude Juweliers seggen soo veer alsmen vondt een Esmeraud die perfeckt waer in als / te weten / van coleur / suyverheydt / fatsoen / ende dickte / dat hy weerdich soude wesen soo veel als dyre Diamanten / het welcke naer onse rekeninghe wesen soude 120. Ducaten / ende ick ghelooove wel dat het waerachtigh is ; Maer tot noch toe en isser noyt ghevonden die in als perfeckt is gheweest / noch groot noch cleyn ; Men vinter wel die perfeckt zijn / te weten / van coleur ende fatsoen : maer van suyverheydt ende claerheydt niet een : want hebben altoos eenighe vetticheydt van binnen / ghelijck als groen cruyt / ende dierghelijcken / waeromme sullen wy om onse rekeninghe te maecken / stellen als dat een Esmeraud in ghemeen verthooninghe / estimatie / ende perfeckheydt / ghelt tachtentigh Ducaten / wesende van de groote dat hy soude moghen gheselschap houden een Diamant van een Quilaet alleen : want al ist dat hy eenighe groene cruyden van binnen in heeft / alsse niet te veel en zijn / wordt al even wel voor perfeckt ghewaerdeert / hebbende alle de ander perfectie die sy behoort ; Hebbende nu een Esmeraud ofte Esmerauden om te waerderen / het sy ongheslepen ofte een Tafel / is eerst noodich te concidereren die groote / ende wat ghewicht ofte groote van een Diamant dat hy soude moghen gheselschap houden / ende daer naer soo besiet die fauten ofte goetheydt dien hy heeft / ende aenmerckt wel wat dat eenen alsulcken Esmeraud souden weert wesen / als hy niet grooter en waer als een Diamant van een Quilaet / ende dit wel ghedetermineert hebbende / soo suldy u rekeninghe maecken ghelijck als met die Robynen / welcke is te nemen het ghewicht van de Diamant / daer ghy hem by verghereken hebt / ende multipliceren dat met noch soo veel / ende dat daer van procedeert / multipliceren met den prijs / die ghy die een Quilaet ghewaerdeert hebt / ende dat daer van comt is de valeur van alsulcken Esmeraud / ende op dese manier suldy doen met alle Esmerauden die ghy waerderen wilt / het sy groot ofte cleyn / goet ofte quaet / altoos wel concidererende die fauten / quaetheydt ofte goetheydt die hy soude moghen hebben / ende naer dien hem waerderen / ende den prijs stellen / ende soo daer halve Quilaten ofte greynen in het ghewichte (van de Diamant / daer ghy hem by ghelijckt) waer / soo moet ghy u rekeninghe maecken met halven ende greynen / als van de Diamanten ende Robynen / hier voorẽ verhaelt is. Wanneer ghy wilt waerderen eenighe ghesteenten / is u noodich goede opsicht te hebben / ende concideren soo het Diamant is / van wat water / ende fatsoen / oftse al zijn diepten heeft ofte meer / oftse onsuyver is / of eenige fauten aen de kanten zijn / oft in het labeur / ende wat schade ende abatement dat het hem wel doet / inde waerdye ende prijs van de perfectie op dat ghy niet en dwaelt in het setten van de prijs / ende wat dat hy soude moghen ghelden / wesende van een Quilaet / om alsoo daer naer u rekeninghe te maecken als verhaelt is. Soo het een Robijn is / aenmerckt wel van wat groote dat hy is / en wat ghewichte van Diamant dat hy mach acompaengeren / ende set hem altoos in minder

Hoe veel dat een perfeckte Esmeraude waerdich is.

Hoe veel dat een ghemeene Esmeraude waerdich is.

Wat Robyns voor perfeckt ghewaerdeert worden.

Hoe datmen een Esmeraude waerderen sal teghen een Diamant.

Instructie ofte greynen inde Diamanten waren / hoemen die teghens de Esmerauden rekenen sal.

Waerschouwinghe int waerderen vã de Diamanten.

Beschrijvinghe vande Robynen.

groote als in meer/ op dat ghy niet bedrooghen uyt en comt/ en concidereert wel wat coleur dat hy heeft/ oft hy eenighe Cassidonie heeft/ oft onsuyver is/ oft hy dun is/ oft eenighe andere fauten dien hy mach hebben/ oft hy eenighe ghebreken heeft in't laveur/ ende wat schade ende abatement hem die fauten moghen doen/ inde prijs van de perfectie/ ende inde groote en ghewicht van de Diamant/ die hy mach gheselschap houden/ ende besiet dat ghy hier niet in en dwaelt: want soo ghy hier in dwaelt/ salt altemael faelgeren; Desghelijcks inde prijs te setten/ wat dat hy soude moghen ghelden/ wesende van de groote/ om een Diamant van een Quilaet gheselschap te houden/ om alsoo u rekeninghe te maecken van de ghewichte die sy meer ofte min soude moghen hebben; Dat ick van de Robynen segghe/ moetmen oock verstaen vande Esmerauden/ diemen heet Orientaelsche/ noch min noch meer op die selfde manier; Daer zijn ander roode ghesteenten/ diemen Espinellen noemt/ en andere van diversche soorten/ ende van dese zijnder sommighe soo perfecht in haer qualiteyt/ dat sy die Robynen vergheleken/ ende is te verstaen vande goede ende beste/ daer zijn ander diemen heet Espinellas da Rouca nova. ofte nieuwe Rootse/ sommighe hebben die coleur van Robassen, andere trecken naer die coleur van Iacijnten. ende ten is niet ghedetermineert/ oft het rechte Spinellen zijn oft niet/ende die goede Juweliers en houden die voor gheen Espinellen: maer dat het Robassen en Iacijnten zijn/ en soo goet dat sy die Spinellen vergheleken/ waerom die Steen-snyders ende Juweliers/ willen te verstaen gheven dat het Espinellen zijn/ om datmen haer het fatsoen beter betalen soude/ waerom sijse policeren met polijsel van Spinellen; Dese Spinellen in het policeren zijnt Spinellen, ende inden coleur Robassen en Iacijnten, ende daer zijn veel Robynen om wel ghepoliceert en ghesleepen te wesen/ is noodich datmense policeert met het polijsel van Spinellen; wanneer daer waer een Spinelle ofte Spinellen vande oude Rootse die in haer genero en qualiteyt goet zijn/ ende perfecht wesende een wel ghesleepen Tafel/ ende perfeckt in als/ ende dat hy soude moghen gheselschap houden een Diamant van een Quilaet/ soude weert wesen 40. Ducaten/ ende hebbende eenighe letsels ofte ghebreken aande perfectie/ een yeghelijck mach concidereren wat schade ende abatement dat het hem mach doen inde prijs/ ende daer naer alsoo zijn rekeninghe maken/ als vande Robynen; Die Ballaysen werden oock by ghewicht vercocht: maer niet om die te rekenen als van de Diamanten en Robynen: maer men maeckt se die rekeninghe eenmael nae't ghewichte/ te weten/ den besten Ballays diemen mach vinden/ wesende van een Quilaet/ mach weert wesen 10. Ducaten/ ende hebbende eenighe letsels ofte ghebreken/ soo inde coleur als van d'ander perfectien/ is van minder valeur nae datse zijn: maer wesende perfecht als ghesept is/ ghelt 10. Ducaten/ ende 2. Quilaten 20. Ducaten/ van 3. Quilaten 30. en alsoo naer advenant/ naer die groote ofte cleynte/ ende ghewicht dat sy souden moghen hebben/ ende hebbende eenighe fauten/ een yeghelijck mach concidereren wat hy weerdich soude wesen/ wesende van een Quilaet/ ende maken als dan zijn rekeninghe enckelijck/ als verclaert is.

Datmen wel acht slaen moet op't waerdeert vande Robynen.

Beschrijvinge van de Espinellen.

Coleur en ghedaente van de Espinellen.

Waer voor dat de Juweliers de Robassen houde.

Wat een Spinelle waert is die een Diamant van een Quilaet gheselschap hout.

Hoe ende op wat maniere de Ballaysen vercocht werden.

Dat 91. Capittel.

Van de Orientaelsche Peerlen.

DIe Orientaelsche Peerlen zijn beter als die van Spaensch Indien/ ende hebben oock avantagie inden prijs: want gelden meer/ ende hebben beter glants/ en zijn claerder en schoonder/ ende die van Spaensch Indien zijn donckerder en voder van coleur/ alle int ghemeen/ daer worden oock wel sommighe ghevonden/ die die van Portugaels Indien gheen avantagie en gheven in schoonicheydt: maer sijn seer weynigh: maer om onse rekeninghe te maecken/ sullen alleen setten die beste ende goede Peerlen op eenen prijs; Een Peerle die in als perfeckt is van water ende glants/ en schoonicheydt/ en sonder putgiens/ en van fatsoen wel ront/ ofte ghelijck een Peer wel ghedraeyt sonder rompelen/ ghelt wel/ wesende van een Quilaet in't ghewicht/ een Ducaet: en hier met sullen onse rekeninghe maecken ghelijck als met die Diamanten/ Robynen/ ende Esmerauden/ ende soo die eenighe fauten in die wateren/ claerheydt/ fatsoen/ ofte dat hy eenighe putgiens ofte andere ghebreken heeft/ een yeghelijck mach concidereren hoe veel dat het hem schadet van de perfectie/ ende naer zijn goetheydt ofte quaetheydt moetmen hem zijnen prijs setten/ ende hebbende die prijs ghestelt/ salmen besien wat dat hy weeght/ ende als dan zijn rekeninghe maecken/ ghelijck als vande Diamanten/ Robynen/ ende Esmerauden/ noch min noch meer/ ende soo daer eenighe ghereghen ofte snoeren Peerlen waren/ te weten/ aen een Vijftigh/ ofte Veertens ghewijs/ is noodich datmense wel besiet: want daer der veel zijn/ en moghen niet altemael ghelijck zijn/ ende wesende die groote die beste/ ende die ander naer advenant is goet: want met die goetheydt van de grooten mach wel passeren die quaetheydt van de cleynen: maer als t'contrarie is soo is het quaet werck; Waer mede ghenoech is voor die daer lust toe heeft/ om altoos te dienen tot een memorie/ ende die reste dat daer aen soude moghen faelgeren/ tot meerder claerheydt ende kennis/ moghen haer altoos beraden met die rechte Juweliers ende Diamant-snyders/ die daer in ervaren zijn/ ende connen haer altoos lichtelijcken met dese instructie behelpen/ om hem niet al t'eenenmael te betrouwen/ op die gheen die altoos den meesten prijs ende haer eyghen baet soecken/ etc.

Dat 92. Capittel.

Van sommighe ghescbiedenissen in Indien, den tijdt mijnder residentie aldaer, &c.

IN de maendt van December An. 1583. zijn gecomen inde Stadt ende het Eylandt van Ormus, vier Enghelschen/ die welcke quamen van Alleppo uyt 1583.

Suria.

Suria, al waerse ghecomen waren uyt Engelandt/ te weten/ te water door die Estrecho, van Gibraltar tot Tripoli, een Zee-stadt ende Haven in het lande van Suria, al waer alle coopmanschappen ghelost ende gheladen werden/ en van daer te lande vervoert naer Alleppo, het welcke zijn neghen dagh reysens/ ende in Alleppo resideren die Coopluyden van alle Natien/ als Italianen/ Fransoysen/ Enghelschen/ Armenyen/ Turcken/ ende Mooren/ een yeghelijck in zijn gheloof ende Wet/ op tribuyt vandẽ grooten Turck; alhier wert grooten handel ghedreven/ overmidts dat van hier gaen alle jaren twee Cafylen, dat is: een Armade van volck en Camellen/ die naer Indien/ Persien/ Arabien/ ende alle die omligghende contreyen reysen/ ende haren handel drijven van alle waren/ soo in't brenghen als in halen/ als ick op een ander plaetse gheroert hebbe. Drie van dese voorseyde Enghelschen waren toe gemaeckt/ van de compaengie van de Enghelschen in Alleppo, om te besien ofmen in Ormus konste eenighe factorye toe maken/ om alsoo aldaer hare traffijcque ende handel te drijven/ ghelijck als die Italianen/ te weten/ die Venetiaenders doen/ die in Ormus Goa, ende Malacca hare Facteuren hebben/ en drijven eenen stercken handel/ soo in ghesteenten/ Peerlen/ als in andere waren ende Specerien van het landt/ het welck altesamen over land naer Venetien ghevoert wert; Een van dese Enghelschen hadde voortijdt noch eens in Ormus gheweest/ ende goede informatie van als mede ghenomen/ op welcke voet sy aldaer quamen/ brenghende seer veel goets met/ als Lakenen/ Saffraen/ alderhande glasen/ ende cleyne cremerye/ als Spieghels/ Messen en dierghelijcken tuych/ in summa van alle cleynichheyt datmen souden mogen versieren/ ende hoewel dat dese coopmanschappe wel goet gelt beliep/ niet tegenstaende was maer een deksel om op haer geen opsicht te hebben: want hare principaelste intentie was om een groote partije Edele ghesteenten te coopen/ als Diamanten/ Peerlen/ Robynen/ etc. waer toe brachten een groote somme van gelt ende Gout/ ende dat in't heymelijck om gheen schade te lijden/ en daer deur in perijckel te comen; aldus in Ormus wesende/ hebben hare winckel opgheseedt/ ende beginnen te vercoopen/ het welcke siende die Italianen die aldaer hare factorije hebben/ als ghesept is/ vreesende by soo verre als dat dese Enghelschen/ dese mael haer daer wel bevonden/ datse souden continueren/ ende dagheliicks vermeerderen/ het welcke soude wesen tot haren grooten achterdeel ende verlies; Hebben terstont ghesocht alle listicheydt sulcks te beletten/ waer toe zijn ghegaen by den Capiteyn van Ormus, met namen Don Gonsalo de Meneses, segghende: hoe dat daer Enghelschen ghecomen waren in Ormus, die welcke waren ghesonden om het landt te bespien/ ende daer en boven dat het Ketters waren/ waer door en stont niet te lijden/ datmense souden laten gaen om te examineren ende te castigeren/ tot exempel van anderen. De Capiteyn die de Enghelschen goet-gunstich was/ door dien dat een van de Enghelschen die daer te vooren gheweest hadde/ hem sommighe giften vereert hadde/ waeromme en heeft daer niet in willen verstaen haer te ondersoecken; maer heeftse ghescheept met alle hare goederẽ in custodio eñ goeder bewaeringe/ in een Schip dat naer Goa souden varen/ ende heeftse gesonden aen den Viçorey, als dat hyse aldaer soude ondersoecken ende examineren naer zijn goet duncken/ al waer gheariveert zijnde/ worden in de ghevanckenisse ghewórpen/ ende ten eersten gheexamineert oft goede Christenen waren/ ende overmidts datse qualijck ende seer weynich Portugees consten spreecken/ dan twee van haer spraken goet duyts/ om datse sommighe jaren in dese Landen verkeert ende ghehandelt hadden/ waerom haer worden ghebracht eenen duytschen Jesuyt/ natureel van Brugge in Vlaenderen/ die aldaer by de dertich jaren gheresideert hadde; Dese selfden ginck haer ondersoecken ende bichten/ waer inne haer devote soo wel wisten te doen/ dat sy gheabsolveert werden voor goede ende Catholijcke Roomsche Christenen/ doch ghehouden voor suspect om dat sy vreemdelinghen/ namelijcken Enghelschen waren/ ende oock die Jesuijten blaesden haer de ooren vol segghende: datmense souden ghevanghen naer Portugael seynden/ ende dat sy haer souden willen begeven om Jesuijten te werden/ waer mede haer beloofden vry te houden van alle lasteringhe/ moeyten/ ende opspraeck; Ende de oorsaecke dat haer die Jesuijten daer soo sterck toe persuadeerden/ was om dieswille dat den duytschen Jesuijt in't secreet van haer verstaen hadde/ van de groote somme ghelts die sy by haer hadden/ om die somma in haer clauwen te crijghen: want haer eerste belofte ende Voto van haer orden/ is in als te procureren de welvaert ende vermeerderinghe van haer orden/ het comt van waer het comt/ ende hoe wel dat die Enghelschen hier gants teghen streden/ ende teghens waren/ segghende: dat het hare ghelegheentheydt niet en waer/ niet te min brachtent soo veer dat een van haer/ het welcke een Schilder was/ die alleen inde compaengie van d'ander Enghelschen ghecomen was om't gheselschap/ om eenighen fortuyn te soecken: maer niet van de compaengie uytghesonden; Dese eensdeels door vreese/ ende eensdeels door noot/ liet hem ghesegghen/ ende heeft het woordt ghegheven van Jesuijt te worden/ ende hoewel dat sy wisten dat dese niet ten besten en hadde/ nochtans om dieswille dat het een Schilder was/ die daer weynich in Indien te becomen zijn/ ende sy hem grootelijcken van doen hadden/ om haer Kercke te vercieren/ ghelijck sy meenden om niet/ dat haer anders groot ghelt kost/ sulcks van Portugael te doen comen/ waren blijde/ met hope dat sy d'ander oock noch souden crijghen/ met alle die proeye van het ghelt/ in somma maeckten desen Schilder Jesuijt/ al waer hy sommighe daghen was/ en gaven hem ghenoech te doen/ ende bewesen hem groote eere ende goede tractatie/ ende dit alles om alsoo de ander te locken; Die ander drie bleven in het ghevanckenis mistroostich/ om dat sy niemandt en verstonden/ noch verstaen worden dan seer weynich; Ten lesten werden haer ghesepdt dat daer; Neerlanders by den Aerts-bisschop woonden/ dat sy die souden doen roepen/ waer mede sy haer seer verblijden/ ende deden my ende noch een ander duyts bidden/ dat wy haer eens wilden comen spreecken/ dat wy terstondt deden/ al waer sy het ons met weenenden

Beschrijvinge van Alleppo ende de coophandel aldaer.

Tot wat eynde de drie Enghelschen van de Coopluyde van Alleppo nae Ormus ghesonden waren.

Beschrijvinge van een reys van sommige Enghelschen in Ormus ende tot wat eynde sy daer quamen.

Claghten van de Italianen over de Enghelschen aende Capiteyn van Ormus.

Wat d'oorsaeck is dat de Capiteyn niet bewecht wilde om de Enghelschen aen te tasten.

d'Engelschen werden van Ormus nae Goa gesonden ghevanghen.

d'Oorsaeck waerom dat de Jesuyten de Engelschen vermaende tot de Jesuytsche leer.

Wat de Jesuyten eerste belofte is als sy Jesuyts werden.

Een van't geselschap wordt Jesuyt.

De gevanghens versoeck/ met borghtocht uyt te comen.

ooghen claerthden / alle de materie van stuck tot stuck / ghelijck als ghesepdt is / ende dat moghelijck wesende / wy haer wilden behulpich wesen / om upt die ghevanghenis te raken op borgh / ende soomen op haer yet wist te segghen / sp wilden altoos de rigeur van de Justitie onderdanich wesen / ende haer verantwoorden / ende soomen anders vondt / meer dan dat het repsende Coop-mannen waren / die haer profijt van coop-handelinghe sochten / datmense dan souden castigeren / hier mede zijn wy van haer ghescheyden / ende hebben haer ghetroost met beloften / ons best te doen / in somma vercreghen soo veel van de Aerts-bisschop / dat hy by den Viçorey ginck onse supplicatie over gheven / ende heeft hem soo verre ghepersuadeert / dat hy daer in consenteerden datmense soude los laten / ende haer goet weder gheven / midts dat sp souden borgh setten van 2000. Pardauwen / upt het landt niet te repsen tot dat daer anders in voorsien ende geordineert was; Met dit bevel hebben terstont eenen Borgher / een van de principaelste ghebonden / die terstondt borgh bleef voor die 2000. Pardauwen ende die Enghelschen gaven hem inde handt 1300. Pardauwen in gelt / ende om datse niet meer in ghereet ghelt sepden te hebben / betrouden haer / om dieswille dat hy sach die menichte van de coopmanschappen die sp hadden / waer mede hen tallen tyden noodich wesende / wel mede meenden te voldoen; Hier mede gheraeckten die Engelschen upt die ghevanghenis / ende huerden een huys / ende begosten haer winckels voor te doen / soo dat sp veel neerings hadden / ende gheraeckten terstondt in groote kennisse: want respecteerden altoos die Edel-mannen / ende principaelsten die sp haer coopmanschappen vercochten / doende groote courtosie ende vereeringhe / waer mede gheraeckten in grooten credijt / ende van een yeghelijck bemint / soo dat haer een yeder groote gunste toe droech / ende in als gheern ghefavoriseert souden hebben / ende bewesen ons int particulier groote vrientschap / om wiens wille haer den Aerts-bisschop altoos veel goets bewees / ende een goet herte thoonden / het welcke sp oock wel wisten te vergelden met offerten van presenten / hoe wel sulcx van hen noyt yet ontfanghen wert / noch nimmermeer van yemandt anders giften oft gaven heeft willen aenveerden; Desghelijcks hielden haer seer Catholijcks ende devoot / hoorende alle daghe hare Missen / met hare Pater-nosters in de handt / in somma dat sp in soo goede reputatie waren / datter niemant quaet oogh / en dat min is / quade ghedachten op hadden / het welcke die Jesuyten gants niet aen en stondt / om tot haer voornemen te comen / waerom niet af en lieten haer verveert te maken / met desen duytschen Jesuyt / datmense soude naer Portugael sepnden aenden Coningh / en datse souden in haer Clooster begheven / sp wildense van als bevrijen / en dat hy haer sulcx adverteerden als vrient / ende dat hy sulcks voor seecker wist / sulcks sy secreet by den raedt ghesloten te wesen / en datmen alleen wachten naer die Schepen van Portugael / ende meer andere dusdanighe propoosten / om haer vreese aen te jagen / ende haer meeninghe ten effecte te brenghen; Die Enghelschen en dorsten haer niet wel af segghen / dan sepden datse noch wat wilden vertoeven om haer beraet te nemen / waermede lieten de Jesuyten op goede hope / ghelijck als my den eenen / ende principaelsten Enghels-man / met namen Iohan Nhubers selfs dickwils ghe claecht heeft / dat hy niet en wiste wat beghinnen / om hem te verlossen van dese quellinghe / in't eynde hebben onder haer gheresolveert / haer wegh te packen ende te ontvlieden / ende hebben heymelijck door goede vrienden / haer ghelt gheimployeert in ghesteenten / waer toe was een van haer een Steen-snyder / ende alleenlijck om sulcken affecten met ghecomen; dit aldus ghesloten wesende / en hebbent niemandt dorven openbaren / noch en betrouden ons soo veel niet toe / hoe wel dat sp ons alle hare andere secreten ende aenslaghen gheopenbaert hadden / in somma zijn op een Pincxter dagh ghevaren upt vermepen / drie mijlen van Goa, aen de mondt vande Revier / op een landt ghenaemt Bardees, met veel ghelaet van spijsen ende dranken / om dat men gheen quaet vermoeyen en souden hebben / latende haer huys ende winckel met sommigh goedt dat noch over ghebleven en onvercocht was / ende eenen duytschen jonghen die wy haer beschict hadden / om haer goet ende huys waer te nemen; Dese was in huys ghebleven / sonder oock yet te weten vanden aenslagh; aldus wesende in Bardees, hadden sy haer een Patamar, welcke zijn die Indiaensche Boden / die de brieven inde Winter van d'een plaets op de ander draghen / de welcke sp daer toe ghecocht hadden / ende om dat tusschen Bardees ende het vaste landt maer een cleyn ende half droogh Revierken is / zijn daer over ghepasseert / ende alsoo over landt deur ghegaen / sonder datter oyt meer daer naer tydinghe af ghehoort is / doch vermoeden dat sp in Alleppo ghecomen zijn / alsmen daer naer wilde segghen; maer gheen sekerheydt daer af en was; Haer meeste vertrouwen was / om dat den eenen ende principaelsten van haer / Iohan Nhubers, was yet ervaren inde Arabische Tale / welcke deur alle die landen ghebruyckt werdt / oft ten minsten verstaen is: want seer ghemeen over al ghesproken werdt / ghelijck by ons het Fransoys; Die tydinghe comende in Goa, was daer een groote tumulte ende murmuratie onder het Volck / ende wy wel dapper verwondert: want veel vermoeyden dat wy daer raedt ende daet toe ghedaen hadden / ende den borgh heeft terstondt het goedt beslaghen / dat daer noch ghebleven was / welcke mocht bedraghen in als 200. Pardauwen / ende heeft terstondt het gelt dat hem die Enghelschen ghegheven hadden / met dit ander van het goet overghelevert / ende die reste is hem vande Viçorey quijt ghescholden; Die dese vlucht vande Enghelschen meest speet / waren die Jesuijten / om die prope die sp hier deur verloren / die sp meenden seker te hebben / ende den duytschen Jesuijt quam by ons vraghen oft wy daer yet af wisten / segghende: dat hadde hy sulcks ghedacht / dat hy zijn dinghen wel anders bestelt souden hebben: want sepden dat hy eens van haer in handen hadde een sack met 40. duysendt Venetseanders / (elck Venetseander doet twee Pardauwen /) ende was inden tijdt van hare ghevanckenis / ende dat sp hen altoos goede hope hadden ghegheven / om zijnen wille te voldoen / op welcke beloften hy haer 'tgelt weder gaf / het welcke sp anders soo licht niet weder

Op wat borgh tocht dat sp upt de ghevanghenis verlost werden.

Hoe seer waer door de Enghelschen in groote credit raeckten.

Door wat middel d'Enghelschen van een yeghelijck bemint werdē.

Nieuwe aenporinge van de Jesuijten.

t'Beop[illegible] vande Eng[illegible] schen om de Jesuijten te ontvlieden.

Op wat [illegible] en manier [illegible] de Jesuijten ontvlieden.

Beschrijvinge van een Patamar.

Waer op [illegible] de vluchte [illegible] Enghe[illegible] meest [illegible] den.

Wie dat [illegible] vluchte [illegible] Enghe[illegible] meest [illegible] een [illegible]

weder ghecreghen souden hebben/ofte mogelijck nimmermeer/gelijck hy selfs mondelingh betuyghden / in somma seyden dat hy nu eerst verstondt dat het Ketters ende bespieders waren / ende meer ander duysent blasphemien die hy van haer seyde; Die Enghelsman die Jesuyt geworden was/hoorende dat zijn gheselschap ghevanghen waren / ende siende datmen hem niet soo goede tracktacte beghost te doen/alsmen hem in t'eerste wel dede/ heeft berouw ghecreghen/ende ghelijck als hy noch gheen beloften ghedaen hadde/ ende gheraden wesende dat hy daer weder souden uytgaen/ dat hem niet en souden gebreecké buyten het Clooster zijnen cost te winnen / ende oock dat hem die Jesuyten teghen zijnen danck niet houden en conden / aenghesien dat sy op hem niet en wisten te segghen; Soo heeft hy het gants afghesepdt/ dat hy gheenen sin en hadde om in het Clooster te wesen / ende hoe wel sy alle haer neersticheydt deden om hem daer in te houden/ is daer uytghegaen / ende heeft buyten het Clooster een huys ghehuert / ende zijn Winckel opghestelt/ in somma heeft ghenoech werck ghecreghen / ende is daer in het leste ghetrout met een Mestice ofte Dochter/ aldaer gheboren/ soo dat hy zijn rekeninghe gemaeckt heeft / zijn leven aldaer te resideeren; Van dese Engelschen creegh ick seer breede informatie / van alle die weghen / handel/ reysinghe vande landen tusschen Alleppo ende Ormus , ende alle die gheschiedenisse ende ghemeen ordinantie / die sy in hare voyagie over lande onder houden/ ende vande plecken ende steden diese deur trecken / ende sint desen Enghelschen ende haer gheschiedenisse en zijn daer noyt meer eenighen Enghelschen ofte vreemdelinghen in Indien over lande ghecomen / dan alleenlijck Italiaenders / die het hare dagheliicksche neeringh is / gaen en comen/etc.

Wanneer dat sy eerst verstonden dat d'Enghelsche ketters ware.

Beschrijvinge vande Engelschen Jesuyt hoe hy ghetrout en uyt t'Clooster gegaen is.

Van wie Jan Huyghen verclaringh vande reys over lant van Ormus na Alleppo creegh.

Op dese selfde tijdt zijn in Goa ghecomen/ van het Eylandt van Iapan , in compaengie vande Jesuyten/drie Princen ende Coninghs kinderen / en waren ghecleet ghelijck Jesuyten/ en boven die vijfthien/ sesthien jaren niet out/ende waren in meeninghe duer instellinghe van de Jesuyten / naer Portugael te varen / ende soo voorts naer Roomen by den Paus / om alsoo groot profijt / previlegien/ ende vryheyts voor die Jesuyten te verwerven / welcke alleen hare intentie was / ende bleven in Goa tot het jaer 84. en voeren doen naer Portugael/ endesoo voorts nae Spaengien / al waerse vande Coningh/ ende alle die Spaensche Heeren / met grooter eeren ontfanghen werden / ende met giften ende gaven beschoncken / het welcke die Jesuyten al naer haer streecken; Van daer trocken naer den Paus / al waerse verworben groote previlegien / ende liberteyten / ghelijck als wy inde beschrijvinghe van het Eylandt van Iapan eensdeels verclaert hebben; Zijn voorts deurreyst gheheel Italien / als Venetie , Mantua, Florensa, ende alle d'ander plaetsen ende heerlijckheyden van Italien / al waerse over al grootelijck begift ende begaeft worden / met groote eere / en dat deur die groote senjorije ende wonderen/die de Jesuyten van haer publiceerden / in somma zijn met deseselfde triumphen weder gekeert naer Madrid , al waer sy vande Coningh met groote eerbiedinghe/ haren afscheydt quamen nemen / met groote recommandatien aen de Viçorey , ende alle Capiteynen ende Regierders van Indien; zijn weder van Lisbonen ghescheyden / ende Scheep ghegaen het jaer van 86. ende quamen in het Schip van San Felippe, het welcke op die wederom reys naer Portugael ghenomen werdt / van Capiteyn Drack ; Sy quamen naer langhe ende quade reyse tot Moçambique , alwaer het Schip zijn ladinghe nam / van een Schip ghenaemt San Lorenço , dat daer gheheel masteloos in ghecomen was / gaende van Indien gheladen naer Portugael / alwaer het selfde Schip ghesleten worde/ ende om dat den tijdt verloopen was / om naer Indien te comen / soo nam het selfde Schip San Felippe , die last van dit Schip San Lorenço , ende werden onder weech ghenomen / als ghesept is / vande Enghelschen / ende was het eerste Schip dat opt vande vaert van Portugaels Indien ghenomen hadde ghewéest / het welcke die Portugesen op veel beduydenisse uyt leyden/ om dat het Schip naer den Coningh van Spaengien ghenaemt was. Keerende weder tot die Princen ende Jesuyten van Iapan , zijn des jaers daer naer weder ghecomen in Goa, met groote blijschap : want men haddese al by naer voor verloren ghereckent/ quamen alle drie ghecleet in Gout ende Silveren Lakenen / ofte Brocaet/ op zijn Italiaensch / waren vande cleeren die haer van de Italiaensche Heeren vereert waren/ quamen seer trots/ende die Jesuyten met grooter presumptié/om dat het door haer volbracht was/ zijn ghebleven in Goa , tot dat die Monson ofte tijdt quam van de vaert naer Chyna/alwaer zijnse heen ghevaren / ende soo voorts naer Iapan daerse met groote triumphe / ende verwonderinghe van een yeghelijck (als wel te presumeeren is /) ontfanghen worden/ tot een groot voordeel/ende eere vande Jesuyten/ ghelijck als het boeck betuycht/ het welcke in Spaensch is laten uytgaen / van hare voyagie / soo te water als te lande / ende hoe ende op wat manier datmense over al ontfanghen heeft/etc.

Tijt wanneer die Conings kinderen Jesuyts cleeren te Goa gecomen zijn.

Oorsaeck waer om datse daer quamen / en na Roomen trocken.

Hoe datse in Spaengien ontfanghen werden.

Deselfde tot verscheyden plaetsen in Italien.

Tijt wanneer datse uyt Spaengien weer Scheep gegaen zijn na Indien.

Met hoe veel pericullen dat sy in Mossabique quame.

Wat het eerste schip was dat in oost Indien genomen wert.

Op wat tijt datse weer op Goa ghecomen zijn.

Hoe dese drie gecleet waren alsse weer tot Goa quame.

Haer reys na China ende Iapan.

Anno 84. inde maendt van Junius / zijn ghecomen in Goa veel ghesanten / als van Persien / Cambajen , ende van de Samorijn/ welcke is diemen Keyser noemt / vande Malabaren , ende oock van de Coningh van Cochijn , ende onder ander saken worden ghesloten eenen peys tusschen den Samorijn/ Malabaren , ende Portugesen / welcke altoos heure doodt vyanden ghewéest zijn / midts souden die Portugesen hebben een Fortresse/ op een sekere Haven / ghelegen in de Custe van Malabar , ghenaemt Panane , is thien mijlen van Calecut , het welck terstondt te werck ghestelt werdt / ende maeckten aldaer een Fortresse met groote oncosten : maer om dat het al sandt is / en konden daer gheen vast fondament hebben : want het sonck al wegh / soo datmen vondt het beste te wesen / die selfde weder te verlaten / naer dat sy daer wel drie ofte vier tonnen schadts verdaen hadden / want en vonden daer gheen voordeel by/ daer yet te hebben met soo weynich profijt : want meenden hier mede te beschutten / soo veer den Samorijn zijn woordt brack / (gelijck hy veel voor een manier heeft/) dat sy als dan met dese Haven souden beschutten dat sy nieuwers hadden waer uyt te loopen / ghelijck alst te voren veel quaets gedaen hadde : maer siende dat den Samorijn onder

1584.

Tijt van een tsame comste van verscheyden Gesanten tot Goa.

Verhael vande peys datter gesloten wert tusschen de Malabaren ende Portugesen.

Oorsaeck waerom dat de Portugesen t'begonnen fort inde haven Panane niet volbrachte.

den Duyn al even wel ander Havens ende plaetsen haddẽ/daer sy al het quaet uyt deden datse mochten/ ende so veel als te vozen/hoewel den Samozijn hem excuseerde sulcx niet te weten / ende dat hy oock sulcx niet en conste beletten / segghende : dat het Zee-roovers waren/ende dat sy hem noch niemant onderdanich en waren; Alle dit was de oozsake dat sy Panane weder verlieten/ende haer niet seer en betrouden op de Malabaren : want is een vande rebellichste ende wreedtste Natien/ die in gheheel Indien zijn/ ende maken menighe reysende Man bedozven/ ende die gheheele Custe ende Zee is om harent wille onveyl/ eñ periculeus te reysen ; Door welcke oozsake die Armaden vande Poztugesen jaerlycks in Goa toe ghemaeckt wozden/ ende uyt ghesonden/ alleenlijck om die Custe ende Zee veylich ende reysbaer te houden/ende oock soo zynder sonder dat van dese Malabaren veel om sommighe plaetsen/ die met rooven ende stelen/ soo te water als te lande groot quaet doen/ eñ onthouden haer op sekere plaetsen op de Zeecant/ daer sy haer Havens hebben / ende haren roof brenghen en verberghen; woonen in stroy huyskens by de Steen-rootsen/ eñ berghen die onwoonbaer zijn; in somma datse niemant en can bedwinghen / noch en passen op Samozijn noch op yemant; Vã dese Roovers is een Haven ghelegen twaelf mylen van Goa suydtwaerts / in't beghinsel van de Custe van Malabar , ghenaemt Sanguiseo, alhier onthouden haer veel van dese bespringhers / ende doen soo grooten quaet dat daer niemant voozby moocht varen / ofte sy hadden daer schade af / soo dat daer veel daghelijcksche clachten aende Viçorey quamẽ / dien doen gouverneerde met namen Don Francisco Mascharenhas, Grave van Villa Dorta, den welcken/ om 'tselfde te remedieren / heeft ghesonden aende Samozijn dat hyse soude laten castigeren / den welcken wederom ontboodt/ dat hy daer gheen macht over en hadde / noch eenich ghebiedt : want sy niemande onderdanich en zijn / ende gaf den Viçorey vry oozlof/ dat hyse wilde castigeren naer zijn believen/ hem beloovende daer toe te helpen. Siende den Viçorey wat daer passeerden / heeft een Armade toe ghemaeckt van 15. Fusten/ van welcken maeckten oversten Capiteyn eenen Edelman/ Neve vanden selfden Viçorey, met namen Don Iulianes Mascharenhas , ende heeft hem expresselijck bevel ghegheven/ eerst te looyen naer dese Haven van Sanguiseu , eñ die selfde te assoleren ende inden grondt vernielen; Met dese intentie zijnse uytghevaren/ ende comende vooz de Haven van Sanguiseu heeft den Admirael raet ghehouden wat haer te doen stondt / om dat Sanguiseu een Eylandeken is / ghelegen binnen die Custe : want die Revier loopt daer rontom/ende heeft veel Clippen ende drooghten in't in comen/soo dat men met legh water daer niet wel can aen gheraken/in somma hebben gheoordineert als dat den Admirael souden met die helft van de Fusten aen d'een syde aen varen / ende ordineerden eenen Vise-admirael met namen Ioan Barriga, die met de ander helft aen d'ander syde souden aen varen; Dit aldus gheordineert wesende / heeft den Admirael den voozsten aentre gedaen/ende bevolen datmen hem souden volghen / ende is in gheroept tot aende strant van het landt/ meenende dat sy hem terstont souden volghen : maer die ander Capiteynen welcke altemael jonge Edel-lieden waren ende onbedreven / begonsten krackeel te crijghen/ wie eerst ofte lest souden aengaen/ hier en tusschen is de vloet verloopen/ soo dat die een hier eñ d'ander daer/ so op Clippen als op drooghten blyven sitten waren/ soo dat sy den Admirael niet alleenlijck en consten te hulpe comen : maer noch achter noch vooz gheraken. Den Vice-admirael die aen d'ander syde souden om varen/ als ghesept is / en wilden die ander Capiteynen niet onderdanich wesen / segghende dat hy gheen Edelman en was/ ende dat sy beter waren als hy/ met dese en dierghelijcke punten is altoos die Portugesen aen slaghen / waer mede over al ter maten comen/ hier mede bleven dese oock oneens / ende en consten gants niet uyt rechten; dit siende die Sanguiseus , die welcke hebbende hare huysen ende woonplaetsen verlaten/ waren ghevlucht op die Berghen/ ende sagen van verre al het regiment aen/ ende siende dat alle Fusten buyten hier en daer op drooch saten/ sonder te moghen in comen / ende dat den Admirael alleen op strandt op drooch was ghebleven/ sonder weer te moghen af comen/ hebben haer verstout / eñ zijn met eenen grooten hoop gheloopen op de Fuste vande Admirael/ ende al doot ghesmeten / behalven die het al swemmende ontquamen / ende hoe wel dat den Admirael hem wel mocht gesalveert hebben / ghewilt hebbende : want een Slaef vanden selfden hem presenteerden al swemmende 't leven te berghen : maer en heeft het nopt begheert : want seyden dat hy liever begheerden al vechtende te sterven met eeren/ dan het lijf te berghen met oneeren; heeft hem verweert ende vromelijck ghevochten tot den lesten toe : maer gelijck alsse veel op hem waren/ hebben hem int leste om ghebracht / ende 't hooft afghehouwen / in presentie van al die in d'ander Fusten waren / ende stakent hooft op een Spietse / roepende met grooter spottinghe teghens die Portugesen / comt haelt u Capiteyn weder / tot haerder grooter schande ende abatement/ die op malcanderen sagen ghelijck uylen; Int leste zijn met de vloet van daer ghescheyden/ elck zijnen wech verspreyde van malcanderen / ghelijck als Schapen sonder Herder / ende zijn alsoo weder ghekeert/ met dese lieffelijcke victorie tot Goa; Die Capiteynen werden terstont ghevanghen : maer sy gaven haren onschult / en wozden int leste weder los ghelaten / ende men bedreef groote droefheydt om den Admirael / principalijck vande Viçorey , om dat het zijn Broeders Soon was / ende wozden seer beclaecht van een yeghelijck : want was van alle Man seer bemint/ om zijn vromicheyt ende deucht/ ende die ander Capiteynen wozden van een yeder ghelastert ende beschuldicht/ ghelijck alsse wel verdient hebben; Men bereyden terstondt eenen andere Armade weder op een nieuw toe/ met ander Capiteynen / wesende Admirael Don Ieronimo Mascharenhas , Cozijn vande overleden Admirael/ om zijnen doot soo hy meenden te wreken; Dese zijn aldaer aen lant ghevaren / en met ghemeender macht op het landt ghesprongen : maer die Sanguiseus ghewaerschout wesende / die op haer hoede waren/ hadden de vlucht ghenomen boven op de Bergen/ latende die Huysen ende woonplaetsen die van stroy zijn ledich : want men haer aldaer niet en consten volghen/ door die woestheydt/ daerom hebben die Huysen verbrandt/ ende

Malabaren zijn de rebelste ende wreetste van Indien.

Oorsaeck waerom de Armade van Goa jaerlycx toeghemaeckt wert.

Beschrijvinge van een Haven daer haer dese Zee roovers houden.

Bevel vande Visorey aende Samozijn/ om zijn volck te straffen.

Antwoort vande Samozijn aende Visorey.

Toerustinghe van 15. Fustẽ nae de Haven van Sanguiseu.

Oorsaeck waeromme.

Verhael wat sy besloten hebbẽ vooz de Haven/ om de Roovers te bespringhen.

Waerachtighe d'oorsaecke waerom datse niet uyt ghericht hebben.

Twist tus[...] den Vice-[...] mirael en[...] Capiteyn[...]

Geschied[...] se tussche[...] Sanguise[...] ende den Ad[...] mirael.

Et Admi[...] wert ghe[...] eñ 't hooft [...] ghehouwe[...] vende Ba[...] niet be[...] gese haer [...]

De Portu[...] sen keere[...] schande[...] Goa sonde[...] Admirael.

Verhael [...] datse on[...] een werden[...]

Toerustinghe van een [...] we Armade.

Beschrijvinge watse met de[...] se Armade ve[...] ghen' de Sa[...] guiseus al [...] gericht hebbe[...]

ende die boomen af ghehouwen / ende over al gheraseert / met dese wrake zijnder weder van daen ghescheyden / sonder eenen mensch letsel te doen / etc.

Wanneer dat in Cochijn het eerste Tol-huys opghe-recht werde / en waer om ghschiede.

In dese selfde tijt soo hebben de Regierders van Cochijn, door bevel vande Coningh ende Viçorey, beghinnen een Tol-huys op te rechten / 'twelcke tot dier tijt daer noyt gheweest en hadde / waerom zijn die inwoonders op ghestaen / ende soudense altemael doot gheslaghen hebben / die sulcks wilde beghinnen / waermede zijt weder lieten rusten / tot der tijt datmen den nieuwen Viçorey uyt Portugael quam / met namen Don Duarte Meneses, ende vergaderden aldaer in Cochijn met den ouden Viçorey die hem het regiment over leverden / hebben soo veel te weghe ghebracht / dat sy met soeticheyde den Tol op gherecht hebben / ende die Burghers daer in verwillicht / doch meer door bedwanc als met wille / welcke Tol is tot groot profijt vande Coningh / door den grooten handel die daer gheschiet / om dat haer alhier altoos die Portugaelsche Schepen afveerdighen / met haer volle ladinghe alsse naer Portugael varen.

Een Tol wert door den nieuwen Visorey opghe-richt.

Wanneer dat sy in Goa tijdingh ontfanghen hebben dat daer nieuwen Gobernaeur op de wech was.

In 't selfde jaer inde maent van September / is ghecomen in Goa een Schip van Portugael / met namen Bom Iesus de Caranja, en brachten tijdinghe datter noch 4. ander Schepen op de wech waren / met eenen nieuwen Viçorey Don Duarte de Menses, waer mede groote blijschap was inde gheheele Stadt / ende worden over al die Clocken ghebeyert / ghelijck altoos de manier is als d'eerste schip uyt Portugael comt; Met dit Schip quamen sommighe Busschieters dat Neer-landers waren / welcke my brieven brachten van de vrienden uyt het Vaders-landt / dat my eenen goeden troost was; Corts daer naer inde selfde maent / quam een ander Schip vāde compaengie / met namen Boa Viagen, waer in quamen veel Edel-lieden ende Cruys-heeren / om den Coningh in Indien te dienen / onder welcke was eenen Broeder van mijn Heere den Aerts-bisschop / met namen Roque da Fonseca, ende die ander principaelste Heeren waren Don Iorigie Tubal de Meneses, opperste Vaen-drager van des Coninghs Standart van Portugael / toecomende Capiteyn van Soffalo ende Moçambique, ende dit door dienste die hy den Coningh eertijts in Indien ghedaen hadde; Ioan Gomes da Silva, toecomende Capiteyn van Ormus; Don Francisco Mascharenhas, Broeder vande overleden Admirael; Don Iulianes Mascharenhas, die in Sanguiseo om ghebracht worde / als verhaelt is; den selfden hadden oock die Capiteynen van Ormus, ende door zijnen doot werdent vergunt vande Coningh / aen desen zijnen Broeder Don Francisco, te weten / den tijdt van drie jaren / ende dat nae dato / dat die voor hem gheprovedeert zijn / hare jaren uyt hebben / als wy op een ander verclaert hebben.

Beschrijvinge wat eynde verscheyden Heeren in Indien gecomen zijn.

Besonder de Broeder vande Aerts-bisschop.

Wanneer dat de drie resteerende Schepen in Cochijn quamen.

Inde maent van November zijn gecomen in Cochijn die ander drie Schepen van de compaengie / ende waren buyten om het Eylandt van San Lourenço ghecomen / sonder Moçambique te nemen / waren met namen Santa Maria, Arreliquias, ende den Admirael ghenaemt / As Chagas, ofte die vijf wonden; In dit Schip quam den Viçorey Don Duarte de Meneses, die welcke altoos gheweest hadde Capiteyn van Tanger in Affrica, ofte Berberyen, ende quamen alleen in het Schip Chagas over die 900. Soldaten en Edel-mannen dieder veel waren om den Viçorey te gheleyden / behalven die Boots-gesellen ende Zee-volck / die over de hondert waren / ende hadden over de seven Maenden onder weghen gheweest / sonder landt te nemen van Cochijn; Die van Cochijn hebben den Viçorey met grooter feest inghehaelt / in Cochijn wesende heeft terstont ghesonden aenden ouden Viçorey, dat hy 't regiment soude overleveren / in handen van mijn Heere den Aerts-bisschop / om in zijn ausentie te regerē / ende dat om dat den Aerts-bisschop ende hy waren perticulier vrienden ende bekenden: want hadden beyde ghelijck ghevanghen gheweest / inde groote slach ende neer-laghe van Berberyen, met den Coningh Dom Sebastiaen; Den ouden Viçorey heeft het terstondt over ghelevert / ende is ghetrocken naer Cochijn, om met de selfde Schepen weder te reysen naer Portugael / als de manier is vande Viçoreys: want en moghen naer haer regieringe in Indien niet blijven.

Beschrijvinge wat het Visorey quam.

d'Incomste vanden Visorey in Cochijn.

Den ouden Visorey treckt na Portugael.

Den 10. November Anno 84. is het Schip Caranja weder van Goa ghezeylt naer Cochijn, om aldaer Peper te laden / ende ander coopmanschappen; en dan varen alle de Facteuren naer Cochijn, om hare waren te schepen / ende als de Schepen afgeveerdicht zijn / comen weder na Goa alwaerse hare residentie houden; Met dit Schip is den ouden Viçorey met veel Edel-mannen ghevaren naer Cochijn, om vā daer na Portugael te reysen.

Wanneer 't Schip Caranja weder van Goa ghezeylt is.

Den 5. Februarij Anno 85. is den Viçorey Don Duarte de Meneses, ghecomen van Cochijn binnen de Stadt van Goa, al waer hy met grooter feesten ende triumphe is ingheghaelt.

1585.

Op wat dagh den Visorey tot Goa quam.

Inde maent April van 't selfde jaer / is mijn mede-gesel en dienaer vanden Aerts-bisschop / met namen Bernardt Burcherts ghebooren tot Hamborch / ghereyst van Goa naer Ormus, ende van daer naer Bassora, ende vā daer over landt door Babilonie / Jerusalem / Damasco, ende Alleppo, (van waer my twee Brieven sondt over landt / weder naer Goa,) met een Armenizaen / in welcke my relateerden het succes van alle zijn reyse ende voyagie / die hy ghedaen hadde met weynich costen / en luttel perijckels / altoos met goet geselschap / ende seer vrijelijcken inde compaengie vande Caffylen; Van Alleppen is ghereyst naer Tripele in Surya, alwaer hy vont Schepen van Engelant / waer mede hy ghereyst is naer Londen / ende alsoo naer Hamborch / 'twelck ick naermaels door zijn brieven verstaen hebbe / dat hy daer met ghesontheyt gheartiveert was.

Beschrijvinge vande reyse vā Bernardt Burcherts mede dienaer van Jan Huyghen / by den Bisschop / nae Hamborch.

Inde maent van Augustus / quam tijdinghe ende Brieven over landt van Venetien / vande moort ende doot van mijn Heere den Prince vā Orangien / loffelijcker memorie / ende oock van Hertoghe van Alençon ofte Anjou, ende 'thouwelijck tusschen den Hertoghe van Savoyen, en des Coninghs van Spaengien Dochter.

Op wat tijde datse tijdinge in Goa vande moort vande Prins cregen.

Inde maent van October / op den 20. dach is in Goa gecomen het Schip ghenaemt / San Francisco uyt Portugael / alwaer sommighe duytsche Busschieters op quamen / die my brieven brachten van 't Vaders-landt / van 't overlyden mijns Vaders Huych Jooste van Haerlem salligher; den eersten November is ghecomen in Cochijn, het Schip Sant Alberto; Den eersten December is gecomen in

Wanneer het Schip San Francisco met veel duytsche Busschieters tot Goa quam.

Cananor

Beschrijvinge vā d'aencomste van't schip van S. Lorenço ende hoe veel volcx datter op ghestorven is.

Canapor, aende Custe van Malabar, het schip van San Lorenço, ende van daer naer Goa, brenghende meest al het volck cranck/ en waren daer over de 90 persoonen afghestorven: want hadden groote miserie ende armoede ghepasseert/ sonder eenige plaetsen van land te nemen/ ende daer ghebraken noch 2. Schepen vande compaengie/ die met haer uyt Lisbonen ghelooopen waren/ te weten/ het Schip Sant Salvator, ende den Admirael Sant Iago, daer noch gheen tydinghe af en was.

Tijt vande comste van sommighe Italianen tot Goa.

In dese selfde tijt quamen sommighe Italianen over landt/ ende brachten tydinge vande doot van de Paus Gregorio, 13. van dien name/ ende den nieuwen ghecoren Paus/ met namen Sixtus, Op de selfde tijt zijn de Schepen weder ghevaren van Goa naer Cochijn, ende lancks die Custe van Malabar hare ladinghe nemen/ ende alsoo weder van Cochijn afghevеerdicht naer Portugael/ inde maendt van Januarijs Anno 86.

1586.

Wanneer dat sy van Goa 't verlies van S. Iago vernamen.

Inde maent van Meye Anno 86. quamen brieven in Goa vande Capiteyn van Soffala, ende Moçambique, aende Viçorey ende Aertsbisschop van't verlies van't Schip San Iago, Admirael vande vloot die uyt Portugael gescheyden waren/ het verleden jaer 85. daer boven af gheroert is/ haer verlies was op dese manier; Comende het selfde Schip met goet voorspoedich weder ende windt/ vande Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe/ hebbende ghepasseert naer haer gissinghe/ ghelijckmen ghemeenlijck rekeninghe maecke alle pericule/ sonder yewers meer voor te schromen;

Beschrijvinge van't verlies van't Schip van S. Iago.

Wat de principael oorsaec van't verlies was.

Daerom is altoos wel noodich/ dat die Officieren vande Schepen goede wacht houden/ ende hen niet te seer betrouwen op haer eygen wetenschap/ als dese deden/ het welcke principael oorsake was van haer verlies; Comende aldus ghezeylt tusschen het Eylandt van San Lourenço, ende 't vaste landt van de Custe dier naer Moçambique loopt/ welcke blijft aende slinckerhandt ende 't Eylandt van San Lourenço, aende rechter handt/ soo is te verstaen/ als dat tusschen het Eylandt ende 't vaste landt ligghen etlijcke droochten/ diemen noemt de Iudia, verscheyden van't Eyland San Lourenço, vijftich Spaensche mijlen/ ende van't vaste landt/ tseventich mijlen/ teghen over die contreye van Soffala, op 22½. graden; Aende suydtzijde vande Æquinoctiael, ende van daer tot Moçambique zijn noch 90. mijlē; Dese droochtē zijn meest van scherp ende louter Corael/ dat seer scherp is/ te weten/ van swerte/ wit/ eñ groene coluer/ 't welcke seer danghereus/ ende wel reden is om te schouwen ende te schroomen/ gelijck oock alle die Piloten ende Stuer-luyden/ daer wel behooren goede sorge voor te hebben/ principalijck vande Schepen van Indien: want alleen het gheheele Schip comt op haer handt/ ende wordt alleen door haer hooft ende raet ghereegeert/ en dat met expres bevel vāde Coningh/ datmen haer in gheenderley manier en mach tegen spreken; Wesende aldus inde contreye/ ende naer gissinghe van alle die op het Schip waren/ by de droochten van Iudia, soo heeft die Piloot de Son ghenomen/ ende zijn rekeninghe ghemaeckt/ als datse al voorby de selfde droochten waren/ ende heeft bevolen den Schipper/ datmen souden alle Mars-zeylen op hijssen/ ende vry toe zeylen de cours naer Moçambique, sonder eenighe schroomen ofte achter sien/ ende hoe wel datter veel Bootsghesellen in het Schip quamen/ die oock haer Caerten ende instrumenten hebben/ eensdeels om te leeren/ ander deur curieusheyt/ desghelijcx die ander Officierē/ als Schipper/ hooch-Bootsman; dese altesamen seyden dat het beter waer/ datmen die zeylen wat op de randt liet ligghen/ principalijck by nacht/ ende datmen goede wacht hielden: want bevondē dat sy die droochten noch niet ghepasseert en waren; den Piloot alleen seydent contrarie/ ende om te bewijsen dat hy alleen de konst ende het recht hadde/ ende oock om zijn macht te ghebruycken/ ghelijck als altoos die Portugesen deur hovaerdye haer meest verliesen/ om dat sy niemants raet en willen volghen/ ende onderdanich wesen/ principalijck alsse eenich ghebiet hebben; So ghesciedent oock met desen Stuer-man/ die en wilde niemandt hooren noch raet volghen/ dan zijn eygen hooft/ waerom beval datmē soude doen dat hy seyde/ dat alle d'ander niet met allen en wisten; hier op hebbende alle hare zeylen inden top geset/ opt woort vande Stuer-man/ sonder meer om te sien/ ende voeren alsoo tot die middernacht/ met goeden windt ende vaer-weer/ aldus varende met een donckere Maen/ zijn ghezeylt midde op die droochte/ welcke was van loutere wit Corael ende seer scherp/ ende met die furye vande wint ende vaert/ so is het Schip deur midden ghesneden/ ghelijck oft met een Vlijm hadde ghweest/ ende bleven die kiel eñ twee overloopen van't onderste op de gronde staen/ ende 't ander deel/ te wetē/ het bovenste/ wat voorts varende vande furye/ is terstont oock vast ghebleven/ ende die masten af ghehouwen wesende/ was daer te hooren groote jammer ende kermen/ dat den Hemel scheen te schueren: want daer quamē op het Schip (om dat het den Admirael was/) over die vijf hondert persoonen/ ende by de dertich Vrouwen/ en veel Jesuyten ende Monickē; in somma daer was anders niet te doē als te biechten/ ende adieu te segghen d'een tegen d'ander/ en vergiffenis te biddē/ weenen en crijten/ alsmen wel can denckē. Den Admirael Fernando de Mendoſſa ghenaemt/ den Schipper/ Stuer-man/ ende noch ander 10. ofte 12. zijn metten eersten ghevallen in't cleyne Boot/ het selfde beschermende met blooten Rappierē/ op datter niet meer en souden in comen/ ende beloofden alle d'ander die int Schip bleven/ dat sy maer wilden besien ofte yewers een plaets was op dese droochte/ daerse mochten eenige fabrijcke doen/ vande stucken van't Schip/ eñ eenich Schipken ofte schuyt maken/ om daer mede naer 't vaste landt te varen/ ende hare lijven berghen/ waer mede lieten die van het Schip eenige hoope/ doch weynich; Dese aldus om varende/ ende niewers plaets vindende/ en dorsten niet weer naer 't Schip varen/ deur vreese datmen haer het Boot niet en overvalden/ ende oock hadden weynich hoop in't Schip eenich hulpe te crijghen/ so hebbense ten laetsten raedt ghenomen naer landt te roeyen/ hebbende sommige dosen mermelladen/ eñ een vaetgien wijns/ en wat Beschuyt datse metter haest in't Boot ghewopen hadden/ het welcke sy deelden ghelijck als dat den noot vereyschten/ en zijn alsoo op Gods ghenaden heen ghevaren/ naer die Custe toe/ alwaerse ghearriveert zijn naer datse 17. dagen onder weech waren/ met grooten hongher/ dorst ende arbeyt; Die ander die in't Schip waren ghebleven/ siende dat het Boot niet weder

Ghelegentheyt vā Os Baixos de Iudia.

Hooghte van deselve.

Vermaninge tot de Stuer-luyden van Indien.

Twist tusschē den Piloot ende alle die in't Schip waren.

Op [illegible] datse aen landt quamen.

Beschrijvinge hoe dat sy het groote Boot uyt creghen.

weder en quam / men mach wel vermoeyen hoe sy te moede moesten wesen/ in't lest is het bovenste stuck van't Schip tusschen die twee over loopen / alwaer het groote Boot stondt aende syde uyt gebarsten/ ende het Boot half ghebroken uyt ghecomen / doch ghelijck als daer weynich remedie ende luttel moet was/ en heefter niemant hant aen gheslaghen / dan sagen malcanderen deerlijcken aen/ in't lesten isser eenen Italiaen op ghestaen / met namen Sypriaen Grimaldo, den welcken heeft eenen moet ghegrepen ende ghesepdt / waerom zijn wy aldus verslagen / laten wy ons selven helpen/ ende besien offer eenighe remedie is om't lijf te salveeren/ ende is terstont in't Boot ghespronghen met zijn ghewer / ende begost het selfde schoon te maken / waer mede sommighe eenen moet ghegrepen hebben / ende begosten hem te helpen het Boot te conserteren soo sy best consten/ met het ghereetschap datse eerst byder hant creghen / ende spronghen daer wel over die tneghentich in't Boot/ ander die daer al swemmende van buyten aen hinghen/ ende oock sommighe Vrouwen / ende om altesamen niet te gronde te gaen,/ hieuwen die armen ende handen af / van die daer aen hinghen / ende wierpen daer veel af over boort/ van die gheen ghewer en hadde/ ende voeren alsoo op Gods genaden heen/ met het grootste rumoer/ getier/ ende gekarm/ alsse van die van't Schip oorlof namen/ dat het scheen dat Hemel en Aerde versonck/ aldus varende sommighe daghen met scherpe deelinge van eeten en drincken/ van dat sy hadden / vervoorderden weynigh: want waren daer so veel dat sy by naer te gront ginghen/ ende oock het Boot was seer leck en qualijck gheconcerteert / in somma hier was goeden raet dier / in't lesten hebben ghesloten om altemael niet te verdrincken / ende kosen een Capiteyn / welcke was een Edelman Mestisse van Indien/ ende verbonden haer alle te doen wat dat hy haer soude bevelen, Dese beval sommighe over boort te smijten/ wysende op de persoonen die de minste macht hadden/ om haer weynichste te verweeren/ onder dese was eenen Timmerman/ die't Boot mede hadde helpen conserteren/ siende datmen op hem ghewesen hadde/ badt datmen hem eerst wilde geven een stucxken Mermellade/ met eē dronck Wijns/ waer mede hem liet gewillichlijcken inde Zee worpen en verdrencken/ onder ander werden noch ghewesen eenen/ diemen in Portugael nieuwe Christenen heet / dese ghegrepen wesende om over boort geworpen te worden/ hadde eenen Broeder in't selfde Boot/ welcke jongher was als diese gegrepen hadden / dese stont op ende badt ootmoedelijcken / datmen zijn Broeder wilde los laten / ende hem inde plaets worpen: want seyden/ hy mijn Broeder is ouder ende verstandigher / ende nutter inde werelt als ick / om mijn Susters in haren noodt te helpen / dus ist mijn liever voor hem te sterven/ als sonder hem te leven/ deur dese bedinghe hebben den outsten Broeder weder los gelaten/ ende den jonckxsten die sulcks begeerden over boort ghesmeten/ den welcken wel ses uren het Boot naer swom / ende hoe wel dat sy hem naer die handen toe hieuwen met bloote Rappieren/ om niet aen boort te comen/ heeft een Rappier inde handt ghevat/ al wast dat het hem die handt half overmidts sneet/ heeft het nochtans noyt willen laten gaen/ soo dat sy noch in't leste beweeght worden / ende hem wederom in't Boot namen/ ende hebbe beyde de Broeders in Goa ghekent ende gheconverceert / met dusdanighen miserie ende moeyten/ zijn 20. daghen onder weghen gheweest/ ende in het lest aen landt ghecomen/ alwaerse vonden den Admirael/ ende het volck van't ander Boot; Die gheen die in't Schip bleven hebben sommighe eenighe verderen/ deelen/ ende ander stucken van planchen/ aen malcanderen ghebonden / die de Portugesen heeten langadas, een yeghelijck soo't hem eerst ter handt quam/ alles met hope van hare lijven te berghen / van dese en zijnder maer twee persoonen levent aen landt ghecomen. Aen landt wesende die boven ghenoemde persoonen/ hebben noch andere moeyten ende periculen ghepasseert: want worden altesamen vande Swarten van't landt/ diemen Caffres noemt/ berooft van haer cleederen die sy aen't lijf hadden/ soo dat sy daer soo veel niet en lieten datse haer schamelheyden mochten bedecken/ ende passeerden grooten honger en kommer/ ende ander duysent miserien/ dat te lanck waer om te vertellen; ten langhen lesten zijn ghecomen op een plaets/ al daerse ghevonden hebben een Facteur vande Capiteyn van Sofala ende Moçambique, diese holp soo hy best mocht/ ende beschickten datse voorts quamen tot Moçambique toe / ende van daer nae Indien/ al waer ickse veel van ghekent/ en mondelingh ghesproken hebbe; van die op't landt quamen storven daer noch eltijcke van / eer sy tot Moçambique quamen/ in somma datter waren in als by de 60. persoonen die daer levent af quamen / ende alle d'ander zijn in het Schip verdroncken ende versmoort / en daer en is noyt meer tael noch teecken van't Schip noch volck te voorschijn ghecomen. Hier aen kanmen mercken hoe dat die hovaerdicheydt van desen Stuerman / om dat hy van niemant raet en wilde nemen / dit Schip met so veel menschen heeft om den hals ghebracht/ daerom en behoortmen een Stuerman soo veel machts niet te gheven/ datmen in tijden van nooden den raet vande meesten verwerpt; Dese Stuerman in Portugael comende werdt ghevanghen: maer door giften en ghaven is weder los gelaten/ en weder een ander Schip ghegheven/ ende het beste vande vloot om nae Indien te varen/ het jaer van 88. doch met ghenoech ghecrijt vande Moeders/ Susters/ Huysvrouwen / ende Kinderen / van die ghebleven waren in't selfde Schip/ die alle wraeck over hem riepen/ ende comende met dit ander Schip ten tweedenmael ghenaemt San Thome, hadden van duysenden een/ het Schip by naest weder op die selfde drooghten van Iudia ghestiert ende verloren / van den dagh quam haer te baten / waer mede haer daer af wenden/ doch inde wederom reys van Indien na Portugael/ is het selfde Schip by de Cabo de bona Esperança ghebleven / met den selfden Stuerman / volck / en al / daer ghenoech op ghemurmereert wert/ dat het een recht oordeel Gods is/ tot wraeck van soo veel Weduwen ende Weesen/ waer van wy op eē ander op sijnen tijdt af sullen tracteren; Hebbe dit daerom in't lanc willen verhalen/ op datmen mach sien ende claerlijck mercken/ datter menich Schip verloren wert door hovaerdyhe van die het regeren/ ende door onwetenheydt vande Stuer-luyden / waerom men wel het hoort te examineren die persoonen/ al eer menser een Schip toe betrout / daer soo veel aen

ghelegen

En hoe veel datter in spronghen om haer te berge.

Jammerlijcke ellende van sommighe die aen't Boot hinghen.

Die int Boot waren kiesen hē Capiteyn Mestisse van Indien.

Raet vā desen Capiteyn om het leven te behouden.

Vertellinghe van 2. Broeders uyt het selve Boot.

Hoe datse te lande comen ende by den Admirael raken.

't Eerste Boot wert vande Caffres berooft.

Comen by een Facteur vande Capiteyn van Soffala.

De eerst die op 't Schip bleve zijn altesamen verdroncken.

Wat den Stuerman gheschiede als hy weer in Spaengien quam.

Tweede reys van den Portugheschen Stuerman na Indien.

In't weer comen uyt Indien bleeft het Schip ende Stuerman by Cabo de bona Esperanse.

gheleghen is/ ende het welvaert van soo menighen persoon/ ende dat meer is/ het leven van soo veel menschen/ ende het onderhoudt van Vrouwen en Kinderen: Dit deerlijck verlies ghescieden in de maendt van Augustus/ Anno 1585.

Op wat tijde het Schip by de C. de bona Esperansa bleef.

1586.

Wanneer dat twee Schepen van Chaul vande Turcke ghenomen warden.

Inde maendt vande Meye Anno 86. voorseydt/ ghinghen twee Schepen gheladen met goet/ ende veel rijckdom uyt die Haven van Chaul uyt Indien/ het welcke toe behoorden Portugesen/ inwoonders van Chaul, ende die eygenaers waren daer selfs op/ ende meenden te varen naer die Estrecho de Mecca, ofte het roode Meer/ al waer sy hare handelingh drijven/ onder weghen worden genomen van de Galeyen vande Turcken; Dese Galeyen waren toe ghemaeckt in het binnenste van de Estrecho de Mecca, by de Stadt Cairo, op den oever vande roode Zee/ in een Stadt ghenaemt Sues; Dese Galeyen begosten groot quaet te doen/ ende stelden gheheel Indien in rumoer ende groote vreese.

Bereydinghe van een groote Armade in Goa.

Tot wat eynde de Armade bereyt is.

In dese selfde maendt so is in Goa een groote Armade toe bereyt/ van Galeyen ende Fusten/ soo dat daer in langhe jaren te voren soo groote noyt ghesien hadde geweest/ ende was gheordineert om te gaen naer't roode Meer/ om de Turcksche Armade ende Galeyen te verjaghen ofte te verslaen/ soo sy consten/ en hadden bevel vande Viçorey, om daer naer te gaen verwinteren tot Ormus, ende als dan die encke van Persien ghenaemt/ achter Ormus in te loopen/ om haer aldaer te offreceren/ ten dienste ende bystant vande Xatamas, Coningh van Persien teghen den Turck/ haren ghemeenen vyant/ om hem alsoo van alle kanten den neck te breken/ so sy haer facit ghemaeckt hadden: maer het viel gants contrarie/ als wy hier naer hooren sullen; Van dese gheweldighe Armade ginck voor Generael ende Oversten/ eenen Edelman/ met namen Rioy Gonsalues da Camara, die eertijdts hadde Capiteyn van Ormus gheweest/ was een byster vet ende overladen man/ welcke een van de principaelste oorsaecke was van haer quade fortuyn: Op dese Armade ginghen die principaelste Soldaten ende Edel-luyden van Indien/ meenende groote eere te verwerven/ Dese Armade afgeveerdicht wesende/ nemende haren cours naer't roode Meer toe/ creghen veel stilten onder weegh/ soo dat sy groote miserien passeerden/ ende begonsten te sterven als Honden/ so van dorst als van andere noot druftighe ghebreken: want en hadden hare rekeninghe niet ghemaeckt/ van so langhe onder weghen te wesen/ welcke altoos hare excusatie is alsser yet over comt, Dit was het eerste ongheluck/ ende een beginsel van datter naer volchden; Comende uyde roode Zee aen de mont/ ghemoeten die Turcksche Galeyen/ al waerse eenen dapperen slach hadden: maer die Portugesen hadden den neerlaegh/ ende ontliepent so sy best mochtẽ/ met groote schade ende verlies/ ende die Turcken met die victorie/ voeren aende Custe van Abex ofte Melinde, al waerse sommige Steden in namen/ als Pate ende Brava, die met die Portugesen in aliance waren/ om haer aldaer sterck te maken/ en soo beter commoditeyt te hebben/ om de Portugesen te beschadighen/ ende dicht byder handt te wesen: Die Portugesen Armade aldus gheheel ontstelt wesende/ zijn ghevaren naer Ormus, om aldaer te verwinteren/ ende haer weder te repareeren/ ende hare crancken

Beschrijvinge vande Capiteyn en Generael van dese vloot.

Wat d'oorsaeck was dat er so veel volck op de vloot ghestorven is.

Beschrijvinge van een slach tusschen de Turcken ende dese vloot.

De Portugesen moeten loopen.

En treckẽ nae Ormus om te verwinteren ende haer te repareren.

te ghenesen dieder veel waren/ om also tegens den tijdt te volbrenghen het bevel vande Viçorey, om den Xatamas te helpen/ waer mede zijt meenden weder te verbeteren; in Ormus comende/ ende haer voorsten hebbende/ ende den tijdt ghecomen wesende/ soo is den oversten door zijn vettichept ende onbequaemhept in Ormus ghebleven/ ende heeft eenen oversten Luytenant in zijn plaets verordineert/ met namen Pepro Homen Pereira, hoe wel dat het een slecht Edel-man was/ was niet teghenstaende een vermaent Crijs-man/ van veel experientie/ ende beval datmen hem in als souden obedieren/ als zijn eyghen persoon; Desghelijcks beval haer expresselijck/ als dat sy onder weghen aen de zijde van Arabien souden aenvarẽ/ ende castigeren een deel Roovers/ die haer aldaer onthouden/ op een plaets ghenaemt Nicolu, welcke altoos berooffden en bespronghen/ ende groote schade deden/ alle die Schepen ende reysent volck die van Balsora quamen hanteren in Ormus, soo wel in't gaen als in't comen/ waer mede die vaert gheheel onveylich was/ tot grooten achterdeel van die van Ormus, waermede zijt gheerne wilden belet hebben/ door dagelijcksche clachten die daer van quamen: Aldus henen getrocken wesende/ met haren verordineerdẽ overste Luytenant/ zijn ghecomen by Nicolu, alwaer sy die Fusten aen landt op de strandt ghesedt hebben/ soo datse half op drooch bleven/ ende zijn also hol over bol aen landt ghespronghen/ sonder eenighe ordinantie/ gelijckse in alle hare aenslaghen door een manier hebben: Den oversten wilden zijn macht ghebruycken/ ende haer in ordinantie stellen/ ghelijck als dat inden Crijsch-handel het ghebruyck is/ hebben hem niet willen obedieren/ segghende: dat het een Boer was/ ende datse beter Edel-mannen en Soldaten waren als hy/ met dese ende dier ghelijcke laster-woorden/ zijn gheloopen d'een hier en d'ander daer/ sonder eenighe ordinantie/ ghelijck Schapen sonder Herder/ meenende dat die werelt te cleyn voor haer was/ ende dat elck Portugees een Hercules versterckte/ om de werelt op haer schouderen te draghen. Die Arabiers ofte Nicolus, die ghewecken waren te veldewaert in/ wesende meest te Peert/ siende hare ongheregheltheyt ende quade ordinantie/ ende dat hare Fusten meest op drooghe waren/ ende sonder groote moeyten niet en consten soo haest in't water ghecrijghen/ hebbense altesamen omsinghelt/ en zijnder met gemeender macht met een halve Maen op ghevallen/ ende hebbense also ghedreven/ al voort strijdende tot aenden oever van de Zee/ ende om datse die Fusten niet en consten in't water schuyven/ sonder in perijckel van geslagen te wesen/ hebben eensdeels door noot/ ten anderen door schaemten haer moeten verweeren/ waer datse alvechtende doot zijn gheslaghen/ soo datter boven die vijftich niet af en quamen/ van die gheen die in tijdts die Fusten af gheschoven hadden/ en haer also van landt stieuwen en wech roeyden; Daer bleven over die 800. Portugesen/ vande outste ende beste Soldaten van Indien/ onder dese was ẽe Neer-lander (welcke voor Trompetter mede voer) met op't land/ om die Soldaten moet te gheven; dese wesende in't midden vanden slach/ niet verre vande Standert vande Portugesen/ sach hoe dat den Portugeschen Vaendragher den Standart ginder heen geworpen hadde/ ende hem op de vlucht begeven

De oversten … in rechte … Luytenant … blyft tot … mus.

Bevel van … oversten … de Roovers van Nicolu … straffen.

In wat … schickt … nantie de Portug… aen landt … mende … haer vyanden quamen.

In wat ma… ter dat de Zee … de Portugesen over vielen.

Hoe veel … wat Portuge… sen datter … bleven …

beghevenom zijn lijf te berghen/ende een van de Arabiers haddense op ghenomen/sots dese Trompetter met een furie ende gramschap ontsteken/ den Trompet achter op den rugge worpende/ met zijn Rappier (want anders gheen gheweer en hadde/) onder die vyanden gheloopen/ deurstekende den gheenen die den Standart genomen hadde/ ende die weder onder die Portugesen gebracht/ haer schande na sprekende/ datse den Standart so schandelijcken lieten nemen/ in somma heeft den selfden tot vpnaer een ure beschermt/ en veel om ghebracht van diese hem meenden te benemen/ soo dat hy rontom onder dooden stondt/ ende hoe wel dat hy hem genoech mochte ghesalveert hebbē/ willende die Standart verlaten/ niet teghenstaende en heeftse noyt beghevē/ tot dat die groote menighten hem overvielen/ ende also doot smeten/ ghevende sijnen gheest altoos met zijn armen om den Standart/ waermede hy onder die dooden stortē/ en zijn leven voleynden/ alle t'welcke die over ghebleven Portugesen selfs mondelingh tot menighen reyse bekent hebben/ ende zijn vromicheydt daer in gepresen/ waerom het selfde hebbe willē aen teeckenē/ als een dinge waerdich te noteren.

Verhael vande vyanden: daden van een Neer-lander die onder de Portugesen was.

Hoe hy zijn leven eyndde.

De Portugesen verliesen den Neer-lander.

Den ghesetten Luytenant ofte Generael/ siende hare quade ordinantie en ongehoorsaemheyt/ ende datter niet veel eer te begaē was/ heeft hem in trits uyt die werck ghepackt/ende hem in zijn Fuste ghesalveert/ siende het regiment van verre aen/ en zijn also weder met die leeghe Fusten gheheert naer Ormus, sonder yet anders te bedrijven/ tot een groote droeffenis ende schande van geheel Indien: want was die grootste neerlaegh en verlies die de Portugesen opt in Indien ghehadt hadden/ van so veel Portugesen tseffens te verliesen/ onder welcke was ooc den Broeder vanden Aertsbisschop/ ende veel andere jonghe ende treffelijcke Edel-luyden/ van de principaelste van Portugael.

De over ghebleven Fusten keeren weer nae Ormus.

Verhael hoe een Coningin van Ormus Christen wert.

Inde dese selfde tijt is ghecomen in Goa, een Coninginne van Ormus, die welcke van de Wet van Machomet was/ ghelijck hare ouders/ ende voor-ouders/ die onder tribuyt vā de Portugesen sitten/ in't Eylandt van Ormus; Dese heeft haer Christen doen doopen/ ende worden met groote solemniteyt in ghehaelt/ en den Viçorey was harē Peter geworden/ genaemt Dona Felippa, om de Conings van Spaengien wille; was een schoone ende witte Vrouwe/ groot van persoone/ ende haren Broeder die noch jonck was/ wordē oock Christen gedoopt/ ende voer naer Portugael met die Capiteyn/ die geweest hadde van Ormus, Mathias Dalburquercke, om hem den Coningh te presenteren: Dese Coninghinne worden ghetrout met een Portugees Edelman/ met namen Anto Dazevedo Coutinho, ende den Coningh van Portugael gaf hem in houwelijc/ tot een Bruyt-stuck vande Coninginne/ het Capiteynschap van Ormus, t'welcke over die 200. duysent Ducaten weert is/ als op een ander gesept is; Dese Edelman naer dat hy de Coninginne een half jaer ghehadt hadde/ levende met alle vrientschappe ende liefde dienen soude moghen begheren; Soo heeft hy een Schip doen toe maken/ om naer Ormus te varen/ om aldaer sommighe goederen ende renten vande Coninginne zijn Huysvrouwe te vervoorderen en te cebreren/ ende den affscheyt viel haer soo swaer/ dat sy hem badt haer mede wilde nemen: want in zijn absentie niet en conste leven/ ende om dat sij t'os gheen gheleghentheyt en gaf/ troosten haer soo hy best mocht/ beloovende alle neerstichheydt te doen/ om metten eersten weder te comen/ waer op hem te scheep begaf naer Bardees toe/ welcke is d'uyterste incomste vande Revier drie mijlen van Goa, ter wijlen dat den Eelman daer noch lach/ wachtende naer weer ende wint/ soo heeft die Coninginne (soomen seyt/) so grooten droeffenis ende hertsweer ghenomen/ datse schielijcken doot bleef/ den selfden dagh dat haren Man t'seyl was ghegaen/ tot een groote verwonderinge van een yeghelijcke/ ende veel droeffenis/ om dat dit d'eerste Coninginne was van die contreye/ die haer Christen gemaeckt hadde/ verlatende haer Coningh-rijck ende hooghen stäet/ om liever Christen te sterven/ ghetrout wesende met eē slecht Edel-man/ als Coninginne te levē inde Wet van Machomet/ wert met grooter mangnificentie begraven naer behooren.

Wert gedoopt ende Dona Philippa genoemt.

De Coningin trout een Portugees Edelman.

De Man vande Coningin doet een schip gereet maken om nae Ormus te varen.

De Coningin versoeckt mee te varen.

De Coningin sterft van droefheyt dat haer Man na Ormus reyst.

Groote droefheydt vant sterven vande Coningin.

Inde maendt van Augustus Anno 86. is 1586.
ghecomen in Goa, een Man van Moçambique, comende uyt Portugael in het Galleon dat naer Malacca soude varen/ met sekere advijs voor den Viçorey, ende bracht tijdinghe hoe dat het Schip Boa Viagen; (t'welcke van Indien ghescheyden was het voorleden jaer van 85.) ghebleven was/ vermoeden dat het by de Cabo de bona Esperança op ghebarsten moest wesen/ vande groote last: want over laden meestendeel die Schepē/ ende affirmeren dat het selfde Schip over die neghen spannen waters in hadden/ als het van Cochijn t'seyl ginc/ ende hoe wel datmen al eer die Schepen t'seyl gaen/ den Schipper ende ander Officieren Eet geeft/ oft het Schip sterc en bequaem ghenoech is/ om die langhe reyse te volbrenghen/ ende soo daer eenighe fauten aen zijn/ te verclaren op den Eet dieser gheven/ waer op maken een protest/ welcke die Officiers van't Schip onder teyckenen/ en al ist dat het schip duysent fauten ende letselen heeft/ so verswijghen zijt om niet te verliesen hare plaetsen en proffijten/ die sy daer af hebben/ al ist schoon datse wel weten dat het Schip niet gestelt is om voyagie te doen: want die giericheydt bedrieght die wijsheydt/ ende stelt alle perijculen achter den rug; Dan alsmen daer midden in is/ soo wetense ghenoech te seggen/ ende doen groote beloften van beteringe/ op dese manier gaen meest alle Schepen van Cochijn; en dat daer een behouden over comt nae Portugael is niet dan enckel mirakel van Godt: want anders en waer niet moghelijck datter een af over soude comen/ naer dat sijse overlasten met laden/ ende qualijck versien gaen van haren nootdruft/ ende weynich ordinantie hebben onder haer Zee-volck; Soo datter niet een Schip over en comt/ ofte weten te vertellen wat perijculen datse gepasseert hebben van overladen te wesen/ van fauten/ van dinghen die voor't Schip noodich zijn/ ende van onbedreven Zee-lieden/ doch met alle dese dagheliJckse perijculen en hebben gheen beteringhe/ dan alle daeghs erger; In dit Schip Boa Viagen bleven seer veel Edel-luyden/ ende van de principaelsten die den Coningh langhen tijdt in Indien ghedient hadden/ ende reysden nae Portugael met hare certificatien/ om Satisfactien aenden Coningh te verwerven/ van hare diensten/ ghelijck hare ghewoonheyt is/ desghelijcks om dat het een vande beste ende vermaerste

Verhael van een Man van Mossambique/ die tijdingh brengt van een ghebleven Schip.

De giericheyt bedriecht de wijsheydt onder de Portugesen.

t'Welck d'oorsaeck van het verlies van lijf en goet is.

Op wat manier de schepen van Cochijn varen.

Groote ongeregeltheyt onder de Portugesen/ en die van Indien.

Wat volck daer opt Schip Boa Viagen gebleven is.

De Ambassadeur vā Persien beseylt op dit selfde Schip.

vermaerste Schepen was / ende wel beseylt/ soo wasser den Ambassadeur vande Xatamas, Coningh van Persien in gegaen/ om aenden Coningh van Spaengien aliance te versoecken/ teghen die Turcken haerder beyder vyant/ ende naer dat dese gebleven is/ so en heeft nopt meer eenighen anderen willen seynden/ niet teghenstaende houden even wel aliance eñ vrientschap met die Portugesen. Het minste Schip dat van Cochijn naer Portugael seylt/ is altoos over eē millioē Gouts weert/ ende dit Schip was een vande beste/ waer-by men mach considereren het groot verlies/ datter aen elck Schip verliest van rijckdom/ behalven die menschen: want daer zijn weynich jaren oft daer blyvender een ofte twee/ so in't gaen als in't comen.

Hoe veel dat het minste Schip waert is dat vā Cochijn seylt.

Inde maendt van September Anno 86. zijn ghecomen in Goa 4. Schepen van Portugael/ te weten: den Admirael San Thome, San Salvador, Arrelickias, ende het Schip Bon Iesus de Caranja, ende van't Schip San Felippe en was gheen tijdinghe af/ dat met haer in compaengie van Lisbonen was ghescheyden.

Namen vā 4. Schepen die in September daer quamen.

In't leste vande maendt van November/ zijn die Schepen weder van Goa gescheyden/ sommighe gaende lancks de Custe van Malabar, hare ladinghe van Peper nemende/ eñ van daer naer Cochijn, alwaer altoos een ofte twee hare ladinghe van Peper ghegeven wert: Maer van alle andere waren werden in Cochijn gheladen ende af gheveerdicht, Daer werden in Goa noch toe ghemaeckt een Schip/ met namen Acenson, dat sommighe voyaghen naer China eñ Iapan ghedaen hadde, dit werde ghecocht vande pachters van de Schepē/ om dieswille dat het Schip Caranja door outheyt in Cochijn gesleten worde/ ende weder een nieu op stapel gheset van de selfde naem: maer en worden niet voleyndt door sekere twisten die tusschē die pachters op rees.

Wanneer dat de voorsz Schepen weer van Goa gescheyden zijn.

Met dit Schip Nossa Senhora da Sencao, is mijn Heere den Aerts-bisschop ghevaren naer Portugael/ door sekere twisten ende geschille die op ghereesen was / tusschen den Viçorey ende andere Raets-heeren en den Aertsbisschop / ende hoe wel dat hy vanden selfden Eeldom/ ende oock den Viçorey, en van alle die gemeenten ende Regierders van Goa, gebeden worde haer niet te verlaten/ heeft nochtans zijn voornemen niet willen af staen/ende was van meeninghe na den Coningh te trecken/ van wiens hy wel bemint was / welcke den Viçorey ende meer andere niet wel aen en stont/ vreesende dat hy den Coningh al te goede informatie soude gheven/ dat weynich tot haren voordeel soude streckē / is aldus ghereyst/ hebbende alle zijn dienaers oorlof ghegheven/ behalven sommige dien hy tot synen dienste met nam/ latende alleen in sijn huys synen Hof-meester/ ende my om zijn renten te ontfanghen/ en zijn huys te onderhouden/ ende om dat als doen het gulde Jubileo ofte aflaet van Roomen/ in Indien ghecomen was/ welck men heet La Santa Crusada, ende was ghegunt om met het gelt van dien te rantsoeneren die Captijven die in Africa ofte Barbaryen ghevanghen waren/ inden grooten slagh vanden Coningh Don Sebastiaen, het welcke aenden Aerts-bisschop gherecommandeert quam / als Commissario Apostolico Romano, &c. heeft my het Generael schrijverschap vande Cobrança van dien van gheheel Indien ghegunt/ met een vande sleutelen van't Coffer/ al waer het selfde gelt in vergadert werde/ met een goet salaris ende ander proventen den tijdt van zijnder absentie/ om my alsoo te meer te verobligeren in zijn huys te blijven/ en sijn wedercomste te verwachten/ als ick hem moest beloven/ ende is t'seyl ghegaen van Cochijn inde maendt Januarij/ Anno 87. wesende zijn Piloot ofte Stuerman den selfden die het Schip Sant Iago op de drooghten van India verloren hadde/ als vertelt is.

Hoe dat Schip de Ertsbisschop nā Portugael ghevaren is.
Hoe saec waer omme hy wech ghevaren is.

Hoe wanneer 't gulde Jubileo in Indien quam.

Tot wat eynde 'tselve daer ghecomen is.

Ende gelijck als die Schepen een ende een worden afgheveerdicht/ d'een vier oft vijf daghen voor d'ander/ om datmen in die ladinge soude goede ordinantie hebben / om alle dinghen ende waren te registreren/ soo gheschiedent als dat alle die ander Schepen afgheveerdicht waren/ ende ghebrack alleen het Schip Arrelickias, dat het leste in die ladinghe was/ ende hebbende sijnen vollen last/ soo hebben die Officieren ende oock die pachters begaeft wesende met sominghe geschencken/ etlijcke ballast doen uyt trecke/ eñ inde plaets van dien Caneel ghelâden / om dieswille dat die Caneel in Portugael seer getrocken was/ ende op hooghen prijs stondt / waerom die pachters ende Officieren van't Schip so men seyt giften ontfanghen hebbende van de coopluyden/ hebbense ghelâden als ghesept is/ om datter anders geen plaets en was. Den dagh comende datmen soude t'seyl gaen / soo is te verstaen dat die Schepen ligghen wel boven een mijl inde Zee op haer anckers/ alwaer sy hare ladinghe nemen / om dieswille dat het Somer is/ ende die Zee altoos stil gelijck een Revier ofte binnelands water; ende den dagh datmen sal t'seyl gaen/ soo wert het die gehee-le Stadt van Cochijn met Trompetten uyt gheroepen/ ende als dan comen alle de gheen die daer met sullen varen/ met hare bekenden ende vrienden die haer ghelep doen / tot aen boort toe/ met veel verversinghe van Broot-fruyten en dierghelijcken tuych/ soo dat daer somtijts drie ofte vier hondert Schuyten/ die men Tones heet ende Pallenges , rontom het Schip lyggen/ met het grootste ghewoel van de werelt/ ende het Schip leyt over al bedeckt met goet / is ghelâden dat die hooft touwen onder water zijn/ ende daer en boven het opperste overloop ofte verdeck staet altoos vol/ seven/ acht kisten hoogh die gheen plaets onder en hebben: want is onder soo gestout dat daer niet een hoeckē leegh en is/ oft t'is vol ghepaerst/ soo dat alsmen t'seyl gaet en weten niet waermen eerst sal beghinnen/ om aen tasten ende t'Schip regerē/ het welcke sy noch in gheen maent tijdts naer datse al t'seyl gegaen zijn in oorden connen brenghen. Dit aldus wesende met dit Schip/ ghelijck het met alle d'ander is/ soo is den Viador da Fazenda, ofte des Coninghs besiender ende Officier van't landt ghecomen / ende heeft zijn requirement ende protest ghemaeckt / als dat die manier is/ oft Schip ghestelt was om voyagie te doen/ waer op hebben gheantwoort ja: ende het selfde onder teyckent / soo sommige segghen/ ander meenent contrarie/ in somma heeft terstondt bevolen de Cabels af te houwen/ gelijck sy altoos doē/ ende die seylen laten vallen/ met grooten geschrey van Boa Viagen, ofte behouden reys; hebbende noch alle die Schuyten aen boort/ die dickwils een mijl ofte half naer sleppen/ om dat het slechte Zee

Hoe de Schepē in Cochijn gheveerdicht [illegible] worden.

Waer dat [illegible] schepē [illegible] afste [illegible] van Cochijn.

Hoe dat [illegible] bynnen [illegible] Schep [illegible]

Hoe dat de Portugijsen haer Schepen overladen.

Remmerten [illegible] Portugijsen [illegible] gierichey[t]

Wanneer [illegible] seyl gaen [illegible] Cochijn.

is/ het Schip aldus beginnende te seylen/ soo zijnder onder ander rommelingen die op het overloop stonden/ waren veel Hoender kopē/ uyt welcke scheen/ sommighe Hoenderen uyt braecken / waer op een ghevecht quam/ segghende: elck een dat sy haer toe quamen / in somma syn over hoop ghelooopen aen d'een syde van het Schip/ gelijck het ghemeenlijck gheschiet in eenich ghevecht/ met dese alteracte ende ghewicht van Volck aen d'een syde/ is het Schip om ghevallen / overmidts dat het Ballast verlicht was / ende met Canneel geladen / ende boven wonder swaere last hadde van kisten ende ander goet / als verhaelt is/ eyndelijcken is het Schip sachtelijck onder ghegaen en ghesoncken / dat daer alleenlijck een span vande top-stengh uytkijckte/ ende het Volck viel in die Schuyten die noch aen boort laghen / tot haren gheluck / sonder dat en hadde daer niet een af ghekomen/ quamen daer alle levendigh af/ behalven die Slaven/ die met ysere boeyen gesloten waren/ om niet wegh te loopen / dese verdroncken / wie kan weten ofte weerderen wat rijckdomme dat hier verloor/ als eē yegelijc wel kan presumerē/ daer en quam niet anders af/ dan sommige kisten die boven stonden/ die men met Duyckers uyt kreegh: maer het goet gheheel bedorven ofte van weynigh profijt/ ende die reste bleef verlooren; Hier by machmen mercken ende considderen / hoe ende wat manier dat die ordonnantie vande Portugesen is/ op hare ladinghe ende Schepen/ ende dat te presumeren is / dat soo menighen Schip daer noyt tael ofte teecken af ghecomen is / haer meest door dusdanighe ongheregheltheydt verliesen; men dede hier naer groote neerstigheydt met ghetuyghen/ om die pachters ende Officieren te castigeren/ die den Ballast hadden doen uyt trecken: maer sy waren verborghen / ende door lanckheydt van tijden worden het selfde vergheten / ende bleef doot ende te niet/ ende die het haer verlooren hadden mochtent God klaghen.

Oorsaeck waerom dattet een groot rumoer int schip quam.

Desgelijcx hoe 't selvige schip versoncken is.

Sommighe Slaven verdroncken int Schip.

De ongheregelde begeerlijckheydt vande Portugesen is oorsaeck datter menich om lijf en goet gebracht wert.

In dese selfde maendt quam tijdinghe van Malacca, hoe dat het selfde seer benaut was/ ende veel volcks van hongher storf / ende het Schip dat van Portugael derwaerts ghegaen was / moest daer blijven ligghen / om dat daer geen victualye en was/ om't Schip af te veerdighen/ ende die enghte ofte Straet van Samatra was beset van de vyanden / dat daer gheen Schepen en mochten deur varen naer Chyna ofte Iapan, ende dit worden ghedaen van de Coninghen van Samatra, te weten / den Coningh van d'Achein ende van Ioy, ghelegen by het selfde landt van Malacca, op het vaste landt; Dese waren teghen die Portugesen van Malacca gherebbeleert/ deur seeckere oorsaecke ende spijt dat haer van de Capiteyn van Malacca ghedaen was; met dese tijdinghe was gheheel Goa in groote alteratie: want hare principale vaert ende rijcdomme is die vaert van Malacca, Chyna, ende Iapan, ende die andere omliggende Eylanden/ welcke altemael door dese oorloghe belet werden/ waerom terstondt groote gheреetschap ghemaeckt wordt van Galeyen/ Fusten / ende Schepen / om Malacca te ontsetten/ ende worden alle die Burghers ghe schat/ ende over al ghelt op ghenomen/ vande Cooplieden / desghelijcks volck om het selfde te weghe te brenghen: want met die voorgaende neerlaghen was Indien seer gedebiliteert ende swack van volck.

Groote sterfte ende hongher in Malacca.

De Coningen van Samatra besetten de Straet van Samatra.

Oorsaeck van de twist.

Toerustinghe om Malacca te ontsetten.

Inde maendt van Meye Anno 87. is ghecomen in Goa een Galliotte van Moçambique, tijdinge brengende hoe dat daer het schip San Felippe ghewеest hadde/ ende hadde ghenomen die ladinghe ende Peper van't Schip San Lorenço, dat aldaer ghearriveert was/ gaende naer Portugael/ eñ was gheheel open met alle de masten afgehouwen/ eñ het meeste goet inde Zee geworpen/ door dat sy mirakeleusement hare leven berghden / ende tot Moçambique waren gecomen/ in dit Schip San Felippe waren die Princen eñ Coninghs kinderen van Iapan ghecomen / als op een ander verclaert is/ ende quamen met dit selfde Galliotte die de tijdinge bracht tot Goa: Dit selfde Schip bracht oock tijdinge van die Armade die uyt Goa afgeveerdicht was/ inde maēt van December An. 86. na die Custe van Melinde ofte Abex, om te wreken die schade van de voorlede Armade van Ruy Gonsalues da Camara, als vertelt is/ eñ om te castigeren die Steden die op de selfde Custe met den Turck vereenicht waren/ eñ hare aliance ghebroken hadde; Van dese Armade was overste eenen Edelman/ met namen Martijn Afonso de Mello; Comende aende Custe van Abex ofte Melinde, welcke is tusschen Moçambique ende t'roode Meer/ zijn aldaer aen lant gesprongen (overmidts dat die Turcken die sy sochten al wech waren/ die roode Zee binnenwaerts na huys toe/) so hebbē haer die Portugesen willen wreken op die steden eñ Coningē/ die haer aliance gebroken hadde/ en die Turckē gefavoriseert/ zijn aen landt gecomen aen die steden/ genaemt Pate eñ Brava, die welcke weynich op hare comste verdacht wesende/ hebbē lichtelijcken overvallen die terstont die steden verlatē hebben/ eñ te landewaert in gevloden/ alwaer die Portugesen hare lust ghevoet hebben/ stekende die stedē in brant/ en die raserende tot de grōt toe/ so veel alsse ommers mochten/ eñ in't vlieden vande inwoonders/ so cregense den Coningh van Pate, die sy't hooft af hieuwen inde furie/ ende werde ghebracht tot Goa, al waert ghestet werde sommighe dagen op een mast in't midden van de Stadt / tot exempel van een ander/ ende teecken van victorie/ waer mede die Portugesen weder begonsten eenighe corage te krijghen/ ende hebbende aldus dit feyt gherupst / zijn van daer ghescheyden naer Ormus, om van daer den Coningh van Persien eenighe assistentie te doen / als haer vande Viçorey bevolen was: maer comende tot Ormus, is haer veel volcx cranck ghewordén ende ghestorven / onder welcke was den oversten Martijn Afonso da Mello, waer door quamen weder naer Goa, sonder yet meer uyt te rechten.

1587.

Tijdinghe tot Goa vande ladinghe/ desghelijcx van't verderven van 't Schip San Lorenso.

Desgelijcx vã de Armada die in December af gevaren was.

Waer dat de Armade aen quã/ eñ waer de Portugesen op 't landt traden.

De Portugesen nemen Pata eñ Brava in/ eñ verbrāse tot de grondt toe.

De Coningh van Pata wert gevangē onthooft ende 't hooft tot Goa gebracht.

Veel Portugesen sterven tot Ormus.

Dese selfde Armade gaende naer die Custe van Abex, vervallende by het Eylandt ghenaemt Zamzybar, welcke leydt op 6. graden aende zuydtsijde / omtrent 70. mijlen van Pate naer Moçambique toe / by de 18. mijlen vande Custe / in dese contreye ghemoeten het Schip San Salvador, dat van Cochijn naer Portugael ghevaren was / ende was gants open / hadden alle het goet in het water ghe worpen / behalven sommighe Peper / daer sy niet by en konsten komen / ende waren gants ontstelt ende verdestrueert / ende hielden met cracht van pompen noch boven / doch hadden die moet al over ghegheven / ende souden sonder twijfel al om den hals

Yoghtelaart Eylandt Zamzybar.

De Portugesche Armade ontmoet het Schip San Salvador by 't selve Eylandt.

Verhael hoe 't selve Schip verdorven was.

ghecomen hebben/ haddense dese Armade tot alle gheluck niet ghemoet / daer sy weynich op verdacht waren / in die contreye haer te vinden; Dese Armade hebbent Schip met haer naer Ormus ghevoert / al waer die reste van de Peper ende goet datter over gebleven was/ ghelost wert/ ende het Schip ghesleten/ ende maeckten aldaer een cleyn Schip toe/ welcke met het selfde volck van het ghesleten Schip ende over ghebleven goet naer Portugael is ghevaren / al waer sy in salvement naer langhe moeyten ghearriveert zijn.

't Verdorven Schip wert nae Ormus ghevoert.

Een Galliotte brengt tydinghe tot Goa vā vier Schepen uyt Portugael.

Den 7. September Anno 87. quam een Galliotte van Moçambique, brenghende tydinghe dat aldaer waren ghecomen 4. Schepen van Portugael/ te weten/ den Admirael Sant Antonio, San Francisco, onse lief Vrouwe van Nazareth / ende Sant Alberto, ende van het Schip Santa Maria, dat met haer van Portugael ghescheyden was / en wisten niet af te segghen / dan verstonden daer naer dat het weder naer Portugael gekeert was/ door eenighe fauten ofte quaet weder: Acht dagen naer dato van dien/ quamen die voorsz. Schepen binnen Goa, al waer sy met blyschap ontfanghen worden.

't Castel Columbo belegheert vande Coningh van Seylon.

Op dese selfde tijdt is die fortresse genaemt Columbo, die de Portugesen in't Eylandt van Seylon hebben/ beleghen vande Coningh van Seylon, ghenaemt Raju, ende was in grooter benautheyt/ en worden van Goa ghesonden een Armade van Fusten en Galeyen/ wesende overste daer van Beroaldijn de Carvalho, om haer te ontsetten.

Wanneer dat de vloot van Goa na Malacca gevaren is.

Op dese selfde tijdt is van Goa ghetrocken een groote Armade van Fusten / Galeyen/ ende Gallioenen/ en ander Schepen met veel volcks/ ende munitie/ victualye/ ende andere dierghelijcke materialen/ om Malacca te ontsetten / dat seer benaut was / als voren gheseydt is; Van dese Armade was overste eenen Don Paulo de Lyma Pereira, een vermaert Edelman/ ende out Crijsch-man/ hadde rechte te voren gheweest Capiteyn van Chaul, was seer ontsien ende victorieus in alle zijn aenslaghen/ waerom tot dese tocht ghecoren worden.

In het leste van November zijn die vier boven ghenoemde Schepen weder van Goa ghetrocken naer Cochijn, ende hare ladinghe hebbende/ naer Portugael ghezeylt.

Toerustinghe vā een Armade om Columbo te ontsetten.

Inde Maendt naest volghende van December/ gheduerende die benautheydt van de fortresse van Columbo in Seylon, hebben die van Goa noch een gheweldighe Armade toebereydt/ ende hebben veel persoonen in Goa met ghewelt op ghenomen/ ende inde selfde Armade ghesonden / om dat daer volck ghebrack/ met groote contributie van gelde/ dat onder die Coopliеden ende inwoonders ghetrocken worde / met welcke Armade is ghegaen voor overste / eenen Manuel de Sousa Coutinho, een goet Edelman ende Soldaet/ die eertijdts Capiteyn van de selfde fortresse van Columbo gheweest / ende een ander belech beschermt hadde/ waer door hem de Coningh grootelijck begaeft / ende synen staet verhoocht hadde / en wert noch nae den doot vande Viçorey van Indien/ Governeur van Indien/ als wy op zijn plaets ende tijdt sullen verhalen: Dese aldus heen treckende / is ghecomen op't Eylandt Seylon, al waer hem heeft ghevoecht met die eerste Armeye / ende hebbende haer in ordinantie ghestelt/ om den Raju slagh te leveren/ den welcken siende die menichte vande Portugesen/ is op getrocken met alle zijn legher / latende die fortresse ledich ende vry/ tot een groote blyschap van de Portugesen/ hebben die fortresse versien met alle nootdruft ende volck/ zijn weder gekeert naer Goa, al waer sy met groote triumphe ende generale verblijdinghe ontfanghen worden/ inde Maent van Martius Anno 88.

Een groote contributie tot Goa.

Veel volcks ghedwanghen om Columbo te helpen ontsetten.

De Coningh van Seylon wyckt.

Columbo ontset.

Inde maent Aprilis naest volghende van het selfde jaer/ is in Goa ghearriveert die Armade van Don Paulo de Lyma, die nae Malacca ghegaen was / en zijn met victorie weder ghekeert/ hebbende Malacca ontset / ende die passagie naer China ende ander weghen weder vry gemaeckt/ ende geschieden aldus: dat comende die Armade by de Estrecho van Malacca, hebben ghemoet een Schip van de Coningh van d'Achein, in het Eylandt van Samatra, hooft vyandt van de Portugesen/ ende principale oorsaecke van dit belegh ende benautheydt; In dit Schip was een Dochter vanden selfden Coningh van d'Achein, die hy sondt aenden Coningh van Ioor in houwelijck / om met hem nieuwe aliance te maken teghens die Portugesen/en sondt hem tot een present een schoon stuck gheschuts van Metael/ dat diesghelijcks in Indien van groote noyt ghesien is / waerom het naermaels ghesonden wert vande Portugesen aenden Coningh van Spaengien tot een verwonderinghe / in het Schip van Malacca, welck daer naer in het Eylandt Tercera, (een van de vlaemsche Eylanden) bleef / al waert selfde stuck met grooten arbeyt uyt ghehaelt worden / ende leydt althans op die fortresse van het selfde Eylandt Tercera, om dat het door zijn swaerte qualijck naer Portugael ghebracht can worden; Keerende weder op onse propooste/ hebben dit Schip met des Coninghs Dochter ghenomen / ende al wat daer in was buyt gemaeckt / met welcke creghen alle advijs van wat daer passeerden/ zijn terstondt ghevaren naer Ioor toe / ende hebben haer Volck op het landt ghewórpen / in goeder ordinantie / ende alsoo die Stadt van Ioor bestormt ende besprongen/ welcke was beschanst ende omringht met houte staecken/ ende die Huysen meest van Stroy; Die vande Stadt siende soo veel volcks/ ende hare resolutie zijn bevreest ghewórden / en hebben die vlucht genomen te landewaert in/ al die honden/ en die Portugesen overvielen die Stadt/ ende staken daer den brandt in/ ende hebbense gheheel vernielt ende verdestrueert / ende die het niet ontloopen konsten/ doot ghesmeten ende ghecaptiveert / ende vonden daer over die 2500. Metalen stucken / soo cleyn en groot/ die al naer Indien ghebracht werden/ is te verstaen dat sommighe waren van de groote van een Musket/ ende ander grooter/ en oock gheheel grootelijck / en waren seer net gewrocht met figueren en loofwerck / dat haer Italiaenders ende Portugesen gheleert hebben/ die het Christen gheloof versaect hebben / ende Machometisten ghewórden zijn; Dese synder wonder veel op alle plaetsen van Indien/ ende doen het meeste quaet / loopen daer als sy eenighe doot slaghen ofte andere quade feyten bedreven hebben / ende vreesen ghecastigeert te wesen / loopen naer het vaste Landt onder die Heydenen ende Mooren/ al waer sy groote salarisen crijghen / vanden Coninghen ende Capiteynen van het Landt:

Beschrijvinge van't ontset vā Malacca.

De Portugesen ontmoeten een schip van de Coningh van Samatra ...

Verhael van een wonderlijcke groote stuc geschuts dat sy uyt dat schip namen.

De Portugesen trecken ... Ioor ... brandt ... heele Stadt.

De Portugesen vonden ... Ioor 2500. Metalen stucken.

Beschrijvinge vande groote vande selfde stucken.

Seven

Verhael van sommighe Trompetters en Busschieters die overgheloopen zijn by den Heyde Hydalcan.

Seven ofte acht jaren voor mijn compste in Indien/ ware daer in Goa sommige Trompetters ende Busschieters/ dat duytschen ende Neder-landers waren/ ende om dat sy in Indien van de Portugesen seer mispresen ende veracht worden/ ghelijckse alle ander Natien vande werelt doen/ ende oock mede so en konsten sy gheen betalinghe crijghen van hare ghesette soldye/ ende alsse yet versochten ofte vereyschten/ werden gheprecht ende inde Galeyen ghesmeten/ en ghedwonghen te dienen/ in het lest hebben haer beraet genomen/ siende dat sy niet meer upt het lant en mochten komen/ zijn heymelijcken gheloopen naer het vaste lant nae Ballagatte, by den Hydalcan, al waer sy blijdelijck ontfangen werden/ ende met grooter eeren ghehouden/ en groote salaris begaeft/ en gheacht als Heeren/ al waer sy haer door desperaetheyt gerenigeert hebben/ doch sommighe meenen dat sy in haer geloof leve: maer weet altoos voorseker dat sy daer getrout zijn met Heydensche Vrouwe/ en waren noch levent den tijdt mijnder afscheyt upt Indien; Op dese manier zijn die Portugesen altemets oorsaeck/ door hare vermetenheyt/ ende hovaerdye van haer eyghen quaet/ ende maken die roeden daer sy selfs met gegeesselt worden/ het welcke alleen vermaent hebbe te propoost vande Metalen stucken/ ende ander instrumenten van oorloge/ dat die Indianen geleert hebben vande selfde Portugesen ende Christenen/ daer sy te voren niet af en wisten/ ende hoe wel dat sy dese stucken altemael hadde in goeder ordinantie ghestelt / doch scheen wel en hadden die wetenschap niet om die af te schieten/ ende te ghebruycken alst behoort/ gelijckt wel bleeck: want verlietent terstonde altesamen/ ende lietent in handen vande Portugesen / met dese victorie bleven die Portugesen seer glorieus/ ende met veel presumtien/ ende quamen in Malacca, al waer sy ontfangen werden met die triumphe alsmen wel can dencken/ als die gheen die haer sagen verlost vande benautheydt daer sy in waren; Dit verhoorende die Coningh van d'Achein, ende dat zijn Dochter ghevangen was/ heeft zijn Ambassadeurs ghesonden aen Don Paulo de Lyma, met groote presenten ende peys begheert/ het welcke geconsenteert wert ende terstonde quamen weder van alle wegen naer Malacca, met alle victualye ende coopmanschappen dat haer te vore belet was/ en grootelijcks ontbrack; hier mede was groote verheuginghe/ ende latende alle dinghen in goeder ordinantien en vrede/ zijn weder ghekeert naer Goa, al waer sy arriveerden / als voorseydt is/ inde maent van April/ ende worden ingehaelt met grooter feest/ ende Te Deum laudamus, ende veel vande Soldaten quamen met eenen goeden buyt.

Deselvelijcks hoe dat sy daer ontfangen werden.

De Portugesen zijn oorsaeck datter veel Christenen Heydenen werden.

De Portugesen werden in Malacca ontfanghen.

De Portugesen maken peys met den Coningh van Samatra/ en keeren weder nae Goa.

Den Viçorey Don Duarte de Meneses sterft met een haestige doot.

Inden naest volgende maent vande Meye de 15. is ghestorven binnen Goa den Viçorey Don Duarte de Meneses, ende was binnen 4. daghen ghesondt ende doot/ van eene heete ende Continue coortse/ welcke is die gemeene siecte van Indie/ die pericileus is/ ende presumeerden dat het van hertsweer was / om dies wille dat hy brieven ghecregen hadde van de Capiteyn van Ormus, waer in hem adverteerde/ als dat aldaer tijdinghe gecomen was van Venetien over landt/ hoe dat den Aertsbisschop tot Lisbonen gearriveert was/ ende vande Coningh met grooter eere ontfangen/ en om datse oneens ghescheyden waren / als voorseyt is/ willen seggen/ als dat hy dat soo seer ter herten nam/ ende dat hy vreesden in mishaghen vande Coningh te wesen/ met die informatie vande Aerts-bisschop: maer wast contrarie alsmen naermaels met den Schepen verstont: want den Bisschop was overleden in't Schip acht daghen/ al eert in Portugael quam / doch sy hielden malkanderen gheselschap inde doot: want overleefden malkanderen weynich/ waer mede voleynde haren twist ende gheschel ghelijckelijck met hare leven; Die exequiem ofte uytvaert van de Viçorey, werde met grooter solemniteyt ghehouden / als volcht; Die begrafenis vande Viçoreys is in een Clooster / ghenaemt Reys Magos, ofte die drie Coningen/ is vande orden van San Francisco, ende staet in't lande van Bordees, by de mont van de Revier ofte incompste van Goa, ende alsoo wert het lijf van de Viçorey ghebracht in die Galeye Royael/ die altemael behanghen was met swarte Standaerten/ ende met swarte lakens bedeckt en behanghen / ende wordt van al den Adel gheleydt; ende comende by het Clooster van Reys Magos, dat is drie mylen van Goa, die Revier neerwaerts nae de Zee toe/ soo quamen die Minne-broeders hem ontfanghen/ ende brachté hem inde Kercke/ en setten hem boven die aerde sonder begraven / ende als dan wert die Mis met grooter solemniteyt ghecelebreert; dit ghedaen wesende/ soo werden daer ghebracht sommighe packetten gesloten brieven/ diemen heet Vias, dese zijn altoos ghesloten ende bewaert in handen vande Jesuyté/ door ordinantie vandé Coningh/ en worden nimmermeer gheopent als in absentie ofte doot van eenighen Viçorey ofte Governeur/ welcke Vias jaerlijcks gesonden werden vande Coningh/ sijn ghetekent met nombres/ te weten/ 1.2.3.4.5. en soo voorts/ ende falgherende den Viçorey ofte Governeur/ soo doetmen die eerste nombre oft Via open/ waer in staet als dat alsulcken persoon sal governeren in absentie ofte overlijden van die Viçorey ofte Governeur/ en so die persoon die in d'eerste Via ghenoemt is/ absent is /soo doetmen die tweede Via open/ ende besien wie dat daer in staet / ende dien present wesende/ wort terstont ontfanghen/ ende gheobedeseert voor Governeur/ so dien oock absent is/ doen d'ander naevolghende open/ d'een naer d'ander naer't vervolghen vande numeros / ende alsmen Governeur heeft ghevonden / soo en doense er niet meer open/ en worden die overghebleven packetten ofte Vias terstont weder op gesloté/ eñ bewaert in't Clooster/ in handé van de Jesuyten/ in somma dat alleenmen die Vias opent/ en tisser niemant die weet wie dat daer in staet/ en wort met grooter solénitept geopent vande Jesuyté/ eñ gelesen in presentie van alle den Adel/ Capiteyné Regierders/ eñ toehoorders eñ so de persoon die inde Vias staet/ is op eenighe plaetsen van Indien ofte Orienten/ als Capiteyn wesende van Soffala, Moçambique, Ormus, Malacca, ofte eenighe andere plaetsen daer hy soude mogen wesen/ alst somtijts wel geschiet/ so wort hy terstont ontboden/ ende moet alle ander Ampté laten/ so hy die bedient/ en comen ontfangé het Governement/ totter tijdt toe dat daer een ander van Portugael van s'Coninghs weghen ghesonden wert: maer wesende die persoon die inde Vias staet/ in Portugael / Chyna ofte Iapan, ofte die Cabo de bona Esperança

Verscheyden gebreecken vande oorsaec van zijn doot.

De Aerts-bisschop sterft in het Schip/ varende na Portugael.

De twist eñ tleven vande Viçorey ende Bisschop eyndigen ghelijck.

Beschrijvinge vande uytvaert vande Viçorey.

Verhael van brieven diemen Vias heet.

Inhout van de eerste Via eñ desgelijcks vande reste.

Onder wie dese Vias berusten.

Verhael belanghende t'volbrenghen vande Vias.

voorby/ soo wordender ander Vias gheopent als voorseyt is; Die Mis/ als verhaelt is gedaen wesende/ quamen die Jesuyten met die Packetten ofte s'Conings Vias, die altemael met des Coninghs Seghel besloten zijn/ ende worden gheopent al eermen het lijf vande overleden Viçorey onder die aerde steeckt/ aldus werden die eerste Via ofte Numero gheopent/ met groote begeerten vande omstaenders/ wie dat uyt soude comen/ soo werden ghevonden met Tytel van Viçorey, eenen Mathias Dalburkercke, welcke Capiteyn van Ormus gheweest hadde/ ende was des jaers te voren in compaengie vande Aerts-bisschop naer Portugael ghevaren/ oorsake dat hy een Been ghebroken hadde/ om het selfde aldaer beter te ghenesen: maer hadden hy verdacht gheweest/ van dit gheluck soude wel ghebleven hebben; Desen absent wesende/ als gheseydt is/ werden die tweede Via ofte Numero geopent/ met dieselfde solemniteyt ende vonden/ met Tytel van Goverheur Manuel de Sousa Coutinho, daer wy hier voren af vermaent hebben/ die Seylon ontset hadde/ tot groote verwonderinghe van een yeghelijck/ om dat het een slecht Edelman was: maer van groote reputatie/ het welcke hy met zijnen langhen dienste verworven hadde/ ende hoe wel dat daer andere veel treffelijcke Edelmannen waré daermen eer op verdacht hadde/ die't oock wel speet/ doch dissimuleerden ende moesten altemael thoonen dat het haer aenghenaem was/ hebben hem terstont omhelst/ ende die handen ghecust/ ende menagie ofte beloften ghedaen als Goverheur/ en hebben altemael verlaten het doode lichaem van de Viçorey, en zijn terstondt ghescheept in de Galeye metten nieuwen Goverheur/ doende af alle rou-banderen Vaendels ende Standarts/ ende inde plaetse van dien verciert met lustighen Vaendels/ ende cleeden van costelijcken syde en ander ghewaet/ en quamen also met Trompetten en Schalmeyen binnen Goa, alwaer hy met grooter triumphe ingehaelt worde/ ende inde groote Kerck gevoert/ al waer men sanck Te Deum laudamus, &c. Ende wert den Eet afgenomen van alle privilegien en lybertepten te onderhouden/ naer die ghewoonte ende usantie in dierghelijcken Acten/ ende worden van daer ghebracht op het Palleys vande Viçoreys, het welcke terstondt vande Dienaers vande overleden Viçorey gheruymt ende by naer verwoest is/ ende vanden nieuwen Goverheur wert terstont weder gereynicht/ ende vervult van zijn volck ende adherenten/ gelijc als die gewoonheydt ende ghebruyck is/ in alsulcken veranderinghe te gheschieden; Den dooden Viçorey verlaten wesende/ worden van zijn Dienaers ter aerden bestelt ende begraven/ sonder eenighe ghedachtenis daer meer af te wesen/ dan die't in't particulier aenstondt.

Wie door de eerste Via provisioneel Goverheur gecoré werde.

d'Absentie vá d'eerste Viso-rey is oorsaec dat de twee Via gheopent is.

Wie dat door t'opené vande tweede Via Visorey wert.

De Portugesen vermogen niet wel met haer Visorey.

Met wat triumph dat sy haer nieuwen Visorey tot Goa inbrachten.

De Visorey wert op het Palleys ghevoert.

De overleden Visorey wert begraven.

In dese naest volghende Maenden/ te weten/ Junio/ Julio/ Augusto/ van't jaer 88. is gheweest in Goa, ende die Custe van Indien/ die grootsten Winter die in langen tydt ghesien is geweest/ hoe wel dat het alle Winters altoos reghent/ deurghaens sonder op houden/ den gheheelen Winter deurendende: maer soo dapper niet als dese drie Maenden: want reghenden van den 10. Junij af/ tot den 1. September/ staech aen malcanderen/ datmen niet en mochte segghen dat het een half ure op hielt/ nacht ende dagh/ waer door veel huysen ter neder storten van de vochtigheydt/ en oock om dat den steen daermense af maect seer morruwe is/ ende metselense met half aerde.

Een groote Winter tot Goa in Indié Anno 88.

Een stadigen regen vanden 10. Juny tot ten 1 Septem ber/ tot Goa.

Inde selfde maent van Augusto gheschieden eenen grousame ende wonderlicke moort binnen Goa, ende om dat het van eenen Neerlander was/ soo hebbet hier in't particulier willen verhalen/ op datmen by dit exempel mach aenmercken die stoutigheydt ende onkuysheydt vande Vrouwen van Indien/ die al meest in't ghemeen over een tou ghewebben zijn; So is die Historie aldus/ eé jonck quant natureel van Antwerpen/ met namen Frans Coningh/ wesende een Diamant slyper van zijn hant-werck/ ende ghelijck als die jeucht gheern gheneghen is om wat te versoecken/ is getrocken naer Venetien/ daer den selfden een Oom hadde woonen/ den Oom begeerte hebbende/ om desen zijn Cosyn voorts te helpen/ heeft hem ghestuert in compaengie van ander Cooplieden naer Alleppo in Suria, daer die Venetiaenders grooten handel dryven/ als wy op een ander gheseyde hebben/ om aldaer eenighe ervarentheydt te krijghen inde coophandelinghe/ principaelijcken in ghesteenten/ waer toe hem een sekere somme penninghen met ghegheben hadde; Dese quant aldus ghereyst wesende naer Alleppo, al waer ghecomen zijnde is onder het gheselschap gheraeckt/ en inde plaets vande hooftsomme te vermeerderé/ als den Oom meenden/ heeft het wel de helft vermindert/ ende als den tijdt verloopen was/ dat die meeste van sijn compaengie hare dinghen verbordert hadden/ ende weder wilden keeren naer Venetien met hare bestede waren/ ende als desen Frans Coningh sagh den tydt verloopen te wesen/ ende dat zijn hooft somme die helft deur ghebracht was/ met goedt gheselschap/ en heeft niet weten wat bestaen/ vreesende zijn Ooms gramschap/ weder te keeren sonder beter rekeninghe te gheben/ van daer hy om uyt ghetrocken was/ heeft hem beraden met sommige Venetiaenders/ dat zijn bekenden waren/ die hem rieden te gaen met die Caffyle ofte Carnana, die gheréet was naer Bassora ende soo naer Ormus in Indien/ verseeckerden hem/ aengesien dat hy verstandt hadde van ghesteenten/ dat hy goet profyt soude doen/ ende ghenoech weder restaureren het verlies/ dat door zijn onachtsaemheydt van de hooft somme vermindert was/ ende noch daer en boven groote winste doen voor sijn selven/ sonder eenighe Interesse van zijn Oom/ met desen raedt heeft hem gants ghereesolveert het selfde te volbrengen/ ende niet weder te keeren voor dat hy zijn schade weder in ghehaelt hadde/ ende heeft hem gevoecht by sommighe Venetiaenders/ die oock derwaerts wilden/ ende zijn alsoo ghereyst met die Caffyla door langhe dagh reysen/ tot dat sy ghecomen zijn in Bassora, die beste Stadt van het landt/ ghelegen op het uyterste vande Sino Persico, die naer Ormus loopt/ van daer sijnse te water ghecomen tot Ormus, daer een yeghelijck zijn Cremerye ende Winckels voortstelde/ ende desen Frans Coningh als jonck ende onbedrevé/ siende dat hy verre vandé Oom was/ maeckten rekeninghe dat het ghene dat hy hadde genoech eygen was/ eñ begonst weder sonder achter dencké goet leven te leydé/ sonder yet anders te pretenderé dan goet chier te maecken/

Verhael van een moort in Goa.

Historie van Fr. Coningh.

Fr. Coningh reyst van Venetia naer Alleppo.

Maeckt hem onder het geselschap ... verteert sijn gelt ... lijck.

Reyst van Aleppo na ... soja ende Ormus.

Raet van ... comende ... pers.

Een goet ... ... Coningh.

Hy reyst met sommige Venetianen naer Ormus.

maecken/ tot dat in't lest die hooftsomme by naer gheheel geconsumeert was/ ende beginnende hem te bedencken/ en wist niet wat beginnen: want het weder keeren en docht hem niet goet: want en hadden die middelen niet/ en oock en dorst onder d'ooghen vande Oom niet comen/ in't leste heeft gheresolveert naer Goa te varen/ alwaer hy verstont dat hy hem altoos soude moghen onderhouden/ met zijn hantwerck op te setten/ totter tijt toe dat het God anders ordineerden/ is alsoo naer Goa ghevaren/ daer gecomen wesende heeft winckel opgestelt/ en zijn hant-werck beginnen te ghebruycken: maer om dat het gheselschap/ te weten/ ander vreemdelinghen van Neer-landers ende Duytschen/ die aldaer waré/ en gemeenlijck zijn bijde Viçoreys voor Trompetters en Busschieters/ die hem dagelijcx quamen besoecké/ so en konst hy so veel niet voorderen ofte twas ghelijck op; Dit siende heeft hem gedetermineert teenemael aldaer te blijven/ en gants neer schicken/ om alsoo oorsake te hebbé hem aldaer zijn leven te onthouden/ siende dat alle hoop verloren was/ om zijn leven weder te derven na huys keeren/ met dese resolutie heeft beginné om te sien naer zijn partuer; So is te weté dat onder ander vreémdelingen die aldaer in Goa gecomen waré/ in voorleden tijden/ was eenen Fransoys natureel van Diepen/ met namen Iohan du Xena, dese was eertydts ghecomen in Indien voor Tromslagher/ van eenen Viçorey, ende was naer lanckheydt van tijden aldaer ghetrout met een Vrouwe van Ballagatte, van Moors gheslachte/ doch Christen/ ende onderhielt hem eerlijck met Trommelen/ ende ander Schrijn-werckerye te maken/ waer van hy winckel af hielt/ ende was oock des Conincx Kiem-maecker/ van die Galeyen/ in somma dat hy een goedt deur comen hadde; Dese Fransoys hadde byde voorseyde zijn Huysvrouwe/ twee Soonen ende een Dochter/ ende ghelijck als die vreemdelingen terstont buytens landts kennis maken met malcanderen/ principalijck aldaer in Indien/ daer der weynich zijn/ en alle vreemdelingé/ het sy van wat Natien dat het zijn/ uytghenomen Portugesen/ converseré met malcanderé als Broeders/ welcke is haren besten troost; So is oock desen Fransoys Coningh daer oock groot té huyse geweest/ en hebbé hem veel gefeesteert en onthaelt: wát verstondé wel datse hem hier mede in't net soude krijgé/ om haer Dochter te gevé/ en datse daer mede een goet houwelijck deden/ om zijn hant-werck wille/ het welcke seer goet ende van groote waerde in Indien is/ om die groote handel vande ghesteenten die daer is; in somma en rusten niet ghelijck die van Indien haer manier is/ alsse yemandt gheern inden knip hadden/ tot dat sy hem met veel beloften en wondere dinghen soo verre kreghen/ dat hy het jae woort gaf/ welcke hem naermaels het leven kosten: alsmen in't vervolghen van dese Historie ende waerachtighe gheschiedenisse hooren sal; Aldus belooft wesende/ hebben alle neerstichheydt ghedaen ende die ghebodén laten gaen/ ende om't cort te maecken die Bruylgft ghehouden/ als dat die manier is/ wesende die Bruyt van elf jaren/ huys ende schoon van lijf ende leden: maer in boosheydt die arghste die opt aerde droech/ so dat haren Man hem voor ghelucktigh hielt/ alsulcken Huysvrouwe ghevonden te hebben/ als hy my dickwils mondelingh vertelt heeft/ doch was daer soo jelours af/ dat hy die niemandt en betrouden/ noch van syn eyghen Natien en particulier Vrienden: maer daer hy hem meest op betrouden ende min af vermoeyde/ dese was d'oorsake van zijn ongeluck; Door contracte van syn houwelijcks voorwaerden was gheordineert/ ende hadden hem belooft een sekere somme gelts/ ende totter tijdt datmé hem die selfde somme niet en gaf/ souden met zijn Huysvrouwe in't huys van zijn Schoon-vader blijven in woonen/ ende die kost hebben/ ende syn winckel aen d'een syde van't huys/ ende wat dat hy won soude voor syn selven wesen/ welcke aldus gheschiede/ en bleef also langhen tijt/ om dat de Schoon-vader die beloofde somme niet en wist op te brénghen/ ende ghelijck als die familie begost te vermeerderen/ en de Vader die out ende bedaecht was/ in een cranckheyt viel/ waer van hy storf/ so en wasser so veel ghewins niet/ ofte Frans Coningh die moeste oock altemet die keucké versien/ t'welcke hem niet wel aen en stont/ en begonsten in huys oneens te werden/ ende quam hem dickwils met my raden wat hem te doen stont/ waer op ick hem seyde/ gheen oorsake te willen wesen van twist te maken tusschen Ouders ende Kinderen/ doch dat het my aenghinck/ aenghesien datse hem die beloofde somme van de houwelijcx voorwaerden niet en konsten op brenghen/ dat ick soude een huys alleen hueren/ ende also beter huys houden alleen met mijn Huysvrouwe/ dá aldaer onder so veel/ daer hy nimmermeer en konste verovere/ so dat hy hem in't lest gedetermineert heeft/ ende is met twist uyt den huys gescheyden/ nemende zijn Huysvrouwe ende kint/ met zijn Slaven/ en heeft een huys alleen ghehuert/ en zijn winckel op gestelt/ en syn hant-werck gheuseert/ in somma dat hy begost welvarende te worden/ en hadde grooten toeloop; Nu is te verstaen dat zijn Huysvrouwen Moeder/ welcken haren moorschen aert niet verborgen en mocht/ naer't over lijden van haren Man/ of was om't quaet hert datse haer Swagher droech/ ofte om haer eyghen sinnelijckheyt/ heeft haer eyghen Dochter daer toe gepersuadeert/ die daer oock soo't scheen goet behaghen in hadde/ datse tot haren Boel heeft ghenomen een Portugees een jonck Soldaet/ die daer seer groot ten huyse was/ soo dat hy daer daghelijcks quam eeten en drincken/ ende Frans Coningh betrouden hem meer als Broeder/ ende en dede gants ter werelt niet sonder raet vá dese Portugees met namen Ant. Fragoso; Dit minnen spel dreven dese twee goey lieven/ met hulpe vande Moeder/ al ten tijden dat sy noch by de Moeder inwoonden/ ende affirmeren dat hy daer al met te doen hadde/ al eer hijse kreegh tot eé Bruyt/ al wasse jonck/ dat en is in Indien gheen wonder: want is een daghelijcks gebruyck/ alsse maer over die acht jaren zijn/ ende wetender oock seer goet remedie toe om het selfde te bedecken/ soo dat sy voor goede Maechden ontfanghen worden; Dit aldus gheduerende by de vier jaren/ ende oock den tijdt dat sy alleen woonden/ alwaer dese Antonio Fragoso syn inghanck maeckten/ met die voorseyde comfiansa ende vriendtschap/ al hoewel dat hy die deur vande Camer altoos met een Mael-slot toe dede als hy uyt ginck soo wasser dickwils dese Ant. Fragoso boven verborghen/ sonder dat hy daer yet af wist/

Fr. Coningh maeckt vande Moores deucht en vaert alst syn heel verteert is nae Goa.

Oorsaeck waerom Frãs Coningh niet op comé mocht.

Verhael van: een Johan du Xena Fransoys.

Groote ghemeensaemheyt vande Neerlanders in Indien.

Betten vã den Xena om Fr. Coningh te kryghen.

Fr. Coningh belooft hem aen de Dochter vande Xena.

Sy werden ghetrout.

De Xena belooft een somme gelts met zyn Dochter: maer gheeftse niet.

Johan du Xena sterft.

Raet van Jan Huyghen aen Fr. Coningh.

Fr. Coningh scheyt met twist uyt het huys van du Xena.

De Moeder raet de Dochter tot overspel met een Portugees.

De Portugees gebruyct Fr. Coninghs wyf door hulpe vande Moeder.

ende bedreven hare personagien; Nu geschiedent binnen middelen tijden als dat eenen Dirck Gerritsz. natureel van Enchuysen, ghecomen wesende van China, en was Peter van dese Huysvrouwe van Frans Coningh, ende zijn goet vrient, so heeft hy hem met zijn Huysvrouwe te gast gebedē, buyten die stadt, aldaer hy zijn woonplaetse hadde, om aldaer eenen vrolijcken willecom te gheven, onder ander heeft my oock daer by ghenoot: maer om dat dese eerlijck Iofvrouwe haer excuseerde, dat sy met haer eere niet en mocht comen daer eenloopender ghesellen waren, om dat het in Indien gheen usantie en is, en haer eere soude te naer gaen, waer mede my badt hem te excuseren tot op een ander mael; Het Conuyt aldus gheschiedende ten huyse vanden voorsz. Dirck Gerritsz. al waer was dese Frans Coningh zijn Huysvrouwe, en Moeder, ende Broeder, ende die familie van Slaven ende Slavinnen tot haren dienste, gelijck als in Indien het ghebruyck is; Die maeltijt volepnt wesende, ende half beschoncken, zijn in't Velt gaen wandelen, ende niet verre van daer stont een out Speel-huys, t'welcke deur noch venster hadde; maer was gheheel vernielt, ende hadden achter eenē grooten schoonen Boomgaert, van Indiaensche boomen ende fruyten; Dit Hof hadde den Schoonvader van Frans Coningh in zijn leven ghecocht, om weynigh ghelts, om dat het als ick segghe niet veel en dochte; In desen Hof zijn altesamen ghegaen, doende aldaer brenghen potten en pannen, met eten ende drincken, om aldaer dien dagh met vrolijckhept over te brenghen, ghelijck sy oock deden; Nu wast by ghevallen als dat ick ginck wandelen met een goet vrient te veldewaert in, tot by dese contreye van dit Speel-huys, met die minste ghedachten van't gheselschap dat daer vergaert was, eñ passerende een stuck weegs voorby de duer, soo quam den selfden Frans Coningh buyten de poort, gheheel beschoncken, ende my ghewaer wordende, heeft my comen trecken bpde Mantel, ende ghedwonghen met hem in te gaen, en mijn gheselschap te verlaten, al waer comende bracht my achter inden Hof, daer saten die Vrouwen, haer Moeder, ende ander Slavinnen en Slaven, met hare Indiaensche instrumenten, eñ waren vrolijck daer wesende is die Vrouwe terstont wech geloopen, haer verberghende om haer eerlijck te maken, naer usantie van Indien, alsser yemant van buyten ende vreemts in comt; Haren Man heeft terstondt doen bereyden het avontmael, hoe wel dat het noch vroech inden dach was, van het ghene dat sy mede ghebracht hadden, ende die Tafel worde ghedeckt op een mat op d'aerde inden Hof, om dat het huys, als ick ghesept hebbe, noch tafel, noch banck, noch duer, noch venster en hadde; Die Tafel bereyt wesende zijnder altemael om gaē sitten, behalvē die Huysvrouwe van Frans Coningh, die haer excuseerde datse van my beschaemt was, en daerom niet en begheerden te comen, dan datse daer binnē met die ander Slavē ende Slavinnen soude eetē eñ hoe wel dat harē Man haer geeren gehadt soude hebbē, dat sy by ons quam, om te bewijsen dat hy daer niet jelours af en was: maer siende hare excusatie liet haer blijven, segghende: datse beschaemt was; Het avontmael aldus houdende, wesende van Slaven ende Slavinnen ghedient, die ginghen ende

Dirc Gerritsz van Enchuysen comt uyt China by Fr. Coningh.

Ian Huyghen comt by Fr. Coninck vrou in haer speelhof, sy verbercht haer na de Indische maniere.

Fr. Conincks Vrou wil niet in tegenwoordicheyde van Ian Huyghen eten.

quamen van daer die eerbare Vrouwe was, die so harē Man meyndē alle dingh toe te bereyden, ende ordren gaf: maer het was verre van daer: want ter wijlē dat wy vrolijck waren sonder achter dencken, soo quam den boven ghenoemde Ant. Fragoso, met een bloot Rappier onder sijnen mantel, wesende noch claren lichten dagh, voor in't oude huys, in presentie van alle Slaven en Slavinnen, soo van Dirck Gerritsz. als de mijne, ende van haer eygen Man, sonder vreese te hebben van ons, die inden Hof gheen vier schreeden daer van daen en saten, eñ nam die eerbare Vrouwe by der handt, ende leydense in een vande Cameren die sonder vloer, deur noch venster was, ende sy dede haren doeck van't lijf, ende spreydēt op d'aerde neder, om haer niet vuyl te maken, ende deden also eenen spronck, sonder t'aensien die presentie vande Slaven ende Slavinnen, ende t'perijckel dat sy passeerdē, soo wy sulcks hadden comen te verstaen, ofte by gheval yemant op ghestaen hadde, ofte eenich van de Slaven of Slavinnen daer af vermaent hadde, ende offer yet af quam, soo hadden den selfden Ant. Fragoso 10. oft 12. Soldaten zijn bekenden eñ vrienden niet verre van daer heeten verwachten, die met een fluyt ofte teecken noot wesende, souden hem te hulpe ghecomen hebben, om ons alsoo den beck af te spelen, ende die Vrouwe met te nemen, welcke een dagelijckse neeringe in Indien is: maer ons gheluck was dat hy zijn dinghen ghekuyst hebbende, is weder wegh ghegaen, ghelijck als hy gecomen was, ende sy wel ghemoet, ende als haer die Slavinnen vraechden hoe sy die stoutichept hadde, sulcx te bestaen, aenmerckende het groot perijckel daer sy haer leven in stelde, antwoorden: dat sy naer t'leven niet en vraechden, als sy maer hare lust mocht boetē, eñ dat haren Man een dronckaert was, en haer niet weert en was, en dat sy dese sijn ghesel over de 4. jaren tot eenen Boel gehadt hadde, ende begeerden om zijnent wille gewilligh te sterven, eñ doen dit gheschiede en wast noch gheen 4. jaren dat sy Frans Coningh ghehadt hadde, ende mocht wesen tusschen die 15. ende 16. jaren out, een weynich daer nae quam sy achter inden Hof, ende hadde die schaemte, soo't wel scheen al verloren, ende begonst te dansen en te singen, ende bedreef groote vreuchden, waer mede alle t'geselschap bly waren, principalijck haren Man die hem daer in verheuchden. Den avont ghecomen wesende, ende een yeghelijck gescheyden synde naer zijn logement, so quam ons ter ooren die gheschiedenisse van dit feyt, ende t'perijckel daer wy in ghewest hadden, ghelijck als wy vande Slaven ende Slavinnen verstonden die alle het regiment aen ghesien hadden, met groote verwonderinghe; en desghelijcks soo heeft den selfden Frans Coningh beginnen te mercken, door waerschouwinghe van ander, als dat zijn Vrouwe hem niet recht en dede: maer en wist niet met wie dat het mocht wesen: maer en hadde gants gheen gedachten noch mistrouwen in't minste met dese Ant. Fragoso, die hy meenden zijn beste vriēt in alle getrouwichept vā de werelt te wesen, ja dat meer is, en dorst niemant zijn secreten en gedachten ontdeckē, als dese Ant. Fragoso, dien hy in't heymelijck ginck raedt vraghen, segghende: dat hy verstaen hadde, ende oock eensdeels vermerckte, dat hem sijn Vrouwe ontrouwe dede, hem vragende wat

Ant. Fragoso comt by lichten dagh en ... Coninck ... in presentie vande Slav...

Fragoso heeft 10. oft 12. Soldaten verbeydende om inde noot te helpen.

Merckt de stoutichept van dese Vrou.

Fr. Conincks Vrou haer dingen ... voor ... ghedaen hebbende ... lijck.

Fr. Coninck begint de ... trou van zijn Wijf te mercken.

Hy vertrouwt raet aen de Man van daer.

hem docht dat hem te doen stont/ ende dat hy voorghenomen hadde om te dissimuleren/ en besien oft hyse beyde te samen conste betrapẽ/ ende haer beyde alsoo om brenghen/ t'welcke hem d'ander oock raden/ hem belovende daer toe alle hulpe ende favuer/ die hy van sijnen persoon souden mogen van doen hebben/ met alle secreten die sy malcanderen vastelijck beloofden; ghescheyden wesende van malcanderen/ is Ant. Fragoso ghegaen by de Vrouwe die hy alle den aenslagh gheopenbaert heeft/ en hebben terstont ghesloten dat sy hier naer deden/ ende dachtẽ altoos dat haer den voorvaert de beste voordeel was; So gheschiedent dat sy op eenen avont/ wesende inde maendt Augustus Anno 88. hadden een avontmael bereyt ten huyse vanden selfden Frans Coningh/ ende een Braet-vercken ghebraden/ al waer dese Fragoso ende die Moeder van haer te gast waren/ die oock soo't wel scheen van't contract was/ ende die principaelste oorsake vande Tragedia/ hoe wel sy sulcks naemaels stoutelijcken missaecktẽ wesende aldus vrolijck/ soo was ick op een sekere plaets ten Avontmael/ tot een duytsch Schilder/ al waer ons Frans Coningh sont een quartier van't Braet-vercken/ ons doen biddende dat wy't om sijnent wille wilden eeten/ ende een van onsen huyse die't selfde bracht/ haddẽse aldaer eens gheschoncken/ van een sekere Wijn/ die met het cruyt Dutroa vermenght was: want die persoon die't ghedroncken hadde/ quam half versuft ende uyt zijn sinnen/ waer by ghevoelden dat die saecke niet recht en ginck/ ai'st naemaels wel bleeck. Desen dranck haddense alsoo ghebrouwen met het cruyt Dutroa, om den armen Frans Coningh alsoo berooft van sinnen te maken/ ende te beter haren aenslagh te werck te stellen; Het cruydt begost zijn operatie te doen/ so dat hy slapen moest/ ende die compaengie ghescheyden wesende/ heeft zijn duere van zijn binnen trap ghesloten/ als hy voor een ghewoonheyt hadde/ en die slutelen onder zijn hooft-pulen gheleydt/ ende is met zijn lieve Huysvrouwe te bedde ghegaen/ so sy haer gheliet/ al waer hy terstondt gheslapen heeft gelijck een doot Mensch/ ten eenen door de cracht van't Dutroa, ten anderen om dat hy eenen goeden ruys wegh hadde; Wesende ontrent elf uren inder nacht/ is gecomen Ant. Fragoso gheheel ghewapent/ met een ander zijn goet vrient/ die hem quam ghelepen/ sonder te weten wat dat hy ginck doen/ so hy seyde; aende deur komẽde van't huys van Frãs Coningh/ heeft goelijckshens gheclopt ende gheseyt teghens die Slaven die beneden sliepen/ dat sy die deure souden open doen/ welcke antwoorden dat haer Meester te bedde/ eñ dat die trap deur van binnen in het slot was; Dit hoorende die Vrouwe van bovẽ/ die niet en sliep/ quam terstondt gheloopen aen't venster/ segghende: dat hy een leer soude brengen/ ende climmen te venster in/ het welcke hy terstondt bestelt heeft/ ende is met haer hulpe te venster in ghecomen/ ende sy heeft hem omhelst en willecom gheheeten/ ende byde handt geleyt naer binnen/ daer haren Man wel vast lach en sliep/ weynich verdacht op die groote verraderye van zijn Huysvrouwe/ ende van dien die hy voor zijnen besten vrient hielt: In somma heeft gheseydt nu wel daer leydt den bronchaert ende Ketter/ die ons meenden om den hals te brenghen/ eñ ons liefde ende playsier te scheyden/ neemt nu wrake van hem/

Antoni Fragoso raetslaet met Frãs Coningx wyf.

Tijt wanneer desen aenslach begonnen wert.

De Moorder haer wyf is de principaelste oorsaec vã dit quaet.

De bedriechlijcke Circe berooft door den dranck F. Coningx verstant.

Ant. Fragoso comt in de nacht ghewapent na Frãs Coninghs huys.

D valsche bedriechlijcken raet van een vrou tegẽ haer Man.

Fragoso climt met een leer ter vensteren in.

hebdy my lief/ den welckẽ heeft hem terstont een steeck ghegheven met zyn Rappier/ door die borst datter achter uyt quam/ ende doen noch een ander van d'een syde in/ en d'ander syde weer uyt/ ende noch vier ofte vyf steken naer zijn doot/ waer mede den onnoselen al slapende zijn leven verloor; Dit ghedaen wesende namen terstondt alle die ghesteenten en Diamantẽ/ die haren Man van veel persoonen te werck haddẽ/ en oock om te vercoopen soo datse wel over de 40. duysent Pardauwen bedroeghen/ naer gemeen gissinghe/ ende namen zyn Rappier dat staken sy hem inde hãt/ ghelijck als oft hy hem verweert hadde/ om te seggen dat hy haer hadde willen vermoorden/ ende dat sy hem in hare bescherminghe gedoot hadde: maer men wist wel contrarie: want die Slaven die beneden waren haddent altemael aenghehoort; aldus namen het kint dat van twee jaren mocht wesen/ ende liepen ter deuren uyt/ ende een stuck gheloopen hebbende/ lietent kint op die strate yewers voor een deur van een huys liggẽ/ daerment smorghens vont/ eñ hoe wel dat die Slaven groot geruchte maecten in't vlieden van haer Vrouwe/ en die Justitie ginghen halen: maer men en konstese niet vinden: want ginghen dien selfden avont cloppen aen't Clooster van de Jesuyten/ haer biddende datse hem wilden herberghen/ eñ gaf haer de meestendeel vande ghesteenten/ seggende: dat hy de Man gedoot hadde in syn bescherminghe: maer hebbense niet willen ontfangen/ even wel namen die ghesteenten/ om weder in handen van de eyghenaers te gheraken/ des anderen daeghs wast over die geheele Stadt/ met groote verwonderinghe/ ende hoe wel datmen alle neersticheyt dede/ met groote pene van diese huysden/ hoofden/ en herberghden/ nochtans en quamen noyt te voorschyn: maer wordẽ cortelijcken daer naer ghesien in de Stadt van Chaul, welcke leydt van Goa noordtwaerts aen 30. mijlen/ en ginghen aldaer vry langhs de strate/ sonder daer yemandt naer te vereyschen: want daer was al gras over ghewassen/ ende men siet weynich op sulcke dingen: want gheschiet meer als Sondaeghs; Den dooden Man lagh alsoo tot smorghens/ soo dat wy duytschen hem moesten doen begraven: want die Moeder en wildẽ daer niet een penninck toe gheven/ ende hielt haer al oft sy hem niet aengestaen en hadde/ ende hulp den Moorder noch met victualye ende ghelt/ om naer Portugael te varen/ ende quam met ons inde vloot/ eñ ick sach hem noch in't Eylandt van Santa Helena, met een audatie ende presumtioen/ ghelijck oft daer met hem noyt yet quaets ghebeurt waer/ ende quam naer Portugael sonder datter opt Haen naer craeyden/ ende hadden noch belooft aen de Moeder eñ Vrouwe/ dat hy soude comen met vergiffenis ende haer noch trouwẽ/ het welcke niet eens en twijffele alsoo te gheschieden/ so hy sulcks maer pretendeert en versoeckt/ aldus is voleynt die reyse vã dese Frans Coningh/ welcke op't langhe hebbe wille verhalen/ om datmen mach mercken ende verstaen die stouticheyt/ eñ inclinatie vande Indiaensche Vrouwen: want daer en is niet een jaer ofte daer werdender in Indien wel 20. ofte 30. Mannen van hare Vrouwen vergheven en omgebrocht/ alleenlijck om hare oncuysheyt te pleghen; Desghelijcks werden daer jaerlijcks menichte van Vrouwẽ van hare Mans om

ghebracht

Ant. Fragoso vermoort Fr. Coningh al slapende inde nacht/ door hulpe van Fr. Coninghs wyf.

Vluchten/ en leggen t'kint vande voorsz. Coningh op de straet.

Comen by de Jesuytẽ/ geven veel gesteentẽ om wel ontfanghen te worden.

Vluchten in de Stadt van Chaul.

Fr. Coningh wert vande Neer-landers begraven.

Ant. Fragoso treckt nae Portugael.

Oorsaeck van de Indische Vrouwen waeromme datse soo veel Mans doodẽ.

ghebracht om overspel: maer en braghender niet een hayr naer/ en seggen vrijmoedich datter gheen lieffelijcker doot en is als alsoo te sterven waer mede sy seggen/ bevestigen dat sy om oprechte liefde sterven ende ghedoot werden; Oock om te weten dat die eerbare Vrouwe alleen niet en was van quade inclinatie/ dan ooc haren Broeder/ die welcke wesende van 14. oft 15. jaren out/ worden binnen Goa in't openbaer verbrant voor Sodomijter ofte Boggher/ en was ten tijden dat Frans Coningh en sijn schoon Vader noch leefden: maer en was niet genoech om hem te waerschouwen van zijn Huysvrouwe/ ende hare ghenegentheyt: want scheen wel dat zijn ongheluck ende Planeet het also geordineert hadde/ om alsoo te voleynden.

De Broeder vande Vrou wert in Goa levent verbrant.

Op den 16. September Anno 88. is gheariveert in Goa een Schip van Portugael/ met namen San Thome, brenghende tijdinghe van vier ander Schepen/ die in Moçambique waren/ alle van Portugael/ die sommige dagen daer na quamen/ waren dese/ den Admirael San Christoval, ende Santa Maria, Sant Antonio, ende Nossa Sñora da Conseprao; Met dese Schepen quam tijdingh van't overlijden van mijn Heere den Aerts-bisschop/ Don Frey Vincente da Fonsecca, wiens doot was op de reyse naer Portugael/ wesende den 4. Augustus van't jaer 87. inde contreye tusschen die Vlaemsche Eylanden en Portugael: want acht daghen naer dato van dien/ soo quamen Schip aen landt/ vermoeden dat het fenijn was die hy van Indien brachte/ ofte eenigen Apostem die hem in het lijf ghebarsten was: want op den dach dat hy sterf een ure te vooren/ was noch t'aensien voor cloeck ende gesont/ hem quam een accident over subytelijck ende al eer hy zijn Testament mocht maken/ bleef doot/ en naer dien so gaf hy wel een kan vol fenijn uyt/ in somma werde met alle zijn Bisschops cleeren/ ende mijter/ ende ringhen in een Kist ghelept/ en alsoo over boort geworpen inde Zee. Dese tijdinge heeft veele in Indien bedroeft/ te weten/ van die hem goetgunstigh en vrienden van hede waren: maer ter contrarye waren verblijdt die hem haten/ ende een quaet herte toe droeghen/ om dat hyse op haer seer getreden hadde/ en gereprehendeert van hare beschepden/ ende die daer meer aen verlooren/ dat waren wy zijn Dienaers/ die verwachtende waren groote voordeelen ende verbeteringe/ als hy sonder twijfel vande Coningh verworven soude hebben: want was een vande principaelste oorsaken/ dat hy derwaerts zijn reyse ghenomen hadde: maer die doot heeft het al belet en verandert/ ende hoewel dat mijn meeninge ende intentie op dien tijdt wel was/ den Aerts-bisschop mijn Heere te verwachten/ en mijn vertoevinghe aldaer langher te doen/ ofte moghelijck gants ende gheheelijck mijn residentie te houden: maer met dese tijdinghe sy gantschelijcken van sinnen en propoosten verandert/ en my is gheheelijcken een afgrijsen ghecomen/ van't gheene dat my te vooren aenghenaem was/ ende hoe wel dat my genoech middelen voor quamen/ om aldaer goet deur comen te hebben/ ende ghenoech als natureel bedreven was/ en voor die ghehouden gheacht en bemint; Alle dese saken en hebben niet machtich ghenoech gheweest/ mijn affectie ende begeerten die my op een nieu aengroeyde en vermeerderden/ vant versoecken ende weder keeren van't Vaderslandt/ soo dat my dacht dat my Godt mijn oogen hadden geopent/ ende gants verclaert met den doot van mijn Heere/ om also te pretenderen/ die wederkeeringhe van't Vaderslandt/ t'welcke te voren so verdonckert was/ en soo weynigh ghedacht/ en oock in groote twijfel stont sulcks oyt geschiet soude hebben/ by leven ende wederkeeringe vande selfde mijn Heere den Aerts-bisschop/ ende om te ghenieten vande tijdt die my offreseerden/ sonder te verwachten eenighe ander inconvenient ofte oorsake van beletsel/ die my daghelijcks ghenoech voor oogen geleyt werden/ en wel dapperlijck temteerden/ waeromme my gantschelijck hebbe geresolveert/ die reyse ende wederkeringe te pretenderen/ waer toe alle middelen ghesocht hebbe die my dachten noodich te wesen/ om sulcks te volbrengen/ ende dat my meer daer toe persuadeerde/ was daer en boven te verstaen/ het verlies van mijnen Broeder Willem Tin/ die met my in Indien gheweest hadde/ reysende van Setubal uyt Portugael den wech naer Hamborch/ achter Engelant om/ alwaerse (Godt betert) met schip met allen bleven/ ende niemant af en quam/ noch noyt tijdinghe of teecken van haer ghecomen is/ aldus gheresolveert wesende/ so ist ghevallen als datter een Schip toe gemaeckt wert uyt auctoriteyt vande Viçorey, en dat duer requerement vande pachters vande Peper/ om dat die menichte vande Peper die vergadert was/ die Schepen die van Portugael ghecomen waren/ niet al en konsten laden/ en hoe wel dat die Schepen ende vrachten van dien op haer selfs verpacht zijn/ met obligatie vande Coningh/ als datter anders geen schepen moghen bevracht noch afgheveerdicht worden als vijf/ diese haer verobligeren jaerlijcks toe te maken/ ende af te veerdigen/ ende soo daer eenigh goet waer in Indien/ als Peper ofte andere waren/ dat die voorsz. Schepen niet laden en moghen/ soo sullense gehouden wesen/ daer toe versocht sijnde van de pachters vande Peper/ ende Officiers vande Coningh/ een ofte meer Schepen daer toe te coopen ofte beschicken/ soomender vindt die daer sufficent toe zijn/ ende wanneer sy sulcx weygeren/ dat als dan den Viçorey ende Officiers vande Coningh/ moghen bevrachten alsodanighen Schip ofte Schepen/ alst haer goet dunckt/ ende bequaem daer toe vinden/ ende het selfde laden met Peper vande Pachters/ ende alsoodanighen goeden alsser soude moghen offreceren/ welverstaende dat na dato/ dat die Schepen vande pachters al eerst sijn afgheveerdicht/ ende dit alles tot profijt vande Coningh/ sonder dat die pachters daer hebben yet op te spreken; Soo ist aldus gheschiet dat een Schip/ ghenaemt Santa Crus, welcke was ghebout in Cochijn, van de Coningh van die Malabaren, en haddet genoemt naer de Stadt van Cochijn, welcke eyghentlijck vande Portugesen den naem van Santa Crus is ghegheven/ t'welcke hy ghedaen hadde ter eeren vande Portugesen/ om dat hy met haer broederlijcke aliance heeft/ ende wort van de Coninghen van Portugael ghenoemt onsen Broeder in wapenen; Dit selfde Schip hadde aen een Portugees vercocht/ die daer een voyagie mee dede naer China en Iapan, wesende vande groote van 800. last/ ende om dat het sterck ende goet was/ ende bequaem om die reyse naer Portugael te mogen doen/ en om dat als geseyt is/ die Peper meer was

als die

Tijdinge van 4. Schepen die in Mossambique laghen.

Desghelijcks vande Aerts-bisschop.

Die Bisschop wert met al zijn ghereetschap inde Zee geworpen.

De doot vande Bisschop maect droeve ende blije menschen.

Jan Huyghen wert door des Bisschops doot van sinnen verandert en wil wederom na huys trecken.

Jan Huyghen aenghe... om daer te blijven.

Jan Huyghen Broeder ... achter Enge... landt.

De Viçorey rust een Schip na Portugael.

Ordinancie ... vande Schepen naer Portugael.

De Coningh vande Malabaren maeckt een Schip ... eeren vande Portugesen.

De pachters soecken t'schip te coopen van de Coningh/ om Peper te laden.

als die Portugaelsche Schepen laden mochten/ soo hebben die selfde pachters den Viçorey haer requerement ghedaen/ datment selfde Schip souden coopẽ/ naer inhout van haer contracte/ soo heeft den Viçorey die pachters van de Schepen doen roepen/ ende haer die weet ghedaen/ met het requerement van de pachters vande Peper/ dat sy't Schip souden coopen naer ordinantie vande Coningh/ aenghesien den noot alsulcks eyschte/ t'welcke sy ghewey ghert hebben/ segghende: dat het haer niet gheleghen en was/ ende soo hy't begheerden te coopen tot voordeel vande Coningh ẽ de Peper/ datse hem oorlof gaven/ midts dien onder houdende des Coninghs ordinantie/ dat hare Schepen eerst souden hare ladinghe hebben/ ende af ghevEerdicht wesen/ hoe wel dat het haer daer naer berouden: want meenden dat sy gheen goet ghevonden souden hebben/ om daer in te Schepẽ: maer hadde weynich min als d'ander Schepen/ ẽ overmits dat het selfde Schip gecocht wert/ (waer toe die pachters vande Peper t'ghelt verschoten van s'Coninghs weghen/) voor 10. duysent Ducaten ghereet gelt/ midts conditie dat die selfde Officierẽ/ te weten/ Schipper/ Connestapel/ ende Hoochbootsman/ die daer op gheweest hadden/ inde reys naer China ende Iapan, souden daer op blijvẽ/ met die selfde Officieren/ ẽ die Connestapel was eenen Dirc Gerritsz. van Enchuysen/ die naer dat hy 10. jaren in Indien ghe resideert hadde/ hem nu meenden met dese goede Commoditeit van het Schip bereyt te maken/ om naer Portugael te reysen/ ende om t'geselschap goede vrientschap ende kennisse/ hebbe gepresenteert in't selfde Schip eenighe plaetse te verkrijgen/ ẽ om dat die pachters vande Peper haer Factoren in Indien hebben/ dat duytschen waren/ van wegen die Fuckaren ende Velsares van Ausburch/ die op die tyt part en deel hadden aende Peper; Dese senden in elc Schip een Factoor/ die de Coning plaets vergunt voor haer persoon ende victualye; Dese Factorie vande Peper van't Schip Santa Crus, werden my vergunt vande selfde pachters/ ofte hare Commissen/ om dat het mijn particuliere bekenden waren/ waer mede ghe heelijcken hebbe preparatie ghemaeckt/ ende alle mijn saken afghe veerdicht met een pasport vande Viçorey ofte Gouverneur/ sonder welcke niemant en mach uyt Indien trecken; desgelijcks mijn Certificatien vande reken-camer vande Coningh ẽ die Matricola Generael/ daer alle die naer Indien comen op gheschreven staẽ/ met hare soldye/ dat door bevel vande Viçorey wort afghe rekent/ met certificatie van dat de Coningh schuldich blijft/ ende den tijdt vande residentie ende dienste diemen in Indien ghedaen heeft/ om alsoo in Portugael willende eenige recompense requereren/ voor de gheen die weder in't sin heeft na Indien te keeren/ ende hoe wel dat sulcks mijn intentie niet en was/ hebbe alle dese dinghen oock moeten doen naer die costuyme ende ordinantie/ ghevende te verstaen/ dat mijn meeninghe was weder te keeren/ om alsoo beter oorlof te cryghen/ t'welcke mijn vande Gouverneur lichtelijck vergunt werde/ met alle die boven ghenoemde certificatien/ waer mede hebbe oorlof ghenomen van alle bekenden ende vrienden/ met ghenoech hertsweer ende droefheydt/ als die gheen die ghinck verlaten het tweede Vaders-landt/ door die groote ẽ langhduerighe conversatie ẽ ghewoonheyt/ wiens affectie my dicwils repugneerden die voorghenomen reyse in vergetenis te stellen: maer die ghedachten ende oude affecten van't rechte Vaders-landt waren stercker/ ende overwonnen die leste affectien/ ende deden my gants alle gedachten van dien achter den rugghe stellen/ om alsoo mijn propoost te achtervolgen/ stellende mijn affairen in Gods handen/ die alleen is die ons te recht kan stueren ende helpen/ ende alle onse dinghen een goede uytganck gheven.

Tot wat prijs het schip vercocht werde.

Jan Huyghen wert Factoor vant Schip S. Crus.

Jan Huyghen neemt oorlof vande Gouverneur van Indien.

De bedenckinge op Huyghens Vader landt die dwingt hem nae huys te trecken.

Inde maent van November Anno 88. zijn die Schepen weder van Goa naer die Custe van Malabar ende Cochijn gaen laden.

Tyt wanneer Jan Huyghen t'seyl ghegaen is.

Den 23. van de selfden zyn wy met ons Schip Santa Crus t'seyl ghegaen/ om onse voyagie te beginnen: Den 28. zijn ghecomen in Honor: een fortresse vande Portugesen/ ẽ is die eerste die sy hebben inde Custe van Malabar, is van Goa zuydtwaert aen 18. mylen/ al waer was onse plaets gheassingneert om onse ladinghe van Peper te nemen; Op dese plaets en plachtmen gheen Peper te laden/ ende wy waren het eerste Schip dat daer opt ghe laden hadde/ ende meenden van dien tijdt voortaen/ aldaer alle jaren een Schip te ladẽ/ overmidts dat die Coninginne diemen heet van Baticola, (dat daer dicht by leydt/ ende Honor is in hare Jurisdictie ofte Coninghrijck/) haer verobligeert heeft/ alle jaren seven oft acht duysent Quintalen Pepers te leverẽ/ midts so moetmen haer altoos die helft van het gelt ses maenden te voren geven/ ende als dan so doetse leveren allenckxkens/ waer toe die pachters van de Peper hare Factoor in Honor hebben/ die't op rekeninghe ende met ghewicht ontfangt ende vergaert/ tot dat den tijdt comt van de ladinghe van de Schepen/ alsoo hebben sy oock in alle ander fortressen die op de Custe van Malabar ligghen/ hare Factoren die op die selfde manier ontfangen ende vergaren/ als in Mangalor, Barsselor, Cananor, Cochijn, Coulam, &c. Ende om recht te verstaen die manier vande verpachtinge vande Peper/ so ist aldus/ die pachters nement contract ofte verpachtinghe van de Peper voor vyf jaren/ ende dat sy alle jaren sullen seynden haer Capitael van gelt/ om 30. duysent Quintalen Pepers te laden/ te weten alsser die Coningh Schepen toe beschickt/ ẽ die Coningh verobligeert hem weder alle jaren vyf Schepen af te veerdigen/ om die selfde Peper te ladẽ/ die pachters loopen het perijckel ende fortuyn vande Zee op haer aventuer/ ende moeten die Peper in Indien coopen/ ende laden op hare kosten/ ende loopen weder die aventuer soo van't ghelt in't gints gaen/ als vande Peper in't weder om comen/ ende over comende/ so leveren zy alle die Peper aenden Coningh/ tot 12. Ducaten elck Quintael/ ende soo daer yet af verliest/ is tot schade vande pachters/ sonder datter die Coningh yet aen verobligeert is/ dan alleenlijck die Peper die hem ghelevert wert/ droogh en schoon tot Lisbonen/ in't huys van Indien/ die betaelt hy alleenlijck tot 12. Ducaten het Quintal/ ende en gheeft haer gheen gelt totter tijdt toe dat die selfde Peper vercocht is/ met wiens betalinge betaelt die pachters/ in somma dat die Coningh sonder perijckel ofte aventuer/ heeft altoos sijn seker gelt vande Peper/ sonder een penninc te verschieten/ midts dien hebben die pachters groote ende stercke

Jan Huyghen vaert tot Honor om Peper.

De Coningin van Baticola is verbonden alle jaren 8000. Quintalen Pepers te leveren.

Verclaringhe vande verpachtinge vande Peper.

De Coningh verbint hem alle jaren vyf Schepen met Peper te ladẽ.

Op wiens perijckel de Peper gaet ende t'gelt comt.

Tot wat prijs de Coningh het Quintael Peper aen neemt.

Ordonantie vande Coningh voor de pachters.

ordinantien

ordinantien/ dat niemant van wat qualiteyt ofte conditie dat hy soude moghen wesen/ soo van Portugael als van eenighe plaetsen van Indien/ en mach in geen Peper tracteren op lijfstraf/ het welcke straffelijck onder houden wert/ oock soo en machmen om gheene oorsake noch noot het Capitael vande Peper acroeren noch verminderen/ noch eenighe beletsel doen in het ladē van die selfde Peper/ met alle toesicht ende neersticheyt die moghelijck is/ stellende alle sakē/ al ist dat het die landen ofte Coninckliicke persoon beroerēde waren aen een syde/ so moetē die vande Peper voort gaen/ waer toe die Viçorey ende ander Officieren en Capiteynen van Indien/ moetē geven alle hulp/ faveur/ en bystant/ met wacht/ ende alle nootsakelijcke dinghen/ die haer van die selfde pachters gheeyst worden/ tot sekerheydt ende beneficie van de Peper/ waer toe moghen die selfde pachters oock seynden hare Factorē/ dienaers ende hulpers/ tot beneficie ende dienste vande selfde Peper/ een sekere quantiteyt/ het sy van wat Natie die soude moghen wesen/ uyt ghesondert Enghelschen/ Fransoysen/ ende Spaengiaerden: want anders gheen vreemdelinghen derwaerts moghen reysen/ sonder particulier oorlof vanden Coningh/ ofte synen raet van Indien; Die Peper cost in Indien in't ghemeen die Bhar 28. Pagoden/ elck Bhar zijn 3½ Quintalen Portugaelsche wichte/ soo dat elck Quintal comt te costen 12. Pardauwen Xerafijns, en 4. Tangas/ wesende het Quintal 128. pont ende elck Pardauw drie Testoenen/ ofte 30. stuyvers swaer gelt/ eñ elck Tanga 60. reys oft 6. stuyvers/ soo dat het soude wesen 12. Daelders van 60. grooten vlaems het stuck/ te weten/ swaer gelt/ naer die Portugaelsche munte te rekenen/ en 24. stuyvers op dierghelijcke munte/ behalven nu alle oncosten en perijckel vande Zee: maer die groote menichte is dat het profijt in brengt/ alsse maer behouden reys over comē; Die Schepen ende hare bevrachtinghe met obligatie van die te timmeren ende toe te maken/ ende voorsien van alle nootsakelijcke dinghen/ zijn oock op zijn selvē verpacht/ alle op avontuer vande pachters/ geven de Coningh een seeckere somma voor elck Schip alst behoudē overcomt/ dies moeten sy op hare eygen kosten die Schepen toe maken/ ende afveerdighen alle jaers vijf Schepen/ en daer en boven moeten die Soldaten om met voeren/ ende die de kost geven/ ende die Officieren ende t'Zee-volck worden daer en boven vāde Coningh ofte zijn Admiraliteyt ghestelt naer haer believen/ daer die pachters met moetē te vreden wesen/ in somma dat soo vande Peper als vande Schepen en aventureert niet een penninc/ noch en verschiet niet een haer/ ende en heeft anders geen verlies/ dan als die Schepē blijven/ dan verliest hy het ghene dat hem inde verpachtinge van elck Schip verobligeert is/ met die Peper diemen hem leveren soude/ op zijn gesetten prijs behouden over comende/ eñ de winst van dien in't weder vercoopen/ waerom den Admiraliteyt vā Portugael so weynigh sorghe draghen om Convoyen toe te maken/ die de Schepen geleyen souden/ ende behooren te gaen verwachten/ ghelijckt plach te wesen inden tijden vande Coninghen van Portugael/ als alle die Schepen ende Peper voor haer eyghen rekeninge ende Capitael quam/ ende hoe wel de Coningh belooft heeft altoos zijn

Niemant mach met de Peper handelen dan die in het contract begrepen is.

t'Ladē van de Peper gaet voor alle andere dinghen.

Enghelschen/ Fransoysen/ eñ Spaengiaerden mogen geen hulpers vā de ladinghe van de Peper wesen.

Verhael wat de Peper in Indien cost.

Het toerusten vande Schepē wert oock verpacht.

De Coningh stelt volck na zijn believen op de Schepē.

Oorsake waerom dat de Admiraliteyt soo weynich sorgh draecht voor convoyen te maken.

Armaede te seyndē tot aen die vlaemsche Eylanden/ om aldaer die Schepen van Indien alle jaren te verwachten/ ende die alsoo te geleyden tot Lisbonen: maer naer dat sy verpacht zijn gheweest/ synder weynich Armadas ghesonden/ en wort weynich op ghepast maer inde rekeninghe van betalinghe en wil de Coningh niet een penninck verliesen/ noch quijt schelden/ etc.

Den 6. December hebben onse ladinghe voleyndt met 6700. Quintalen Pepers/ ende is altans die beste die op alle die Custe van Malabar valt: want is seer groot en vol; Den selfden dagh ghinghen weder t'seyl/ varende altoos dicht by de Custe langhs/ om dieswille datmen smorgens/ te weten/ van de middernacht/ hebbēde eenen oostē wint die van over t'landt comt/ ende duert tot smiddachs/ ende als dan comt eenen westen windt uyt de Zee naer't landt/ met dese twee winden doen onse voyagie/ doch den oosten is altoos crachtiger ende stercker als de westen windt/ daerom houden haer die Schepen lieber dicht by het landt: want alsse wat verre in Zee raken/ canmen qualijck weder aende Custe komen/ om dat die weste windt altoos slapper is/ gelijck alst ons ghebeurde/ waren een weynich vande Custe gheloopen/ hadden ghenoech te doen eer wy daer weder aen kostē comen/ ende souden dickwils door dusdanige oorsake de reys naer Portugael versuymen/ alst wel gebuert is; alle die Custe van Malabar is seer lieffelijcken t'aenschouwen: want varen daer so dicht by/ datmen mach alle bergen/ huevelen/ ja die boomen tellen/ is een seer groen ende schoon landt/ en seer vruchtbaer; Den 11. December quamen tot Cananor, een ander fortresse vande Portugesen/ ghelijck als wy inde beschrijvinghe van dese Custe geroert hebben/ alhier lagen wy ander halven dagh stil/ ende namen sommighe masten die wy van doen hadden/ ende ander verversinghe/ alle t'welcke daer in grooter abondantiē is/ en zijn also onse wech vervolcht/ loopende altoos lancks die Custe voorby Calecut, Panane, ende andere seeckere plaetsen tot den 24. December/ quamen tot Cochijn, daer laghen wy tot den 20. dach van Januarijs/ Anno 89. hier en tusschen soo concerteerden onse Schip/ eñ versaghent van alle nootdruft/ verwachtende onse beurt om t'seyl te gaen: want die ander Schepen van't contract moesten eerst voor ons uyt seylen/ de een voor d'ander/ naer wiens ordinantie wy alhier in't cort sullen verhalē/ so is te verstaen dat so haest als het Schip die ladinghe vande Peper in heeft/ welcke wordt gheladen met groote toesicht ende wachters/ soo van s'Coninghs weghen als vande pachters/ eñ wort geladen onder die twee onderste over loopen/ te wetē/ op die ballast/ ende die overdeck daer aen volghende/ ende daer werden deelen gheleydt op de ballast/ ende altemael met camerkens af gheschut/ te weten/ van de groote mast af naer achteren toe/ ende als dan blijft daer een sekere spatie van de mast tot voorby t'luijck/ van waer ist weder af gheschut met camerkens/ ende elck afdeelsel ofte camerken heeft een cleyn gat ofte luijck/ boven deurt overloop/ waer door men die Peper in stort/ eñ valt tot boven toe/ in somma datter altemet comen by de dertigh camerkens ofte afdeelsels/ die sy Payoos heeten/ te weten/ onder die twee onderste over loopen/ als die altemael volghestout zijn tot boven toe/ so werden die

Wanneer/ ende hoe veel Pe- pers ... ghens ... geladen ...

Gelegentheyt ... de Custe ... Malabar.

Van ... comt tot ... naer ...

Wanneer ... sy te Cochijn quamen.

Ordinantie van't uyt ... len vande ... laden ... uyt Cochijn.

Ordinantie van't laden vande ... in Cochijn.

gaten

gaten oste luycken vande camerkens toe ghecalefaet / met werck ende peck / ende werden ghenombreert met nombres / ende alsoo op gheteeckent / hoe veel datter zijn / met het ghewicht daer by; Soo blijven dese twee onderste overloopen aldus gheladen / ende toe ghestopt / ende blijvende alleenlijcken tusschen die groote mast tot een weynich voorby't luyck een plaets / daer men het water / wijn en hout / en ander saupsteepen van't Schip leyt / daer men daghelijcks af ende op climt / boven die tweede overloop / soo staen aen beyde zijden afghedeelt die camers vande Officieren van het schip / als van de Capiteyn / Schipper / Stuerman / Factoor / Schrijver / etc. ende alle d'ander desghelijcx vande Bootsghesellen / welcke camers zy vercoopen oste verhueren aende Coopluyden / om goet in te laden / daer zy groot gelt af maecken / op dit selfde overloop vande mast achterwaerts / soo staen die camers daer men het bus-cruyt / bosschuyt / seylen / doecken / ende ander Schips dinghen bewaert / d'ander overloopen ende plaetsen van het Schip worden vande Coopluyden gheladen / met allerhande waren / dat altemael in kisten / vaten / balen / en packen comt / en is op dese manier / dat soo haest als die Peper gheladen is / soo werden daer in't Schip ghesonden twee Coninghs wachters / ende een stouwer van Coninghs wegen / den welcken heeft 10. oft 12. onder stouwers / dese alleenlijcken moeten het Schip stouwen ende laden / sonder datter die Schipper oste yemant van't Schip met te doen heeft / dan alleenlijckē den Hoochbootsman / die slechts mede helpt toe sien sonder yet te bevelen / men en mach gheen goet laden / het zy van wie het soude mogen wesen / en hoe weynich dat het is / oste het moet ghoregistreert wesen in het boeck ende registeren vande Coningh / eñ men moet een schrift hebben vande Veador da Fasenda, welcke is den oppersten besiender van des Coninghs goet / waer in moet declareren van stuck tot stuck / wat datmen wil Schepen / ende in wat schip dat het sal wesen / sonder dat en sullen het die wachters en stouwers niet ontfanghen / ende al ist saeck datmen alsulcken schrift ende pasport brenght / moetmen daer en boven die wachters hare handen vullen / wildy hebben dat zy u laten over comen / ende als dan die stouwers boven haer solaris noch oock bescheucken / soo men een goede plaets wil hebben / oste anders sullen u goet laten staen / en die meest geeft / heeft die beste plaets in het Schip / zy stouwen t'Schip soo uyster vol dat daer niet een gat is oste t'is vol ghepropt / al om haer profijt het gheschiet dickwils als dat die opperste stouwer / die alleenlijck toe siet eñ beveelt / voor profijt uyt treckt / van de stouwasie van een Schip / 7. ende 800. Ducaten / desghelijcx die wachters / ende dat meest van giften en gaven: Dese officien werden al ghegheven met faveur vande Viçorey, ende die Veador da Fasenda, welcke is d'oorsake dat die Schepen altoos ghaladen zijn tot sincken toe / datmen soude segghen niet moghelijck te wesen / dat zy haer soude moghen reppen oste roeren: want die Schippers ende Officieren en hebben daer gants gheen bevel op / tot op die leste ure dat het Schip t'seyl gaen sal / soo wert het haer ghelevert / ende als dan so gaen daer die wachters ende stouwers uyt / latende het Schip over al vol / tot het overste verdeck oste overloop / staet ghemeenlijck seven / acht kisten hoogh van achteren tot vorē / daer en boven die hooft-touwen / het voor casteel / achter boven daer die Stuerman zijn stoel heeft / al om en tom vol groote potten / vaten / en kisten / hoender-huysen / soo dat het schijnt eenen Vool-hof te wesen / ende alsoo varen zy daer heen op Gods ghenaden / ende ghe schiet dickwils alst op ons Schip was / dat passagieren van 50. Bootsghesellen boven die 10, niet en wisten te Roer te gaen / ende dat meer is die meesten deel die Zee noyt ghehanteert hadden / die alle door faveur die plaetsen vergunt werden / insghelijcx vande Putgers ende Busschieters / ende alst noodich is inde Zee / soo sietmen malcanderen deerlijck aen / soo ist misericordia ende onse lieve Vrouwe / dat zy haer helpen willen. Men heeft in Cochijn een schoon gherijf van Schuyten / die zy Tones noemen / zijn uyt een hout uyt ghehoolt / ende sommighe soo groot datmen daer tot 20. pijpen waters can in storten / dat sy alsoo aen boort van de Schepen voeren / die altoos tot by een myl in Zee liggen / ende aldaer maeckt men de prijs met om weynich gelt / en als dan comense die pijpen oste vaten selfs vullen / met potten op die plaets daer zy in't Schip ligghen / dat een groot gerijf is; Dit water wert ghebracht uyt die Revier van Cochijn, ghenaemt Mangatte, ende is seer goet: Wat het landt ende stadt van Cochijn is beroerende / hebbe inde beschrijvinghe van de Custe van Malabar verclaert / waer mede het selfde genoech is / wat Indien is belanghende / ende wil nu verclaren hare ordinantie op die Schepen / op die wederom reys als ick eensdeels gheroert hebbe / ende desghelijcx onse gheschiedenisse ende reyse van Indien tot Lisbonen toe.

Plaets vande camers vol al de welvaren des int schip.

Desghelijcx vande ammunitie.

Niemant dan ghewarische stouwers moghen de Schepē stouwen.

Men laedt geen goet in Cochijn ofte het wert op beschreven.

Hoe veel profijts dat een stouwer al temet strijct vā een Schip te stouwen.

De Portugesen laden haer Schepen soo vol dat sy by nae sincken.

Veel onbekenten volck opte Portugesen.

Gedaente vā de Schepē die men Tones noemt in Indien.

Verhael waer sy te Cochijn haer versch water van daen crijgen.

Dat 93. Capittel.

Mijne voyagie ende gheschiedenisse van Indien naer Portugael.

DEn eersten Januarij Anno 89. soo is het Schip Santa Maria t'seyl gegaen / om dat het een vande outste Schepen was / daerom gincht eerste t'seyl / ende wort daerom ghedaen / om dieswille dat hoemen vroegher van Cochijn schept / hoe datmen beter tijt ende weder aen de Cabo de bona Esperança vint / ende hoemen later comt hoe quader weer ende meer tormenten / oorsake dat als dan die Son hem verlenght van't zuyden naer't noorden / daerom houtmen gemeenlijck die beste ende sterckste Schepē voor die leste / om dat zy daer beter teghen moghen / ende in't Eylandt van Santa Helena verwachten zy malcanderen / tot den 25. Meye ende niet langher / welcke is den gesetten dagh van de Coningh / die dan byden anderen zijn gaen in compaengie naer Portugael: want van Indien nae Santa Helena en is niet van doen eenich ghesel schap / overmidts dat daer gheen vrees van Zee-roovers is / ende oock hebben altoos het gheschut altemael onder in't schip / om die tormenten van de Cabo de bona Esperança beter te passeren; Den 6. Januarijs is het Schip ghenaemdt Nossa Señora de Consepcao', t'seyl ghegaen; den 10. dito / den Admirael ghenaemt Sant Christoffel; den 12. het Schip Sant Antonio; den 15. het Schip San Thome, welcke was het grootste ende 'theste vande vloot / ende oock het rijckste: den 20. vande selfde zijn wy met ons Schip Santa Crus t'seyl ghegaen / wesende het leste / ende waren

1589. Wanneer het Schip Santa Maria t'seyl ghegaen is.

Hoe lang dat de Schepen malcanderen in't Eylande Santa Helena wachten.

Verhael wanneer alle de Schepē t'seyl gegaen zijn.

waren ontrent met Zee-volck / Soldaten/ eñ Slaven over die 200. persoonen / luttel min oft meer: want van Indien gaen weynich Soldaten/ dan met oorlof vande Viçorey, om haer dienste te gaen presenteren/ en eenige vergeldinghe te crijghen / ende dit gheschiet naer dat zy sommighe jaren aldaer ghedient hebben / ende oock wanneer sy de macht hebben/ waer mede over comen: want die arm zijn en gheen hulpe en hebben / moeten dickwils in Indien blijven/ van noots weghen om dat zy niet en hebben noch crijghen connen/ waermede over comen / uyt welcke oorsaecke daer menich moetẽ blijven/ eñ trouwen met Swartinnen eñ Indiaensche Vrouwen / om de cost te crijghen/ en dat noch met genoech miserien: want het over comen cost altoos ten minsten/ 2. oft 300. Pardauwen / ende dat alleenlijck voor de mont cost ende dranck/ welcke somme een Soldaet qualijck can veroverẽ / ten zy dat zy eenich maechschap hebben/ die haer helpen ofte het faveur van eenighe Edelman / Capiteyn / ofte andere machtige persoonen en Officieren/ met wiens bijstant ende assistentie zy haer moghen behelpen / ende hare reyse alsoo volbrenghen: want op de wederom reys soo en geeft de Coningh anders niet dan vry passagien voor de Soldaten en passagiers / ende een kist van 4. spannen hoogh ende breet / en seven lanck / welcke is haer lybertept/ nae dat zy daer onder die drie jaren in Indien in des Coninghs dienst ghewest zijn / van dese kist en betalen sy geen vracht noch tol, desghelijcx hebben noch een kist in't ruym/ vracht vry/ eñ sommighe tol van dien/ welckmen mach vercoopen in Indien/ willende / aende Coopliedẽ/ ghelijck zy gemeenlijck doen/ gelden dickwils dese plaets ende vrydom alleen in't vercoopen 40. en 50. Pardauwen / dese plaetsen heetmen lybertepten / ende die sulcx coopen doet het registreren op den naem vanden geen daer hy't af ghecocht heeft / om alsoo in Portugael te ghenieten van de lybertept ende previlegie; Desghelijcx alle Bootsghesellen/ Buttgers / ende oock alle Officieren / van't Schip die vande voyagie in Portugael op ghescreven zijn / hebben oock behalven hare camers ende voeringhe elcks een kist vande selfde groote ende maet / vracht ende tol vry / alle het welcke scherpelijcken onderhouden wort/ hoe wel dat naer dat die Schepen eñ Tollen verpacht zijn ghewest/ moeten alle kisten comen in Lisbonen; in't huys van Indien / al waer sy gevisiteert worden / ofter eenige goederen in comen die verboden zijn / als Peper/ Anijl/ ofte Indigo / ende andere die verpacht zijn / daer yet in vindende / is altemael verbeurt / oock so wert het goet vande kisten ghewaerdeert / ende soo die waerdye van sulcke goederen over die hondert mijl reys passeert/ moet tol betalen van't gheen dat het meer is/ 'twelcke te voren by sConinghs tijden niet en plagh te wesen: want droeghen die kisten van het Schip naer huys / ende thoondense maer aende wachters in het Schip / en hoe wel dat haer die Bootsghesellen ende 'tZee-volck seer beclaghen/ datmen hare lybertepten ende previlegien breecht / niet teghenstaende zijn weynich ghehoort; Op dese manier so comen daer weynich Soldaten weder van Indien / oorsake boven verhaelt: want ghelooue wel dat van 1500. Soldaten die jaerlijcks naer Indien gaen/ en somtijts meer/ dat van die selfde gheen 100. weder naer Portugael en keeren/

Oorsaeck waer om menigh Spaengiaert in Indien blijven moet.

Wat de Soldaten voor 3. jaer diensts ontfangẽ alsse weer na Portugael varen.

Vryheden van t'Scheeps volck/ in het overcomẽ van Indien nae Spaengien.

De Portugesen bewaren de vryheyt vã de overcomende ghesellen uyt Indien.

eensdeels van die daer sterven en verdwijnen/ ten anderen die deur armoede niet en hebben waer mede weer over comen / soo dat zy dickwils teghens haren danck aldaer moeten blijven/ eñ habitatie maken / hoe wel dat zy haer dickwils in Portugael wenschen/ ende so daer eenighe over comen / is met eenighe Viçorey, Capiteyn/ ofte eenighe andere Edelman / ofte persoon die eenigh officie ofte ampt bedient heeft / als dusdanighe naer Portugael comen/ soo nemen sy altoos sommighe Soldaten in haer gheselschap mede / die zy de cost gheven/ ende dat van hare particuliere vrienden ende persoonen van obligatie / die welcke haer daer om langhe te voren dienen / ende altoos naer loopen met bidden en vleyen/ ende dit doen zy meest van hooghmoet ende om auctoriteyt te verwervẽ/ op dese manier mogen daer jaerlijcx ten alderhooghsten comen in elck Schip by de 20. ofte 30. Soldaten / welcke hebben haren Slaven ende Swarten / so dat sy alle wel gedient comen ende reynlijcken/ als van hemdẽ ende lijwaet/ om dat het lijwaet in Indien seer goet coop is / ende die Schepen comen op die wederom reys/ reynder als int gints gaen/ om datter min volcx comt / ende dat die daer comen van als haren nootdrust ende dienst mede brenghen/ ende het Schip comt welriekende deur die Specerpen / daer't over al vol af is/ als ghesepdt is; Die afdeelinghe van het Schip is aldus / den Stuerman heeft zijn logement boven op't achterste van't Schip/ aen de rechter zijde / al waer heeft twee ofte drie camers en comt nimmermeer beneden / noch en doet anders niet dan te bevelen den Schipper/ als hy die seylen sal op en af laten hijssen/ en voorts zijn regieringhe waer nemen / ende wat cours datmen sal stieren / en de Son te nemen / en alle daechs te schrijven en aenteekenen al watter passeert/ ende wat cours dat zy aen seylen/ met wat teeckenen/ windt/ende weder dat zy dien dagh ghehadt hebben; Die Schipper heeft zijn logement aen die selfde plaets/ boven achter by de Stuerman / aende slincker zijde / met oock soo veel camers ende plaets tot zijnen dienste als den Stuerman/ van waer hy staet en mandeert met eenen silveren Fluyt ofte Soufflet / eñ regiert alleenlijck die groote mast met hare seylen / en van daer achterwaerts/ doch heeft oock bevel ende sorghe van't gheheele Schip / ende al wat het Schips toebehoorte aenroert / ende 'tghedeet van dien / als van seylen te doen maecken alst noot is/ welcke van hem ghesneden ende van de Bootsghesellen ghenaept worden / desghelijcks het Schip te besien ofter yet aen ghebreect/ en dat terstont te voorsien / het geschut op zijnen tijt alst noodich is te doen onderlegghen/ ende weder boven halen / etc. als hy yet van doen heeft/ als doeck voor seylen/ spijckeren/ tou/ ofte andere alsulcke dingen/ die noodich moghen wesen/ moet het vande Factoor ende Schrijver van't Schip eysschen / die het hem leverẽ/ met eene assignatie in't boeck/ om daer van rekeningh te gheven; Die Hooghbootsman heeft zijn logement op het voor casteel/ en heeft bevel ende regiert die Fockmast ende voor seylen/ heeft oock een silveren Fluyt als die Schipper; dese draecht sorght van als wat die Fockmast roert / en van de anckers vast te doen vindẽ; Die Guardiaen ofte Schieman heeft zijn logement dicht by de groote mast/ buytewaerts aende slincker zijde: want aende rechter zijde staet die Combuys ende

plaets

Hoe sommige Soldaten comen uyt Indien.

Hoe veel Soldaten ... in elck Schip over comen.

Afdelinge van de plaetsen in het schip ... die/ ... varen.

Verhael ... en van ... het Schip regeert.

Plaets vande Hooch bootsman/ desgelijcx zijn last van't Schip te regeeren.

Desgelijcx vande Schieman.

plaets daermen kooct / daer heeft hy een camer staen voor zijn persoon; Dese heeft oock een Silveren Fluyt / heeft het bevel over die Putghers / en te doen pompen / het Schip te doen reynighen / die coorden te versien ende te voeren en onderhouden / het Boot waer te nemen en te regieren / etc. Die Constapel heeft zijn logement vande mast binnewaerts naer het Roer toe / onder 't eerste verdeck / en moet altoos sitten voor de groote mast / met het aensicht nae die Schipper toe / nacht en dach / om als die Schipper fluyt / die Busschieters te bevelen als sy sullen die grooten schoot aen halen / ofte uyt steecken; desghelijcks draecht sorghe voor 'tgheschut / ende ghereetschap daer van / ende alst noodich is dat te ordineren.

Plaets vande Constapel.

Den onder Stuerman doet anders niet als den Stuerman te helpen / ende zijn quartier verlichten / hebben oock altijdts twee oft drie van de beste Bootghesellen / die anders niet en doen als inden stoel vande Piloot mandeeren ende bevelen / als die Stuerman rust; Die Bootsghesellen hebben haer logement meest in 't voor casteel / en daerom en tom; Die Busschieters achter by de Constapel / onder 't verdeck / en doen anders niet dan met de spil die groote schoot aen halen / ofte uyt steecken alst haer bevolen wert; Die Putgers moeten doen al wat haer alle Officieren heeten: maer en gaen niet te Roer / die Bootsghesellen gaen alleenlijck te Roer / ende regierent Schip waert van doen is / behalven pompen / ende tgroote seyl op halen / 'twelcke moeten die Soldaten doen met die slaven / die Putgers pompen / ende die Timmerman neemt zijn timmeren waer / desghelijcks die Cuypper / Callafatte, in somma al gaet het Schip by naest onder / soo sal niemant meer doen als zijn officie is / en wat daer buyten is / sullen daer op staen sien; Die Capiteyn heeft Die Galerije ende d'achter camer in / heeft alleenlijck bevel over die Soldaten / ende die des snachts te doen waken; Die Stuerman / Schipper / Hooch-bootsman / laten haer seer magnifijck dienen / met hare Silveren Lampetten / Bekens / Coppen / en Schalen / elck in zijn regiment op zijn selven / van hare Slaven en dienaers / en hebben alle dinghen seer abondant: maer die ander Bootsgesellen ende 't Schips volck / hebbent soo breet niet / en passeren meer miserien: want een yegelijck moet zijn selven besorghen / als wy op een ander geseyt hebben / oock so is te verstaen als dat op dese Schepen geen averije is: want alsser eenighe schade gheschiet ofte goedt over boort ghewo rpen wort / ofte eenige ander verlies / soo verliest die ghene die 't toe comt / sonder meer verhael daer op te hebben / ende is gemeenelijck vande arme Putgers / die in het ghemeene hare kisten ende armoede alder bovenste staet / om dat sy niet en hebben te gheven aende stouwers / om in 't eerste een goede plaets te crijghen / gelijck als d'ander die van machte zijn doen / ende alsser dan eenighe tormenten ofte ongheluck op comt / so moet over boort dat eerst by de handt staet / sonder aensien van persoonen / noch respect van averien daer van te maken.

Plaets vande onder Stuerman.

Werck van de Bootsghesellen en Putgers ter Schip.

Plaets vande Capiteyn.

Op wat maniere haer de bevel hebbers laten dienen in het Schip.

Op de Indische Schepen en is gheen Averij.

Aldus seylende hebben ghegouverneert ofte aenghesevlt zuydt zuydtoost / tot die Linie Æquinoctiael, dat zijn 150. mijlen / ende van daer tot 7. graden die selfde cours / ende als dan zuydtwest ten westen / onse cours nae die Cabo de bona Esperança toe / dese wegh en was noyt te voren ghevaren: want plaghen van Cochijn te seylen zuydtwest ende zuydtwest ten zuyden aen / tusschen door de Eylanden van Maldiva, en ander duysent Eylanden ende droogten / nae 't Eyland van San Lourenço, en alsoo naer die Cabo toe / ende naer dat die Piloot die met het Schip Sant Iago op de drooghte van Iudia bleef / die daer af e/schapperde / ende was als nu Stuerman van 't Schip San Thome, het beste dat inde vloot was; dese selfde hadde die vorighe reyse voor dese / de reyse buyten om begost / loopende alsoo 2. oft 300. mijlen uyt de wegh / uyt alle vermoeyen van Eylanden / drooghten / ofte andere Clippen / vermoedende dat die oorsaecke van 't verlies van soo veel Schepen / daermen noch tael oft teecken / noch oock eenighen tydinghe af en crijght / datse meest op die drooghten verliesen / ghelijck als hem ghescheiden / en om sulcks te schouwen / en weder eenighe gratie byden Coningh ende Admiraliteyt te verwerven / soo is hy d'eerste ghewest die bestaen heeft dese wegh te ontdecken / met het selfde Schip daer mijn Heere den Bisschop in ginc / ende is by naest inde selfden wegh / die de schepen van Malacca comen naer Portugael / alwaer men noch Eylandē / noch drooghtē / noch niet met allen en siet / dan loutere ende suyvere Zee / ende is alsoo in Portugael ghecomen / ghevende notitie van dese wegh / ende hoewel dat hy ghevanghen worden / is weder los ghelaten door faveur, ende aenmerckende den Admiraliteyt / datter soo grooten perijckel was / tusschen die drooghten deur te varen / 'twelcke sy meenden principale oorsaeck was / van het verlies van soo veel Schepen / hebben expresselijcken bevolen / datmen dese nieuwe ghevonden buyten om wegh souden volgen / naer informatie van den voorseyden Stuerman / om alle perijckelen te schouwen: maer ten is daer niet daer de fauten ligghen / hoe wel dat sy somtijdts oock ghenoech oorsaecke zijn van veel quaets / doch het meeste ende principaelste is die onghereghelthevdt van het over laden / ende die Schepen te over lasten: ten anderen het onbedreven Zee-volck; ten derden die quade opsicht ende visitatie / ofter die schepen bequaem toe zijn / ende oft sy haren nootdruft van als hebben / door dese en diergheliicke ghebreecken verliesen haer die Schepen daghelijcks / als wy op sommighe plaetsen by exempelen ende warachtighe ghescheidenisse eensdeels bewesen hebben / als den selfden Stuerman / inventuer van desen omwegh wel ghewaer is ghewordden in het Schip San Thome, dat hem die drooghten ofte Eylanden gheen quaet en deden / dan die overtallighe last / het Schip by de Caep op barste / ende alsoo van de Zee verslonden en vernielt zijn ghewordden / als wy hier naer sullen verclaren / niet teghenstaende en is daerom dese wegh niet te misprijsen / al is sy wat verder uyt de wegh: maer is seer goet ende onsorghelijck van alle drooghten ende Eylanden / ende om te schouwen die Eylanden van Maldiva, ende alle d'ander omligghende ende naervolghende drooghten ende sanden.

Jan Huyghens Schip seylt een ander wech dan oyt ander Schepē gevaren hebben.

Verhael wie d'eerste was die dese vaert ontdeckte.

Gebodt vande Admiraliteyt datmen de nieuwe vaert volghen sal.

Wat de oorsake zijn datter soo veel Indische Schepen blijven.

Den 30. Januarij snachts / hebben ghepasseert die Linie Æquinoctiael, en daechs daer na saghen een Schip / ende maeckten gissinge dat het 't Schip San Thome was; den selfden dach viel ons een jongen over boort / wy deden alle neerstigheyt om hem weder te crijgen / met het cleyne Boot: maer om dat het vol goedts ende prommelingen vande Schipper stondt /

Tijt wanneer Jan Huyghen over de Equinoctiael quā.

ende alcerment veerdich creegh/ was den jonghen wel een paer mylen achterwaerts ende verdronck.

Jan Huyghens Schip ontmoet het schip S. Thome.

Den derden Februarijs quamen dicht by het Schip/ ende kenden dat het Schip San Thome was/ ende wy ghenaeckten malcanderen om te spreken: maer als het ons Schip begost te kennen aen onse touwen/ die altemael wit waren van Cayro van Indien/ wel wetende dat wy naer haer tot Cochijn bleven/ ende meenden eerst dat wy een van de vorichste Schepen hadden gheweest/ ende overmidts dat haer Schip ghehouden was voor het alderbeste in't seylen/ ende van als/ soo en hebben sy van hooghmoedt ons niet willen spreken/ ende zijn weder af ghewendt/ het welcke siende onse Officieren/ hebben oock af doen weyndren/ ende een yeghelijck zijn best ghedaen om d'een d'ander voorby te passeren/ door dese en dierghelijcke puncten van hovaerdije/ verliesen haer dickwils die Portugesen/ ghelijckmen hier by can verstaen/ te wesen een vande principaelste oorsaecke van't verlies van het Schip San Thome, want deden alle neersticheydt met het Schip te compasseren om wel te seylen/ ende dat sy de Caep eerst mochten passeren/ als wy/ al waer sy haren toorn op draghen/ als sy in Santa Helena by malcanderen comen/ al oft het door haer wijsheydt toe quam: aldus ist gheschiet met dit Schip/ dat comende by de Cabo de bona Esperança, creghen contrarie windt/ heeft alle seylen ghestreken/ ende alsoo ligghen drijven/ hebbende batalie met die Golven vande Zee/ die welcke op het Schip breken oft het Berghen waren/ ende al waren sy van Steenroodtsen/ souden moeten breken/ hoe veel te meer Schepen van hout ghemaeckt/ dat in't gheneen hare usantie is/ om alsoo eer die Caep te passeren/ het welcke ons Schip niet en mocht lijden: maer liepen telcken met de windt weder te rugghe/ soo luttel als wy mochten/ schouwende het ghewelt vande Zee/ soo seer als wy immers konden/ ende om dat San Thome hem betrouwende was op zijn sterckheydt/ ende in als pretendeerden die voortocht te hebben/ om alsoo die Papegaey naer haer meeninghe af te schieten/ is alsoo (als ghenoech te vermoeden is/) stil blijven ligghen drijven sonder seylen/ het welcke sy Payrar heeten/ ende is alsoo door het groote ghewelt van de Zee/ ende den overtallighen last aen stucken ghesmeten/ ende van de Zee verslonden/ met volck met al/ als wy merckelijcke saghen aende Cabo/ in het ghemoeten van veel kisten/ vaten/ luycken/ stucken van masten/ ende doode menschen ghebonden op plancken/ ende andere dierghelijcke schrickelijcke teeckenen/ ghelijck als ons d'ander Schepen daer naer in't Santa Helena vertrocken/ oock desghelijcks ghesien te hebben/ dat een jammer dinck te aenschouwen was/ ende dat meer te overdencken het verlies van soo veel costelijckheydt/ volcks/ ende sielen/ ende wy die dit spectacle saghen/ ons niet bry en achten van het selfde oock te passeren/ het was een vande rijckste Schepen die in veel jaren van Indien ghevaren waren/ ende dat door die goede fame die't hadde van wel te seylen/ ende was nieuw/ ende zijn tweede reyse/ waer door daer een yeghelijck wilden in wesen/ ende goet laden; in het selfde Schip ginck Don Paulo de Lyma Pereira, die Malacca ontsedt hadde/ ende dertigh jaren den Coningh in Indien ghedient/ ende veel heerlijcke victorien ghehadt/ meenende als nu te wesen inden Throon van zijn heerlijckheydt/ ende van de Coningh grootelijck verheven souden werden/ hebbende met hem een groote schadt van juweelen/ rijckdommen/ Huysvrouwe/ kinderen/ ende een Broeder/ ende waren veel ander Edel-luyden en Soldaten met hem in compaengie/ die met hem over voeren/ meenende ghelucksigh te wesen; desghelijcks thien ofte twaelf Edel-vrouwen/ sommighe met hare Mans/ ander die hare Mans in Portugael hadden/ in somma was vol volcks/ en altemael het pyck van Indien/ ende vande gheheele vloot/ daer waren der dickwils die haer verlaechden als wy in noot waren/ dat sy wel hadden moghen met seeckerheydt gaen in het Schip San Thome, meenende dat dat onmoghelijck was te verliesen/ daerom sietmen expresselijck/ dat alle wercken van menschen: maer enckel ydelheydt ende windt is/ ende dat wy alleenlijck ons moeten betrouwen op Godt: want het is verloren stercke ende alle wetenschap/ alst Godt niet en believe/ soo ist al niet: Keerende weder tot onse materie/ soo deden een yeghelijck zijn best om eerst voorby te seylen; Tot den sesten van Februarijs/ so hebben wy haer voorby gheseylt/ wesende in de hooghte van seven graden aen het suyden/ ende van die tijt en hebbent noyt meer ghesien/ dan alleenlijck die teeckenen die ick ghesegt hebbe/ aende Cabo de bona Esperança, ende daer naer die tijdinghe in Santa Helena, van haer verlies/ als vertelt is.

Waer dat Jan Huyghens Schip San Thome voor by gheseylt is.

Den selfden dagh creghen een groot onweder van reghen ende windt/ soo dat onse Ra vande groote stengh brack/ ende hadden altoos van de Linie af/ eenen noorden ende noordtwesten windt/ met daghelijckse reghen storm ende onweder/ sonder op houden/ ende duerden ons tot in de hooghte van 20. graden/ welcke was den 25. Februarijs/ doen creghen wy een suydtoosten windt/ met beter weder/ welcke windt die Portugesen heeten den generalen windt/ diemen ghemeenlijck crijght ende verwacht op 12. graden: maer quam ons eerst in 20. graden/ vermoeden dat het was door oorsaecke dat wy soo verre in Zee waren/ uyt die ghemeene wegh. Dese windt duert ghemeenlijck tot 27. ende 28. graden/ luttel min ofte meer/ ende als dan moetmen verwachten allerhande winden ende stormen/ tot voor by de Cabo de bona Esperança, sonder seker heydt van winden te hebben.

Waer dat sy eerst de generale windt creghen ...

Den vijfden Martius wesende in 25. graden/ creghen eenen oosten windt/ met eenen seer grooten storm en reghen/ soo dat ons die lap van't Roer brack/ ende hadden noch twee andere laden/ die oock braken/ met de penne ende den bout die door die lap ende het Roer passeert/ brack oock ontstucken/ in somma dat wy aldus laghen en dreven sonder regieringhe/ hebbende alle onse seylen ghestreken/ ende het Schip bestormt van de Zee van alle kanten/ soo dat daer niet een drooghe plaetse in't gheheele Schip en was/ en laghen aldus en dreven twee daghen en twee nachten/ met een ghestadighe storm ende onweder met reghen/ die selfde nacht saghen op de Mars ende grooten Ra/ ende op veel andere plaetsen/ een teecken dat die Portugesen noemen/ Corpo Santo, ofte het heyligh lichaam/

Een vreeselijcke storm ...

En waer dat in de Zee ... storm ...

Oorsaeck vant verderf vant schip/ goet en menschen van S. Thome.

Verhael vande ghene die met het Schip S. Thome ghebleven zijn.

Vergelt de Portugesche hovaerdicheydt.

Wy sie op veel plaetsen op het Schip/ S. Elmo.

van Broeder Peter Gonsalves, die Spaengiaerts noement Sant Elmo, ende die Griecken plagent by ouden te heeten/ als Ovidius vermelt/ Hello, en Phrixus, ende meenen dat wanneer dit teecken compt op de mars ofte groote Ra/ oft yewers anders/ dat het eē teecken is van beteringhe van't weder/ ende als zy het eerst sien/ soo comt die Schipper ofte Hooch-bootsman die slupt/ ende beveelt een yeghelijck dat ment sal groeten/ met een Salva corpo Sancto, met misericordia achter aē/ met een groot gecrijsch/ dese constellatie genereert

Oorsaken waer van S. Elmos comt/ Gebaerte vā desen Elmos.

hem als die Astronomien bewijsen/ van de groote vochtichepdt ende vapueren/ en comt alleenis als een Keers die donckerachtigh brant/ en dat al springhende van d'een plaets op d'ander/ sonder stil te blijven/ wy saghen daer oock vijf by den anderan/ altemael ghelijc het licht van keersen/ het welcke my oock

Wy sie 5. lichten op het schip

veel verwonderden/ en soudent qualijck ghelooft hebben/ hadde ickt selfs niet ghesien/ ende wel beschepdelijcken daer op ghelet/ ende hoe wel dat het onweder weynich plaets gaf/ op curieusheyt te dencken/ niet teghenstaende zijn daer expresselijck om boven ghelooyen/ om't selfde te noteren; Dese vijf lichten heeten

Wat naem de Portugesen t'selve gaven.

de Portugesen Coroa de nossa Senhora, dat is: ons lief Vrouwen Croon/ ende hebbender groot betrouwen op als sijse sien/ waer mede ons Schip dat te voren bedroeft was/ ende gants mistroostigh/ is gheheel in rumoer gestaen/ ende verblijt ghewozden/ ghelijck oftse daer met verseckerheydt hadden van alle goet en verlossinghe: Den 7. creghen beter weder/ en als doen was goedē raet dier/ om ons roer weder te concerteren/ sommighe waren van meeninghe men soude naer Moçambique arriveren/ ende het roer met een coorde rigieren/ ander wildent contrarie/ men soudt toe-

Wy stellen int Schip gereetschap om een bout tot het roer te maké.

maken/ ende onse reys volbrenghen/ in somma hebben tot drie ofte vier bouten uyt de Ribben van't Schip ghetrocken/ om dat wy niet een met en brochten tot onse voordeel/ dese uyegetrocken wesende waren te cleyn/ ende en dochten niet/ ten lesten vondē goet ende ordineerden/ van een Basse-camen een Ambeelt te maken/ ende branden van hout-colen/ en van twee Ossen Huyden/ Blaesbalcken/ hier mede ordineerden ons werck/ eñ maeckten van een stuck van een oude dregghe/ twee ofte drie bouten/ waer van maer een diende/ die noch half ghescheurt was/ ende maeckten over die gespleten lade eenen yseren bant/ ende alsoo knoepden wy dat te samen/ ende steldent voorts in Gods handen/ hier over

De Portugesen doen onse lieve Vrou groote beloftē.

waren wy twee daghen doende/ aldus trocken onse seylē weder op met groote blijschap/ ende trocken veel Aelmissen voor veel lieve Vrouwen ende Heylighen/ met groote beloften van Bevaerden ende beteringhe/ ghelijck den noot altoos met brenght; eenen dach daer naer namen die hoochte vande Son/ ende vonden ons in 18 ⅓. graden/ wesende in de hoochte van het landt/ ghenaemt Terra do Natal, hoe wel dat wy noch meer als 400. mijlen van de Custe te Zeewaert in waren/ creghen goet weder met eenen zuydtoosten wint; in dese contreye vande Custe van Terra do Natal, welck duert tot 32. graden/ is

Verhael wat de alder sorghelijckste wegh is tusschē Indien en Portugael.

die moeylijckste passagie met die Cabo de bona Esperança, die op die gheheele reyse is/ ende vreesen dickwils meer dit lande van Natal, als die Caep: want hier int ghemeen veel tormenten ende onwedere zijn/ en heeft veel Schepen vernielt en verslonden/ als die Portugesche memorialen vol zijn/ ende daer af ghenoech ghetuyghen/ in dese contreye vonden oock die teeckenen van't verloren Schip San Thoma, in somma in het ghemeen soo betalen hier de Schepen tribuyt/ oft laten daer die gheheel reste/ waerom ghenaemt wert Terra do Natal, dat is: het landt van Kersmis/ uyt welcke oorsaecke passeren hier

Beschrijvinge van't periculose land Terra do Natal.

altoos met grooter vreesen/ en goede wacht eñ voorsichtigheyt/ alle touwē vast en strack/ het gheschut onder in het Ballast/ alle kisten/ potten/ vaten/ en alle rommelinghe die onder geen plaets en hebben worpmen over boort inde Zee/ ende alle dinghen ghereet op zijn plaets: want men heeft hier d'een ure claer en helder weder/ ende d'ander ure eenē storm/ dat het schijnt Hemel en Aerde te vergaen/ hier comt met een claer ende helder weder een wolcxken/ welcke is in't schijnsel vande groote van een vuyst/ waerom van de Portugesen ghenoemt wert/ Olho de Boy, ofte Ossen ooghe/ ende al ist dat het stock stil is/ en dat die

Beschrijvinge ende gedaente van Olho de Boy.

seylen aen de mast clappen/ so moetmen terstondt met datmen dit wolcxken siet/ en ghewaer wert/ met alle haestichepdt alle seylen strijcken ghelijckelijck: want eermen omsiet soo ist by het Schip/ met sulcken storm ende ghetier/ dat het sonder twijfel een Schip souden inden afgrondt smijten/ soomen daer niet op verdacht en waer/ alst gheschiede van de tweede vloot/ naer die ontdeckinghe van Indien/ die welcke waren thien oft twaelf Schepen by malcanderen met alsulcken stillen ende claer weder lietē alle seylen hangen/ sonder p'wers naer te sien/ gelijckmen in dese onse Navigatien voor een ghewoonheydt heeft/ soo is metter haest dit wolcxken gecomen/ met die vreeselijcken storm/ ende was haer op het lijf eer sy haer mochten reppen/

De storm Olho de Boy brengt 7. schepen om den hals.

soo dat daer by de seven oft acht inde grondt gheraeckten/ daer noyt tael noch teecken meer af en quam/ ende die ander met grooten schade ende moeyten ontquamen; van dien tijdt voortaen hebben beter op haer hoede gheweest/ ende leerdent kennen/ soo dat sy daer nu goede wacht op hebben/ ende gheeft haer noch genoech te doen; Dese over vallende tormenten dueren in de gheheele contreye van

Hoe lang dese storm duerde.

Terra do Natal, tot voorby de Cabo de bona Esperança.

Wy crijgē optē 31. graedt een groote stilte.

Den twaelfden Martius/ wesende in de hooghte van 31. graden/ creghen weder recht in de windt/ ende daer naer stilte/ waerom streecken alle onse seylen/ ende laghen alsoo en dreven vier daghen/ het welcke die Portugesen Payraer heeten/ hadden alle dese daghen grooten overlast van de Zee/ die ons Schip dapper tormenteerden/ so dat het die Schippers houden voor meer torment als storm ende onweder: want die Zee-golven comen tegens malcanderē van alle hoecken/ eñ vattent Schip tusschen beyden/ dat sy hem alle

Lyden groot perijckel van de Zee.

zijn Ribben doen craecken/ ende gants ontstellen/ so dat het die Schepen seer dangereus is; wy hadden altoos groote sorghe voor onse Fock-mast/ soo dat wy onse masten ende het gheheele Schip met groote Cabels ende touwen te samen bonden/ soo wy best mochten/ dit duerden tot den seventhienden/ doen cregen wy weder een weynich windts/ so dat wy ons seylen weder op haelden: maer duerden ons weynich tot des anderē daechs/ doē cregē wy weder inde wint met een storm/

De grooet Ra breeckt door t'onweder.

soo dat onse groote Ra brack / waer mede streecken alle onse seylen / ende bleven alsoo liggen dryven ofte payzeren/ende concerteerden onse Ra / laghen aldus en dreven sonder seylen tot den 20. Martius/ met groote overvallinghe van de Golven ofte Zee / die ons grootelijcken fexeerden en ontstelden / ghelijckse daer altoos ghemeenlick doen/ waren alle dese tijdt op 31. graden/ sonder yet te moghen voorderen/ alle dese daghen/ saghen seer veel Vogelen/ die de Portugesen heeten Antenalen; zijn van de groote van Eynt-vogels.

Sy sien veel Antenalen.

Den 20. Martius creghen weder een weynich windts; maer was scherp/ doch trocken onse seylen op en seylden by de windt; Des nachts daer aen volghende cregen weder een grote stilte / welcke duerde tot den 22. doen creghen weder inde windt/met een soo grooten storm / dat wy alle onse seylen ghedwonghen waren te strijcken / die wy met groote moeyten qualijck kosten in cryghen/ ende en konsten al dryvende ofte payzerende het schip niet gaende houden: want warẽ in groot perijckel/ soo dat wy ghedwonghen waren/ die bonet om't voor casteel te binden/ welcke ons seyl was: want anders geen en mochten veelen/ ende seylden alsoo weder te rugge/ aldaer ons die windt wilden hebben/ om alsoo eenighe verlichtinghe te hebben: maer hadden genoech te doen/ moesten van noots halven onse groot Boot over boort werpen / ende alle kisten/ potten/ en vaten/ die op het overloop stonden/ ende noch ander goet datmen eerst by de handt vondt; Dese torment duerde ons twee daghen ende drie nachten sonder op houden.

Een groote storm met groote perijckelen.

Sy seylen te rugghe.

Den 25. Meert/ wesende vesper vã Palmsondagh/ creghen weder eenen beteren windt ende weder/ naer dat wy groote Aelmoessen ghetrocken hadden/ voor onse lieve Vrouwe van Anuntiason, wiens dagh het den selfden dagh was/ ende hebben weder onse seylen op ghehaelt/ volghende onse wegh naer de Cabo toe; In dese tijdt regneerden in ons Schip een cranckheyt/ inde mont/ ende lippen/ keel/ ende tonghe/ die swollen/ ende t'vel af ginck/ so datmen niet en konst eeten dan met groote smerte ende pijn/ ende was generael onder al die op't Schip waren.

Sy crygen een cranckheyt op het Schip.

Den achtsten Aprilis smorghens/ nae dat wy 15. daghen voor windt ghezeylt hadden/ naer die Cabo ende het landt toe/ sagen sommighe teeckenen van't landt / het welcke is groen water : maer en konsten gheen grondt vinden/ doch ten was altoos ten alderhoochsten gheen 40. mijlen van landt / naer merckinghe van de Piloten/ ende saghen oock van de Voghelen/ diemen heet Mangas de Velludo , dat is : Fluwelen Mouwen te segghen: want hebben aen de punten vande vluegelen/ swarte punten als Fluweel/ wesende voorts wit ende graeuachtigh/ welcke houden voor een sekere teecken van het landt/ vande Cabo de bona Esperança binnewaerts / te weten/ die Baya de Lagoa , ofte die Bay van't lack/ die leydt op 33 ½ graden/ van de Custe die naer Moçambique streckt.

Op wat dagh dat sy landt begonnen te sien.

Sy sien veel Mangas de Velludo.

Teyckenen vande hooghte op 33. een half graden

Den 9. April des nachts/ creghen wederom recht in de windt / wesende in 35 ½. graden/ met eenen grooten storm ende onweder/ die duerden tot den 14. vande selfde maendt/ soo dat wy ghedwonghen waren / niet moghende verdraghen het ghewelt van de Zee/ ende het gheduerighe onweder ende storm/ wederom te rugghe te loopen voor windt af/ ẽn dat met die helft van het Fock-seyl alleenlijck op : want en bevonden ons niet machtigh ghenoech/ om te moghen payzeren/ ofte sonder seylen te dryven/ gelijck als die Schepen ghemeenlijck ghewoon zijn / ende dickwils oorsaeck is van haer verlies/ alsmẽ wel ghenoech vermoeden mach/ door die groote cracht van de Zee ende Golven die daer sijn/ dat het schijnt onmoghelijck te wesen/ een Schip te moghen verdraghen / soo grooten ghewelt / al waert van yser moeste wijcken ende breken/ ende hoe wel dat wy voor windt af liepen / hadden noch perijckels ghenoech: want die Zeen quamen van achteren boven over t'Schip/ ende bedeckten het gheheele overdeck/ ende moesten onse mastẽ/ hooft-touwen / ende het gheheele Schip met koorden ende cabels aen malcanderen vast rijghen/ ende alsoo vast toe spannen ofte gorden/ op dat het van het groote ghewelt niet en mochte wijcken/ en van hem geven/ ẽn moesten nacht en dagh pompen / hadden van elcken punt van Fock-ra een touw/ die quamẽ tot achter by de Stuerman / ende stonden aen elcke touw 15. 16. Man / ende den Stuerman in zijn stoel/ ende d'onder Stuerman achter boven op het Schip/ om de Zeẽ waer te nemen/ ende die Stuerman tauseren ; Daer stonden thien oft twaelf Mannen aen het Roer / ende die ander Bootsghesellen op het overloop/ om't seyl te regeren/ ende als dan die Golven quamen en bedeckten het Schip/ soo riep die onder Piloot/ ende als dan so riep dẽ Stuerman tot die van het Roer / ende beval aen de een oft d'ander syde die touwen vande Fockra te trecken/ desghelijcks die Bootsgelellen op het overloop met die Hoogh-bootsman/ om alsoo het Schip recht naer die Zeen te houden: want haddẽ ons die Zeen eens over dwers ghecreghen van de sijden/ soo haddet met ons gheweest Requiescant in Pace, ende was desghelijcks by naer soo cout als in dese landen is inde Winter/ alst sonder vriesen is/ waer mede altesamen seer mismaeckt ende moeploos waren/ ende die moet by naer verlooren gaven : want moesten by gheheurten soo van het Roer naer boven trecken/ en van daer naer die pomp/ niemant uytghesondert/ soo datmen noyt tijdt hadden om slapen/ rusten/ ofte eeten / noch te vercleeden / ende tot meer hulpe soo brack ons noch die pen van't Roer/ ende souden sy naer twee oft drie doot ghesmeten hebben : maer God versaecht/ soo dat daer anders gheen schade en ghesciede/ als dan sommighe qualijck ghetracteert/ ende gheduerende noch den 14. van de selfde/ sonder verbeteringhe te sien/ zijn alle die Officieren van het Schip vergadert/ ende meer andere / ende hebben raet ghehouden wat haer best te doen stondt / ende siende dat het Schip niet machtigh ghenoech en was / om die Cabo te passeren/ hebben ghelijckelijcken ghesloten met een protest / dat sy alle onderteeckenden / om met het Schip weder naer Moçambique te varen / ende aldaer te verwinteren/ ende het Schip te versien/ ende te concerteren van alle nootdruft / het welcke het ghemeen Volck een groote droeffenis aen jaechden : want bevonden dat daer soo grooten perijckel was / weder te keeren naer Moçambique , als voor by de Caep te passeren: want moesten weder voor by het Landt van Natal , daer sy soo seer

Oorsaec [...] om [...] Schip ver[...] ren wert.

Lijden groot perijckel [...] de stormen.

Verhael [...] haer in [...] storm al [...] bewaren [...]

Heel cout [...] de C. de [...] Esper[...]

Moeit [...] en dagh [...] weer [...] Schip te [...] waren.

De Officie[...] van het Sc[...] besluyt [...] na Moça[...] bique te [...] pen.

Desen raet maect [...] bedroeft.

voor

voor breesdē/als voor de Caep/daer enboven sooitien naer Moçambique arriveert / is soo veel als een verloozen reys: want moeten daer toe het ander jaer vertoevē/en men verteerter kap en kuevel: want alle dingen moeten daer van Indien comē/ van alle provande/soo dat alle dinghen met Gout opghewoghen wert / het welcke die arme Bootsgesellen ende Putgers qualijcken aenstont: want hadden weynich middelen daer toe/ende souden haer armoede die zy met brachtē moeten vercoopen/ en versetten om half gelt/ eñ daer en boven waren noch wel 500. mijlen van Moçambique, door alle dese oorsake wasser een groote beroerte in't Schip / eñ vervloecten de Capiteyn ende Officierē/ dat het schip soo qualijck versien was: want en haddē niet een coordeken/ noch waer af maken/ soo ons eenighe quaem te breken;de Capiteyn gaf de schult aende Schipper/dat hy't op't lant niet geepst en hadde/ende die Schipper seyde weder dat hy't gheepst hadde/ ende dat het Cayro ofte Kennip/daermen in Indien die coorden af maeckt/den Capiteyn ghelevert was/ ende dat hy daer die helft (om zijn beurs te vullen/) af vercocht hadde/ende dat wy daerom nu ghebreck leden/met dusdanighe beuselingen doen zy hare dingen sonder meer achterdencken/ dan alsse inde noot zijn/ so ist misericordia/ende onse lieve Vrouwe om hulpe aen te roepen / ende onse Capiteyn wist noch te segghen doen wy in desen noot waren/dat hem geen dinck meer en verwonderden / dan hoe dat God die Heer/ haer (die goede Christenen ende Catholijcken waren) die Cabo altoos met soo groote ende stercke tormenten ende schade liet passeren/hebbende soo groote ende stercke Schepen/ ende die Enghelschen dat ommers Ketters ende Gods lasteraers zijn/met soo cleyne ende zwacke Schepen so ghemackelick die Caep passeerden / ghelijck als in Indien die tijdinghe was / dat zy een Enghelsman ghepasseert hadden met groote facilteyt / aldus liepen wy weder naer Moçambique, met groote desperaetheydt: want niemant en hadde lust peweershant aen te steken/ ende wilden qualijck die Officieren obedieeren;aldus varende/sagen veel vaten/berders/ en doot volck drijven/ waer mede ons een weynich troostē/ meenende datter eenich ander Schip in het selfde lijden was/als wy/ ende dattet sommigh goet over boort geworpen hadden/ ende oock nae Moçambique toe liep/ voor ons/ waer mede meenden ghesels chap te hebben/ ende dat wy niet alleen die ongheluckighen waren: want men seyt gemeenlick dat twee ongheluckighen malcanderen troosten/ so ginckt met ons oock: maer Godt gaf dat het alsoo gheweest hadde / als wy ons gissinghe maeckten: maer het was (Godt betert) quader als wederom keeren: want waren die teeckenen van het verlozen Schip Sant Thome als wy naermaels in't Sant Helena verstonden.

Den tocht om na Mossambique te loopē maect een beroerte in't Schip.

Groote twist tusschē de bevelhebbers in 't Schip.

Eenighe raet vande Portugesen alsse in noot zijn.

Leest met na dencken,

Sy loopen na Mossambique/en vinden eenighe overblyfselē van't Schip Sant Thome.

Den 15. vande selfde maendt creghen weder een groote stilte / ende duerden tot den [illegible] ende nemende die hooghte van de Son/ vonden ons op 37. graden / tot groote verwonderinghe van al die in het Schip waren: want wesende als gheseydt is op 37. graden/ hadden vijf daghen met soo grooten winde ende storm weder naer Moçambique ghelo open/ ende souden naer alle menschen verstant behoozen gedimineert te hebbē/ ende maecten onse gissinghe / dat wy behoorden op 30. ofte 32. graden te wesen / de oorsake dat ons Schip aldus achterwaerts tegen onse cours ghedreven was/ naer die Cabo toe/ meenende dat wy naer Moçambique ginghen / was door die cracht van het water / die in die contreye altoos met sulckē stercke stroomen nae die Cabo toe treckt / als ons de Stuerman affirmeerden/ dat hy sulcks wel meer bevonden hadde: maer noyt ghedacht dat het water van soo grooten cracht was / als hy nu merckelijcken by expertentie gemerckt hadde/ soo dat het scheen dat ons Godt miraculeus teghens alle menschen vernuft ende verstant/ ende alle cracht van storm ende windt/ ons heeft willen die Cabo doen passeren/ als wy daer minder gedachten toe hadden/ waer aen men kennelijcken mach considereren dat alle menschen dinghen sonder Godts handt ende werck/ is niet dan ydelheydt; Den selfden dagh saghen weer groen water/ ende die Voghelen / ghenaemt Mangas de Velludo, dat ghewisse teeckenen zijn van de Cabo de bona Esperança, dat ons noch weder eenighe hope gaf die Cabo te passeren/ ende teghens den avont soo quam ons een Swaelve aen boort/ die al om en om swerfde/waer mede een groote blijschap in het Schip was/ want seyden dat het een voorsegginghe ende teecken was/ van onse lieve Vrouwe/ die die sandt om ons te troosten/ende dat wy die Cabo noch souden passeren / waerom weer op een nieuw vergaderden / ende besloten dat wy noch eens souden den wegh acometeren om de Caep te passeren / ende dat aenghesien soo veel goede teeckenen ons een waerschouwinge was/ om goeden moet te hebben/ende dat wy op God souden betrouwen; Dit ghesloten wesende/ hebben die Letanien ghesonghen/ met Ora pro nobis, ende veel Aelmoessen/ ghetrocken met groote beloften van Bevaerden/ende diergheliicken dinghen/ dat onse daghelijckse neeringhe was; Hier mede is het volck weder verquickt/ende wel ghemoet ghewoorden/ ende een yeghelijck thoonden zijnen dienst ghewilligh/ ende offreceerden alle liever haer lijf ende leven te avontueren naer die Cabo toe/als met sekerheyt van hare salvasion nae Moçambique te keeren; wy hadden als noch grooten overlast ende ghewelt van de Zee / die ons niet en verlieten tot aen de ander zijde van de Cabo de bona Esperança.

Sy crijghen groote stilte opte 37. grad.

Waerom dat sy van Mossābique teghen cours ghedreven worden.

Sy sien weer teeckenen van de C. de bona Esperansa,

Verhael van een Swaelve die in't Schip quam.

De Portugesen doen onse lieve Vrou groote belofte inde tydt des noots.

Den achtienden April creghen wederom recht in de wint/ met so grooten storm ende onweder als wy opt te voren ghehadt hadden / ende meenden gants ende gheheel verloren te zijn; want die Zee bedeckten alle ooghenblick ons Schip / soo dat wy dickwils met water bedeckt waren/ ende moesten om eenighe verlichtinghe te crijghen/ veel Kisten ende Caneel / ende ander waren diemen eerst by der handt kreegh over boort smijten / in somma dat al die in het Schip waren / die moet gantsch verloozen gaven / ende een yeghelijck hem biechten / ende malkanderen om vergiffenis baden/ meenende sonder meer hope/ dat het onsen lesten tijdt was; dese tormente duerden aldus over die vier en twintigh uren; Men troch in het Schip veel Aelmissen / voor veelderley lieve Vrouwen ende Santen/ met grooter devotien ende beloften van wondere dinghen uyt te rechten / aen landt comende; in het eynde heeft ons God

Crijgē groote stormen/ende lijden veel tormenten,

Werpen veel goets buyten boort.

vertroost/ende ons beter weer verleēt/ te we-
ten/den 19. des savonts begost het weer wat
te beteren/ende cregen weder een weynich be-

Op wat hooghde datse haer vonden opten 20. April.

ter moet; Den 20. namen die hooghte van de Son/ ende vonden 36. graden/ en saghen weder groen water/ ende sommighe Voghelen/ die zy noemen Alcatrases, ende veel Zee-wolven/welcke houdē voor sekere teeckenen vande Cabo de bona Esperança, ende waren nae

Sy sien sekere kenteeckenen vande C. de bona Esperansa.

onse gissinge dicht by't lant/ hoe wel wy geen en consten sien; Dese dach creghen weder de windt wat ruymer/ende hadden groote hope om die Cabo te passerē/ende het volck begost beter te vreden te wesen/door die teeckenē die wy saghen/ alle dese dagē sagen altoos groen water/ tot den 22. April/ dese dagh worpent loot uyt/ des daechs tweemaels/ ende des snachts naervolghende: maer en vonden geen

Teeckenē alsmē voorby de Cabo das Agulhas is.

grondt/welcke goede teecken is vande Cabo/ diemen heet das Agulhas, ghepasseert te wesen; Dese Cabo das Agulhas leydt op 35. graden/ ende is noch 16. mijlen van de Cabo de bona Esperança, die op 34 ½. graden leydt/ende

Hooghte van dese/en vande C. de bona Esperansa.

om dat by dese Cabo das Agulhas, men altoos grondt vindt tot 30. 40. mijlen van de Custe/ verstanden dat wyse ghepasseert waren/aende coleur van't water/ende die vogels diemen altoos inde contreye voorseker vint/ ende oock tot meerder versekerheyt/ soo verlieten ons die groote baren ende Zee/ die ons soo seer altoos ghequelt hadden/ ende vonden een slecht water/seer different van't voorledē/

Sy creghen goede windt by de C. de bona Esperansa.

soo dat ons scheen van de Hel in't Paradys ghecomen te wesen/ met soo grooten vreuchde dat wy meenden herboren te zijn/ en creghen oock eenen goeden wint/ dan seer contrarie acht igh.

Tijt wanneer datse de Caep passeren.

Den 23. van Aprilis/ so passeerden wy die Cabo de bona Esperança, met groote ende eene generale blijtschap/ wesende 3. maenden en 3. daghen dat wy van Cochijn t'seyl ghegaen waren/ sonder opt landt ofte sandt ghesien te hebben/ dan alleenlijck seeckere teeckenen van de Cabo/ welcke weynich gheschiet: want die Piloten doen altoos haer uyterste neersticheyt/om die Cabo te sien/ende 'tlandt te mercken/ om alsoo voorseker te weten dat zy die Cabo ghepasseert zijn: want moeten als dan weder diminueren/ en mochten soo haest naer Moçambique loopen/ als na Santa Helena, doch al waert dat zy het aende Zee

Oorsaecwaer om dat het noodich is 'tlandt vande Cabo te sien.

ende 'twater lichtelijck connen mercken/ soo ist haer nochtans noodich 'tlandt te sien/ om alsoo haren cours te setten naer Santa Helena, eñ moeten dat altoos houden aende slincker hant: want anders en waer haer niet moghelijck het selfde te moghen aencomen/ als zy dese cours verloren: want soo zijt eens passeerden/en mogent niet weder om crijgē/ om datter altoos maer eenen windt waeyt/ dat

Sy crijghen voor windt.

is: eenen zuydtoosten windt. De Cabo ghepasseert wesende creghen terstondt voor de windt.

De Stuerman eyscht Bona Viagen vā de Cabo de bona Esperansa.

Den 24. April/ soo beval den Stuerman datmen souden de Bona Viagen, vande Cabo de bona Esperança gheven na ouder costuymen/ met een groote verblijdinghe ende ghecrijs/ van alle die in't Schip zijn: want als dan hebben die reyse versekert na Portugael te varen/ ende niet weer naer Indien te arriveren: want so langhe als men die Cabo niet gepasseert en hebben/ist altoos in twijfel ende waren ontrent 50. mijlen die Cabo aen d'ander zijde; Die teeckenē diemē voorseker hout/ ende die warachtichste zijn van datmen aen d'ander zijde is/ zijn veel trombē ofte struyckē van dick riet/ die altoos daer seer veel dryven 15. oft 20. mijlen vā lant/ desgelijcks se-

Sekere teeckenen alsmen voorby de Cabo is.

kere vogelen die de Portugesen noemen Feysoins, zijn wat grooter als Meeuwē/zijn wit ende vol swarte spickelen over't gheheele lijf/

Gedaente vā de Feysoins.

zijn seer goet te kennen/ ende 'tonderscheyden van alle Voghelen/ dit zijn seeckere teyckenen daer haer die Stuer-luyden seer op betrouwen/ ende altoos voor waerachtigh vinden. Die Caep ghepasseert wesende/nemen haren cours naer Santa Helena, noordtwest ende

Cours nae S. Helena.

noordtwest ten westen; Den 27. April cregen recht inde wint/ ende duerdē tot des anderen daeghs/ doen creghen wy een stilte/ wesende in 30. graden aende zijde van Portugael; Den 29. creghen voor de windt/ welcke is den gheneralen windt die van hier altoos waeyt/het gheheele jaer deur/ tot aende Lynie Æquinoctiael, ende is eenen zuydtoosten windt deurgaende/ so datmen die seylen wel mach laten staen/en gaen liggen en slapen: want die meeste wint die daer waeypt/ is/ datmen het mers seyl ter halver stenghe strijckt.

Wanneer dat sy S. Helena saghen.

Den 12. Meye smorgens inden dageraet/ saghen wy het Eylandt van Santa Helena, ende daer was soo grooten vreucht in't schip als oft wy den Hemel ghesien hadden/ waren ontrent twee mijlen van landt/ ende het Eylandt lach van ons west zuydtwest/ ende liepen daer dicht op aen/so dat wy daer wel met een roer mochten op schieten/dicht by wesen-

Coursen om inde Haven te loopen.

de/so liepen wy om eenen hoeck/ die van ons lagh noordtwest/ die om gheloopen wesende liepen dicht by't landt heen west noordtwest aen/ ende 'tlandt van dese zijde was so hoogh ende steyl/ dat het scheen een muer te wesen/ die inde lucht raeckte/ dus liepen ontrent ander half mijl/ eñ liepen om den anderen hoeck die westwaert voor ons lagh/ dese hoeck om gheloopen wesende/ soo ontdeckten wy terstondt die Schepen die op de ree laghen/ ende waren die voor ons uyt Indien gheloopen warē/ liggende ontrent een cleyn half mijl vā dese voorseyde hoeck dicht onder't landt/ so dat het landt blijft zuydoost van u/ ende door die groote hooghte van het landt/ ligghen die Schepen oft sy in een Haven lagē: want men hoort die windt wel boven die stenghe ruysschen/doch en can aen de stenghe niet eens raken/ligghen soo dicht aen landt/ datmen bynaest met eenen steen aen lant soude worpen/ al waer goede gront is van 25. ende 30. vadem diep/ ende dat sy wat verder quamen af te

Diepte daer de Schepē op het ree ligghen in S. Helena.

dryven oft deurslipten/moesten deurgaen/ eñ en souden 'tlandt niet weer connen crijghen/ om dat de windt recht contrarie is/ deur dese oorsake liepen wy so dicht by't landt/ dat die hooghte van't landt onsen wint benam/ ende het Schip en wilde niet regierē sonder wint/ so dat het aende wal dreef/ ende raeckten met ons boech-spriet aen't landt/ meenende alte-

Sy lydē noch noot eer sy in de Haven commen.

mael dat het Schip ende goet om hals was: maer door die groote diepten: want hadden noch wel 10. vadem diepten/ ende alle die Boots ende 't Volck vande ander Schepen/ quamen ons te hulpe/ende creghen ons weer van landt/ sonder eenighe schade/ ende brachten ons op die plaets daer die Schepen ancke-

Gedaente vande plaets daer sy anckeren.

ren/welcke is recht tegens een Valeye/ die tusschen twee hooghe berghen leydt/ al waer een Kercken staedt dat Santa Helena ghenaemt is/wy vonden alhier vijf Schepen/ te

weten/

Verhael wat Schepen dat sy in S. Helena vonden.

weten/ het Schip dat van Malacca ghecomen was / ende 't Schip Santa Maria, die daer 15. daghen gheweest hadden / ende waren by malcanderen ghecomen aende Cabo de bona Esperança, ende het Schip Sant Antonio, ende den Admirael Sant Cristoffal, hadden daer 10. daghen gheweest/ ende 't Schip Comsepcon was daeghs voor ons ghecomen / ende ghebrack alleenlijck het Schip Sant Thome, ende deur die teeckenen die wy ende d'ander Schepen gesien hadden/ vermoeyden dat het ghebleven was/ alsmen daer naer verstondt: want noyt meer af te voorschijn gecomen is: want die ander Schepen hadden gesien masten/ delen/ vaten/ kisten/ luyckien/ ende veel doot Volck/ die haer op berders ghebonden hadden/ ende ander duysent diergelijcke teecKenen; Oock soo hadden onsen Admirael in groot perijckel gheweest van blijven: want hoe wel dat het een nieu Schip / ende zijn eerste reyse/ was vande wormen deurgheten/ so dat sy op de 20. spannen waters in hadden/ ende smeten aende Caep over die helft van't goet in't water/ ende moesten nacht en dach met twee Pompen pompē/ sonder een oogenblick op te houden / ende souden voor Santa Helena te gronde ghegaen hebben / en haddent die ander Schepen niet te hulpe ghecomen/ alle d'ander Schepen wisten genoech te vertellen van hare perijckel ende noot/ daer sy in gheweest hadden; Oock soo wast drie Maenden voor dese tijdt van't Eylandt t'seyl ghegaen/ een Schip dat het vorighe jaer ghescheyden was van Ormus, met het overghebleven goet ende 'tvolck van't Schip San Salvador, dat vande Armade vande Portugesen gesalveert werden/ by de Custe van Abex, ende nae Ormus brachten/ als wy hier voor gheroert hebben; Dit Schip hadde in Moçambique overwintert/ eñ was die Caep broech ghepasseert/ ende alsoo alleen naer Portugael/ hadden in't Eylandt gelaten sommich cranck volck/ alst altoos die manier is/ die dan altoos die naervolghende Schepen met nemen/ dese gaven ons tijdinge hoe dat vier maenden verleden/ hadden in Santa Helena gheweest een Engels Schip/ dat gherepst hadde deur die Strecho van Magallianes, ende door die zuyder Zee/ ende alsoo naer de Fellippinas, ende was gepasseert door die Strecho diemen heet vā Sanda, welcke is over Malacca, tusschen het Eylandt van Samatra ende Iava, op welcke wech nam een Schip van China diemen Iunckos noemt/ geladen met Silver ende Gout/ ende allerhande zijde/ ende sont den Bisschop van Malacca eenē brief/ met een present van weynich valeur / segghende: dat hy hem dat sont om vrientschap te maken: want meendē hem noch comen te besoecken/ van dit Schip van China ofte Iuncko nam hy eenen Portugeschen Stuerman/ eñ is also geloopen voor by die Cabo de bona Esperança, tot het Eylandt Santa Helena, daer hy verversinghe nam van water en ander dingen/ ende smeet den Altaer van't Kercksken/ ende die Cruysen om veer/ eñ liet aldaer een Ketel ende sweert/ dat die Portugesen daer vonden/ als wy daer quamen/ doch en costen noyt bedencken wat het te beduyden hadde/ so nu je meenden dat het een teecken was voor eenighe Schepen van zijn gheselschap/ een yegelijck mach oordelen wat hem best dunckt; In het Schip van Malacca quam voor Factoor vande Peper/ eenē Gerrit van Afhuysen/ natureel van Antwerpen/ ende woonachtigh tot Lisbonen/ die met het selfde Schip van Lisbonen geseylt was/ twee jaer verleden: want moesten in Malacca, oorsake die oorloge ende benauthept/ aldaer 14. maenden stil blijven liggen/ tot dat Malacca ontset worde/ als wy op eē ander vertelt hebben/ waer door hadden groote miserie ghepasseert/ en oncosten gedaen/ ende om dat het een seer ongesont landt is/ ende gelijckelijck die benauthept ende langhen tijt / dat sy daer moesten blijvē/ warender van 200. persoonen die op't Schip waren: maer 18. oft 20. overgheblevev/ ende alle d'ander ghestorven/ ende moesten aldaer weer ander ende onbedreven volck aen nemen/ om het Schip weer over te brenghen; Dese Gerardt van Afhuysen mijn kennis eñ vrient/ wesende door mijn affschept uyt Portugael naer Indien/ hebben malcanderen met groote verwonderinghe ende blijschap ontfanghen/ weynich denckende ons in alsulcken contreye te ghemoeten/ al waer wy t'samen communiceerden van die geschiedenisse/ onse verloopen tijdt / ende ausencia nae onse affschept / van wien ick onder ander dinghen veel ende waerachtige informatien ghecregen hebbe/ soo van Malacca als die omligghende quartieren ende Eylanden/ so van hare manieren/ handel / eñ coopmanschappen/ als andere notable dingen; By dese naervolgende conterfeytsels machmen sien de waerachtighe ghelijckenisse van't Eylandt Santa Helena, vande drie zijden gelijck wy daer by quamen/ ende om voeren tot op die ree; desgelijcks het Eylandt Asceneion, wiens declaratie van beyde dese Eylanden men hier naer mach verstaen / ghelijck als ick het selfs hebbe connen bemercken.

Beschrijvinge vande perijckelen die den Admirael leet ter hy tot S. Helena quam.

Sommige overgheblevem crancken verbleven in S. Helena de voyagie ende daden van een Engels schip.

De Engelsche daen in Sant Helena eñ Altaer omme/ eñ late eē sweert met een ketel inde platts.

Jan Huyghen vint hier Gerrit vā Afhuysen/ eñ vertelle malcanderen alle hare perijckelē dis sy geleden hadde.

Dat 94. Capittel.

Een corte beschrijvinghe van't Eylandt van Santa Helena.

Het Eylant Santa Helena is also genaemt/ om dat het vande Portugesen ontdeckt is geweest/ op dē dagh van Santa Helena, welcke comt den 21. Meye/ is van de groote van ses mijlen in het ront/ luttel min oft meer/ leyt op 16$\frac{1}{4}$. gradē/ aende zuydtzijde vanden Æquinoctiael, vijfhondert en vijftigh Spaensche mijlen van de Cabo de bona Esperança, ende leydt van de Custe diemen noemt van Angola ofte Æthiopia 350. mijlen/ ende vande Custe van Brasilien 510. mijlen/ dit zijn die twee naeste landen die't heeft; 'tis een seer hoogh ende berghachtigh landt/ soo dat het ghemeenlijck met die wolcken bedeckt is/ het lant is in hem selven asachtigh ende seer droogh/ ende oock alle die boomen die daer veel zijn/ die't van zijn selven heeft/ te weten/ die wildernisse/ ende het hout daer vā/ is tot weynich meer profijts als om te branden: want en heeft sonderlinghen geen substantie/ eñ is gelijck oft het half versenght waer/ soo dat het schijnt sonder twijfel datter eertijdts eenighen Volcano gheweest is/ ghelijck in't ghemeen alle die Eylanden het duyz seer onderworpen zijn: want men vint alhier op sommige plaetsen Solfer en Swebel; alst die Portugesen eerst ontdeckten/ so en wasser gants gheen ghedierten/ noch eenige fruyten/ dan alleenlijck abondant van soet water/ dat seer goet is/ ende comt van de berghen af vallen/ ende stort also inde Valeye by groote menighten/ aldaer het Kercksken staet/ ende loopt alss

Waerom het S. Helena ghenaemt is.

Groote ende hooghte.

Gedaente des Eylandt.

Wat de Portugesen op't Eylandt vonden als sy't eerst ontdeckten.

alsoo met sommighe cleyne Beecken tot inde Zee/al waer die Portugesen hare vaté vullen met water/ ende wassen die cleeren/so dat het een seer groot gherijf is/ende is een playsier om sien/die claerheydt ende menichte van het water/ dat tusschen die berghen af stort in de Valeye/ datmen soude seggen een mirakel te wesen/aenmerckende die drooghte van't lant ende Steen-clippen die't heeft/ die Portugesen hebbende allencxkens veel gedierten ghebracht/ ende allerley fruyten gheplant inde Valeyen/ die in so grooten abondantien aen ghewasschen en ghegroeyt zijn/ dat het ongelooflijcké schijnt te wesen: wāt is so vol Geyten/Bocken/ wilde Verckens/ Velt-hoenderen/Patrijsen/Duyuen/by duysenden/so dat een yeghelijck die wil mach jaghen ende doot smijten/ ende men vint daer altoos genoech/ al quamen daer noch soo veel Schepen/ men machse met steenen ende houten doot smijten door die groote menichté; Nu van alle vruchten als Portugaelsche Vygen/ Granaet Appelen/Oraengien Appelen/ende Lymoenen/ Lymen/ ende diergheliicken/ zijnder soo veel aen gegroeyt/ sonder poten noch planten/van haer selfs dat alle Valeyen vol zijn/ dat een playsier om sien is/ende schijnt een aerts Paradijs te wesen/eñ hebben 'tgeheele jaer deur vruchten/ oorsake dat het alle dagen met vlaghen vijf oft ses malen regent / en dan weder Sonne-schijn/ soo dat al watmen daer plant daer seer wel wast/ ende door die weynige curieusheydt van de Portugesen/en zijnder van alle fruyten van Portugael ende Indien niet: want souden daer sonder twijfel wel wassen/ naer die goede ghetemperheydt van de lucht ende 'tlandt/ende dat meer is: hebben daer so grooten abondantien van Visch/dicht by het landt ende rontom 't Eylandt/dat het schijnt een wonder van God te wesen: want met cromme spijckers ende naghelen/ kanmen so veel Visch vanghen alsmen begheert soo dat haer alle die Schepen verkvullé en versien van Visch/die sy op hangen ende droogen/ is van veel soorten / ende van soo goeden smaeck als ick oyt Visch ghesmaeckt hebbe / ghelijck sy oock alle affirmeren die't gepasseert hebben/ ende tot noch meerder gherijf/so vintmen op die Steen-clippé aen die Zee-cant/ Sout ligghen / twelcke ghenoech can voldoen tot die nootdruft/ in somma is in het corte een aerts Paradijs/ voor die Portugaelsche Schepen/ ende schijnt dat het aldaer mirakeleuselijcken ontdeckt is / tot verversinge ende dienste van de Schepé:want aensiende de cleynheye ende hoocheyt van't landt / ghelegen in't midden vande Zee Oceanus , en so verscheyden van't vaste landt ofte eenighe ander Eylanden/ soo dat het schijnt by ghelijckenis te wesen/ een Boeye in't midden vande Spaensche Zee/eñ so dit Eylant niet en waer / en waer niet wel moghelijck dat die Schepen soude goede ende behouden reyse mogen doen: want is wel gebeurt dat het sommige Schepen gemist hebben / die welcke die grootste miserien van de wereldt passeerden / ende moesten inde Custe van Guyne loopen/ om aldaer te verwachten die vlaghen vande reghen/ om alsoo water te crijgen / ende quamen half doot ende vergaen in Portugael; Tis een manier dat alle die cranck zijn/ende niet wel met en moghen/die laetmen in't Eylandt/men gheeftse provande van wat Rijs/Buschuyt/Olye/ eñ wat Specerijé: want visch en vleesch crijgé sy genoech:

want als die Schepen wech zijn/soo comt alle 'tghedierte (dat voor't ghesicht van't volck op die berghen gevloden is) weder inde Valeyen / al waer zyse met de hant grijpen ende dooden; Dese crancken blijven daer tot 'tander jaer/ als d'ander Schepen comen/ die nemense dan mede / sy werden daer gemeenlijcken terstondt ghesont:want is een seer gesonde ende lieffelicke lucht / ende ghebeurt weynich datter yemant sterft/en binnen 'tgheheele jaer altoos een ghetempertheyt ende wint/ en altoos vruchten sonder weynighe veranderinghe; De Coningh en wil niet toelaten datter yemandt woont/ om dat zijt landt niet en souden destrueren/ ende eyghenen / op dat een yeghelijcken zijn gherijf / ende alle dingen even naer souden hebben; daer bleef inde voorgé jaren een Hermitaen ofte Cluysenaer sommighe jaren / onder decksel van penitentie te doen/ende het Kercxken te onderhouden; Dese dooden veel Geyten ende Bocken / soo dat hy alle jaren vijf oft ses hondert vellen vercocht / ende daer goet profijt mede dede / dat die Coningh ter ooren quam/ deden hem terstondt naer Portugael brenghen / desghelijcx soo ontliepender eens uyt die Schepen twee Caffres ofte Swarten van Moçambique, ende een Iava met twee Slavinnen / dese hadden haer verborgen inde geberchte/die seer hooch ende wilt zijn/ soo datmense qualijck can passeren; Dese voechden haer by den anderen eñ genereerden/in somma dat sy al bijde 20. persoonen waren aengheteelt/ende als die Schepen wech waren/ liepen het gheheele Eyland deur/ende deden groote schade/ hadden hare woonplaetsen ende huysinghe gemaeckt tusschen sommighe Berghen / daer noyt Portugees gheweest hadde/ eñ qualijck comen conste/ al waer sy haer verberchden den tijdt als die Schepen daer laghen ; men wordense in't eyndt ghewaer/ en men dede alle neersticheyt om haer te vanghen: maer sy wisten haer soo wel te beschermen ende te verbergé/datmense in sommighe jaren niet crijgen en const:maer in't leste vreesende dat dese metter tijdt haer mochten schadich wesen / en grooten hinder doen/ hebben door expressen bevel vande Coningh/ haer naer lange moeyten ende arbeyt ghevanghen ghebracht naer Portugael / soo datter nu ter tijdt niemandt en is noch blijft/ dan alleenlijck die siecken/ als ghesegt is; Als die Schepen daer comen/ een yegelijck neemt zijn logement onder eenen boom/ende maken daer een Tent om: want die boomen daer seer veel zijn/ soo dat het terstondt schijnt een Stadt oft legher te wesen/ een yeghelijck verstet hem van jacht/ fruyt/ visch/ eñ hout/ etc. want voor yeghelijcken ghenoech is / een yeghelijck reynicht hem van Lijnwaet met wassen en plassen/ende men hout eenen generalen Biecht ende Nachtmael/ met hare dagelijcksé Missen/ die men aldaer met grooter devotien doet/ met Procesçien en Lof-sanghen/ en ander Hymnus, van dat haer God vande Cabo de bona Esperança bewaert heeft/ eñ al daer ghebracht/ ende een yeghelijck procureert tot eñ eeuwige memorie/ hare namen eñ mercken inde stammé ende tacken vande boomen te snijden/ al waerder veel honderden staen/ welcke letteré met het wassen vande boomen oock op wassen/ende groot worden, wy vonden daer namen van't jaer van 1510. 1515. eñ alle ander jaren daer aen volghende/ welcke namen op Vygh-boomen stondé/ wesende

elcke

Veel versch wateren in S. Helena.

Yegelijc mach in S. Helena jaghen.

Veel Oraengie Citroenen/ Lymoenen/ Granaten/ eñ Vyghen.

Oorsake waerom datter alle dingh wel wast.

Veel Visch/ licht om te vanghen.

Plaetsen daer mē sout vindt.

Gelegentheyt van dit Eylandt.

Helena is heel noodich tot de Indische vaert.

Manier van de Portugesen/ inde Helena seylende.

Een gesonde lucht in S. Helena.

Oorsake waerom de Coning niet en wil datmen op S. Helena woone.

Verhael van twee Swarten die in S. Helena woonden.

De Swarten werden ghevanghen ende in Portugael ghebracht.

In wat wijsen dat sy op S. Helena woonden.

Ceremonien op S. Helena.

elcke letter vande groote van een span/ doort wassen ende outheydt van de boomen/ waermede genoech is om in het corte te verstaen/ die ghelegthentheydt van het Eylandt Santa Helena.

Wanneer dat sy van S. Helena voeren.

Den 21. Meye/ wesende den dagh van Santa Helena, ende Pincxter dagh/ naer dat wy alle onse verversinghe ende nootdruft in hadden/ syn weder alle gelijck in compaengie t'seyl ghegaen/ onse wegh naer Portugael/ latende op't Eylandt ontrent 15. crancken/ ende sommighe Slaven die ontloopen waren/ vande Schepen.

Ly spreken verscheyde Schepen.

Den 26. Meye des savondts/ quamen te sprake met het Schip Sant Maria, ende des anderen daegs spraken met het Galleon van Malacca, des smorghens ende des naer middaechs met den Admirael/ ende beval dat wy hem souden volghen naer't Eylandt genaemt Ascencion, den selfden dach viel ons een Slaef over boort/ ende hoe wel wy veel neersticheyt deden/ nochtans en konsten hem niet crijgen/ om dat wy voor de windt ginghen. Den selfden dagh des savondts/ saghen het Eylandt Ascencion, ende bleven alle die nacht laverende/ om het Eylandt niet voorby te loopē/ des anderen daeghs smorghens/ was den 28. Meye/ liepen het Eylandt rondtom/ om te sien oft wy daer ancker gront konden crijgē/ om dat den Admirael so leck was/ dat sy het Schip niet langer boven en konsten houden/ ende het Volck requereerdē aen de Officieren van't Schip/ datment goet souden op't Eylandt Ascencion lossen/ ende daer laten met goede wacht ende nootdruft/ ende het leeghe Schip naer Portugael senden/ eñ aldaer procureren om het goet te doen halen/ meenende dat het hier genoech versekerheyt hadde/ om wel bewaert te wesen: want altemet al hier in 20. jaer gheen Schepen en komen/ om dat daer niet te halen is/ wy liepen daer dicht by heen/ by eenen schoonē witten ende seer grooten strant/ ende den Admirael wierp het loot uyt/ ende wy desgelijcken/ vonden van 80. tot 50. ende 40. vadem/ ende hoe wel dat sy daer wel dichter consten aen landt comen/ doch die Officieren excuseerden haer/ seggende: dat sy daer niet dichter aen en konsten/ ende dat het te diep en te perijckeleus was/ om aldaer te anckeren/ ende deden dit al om't volck te vreden te stellen/ eñ dat sy souden een paer pompen van d'ander Schepē leenen/ ende souden alsoo sonder twijfel het Schip sonder perijckel over brenghen/ hoe wel dat het haer moeylijcken was/ moesten geduldigh wesen: want den Admirael/ ende alle die Edel-luyden die in't Schip waren/ stonden oock selfs alle dagen ende nachten haer buert aende pompen/ soo wel als die minsten/ ende dit al om't volck moet ende coragie te gheven/ den Admirael leenden een pomp van't Schip Santa Maria, ende sont ons oock aen met bedinghe om een pomp te hebben/ ende hoe wel dat ons Schip oock vande beste niet en was/ eñ veel waren van meeninge datmense hem niet en behoorden te gheven: want wy niet en wisten wat ons overcomen mocht: want hadden noch eenen verre wegh te varē: maer in't leste siende haren noot ende ootmoedigh bidden/ hebbense haer ghedaen/ ende seyden dat den Admirael was van meeninghe/ eenigh stil weer crijghende/ sommigh goet te lossen/ ende in de ander Schepen te laden/ om wat verlichtinghe te crijghen: maer en quam daer naer niet te pas/ waer door sy met ghenoech miserye ende moeyte over quamen.

Het Schip vā de Admirael weer leck.

Gedaente van de strant van Ascencion.

Diepte ronts Ascencion.

Verhael van den grooten noot van't Schip vande Admirael.

Dat 95. Capittel.

Van't Eylandt ghenaemt Ascencion, ofte Hemelvaert.

Hooghte ende ghedaente van Ascencion.

HEt Eylandt is ontdeckt gheweest op Hemelvaerts dach/ waerom genaēt wort Ascencion, ende leydt in't aensien wat grooter als Santa Helena, maer soo hoogh niet/ dan is oock vol bergen ende huevelen/ leyt op 8 ½. graden/ aende zuydt syde vande Lynia Æquinoctiael, ende leydt van Santa Helena noortwest aen 190. Spaenscher mijlen/ ende vande Lynia Æquinoctiael 140. mijlen/ het gheheele Eylandt en heeft gants gheen soet water/ noch niet eenen groenen lover oft tack/ heeft veel gheberchten van roode coleur/ die in't gesicht schijnen te wesen eē aerde ofte roode verwe/ diemē in Spaēsch noemt Almagro, voorts ist seer Clipachtigh ende verbrandt landt/ ghelijck Santa Helena, want hier hebben sommighe Schepen gheweest/ die Santa Helena gemist hadden/ meenende hier water te vinden: maer en konsten noyt gheen vinden/ heeft sommighe schoone ende groote witte sandt stranden/ ende by ster veel Visch/ soo dat het daer in Santa Helena te boven gaet: maer op't landt en zijn anders gheen gedierten/ dan oorsaecke/ die menichte vande Visch/ onthoudē haer daer so veel voghelen dat het wonder is/ zijn van de groote als jonghe Gansen/ quamen ons by duysenden om die stenghen vlieghen/ met een groot ghecrijs/ ende vloghen al om en tom over het Schip/ ende en waren niet eens schou van't volck: want quamen ons op die schouweren ende armen sitten/ soo dat wy daer veel namen/ en den hals af wronghen: maer en zijn niet goet om eeten: want smaken Visachtich/ geloove dat die oorsake is van niet schou te wesen/ dat sy weynich volc sien/ alhier ontrent dit Eylandt/ ende oock van Santa Helena, tot die Lynie toe/ vintmen veel vlieghende Visch/ soo groot als Heeringhen ende vlieghen by groote scharen ofte menichten teffens/ twee ofte drie vademen boven t'water/ ende vlieghen alsoo wel een quart van een mijl voort/ tot dat haer die vinnen ofte vlueghelen droogh worden/ ende als dan en moghen niet langher/ ende vallen weder inde Zee/ eñ maken haer weer nat/ eñ also heffen sy haer weder om hoogh uyt het water/ d'oorsake daer van is dat sy vande groote Visschen vervolcht syden/ diese eetē/ ende om haer te ontloopen/ so heffen sy haer uyt het water ende vlieghen/ comen altemet wel inde Schepen: want in ons Schip quamender veel in ghevallen/ die haer te hoogh op heffen/ ende als die vleugelen ofte vinnen droogh zijn/ moeten vallen. Van dit Eylandt Ascencion, soo neemtmen die cours gemeenlijck noordwest ten westen/ tot een graedt over die lynie aende zijde van't noorden/ al waer leydt een Clippe genaemt/ Penedo de sam Pedro, diemen somtijts comt te sien/ ende is tot hier op dese cours van het Eylandt Ascencion af 300. mijlen.

Gelegentheyt vant selve Eylandt.

Veel Visschen in Ascencion.

Veel Voghelen soo groot als Gansen/ die met menichte op de Schepen vlieghen.

Beschrijvinge ende gedaente van de vlieghende Visschen.

Oorsaeck waerom dat sy vlieghen.

Cours na een Clip 300. mijlen van Ascencion.

Den 5. Junius passeerden weder die Lynie Æquinoctiael, ende begonsten weder te sien de noordt Sterre/ die wy verloren haddē van de Lynie/ 10. graden van Cochijn, ende als nu verloren weder die suydt Sterre/ ende als dā so hebbē wy weder de Son des middaechs in't zuyden/

Op wat hoochde datse haer den 8. Junij vonden

in 'tzuyden/ die ons aende ander zijde van de lynie des middaeghs in't noorden staet; Den 8. Junij/ wesende in vier graden aen't noorden/ soo verloren onsen generalen zuydoosten wint/ die ons vande Cabo tot hier toe gelept hadde/ voor de wint/ ende als nu begosten die stilten ende regenẽ: want begonsten te comen inde hoochte van de Custe van Guyne, welcke duert tot 9. graden toe/ dese stilten eñ regenen duerden ons tot 11. graden/ tot den 20. Junio/ waer mede die Schepen van malcanderen raecten/ door die stilte/ dat sy haer niet en konsten bestieren/ ende in 11. graden quamen weer by malcanderen/ eñ creghen alhier eenen noordtoosten wint/ diemen den generalen windt heet: want altoos in dese contreye waeyt/ ende duert tot 30. ende 32. graden toe/ ende begint dickwils van 6.7. graden: maer wy creghense eerst op 11. graden; dese wint is wat scherp: want moeten altoos aende wint seylen/ om dat onsen meesten cours is noordwest eñ noorden/ die wy aen moeten seylen.

De Schepen dwalen van malcanderen.

Hoochte vãde Cabo Verde.

Den 23. passeerden die hooghte vande Cabo Verde, welcke leyt op 15. gradẽ/ eñ den 26. daer na passeerdẽ die Eylandẽ van C. Verde, welcke zijn 10. der som/ dese beginnen op 15. graden/ ende voleynden op 19. graden/ liggen van't vaste landt vande Cabo Verda, van 70. tot 160. mijlen te Zeewaert in/ als doen quamen wy inde Zee/ diemen noemt van Sargasso: want is altemael bedeckt met cruyt/ soo dat het gheheele velden schijnen te wesen/ datmen alteinet qualijck 'twater daer door can sien/ eñ die Schepen hebben ghenoech te doen dat sy daer deur comen: want moeten met cracht van wint daer deur schueren; 'tis een cruyt als Peterselye/ diemen heet vande Zee: maer is van coleur geelachtich/ eñ heeft Besien/ ghelijck Cruys-besien: maer zijn ydel van binnen/ die Portugesen noement Sargasso, om die ghelijckenis van de cruyderen die in de putten groeyen/ dat sy Sargasso heeten/ waer van dese Zee ghenaemt wert/ die Zee van Sargasso, men en can niet weten waert van daen comt: want daer en is gheen landt ofte Eylanden diemen weet daer ontrent: want is meer dan 400. mijlen vande Custe van Africa/ vermoeden dat het vande gront comt/ hoe wel datmen daer gheen grondt en can vinden/ in't gints varen naer Indien en commen onder dit cruyt niet: want die schepen loopen van dichter by de Custe heen/ soo datmen daer als dan gheen memorie af en heeft/ dan int weerom comen/ ende men vint het nieuwers op alle de vaert/ als alleenlijck in dese contreye/ ende begint van 20. graden/ duert tot 34. graden toe/ soo dick en vol met gheheele Eylanden aen malcanderen/ dat een wonder dinck om considererẽ is/ in dese contreye ist oock cout/ ghelijck in dese landen inde winter/ alst niet en vriest/ dat die Portugesen voor een groote coude houden/ ende haer daer dapper op versiẽ/ ende toe maken; Den lesten Junij waren inde hooghte van 23. graden/ wesende recht onder die Son/ om dat die Son inde selfde hooghte was/ ende warẽ onder die Tropico van Cancker/ welcke is het uyterste daer die Son comt/ aende zijde van't noordẽ/ ende als dan keert weder naer die lynie/ ende van daer naer't zuyden/ en hebben oock ghepasseert twee maels die lynie van de Tropico van Capricorno/ te weten/ aende zijde van't zuyden/ eens by't eynde van het Eylandt van San Lourenço, ende noch eens op 23. graden/ naer dat wy die Cabo de bona Esperança ghepasseert hadden; Den 2. Julij waren inde hoochte vande Eylandẽ van Canarien/ welcke ligghen op 28.29. graden/ eñ ligghen vande Custe van Berbarye ende Africa/ van 30. tot 80. mijlen/ ende blijven ons aen de rechte hant/ ende om dat inde selfde eylanden sommighe dinghen zijn die weerdigh zijn om te noteren/ so en hebbe ick niet willen laten daer een corte verhalinghe af te maken.

Beschrijvinge vande Zee vã Sargasso.

Gedaente van Sargasso.

Verscheyden gevoelens vãt hercomen van de Sargasso.

Waer datmẽ de Sargasso begint te crijgen/ eñ waermense verliest

Hoochte [vande] Eylandẽ van Canarien.

Dat 96. Capittel.

Een corte verclaringhe vande Eylanden van Canarien.

Namen [vande] Canarische Eylanden.

DIe Eylanden van Canarien zijn seven/ welcke voortijts genoemt worden die Fortunadas, eñ hedensdaechs vande Spaengiaerden die Canaries, door die menichten vande honden die sy daer vonden/ alsse eerst ontdeckt werden; Die namen vande Eylanden zijn dese/ te wetẽ/ groot Canarien/ Teneriffe, La Palma, La Gomera, El Hierro, Lansarotte, Fuerte Ventura; in't Eylandt Teneriffe is eenen bergh genaemt/ Pico de Terraira, diemen jugeert te wesen den hooghsten bergh/ diemen op geen plaetse diergheliicke en vindt/ ende men machse claer ende bescheydelijcken sien/ 60. mijlen in Zee/ eermen daer by comt/ men en mach daer niet op climmen dan in de maenden van Julio en Augusto: want alle d'ander maendẽ leyt vol sneeu/ hoe wel datmen beneden in't Eylandt eñ alle die omligghende Eylanden noyt sneeu ghesien heeft; men heeft drie daghen wercks om boven op te climmen/ is op den top plat/ ende wanneert claer eñ stil weer is/ so machmen van daer seer bescheylijcken sien/ alle die omligghende Eylanden/ niet teghenstaende dat sommighe daer 50. mijlen van daen liggen/ ende so veel in't ront begrijpen; Die twee voorseyde maenden/ alsmen daer op climt/ so haeltmen van't opperste van desen berch veel Solffer steen/ vã waerment veel nae Spaengien voert/ ende is my ghewesen/ wesende in't Eylandt van Tercera, van een Schipper die van Teneriffe quam/ die my eẽ Solffer-steen daer van schonck/ tot een ghedachtenisse; een van dese seven Eylanden/ genaemt del Hierro, oft van't yser/ is een wonder ende vreemt dinck t'aenschouwen/ ende geloove wel is een vande vreemste dingen vande werelt; dit Eylandt is wel een vande grootste vã alle seven; is een onvruchtbaer ende onbebout landt/ eñ soo droogh/ datmen in't heele Eylant niet een drop soet water en vindt/ dan op sommighe plaetsen aendẽ oever vande Zee/ al waert verde vande hant is/ soo dat het die inwoonders niet/ ofte weynich te profijt comt: maer dese noot van water heeft God willẽ versien/ tot nootdruft vande inwoonders eñ het Vee/ op dese manier/ dat daer eenen grooten boom is/ van niemant bekent: want zijn ghelijckenisse niewers gevonden wort/ wiens bladeren zijn smal eñ lanck/ ende staẽ altoos groen/ sonder nimmermeer te veranderen/ welcken boom is bedeckt eñ omcinghelt met een cleyn wolcke/ die altoos blijft in een wesen/ sonder nimmermeer te veranderen noch te vermeerderen/ dese wolcke bedauwen die bladen vande boom/ die staegh door/ altijdts sonder ophouden staen en druppen/ een claer dun ende fijn water/ het welcke valt in backen/ die om den boom van de inwoonders daer toe zijn ghemaeckt/

Beschrijvinge vanden [berch] Pico de Terraira.

Desen berch is drie [daghen] climmens hoogh.

Veel Solffer in Teneriffe.

Beschrijvinge van Hierro.

Verhael van een wonderlijcke boom in Hierro.

Gedaente [vande] boom [ende] bladen.

Hoe/ eñ waer in dat sy het water ontfanghen.

Vera effigies et delineatio Insulæ Sanctæ Helenæ, qua Ortum Occasum, et Septentrionem spectat, sitæ in altitudine 16 graduum ad Austrum Lineæ æquinoctialis.

Waerachtighe affbeeldinghe ẽn gedaente vant Eylant Sancta Helena, vande Oost, Noort, ẽn West zyde geleghen op die hoochte van 16 graeden, aende Zuyt-zyde vande Linea equinoctiael.

Amplissimo Clarissimoque Viro D.D. Francisco Petro Maelsonio Enchusano Ordinum Hollandiæ et Westfrisiæ apud Principem Mauritium Consiliario Ordinario etc. Ioannes Hugo a Linschoten L.M.D.D.

Dit is den eersten hoeck diemen om loopt, ontrent ẽe roer schoot daer by heen seylende.

Aldus verthoont hem d' Oost zyde vant Eylant Santa Helena alsmen vande Cabo de boa esperança aff comende daer op aen seylt en daer langes heen nae de Noort wester hoeck toe loopt.

Den tweeden hoeck.

... hoeck alsmense om... soe siet men West ... st ten Noorden daer ... ngs by heen.

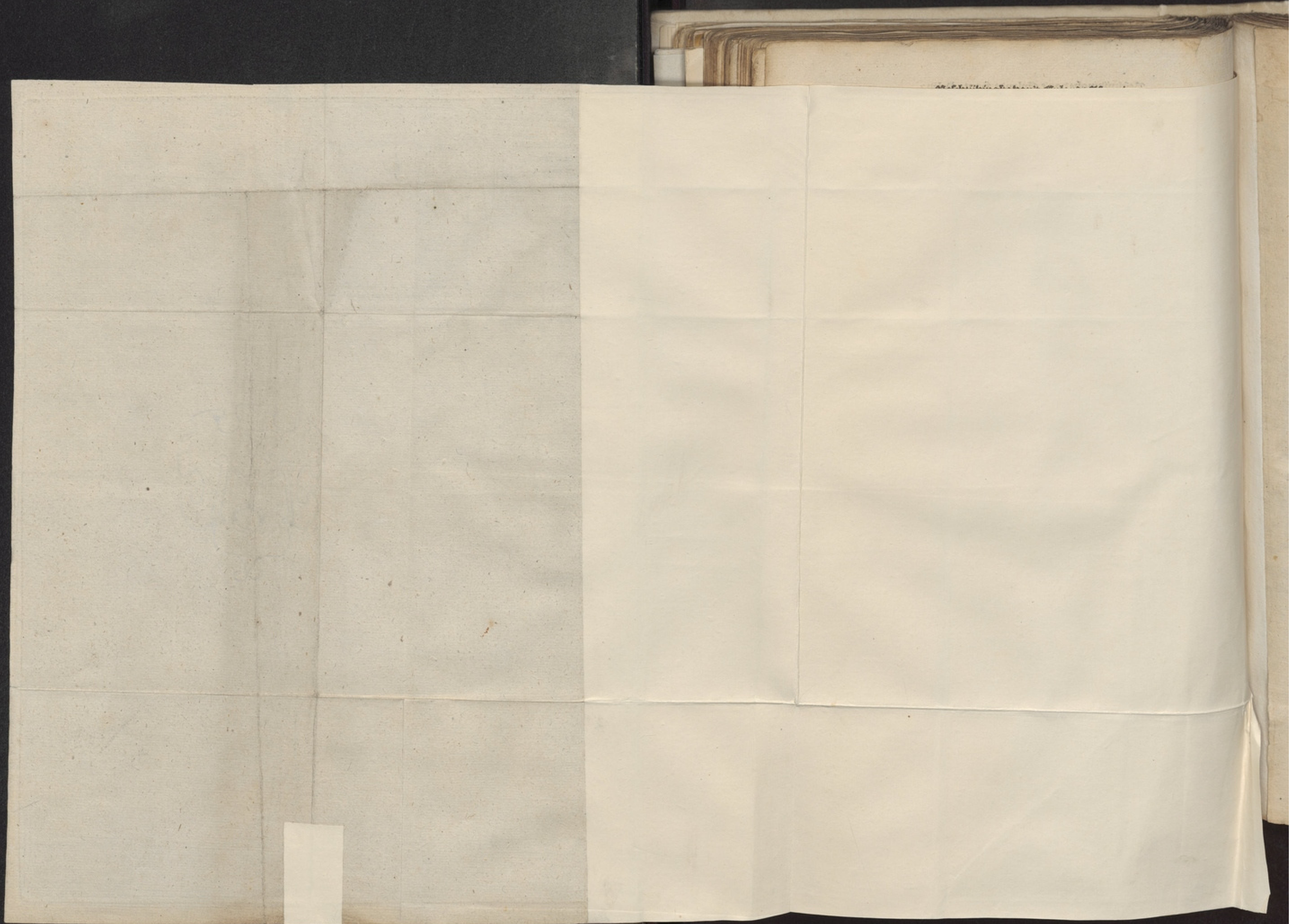
Aldus verthoont hem de Noort zyde vant Eylant Santa Helena alsmender tot op een roer schoot nae by heen seylt.

Alsmen deesen tweeden hoeck om is, soe sietmen terstont die Reede daermẽ anckert.

Aldus verthoont hem de west zyde vant eylant Santa Helena alsmender op de Reede geanckert leyt ontrent een roer schoot vant lant aff.

140 en 141

Baptista à Doetechum sculp.

Aldus verthoont hem t'Eylant van Asçençion alsmen van Santa Helena daer Noort west op aen comt seylen

Doctissimo Dño Bernaldo Palvdano Enchvsanæ Reipvb. Medico peritissimo, Dño et amico svo singvlari Ioãnes Hvgonis a Linschoten D.D.

Vera effigies et delineatio Insulæ, Ascenscio nuncupatæ, sitæ in altitudine 8 graduum, ad austrum lineæ æquinoctialis.

Waerachtighe affbeeldinghe en verthooninghe vant Eylant Asçençion ofte Hemelvaert gelegen op 8. graden aen zuyt zyde vande linea Equinoctial.

Den eersten hoeck die wy om liepen.

Aldus verthoont hem tselffde Eylant alsmender een roerschoet van aff by heen loopt van dit merck ✠ aff naert ✠ toe.

Den eersten hoeck alsmense om is.

Aldus is het Eylant van d'ander zyde alsmender tot op een roerschoet langs by heen loopt.

Witte sant Strant.

Nullius mihi terra ferax atque indiga potus
Piscatu dives littus et aucupio:
Tota rubore satur medijs atollor in Vndis,
Qua videt austrinum torrida zona polum.
Plooger:

Baptista à Doetechum sculp.

142 en 143

ghemaeckt/ om 'twater daer in te conserveren ofte bewaren/ ende dit water is in soo groote menichte/ dat sy daer haer met gheryven/ ghenoech teghens haren nootdruft/ niet alleenlijck het volck: maer oock alle het Vee en Beesten van't Eylandt/ en daer en is niemant die can weten/ wanneer dit wonder teecken een beginsel ghehadt heeft; Aende rechter hant van dese Eylanden/ by de 100. mijlen verscheyden/ is noch een ander wonder om te considereren/ en is dat dickwils daer ghesien wert/ een Eyland dat sy noemden San Borondon, waer van veel persoonen op't landt gheweest hebben/ van die daer onverdacht op aen quamen gevaren/ en affirmeren dat het een groen en seer lustich landt is/ ende vol boomen en victualien/ ende dat het bewoont is van volck die Christenen zijn: maer en connen niet weten van wat Natie/ noch wat tael dat sy spreken; die Spaengiaerts vande Eylanden van Canarien/ zijn daer tot menighe reyse heen ghevaren/ om het selfde t'ondersoecken: maer en hebbent nopt connen vinden/ waerom diversche opinie daer van zijn: want sommighe meenen dat het betoovert is/ en datment maer op sekere daghen sien mach/ ander meenen dat het cleyn is/ en altoos met wolcken bedeckt/ en datment daerom niet sien noch vinden en mach/ en oock dat die groote stroomen en cracht van't water die Schepen daer af drijft/ in somma wert altoos voor waerachtigh ghehouden/ dat het Eyland daer leyt/ naer seggen van al die daer van daen comen. Die Eylanden van Canarien zijn seer vruchtbaer/ ende vol op van alle dinghen/ als victualien ende lijftochten/ hebben oock veel greynen van alle soorten/ ende principalijck excelente Wijnen/ die van daer over al vervoert werden; men maeckter oock veel Suycker/ en van grooter estime/ die oock als die Wijnen over al verhandelt en vervoert werden/ waerom daer grooten trafijck is/ soo van Spaengien/ Portugael/ ende ander weghen/ ende is in't ghemeen die stapel van die Schepen/ die van Spaengien naer Spaensch Indien varen/ die comen altoos hare verversinghe nemen/ ende voorsien van alle nootdruft/ en proveren van Wijnen diemen naer Spaensch Indien verhandelt/ heeft oock abondantie van Vee ende Cameelen; alle dese Eylanden werde hedens daeghs bewoont vande Spaengiaerden/ ende hebben noch oock veel van de naturalen van't lant/ die sy heeten Guanchas, die met die langhe communicatie die manieren vande Spaengiaerden aenghewendt hebben; het hooft van dese Eylanden is groot Canarie/ al waer is den Bisschop ende inquisitie/ en audientie ofte tribunael Royael/ ende het gouvernement over alle d'ander Eylandẽ/ diemen heet van Canarien.

Verhael van een wonderlijck Eylandt San Borondon.

Verscheyden ghevoelens waerom dat men dit Eyland niet vinden can.

Veel Greynen en Wijnen in Canaria.

[illegible] Suycker.

Veel Vee/ Cameelen/ naemen van het volck van Canaria.

Den 6. Julius waren inde hoochte van 32. graden/ en doen verloren den generalen noordoosten windt/ ende creghen een stilte/ en sagen noch veel van dat cruyt ghenaemt Sargasso, dat die Zee over al bedeckt; den 10. vanden selfde creghen weder voor de windt/ wesende in 34. graden/ en als doen verloren het cruydt Sargasso, ende creghen weder eenen schoonen claren Zee ende water; den 18. Julius waren inde hoochte van 39. graden op welcke hoochte leyt het Eylandt ghenaemt de Corvo, ende 't Eylandt van Tercera, ende oock de Revier van Lisbonen/ wy hadden alle dese daghen veel stilten; des anderen daechs creghen eenen westen wint/ was rechte voor wint/ ende sagen veel vlieghende Visch/ by naer soo groot als Schelvisch/ ende vloghen boven't water drie ofte vier vadem hoogh; Den 22. gedurende noch dese windt ontrent smiddachs/ saghen het Eylandt genaemt Flores ende de Corvo, welcke ligghen by den anderen/ van daer oost aen tot het Eyland van Tercera zijn 70. mijlen; in dese tijdt begost ons volck veel cranck te werden/ te weten/ vande ooghen/ ende borst en scheurbuyck/ oorsake die langhe reyse/ ende om dat die kost ende victualie begost alle hare smaeck ende substantie te verliesen/ en oock die meeste de spijse gebrack/ ende waren daer wel in't Schip/ die van waters ghebreck en noots halven/ het Rijs met sout water moesten koken/ waren oock sommighe van noots wegen ghestorven/ diemen alteenet onder 'tverdeck doot ende stijf vont/ van twee ofte drie dagen/ sonder datter yemant af wist/ 'twelck een deerlijck dinck om sien is/ aenmerckende die miserien diemen op dese Schepen is passerende/ daer zijn ons tot hier toe van de gheheele voyagie ghestorven/ op ons Schip/ soo onder witten ende Slaven/ over die 24. persoonen; Den selfden dagh teghens den avont/ wesende by de Eylanden van Flores ende Corvo, saghen teghen ons comen drie seylen/ die van onder't landt van daen quamen/ ende maeckten ons ghenoech confuys en verveert: want quamen dicht by onsen Admirael/ ende schoten langen tijt met hem/ ende met noch een ander Schip van onse compaengie/ waer door wy genoech verstonden dat het Enghelschen waren: want hadden elcks op hare groote stenghe een Enghelsche vlagge/ en waren elcks boven die 30. vaten met groot t'aensien; teghens den nacht soo volchden sy ons van achteren naer/ ende deden malcanderen alle de nacht vier teeckenen uyt de Mers, den selfden nacht wesende lichte Maen/ passeerden dicht voor by't Eylandt ghenaemt Fayael; des anderen daeghs wesende tusschen het Eylandt Sant Iorgie, welcke ons lagh aende rechter hant/ ende tusschen het Eylandeken Graciosa, dat ons bleef aende slinckerhandt/ hebbende die drie Engelsche jachten noch in onse vervolch/ die te samen raedt hielden/ ende een van haer liep achter uyt/ meenende by avontueren datter noch eenighe mancke Schepen achter quamen/ ende was een wijl uyt het gesicht/ doch quam haest weder by d'ander/ als doen hielden raet/ ende quamen alle drie ghelijck op ons Schip aen/ om dat wy waren inde ly van alle onse Schepen/ ende hadden het Eylandt van San Iorgie tot een legher wal/ ende meenden ons schadeloos te maken/ ende alsoo aende wal te jaghen/ dat niet veel en scheelden/ quamen lustigh aen met ontbonden vlaggen/ ende Musijck van Trompetten/ ende liepen ons rontom tot drie reysen toe/ ons dapper treffende met Musketten ende Haken/ ende oock sommighe Gotelinghen maer deden ons weynich schade aen het Schip/ dan maeckten alle onse seylen ende hooft-touwen schadeloos/ in somma wy waren soo beteutert/ dat niemandt en dorst het hooft uyt steecken/ ende als wy een stuck af schoten/ hadden wel een ure van doen eer wijdt weder laden consten/ en hadden soo grooten ghekrijs en ghewoel in't Schip/ dat het scheen dat wy alle verloren waren/ soo dat die Enghelschen selve haren spot met ons dreven/ met duysent schimpighe woorden die sy ons toeriepen; ende alle d'ander Schepen setten hare seylen inden top/ ende deden haer best om ha-

Op wat hooghte datse den 6. Julius waren.

Hooghte den 18. Julius

Hooghte van Corvo ende Tercera.

Oorsaeck waer omme datter een groote siecte in het Schip quam.

Hoe veel volcks datter onder weegh op het Schip storf.

Drie Enghelsche Schepen loopen na den Admirael.

De Engelsche verbolghen de vloot.

Oorsaeck waer om d'Engelsche de vloot verbolchden.

Op wat manier d'Engelsche op de vloot aen liepen.

Groote vreese in Jan Huyghens schip.

De vloot loopt van malcander.

om haren wegh te vorderen naer 't Eylandt van Tercera, sonder d'een nae d'ander om te sien/ende meenden dat sy gheen tijts ghenoech en hadden / en dat sy te laet ghecomen souden hebben/sonder eens naer ons om te sien: want meenden als sy't lijf daer af consten berghen/ soo haddense haer dinghen wel beschickt/waer by men mach sien en verstaen die compaegnie ende orden die sy met malcanderen houden;

Merckt de getrouwichept vande Portugesen.

in't eynde die Engelsche siende weynich voordeel: maer weynich wetende hoe wy onstelt eñ te moede waren / eñ oock om dat wy begosten te ghenaken 't Eylandt van Tercera, lieten ons met vreden / dat ons niet luttel en verblijden: want meenden dat wy vande doot verresen waren / hoe wel wy ons noch niet en verseckerden/noch die vreese achter de rugghe stelde/voor dat wy voor Tercera op de Reé lagen/ onder 't bescheruisel van de Portugesche fortresse/ en om daer by tijts te comen/ deden alle onse uyterste neerstichept: ten anderen waren grootelijcks in't lyden / om dat wy niet en wisten hoe dat het met die Eylanden stont / niet wetende oft sy onse vrienden oft vyanden waren / eñ deden ons noch meer vreesen/om dieswille dat wy aldaer gants geen Armade ofte eenighe Carveelen met advijs van Portugael en vonden / ghelijck als wy altoos onse rekeninghe ghemaeckt hadden te vinden/ om ons te convoyeren ofte ten minsten te adviseren/ gelijck altoos d'usantie is in die contreye te vinden / ende om dat die Engelschen aldaer soo vrymoedich ende victorieus haer onthielden/ gaf ons quade suspitie dat die saké vā Spaengien niet wel en ghinghen; Die van't Eylandt Tercera en waren niet minder beteest / ende in oproer: want siende onse vlote / meenden dat wy Engelschen waren/ende dat wy 't Eylandt quamen overvallen / om dieswille dat die drye Enghelsche Schepen hadden hare vlaggen op gewonden/ende quamen also met ons in compaengie loopen/om dieswille dat die van't Eylandt souden een paer Carveelen die aldaer laghen/ met advijse van de Coningh / voor die Schepen van Indië/ daer comende dese quamen ons onder kennen / ende nae ons toe loopen / naer dat sy ons bekent hadden/ waerom ons die Enghelsche Schepen voor by liepen/ om die t'overvallen en te nemen / mits dat die Carveelen meenden dat het altemael vrienden waré/eñ haer daer voor niet en wachté: want in schijn van vrienden met ons in compaengie quamen: maer wy schoten vier of vijf mael/ ende maeckten haer teeckenen/dat sy haer souden onder 't Eylandt begheven/ 'twelcke sy deden: dit die Enghelschen siende / zijn derwaert ghegaen te Zeewaert in/ eñ also zijn ons die Carveelen aen boort ghecomen/segghende: dat die van't Eylandt altemael in wapenen stonden: want hadden advijs van Portugael/ dat Capiteyn Draeck hem toe ghemaeckt hadde / om d'Eylanden t'overvallen/ oock gaven ons tijdinghe van't verlies vande Armade op Engelandt / ende hoe dat die Enghelschen tot aende poorten van Lisbonen gheweest hadden/ waerom ons die Coningh liet adviseren/dat wy souden loopen op de Reede van Tercera, onder bescherminghe van de fortresse / tot ander advijs van hem in contrarie/en dat hy ons soude doen adviseren / waer dat wy souden in loopen: want nae Lisbonen scheen haer te periculeus te wesen; Dese tijdinghe stelden onse vlote in grooter benautheyt ende verschrickinge / ende jaghen malcanderen vast aen / sonder te weten

De Engelsche laten de vloot met vreden.

Oorsaeck van een groote bekommerthept in Jan Huyghens Schip.

Die van Tercera zijn bevreest vande vloot.

De Engelsche loopen met de vloot na Tercera.

De Engelsche loopen nae de Carveelen vā Tercera.

De Carveelen comen Jan Huyghēs schip aen boort / eñ verclaré haer 't bevel van de Coningh.

Door de tijdinghe vande Coningh is de vloot in grooter benautheyt

wat segghen/ ende hoe wel dat het haer docht periculeus te wesen / op die Reé te loopen om dieswille dat het een Reé is van een openbaer Zee/ soo dat daer noyt Schepen van Indien/ door expres bevel van de Coningh en hebben dorven anckeren/dan plaghen alleenlijck daer te comen / ende hielden altoos die Zee met laveren / ende sonden hare Boots om verversinghe aen't landt / sonder daer oyt te anckeren: maer ghedwonghé wesende door noots wegen/ soo wel van't bevel van de Coningh / als om dat wy notitie hadden/ als dat Millort Cormerlandt daer daghelijcks voor by't Eylandt liep, met sommighe oorloochs Schepen / alle 'twelcke ons dede die Reé kiesen/ eñ dicht onder 't landt te loopen / onder beschutsel van de fortresse/daer wy alle ghelijck anckerden/ verwachtende advijs eñ orden vande Coningh om onse voyagie te volbrenghen / was den 24. dagh Julius/ op sint Jacobs dagh / wesende onser 6. Schepen/ te weten/ vijf van oost Indien/ende een van Malacca, ende laghen op de Reé/voor de Stadt genaemt Angra, van waer wy terstont sonden drie ofte vier Carveelen na Portugael / met advijs aen de Coningh van ons comste/ wy laghen op de selfde Reé met een groote vreese ende perijckel / overmits dat als Augustus begint/ soo begint het daer periculeus te wesen om te ligghen: want dan beginnen die tormenten: men seyde daer van alle winden beschut/behalven van den suyden en suydoosten wint / want als die waeyt / soo lyden die Schepen duysent lasten/ principalijck die Schepen van oost Indien / die seer lastigh en swaer zijn/ ende comen ghéladen tot sinckens toe/en zijn qualijcken om bestieren.

Een perijckeleuse Zee/ te anckeren [illegible] Tercera.

De Schepen [illegible] Tercera [illegible] ten advijs van de Coningh.

Vier Carveelen seynden [illegible] Portugael om [illegible] van de Coningh vande vloot te verwitti[illegible]ghen.

Den 4. Augustus snachts/ soo quam daer eenen suyden windt uyter Zee/ eñ begost so te stormen / dat alle die Schepen in groot perijckel waren van te verliesen/ende aende wal te loopen/ en waren in grooter noot/ deden niet dan schieten om hulpe / ende oock die Officieren eñ 'tmeeste Zee-volck was aen land / ende die Schepen hadde maer sommighe Putgers ende Slaven in't Schip / dat die Portugesen ghemeenlijck voor een manier hebben / waer dat sy comen / terstondt altemael aen landt te springhen/ ende laten 't Schip met een jongen oft twee so ligghen: Men luyden aen die clocken die inde Stadt waren om bystant / ende daer was sulcken gerucht en gheruysch over die gheele Stadt datmen hooré noch sien en mocht: want die van't landt en consten deurt groote geruchte eñ gebery van de Zee/ aende Schepé niet comen/en die van de Schepen en mochten aen landt niet comen, ons Schip Santa Crus was in groot perijckel/ eñ meenden altemet/ het souden sonder twijfel aende wal ghesiagen hebben: maer God versachte: het Schip van Malacca brack zijn cabels/ ende en hadden geen volck ghenoech in't Schip/ noch die bedreven waré / om een ander cabel eñ ancker weer uyt te werpen/ in somma sy kerfden die masten/ eñ quamen op de Clippen/ daer 't op stiet eñ op bersten/ende bleef also sitten/ eñ sonck terstont onder 't water/ tot den oppersten overloop/ eñ hier mede schoot de wint naer 't noordtwesté/ waermede die storm cesseerden / ende 'twater weder slecht werde / sonder dat/ alle die ander Schepen hadden dieselfde ganck gegaé: want stonden sommighe al ghereet om masten en cabels af te houwen/om't leven te salveren: maer Godt en heeft het niet willen hebben. In dit Schip van Malacca verloor veel costelijcke

Een groote storm met den zuyden wint.

De vloot is voor de Stadt in grooten noot.

Het Schip van Malacca breeckt sijn cabels/ [illegible] sijn maste/ stoot aen een Clip aen stucken.

waren:

Vertellinghe van't ondergaen van een Schip van Malacca.

waren: want is altoos rijcker als eenich van de Schepen van Indien/ comt altoos vol van alle rijckdommen van Chyna, Malaco, Iava, ende alle die contreyen/ soo dat het een jammer om sien was/ die costelijcke stucken/ soo van Zijden/ Dammasten/ Labueren/ van Gout en Silver werck/ costelijcke Porseleynen/ ende ander diergelijcke waren/ daer van die Zee ende den oever rontomme entom bedeckt lagh/ ende aen stucken ghesmeten/ men salveerden noch veel goedts/ dat boven op de handt lagh/ ende met lanckheydt van tijden met Duyckers/ noch sommighe Peper/ Naghelen/ ende Muscaten bloemen: maer die meestendeel was wegh en vergaen/ ende vernielt: ende nochdat ghesalveert werdt/ was meest al bedorven/ ende van weynich estimatie/ het welcke terstondt werdt van de Officieren van des Coninghs weghen/ op het Eylandt aenghetast/ ende ghebeneficieert met hulpe vande eyghenaers/ ende altemael ghesloten inde Allandega, ofte Tol-huys/ om des Coninghs Tollen ende Rechten te verseeckeren/ ende ten was niet genoech het verlies van het arme Volck/ ende hare langhduerighe ende periculeuse voyagie/ die drie jaren ghedeuert hadden/ met soo veel contrasten ende moeyten als sy in Malacca ghepasseert hadden/ als wy op een ander gheroert hebben/ en consten noyt soo veel van de Coningh verwerven/ noch van zijn Officieren/ datmen haer van het over ghebleven ende half bedorven ghesalveert goet/ op haer eyghen kosten/ een penninck daer van wilden gheven/ hoe wel sy offereerden borgh te setten/ voor den Tol/ ofte soo veel goedts in pandt te laten/ als die waerdije vande Tollen souden moghen bedraghen/ ende hoe wel dat sy jammerlijcken ende dagheljjcks claghende waren/ dat sy niet en hadden waer af te leven/ dat sy begheerden op haer avontuer Schepen ofte Carveelen te bevrachten/ op hare eygen kosten/ ende het goedt leveren met goeden borgh/ binnen den Tol van Lisbonen/ alle het welcke haer noyt gheconsenteert is gheweest/ dan creghen voor antwoordt/ dat die Coningh tot voorseeckerheydt van zijn Tollen ende alle het goedt/ souden senden een Armade van sommighe oorloghs Schepen/ om het goet te halen/ welcke halen duerden by de twee jare en een halve/ so dat het noyt ten effecten en quam/ om de Armade te commen/ ende daer en tusschen verginghen die arme lupen van het Schip/ die door desperaetheyt haer selven/ ende den Coningh/ met zijn Officieren vervloeckten/ ende noch ten langhen lesten door groote importunantie van de verpachters van de Peper/ heeft een yeghelijcken oorlof ghegeven/ zijn goet te schepen in wat Schip datmen begheerde/ nae dat het daer derdehalf jaer gheleghen hadde/ mits borgh stellende/ het goet te leveren binnē Lisbonen/ in het huys van Indien/ al waer men als dan noch van het goedt meer als die helft moet betalen van Tol/ sonder eenich respect/ van alle ongheluck ende miserien/ die't volck gepasseert hebben/ ende die gherijst ende haest vertolt wil wesen/ moet staegh gaen vullen die handen vande Officieren vande Tol/ met giften en gaven/ ofte anders loopter altemet een maendt drie oft vier naer eermen't goedt can uyt den Tol krijghen/ ende die beste curieusheyden/ ofte eenighe fraeye dinghen diemen brenght van Indien/ voor zijn eyghen sinnelijckheydt/ als sy die Officieren maer wel aen staen/ ende daer behagher in hebben/ nemen't naer haer/ doch met een belofte van betalen: maer daer en comt anders niet meer af/ en man is noch bly datmen stil swijcht/ en dissimuleert.

Veel dinghen werdē weder gevischt vā de Duyckers.

Veracht de Portugesche onrechtveerdighe tiranheyt.

De Portugesen onthoudē d'Eygenaers het ghebruycke haer teghen reden.

Het goet werdt gheschept naer langhen derdehalf jaer geleghen had/ nae Lisbona.

Merckt de onredelijckheyt van de Portugesen.

Den achtsten Augustus hebben die van de Schepen raet ghehouden met de Governeur van't Eylandt/ wat haer te doen stont: want haer niet goet en docht het advijs vande Coningh te verwachten/ siende het langhe toeven/ ende vreesden weder voor een ander ongheluck/ daer langhe blijvende/ ende om dat daer een groot ende sterck Galleon van oorlooch lagh/ welcke hadden op den Governeur van Brasilien/ ende was door quaet weer weder aldaer ghearriveert/ soo ordineerden sy dat dit Galleon/ dat wel ghemonteert was/ met die Schepen soude varen naer Lisbonen/ hoe wel dat sy dit deden sonder advijs ende bevel vande Coningh/ hadden nochtans haer liever alsoo te avontueren inde Zee/ dan al daer weder het perijckel vande Haven te verwachten: want het alle daeghs later in het jaer worde/ waerom gheen verbeteringe van weer te verwachten en was/ zijn alsoo met dit accoort versien/ wesende van alle nootdruft met malcanderen t'seyl ghegaen/ den selfden dagh op Gods ghenaden/ met ghenoech vreese van eenich teghenspoet onder weghen te vinden/ ende overmidts dat het verlies van't Schip van Malacca veel dede blijven/ om het goet dat moghelijck was te salveren/ ende te beneficieren/ onder welcke was den Factoor van de Peper/ mijn der kennisse ende goede vrient/ door wiens bedinghe/ ende oock om dat die Peper van dit Schip/ ende oock van alle d'ander Schepen/ was altemael van een Pachters/ van wien ick mijn obligatie vande Factorije hadde/ siende den noot/ ende dat hy alleen qualijcken sulcks konste beneficieren/ hebben mijn particuliere affairen ghecommandeert/ ende het selfde afgheveerdicht met d'ander Schepen/ ende sy aldaer om die selfde oorsaecke ghebleven/ om alsoo met malkanderen te salveren/ ende beneficieren het ghene dat ons moghelijck was tot ander ordren ende advijs van de Pachters ende Eygenaers vande selfde Peper/ ende ander Specerijen te droghen/ waer van wy een goede somme/ soo met Duyckers ende ander instrumenten af uyt creghen met advijs ende orden van de Pachters ende den Coningh/ datmen ons terstondt souden halen/ waerom ons beval te vertoeven/ met goede toesicht van de selfde ghesalveerde goeden/ welcke vertoevinghe ende halen ons duerden/ als ghesexdt is/ derdehalf jaer/ waer by men can considereren die goede ordinantie ende policien van den Admiraliteyt van Portugael/ ende met wat neersticheydt haer bevlijtighen tot het ghemeene profijt/ ende het landts welvaert/ ende voorstandt/ en hulpe van haer ondersaten/ die sy in als behooren te vervoorderen/ en favorabel te wesen: maer het contrarie van dien sal hy wel bevinden/ die hare daghelijcksche handel in Portugael doen/ ende die daghelijcksche ervarentheydt van dien oirkont is; den dertighsten Augustus quamen die selfde Schepen weder alle ghelijck by het Eylandt Tercera, sonder te anckeren/ om dat sy altoos contrarie wint gehadt hadden/ ende door waters noot

Die van het Schip beraetslaghen haer met die van't Eylande/ belanghende het advijs van de Coningh.

Sy werden met een Galleon nae Lisbona ghecondvoyeert.

Sy varen met groote vrees na Lisbona.

Bemerckinge van de goede ordinantien van de Admiraliteyt van Portugael.

Op wat tijt de Schepen weder by Tercera quamen.

Hoe sterck dat sy Millort Commerland voorby Tercera saghen seylen.

waren wederom ghecomen; ende daeghs te voren soo was voorby het Eylandt Tercera gheloopen / Millort Commerlandt, met ses ofte seven Schepen / ende was tot alle haer gheluck / weder uyt het ghesicht / waer door haer haestigh afveerdighde / ende namen tot meerder versekertheydt ende bescherminghe 400. Spaengiaerden in / van die in Tercera in guarnisoen laghen / waer mede zijn weder heen gherepst / en creghen eenen goeden wint / soo dat sy in elf daghen tot Lisbonen inde Revier quamen / met een groote blyschap ende triumphe / ende hadden sy noch een dach buyten die Revier ghebeydt om in te comen / hadden altemael ghenomen gheweest van Capiteyn Drack / die met veertigh Schepē quam voor Cascays recht dat die Schepen van Indien hare anckers lichten / ende met ghewelt vande Galeyen binnen ghebracht werden / soo datmen in't discours van dese langhduerighe ende periculeuse reyse / can ghenoech verstaen / hoe dat alleenlijck deur particulier gratie / ende faveur van Godt / dese Schepen hare reyse volbrenghen / met ghenoech miserien ende arbeydt / verlies ende schade / uyt welcke men ghenoech mach colligeren / hare dagheliickse Navigatie / hare ordinantien ghebruyck / ende style / van hare Schepen / regieringhe / ende handel / soo datmen dese reyse noch mach met der waerheyt estimeren voor een prospere ende gheluckighe reyse: want dickwils geschiet datter altemet maer een oft twee Schepen overcomen / van vijf / die jaerlijcx derwaerts afgheveerdicht werden / alsmen nu binnen corten jaren herwaerts ghesien heeft / die eensdeels ghenomen / eensdeels verloren worden / ende dit altemael meest door haer eyghen misbruycken / ende quade ordinantie / alst genoech by dese aen ghewesen ende betoont is / etc.

De Schepen comen tot Lisbona / werden heerlijck inghehaelt.

Dat 97. Capittel.

Beschrijvinghe van de Eylanden van Açores, ofte die Vlaemsche Eylanden.

'tGhetal ende namen vande Vlaemsche Eylanden.

Die Eylandē van Açores ofte Vlaemsche Eylanden / zijn seven / te weten / Tercera, Sant Michiel, Santa Maria, Sant Iorgie, Gratiosa, Pico, en Fayael; dan zijn daer noch twee Eylanden / te weten / Flores ende Corvo; dese zijn onder den naem van Açores niet begrepen / doch zijn nu ter tijdt niet onder subjectie ende governement vande ander Eylanden / soo dat sy met dese twee zijn in als neghen te samen / zijn ghenaemt Açores, dat is te segghen / Sperwers ofte Havicken / om dieswille dat als sy eerst ontdeckt worden / daer veel Sperwers vonden / waer van den naem behouden hebben / hoewel datter hedens daechs gants gheen en zijn. Men heetse oock de Vlaemsche Eylanden / te weten / van onse Nederlanders / om dieswille dat in het Eylandt van Fayael, hebben die eerste inwoonders gheweest / Neerlanders / waer van noch hedens daeghs een grooten afcomste en gheslacht ghebleven is / die alle in't wesen / ende persoonen / ende van haer Neerlanders ghelijck zijn / ende daer is noch in't selfde Eylandt een deurlooppinghe van een water ofte Beecke / dat uyt een gheberchte comt / ende alsoo ghelijck een Revierken ofte Beecke inde Zee loopt / daer dese gheslachte ende af-

Oorsaeck waerom dat sy Açores ghenaemt werden.

Oorsake waerom datse de Vlaemsche Eylanden ghenaemt werdē.

comste noch habiteren / ende wort gheheeten / Aribera dos Framengos, dat is: die Vlaemsche Beecke / ofte Beecke vande Vlaminghen. Het hooft van alle dese Eylanden / is het Eylandt van Tercera, ghenaemt Insula de Iesus Xpus van Tercera, heeft ontrent vijfthien ofte sesthien mijlen in het ront; is een hoogh Clipachtigh landt / soo dat het onwinbaer is: want is rontom als oft het bemuert waer / ende daer yewers een strandeken is / leyt terstont een goede fortresse; Ten heeft gheen Havens noch inganghen van water / tot seeckerheydt ende bewaernis van de Schepen / dan alleenlijck voor de hooft Stadt / ghenaemt Angra, heeft een open Haven / is ghelijck een open mont ofte halve Maen / welcke die Portugesen noemen Angra, waer van die Stadt den naem ghecreghen heeft / heeft aen die een zijde met een uytsteeckende elle boogh / twee hooghe berghen ghenaemt Bresijl, die comen gheheel in Zee / soo dat het van verre schijnt afghescheyden te wesen van het landt. Dese berghen zijn seer hoogh / soo datmen daer altoos wel thien ofte twaelf mijlen / en somtijts wel vijfthien mijlen / ende meer / in Zee mach sien / met claer weer; op dese bergen staen twee cleyne steenen Pilaren / alwaer een Wachter is om schilt wacht te houden / van de Schepen diemen in Zee siet / om die van't Eylandt te waerschuwen: want soo menich Schip als hy siet van Westen komen / dat is: van Spaensch Indien Bresilien / Cabo Verde, Guinea ende Portugaels Indien / ende ander weghen van het suyden ende westen / soo set hy soo menighen vlagghe op die Pilaer van het westen / ende als die Schepen die hy siet meer dan vijf zijn / soo set hy een groot Vaendel op / dat beduyt een gheheele vloot Schepen: Desghelijcks doet op d'ander Pilaer / die in't oosten staet / vande Schepen die van Portugael ofte ander weghen van het oosten ofte noorden comen; dese Pilaren machmen door die gheheele Stadt ghemarckelijcken sien / door de hooghte van de berghen / soo datter niet een Schip ofte seyl het Eylandt mach ghenaken / ofte men weet het terstondt over die gheheele Stadt / ende het gheheele Eylandt deur: want dese wacht en wordt niet alleenlijck ghehouden op dese berghen ende hoeck van het Eylandt / dan oock op alle ander hoecken / berghen / ende heuvelen / het gheheele Eylandt deur / die haer ghesicht in de Zee hebben / ende yet siende / wordt terstondt den Governeur ende Regierders gheadverteert / om alle goede toesicht te hebben / die haer noot dunckt te wesen; onder aen de voet van den voorseyden hooghen Berch van Bresijl ghenaemt / op den uytersten hoeck in de Zee / staet een fortresse die correspondeert met een ander fortresse / die daer recht teghen over compt / soo dat dese twee fortressen besluyten ende beschermen de mondt ofte open Haven van de Stadt / daer die Schepen op de Ree legghen / soo dat daer niet een Schip uyt ofte in mach / sonder ghelieven van dese fortressen; Alhier is die principaelste Stadt Angra; ende is het hooft niet alleen van het Eylandt Tercera, maer oock van alle de ander omligghende Eylanden / alhier is die Cathedrael van het Bisdom ende het Governement ende Tribunael van alle de Eylanden van Açores: drie mijlen van dese Stadt / leydt noch een Stadt noordtoost waert aen / ghenaemt

Ghedaente ende grootte van Tercera.

Beschrijvinghe van de [...] van Tercera.

Ghedaente [...] de Haven [...] Angra.

Beschrijvinghe vande 2. [...] en de [...] ter van Tercera.

Op alle hoecken [...] houden sy wacht.

Ghelegentheyt vande fortressen.

De stadt daer [het] Bisdom is tot Angra.

Villa

Beschrijvinge van Villa da Praya.

Villa da Praya, om dat Praya is te segghen/ strant: want leyt op een groote strant/ waerom daer weynich handel ofte vaert is: want gheen bequaemheydt en heeft om die Scheypen daer aen te komen; doch comter altemet wel een die door contrarie wint voor Angra niet comen en can/ dat sy door noots halven aldaer hare goet lossen/ ende wort alsoo naer Angra ghebracht/ ende eensdeels daer ghesleten; is bemuert/ ende van goede timmeragie:

Waer mede haer 't volck van Villa da Praya erneert.

maer heeft weynich volck/ die haer meest generen met lantwerck: want heeft seer schoone Corenlanden/ ende oock is het Eylandt seer vruchtbaer ende playsantigh; Heeft veel Corens/ Wyn:

Schoone Coorn-landẽ.

maer die Wynen en zyn niet seer goet om te vervoerẽ: want syn van cleynder cracht ende onduerigh/ worden aldaer in het landt ghedroncken van het gemeen volck: maer die van macht zyn/ drinckẽ meest Wynen van het Eylandt van Madera ende Canarien;

Veel Vleesch en Visch.

van vleesch/ visch/ ende andere ghedierten ist abondant/ ende heeft soo veel van alle nootdruft/ van lyfwaerighe spysen/ dat sy haer inder noot met souden connen behelpen; Olye en hebben sy niet/ moet van Portugael comen; desghelijcks sout/ potten/ pannen/ ende alle aerde-werck/ Calck ende diergelijcke materie/ moeten al van buyten crijghen;

Veelderley Perssen ende andere Boom vruchten.

van fruyten/ hebben besonder veel Persen/ die van veelderley soorten/ ende in soo grooten abondantien/ dattet wonder is; Kerssen/ Pruymẽ/ Noten/ Haesnoten/ Castaengien/ en zijnder niet dat te beduyden heeft; Appelen/ Peeren/ Oraengien/ Lymoenen/ eñ diergelijcke soorten/ zijnder ghenoech van als; Van alle cruyden en planten/ als Cool/ Radijsen/ ende dierghelijcke/ hebben een sekeren tydt van't jaer; Hebben daer een besonder fruyt/ wast onder d'aerde ghelijck Radijs/ ofte ander wortelen: maer die bladen ofte planten sijn boomen ghelijck Wijngaerden/ doch different van bladẽ/

Beschrijvinghe van de vrucht Batatas.

ende wordt al lancks die aerde ghelept/ heeft een fruyt die sy noemen Batatas, die seer goet zijn/ van de groote van een pondt/ sommigh meer sommigh min/ worden weynigh geestimeert/ doch is een groote onderhout/ eñ voetsel van het ghemeen volck/ men maeckt daer groot werck af in Portugael/ al waer mense altemet brengt voor een present; ende die van het Eylandt/ om die groote abondantien die daer zijn/ achtense weynich;

Beschrijvinghe van de Iunssa.

Daer is oock een ander tuych/ wordt ghesaeyt ghelijck ander greynen/ ende is een fruyt/ wast aen de wortel van het gras ofte bladen/ zijn ronde greynen/ van de groote van een groote Eerte/ maer en is so rondt niet/ is in het eeten soet ghelijck Aerd-noten: maer is harder in het byten/ is oock een goede kost/ en seer geestimeert op andere plaetsen: maer duer die menichte/ wordt veel ghebruyckt op het Eyland om de Verckens met te mesten/ is ghenaemt Iunssa; Daer is noch in het Eyland een plante/ diemen het gheheele Eylande duer vint in het wilde/ is van de hooghte van een Mans lenckte/

Gedaente vã de wortel daer sy haer beddẽ met vullen.

en heeft gheen fruyten/ dan alleenlijck die wortel daer van/ is een materie vã de dicte van een paer vuysten/ ende is natuerlijcken als oft het geel Gout haer waer in't aensien/ ende in het tasten ghelijck sachte syde/ welcke aldaer ghebruycken om die Bedden met te vullen/ inde plaets van pluymen ende Wolle/ ende ghelooue wel/ soo daer yemandt waer van curieusheydt/ datmen daer wel eenich gheweest werck af soude maecken; Die

Wat de principaelste neeringe van alle de Eylanden is.

principaelste neeringhe ende onderhout van alle dese Eylandẽ/ is den handel van het Pastel/ ofte weet daermẽ met verft/ datmen daer veel maeckt/ ende wordt daer ghesocht van de Enghelschen/ Schotten/ ende Fransoysen/ in wisselinghe van Lakenen ende ander waren/ die aldaer hare daghelijckse traffycke dryven/

De Engelschẽ uyten naem vande Schotten/ handelen met Eylanders.

hoe wel dat met dese arrest van de Enghelschen/ haer verboden is te comen/ evenwel op den naem van Fransoysen en Schotten/ doen al even sterck haren handel; Het landt en heeft sonderlingh gheen wilde ghedierten noch Vogelen/ dan seer weynich/ dan alleenlijc Canarie Vogeltgiens/ die zyn daer by duysenden/ waerom haer daer veel Vogelaers onthouden/ die daer hare daghelijckschen neeringhe af maken/ met die te vervoeren;

Veel Quackels en andere Vogelen.

heeft oock wonder veel Quackels/ die sy Codornysen heeten/ tamme Voghels als Hoenderen/ Calcoensche Hoenderẽ zijnder seer veel/ jacht en is daer sonderlinghen niet/ dan alleenlijck Conijnen/ die zijn daer veel aen gegroept/ Hasen/ Herten/ Patrijsen/ Venesoenẽ/ ende dierghelijcke/ en zijnder gheen/ ofte sonderlingh niet/ door de weynighe curieuscheyt van de inwoonders; Visch is daer veel/ ende van veel soorten/ ende seer goet; indẽ Somer wert by groote menichten ghevangen: want inden Winter kannen qualijckẽ die Zee gebruycken;

Verhael vã de principaelste storm-tyde.

Die principaelste Maenden van den Winter/ storm/ reghen/ ende onweer/ zijn Januarius/ Februarius/ Martius/ en Aprilis/ ende oock de Maendt van September is oock ghemeen stormachtigh/ alle de ander Maenden ist ghemeenlijck goet weer;

Ghedaente van't landt.

t'landt is seer berghachtigh/ ende op veel plaetsen woest/ vol Bosschen eñ boomen/ is seer quaet om reysen: wãt zijn meestendeel louter Clippen ende Steen-rootsen/ soo datmen dickwils een myl oft anderhalf/ anders niet en siet dan Rootsen ende Clipachtighe heuvelen op ende neer/ dat altemael schijnen te wesen punckten van Diamanten/ van scherpheyt ende ongelijckheyt/ soo datmen daer niet een dinck aerde can onderscheyden/ en men mach het qualijck betreden/ door vrees van de schoenen ende voeten te duersnijdẽ/

Veel Wijngaerden op de Rootsen gheplant.

even wel dit altemael is beplant met Wijngaerden/ so vol/ datmen daer inden Somer niet duersien en mach/ ende heeft haren wortel tusschen die steenen in/ dat het schijnt onmoghelijck te wesen/ datter yet soude wassen/ ende dat meer is/ schijnt op sommige plaetsen onmogelijck te wesen/ dat het van menschen mach betreden worden/ so wilt ende woest ist in't aensien/ al van louter Clippen ende Steen-rootsen/ eñ op goet land en wil de Wijngaert niet wassen/ dan in dese steenachtighe ende wilde plaetsen/

Waerom dat de wilde plaetsen gheacht werden.

die daeromme in groote estimatie worden ghehouden; het goet lande ende platte velden/ die op sommige plaetsen veel zijn/ principalijck by de Villa da Praya wert besaeyt met Coorn eñ Pastel/ ende t'Coren is soo veel dat sy gheen van buyten van doen en hebben/ hoe wel dat sy behalven hare ingheboren eñ inwoonders noch voeden/ veerthien Vaendelen Spaengiaerden/

Hoe veel dat sy met haer ghewassen Coorn connen voeden.

die alle van't Coorn van het selfde Eyland gevoet werden/ ofte ten waer dat het een seer onvruchtbaer jaer viel/ als het wel geschiet/ dat sy als dan haer moeten behelpen met buyten landts Coorn/ ende dit principalijck om die Soldatẽ wille die sy op den hals hebben; Doch het is een verwonderinge dat het Coorn/ ende oock alle dinghen van het

Eylandt/ en duert niet [illegible] meer als een jaer/ ende wat boven t'jaer passeert [illegible] deucht niet meer/ ofte is van weynigh valeur/ ende om alsoo noch het Coorn te conserveren ende te bewaren/ soo moetment begraven vier ofte vyf Maenden onder die aerde/ waer toe elck burger zyn put heeft/ op een eyndt van de Stadt/ onder de wegh ofte straet/ die daer toe gheordineert is/ en een yegelijcken heeft syn merck op syn put staen/ is maer slechtelijc inde aerde ghegraven/ van binnen rondt/ en die aerde maer slechtelyck af ghesteken/ ende heeft boven een mont/ soo wyt datter effen een Man mach duer cruyppen/ waer toe is een steen gemaeckt als een decksel/ die daer op sluyt ende past. Dese putten syn sommighen daer twee ofte drie last Coorns moghen in gaen/ sommighe cleynder/ ander grooter/ naer dat een yeghelyck Coorn heeft/ alsoo haest alst Coorn gemaeyt ende ghedorst is; inde maendt van Julius doet een yeghelyck zyn Coorn in dese putten/ legghen daer wat stroy onder en ront om/ ende vullent alsoo/ oft half/ naer het haer te pas comt/ ende stoppen dan die putten met die steen ofte decksel toe/ en bedeckent als dan met aerde/ ende latent alsoo staen tot voor by Kersmis/ als dan haelt een yeghelyck zyn Coorn thuys/ die wil/ sommighe latent langher daer in ligghen/ ende halent allenexkens uyt als sy het van doen hebben/ ende t'Coorn is soo goet als sy't daer uyt halen/ als d'eerste ure dat sy't daer in doen/ hoe wel dat over dese plaets die ghemeen passagie van Carren/ Peerden/ ende Menschen is/ en dat het daer op regent/ nochtans en comter niet een drop waters in/ noch eenighe vochticheydt/ ende datmen het Coorn soo niet en begraefden/ en souden gheen vier Maenden konnen dueren/ ofte het waer altemael bedorven; Als syt die voorseyden tijt alsoo begraven ghehadt hebben/ soo duert het daer naer voorts het gheheele jaer duer/ ende bewarent als dan in kisten/ ofte maken een dinck ghelijck een tuyp van Riet-matten/ daer bewaertment in/ sonder eens te verschieten noch te verroerẽ/ ende blyft seer goet; Het meeste ghetijf dat sy in't Eylandt hebben/ ende den besten dienst zyn die Ossen/ ghelooft wel zyn die grootste ende schoonstẽ die in Christen-ryck gevondẽ werden/ met uyter maten ende verschrickelycke groote horens/ ende elcken Os heeft zynen sonderlinghen naem/ ghelijck menschen/ ende al gaen daer duysent by malcanderen in de wey/ ende datter een met zynen naem geroepen wert/ comt terstont uyt den hoop by zyn Heer die hem roept; Het landt is seer hoogh ende hievelachtigh/ ende in het schijnsel hol: want dickwils gaetmen over Berghen die van louter Steen-rootsen syn/ ende in't gaen soo ghevet van onderen eenghelupt/ ghelijck een Kelder/ so dat het schijnt op veel plaetsen eenighe holle ende verborghen/ Spelonken te hebben: waer door oock seer onderworpen is d'aertbevinghe/ ende alle dese Eylanden: want het daer een gemeen dinck is/ ende hebben dickwils aertbevinge/ ende oock hebben alle dese Eylanden meest al Vulcanos ghehadt: want men vindt noch op veel plaetsen/ als op Tercera, en Sant Michiel, sommighe plecken/ daer noch dagelijcks roock en domp uytgaet/ ende t'lant alomentom versenght en verbrant is; Desghelijcks plaetsen daer men water ofte Fonteynẽ vint/ daermen een Ey sieden mach/ al oft over een vyer hinck; Op't Eylandt Tercera drie mylen van Angra, is een Fonteyn op een plaets ghenaemt Gualva, dese heeft een proprieteyt dat alle het hout datter in valt/ converteert met lanckheydt van tijden in steen ende harde Clippen/ ghelijck ick selfs by experientie gesien hebbe/ van eenen boom die de helft van de wortel onder dese Fonteyn comt onder het water/ ende is gants in soo harden steen verandert/ als oft Stael waer/ ende d'ander deel van de wortel daer het water niet aen en raect/ is noch hout ende wortel/ ghelijck alle wortelen van boomen behooren te wesen; Het Eylandt heeft veel ende seer excellent hout/ insonder Cedren hout/ datter by so grooten menichten is/ dat men daer alle Schuyten en Carren/ en ander grove wercken af maeckt/ ende is het meeste branthout/ soo dat het wort ghehouden voor het minste gheachte hout datter is/ ende dat deur de menichte; Daer is noch een hout datmen heet Sanguinho, is seer schoon van rootachtighe verwe; noch een ander soorte dat sy noemen wit hout: want is van hem selfs soo wit als cryt; desghelijcx anders dat perfeckt geel is/ en altemael vande natuer/ sonder geverwt te wesen/ waerom woonen in Tercera veel fraeye werckliedẽn/ van Schryn-werckers die schoone dingen maken/ en seer meesterlijck/ als van Schrijftorien/ Boffetten/ kisten/ en ander duysent wercken/ die veel vervoert werden naer Portugael/ ende veel ghestimeert/ soo veel om die schoonheyt van het hout/ als om t'werck/ principalijc vãde vloot van Spaensche Indien/ die altoos daer hare verversinge comen nemẽ/ slijten seer veel van dit werck/ is wel van de beste ende curieuste datmen in Spaengien in Portugael maeckt/ hoewel dattet niet te gelijckẽ is by de Schrijftorien en constige wercken van Norenberch/ ende die contreyen: maer in het hout gaet alle ander plaetsen te boven; want crijghen oock met die voorseyde Spaensche vloten/ behalven die voornoemde houten/ duysent derley soorten van hout/ dat een wonder om sien is: want comt van alle coleuren/ diemen soude mogen versieren/ soo datment niet schoonder en soude mogen schilderen; Daer is een hout in't Eylandt Pico, 12. mylen van Tercera, datmen heet Teixo, is een heerlick ende Coninghs hout/ waerom het verboden is datter niemandt en mach af houwen/ dan van des Coninghs ofte zyn Officiers weghen; is een hout soo hart als yser/ heeft een coleur van binnen alst ghewrocht is/ gelijck root Camelot/ met die selde wateren/ ende hoe't ouwer wert ende meer gheuseert is/ hoe't schoonder van coleur wert/ soo dat het waert is om te estimeren/ ghelijckt oock ghedaen wert; alle dese Eylanden zyn bewoont vande Portugesen/ dan naer dese Trubbel in Portugael/ soo zynder Spaensche Soldaten op ghesonden/ met een Spaensch Governeur/ die hebbẽ alle fortressen ende sterckten beset/ ende in haer gewelt/ hoe wel datter die Portugesen gants gheen oncosten af en hebben/ noch eenigh overdaet af lyden: want worden dapper onder dwanck ghehouden/ soo datter niet een Soldaet en mach buyten die Stadt te landewaert in gaen/ sonder oorlof/ soo datmen vry en vranck het gheheele Eylandt mach deur reysen/ by daegh ende nachte/ al waert alleen/ sonder dat u yet quaets sal ghemoeten/ doch soo en willen gheen vreemdelinghen consenteren dat zy het Eyland om rijden om te sien/ welcke

Een wonderlijck verhael van't Coorn.

Hoe die op het Eylandt haer Coorn bewaren.

Hoe lang dat sy haer Coorn onder de aerde laten ligg[en].

Oorsaeck waerom dat sy het Coorn so lang onder d'aerde graven.

De Ossen zyn t'meeste gerijf van't Eyland.

Schoonheydt vande Ossen.

't Eylandt is de aertbevinghe onderworpen.

Sommighe plaetsen daer rooc en damp uyt gaet.

Vande cracht vãde Fonteyn Gualva.

Cedren met groote menichten.

Diversche schoone houten.

Veelderley schoone wercken gemaeckt in Tercera.

Duysent derley soorten van hout.

Beschryvinghe van het hout Teixo.

Van wie dat d'Eylanden bewoont [zyn].

Men mach uyt sonder sorgh dagh en nacht alleen door't Eylant reysen.

welcke oorde en is niet vande Spaengiaerts daer gebracht/ dan van de selfde Portugesen/ al voor den Trubbel/ sulcks noyt en hebben willen consenteeren/ en dat meer was/ assigneerden den vreemdẽ Man een seker straet/ om zijn coopmanschappen te vercoopen/ ende en moest uitewaerts verder buytẽ die straet gaen/ dat nu soo nau niet onderhouden wert: want moghen nu over die gheheele Stadt gaen/ ende het Eylandt binnewaerts: maer niet rontom om die Custe te besien/ dat ons vande Governuer ghegunt wert/ ende leenden daer ons zijn Peerden toe/ om alsoo t'gheheele Eylandt om te rijden/ ende alle fortressen te besien/ dat hedens daegs die eygen ende ingheboren Portugesen niet toe gelaten noch betrout en wert/ wy reden het Eylandt tweemael rontom/ dat hy ons gunde/ om particulier vrientschappe die wy met hem hadden/ ende ooc en konsten ons die Portugesen niet beletten/ om dat wy inden dienste ende factorye van des Coninghs goet laghen/ en dat sy ons soo goet als voor naturalen en inwoonders van Portugael hielden: want den Governuer hadde gheerne ghehadt dat ick hem het gheheele Eylandt uyt ghewórpen hadde/ om aen zijn Majesteyt te seynden/ waer van my excuseerde/ doch maecten hem die Stadt van Angra, met zijn Haven/ fortressen/ ende incomste/ het welcke hy na den Coningh sant/ wiens weergaey ende gelijckenisse men hier naer mach sien/ waer mede my den Governuer grootelijck gheaffectioneert was/ ende veel vrientschappen bewees/ wy hadden een Fransoys Coopman ende een Schot by ons in het logement/ die geern met ons soudẽ het Eylandt gaen besien hebbẽ: maer en consten noyt consent daer toe crijgen: want die Portugesen meenen datmen daer met het Eylant souden af teeckenen ende haer alsoo afhandigh maecken; Hier ende weder tot onse materie/ soo zijn het seer goede Eylanden/ van ghesonde lucht; Die cranckheyden die daer ghemeen zijn/ doch niet seer overvloedigh/ dan hier en daer een/ is een sieckte die sy heeten O Ax, dat is: die geraecktheyt vande lucht/ soo dat een persoon blijft somtijdts heel oft half lam/ oft van eenighe leden: desghelijcks een ander sieckte die sy heeten O Sange, dat is: het bloet dat eenen haestelijck over comt/ als een swelsel aende oogen/ ofte ander plaetsen van het aenghesicht ofte van het lijf/ ende comt soo root als bloedt: want is naer haer segghen louter bloedt; dit zijn twee sieckten ghelijck plaghen/ die daer de ghemeenste zijn/ ende causeert dat die Eylanden zijn seer windachtigh/ ende alle stormen ende tormentẽ onderworpen/ en zijn oock uyter maten vochtich/ welcke te vermoeden is een van de principaelste oorsake van dese twee plaghen ofte cranckheyden: want die winden zijn aldaer so sterck ende dangereus/ dat sy het yser ende steen vande huysen gantsendal op eeten/ ende in stof maken: want ick hebbe ghesien die yseren tralyen van een arm dick/ van het Coninghs Tol-huys/ ende die steenen altemael van uyt ghehouwen Clippen/ die de windt so verteert hadt/ dat het yser was van de dunte van een stroy ghewordẽ op sommige plaetsen/ desghelijcks de steen/ waer toe ghemeenlijck ghebruycken die gevels van de huysen te maken/ van steenen die sy onder die Zee ende het water/ aen dẽ oever van het Eylandt uyt trecken/ op die welcke de wint so geen cracht

Niemandt mach ront om het Eylandt gaen.

Jan Huyghen ontwerpt Angra voor den Governuer.

Een Schot en een Frans wert gheweygert 't Eyland om te gaen.

Wat de ghemeenste cranckheyt in't Eylandt is.

Vande sieckte diese O Sange heeten.

Oorsake van dese sieckten.

Wonderlijcke cracht van de winde in Tercera.

en heeft/ om te ver[...]. Ende dit Tol-huys en hadden doen n[...] boven de ses oft seven jaer niet ghetimmert gheweest/ altemael van nieus op; Het Eylant heeft behalven de twee Steden/ noch veel treffelijcke Dorpen/ als San Sebastiaen, Sante Barboran, Altares, Gualva, Villa Nova, ende veel ander Parochien ende plecken/ so dat het altemael meest bebout ende bewoont is/ behalven die plaetsen die woestende wildernissen zijn/ diemen qualijck can duer passeren/ hoe veel te meer bewoonen; Hare meeste onderhout ende principale neeringhe is/ ghelijck gheseydt is/ het Pastel/ te weten: voor die gheen die haer met coophandelingh generen/ ende die Boulieden die het maecken: maer het ander volck is te wachten op die vlote van Spaenschs ende Portugaels Indien/ van Brasilien/ Cabo Verde, Guyne, ende alle die contreyen die gemeenlijck comen aen Tercera, om verversinghe te halen: want leydt seer propies daer toe/ waer mede alle die inwoonders haer rijckelijck onderhouden/ ende alle hare waren/ so van haer hant-wercken als victualien in dese vloten verhandelen; ende alle die omligghende Eylanden comen als dan naer Tercera met haer waren/ om te vercoopen/ door welcke oorsaecke die Engelschen ende ander Zee-roovers/ haer altoos tusschen dese Eylanden onthouden/ wel wetende dat alle schepen door noots halven aldaer moeten aencomen/ hoe wel datter veel Schepen hedens daeghs die Eylanden om schouwen/ tot achterdeel van de Eylanden/ ende oock ongherijf van de Schepen; Van Tercera zuydt oostwaert aen 17. oft 18. mijlen/ leydt het Eylandt San Michiel, dat is byde 20. mijlen lanck ende is oock vol Steden ende Dorpen/ van Portugesen/ vande selfde lucht/ ende alle d'ander dingen als Tercera die principaelste stadt is ghenaemt/ Punta del Gada, al waer grooten handel geschiet vande Engelsche/ Schotten/ ende Fransoysen/ meer als in Tercera, oorsaecke van het Pastels weghen/ die daer meer valt als in gheen van alle d'ander Eylanden/ soo datter alle jaren ghemaeckt worden over die 200. duysent Quintalen Pastels/ heeft ooc groote abondantiẽ van Coorn-lãdt/ soo dat sy altemet alle die omligghende Eylanden helpen spijsen/ ten heeft oock geen Havens ofte Revieren/ dan die vlacke Zee/ ende hebbẽ noch minder beschutsel als die vã Tercera, dan en ligghen onder gheen bedwanck van fortresse/ ende moghen met alle winden haer anckers lichten/ ende ter Zeewaerts in loopen/ dat sy op de Ree van Tercera niet en mogen doen/ waerom oock die vreemde schepen liever naer Sant Michiel varen: want men en kanse niet bedwinghen/ dan als sy selver willẽ/ daer is ooc een Vaendel Spaengiaerden op een Casteel dat daer staet/ tot bewaringhe vande Stadt van Punta del Gada; Van het Eylandt Sant Michiel zuydtwaerts 12. mijlen/ leydt het Eylandt Santa Maria, dat is van 10. oft 12. mijlen in't ront/ ende heeft sonderlingh gheen handel dan van Pot-aerde/ dat die van de ander Eylanden aldaer halen/ ten heeft gheen Pastel/ dan is vol van alle victualie als Tercera, ende altemael bewoont van Portugesen/ hebben geen Spaengiaerts op: want is als Tercera, Clipachtich/ en qualijc om aen te comen/ waerom het die inwoonders genoech beschermen connen; Dẽ tijt dat ick in Tercera was/ so quam

S. Sebastiaen. S. Barbora/ Altares/ Gualva/ Villa Nova.

Om wat oorsaken dat de Engelschen haer tusschen de Eylanden houden.

Gelegentheyt van Sant Michiel.

Punta del Gada de principaelste Stadt van S. Michiel.

Waerom de Schepen liever in S. Michiel loopen dan in Tercera.

Groote van't Eylandt S. Maria.

Millort Commerlandt aldaer / om water te nemen / ende eenighe victualie te halen: maer twordt hem belet vande inwoonders / so dat sy hem veel volcx eñ hem selven wonden / ende moester weer af treckē sonder yet te bedryvē. Van Tercera n.n.w. aen 7. oft 8. mylē / leyt het Eylandeken genaemt Gratiosa, is maer 5. oft 6. mylē in't ront / een seer playsant eñ lieffelyc Eylandt / vol van alle vruchten eñ victualie / so dat het niet alleenlyck syn selven spyst: maer oock Tercera ende d'ander Eylanden met alle victualie voorsiet / eñ en heeft anders geē waren van coophādel; is bebout eñ seer bewoont vande Portugesen / ten heeft gheen Soldaten op / om dat het die oncosten niet en mach afworpē; Millort Commerlant quam daer dē tyt mynder residentie in Tercera, eñ ginck selver met 7. oft 8. persoonen op't Eyland / eñ eyschten een deel Vees / en Hoenderē / en ander victualie eñ Wynē / met ververssinge van water dat sy hem gewillichlycken gavē / waer mede weder daer uyt trock / sonder eenige schade te doen / waer van die inwoonders haer seer bedanckten / ende grootelycx prysen syn courtosie ende beleeftheyt; Van Tercera west noordwest 8. oft 9. mylen / leyt het Eylandt San Iorgie, heeft over die 12. mylen inde lenghte: maer is smal van 2. oft 3. mylen ten hoochsten / is woest ende berchachtich / heeft sonderlingh gheen handel / dan heeft oock sommigh Pastel / maer weynich: die inwoonders generen haer meest met Vee eñ landtbouwinghe / ende brenghen die lyftochtighe waren in het Eylandt Tercera te vercoop; oock heeft veel Cedren hout ende ander-soortē / dat van daer al naer Tercera ghebracht ende verhandelt wert / onder die Schryn-werckers / die alleēlijck woonen om die ghelegentheyts wille in Tercera; Van San Iorgie west zuyde west 7. mylen / leydt het Eylandt ghenaemt Fayael, dat heeft 17. oft 18. mylen in't rondt / is een vande beste Eylanden na Tercera, ende Sant Michiel, is seer abondant van alle victualie / ende Vee / en Visch / soo dat van dit Eylandt die meeste victualie / ende alle nootdruft dagheliicks comt / met gheheele Carveelen vol naer Tercera toe: heeft oock veel Pastel / soo datter veeltyts oock Enghelsche schepen varen handelē; Die principaelste Ree eñ plaets is de Stadt genaemt Villa Dorta; die schepen ligghen oock op die vlacke Zee onder't landt / ghelijck van alle d'ander Eylanden; by dese Stadt leyt een fortresse van weynigh importance / eñ om dat die inwoonders haer offreerden / het Eylandt te beschermen van alle aenstoot eñ vyandē / worden haer die Soldaten af ghetrocken / die daer op laghen: want claerhden dat sijse niet onderhouden noch logeren en mochten; den selfden tijt dat Millort Commerlant aen't Eylandt Gratiosa was / soo quam hy oock aen Fayael, al waer sy in't eerste bewesen een weynich resistentie te doē: maer door oneenicheyt die sy onder malcanderen hadden / lieten hem aen landt comen / die welcke het casteel raseerden / eñ sonckē al t'geschut inde Zee / eñ namen sommige Schepen eñ Carveelen / die daer op de Ree lagē / in somma namē provādē / en al dat sy wildē / en trocken daer weder van daē / waerom de Coninck die principael hoofden dede castigerē / eñ sont weder vande Soldatē van Tercera een Vendel knechten / met alle munitie eñ geschut / eñ rechten die fortresse weder op / om't Eylandt te beter te beschermen / sonder die Portugesen meer te betrouwen. op dit Eylandt zijnt meestendeel van de afcomste van Neerlanders / doch ghebruycken die Portugaelsche tale / om dat sy met haer van langen tyt vermengt / eñ onder een zyn ghecomen / ende die de duytsche tale verleerden / al verstorvē zyn; sy syn seer geaffectioneert tot de Neerlanders eñ vreemdelingē. Van Fayael 3. mylen suydoostwaert / ende van San Iorgie 4. mylen suydwest / ende van Tercera zuydt west ten westen 12. mylen / soo leydt het Eylandt genaemt Pico, welcke is over die 15. mylen lanck / is alsoo genoemt van eenen hooghen bergh / diemen Pico heet / die is vande hooghte dat sommighe meenen / dat sy die Pico van Canarien in hooghte te boven gaet / men canse dikwils alst claer weer is / op het Eylandt van Tercera soo perfeckt sien / al ofmen daer geen half myl af en waer / ende leyter meer als 25. mylen af: want is op het uyterste van't Eylandt van naer Fayael toe; men siet den top bovē inde clare lucht uytsteecken / ende onder is bedeckt vande Wolcken vanden Hemel / ende Orisont / waer door dit Eylandt seer vermaert is: is seer vruchtbaer van alle victualie / ghelijck Fayael, ende heeft seer veel houts / als Cedren ende ander soorten / ende dat costelijck hout Teixo; men bout hier altemet veel Carveelen ende cleyn Scheepkēs / door die abondantie van't hout / oock van hier proveren haer die andere Eylandē van hout / voorts is bewoont als d'ander / ende is hare handel met Vee ende landtbouwinghe: want heeft veel Wijns / ende is de beste van alle dese Eylanden / heeft de smakelijckste Oraengie-Appelen / die door die beste ghehouden worden van gheheel Portugael / waer door ghebracht werden in Tercera voor een present / ende worden seer gheestimeert / ende zijn naer mijn wetenschap die beste dien ick opt ghegheten hebbe / ende om dat die Stadt van Angra in het Eylandt Tercera het hooft ende regieringhe is / van alle die Vlaemsche Eylanden / so hebbe hem hier by willen voeghen nae het leven af gheworpen / met alle zijn straten / fortressen / ende Ree / ofte open Haven / met die bergen / ghenaemt Bresil, daermen de schilt wacht op hout van de Schepen / alles ghelijck het waerachtelick gheleghen is / naer mijn beste vermoghen afghetreckent.

Gelegentheyt van't Eyland Gratiosa.

Beschrijvinge vande overvloedicheydt van vruchten in Gratiosa.

Millort Commerland haelt provianda van Gratiosa.

Gedaente vā S. Iorgie.

Gelegentheyt groote / eñ gedaente van Fayael.

Deselfder vā S. Michiel.

Millort Commerland verderft het Casteel van't Eylandt Fayael.

De Fortresse wert weer op ghebout.

Wat volck dat Fayael bewoont.

Gedaente vā't Eylandt Pico.

Oorsaecken waerom Pico seer vermaert is.

Beschrijvinge van de vruchten van Pico.

Oorsaecke waerom Angra hier by gevoecht is.

Dat 98. Capittel.

Vande Eylanden van Corvo eñ Flores.

VAn Tercera west aē / tot het Eylandt genaemt Flores zijn 70. mylen / mach wesen ontrent 7. mylen groot / is oor bewoont vāde Portugezē / heeft sonderlingh geen waer / dan hebbende oock sommigh Pastel / is vol Vees ende ander lyftochten / het is voor een yeghelick open / wie daer wil comen / soo wel Enghelschen als andere: want d'inwoonders en hebben gheen macht om dat te beletten; een myl ofte soo noordtwaerts van dit Eylandt / leydt een cleyn Eylandeken van 2. oft 3. mylen in't rondt / ghenaemt de Corvo, heeft vande selfde inwoonders van Flores; tusschen dese twee Eylandekens onthouden haer ghemeenlicken / ende oor rontom die Engelschē / om te verwachtē alle schepen die van Westen comen: want dit zijn d'eerste Eylandē diemē comt soeckē ende verkennē / vā die na Tercera willē varē / waer door de inwoonders weynich prospereren:

't Eylandt Flores 70. mylen van Tercera / is 7. mylen groot.

't Eylandt Corvo leyt een myl van Flores / is 2. mylen groot / leydt open / [illegible] sy dagelicks berooft worden.

want

want sitten daer tot ghelieven van alle die haer willen besoecken / ende t'haer benemen ghelijck het dickwils gheschiet / doch om haer armoede / ende landt en goet niet te verlaten / moeten patientie hebben / ende hanghen den huyck met alle winden. Het Eylandt Tercera leydt op 39. graden / op die selfde hoochte van Lisbonen / ende leydt van Lisbonen verscheyden oost en west 250. Spaensche mylen / waer mede ghenoech geseyt is van de Vlaemsche Eylanden / diemen heet de los Assores. ende oock die dagheliicksе ervarentheydt / die ghenoech in kennisse heeft ghebracht: want nu oock veel van onse Natie bevaré worden / waer van zy ghenoech onder die ghemeene Coopluyden verbreyt zijn / hebbe alleenlijc dese corte verclaringhe willen doen / voor die gheen die haer in coophandelingh niet en generen / en voor die't niet bekent en is / om op't cort die particulariteyten van deselfden een yder ghemeen te maken / etc.

Tercera leydt op 39. graden op de selfde hoochte als Lisbona.

Dat 99. Capittel.

Van sommighe notable ghescheidenissen, den tijdt mijnder residentie in het Eylandt Tercera.

DEn tweeden October Anno 89. worden in't Eyland Tercera, in de Stadt ghenaemt Villa dan Praya, twee persoonen van den Blixem doot ghesmeten / wesende in het Velt dicht buyten de Stadt.

2. Vanden Blixem doot gesmeten.

Den negenthienden vanden selfdé quamen in Tercera veertien Schepen van Spaensch Indien / gheladen met Cochenillie, Huyden / Gout / Silver / Peerlen / ende ander waren / ende waren gheweest vijftigh inde compaengie / als sy uyt het Eylandt van de Havana scheyden / waer van in't uyt comen inde Canael 11. Schepen versoncken met torment / d'ander waren verstroyt ende van malcanderen ghescheyden met het onweer / des anderen daeghs daer naer quam noch een Schip vande selfde compaengie / dicht onder't Eylandt / om naer die Ree te loopen / ende gemoeten een Enghels Schip / dat maer drie Gotelingen op hadde / ende het Spaensche Schip wel twalf / zy vochten langhen tijdt dat wy het van't Eylandt saghen / soo dat den Gouverneur van het Eylandt derwaerts sondt twee Boots met Musketiers / om het Schip te ontsetten: maer eer zy daer by quamé hadden d'Enghelschen al in de grondt gheschoten / ende saghent voor ons ooghen te gronde gaen / met op staende seylen / sonder daer yet af boven te blyven / soo dat die Enghelschen noch ontrent dertich persoonen met de Capiteyn / daer af vechden in haer Boot / sonder een penninck aen goet / ende het Schip hadde wel over die twee hondert duysent Ducaten aen Gout / Silver / ende Peerlen in / die reste van het volck verdronck / die mochten wesen by de vijftigh persoonen / waer onder waren sommige Monicken ende Vrouwen / die de Engelschen niet en wilden bergen / ende het volck dat zy ghebercht hadden settense aen landt / ende voeren weer ter Zeewaert in. Den 17. daer naer / soo voeren die veerthien Schepen weder van Tercera naer Sevilien / naer dat zy voorsien waren van alle verversinghe / ende comende dicht by de Custe van Spaengien / werden van de Enghelsche

Comen 14. Schepen in Tercera uyt Spaensche Indien.

Noch een schip vande selfde compaengie wordt van de Engelschen in de grondt geschoten / daer een Gout en Silver in was 20. duysent Ducaten.

De boven genoemde 14. Schepen worden onder Spaengien ghenomen / en in Engelandt ghebracht.

Schepen (die daer laghen en wachten) genomen / uyt ghesondert twee die het ontliepen / ende worden altemael naer Enghelandt ghevoert.

In dese selfde daghen soo onthielt hem om dese Eylanden Millort Commerlande, met een Conincks Schip / met noch vijf oft ses andere Schepen / ende quamen dickwils soo dicht aen het Eylandt / ende die Ree van Angra loopen / datmen al zijn volck ghemackelijck conste ghetellen / ende kennen die op den overloop ginghen wandelen / sonder dat die van't Eyland opt naer hem schoten / wel moghende: want liepen altemet gheen Musket schoot ver van het Eylandt en die fortressen / onthielt hem in dese contreye over die twee Maenden / ende liep al omentom / ginck aen d'ander Eylanden / als aen Gratiosa, ende Fayael aen het landt / als wy inde beschrijvinghe vande selfde gheseydt hebben / ende nam veel Schepen ende Carveelen / dien hy al naer Enghelandt sondt / ende het volck weder op het landt setten / soo dat die vande Eylanden niet eens en dorsten het hooft uyt steecken / in dese selfde tijdt drie ofte vier daghen nae dat Millort Commerlandt in het Eylandt Fayael gheweest hadde / ende weder vertrocken was / quamen in het Eylandt Fayael ses Indiaensche Schepen / wiens overste was eenen Iuan Doryves. ende losten aldaer in het Eylandt veertigh millioené in Gout ende Silver / ende verjagen hare Schepen meerer haest dan de nootdruft / door vreese die zy hadden vande Enghelschen / ende zijn weder t'seyl ghegaen / ende ghecomen tot Sant Lucas in salvement / sonder perte ghemoeten / tot een groot gheluck van de Spaengiaerts / ende ongheluck vande Enghelschen: want gheen twee dagen daer naer dat het Silver en Gout weer gheladen en wegh was / quam Millort Commerlande daer weder voor by loopen / soo dat het scheen dat het Godt niet en wilden hebben / dat zy het creghen: want hadden zy't maer in't ghesicht ghehadt / soudense sonder twijfel overweldicht hebben / gelijck als die Spaengiaerts selfs bekenden.

6. oft 7. Schepen van Millort Commerlant / passeeren somtyts so na by het hooft ende Reede van Angra / dat een Musket conde beschieten.

4. daghe naer 't passeeren vã de Enghelschen / comt in Fayael 6. Indische Schepen / losten al daer 40. millioenen in Gout ende Silver.

Inde maendt van November / so quamen in Tercera twee groote Schepen / ende waren den Admirael ende Vice-admirael van de vloot van het Silver / die met torment vande vloot waren ghescheyden / ende hadden in groot perijckel gheweest van te gronde te gaẽ / soo dat zy't al pompende moesten boven houwen / soo dat zy duysent mael wenschten die Enghelschen te ghemoeten / ende souden haer gewillichlijcken alle het Silver (en al wat zy brochten) gegeven hebben / dat zy daer maer het leven ghesalveert hadden / ende hoe wel dat Millort Commerlande daer noch in de contreyen omentom liep / en ghemoetense noyt / soo dat zy noch naer lange moeyten geraecten op de Ree van Angra, al waer zy met alle haest ende neerstichєydt ghelost werden / ende ontladen over die vijf millioenen Silver / altemael in stucken van acht ende thien pondt groot / soo dat het gheheele hooft ende strant bedeckt lagh met silveren platen ende kisten / vol ghemunte Realen van achten / dat een wonder om sien was / elck millioen weert wesende thienmaels hondert duysent Ducatẽ / behalven noch die Peerlen / Gout / ende ander gesteenté die niet geregistreert en comen: den overstẽ oft Admirael vã dese schepẽ en vloot / met namen Alvaro Flores de Quiniones, die

De Admirael ende Vice-admirael vã Indien comen voor Angra.

Het heele hooft en strãt vã Angra lach vol Silveren platen / gelost in haest uyt dese Schepen.

die sieck was van het Morbo Napolitano, soo dat hy aen landt ghedraghen wert / waer van daer naer in Sevilla ghestorven is; Dese bracht Patente ende volle macht van zijn Mayesteyt / te wesen generael ende Oversten van de Zee / ende alle vloten ofte Schepen / ende van alle die plaetsen / van Eylanden ofte Landen daer hy soude moghen komen / waerom hem die Gouverneur van Tercera grootelijcks eerde / hebben onder haer ghesloten / siende die swackheydt van de Schepen ende oock het perijckel van de Enghelschen / datmen die Schepen souden met Soldaten in haer Convoy leegh seynden / naer Lisbonen ofte Sevillen / waer dat zy eerst kosten aen komen / ende adviseren zijn Mayesteyt van dat daer passeerde / eñ dat hy daer in wilden ordren gheven / om het Silver te doen halen / met goede verseker heydt ende ghelep / waerom den selfden Alvaro Flores aldaer bleef onder dexsel van het Silver te bewaren / ende niet te verlaten: maer was meest om zijn siecken / ende dat zy vervaert waren van de Enghelschen; Dese Alvaro de Flores hadde alleenlijck voor zijn porticuliere eyghendom / over de sestich duysent Ducaten aen Peerlen / welcke ons liet sien ende seyde ofmense hem wilden af coopen / ende in Specerie betalen / ofte met wissel brieven. Dese twee Schepen als voorseydt is / voeren met ontrent 3. oft 400. Mannen / soo van het volck van de selfde Schepē / als Soldaten om te convoyeren / ende creghen onder weegh eenen storm / so dat den Admirael op berste / ende te gronde ginck met volck met al / sonder yemant te berghen; Die Vice-admirael kerfde de masten / ende liepen by Setuval aen de Custe het Schip aen stucken / daer der sommige al swemmende af quamen / die de tijdinghe brachten / ende die rest verdroncken.

Die van Tercera seynden om ordre van de Coningh om't Silver uit te brengen.

Alvaro de Flores brengt voor 60000. Ducaten aen Peerlen uyt Indien.

De Admirael berst eñ gaet met volck met al te gront.

In dese selfde maendt quamen twee groote Schepen van Spaensch Indien / ontrent een half mijl van de Ree / van het Eyland Tercera, om in te loopen / ende gemoeten een Enghels Schip diese beyde te samen nam / schooten langhen tydt / soo dat wy't alle van het Eylandt saghen / ende om dat in Tercera seven ofte acht maenden verleden / daer een Enghels Schip gheweest hadde / dat op den naem van Fransoysen quam traffickeren / ende Pastel laden / en worden bekent / ende 'tselfde Schip gheconfisqueert / ende alle het goet vercocht van s'Coninghs weghen / ende het volck altemael ghevanghen / doch ginghen langhs die straten los / om haer kost te moghen met wercken winnen / ghelijck Slaven / om datse in het Eylandt ghenoech bewaert waren / ende soo veel als een ghevanghen huys is / hoewel dat zy noch in het leste alle die Bootsghesellen op een Sondagh achter den Berch / ghenaemt Bresijl af ginghen / al waer zy een Visschers Boot vonden / daer zy in spronghen / ende ter Zeewaert in roeyden / eermen 't ghewaer werde / ende voeren aen het Schip van Millort Commerlande, die tot alle haer gheluck daer voor by quam / ende ginghen met die Schepen anckeren / een half mijl van de Ree van Angra, by twee kleyne Eylandekens / welcke liggen ontrent een Bas schoot van het Eylandt / ende zijn vol Geyten / Bocken / ende Schapen / van de inwoonders van het Eylandt Tercera, dat dese Bootsghesellen wel wisten / waer door daer aen voeren met haer Boots / ligghende wel

De Engelsche nemen twee Schepē dicht by Tercera.

Oorsake waer om de Engelsche dees twee Schepē namē.

De gevangen Engelschen vlieghen in een Boot eñ varē wegh.

[illegible] Engelsche halen uyt twee [illegible] Schapen en Geyten.

ghemackelick aen het ancker / den gheheelen dagh / ende haelden daer soo veel Schapen en Geyten af / als zy van doen hadden / dattet die van de Stadt ende het Eylandt aen saghen / sonder daer teghens te doen / noch eens uyt te derven varen / aldus bleven alleenlijcken die Stuerman ende Coopman van het selfde Enghels Schip aen landt / die borgh ghestelt hadden; Desen Stuerman hadde een Swagher / zijn Huysvrouwen Broeder in Enghelandt / die de tijdinghe hoorden van het arresteerde ghevanghenis van zijn Swager heeft aen de Conincginne verworven dat hy mocht een Schip toe maecken / ende soecken zijn schade te verhalen op die Spaengiaerts / om eenighe van dien te krijghen / tot ransoen ende verlossinghe van zijn Swager / die in Tercera (als gheseydt is /) ghevanghen was; Dese was den selfden / die de twee Spaensche Schepen voor ons ooghen nam / staende den selfden Enghelschen Stuerman by my / siende het regiment aen: want mijn speciael kennisse was; Die Schepen ghenomen wesende die over die 300. duysent Ducaten rijck waren / sonden alle het volck aen landt / behalven twee van de principaelste Edel-luyden / die hielt hy by hem / om door haer middel zijn Swagher te rantsoneren / ende sondt den Stuerman van de Indiaensche ghenomen Schepen / met een Brief aen de Gouverneur van Tercera, hem declarerende zijn intentie / dat hy hem zijn Swagher soude leveren / soo wilden hy die twee Edel-luyden los ende vry laten / soo niet / meendese met hem naer Enghelandt te nemen / als hy dede: want den Gouverneur sulcks niet en begeerden te doen / segghende: dat die selfde Edel-luyden sulcks mochten requereren aenden Coningh van Spaengien; Desen Spaenschen Stuerman haddē wy by ons te gast / in presentie van den Enghelschen Stuerman / ende vertelden ons van haer verlies / ende prees seer die ordinantie ende manier van het vechten van de Enghelschen / ende oock dat zy met haer courtoiselijck geleeft hadden; Dese Engelsche Stuerman is oock noch opt eynde wegh geloopen / met een Fransoys Schip / sonder rantsoē ofte yet te betalen.

Wat Schip eñ wie dat de twee Spaensche nam.

Waerdye van beyde de schepen.

Hy seyndt een Stuerman met een brief aende Gouverneur van Tercera.

De Engelsche Stuerman loopt wegh.

Inde maent Januarij Anno 1590. quam in Tercera een Schip alleen van Spaensch Indien / ende bracht tijdinghe / hoe datter een vloot van 100. Schepen ghescheyden waren van het vaste landt van Spaensch Indien / ende waren met storm ghedreven op die Custe / diemen heet de Florida aen / waer zy alle ghebleven waren / ende dit Schip was daer alleenlijck afgecomen / al waer grooten schat ende volck ghebleven is / alsmen wel considereren mach / in somma datter rekeninge gemaect worde / dat van ontrent 220. Schepen diemē wist voorseker gescheyden waren van nieuw Spaengien / Santa Domingo, Havana, Cabo Verde, Brasilien, Guyne, &c. het jaer van 89. om naer Spaengien ende Portugael te komen / en zijnder maer veertien oft vijfthien af in salvement ghekomen / en alle die rest ghebleven / soo verdroncken / vergaen / ende ghenomen.

Een Schip van Spaensch Indien brengt tyding datter 89 Schepen ontrent Florida gebleven zijn.

Inde selfde maendt Januarij quamen in Tercera van Syvilia vijfthien ofte seshien Schepen / waren meest Neerlanders Vliebooten / ende sommighe Bertoenen die daer toe ghearresteert waren / quamen vol Soldaten / ende wel voorsiē van alle munitie om

Op wat tyd dat de Convoy in Tercera quam om 't Silver te convoyeren.

het Silver te laden/ en Alvaro de Flores over te brengen/ door bevel vande Coningh/ ende ghelijck alst in dese tydt aldaer inde Eylanden altoos meest stormt ende onweer is/ soo en dorsten die Haven ofte Ree niet wel kiesen want waeyden eenen overgaenden grooten storm/ soo dat sommighe Schepen die daer van haer gheanckert hadden/ moesten van noots weghen hare masten kerven/ ende waren in dryvent perijculen van te verliesen/ ende een Bisschaps Schip van de compaengie/ smeet teghens de wal aen stucken: maer het volck berchden haer al temael/ die ander schepen moesten de Zee houden/ ende liepen verstroeyt van malkanderen/ daer haer die wint wilden heen weyen/ tot den vijfthienden vande Maendt Martius/ soo dat alle dese tydt noyt eenen dagh was om te moghen ancke-ren/ ende op de Ree komen/ soo dat zy groote miserien passeerden/ ende ghenoech het Silver/ ende die Eylanden verbloecten; dese tormenten wat over wesende/ ghemoeten een cleyn Enghels Scheepken/ van ontrent 20. vaten/ het welcke door die grote windt alle zijn seylen niet voeren mocht/ soo dat zy het over vielen/ ende met gewelt in namen waer mede quamen naer die Ree toe ghestreecken/ met die Enghelsche vlagghe achter op het Schip/ met soo grooten hoochmoet/ al oft zy gheheel Enghelandt ghewonnen hadden: maer comende niet verre van de Ree om in te komen/ quamen hem twee Enghelschen jachten by/ die hem soo dapper wat achter gaven/ dat zy altemael misericordia riepen/ ende soudense sonder twyfel ghenomen hebben/ hadden zy hem een wijl voorder in Zee ghehadt: maer om dat zy haer terstondt onder die fortresse van het Eylandt begaven/ die oock begosten te schieten/ soo dat zy die Enghelschen moesten laten/ ende liepen weer ter Zee waert in/ ende hadden daer vijf of ses Man doot gheschoten; die ghenomen Engelschen saten al te mael ghevangen aen boeyen/ twee en twee ghekoppelt/ ende naer dat zy drie ofte vier daghen ghevanghen gheweest hadden/ soo was daer in het selfde Schip een Spaensch Vaendraghter/ die een Broeder in de vloot van Enghelandt verlooren hadde/ ende wilde als nu zijn verlies wreecken/ ende zijn vromicheydt thoonen/ aende ghevangen ende ghebonden Engelschen die in het Schip waren/ van het voorseyde Enghelsche jacht/ dat zy genomen hadden/ heeft een Poingiaert genomen/ ende is beneden onder het verdeck ghegaen/ daer die Enghelschen saten/ ende heeft daer ses aende ry doot ghesteecken/ ende twee ander dat siende/ om van zijn handen niet te sterven/ hebben malkanderen omhelst ende alsoo de armen om malkanderens lijf/ inde Zee ghesprongen/ ende alsoo verdroncken; dit feyt werde van alle die ander Spaengaerts seer versoeyt/ ende qualick af ghenomen/ hebben den selven Vaendragher naer Lisbonen ghevangen ghebracht/ ende de Coningh cententieerden datmen hem naer Enghelandt souden ghevanghen seynden/ op dat daer die Coninginne met souden handelen na haer believen/ dat noch van zijn vrienden verbeden wert/ doch beval datmen hem sonder ghenade souden onthalsen: maer wesende op den goeden Vrydag tot Lisbonen/ hebben alle de ander Capiteynen ende bevelhebbers soo veel vercreghen/ met bidden aen de Cardinael/ dat hy't hem vergaf/ welcke in het

De gecomen Schepen inde grooten noode vande storm/ sommige kerven haer masten.

De verstroyde Schepen nemé een cleyn Enghels Scheepken en brenghent tot Tercera.

Twee Engelsche jachten schieten tegen de Schepen by Tercera.

Een Spaensche vromicheyt teghens sommige ghevangen Engelschen.

Twee Engelschen springé in de Zee.

Vonnis en loon van de vromicheydt vande Spaenschen Vaendragher.

particulier hebbe willen verhalé/ om datmen soude verstaen die bloetgierigheydt ende vromicheydt vande Spaengiaerts/ alsse yewers die over handt hebben.

Die selfde twee Enghelsche Schepen/ die den Admirael van de vloot vervolchden/ tot onder die fortresse/ als voorseydt is/ liepen ter Zeewaert in/ ende gemoeté een ander Schip van de Spaengiaerts/ van de selfde Armade/ dat oock met het onweder versteecken hadde gheweest/ ende dit alleenlijck ghebracht daer van de gheheele vloot: want alle d'ander waren al weer op de Ree; Dit Schipken namen die Enghelschen/ ende setten het volck altemael aen landt/ sonder yemant leet te doé aen haer persoonen: maer hadden zy gheweten van dat daer ghepasseert was/ met die ghenomen Engelschen/ ghelooven wel souden haer wel ghewroken hebben aende selfde/ gelijck het oock daer naer menighen onnoselen heeft moeten verghelden; Dit Schipken dat die Enghelschen weerom namen/ was het selfde dat in Tercera aen ghehouden ende gheconfisceert was van de Engelschen/ die wegh liepen/ als boven verhaelt is/ ende was vercocht gheweest aen de Spaengiaerts/ die daer van Spaenschs Indien quamen/ waren daer met naer San Lucas ghezeylt/ daer het van de Hertogh mede arresteerden/ om het Silver te halen/ om dat het een vermaert jacht van seylen was/ wesende in zijn Meesters ofte Enghelschen handen: maer onder die Spaengaerts handen wast die slimpste van alle de vloot/ waer door weder genomen wert/ ende ghevoert naer Enghelandt/ daer het zijn Heer en toebehoorder weder creegh/ die daer haer gissinghe weynig op gemaeckt hadden.

Den neghenthienden Martius soo gingen die boven ghenoemde Schepen t'seyl/ wesende in ghetal neghenthien/ hebbende gheladen het Silver vande Coningh/ met den generael Alvaro de Flores de Quiniones, ende zijn gheselschap/ alte mael wel voorsien van alle nootdruft munitie/ ende Soldaten/ ende geresolveert om haer te verweeren/ ende te beschermen/ yet gemoetende tot den lesten Man toe/ als zy haer thoonden/ ende hoe wel dat zy haren cours naer San Lucas namen: maer die wint dreef haer naer Lisbonen/ die scheen haer met cracht te willen helpen/ ende in salvement brenghen/ hoewel Alvaro de Flores jeghens weer ende windt naer San Lucas wilde: maer ghedwonghen wesende van de windt/ ende van het requerement van zijn compaengie/ die hem protesteerden op alle schade ende interesse/ waer mede is inde Revier van Lisbonen ghelooppen/ van waer het Silver over landt ghevoert wert naer Sevilien: want aen de Cabo de San Vincente, laghen twintigh Enghelsche Schepen/ ende wachten op dese Armade/ soo dat zy daer souden recht inde handen ghevallen hebben/ hadde haer die windt plaets ghegheven/ ende mochten segghen dat die haer fanorable reyse verleent hadden: want haddé zy d'Enghelschen gemoet/ souden groot perijckel gepasseert hebben/ ende misschien weynich afgheeomen/ naer die vrees die haer bevangen hadde/ om dat haer die fortuyn in als jegens liep/ welcke ghenoech oorsaecke is om die Spaengiaerts beschroomt te maecken/ ende te contrarie die Enghelschen die haer victorieus vinden/ met een grooten hooghmoet/ stout

De Engelsche jachten nemé een Spaensch Schip/ ende seynden het volck aen lande.

Wat Schip dat het was dat de Engelschen namen.

Tijt wanneer de Schepen vá Tercera nae Lisbona t'seyl ginghen.

De windt brengt de Spaengiaerts teghen wil in behouden Haven.

Twintich Engelsche laghen by Cabo de Vincente en wachten de vloot.

stout ende coragieus thoonen / seynde dat alle hare aenslaghen gheluckelijck af loopen / waer mede Heer ende Meester van de Zee zijn / ende op niemandt en passen / alst wel blijckt / en deenen eensdeels in dese memoriael verstaen mach.

Een Sterre met een steert.

Inde maendt Martius Anno 90. worden ghesien in het Eylandt Tercera een Comeet / ofte Sterre met eenen steert / ende duerde 4. nachten lanck / streckende die steert naer het Zuyden.

Een Carveel vol lijftochten vergaet by Angra.

Inde maendt vande Meye / quam hier in Tercera in de Haven ofte Ree van Angra, een Carveel van het Eylandt Fayael, ghéladen met Ossen / Schapen / ende Hoenderen / ende ander lijftochten / en vol volck / ende door tormente brack het Kaer / soo dat zy van de Zee om ghesmeten worden / waer van verdroncken drie Kinderen ende een minder Broeder alle d'ander menschen berghden haer met swemmen / ende hulpe van het Lande / ende voorts alle het Vee ende Hoenderen / quamen verdroncken aen landt / en den minder Broeder werden met grooter Processien ende Koorsen-hoeden begraven / ende hielden hem voor een Santo, om datmen hem doot vischte met zijn ghetijt-boeck in zijn armen / waerom hem een yegelijck voor een mirakel quam besien / met een groote offerhande / om stil Missen te segghen.

Een Minne Broeder verdronc en wert heerlic begraven.

Schrijven uyt Spaengien aende Governeur van 12. Enghelsche Schepen.

Den eersten Augustus quam schrijven aen de Governeur van Tercera, uyt Portugael ende Spaengien / hoe datter over twee jaren verleden uyt Enghelandt ghezeylt waren / 12. wel ghemonteerde Schepen / met resolutie te reysen seven van dien naer Portugaels Indien / ende d'ander vijf naer Malacca. van welcke vijf zijn ghebleven twee / in het passeren vande Estrecho van Magallianes, ende die resterende drie zijn by het landt van Malacca ghelopen : maer wat zy daer uyt gherecht hebben / en was geen schrijven af / d'ander seven zijn ghepasseert die Cabo de bona Esperança, ende ghearriveert in Indien / ende liepen naer die Custe van Malabar, al waer namen ses Fusten van de selfde Malabaren : maer lietense weer loopen / desghelijcks namen twee Galeyen van de Turcken / die uyt die Estrecho van Mecca, ofte het roode Meer quamen / die zy oock weder haren sack gaven / ende hebben haer Schepen ghéladen met Speceryen / ende zijn weder over ghegaen / vervolghende haren wegh : maer waer ende op wat plaetsen dat zy die ladinghe ghedaen hebben / en hebbe noyt die claerheydt konnen weten / dan alleenlijck dat dit alous ghescreven is gheweest van de Governeur van Indien / ende ghesonden over landt naer Venetien / ende van daer naer Madrid.

De engelsche nemē 2. Turcsche Galeyen die uyt 't roode Meer comen.

Die van Tercera ersiende 23. Engelsche Schepen in 't ghesicht / daer Furbischer de overste van was, om te wachtē op de vlote van Spaenschs Indien / de Enghelschen seynden te gesante met een Trompetter aen die van 't Eylandt Fayael / wort doot ghesmeten.

Den sevensten Augustus / soo quamen in 't ghesicht van Tercera een Armade van de Enghelschen / waren in als twintigh Schepen / ende vijf van dien Conincgins Schepe / waer van was overste eenen Marten Furbischer, ghelijck wy daer naer verstonden / ende quamen met intentie om te verwachten die vlote van Spaenschs Indien ende die Schepen van ander weghen van westen / het welcke die van het Eylandt in groote beroerte stelden / ende die van het Eylandt Fayael principalijck : want die Enghelschen sonden daer een Trompetter aende Governeur / en deden hem eysschen Wijn en vleysch / ende ander lijftochten / om haer ghelt ende met goede vrientschap / die van Fayael en gavense niet alleen gheen ghehoor : maer schoten daer en boven den Ambassaet ofte Trompetter doot / dat die Engelschen seer qualijck namen / ende ontboden haer dat sy souden op haer hoede wesen : want zy meenden haer te komen besoecken / wast haer lief ofte leet / den Governeur dede haer antwoorden dat hy daer was van zijn Majesteyt van Spaengien wegen / ende dat hy zijn best soude doen / om dat te beschermen ghelijck hy gheobligeert was : maer daer en volchden niet naer / doch die van het Fayael waren wel dapper bevreest / ende deden aen die van Tercera assistentie eysschen / ende die van Tercera sonden haer sommighe Barcken met Buscruyt / en ander munitie van oorloghe / oock veel Busschuyt / en ander nootsakelijcke dinghen.

Den dertighsten Augustus creghen sekere tydinghe uyt Portugael / hoe datter uyt die Carunho waren ghevaren tachtentich Schepen met victualie / munitie / ghelt / ende Soldaten / naer die Custe van Bertangien / tot assistentie van de Catholijcken / ende Liguers van Vranckrijck / teghens de Coningh van Navarre.

Coninck tydinge datter 80. Schepen met victualie ende anders tot assistentie vā de Liguers tegen Navarre de Catholijcke gheuaert waren.

Op den selfden tijdt komende twee Neerlandtsche Hulcken uyt Portugael naer Tercera, vonden ter halver Zee vier Conincgins Schepen / waer van was overste Meester Iohan Harckles, dese haelden die Hulcken aen : maer lieten haer weer los / sonder yet te misdoen / welcke gaven tydinghe hoe dat elck Schip hadde by de 80. stucken gheschuts op / ende dat Capiteyn Draecke lagh in het Canael van Engelandt / met veertigh Schepen / wachtende op die Armade van de Carungia : ende oock saghen aen de Cabo de San Vincente, ander tien Enghelsche Schepen / om ofter eenige Schepen eschappeerden / van de Eylanden / die aldaer waer te nemen, met dese tydinghe bleven die van de Eylanden wel dapper verbaest : want vreesden soo zy die Spaensche vlote misten / ende geen buyt en creghen / dat zy 't dan op die Eylanden souden willen verhalen / om niet ledigh thuys te keeren / waer door dappere ende ghestadighe wacht hielden / met advijse aende Coningh van datter passeerden.

2. Hulcken brengē tydinge dat de Coningins schepē elck 80 stucken ghescheuts hebben.

Houden dapper wacht op Tercera.

Den eersten September quam in het Eylandt San Michiel, een Portugees jacht van Brasilien / uyt die Haven van Pernanbuco, die bracht tydinghe hoe dat in Pernanbuco ghearriveert was / den Admirael vande vlote van Portugaels Indien / ende om dat hy 't Eylandt van Santa Helena ghemist hadde / moest van noots weghen Pernanbuco nemen / hoe wel dat de Coningh sulcks op groote pene verbiet / om die worm die de Schepen beschadighen : Dese Admirael met namen Bernaldijn Rybeiro, was het verleden jaer van 89. uyt Lisbonen naer Indien ghescheyden met vijf Schepen / waer van maer vier in Indien quamen / ende van het vijfde en is noyt meer tydinghe af ghewecst / vermoedende dat het verloren is. de ander vier quamen behouden in Portugael / hoe wel dat den Admirael seer schadeloos quam / om dat hem twee Enghelsche jachten ghemoeten / die langhe tijdt jeghens hem vochten / ende doodden hem veel volcks / doch is behouden over ghecomen.

Een Barck brengt tydinge van de Admirael van de vlote van de Indien.

4. Schepen van oost Indien comen te Lisbona / daer de Admirael seer beschadicht af quam door 't bestrijden der Enghelschen.

Den vijfden van de selfde maendt / quam in Tercera een Carveel van het Eylandt de

Corvo-

50. Beroofde brenge tydinge tot Tercera vande Engelschen / en hoe sterck dat sy syn.

Corvo, ende bracht wel vijftigh persoonen die berooft waren vande Enghelschen/ die sy op de Corvo aen gheset hadden/ ende waren van een Schip van Spaenschs Indien/ gaven tijdinghe hoe dat (behalven haer) die Enghelschen noch ander vier Schepen genomen hadden/ ende een Carveel met des Coninghs van Spaengien advyse/ voor de Schepē van Portugaels Indien/ ende waren wel by de veertigh Enghelsche Schepen vergaert/ met die sy genomen hadden/ soo dat haer met een Barck en outginck/ oft het quam haer al in handen/ waerom die Schepen van Portugaels Indien/ en dorsten die Eylanden niet besoecken/ dan liepen in de hooghte van 40. ende 41. graden/ en van daer naer Lisbonen/ schouwende desghelijcks die Cabo de San Vincente, sonder dat hadden qualijck behouden reys konnen doen: want het over al bedeckt was van de Enghelschen/ waer door de Coningh dede de vlote adviserē/ die inde Havana lagh van Spaenschs Indien/ om naer Spaengien te komen/ dat sy daer dat jaer souden vertoeven/ tot het ander jaer/ om het perijckel dat daer was van de Enghelschen/ welcke was tot grootē achterdeel en onkostē van de selfde vlote: want die Schepen daer ligghen en vergaen/ en eeten malcanderen op door de menichte van het volck/ ende gebreck van alle dinghen/ so datter veel Schepen een ende een haer liever wilden avontueren/ dan daer te ligghen wachten/ die altesamen in de Engelschen handen raeckten/ waer van veel van het volck op het Eylandt Tercera ghebracht wert/ daermen eenen gheheelen dagh anders niet en siet/ als gerooft volck comen/ van d'een Schip voor en d'ander naer/ dat een jammer om sien is/ die dan niet en doen dan vervloecken die Enghelschen/ ende haer fortuyn/ ende die gheen die oorsake hebben gheweest/ d'Enghelschen tot oorloghe te verwecken/ ende van de weynighe remedie die daer des Coninghs Officieren van Spaengien in stellen.

De Coningh beveelt de vloot in Havana te blyven om de Engelschen.

De Engelsche doen groote schade onder de Spaensche vloot.

Den 19. van de selfde maendt/ quam in Tercera een Carveel van Lisbonen/ met een Officier van des Coninghs weghen/ om te doen laden het gesalveert goet/ ende Specerien van het Schip van Malacca, waerom wy daer laghen en wachten/ ende daer was uyt die Carunha vertrocken Don Alonso de Bassan, met veertigh groote oorlochs Schepen/ om te komen aende Eylanden/ die vlote van Spaenschs ende Portugaels Indien te verwachten/ en souden met een het goet van het Schip van Malacca laden ende convoyeren/ tot die Revier van Lisbonen: maer wesende sommighe daghen onder weghen/ altoos met contrarie windt/ en consten aen de Eylanden niet comen/ dan alleenlijck twee Schepen/ die van de Armade versteken waren; doen dese de Armade inde Eylanden niet en vonden/ zijn weder ghekeert om haer te soecken/ binnen dese tijden veranderden den Coningh van sin ende raet/ en heeft die vlote van Indien doen vertoeven/ als geseydt is/ waerom deden adviseren aen Don Alonso de Bassan, dat hy weder soude keeren naer die Carungia, dat hy terstondt dede sonder yet uyt te rechten/ noch eens aen de Eylanden te ghenaken/ dan alleenlijck die voorseyde twee Schepen/ wel wetende dat die Enghelschen by het Eylandt de Corvo laghen: maer en besochtense niet eens/ liepen weder in de Haven van de Carunha, al waer sy van dit jaer niet eens weer uyt en keken/ waer mede ons goet te schepen/ van het Schip van Malacca, weer opgeschorst wert/ tot een beter conjunctie/ en moesten patientie hebben per forz.

De Cardinael comt tot Tercera om 't ghesalveerde goet te Schepē/ &c.

De vloot ghesonden om de Spaensche vloot te convoyeren.

De gesonden vloot weerom ontboden sonder yet uyt te rechten.

Den 23. Octobris quam in Tercera een Carveel/ met advijs uyt Lisbonen/ brenghende tijdinge hoe dat van vijf Schepen/ die van dat selfde jaer van 90. uyt Lisbonen nae Indien ghevaren waren/ de vier waren wederom ghekeert in Portugael/ naer dat zy vier Maenden uyt hadden gheweest/ ende den Admirael/ waer op den Viçorey Mathias Dalburkercke was/ die alleenlijck ghepasseert was naer Indien/ ghelijckmen naemaels tijdinghe van de selfde over lande creegh/ wesende wel elf maenden onder weegh sonder land te sien/ ende quamen met groote desolatie tot Malacca, ende hem waren af ghestorven 280. persoonen/ na inhouden van een memoriael/ dien hy selfs gheschreven hadde aende Cardinael tot Lisbonen/ met name ende toename van de overleden persoonen/ met het succes van alle zijn trabalio/ ende miserie die sy ghepasseert hadden/ welcke was alleenlijck gheschiet/ om dat hy het Gouvernement van Indien niet en soude verliesen/ waeromme ghesworen hadde te blijven/ ofte in Indien te comen/ ghelijck hy oock dede tot achterdeel van zijn mede ghesellen/ die het met haer leven becoopen moesten/ ende dat deur ghebreck halven/ alsmen ghenoech can vermoeden: want hy wist wel/ hadden hy weer naer Portugael ghekeert/ als d'ander Schepen/ souden ghecasseert hebben geworden/ van zijn regieringhe van Indien/ om datmen van hem dapper begost te murmureren/ van zijn vermetenheydt ende hoveerdye/ onder andere eeren hadden doen schilderen achter aent schip/ boven die Galerye/ die Fortuyn/ eñ zijn selven daer by/ met een stock in zijn handt/ als dreyghende die Fortuyn met dese woorden; Queroque Vencas, dat is: ick wil dat ghy verwint: dat van de Cardinael/ ende anderen Edelen die hem ghelevden/ om hem te eeren tot aen het selfde Schip/ die het selfde lasen/ ghehouden wert voor een hoveerdighe sotticheyt/ het welcke niet vreemts en is onder die Natie van Portugael: want moeten altoos boven alle ander de Sot uyt de mouwe laten kijcken/ principalijck als sy eenich bevel hebben: want dese Mathias Dalburkercke hebbe ick ghekent in Indien/ wesende Soldaet ende Capiteyn/ ende was geacht en geestimeert voor een van de beste/ ende van een yeghelijck seer bemint: want hy weers hem seer ootmoedigh met een yeder/ soo dat sy alle seer haeckten naer hem/ om Viçorey te wesen: maer doen hy nu vande Coningh die Patente eñ volle macht van het Gouvernement wech hadde/ veranderden soo van conditie/ dat sy hem al begosten te vreesen ende te lasteren/ door zijn opgheblasentheyt/ al eer hy uyt Lisbonen t'seyl ginck/ ghelijckmen dickwils aen veel persoonen siet ghescheiden/ in verhooginghe van state en officien.

Tydinghe in Tercera vã de Indische vloot.

Op el Schip storven naer Indien varēde 280. menschen.

Oorsaecken waerom den Gouverneur alleen voorts voer na Indiē.

Een schildery achter 't schip vande Gouverneur.

Verhael vãden Gouverneurs manieren/ eer hy Gouverneur was.

Oorsaeck van de veranderinge vande Gouverneur.

Den 10. Januarij Anno 1591. quam in Tercera advijs van Portugael/ hoe dat die Enghelschen ghenomen hadden een Schip/ dat die Coningh naer Portugaels Indien sondt/ met advijs voor die Viçorey van het weder keeren van de Schepen/ ende om dat die Schepen wederom waren gecomen/ soo was dit Schip soo vol goets ghestout/ alst gaen

Tydinge dat d'Engelschen een Schip ghenomē hadden.

Waerdye vā ghenomen Schip.

De Capiteyn van't genomē Schip wert ghevanghen.

Noch 2. schepen vāde Enghelschen ghenomen.

gaen mocht / ende hadden alleenlijck in contant ghelt 500. duysent Ducaten / in Realen van achten / behalven ander waren / liep die Revier uyt van Lisbonē / de maent van November van het jaer 90. eñ gemoeten die Engelschen / daer het een wijl met vocht: maer wert in't leste ghenomen / ende naer Enghelandt ghebracht / met het volck met al / doch werden aldaer vry ende los ghegheven / haer persoonen alleenlijck / ende quamen tot Lisbonen / al waer die Capiteyn gevangen wert: maer hy gaf zijn ontschult / en werden weder los ghelaten / al waer ick hem selfs ghesproken hebbe / die't ons vertelde; Desghelijcks namen inde selfde tijdt een Schip dat van de Myna quam met Gout ghelanden / ende noch twee Schepen die met Peper eñ Specerien naer Italien soudē varen / weert wesende die Peper alleenlijck 170. duysent Ducaten / alle welcke worden naer Enghelandt ghebracht / en vry buyt ghemaeckt.

Een groote aertbevinghe / in't Eylandt S. Michiel.

Villa Franca valt door de aertbevinghe neer / eñ doot veel volcks.

Groote Donder ende Blixem.

Groote aertbevinghe in Tercera.

Inde Maendt van Julius Anno 91. soo isser een aertbevinghe geweest in het Eylant van Sante Michiel, welcke duerden van de 26. tot den 12. Augustus / soo dat van alle dese tijdt / niemant en dorst inde huysen blyven / ende vloden altemael in't Velt / met vasten en bidden / ende groote ghekerm: want daer vielen veel huysen ter neder / ende een Stadt ghenaemt Villa Francka, worden bynaer gheheel geraseert / alle die Cloosters ende Huysen onder die voet / waer sommigh volck versmoorden / het landt is op sommige plaetsen op gegaen / ende die Clippen van de een plaets op d'ander verandert / en sommighe ghebercheten ghevallen ende gheraseert / en was soo grooten schuddinghe ende beven / dat die Schepen die op de Ree laghen / ende die Zee beefden ende schudden / al oft hem die werelt wilden om keeren; oock soo isser een Fonteyn uyt d'aerde ghesprongen / die vier daghen vloeyden seer schoon ende claer water / en daer naer weer toe stopte; Desgelijcks hoordemen soo grooten gherucht van Donder / eñ geraes onder die aerde / dat het scheen alle die Duyvelen daer vergadert te wesen / soo datter veel van vreesen beswijmden ende storven; Desghelijcks beefden het Eylandt Tercera tot viermaels toe / dat het scheen hem om te keeren: maer daer en ghescheide sonderlingh gheen schade; Dese aertbevinge is in dese Eylanden seer ghemeen / soo dat twintigh jaer voor dees tijdt / ghesehieden een ander aertbevinghe / dat eenen hooghen bergh / welcke leydt by de selfde Stadt van Villa Francka, boven verhaelt / half af storten / ende bedeckten die gheheele Stadt met aerde / ende versmoorden veel menschen.

Tijt wanneer de Coninghs Armade in Tercera quā.

Oorsake waerom de Armade in Tercera quam.

Den 15. Augustus is ghecomen in Tercera des Coninghs Armade uyt Farol, wesende in als 30. groote Schepen / so Bischapers als Portugesen en Spaengiaerts / ende noch thien duytsche Vlieboten / die in Lisbonē gearresteert waren / om de Coningh te dienen / behalven ander cleyne jachten ende Pataxos, die quamen tot dienste vande Armade / om af en aen te loopen / ende alle dinghen te ontdecken; Dese Armade quam om te verwachten en te convoyeren die vlote van Spaensch Indien / ende die Vlieboten waren gheordineert om in die weyerom reys het goet van het verloren Schip van Malacca in Tercera te laden / ende dat te convoyeren tot Lisbonen.

Wanneer dat de vloot in Corvo quam.

De Vice-admirael vande Engelschen loopt alleen onder de Spaensche vloot.

Vertellinghe wat hy uytgerecht / eñ hoe hy verwonnen wert.

Den Vice-admirael geschooten.

Verhael vande leste woorden van Richart Groenvelt / Vice-admirael vande Engelschen.

Richarts groote stantvasticheyt.

Den 13. September is die voorseyde Armade ghecomen by het Eylandt vande Corvó, al waer laghen die Enghelschen met ontrent sesthien Schepen / ende verwachten die Spaensche vlote / waer van sommighe ofte meestendeel ghecomen waren / ende hadden daer al eenen hoop af ghenomen; als sy nu des Coninghs Armade saghen / die so machtich was / heeft den Admirael Thomas Hauwer, oversie van de Enghelschen / bevolen datmen geen Schepen en souden aen vallen / noch van hem scheyden / sonder zijn bevel / des niet jeghenstaende / soo is den Vice-admirael Richert Groenvelt, met het Schip Revenge ghenaemt / ghelopen onder alle die Spaensche Armade / ende heeft rontom af gheschoten / ende groote schade ghedaen / meynende dat hem die ander van zijn compaengie ghevolcht souden hebben / dat sy niet en dedē / dan lieten hem inden noot / en gingen deur / d'oorsake daer van en weetmē niet; Dit die Spaengiaerts siende / clampten hem met seven oft acht Schepen teffens aen boort / ende hy hielt noch alsoo teghens / al vechtende / meer als twaelf uren lanck / ende schoot twee Schepen in de grondt / te weten: een dubbelt Vlieboot / dat noch speldernieu was / van ses hondert vaten / ende was den Admirael van de Vlieboten / het ander was een Bischapers Schip: maer zijn in het leste overweldicht / duer die menichte / ende hebbent in genomen / ghenoech met haren schade: want hadden verloren / so verdroncken als inde furye doot ghebleven / over die 400. persoonen / ende van de Enghelschen by de hondert / wesende den selfden Groenvelt binnen in zijn hersenen geschoten / waer van daer naer storf. Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade / al waer hy verbonden wert van de Spaensche Chirurgijn: maer Don Alonso en wilden hem noyt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Eel-mannen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck / ende waren verwondert van zijn stantvasticheydt / ende groot hert: want en bewees noyt eenich ghelaet van flaeuwicheyt / noch veranderinghe van wesen / ende ghevoelende die ure ghecomen wesende / vā zijn doot / heeft in Spaensch ghesendt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van gheest: want volbrynde mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort / die ghevochten heeft voor zijn landt / Coninginne / gheloof / ende eere / waermede mijn siele blijde uyt dit lichaem scheydt / ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vroom Soldaet / die ghedaen heeft al wat hy gheoblegeert was: maer die ander vā mijn compaengie / hebben ghedaen als verraders ende Bloet-honden / waer van alle haer leven sullen gevitupereert werden / ende eene eeuwelijcke schandelijcke naem nae laten / dese woorden volbrynt wesende / heeft zijnen gheest ghegheven / met een groote stantvasticheyt / soo datmen noyt eenighe wesentlicke veranderinghe aen hem conste bemercken / van bezwaernisse / doot wesende / is terstondt in de Zee ghewporpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Eelman in Enghelandt / en hadden groote jaerlijcxe incomsten / van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste / ende geaffectioneert tot oorloge ende

tyrannie/ soo dat hy uyt zijn eyghen motijf/ hem offereerden tot des Conincgins dienst/ soo dat hy veel vrome feyten bedreven hadde/ ende was seer ontsien in alle die Eylanden/ ende vã een yegelijck bekent/ dock was wreet van conditie/ waerom hem zijn eyghen volck haeten/ om zijn tyrannicheyt: ende ontsagen hem grootelijcks/ want doẽ sy eerst inde vlote ofte de Armade quamen/ hadden altoos haer groot seyl inden rant/ ende mochten gemackelijck ghenoech ontseylt hebben: want was een vande beseylste Schepen van Enghelant; Die Schipper siende dat haer d'ander gheselschap niet en volchden/ beval men soude het groot seyl los snijden om te ontseylen: maer Groenvelt dreychden hem/ ende al die in het Schip waren/ soo daer yemandt handt aen floech/ dat hijse soude doen op hanghen/ door welcke oorsake moesten vechten/ ende genomen werden/ hy was soo hart van complexie dat het altemet ghebeurden als hy d'ander Capiteynen by hem te gast hadde/ dat hy voor een fraeyicheyt/ drie oft vier Roomers die Wijn uytghedroncken hebbende/ de Roemer tusschen zijn tanden nam/ ende aenstucken knaeuden/ ende alsoo in swelchden/ dat hem het bloet by de mont uyt liep/ sonder daer eenich letsel meer af te hebben/ ghelijck my gheloofweerdighe persoonen vertrocken hebben/ die het hem selven sien doen hebben/ by meenige reysen; Die overghebleven Enghelschen/ te weten/ die Capiteyn van de infanterye/ ofte Soldaten op het selfde Schip/ ende die Schipper/ ende ander/ worden gedeelt op die Schepen/ die sy genomẽ hadden/ ende daer soude by naer een nieuw ghevecht op ghereesen hebben/ tusschen die Biscaijers ende Portugesen: want elck wilde die eere hebben van die het eerst aen boort ghelandt hadden/ so datter groote questie ende geschille om was: want d'een nam die vlagghen/ d'ander die Standaerten/ ende de Capiteyn/ ende soo hielt een yegelick het zijn; Die schepen die sy geabordeert hadden/ waren gants ende gheheel ontstelt en ghebroken/ ende hadden veel ghequetsten/ waerom ghedwonghen waren te comen aen het Eylandt Tercera, om haer weder te repareren/ daer comende/ door nieuwicheyt ginck ick met mijn Camarade die Schepen besien/ om te vernemẽ hoe het gepasseert was/ ende quamen by't schip/ welcke was eenen grootẽ Biscaijer/ een van de twaelf Apostelen/ wiens Capiteyn was eenen ghenaemt Bertandono, die Generael geweest hadde vande Biscaijers/ inde vloot naer Enghelandt; dese ons siende heeft ons boven inde Galerye doen roepen/ alwaer ons vriendelijck ontfinck ende nooden: want sat en hielt noch maeltijdt/ met den ghevanghen Enghelschen Capiteyn/ die by hem sat en at/ in't zwert fin veel ghecleet: maer en wist ons niet te vertellen: want anders gheen spraeck en const/ als Enghels ende Latijn/ het welcke Bartandono oock een weynich sprack/ hy verworf vande Governeur/ dat hy aen landt mochte comen/ met zijn ghewéer op zijn zijde/ ende was in ons logement/ by een Engelsman/ die op het Eland onthouden was van het Schip/ waer van die Bootgesellen wech waren ghelooopen/ als voren ghesent is; Den Governeur van Tercera nooden hem te gast/ ende deden hem veel eere aen; Desghelijcx quam die Schipper aen lant/ met oorlof van Bartandono, ende was in ons logement/ hadden wel thien oft twaelf wonden ende quetsueren/ soo op het hooft als in het lijf/ waer van daer naer tusschen d'Eylanden ende Lisbonen ghestorven is; De Capiteyn schreef eenen brief/ waer inne verhaelden alle die ghescheidenisse in het particulier/ eñ liet dien aen den voorseyden Enghels Coopman/ die met ons ghelogeert was/ om die te bestellen aenden Admirael van Enghelandt; Dese Capiteyn daer naer tot Lisbonen comende/ worden wel ontfangen/ ende gants niet misdaen: maer met goet gheley ghesonden naer Sentuval, ende alsoo weder naer Engelant/ met alle d'ander ghevanghen Enghelschen.

Die Spaensche Armade bleef by het Eylandt de Corvo, om die rest van de vlote te vergaderen/ tot het leste van September/ soo datter by een quamen over die 140. Schepen/ soo vande Indiaensche vlote/ als vande Armade/ dus by den anderen wesende/ om alsoo in goeder gheselschap weder naer Tercera te comen/ soo isser metter haest ende subijtelijck een soo grooten storm ende onweer op ghecomen/ dat die van de Eylanden affirmeeren/ by menschen ghedencken sulcx noydt te voren ghesien/ noch ghehoort en hebben: want ten scheen anders niet dan of de Zee het Eylandt Tercera souden in ghezwolgen hebben: want het water spronck boven op die Clippen ende het landt/ dat so hooch is/ dat het een grouwel is om af te sien/ op dese plaetsen quam de Zee eñ worden levende Visschen op geworpen/ en dese tormente en was niet alleen een ofte twee daghen met eenen windt: maer seven ofte acht daghen gheduerende/ loopende de wint het Compas wel tweemaels om/ eñ al even ghestadigh/ met eenen gheduerighen tempeest ende onweer/ dat het een verschricken om hooren was/ van wy die op het landt standen/ hoe veel te meer die in de Schepen op de Zee zwermden/ soo dat alleenlijck op de Custe ende Clippen/ rontom van het Eylandt Tercera bleven/ over die twaelf Schepen/ ende dat niet alleenlijck van d'een zijde/ ofte een plaets van het Eylandt: maer rontom op alle hoecken ende plaetsen/ soo datmen anders niet en hoorden dan claghen/ crchten/ en kermen/ ende segghen/ daer is een Schip aen de Clippe aen stucken geloopen/ eñ daer een ander/ ende alle het Volck verdroncken/ soo datmen wel twintigh dagen naer dit torment/ anders niet en deden als dooden menschen visschen/ die aende Clippen eñ stranden quamen ghedreven: onder dese was oock het ghenomen Enghels Schip de Revenge, het welcke bleef op een Clippe dicht aende Custe van Tercera, soo dat het in hondert stucken te gronde ginck/ hadden 70. Mannen op/ soo Gallegos/ Biscaijers/ ende noch sommighe ghevangen Enghelschen/ van alle dese quam daer maer een levent die Steen-rootsen opghe clommen/ met het lijf ende hooft gants ontstucken/ ende vol doode wonden/ van het stoten aende Clippen/ dese comende op't land gaf die tijdinghe/ ende eyschte datmen hem biechten wilden/ ende is terstont daer nae gestorven; Dit Schip Revenge hadden seer veel schoone Metalen stucken op/ die alle te gront ginghen/ die die van het Eylandt noch hoopten/ teghens de Somer uyt te halen; Onder dese schepen die op Tercera bleven/ was oock een Vlieboot vande gearresteerde van Portugael/ ghenaemt die witte Duyve/ Schipper Cornelis Maertensz. van Schiedam/ in

Hollandt

Richart was door zijn dade seer ontsien.

Oorsaec waerom hy gehaet was.

Wonderlijcke harde complexie van Richaert Grenvelt.

De overghebleve Engelschen werden op de Schepẽ verdeelt.

Twist tusschẽ de Biscaijers ende Portugesen.

Hy loopt met t'veroverde Schip nae Tercera.

Jan Huyghen gaet in't schip vande Capiteyn Bartendono/ &c.

De gevangen Enghelsche Capiteyn gaet te lande.

De Capiteyn sterft tusschen d'Eylanden eñ Lisbona.

Waer de Spaensche Armade vergaderden.

Een grouwelijcke storm by Tercera.

Hoe lange dyen storm aenghehouden heeft.

12. Schepen blijven om Tercera/ door dese storm.

'tGhenomen Engels schip stoot aen stucken/ en gaet te gront.

Een Enghels comt met veel perijkelen te landt.

Een Schip van Schiedam blijft by Tercera.

Hollandt; Dese hebbende bynde hondert Soldaten op / ghelijck sy altemael deden / ende overweldicht wesende van zijn Capiteyn soo dat hy / noch den zijnen / gants gheen ghebiet in het Schip en hadde / loopende met dit torment hier en daer op Gods genade / quamen in het ghesicht van't Eylandt Tercera, welcke die Spaengiaerts siende / meendẽ dat alle haer salvation stont naer het Eylandt te loopen /

Eẽ Spaensch Capiteyn dwingt het Schip van Schiedam aẽ 'tlandt te loopen.

ende bedwonghen den Schipper ende Bootsghesellen / dat sy naer het landt souden stieren / hoe wel dat den Schipper sulcks teghensprack / segghende: dat het hare ghewisse verlies was / ende gheheele verderffenis: maer die Capiteyn heeft hem ghescholden voor een dronckaert ende Ketter / ende met eenen stock ghesmeten / dat hy soude doen dat hy hem beveelden; Dit die Schipper siende / ende ghedwonghen wesende / heeft gheseydt wel / aenghesien dat ghy lieden alle om den hals wilt wesen / het kost my maer een lijf / en zijn daer alsoo met desperaetheyt op aen ghesylt / ende was aen de sijde van het Eylandt / daer t'altemael louter steylen ende hooge Clippen en

Op wat manier die van Tercera 't ghebleven volck meenden te berghen.

Steen-rootsen zijn / als berghen / soo dat het een grouwel is om af te sien / al waer sommighe inwoonders stonden / met koorden / ende aen het eynde eenich ghebonden / om alsoo het Volck toe te werpen / dat sy daer die handen aen mochten slaen: maer quamen weynich soo naer / waren al meest doot / ende in stucken eer sy aende wal gheraeckten; Dit Schip aldus seylende / als gheseydt is / comende dicht

De Schipper neemt sijn afscheyt van zijn Soon.

by de wal / is den Schipper / dat een out ende bedaecht Man was / ghecomen by zijnẽ Soon die met hem op het Schip was / ende hebben malcanderen omhelst / ende den lesten adieu gheseydt / bevelende den ouden Vader den Soon / dat hy naer hem niet sien en souden / dan alleenlijck pretenderen om zijn lijf te berghen: want seyden hy / ghy zijt jonck ende machtich noch eenighe hoop hebben om het leven te berghen: maer aen my is weynich ghelegen; dit aldus seggende met overvloedicheyt van tranen / als een yeder Vaderlijcke hert / ende Kruys liefden by hem selven mach considereren / soo ist Schip aen de Clippen

Sy stooten teghen de Clip aen stucken.

ghecomen / ende in stucken gestooten / vallende den Vader aen d'een / ende de Soon aen de ander sijde / ende een yeghelijck heeft ghegrepen het eerste dat hem byde hant quam; maer profiteerden weynigh: want die Zee was so

Wie eñ hoe veel datter vã dit Schip gheberght wierdt.

ontstelt ende ontsteecken / dat sy meest al verdroncken / soo datter van alle het volck / maer veerthien oft vijfthien af quamen / ende die noch armen en beenen half ghebroken en uyt haer leden / waer onder was den Soon vande voorseyden Schipper / ende ander vier duytschen jongers / die reste vande Spaengiaerts ende Zee-volck / Capiteyn en Schipper / zijn daer ghebleven / wie en souden zijn hart niet weenen met dusdanige spectacle / en dat meer

Wat d'oorsake is datter so veel duysent menschẽ verdroncken ende blyven.

is / dat die principaelste oorsaecke daer vã is / die beestichheydt ende onbedrevenheydt vande Spaengiaerts / alsmen hier by ghenoech can verstaen / waer by men can considereren / dat het met die ander alsoo oock toe ghegaen is / als wy ghenoech blijckelijck voor ons oogen saghen / ende van de over ghebleven verstonden / ghelijck sulcks wel moghen ghetuyghen onse mede Patriotten / die haer in de selfde captivitheydt ende miserie vonden; Op d'ander Eylanden en was niet min die schade als op Tercera: want op het Eylandt San Iorgie

Hoe veel Schepen datter by d'ander Eylanden bleven.

bleven twee Schepen; op het Eylandt de Pico twee Schepen; op het Eylandt Gratiosa drie Schepen; ende behalven dese / so quamen alomentom aen de wallen vol stucken gebroken / soo dat die Zee over al bedeckt was / dat een afgrijsen om sien was; Aen het Eylandt San Michiel bleven vier Schepen; en tusschen

Drie Schepen tusschen San Michiel ende Tercera te gronde.

Tercera ende San Michiel warender drie te gronde ghegaen / diemen sagh ende hoorden crijten / daer men niet een mensch af en berghden / ander liepen te Zeewaert in masteloos ende gants ontstelt / soo dat van de gheheele

Van de vloot van 140. Schepen comen maer 33. in Spaengien.

vloot ende Armade / van 140. Schepen die by den anderen waren: maer 32. oft 33. in Spaengien ende Portugael gearriveert zijn / ende die noch met sulcken miserie / schade / ende moeyten / datter noyt twee ghelijck in een quamen / dan heden een / ende morgen een ander / alle d'ander zijn ghebleven / so op die Eylanden / als in de Zee vergaen / een yeghelijck mach considererẽ die schade ende het verlies datter gheschiet is / soo datmen wilde affirmeren dat het meer was / als het verlies van de Armade op Enghelandt / waer by men merckelijcken ghenoech can verstaen / dat het anders niet en is dan een loutere plage / ende Gods straffe voor de Spaengiaerts / ende mogen met recht wel segghen / dat het nemen van de revenge, dat is: de wraecke wel te recht op haer ghewroken worden / niet door menschen cracht: maer door Gods toe doen ende stercke / gelijck als sommighe van haer

De Spaengiaerts segghen dat Godt haer vernielt en de Lutrianen voorstaet.

openbaer seyden in Tercera, dat sy niet en geloofden ofte Godt wilde haer gants vernielen / ende dat hy die Ketters ende Lutrianen voorstondt; oock seyden dat naer dat sy het doode lijf van de Vice-admirael / Richart Groenvelt inde Zee ghewrorpen hadden / dat sy enckelijck gheloofden / dat ghelijck als den

[illegible]

selfden een Duyvels geloof hadde / ende daerom die Duyvels hem gheliefden / dat hy doen terstont is ghesoncken inden afgront van de Zee ende Helle / ende dat hy aldaer heeft verweckt alle die Duyvels / tot een wraecke van sijn doot / ende dat die alle dese tormenten eñ distructie gedaen hadde onder die Spaengiaerden / om dat sy alleenlijck het Catholijcke ende Roomsche ghelooff voor stonden / dese en dierghelijcken blasphemien lieten sy openbaerlijck uyt hare monden gaen / sonder datter yemant was die haer in dese openbare laster Gods / ende valsche opinie berispte / dan meest alsulcks toe stonden / en affirmeerden also warachtich moeste wesen. Als een van

35. Schepen blijven op een reyse uyt Nieu Spaengien Indien.

dese Indiaensche vloten uyt nieu Spaengien scheyden / soo bleven daer af met stormen en torment 35. Schepen / die alles in de Zee verdroncken / weesende in compaengie 50. Schepen / soo datter vijfthien over bleven; Vande vlote van Santo Domingo bleven in het uyt

Van de vloot van S. Domingo blijven 14. Schepen.

loopen van het Canael van Havana veerthien Schepen / waer onder was den Admirael ende Vice-admirael; ende van Terra Firme van Indien / quamen twee Schepen met Silver ende Gout ghelaeden / die de Enghelschen namen / ende al eer die Armade van Spaengien by de Corvo quam / soo hadden die Enghel-

De Enghelschen namen 20. Schepen van de Spaensche Armade.

schen al over dietwintich Schepen by reysen genomen / soo van Santo Domingo, Indien / Bresilien / etc. ende al naer Enghelant ghestuert / waer by ghenoech blijckelijck is / dat se Godt enckelijck wil plagen / ende haer gantschelijck verblint heeft / soo dat sy't noch niet eens en verstaẽ / en blijven al even opinaet:

maer

maer het is verloren teghens Godt te strijden/ ende op menschen vernuft te bouwen: want syn al fondamenten die op sandt ghetimmert zyn/ ende met die windt ginder heen ghesmeten worden/ als wy daghelycks ghenoech voor onse ooghen sien/ ende nu binnen corten tyden herwaerts/ merckelyck op veel plaetsen ghebleecken is/ een yeghelijck mach hem aen zyn selven spieghelen/ ende aen ons eyghen Vader-landt exempel nemen/ soo dat wy sulcks niemant te wyten en hebben/ dan onse eyghen sonden die ons soo verblinden/ dat wy alle Gods beneficien ende weldaden vergheten/ ende den Satan ende syn jock onderdanigh blyven/ waer van ons Godt onse ooghen ende herten wil openen/ op dat wy alleenlyck moghen kennen onsen eenigen Heyl ende Salichmaker Christus/ die ons alleen mach helpen/ regieren/ ende bewaren/ ende onse saken eenen goeden uytganck geven; met dese distructie ende Succes/ is weder achter ghebleven/ die ladinghe ende schepinghe van het verloren Schip van Malacca in Tercera, so dat wy moesten patientie hebbē/ ende verwachten ander oorden ende advijs van syn Majesteyt van Spaengien.

Hy wyst ons op ons Vaderlandt/ oor-saeck van straffe.

Oorsaeck van't achter blyven van't laden van't verloren Schip.

Dit aldus ghepasseert wesende/ ende siende die pachters vande Peper/ ende die ander Coopluyden/ die haer goeden in Tercera hadden/ van het verloren Schip van Malacca, ende oock dat den hoop van de Armade ofte eenighe Schepen van des Coninghs weghen/ gants te niet was/ hebben ghereqvireert aen syn Majesteyt/ dat hy haer oorlof wilde gheven/ om een yeghelyck syn eyghen ende particulier goet te moghen brenghen op syn eyghen avontuer ende kosten/ het welck haer de Coningh door langhe bidden ghegunt heeft/ midts dat een yeghelyck borgh soude stellen/ die selfde goederen te leveren binnen t'huys van Indien te Lisbonen/ tot voorseeckeringhe van syn Tollen ende rechten/ ende datmen haer aldaer in Tercera het goet souden leveren/ met register/ etc. Hier op hebben die Pachters van de Peper een Vlissingher bevracht/ om alle het ghene dat haer aenginck van Naghelen/ Noten/ Massa ofte Muscaten bloemen/ en ander Speceryen/ mitsgaders veel ander Coopluyden ghelijckelijck het schip af gheveerdicht/ om alle het goet te halen/ behalven die Peper/ het welcke sy noch van de Coningh niet verwerven en konstē; dit voorseyde Schip is in Tercera ghearriveert/ in't leste van de Maendt November/ ende om dat het periculeus was/ om dat het in't leste van het jaer was/ deden alle neerstichheydt om het Schip te laden: want was nu alder veylichste van de Enghelschen/ in somma het Schip ghieladen wesende/ met het meestendeel van't goet/ behalven die Peper/ die daer bleef/ zyn te seyl ghegaen naer Lisbonen/ passeerden sommighe cleyne tormenten/ sonder yet te gemoeten/ dan dicht by de Custe thien Hollandtsche Schepen/ die met Coren naer Lyorna ende Italien seylden/ zyn met Gods hulpe den 2. Januarij Anno 1592. inde Rivier van Lisbonen ghearriveert/ wesende neghen jaren dat ick daer uyt ghescheyden was/ al waer bleef myn dingen afveerdigen/ tot die maent Julius/ ende ben den 17. naer Setuval ghereyst/ daer sommighe Hollandtsche Schepen laghen/ waer inne ghegaen sy/ ende ghescheyden uyt Setuval; Den 21. Julius nemende onsen cours na Hollandt/ wesende in compaengie twaelf Schepē/ liepen ter Zeewaert in/ om dat wy contrarie windt hadden; Den 27. vanden selfden/ hebbende eenen deurgaendē storm/ quamē een ander Schip aen boort/ soo dat wy in hondert periculen waren van beyde te gronde te gaen/ en ten scheelden geen span/ dat wy malkanderen raeckten: maer Godt versacht/ dat wy weder van malcanderen quamen/ dat ons onmoghelyck scheen te wesen/ soo dat de boegh-spriet van het ander Schip/ stiet teghens onse Fock-ra/ ende brack synen boegh-spriet aen stucken/ ende terstondt daer naer viel zyn Fock-mast daer by over boort/ ende moest die vloot verlaten/ desghelycks een ander van onse compaengie worden leck/ die wederom liep naer die Custe toe/ al waer hy het Schip aende strant liep/ om het volck te berghen/ als wy naemaels verstondē/ aldus bleven noch thien Schepen in compaengie.

Wat sy aende Coningh versochten om de vloot thuys kreghen.

Hoe wie dat sy het goet u't verlorē schip thuys haelde.

Op wat tydt datse in Lisbonen quamen.

Tijt vā thuys-reys na Hollandt.

Verhael van twee Schepen uyt Jan Huyghen vloot.

Den eersten Augustus/ wesende 90. mylen te Zeewaert in/ om dat ons die windt altoos contrarie was/ onsen rechten cours te volgē/ saghen drie vreemde Schepen: maer bleven weder uyt het ghesicht; Den vierden quamen ons weder drie Schepē onder die vloot/ ende vermoeyden dat het Visschapers waren/ wy liepen naer haer toe/ ende schoten sommighe schooten naer haer/ waer mede ons verlieten; Den 16. ghedurende noch contrarie windt/ ende om dat wy over de vyfthien Passagiers waren/ begost onse victualie/ ende principalyck den dranck te faelgeren/ soo dat wy moesten regel stellen/ ende het selfde met mate uytdeelen: want waren noch 120. mylen van Heysant/ te Zeewaert/ op 46. graden/ datmen heet ter halver Zee; Den 18. creghen eenen storm/ waer mede drie Schepē van onse vloote achter bleven/ om dat sy ons niet volghen en mochtē; Den 24. wierpen het loot uyt ende vonden gront/ waer mede groote blyschap in het Schip was: want was den inganck van het Canael/ van Engelandt ende Vranckryck; Den 27. wesende in't Canael/ quamen ons twee Enghelsche jachten onder die vloot besien: maer liepē weder naer die Custe van Enghelandt toe; Den 28. sagen landt te loefwaert/ en was Goutsterte ende Dortmuyen; Des anderen daeghs liepen voor by het Eylandt genaemt Wicht/ loopende altoos lancx die Custe; Den 30. quamen in de hoofden/ alwaer lagh een Coningins Schip op het ancker: maer haelden syn ancker op/ ende liep naer die Custe van Enghelandt toe/ sonder ons te besoecken/ ende wy settē by d'Overen vier Mans op het landt/ ende cregen terstont daer naer eenen harden windt/ waer mede in de noorder Zee liepen/ sonder aenstoot van yemant; Den eersten September wesende doncker weder/ hadden altoos storm-weder uyt den noordtwesten/ soo dat wy geen landt en konsten verkennen: maer op den avondt ghemoeten twee Schepen die van Oosten quamen/ die seyden ons het landt verkent te hebben/ te wetē/ Texel/ ende bevalen ons dat wy haer volghen souden/ waer mede wy het landt ondersochten/ ende was Vlie-landt: maer meendē dat het Texel was/ waer om en wilden d'ander Schepen niet volghen/ liepender op aen/ ende quamen soo dicht by de wal/ dat wy in groot perijckel waren: want bekenden dat wy ons selven bedrooghen hadden/ ende sagen de ander Schepen eenen anderen cours naer Texel loopen/ ende wy hadden de windt

Sy sien drie Schepen.

Sy crijghen ghebreck van de dranck op 46 graden wesende.

Op wat tydt datse int Canael quamen.

Desgelijcx by de Custe van Engelandt/ en inde Noordt Zee.

Sy comen by Texel/ en connent om de storm niet verkennen.

so scherp

soo scheep/ ende waren soo seer vervallen/ dat wy qualijcken van de leegher wal konsten comen/ ende noch daer en boven creghen eenen subyten ende haestighen storm/ soo dat onsen Fock-mast scheurden/ wesende desghelijcks die groote mast te voren gheraeckt/ waerom gants ghedelfbreert waren/ om aldaer op het ancker te rijden/ waer op onsen troost ende hope souden ghestaen hebben: maer God dis versacht/ soo dat de wint een weynich ruymde/ ende deden noch so veel met groote moeyten ende sorghe/ dat wy recht onder den ondergancK vande Son Texel in liepen/ sonder Lootsman: want door die harde windt en dorsten niet uyt comen/ in somma sijn binnen ghecomen/ al waer wy met dancksegginghe tot God/ ons ancker hebben uyt ghewoorpen: Des smorghens wesende den tweeden September/ willende onsen Constapel het geschut ontladen ende schoon maecken/ om voor die Stadt van blijschap te schieten/ so is het vier inde Lepel met cruyt ghecomen/ in het laden/ ende heeft hem die rechter handt gheheel afghesprongen/ ende op veel plaetsen van het lijf verbrant/ waer mede onse blijschap weder vermindert/ ende gants getempert wert.

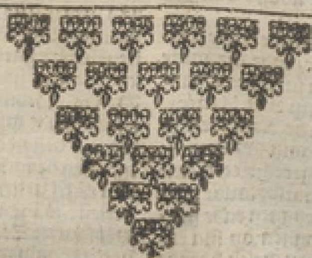
Sy loopen sonder Lootsman in Texel.

Wat ongeluck dat een Constapel over quam in het schoon maken van 't geschut.

Den derden van den selfden/ sy gecomen binnen die Stadt van Enchuysen/ alwaer ick hebbe gevonden Moeder/ Broeder/ ende Suster in goeder ghesondtheyt wesende derthien jaren min derde half maent/ dat ick daer van daen ghescheyden was/ waer mede sy gelooft ende ghebenedijt die Heere ende almachtighe Godt/ door sijnen Sone Jesum Christum/ wien alleen is die cracht/ eere/ ende heerlijckheydt/ inder eeuwicheyt/ AMEN.

Jan Huyghen comt tot Enchuysen.

E Y N D E.

REYSGHESCHRIFT

Van de Navigatien der Portugaloysers in Orienten / inhoudende de Zeevaert / soo van Portugael naer Oost Indien / als van Oost Indien weder naer Portugael:

Insghelijcx van Portugaels Indien / nae Malacca, China, Iapan, d'Eylandē van Iava ende Sunda, so in't heen varen / als in't wederkeeren: Item van China nae Spaenschs Indien / ende wederom van daer nae China; Als oock van de gantsche Custen van Brasilien / ende alle die Havens van dien: Item van't vaste landt ende die voor Eylanden (Las Antilas genaemt) van Spaenschs Indien / met noch de Navigatie vande Cabo de Lopo Gonsalues, naer Angola toe / aen de Custe van Æthiopien: Mitsgaders alle die Coursē / Havens / Eylanden / diepten ende ondiepten / sandē drooghten / Riffen ende Clippen / met die gelegentheyt ende streckinghe van dien. Desghelijcks die tijden vanden jare dat de winden waeyen / met die warachtighe teeckenen ende kennisse van de tijden / ende het weer / wateren / ende stroomen / op alle die Orientaelsche Custen ende Havens / ghelijck sulcks alles gheobserveert ende aenghete ycken is / van de Piloten ende s'Coninghs Stuer-luyden / door de ghestadighe Navigatie / ende experientie by de selfde ghedaen ende bevonden.

Alles seer ghetrouvvelijcken met grooter neersticheyt ende correctie by een vergadert, ende uyt die Portugaloysche ende Spaensche in onse ghemeene Nederlansche Tale ghetranslateert ende overgheset.

Door IAN HUYGHEN van LINSCHOTEN.

t'AMSTELREDAM,
By Cornelis Claesz. op't water / int Schrijf-boeck / by de oude Brugghe. Anno 1604.

AENDEN HOOGH-GEBOREN VORST ENDE HEERE MAVRITZ GHEBOREN PRINCE VAN ORANGIEN GRAVE VAN

Naſſau, Catzenellebogh,&c. Marquis vander Veere, ende Vliſſingen,&c. Gouverneur eñ Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollant, Zeelant, Weſt-vrieſlant, Zutphen, Vtrecht, ende OVer-yſſel: Admirael Generael vander Zee deſer Nederlanden. Ende aende Erntfeſten, eerſamen, Hoogh-gheleerden, Wiiſen, ende voorſienighe Heeren, de Gecommitteerde Raden vande Admiraliteyt in Hollandt, Zeelandt, ende Weſt-vrieſlandt.

HOe wel dat onder alle oeffeningen daer de menſchen haer meeſt mede generen, de Landt-winninge de alderoutſte, voornaemſte, ende heerlickſte altoos geacht is geweeſt, nochtans ſo dunct myn (onder verbeteringe) dat de Zeevaert ſonder wichtige reden, daer mede wel mach vergeleken, ende in gelijcke Weerden gehouden werden, ſonderlinghe ſoo wy op de gelegentheyt der landen maer yet willen letten, het is wel waer dat door de Landtwinninge des aertrijcx, vetticheyt moet uytgetrocken, ende alle nootdruft der menſchen ghewonnen werden: maer door dien dat een landt (als den Poët ſeyt) niet alle dinc voortbrenght, ende ſeer weynich ofte geen ſoo vruchtbaer ghevonden werden, die haer van alles ter maten ſoo beſorghen mogen, of haer ontbreeckt ſoo veel aen't een, als aen't ander overſchiet; derhalvē ſoo heeft de noot geradē, elders onderſtant des nootdrufts te ſoeckē het welcke kennelijck is dat noch overvloedigher, noch tot minder coſten gheſchieden can, dan door behulpſaemheyt van Schepen, principalijck daer toe helpende de bequaemheyt van de Havenen ende Zee, welcke onghetwijfelt haer vernſte ende wijtſte verſtreckt, ende gemerckt dat des eene behoeftieheyt uyt des anderen overvloet moet vervult werden, ten waer dat door de ſcheepvaert tot zijn weerde ghebracht werde, dat een lantſchappe in menichte overſchiet, ſoo ſouden, ofte veel landen ongebout bliiven, ofte den Bou-man des arbeyts ten laeſten verdrietē, waer aen't gemeene welvarē ſo veel gelegen is, als inde noot ontſet te werden; Ick bekenne hier jeghens wel, dat de bouwerye min ghevaerliickheyts ende perijckels onderworpen is dan dat verbetert de Scheepvaert met menichte ende verſcheydenheyt van waren, ende is alleſins blijckelijck datſe niet alleen inbrenght ruymte ende welvaert: maer oock de macht om een Stadt teghen gewelt te verdedighen: Die ſeer vermaede rijckdom men ende pracht der Coninghen van Ægipten, zijn principalijcken uyter Zee gehaelt: Der Athenienſer macht beſtont pricipalijcken in haer Schepen; Eñ wat heeft de Venetianen tot het jegenvvoordich ghewelt ende heerlijcheyt gebracht, dan dat van Viſſchers geworden Schippers, ende allencxkens verder trachtende, Tracien, Syerien, ende Ægipten, als met een brugge aen haer oever hebben gebracht? Ende vvy (des Godt ghelooft zy) hebben ons oock diens niet te ontdancken, ſiende merckelijck de vvelſtant onſes lieve Vaders-landts, daer door veel verbetert ende verſtijſt te ziin; Blijft niet te min de Lantwinninghe onvermindert haer oude heerlijckheyt en vveerde, alleen is van ons ſoo veel gheſeyt, om te bevviiſen dat uyt een heerlijck ghemoet oock ghedreven vverden, ende nutbare ingheſetenen zijn, die haer tot dienſte van haer Vaders-landt, ofte des getrouwe Coopmans ter Zee geneeren, onder vvelcke der onſeren moet, trouwe, ende geraddicheyt, mach by anderen oock met recht vvel ghepreſen werden, ende om daer benevens loopender vvyſe te bedencken geven, wat handel ende voordeel te verwachten ſtaet, tot verbeteringhe vande ghemeene vvelvaert, uyt het heerlijck voornemen van uwe F. G. om t'onderſoecken de twijfelachtige enghte tuſſchen de Schitiſche ende Tartariſch Zee, t'vvelcke tegen meenige van veele ſoo gheluckelijck volbracht, als vvijſſeliick voor gheſlaghen ende begonſt, ons alreede heeft opghedaen een gerade ende vvelhandelbare vaerte, tot aen de uyterſte ende rijckſte palen van Aſien, ende der Eylanden Oceáni, gelijck wy op onſe vvedercomſte voor uwer F. G. door onderſtant des Eerentfeeſten ende hoogh-gheleerden Heere D. Francoys Maelſon, Raet van State neffes uwer Excel. verhopen in trouw eñ vvaerheyt gherapporteert ende vertoont te hebben, ende eer langhe metter daet te ſullen ervinden, end uyt ghevviſſe ervarentheyt onder uwe Princelijcke ende heerlijcke name, voor

alle

alle de werelt te doen blijcken; Voor nu beraden ziinde, om mijn schuldige danckbaerheyt te bewiisen ende t'nieuwve werck voorstandt te beraden, in druck te voorderen, het jeghenwvoordigh REYS-GHESCHRIFT vande Portugaloysers, Navigatien van alle de contreyen van Orienten, ende meer andere, Bidde onderdaneliick V. F. G. ende uvve E. willen haer dat, middeler tiit laten een onderpant zijn van, mijn gantswilligen dienst ende genegentheyt, geliick ick my oock anders niet laet, noch oyt heb gelaten voorstaen, dan dattet insonderheyt behoorde uvve F. G. ende E. eygentlick toegheschreven en opgedragen te worden, so yet daer in zy, dat eenigen tot vermakelijckheyt, of anderen tot onderichtinge souden mogen strecké, als onder der selver dienst ende eerliickebesoldinge eerst voor den dach gebracht, so vant ic oockniet wien een beschriivinge vande Zeevaert behoorliicker mocht toegedocht werden, dan den ghenen die by haer selfs diens wetenschap ende oordeel hebben, ende wetteliicken bestelt ziin, om de voorderinge ende de veylicheydt van dien te besorghen, alst wel gebleken is, dat in haer ghetrouwen dienst een grooten deel des gemeene welvaerts berustende is, Ick bekenne geerne t'selve te geringe te ziin, om soo heerlicke ende uyt-muntende name voor te wendé, dan vertrouwe my wat aen const ende cierlickheyt ontbreect inde welcke ick niet geoeffent en ben, dat t'selve bevonden sal werden met gewisse ervarentheyts aenwysinghe verbetert te ziin, mogende in goeder gewisheyt versekeren niet daer by gevoecht te hebben, dan dat ick selfs bevonden hebbe, ende van veel ende verscheyden der cloeckste Stuer-luyden in Oost Indien, ende elders, wel ende wisseliick onderricht ben waer te ziin, waer mede miin seer onderdanichliick ghebiedende; Bidde gants herteliicke den opperssten Coninck, V. F. G. Princeliicke gemoet, heerliicke voorslagen, ende entreprinsen, ende Vaderliicke sorchvuldicheyt; Mitsgaders V. E. getrouwen arbeyt, ende menichvuldighe moeyten te begh'nadigen, ende stueren tot grootmakinghe siins heylighen naems ende tot welstant van onsen lieven Vaderlandt, t'Enckhuysen, &c.

V. F. G. ende E.

onderdanighen Dienaer

Ian Hughen Van Linschoten van Haerlem.

AD IO.

AD IO. HVG. LINSCOTIVM IN DETECTIONEM FRETI ARCTICI *VAIGATS* BARBARIS, AB EO NASSOVIJ NVNCVPATI.

HActenus assiduo geminæ sub flatibus vrsæ
AEquora credidimus stricta stetisse gelu.
Detegis errorem pelagi provectus in altum
Algida campestris per freta Tartariæ.
Quæ descripta tibi radio haud fallace, recludunt
Ad famosa patens ostia Gangis iter.
Vt mihi nec servens post hac Hyperionis astrum
Mec Lybiæ ad fines vis metuenda Nothi.
Terreat aut quemquam glacies, ne divitis agri
Cerula decurrens æquora portet opes.
Nocte per æstivos quæ nec fax aurea menses
Deserit eöis æquora juncta vadis.
Macte, Magellani voto par, nec minor ausu
Gloria virtutis propria utrique sua est.
At tibi Nassovi donec freta navita scindet
Conjunctum tanto cum duce nomen erit.
Nos reduci edomitum frigus gratamur & æstum
Torrida quo squalet, Zona sub axe riget.

Sapere aude.

AD LECTOREM DE NOVA VERSVS ARCTICVM INVENTA NAVIGATIONE, PER D. IOHANNEM HVGONEM A LINSCOTEN.

ANtipodum regna ampla viris incognita priscis,
Cognita nunc cuius arte requiris? Habe.
Est Batavos inter Iuvenis lectis simus, alter
Vcalegon, Ianus *nomine, Ianus ope.*
Nam velut Ausoniam Ianus *cognomine bifrons,*
Linschotus *petijt sic patriam Antipodum:*
Per sala, perque solum, sylvas per, & arua pererrans
Nec metuens famem, frigora, tela, situm,
Nobis quo possit mores ostendere gentis
Cuius non ullis cognita fama prius.
Ergo Linschoto *Iustas per sæcula laudes,*
Perpetuum & nomen fata dedere. VALE.

D. H. B.

Op de Noordtsche ontdeckinghe van Ian Huyghen van Linschoten.

SONNET.

DErwapenen roem in heerlijcke vertoone
Heeft langh ghevoert de Spaensche Soldaet/
Stout in't ghemoet / dringhend' aen/snel van raet/
En gheworden dwanck van Europa schoone/
Was tot een schrick de Barbarische Croone
Als d' Hollander uyt noot heeft aenghevaet.
t'Swaert inde vuyst om te vryen zijn staet
Liet hem niet langh' zijn eyghen daet te loone:
En vont vrees met vrees/des roept Vive Oraengien
t'Martiaelsch' here/eere van Alemaengien,
t'Lof van't opdoen der onbeseylde Zeken
En rijcken veer gheplant was noch by Spaengien:
Maer Linschoten toen heeft haer af ghestreken
Den ranck: des blijft by Magellaen gheleken.

Schaemt u niet te beteren.

Ander SONNET tot de selve.

WAer set ghy nu u cours? met yvers lust bevanghen,
Door't woedende ghedruys datmen vallend' siet rijsen?
En doen u niet, vermenght Ys, Haghel, Sneeu, eens grijsen?
Oft hebt gh' om te sien t'begin des Noordts verlanghen?
Maer neen, de groote raet *Neptuni* heeft ghehanghen
De triumphelijcke crans die met seer groote prijsen
Sal ghejont worden dien, die cloeckelijck can bewijsen
Te zijn een werelt nieu, ontdeckt door nieuwe ganghen.
Palinurus, *Typhis*, *Peter* die van *Medynen*,
Neptuni Waghenaer, noch *Magelanes* cloeck
Noch dien, die oock in't ront, *Tethim* sloot doort't versoeck,
Maer *Linschooten* u, die voorsichtich deet verschijnen
Het onghebaende pat, daer de *Tabin* den hoeck
Daegh'lijcks van den *Tartar* doet meeren en verdwijnen.

t'S'treckt al tot een,
H. Compostel.

Aen Ian Huyghen van Linschoten, op't ondervinden ende vernemen van Vaygats.

SONNET.

SOo langh als sal de wijt-vlieghende fame
Uytroepen snel over water en velt
t'Nassausche bloet voor een cloeck strijtbaer Helt
Voortdringhende vroom en van zeden bequame/
Wiens d'hooghe stam van Orangien niet schame
Linschoten sal u lof worden ghemelt
Die ons den ganck onder t'Beyrckens ghewelt
Ontdeckt en stelt een onsterflijcke name/
Des sal eer langh Spaengien hooren met rauwe
Dat een plomp Volck door de Straet van Nassouwe
Eermael Vaygats met uytghestreckte seylen
Ghedrongen spoort al door de Cathaysche baren
Sonder verlet/ nae de soet-reucke waren
Om Ganges voort u stranden te beseylen.

Schaemt u niet te beteren.

Aen mijn Heeren/ mijn Heeren de Superintendente Raden vande Admiraliteyten in Hollant/ Zeelant/ ende West-vrieslandt/ tot lof vanden Aucteur.

ODE

O Wonderlijck bestaen! o stoutheyt ongehoort!
O ghevaerlijcke reys! o onbuygh'lijcke moeden
Der vrome Batabiers/ die vorst'lend' voort en voort
Hebt door coud'/ Mist/ Ys/ sneeu/ en Neptuns strenghe vloeden:
(Jae teghens t'groot ghehuyl van Boreas gheblaes
Dat de Zee wit beschuymt doet om de Clippen branden
Dies dan schrickelijck ghehoort wert Scylas groot gheraes)
Ghespuert om tot ons nut t'ontdecken nieuwe stranden.
Want doen u Leeus ghemoet gheruckt had uyt den vuyst
Martis bloedighe Swaert/ vande trotse Spaengiaerden:
Die met Heyrcrachten groot (van menich/ menich duyst
Voetvolcks/ en ooc niet min van swaer' en lichte Peerden.)
Trachten om u vrijheyt te werpen in het zandt
En haer bloedigh ghemoet toonden met veel wreetheden:
(Ghelijck zy de'en en doen in't Gout-barende landt)
Verdelghend' met strafheyt u sterck' en schoone Steden.
En doen onsen Hector met Crijchs-list en ghewelt
Had haer beschanste cracht voor Koeverdden verdreven/
Wrekende soo de doot als een vroom-dadich Helt
Van d'Oraensch' Vorst sijn Vaer/ moordigh berooft van't leven:
Heeft u voordachte raet o Vaer-landts Vader wijs/
Nae onghehoorde vaert oock Crijch-schepen doen trecken
Op dat wy (als het swaert) haer afruckten den prijs
Die zy hebben verdient met nieuw' landen t'ontdecken.
En zijnd' verwitticht van ons Huyghens vroom ghemoet
Dat van zijn jonckheyt af de werelt ginck doorsoecken/
Van daer't vlammigh ghespan rijst uyt de bracke vloet
Tot daer het weder daelt in Tethijs vochte hoecken,
Hebt hem onder de vloot als een Commis ghevoecht
Om dat zijn versochtheyt haer cours soude beleyden:
(Want hy het vochte Velt Neptunis heeft beploecht
Siende van't Indisch' Volck al de verscheydentheyden.)
Ghelijck een Kiecken-dief die al swevende jaecht
Gaet tusschen Aerd' en Lucht d'ooch-rijcke fame vliegen
Onbegrijpelijck snel in't spreken onversaecht/
Nae-segghend' dat waer is / en oock t'gheen datmen lieghen
Dese toe-rustingh' heeft zy niet soo haest ghehoort
Of haer held're Trompet blaest sulcks door s'werelts wijcken/
Dit comt als t'moede Hert swoeghende snellijck voort
In't Aerd'omcleppend' Hof/ en inde ooren strijcken
Vande Grijshaerde Vaer / die heeft strafflijck ghefronst
t'Gheborstelde Voorhooft/ verheffend' de Wijnbreuwen/
En splackend' d'ooghen op / heeft vol gramschaps begonst
Met een luyd heesche keel seer ijselijck te schreeuwen.
Wel/ wat stoutheyt is dit: sal ons dit botte Volck
Inde bevrosen hoeck oock beginnen te quellen?
Doet u Hiel vleughels aen ghy Goden trouste Tolck

Wilt

Wilt tot Discordia, en Hyems u versnellen:
De Wolck-verdrijvende Boreas niet vergeet/
(Als houwend' d'eerste plaets van d'Yscoude Kadetten)
Op dat sijn strenghe cracht t'onsen dienst zy ghereet/
En dat samender hant wy dese tocht beletten.
Seght dat de Batabiers met stoutmoedighe cracht
Pooghen om door Waygat een nieuwe vaert te stichten/
Soo dat ons' heerlijckheyt sal tot niet zijn ghebracht/
En t'ghevleughelt hout sal ons rijck steets bevichten.
Tot weerstant doe elck t'best/ d'een met stormende wint/
D'ander met Ys en Sneeu Mist/ en herd' Haghle steenen/
t'Fenijn zy niet ghespaert dat d'Eendrachts bant ontbint/
Ick sal t'gheschubde Heyr oock brenghen op de beenen.
Hy had nauwlijcx volseyt Mayæ Soon maeckt hem ree/
Met de ghewieckte Hoet gaet hy t'wys hooft vercieren/
t'Mantelken slaet hy om/ neemt de Slanghroede mee/
Die seer vast slapen doet menschen en wreede dieren.
Met een spoedighe vlucht kappende slach op slach
Gaet hy de soete Lucht op ende neer doorboren/
Tot dat hy t'coud Yslandt onder sijn voeten sach/
Waer Pluto in Hecla de zielen schijnt te smoren.
En soo men d'Arent siet om Reyghers te bespien
Met een doorsichtich oogh om Strimons kanten sweven/
Welck hebbend' int ghesicht gaet snellijck neder vlien:
Soo comt die snelle Post op den Bergh neer ghedreven.
Wiens onbetreden spits/ doordringht de koude Lucht/
Zijnde t'heel jaer rontsom met Meel wit stof bevanghen/
Des wints twistich ghedwarl vol verbaerlijcx gheruchte/
Ruyscht hier in plaets van der Syrenen soete sanghen.
Hier woont d'huyvrigh Hyems op wiens knorrigh aenschijn
Rollen met groot ghedrups die dwarlinghen met hoopen/
t'Beristʼ hayr rinckelt van teuck'len t'allen termijn/
En sijn rugh-deckent Vlies hangt vol seer groote droopen.
Als ghewill'ghe Dienaers staen om sijn troon int ront/
Haghel/Vorst/Nevel/Sneeu/Rijm/Hysel/vochte reghen/
De Clip-schudd' Aquilo met d'uytpuyende mont/
Bereyt om Zee en Lucht tot stormen te beweghen.
De Roos-wanghd' Aurora had s'Hemels poort ontdaen/
En d'al doorsiende Son ginck sijn claerheyt vertoonen/
Doen dees vlieghende Good zijn reden dus vingh aen:
O Hyems door wiens cracht beven die noordtwaerts woonen.
Die Rudsen beven doet/ en rooft des Velts schoonheyt/
Die met een ysich toom breydelt Zee en Revieren/
En die Heuvel en dal met coude Sneeu versprevt:
Aquilo ghy die doet de Lucht heen en weer swieren.
En de woest' Oceâen schuyft aent ghesternde vaut/
Wilt t'samen u ghewelt (bidt d'Omhelser der Aerden)
Tot sijn bystant ontdoen/ op dat werden benaut
De plompe Batavier/ die moedichlijck aenvaerden.
Sijn vocht' rijcx waerdicheyt een groot afbreuck te doen
Om het Chinasche rijck by Noorden te ontdecken/
Vriest/Haghelt/Sneeut/en wayt/ wilt u nae Waygat spoen
Om haer strijtbare macht onder t'Water te trecken.
Hy volseyd' en vloogh nae de tweedracht/ en met spoet/
Sendens'haer wree Dienaers verdubb'lend' hare machten

Die vlieghen

Die vlieghen spoedigh heen om met een straffe moet
En eendrachtighe cracht op de Schepen te wachten.
 Niet langh d'Atlandtsche Bood daelt in't donck're Spelonck
Daer in twist en gheraes de menschen hen verblyen/
En t'schrickelijck gheswerm seer onmanierlijck clonck
Verweckt door vrees van vred' en lust tot twistigh stryen.
 Hier sat Discordia duysent-cleurigh ghecleet
Wiens gheschäckierde rock los was en opghebonden/
En t'bonte ghekruyst hayr hier droogh en daer besweet
Vloogh inde Lucht d'een los/en d'ander vlecht bewonden.
 d'Handen waren ghevult met menich snoot Libel
Met menigherley vraegh'/glosen/raden/en keuren
Voor haer/achter/ ter zijd' maeckten seer groot gherel
Schrijvers sonder ghetal/ Voorspraken/ Procureuren.
 Zy was hert'lijck bedroeft door dien dats' uyt den raet
Met t'eendrachtich ghemoet der staten was ghedreven/
Dies knaeghd' zy't nydigh Hert soeckend' met listen quaet
Dees vast ghevestе knoop door twist weder t'ontweven.
 Maer d'eeuwighe Wijsheyt die in d'Eendracht verheucht
Had door zijn dond'rend' woort haer sulcks te doen verboden/
Soo dat dees herten-bant te vaster wert gheveucht
Hoe zy met twisten meer d'Eendracht soeckt uyt te roden.
 Mercurius haer siend' heeft grammelijck gheseyt
Staet op ghy oude Teefen vervoecht u seer spoedich
Op die't coude Waygat na trachten/ en verspreyt
Daer strax bydе Stierluy strijt ende twist verwoedigh.
 Op dat indrinkend' al een waen-wetend' gheschil
Door schoon schijnende raet t'samen werden bedroghen/
t'Is in u macht te doen Neptuni hooghste wil
Zijn last zijnde volbracht is weer opwaerts ghevloghen.
 De nijdighe Tweedracht had dees Zee-Gods ghebodt
Soo haestigh niet ghehoort of blylijck ginckse haer richten/
Grypend' een quastigh hout inde handt/liet de Grot
Tredend' ras nae de vloot sonder van gaen te swichten.
 Vercoos zy de ghedaent' van een Cosmographist
En onder de Stierluy vol cout vergifts ghecomen/
Heeft secretelijck d'een teghen d'ander ghehist
Door valsche inbeeldingh' van noyt ghehoorde stroomen
 Onderclookend' d'een voor d'ander nae't swert fenijn
Gaet Slanghende door't Hert/ Nieren/en ooghen loopen/
Dat wint allenghskens Velt/ en vult d'herten met pijn
Terwijl t'radde Boots-volck na wint en weder hopen.
 Soo haest dan Auster blaest winden zy d'Anckers op
En de heesche Stierman die roept een jonghman boven/
Die velt spoedigh de Fock/ t'Mers-seyl hijstmen in top/
Het Roer sweeft heen en weer/en t'Schip wert voort ghe schoven.
 De ghevleughelde wint drijft haer ras eens'-loefs voort
(Als een gheveerde strael die snellijck comt ghevloghen)
Onse Scheep-rijck Hollandt schijnt inde vloet ghesmoort
Dies zy Water ende Lucht alleen crijghen voor ooghen.
 De Strijt-baer' Enghelsman/en Crijch-soeckende Schot
Werden uyt het ghesicht veer aen't backboord ghelaten
Aen't stuyrboord siens' alleen de Noorman slecht en bot
En hoe tot d'Hemel hoogh strecken zijn woeste straten.
 Zy verlaten d'uytsiers/Berghen/Stadt/Berelont

Westhoeks

Witholm/Grijp/Momendael/Traen-oogh/en t'Eylandt Ruste
De woeste Muskestroom (die slorpend' welt in't ront)
Lofvoet/Westrol/Arnou/en de Clip-rijcke Custe.
Van Dinmarck en Biarm/daer nae soo buyghen zy
Om de coude Norde-caep/richtend' het cromme steven
Nae Caep de Candenos, trachtend' met herten bly
De onbevaren Straet spoedich te zijn beneven.
Op d'Olympissche top sadt d'alder-fraypste hoop
Met grooter heerlijckheyt van de machtighe Goden/
Die met gheneucht aensien der Schepen snelle loop
Gaende met soet ghedruys over d'Oceâen schoden.
De Nereïden oock maeckten met vrolijckheyt
Een wel gevlochten dans opte Azure baren/
Zijnde (t'aem ringhs-ghewijs) om't vlieghend' hout ghespreyt/
Terwijl d'oude Neptun' zijn crachten deed' vergaren.
Gevelend' dat Triton soud' spannen int gareel
Vande blaeu-verfde koets snel-swemmende Dolphijn
Die hy dan moedichlijck leydt met het schubbich seel
Doende zijn Majesteyt op't vochte Velt verschijnen.
Als inde morghenstont met veel kleuren gheciert
De dagh-brenghende Bood haer Paerden doet aenspooren/
Soo triumphlijck hy zijn Waghen door't water stiert
Met de vorck inde buyst: om de vloot te versmooren.
Ghelijck de golven des Zees die aende dore strant
Door Zephirs soet gheblaes allenghskens zijn gheschoven/
Maken een sacht ghedruys datmen van hant te hant
Door s'windts wassende cracht hoort meer en meer vergroven.
Soo hoortmen terwijl oock een murmurigh gheluyt
Onder al de Stierluy beginnende te twisten
Om de cours daer haer reys door soud' werden gheuyt
Meerende voort en voort door Tweedrachts arghelisten.
d'Een riep ons cours behoort Noordwaerts te zijn gherecht
Het Zuyd'lijcker riep d'aer moeten t'steven wenden/
Dees koos een ander padt/ die wilde sulck ghevecht
Sonder wat anders voor te slaen niet laten enden.
Sulcks dat nae groot gheroep zy op.t laest twee en twee
Om t'ontdecken/de vaert gaen cloeckelijck beginnen/
Richtende sonderlingh (met op-ghehijste Ree)
Hun cours om t'haerder eer die reys eerst te ghewinnen.
Maer Huyghen tot ghedacht van dit hayperigh ghekijf
Den Caep ghelaten naem van TWisthoeck, ginck voort rennen
Door de schuymighe Zee vord'rend' met cloeck bedrijf
Zijn reyse naer VVaygats. Dit siend 'Hyems gaet sennen/
Een verduyst'rende Mist die hun soo dicht bedeckt
Als somwijl t'modd'righ' slijck t'claer water der Revieren.
Of soo de donck're nacht sijn swerte vlecken streckt
Over de Waghen glantz die Phaëton woud stieren/
Jae dat Lincei oogh' niet soud' hebben ghesch out
Dese Scheeps lenghte verr': en om d'ancxt te vermeeren
Met klat'rende ghestagh stort haghel menich vout
Voorboden van een storm en schrickelijck onweeren.
Ghelijck t'Noordwest gheblaes somwijl crachtelijck schut
De Dodonissche Eyck/doende d'Eyckels met hoopen
Storten op Gras/op Aerd'/op Loof/op Beest/op Hutt'/
Sulcks dat haer snelle val niet mogh'lijck is t'ontloopen:

Soo valt

Soo valt met groot ghebaer dit vochte Cristalijn
Op't verdeck/op Roebrugh/op't hooft/op voet/en handen
Slaende t'moedigh Boots-volck met smertelijcke pijn
Die loopen vlijtich schuyl/verlatend' des Scheeps banden:
Maer mette cleenste wenck comens' onbeschroomt weer
Trecken met groote cracht aen de swert picte touwen/
Verachtende t'ghebruys des waters/ en t'ghebeer
Van t'clappende ghesteent' dat hun herd'/ comt bedouwen.
Ghy onbeschaemden hoop/ nu zijdy vast in't strick
(Riep de dolle Neptun') ghy sult my niet ontstueren
Ick versmoor u alt'saem binnen een ooghenblijck
Doend' u dese stoutheyt met lijf en goet besueren.
Doen stiet hy sijn Drie-tand met een verbolghen cracht
Inde woest' Oceaen om t'neerst' boven te roeren/
Die heeft hy met ghedruys driemael weer op ghebracht
En so veel reysen oock tot aen de gront gaen voeren.
Stracx wert de Zee beschuymt/en het barighe Sout
Door Boreas gheblaes aenden Hemel gheschoven
Dat valt stopelinghs neer overt bevende haut
Makend' dat al t'Boots-volck in't water staet bedoven.
Een droeve swerte Lucht wert rontom uytghestreckt
Berovend' hun van't licht / men gaet het Seyl inhalen/
Slaende teghen de Mast/elck roept/elck crijt/elck treckt/
Om dat seer spoedelijck binnen t'Boord te doen dalen.
De fluytingh van't ghetou/ de ruysschingh van de wint/
t'Murmureren des Zees/de luyde Donderslaghen/
Maken schrickigh gherucht/d'een maeckt los/d'ander bint/
t'Scheen of Zee / Wint / en Lucht/over hoop te Veld' laghen.
Boreas drijft voor hem een luyd-loepende hoop
Van Golven peerlsigh wit: de Wolcken gaen vermeeren
De Zee met soete Zeen: die doet met snelle loop
Een soute regheningh weder ten Hemel keeren.
Nu schijnt de heele Lucht los te vallen in Zee
Dan schijnt de Zee weerom tot aen d'Hemel te dringhen/
De winden zijn alt'saem teghens t'Schip dat seer dree
(Als een hipp-lende Bal) op ende neer moet springhen.
Nu hanght het op een Golf van daer't Volck dunckt te sien
t'Diepste vanden afgront / dan schijnt ghy weer te rijsen
Tot aende sterrende vaut/ Dus moet gh' op en neer vlien
Om dat sijn gramme moet Neptun' recht soud' bewijsen.
Maer u onversaecht hert / en stantvastigh ghemoet
O wijt-versochte Huygh'! gaet zijn ghebaer verachten/
Poghend' altijt voort voort/en door beleydingh' vroet
t'Beheijselde Waygats ghelucktigh te betrachten.
Hier teghens stelt hem weer Hyems met Ys en snee
Dat besprenght u seer dicht en keert t'Zee spouwend' steven
Brupst/breeckt/barst voor de boech/ schuyft t'een op t'ander mee
En wert met groot ghekraeck rontsom u Schip ghedreven.
Dat klooft allenghskens door't bar-barstende ghebaer
Morselende met cracht de hert ghebacken stucken/
Dat knarst met heesch ghelupt/en parst teghen malcaer
Schijnend' oft zy het Schip aen steters souden rucken.
Neptunus sent hier toe noch een seer grouwelijck dier
Klimmend' op't drijftigh Ys met onbrekelijcke tanden/
Huylend' seer vreeselijck toont een ghesicht als vier

En schijnt schier te versmaen de Reus met hondert handen.
  Doch blijft ghy onverschrickt/ en t'Volck stelt hun ter weer
Varend' onbevreest heen/ houwen met scherpe bijlen
Op de verstaelde Huyt/ die springhen op van't leer
Als of de slagh ghescheet was op Diamants stijlen.
  t'Moet nochtans wijcken oock/ met al't Neptuns ghespuys
En Hyems felle cracht/ coud' Ys/ en groote reghen/
Oock t'sluytende gheraes van Boreas ghedruys
Die u met groot ghewelt dacht vande Zee te veghen.
  O vrome Batabiers! Ey! wat sal schricken doch
V onversaecht ghemoet nu niet en kan beletten
V stout en cloeck bestaen/ dit rasen/ noch t'bedroch
Dat de snoode Tweedracht loosljjck had gaen uytsetten?
  Want nae al dit ghevaer crijght ghy vreuchdich aen boort
De langh-ghewenschte Straet/ gaende hier door laveren
Tot inden Oceâen, van daermen spoedich voort
Met de Chinasche schat ons rijckdom sal vermeeren.
  Dit onbetreden padt hebt ghy moedich betre'en
Tot nutticheyt van ons met arbeyt onverdroten:
Waer toe u nootlijck diend' het cloeck-sinnigh bele'en
En d'ervarentheyt van Ian Huyghen van Linschoten.
  Dies vliecht door dese tocht/ en seer loflijcke daet/
O Linschoten! u naem van de Zuyd'-Pool/ tot d'ander
Daer't Sayrken sijnen poot nimmer in't water slaet:
En verr' voorby d'Outaers vande groot' Alexander.
  Sulcks dat noch Bacchi reys'/ noch d'ontelijcke stien
By Herculem ghestelt op de Spaensche Zee-stranden/
Noch die Gamaes cloeckheyt door seer neerstich bespien
Verr' in't Cal'coutsche rijck van d'Oost Indische Landen:
  Noch't omseylen van Draeck (wel waert eeuwighe prijs)
Noch t'stout bestaen/ waer door t'rijcke Vlies wert vercreghen/
Noch t'gheen d'Itaecsche Vorst/ verstandich/ cloeck/ en wijs/
Deed' met sijn snelle vloot op s'Midlandts vochte weghen.
  Niet te ghelijcken zijn by dees sorgh'lijcke tocht
En d'eeuwighe Tropheen die ghy hier hebt doen stellen/
Tot teeckens dat u reys' gheluckigh is volbrocht
In spijt van alle t'gunt dat u sochte te quellen:
  Want wat heeft hun ghekrenckt dan een golvighe Zee
Verweckt door het gheblaes vande ruysschende winden?
Maer u queld' strackelijck Haghel/ Ys/ Mist en Snee/
Reghen/ Rijm/ groote wint/ die Naptuns toorn ginck senden
  Door wat waerdich gheschenck mach dan werden beloont
Dit perijckel en vrees van u moedigh gheleden
Met onverschrickt ghemoet/ kan't ghenoech zijn betroont
Door't seer-gheachte Gout aen duyst stucken ghesneden?
  O neen: Dies heeft de faem met een eewigh gheluyt
V seer loflicke naem in elcks ooren gheschoten/
Soo dat landt/ sandt/ en strant ghestadich roepen uyt
Lof/ prijs/ en eer/ zy u Ian Huyghen van Linschoten.

In Amor' Perseverando.

C. Taemss.

Sommighe Derouten ofte Coursen vande Navigatie ende vaert/ so van Portugael naer Indien/ als van Indien weder nae Portugael: Desghelijcks van Indien naer Malacca, China, Iapon, d'Eylanden van Iava ende Sunda, soo uyt ghits varen/ als int wederom keeren/ eñ van China na Spaensch Indien/ eñ wederom van daer na China, als oock vande gantsche Custe van Brasilien/ ende alle die Havens van dien. Item/ van't vaste landt/ ende die voor Eylanden (Las Antillas genaemt) van Spaensch Indien/ met noch de Navigatie van de C. de Lopo Gonsalues, naer Angola toe/ aende Custe van Ethiopien: midtsgaders alle de Courssen/ Havens/ Eylanden/ Drooghten/ Ruffen/ Clippen/ Sanden/ Ondiepten eñ Diepten/ met die ghelegentheyt eñ streckinge van dien: Insgelijcks die tijden vanden Jare dat die winden waeyen/ met die waerachtighe teyckenen eñ kennisse vande tijden eñ het weder/ wateren eñ stroomen op alle die Orientaelsche Custen ende Havens/ gelijck als sulcks alles gheappointeert eñ aengheteyckent is vande Piloten eñ sConinghs Stuerluyden/ met die dagelijcksche Navigatie ende experientie door die selfde gedaen/ alles door Ian Huygen van Linschoten seer ghetrouwelijcken met grooter neersticheyt ende correctie by een vergadert/ ende uyt die Portugaloysche ende Spaensche in onse Nederlandtsche tale ghetranslateert ende overgheset.

Dat eerste Capittel.

Vande Derouten ofte Coursen vande voyage van Portugael naer Oost-Indien.

t'Gantsche Christen-rijc leyt aende noordtzijde vā den Equinoctiael. Lisbona leyt op 39. eñ half graden. Madera op 32.

TEn eersten is te wetē dat het gantsche Christenrijck gelegen is aende noordzijde vanden Æquinoctiael, ende Lisboenen op 39½. gradē/ welcke leyt met het Eylandt Madera noordt oost ende zuydt west/ ende de cours is 172. Spaensche mijlen/ t'Eylandt Madera leydt op 32. graden/ ende leydt van't Eylandt La Palma (dat die Schepen die naer Indien gaen connen verkennen) noordt noordtoost/ ende zuydt zuydwest 63. mijlen/ het Eylandt La Palma leydt op 28¾. graden/ van hier moetmen sijnen wegh nemen zuyden aen/ so verre als den tijt sulcks toegheeft: want ghemeenlijck alsmen comt op 5. en 6. graden/ soo vintmen zuydtooste winden/ ende moeten dan zuydwest aen gaen/ so veel alsmen mach/ tot datmen voorby de Cabo van S. Augustijn is/ welcke leyt op 8½. graden aende zuydtzijde/ te weten aende custe van Brasilien; Van't Eylant La Palma tot dese Cabo de S. Augustijn, zijn 900. mijlen/ op de cours van noordoost ende zuydwest: alsmē den hoeck voorby is/ salmen terstont sijnen cours nemen zuydtwest aen: wāt men heeft gemeenlijck de winden naer't zuyden eñ zuydtoostē/ men sal hem houden naer't zuydtwesten vande Eylanden van Tristan da Cunha, ghelegen op 34. graden aende zuydzijde vanden Æquinoctiael.

La Palma op 28. dry vierendeel graden.

Cabo de S. Augustijn 8. een half.

Hooghte eñ Course van de Eylandē van Tristan da Cunha.

Alsmen naer gissinge d'Eylanden van Tristan da Cunha voorby is/ salmen loopen tot op 36. graden/ ende alsdan sijnen cours oost aen nemen/ tot datmen die Cabo de bona Esperança voorby is/ so salmen dan noordtoost aen loopen naer't landt toe/ ende t'landt verkent hebbēde/ ende naer t'landt datmē neemt/ salmen sijnen cours aensetten naer Monçambique toe/ ofte van buyten om t'Eylant San Lourenço. Vande Cabo de S. Augustijn tot de Cabo de bona Esperança toe/ zijn 1060. mijlen/ welcke Cabo de bona Esperança leyt op 34½. graden ruym/ aende zuydzijde vande Æquinoctiael, ende leyt met de Cabo das Agulhas oost zuydoost/ eñ west noordtwest 32. mijlen: Cabo das Agulhas is geleghen op 35. gradē ruym/ liggende met de Cabo de Infante oost eñ w. eñ heeft wat vā oost ten noordē/ eñ west ten zuyden/ de cours is 26. mijlen: Cabo do Infante leyt op 34⅔. graden schaers/ eñ is gelegen met de Cabo Thalhado o.n.o. eñ w.z.w. 19. mijlen. Cabo Thalhado leyt op 34. graden ruym/ leyt met die Bahija Fermosa o. ende w. 10. mijlen. Bahija Fermosa is gelegen op de selfde hooghte van Cabo Talhado, ende leyt met die Eylandekens Chaons oost noordoost eñ west zuydtwest 37. mijlen/ eñ leyt met die eerste punt diemen hiet Punta Primeira noord oost eñ zuyt west/ eñ heeft wat van n.o. ten o. eñ z.w. ten w. de cours is 50. mijlē. Dese Punta Primeira is gelegen op 32. graden schaers/ eñ leyt van't laetste lant datmen heet Terra do Natal 50. mijlen/ t'welcke leyt op 30½. graden/ eñ is ghelegen mettet landt datmen heet Terra dos Fumos, noordoost ende zuydtwest ende heeft wat vant noordtoost ten noorden/ ende zuydtwest ten zuyden/ de cours is 75. mijlen. Het landt ofte Terra dos Fumus leydt op 27½. graden/ ende is gheleghen met de Cabo das Correntes noordtoost ende zuydtwest/ ende heeft wat vān noortoost ten oosten eñ zuydtwest ten westen/ de cours is 95. mijlen. Cabo das Correntes leydt op 24½. graden/ eñ leyt met d'Insulas Primeiras noordoost eñ zuydwest/ eñ heeft wat van noordtoost ten noorden/ eñ zuydwest ten z. de cours is 132. mijlen. d'Insulas Primeiras liggē op 17½. graden schaers/ liggen met Moçambique n.o. eñ z.w. de cours is 52. mijlen. Moçambique leyt op 15. graden/ loopēde uyt Moçambique naer Indien/ moetmen sijnen cours nemen noord oost aen/ tot datmen voor by't Eylandt de Comoro is/ de cours is 80. mijlen tot op 11. graden/ alsdan salmen noch sijnen cours nemen noordtoost aen/ tot datmen by d'Eylanden As Ylhas do Almirante is/ welcke zijn gelegen op 3½. graden aent zuyden. Dese Eylanden voorby wesende salmen sijnen cours nemē n.o. eñ n.o. ten o. aen/ waer mede mē sal comen by d'Eylanden As Ylhas Queimadas, welcke liggen op 16. graden aende custe van Goa ofte Indien, oock mede so is te weten dat op dese tijt de stroomē op dese cōtreye altoos naer't n.w. loopē/ te wetē naer de Estrecho de Meca, ofte t'roode Meer toe/ daerom so haest alsmē de hooghte vā 16. gradē heeft (om sijnē rechtē wegh aē te settē) salmē altoos de voorseyde cours behoudē/ nemēde sijnē wegh o.n.o. ofte wat meer aē vā doē wesende/ doch het

Vande C. de S. Augustijn tot de Cabo de bona Esperança zijn 1060. mijlen.

Hoochte van verscheyden Coursē van verscheyden plaetsen.

Punta Primeira leydt op 32. gradē.

Terra do Natal op 30 een half graden.

Terra dos Fumos op 27. een half graden.

C. das Correntes op 24 een half graden.

d'Insulas Primeiras op 17. een half graden.

Mossambique op 15. graden.

Ylhas do Almirante op 3. een half graden.

Ylhas Queimadas op 16.

Compas salt altoos wel wijsen wat datmen doen sal: men sal aldus aengaen tot op 200. mijlen nae de Custe van Indien / hem wel wachtende niet leegher te loopen als op 15. graden / om te schouwen die drooghten die men heet Os baixos de Pandua, welcke ligghen op 13. graden aen't noorden: oock mede wanneermen sijn gissinghe gemaeckt heeft / te wesen by de custe van Indien / salmen hem altoos boven de 16. graden houden: want de stroomen ende wateren altoos aende Custe zuyden aen loopen / ende men heeft aldaer ghemeenlijck de winden van uyten noorden ende noord westen: Om nu te weten oftmen by de Custe van Indien is / soo salmen dese teeckenen vinden / te weten / Crabben / op 300. mijlen vande Custe af / ende wesende vande Custe vijftich mijlen / veel Slanghen int water drijven / vande groote ghelijck Ael ende Palinghen / welck altoos seker is / ende op twintich mijlen van het landt heeft men gront op 80. vadem diepte / en 14. 15. mijlen daer van tseventich vadem / ende hebt gheen vreese stoutelijcken na de Custe toe te loopen: want t'is over al suyver ende schoon / met goeden ancker grondt / ende alle d'Eylanden ende Clippen die aende Custe zijn / ligghende dicht aen't landt heen / so datmender gants gheen perijckel af en heeft. Alle de Custen diemen heet van Indien / strecken noorden ende zuyen / ende heeft wat van n. ten westen / ende zuyden ten oosten.

Drooghten ontrent Indien op ten 13. graet.

De stroomen van Indien loopen zuyden aen.

Merckteecken om te sien of men aende Indische cust is,

Oock soo is te weten dat alle de Custe van Indien / Persien / Arabien / die Estrecho de Mecca, ofte het Roode meer / de Custe van Choramandel, Seylon, Bengalen, Pegu, Sian, Malacca, Camboja. Chauchinchina, China, Iapon, &c. is altemael ghelegen aende noordt zijde vande linea Æquinoctiael.

Alle die custe van Indien / etc. aen de noordtzijde vanden Equinoctiael.

Dat 2. Capittel.

Roteiro ofte Deroute, dat zijn de coursen vande vaert van Oost Indien, uytghetrocken ofte gheappoincteert door des Conincks Piloot, Diego Affonso, Portugees.

Varende van Lisboenen nae het Eylandt van Madera, soo sult ghy uwen cours nemē zuydwest aen / ende gaen verkennen het Eylandt Porto Santo, ende van daer voortaen tusschen d'Eylanden van Deserta ende Madera, u wachtende vande Eylandekens ofte Clippen ghenaemt Os Salvagiens, welcke ligghen twee mijlen nae't Zuydwesten van Madera af / wantet aldaer altemael drooghtē zijn / die inder nacht seer periculeus zijn / men machse aende oost zijde langhs heen voorby passeren / loopende alsoo uwen wegh nae die Canarien toe: De Eylanden van Canarien ghepasseert wesende / sult uwen wegh nemen zuyden aen / tot op de hoochte vā 14. graden / doende uwen cours 50. mijlen van Cabo Verde, nederwaerts / ende van daer voort aen sult uwen cours doen zuydwest ende zuydwest ten westē aen / tot dat ghy comt op de hoochte van 6. gradē ende van daer voorts zuydwest / ende z. w. ten z. aen / so dat ghy uwē cours comt te doen 70. mijlen vande drooghte vande Revier / ghenaemt Rio grande, ende 80. mijlen van Sant Anna, altoos u beste doende om aende linea Æquinoctiael te comen / uwen cours altoos boven t'zuyden aen doende / ende soo de wint zuyden liep / so kiest liever die zijde van't oosten als van't westen / al zijt ghy schoon onder die Linea / ende so langhe als ghy gheenen zuydoosten wint en kryght / soo hout altoos den boech vant oosten / sonder te genaken het lant ghenaemt Terra do Mallagetta tot op 50. oft 60. mijlen nae / ende als ghy die hoochte ende lenghte hebt van ghepasseert te wesen de C. das Palmas, soo maeckt int laveren corte strecken / te weten / onder die Linie ofte aen deesː zijde / op dat u de stroomen ende wateren niet en drijven binnen dit voorsz. Cabo / strijckt liever alle u seylen / als daer in te drijvē: want en cont u anders niet salveren / noch nae Indien comen. Ic hebbe u hier boven verclaert wat dat ghy doen sult op 140. mijlen onder die Linie wesende / soo loopt als dan dwers over om voorby Brasilien te passeren: want volghende den wegh ende coursen boven verclaert / en moecht niet faelgierē / ofte sult Brasilien voorby loopen.

Wegh-wyser hoe dat men sijn cours nae Oost Indië neme moet.

Clippen Os Salvagios.

Drooghten. Rio grande

Waerschouwinge van de C. das Palmas.

Aen dese voorsz. custe van Mallagetta, soo loopen de wateren ende stroomen (te weten / met de nieuwe Maen) nae het z. w. toe / daer om en sult u alsdan niet begheven te nemen de cours nae Brasilien toe / onder die Linie wesende / ende soo wanneer ghy uwen cours zuyd west aen stelt / u daer op houdende / soo langhe als de wint duert / soo doet alle neersticheyt / als ghesept is / de Linie te passeren over den boech van Brasilien / om te comen op de hoochte van 8. gradē / op welcke hoochte ghelegen is den hoeck ghenaemt Cabo de S. Augustijn: Ende soo ghy op dese 8. graden begeerde t'ghesicht van t'landt te hebben / soo en wiltet niet op den anderen boech wenden: maer werpt liever het ancker uyt / tot dat de wint ruymt om uwen wegh te vervolghen / oock so is te weten dat die stroomen (aen dese zijde van Brasilien C. de S. Augustijn en die contreyen) na die Antilhas, (dat zijn die voor eylanden van nieu Spaengien) toeloopen / waeromme u voor best rade niet te laveren: want sulcks doende moest sonder twijfel wederom naer Portugael keeren.

De stroomen by Mallagetta ... na het westen met de nieuwe Maen.

Waerschouwinghe niet te laveren nae Portugael ...

Van hier af sult ghy eenen anderen wegh nemen / nae die Eylanden van Martijn Vaaz toe / die Linie ghepasseert wesende / ende hoe ghy desen wegh rechter neemt / hoe het beter is.

Eylanden van Martijn Vaaz.

Vande Eylanden van Martijn Vaaz af / ofte vande hoochte daer sy op ligghen nae d'Eylanden van Tristan da Cunha toe / voor de wint hebbende / sult uwen rechten cours nemen / sonder eenigh wraken ofte abatiment te rekenen: want dese Eylanden ligghen metten anderen altemael op een longitudo ofte lenghde / met de differentie die het Compas in dese contreye heeft / te weten / by d'Eylanden van Tristan da Cunha, soo wraect ofte noordoosteert de Naelde van het Compas anderhalven streeck / ende alst een ure nae den middach is op het Compas / soo ist op den Astrolobio eerst middach.

Onderscheyt vant Compas ende het Astrolabio vande middach by de Eylanden van Tristan.

Om te weten oft ghy dicht by de Eylanden zijt / soo sult ghy't by dese teyckenen comen te weten / als ghy sommighe Voghelen siet / vijf ende vijf te samen vlieghen / soo ismen daer by / en van daer voort aen sullen u volghen etlijcke Voghelen vande Portugesen Feigions

Teyckenen of men by de Eylanden van Tristan is.

Feigions zijn voghelen met wit eñ swarte veren.

Feigions ghenaemt/ zijn van witte eñ swarte vlecken beplackt/ so datse hierom seer goet te kennen zijn: met dese Eylandē 3. eñ 11. over een zijnde/ soo sult ghy inde Zee vinden drijven/ eñ genaemt vande Portugesen Sargasso gheheeten/ is by naest ghelijck het Wier datmen by Wieringhen in Hollandt vint.

Tusschen Tristan eñ C. de bona Esperansa drijft veel van't cruyt Sargassa.

Van dese Eylanden van Tristan da Cunha nae de Cabo de bona Esperança toe/ wesende in dese contreye tot omtrent den achtsten Junius/ sult int water sien drijven sommighe hoopen van het kruydt Sargasso met Trombas, dat zijn ghelijck struyckens van dick Riet: dese Rieden zijn cort ende tackachtich/ ende en zijn soo lanck niet als diemen vindt by de Cabo de bona Esperança, sult alhier uwen wegh vervolghende allenskens/ hier van minder vinden/ en laet u sulex niet verdrieten: want comt door dien/ dat hoe dattet op d'Eylanden meer stormt ende onweert/ hoe het meer van dese Riet struycken ende kruyt uyt smijt/ dat also met het water ende wint (die van achter ende over d'Eylanden heen comt) nae de Cabo de bona Esperança toe ghedreven wert/ waerom ick u advertere/ so ghy dese kruyderen ende Rieden vint/ te willen hondert vijftich mijlen vande Eylanden van Tristan da Cunha, voorder aen loopen: want zijn teyckenen van dat ick boven verhaelt hebbe.

Oorsake waerom dat de Sargassa opt water drijft.

Kenteyckenen alsmen by de C. de bona Esperansa is.

Comende op die hooghte van 35. graden/ ruym ofte schaers/ nae de Cabo de bona Esperança toe/ sult vande Trombas (ofte vande dicke Riet struycken) in't water sien drijven: Als ghy dese comt te sien/ soo weest versekert vande Cabo de bona Esperança te wesen: want ghy zijt die vande Eylanden al ghepasseert ende voorby: alsmen dese Trombas vint/ soo ismen maer 30. ofte 40. mijlen vande Cabo de bona Esperança: Dese Riedt struycken zijn lanckachtich/ by naest van fatsoen als Basuynen: Maer so ghy quaemt op 35 ½. graeden en sult dese teyckenen niet sien/ dan moghelijcken sommighe Voghelen soo groot als Ravens/ hebben witte ende platachtighe becken/ swart van veren: dese vlieghen maer 20. ofte 30. mijlen vande Cabo de bona Esperança, ende noch andere grauwe Voghels vande Portugesen Alcatrases ghenaemt: Dit zijn de rechte teyckenen vande Cabo de bona Esperança, tot die Cabo das Agulhas toe.

Dertich mijlen vande C. de bona Esperansa vliegen Alcatrasses eñ ander voghelen.

Oock soo is te weten dat die traversie ofte dweers wegh/ te weten van Brasilien af tot die Cabo de bona Esperança toe/ veel corter ofte minder is alsmense inde Pascaerten stelt/ niemant en begheere te weten/ d'oorsake hier van/ wanter doch niet aen ghelegen en is/ die Navigatie aengaende/ ende al waert schoon alsoo/ soo en ist niet goet datment van verre ofte van vreemde Natien verstaet: wāt souden teghen ons selven wesen: Men vint oock tusschen de Eylanden van Tristan da Cunha, ende de Cabo de bona Esperança sommighe Zee-wolven: maer wesende in dese contreye int laetste van Junius/ mocht wel wesen dat ghyse dan niet en saecht/ overmidts datse haer als dan vertrecken door de coude/ onder het landt.

De dwers wegh van Brasilie tot de C. de bona Esperansa is veel corter als inde Caerte beschreven is.

Zeewolven omtrent de C. de bona Esperansa/ eñ d'Eylanden van Tristan.

Soo het ghebuerde dat ghy u vondt tot den thienden Meye/ luttel min ofte meer/ in die contreye van dese Eylanden van Tristan de Cunha, soo en sult ghy boven die 35. graden niet passeren/ om dieswille dat die weste winden daer alsdan dapper en gheweldich regneren ende waeyen met een groote furie ende verbolgentheyt/ namelijcken wesende met een nieuwe Maen/ op dattet u niet en wedervare/ ghelijck het gheschiede mettet Schip Bom Iesus. het welcke de Zee in swelghde door den grooten overval ende furie vande wint/ ghelijck als ick Diego Afonso dat selfs aengheslen hebbe/ wesende int Schip S. Clara.

Waerschouwinge voor een westen wint boven de 35. graden.

t'Schip Bom Iesus vande Zee inghe-swolghen.

Als ghy by de Cabo de bona Esperança sommighe Voghelen vindt int water sitten/ diese Antenayas heeten/ t'welck zijn groote ende beplackte Voghels/ soo zijt ghy by de Cabo das Agulhas: Sult oock vinden in het water drijvē sommich vis-been ofte sas-been van dat de Goutsmeden besighen/ ende soo ghy het ghesicht van't lant hebt op de hooghte als boven verhaelt/ wesende dertich mijlen vande Cabo de bona Esperança/ als oock mede comende op de hooghte van 36. graden/ sult ghy dese voghelen Antenales vinden.

Tusschen de C. de bona Esperansa eñ C. das Agulhas vintmen voghels Antenayas eñ Vis-been.

Soo haest als ghy de Cabo de bona Esperança ghepasseert zijt/ ende het landt ghesien hebt/ t'zy vande Cabo de bona Esperança ofte van de Cabo das Agulhas, oft voorder/ oft hender/ soo houdt terstont van landt af tot dertich mijlen Zeewaert in/ ende soo ghy nae Moçambique meent te gaen/ soo moet ghy uwen cours nemen noordtoost aen/ te weten nae de Baixos ofte drooghten van Iudia toe.

Drooghten van Iudia.

Op de cours van Brasilien nae de Cabo de bona Esperança toe/ volghen u altoos veel voghels nae: maer so haest als ghy comt recht int aenghesicht van de Cabo de bona Esperança, soo verliestmense/ ende oock somtijdts de swarte Ravens/ daer boven af vermaent is/ op datmen te seekerder mach weten de Cabo binnewaerts te wesen/ te weten aende oost zijde van Indien.

Veel Voghels opte cours van Brasilien na C. de bona Esperãsa.

De Zee-baren die u volghen van de Cabo af van upten oosten nae't westen/ sultse verliesen soo haest als ghy zijt by de Cabo das Agulhas binnewaerts/ tot dat ghy andere van upten zuydtwesten crijght/ welcke is ghelijck als de Custe streckt/ te weten vande Cabo binnewaerts: oock mede soo zijn hier by dese Cabo de Naelden vande Compassen fix ende effen/ so dat wanneert middach opt Astrolabio is/ soo ist van ghelijcken op de Sonnewijser of het Compas comende beyde te gader over een/ t'welck een goet teycken is te wesen noorden en zuyden met die Cabo das Agulhas, ofte tusschen beyde (te weten/ tusschen de Cabo de bona Esperança, ende die Cabo das Agulhas,) dit is een goet teycken/ soo wel van Portugael nae Indien/ als oock van Indien nae Portugael/ ende comende van hier nae Indien/ soo noordtoosteren ofte wraeckē de Naelden van de Compassen weder.

Waer dat men de Zee-baren upten oosten nae't westen verliest.

By de C. de Agulhas accorderen het Compas eñ d'Astrolabie.

Goede teyckenen voor de Schippers.

Dertich mijlen van de Cabo das Agulhas nae Moçambique toe/ soo looptmen de Custe oost ende west/ ende sult voor u sien/ (wesende voorby de Cabo das Agulhas, ses ofte seven mijlen t'Zeewaert van het landt ghenaemt Aguada de Sambras) niet te nemen den wech naer de Cabo toe: maer nae het zuydwesten/ ende zuydwest ten westen/ want het alsoo noodich is om dese wegh te salveren/ door oorsake vande stroomen ende wateren die nae die Bayen ende Inwijcken te landwaerts in loopen.

Waerschouwinge by de Cabo das Agulhas na Mossambique.

Waerschouwingen alsmen te veer vande Cabo afgeseylt is.

Soo het gheveurden dat ghy de Cabo te wijdt af passeerden/ so dat ghy geen van dees teyckenenen quaemt te sien / soo sult ghy de hoochte nemen/ ende besien nae t'Sonnewijser: maer moet seker wesen/ eñ met eenen rechten draet / ende soo ghy waert 150. mijlen de Cabo binnewaerts/ wesende middach op de Astrolabio / soo en comt de schaduwe van't Sonnewijser noch niet op den middach / eñ scheelt een streeck / ende wanneer't middach is op't Sonnewijser / so sal de Son op de Astrolabio een halve graedt ghedaelt en afghegaen wesen/ so ghy dit vint/ soo weest voorseker te wesen 150. mijlen vande Cabo de bona Esperança, ofte Das Agulhas binnewaerts/ ende oversietet wel: want sultet alsoo bevinden: ende soo ghy u cours neemt om binnen San Lourenço door te seylen / sult sommighe cleyne witte vogels by hoopen te samen vinden: Dese vlieghen ontrent 20. mijlen van't landt naer de drooghten van Iudia toe/ ende comende op 20. graden/ sult voor sekere teyckenen vinden de voghelen Garagiaus ende Alcatrases, welcke zijn ghelijck als Meeuwen/ alsdan gaet ghy eenen goeden cours aen/ ende soo ghy niet met allen van dese teyckenen en siet/ soo siet wel voor u: want soo zijt ghy by het Eylandt van San Lourenço, ofte op de bancken vande Custe van Soffala, ende veel voghelen siende/ soo en zijt ghy maer 10. mijlen vande drooghtẽ van Iudia/ so loopt van daer n.o. ende n.o. ten n. aen/ nemende op dese manier uwen wegh tot op 19½ graden / ende daer nae soo loopt noordtoost aen/ tot op 18. graden: Van dese 18. graden sult n. ende n. ten o. aen loopen/ tot dat ghy zijt op de hooghte van 16½. graden / wesende in dese hoochte/ ende siende veel vande voghelen Alcatrases, te weten 6.7.8. ende 10. te samen vlieghen/ so zijt ghy maer 10. ofte 15. mijlen van't Eylandt van Ioan de Nova, daerom doet alle neersticheyt/ by daegh en by nacht daer van daen te comen/ namelijcken soo't met een nieu Maen waer/ ende loopt n.w. aen/ so sult ghy comen by de Eylanden ghenaemt dos Angoxas, ende hoe dat ghy van daer meer noorden aen loopt / hoe dat ghy beter cours sult doen nae Moçambique toe / voor u siende by dit landt niet te passeren onder de 25. vadem nae't landt toe: want zijn altemael drooghten / alwaer Don Ioan pereira op liep / ende heeft rondtom 13. vadem diepte.

Teyckenen alsmẽ by S. Lourenço is.

Moddel om te weten hoe verre datmẽ vãde C. das Agulhas is.

De bancken vande Custẽ van Soffala liggẽ 10. mijlen vande drooghten van Iudia.

Coursẽ van de drooghtẽ tot het Eylandt van Ioan de Nova.

D'Eylandẽ dos Angoxas.

Waerschouwinghe om aen't landt van Moçambique niet te loopen.

Dat 3. Capittel.

De Navigatie van de Cabo das Correntes nae de drooghten, ghenaemt Os Baixos da Iudia, ende van daer nae Moçambique.

SOo het gheschiede dat ghy quaemt te sien de Cabo das Correntes, ses oft seven mijlen daer van af wesende/ willende naer Moçambique seylen/ soo loopt oost noordt oost aen / hebbende scherpe windt / ende comende op twee entwintich graden (op welcke hooghte ligghen de drooghten van Iudia) sult veel vande Voghelen Garagiaus by hoopen sien vlieghen/ ende soo ghy de windt wat ruymer hebt/ soo loopt noordt oost / ende noord oost ten oostẽ aen tot op de voorseyde hoochte. Om nu te weten oft ghy dicht by de drooghten zijt / soo sult ghy veel van de Voghelen Garagiaus ende Alcatrases by hoopen tessens sien vlieghen / ende soo ghy veel Alcatrasen siet/ so zijt ghy by de drooghten: maer siende de Garagiaus alleen sonder de Alcatrasen, soo zijt ghy noch 25. mijlen daer van: Van hier af sult ghy noordt oost ende noord oost ten noorden aen loopen / tot op 19½. graden/ ende daer nae so loopt noord oost aen tot op 18. graden / ende van daer noorden ende noorden ten oosten tot op 16½. graden: Wesende op dese hoochte/ sult veel vande Voghelen Alcatrases sien / soo weest versekert dicht by't Eylandt van Ioan de Nova te wesen/ ende soo ghy d'Alcatrasen siet / te weten / ses ende seven by een / soo en zijt ghy maer thien ofte vijfthien mijlen van't selve / om datse aldaer haer aes comen halen / daeromme doet alle neersticheydt om u uyt dese hooghten van't Eylandt te crijghen / welck leyt op 16½. graden: Ende om versekerder te gaen / soo loopt noordtwest aen / waer mede ghy sult comen by d'Eylanden van Angoxas, die dicht aen de Custe naer Moçambique toe ligghen / ende hoe dat ghy noordelijcker aen gaet / hoe dat ghy naerder Moçambique sult ghenaken/ sult voor u sien/ int aenloopen van de Eylanden Angoxas naer Moçambique toe/ dat ghy niet en passeert onder die 25. vademen over de Coralen/ daer hem Don Ioan Pereira op verloor/ ende heeft daer rondtom derthien vademen diepte. Dese Eylanden van Angoxas ghepasseert wesende naer het noordtoosten/ so loopt noordtoost ten oosten aen/ t'welck eenen goeden cours is/ u altoos wachtende onder de 25. vademen niet te passeren/ als ghesept is.

De drooghten van Iudia liggen op de 22. graed.

Teyckenen alsmẽ dicht bijde drooghten is.

Dese boven gheseyde coursen vande Cabo das Correntes voorder aen/ sult doen / soo ghy u vont bijde voorseyde Cabo / ende hebbende de zuyde ooste winden / soo sult ghy loopen langhs het Eylandt gheleghen op de bancken van Soffala, om te haestigher tot Moçambique te comen/ ende met de ooste winden op de hooghte ende teyckenen/ als boven verhaelt is: Sult oock schouwen de drooghten van Iudia / ende de bancken van het Eylandt San Lourenço, die naerder de drooghten van Iudia toe liggen: tusschen beyde dese drooghten heeft men 95. vadem diepten.

So ghy begheert te loopen op de Ree van Moçambique, so moet ghy passeren int incomen de twee Eylandekens van San Iorgie ende San Iago, ende sultse laten aen de zijde vant zuydtwesten / wat van San Iorgie afloopende op ses ende seven vademen diepte/ loopende also voorts naer binnen toe/ altoos goet opsicht hebbende vande bancken daer ghy het water op siet breken / tot dicht voor het Eylandt ende fortresse van Moçambique, &c.

Dat 4. Capittel.

De Navigatie van Moçambique naer Indien toe.

SCheydende van Moçambique aff naer Indien toe/ soo loopt noordt oost aen / waer mede sult ghy het Eylandt A Ilha do Comoro comen te sien/ t'welcke leyt van Moçambique 94. mijlen op elf een half graden/ te weten het

uyterste eynde naer het noorden / is een seer hooch landt: Vijfthien mijlen daer van sult ghy sommighe van de Voghelen Rabos de Iuncos sien (dat is gheseyt Biesen steerten:) want hebben een enckele langhe uytgaende steert ghelijck een Biese/ende sult des nachts de Voghels Garagiaus hooren singhen ofte gheruchte maken.

Voghelen/ Rabos de Iuncos.

Voghel Garagiaus.

Verbolgende uwen wegh van dit Eylant af naer Indien / soo is te weten (so haest als ghy ontdeckt den uytersten hoec na het noorden van het Eylandt San Lourenço,) dat de wateren ende stroomen noorden ende noordwestwaert aen loopen / naer de C. de Guardafu , ende de mont vande Estrecho de Mecca ofte t'Roode meer toe: Sult geadverteert wesen/dat soo't gheschiede/ ghy met halve wint ende ruyme schotē/ofte voor de wint seylden/ so en moecht ghy daerom den wegh niet rekenen naer de cours die ghy aengaet / neemt altoos een streeck voor u abatement ofte afslach/ ende wesende by de wint twee streken/ om oorsaecke dat de waterē ende stroomen u altoos drijven nae't noordtwesten/ ende siet wel voor u/ dat wanneer ghy veel hoochten vint/ is daerom dat u de wateren op drijven als voorseyt is: Ende om versekerder te wesen de Custe van Indien te moghen crijgen/ so moet ghy u wachten vande Naelden van de Compassen/die een streeck eñ meer noordoosteren / so ghy de cours rekent naer den roem ofte streeck die't Schip aengaet / so verliest ghy alle t'gheen dat de Naelde van't Compas wraeckt ofte noordoostert / ende t'ghene u de wateren nae't noordwesten drijven/waer mede die te cort ende in faute blijft vande Custe van Indien te moghen crijgen: De stroomen ofte het trecken vande wateren nae t'Roode meer toe/ is van 4. tot 7. graden: Hebt altoos goet opsicht op u voordeel te wesen / en niet te cort te comen. In dese contreye ende wegh sult altoos sien veel vande voghelen Rabos de Iuncos , ofte Biesen steerten / ende als ghy ghenaeckt de Custe ende drooghten de Pandua, en sult van daer voortaen gheen meer sien / dan alleenlijcken in de Zee sien drijven (50. mijlen ende meer van landt) veel Slanghen ghelijck als Ael / ende grooter.

Cabo de Guardafu.

Onderrichtinge om de Custen van Indien te crijghen.

De drooghte vā Pandua.

Oock is te weten dat de stroomen van't water aen de Cabo de bona Esperança tot desen voorseyden tijdt toe altoos loopen vande Cabo Delgado af naer de Cabo de bona Esperança toe zuydwest waert aen / niet tegenstaende datter sommige dweersche stroomen onder loopen / te weten/ langhs d'Eylanden As Ilhas primeiras , loopense naer't westen/ op de bancken vande Cabo das Correntes tot de Revier ghenaemt Aguada de Boapaz , loopen de stroomen van ghelijcken nae het westen/ treckende nae de Inwijcken toe die by de Cabo das Agulhas ligghen / by de Aguada de san Bras , loopen de stroomen nae het landt toe / ende op dese Custe sult ghy bevinden dat hoe het stercker waeyt uyt den westen / hoe dat de wateren ofte stroomen meerder tegens den windt aendringhen.

Hoe dat de stroomen by de Cabo de bona Esperansa loopē.

Aguada de Boapaz.

Hoe de stroomen by de Aguada de San Bras loopen.

Dat 5. Capittel.

Deroute ofte de Navigatie ende Coursen van Lisboenen naer Oost Indien , gheappoincteert door des Coninghs Stuerman, Vincente Rodriges de Lagos, Portugees.

SOo haest alsmen scheyt uyt de Revier van Lisboenen/ om te loopen nae het Eylandt ghenaemt Porto Santo, moetmen zuydwest aen loopen / eñ varende uyt Lisboenen / salmen de Son mercken met het Compas om dat te proberen / te weten int op ende ondergaen van de Son / ende het midden van daerse op ende onder gaet/ dat is noorden ende zuyden/ende alle het ghene dat ghy bevindt de Naelde van het Compas te noordoosteren/dat selfde sult ghy zuydwaerts aen loopē: want Porto Santo leyt noord oost ende zuyd west met de Revier van Lisboenen / waer met het vol ende ghelijck over een comt.

Porto Santo leyt n.o. eñ z. w. met de revier van Lisboenen.

Wanneer dat ghy comt te siē Porto Santo, ofte het Eylandt Madera, varende nae het Eylandt La Palma, so sult ghy alle het ghene dat de Naelde vā het Compas noordoosteert hem toe gheven / ende wat meer: want leyt meer nae het oosten alst inde Pas-caerten gestelt is: ende van daer nae het Eylandt Do Ferro, welck Eylandt van ghelijcken een weynich meer sult vinden na het westen/dan het inde Pascaerte leyt/daerom en wiltet niet versuymen met onachtsaemheyt: want al ist dat ghy van het Eylandt La Palma 10. mijlen af uwen cours neemt / ghelijck alst inde Pascaerte leyt/sulter recht op aen loopen.

Hoemen nae het Eylandt Madera, la Palma, eñ do Ferro sal loopen.

Wanneer ghy het Eylandt La Palma ghepasseert zijt / so ist goet zuyden aen te loopen vande Eylanden van Cabo Verde dertich mijlen af/altoos toegevende alle het gene dat de Nalde van het Compas noordtoosteert/ ofte inde twee etmalen sult loopen/ te weten/ het eene etmael zuyden/ ende het ander zuyden ten oosten aen / toegevende de cours nae het zuyden/ofte om beter te verstaen alle het ghene dat de naelde van het Compas wraeckt/ het welcke mach wesen een halve streeck/ eer min dan meer.

d'Eylanden van Cabo Verde.

Comende vanden 22. tot op den 18. graet/ sult ghy groen water sien/ het welcke is van den hoeck ghenaemt Cabo Branco , ende van den Inwijck daer de fortressen van Arguijn leyt / so ghy dit groen water meer dan twee etmalen siet/so ist een teycken van dicht by de Custe te wesen: maer weynich groen water siende/te weten minder dan de twee etmalen/ so zijt ghy naerder aende Eylanden.

Groen water by de Cabo Branco. Teycken als men dicht by de Cabo Branco is.

Comende op thien graden/ soo langhe als ghy zijt by de Custe van Guinea , so en sult ghy de Naelde van het Compas gheen abatiment ofte afslach gheven / door oorsake dat het water nae het landt toe treckt/ waer mede blijft het noordoosteren vande Naelde van het Compas / (het welcke mach wesen een derdendeel van een streeck) in vergheleyckinge van het trecken van het water/ ende oock so gaet het Schip zuyd oost aen/ eñ het water eñ stroomen comē altoos uyt den zuyē/waer mede nae't lant toe gedrevē wert.

De Cust van Guinea.

Loopende vande 5. tot op 3. graden/so ist goet hem vande Custe af te houden van de t'seventich tot hondert mijlen toe / ende niet meer: want meer wesende / en soude niet goet zijn voor u reyse / om reden / te weten/

Waerschouwinge van de 5. tot 3. graden.

soo wanneer ghy zijt 100. ofte meer mijlen vande Custe af / so hebt ghy weynich zuydweste winden om nae't landt toe te comen: maer crijght eer alle die Vonderen eñ Blixemen vanden oosten tot den zuyden en z. o. die u verhinderen het landt te ghenaken.

Hoe datmen hem hoeden sal opte twee ende half graedt.

Eñ om dat u dese Vonderen over comen van alle canten / so ist goet te loopen ende hem te houden/ mogelijcken wesende/ vande 70. tot op de 80. mijlen/ te weten/ tot op twee en half graden/ al waer ghy de zuydooste winden sult crijghen/ wesende vanden 20. April tot den vijfsten Meye: want later zijnde/ sullen u de zuydooste winden aen comen op meer graden ofte hoochte / als op 3. ende 3 $\frac{1}{2}$. graden/ wesende tot den 10. Meye: maer zijnde noch tot het eynde van Aprilis / so macht wel comen dat ghy van die z. o. winden niet en sult crijgen/ dan op een graedt aenden Æquinoctiael.

Teyckenen vande custe van Guinea.

Die teyckenen diemen heeft aen dese Custe van Guinea, zijn sommighe vande Voghelen Garagiaus, ende so die Vonderen curseren van uyt den oosten/ wesende van de 60. tot op de 70. mijlen van't landt/ sult sommighe Swaluwen ende Duyckers sien.

Soo wanneer dat ghy crijght de zuydooste winden / ende u maeckte op den boech naer Brasilien / al ist dattet u die eerste daghen vande Navigatie so wel niet en diminueert in de hoochte / so en laet u dat niet eens verdrieten: want al wat ghy bevindt van weynich te diminueren/ en is altemael gheen water ofte stroomen die u verhinderen / ghelijcker veel ende den meesten hoop meenen/ want dese gradē dicht by den Æquinoctiael, zijn grooter als d'ander van meer hoochten/ ghelijck alsmen sal bevinden/ naer Indien varende/ ofte van daer comende met een voorwindt/ aende Linie comende/ so diminueertmen oock weynich/ waer mede men mach bevestighen/ dat alle de weynighe diminutie ofte voortganck altemael gheen wateren ofte stroomen zijn die nae die Antilhas ofte voor-Eylanden van Spaensch Indien toe loopen.

De graden bydem Equinoctiael/ zijn grooter als andere.

Antilhas zijn voor-Eylanden van Indien.

Comende aende Linea tot op een graedt ofte voorder/ so en wilt op gheenderley wijse weder naer Guinea keeren: want soude u selven inden wegh wesen / ende onnuttelijck uwen tijdt verslijten: want sommige Schepen ghebeurt is/ die in mijn compaengie uyt Lisboenen schepden/ datse haer van de Linea af op den boech naer Guinea toe wenden/ t'welck ick niet en begheerden te doen: maer liep in't contrarie over den boech naer Brasilien toe/ waer door d'ander Schepen een gheel Maent nae my in Indien quamen.

Waerschouwinge alsmē op den eersten graet is.

Op desen boech naer Brasilien sult uwen cours aen setten / naer dat u de wint plaets gheeft / ende hebt goede acht op het Compas: want so haest als ghy de Linea ghepasseert zijt / so noordtoosteert de Naelde van het Compas een halve street ende meer/ ende comende van de acht tot die achthien graden/ hoe dat u dan de Naelde van't Compas meer noordoosteert/ hoe dat ghy verder vande Custe van Brasilien af zijt / in voeghen dat wesende / oost ende west met de Cabo de sant Augustijn, ende dat die Naelde van't Compas twee derdendeelen van een streeck noordtoosteerden / so zijt ghy daer hondert vijftich mijlen van/ t'Zeewaert in: Dit is te verstaen/ dat so wanneer t'selve Compas in Portugael ghemaeckt is/ aldaer een halve streeck noordtoosterende / so sy goet ende oprecht zyn: Het selfde sult oock doen aende Custe van Brasiliē/ wesende oost ende west met die Abrolhos op 170. ofte 200. mijlen naer / so sal de Naelde van het Compas noordtoosteren een gheheele streeck ofte wat meer/ overmidts dat de Meridiaen (van het Compas dat eenen halven streeck noordtoosteert in Portugael) maeckt die Meridiaen hondert ende so veel mijlen binnen in't landt van Brasilien / het welcke alsoo van gelijcken respondeert met die Zee: Op desen voorseyden cours sietmen sommighe Voghelen van diemen heet Rabos Forcados, dat is ghesept hanghende steerten / eñ by alle d'Eylanden van Martijn Vaas, witte Garagiaus ofte Meuwen.

Wat op't Compas te nemen als mē de Linea gepasseert is

Rabos Forcados, op de cours van Brasilien.

So wanneer dat ghy comt op die voorseyde hoochte / crijghende ruymen windt/ in voeghen dat ghy oost zuydtoost moecht aenseylen/ wraeckbinde het Compas een streeck ofte anderhalf / het welcke so veel wraecken sal / comende op dertich graden/ ende al ist schoon dat het Compas anderhalf streeck wraeckt / en sult daerom op uwen cours gheen abatiment ofte afslach rekenen/ meer dan een halve streeck: want desen wegh een gheheele streeck corter is dan sy in de Pascaerte ghestelt wort.

Hoe datmen het Compas rekenen sal comende op de 30. graden.

Doet altoos alle neersticheyt / dat ghy niet hoogher en loopt als op twee en dertich tot 33. graden / te weten tot die Eylanden van Tristan da Cunha toe : want sult beter cours hebben ende sekerder gaen van groot onweder ende tormenten minder te hebben : want meestendeel vanden tijdt heeft men aldaer de winden van uyt den Noorden ende Noordtoosten / die u dan beter te slach comen / doe u dese vermaninghe/ om dat ick het altemael seer wel gheexperimenteert hebbe.

Niet hooger loopē als op 32. tot 33. graden.

Comende by de voorschreven Eylanden van Tristan da Cunha, so sult ghy comen te sien sommighe hoopen van't cruyt Sargasso in het water drijven / met Trombas, dat zijn vande dicke struyck rieden / als ghy dit comt te sien / soo zijt ghy aen gheen zijde vande Eylanden: Sult oock alhier sien vande groote Zee ravens / ende sommighe cleyne met witte becken/ welcke dicht by de Eylanden vlieghen/ so wanneer ghy met d'Eylanden zuyden ende noorden over een zijt / soo begint het noordtoosteren van't Compas te minderen / ende en wraeckt niet meer als een streeck/ ende het vierendeel van een ander: want 70. ofte 80. mijlen van dese Eylanden af / so is men in't midden ofte ten half weghen vande Meridiaen/ van tusschen Brasilien ende die C. das Agulhas.

Teyckenen alsmen by de Eylanden van Tristan is.

Als ghy by de Eylanden van Tristan is/ so is men een halven ofte in't midden vanden Meridiaen/ etc.

Oock mede so is te verstaē datmen (op dese hoochte van 35. graden luttel min ofte meer) 330. mijlen voor elcke streeck van't Compas van't Noordtoosten heeft/ als ghy de voorschreven teyckenē comt te sien/ als geseyt is/ so sult ghy loopen tot op 35 $\frac{1}{2}$. graden/ t'welcke een goede hoochte is/ doende uwen cours oost ende oost ten noordē aen/ tot op 100. mijlen naer de Cabo de bona Esperança, alsdan so en sal het Compas niet meer als een $\frac{1}{2}$. van een streeck wraecken / desgelijcks so sal u het water oock naer't noortwest/ ofte noordē toe trecken.

Op den 35. graedt heeft men 330. mijlen voor elcke streeck van't Compas passeren.

Soo

Teyckenen alsmen vervallē is opte 35. graden.

So ghy quaemt te vervallen door eenige onachtsaemheyt/ ofte daer toe vande winden ghedwonghen wesende op de 35. graden/ so sult ghy 30. 40. mijlen, vande Cabo de bona Esperança af/ vande dicke rietstruycken ende oock Zee-wolven vindē/ t'welcke ghy niet en sult sien/ wesende op de 36. graden t'zy ruym ofte schaers.

Comende op 40. mijlen naer de Cabo de bona Esperança, t'zy op de 36. ofte 35. graden/ so sult ghy comen te sien vergaderinge ofte ravelinge van water/ te wetē wesende by daegh: want des nachts en mochtet niet sien/ om dies wille dat alsmender in is/ so en can ment niet vermercken/ men vinter veel vogelen in sitten/ van de Portugesen Gavoitojns ghenaemt/ ende dan hier af naer de Cabo toe/ so heeftmen sommighe vande Zee ravens mette witte beckē/ t'welcke een seer goet teycken is: want mach wel comen dat ghy gront vint/ sonder de voghelen Alcatrasen te sien.

Zee ravens met witte becken.

So wanneer ghy comt noorden en zuyden met de Cabo de bona Esperança, vande 35. tot op de 36. graden/ so sult ghy modder gront vinden tot de Cabo das Agulhas toe/ ende als u dese modder ofte slijc gront voleynt/ sult een geelachtige gront vindē/ ende wat meer binnewaerts aen/ te weten by de Cabo das Vaquas, t'welcke is naer D'aguade de san Bras toe/ heeftmen schulpen ende steen gront.

Wat gront datter by zuyden en noorden van de Cabo de bona Esperança/ en by de Cabo das Vaquas is.

Die Compassen (als ghesept is) die fier en gelijck aende Cabo das Agulhas zijn/ moeten in Lisbonen gemerckt ofte aengestrekē wesen/ datse aldaer een halve streec noortoosterē ende moetense seer wel weten te mercken/ niet tegenstaende dat sommige Stuerluydē meenen niet noodich te wesen/ om te weten wat dz het Compas noortoost ofte noortwestert/ ghevende voor reden dat onse Voorouders t'Compas niet en verstondē/ ende also de custen afgeteyckent hebben/ waer op antwoorde/ datmen sulcx in sommige Navigatien wel mach excuserē: maer op't meestendeel vande vaerdē en Navigatien ist seer noodich/ te weten van't noortoost ende noortwesten/ gelijck als daer is te varen van de Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe/ so wel inde coursen als om te mogen loopē te midde weghen tusschen t'Eylandt san Lourenço ende Soffala, moet hebben een streeck van't noortwesten/ te weten: om te seylen door't midden van't Canael/ en dit is noodich alle Stuerluyden (die naer Indien varen) te weten: Aengesien datser dicwils vindē als nu aen't Eylant/ alsdan op de bancken van Soffala, en dat door oorsake vande wateren ofte stroomen.

De Compassen die fier by de Cabo das Agulhas zijn/ moeten tot Lissebonen ghesteken zijn.

Noodtwendich weten voor de Stuerluydē.

Als ghy uwen cours neemt vande Cabo das Agulhas nae Moçambique toe/ so ist goet te seylen 100. mijlen oost aen/ om de custe te schouwē/ door oorsaecke vande wateren ende stroomē/ die naer't zuytwesten toe loopen/ en comende noorden en zuydē met die Bahya de lagoa ghebeeten/ so sal de nael de van't Compas ½. van een streec en niet minder noortwesteren/ van hier af voortaē/ so en wilt de custe onder de 60. mijlen naer niet genaken/ uwen cours doende als gesept is om u daer van af te houdē/ van hier af sullen u de Ravens met de witte becken volghen/ tot dat de Cabo das Correntes noortwest van u blijft/ en so wanneer u dese Cabo blijvende is op de voorsepde streeke/ so sullen u die voornoemde Ravens verlaten: want mē die niet en vint dan vande Cabo das Correntes af/ naer de Cabo de bona Esperança toe/ zijnde noordē en zuydē met die voorschreven hoech/ so sal het Compas ½. van eē streec eer meer dan min noortwesterē/ ende int midden van't Cannael een gheheele streeckt.

Bahya de lagoa.

Teyckenen alsmen by de Cabo das Correntes is.

Comende by de drooghten Os baixos da India, wesende westwaert daer vā af sonder die te sien/ so sult ghy veel vande voghelen Alcatrasen sien/ te weten daer 10. ofte 15. mijlen daer af zijnde: maer daer 20. mijlē van af wesende aende selfde zijde/ so sulter oock etlijcke sien/ en het Compas en sal geen streeck wraken: maer so ghy waert aende zijde van't Eylant san Lourenco, 10. 12. tot 15. mijlen toe/ so mochtet wel comē dat ghyse niet en saeght

Teyckenen alsmen 10 en 20. mijle van de drooghten van Indien is.

So wanneer ghy inde hoochte van dese drooghten (welcke liggen op 22. gradē ruym) de voghelen Alcatrases siet/ so en wiltet Eylant van san Lourenco niet voorby passeren: want aende zijde naer't Eylandt toe en sultse niet sien/ dan seer dicht by/ en vande zijde van Soffala salmense sien tot op 20. mijlē/ dit is te verstaē op den tijt vande Monson, dat is den tijt dat de Schepen van Portugael (die inde Meert uyt Portugael scheydē) daer voorby comen: want die inde Monson ofte tijt vande Winter comen/ mach wel wesen dat syse dan niet en vinden/ om dattet my gebeurt is/ dat comende inde Monson vande Winter/ in geselschap vanden Grave Don Luis de Tayde, loopende 20. mijlē ofte meer vā dese drooghte af aende zijde van Soffala, en saghen niet een Vogel/ evenwel hadden des daeghs te vorē 10. of 12. vande voghelen Alcatrasen gesien/ so haest als ghy de voorschreven teyckenen comt te sien/ so en wilt noch niet noordē noch noorden ten oosten aenloopē/ tot dat ghy zijt op 16¼. graden/ op welcke hoochten zijn ghelegen d'Eylanden As Ylhas primeiras, en wat meer naert westen: wāt treckende uwē cours upten noortoosten/ so loopen de stroomen so seer/ dat ghy terstont op de bancken van Soffala soudt comen.

De drooghte van Indien liggen op 22 gradē ruym.

De Eylanden As Ylhas primeiras liggen op 16. ende een vierendeel graden.

Soo't gheheurden dat ghy quaemt te sien d'Eylanden As Ylhas Primeiras, so en betrout u niet op de Coursen en Derouten van dien: want al ist datmense daer in oost noordtoost voorby heē loopt/ is nochtās valsch/ om dat het eerste met het laetste gelegen is by na oost en west metten anderē: van daer tot een santdroochte/ ghenaemt A Coroa de Sanguase, (dat is die Croon van Sangase,) so looptmen by d'Eylanden van Angoxas heen/ oost noort oost ende west zuyt west/ van dese Croon van Sangase tot Moçambique toe/ looptmē lancx de custe noordtoost ende zuydtwest heen.

Vermaninge en waerschouwinge alsmē de Ylhas primeiras siet.

De santdroochte A Coroa de Sanguase.

Van hier af naer Moçambique heeftmen sommighe reen ofte Ancker plaetsen/ van 18. tot 25. vadem diepte: maer mijn goetdunckē waer soment excuserē can/ beter te wesen niet te anckeren/ om datter langhs dese custe heen veel clippen ende steenen liggen/ diemen dickwils niet en siet/ so daer t water niet op en breeckt.

Reen van 18 tot 25. vadē van Sangase tot Moçambique.

Die teyckenen diemen heeft 14. mijlen/ al eermen tot Moçambique comt/ is een groot dick lant/ ende anderhalf mijl vande custe af/ leyt een bancke daermen op 15. vadem over loopt: Dit voorschreven landt wert gheheeten Moginquale, heeft langhs de Zee cant sommighe boomen ghelijck Pijnappel boomen staen: van daer tot Moçambique zijn 12. mijlen/ ende tot Mocango 5. mijlē/ hebbende daer altemael lancx heen de voorschrevē boomen/

Kenteycken van Moçambique.

ende bywijlen so brant ofte breecket water/ een mijl van't lant af.

Stroomen in Mossambique loopẽ sal

Om nu in Moçambique te loopen / so salmen sijnen cours doen van te midde weghen tusschẽ het Eylant sant Iorgie, eñ die droochten van Cabaceira , sulter 7. 8. en somtijts 9. vaem diepten vinden/te wetẽ met hooch water/ ende wesende so verre als t'Eylandt/ so dattet schijnt dat hem t'Eylandt sant Iorgie door d'Eylanden van sant Iago eñ Darvores streckt/ so zijt ghy dan mettet Eylant gelijck over een/ende loopende van hier naer binnen toe/sult uwẽ cours recht op de strant vã sant Antonio van't Eylandt Moçambique aensetten/tot dat ghy op goede dieptẽ comt/t'welcke sal wesen in een Canael/streckende noordẽ en zuydẽ/comende met de voorschrevẽ cours op 12. vadem diepten / so wentet terstondt noorden aen/u altoos wachtende vande punt van Nossa senhora do Baluarte, (t'welcke is een Kercxken dat op een hoeck van't Eylant op t'water buyten de fortresse van Moçambique staet) ende oock vande droochten van Cabaceira, t'welcke is van d'ander zijde tegens over Moçambique: Dese Bay van Moçambique is ghelegen op 15. graden schaers: In dese haven van Moçambique so noordtwesteert het Compas schaers een streeck/ eñ van hier af naer't Eylant A Ylha de Comoro salmen noordtoost aen loopen/welcke Eylant gelegen is op 11 $\frac{2}{3}$. graden/te wetẽ t'eynde van't zuydwestẽ/de cours van dit Eylant af naer de linie toe/ is noortoost eñ noortoost ten oosten.

De droochtẽ van Cabaceira.

Wat Nossa Senhora do Baluarte is.

De Bay vã Mossambique op 15. graden schaers.

Ylha de Comoro op 11. twee derden deel graden.

Van hier voortaen tot die linie toe /salmen sommighe nachten wit ofte blinckent water sien op 3. ende 4. graden/ ende sult hebben de wint van uyten zuydoostẽ/eñ vã daer voortaen sult beginnen te crijghen de zuydweste eñ zuyde winden/ overmidts datmen begint te comen inde Winter van Indien.

Opte 3. en 4. gradẽ blinckent water.

Van de linea Æquinoctiael af tot op de hoochte van Goa, te wetẽ op 15 $\frac{1}{3}$. gradẽ/salmẽ altijt oost noordoost aen loopẽ/ eñ het Compas sal op dese wech noortwesterẽ anderhalf streeck/ ende alle het ghene dattet noordtwestert sult hem toegheven naer't noordoosten/ tot op de voorschreven hoochte van Goa.

Goa leyt op 15. een derdẽ deel graden vande Equinoctiael.

Die teyckenen die men op dese wegh vint zijn dese/men heeft altemet op 10. graden des nachts wit ende blinckent water/eñ van dese 10. graden voortaen tot die custe van Indien toe/ sietmen somtijts veel gevogelt die van't lant ende custe versteken zijn (te weten vande custe vã Arabien) als Quartels en ander dierghelijcke Velt-vinckens/ ende 180. en 200. mijlen vande custe van Indien af / so begint het Compas te minderen int noordwesteren: want inde havẽ van Goa en noortweesteertet niet meer dan een streeck/ eñ $\frac{1}{2}$ van een ander eer min als meer.

Teyckenen op de wegh nae Goa.

Dat 6. Capittel.

Om met dese Schepen te seylen van Goa naer Cochijn toe.

Van Goa na Batecola toe/ sult ghy seylẽ van twee tot drie mijlẽ vã lant af/ vande 20. tot op 25. vadem diepten: wantet alhier dieper is als naer Cochijn toe/men heeft ontrẽt een half mijl van't Eylandeken Batecola af 26. vadẽ diepten/van daer af ist goet zuydooost eñ zuydost tẽ zuydẽ aẽ te loopẽ/naer de fortresse van Barcelor toe.

t'Eylandekẽ Batecola.

Om te weten oft men by Barcelor of in de hoochte van dien is/so is te weten/datter comen hooge bergen/ beginnende van Batecola af tot Barcelor toe/ ende recht boven Barcelor heeftet eenen ronden heuvel liggen/ in gelijckenisse van eenen donckerẽ mist ofte wolcke/ welcke staet aen't eynde van die hooghe berghen/ te weten aende zuytzijde van Batecola tot dese haven zijn 4. ofte 5. mijlen/eñ een half mijl van't lant af ist altemael steen.

Sult by Barcelor anckeren op 10. vadem diepten/ te weten anderhalf mijl van't landt af/ eñ begeerende te seylen nae Cochijn toe/so moet ghy uwen cours zuyd zuydwest eñ wat meer zeewaert in/aẽ loopẽ/u daer in regulerẽde nae die wint sulcx toelaet: want men heeft aldaer ander Eylandekens ende Clippen liggẽ/daermẽ op 14. vadem (als boven geroert is) dicht voorby loopt: t'is een goeden cours te loopen op 16. vadẽ: van dese Eylandekens tot 3. ofte 4. mijlen voortaen / zijnt altemael Eylandekens ende Clippen/ dit voorby wesende/sult die fortresse van Mangalor beschepdelijcken comen te sien/loopende by de 2. mijlen van lant op 15. vadẽ diepten: Van daer af voortaen looptmẽ op die selfde manier tot de fortresse van Cananor toe: Van Cananor tot die Eylandekẽs as Ylhas Cagadas zijn 7. mijlen/doet alhier uwen cours wel naer't zuydt zuytoosten op 18. vadẽ: Vande Eylandekens Cagadas tot Chale zijn 7. mijlen/ eñ de cours is zuyt zuytoost aen op 18. vadẽ dieptẽ: Van Chale tot Panane zijn 9. mijlen/ op de cours als vooren: Van Panane tot Cochijn zijn 16. mijlen/op de cours van zuyd zuydoost/eñ op 12. ende oock op 10. vadem diepten/ t'welcke eenen goeden wegh is/etc.

Dat 7. Capittel.

Deroute ofte die Coursen vande Navigatie van Cochijn naer Portugael, beschreven door den selfden Piloot Vincente Rodriges de Lagos.

De stadt van Cochijn is ghelegen op 9 $\frac{1}{2}$. graden/eer min als meer/schepende uyt Cochijn naer Portugael / so doetmen de cours west aen/ en wel so noordelijck tot op 30. mijlen van Cochijn af/ alhier wesende sult uwen cours nemẽ in sulcker voegen/dat als ghy door d'Eylandẽ van Maldiva eñ Mamale loopt/ moght comen op de hoochte van 8. ende 8 $\frac{1}{2}$. graden/ om gheen Eylanden te ghemoeten/hoewel dat die Pascaerte op dese streckinge sommige Eylanden heeft/niet teghenstaende en zijnder niet.

Dese Eylanden ghepasseert wesende/so ist goet uwen cours te nemẽ zuytwest aen tot op 4. graden/ ende van daer voortaen zuyt zuytwest aen/tot op 3. gradẽ aen de zuytzijde van de linea Æquinoctiael, van Cochijn af op die voorschreven wegh tot hier toe/ so noortwesteert het Compas anderhalve streec/comende op de 3. gradẽ aende zuytzijde vande linea/ so sult ghy de donderẽ beginnen te crijgẽ van uyten westen ende noordtwesten met stercke winden: van hier af sult zuyden eñ zuydẽ ten westen aenloopen/tot op 10. ofte 12. graden/ in welcke contreye sult crijghen de zuydooste winden: op dese 12. graden so noortwesteert het Compas een streec ende $\frac{1}{3}$. van een ander/ en sult daerom gheen abatiment ofte afslach rekenẽ: wantmen somtijts vint dat de waterẽ ofte stroomẽ alhier naer't westẽ toe loopẽ/

t'welcke

t'welcke dan twee fautē soudē wesē/ in voegē dz nae ic het te recht verstaē cā op dese cours/ so moetmen alle t'geen toegeven ofte rekenen datmen gist het schip voor te gaē/ om datmē van gelijcken sal vinden stroomen die naer't zuydtoosten toe trecken.

Comende op de 12. graden (als vooren) tot op de 15. graden/ so crijghtmen somtijdts de winden van uyten zuyd zuydoostē/ so en wilt dan niet op den boech naer't westē toe loopē: wantet niet goet en is: maer loopt eer naer't oosten ē oost zuytoostē/ altoos goede wacht houdende tot op de 18. graden / op welcke hooghte ghelegen zijn de drooghten genaemt Os Baixos dos Garagiaus, ende crijghende de zuydooste windē/ so ist goet uwē cours te nemen zuydwest aen/ tot dat ghy cōt te sien het Eylant van Diego Rodrieges, ē soo't u recht voor uyt leyt/ so sult ghy sommige vande voghelen Alcatrasen sien / ende oock sommighe hoopen van't kruyt Sargasso in't water drijvē/ alhier so en noortwesteertet Compas niet hooger: maer begint van daer voortaen weder te diminueren ofte te minderen.

Os Baixos dos Garagiaus.

t'Eylandt van Diego Rodriges.

Als ghy dit voorschreven Eylandt ofte de hoochte van diē gepasseert zijt/ so loopt zuytwest ende zuydwest ten westen aen tot op 26. graden/ op welcke hoochte ghelegen is t'uyterste lant vā sant Lourenço, so haest als ghy op dese hoochte zijt/ so sult ghy uwen cours west zuydwest aen doen tot op de 20. graden/ ende van daer af/ west ē west ten zuydē aen.

Course van 26. gradē na S. Lourenço

Om te weten wanneermen noorden ende zuyden met het Eylandt sant Lourenço over een is/ te weten mettet midden van't uyterste lant aende zuydzijde/ so merckt het Compas wel/ ē so ghy waert op de voorschrevē contreye/ so salt Compas een streeck ende ½. van een ander noortwesterē: Van hier af voortaē salmen de cours nemen naer den tijt ē t'weder sulcks toe gheeft: want wesende vanden 15. April tot het laetste van de Mey maendt/ so ist noodich in tijts t'vaste landt aen boort te crijghen: want men in desen tijdt alhier de winden van uyten noorden ende noortwesten heeft/ ende comende in Februarius ē Martius/ so heeftmen de winden uyten oosten ē zuyden/ waer door men hem moet reguleren naer den tijt datmen hem daer vint.

Teyckenen ofmen noorden en zuydē by S. Lourenço is.

Verhael hoe de winden daer wayen.

Wesende noorden ende zuyden mettet lant over een/ so salt Compas een gheheele streeck eer meer dan min noordwesterē/ t'welcke een gewis teyckē is daer met over een te wesen: maer soo't meer waer/ so weest versekert dat ghy by t'lant niet en zijt/ dan 30. ofte 40. mijlen daer van af/ ende so ghy maer 30. mijlen van lant en zijt/ sult grōt water siē/ doch evēwel geen gront vinden: Die Compassen die ick geseyt hebbe sullen fier ende gelijck wesen aende Cabo das Agulhas, ē die dese differentie doen noortoosterē in Portugael/ een halve streeck eer min dan meer/ ē so wanneer dat ghy comt aen de Cabo das Agulhas, ofte herwaerder/ so lange als ghy niet en comt op de grōt vā modder ofte slijc/ so en zijt ghy noch aende Cabo das Agulhas niet/ daerom en laet niet/ het loot dickwils uyt te worpē: want sal u altoos wel wijsen wat dat ghy doen sult.

30. mijlen vant lant S. Lourenço is grōt water.

t'Loot dickwils uytworpen/ etc.

Passerende de Cabo das Agulhas naer de Cabo de bona Esperança toe/ so en ist niet goet noortwest aen te seylen/ terwijle dat ghy gront neemt: want en sout daer met de Cabo de bona Esperança niet om loopen: maer die ghepasseert wesende/ so loopt alsdan noordtwest aen tot op 16. graden/ op welcke hoochte is ghelegen het Eylandt Sancta Helena. ofte tot op 16½. gradē/ so haest als ghy comt op dese hoochte sult west ē een weynich zuydelijcker aen loopen/ ofte d'eerste etmael west ten zuyden/ om oorsaecke van't Compas/ de Zee ē sommige stroomen: want meene wel dat ghy gheen meer hoochten crijghen sult/ al seylde ghy west ten zuyden aen.

Hoe mē onder Cabo de bona Esperança loopen sal.

S. Helena op 16. graden.

Hoemen aen loopen moet alsmen opte 16 een dierendeel gradē is

Seylende op dese cours sult op die selfde hoochte noch 50. mijlē voort aen loopē: maer meer niet/ ende als ghy't Eylant comt te siē/ en daer by daegh niet en mocht aenloopen/ so strijckt alle u cleyne seylen/ u overstach houdende ontrent vijf mijlen daer van af/ in sulcker voegen dat ghy't snachts moeght sien/ u altoos houdende naer't westen ende west ten noorden: alhier so noortoosteert het Compas ruym een halve streeck/ ē so ghy u rekeninghe wel maeckt vande cours vande Cabo de bona esperança, tot op dit Eylant met toegevinge opt Compas naer behoorē/ sult bevinden dattet meer dan 70. mijlen westwaerder leyt/ alst inde Pas-caerte staet.

t'Eylant vā S. Helena leyt 70. mijlē westwaerder alst inde Pas-caert doet.

Scheydende van dit Eylant om te seylen naer Portugael/ ende te gaen sien t'Eylandt Acencaon genaemt/ sult noortwest ē noortwest ten westen aen loopen 70. mijlen/ so sult ghy wat naert oosten af gaen.

Coursen om t'Eylant Acencaon te sien.

Soo't by gevalle gebeurden dat die Cōpassen ½. van een streec noortoosteerdē/ als sommige doen/ als dan sout noodich wesen te seylen 100. mijlen noordwest ten westen aen/ ē van daer voort noortwest aen / tot dat ghy comt byde generale winden: maer en genaect het lant niet meer: want en sout gheen goede reyse doen/ al ist dat de zuyde winden u wat langher op dese cours beyden/ welcke u brengen tot op 12. ē 14. graden aende zijde van't noorden/ en wilt u daer niet opverlatē/ noch en begeeft u niet dicht onder de custe vā Guynea, als ghy de generale wint crijcht/ al ist dat ghy maer west moecht aenseylē/ en laet daer om niet die cours te volghen: want t'sal wel ruymē/ overmits hy somtijts niet en ruymt om datmen dicht by't lant is.

Waerschouwinghe oft Cōpas dye vierendeel streeck noort oosteerden.

Vermaninghe datmen niet dicht onder Guynea comen sal.

T'is goet datmen 150. tot 200. mijlē toe vande custe af loopt: want al ist schoon datmen naer de Pas-caerten 200. mijlen vande custe af loopt/ niet tegenstaende/ so ismender een goet stuc dichter by/ de reden daer van is dese: als datmen scheydt vanden hoeck van't Eylant Sancta Helena, dat inde Pas-caerten leydt/ ende niet van't Eylandt dat 70. mijlen westwaerder leyt/ als boven/ ē al ist schoon dat die punten seker uyt comen tot het Eylant Flores toe/ en gheeft daerom gheen redē dit aldus niet te wesen/ als ick segge: want de cours van deur de Zee vant kruyt Sargasso, dewijle de wint daer altoos noortoost is/ so loopen die wateren ofte stroomē naer de Antilhas, ofte voor Eylandē van Spaensch Indien toe/ uyt welcke oorsake die Schepen so weynich multipliceren inde cours van Sargasso, ende so dese wateren ofte stroomen de Schepen comen te gemoetē/ loopende op dese cours van Sargasso, so gebeurt het wel dat de Schepen te loefwaert comen/ doch selden: oock ghebeurtet wel dat somtijts by Guynea de stroomen naer't noorden loopen/ ende wesende yet wat by't lant/ so treet u t'water terstont voorts naert lant toe/ oot mede so curserender de winden meest uyten noordwesten ende noordē/ t'welck u belet noortwest aen te seylen/

Het Eylant Flores.

Oorsaeck waerom de schepen soo weynich multipliceren inde cours van Sargasso.

Oorsaeck waer door u noordwest seylen belet wert.

seylen/eñ te Zeewaert wesende sult de noordooste winden t'eerder krijgen/ in voegen datmē veel voordels heeft niet dicht onder de custe van Guynea te loopen/ doe dese verclaringe hier by/ om dat ick het selfs altemael wel ghenoteert hebbe: want alle die Schepen t'zy in wat voeghen dat het mach wesen/ die haer terstont wendē ten loefwaert van Guynea af/ en krijgen inde cours van Sargasso geen ruymme windt/ dan alleenlijcken noordooste winden/ ende somtijts stilten/ t'welckmen niet en vint seylende te lijwaert/ alwaer men de winden oost ende oost zuydoost heeft.

De scherpste windē by de Spaenschs Indische Eylandē/ waeyen uyt den oosten.

Alle die Schepen die vande Antillas ofte voor Eylanden van Spaenschs Indien comen/ die scherpste windē diese vinden zijn van uyten oosten/ waer by men verstaē mach/ dat als wy wijt van Guynea af loopen/ geen oorsaecke en is vā een langer reyse te hebbē: maer sullen eer beter ende ruymer winden vinden/ ende so wanneermen comt op 20. graden/ eñ dat het Compas fix en ghelijck comt tot op 25. graden toe/ so en zijt ghy niet te lijwaert alhier beginmen het kruyt Sargasso te sien/ waer van dese Zee ghenaemt wort van Sargasso, en maeckt gheen rekeninge van te loefwaert ofte te lijwaert: want daer en is gheen sekerheyt af.

De Zee van Sargasso.

Teyckenen of t'Eylant Flores recht voor u leyt.

So wanneer ghy noorden ende noordoost aengaet/ eñ dat die naelde van't Compas niet en noordwesteert/ soo zijt seker het Eylandt Flores recht voor uyt te hebben/ gheduerende also tot het Eylant Fayael toe (dit zijn vande vlaemsche Eylanden diemē noemt As Ylhas dos Alores) te weten: die Compassen die int Sancta Helena ruym een halve streeck noordtoosterē/ somen die wel weet te mercken/ wanneer ghy comt vande 36. tot op de 39½. gradē/ so suldy t'Eylant Flores comē te sien/ met sommighe Schilt-padden int water drijven: ende wesende van't Eylant Flores 40. mijlen naer de custe toe/ so sult ghy vande voghelen Garagiaus ende Duyckers sien/ ende t'Compas sal by naer fix wesen/ ende soo't eenighe differentie heeft/ sal wesen van een weynich te noordoosteren: want by't Eylandt Flores tot het Eylant Fayael toe/ soo zijn de Compassen fix ende ghelijck als boven.

Opte 36. eñ 39. een derdendeel gradē siet men t'Eylandt Flores met veel Schilt-padden.

Dat 8. Capittel.

Die Coursen ende Navigatie van Indien naer de Cabo de bona Esperança toe, door een ander Portugesche Piloot ofte Stuerman aengheteyckent.

ALs ghy scheydt van Cochijn om uwe cours te doen naer Portugael/ soo doet altoos u uyterste neersticheyt te loopen op 10½. graden/ tot op 50. mijlen west zuydtwest daer van/ soo dat ghy comt op 10. graden schaers/ op welcke hooghte zijn gelegen d'Eylanden Mamales: want de stroomen sullen u altoos trecken naer't midden van't Cannael/ tusschen dese Eylanden ende d'Eylanden van Maldiva, op 9½. gradē/ so moecht ghy dan ruym passeren sonder eenich van de Eylanden te sien/ ende gaet altoos seker op 9½. graden/ hoewel datse inde Pas-caertē veel valsche Eylanden stellen.

d'Eylanden Mamales liggen op 10. graden.

Inde Pascaerten veel valsche Eylanden.

Hoe datmen syn cours vā Cochijn nemen moet/ afvaren den 20. Januarij t'seyl gaet.

Ende soo't gheschiede dat ghy t'seyl ginckt van Cochijn den 20. Januarius luttel min ofte meer/ soo loopt also dat ghy d'Eylanden comt te passeren aen't zuydwesten/ ende zuyd west tē zuydē/ tot dat ghy zijt onder de Linea Æquinoctiael, om oorsake dat ghy laet t'seyl gaet/ ende t'mach comen dat u de windt/ ende t'weder soo wel niet voegen en sal/ ende om te houden de zijde van ter Zeewaert van't Eylandt Brandaon, so moeght ghy uwen cours nemen tusschen d'Eylanden ghenaemt Dos Yrmaos, ghelegen op 4. graden aen't zuydē/ ende van daer moecht ghy uwen cours nemē naer d'Eylanden van Pedro Mascharenhas, also uwen wegh volghende: soo't geschieden/ wesende op 4. gradē aen't zuydē/ u veel Donderen/ Blixemen/ ende Reghens overvallende/ waerom datmender ghemeenlijcken inde maent Februario also vindt: want ick het al so ghevonden hebbe tot op de 14. graden toe/ daerom doet altoos u beste om te comen op 14. ofte 15. graden: want sult gemeenlijcken op 15. ofte 16. graden zuydooste winden vinden/ en wilt alsdan niet meer ter Zeewaert in loopen: maer loopt tusschen het Eylant Brandaon ende t'Eylant van Lopo Soares, t'welcke eenen goeden cours is/ so haest als ghy dit Eylandt voorby zijt/ soo neemt uwen wegh langhs t'Eylandt van Ioan de Lisboa heen/ tusschen dit Eylant ende d'Eylanden van Pedro Mascherenhas, heeft men eenen goeden wegh/ so dat ghy comt te loopen 14. ofte 15. mijlen van't Eylant san Lourenço, van daer af neemt uwen cours tot op 29. graden/ west zuydwest aen/ ende daer nae soo loopt west ende west ten zuyden aen tot op 34. gradē ofte so verre als ghy wilt.

d'Eylanden dos Yrmaos liggen op 4. graden.

Opte 4. graden aent zuyden veel Donders in Februario.

t'Eylandt van Lopo Soares.

Met dese cours aldus aenloopende/ comēde op 50. ofte 60. mijlen naer't lant genaemt A terra do Natal, sult seer veel voghelen sien ende hoe meer stormt ende onweert/ hoe ghy der meer sien sult/ ende soo ghyder veel siet/ so zijt versekert verre van lant te wesen/ eñ als ghyse verliest/ so siet voor u: want zijt dichter by lant/ sultse altemael verliesen/ behalven de swarte Ravens mette witte becken/ ende hoe ghy dichter by't lant comt/ hoe ghyder meerder sult vinden/ al hoewel datmē die oock heeft tot 20. mijlen van't lant af: maer verder niet: so haest als ghy begint het Eylandt san Lourenço voorby te comen/ soo neemt de bovengeseyde cours/ ende als ghy begint te ontdecken den mondt van't Cannael/ tusschen san Lourenço eñ Moçambique, soo hebt ghy terstont het loopen vande stroomen naer de Cabo de bona Esperança toe/ en twijfelt niet in dese contreye uwen cours te nemen zuydwest aen: want hebt gemeenlijckē de wint terstont naer't zuyden toe/ ende al wat ghy west noort west aengheloopen zijt/ dat zijt ghy voorder aen/ waeromme u waerschouwe u altoos te houdē by de custe/ so sult ghy beter reyse doē: want de stroomen sullen u naer de Cabo toe drijven/ al ist schoon dat u de winden niet en helpen/ ende dit is te verstaē als ghy laet van Cochijn schept/ so sult ghy hier altoos vindē grote cracht vā weste windē: Oock so is te wetē dat alhier (in Martius eñ Aprilis op desen gheheelen wegh/ vanden uytersten hoeck van san Lourenço af tot de Cabo toe) ghemeenlijcken noorden eñ noordooste winden waeyen/ ende soo't een ofte twee dagen uyten zuyd oost ofte zuydē waeyt/ is by mirakel/ daerom en maeckt daer gheen rekeninghe op: want waeyender in desen tijt seer selden/ op alle den voorschreven wegh tot de Cabo toe/ ende hoe naerder de Cabo, hoe meerder noorde windē: maer als de noorde wint met Mist eñ Nevel comt/ so verwacht voorseker weste winden: want

By A terra do Natal veel voghels.

Teyckenen [illegible] van lant.

Cours [illegible] t'Cannael [illegible] S. Lourenço eñ Moçambique [illegible].

In Martius eñ Aprilis waeyen gemeenlijcken noorde ende noordooste winden/ van de hoeck van S. Lourenço tot de Cabo de bona Esperança [illegible].

Teyckenen als [illegible] winden [illegible] waeyē.

t'Schrickel jaer periculeuser als an der jaren.

want dat is sijn naturel/ in dese contreyen: sult geadverteert wesen/ dat so ghy in dese cõtreyen quaemt in een schrickel jaer: want die selfde periculeuser zijn dan d'ander jaren/ om oorsaecke dat die Comunctien vande Hemelsche Planetẽ ende lichamen als dan different zijn/ als oock die inferiore lichamen/ die de superiorẽ ofte oppersie subject ende onderworpen zijn: waer door sy gheregeert worden/ so sult bevindẽ in dese contreyen vande 30. graden opwaerts/ dat so haest als ghy de windt uyten noorden crijght met een stof-regen/ een groot onweer daer uyt te rijsen/ soo siet wel voor u/ ende weest op u hoede/ op dattet u niet en verrast: want soot u van voorẽ onversiens overviel/ en sout gheen remedie hebben om u boven te houden en te salveren/ sonder besonder hulpe en ghenade van God: want comen met grooter furie en desperaetheyt.

Oorsaeck [illegible]

Vermaninge hoe men in Februario bijden uytersten hoeck van S. Lourenço sijn cours nemen sal.

Soo't ghebeurden dat ghy u vondt int beginsel van Februario/ bijden uytersten hoeck van San Lourenço 70. ofte 80. mijlen t'Zeewaert in/ soo neemt uwen cours nae de Cabo das Agulhas toe: want sulter de winden alsdan altoos zuydoost vindẽ/ so dat ghy niet en passeert op de 36. graden t'Zeewaert in/ welcke Navigatie ghy doen sult/ scheydende uyt Indien inde maent van December: sult by dese Cabo das Agulhas gront hebben 20. ende 25. mijlen van't lant af/ op 100. ende 130. vaem diepten/ te weten op de hoochte van 36 ½. graden/ etc.

Dat 9. Capittel.

De Navigatie vande Monte Delijn naer Portugael, t'vvelcke is den vernaemsten bergh gheleghen in Indien, te vveten: op de custe van Malabar 6. mijlen van Cananor noordvvaerts, ende van Goa 61. mijlen zuydvvaerts.

Coursen van Monte Delijn buyten t'Eylant S. Lourenço.

Afvarende vanden Bergh ofte Monte Delijn naer Portugael/ den wegh van buyten het Eylandt san Lanranço/ soo stelt u noordtoost ende zuydtwest met den Bergh Monte Delijn, uwen cours nemende oost ende oost ten zuyden aen/ soo sult ghy comen by een Eylandt ghelegen op 10 ½. graden/ te wetẽ 50. mijlen van Monte Delijn af/ sult alsdan uwen wegh nemen zuydwest/ ende zuydwest ten westen aen/ so sult ghy comen 25. mijlen van dese Eylanden af/ op de hoochte van 9 ½. graden/ u wachtende niet zuydelijcker naer d'Eylanden van Maldiva te loopen: een half mijl daer van af is het diep ende schoon/ soo haest als ghy dese Eylanden voorby zijt/ t'zy vroech ofte laet int jaer/ soo loopt zuydwest eñ zuydtwest ten zuyden aen/ tot dat ghy over de linea zijt/ ende so ghy daer de winden van uyten westen vindt/ soo loopt zuyden ende zuyden ten westen aen/ mogelijc wesende/ soo niet/ zuyden aen/ t'welcke eenen goeden wegh is / ghy moecht op dese cours vry uwen wegh vervolghen sonder vrees.

Een Eylant op te 10. een half graden.

Soo't gheschiede dat ghy op dese cours/ te weten vande 13. graden opwaerts veel voghels Garagiaus vont/ vlieghende by hoopen by den anderen / en wilt daerom niet vreesen uwen cours te vervolghen/ ende wesende laet int jaer/ so hout u altoos aẽde zijde vã't zuyden/ om te schouwen de drooghten ghenaemt Os Baixos de Lopo Soares, ende Garagiaus, ghelegghen op 16. graden / dese cours aldus doende/ moecht wel vry en vranck by daegh en by nacht sonder omsien/ heen seylen: want sult niet met allen gemoeten/ ghelijck als ick het selver gheexperimenteert hebbe.

Os Baixos de Lopo Soares eñ Garagiaus ligghen op 16. graden.

Die 16. graden niet ghepasseert wesende/ moecht oock loopen tusschen de voorschreven drooghten ende het Eylandt van Brandaon, ende comende op de hoochte so wilt liever eenen nacht verliesen/ om altoos versekerder te gaen/ ende sulter op letten dat wanneer ghy vindt veel vanden vogels Garagiaus, met ander bevlackte voghels onder een vlieghen/ te weten by hoopen te samen/ so zijt ghy van dit Eylandt 40. mijlen voorgaen/ van hier af/ soo loopt zuydtwest eñ zuydtwest ten zuyden aen sommige etmalen/ ende wesende noch vroech int jaer als ghy van Indien schept/ so schout alle dese Eylanden ende drooghten/ doende uwen cours t'Zeewaert aen naer de Cabo das Agulhas toe.

Teyckenen als men 40. mijle is van t'Eylandt Brandaon.

Soo't geschiede dat ghy u vont den 6. ofte den 7. Februarius 100. mijlen luttel min ofte meer vanden uytersten hoeck van't Eylandt san Laurenço, te weten op sijn hoochten/ ghelijck ick die ghevonden hebbe/ soo loopt west zuydtwest aen/ tot dat ghy zijt op de hoochte vande Cabo, u altoos wachtende vãde stroomen die u mochten bedriegen: want se in Februario alder crachtichste loopen / door de ooste winden die alsdan gheweldich regneren / soo neemt uwen cours nae de Cabo de bona Esperança toe/ tot op 36 ½. graden/ ende als ghy by de Cabo das Agulhas zijt/ so besiet wanneert op die Astrolabio middach is/ ende soo't alsdan op de Sonnewijser oor middach waer/ ofte schelende die dicte van eenen draet/ so ist een goet teycken/ so wel int gaen als int comen van Portugael/ so zijn de naelden van de Compassen hier sier ende gelijck/ ende wesende aen d'een ofte d'ãder zijde/ sullẽse noordoost ofte noordwesteren/ naer dat ghy vande Linea Meridionael verscheyden zijt / soo veel scheelt het van ghelijcken op het Sonnewijser.

Vermaninge van cours ten men nemen sal den 6. Februarij 100. mijlen van S. Lourenço, wesende na de Cabo de bona Esperança.

Item so wanneer ghy comt naer de Cabo das Agulhas ofte voorder aẽ/ so besietet water/ ende soo't groen is/ so keert weder op de 36 ½. gradẽ/ ende worptet loot uyt/ so sult ghy vinden 30. vadem/ ende wesende op de 36 ½. graden sult 90. vadem hebben/ eñ en sult niet veel swarte Ravẽs met witte beckẽ noch Alcatrasen siẽ/ sulter aẽ weer zijdẽ van dese Cabo das Agulhas veel sien/ soo aende Custe als tot 20. mijlen t'Zeewaert in/ maer verder niet: sult het water (so langhe dat ghy niet en comt op de voorseyde diepten) licht ende groenachtich vinden/ als oock mede van dat Sas-been in't water drijven.

Soo haest als ghy gront ghevonden hebt/ sonder t'landt vande Cabo de bona Esperança te willen sien/ soo loopt alsolanc dese gront heen tot dat ghyse weder verliest/ so weest alsdan seecker de Cabo das Agulhas voor by te wesen/ ende doet dan uwen cours west noord west aen/ soo sult ghy 12. mijlen vande Cabo af vervallen/ als ghy daer begint af te scheydẽ/ so sult ghy in't water vindẽ drijvẽde dicke Riet-struyckẽ/ te weten tot 10. ende 15. mijlen daer van af op de voorschreven cours/ als ghy dese comt te sien/ so ist een goet teyckẽ/ eñ moecht vry verseeckert wesen dat ghy de Cabo de bona Esperança om zijt: by de Cabo das Agulhas, so merckter Sonnewijser ende t'water vande gront/ sy sullen u wel toonen wanneer ghy daer by zijt: wãt by desen hoeck

Teycken als men voorby de C. das Agulhas is.

Teyckenen als men de C. de bona Esperança om is.

so zijn

so zijn de naelden vande Compassen fier ende gelijck/ende binnen ofte buyten dien so noord oost ofte noordwesterense altoos/ als dickwils ghesept is.

Vande C. de bona Esperã sa tot den Equinoctiael is gheen perijckel.

Die Navigatie van de Cabo de bona Esperança naer Portugael / is sonder perijckel tot die Linea Æquinoctiael toe: want men heefter altoos eenen zuydtoosten deurgaende wint/ende vande linea af naer Portugael toe wort genoech daghelijcx bevaren/waer door de ghemeen Stuerluyden ghenoech bekent is/ doch die daer lust toe heeft mach het hier voor lesen/daer't oock aẽgeteyckent is/als oock in mijne Itinerario ende Navigatie op mijn wederõ komste van Indien naer Portugael/ alwaer int particulier verhaelt wordt tot Lisbonnen toe/ etc.

Dat 10. Capittel.

Vande rechte teyckenen ende kennisse vande Cabo des Correntes, ende d'Eylanden As Ylhas Primeiras, van alle de Havens, ende custe tot Moçambique toe.

Banckẽ van Soffala beginnẽde aen de C. de S. Sebastiaen/ streckende/ etc.

DIe bancken van Soffala beginnen aen de Cabo de san Sebastiaen, eñ strecken tot die Eylanden Primeiras langhes de custe heen/ende de custe streckt noorden ende zuydẽ tot Soffala toe/ende heeft wat van noorden ten westen/ ende zuyden ten oosten/alhier zijn sommige Revieren: maer zijn alleenlijcken voor cleyne schepen.

De Revier vã Maraca leyt op 21. eñ half graden.

De Rivier van genaemt Maraca ofte Monemone leyt op 21½. gradẽ/ is een cleyne Revier hebbende binnen in de Haven met hoogh water 3. vadem diepten/eñ heeft tot een teycken eenen hoogen boom/ staende aende zuydzijde/ ende langhs de strant heen sommighe santduynen/ die int schijnsel hen verthoonen als Eylandekens sonder boomẽ/aende noord zijde ligghen sommige ondiepten/ men looper in de Haven noordwest aen/ te weten aen de zijde vande boomẽ/en daer lancx by heen/ als ghy binnen den hoeck zijt / soo moechtet anckeren op 5. ende 6. vadem diepten.

Teyckenen van de Revier van Maraca.

Sommighe ondieptẽ aen de noortzijde.

Quiloan leyt op 20. eñ half graden.

Quiloan ofte Quiloane, is ghelegen op 20½. graden/ ende heeft aende zuydzijde eenen hooghen Palm-boom / ende t'landt van die selfde zijde heeftet fatsoen van eenen hoet; So ghy in Quiloane begheert te loopen/ alwaert met een schip van 200. vaten/ mochtet wel doen/ wesende met hoogh water: maer moet u wachten van een drooghte/ drie mijlen van de Haven af gheleghen/dese Haven heeft met hoogh water 5. vadem diepten/ende als ghy daer binnen in zijt/ so ghenaeckt de punt van de Revier/sulter 5. ende 6. vadem diepten met modder-grondt vinden/ men loopter in west zuydwest ende zuydwest ten westen aen/ende de voorschreven drooghten ligghen oost zuyd oost/ ende west zuyd west ghelijck als Quiloane.

Kenteyckenen vande Haven van Quiloan.

Eẽ drooghte 3. mijlen vande Havẽ.

Van Maraca ofte Monemone tot Quiloane sultet landt komen te sien op 13. 14. vadem diepten/ ende komende op 21. graden eñ op 60. vadem diepten / so sult ghy 15. mijlen van landt wesen/ende sult op de gront Corael vinden/eñ van daer binnewaerts kleyn sant/ seylende van Quiloane af naer Soffala toe/soo loopt noorden ende noorden ten oosten aen/te weten buyten de punt ofte hoeck om op 12. 13. vadem diepten/ tot dat ghy Soffala int ghesicht krijght/ende so ghy daer begheert te setten/ so loopt tot op 6. 7. vadem/ t'welck is 6. ofte 7. mijlen van landt af.

Kennen opte 21. graden eñ 60 vadem diepten is/so sijnen 15. mijlẽ vant lant/ Maraca/ etc.

De Haven van Soffala verloopt alle jarẽ/ daerom en moechter sonder Loots-mã van't landt niet wel in komen / Soffala heeft tot een teycken om te kennẽ/een hoop Palm-boomẽ by den anderen staẽ/te wetẽ aen de zijde van't noorden/ loopende van hier af naer Moçambique toe / sult oost aen loopen / tot dat ghy komt op de 40. vadem/ ende van daer af oost noordtoost aen / loopende 15. ofte 16. mijlen vande Eylanden Primeiras af / sult altoos in dese contreye/ te weten: de gheheele custe lancx kleyn/dun/ swart sant (met aerde ghemenght) op de gront vinden/ al ist schoon dat ghy vry dicht ende int ghesicht van't landt loopt.

De Haven van Soffala verloopt alle jaren.

Teycken van de Havẽ van Soffala.

Soffala is ghelegen op 20. graden/ ende die Haven genaemt Bango op 19½. en die Revier van Cuama op 18½. graden/ men loopt lancx de custe van Soffala tot Cuama toe noordtoost ende zuydtwest/ wesende inde cours 30. mijlen / soo't u noodich waer in dese Revier van Cuama te loopen om versch water te halen/ soo moechter met een kleyn jacht in loopen: want t'is binnen in altemael soet ofte versch water.

Soffala leyt op 20. grad. De Haven Bango op 19 eñ half. De Revier Cuama op 18. [illegible]

Van Cuama af naer d'Eylanden Primeiras looptmen lancx de custe heen oost ende west/ ende heeft wat van oost ten noorden/eñ west ten zuyden/ men heeft twee verthooninghen van landt/ ende comende op 18. graden sult 35. vadem diepten vinden/hebbende ghesicht van lant: want die banckẽ van dese contreyen seer smal zijn/ de cours is 50. mijlen.

Van Cuama naer d'Eylanden Primeiras looptmen [illegible]

De Revier ghenaemt Dos bonis Synais ofte vande goede teyckenen leyt op 17½. graden/ende heeft dese teyckenẽ om te kennen/ te weten vande zijde van't noordoosten staen eenen hoop boomen aende mont vande Haven/ ende aende zuydzijde heeftet eenẽ sant strant/ ende op den uytersten hoeck naer't zuydtwesten staet een Sant-bergh ofte Duyn/welcke hem van verre verthoont als een Eylandekẽ/ d'incomste is aen de zijde van't zuydwesten/ lancx het sant heen: Die Haven heeft met leegh water int incomen 2. vadem/ ende binnen in wesende machment setten op 6. ende 7. vadem diepten: Men en kan van buyten af d'incomste niet sien: want men siet van buyten comende/ den ingancK vande noordtwest zijde/ welcken inganck heeft een deel boomen by een staen/die hen van verre verthoonẽ als een Marsch van een Schip/eñ hoe men naerder t'lant genaeckt/hoe datmen't minder comt te sien/so datment inde Revier wesende gãtsch niet sien en kan/om dattet van die ander tacken belet wort.

De Revier Dos bonis Synais op 17. [illegible]

Teyckenen vãde Revier Dos bonis Synais.

Beschrijvinghe vanden ingang vande Revier.

Het Canael van de Eylanden Primeiras, ende d'Eylanden van Angoxas is altemael een/men loopter door oost noordoost eñ west zuydtwest / ende heeft inde cours 30. mijlen met 10. 12. vadem diepten/te wetẽ: wat naerder aende Eylanden als aen't vaste landt/ so ghy't by eenige van dese Eylanden wilt settẽ/ met eenige weste winden/so comter vry dicht by: want t'isser over al diep ende schoon.

Het eerste Eylandt Primeira leyt op 17½. graden/ ende so ghy daer begheert tusschen in te loopen/so neemt uwen cours zuydwest aen van't Eyland af/eñ moecht vry sonder schroomen int Cannael loopẽ/t'isser over al diep genoech: want die drooghten liggen wel anderhalve mijl van't Eylandt af/ende so ghy daer begheert in te loopen met weste winden/ soo ghenaeckt dicht by't Eylant/loopende tot de

t'Eerste Eylant Primeira leyt op 17. eñ half.

middel-

De drooghtẽ vande Eylanden Primeiras liggen int noort oosten.

middewegen van dien aende zuydtzijde/ alwaer ghy moecht anckeren tot op een schoot van een gotelingh daer van af/ op 6. 7. vadẽ diepten/ eñ begeerende tusschen de droochten/ (gelegen int n.o.) in ofte uyt te seylen/ moechter seer wel doen/ ja met alle de seylen op willende/ altoos wat naerder de sandẽ van 't Eylandt/ als de drooghten eñ het middelste Eylandt: want is al even veel van wat zijde van het Eylant dat het is/ en hebt nieuwers voor te vreesen/ dan van daer ghy het water op siet breken.

Goede ancker grõdt by 't middelste Eylandt op 12. vadẽ met leegh water.

Begeerende te anckerẽ by 't middelste Eylant/ ghy moechtet vry wel doẽ/ te weten/ comende vry dicht aen landt: want heefter 12. vadem diepten met leegh water/ dit is te weten/ met weste windẽ: maer met ooste windẽ niet/ te middewegen van op het vaste landt/ heeftmen een hoop boomen by den anderen staen/ by de welcke sult vinden een Lack met soet water/ om u te versien noodich wesende: is een weynich vande strant af binnewaerts aen/ eñ so het u geen gelegentheyt geeft by het Lack te gaẽ/ so graeft maer inde selfde strãt/ sulter terstont versch water vinden: maer dit moet wesen met ooste winden: want met w. winden so smijter het water so sterck op/ dat ment met het Boot aende strandt niet houwen en can.

Een lac van soet water op 't middelste Eylant.

Het middelste Eylandt leyt nae 't n. oost.

De droochtẽ A Coroa de S. Anthonio/ liggen 7. mijle vant middelste Eylandt.

Het middelste Eylant (t'welck is gelegen nae het n.o.) en heeft gants geen doorgangen nae de Zee toe: Van hier af tot die drooghtẽ/ ghenaemt A Coroa de sant Antonio, zyn 7. mijlen/ eñ tot d'eerste Eylanden van Angoxa 5. mijlẽ/ ende is op de selfde cours van d'Eylanden/ moechter vry by het lant heen loopẽ/ het zy met wat Schepen dat ghy wilt: want isser diep ghenoech/ alle d'Eylanden van Angoxas hebben doorganghen/ d'een door d'ander heen loopende/ altemael van diepe eñ suyvere gront/ oock so heeftmen tusschẽ d'Eylanden eñ het vaste landt/ het alderminsten 8. vadem diepten/ sult altoos het vaste lant nader liggen als aen d'Eylanden: Daer is een santdroochte/ ghelegen tusschen d'Eylanden van Angoxas in/ die ooc vã beyde zijden doorgangen heeft. Dese Eylanden van Angoxas zijn vier/ eñ tusschen die twee middelste liggen de voorsz. sant droochten/ daerom en wilter niet te na by comen/ want zijn periculeus.

Suyvere diepe gronde by d'Eylanden vã Angoxas die 4. int getal zyn.

Vier mijlen vã het eerste Eylant nae Mossambique een drooghte.

Daer leyt een droochte van sant/ vier mijlen van het eerste Eylandt van Angoxa af na Moçambique toe / die met de sprinckvloeden bedect wort van die Zee/ hebbende daer rõts om noch andere sanden ligghen / die altoos vande Zee bedeckt zijn/ waerom ick u adverteere op u hoede te wesen: moecht van daer af langhs het landt heen loopen / al waert seer diep is. Van dese sandt droocht, af na Moçambique toe 14. oft 15. mijlen weeghs/ leyt een Haven/ ghenaemt Os Corais, (dat is die Coralen geseyt) van welcke Havẽ af/ ontrent anderhalf mijl t'Zeewaert in/ leyt een Clippe die seer dangereus is/ ende men en canse niet ghewaer worden/ dan alsmender by na bovẽ op en is/ eñ metter hooch water vã een sprinc vloet/ so en breeckter het water niet op/ waer om u daer van sult wachtẽ: want daer al etlijcke Schepen aen ghestooten hebben/ ende Don Ioan Periera heefter met sijn Schip op geweest: Als ghy alhier voorby passeert/ sulter altoos 3. mijlen van af t'Zeewaert in loopen/ te weten/ n. o. ende n.o. ten oosten aen/ wesende by nacht / maer zijnde by daegh/ moecht altoos seker der varen/ en van u sien/ doch altoos onder de 25. vadem na landt toe niet passerende. Op dese cours sult ghy de droochten van Musicate voorby loopen/ ende doende de cours van noordtoost aen/ so sult ghy recht op d'Eylanden van Moçambique aen comen.

De Haven Os Corais leyt na Mossambique 15 mijlẽ vande drooghte.

Een periculeuse Clippe by dese Haven.

Nomen aen loopen moet men dese Clippe te schouwen.

Drooghten van Musicate.

Soo't u noodich waer te anckerẽ eer dat ghy tot Musicate comt/ soo houdt u van dese Clippe af nae het landt toe/ tot dat ghy comt op 15. vadem diepten/ aldaer mochtet setten: want is een schoone gront/ doch evenwel op weynich plaetsen/ dan alleenelijcken onder den hoeck van Musicate, te weten op 20. vadem ende meer/ sult reyne ende suyvere gront hebben. Den hoec van Musicate met die Eylanden van Angoxas, ligghen n. o. ende z. w. vanden anderen zijnde 18. mijlen inde cours van daer nae Moçambique toe/ so looptmen langhs de Custe heen noordtoost aen.

Waer dat men ancker sal eer men by Musicate comt.

Den hoeck met Musicate leyt n. o.

De oost zijde van 't Eylandt Primeira, leyt met de droochtẽ n. o. ende z. w. ende heeft wat van n. o. ten o. ende z. w. ten w. Het landt van de Eylanden Primeiras, te weten aende zijde. van Moçambique leyt op 16½. graden: Men loopt voorby alle dese Eylanden ende sanden o. ende west/ ende o. ten n. ende w. ten z. so ghy u alhier vondt/ te weten/ binnewaerts in/ op 12. 13. eñ minder vademen diepte/ een schoot van een getelingh van de Eylanden af/ so en vreest daerom niet: maer wacht u alleenlijcken vande buyten zijde/ d'welcke veel steenen ende onreynicheyt heeft/ daermen in geenderley wijse anckeren mach/ want niet dan steen ende hout en is.

Het lant van de Eylandẽ aende zijde van Mossãbique leyde op 16. drie vierendeel graden.

Quade ancker gronde by de Eylanden/ etc.

So het gheveurde dat ghy u vont te middewegen van onder d'Eylanden eñ droochten met eenighe ooste winden/ so moecht ghy tusschen d'eerste Eylanden eñ sant droochten (die te middewegen van dese Eylanden Primeiras liggen) uyt ende in varen/ te wetẽ/ van de zijde van Soffala, als oock van 't derde Eylandt nae Moçambique toe / loopende aende w. zijde langhs/ op 7. 10. ende 12. vadẽ diepten/ die ander droochten liggen te middewegen van onder de steen clippen / daerom en hebter niet voor te vreesen: maer tusschen het Eylant vande boomen/ (dat aende oost zijde blijft) en moecht op gheenderley manier passeren: want over al droochten ende ondiepten zijn.

Sant droochten int midden vande Eylanden Primeiras.

Tusschẽ het Eylant dat aẽde oost zijt blijft/ mach niet geseylt worden.

Vande zuydt west zijde van dese Eylanden Primeiras, ende noordt oost en zuyd west/ met het eerste Eylandt vande west zijde / te weten 7. mijlen daer van af/ is ghelegen een sandtdroochte van vier vadem diepten/ wesende so inde lenghte als inde breede/ van een gotelingh scheut groot: Van dese Eylanden Primeiras, 10. oft 12. mijlen / leyt de Revier van Quylimani, al waer de Custe streckende is oost ende west/ ende heeft wat van oost ten noorden/ ende west ten zuyen/ sult altoos tot op 3. mijlen van lant af 6. 7. vadem diepten vinden/ al waer men anders geen droochten en heeft / dan die van Quylimani, waer van ghy u moet wachtẽ/ want streckende tot 6. 7. mijlen in Zee: ende so ghy u vint vande Cabo das Correntes binnewaerts/ mochtet altoos setten: want sult over al gront vinden / om dat ghy op de bancken zijt/ en hebt nieuwers voor te vreesen/ door dien dat de wint hẽ wel sal houwen van over het lant/ waer mede altoos alst u belieft t'Zeewaert in moecht loopen/ etc.

Een sande droochte vã 4. vadem 7. mijlen van 't eerste Eylandt.

De Revier Quylimani.

By de Cabo das Correntẽ goeden ancker gront.

Dat 11. Capittel.

Deroute ofte de Navigatie ende Coursen van uyt Indien naer Porto Piqueno de S. Iago, (dat is de cleyne haven van S. Iacob, t'vvelck de mont van de Revier Ganges is,) ghelegen int Coninckrijck van Bengalen, &c.

Porto Piqueno leyt in Bengalen.

DIe begheert te seylen van uyt Indien nae Porto Piqueno, ofte die cleyne haven/ gheleghen in Bengalen, te weten/ van buyten om't Eylant Seylon, sal t'seyl gaen uyt de haven van Cochijn, vanden 10. tot den 20. April toe/ sijnen cours nemende langhs de custe heen/ tot een plaets ghenaemt Brinjao toe (t'welc leyt by de Caep ofte hoeck van Comorijn, te weten/ den uyttersten hoeck ofte eynde vande Indiaensche Custe zuydwestwaerts aen) nemende va daer af sijnen cours zuyen aen/ tot op $6\frac{1}{2}$. grade/ en van daer z. o. aen/ tot op $5\frac{3}{4}$. graden: Alhier wesende/ sult oost aen loopen/ tot dat ghy het Eylandt Seylon int ghesicht crijcht: want den hoeck van Seylon, ghenaemt A ponta de Gualle, (dat is de punt vande Galleye gesept) is het verste landt van dien/ gelegen int zuyen op de hoochte van 6. graden/ daerom so men dese cours oost aen doet op $5\frac{3}{4}$. graden/ en moecht niet laten ghesicht te hebben van het selfde Eylandt Seylon. Desen wegh en coursen sult alsdus doen/ scheydende uyt Cochijn, vanden 10. tot den 20. April/ als voorz: want so ghy later van daer scheypt/ sult ghy u meer moeten wachten/ om dat de winden alsdan seer sterc van uyt den zuyen beginne te wayen/ hebbende op d'ander tijde de winde va uyte z. w. en n. w. wayende seer furieus en geweldich.

Brinjao leyt by de Caep de Comorijn.

A ponta de Gualle (is en hoeck van't Eylant Seylon/) leyt op 6. graden.

Course van Cochijn naer Seylon.

Als ghy dit Eylant Seylon comt te sien/ so sult ghy daer langhs de Custe by heen loope: (men loopt die Custe o. en w. en heeft wat va o. ten n. en w. ten z.) tot die eerste droochte gelegen op 6. grade schaers/ en d'ander droochten ligghen noch voorder aen op $6\frac{1}{2}$. graden/ zijnde vanden andere 7. mijlen verscheyde/ op de selfde streckinge van o. en w. en o. ten n. en w. ten z. Van den hoec A punta de Gualle, tot d'eerste droochte/ zijn ontrent 28. mijle. Wesende 10. oft 15. mijlen voorby dese droochte/ sult uwe cours n. o. aen sette/ tot op de hoochte van $16\frac{1}{2}$. grade/ loopende van daer af n. ae/ waer mede ghy sult comen by de Custe va het vaste lant te wete 10. oft 12. mijlen va't lant/ ghenaemt/ O Pagode de Iorganatte, (dat is den Afgodt ofte Afgodts tempel van Iorganatte ghesept) het welck een seer goede course is voor dese vaert.

Droogthen van Seylon op 6. en 6. en half graden.

A punta de Gualle leyt 28. mijle van de eerste droogthen.

Wat dat O Pagode de Iorganatte is en waer se leyt.

Als ghy dit lant comt te sien/ t'welcke sommige hooghe gebercchten heeft/ so sult ghy eetelijcke ronde heuvelen (te weten/ ronder ende hoogher als die selfde gheberchte) boven op sien staen/ ghenaemt Palur, sult alhier daer langhs by heen loopen/ men loopter voorby n. o. en z. w. en heeft wat va n o. ten o. en z. w. ten w. tot datmen comt by't dunne ende leege lant/ alwaer langhs loopende/ sult by een Revier come/ welcke heeft tot een kenteycke een vlack hoogh velt van sant/ ende noch een ander pleyn met een heuwel/ hebbende aende een zijde wat verder heen t'schijnsel van eene anderen dicken heuvel met gheboomten/ en loopende uwen wegh aen tot recht tegens over dese Revier/ so schijnen dese voorsz. heuvelen mettet ander dicke landt ghelijck over een te comen: Dese vertooninge salmen hebben/ wesende ontrent $1\frac{1}{2}$. mijl daer va af t'Zeewaert in. Van dese Revier tot d'eerste Pagode ofte Afgod toe/ heeftmen ontrent 3. ofte 4. mijlen/ en van dese eerste Pagode voortae/ so en sietmen geen hooge bergen meer/ gelijck als diemen voorby is/ en loopende daer recht va af/ schijnen sommige als tafelen ofte pleyne boven op te wesen. Dese voorsz. Pagode ofte Afgodt/ is gheleghen op 20. graden ruym/ sult altoos u beste doe om die te comen verkenne: want is u noodich om ee goede reyse te hebbe.

Ronde heuvels opte berghen Palur ghenaemt.

Een Revier by't leeghe lant de Teyckenen van dese Revier.

D'eerste Pagode leyt op 20. graden ruym.

Voorby dese eerste Pagode staet eene andere Pagode/ so groot als d'eerste/ hebbende noch andere 2. ofte 3. cleyne Pagode wat voorder ae stae: Men heeft va d'eerste Pagode tot dese tweede ontre 4. mijle weeghs/ en de Custe va d'een tot d'ander is streckende o. en w. en wilt alhier niet te dicht onder t'lant loopen: want is quaet daer wederom af te rake/ om dattet een inwijck maect: Van gelijcke al eer me by de eerste Pagode comt/ salmen van't lant afhouwen: want men heeft (op 2. mijlen aleermender by comt) een cleyne droochte liggen/ een mijl t'Zeewaert in streckende.

Vier mijlen van d'eerste Pagode een ander Pagode.

Waerschouwinge van dese Pagode.

Va d'eerste Pagode tot die tweede/ sietmen sommige bewassen heuvele/ en geboomte/ en va de tweede Pagode tot Sataguan toe/ ist een leeger lant van ondichte wildernisse/ wesende boven op gants cael tot den hoeck toe/ genaet A punta das Palmeiras, dat is/ de punt vande Palmboomen/ en men loopt de custe w. aen.

A punta das Palmeiras.

Van de voorsz. Pagode tot een punt met een Riffe (gelegen 12. mijlen/ aleermen by de punt va de Palmeiras comt) heeftme een Revier liggen: Dit voorsz. punt steect ee groote half mijl t'Zeewaert in: men loopt de Custe o. n. o. aen/ en vande voorsz. riffige punt/ tot die Palmeiras toe/ loopt me de Custe n. o. en n. o. te o. ae/ Om nu het Rif en het landt van dien te kennen/ soo is te weten dat het landt van dit Rif grover en dicker is als het ander lant vande Custe/ makende daer langhs by heen t'schijnsel van een eyla't/ en sult terstont wat voorder ae 9. ofte 10. boome sien stae/ die he vertoone gelijc als ronde bewasse heuvels/ vande Pagode tot dese Riffe zijn ontrent 12. mijlen.

Thienmijlen vande Punt das Palmeiras leyt een Revier.

Teyckenen vant Rif voor de Palmeiras.

Van hier af voortae/ sult langhs de Custe heen loopen op 9. ofte 10. vade diepten/ tot by de voorsz. Palmeiras waer van het voorenste vant lant seer leegh is/ hebbende eenen kalen heuvel/ welcke hem vertoont ghelijck als die Arenas gordas, ofte roode Duynen/ ghelegen by S. Lucas de Barremeda, aen de custe van Spaengien: Van dese Duyne ofte heuvel af tot die Palmeiras toe/ ist altemael een kael en leghe strandt/ sonder eenighe geboomten ofte wildernisse. Die Palmeiras pleghen te wesen 10. ofte 12. Palmboomen: maer teghenwoordich so stater maer een allee: Dicht by de selfde Palmeiras, te weten/ aende zijde van Saraguan, staen eenighe bewassen heuvelen: Van daer voortaen soo en heeftmen gants gheen punten ofte hoecken/ boomen/ noch eenighe wildernisse meer/ dan het landt is een mijl weeghs altemael ghelijck als een Rif.

Een kalen heuvel ghelijck de Duynen by S. Lucas.

Eenighe bewassen heuvelen aende zijde van Saraguan.

Soo wanneer dat ghy de punt ofte hoeck va de Palmeiras comt te sien/ so sult ghy uwen cours o. aen doen/ tot op de diepten van 12. vade/ ende van daer af n. o. aen tot op $8\frac{1}{2}$. vadem/ ende wesende by daegh/ sult terstont landt sien/ het welck sal wesen beneden alle de Riffen/ en so het lant bedeckt waer met eenige dysinge ofte dampen/ en sultet niet mogen sien/ voor dat ghy op de 4. vade diepte comt.

Dese

Dese cours salmen aldus doen/ met een Cõpas dat niet en wraect/ eñ so het yet wraechten/ sult ghy u rekeninge daer na maken: Dit landt daer ghy by comen sult / sal wesen een vlack leegh landt sonder eenige gheboomten ofte wildernisse/ eñ loopende langhs de Custe heen/ sult aende oost zijde comen te sien eenen swarten lanckwerpẽde bewassen heuvel/ opt fatsoen van een Champana sonder mast/ (het welcke een Indiaensche Carveel is/) eñ wat voorder van desen bewassen heuvel aen/ staen een hoop boomẽ by den anderẽ/ onder welcke zijn 3. oft 4. boomen/ die wat grover schijnen te wesen als den bewassen heuvel: Dese gheboomten staen wat leeghachtich: Een weynigh van dese gheboomten af / soo begint de Riffe van't landt van Orixa: Dese in't gesicht crijghende/ sult terstont t'Zeewaert aen/ het water sien breken/ het welck is op de droochten van Bengalen: want alhier is het Canael op syn smalste/ eñ laet achter u veel Riffen/ te weten/ aende zijde van Bengalen, die u altesamen t'Zeewaert aen blijven/ waerom ghy die niet sien en moecht: alhier passerende/ so ghenaeckt altoos de Riffe van't lant van Orixa, want al ist schoon dat ghy daer dicht by heen loopt/ en hebt nieuwers af te vreesen/ dã van dat ghy voor ooghen siet/ die diepten zijn drie vadem/ met cleyn swart sant op de gront.

Ghedaente van't landt beneden de Riffen.

Champana is een Indiaensche Carveel.

De Riffe vã t'landt van Orixa.

De diepte op de Riffe van Orixa/ is 3. vadem/ de gront swart sant.

Sult vande zijde vã Bengalen 4. ofte 5. vadem diepten hebben van modder gront/ van welcke zijde u sult wachtẽ: want sout vã dese modder gront op't eynde van een bancke ofte drooghten van Bengalen comen: so ghy dese gront vint/ sult n.o. eñ n. (noodich wesende) aẽ loopen / tot dat ghy weder op de 3. vademen comt: wãt dit is dẽ rechtẽ wech: Die voorsz. Riffe van Orixa gepasseert wesende/ sult terstont meer diepten beginnen te crijghen/ ende so ghy begeerden te loopen langhs het landt van Orixa heen/ so doet uwen cours recht op d'eerste punt (die ghy voor u uyt siet) aen: De minste diepten die ghy sult vinden/ zijn 3. vadem: dit is den rechtẽ wegh/ tot dat ghy wel dicht by het landt zijt/ alwaer ghy alsdã sult vindẽ 5. 6. vadẽ dieptẽ: eñ so ghy eenich barnhout van doen hadde / so loopt naer d'ander zijde aen't landt van Bengalen: want men heeft aldaer beter barnhout/ als aẽ dees zijde van Orixa, maer moet daer nae weder nae de zijde van Orixa comen / tot dat ghy voorby twee Revieren zijt/ ghelegen aende selfde zijde van Orixa, waer van d'eerste meer eenen Inwijck dan een Revier gelijck is: D'ander leyt ontrent een mijl weeghs voorder aẽ/ de welcke eenen grooten mont ofte Inkomste heeft: Twee ofte 3. mijlẽ voorby dese Revier voort aen/ heeftmen eenighe vloeyende Beken met gheboomten/ eñ een mijl voorby dese Beken/ staet een bosschagie ofte wildernisse vol en dicht van gheboomten/ in ghelijckenisse van Palmboomen: Van't beginsel van dese bosschagie af salmẽ sijnẽ cours dwers over doẽ: loopende na d'ander zijde (van het landt genaemt Guynette) toe/ te weten recht op eenen boom (die aende selfde zijde staet) aẽ den welcken inde hoochtẽ bovẽ alle d'ander uytsteect: staet aende slincker hant vande Revier ghenaemt Chandecan. Vã hier af voort aen zijn't altemael ondieptẽ/ daerom en sult niet voorder aen loopen/ dan mette volle vloet.

Waerschouwinghe voor de gront aen de zijde van Bengalen/ etc.

Hoemen opt landt Orixa loopen sal.

Twee Revieren by Orixa.

Vloeyende Beken met Gheboomten.

De Revier Chandecan.

So ghy begeerde te loopen door het Canael vant lant heen/ sult de cours doẽ als boven geseyt is/ eñ vãde Palmeiras nae't n.o. toe/ sultet setten op 5. vadẽ/ eñ wesende indẽ dach/ sultet houdẽ op de 3. vadem/ loopende also op dese diepten langs het lant heen/ al comt ghy schoõ altemets op wat minder dieptẽ/ en wilt daerõ niet vreesen/ met welcke course sult comen te sien de Riffe van Orixa, als ghy die int ghesicht hebt/ so sulter by genaken/ in voegen dat ghy twee derdendeelen nae het lant/ ende een derdendeel nae de Riffe toe loopt: alhier heeftmẽ den rechtẽ wegh/ als bovẽ geseyt is.

Coursen om door't Canael te loopen.

Dat 12. Capittel.

Een ander deschriptie vande selfde vaert ende coursen van Indien na Porto Piqueno, ofte de cleyne haven van Bengalen door een ander Piloot aengeteyckent, breeder ende correcter verhaelt, met alle die gheleghentheyt ende streckinghe van dien.

SEylende vande Custe van Indiẽ/ na de Haven genaemt Porto Piqueno, int Coninckrijck van Bengalen, te weten van buyten om t'Eylant Seylon, soo sult ghy uwen cours nemen nessens de custen van Indien/ tot dat ghy comt te sien Brinjaõ, ghelegen by de C. de Comorijn, het uyterste eynde vãde custe vã Indiẽ/ nemende van daer af uwen wegh dwers over: want is van hier af een goede contreye/ eñ maeckt den cortsten dwers weghs/ als oock versekert te gaen/ van niet te vervallen binnen ofte tusschen het Eylant Seylon in. So wãneer ghy comt te siẽ de Barreiras, dat zijn de Duynen van Brinjaon voorsz. so sult ghy zuyẽ aen loopẽ/ doẽde also uwẽ cours vãde 15. tot die 20. mijlẽ toe/ eñ vã daer voortaẽ sult uwen wech vercorten/ naer dattet u best goet dunct en gelegẽtheyt geeft/ om te comẽ op de 5. gradẽ: alhier wesende sult o. aẽ loopẽ/ so veel alst u noodich dunct te zijn om u te versekerẽ/ de pũt ofte hoec vã Gualle te mogen om loopen/ t'welcke is het uyterste eynde vant eylant Seylon, aende z.w. zijde/ gelegen op de hoochte vã 6. graden/ als u dunct te wesen inde cõtreye vãde Punta de Gualle ẽ versekert om te wesen/ so wiltet Eylant genaken om dat te verkennẽ/ al eer ghy by die droochten comt/ te weten / tusschen Tanadare, (het welcke 5. mijlẽ vãde Punta de Gualle is) eñ de eerste droochten/ al waer int ghemeen alle die schepen het lant connẽ verkennẽ/ van die geẽ die na Bengalen willen seylen/ het zy nae eenige havens van dien/ als daer is Porto piqueno, ofte Porto grande, dat is / de cleyne ofte groote Haven/ alwaer de Portugesen hare vaert eñ handelinge hebben: Het landt aende voorsz. contreye int gesicht hebbende/ so ghenaecter so dicht by als ghy begeert/ doch onder de 12. vadẽ nae't lant toe niet passerende/ om datter sommige clippen lancx t'lant heen liggen/ daermen sonderlingẽ so geen kennisse af en heeft/ behalven de drooghten / tusschen welcken eñ het lant men door heen mach loopen als hier nae gheseyt sal worden.

Porto Piqueno leyt in Bengale.

Brinjaon leyt by de C. de Comorijn

Barreiras van Brinjaon.

Wat cours datmẽ op 5. graden zuyde aen loopẽ sal.

Den hoeck van Gualle leyt op 6. graden.

Tanadare leyt 5. mijlen van punta de Gualle.

Havẽs daer de Portugesen hare vaert hebben.

Loopende aldus/ als geseyt is lancx t'lant/ so is te wetẽ dat het lant vã Tanadare (om dz te kennẽ) te weten/ vã daer af 5. mijlẽ voortaẽ tot de droochtẽ toe altemael aendẽ Oever vã de Zee een laech lant is: Eñ als ghy voorder aen te landewaerts binnẽ/ begint te siẽ eenige gebergtẽ te wetẽ 3. groote bergen/ daer met overeẽ comẽde/ so sult ghy die eerste droochtẽ terstõt comẽ te siẽ/ tusschẽ welcke eñ t'lant mẽ wel passerẽ mach: want die meeste schepẽ die voorby het Eylant gaen eñ comen/ loopender door heen: sulter vindẽ/ te wetẽ te middewegẽ

Ghedaente ende teyckenis vant lant Tanadare.

van tusschen dien eñ het landt 11. 12. vadem dieptẽ/ van schoone/ en op sommige plaetsen steenighe gront/ en hebter nieuwers voor te vreesen/ dan van dat ghy voor ooghen siet.

D'eerste droochte by Canadare leyt op 6. en half graden ruym.

Dese eerste droochte leyt op de hoochte van 6½. graden ruym/ eñ daer recht teghens over sult op het landt eenen eenighen steenen heuvel sien/ sonder andere meer op alle dese contreye te siẽ. Van dese eerste eñ groote droochte 6. mijlen voorder aen/ leyt noch een ander: maer cleynder droochte/ men loopt d'een met d'ander n.o. eñ z.w. ende heeft wat vã n.o. ten o. eñ z.w. ten w. Dese cleyne droochte is gheleghen op 6½. graden/ ontrent twee mijlen van't landt verschepden/ so ghy begheert tusschẽ t'lant eñ dien door te loopẽ/ ghy moechtet wel doen: want men heefter 5. 6. vadem dieptẽ met legh water vã sant gront/ t'welc ick weet vande geen dieder meer als 30. mael door gepasseert heeft/ so in't gaen als in't wederom keeren: maer so men een groot Schip heeft/ so ist beter van buyten om t'Zeewaert daer van af te loopen.

Ses mijlen vãde droochte noch een cleynder droochte.

Coursen van de droochte na O Capello de Frade.

Die voorsz. droochten gepasseert zijnde/ so loopt langhes t'landt heen/ sonder daer af te wijcken/ wantet eenen goeden cours is daer dicht by heen te loopen/ eñ comende voor by het eyndt vande gheberchten eñ het hooghe landt/ sult eenen hoogen spitsigen top comen te sien/ staende tusschen andere gheberchten in/ van de welcke loopt een uytstekende punt nae't z.w. afdalende: Desen top wort genoẽt O Capello de frade, dat is/ de Monincks covel ofte cappoẽ: is op de hooghde van 8. graden ruym. Ick en stelle alhier de courssen niet diemen langhs dese Custe tot die voorsz. Capello de Frade heen doet/ om datment op geen rechte streeck langhs en loopt. Dese Capello de Frade maect eenen hoec ofte punt landts/ vande welck een Rif afloopt/ stekende tot op een half mijl t'Zeewaert in/ daermẽ het water op sommige plaetsen op siet breken. Van dese punct af tot Trinquanamale zijn 17. mijlen: mẽ loopt de custe n. eñ z. welcke altemael van een legh landt is/ hebbende daer langhs heen een banckachtige gront/ en sulter gants geen landt van sien/ dan te landtwaerts binnen. Op 5. mijlen aleermẽ comt by Trinquanamale heeftmen een cleyne revier ligghen. Trinquanamale is een groote Haven/ hebbende inde mont meer als 3. mijlen inde breede/ is aen d'incomste van dien van een legh lant/ wesende over al diep: die daer in wil wesen om te anckeren/ mach het setten onder het beschutsel van eenich vande Eylandẽ/ is van binnen in een Revier/ welck loopt tot Seyta Vaqua toe: tot hier toe ist altemael een legh landt. Om Trinquanamale van verre te kennen/ so is te weten datter aende mont vã dien aende noordt zijde ghelegen is een Duyn van gheelachtige coleur/ ende heeft aen den eenen hoeck ofte punct twee lanck streckende gheberchten van een verheven landt/ streckende recht te lande binnewaerts aẽ/ sonder datmẽ voor ofte achter eenigh ander hoogh landt meer siet langhs de Zee cant heen. Comende by Trinquanamale, en dat verkent hebbende/ mocht van daer af terstont uwen cours naer dwers over setten: want dit de beste plaets is om uwen wech te vervolgen/ sult van hier af noorden/ ende n. ten o. aen loopen/ mits altoos u rekeninge makende vant declineren ofte t'wraken vant Compas/ eñ so het waer inde Monson vande winden van Augustus,

O Capello de frade leyt op 8. graden.

Eẽ Riffe by O Capello de Frade.

Een Revier die inde mõt 3. mijlẽ breet is/ Trinquanamale ghenaemt.

De Revier die na Seyta Vaqua loopt.

Teyckenen vande revier Trinquanamale.

Waerschouwinghe hoe men in de Monson van de windẽ in Augusto aẽloopen sal.

so sult alsdan n. aen gaẽ/ om dieswille dat die stroomen alsdan seer sterc t'Zeewaert in loopen/ sult dese coursen aldus doen/ tot op de hoochte van 17. graden/ t'welck is de hoochte vanden hoeck ghenaemt A ponta de Guadovarijn, ghelegen aen't lant eñ Custe van Choramandel, beginsel vant landt ende Coninckrijck van Orixa.

Comende op de 17. graden/ sult van daer voortaẽ nae de Custe vant vaste lant toe loopen/ om een goede reyse te doẽ/ waerschouwe u boven de 19½. graden niet te passeren sonder lant te sien/ om dieswille datter op de 19. graden een Revier leyt/ ghenaemt Puacota, van welcker mont af 3. mijlen t'Zeewaert in/ is gelegen een steen Clippe van een schips lẽgte groot/ welc men bescheydelijckẽ genoech sien can/ want het boven water uyt steeckt: Men mach tusschen dien eñ het landt door loopen/ willende/ sonder yet meer te vreesen/ dan dat men voor oogen siet. Alle dese Custe/ te weten vande punct Guadovarijn voortaen/ is altemael van grof dick landt en gheberghten die men van verre sien can. Van die voorsz. Revier Puacota af/ tot een ander Revier genaẽt Palvor ofte Palura, zijn 12. mijlen/ men loopt de Custe n.o. eñ z.w. Boven dese Revier van Palura leyt eenen seer hooghen bergh/ genaẽt A Serra de Palura, dat is/ het gheberghte van Palura, welc is den hoochsten bergh van dese Custe. Dese Revier leyt op 19⅔. gradẽ ruym. Van dese Revier tot den hoec genaẽt A Deradeira terra alta, dat is/ het laetste hoogh landt/ looptmen de Custe op de selfde streeck/ eñ is inde streckinge 7. mijlen/ is ghelegen op de hoochte van 19⅔. graden ruym: Doe alhier dese vermaninge van't laetste hooge lant/ op dat de gene die by dese custe heen loopt/ mach weten dat alhier alle de geberchten eñ t'hooge landt voleyndicht/ eñ van daer voort aen ist altemael legh landt eñ sandt strandẽ/ tot die plaets ghenaemt As Palmeiras ofte Palmboomen toe.

Vant laetste hooghe landt ofte Derradeira terra alta af tot de Revier ghenaemt Rio de Manicapatan looptmẽ de Custen n. o. eñ z. w. ende is inde cours 5. mijlen. Om nu te weten wanneer datmen recht teghens over dese Revier van Manicapatan is/ so salmen eenẽ hooghen ronden boom alleen langhs de zee cant heen sien staen/ eñ is een seer vlack landt/ hebbende aende Zee cant een banckachtighe ofte ondiepe gront. Dese voorsz boom staet aende slincker hant vande mont vande Revier. Vã Manicapatan looptmẽ de Custe o. n. o. eñ w. z. w. tot die Pagode de Iorganate toe (dat is den Afgod ofte Afgodts tẽpel van Iorganate ghesept) zijnde inde cours 3. mijlen. Dese Pagode vã Iorganate leyt op de hooghte vã 20¼. graet. Van dese Pagode de Iorganate tot eenen anderen groote ende swarte Pagode ofte Afgodt/ looptmen de custe o. ende w. eñ heeft van o. ten n. eñ w. ten z. is inde cours 7. mijlẽ: Dese swarte Pagode leyt op de hooghte van 20½. graden schaers.

Vã dese swarte Pagode tot de Revier Cavegare looptmen de custe n. o. eñ z. w. eñ heeft wat vã n. o. ten o. eñ z. w. ten w. is inde cours 10. mijlẽ. De Revier vã Cavegare leyt op 21. gradẽ schaers/ eñ op 4. mijlẽ na/ aleermender by comt ligghen 5. bewassen heuvelrghens/ welcke hen vertoonen int schijnsel ghelijck een haven vander Zee/ met hutten bebouwt. Inde mont vande voorsz. Revier liggen twee

sandt

sant droochtẽ/streckẽde een goede mijl weegs zuydt westwaert aen/ eñ heeft noch aende incomste van dien een Riffe liggen/ streckende langhs de Zee custe heen tot een half mijl t'Zeewaert in: D'incomste van dese Revier heeft 4. vadem diepten/ men loopter uyt eñ in n.w. eñ z.o. De voorsz. drooghten sullen u int inloopen blijven aende slincker handt / ende die diepte is daer langhs henen.

Teyckenen om Cayegare van verre te kennen.

Om Cayegare van verre te kennen/ so is te weten/ dat wanneer ghy de voorsz. bewassen heuvelkens ghepasseert zijt/ so schijnt Cayegare een Eylant te wesen/ hebbende 3. ofte 4. boomen boven alle d'ander uytsteken/ eñ een weynich daer voorby staet eẽ cleyne Pagode: Wat voorby dese Pagode heeft men een wildernisse ofte bosschagie/ seer dicht ende swart vã geboomtẽ/ welcke schijnt van Cayegare te wesen/ en hebt daer voorby anders geẽ swarte wildernisse dan dese. Voorby die voorsz. Pagode staen sommige sandt Duynen van roode coleur/ met sommighe water beecken.

Courst van Cayegare tot A ponta das Palmeiras.

Vande Revier van Cayegare, tot den hoeck genaemt A ponta das Palmeiras, looptmen de custe n.o. eñ z.w. eñ heeft wat van n.o. tẽ o. eñ z.w. ten w. is inde cours 11. mijlen/ al eer mẽ op 2. mijlen nae by de punt vande Palmeiras comt/ so sult ghy sommighe bewassen swarte heuvelen comẽ te sien/ staende op een lant dat hooger is als alle het ander daer ontrent/ eñ vã daer af na de punt toe/ so begintet weder leegh te worden: eñ recht tegens die bewassen heuvelẽ over/ sult op de strãt sommige cleyne: maer niets te witte sandt Duynen sien: Dit zijn de teyckenen ende rechte kennisse diemen heeft/ wesende dicht by de punt vãde Palmeiras, want op de punt gants geen gheboomte noch wildernisse en staet/ eñ hoe wel dattet dẽ naem vande punt vande Palmboomẽ heeft/ en heeft niet tegenstaende/ rechte voort maer eenen boom alleen.

Teyckenen A ponta das Palmeiras.

Hoe datmen hem by nacht by Cayegare vinde/ voort gaen sal.

Soo u de nacht overviel/ zijnde by Cayagare, eñ even wel uwen wegh begeerden te vervolgẽ/ so loopt op de diepten van 12. vadem n.o. eñ n.o. ten o. aen/ altoos met het loot inde hant/ met goede wacht eñ opsicht: eñ comende op 16. vadẽ/ sult u terstõt nae't n.o. aen houwen/ tot dat ghy weder op de 12. vadem comt/ altoos makende op dese diepten te blijven/ tot dat ghy cõt op 7. vadẽ: ende wesende alhier by nacht/ sultet setten tot dattet dagh wert/ eñ metten dageraet u anckers lichten/ loopende op de selfde wegh ende cours van n.o. eñ n.o. ten n. aen/ tot dat ghy comt op 4. vademen.

Teyckenen van't Landt over de custe van Orixa.

Sult alhier comẽde/ een Man inde Maers hebbẽ/ om wacht te houden eñ t'lant te verkennen: Dese custe streckt o.n.o. aen/ tot datmen comt te sien een bewassen heuvel/ welcke hem vertoont in schijnsel als een Champana sonder mast, met een boot achter aen: (Dese Champanas zijn de Carabielen vande Indianen/ daerse hare Navigatie over Zee eñ lãges de Custe met doen:) Dit is de beste kennisse diemen heeft aen dese custe van Orixa, hebt altoos goede acht opt diepẽ/ dat so u de diepte begonste te vermeerderẽ/ te weten/ tot over de 5. vadem/ so sult ghy terstont wederkeeren op de 3. 3½. eñ 4. vadem schaers/ om dat dit de rechte cours is: wãt so ghy bleeft loopẽde op de 5. eñ 6. vadẽ/ sout int eynde aẽde grõt rakẽ.

Waerschouwinge van de diepten.

So wanneer ghy cõt te sien de voorsz. bewassen heuvel de Champana genaẽt (als ghesept is) so sult ghy daer langs by heen loopẽ/ tot dat ghy comt te sien 3. boomẽ by een staẽ/ verschepden vandẽ anderen/ welcke boomen ghenaemt worden As arvores da Conhecença, dat is/ de boomẽ vande kennisse gesept: Recht teghens over dese boomen/ leyt de Riffe van Orixa, eñ siende t'Zeewaert aen/ sulter t'water op sien breken/ te weten/ aende zijde van Bengalen, en sult dese voorsz. teyckenen niet mogẽ sien/ dã met claer weer/ eñ so't mistich/ doncker ofte dysich weer waer/ so hebt altoos t'loot inde hant/ sonder daer onachtsaem in te wesen: want moet daer op in loopen/ te wetẽ/ op de 3½. eñ 4. vademẽ schaers: sult oock weten datmen aende zijde van Bengalen harde sant gront/ ende aende zijde van Orixa modder en swart cleyn sant heeft: Doe dese verclaringe/ om dat ick het selver dickwils door geloopen ben met groote schepen.

As arvores da Conhecensa.

Teyckẽ en vant R.f van Orixa.

Aende zijde van Bengalẽ harde sant gront.

Aende zijde van Orixa modder gront met cleyn sant.

Gepasseert zijnde beyde de Riffen (te wetẽ/ die van Orixa ende Bengalen) sult comen te sien het Eylandt ghenaemt A Ylha dos Gallos, dat is/ het Eylandt van de Hanen/ sulter recht op aen loopen/ sonder vreesen: want is over al diep ghenoech/ ende van d'ander zijde van Orixa ist altemael banckachtich / daeromme u vermane het Eylandt Dos Gallos wel te genaken/ daer lanct by heen loopende/ waer mede ghy terstont by een Revier comen sult/ genaemt Rio de Chandequan, die voorby passerende/ sultet vã daer dwers over loopen na de zijde vã Orixa toe/ alwaer ghy sult comẽ te sien eenen hoeck ofte punt/ welcke is vande Revier Angelijn genaemt. Dese punt landts sal u blijven int noorden: alhier comende sult altoos mettet loot inde handt loopen / die diepten die ghy alhier sult vinden sal wesen 3. 3½. eñ 4. vadem: maer wesende volle Zee/ sal daer meer diepte wesen/ t'welck alsoo sal dueren tot dat ghy met de Revier van Angelijn over een zijt: want men aldaer langhes heen veel diepten heeft. Comende met de Revier Angelijn over een/ soo sult ghy langhs den oever heen loopen tot een Revier toe/ ghenaẽt Gilingoa, met dese Revier over een zijnde/ soo en wilt alsdan niet te seer van landt af wijcken nae de rechter handt toe: want men aldaer een sandt droochte heeft/ daer hem Bartolomeus Rodriges de Moraijs op verloor/ met een geladen schip/ te weten/ int uytloopẽ/ waerom ick u advertere de slincker handt te houden: want het is daer over al diep ghenoech.

t'Eylandt vande Hanẽ A Ylha dos Gallos.

Rio de Chãdequan.

Den hoeck vãde Revier Angelijn.

Diepte ontrent Angelijn.

Een Revier Gilingoa genaemt.

Een sandt droochte daer hem Bartol. Rodriges de Moraijs op verloren heeft.

Van dese Revier af tot eenighe hooghe Beecken ofte afwateringhen toe/ machmen barnhout crijghen / wiltmen: mochtet van dese voorsepde Beecken af nae de ander zijde van Guynette toe / dwers over loopen (alwaer terstont vijf ofte ses boomen boven alle d'ander sult sien uyt kijcken) tot dat ghy wel dicht aen d'ander zijde zijt. Dese voorsepde boomen staen by de mont vande Revier Chandecan, te weten/ aende oost zijde.

De diepten diemen op dese bancke sal vinden/ zijn 2½. ende drie vademen schaers tot aen de aender zijde toe: want hebt aldaer veel diepten.

Van hier voort aen en is u niet meer noodich eenich advertissement : want de Visschers u alsdan wel brenghen sullen daer ghy wesen wilt / ghy sult daer over heen loopen met het water van de halve vloet voort aen/ etc.

Ick advertere u wederomme/ dat soo ghy by ghevalle quaemt teghens den dagheraet by de voorsepde Revière Cayegare, boven

verhaelt/so loopt langhes de Custe heen/ tot aenden hoeck de Punta das Palmeiras, ende van daer oost aen tot op 17. vadem diepten/ doende van hier af uwen cours n.w. eñ n.w. ten noorden aen: Desen wegh moetmē aldus doen/met een Compas dat een streec wraert/ tot dat ghy comt op de 12. vadem diepte/ eñ dan noch also op de selfde cours aenloopēde tot op 4. ende 3½. vadem/ waer mede sult terstont (so't claer weder waer) t'lant van Orixa moghen sien: maer soo't donker en mistich waer/ so en wilt niet meer nae't lāt toe loopē/ u altoos houdēde op de 4. eñ 3½. vadē schaers loopende oost aen/ wāt het loot ende die diepten sal u wel binnen leyden/ eñ wacht u van op veel diepten te comen/ u houdende als geseyt is op de weynich dieptē. So u die nacht overviel/ wesende op de 17. vademē/ so loopt nae de twee Eylanden toe/ in voeghen dat ghy't niet en set: want is quaet te anckeren.

Waer'schouwinge o'tmē inden dage raet by Cape gate quam/ hoe dat men dan aenloopē sal/ etc.

Waer dat men loopen sal/ is dat u de nacht overvalt.

Passerende voor by de voorsz. Punta das Palmeyras, binnen door loopēde inder nacht/ so en sult boven de 7. eñ 8. vadem niet passerē tot dat dē dach aen comt/ waer mede alsdan binnen door sult loopen/ ende soo het ghebiel dat ghy daer waert met een cleyn Schip/ so hout u op de 2. eñ 2½. vadem/ tot int ghesicht vande Riffe van Orixa, als ghy met die begint over een te comen/ soo loopter tot op een scheut van een Roer nae by: want t'isser diep genoech eñ vande zijde vā Orixa ist altemael banckachtige en ondiepe gront: Dese voorsz. Riffe sal u blijvē aen u rechter hant/ te wetē/ t'Zeewaert van u: van daer afscheydende/ mochtet houden recht op't Eylandt A Ylha dos Gallos aen/ ofte willēde na de punt lants vande Revier Angelijn toe/ alwaer vrypelickē mocht op aen loopē: want sulter 2½. eñ 3. vadē diepten hebben/ maer moet wesen met een cleyn schip/ als boven.

Aende zijde van Orixa banckachtich ende ondiep.

Dat 13. Capittel.

De Navigatie ende Coursen van uyt Indien na de Haven van Aracan toe, t'vvelc is den selfden vvegh diemen doet naer die Porto grande, ofte Groote haven, gheleghen in't lande van Bengalen.

De coursen van Aracan sal men nae Seylon nemen.

Seylende van Indien ofte Cochijn af nae de Haven van Aracan toe/ salmē sijnen cours doen nae't Eylant Seylon toe/ in sulcker voeghen als hier vorē (inde beschrijvinge vande coursen eñ vaert nae die Porto piqueno ofte cleyne Haven) verclaert is/ loopende alsoo naer de punct ofte t'eynde vande droochte toe (gheleghen op 6. graden ruym) ende op den hoeck vant landt (twelc strecht oost eñ west) aē: By dese punct ofte hoec comende/ sultet van daer vant lant af steken/ loopende 7. oft 8. mijlē n.o. aen/ om van onder het Eylant af te comen/ eñ alsdan uwen cours doen n.o. eñ n.o. ten n. tot op de 12. graden/ so dat u Monacosta comt te blijvē int z.w. eñ van hier af sult n.o. aen loopen tot op de 20. gradē schaers/ twelck is de hoochte van Aracan, eñ so ghy alsdan noch geen landt en saecht/ sultet o. aen houden na Aracan toe.

Aracan leyt op 20. gradē schaers.

Op de selfde hoochte van 20. graden 3. oft 4. mijlen van lant af leyt een Riffe daert water op breecht/ eñ is met leegh water ontdect: mach wesen vāde groote vā 7. scheeps lencte/ so inde breede als inde lenckte: als ghy dit rif comt te sien/ so sult ghy u daer van wachten/ tot op een schoot van een gotelinck nae. De Haven van Aracan leyt op 20. graden/ ende wesende 5. ofte 6. mijlē t'Zeewaert daer van/ sult daer 20. vadem diepte vindē/ sant gront: Eñ comende op de 29⅓. graden by't landt/ so sult ghy 6. mijlē van lant diepe modder grōt vinden/ eñ maer 3. ofte 4. mijlen van lant wesende 30. vadem modder gront / ghy moet u wachten op dese hoochte vande 19⅓. graden nae't landt niet te loopen: maer sult doen als boven gheseyt is.

Op 20. graden 3. mijlen vant lāt leyt een Rif 7. scheeps lang ende lanck.

Teyckenen vande [...] van Aracan.

Dat 14. Capittel.

Die Navigatie ende coursen van uyt Indien nae de Haven van Martavan toe, gheleghen int Coninckrijck van Pegu, met alle die gheleghentheyt van dien.

Seylende vā Indien af nae Martavan oft nae't Coninckrijck van Pegu toe/ sult uwen cours doen (tot dat ghy t'Eylandt van Seylon ghepasseert zijt) gelijck als de geen die na Bengalen wil seylē/ eñ het Eylāt om wesende/ sult na d'Eylandē As Ylbas d'Andemaon toe loopē/ welcke liggen/ te wetē het uyterste eyndt vāde Eylāden aēde z. zijde op 11. gradē/ eñ het uyterste lant aende n. zijde op 14. gradē. Men loopter aēde zijde vant oosten voorby heen op de cours vā n.o. eñ z.w. Vande Eylandē d'Andeman, tot het vaste lant toe/ zijn over de 60. mijlē weegs Loopende na Andemaon toe/ sult u best doen om aēde n. zijde daer vā af te passerē/ eñ daer voorby wesende/ willēde loopē als gheseyt is nae Martavan toe (twelck leyt op 16. graden sult op de 14. graden/ comende nae het landt toe loopen/ ofte om beters op de 13. graedt/ om oorsake vanden Inwijck van Martavan, daermen seer stercke stroomen heeft / altoos nae het n.w. treckende/ eñ so ghy nae het lant toe leyt/ wesende op de 14. graden/ so sult ghy veel Eylandē comē te siē/ alwaer ghy moecht vry dicht by comen: want is over al schoon en diep/ men heefter dicht by aende zijde vāde Zee 12. 13. vadem diepten modder gront/ behalven het Eylandt Pulo Comuda, t'welck mach liggē ontren 6. ofte 7. mijlē vande Haven vā Martavan af/ tusschen dit Eylandt eñ het vaste landt liggen veel Riffen/ niet tegenstaende/ so het gebiel dat ghy tusschē dese Eylanden verbielt/ so sult ghy de zijde van't Eylandt genakē: maer niet te dicht/ alwaer ghy een Canael sult vindē van 3. vadem diepte eñ aende zijde van't vaste lant heeftmen op veel plaetsen ondiepten ende droochten/ loopende van hier af naer de haven van Martavan toe/ (dit Eylant voorby wesende) sult by't lant heē loopē/ alwaer ghy sult comē te sien sommige clippē t'Zeewaerts liggē/ die int schijnsel hen vertoonē als Almadias (dat sijn Indiaensche schuytgens/ diemē inde Revieren gebruyct.) Dese voorsz. clippē liggen van Pulo Comuda af na Martavan, ontrent 2. mijlen weeghs na het landt toe: Recht tegens over dese clippen heeftment aent vaste lant een punct ofte hoec van't hooge lant/ aende n. zijde van dit punct is een strant van sant gelegē aent lege landt: Dit lant behoort Xemi'n Vegarum toe / dat is op de Peguische tale die Heere van Vegarū geseyt: want Xemijn is so veel als Heere gheseyt/ eñ Vegarum, den naem vant landt: Van hier af n. aen/ so loopt het lant hooch op/ hebbende op sommige plaetsen Inwijckē/ Clippen ende Eylandekens.

As Ylhas d'Andemaon het uyterste eynd aende z. zijde op 11. [...] uyterste [...] den n. zijde 14. graden.

Op 14. graden [...] veel Eylanden.

Het Eylandt Pulo [...] da leyt 7. mijlen van Martavan.

Ghedaente ende ghelegentheyt vande landt by Martavan [...] Almadias zijn cleyne Indiaensche schuytgens. Pulo Comuda leyt 2. mijlen van Martavan.

Al eermē comt by de havē van Martavan, so heeftmen een wit heuvelgen ofte verhevē lant/ dienende voor een kenteycken ofte bake/ hebbende dicht by hē 2. Palmboomen staen:

Teyckenen eñ kenteycken eermē by de Have van Martavan comt.

Ontrent

Ontrent 2. mijlē verder sult ghy een dick top lants sien/ aent eynde vande welcke/ te weten t'Zeewaert aē/ leyt een Eylandekē/ t'welc mē niet sien/ noch vant lant onderscheydē en can/ tot datmender niet over een/ ende die Revier van binnen (daer die Haven van Martavan leyt) ontdeckt siet/ dit Eylandeken gepasseert wesende sult een wit heuveltgen comen te siē/ dat u van gelijcken aende zuydtzijde blijft/ binnen int Eylant heeftmen een lack ofte beslotē water liggen van een goede Visscherije/ aleermen by dese Haven van Martavan comt/ (comende van't Eylandt Comudo af) sult te Zeewaert ontrēt een mijl ofte ander half vāt lant af/ een ront Eylandeken vol wildernisse sien ligghen/ ghenaemt A Ylha das Cebollas, dat is t'Eylant vanden Ayun/ by welck Eylandeken/ te weten aende zuydzijde daer van leyt een Clippe daermen de Zee op siet breken/ van dit Eylandeken af tot de Haven van Martavan toe/ mach wesen ontrent twee mijlen: Comende van Pulo Comuda af sult verdacht wesen/ daer van af te loopē aende zijde van't lant/ doende de cours als boven geseyt is: want en hebt nieuwers af te vreesen/ dan van het ghene ghy voor oogen siet/ sult oock weten datmen van dit Eylant Das Cebollas voortaen naer't noorden toe anders geē Eylanden noch Clippen meer en heeft/ t'welck een seer goedt kenteycken van desen inwijck is: want wesende aen dees zijde/ so en ismen so haest niet by't een Eylandt ofte men siet een ander/ ende van daer af voortaen soo en sietmender gants geen/ als gheseyt is/ moet wel voor u sien voorby de Haven van Martavan niet te passeren: want wesende op 12. vadem soudt een weynich daer nae op droogh comē.

A Ylha das Cebollas vol wildernissen.

Aende zuydzijde van dit Eylant een Clip.

Goede teyckenen by Ylha das Cebollas.

Dese Haven van Martavan is ontrent een mijl ofte anderhalf breet/ hebbēde vāde noortzijde een laegh ofte vlack landt/ wesende waterpas met de Zee/ eñ is een Eylandt t'welcke ghenaem wordt Momuay, men mach het sien alsmen langhs t'landt heen (te weten van Pulo Comuda af) naer dese Haven toe comt/ sult altoos loopen op de diepten van 12. vadem/ ende comende op 8. 9. vadem/ soo sulter setten: want zijt alsdan inde Haven/ ende en wilter landt niet naerder ghenaken/ noch en loopt niet verder naer den inwijck/ ende die bancke toe/ sulter t'elcke mael minder diepte vindē: Dese Revier vā Martavan loopt noort oost ende zuydwest uyt ende in: maer men en mach daer sonder Loots-man niet in loopen: want heeft binnen inde Revier (te weten aen de oost zijde) een Steen clippe ligghen/ welcke alle t'water naer hen toe treckt/ daerom en machmē daer sonder Lootsman niet in loopen/ oock mede so heeftmen in d'incomste vā dese Revier ende Haven (te weten aende rechter hant) een bancke ofte droochte ligghen/ al waer te midde wegē een Cannael door loopt van 6. 7. vadem diepten/ t'welcke sult mogen kennen by dese teyckenen/ te weten/ heeft op't diepste veel visch diemen sien mach: Dese Haven van Martavan is gheleghen op 16½. graden/ ende de Stadt Martavan op 16. graden.

De Haven van Martavan is een mijl breet eñ het is eē Eylant genaēt Momuay.

De Revier van Martavan loopt n. oost eñ zuydwest.

Aende oost zijde een steē Clip ende Revier.

De Haven van Martavan leyt op 16½. graden. De stadt op 16. graden.

Aen't uyterste eyndt vande Eylanden van Andeman, te weten aende noordtzijde heeft men twee Eylanden ligghen/ tusschen welcke ende d'Eylanden Andeman men wel passeren mach/ van ghelijcken aende uytersten hoeck van't zuydeynde vande Eylanden Andeman (ghelegen op 11. graden) heeft men oock sommighe Eylandekens ligghen/ ende van daer af naer d'Eylanden As Ylhas de Nicobar, te weten zuyden aen/ so streckt eenen anderen reghel Eylanden/ oock mede soo ghy quaemt te loopen van d'Eylanden d'Andeman af/ naer de Custe toe/ ghemoet ende sommighe vergaderinghe ofte ravelinghe van wateren/ soo en wilter niet voor vreesen: want en is anders niet dan t'selfde water/ sonder datmen alhier eenighe droochten heeft/ alhoewel datter aen de custe etlijcke liggen/ men heefter alleenlijcken te midde weghen een Eylandt ligghen/ t'welcke die Inghesetenen noemen Viacondam, is een cleyn Eylant/ wesende daer rontom over al schoon: maer heeft seer weynich versch water/ anders niet hebbēde dan Pijnboomen/ waerom niet noodich is daer aen te loopen.

Twee Eylanden by't Eylant Andeman.

t'Eylant Andeman leyt aende zuydzijde op 11. gradē.

As Ylhas de Nicobar.

Eenighe droochtē by Andeman.

Viacondam is een cleyn Eylandekē.

Dat 15. Capittel,

De route ofte die Navigatie van Cochijn uyt Indien naer Malacca toe.

Die naer Malacca wil varē inde groote Monson (dat is principaelsten tijt dat de windē daer toe dienende courseren) inde maent van April/ so salmē (om sijn reyse te versekeren) maken t'seyl te gaen van Cochijn af tot den 26. Aprilis toe/ ende uyt de Haven wesende/ terstont de cours zuyden aen setten tot op 7. graden/ ende van daer af zuydt zuydtoost aen tot op 6. graden/ wesende op dese hoochte salmē zuydtoost aen loopen/ tot op 5. graden schaers/ eñ van daer oost aen tot datmen het Eylant Seylon voorby is/ wesende in dese contreye sult aenloopē/ in voegen dat ghy comt op 5⅓. ende 5¼. graden/ van dese hoochte sult uwen cours doen naer d'Eylandekens van Gomespola toe/ (welcke liggen op 6. graden by den hoec van d'Acheijn van't Eylant Samatra.)

Wat tijt datmen t'seyl gaen sal nae Goa.

Coursen vā Cochijn tot de Eylandekēs van Gomespola.

d'Eylanden Gomespola liggen op 6. graden.

Comende by d'Eylanden Gomespola, soo ghy gheen vrees en hebt vande Acheijns, (dat zijn d'Inghesetenen van't Coninckrijck van Acheijn, int Eylant Samatra, doot vyanden vande Portugesen) so neemt uwen cours langhes t'Eylandt Samatra heen/ tot de Cabo (ghenaemt) Tanjamburo toe/ ghelegen aende selfde Custe van't Eylandt op 5. graden ruym/ ontrent by de 30. mijlen van d'Eylanden Gomespola, ende van hier af sult uwen cours nemen naer de Custe van Malacca toe/ hopēde so veel te loefwaert als ghy immers moecht/ om te gaen verkennē Pulo Sambilao, t'welcke is een Eylandeken gheleghen dicht aen de custe op 4⅔. graden van Malacca, noortwest ten noorden 40. mijlē: want die dese Eylanden comt te verkennen/ heeft een reyse om haest tot Malacca te comē/ ende die daer van te lywaert aen comt naer Pulo Pinan toe/ (t'welcke een ander Eylandt is/ ghelegen op 5½. graden/ ligghende van Pulo Sambilao noorden ten westen 12. mijlen/ soo heeftmen naer Pulo Batun toe/ een ander Eylandt/ van Pulo Pynao gheleghen noordtwest ten noorden 10. mijlen op 6. graden/ sout by avontueren zuydooste winden vinden/ die aen dese custe seer veel waeyē/ daerom die laet t'seyl gaet is een lange reyse verwachtende/ waeromme t'beste is vroech van Cochijn te scheyden/ om een beter voyagie te hebben/ etc.

De Acheijns zijn doot vyandē vande Portugesen.

Cabo Tanjāburo leyt op 5. graden.

t'Eylandekē Pulo Sambilao leyt op 4. ende derdendeel graden/ n. w. tē n. 40. mijlen van Malacca.

Pulo Pinā leyt op 5. eñ half graden.

Pulo Batū leyt op 6. graden.

Dat 16. Capittel.

Een ander breeder verclaringhe vande Navigatien ende Coursen, om te seylen van Goa uyt Indien naer Malacca, met alle die streckinghe ende gelegentheyt van dien.

Coursen van Goa nae Malacca.

DIe geen die begeert te seylen van Goa, ofte uyt Indien naer Malacca, sal tot 20. mijlen weeghs t'Zeewaert in loopen/ in sulcker voegen dat hy het Eylandt Seylon mach buyten om loopen/ naer d'Eylanden As Ylhas de Nicobar toe/ te weten door't middelste Cannael heen/ t'welcke leyt op 7½. graden/ sult gheadverteert wesen op dese contreye/ acht te hebben op de stroomen: want se mette weste windē naer de golfe van Bengalen toe loopen/ ende mette ooste winden t'Zeewaert aen/ 20. ofte 30. mijlen vande Eylanden af/ heeftmen so groote veranderinge ofte ravelinge van water ende stroomen/ dat het droochten schijnen te wesen.

t'Middelste Eylant van Nicobar leyt op 7. een half graden.

Waerschouwinge voor de stroomen.

Soo ghy quaemt op't midden van d'Eylanden Nicobar aen/ so weet datmen daer een Cannael heeft/ ligghēde op 6½. gradē/ wesende d'Eylandē vanden anderen verscheyden ontrent anderhalf mijl/ daermen wel tusschen door mach loopen sonder schromen: want en hebt anders niet te vreesen/ dan alleenlijcken dat ghy voor ooghen siet/ de diepten diemen daer heeft zijn 12. 13. vadem aen't eynde van dit Cannael/ te weten by't noorder Eylandt van d'Eylanden Nicobar, leyt een Eylandeken/ daermen tusschen door mach passeren/ metter grootste schip datmē vint: het zuyder eynt van dit Eylandt is ghelegen op 6½. graden/ ēn t'bovenghenoemde Cannael op seven en half graden/ als vooren.

Opt middē van d'Eylādē Nicobar/ op 6. een half graden leyt een Cannael.

Een Eylandeken op 6. een vierendeel graden.

Soo ghy quaemt by't middelste Cannael gelegen op 6. graden/ sult by't incomen van't Eylant vier Eylandekens sien/ waer van de drie een half mijl van't Eylandt af ligghen/ zijnde twee van dien groot ende hoogh/ ende t'ander cleyn/ ende t'vierde leyt verscheyden van't Eylant ontrent drie mijlē/ is een groot ront Eylandeken vlack boven op/ ende nae't noorden sult een ander Eylandt sien/ gelegen op 8. graden / d'incomste van dit Eylandt heeft eenen dicken hooghen rugghe/ wesende aen't eynde vlack: comende int midden vant Cannael sult noch een ander Eylant sien/ geleghen dicht by dat vande 8. graden van een vlack lant/ liggende vanden anderen ontrent twee mijlen weeghs/ van d'Eylanden Nicobar tot dit noorder Eylant/ zijn ontrent sevē mijlen weeghs/ en hebt alhier nieuwers van te vreesen/ aen't eynt van dit Cannael heeftet Eylandt Nicobar eenen ronden heuvel/ hebbende aende voet van dien een Eylandekē ligghen/ sult geadverteert wesen aende zuydzijde van Nicobar niet te passeren/ om te schouwen die van Acheijn van't Eylandt Samatra, die hen alhier onthouwē: want zijn doot vyanden vande Portugesen: doet eer u beste om te passeren/ als boven gheroert is / al waert schoon dat ghy u vont op 8⅓. ende 8⅔. gradē/ moechter evenwel passerē sonder vreese: wāt zijn altemael Cannalen ofte Doortochten.

Vier Eylandekens.

Een Eylant op 8. graden.

Ontrent 2. mijlē verder noch een Eylandt.

Waerschouwinghe voor de zuydzijde vā Nicobar.

Desgelijcks voor de Achein/ van't Eylant Samatra.

Ghepasseert wesende d'Eylanden van Nicobar, als gheseyt is: sult uwen cours nemen naer't Eylant Pulo Cuto toe/ men loopt Pulo Cuto met Nicobar oost ende west/ ēn heeft wat van oost ten zuyden/ ende west ten noorden/ is inde cours 9. mijlen/ ende leydt op de hoochte van 6⅔. graden: Om Pulo Cuto te kennen/ comende van uyter Zee daer op aen/ so sult ghy vāde oostzijde een hooch ront lant sien/ wesende aenden oever vande Zee laegh/ zijn drie cleyne Eylandekens by een/ hebbende vande zuydtzijde/ te weten: aenden uytersten hoeck van dien 3. ofte 4. Clippen ondeckt liggen/ ēn vande noordtzijde een ander inhAm ofte open/ loopende tusschen t'groote Eylant ende t'Eylandt van ter Zee: In dit Eylandt naer't landt toe / te weten: aende zijde van't zuydtoosten/ is een plaets daermen seer goet versch Water heeft / by eenen leeghen punt landts.

t'Eylandt Pulo Cuto leyt op 6. twee derden deel graden.

Teyckenen om Pulo Cuto te kennē.

Moecht oock wel uwen cours nemen van d'Eylanden Nicobar af/ naer't Eylandt Pulo Pera toe / t'welcke is een cleyn ront Eylandt sonder eenighe gheboomten/ ghelegen op 5⅔. graden/ wesende inde cours van Nicobar tot Pulo Pera ontrent 100. mijlen / men looptet oost zuydoost ēn west noordtwest: Van Pulo Pera, tot het Eylandt Pulo Pinaon, zijn 15. mijlen/ ende liggen vanden anderen oost ende west/ en heeft wat van oost ten zuyden/ ende west ten noorden: Dit Eylandt Pulo Pinaon leyt 5. mijlen van't vaste landt af/ op 5⅓. graden ruym: die kēntisse van diē is/ dattet hooch int midden is/ hebbende aenden hoeck van't noorden eenen rondē heuvel/ ende een Eylandeken te midde weghen van't selfde Eylandt ligghen/ ende comende langhes t'landt heen/ so heeftet eenen grooten inwijck met een sant strant/ hebbende aen't eynde vande strant een Eylandeken liggen/ daermen die plaets vant versch water heeft/ ēn aende punt van't zuyden ist laegh landt/ maeckende een ander Eylandeken: Men loopt Pulo Pinaon met het Eylandt Pulo Sambilaon noorden ēn zuydē/ moet alhier wel voor u siē: want van dit Eylant Pulo Pinaon streckt een bancke af/ streckende tot een punt ofte hoec hooch lants toe/ (die t'Zeewaert in comt) ende streckt tot op twee mijlen t'Zeewaert aen/ sulter op vinden 5. vadem diepten/ ende wat meer naer't lant toe/ wesende minder.

t'Eylandt Pulo Pera leyt op 5. twee derden deel graden.

Pulo Pinaon leyt op 5 een derdendeel gradē ruym.

Kenteyckens van Pulo Pinaon.

Pulo Sambilaon. Een banck by Pulo Pinaon.

Sult weten dat wanneer u dese voorschreven punt blijft int oosten ēn oosten ten noorden/ soo sult ghy Sambilaon comen te sien/ de cours van Pulo Pinaon tot Pulo Sambilaon zijn 22. mijlen/ leyt op de hoochte van 4. graden schaers: oost ende west van Pulo Sambilaon t'Zeewaert 4. ofte 5. mijlen/ leyt het Eylandt genaemt A Ylha das Jarres, is een cleyn ront Eylandt bedeckt met Bosschagie/ ende heeft aende zijde van't zuydwestē versch water/ doch is weynich: maer in Pulo Sambilaon heeftmen seer goet versch water/ te weten op de 4. Eylanden van dien / waer van het grootste aldernaest het landt toe leyt int midden/ van't welcke aen de zijde van't noordoosten staet eenen heuvel/ van welcker beyde zijden men strandē van sant heeft/ aen dese beyde stranden heeftmen versch water: Van gelijckē die ander drie Eylandē/ welcke int midden blijvē/ hebbē aende zijde vant oostnoordtoosten altemael sant stranden/ int middē van de welcke/ te weten/ daert een opē heeft/ vintmen seer goet versch water / aende voet van eenen grooten boom / by alle dese Eylanden/ soo wel aende zijde vande Zee als van't lant/ als oock door de Cannalen daer tusschen henē/ machmen vrylijc passerē sonder vrees want is over al diep genoech/ ende moechtet setten int gesicht van't landt op 20. ende 25. vadem diepten.

Pulo Sambilaon leyt op 4. graden.

A Ylha das Jarras. Ghedaente ēn gelegentheyt.

In Pulo Sambilaon is goet versch water.

Beschryvinghe van 3. Eylanden.

Begheerende te passeren doort groot Cannael van Pulo Sambilaon, so sult ghy zuyden ende zuyden ten oosten aen loopē/ naer d'Eylanden As Ylhas d'Aru toe/ welcke liggen aen de custe van't Eylant Samatra, zijn drie cleyne ēn lage Eylanden/ bedect met Bosschagie/

Coursen door't groot Cannael van Pulo Sambilaon te seylen. As Ylhas d'Aru.

als ghy so verre zijt als dese voorschrevē Eylanden/tot op een mijl daer voorby wesende/ sult uwen cours nemen zuydtoost/ zuydtoost ten oosten/ende oost zuydtoost aen/ loopende op de diepten van 10. vadem/ naer Pulo Parcelar toe/ t'welcke is eenen hooghen Bergh/ ghelegghen aende custe van Malacca, eñ schijnt van verre een Eylandt te wesen/ staet in een vlack landt/ so datmen t'lant niet en siet dan alsmender dicht by is: Van Pulo Parcelar tot den hoeck ghenaemt Cabo Rachado, dat is/ de ghecloven hoeck/gheleghen op 2 ½. graden ruym/ looptmen van daer tot Malacca oost zuydtoost eñ west noordwest: lancx de custe heen ist altemael een puntigh eñ heuvelachtich landt: maer niet te hoogh: Comende tē midde weghen/ te weten: vande Cabo Rachado naer Malacca, sult terstont ontdecken d'Eylanden die ontrent een half mijl voorby Malacca (dicht by't landt heen) ligghen.

Pulo Parcelar is een hooghē Berg aende cust van Malacca.

Cabo Rachado leydt op 2. een half graden.

Beschrijvinghe vande tuslen van Malacca.

Dat 17. Capittel.

Om te seylen van Pulo Sambilaon af door't groote Cannael naer Malacca toe.

SEylende vā Pulo Sambilaon af naer d'Eylanden As Ylhas d'Aru, gelegen aende custe van't Eylandt Samatra, sult uwen cours doen zuyden aen tot op 13. mijlē toe/waermede op de bancke sult comen/soo dattet al evenveel is te seylen van Pulo Sambilaon zuyden aen/ als van't Eylandt Ylha das Iarras (dat is t'Eylandt vande potten) zuydtoost ende zuydoost ten zuyden aen: want comt altemael op een plaets uyt/ ende als d'Eylanden d'Aru blijven west ende west ten noorden van u/ so werptet loot uyt/sulter sant gront vinden/ van hier af sult uwen cours doen zuydoost aen/ altoos het loot ghestadich uytworpende/ende vindende 10. vadem de selfde cours behoudende tot op de 13. vadem/t'welcke modder gront sal wesen) sult zuydt zuydtoost ende zuydtoost ten oosten aen loopen: maer vindende 16. 17. vadem sant gront/soo wentet naer die zijde van Malacca toe/tot op de 12. 13. vadem/ doende alhier weder uwen cours naer't zuydtoost eñ zuydtoost ten oosten/ eñ soo't gheviel dat ghy quaemt op de 10. vademen/ soo keert weder naer't zuydoosten/altoos u bestdoende om te loopen op die 10. 12. tot 13. vadem toe: want is de beste diepten eñ gront van dit Cannael: Soo wanneer ghy comt te sien recht voor u uyt eenen ronden Bergh/ t welcke hem vertoont als een Eylandt/ soo sult weten dattet Pulo Parcelar is/tot welcke contreye die voorschreven droochte streckende is/ niet teghenstaende en sult daerom niet laten uwen wegh te vervolghen/ Pulo Parcelar niet genakende tot op 2. mijlen naer't noordtoosten toe: want alsdan so ismen de voorschreven droochten voorby/ van hier af voortaen so genaeckt het landt tot op een mijl nae/ uwen cours nemēde zuydtoost aen/ naer den hoeck Cabo Rachado toe/al eermen op drie mijlen naer byde Cabo Rachado comt/ soo heeftmen een Riffe 4. mijlen vande custe af ligghen/ welcke niet meer als 4. vadem dieptē heeft/te weten met hoogh water/ ende t'Zeewaert daer van af loopt een Cannael van 10. vadem diepten/ loopende van d'Eylanden d'Aru naer Pulo Parcelar toe/ sult u beste doen dattet grootste Eylandt van Aru zuydtwest ende zuydtwest ten westen van u blijft/ uwen cours doende zuydtoost aen/altoos op 18. ende t'ondiepste op 17. vadem: Willende loopē van Pulo Parcelar naer d'Eylanden d'Aru toe/ sult maken dat u Parcelar int noordtoost ende noordtoost ten oosten blijft/noordtwest ende noordtwest ten westen aenloopende/altoos op de 16. 17. 18. tot op 15. vadem diepten/dese wegh en is anders niet te doen: want ick hebse altoos so selver ghepasseert/ende my daer wel met bevonden.

d'Eylanden As Ylhas d'Aru liggen aende cust van Samatra.

Ylha das Iarras is t'Eylandt vande pottē.

Coursē van Pulo Sambilaon, nae Malacca,

Kenteecken van Pulo Parcelar.

3. mijle van Cabo Rachado leydt eē Rif, dat 4. vadem dieptē heeft.

Et Cannael van 10. vadē diepten.

Coursē van Pulo Parcelar na d'Eylandē d'Aru.

Dat 18. Capittel.

De route ofte de Coursen vande Navigatie van Malacca naer Goa, met alle die streckinghe ende gheleghentheyt van dien op't breest verclaert.

SChepdende van Malacca nae Goa ofte Indien/ soo is den besten cours te seylen een mijl en anderhalf/ de Custe van Malacca langhs heen/ altoos int ghesicht houdende de struycken ende t'onderste vande boomen die op't lant staen/ te wetē tot Pulo Parcelar toe/ men heeft alhier vande 16. tot 27. ende 28. vadem diepten/ sult gheadverteert wesen beneden de 14. vadem niet te passeren/ aen d'een noch aen d'ander zijde/ loopende van uyt Malacca af tot ontrent derde half oft drie mijlen/ so heeftmen twee ofte drie droochten van steen eñ Clippen (ontrent een half mijl t'Zeewaert in streckende) liggē/ recht teghens over de Cisterno ofte sConincx back ghenaemt/ vande Portugesen Tanque del Rey gheheeten: Van gelijcken sult u wachten van te ghenaken den inwijck vande Cabo Rachado, (welcke Cabo leyt op 2 ½. graden aende selfde custe van Malacca, noordtwest ten noorden af 10. mijlen) soo veel vande zuydtoost zijde als vande zijde van't noordtwesten/ en comter op gheen mijl naer by't landt/ als ghesept is: alhier so heeftmen een goede mijl weeghs tot anderhalf toe/t principaelste vā't Cannael tot Parcelar toe.

Coursē van Malacca nā Goa,

Vermaninghe van niet benedē de 14 vadē te passeren.

Ontrent 3. mijlen van Malacca liggen drie droochten.

Tanque del Rey.

Cabo Rachado leyt op 2. een half graden.

Comende by Pulo Parcelar, ende begeerende de droochten dwers over te loopen/ sult u ontrent twee mijlē van Pulo Parcelar af houden/overmits datter vande custe van Parcelar een bancke af steect/streckende tot ontrent een half mijl in Zee/wesende als gesept is/tot ontrent 2. mijlen van het lant af/ om over de droochten te passeren/ zijnde mettet wassen van het water/ soo sal u Pulo Parcelar blijven int oosten/ende mettet vallen vant water int oost noordtoosten/ waerom u noodich is goede opsicht te hebben mettet gety/ op dattet u niet en bedrieghe: Comende op deser manier in dese contreye/sult west noordwest aen loopen/u altoos naer d'eē ofte d'ander zijde houdende/naer dattet ghety loopt: ende soo't sake waer dat ghy quaemt (int dwers over loopen) te sien Pulo Parcelar, soo ist goet dattet u blijft int oosten ende oost ten zuyden/ende comende ten half weghen naer d'Eylandekens van Aru toe/(ghelegen dicht aende custe van Samatra op 3. graden/ te weten west noordtwest 30. mijlen van Malacca) al ist dat u Pulo Parcelar alsdan blijft tusschent oost zuydtoosten/ende oost ten zuyden/ so hebt ghy niet teghenstaende eenen goeden cours/in voegen dat comende naer Pulo Parcelar, soo ist goet datmender niet over een cōt/oost noordtoost ende west zuydwest/dit is te weten twee mijlen daer van af: maer int afwijckē nae d'Eylanden d'Aru toe/ so ist best dattet u blijft int oost

Coursen om dwers over de droochten te loopen,

d'Eylandekēs van Aru liggen dicht aende custe vā Samatra op 3. graden,

Vermaninge om naer't groote Eylandt d'Aru toe te houdē.

oost ende oost ten zuyden/ wesende int gesicht vande voorschreven Eylanden d'Aru, u houdende naer't groote Eylandt van d'Aru toe/ moechter op een mijl ofte twee naer by comẽ so dicht alst u believt: want is daer rontom diep ghenoech/ die diepten diemen sal vinden by de voorschreven drooghtẽ/ loopende door't Cannael/ sal wesen vande 10. tot 21. vadem/ doch sult weynich worpen van 21. vadẽ hebben/ eñ die meeste diepten diemen heeft door't Cannael loopende/ is 12. 13. 14. 15. 16. 17. vadem/ ende al ist schoon dat ghy comt op de 10. 9. ende 8. vadem drie oft vier worpen/ te weten van cleyn/ fijn eñ swart sant ofte modder grondt/ is evenwel eenen goeden cours: want sult terstont weder op 12. 13. 14. vadem comen/ hebbende dese diepte ende gront/ ende doende dese cours als geseyt is/ al ist dat ghy sommige worpẽ van cleyn/ fijn/ wit sant crijght/ ist noch al eenen goeden cours: maer so ghy grof sant ofte schulpen crijght/ so weet dat ghy buyten t'Canael zijt/ weest op u hoede/ dat so wanneer ghy de gront van swarte schulpen/ ende grof sant vindt/ dat ghy weder cleyn/ dun/ swart sant ofte modder gaet soecken: want de gront van grof sant eñ schulpen is buyten t'Canael/ daerom sult in alles goet advijs hebben/ het loot ghestadich uytworpende/ om u te versekeren/ is oock goet met twee looden te diepen/ te weten: van elcke zijde van't schip eẽ/ met goede opsicht eñ wacht/ ende u Anckers altoos gereet te hebben/ met een Cabel van 12. oft 15. vadem bots/ soo't noodich waer/ om u daer mede te helpen: Nu om dat wy hier veel reysen mentie maken vã Pulo Parcelar, soo hebbe alhier by willen voeghen waer ende op wat hoochte t'selfde gelegen is/ hoe wel dattet genoech inde Pas-caerten afghetekent staet: t'is een landt twelck eenen hoeck maeckt/ in ghelijckenisse van een Cabo, ghelegen aende selfde custe van Malacca, te weten by de 15. mijlen noordwest ten n. daer van af/ op de hoochte van 3. graden ruym: oock mede doe u gedenckẽ dat nemende uwen wegh vã Pulo Parcelar af/ nae d'Eylanden d'Aru toe/ comende ter halver wegen/ so moet u Pulo Parcelar blijven int oosten/ eñ oost ten zuyden/ ende wat naerder d'Eylandẽ comende/ so blijft u Pulo Parcelar bynaest int oost zuydtoostẽ/ dit is te weten als ghy d'Eylanden begint te genaken: want loopende op dese manier hebt eenen goedẽ cours/ ende zijt versekert en vrij vande drooghten/ ende soo ghy dese drooghten inder nacht over loopt/ so sult des daeghs t'landt mercken als boven/ hebbende eenen goedẽ wint/ altoos acht hebbende op de getijden van't water/ op dat het u niet en bedrieghe/ en aen d'een ofte d'ander zijde drijft: want de stroomẽ alhier seer sterck loopen/ so wel int vloeyen als int ebben/ u in als conformerende naer't ghety/ doende uwẽ cours in sulcker voegẽ/ dat ghy altoos t'loot moecht uytworpen.

Als u t'voorschreven groote Eylant d'Aru int zuydwestẽ blijft/ wesende ontrent twee mijlen daer van af/ so sult ghy u stellen mette Pulo Sambilao recht over een/ in voeghen dat ghy niet en wijct ofte vervalt vande Eylanden af/ naer de zijde van Samatra toe/ uwẽ cours als gheseyt is/ vervolgende naer Pulo Sambilao toe/ sonder yet te vreesen/ om dat de Monson ofte den tijt vande winden/ alsdã van over t'landt nae de Zee toe waeyen/ ende somen hier in onachtsaem waer/ soude groot achterdeel ende verhinderinge inde reyse connen doen: de diepten ende gront diemen heeft van d'Eylanden d'Aru naer Pulo Sambilao toe/ is van 27. tot 40. vadem modder gront/ ende op sommige plaetsen sant/ ende loopende byde Eylanden d'Aru, so heeftmender van de 40. tot 50. vadem diepten: Van dese Eylanden Pulo Sambilao af/ naer d'Eylanden van Pulo Pinao toe/ sult altoos lancx t'landt heen seylẽ/ sonder daer af te wijcken/ u wachtende van een bancke (ghelegen recht tegens over t'landt ghenaemt Baruas, tusschen Pulo Sambilao ende Pulo Pinao) is van moddergront/ ende segghen datmen daer drie vadem diepten op heeft/ sult u altoos mettet loot behelpen/ onder de 15. vadem naer't landt toe niet passerende/ noch boven de 30. vadẽ t'Zeewaert/ om dieswille dat de buyen alhier altemets van over t'landt (uytet gheberchte van Queda comen vallen) uyten n. o. ende n. n. o. en somtijts noch scherper/ by wijlen wel ruymer lancx de Custe loopende/ als gheseyt is: sult uwen vaert sonder schroomen mogen doen/ vande custe van het Eylandt Samatra, daermen in dese Monson aldermeest voor vreest/ daerom sult uwen cours doen sonder van het lant af te wijcken/ te weten tot d'Eylanden van Pulo Pinao toe/ daer by wesende ofte op de hooghte ende lenghte van dien/ ende de Monson (dat is: de winden die alsdan regneren en u favorabel zijn) crijgẽde/ moecht dan wel van het lant af wijckẽ/ u best altoos doẽde om te loefwaert van Pulo Pera te passeren/ twelcke eenen goeden cours is: maer so u de wint diende om te gaen verkennen t'Eylandt van Pulo Batum, is noch beter: want moecht van hier af uwen cours nemẽ nae het Canael/ van op de 7 ½. graden: maer de Monson crijghende als boven/ al ist wat te rugge/ sult den tijt verliesen: want de Monson somtijts int eerste scherp is/ ende begint daer nae allenskens te ruymen/ gelijck alsmen het lant ende custe afwijckende is.

Op dese cours sult ghy loopẽ nae't Canael van op de 7 ½. graden daer door passerende/ ende eer dat ghy comt van op de 7 ½. graden/ tot op 7 ½. ende minder d'Eylandẽ gepasseert wesende/ sult u altoos houden op de voorseyde 7 ½. graden/ om dieswille dat men in dese Golfo ofte contreye altemets/ ende veel tijts n. n. o. eñ n/ winden heeft: Inde cours naert Eylandt Seylon toe/ sult loopen op 7 ½. eñ op 7. graden/ met welcke gangh sult comen opt Eylandt Seylon aen/ by een plaets ghenaemt Matecalou, t'welcke te loefwaert van de drooghten is: alhier en heeftmen gheen gront van vande 2. mijlen naer het landt toe/ sult oock geadverteert wesen/ dat van te middewegen vande Golffo af/ tot het Eylandt Seylon toe/ de stroomen ende wateren (in desen tijt ofte Monson) nae buyten toe t'Zeewaert in loopen/ van gelijcken so wraeckt het Compas elcke reys meer naer't noordwesten/ opt welcke ghy altemael sult goet regaerd nemẽ/ ende comende by het Eylandt Seylon, dat int ghesicht crijgende sultet niet weder verlatẽ/ altoos de gront houdende/ te wetẽ van onder de 30. vadem/ (wel voor u siende/ eñ u wachtende vande drooghten die quaet ende periculeus zijn/ wesende d'uyterste van dien van steen ende clippẽ/ de lenghte van een Galeye/ sonder eenige andere meer te hebben dan datmen siet) loopende op de dieptẽ van 14. ende 16. vadẽ/ ten halfwegen ofte te middewegen

van

Marginal notes (left): Dieptẽ vant Cannael. — Teycken als men buyten t'Cannael is. — Waerschouwinge vande gront buytẽ t'Cannael. — Beschrijvinge van Pulo Parcelar. — Pulo Parcelar leyt op 3. gradẽ ruym. — Teyckenen alsmen by vãde drooghten is. — Vermaninghe om acht op de getijdẽ te hebben. — Hoemen aen gaen sal als het Eylandt d'Aru int z. w. blijft.

Marginal notes (right): De diepten van d'Aru tot Pulo Sambilao is van 27. tot 40. vadem. — Waerschouwinge vande bancke Baruas. — Beschrijvinge van Baruas. — Buyen van t'gheberghte van Queda. — Vermaninghe om best te doen datmen loefwaert Pulo Pera passeere. — De Canael van Pulo Batum op 7 ½ graden. — Cours naert t'Eylandt Seylon. — Loefwaert vande drooghten leyt Matecalou. — Vermaninge voor de stroomen die loopen nae N.W. — Waerschouwinge vande periculeuse drooghten.

Een verborgē drooghte. Oorsaeck waeromme datse verborgen is.

van dien ende t'lant sult de voorschrevē diepten vindē/ ende een ander drooghte die u achter blijft/ welcke is d'eerste/ en machmen niet sien dan datter de Zee op breecht: seggen datmen met cleyne schepen tusschē dien eñ t'lant mach passeren/ wesende van 4. vadem dieptē/ niet teghenstaende is beter t'Zeewaert daer van af te loopen/ is van hier af tot het landt een mijl weeghs/ sulter tot op 16. ende 18. vadem naer aen comen/ ende so ghy u alhier by gevallen vont tegens den nacht/ salt noodich wesen mettet Fock-seyl alleen te seylē/ te weten alsmen ghesicht van onbekent lant heeft/ onder die 18. vadem naer't lant/ noch boven de 30. vadem t'Zeewaert niet passerende.

Hoe datmen hem reguleren sal alsmen by nacht ontrent dese drooghte comt.

Waerschouwinge om nyt naer d'Eylanden van Maldiva te vervallen.

Van dese drooghte af salmen langs de custe heen loopen/ op de diepten van 15. 16. ende 20. 25. 30. vadem: maer in sulcker voegen dat ghy de gront niet en verliest: want mochter stiltē cryghē/ dat verliesende gront/ u de stroomen eñ wateren mochten dryven naer d'Eylanden van Maldiva toe/ waer door noodich is goet opsicht te hebben tot datmē comt by Negumbo (t'welcke int Eylandt Seylon is) van daert goet is dwers over nae't vaste lāt te loopen / tot Negumbo en comende sulter van't landt niet af wijcken / dan vanden 15. Februarius voort aen: want van dien tijt af so beginnen de stroomen ende wateren weder binnewaerts aen te loopē/ ende wesende van den 15. Februarius voort aen moecht van't landt (te weten van't Eylandeken Verberijn, t'welcke dicht aende custe van Seylon leyt) af loopen/ tot die fortresse vāde Portugesen genaemt Columbo toe/ naer dattet u best gelegentheyt sal gheven / op dattet u niet en wedervare alst met veel schepen geschiet is/ die door onachtsaemheyt gedreven worden naer d'Eylanden van Maldiva toe.

Negumbo leyt int Eylant Seylon.

Van Negumbo niet voor den 15. Februarij af te varen.

Dicht aen Seylon leyt d'Eylandeke Verberijn. De fortresse Columbo.

Ghedaente vant landt Tanadare tot A punta de Gualle.

Drie hooghe bergen tegen over de drooghten. Van dese bergen tot Tanadare is sant gront.

Van dese laetste drooghten af naer Tanadare, ende tot den hoeck genaemt A Punta de Gualle toe/ te wetē langhes de custe ende Zeecant heen/ ist lant over al bynaest even gelijck eñ hoogh/ eñ recht teghens die voorschreven drooghten over/ te landewaerts binnen stetmen drie hooghe bergen: Van hier af tot Tanadare toe heeft men sant strandē: sult altoos langhes t'lant heen loopen sonder schromen/ tot int ghesicht van Tanadare, t'welcke seer wel bekent is/ en latet selfde u niet bedriegen: want hem van buytē aen comēde verthoont als die Punta de Gualle, die teeckenē eñ rechte kennisse daer van is als volcht/ te wetē heeft een uytsteeckende hoeck van dun landt/ makende t'fatsoen van een tonghe/ met een Riffe van steen daer van t'Zeewaert af steeckende/ de lenchte van eenen goeden steenworp: Dese punt landts ofte uytstekende tonghe is vol Indiaensche Palmboomē/ die hen seer schoō en cierlijck int ghesicht vertoonen / ende eer datmē daer op ēē mijl ofte twee nae by comt so vertoont hem dese hoeck ofte punt landts int schijnsel van een tonge/ te weten buytē de Palmboomē naer de Zee toe: maer het bosch vande Palmboomen in sijn selven is dick eñ schoon int aensien/ ende aleermen by Tanadare comt/ so heeftmen twee oft drie sant bayē/ waer van niet noodich is mentie te maken.

Gelijckformicheyt van A punta de Gualle ende Tanadare.

Kenteycken van Tanadare.

By Tanadare 2. oft 3. sant Bayen.

Een witte Pagode int Bosch van de Palmboomen.

So wanneer ghy comt met dit bosch van de Palmboomen over een/ sult int middē van dien een witte Pagode (dat is eenē Indiaenschen Afgoden Tempel ofte Afgod) sien/ van dese Pagode af naer de zijde van't noorden/ sult ghy sommighe Doelen ofte Duynē van witte eñ roode aerde sien/ t'welcke goede teyckenen eñ rechte kennisse van dese contreye is/ sult niet te dicht aen't landt comen: want heeft een cleyne drooghte wat te Zeewaert in steken/ doch weynich: als ghy dese voorsz. Doelen ontdeckt/ so sult ghy loopen op 18. eñ 20. vadem diepten: want so de wint begonst te stillen/ ende de gront dieper te werdē/ sultet Ancker uyt worpen: want soo ghy sulcx versuymde/ sout metter haest gront af wesē/ om dat de stroomen eñ wateren seer sterck t'Zeewaert in loopen.

Duynē van wit en roode aerde aende noordt zy. Watse beteyckenen. Een cleyne drooghte.

Vermaninge voor de stroomen.

Beschrijvinge van Belliguao.

Van Tanadare tot Belliguao zijn ontrent 6. mijlen / dese plaets van Belliguao is een seer grooten inwijck / ende vande zuydtzijde van dien vertoonen hem sommighe groote Doelē ofte Heuvelen van roode aerde/ te weten binnen indē inwijck: want men en machse niet siē/ dan alsmen den inwijck geheel ontdeckt heeft/ ende vande noordtzijde heeftet 2. cleyne Eylandekēs dicht by't lant/ van welcke Eylandekēs een cleyne drooghte af steeckt: maer is vande zuydtzijde naer't landt toe: Van Belliguao tot Gallee zijn 5. mijlen / dese wegh van Belliguao tot Guallee is altemael langhes de Zee cant heen vol Palmboomen/ ende tusschen beyden leydt een Eylandeken (dicht by't landt) van Steen-clippen.

Ghedaente ende gheleghentheyt.

Aende noordt zy 2. cleyne Eylandekēs met een drooghte.

Een Eylandeken van Steenclippē.

Beschrijvinge vande ghedaente van Guallee.

So wānéer ghy loopt naer Guallee toe/ so sult ghy comen te sien een hoogh vlack landt vol Bosschagie/ ende een effen wildernisse/ eñ vande zijde van't noorden vande Bay heeftet een groot bosch van Palmboomē/ ende soo't u noodich waer inde Bay te Anckerē/ moechter wel in loopen tot op 15. ende 14. vadem diepten: maer die sijnen wegh begeert te vervolghen en heefter niet van doen in te loopē: Van Tanadare tot dese Haven van Guallee, (t'welcke zijn 12. mijlen) looptmen van d'een tot d'ander n.w. ende z.o. ende heeft wat van n.w. ten w. ende z.o. ten o. sult gheadverteert wesen desen wegh langhs dese custe tot Guallee toe/ niet te doen sonder gront.

Comsē van Tanadare tot de Havē van Guallee.

Van Guallee tot die punt ghenaemt Belitote, zijn vijf ofte ses mijlen/ welcke punt een dicke Bosschagie van Palmboomen heeft/ (ende daer recht tegens over ontrent een half mijl weeghs/ heeftet een groote Clippe) ende tusschen beyden ligghen veel Steen-clippen langhs t'landt heen/ by dese punt de Guallee liggen twee drooghten daert water op breect/ d'eene is gelegē eer datmen by de punt comt/ welcke ½. mijls t'Zeewaert in streckt / ende d'ander recht teghens over de Bay / aende noortzijde een cleyne mijl t'Zeewaert in stekende/ ende van dese moet ghy u principalicken wachtē: mē mach alhier wel inder nacht voorby loopen/ te pas comende op de 20. vadem diepten/ so en isser geen vrees te hebben: op dese drooghte breeckt de Zee altemet seer verlanckSaem/ te weten alst hoogh water is.

t'Punt Belitote. Kenteycken vande voorsz. punt.

Twee drooghten/ beschrijvinghe de gelegentheyt derselver.

Waerschouwinge voor dese drooghten.

Alhier langhes heen salmen sijnen cours nemen tot Columbo toe/ ghelijck als de custe streckende is/ ende vant Eylandt Verberijn voortaen/ so is de gront banckachtigher ofte ondieper: Comende dicht by Columbo te weten op 3. ofte 4. mijlen naer tot by Negumbo soo machmen altoos Anckeren op 8. ende 9. vadem: maer by Columbo en sultet niet doē/ dan soo't grootelijcx vā doē waer/ so moecht ghy't setten vande 18. vadem naer't lant toe/ men heefter steen gront/ t'selfde is het oock van gelijcken boven de 25. vadem t'Zeewaert in/ en dit op de meeste plaetsen/ sult altoos op u

t'Eylandt Verberijn.

Negumbo leyt 4. mijlē van Columbo.

Steen gront by Negumbo.

hoede

hoedewesen als ghy't Ancker uyt worpt/ dat eerst beproevende met het loot: de gront van dese contreye ende custe is op sommige plaetsen cleyn en op ander grof sant/ t'welcke t'sekerste is/ heeft oock by wijlen root sant: Insghelijcks plaetsen van wit ende swart sandt: dit zijn de teyckenen vande gronden langhes dese Custe/ op alle welcke gronden men Anckeren mach.

Verscheyde coluerẽ van sant langhs dese cust.

De rechte teyckenē ende kennisse van Columbo (t'welcke is daer de Portugesen haer fortresse hebben) zijn dese/ te weten alsmen in de Haven is/ so sal de Pico van Adam gheheeten (dat is een hooghen spits/ t'hoochste van alle de omligghende contreye) blijven int oosten: Doende uwen cours naer de Haven van dese fortresse/ so sult ghy allenerkens alle die berghen ende heuvelen comen te verliesen/ en beginnen te comen by dun ofte vlac laegh landt/ t'welcke een teycken vande Haven eñ een seer goede kennisse is: De winden diemen alhier sal vinden t'meestendeel van desen tijt ofte Monson sullen wesen n. n. oost / n. o. by wijlen o. n. oost ende oock ooste winden: De Viraçoins (dat zijn de winden die van uyter Zee waeyen) blijven veeltijts int noorden eñ n. w. Doe dese verclaringhe op dat hem niemant en verwondere sulcx aldaer vindende: Van ghelijcken so vintmen daer oock wel w. n. w. w. ende w z. w. winden/ naer de Conjunctie vanden tijt datmē by dese custe comt: Dese winden diemen noemt Viraçoins, welcke ghemeenlijcken van uyten westen waeyen door gheheel Indien/ te weten den tijt datmē de Zee ghebruyckt/ (twelcke is des Somers vande namiddach tot de middernacht) comē van uyter Zee nae het landt toe/ waerō vande Portugesen ghenaemt worden Viraçoins, dat is te verstaen/ winden van uyter Zee: Nu vande middernacht af tot des middaechs/ waeyen ghemeenlijck de winden van uyten oosten/ welcke comen van over t'lant naer de Zee toe/ van de Portugesen Terreinhos ghenaemt/ dat is winden van over t'lant naer de Zee toe ghesept: gelijck als wy alles diës beroerende breeder verclaert hebben/ in mijne Itinerario ende beschrijvinghe van Indien/ wort alleenlijckẽ hier verhaelt op dat het niemant vreemt en schijnt/ de maniere vande beschrijvinge van dien/ ende t'waeyen van dese winden langhes alle dese custe: Als ghy des nachts wilt seyl gaē met die Terreinhos, (ofte Landt winden) sose geen noordtoost en waren/ so en sult niet seyl gaen/ dan vande middernacht voortaē/ ende sose niet en ruymden (t'Zeewaert in loopēde) so en wilt u niet seer van't landt af steecken: want souden u quaet wesen verre t'Zeewaert in te loopen/ om daer naer weder by't lant te comen/ om dat de Viraçoins ofte Zee winden van uyten noorden ende noortwesten dickwils verlancksaem eñ slap aencomen.

Beschrijvinge vande fortresse Columbo.
Pico d'Ada.
Teyckenen van Columbo,
Wat de Vicasonis zijn.
De Vicasonis blijven veeltijts int noorden,
De Vicasonis waeyen uyten westē vāde namiddach tot de middernacht
Wat windē datter vande middernacht totten middach waeyē. Terreinhos/ dat is windē van over landt.
Waerschouwinghe van de winden.

Van Negumbo af salmen dwers over loopen naer de Cabo de Comorijn toe/ loopende naer de oostzijde vande Cabo, te weтē aen't landt genaemt das Areas Gordas, (dat is van de vette ofte grove Duynen ghesept) twelcke is 12. mijlen vande Cabo de Comorijn aende zijde van Choromandel: want is goet hier aen te comen/ om oorsaecke vande stroomen/ die seer sterck naer buytē toe loopē met scherpe winden/ by dese Areas Gordas als ooc een stuck weeghs naer de Cabo toe/ so vintmen grondt (aleer men het landt comt te sien om dattet leegh is) van 40. ende minder vadem diepten.

Coursen van Negsibo na C. de Comorijn.
t'Landt das Areas Gordas leyt 12. mijlen van Comorijn.
Oorsaeck waerom dat het hier goet aen te comē is.

Soo't gebeurde dat ghy vande Cabo binnewaerts quaet/ wesende by nacht/ eñ gront vont/ so moeght vrijelijckē op dese gront hē loopen/ te weten vande 12. tot op de 18. vadē diepten: want alsmen mette Cabo over een comt/ so is de gront veel steylder afgaēde van wit sant/ ende sult boven de 20. vadem t'Zeewaert niet in loopen/ te weten vande Areas Gordas naer de Cabo toe: want vande Areas Gordas binnewaerts aen/ so is de gront banckachtich/ ende van cleyn swart sant/ sult loopē op een mijl ofte anderhalf tot op twee mijlen van't landt af/ op de grondt ende diepten als ghesept is.

So wanneer ghy comt by de Cabo de Comorijn naer Coulaon toe/ so sult ghy uwen cours nemen langhs de custe heen tot by een mijl vant lant af om te mogen Anckeren/ onder de 12. vadem naer't landt toe niet passerende/ is goet te loopen van 15. tot op 18. vadem/ u altoos wachtende vande Rudsen ende steenen van Trauancor, welcke ligghen tusschen de Cabo ende Coulaon, ende wesende by nacht/ so is het alderseker ste teycken (om te weten ofmen by Coulaon is) de gront banckachtigher te vinden: want van Coulaon tot Batequola toe (dat is by Onor niet verre van Goa) so heeftmen de gront banckachtich/ eñ moechtet op de 8. vadem setten sonder vrees: Van Batecola tot Goa toe is de [illegible] op sommighe plaetsen steylder en dieper/ waer naer u moecht regulerē met te Anckerē: Van Cochijn af tot Cananor toe/ en hebt nieuwers af te vreesen/ dan alleenlijckē u te wachten vant Eylandeken ghenaemt Ylheo Cagado, gheleghen 7. mijlen van Cananor zuydtwaert/ eñ 3. mijlen noordtwaerts: vande fortresse van Mangelor leyt noch een reghel Eylandekens/ Klippen/ ende Rudsen langhs de custe heen/ tot datmen comt by de fortresse van Barcelor, van daer tot Batecola heeftmen sommighe Rudsen: maer staen dicht by't landt/ ende die twee Eylandekens van Batecola moeghe passeren tusschen t'uyterste van dien/ eñ t'vaste landt sonder schroomē: want hebter 15. 16. vadem dieptē: Wat voorder aen leyt het Eylandeken van Honor dicht aent vaste landt/ daer naer volghen d'Eylanden van Angediva, welcke strecken ghelijck als de custe/ ende soo't laet inden tijdt vant jaer waer/ en sult u niet seer in den inwijck van Ancola steken: want en hebt alsdan gheen Terreinhos ofte Landt winden om u weder uyt te drijven/ so is het alsdan beter langhs alle dese custe wat verre vant Landt af te loopen: want hebter dickwils de Viraçoins ofte Zee winden wat verre af/ ende wesende dicht by't lant/ en souden u niet te baet comē/ dit is te verstaen van den 20. Meert voortaen.

Soo't gheschieden dat ghy u vont by Angediva, ende u noodich waer eenige Ree ende beschutsel te soecken/ so moecht ghy loopen in Angediva, te weten aende noordtzijde/ so verre vant Eylandt als van't vaste landt/ ende eer wat naerder t'Eylant dan't vaste landt/ al waer ghy een goede Ree eñ beschutsel hebt: want alhier somtijts wel schepen overwinterē alst noot doet: men heefter bruyne in 6. vadem diepten: Wat voorder van Angediva liggen de 4. ofte 5. Eylandekens vande Revier Sanguisijn dicht aen't vaste landt: van hier af een half mijl voortaen/ so leyt het Eylandt van

Waerschouwinge inde binnen quaen.
Gordas.
Coulaon.
Trauancor.
Batequola.
Eylanden van Angediva.
Plaets dich Ree te soecken.
Eylandekens.

Goa velha, (dat is/ oudt Goa,) en daer en zijn anders gheen Eylandekens meer daer men mentie af maken mach.

Advertere u dattet dickwils gheschiet dat men langhs dese Custe heen / de winden van uytē n.w.eñ n. n.w. crijcht sonder omloopē/ die terstōt crachtich eñ sterc opsteken / waer om ick u rade met sodanige winden niet t'seyl te gaen:al waert schoō datse uyt den noorden waeyen/ dan wesende met den claren dach/ so moecht ghy alsdan u anckers lichten / ende t'Zeewaert in loopē/ eñ so de wint niet om en liep na't n.o.wesende by de 4.mijlen vā lant/ eñ des voormiddaeghs vande 9.ofte 10.uren voort aen/ so sultet setten tot op den naemiddach toe / dat u die Viraçoins ofte Zee winden by comen/ om weder nae het landt toe te seylen:want op dyse maniere sult yet comē te winnen van te loefwaert te gheraken / al ist met moeyte/ oock mede so sal den tijdt u wel wijsen wat u te doen staet.

Advertere u noch eens/dat wanneer ghy u vint by de Custe van Seylon, wesende vandē 15.Febr.voort aē/so en derft niet verder loopen als tot het Eylandeken Verberijn toe/ eñ van daer af uwen cours doē nae de C.de Comorijn toe:want en hebt in desen tijdt niet te schroomen voor water nochte stroomen/ om u buyten te drijven/ doch niet teghenstaende daer altoos opsicht op hebbende: want sommige jaren later/en by wijlen vroeger comt/ nae dat de winden loopen/ op alle het welcke acht sult hebben:Eñ wesende vanden 15.Februarius voort aen / sult verdacht wesen op den hoech na binnen toe niet te loopen/u daer van wachtende:want de stroomen alsdan na binnen toe trecken/ t'welcke u aldermeest bedrieghen moecht/ eñ hoe het later in Februarij is/hoe sy crachtiger na binnen toe loopen.

Comende in Cochijn,vandē 15.tot den 20. Meert toe/moechtet wel bestaen/om vā daer na Goa te loopē/hoe wel de reyse twijffelachtich is:maer wesende vāden 20.Meert voort aen/so soude mijnen raet wesen dat niet te bestaen : want van veel jaren herwaerts / soo heeftmen aen dese Custe van Indien/ (te weten/met de Maen van April/ende het beginsel vande Meye/) buyen ende stormen vande traversie ofte dweerswinden op de wal met bedomde lucht ende bedectē Hemel/waer mede u in groot perijckel sout stellen/ daerō ist best teghens desen tijdt een goede haven te kiesen/ niet te min/ Godt can tot alle tijden eñ stonden/ goet weer ende wint gheven.

Om te loopen inde Haven vāde Fortresse van Barcelor,aēde Custe van Malabar voorsz. so sult ghy weten/dat wanneer ghy eenē ronden heuvel siet / staende aen het eynde vande berghen van Barecola nae het n o. eñ n.o. ten o.alsdan so zijt ghy met die Fortresse vā Barcelor over een/ eñ moechter wel tot op 7. vadem in loopen/in sulcker voegen/ dat ghy die Fortresse oost/ eñ ter halver streec van o. ten n.van u hout/sult comen te sien alle die Clippen eñ Rudtsen die langhs de Custe heen legghen/tot die Eylanden As Ylhas de S. Maria toe/het welcke altemael Rudtsen ende steenen zijn:maer staen dicht by het landt.

Dat 19. Capittel.

Beschrijvinghe van alle die Havens , plaetsen, Custen eñ droochten vande oost ende zuydt zijde van't Eylant Seylon, met haer hoochten, coursen, streckinghe ende gheleghentheyt van dien, met die Navigatie daer lancx henen , tot die Fortresse van Columbo toe , daer de Portugesen haer residentie houden.

In den eersten/ beginnēde van Trinquanamale,t'welck leyt op de hoochte van 9.graden, te weten/ aende o. zijde van't Eylandt Seylon: Van hier af 8. mijlen zuyen aen leyt een cleyne Revier/ aleermen by dese Revier comt / comende van Trinquanamale af/so heeftmen sommige Eylanden/ (die vanden voghelen dreck witachtich zijn.) Aen de mont van desē voorsz. Revier liggen oock twee cleyne Eylandekens/ die vol geboomtē staen. Van Trinquanamale tot dese Revier toe is de cours n.eñ z.eñ n.ten o.ende z.ten w. loopende lancx de Custe heen nae dese revier toe/so sult ghy de voorsz.Eylandē aende zijde van het lant laten/ daer buyten om varende: want tusschen dien eñ het lant heeftmen veel steenen ende rudtsen. Dese Revier ende Trinquanamale ligghen vanden anderen ontrent 8.ofte 9.mijlen/als voorzen.

Van die voorsz. revier (met d'Eylanden aende mont ofte incomste) tot die Revier van Maraqualou toe/ zijn 12. mijlen/eñ is gelegen op de hoochte van 7¾.gradē: de cours vā d'eē tot d'ander is n.w.eñ z.o. Dese Revier gepasseert wesende/ comende tusschē d'Eylandē eñ inden mont/moecht het landt genaken so nae als ghy wilt:want is altemael schoon eñ suyver: Men loopt een scheut van een gotelingh van het landt op 20.vadem diepten.

Van Marecalou tot ontrent 5.ofte 6. mijlē weeghs/so is de cours n.eñ z.tot eē punt ofte hoec toe. Van dit punt af/noch andere 5.ofte 6.mijlen voort aen/ so looptmen de custe langhes n.eñ z.eñ n.ten o.en z.ten w. Wat voorder aen nae d'eerste drooghten toe/ tot ontrēt 5.ofte 6.mijlen nae het n.toe/ staet een bosch van Palmboomē/ daer met over een comende/so looptmen dese Custe n.n.o. eñ z.z.w.eñ wat van n.ten o.eñ z.ten w. Van dese 5.mijlē tot die eerste droochte/is de cours n.o.ende z. w.eñ n.o.ten o.eñ z.w.ten w. Al eermen op 4. ofte 5.mijlen nae by dese droochten comt/ soo sult ghy sommige heuvelen eñ hoochten van roode aerde sien/te wetē/ langhs de Zee cant by de strant heen/ eñ te lādewaerts in so vertoonen hem sommige hooghe berghen / ende den aldernoordelijckste van dese bergen heeft een heuvelgen boven uytsteken/ het welck een Blockhuys schijnt te wesen/ ende is van roode aerde. Men mach tusschen dese eerste droochten ende het lant door loopen op 7. eñ 8. vadem diepten/ te weten/ soo verre vande drooghten/als van het landt:want men heeft van daer tot het landt een mijl weeghs/ ende loopende van buytē t'Zeewaert om/sult over al sandt gront vinden. Dese voorsz. droochte is gelegē op de hoochte van 6.gradē. Vā dese eerste droochte ontrēt 6.oft 7.mijlē z. aē/heeft men noch eē ander droochte/eñ mē loopt van d'eē tot d'ander o.n.o.eñ w.z.w.de cust lancx: Dese tweede droochte leyt op de hoochte vā 6.gradē schaers/ tusschen welc eñ t'vaste lant heeftmē 12.13.vadē diepten/al suyver gront. Van dese laetste droochte tot eenē inwijc/genaēt Ajalla, looptmē de cust o.eñ w.eñ o.tē n. eñ w.tē z. Vier ofte 5. mijlē vā desen Inwijc Ajalla voort aen/leyt een ander Inwijck/ genaemt Hulpulam , van waer tot Tanadare mach wesen 7. mijlen. Tanadare is een punt lants/daer eē bosch vā Palmboomē op staet/ so wānēermen alhier recht met over eē cōt/so

salmen comen te sien een witte Pagode/ (dat is een Indiaensche Afgoden tempel) eñ aẽde noordzijde van dese Pagode/ staen sommige doelen ofte heuvelen van witte eñ roode aerde: Alhier voor by loopende/ en sult niet seer dicht by't landt comen: want daer sommige droochten ligghen. Dit punt gepassert wesende/ so loopt terstont tot op 20. vadẽ diepte: want is over al seer goede eñ suyvere gront/ eñ so u de wint stilden/ ist daer goet anckerẽ.

Waerschouwinghe om niet dicht aẽ het landt te loopen.

Van Tanadare tot Belliguon, zijn ontrent 6. mijlen. Belliguon is eenen seer grooten Inwijck/ hebbende vande zuydtzijde sommige groote heuvelen van roode aerde/ staen van binnen inden Inwijck: want mense niet sien en mach/ voor aleer datmen den Inwijck geheel ontdeckt heeft/ ende aende noordt zijde heeft twee Eylandekens dicht by't landt ligghen/ langhes dese Eylandekens loopt een Riffe ofte droochte aende zuydzijde daer van af. Van Belliguon tot Gualle zijn 5. mijlen. Desen wech van d'een tot d'ander/ is het lant altemael dicht/ ende vol van Palmboomen/ te weten langhs de Zee custe heen. Ontrent ter halver weghen van Belliguon tot Gualle, leyt een Clippigh eylandeken dicht by't lant/ eñ noch een ander aende zuydtzijde vã Gualle daer na toeloopende/ sult een hooch plat landt sien/ vol geboomten/ ende van een effen wildernisse/ eñ aende noordt zijde vande Bay heeftet een groot Bosch van Palmboomen staen/ aenden oever vande Zee/ ende sult binnen in de Haven een wit huys sien/ t'welcke een Kerskien van onse lief Vrouwe is. Loopende van Belliguon nae Gualle, (ende comende met die punt over een) aende zuydzijde nae de Bay toe/ so sult ghy u wachten van te Zeewaert in te loopen/ om te schouwen een droochte daermen het water op siet breken/ ende om te anckeren/ sult loopen n. ende n. n. w. aen/ in sulcker voegẽ dat ghy altoos sommighe Clippen (die aende noordt zijde staen) ontdeckt siet/ ende vande Bay binnewaerts/ sult het gheboomte vande Palmboomen sien/ t'welck u sal blijven aende zuydt zijde na Belliguon toe/ dat u met de punt bedeckt blijft/ sulter vinden 14. 15. vadem diepten/ eñ loopende tot op 13. vadem/ ende sandt gront vindende/ sult het setten: want ter Zeewaert ist altemael steen. Van Tanadare tot dese haven van Gualle, (t'welck zijn 12. mijlen) looptmen van d'een tot d'ander n. w. ende z. o. ende n. w. ten w. ende zuydt oost ten oosten. Dese Haven van Gualle leyt op 5⅓. graden. Van Gualle vervolghende de Custe om loopende nae de Fortresse vande Portugesen toe (ghenaemt Columbo.) Dese streckinghe ende Navigatie hebben wy ghenoech in't besonder verclaert/ inde Navigatie van Malacca naer Indien/ waerom niet noodich en is sulcks weder te verhalen.

Beschrijvinge van Belliguon.

Aende n. zijde twee Eylandekens met een Riffe.

Streckinghe van Belliguon tot Gualle.

Eẽ Clippich Eylandeken aende zuydt zijde van Gualle.

Een groot bosch van Palmboomen aende n. zijde van een Bay.

Eẽ wit kerckien van onse L. Vrouwe.

Waerschouwinge voor een droochte.

Plaetsẽ om goeden ancker gront te vinden.

De Haven van Gualle leyt op 5. een derdendeel graden.

Dat 20. Capittel.

Die Navigatie endẽ rechte Coursen van Malacca af nae Macau in China, met alle die gheleghentheyt vande selfde vaert, alles in't breedt ende op het corectste aenghewesen.

De Straet Sincapura.

SChepdẽde uyt Malacca na de Straet uyt Sincapura ende naer China toe/ sult uwen cours nemen nae het Eylandt ghenaemt Ylha grande, (gheleghen drie mijlen vande Haven van Malacca) passerende (tot meerder sekerheyt) d'Eylandekens buyten om. Van dese Eylanden tot de Revier van Muar zijn drie mijlen/ de welcke heeft tot een kenteycken eenen heuvel vol gheboomte/ staende aende zijde van het zuydtoosten/ sonder eenich ander hoogh landt meer daer ontrent te hebben.

Ylha Grande leyt 3 mijlen van Malacca.

De Revier van Muar leyt 3 mijlen vande Eylandekens.

Kenteycken vande Haven Muar.

Vande Revier Muar, tot de Revier ghenaemt Ryo Fermoso, looptmen de Custe noordtwest ende zuydoost/ ende noordtwest ten westen/ ende zuydoost ten oosten/ is inde distantie 9. mijlen. Dese Revier Fermoso is groot ende schoon/ hebbende int incomen 6. 7. vadem diepten/ als oock binnen in: men loopter in by de voet van eenen hoogẽ bergh langhs/ te weten aende zuydoost zijde: is gheleghen aende zuydtzijde van Malacca, heeft sommighe bancken (vande punt van het n. o. het welcke een plat ende vlack landt is) af steken tot een half mijl t'Zeewaert in/ van welcke u sult wachten.

Streckinghe ende cours vande Revier Muar tot Ryo Fermoso.

Ghedaente, diepte, ende gelegentheyt van Ryo Fermoso. Sommighe Bancken.

Van dese Ryo Fermoso af tot het Eylant Pulo Picon, looptmen de Custe op de selfde streckinge van zuydoost ten oosten toe. (Dit Eylandt Pulo Picon is gheleghen een half mijl vande Custe af/ hebbende drie Eylandekens by hem liggen/ te weten/ twee vande zijde vande Zee/ ende een vande zijde van het landt/ ende sult tusschen dien ende het landt niet loopen: want het altemael droochtẽ zijn) is inde distantie seven mijlen.

Het Eylant Pulo Picon met 3. Eylandekens ...

Van Pulo Picon, t'Zeewaer zuydoost aen/ leyt een groot ende seer hooch Eylandt/ met veel Eylandekens om hem/ ghenaemt Pulo Carimon: Langhs het selfde Eylandt/ te weten aende west zijde heen looptmen nae die Straet van Sabon toe/ t'welck den wegh na Sunda ende het Eylandt Iava is/ welcke Navigatie eñ coursen wy op een ander beschrijvẽ/ waer om die voor dese mael voorby slaẽ/ keerende weder op onsẽ begonnen Navigatie ende vaert nae China toe.

Een groot eñ hooch Eylant Pulo Carimon ...

Cours nae de Straet van Sabon. Het Eylant Iava.

Van dit Eylandt Pulo Picon af/ tot een uytstekende punt landts toe/ ghenaemt Tanjamburo looptmen de Custe oost aen/ wesende ontrent drie mijlen. Dit voorseyde punt maeckt eenen hoeck/ ende van daer voort aen soo wijckt het landt ende Custe binnewaerts aen/ ghelijck een Inham/ comende daer nae weder recht nae het zuyen uyt. Ontrent een mijl van dese punt af leyt een Revier/ ende een cleyn mijl voorder aen/ heeftmen een ander Revier/ met eenen grooten mondt/ al waer een Eylandeken leyt/ ghenaemt oudt Sincapura, hebben de diepe ende suyvere grondt.

Tanjamburo is eẽ punt landts.

Dese Revier comt inde Haven van Iantana weder uyt/ alwaer eens onverhoets in ghelooopen is Antonio de Meno, met een Schip van acht hondert Bharen groot/ (wesende elcke Bhar drie en half Quintalen/ ghewicht van Portugael/) ende quamen inde Revier van Iantana weder uyt. Van dese voorseyde Revier af streckt het landt nae het zuyen uyt (als ghesept is) t'welck eenen hoeck maeckt/ alwaer de mont ofte inganck vande eerste Straet (daer ghy door moet) begint. Het landt vande noordtzijde van desen Inwijck is hoogher als dat van het zuyden/ het welcke leegh ende oneffen is/ hebbende eenen heuvel van gheboomten/ boven alle de anders uytkijckẽ: Alhier heeftmen het eynde ofte den uytersten hoeck van dit landt: want

De mont vande eerste Straet.

Ghedaente van het landt aen beyde zijden.

Eylandē eñ steen clippen streckinghen vande selve.

want oostwaerder voortaen/ soo crijghtmen Eylanden ende steenclippen/ welcke strecken eerst zuyden aen/ eñ comen daer na weder nae het oosten uyt / makende t'fatsoen van eenen Inwijck. Vande voorsz. hoec van Tanjamburo af / tot de mont ofte inganck van dese straet is de cours o. eñ w. 5. mijlen weeghs/ met 7. ende 8. vadem diepten.

Beschryvinghe hoemē in Julius van Pulo Picon door Sincapura loopen sal.

Die door Sincapura naer China wil loopē/ (comende by Pulo Picon, int beginsel vande maent Iulius) sal genakē de zijde van't groote Eylant Carymon, om dieswille dz die windē vande Monson van Iava,(twelck in desen tijt is) altoos vande zyde vā Sumatra af waeyen. Van gelijckē/ so wanneermen de zijde vā Carymon hout (daer voor by wesende) heeftmen terstont de mont ofte inganck vande Straet voor hem open/ met die voorsz. teeckenē. Op desen wegh heeftmen veel diepten/ eñ loopēde aende zijde van Tanjamburo, soo leyt het lant vandē inganck vāde Straet (int schijnsel) gelijck of het d'een door d'ander staeck/ t'welck een gemeen eñ seker merckteycken is/ hout u te loefwaert/ om also nae uwen wille daer in te loopen.

Ghelegentheyt vande mont vande Straet.

Ghedaente van het Eylandt Carymon.

Dese eerste Straet heeft in't incomen twee Riffen/ te weten/ van elcke zijde een/ die vande uytsteckende punten ofte hoecken van't landt af comen/ t'landt vande zuydt zijde/ (beginnende vande incomste af) zijn altemael Eylā-den/ eenen gheheelen regel oost aen streckende/ welcke de Straet maken: Om nu daer in te comen/ sult altoos wat meer genaken de zijde van't zuyden/ als d'ander zijde/ sulter int eerste incomen 12. 10. ende 9. vadem diepten vindē/ eñ wesende soo verre binnen in/ dat het landt vande zuydt zijde/ (twelcke d'Eylanden zijn) maer een punt alleen maeckt/ so sult ghy aen d'ander zijde voor u heen een hoeckskem ofte punt sien/ daer eenen cleynen roodē heuvel op staet/ als ghy dit comt te sien/ so wilt allencxkens vande rechter handt af na desen cleynen heuvel toe wijcken/ om dieswille datter d'eerste Eylandt/ t'welck ghy langhs gheloopen zijt volcyndt: eñ van het selfde Eylandt voort aen/ so begint een ander Eylandt. Tusschen dese twee Eylandē leyt eē Riffe ofte drooghte/ diemen eensdeels met leegh water ontdeckt siet/ ende streckt tot int midden van't Canael toe/ sult altoos met het loot inde hant loopē/ t'welcke u wel wijsen sal waer dat ghy zijt. Comende by de voorsz. punt vanden cleynen heuvel/ soo wijckt weder nae het landt vande rechter handt toe/ t'welcke d'Eylanden zijn/ als geseyt is/) want heeft alleenlicken tusschē die voorsz. Eylanden de boven ghenoemde Riffe/ sult aldus oost aen loopen/ ontrent een half mijl op de voorsz. diepten van 8. eñ 9. vadem/ eñ van daer voortaen/ so streect desen reghel Eylandē (die ghy langs seylt) z. o. waert aen/ eñ sult terstont (wat voorder aende selfde Eylanden vande rechter hant) een ront Eylant sien/ eē weynich vā dander uytsteekende/ t'welck u oock sal blijven aende rechter hant/ ghy sulter langhs heen loopen / met goeder opsicht / sulter altoos vinden 8. ende 10. vadem diepten modder gront. Het landt vande slincker hant/ te weten/ vande noordzijde/ is van inwijcken ende openen/ heeft eenen grooten Inwijck / die sijnen keer nae het zuyden neemt/ aen welcke zijde is gheleghen een ander rondt Eylandt / dat u vande selfde zijde blijft. Sult u van dese zijde van't noorden (t'welcke als ghesept is/ altemael Inwijcken

Twee Riffe int incomen vande Straet

Gheheel reghel Eylanden die de Straet makē.

Vermaninghe om in de Straet te comen.

Eē drooghte tusschē twee Eylanden.

Vermaninge tot het loot ghebruyck inde hant te hebben.

Eē ront Eylant/ hier onder modder gront met 8. ende 10. vadē diepten.

Ghedaente van het lant vande n. zy.

zijn) wachten: want zijn altesamen vol Riffen ende ondiepten/ loopēde als ghesept is/ laucx d'Eylanden vande rechter handt heen. Comende by't voorsz. rondt eylandeken vande rechter handt/ sult recht voor u uyt (te wetē/ aen't eynde vande reghel Eylanden/ daer ghy by heen loopt) comen te sien een cleyn vlac eñ gherampaneert Eylandeken / met weynich geboomten/ hebbende een witte sandt strant/ t'welck leyt oost eñ west/ met de mont vande Straet van Sincapura: Sult op dit Eylandt aen loopen/ eñ soo wanneer ghy daer aen begint te ghenaken / soo begint u die Straet te openen en te ontdecken/ sulter nae toe seylen/ boechs gewijs om loopende/ om te schouwē die Riffen ende ondiepten vande noord zijde/ als oock om niet te vervallen (nae de zuydtzijde vande mont vande Straet af) met het ghety datter loopt: want hebter veel diepten ende vuyle gront: Sult u altoos houden nae de noordzijde toe/ alwaermen een sant strant heeft (vande lenghde van een scheut grof gheschuts/) makende aen't eyndt van dien t'fatsoen van een sandt bay/ daermen versch water heeft/ ende so verre als dese strant is streckende/ ist daer over al laughes heen suyvere grondt om te anckeren noodich wesende. Comendē by dese strant/ so crijghtmen die stroomen/ die u langhs het landt na de mont vāde straet toe drijven/ het welck men niet en heeft daer verre van af loopende: want drijven u dan nae die diepe ende onsuyvere grondt toe/ die het aende zuydzijde heeft/ als voren. Advertere u noch eens niet te passeren (van het eyndt van dese strandt af) nae het noordē toe/ want hebter altemael Riffen ende ondiepten/ als ghesept is.

Veel Clippē eñ drooghten aende noort zyde.

Waerschouwinghe voor de selve.

Beschryvinghe van een cleyn Eylandeken by de mont van Sincapura.

Cours om te schouwē de ondieptē vā de n. zyde/ eñ het vervallē na de z. zyde

Een Sandtbay daer versch water is.

Wat stroomen datmen crijcht als ghy by de Straet comt.

Tweede vermaninghe.

De mont ofte incomste van dese Straet/ comt tusschen twee hooghe berghen in / wesende van ontrent een steenworp inde breede/ ende streckt oostwaert aen/ mach hebben in de lenghte ontrent een scheut van een gootelingh. Het Cannael van dese Straet heeft op het leeghsten 4 ½. vadem diepten. Int incomen aenden voet van den Bergh vande noordt zijde / is gheleghen een steenclippe/ welcke inde vertooninghe een Pylaer schijnt te wesen: Dese wort int gemeen van alle Natien (die dese passagie bevaren) ghenaemt die Varella vande Chinen: ende vande zuyd zijde/ te weten/ een stuck weeghs vande mont/ van de Straet voort aen maectet eenen inwijck. Int midden van desen inwijck leyt een Clippe onder water / van welck een bancke af loopt nae het midden van het Cannael toe. Wat voorder aē/ aende selfde zijde/ de lenghde van een Roer scheut/ heeftet een open/ het welc tot inde Zee aē d'ander zijde door loopt/ makende een Eylandt. Dit open is over al vol ondiepten / dient alleen om met cleyne Fusten door te passeren. Te middewegen van desen Inwijck daer dit open staet / leyt een Clippe ofte steen plaet / twee vadem onder water/ welcke steen plaet soo verre buyten den Inwijck comt/ als de punten van het landt uytsteken/ ende wat meer nae het midden van het Cannael toe: Voor by desen Inwijck wesende/ soo heeftet landt eenen hoeck ofte punt van eenen steylen afgebickten heuvel/ alwaer de Straet volcyndt/ ende int omloopen van dien/ heeftet eenen rooden heuvel/ by de welcke men diepe ende suyvere grondt heeft/ eñ alsmender om geloopen is/ so streect hem het landt van daer af z. o. waert aen.

Ghedaente vande mont vande Straet wydte/ gelegentheyt eñ diepte.

Een steenclip int incomen/ genaemt de Varella vande Chinen.

Een Clip in een Inwijc/ aende z. zyde onder water Een banck oft drooghte.

Een Clippe twee vadem onder water/ hoe de selve gheleghen is.

Ghedaente daer de Straet volyndt.

Een rooden heuvel.

Drie inwijcken aende noordzijde, Gheleghentheyt vande grootste, mitsgaders een Clippe by deselve.

Men heeft aende noordzijde vā dese straet/ te weten/ vant beginsel tot het eynde toe/ drie inwijcken/ waer vā die twee eerste cleyn zijn/ wesende de derde groot / welck is gheleghen recht teghens over den hoeck ofte punt van den rooden heuvel/ daer de straet voleyndicht: Desen derden inwijck heeft een bancke van steen/ die mettet leegh water van een sprincvloet ontdeckt is/ ende streckt van d'een punt tot d'ander/ men sal hem wachten daer op te vervallen/ alle t'welcke vande noortzijde is/ ende buyten den Inwijck ist over t'gheheel Cannael van d'een punt tot d'ander suyver ende schoon.

Int uytloopen vande straet twee Riffen placsen vande selve.

Int uytloopen vande Straet / soo heeftmen daer buyten zijnde twee Riffen/ waer vā d'eene recht tegens over den uytganck vande straet leyt / een scheut van een lepelstuck nae het ooste toe/ comē de van't lant vande noortzijde af/ streckende zuydē aen: D'ander is geleghen in't zuydē/ te weten/ een scheut van een gotelingh/ vandē uytganck van't landt/ van de Straet af/ streckende oostwaert aen/ soo datse beydegaer door den anderen een cruys maken/ eñ tusschē dese twee Riffen door loopt het Cannael heen/ ende men mach beyde dese Riffen (mettet leegh water van een sprinckvloet) ontdeckt sien.

Beyde de riffen maken eenen cruys.

Diepte vant Cannael/ mitsgaders de grondt.

Dit Cannael/ welck tusschen beyden door loopt/ heeft schaers 4. vadem diepte: De grondt binnen int Canael is modder/ ende buyten t'Cannael zant: Hebbe dit alles also int particulier willen verhalen/ tot dienst ende gerief voor den genen die daer van nu voortaen begheert door te passeren: want die beschrijptie vande oude Derouten ofte Navigatie voor dese ghemaeckt/ zijn seer cort ende duyster te verstaen/ voor de geen die daer noyt door geweest en hebbē/ door welcke oorsake daer veel schepen aende grondt gheraeckt/ ghestooten/ ende groot perijckel ghepasseert hebben/ jae etlijcke verlorē.

Oorsake waeromme dit particulier verhaelt werd.

waer/ eñ hoe daerme door de straet loopen sal.

Keerende weder op onse materie/ ende vervolgende de voorgenoemde reyse/ als ghy so verre zijt als de mont ofte Inganck vande straet/ so sulter recht te middeweghen door loopē/ altoos een weynichsken naerder de noordzijde/ om oorsake vande droochten (daer van geseyt is) die binnen in dese straet ligghen/ altoos met het loot inde handt/ eñ d'ooghen rontom gaende: want t'alder ondiepste vant midden van het Cannael zijn 4½. vadem.

Ghestadich het loot inde hant hebbē.

Diepte vant midden van de Cannael.

Oock mede/ dewijle dat het so smal is/ datmē qualijc plaets heeft het loot uyt te worpē/ so soude nae mijn goetduncken het alder sekerste wesen/ op elcke droochte een schuyt ofte ander teyckē vast te legghen/ om u te dienen tot Bakens/ die te mogen schouwen/ eñ comende een weynichsken voor by dē Inwijck/ die't open heeft (dat aen d'ander zijde vande Zee uyt comt/ te weten/ daer de Clippe ofte steen plate twee vadem onder het water leyt) soo hout u terstont nae den heuvel (aende rechter handt) toe/ welcke den hoeck vande voorseyde Inwijck maeckt/ daer also langhes heen loopende op het Compas aen/ gelijck als te vooren by het landt vande slincker hant/ te wetē/ daer wat naeder aen/ als aen d'ander zijde/ tot dat ghy uyt de straet zijt/ u altoos wachtende van't landt/ ende Inwijck vande zijde vā het noorden gheleghen/ recht tegens over desen heuvel: want is altemael vol steen ende Rudtsen/ als ghesept is.

Waerschouwinghe voor Clippē/ Inwijcken/ etc. door de straet varende.

Waerschouwinge voor de Zee/ int Oosten.

Van gelijcken sult u wachten vande Zee in't oosten/ te weten/ recht tegens over den uytganck vande straet: want een scheut van een lepel stuck daer af/ zijn het altemael Riffen/ als boven geroert is/ als ghy uyt de Straet zijt / ende begeerden te anckeren/ so loopt na de zijde van het zuyde/ te weten/ langhs het landt heen/ so dat ghy uyt de stroomen raeckt/ so moecht ghy't op 6. vademen setten: want so ghy inde stroomen vā de Straet bleeft/ mocht wel ghebeuren dat ghy eenige anckeren quaemt te verliesen door het draepen ende slingheren van het schip / ofte dat ghy uyt slibberde eñ op het drooch dreeft: Op dese Ree ismen recht teghens over een strandt daer versch water is / soo men't van doen hadde.

Plaetsen om te anckeren alsmen [...] de straet [...]

Wt de Straet wesende / in voeghen als boven verhaelt is/ so sult uwen cours nemen langhes het landt vande rechter hant heen/ altoos het loot uytworpende/ ende benedē de 4. vadem schaers nae het landt noch te Zeewaert niet wijckende / ende als ghy ten half weghen vande strandt ghepasseert zijt / comende buyten de Straet/ en sult niet meer als ruym vier vadem diepte hebben: Ghepasseert wesende dese eerste strāt/ met een heuvel ende Clippen/ die aen het eynde staen/ eñ een sandt bay gheleghen teghens desen heuvel over/ comende ten half weghen van den anderen heuvel/ die aent eynde vande voorseyde sandt bay staet / achter welcken (dat open dat binnen de straet comt) weder uyt loopt/ so neemt alsdan uwen cours oost aen / te weten/ onder de 4. vadem / aen d'een oft d'ander zijde niet wijckēde: wāt sout terstont droochten ende sanden vinden: het Cannael is modder gront/ sult altoos met het loot inde hant loopen/ tot dat ghy meer diepte crijght / het welcke niet langhe sal duerē/ eñ om het sekerste/ so is het beste met een schuytgen voor uyt te loopen om het Cannael te sien: want sal u beyde de Canalen wijsen.

Wat diepte daermē [...] ten de [...] heeft.

Clippen met heuvel [...] een sandbay.

Weselheyt ghe vande gronde [...] Cannael.

Als ghy comt op de diepten van 12. tot 15. vadem toe/ so wacht u vande zuydtzijde / tot dat ghy over een mijl vande Straet oost af zijt/ want vande 15. vadē sout op 10. comē/ eñ van daer opt droogh/ want zijn altemael Riffen van sant.

Verma[...] ghe om [...] voorde [...] te vaere[n].

Dese straet heeft 6. Eylandekens/ gelegen aen het eynde van het landt van lantana, het welcke de zijde vant noordē is/ eñ mē loopter langhs o. eñ w. is inde distātie ontrent 8. mijlen/ eñ sult tusschen dien eñ het lant niet passeren: De Zee daer by/ te weten/ ontrent een half mijl na het zuydē/ is altemael suyver eñ schoon/ van 15. vadem dieptē/ met sant grōt.

Ses Ey[landen] de[...] Iantana.

Te middeweghen van desen wegh vande Straet/ nae d'Eylandekens toe / luttel min ofte meer / leyt de Revier van lantana, den welcken eenen grooten mont heeft / wesende d'incomste van dien langhs het landt vande oost zijde heen/ alwaer dickwils groote schepen in ghelooopen zijn/ ende aende west zijde/ daer een heuvel van roode aerde staet) heeftet over de gehele mont vāde Revier een bancke van hart sant ontrent anderhalf mijl t'Zeewaert in streckende/ daer veel schepen op geraect zijn/ waer van ghy u sult wachten.

Te midde[...] wegh [...] straet [...] revier [...] tana.

Wesentheyt [...] ge van [...] tana.

Een [...] sandt bank over de [...] vande revier.

Vā den hoec van d'Eylanden boven geroert (gelegen aen't eynde van het lant van lantana,) loopt een Riffe af/ strekende o. n. o. t'Zeewaert in twee groote mijlē/ eñ alst stil weer is/ so en cannender het water niet op sien breken/ dan maect alleenlijc wat wit schuyms boven op/ het welck men terstōt can sien en onderscheydē/ eñ alst hart weer is/ so breecter het water over al op. Tusschē dese Riffe eñ de Eylanden loopt

Een Riffe [...] eynde [...] het lant [...] tana.

Teeckenen vande sandbanck.

Et groot Canael met een steenachtige gront. Diepte van het selve.

loopt een groot Canael/ altemael vã een steenigẽ gront/ ẽn het alder ondiepste dat ic daer gevonden hebbe/ zijn $5\frac{1}{2}$. vadẽ/ ẽn vã dese diepten comtmen op $7\frac{1}{2}$. vadem/ ende dan weder op ses en $8\frac{1}{2}$. vadem/ het mach wesen vande breete vã een scheut grof geschuts/ te weten/ recht dwers over. Die dit Canael wil passeren/ moet een half mijl van d'Eylandẽ af loopen/ sonder daer naerder by te comen: want soudt op't drooch loopen: Mijn goetduncken waer datter gheen groote schepen met haren wille door en liepẽ/ tẽ waer dat haer dẽ noot daer toe dwongh/ ghelijck als Francisco Daginer dede/ die daer aende gront stiet/ ẽn was in perijckel van't schip te verliesen/ om dieswille dat hy te na aende Riffen geloopẽ was/ en dat hem de wint scherpte. Van dese Eylãdekens 2. mijlen z.z.o. aen/ is gelegẽ die Pedra Branqua, (dat is/ witte steen geseyt) welck is een Eylandeken van witte steenrootsen ofte Clippẽ/ hebbende daer dicht by noch etlijcke andere Rudtsen ẽn Clippen/ ghelegghen aende zuydt zijde daer van af/ van welcke zijde insghelijcks ghelegen is t'Eylandt van Binton; t'welck seer lanc is/ hebbende int middẽ van dien eenen hoogen heuvel/ by de welcke lanct heen mẽ diepe gront heeft: maer is quaet om te anckerẽ voor die vã China comẽ: Mẽ heeft rontsom die Pedra brãqua, en daer dicht by 6. vadẽ dieptẽ/ suyver grõt: sult u altoos wachten vande Clippẽ ẽn Rudtsen daer by gelegẽ.

Wechael van t'gene Fran. Daginer in dit Canael wedervaren is.

Ghelegentheyt van Pedra branqua.

Desgelijcks van't Eylãt Binton/ ẽn de gedaente derselver.

Ick heb hier voor bevolen int uytloopen vande Straet (als ghy over de drooghten op de 15. vadem diepten zijt/ in voeghen als geseyt is/ oost aen te seylen naer d'Eylandekens toe/ die ghy terstont sult comen te sien/ te weten/ soo haest als ghy de Revier van Iantana ghepasseert zijt/ ẽn als ghyse begint te ghenakẽ/ so sult ghy u houdẽ nae die Pedra branqua ofte witte steen toe/ in voeghen dat ghy daer een half mijl van af loopt/ u wachtẽde vande zijde vande Eylanden/ om twee redenen: Ten eersten/ om dat de winden (in desen tijt datmẽ na China vaert) altoos vãde zijde van Binton af wayen/ welcke is de Monson van uyten z. ẽn z.w. ẽn so u de wint scherpten/ ẽn na het z. o. liep/ (alst dicwils in dese contreye gebeurt) wesende aende zijde van d'Eylanden/ en sout de Riffen niet voor by moghen comen/ waer door gedwongẽ soudt wesen te loopen door't Canael (dat tusschen Pedra branqua ẽn d'Eylanden loopt) ofte sout so veel tijts te soecken makẽ in daer te vertoevẽ/ dz ghy de Monson, (dat is/ den tijt vande Voyage) verliesen sout nae China te varen. Ten tweeden is/ dat soo ghy u daer vont met een slap ghetij ẽn wint/ ofte met weynich seylen op/ so soude u water ẽn stroomen op de Riffen drijven/ sonder dat eens ghewaer te worden/ gelijck alst gebeurden met het Schip van Don Diego de Meneses, van welcke Stuer-man was Goncalo Vyera, die't water op 10. vadem dreef/ daer hy het sette (ẽn quam een weynich daer na op 7. vadem/ waer door hy by de 3. daghen om bracht/ om hem met d'anckers weer uyt te winden. Door dese twee Reden advertere u/ dat ghy u hout aende zijde van Pedra branqua, ofte de witte Clippen boven verhaelt.

Courssen als men over 15. vadẽ dieptẽ is by de Revier Iantana.

Waerschouwinghe van de Eylande om twee oorsaken.

D'eerste oorsake is van de winden.

De tweede oorsake is/ alsmẽ met eẽ slap getij en weynich seyls daer omtrent ware/ souden op de Rif drijven. Geschiedenisse van Diego de Meneses om trent deze Eylanden.

Van Pedra branqua af nae het Eylandt Pulo Tinge, soo looptmen n. ẽn z. ẽn n. ten o. ẽn z. ten w. is inde cours 13. mijlen. Dit Eylandt is rontachtich ẽn hooch/ hebbende int midden eenen hoogen spitsen bergh vol gheboomten/ is ghelegen by de Custe vant vaste landt/ ẽn tusschẽ dien ẽn het vaste lant is een goede Navigatie: maer en is niet oorbaer. Dit Eylandt leyt met Pulo Timon, n. o. ende z. w. zijnde ontrent 7. mijlen inde cours.

Courssẽ van Pedra branqua/ nae het Eylãt Pulo Tinge.

Om te seylen nae Pulo Tinge, sult uwen cours nemen (vã Pedra branqua af) eẽ groote mijl oost aen/ ẽn van daer n. ẽn n. ten o. aẽ/ altoos met het loot inde handt/ tot dat ghy de Riffen ghepasseert zijt/ ẽn comende op 14. vadem/ wesende nae u gissinge in dese contreye/ so sult u terstont t'Zeewaert daer van af houden: daer voorby wesende/ en hebt niet meer te vreesen/ dan dat ghy voor ooghen siet. Op dese cours nae Pulo Tinge toe/ te weten/ in't ghesicht van't Eylandt ligghen 4. ofte 5. Eylandekens/ welcke u sullen blijven aende zijde van het landt/ ende alsmẽ dicht by Pulo Tinge is/ so machmen Pulo Timon terstont sien.

Ghelegentheyt van Pulo Tinge met Pulo Timõ.

Opte cours na Pulo Tinge 4. ofte 5.

t'Eylandt Pulo Timon is groot ẽn hoogh/ hebbende van dese zijde daer nevender naer toe loopt/ twee ooren van landt/ staende vol gheboomten van groote houtẽ/ om cleyne mastẽ ẽn anckers af te maken (om datmen in dese contreye sodanighe anckers van hout is gebruyckende/) is den meesten tijt met mist ẽn damp bedeckt/ heeft over al eenen suyveren modder gront: Daer zijn twee plaetsen daermen versch/ ende seer goet water vint/ te weten/ d'eene plaets is aende zijde van het lant/ in het midden van een langhe strandt/ een weynich te lãdewaerts in/ by de welcke men een goede Reede heeft: maer alsmen vroech comt/ te weten/ inde maent van Iunius, ende het beginsel van Iulius, soo ist daer periculeus te anckeren/ om oorsake vande weste winden/ die daer in desen tijdt seer furieus en verbolghen waeyen/ daerom waert mijns beduunckens beter te loopẽ na d'ander plaets daermen oock versch water heeft/ te weten/ aende oost zijde van te Zeewaert/ loopende recht op't aenghesicht van het Eylandt aen/ ende langhs de oost zijde heen/ ende ghepasseert wesende eenen heuvel/ den welckẽ eenen hoeck maeckt/ so sult ghy een sandtbay crijghen/ al waer ghy moecht in loopen nae het landt toe/ ende soo wanneer u de voorseyde hoeck ofte punt blijft int zuydoosten/ so sultet setten/ alwaer men genoech mach liggẽ voor de winden vande Monson/ sulter 20. vadem diepten modder gront hebben: Men heefter ooc een groote visscherye vã seer goedẽ visch/ ende binnen inde Sandtbay/ so heeftmen die plaets om versch water te halen/ comt inde Zee uyt loopen/ oock mede soo heeftmen van dese zijde veel beter hout/ ende naerder by de hant/ ende lichter seker en beschut vãde weste winden: Vande zijde van het landt heeftmender etlijcke Eylandẽ lanct heen liggẽ. Vãde noorder hoeck van dit Eylandt Pulo Timon (ontrent een schoot van een stuck grof gheschuts af) leyt een ander Eylandt/ ẽn by den hoeck van het zuyen heeftet ooc een Eylandeken. Van ghelijcken ontrent 3. mijlen nae het z. o. t'Zeewaert in/ ligghen noch 3. ander Eylanden/ waer van het eene groot hoogh ende ront is/ wesende de ander twee wat cleynder wordẽ gheheetẽ Pulo Laor. t'Eylandt vã Pulo Timon leyt op die hoochte vã $2\frac{2}{3}$. gradẽ aẽde n. zijde vãden Æquinoctiael, ẽn n. w. daer van af 12. mijlẽ is gelegẽ die Revier Pan aẽt vaste lant/ tegẽ welcke Revier over/ te wetẽ 2. mijlẽ t'Zeewaert in/ is gelegẽ eẽ cleyn ront Eylãdekẽ/ hebbẽde eenẽ rondẽ effẽ boõ int middẽ/ ẽn eẽ $\frac{1}{2}$. mijl daer vã/ heeftmẽ 6. vadẽ suyver grõt.

Ghedaente/ gelegentheyt ẽn kenteycken van Pulo Timon.

Goede Ree ontrẽt Pulo Timon in Iunius.

Oorsaeck waerom dat het in Iulius hier quaet anckeren is.

Een Sandtbay met de water ẽn goeden visch.

Vande noort hoeck van Pulo Timõ leyt eẽ ander Eylandt.

t'Eylant vã Pulo Timõ leyt op 2. twee derden deel graden aende noort zijde vanden Equinoctiael.

Gelegentheyt vande revier Pan.

Cours van Pulo Tymaon tot Pulo Condor.
Pulo Cõdor op 8. twee derdendeel graden.
De Haven vande Malajos is de revier Camboja.
T'is seer periculeus ontrent Camboja.

Van Pulo Tymao, tot Pulo Condor, is de cours n.n.o.eñ z.z.w.115.mijlen. Het Eylãt Pulo Condor leyt op de hoochte van 8⅔. graden/ is een groot Eylandt met hooge bergen/ hebbende dicht by hem 5.ofte 6. Eylanden eñ Clippen liggen/ van de zijde van het n.o. heeftet een Eylandeken ofte steen clippe/ t'welck hem van verre vertoont/ ghelijck een seylent schip/ heeft over al rondtsom suyvere grõt vã 10.eñ 12. vadem diepten/ aende zijde van't n. w. heeftet een plaetse van versch water / leyt n. ende z. met die Revier van Camboja, (die men noemt de Havẽ vande Malajos,) 12. mijlen/ en is niet seker daer vers water te halen: want alst laet inden tijt is/ so heeftmen alhier stercke winden met donderen van uyten n. eñ n.w. so datmense met een seyl alleen niet verwachten en mach: want sonder seylen wesende soude u te gront smijten en vernielen/ ende alst vroech inden tijt is/ soo heeftmender die ooste winden. Van Pulo Timao af tot Pulo Condor toe/ sult altoos gront vinden op 35. tot 38. vadem toe: om nu uwen rechten cours na Pulo Condor te doen/ soo sult altoos n.n. o. aen loopen/ sonder eenighe wrakie ofte afslach vant Compas te rekenen: want so ghy sulcks dede/ soudt daer aen de zuydt zijde/ te weten / t'Zeewaert daer van voorby loopen sonder dat te sien/ gelijck alst veel schepen gebeurt is/ t'welck eenen quaden cours en navigatie is: want de winden altoos in desen tijt vande zijde vant landt waepen/ als bovẽ geroert is/ ende so het sake waer dat (alleer ghy het Eylandt Pulo Condor comt te sien) ghy het water turbulẽt/ dick ofte grondich vont/ so werpt het loot uyt/ ghy sulter 18. eñ 19. vadem diepten vinden/ met de gront vã weecke modder/ so loopt dan ter halver streec vande cours aen / tot dat ghy comt op 17. vadem: daer op wesende/ so loopt n.o. aen/ eñ comẽde op 16. vadem/ aleer ghy het Eylandt siet/ soo doet uwen cours o. eñ o. ten n. aen/ altoos op de voorsz. 16. vadem diepten/ waer mede sult comen te belanden aende zuydt zijde van het Eylandt / weest wel op u hoede/ van twee cleyne eylandekens/ ghelegen 7. mijlen aende w. zijde van Pulo Condor af/ zijn met wildernissen bewassen/ eñ liggen een mijl ofte daer ontrent vanden anderen verscheyden/ eñ soot moghelijck waer/ soo en wilter niet tusschen beyden door loopen: wãt men heeft daer buyten om eñ dicht by heen/ suyvere sandt gront: Ick hebbe daer selfs met stilte geanckert geleghen/ te weten/ ontrent een cleyne mijl vant Eylandt/ dat aldernaest het landt leyt: De stroomen loopen alhier seer mettet ghety/ te weten/ n.o. ende z. w. Van dit Eylandt Pulo Condor af nae het Eylandt Pulo Cecir toe/ is de cours n.o. eñ z. w. eñ noordtoost ten oosten/ ende zuydwest ten westẽ/ 45. mijlen: Dit Eylandt is een leegh eñ lanckwerpich landt/ streckende noorden ende zuyden/ heeft aenden hoeck van't noorden / een Eylandeken van roode steen / ligghende een half mijl van het lant af: Men mach tusschen dit ende het Eylandt door passeren: Aende zijde vant oosten heeftet een sandtbay/ alwaer eens een Iunco, (dat is een Indiaẽs ofte Chijns groot schip) op't strandt ghehaelt is om te concerteren eñ te versien / toebehoorende eenen Zee-roover van Patane, (een landt ghelegen aende Custe vande oost zijde vã Malacca, na het Coninckrijck van Sian toe:) Ick hebbe een half mijl t'Zeewaert van dese voorsz. sandtbay af ghepasseert/ is altemael van een suyvere grondt. Dit Eylandt leyt verscheyden vande Custe van Camboja ofte Champa neghen mijlen.

Diepte van Pulo Tymaon tot Pulo Condor.
Waerschouwinge alsmẽ by Pulo Cõdor coemt/ het water dic eñ troubel vint.
Coursen om ant zuyd eylandt te belanden.
Vermaninge eñ waerschouwinge van 2. Eylãdekẽs aende west zijde van Pulo Condor.
Goe suyvere sandt gront by dees Eylanden.
Cours van Pulo Cõdor na Pulo Cecir.
Ghedaente vant Eylãt Cecir.
Eẽ groot eylant met een Santbay.
Vertellinge van eẽ Iunco/ ende een Zee roover vã Patane.

Die gheen die t'Zeewaert van Pulo Condor af loopt sonder dat te sien/ te weten/ op de hoochte van 8. graden/ sal 25. ende 26. vadem diepten vinden/ met swarte modder gront/ eñ veel van dat Zeeschuym ofte Haf-been op't water drijven/ ende wesende by de 12. mijlen daer voorby/ op de hoochte van 8½. graden/ so sult ghy sommighe Zee Slanghen int water sien drijven/ met 28. eñ 30. vadem diepten/ eñ noch 10. mijlen voorder aen veel van't cruyt Sargasso onder het water/ op de selfde dieptẽ/ welcke diepte also vinden sult tot op 9½. graden / tot hier toe sult de cours van't n. o. behouden: want wy en mochten niet hoogher aen loopen/ om dat de weste windẽ seer sterck waepen/ eñ liepen van hier z.o. aen nae Pulo Cam toe/ om dat wy wanhoopten de Custe van Champa te moghen crijghen. Als ghy comt op 2. mijlen na by twee Eylandekens/ (gheleghen van Pulo Secir, zuydwaert aen 9. mijlen/ so sult ghy grondich water vinden/ eñ by dese Eylanden comende/ sult de gront verliesen. Dese twee voorsz. Eylanden worden vande Chijnen ghenaemt Tomsitom, ligghen 3. mijlen vanden anderen verscheyden: Men looptse langhes o.z.o. eñ w.n.w. Het Eylant van't oosten is hoogh eñ rondt/ zijnde aende Zeekant steyl af gebickt/ ende den oppersten top heeftet t'fatsoen van een bonet/ gelijck de Mandorijns, (dat zijn de Heeren) van Chijnen draghen: Een half mijl daer van af/ leyt een Clippe/ gelijck een Eylandeken/ eñ heeft aẽde west zijde roodtachtighe Clippen/ hebbende vande noordt zijde noch een ander cleyn Eylandeken: Rontsom alle dese Eylandekens eñ Clippen en heeftmen gheen grondt: Doe alhier dese verclaringhe / om dieswille dat ick desen wegh ende contreye bevaren/ ende alle het selfde wel ghenoteert hebbe/ als oock alle wat in dese beschrijvinghe ende coursen verhaelt wert: (Wy deden dese voorsz. coursen door faute vande mast/ want en dorsten onse seylen niet voeren/ door die stercke weste winden) op dat/ so hem yemandt vont in dierghelijcke noot ende moeyte/ niet en wil wanhopẽ de Custe weder aen boort te crijghen. Vã dese Eylandekens af/ sult uwen cours n. aen doẽ/ om te gaen verkennen Pulo Secir, ende van daer nae de Custe van Champa toe/ wãt sult weten dat de stroomen (van Pulo Condor af ende vande Custe van Champa, tot Pulo Secir, ende dese Eylandekens toe) loopen nae het oosten/ door welcke oorsake men terstont nae de Custe toe loopt/ als wy hier nae sullen verclaren/ ende alsmen passeert door by dese Eylandekens van Pulo Secir, noordt oostwaert aen/ soo trecken die stroomen terstont nae de Custe van Champa toe/ die u derwaerts aen sullen drijven. Van dese voorschreven Eylanden tot Pulo Secir toe/ en heeftmen gants gheen drooghten noch ondiepten / als vele meenden/ het quaet datter is / is datmender gheen grondt en heeft. Dese Eylanden ligghen achtien mijlen verscheyden vande Custe af.

Pulo Cõdor leyt op 8. graden.
Teyckenen alsmen op de hoochte van 8. een half graden is.
Wt wanhoop van de Custe van Champa te crijgen liepẽ sy nae Pulo Cam.
D'Eylanden Tomsitom plaets/ gestelte ende ghedaente.
Oorsake waerom dese Eylanden beschreven werden.
Coursen van het Eylandt Pulo Secir eñ (de) Custe vã Champa te verkennen.
Vande Eylanden van Pulo Secir zijn gheen drooghten.
Wat t'gebrek quaet is onder schen bey deese plaetsen.

Van Pulo Condor af sult terstont nae de Custe van Champa toe loopen/ te weten/ soo ghy daer voorby passeert aẽde z. zijde/ so doet uwen cours ter halver streeck van n.n.o. tot dat ghy de Custe int ghesicht hebt/ sult ter halver wegẽ van dese cours vindẽ 28. vadem diepten/

Cours van Pulo Cõdor tot Champa toe.

Droochte daer hem Mattheus de Brito op verloor.

dieptẽ/ ende so ghy daer voorby passeerden aende zijde van't noorden/ so loopt n. o. ende n.o. ten n. aen/ende niet hooger te loefwaert/ om te schouwen de droochten daer hem Matheus de Brito op verloor/ so ghy inder nacht by't landt quaemt/so werptet loot uyt/ ende vindende 15. vadem / soo en loopt niet meer naer't lant toe/dan loopt terstont oost noord oost aen/ ghelijck als de Custe streckende is: want de droochte leyt op de contreye van 13. vadem langhs de Custe heen/te weten 4.mijlen daer van af.

Vermaninghe ofmen by nacht by't landt quam.

Ghedaente vande Custe van Champa.

Dese custe van Champa is langes de Zeecant heẽ/van een leegh landt/ende van groote sant stranden: men loopter langhs heen o. n.o. ende w. z. w. tot een punt ghelegghen op de hoochte van 10 ¼. graden / ende aleermen op twee ofte drie mijlen nae by dese punt cõt/ so voleynden de sant stranden eñ t'lage lant: want dese punt is van een seer hooch landt/ streckende t'Zeewaert in/ so dattet een Cabo maect/ van hier af voortaen ist altemael seer hooch landt / (tot de Varella toe) met groote gheberghten/binnen dese punt ofte hoeck/ te weten/ naert west zuydtwesten leyt eenen inwijck/ ende 2. mijlen herwaerts aen eer datmen daer by comt/ so heeftmẽ dicht by't lant een cleyn/lanck ende leegh Eylandt/altemael van louter Steen clippen/ t'welcke hem van verre vertoont ghelijck een bewoonde stadt: Van dit Eylandt tot Pulo Secir toe/ loopt eẽ banckie af van 10. ende 12. vadem diepten: Aen de voorschreven Custe vande sant stranden/ te weten 15. mijlen aleermen by't voornoemde punt is/so heeftmen een Revier ghenaemt Sidraon, al waermen wel met schepen van 600. Vharen mach in loopẽ/ aen dese revier is ghelegen de schoonste ende beste stede van't gheheele Coninckrijck van Champa, heeft tot een kenteycken eenẽ langwerpenden heuvel/ met twee ofte drie toppen boven op: Ick hebber op een schoot van een Gotelingh naer ghepasseert by't Eylandt vande Steenclippen/boven verhaelt/ ende vont altoos 8. vadem diepten/ altemael effen steẽ gront met veel van't cruyt Sargasso, soo dat ick het loot daer qualijc conste door rocken/ ende langes de voorschreven hooge punt ofte hoeck heeft men 20. vadem diepten.

Een punt op de 10. ende vierendeel graden een Cabo maect.

Van dese C. tot Varella is al hoogh landt met groote gheberghten.

Een Eylant van Clippen dat hem ghelijc een bewoonde stadt vertoont.

Van dit Eylant tot Pulo Secir leyt een banck.

Plaets waer de revier Sidraon leyt.

Teyckẽ van de revier Sidraon.

Diepten ontrent t'Eylant met de Clippen.

Als ghy by de Custe van Champa zijt/ soo sulter langhes heen loopen o.n.o. aen/ tot op twee ofte drie mijlen nae/ ten alderhoochste/ is altemael suyvere ende goede Ancker gront tot die voorschreven punt ofte Cabo toe/ sult het Eylant vande Steen clippen aende zijde van't lant laten/ daer niet binnen door passerende: Van dese voorschreven punt af voort aen tot een ander punt/ zijn 12.mijlẽ/ eñ men loopter noordtoost langhes heen: Van dese tweede punt noch 12. mijlen voortaen heeft men een ander punt: dese cours doetmen ter halver streeck van n. n. o. tusschen dese 2. eñ 3. punt zijn ghelenghen twee inwijcken/ waer van d'eerste de Haven is daermen t'swarte hout laeyt/ (t'welcke men noemt het hout Deiraon: Van dit derde punt af tot die Varella toe/looptmẽ de Custe noorden aen/ende al eermẽ by de Varella comt op 7. mijlẽ naer/ so heeftmen eenen inwijck daer een vleck ofte stede leyt / ende 2. mijlen voortaen leyt een Eylandeken van Steen clippen/ dicht aen't landt/ twelck hem van verre vertoont ghelijck een man die staet en vischt ofte hengelt/ waer van't genaemt wort vande Portugesen O Pescadar, ofte den Visscher/ ende so men begheert te loopen naer de Varella toe/(dit Eylandeken voorby wesende) so salmen terstont t'lant genaken/alwaermen een groote strant met een suyvere gront heeft.

Goe Ancker gront aende Custe van Champa.

Beschrijvinge van twee punten.

De Haven daermen swart hout laeyt.

Ghelegentheyt vande cust van't punt tot Varella.

Beschrijvinghe vande Visschers plaetse.

t'Eylant O Pescadar.

Dese Varella is eenen hooghen Bergh die t'Zeewaert in steeckt/ende heeft opt bovenste vanden top een seer hooghe Steen rootse/ in ghelijckenisse van eenen toorn ofte pilaer/ diemen van seer verre can sien: waerom van de Portugesen Varella gheheten wort (dat is soo veel als een Caey vacche ofte merckteycken ghesept/) aenden voet van desen Bergh/ te weten aẽde zuydtzijde heeftet eenẽ seer grooten inwijck streckende noordẽ in/ over al met suyvere ende schoone modder gront van 15. vadem diepten / men en canse van verre niet sien / om dat hem t'eene landt door't ander steeckt: maer als ghy by de voorseyde strandt comt/ende die Varella begint te ghenaken/ so begint hem den inwijc te openen/ den welckẽ heeft een seer wyde incomste / ende heeft binnen in twee loopende beeckẽ/van seer goet eñ versch water/die daer met eẽ schip cõt/ waer mijn advijs daer niet in te loopen: want sal moeyten hebben om weer uyt te comen/ om datmen daer de wint scherp heeft/men mach het wel buyten setten/ te weten aende incomste ofte mont van dien/ als ick gedaen hebbe/ ofte men mach d'ander plaetsen daer versch water is gaen besoeckẽ/ te weten die aẽ d'ander zijde vanden Bergh (naer't noorden staẽ) aende voet van dien/daer't hooghe landt dat in Zee steeckt voleyndicht/ al waermen een seer groote voet strant begint te crijghen/ om dese wateringhe te crijghen/soo moetmen de punt van desen Bergh wel dicht genaecken/ ende so ghy daer langhes heen loopt/ sult int omloopen van dien een cleyne sant Bay sien/ met die voorseyde groote strandt ende plaetse vande wateringhe/ alwaer ghy't naer uwen wille moeght settẽ/want heeft seer goede ancker gront: maer heeft een groot inconvenient ofte quaet/dat ghy ligt om besprongẽte werden van die van't landt / want zijn hier over al vyanden vande Portugesen ende Roovers: daerom sulter altoos op u hoede wesen/ met goet opsicht int versch water te halen/so wel van binnen als van buyten/ om dat die vant landt voor een manier hebben het volc t'overvallen/en te verrasschen: Dese Varella leyt op de hoochte van 13.graden.

Ghedaente van Varella.

Wat dat Varella ghesept is ende beteeckent.

Een groote inwijck aen de voet van Varella.

Twe loopende Beecken.

Advijs om niet inde inwijc te loopẽ voorsaeck waeromme.

Een cleyne sãt Bay by een groote strant.

Hier by is goede Ancker gronbt/ doch periculeus vande Inwoonders.

De Varella leyt op 13. graden.

Dit landt vande Varella is eenen hoeck/eñ van daer voortaẽ tot Pulo Catao, is de cours n. ende n. ten w. 48. mijlẽ/ende t'landt begint van hier af veel leeger te wesen/ dan dat ghepasseert is / hebbende op veel plaetsen sandtstranden/al waermen over al Anckerẽ mach: Thien mijlen van dese Varella voortaen / te weten een mijl van landt is gelegen een lanck ende vlack Eylandt ghenaemt Pulo Cambir, tusschen dit Eylandt ende t'landt heeftmẽ 12. vadem diepten sant grondt/ ende int midden van't Eylandt vãde zijde van't lant/ al waer een cleyne sant Bay is/ heeftet versch water daermen mach setten noodich wesende: wãt is suyvere gront/ ende te middewegghen vant Cannael van tusschen t'Eylandt ende t'landt ist altemael schoon / wesende van een cleyne mijl weeghs: Van dit Eylandt ontrent twee mijlen noorden aen maecktet landt een punt/ ende van daer naer't Eylandt toe/ heeftet eenen grooten inwijck/ ende van binnen naer't noordtwesten/ te weten/ daer't hooghe landt

Ghedaente van Varella mitsgaders de cours vã daer na Pulo Catao.

Plaets van het Eylant Pulo Cambir.

Goet Ancker gront.

voleynt

Ghelegentheyt van een Revier by't gebroken lant. Diepte der selver.

voleynt (t'welcke van dese punt af naer binnē toe west aen gaet) heeftet een open ofte gebroken leegh landt/ alhier is een Revier van drie vadem diepten/ inde Haven met sant gront/ ende is van eenen grooten mont ofte incomste/ ende heeft binnen in een put van 13. vadē dieptē: Dese Revier loopt verre te lādewaert in/ ende 4. ofte 5. mijlen vande mont af naer binnē toe/ leyt een groot bewoont vleck/ daer veel victualye ende lijftochten zijn: Int incomen van dese Revier heeftet eenen hoogē heuvel aende oostzijde/ wesende aende west zijde van een leegh lant eñ santstrant/ sulter recht te middeweghen door heen in loopen/ al hoewel dattet wijt is/ binnē in wesēde sult u wel vast binden en versien van Anckers en Touwen/ te weten vande westzijde: wāt so't noch vroech inden tijt waer/ so heeftmē alhier seer stercke weste winden/ so datse u souden drijvē aen d'ander zijde vande Revier: Dese Revier heeft veel visch/ eñ men heefter oock opt lant menichte van Venesoenen/ wilde Verckens/ Tygrē/ Reynoserotten/ eñ diergelijcke jacht: t'Volck vant lant placht goet te wesen: maer wy hebbense suspeckt gemaeckt door argherniste die wy hen aengedaen hebben. Van dese Revier af vijf mijlen voortaen/ te weten langhes de Custe heen/ so heeftmen twee Eylandekens met sommighe klippen ligghen/ ontrent een half mijl van't landt af/ ende men mach tusschen dien ende t'landt door passerē: Van dese Eylandekens 12. mijlen voortaen/ liggen ander Eylandekens by't lant/ alwaer sommige vlacken van root sant staen met een strant/ aldaer heeftmē een cleyne Revier daer veel Katte is/ (dat is ongheslooten Rijs met doppē/ met al gelijc als het wast/) dit is noch 12. mijlen van Pulo Caton af/ waer mede hen veel bedroghen hebben daer dwers naer toe loopende/ alsset saghen/ en quamen op de drooghten.

Ghedaente vant incomst vande revier.

Vermaninge tot versorginghe van Cabels ende Touwē als men hier omtrent is.

Veel Visch eñ wilde gedierten hier ontrent.

Oorsaeck waer door t'volc byanden vande Portugesen gheworden zijn.

Twee Eylanden met sommighe Clippen.

Sommighe Eylandē 12 mijlen van Pulo Caton.

Waerschouwinghe voor dees Eylanden.

Pulo Caton is een langhwerpent Eylant/ hebbende twee hooghe berghen aende eynden van dien/ ende int midden ist een leegh landt/ so dattet van verre twee Eylanden schijnt te wesē/ heeft een vlacke ende effen wildernisse/ streckt noordtwest ende zuydoost: Vande zijde van't zuydtoosten heeftet een Riffe daer't water op breeckt/ steckende tot een schoot vā een stuck grof geschuts verre t'Zeewaert in/ Vande zijde van't lant heeftet versch water/ leyt verscheyden vande Custe derdehalf mijl weeghs/ dit Canael van tusschen beyde heeft 30. eñ 35. vadem dieptē/ met suyvere gront/ recht tegens over dit Eylant leyt een Revier met een groote mont ofte incomste/ hebbēde inde Haven 5. ende 6. vadem diepten/ is seer bewoont eñ bebout/ alhier heeft Gomes Barretto met sijn schip in ghewe est/ dit Eylandt is ghelegen op de hoochte van 15⅔. graden/ ende n. n. w. daer van anderhalf mijl/ leyt eē ander cleyn ende vlack Eylant/ eñ men mach tusschen beyden wel door passerē: Naert n.n. westen 14. mijlen weeghs/ te weten langhes de Custe heen/ is ghelegen het Eylandt van Champello, op de hoochte van 16⅔. graden ruym: Dit Eylandt Champello is groot eñ hooch/ hebbende boven op uytsteckende toppen/ streckt n.n.w. ende z. z. o. heeft twee hooghe bergen met een dal int midden/ waer vā die van't zuydoosten veel hooger is als d'ander/ heeft oock veel gheboomten: Vande zijde vant noordtwesten heeftet een seer hoogh Eylandt/ met noch twee cleyne Eylandekens daer dicht aende voet by ligghen.

Beschrijvinge van Pulo Catons gedaente ende plaets.

At de z.o. zijde leyt eē Riffe oft drooghte.

Diepte vā't Canael tusschē beyden.

Teghen over t'Eylant een revier van 6. vadem daer Gomes Barretto gheweest is.

Pulo Caton leyt op 15. twee derden deel graden.

Hoochte, gedaente/ ende gelegentheyt van't Eylāt Champello.

Aende westzijde heeftet veel ende seer goet versch water/ leydt vande Custe verscheyden ontrent twee mijlen/ is een seer leegh lant langhes de Zeecant heen van sant stranden/ w. n. w. daer van af is ghelegen de Revier van Coaynon, hebbende twee vadem diepten/ in de Haven sant grondt/ daer men oock handel drijft: maer t'volck van dien is weynich te betrouwen: naer't noordtwesten van dit Eylāt Champello af/ soo is het twee ofte drie mijlen weeghs vol geboomten/ eñ twee mijlē voorder aen so maeckt de Custe eenen groven ende dicken hoeck vol van geboomten/ drie mijlen voorby desen hoeck leyt eenē groote inwijck/ welcke int incomen een Eylandt (tot een beschutsel) heeft ligghen/ ende is over al schoon/ alwaer men veel victualye eñ goederen heeft die vande Revier Sinoha van binnē af comē/ desen inwijc wort altans gheheeten die Enseada ofte inwijck van Don Iorgie, heeft veel houts/ ende seer goet om schepē af te bouwē/ vijf mijlen voortaen de Custe langhes leyt de Revier van Sinoha, welcke heeft inde Haven 14. span waters/ altemael sant gront/ in dese Haven is den gantschen handel ende traffijck vande goederen van Cauchinchina, ende tot hier ende Champello toe loopt men noordtwest aen: Dit Eylandt van Champello heeft een goede Ree ende beschutsel/ uytghenomen voor een westen ende zuydtwesten wint/ ende alhoewel dat de wint van over t'landt comt/ gheeft u niet teghenstaende groote moeyten door de leeghte van't landt.

Versch water aende west zijde.

Ghelegentheyt vande revier Coaynon.

Ontrou volck by de Revier.

Plaets van de Revier Sinoha.

D'Inwijck van Don Iorgie heeft veel hout om schepen af te bouwen.

Inde haven van Sinoha ... de gantschen handel van de waren van Cauchinchina.

Men sal weten dat op thien mijlen (al eer men comt by de Varella) te weten 13. mijlen t'Zeewaert in/ so beginnen etlijcke droochten die seer perijculeus zijn/ de welcke streckē gelijck als de Custe tot op de 17. graden/ eñ loopen wat naer't noordtoosten toe/ aent eynde vande welcke (den wegh naer China toe) zijn ghelegen 8. Eylanden/ te weten drie groote ende vijf cleyne/ altemael met gheboomten ende sandt stranden/ maer sonder versch water/ tusschē dien ende rontom ist over al vlac ende vuyl/ dat so haest alsment t'Ancker laet vallen/ so is terstont de Cabel aen stucken gesneden: men heeft tusschen dese Eylanden in/ vier vadem diepten: Dese informatie hebbe ick gecregen van etlijcke persoonen van Sian die haer Iunco ofte schip alhier met stilte verloren/ om dieswille datse Anckerden/ eñ alle de Cabels (vande grondt) aen stucken sneden/ hen int boot salverende/ eñ liepē alle dese Eylandē door om versch water te soeckē/ sonder eenich te vinden/ men loopt den hoeck ofte t'eynde van dese droochten met Pulo Caton, n.o. ende z. w. ende n. o. ten o. ende z. w. ten westen/ want strecken vorchs ghewijs om/ daerom en wilt u niet betrouwen op d'oude discriptie van dese Navigatie/ welcke stellen datse Cannalen hebben: men heeft van daer af tot Pulo Caton toe int dwers over loopen 30. mijlen.

Waerschouwinge ... Varella.

Na de ... van ... ligghen 8. Eylanden.

Ghedaente der ...

Quaden gront.

Keerende weder op de Navigatie vande Varella naer Pulo Caton toe/ wanneer ghy so verre zijt als daer de Custe begint noordē af te strecken/ so sult ghy uwen cours doen op 2. mijlen naer langhes de Custe heen/ loopende also tot Pulo Caton toe: want soo ghy vroech inde tijt comt/ so hebt ghy daer de weste winden so sterck/ dat so sy u quamē te crijgen wat verre vande Custe af/ souden u met gewelt op de droochten drijvē/ sonder eenige remedie te

Cours ... na Pulo Caton toe te loopen.

Waerschouwinge voor de weste winden.

hebben

hebben/ gelijck alſt ghebeurde mettet Schip Santa Cr us, ſult paſſeren tot twee ofte drie mijlen te n alderhoochſten / t'Zeewaert van Pulo Cat on af/ ende ſoo't ghebeurde dat ghy u vont a ende zijde van't lant/ moechter oock ſeer wel i door paſſeren/te weten door t'Canael dat tuſſc hen t'vaſte landt en t'Eylant loopt/ t'welcke derdehalf mijl inde breede heeft/alte-mael va n ſchoone ende ſuyvere gront als vo-ren ghes eyt is.

t'Canael tuſſchen t'Eylant en vaſte lant is 2. een half mijl breet.

Pulo Caton is gelegen met de zuyder punt van't Ey landt Aynon, n. ende z. en n. ten o. en z. ten w. wat over de 50. mijlen weeghs/ deſe voo rſeyde zuyder punt van Aynon leyt op de ho oghte van 18 ½. graden ſchaers: Dit Eylandt ſtreckt van deſe voorſeyde punt af/ zuydweſ twaert aẽ 12. ofte 13. mijlẽ weeghs/ ende van de ooſt zijde af ſoo is de wegh naer China te e/ t'welcke men langhes loopt n. o. ende n. o. ten n. aen/ tot op de 19⅓. graden/ eñ aende zij de van't vaſte landt ſo ſtreet het Ey-landt on i/ tot de punt ofte t'eynde vande 19⅓. graden v ande noordtooſt zijde/ in voegen dat dit Eyla ndt makende is de figuer van een Quadra it: t'Canael van tuſſchen dat eñ t'va-ſte lant h eeft op ſijn ſmalſte 6. mijlẽ weeghs/ (al waer een Haven gheleghen is ghenaemt Anchio,) hebbende etlijcke droochten tuſſchen beyden/ doch met doorgaende Canalen daer men met groote ſchepen door heen mach: Vã Anchio 7. mijlen ooſt aen is gheleghen eenen goeden i nwijck met beſchutſel/ ende noch een mijl voo rder aen (ontrent drie mijlen van't landt ve rſcheyden) heeftmen groote Riffen ofte droochten liggen: Keerende weder op de voorſz. zuyder punt van't voorſeyde Eylant/ (welcke is int aenghesicht van een ſeer hooch landt/ boven alle t'ander vant Eylandt uyt-ſtekende) ſoo heeftet aende voet van dien (te weten naer't noordooſten) een ſeer goede Ha-ven ghenaemt Taalhio, aen welcker mont is gheleghen een cleyn ront Eylandeken: Van dit voorſchreven hooch lant af ſtrecktet alſo noordtooſtwaert aen 12. mijlen weeghs/ eñ van daer voortaen iſt altemael een leegh lant langhes de Zee cant heen/ hebbende van bin-nen in/ Heuvelen ende Berghen.

Gelegentheyt van Pulo Caton.

De zuyder hoec van het Eylant Aynon leyt op 18. een half graden.

t'Eylant Aynon is van ghedaente als een Quadrant.

Plaets van de Have Anchio/ met eenige dzoochten.

7. mijlẽ van Anchio ligghen groote droochten.

Van't zuydt-eynde van't Eylandt de haven Taalhio met een cleyn Eylandeken.

Vant eynde van't Eylandt Aynon (te we-ten vande noordtooſt zijde / gheleghen op de 19⅓. graden) af / naer't Eylandt Pulo Gom toe/ op de ſelfde cours van n. o. en n. o. ten n. aen zijn 8. mijlen/ ende is gheleghen vijf mij-len van't vaſte landt af/ is van een hooch lant makende t'fatſoen van een clocke/ ende heeft vande zijde vant lant eẽ Ree met een beſchut-ſel/ daer't Schip Santa Crus gheleghen heeft/ men loopt van daer af naer de 7. Eylanden/ (diemen noemt Pulo Tio) op de ſelfde ſtrec-kinghe van n. o. ende n. o. ten n. aen/ weſende inde cours vijf mijlẽ: Pulo Tio zijn 7. Eylan-den onder groot ende cleyn/ ligghen verſchey-den van den anderen ſonder eenighe geboom-ten: Van hier voortaen ſo ſtreckt de cuſte n. o. ende n. o. ten n. aen / tot die Enſeada dos La-droins, (dat is den inwijck vande Roovers.) Van Pulo Taio 7. mijlen voortaen is gelegen een Riffe/ welcke vijf ofte ſes mijlen vant lant af t'Zeewaer in ſteeckt / ende men heeft aen-de ooſtzijde daer van/ te wetẽ een half mijl af 4. vadem blacke ſant-grondt / ende een mijl weeghs daer van af voortaen/ is gelegen een groote Revier daer veel Schepen haer vaert maken en in loopen: Wat van deſe Revier af/ voorder aen/ leydt een ander Revier daer ick ſelver in geweeſt hebbe/ den welcken een goet beſchutſel heeft tegẽs de Monſon van China, ende is met een zuydelijck wint onderckt/ oock mede ſo loopender ſtercke ſtroomẽ: d'incom-ſte daer van is dicht aende ooſtzijde lãgs een punt lants heen/ iſſer ſuyver ende ſchoon deſe punt landts om weſende/ ſult loopen tot dat ghy cõt by een zant Bay/ alwaer ghy terſtõt ſult ſettẽ: want binnẽ in iſt ondiep eñ drooch/ aende cuſte van tuſſchen deſe twee Revieren/ zijn gheleghen twee ofte drie Eylanden dicht aen't landt/ van deſe tweede Revier 6. mijlen voortaen leyt de Enſeada dos Ladroins, (wel-ke ſeer groot is/ heeft aende w. z. w. zijde van de mont etlijcke Steen clippen liggen/ waer van een Riffe af ſteert/ ſtreckende t'Zeewaert in/ daer een vande Portugeſen ſchepen op ge-weeſt is/ vande voorſchreven tweede Revier af tot deſen inwijck toe/ ſo heeftmẽ tot op een half mijl aende cuſte / ſeven ende acht vadem diepten ſuyvere gront: t'Landt van deſen in-wijck/ te weten vande ooſt noordtooſt zijde/ heeft een ſeer hoogen hoeck ofte punt landts: deſen hoeck omloopende tot op een half mijl langes t'lant heen (is het ondiep/ doch mod-der grondt) ſoo looptmen naer de Haven van Comhay, (waer van deſe Cuſte ghenaẽt wort de Cuſte van Comhay,) alwaer de ſchepen van Sion ofte Sian plaghen te comen/ is van gelijcken een inwijc die ſeer groot is/ hebben-de een ander punt ofte eynde van hooch lant/ t'welcke ſtreckt noorden ende zuyden: Recht teghens over deſe Haven/ te weten zuyden aẽ is gheleghen het Eylandt van Sanchaon on-trent vijf ofte ſes mijlen daer van af/ ende is vande bovengheroerde punt vande Enſeada dos Ladroins ofte inwijck vande Roovers af 7. mijlen/ op de ſtreckinge van zuydtooſt: Dit Eylandt Sanchoan is groot ende hooch van veel geberghtẽ/ onder welcke ſtaet eenẽ crom-men Bergh met hooghe Heuvelen boven op/ makende de ghelijckenis vande knokels van de vingeren/ van een beſlotẽ hant ofte vuyſt/ t'welcke een ſeeckere ende ſeer goede kenteyc-ken is: dit Eylandt heeft veel geboomten eñ groote inwijcken ofte Bayen/ alwaer mẽ eer-tijts plach te handelen/ tuſſchen dit Eylandt ende t'vaſte landt ligghen noch vier ofte vijf andere groote ende hooghe Eylanden/ ſonder eenighe wildernisse ofte gheboomten/ liggen op de ſelfde ſtreckinghe ende reghel van't va-ſte landt ende t'Eylandt Sanchoan, in voegen dat Sanchoan den uyterſten hoeck ofte eynde maeckt/ ende ſtreckt van daer naer't landt toe/ noordtweſt ende zuydtooſt/ ſo dat het vã verre altemael een lant ſchijnt te weſen: Dit zijn d'eerſte Eylanden van Canton, welcke liggen op 21 ⅓. graden: Van hier af voortaen naer Lamon toe/ ſo looptmen buyten d'Eylanden heen ooſt n. ooſt aen/ men heeft van Sanchoan af naer't landt toe drie Cannalen ofte Door-ganghen die deſe Eylanden maken/ door alle welcke men met ſchepen paſſeren mach t'be-ſte Cannael is langhes t'Eylandt Sanchoan heen/ (t'welcke t'uyterſte van te Zeewaert is) van 6. ende 7. vadem diepten / heeft inde in-comſte van dië (aen't ſelfde Eylandt) een Ey-landeken ligghen met wildernisſe bewaſſen/ ende vande zijde van't noordtweſten ligghen twee groote eñ hooge Eylanden/ die de mont ofte incomſte maken/ men heeft int incomen langhes de ſtrant heen/ ſommige cleyne Ey-landekens ende Rudſen ligghen / voorby die voorſchrevẽ twee Eylandẽ naer't landt toe/ is

De noordtooſt zy van Aynon leyt op 19. een derdendeel graden.

Courſẽ van Aynon tot Pulo Gomtoe.

De 7. Eylanden Pulo Tio haer beſchrijvinghe.

Enſeada dos Ladroins.

7. mijlẽ van Pulo Tio eẽ Riffe die 7. mijlen vant lant leyt.

Beſchrijvinge van 2. Revieren.

Plaets van de incomſte vande revieren/ ende van cẽ Bay.

Drie Eylandekens.

Ghedaente van Enſeada dos Ladroins. Eenige ſteen clippen met een Rif.

Diepte tuſſchen de Revier ende de Inwijck.

Gelegentheyt vande Have van Cõhay.

Plaets van t'Eylandt Sanchoan.

Ghedaentẽ vant Eylant Sanchoan.

Kenteycken van dit Eylandt.

Ontrẽt Sanchoan noch 5. groote eñ hooghe Eylanden.

Ghedaente van alle de Eylanden te ſamen.

D'Eerſte Eylanden van Canton liggen op 21. eñ derdendeel graden.

Courſẽ van hier/ nae Lamon.

Beſchrijvinge van 3. Canalẽ eñ verſcheydẽ Eylanden.

ghele ghen

ghelegen een ander Eylant/ maeckende een
ander mont ofte incomste van tusschen dit
eñ die twee voorschreven Eylanden: Van dit
Eylandt naert landt toe so is de derde mont
ofte incomste: door dese twee incomstẽ passe-
ren de groote schepen mettet ghety vant wa-
ter/ is altemael van weecke modder gront.

Door wat inõ ofte Canael de groote schepen passeren.

Om t'Eylandt van Sanchoan wel te ken-
nen/ behalven die voorschrevẽ teyckens/ ofte
om te weten oft dese Eylandẽ achter of voor
uyt ligghen/ so sult dese achtinghe hebben/ te
weten/ als dat Sanchoan eenẽ uyterstẽ hoeck
maeckt/ ende datmen van daer af naert lant
toe noordtwest eñ z. o. aenloopt/ eñ van daer
voortaẽ o.n.o. eñ w.z.w. merckt de custe met
het Compas/ so sult ghy terstont comẽ te we-
ten of ghy voorwaerts of achter zijt/ ende so
ghy so verre t'Zeewaert zijt/ dat ghy siet dat
d'eene Custe is streckende o.n.o. ende d'ander
n.w. so zijt ghy daer recht teghens over/ met
dese merckinghe heb ick het altoos comen te
verkennen: want ick ben d'eerste gheweest diet
afghemerckt heeft/ ende die't altans weten/
hebbent van my gheleert.

Kenteycken van Sanchoan eñ d'ander Eylanden.

Middel om te weten oft men voor of achter de eylanden is.

Teycken als mẽ recht tegens over de eylanden is.

Keerende weder tot Pulo Caton, tot die
vaert vã daer af naer China toe/ t'welcke sal
wesen op dese maniere/ te weten: sulter twee
ofte drie mijlen ten hoochsten t'Zeewaert af
passeren/ om reden als voorẽ verhaelt is/ daer
voorby wesende/ soo loopt n. n. w. ofte n. w.
aen/ tot dat ghy tusschen t'Eylandt ende t'va-
ste lant een open crijght/ ende alst u begint te
openen/ soo loopt terstont ter halver streeck
vant n.n.o. aen/ naer den hoeck vant Eylant
Aynon toe/ ende passerende tusschẽ t'Eylant
Pulo Caton ende t'vaste landt / sult de selfde
cours aengaẽ/ om dieswille dat de stroomen
in dese Monson naer den inwijck van Cau-
chinchina toe loopen / op dese cours sult Ay-
non comen te sien/ te weten daer 7. ofte 8. mij-
len t'Zeewaert van af wesende/ eñ t'mach wel
ghebeuren dat so ghy quaemt inde conjunctie
van een sprinckvloet/ ofte met slappe windẽ/
dat ghy meerder naer binnen gedrevẽ wort:
als ghy't landt ghewaer wordt/ so peylt het
terstont mettet Compas/ eñ so de custe strec-
kende waer o.n. oost/ so loopt terstont op de
selfde cours aen/ tot dat ghy't nae u gissinge
voorby zijt/ ende so u de custe streckẽde waer
n.o. ende n. o. ten n. ghelijck alst Eylandt ge-
legen is/ so loopt also heen tot dat ghy't lant
wel eñ bescheydelijcken sien moecht/ daer vijf
ofte ses mijlen van wesende/ ende so ghy van
hier af begeerde te seylen naer Sanchoan toe/
so loopt opde selfde cours vã ter halver streec
van n.n.o. aen/ waer, mede sult comen te sien
Pulo Tio, soo ghy u vont vier ofte vijf mijlen
daer van af t'Zeewaert in/ so loopt n. o. ende
n.o. ten n. aen/ ende so ghy daer maer 2. mij-
len af waert/ so doet uwẽ cours van ter hal-
ver streeck/ van tusschen n. o. ende n.o. ten n.
Op dese cours sult op het Eylandt van San-
choan aen comen/ ende sult comen te sien het
Eylandekẽ Do Mandorijn genaemt/ (t'welc-
ke een cleyn/ ront/ ende hoogh Eylandekẽ is/
ende is gelegen vijf ofte ses mijlen vande Ey-
landen af/ ende begeerende te wesen inde Ha-
ven van Macau, so loopt n. o. ende n. o. ten n.
aen/ loopende t'Zeewaert van Sanchoan vijf
ofte ses mijlen af: als ghy op 15. ofte 20. mij-
len naer by d'Eylanden comt/ soo sult ghy de
grontvan modder vindẽ op 25. vadem diep-
ten/ als ghy d'Eylandẽ comt te siẽ/ (op u hoe-
de wesende als voren ghewaerschout is) soo

Cours van Pulo Caton nae China.

Waer dat de stroomen eñ Monson toe loopen.

Cours om Aynon te siẽ

Ghelegentheyt vant Eylant Aynon.

Cours om na Sanchoã te loopen.

Plaets/ ghedaente/ ende beschrijvinge vant Eylandeken Do Mandorijn.

Cours omme de havẽ van Macau te loopen.

Waerschouwinge voor de Eylandẽ.

sulter by genaken/ eñ daer langhes heen loo-
pen tot op een mijl naer/ men heeft van San-
choan tot Macau toe 18. mijlẽ/ ende daer zijn
vijf Canalen ofte doorgangẽ/ te weten/ t'eer-
ste is van tusschen Sanchoan ende t'Eylandt
van Vasco de Faria, van vijf mijlẽ breet: Dit
Eylandt van Vasco de Faria is wat meerder
naer't landt toe ghelegen als Sanchoan , eñ
heeft eenen hooghen spitsighen bergh/ eñ van
de zijde vande Zee heeftet eenen hoogen ron-
den heuvel/ wesende tusschẽ dien eñ den bergh
seer leegh lant/ so dat het hem van verre ver-
toont als twee Eylanden/ ende alsmen daer
dicht by comt/ datmen t'lege landt begint te
ontdecken/ maeckt het een vertooninge ghe-
lijck een Cameel/ heeft een cleyn stuck weegs
t'Zeewaert daer van af/ twee ofte drie Eylã-
dekens ligghen/ dit Eylandt is ghelegen n.
ende z. met Sanchoan , een mijl daer van af
leyt een cleyn langhwerpent Eylant/ sonder
eenighe wildernisse/ t'welcke int geheel eenen
crommen opgaende rugghe maeckt/ gaende
weder al dalende aende eynden af/ dit Eylant
wort ghenaemt Pulo Baby , door by dit Ey-
landt/ te weten/ lancx t'landt van Sanchoan
heen/ leyt een Clippe een weynich boven wa-
ter uytkijckende: Stelle alhier alle dese merc-
ken eñ teyckenen van dit Canael/ om datmẽ
te beter soude moghen kennen/ ende diet van
doen is daer door te loopen / mach het vrye-
lijcken doen/ eñ gepasseert wesende d'Eylan-
dekens van't Eylandt van Vasco de Faria,
d'eerste dienmen van langhes d'Eylandẽ heen
siet ligghen/ is inde vierde mont ofte incom-
ste/ welcke hem niet opent/ om dieswille dat
het een Eylant doort ander steeckt. Vier of-
te vijf mijlen voortaen liggen andere Eylan-
dekens langhes t'Eylandt (dat u sal blijven
aende west zuydtwest zijde) heen/ altemael op
een ry/ ende schijnẽ van verre d'een door dan-
der te steken: maer alsmen daer recht tegens
over comt/ so liggense als gheseyt is/ zijn on-
der groot ende cleyn vijf ofte ses int ghetal:
Van dese Eylandekens af/ ontrent twee mij-
len weeghs oost noordtoost aen/ zijn ghelegen
twee Eylandẽ dicht by den anderẽ/ strecken-
de n. ende z. Voorby dese heeftmen daer noch
andere op de reghel naer t'landt toe/ strecken-
de altesamen op de selfde streeck heẽ. In d'in-
comste dicht by dese twee eerste Eylanden/ is
ghelegen een groot/ hooch ende ront Eylan-
deken: Tusschen de voorsz. reghel Eylanden/
ende d'Eylandekens boven verhaelt/ maeckt
het een groot gat ofte open/ door't welcke mẽ
den naesten wegh naer Macau toe heeft.

Tot meerder kennisse van dien/ so heeftmẽ
drie ofte vier mijlen (o. n. o. voortaen) drie
Eylanden verscheydẽ van den anderẽ liggẽ/
de welcke van't landt af op een reghel t'Zee-
waert in stekẽ/ so datse veel meer uytwaerts
aen liggen/ als alle d'ander daer langes heen
comt/ in voegen datse dwers teghens u over
blijven. Keerende weder op de mont ofte in-
comste van Macau, alsmen daer by comt/ ende
daer begint in te loopẽ/ (so ist altemael open
sonder eenich Eylant om te loopen) seylende
also recht naert vaste landt toe/ t'welcke van
daer af acht mijlen weegs noordẽ aen is/ al-
waer de mont ofte t'gat gelegen is daermen
naer Canton toe loopt/ vã de Portugesen ge-
naemt As Orelhas de Lebre, (dat is der Ha-
sen ooren.) In dese mont heeftmen 8.9. ende
10. vadem diepten/ eñ so men daer comt met
die ebbe van een sprinckvloet/ so loopender de
stroomen

Sanchoan leyt vã Macau 18. mijl. Vijf Canalen by Macau. t'Eerste Canael [illegible] wordt. t'Eylandt Vasco de Faria gedaente.

Ghedaente/ gelegentheyt eñ beschrijvinghe van Pulo Baby. Lancx t'lant van Sanchoan een Clippe een weynich boven water.

Oorsake waeromme de vierde mondt niet open vertoont. Beschrijvinge van verscheyden Eylanden.

Twee Eylanden.

Beschrijvinghe van den naesten wegh na Macau.

Gelegentheyt van 3. Eylanden.

Gedaente als men by de mont van Macau comt.

Plaets van de mont [illegible]

De mont van Cãton wort genaemt As Orelhas de Lebre.

stroomen ende t'water so sterck en gheweldich af/ datter gheen wint toe mach helpen om teghens op te comen/ waerom goet is aldaer te anckeren met opstaende seylen / tot datment kennelijcken siet vloeyen/ loopende langs die reghel Eylanden (die aende oostzijde liggen) heen naer binnen toe/ alwaer d'incomste langes heen loopt/ u wachtende van een Clippe ghelegen dicht by dese Eylanden boven water/ daer tZeewaert van af loopende : want men tusschen dien ende d'Eylanden met geen schepē en passeert: Oock mede so sal u een ander Clippe blijvē aende zijde vant westē/ wesende ter halver weghen/ ende comende recht voor u uyt te sien een cleyn ende leegh Eylāt/ gheleghen op de selfde reghel Eylanden vant oostē daer ghy by heen loopt/ so weet dat ghy zijt byde mont ofte doorganck van't tweede Cannael/ dat naer Macau toe loopt/ dese incomste streckt oost eñ west/ ende mach wesen vā een mijl int breede / sult op dat cleyn Eylandeken aen loopen/ dat latende aende noort zijde / nemende uwen cours tusschen dit Eylandeken ende d'ander Eylanden in nae binnen toe/ houdende altoos t'Eylandekē aldernaest/ al waer u de diepte sal beginnen te minderen/ ende dan noch veel meer als ghy't Eylandekē gepasseert zijt: want heb er een bancke van 28. spannen waters/ van weecke modder gront: Tlandt vande zuydtzijde van dit Cannael zijn 4. ofte 5. Eylanden/ dicht by den anderen gheleghen/ welcke strecken oost ende west/ hebbende aende noordtzijde een groot eñ seer hoogh Eylant (welcke streckt tot die haven daer der Portugesen habitatie ende ghemeente is) heeft eenen Inwijck ofte Bay/ n. in streckende: In de incomste van desen havē is gheleghen een groot ende hooch Eylandeken/ te weten/ dicht by't Eylandt vant noorden/ tusschen twelcke eñ t'Eylandt ist drooch ende ondiep/ ende aleer men met dit Eylandt over een comt/ soo heeftmen aende zijde vant noorder Eylandt / een Clippe onder t'water ligghen/ te weten/ tZeewaert naert midden vant Cannael toe/ daerom sult u van dit lant vant noordē af houdē/ en wat meerder naert zuyen genakende. So wanneer ghy der Portugesen Stede ende Woonplaetsen begint te ontdecken/ met die haven daer de schepen geanckert liggen/ so sult op die oosterhoeck van d'incomste van dese havē aen loopen/ u daer dicht by heen houdende naer binnē toe/ sulter $4\frac{1}{2}$. ende 5. vadem diepten vinden/ u wachtende vāde westzijde: wāt zijn daer over al bancken ende sanden / ende langhes de punt heen heeftmen modder gront: Dese punt ofte hoec is een hoogh landt / ende van daer af binnewaerts aen/ een scheut van een stuck grof geschuts verre/ leyt een ander punt van sant/ eñ van het leeghe landt loopt een bancke af (van 18. spannen waters) streckende dwers over naer d'ander zijde toe/ tot so verre als deerste huysen staen/ ende aleer men daer by comt/ so heeftmen int midden vande Revier een Riffe ligghen/ daerom sult het landt vande oostzijde houden/ daer by heen loopende tot datmēt anckert/ is een seer goede modder gront van $4\frac{1}{2}$. vadem diepten.

Waerschouwinghe van een Clip.
Plaets van de selve.
Teycken als men by de mont van't tweede Cannael is.
Course tusschen de Eylandekens door.
Een Banck van 28. spannen waters.
Ande zuydzijde vant lant 4. of 5. Eylandekens.
Ghedaente vande havē daer de Portugesen hare habitatie hebben.
Coursen om inde haven te loopen.
Diepte der Rivier.
Een Banck vant leeghe lant van 18. spannen.
Waerschouwinge voor een Rif die midden inde Revier leyt.

Dat 21. Capittel.

Die Navigatie ende Coursen van uytet Coninckrijck van Sion naer China toe, met die gheleghentheyt van dien.

SChepdende uyt de haven ofte Revier vande stadt Sion ofte Sian, sult uwen cours stellen naer de wester custe toe/ daer by comende sult u wachten van een Riffe/ gheleghen aende noordtzijde vande haven ghenaemt Bancosea, twee mijlē vant landt af/ tusschen welcke ende t'lant heeftmē een Canael van 4. vadem diepten: niet tegenstaende sulter buyten om passerē/ so verre als ghy daer boven cont comen: Dese haven van Bancosea leyt met de haven van Sion noordoost ende z.w. ende heeft wat van n. o. ten o. ende z.w. ten w. By de Custe wesende sult uwen wegh daer langhes heen nemen: want hebter over al suyvere gront/ alsmen de voorschreven Riffe ghepasseert is/ so is dese Custe aenden oever vande Zee van een leegh landt/ hebbende binnen in cleyne heuvelen streckt n. ende z. Vier mijlē weeghs voor by Bancosea zuyden aen/ maectet leege landt een punt ofte uytstekenden hoeck / gheleghen op $14\frac{1}{2}$. graden/ van daer af voortaen sult een grof ende dick landt sien / twelcke tZeewaert in schijnt te steken/ aleer men hier by comt so heeftmen een Revier/ diemen noemt Chaō, aen welcker mont staen etlijcke boomen die hen verthoonen als Palmboomen: Comende by't voorschreven lant/ so sult noch een ander dick grof landt comen te sien/ twelcke inde vertoonighe schijnt oost en west/ te landewaerts in te strecken/ hebbende veel scherpe Rootsen/ alhier maeckt het landt eenen hoeck ofte eyndt/ welcke int ghemeen ghenaemt wort de punt van Cuy, tot hier toe so streckt het lant naer't zuydtoosten toe/ ende van daer voortaen soo loopt de Custe zuydtwest aen: Dese punt van Cuy leyt op de hoochte van $12\frac{2}{3}$. graden/ tusschen dese punt ende het voorschreven grove dicke landt/ dat u achter blijft/ te weten/ een mijl vant landt af / sult 11. ende 12. vadem diepten vinden/ van schoone gront.

Als ghy dese punt van Cuy voorby ofte daer ontrent zijt/ so sult terstont uwen cours doen z. z.o. aen/ tot op 25. mijlē daer van af/ doende alsdan uwen cours z. o. ende z. b. ten z. aen / waer mede sult comen te sien een Eylandt / het welcke hem van verre vertoonende is als drie Eylanden/ is langhwerpich eñ vlack/ vol gheboomten/ ghelegen op 10. graden ruym/ sal u blijvē aende zijde vant oostē/ op alle desen wegh sult u wachten van te lywaert te vervallen.

By dit voorschreven Eylant wesende/ sult zuydtoost aen loopen/ ende liever de loef vant zuyden houdende/ als naert westē te vervallen/ om oorsake vande scherpe winden diemē hier ghemeelijcken heeft/ op dese cours sult noch een ander Eylandt comen te sien/ t'welcke grooter is als d'eerste/ street oost eñ west/ is van een dick vlack landt boven op/ wesende de wester punt van dien/ een groven dickē hoec/ te weten aende Zeekant steyl af gebict/ ende naert oosten gatet al dalende af naer een swartachtigh landt toe/ t'welcke een dichte ende dicke wildernisse schijnt te wesē/ leyt op $9\frac{1}{2}$. graden ruym.

Dit Eylant looptmē mettet Eylande Pulo VVy zuydoost eñ noordwest/ sulter op dese streeck naer toe loopen/ is inde cours 25. mijlen/ Pulo vvy zijn twee Eylanden / waer van t'grootste streckende is noorden ende zuyden/ hebbende eenen hooghen heuvel aende zuydtzijde / eñ vande n. zijde twee leghe heuvelen/ met een dal int middē/ dit is de vertooninghe vandē

Een Riffe aende n. zy vande havē van Bancosea.
Eē Cannael van vier vadem dieptē.
Ghelegentheyt inde haven van Bancosea/ met de haven van Sion.
Ghedaente vande Cust voor by de haven.
Een punt op 14. eñ vierendeel gradē.
Plaets van de Revier Chaon/ met de gedaente.
Een dic grof lant met veel scherpe Rootsen.
De punt vā Cuy leyt op 12. tweeder dedeel gradē.
Dieptē tusschen Cuy ende t'groote landt.
Coursē van Cuy tot een Eylant dat op 10. gradē leyt.
Beschryvinge van een Eylant beyde van ghedaente ende gelegentheyt.
Leyt op 9. eñ half gradē.
Cours nae t'Eylandt Pulo Wy.
Beschryvinge van Pulo Wy.
Ghedaente vande zuydtzijde van Pulo Wy.

vande westzijde:maer vande zijde van't zuyden/ schijntet altemael hooch ẽn ront te wesen/hebbende een cleyne dal int midden/ makẽde twee Kotsen/ int schijnsel vã twee mannen/ t'ander ende t'cleynste Eylant is ghelegen aende zuydeoost zijde/wat verscheyden daer van af/ makende een Cannael tusschen beyden/daermen wel door passerẽ mach:wãt is schoone gront: Dit cleyn Eylant heeft aẽ de zijde vant zuydoosten)een Eylandekẽ van Steen clippen liggen/ waer van een Kiffe vã steenen af loopt/daermen hem alleenlickẽ vã moet wachtẽ: want alle d'ander plaetsen zijn schoon/ hebbende de diepten van 12. vadem dicht by't Eylant/ende in't grootste Eylant/ te wetẽ aende zuydwest zijde/heeftmẽ versch water met eẽ sant Bay:als ghy naer dit Eylandt toe loopt/ so sult ghy (daer ontrent comende) 14. vadem diepten vinden/met harde gront/ende so ghy modder gront vint/ so zijt ghy aende zijde van't landt.

Eẽ Cannael tusschẽ beyde de Eylanden.

Een steenen Eylant met een Kiffe.

Dieptẽ ende gront ontrẽt dit Eylant.

Van Pulo VVy tot het vaste lant vã Camboja zijn 7. mijlen / dese Custe van Camboja is van legh landt vol geboomten/ende daer lanct heen is het banckachtich van modder gront/streckt n. w. ende z. o. tot eenen hoeck toe/welcke leyt met Pulo VVy n.n.o. ende w. z. w. streckende van ghelijcken op de selfde cours vande voorschreven hoeck af/tot de haven van Camboja toe/ die daer 12. mijlẽ van daen leyt: Dese Haven wordt ghenaemt Dor Malyos, (dat is vande Malaquiters ofte die van Malacca) gheleghen recht teghens over Pulo Condor, t'welcke leyt met dese Haven ofte Revier n. w. ende z. o. ende n. w. ten n. ẽn z. o. ten z. Van Pulo VVy noordoostwaert aen/is gheleghen aende Custe een seer groote Revier/welcke heeft drie vadem diepten inde Haven/te weten/aende zijde sant gront/ ende int midden modder: De Chynen die van Sian naer China varen/ passeren aende noordtzijde van Pulo VVy, ẽn alsser recht niet over een comen/ so loopense oost aen/ om te gaen verkennen den bovengenoemden hoeck/ loopende op de selfde cours naer Pulo Condor toe/t'welcke sy comen te sien aende noordtzijde/als ghy met dese Cabo ofte hoeck over een zijt/so sult ghy 10. vadẽ diepten hebben modder gront/ ende wat voorder aen 13. vadem sant gront/ende sult van dese 13. vadem niet legher naer landt loopen / hout liever de 14. vadem/want is sekerder:wacht u wel vande twee Eylandekens/ die 6. mijlen van Pulo Condor af liggen/welcke u sullen blijven aen de zijde vant zuydẽ:sult recht voor u upt hebben de noorder punt vant Eylant Pulo Condor, ghelegen op de hoochte van 8⅓. graden/ ẽn men loopt het met Pulo vvy oost ẽn west/ ende heeft wat van oost ten zuyden ẽn w. ten n. So ghy quaẽt te sien Pulo vvy aende zuydzijde/te wetẽ/dat het u aẽde noordzijde blijft/ so sulter tot op eẽ mijl ofte half mijl nae voorby loopen/u altoos wachtende vande boven genoemde Kiffe/vande Eylandekens/ uwen cours nemende oost aen/ naer Pulo Condor toe/ met goet opsicht vande Eylandekens: t'Eylandt daer ghy op aen sult comen aende zuyder punt (passerende aende zuydzijde van Pulo vvy tot op drie mijlen naer) sulter vindẽ tot op 16. vadem diepten/ ende doende uwen cours nae Pulo Condor toe/ op dese voorseyde diepte/so sult ghy comẽ te passerẽ tot op eẽ half mijl aende zuydtzijde / vande Eylandekens die 6. mijlẽ van Pulo Condor af liggen/

Ghedaente vande Custe van Cãboja.

Plaets van de Haven Dor Malyos.

Aende noort oost zy van Pulo Wy een groote Revier. Gront ende diepten der selver.

Waerschouwinge van de Eylandẽ die 6. mijlen van Pulo Condor liggen.

t'Noorder punt van Pulo Condor leyt op 8. twee derden deel graden.

Diepten ontrent d'Eylandẽ 3. mijlen van Pulo Wy.

neemt liever (tot meerder sekerheyt) de diepte van 17. vadem schaers/waer mede sult comẽ aende zuydtzijde van Pulo Condor, op 3. ofte ten hoochsten 4. mijlen nae/ als ghy't gesicht vande Eylandekens hebt/so moecht ghy nae Pulo Condor toe loopen/ naer uwen wil/ latende d'Eylandekens aende noordtzijde.

Soo ghy passeerde aende zuydtzijde van Pulo Condor, om naert vaste landt te loopẽ/ (te weten aende Custe van Champa) so loopt n.n.o. ende n.o. ten n. aen / op welcke cours sult de Custe comen te sien/om te schouwẽ de droochten daer hem Matheus de Brito op verloor/welcke zijn gheleghen 4. mijlen vant landt af/ somen langhs t'landt heen loopt op de 13. vadẽ diepten/so salmen op dese droochten aen comen: maer alsmen dese droochten gepasseert is/ so is alle de reste langhs de custe van Champa heen/schoon en suyver/in dese contreye wesende/sult uwen wegh ẽn cours nemen/ ghelijck als wy inde discriptie (inde Navigatie van Malacca naer Chinen) hier voren verclaert hebben. Die voorsz. droochte gheleghen aende Custe van Champa, loopt men met Pulo Condor noorden ende zuyden/ ende n. ten o. ende z. ten westen/ende wat van ter halver streeck/etc.

Dat 22. Capittel.

De Navigatie ende Coursen van't Eylant Pulo Condor af, tot de Haven van Sian toe.

Van Pulo Condor tot Pulo vvy zijn ontrent 20. mijlen ruym/ liggen van den anderẽ oost ende west/ ende heeft wat van oost ten noorden/ ende west ten zuyden/om nu te loopen naer Pulo vvy, so doet uwen cours recht west aen/sonder te rekenen eenich afslach vant wraken vant Cõpas/ ende comende wat meer als ter halver weghen/ sult een bancke vinden van modder gront van 8. ende 9. vadem diepten/ẽn siende noordwaerts aen van achteren opt schip af/ sult de boomen (op't landt vande Custe van Camboja) moghen sien staen/t'welcke een seer legh landt is: Dese voorseyde bancke gepasseert zijnde/so en salt niet langhe dueren/ ofte ghy sult Pulo vvy recht voor upt comẽ te siẽ/ ende so haest als ghy't int gesicht crijght/sulter aende noordtzijde op aen loopen.

Sult weten dat dit lant van Camboja eenen hoeck maect/ van welcke de voorschrevẽ bancke af comt loopen: Van desen hoeck af naer de Haven van Sian toe/ looptmen lanct de Custe n.n. west aen/by de welcke men veel Eylanden heeft liggen/ te weten daer langes heen/ streckende tot op 12. ende 12½. graden: In dese contreye zijn de meeste ende grootste Eylanden by een gheleghen/ẽn maken alhier eenen hoeck: want het landt eenen inwijck heeft ghenaemt A Enseada de Lian, welcke een goet stuc weeghs innewaerts aen loopt/ ende is gelegen op 12⅓. graden: Dese noorder punt vant landt vande mont van desen Inwijck leyt op 12⅔. graden/ t'Landt van dese voorseyde punt/ te weten dat innewaerts o. n.o. aen streckt / heeft veel gheboomten met een sant strant: Van dese punct af t'Zeewaert in/zijn gelegẽ twee hooge ẽn ronde Eylandẽ/ sonder eenige geboomtẽ/mẽ en mach tusschẽ t'eerste Eylandt ende het landt niet passeren: want het Cannael ofte die passagie is tusschẽ t'eerste ende tweede/(ofte om beter te verstaẽ) tusschen

tusschen beyden door/ is ẽ smal Canael/ doch seer diep/ van 60. vadem/ ende daer loopt een stercke stroom door. Op de hoochte van dese voorsz. punt van desen Inwijck/ luttel min ofte meer/ te weten/ een half mijl van't landt vande binnen zijde af/ is gelegen een seer langhe Clippe/ streckende gelijck als het landt/ welck men met leegh water sien mach. Men loopt van dese voorsz. punt af nae de Haven van Syan toe/ noorden ende zuyden langs het landt heen. De boven gheroerde Eylanden strecken tot op 10. mijlen nae vãde selfde Haven/ altesamen langhs het landt heen/ en zijn niet te groot/ noch en hebben gants geen gheboomtẽ noch versch water/ eñ men heeft daer langhs/ by heen/ tot op eenhalf mijl daer van af schoone gront/ en sulter niet dichter by comen/ noch u tusschen dien ende t'landt in steken: maer latense altesamen blijven aende oost zijde.

> Cours vant punt vandẽ Inwijck inde Haven van Syan.
>
> Gheleghentheyt vande Eylanden met de havẽ

Comende by Pulo VVy, tot dẽ 10. Februarij toe/ soo heeftmen daer veel ooste winden/ waer mede u de wester Custe tot een leegher wal blijft/ daerõ sult uwẽ wegh nemen aende oost zijde van de voorsz. Eylanden (die langs de Custe liggẽ) heen/ u altoos wachtẽde van daer tusschẽ in te loopen/ doende aldus uwen cours noordt noordwest aen/ daer langhs by heen/ als gesept is/ eñ comende aen't uyterste eynde van dien (twelck is op de hoochte van 12. graden ruym) sonder eenighe Eylanden meer te sien/ so weet voorseker dat ghy inden Inwijck van Lyon zijt: alhier wesende/ sult terstont n.w. ende n.w. ten n. aen loopen/ om van desen Inwijck te gheraken/ op dat u de stroomen niet nae binnen toe en drijven: Op dese streckinge sult ghy comen te sien de twee boven ghementioneerde Eylanden/ ghelegen aende noorder hoec vande voorsz. Inwijck/ ende is int overloopẽ 12. mijlen weeghs. Als ghy de Custe van d'ander zijde begint tẽ ontdecken/ te weten/ voorby den Inwijck noorden aen/ soo ligghender die Eylanden langhs heen/ als gesept is. De punt vandẽ Inwijck voorby wesende/ sult daer nae toe loopen/ eñ daer by comende / sult daer van buyten heen loopen/ tot ontrent een half mijl daer van af. Dese Eylanden voleynden tot op 10. mijlen eermen by de haven van Syan comt/ als vorẽ/ eñ die laetste vã dien zijn 4. ofte vijf cleyne eylanden/ ligghende d'een door d'ander langhs t'landt heen. Dese Eylanden en hebbẽ gants gheen gheboomten/ ende zijn van roodtachtige aerde. Comende aen't eynde van dese Eylanden/ so loopt nae't landt toe/ tot dat d'Eylanden recht zuyden van u blijven/ alsdan so neemt uwen cours recht noorden aen/ waer mede ghy sult comen te sien de Haven van Syan, welck is gheleghen van dese Eylanden af 10. mijlen weeghs.

> Wat windẽ by Pulo Wy in Febr. meest wayẽ.
>
> Vermaninghe voornen aen loopen sal/ etc.
>
> Het uyterste eynde van Pulo Wy/ leyt op 12. graden.
>
> Teyckẽ als men seker in den Inwijck van Lyō is.
>
> Custen voor by den Inwijck n.oen.
>
> Vier ofte vijf cleyne Eylanden.
>
> Ghedaente van dese Eylanden.
>
> De Haven van Syan leyt 10. mijlen van dese Eylanden.

Dese Haven van Syan is ghelegen aen een leegh lant vol van geboomtẽ/ en heeft gants gheen sant stranden: maer is altemael van weecke modder ende slijck/ ende heeft oock mede een bãcke van modder gront/ streckẽde derdehalf mijl zuyen aen: In't eerste opcomẽ van dese bancke/ so ist harde modder: Men en mach in dese Haven met gheen groot Schip comen/ dan met het ghety van een springhvloet/ ende al ist schoon datmen op't drooch van dese modder raeckt/ en is daerom niet periculeus: wãt moet doch evẽwel op drooch comen/ om met die ghetijden uyt ende in te varen. Vande voorsz. Eylanden comende nae de Haven van Syan toe/ in voeghen als ghesept is/ noordẽ aen seylende/ als sy u int zuyen blijven: wesende by nacht/ mochtet wel vry op de modder op't drooch aen setten: want sult u des morghens recht teghens de Haven over vinden/ soo dat ghyse bescheydelijcken ghenoech sien sult: want is een mont ofte incomste van een groote Revier/ sult daer al seylende over modder over al heen in loopen/ met de getijden ende suyelijcke winden/ die u ghenoech opwaerts aen sullen brenghen.

> Gheleghentheyt vande havẽ van Syan.
>
> Ghedaente vande grondt der revier.
>
> Een banck van modder gront die niet periculeus is.
>
> Cours vãde Eylandẽ na Syan toe.
>
> Vermaninge of men by nacht op de bãcc quam.
>
> Ghedaente vande Haven.

Dat 23. Capittel.

De Navigatie ende Coursen vande Haven van Camboja af, tot het Eylandt van Pulo Tymon ende die Pedra branqua toe.

SChepdẽde van de punt vande haven van Camboja af/ comende tot op een half mijl ofte daer ontrẽt t'Zeewaert in/ sult uwen cours nemen zuydwest aen/ waer mede ghy sult comen te sien twee cleyne Eylandekens/ ghelegen tusschen Pulo Condor ende Pulo VVy, sult daer een half mijl van af loopen / evenwel zuydtwest aen seylende/ sonder yet nae't zuyden te houden/ om oorsake vande stercke stroomen/ die nae het Eylandt van Bornon toe loopen/ ende so het sake waer dat de wint begonst te stillen/ ende dat ghy't begeerden te anckeren in het midden vande Golfo/ mochtet wel doen: want hebter gront op 38. ende 40. vadem diepten/ daerom en laet niet op de voorsz. streeck van het zuydtwesten aen te loopen: want met dese cours sult recht op Pulo Tymon aen comen. Het Eylandt Pulo Tymon is groot ende hoogh/ ende vol gheboomten: heeft seer goet versch water/ soo't u van doen waer/ moechtet daer ghenoech crijghen/ te weten/ recht teghens over een Eylandeken/ ghelegen in eenen Inwijck van't selfde Eylandt. Als ghy naer dit Eylandt Pulo Tymon toe loopt/ so sult ghy aenden hoeck vant noordtoosten sien een rondt Eylandt/ eñ begeerende tusschen dat ende t'Eylandt/ ofte tusschen dat ende het vaste landt te loopen/ moechtet wel doen: want moechter over al vryelicken passeren. Comende by Pulo Tymon, sult uwen cours zuyden/ ende wat na het z. ten w. aen setten nae Pulo Tynge toe/ het welcke een seer hooch ende ront Eylandt is/ in gelijckenisse van een Duyn/ ofte als ẽ hoop Corẽs/ heeft sommighe cleyne Eylandekens by hem liggen. Op dese selfde streec van z. eñ z. ten w. aen/ sult comen by de Pedra Branqua, ofte witte steen Clippe: Van hier af so begintmen de vaert nae de Straet vã Sincapura toe/ loopende ontrent drie ofte vier mijlẽ westwaert aen/ etc.

> Twee cleyne Eylandekẽs tusschẽ Pulo Condor eñ Pulo Wy.
>
> Waerschouwinge om eẽ half mijl van dese Eylanden te loopẽ.
>
> Oorsake waeromme diepte aende Golfo.
>
> Cours om recht op Pulo Tymon aen te comẽ.
>
> Ghedaente van Pulo Tymon.
>
> Cours van Pulo Tymõ nae Pulo Tynge.
>
> Ghedaente vant Eylant Pulo Tynge.
>
> Het begin vande straet van Sincapura.

Dat 24. Capittel.

De Navigatie ende Coursen van uyt de Haven van Macau in China, nae't Eylandt van Pulo Tymon, ende die Straet van Sincapura toe.

DIe uyt Macau schepdt nae de ander Custe toe/ die sal door het ooster gat uyt loopen/ soo de wint na het noordwesten loopt/ so niet/ daer en is niet aẽ bedreven: wãt moechtet gat van't zuydwestẽ door seylen/ t'welck eenen goedẽ uytganck is/

> Cours om de Clippe van Bethoor Vatmeida te schouwen

loopende vande punt van Varella af/ recht
naer het landt vande ander zijde van Macau
toe/ om te schouwen de Clippe van Belchior
Dalmeida, ende als ghy op een scheut van een
Roer nae aen d'ander zijde comt/ soo sult ghy
also langhs heen loopen tot een punt landts
Plaetse van de gelegentheyt van het Eylant Castro.
(welcke t'eynde is) toe/ alwaer gelegen is het
Eylandt van Castro: Van dese punt steeckt
die bãcke af/ om welcke oorsake sult het Ey-
landt van Castro naerder loopen/ als de punt
Plaetse daer de meeste ondiepten zijn.
landts/ om niet op drooch te raken: wãt men
heeft in dese contreye de meeste ondieptẽ aent
landt vande slincker handt/ eñ het diepste aen
de rechter handt: Men heeft op dese bancke
met het hooch water van een sprinck vloet
4½. vadem diepten buyten de banck wesende/
Waerschouwinge voor de Clippe.
sult nae het gat toe seylen/ loopende alsdan na
de punt vande bancke toe/ om niet te loopen
op de Clippe (diemen terstont sien mach: wãt
sult daer t'water op sien breken/) tot datse u
blijft aende rechter handt: Buyten t'gat van
desen uytganck wesende/ sult volgen de cour-
sen hier nae verclaert. Oock mede/ als ghy
scheypt vande Varella, (een Roer scheut daer
Het Eylant Do Bugio/ dats t'Eylant vande Meerkatt.
van af wesende/) so moecht ghy loopen nae't
Eylandt ghenaemt Do Bugio, (dat is vande
Meerkatte) en daer met over een comende/ so
loopter dicht by: want is eenen goedẽ wegh/
voor de noordewindẽ diemẽ daer heeft/ over-
midts datmen de winden aen d'ander zijde
Plaets van de Clippe.
scherp heeft. De voorsz. Clippe is ghelegen te
middeweghen van't Canael/ ghy moecht aen
dese zijde van't noorden langhs t'landt heen
loopen nae het Eylandt van Castro toe.

Cours uyt het Canael tot het ghesicht van Sanchoan.
Na dat ghy t'Canael ofte t'gat uyt zijt/ sult
uwen cours z. w. aen langs d'Eylandẽ heen
doen/ so't claer weer waer/ tot dat ghy comt
te sien het Eylant van Sanchoan, eñ als ghy't
siet daer op 8. mijlen nae/ t'Zewaert van we-
sende/ so hebt ghy een goede navigatie: want
ick doe dese cours altoos/ en vinder my wel
met. Seven ofte 8. mijlẽ t'Zeewaert van San-
choan wesende/ sult z. w. aen loopen/ te weten
twee etmalen lanck/ ofte tot dat ghy na u gis-
singhe 12. mijlen vanden uytersten hoeck ofte
t'eynde vande droochten af zijt/ alhier we-
sende sult alsdan z. w. aen gaen/ so veel als u
dunckt dat ghy van't uyterste eynde vande
droochten nae Pulo Caton toe binnewaerts
zijt doende alsdan weder de cours van z. z. w.
Ghelegentheyt vã d'Eylanden van Ieronimo Pretto.
aen/ eñ naet z. eñ z. ten w. op welcke cours sult
comẽ te sien d'Eylandẽ van Ieronimo Pretto,
welcke coursen ick aldus ghedaen hebbe met
goede ende voorspoedighe winden/ comende
altoos int gesichte van d'Eylanden van Ie-
ronimo Pretto, ende somtijdts daer buyten
Pulo Cambir.
heen nae Pulo Cambir toe/ ende quade wint
hebbende sonder noordẽ te wesen/ so salt hem
selven wel wijsen wat u te doen staet.

Diepten ontrent d'Eylanden van Ieronimo Pretto.
Als ghy dese Eylanden int gesichte crijcht
moechter wel by ghenaken so ghy wilt: want
hebt alhier over al suyvere ende schoone sant
gront van 15. vadem diepten. Van hier af
na Pulo Cambir toe/ loopt de Custe n. ende z.
Ghedaente van het Eylant Pulo Cambir.
eñ heeft wat van n. ten w. eñ z. ten o. Dit Ey-
landt Pulo Cambir is lanck eñ vlack/ heeft
vande zijde vande Zee/ sommige roode vlac-
ken/ wesende de wildernisse van dien effen eñ
gelijck. Recht tegens over de punt van dien/
De Revier van Pulo Cambir.
te weten naet noorden opt vaste landt/ is ge-
legen een Revier/ welcke is de selfde van Pulo
Cambir. So ghy alhier quaemt inde Monson
vande zuyde winden/ moecht hier wel ver-
singhe van water nemen/ want is goet. Sult
oock weten/ dat wesende 8. mijlẽ vant Eylant
Cours als men 8. mijl van Sanchoan is/ nae d'Eylanden van Ieronimo Pretto. [illegible]
Sanchoan t'Zeewaert/ moecht oock wel van
daer af uwe cours nemen altoos nae't z. z. w.
toe/ so sult van gelijckẽ d'Eylandẽ van Iero-
nimo Pretto comen te sien: maer moet wesen
met een Compas dat fix is. Advertere u noch
eens/ dat so wanneer ghy int gesicht vã Pulo
Cambir comt/ daer op 3. ofte 4. mijlen nae by
wesende/ so heeftmen daer sommighe Eylan-
dekens liggen/ ende een half mijl t'Zeewaert
Waerschouwinghe van sommighe cleyne Eylanden.
vande punt vant zuyen af/ liggẽ etlicke steen-
clippen boven t'water/ die hẽ vertoonen ghe-
lijck als Bocken hoornen/ ghy moecht wel
passeren tusschen alle d'Eylandekens eñ het
Eylandt door/ want is altemael schoon.

[illegible] te loopen. Ghedaente van Varella.
Van hier af nae de Verella toe/ looptmen
de Custe n. eñ z. eñ wat van n. ten w. eñ z. ten
o. is inde distantie 12. mijlen. Dese Varella is
eenen seer hoogẽ toorn/ staende op eenẽ hoeck
landts/ die van binnẽ t'landt uyt comt/ t'Zee-
waert in stekende. By dese Varella heeftmen
Een haven in Varella.
een Havẽ/ de welcke men niet sien en can/ als-
men daer van buyten af na toecomt/ om oor-
sake dat het een lant doort ander steeckt: Oock
Oorsake waerom men dese haven niet siet.
mede so heeftmẽ aen desen uytstekendẽ hoeck/
te weten/ vande zuydtzijde een wateringe vã
seer goet eñ versch water aen een sant strant.
Vande noordtzijde vanden selfden hoeck/ is
een ander plaets van versch water/ aen een
ander sandt strant: Het lant heeft alhier som-
Sommighe Clippen ende Eylanden sonder ancker gront.
mige Clippen eñ cleyne Eylandekens liggẽ/
eñ so wanneermen alhier comt water halen/
moet wesen met een goede conjunctie eñ tijt/
want men en heefter geen ancker gront/ dan
seer dicht by het landt/ t'beste is binnen inde
Bay te loopen: want is een goede Haven/ ick
Een goede haven met 14.15.16 vadem diepten.
hebber selver in geweest/ heeft goet beschutsel
voor n. ende z. winden/ met 14. 15. 16. vadem
diepten sandt gront/ ende so ghy begeert wat
naerder aent lant te comen/ sult daer 8. eñ 7.
vadem diepten vinden vã goede gront. Dese
De haven van Varella lept op 13. graden.
Haven vande Varella is ghelegen op 13. gra-
den. Op dese wech vande Varella, tot het Ey-
lant Pulo Sesir toe/ heeftmen sommighe Ey-
landekens/ liggende ontrent 9. ofte 10. mijlen
Sommighe Eylanden tusschen Varella ende Pulo Sesir.
vande Varella af. Vande punt vande Varella
tot dese Eylanden/ looptmen de Custe n. eñ z.
ende van dese Eylandekẽs na Pulo Sesir toe/
begintmen by het landt heen te loopen n. n.
o. ende z. z. w. aen. Dit Eylant Pulo Sesir van
Oorsake waerom dit Pulo Sesir heet. Noch een ander Pulo Sesir.
het landt genaemt/ om dat het aende Custe
lept: want daer is noch een ander vande selfde
naem t'Zeewaert in ghelegen/ is een clippich
Eylandt/ sonder eenige wildernisse/ hebbende
int midden van dien eenen spitsighen bergh
Ghedaente van het selve/ [illegible]
ghelijck een Varella, is een vlack Eylant van
gheelachtighe coleur van't Zee water. Om
Pulo Sesir te kennen/ daer op een mijl ofte 2.
Kenteeckenen van Pulo Sesir.
van wesende/ soo sult ghy aen het vaste landt
een scheursel ofte open sien/ is in dese contreye
goet op een paer mijlen na langhs t'lant heen
te loopen/ alwaer ghy sult op 7. vadem gront
Waerschouwinghe van Pulo Sesir niet t'Zeewaert in te loopen.
hebben van grof sant/ en wilt u van Pulo Se-
sir af niet t'Zeewaert in steken: want is eenen
quaden wegh/ om datmender maer 4. vadem
diepten (met steenighe grondt) heeft. Pulo Se-
Pulo Sesir lept op 10. een derdendeel graden.
sir van het landt/ lept op thien een derden-
deel graden/ ende de streckinghe vande Va-
rella tot Pulo Sesir toe/ is ontrent 50. mijlen
weeghs.

Cours van Pulo Sesir nae Pulo Condor.
Van Pulo Sesir nae Pulo Condor toe/ sult
uwen cours nemen z. z. w. ende z. w. ten z. aen
op 18. ende 20. vadem diepten/ waer mede
het Eylandt Pulo Condor sult comen te sien.

Adver-

Waerschouwinghe vande diwers cours van Pulo Sesir, etc.

Advertere u dat wāneer gy dese diwers wegh van Pulo Sesir nae Pulo Condor over loopt/ uwen cours te doē vande santpunt af z. z.w. aen/ sulter hebben 18. eñ 20. vadem diepten/ eñ so wanneer ghy 15. vadem vint/ so zijt ghy dicht bY de custe vā Cābaja, en sult Pulo Condor niet siē/ dā vāde zijde vant lant: maer om beters wille/ sult u altoos houdē op de 18. eñ 20. vadem/ boven de 20. vadem t'Zeewaert/ noch onder de 18. na het landt toe niet loopēde: Met dese cours sult recht op't aengesicht van Pulo Condor aē comen/ is een groot Eylandt/ hebbende veel Eylandekens rondtsom hem liggen/ eñ over al veel ancker gront/ van ghelijcken so heeft men daer versch water/ te weten/ aende w. zijde/ is gelegen op de hoochte van 8⅓. graden. Van Pulo Sesir tot Pulo Condor zijn 50. mijlen / ende van Pulo Condor tot Pulo Tymon, sult uwen cours doen zuydt zuydtwest aen op 30. ende 35. vadem diepten/ modder gront. Op dese cours ende diepten sult comen te sien een Eylandt/ gheleghen recht tegens over die sevē punten vāde Custe: Heeft dese vertooninghe/ te weten/ drie berghen/ welcke staen op de spatie van twee openen die't landt int midden heeft/ eñ aende zijde van't noordtwesten/ heeft een Clippigh Eylandeken. Van hier nae Pulo Tymon, sult uwen wegh nemen/ z. ende z. ten w. aen/ op de diepte van 28. eñ 30. vadem/ wesende vā d'een tot d'ander 115. mijlen/ sult altoos als geseyt is/ loopen nae het Eylandt vande seven punten (genaemt Pulo Tyngaron, z. z. w. aen/ om oorsake vande wateren eñ stroomen/ die naer Eylandt van Bornon toe loopē/ en wilt geensins vāde cours af wijckē/ tot dat ghy't comt te sien: want leyt van Pulo Tymon 20. mijlē. Dese cours is eē goede Navigatie. Advertere u wederom/ dat soo wanneer ghy zijt op den wegh van Pulo Condor naer Pulo Tymon toe / sult (tot middeweghen van het eene tot het ander) vinden de diepten van 25. vadem/ ende van ter halver wegen (nae Pulo Tymon) toe / sult hebben de diepten van 35. vadem. Pulo Tymon leyt op de hooghte van 2½. graden aende noordtzijde/ is een groot Eylandt/ hebbende ander Eylanden by hem ligghen/ heeft aende noordtzijde versch water/ te weten aen een sandt strant / daer de schepen (die van Sunda af comen / en naer China loopen) haer water comen halen.

Ghedaente ende hooghte van Pulo Condor.

Ghedaente van een Eylant liggende over de 7. punten.

Plaets van een Clippich Eylandeke.

t'Eylandt Tyngaron dat is t'Eylant by de 7. punten.

Vermaninghe ende waerschouwinge vande diepte tusschen Pulo Condor en Pulo Tymon.

Hooghte ende ghedaente van Pulo Tymon.

Comende in't ghesicht van Pulo Tymon, sult vande buyten zijde by heen loopen / tot voorby de zuyder punt langhs hē door t'Canael dat tusschen dese punt eñ een ander Eylandt door loopt/ welck Eylant u sal blijven ter Zeewaert: Soo haest als ghy in't Canael zijt/ so sult terstont aende zijde van't z. w. een ander seer hoogh Eylant sien: genaemt Pulo Tinge, alwaer ghy sult nae toe loopen/ tot op anderhalf ofte twee mijlē na: Alhier wesende sult uwē cours nemen (na de Pedra Branqua, ofte witte Clippe toe) zuyden aen/ op 18. ende 20. vadem diepten / altoos met het loot ende hant/ eñ so ghy op dese cours quaēt op minder gront/ so hout u te Zeewaert/ in voeghen dat ghy loopt op de 18. vadem/ ontrent vier mijlen verschepdē vande Custe/ om te schouwen de Riffe die vande punt ofte hoeck van Iantana af comt / daer de Eylandekens ligghen / die ghy terstont sult comen te sien/ alhier goede opsicht hebbende / dat ghy de Pedra Branqua niet voorby en loopt / als ghyse comt te sien/ sult ghy daer nae toe loopen/ die altoos houdende aende ly van u af/ want wesende met de vloet/ so loopender de stroomen gheweldich nae het Eylant van Binton toe/ waer mede de Pedra Branqua niet voorby en sout moghen comen: want dede my alhier/ dat ick het met twee anckers settē moest/ sult altoos (als geseyt is) met het loot inde handt loopen/ en so wāneer dat ghy vint 15. 16. vadem/ so zijt ghy aent eyndt vande Riffe/ ende mocht wel wesen dat ghy alsdan die Pedra Branqua noch niet en saecht. Comende op de 18. vadem/ so en loopt niet meer t'Zeewaert/ aldus heen loopende tot dat ghy binnen de Pedra Branqua zijt / loopende alsdan nae een punt landts toe/ die ghy sult sien aen't landt van Iantana, welck is het lant vande noordtzijde/ sulter by heen loopen/ tot dat ghy comt te sien sommighe roode doelen ofte heuvelen/ gheleghen aende Haven van Ior, aleer ghy by dese haven van Ior comt/ sulter u eē weynich van af houden/ u niet inde Haven stekende want heeft alhier een bancke liggē/ sult voorby de roode doelen wesende/ nae het landt toe loopen/ het welck een sant strant is/ daer alsdan langhs heen loopende / tot de mont ofte incomste vande straet van Sincapura toe/ goede opsicht hebbende/ dat soo haest als ghy de Pedra Branqua binnen zijt / nae het landt van Iantana toe loopt / sonder nae d'ander zijde te wijcken / want hebt daer seer quade grondt/ ende de wint soude u beletten over te comen. Soo ghy begeerden te loopen vande binnen zijde van't Eylandt Pulo Tymon, moechtet wel doen/ etc.

Plaets van t'Eylandt Pulo Tinge

Cours nae de Pedra Branqua.

Waerschouwinghe voor t'Rif van Iantana.

Vermaninghe om na de punt Pedra Branqua te loopen.

Plaets waer de stroomen na toe loopē

Kenteyckens alsmen aen't eynde vande Riffe is.

Cours nae't punt aent lant vā Iantana.

Vermaninghe vande haven ende t'Rif van Ior.

Waerschouwinghe tot de mont van Sincapura.

Dat 25. Capittel.

Deroute ofte de Navigatie ende Coursen van Malacca af nae Sunda toe, gheleghen in't Eylandt van Iava major, met alle die gheleghentheyt ende streckinghe van dien op't correckste verclaert ende aenghewesen.

Loopende van't groote Eylandt (gheleghen drie mijlen nae het zuydtoosten van Malacca) af / tot die Revier ghenaemt / Rio Fermoso, soo doet men de cours noordtwest ende zuydtoost / ende noordtwest ten westen ende zuydoost ten oosten/ ende zijn 13. mijlen / mocht op alle dese wegh (so ghy begeert) anckeren/ ende en hebter boven de 30. vadem diepten niet/ met suyvere modder gront: Dese voorseyde Rio Fermoso is ghelegen aende selfde Custe van Malacca, welcke heeft d'incomste aende z. o. zijde hooch landt / wesende vande zijde vant noordtwesten leegh landt / heeft inde Haven 6. 7. vadem diepten / int incomen van dien sult ghenaken de zijde van't zuydtoosten / u wachtende vande noordwest zijde: want zijn daer ondiepten.

Cours vant Eylandt 3. mijlen van Malacca na Rio Fermoso.

Streckinghe der selver.

Gheleghentheyt van Rio Fermoso/ diepte der selver.

Waerschouwinghe voor de n. w. zijde

Van dese Rio Fermoso af/ tot het Eylandt Pulo Picon toe/ (t'welcke is gheleghen aende selfde Custe/ te weten/ een mijl weeghs vant landt verschepden) looptmen noordtwest eñ zuydtoost/ ende noordtwest ten noorden ende zuydtwest ten zuyden/ tusschen dit Eylandt ende t'vaste landt ist ondiepe grondt/ is inde cours 6. mijlen.

Cours van Rio Fermoso nae Pulo Picon.

Van dit Eylandt Pulo Picon tot Pulo Carymon, (t'welcke een groot ende hooch Eylandt met gheboomten is / hebbende sommighe Eylandekens rondtom

Cours van Pulo Picon tot Pulo Carymon.

Op wat diepten vademen loopē sal nae Pulo Cōdor.

hem ligghen/)so loopt men noorden eñ zuyd/ ende n.ten w. ende z.ten o.is inde distantie 5. mylen. Van dit Eylandt Carymon af/ heeftmen ontrent 3. mylen weeghs / tot de Custe van Samatra: Sult nae dit Eylant toe/ ende daer langhs by heen loopen/ te weten/ aende west zijde/want is over al schoon.

Ghedaente van Pulo Carymon.

Aen't punt van't zuyden van dit eylant Carymon,ligghen sommige eylandekens. Van dese eylandekens/twee mylen voortaen/ leyt een ander cleyn ende langhwerpent eylandt/ ghenaemt Pulo Alonalon, alhier ist Canael op sijn smalste. Van dit Eylandt af/ so begint de Straet diemen noemt Estrecho de Sabon, dat is/die smalte ofte doorgaende enghte van Sabon,wesende so verre als het selfde eylant/ so sult ghy ontrent eē half myl van af wesen.

Verscheyde eylandekens.

Het Eylant Pulo Alonalon.

Het begint van de Straet de Sabon.

Van dit eylant Alonalon af/ tot het groote eylandt van Sabon toe / zijn ontrent twee mylen / int midden van dit Canael zijn gheleghen andere cleyne eylanden / die u altesamen sullen blijven aende oost zijde / u altoos wachtende daer niet op te vervallen/als ghy door dit Canael heen loopt/soo weest gheadverteert/ dat te middeweghen van dien gheleghen is een verborghen Clippe onder water / daer eens een schip sijn Roer op af stiet.

Waerschouwinge voor een verborgē Clip.
Plaetse der selver.

Comende by het Eylandt Alonalon , sult ghy aende zuydtwest zijde daer van af / (te weten / aende zijde van Samataa,) comen te sien twee cleyne eylandekens / met noch een ander cleynder van gheboomten / wesende gants gherampaneert / met etlijcke Clippen daer by gheleghen. Als u dese eylandekens blijven in het zuydtwesten / ende zuydtwest ten westen/so sult uwen cours zuyen aen doē: sult daer 9. vadem diepten vinden / u altoos wachtende vande Custe van Sabon, (t'welck d'oost zijde is/)want isser ondiep/sult maken dat ghy te middeweghen vant Cannael heen loopt/is altemael modder gront.

Beschrijvinge van sommige eylanden ende Clippen.

Een half myl weeghs van't eylandt Sabon af/is gheleghen een cleyn eylandt / ghenaemt Pulo Pandha. Dit eylandt heeft in't midden een Steenclippe. Als ghy soo verre zijt/dat u Pulo Pandha in't oost zuydtoosten blijft/doende uwen cours zuyen aen/ soo sult ghy daer 9. vadem diepten vinden/ loopende een half myl vant eylandt Sabon af. Het voorseyde Eylandt ende Clippe ghepasseert wesende/ sult harde grondt vinden / doende alsoo uwen cours zuyden aen / tot dat u het Eylandt ende Clippe van Pulo Pandha int n. n. o. blijft / alwaer ghy terstont modder gront sult vinden/ van daer voort aē moecht anckeren nae u believen. Als u de voorseyde Clippe op de voorsz. streckinge blijvende is/ so sult ghy comen te sien westwaert aen twee eylandekens ofte Clippen/waer van d'eerste sommighe boomen op heeft/ ende het ander/ (welcke de mont van Campar int Eylandt Samatra aldernaest is gheleghen/) en heeft gants gheen gheboomten / ligghen dicht by den anderen. Van daer af nae Samatra, heeft men veel Steenclippen ligghen : Als ghy comt om dese eylanden voorby te loopen/(die u sullen blijven aende zijde van Samatra,) sult maken door't midden vant Canael heen te loopen/(te weten/ tusschen die eylanden ende de Custe van Sabon,) zuyen aen/ als gheseyt is/uwen cours altoos doende laner de Custe van Sabon. tot ontrent een half myl daer van heen/alwaer ghy altoos sult vindē 8. vadem modder gront/ tot dat ghy comt by een cleyn eylandeken/ ghelegen dicht aende Custe van Sabon, hebbende veel Clippen rontsom hem: als ghy daer voor by loopt/ soo sult ghy u wat buyten af wachten / dat latende aende zijde van Sabon , hebt alhier noch modder grondt ende een scheut grof gheschuts voorder aen/soo sal u terstont de diepten beginnen te minderen/tot op 7.ende 6 ½. vadem. Van hier af sult ghy loopen naer eenen hoeck (van het eylandt Sabon) toe/ ghelegen recht tegens over een vande monden van Campar : Dese monden ofte gaten zijn ghelegen aende Custe van Samatra,) Recht int aenghesicht van desen hoeck / te weten / ontrent twee hoeckschoten verre vant landt af/ liggen twee clippen/diemen altemets met volle Zee niet sien en can/ zijn ghenaemt Batoringe : Men heeft tusschen dien ende het landt /6.7.vadem diepten/ende tusschen beyde 9. vadem:men mach met een Schip tusschen beyden door passeren/ende tZeewaert daer van af nae Samatra toe/ heeftmen daer dicht by 12. 13. vadem diepten.

Plaetse van het Eylandt pulo Pandha
Ghedaente vant selve.

Gorden anckergront int n. n. o. van Pulo Pandha.

Twee Eylādeken mitsgaders de mōt van Campar.

Veel steenclippē aende zijde van Samatra.

Plaetse van een cleyn eylandeken.

Wat grondt datmen ontrent dit Eylandt heeft.

Ghelegentheden van de monde van Campar.

Van twee Clippen die ghenaemt werden Batoringe.

Om wel te mogen na dese Clippen toe/ eñ daer voorby loopen/ so sult ghy uwen cours nemen/ te weten/ soo haest als ghy t'voorsz. Eylandeken (dat by't eylant van Sabon leyt ghepasseert zijt/) ghelijck alsmen langhs Sabon heen loopt/ met het loot inde handt/ op 7.6½.eñ 6. vadem diepten: tot hier toe sal u de diepten minderen / altoos modder grondt/ welck ghy sult hebben/ tot dat ghy metten hoochsten heuvel (van die op den hoeck van Sabon staen) eñ met een punt vant lant van Samatra, van een vande monden van Campar, (ghenaemt As bocas de Campar) over een comt/waer van het eene landt met het ander gheleghen is o. eñ w. In dese contreye heeft men de voorsz. Clippen van Batoringe , als boven: Alhier wesende/ sal u terstont de diepten beginnen te vermeerderen tot op 7. eñ 8. vademen/ op welcke diepten sult loopen/ soo langhe dat u de Clippen achter uyt blijven/ daer tZeewaert af loopende/te weten/nae de zijde van Samatra toe/ die latende aende zijde van Sabon, u daer altoos van wachtende: want en hebt alhier anders gheen dinck dat u schadich can wesen/ dan dese Clippen daer de stroomen nae toe loopen: Ooch mede sult ghy u wachten van beyde zijden / so wel van Sabon als van Samatra: want zijn daer over al dicht langhs heen bancken eñ ondiepten.

Cours om wel voorby dese Clippen te loopen.

Diepte ende grondt by Sabon gheleghen.

As bocas de Campar, is een vande monden van Campar.

Waerschouwinge beyde Custen van Sabon ende Samatra.

Dese voorsz. twee Clippen gepasseert wesende / (die u bynaest recht achter uyt sullen blijven) sult terstont z.o.aen/loopende na het landt van Samatra toe/met het loot inde hāt/ niet passerende onder de 5.vadē nae het landt van Samatra noch boven de 7. vadem t'Zeewaert / sonder het loot nimmermeer uyt de hant te latē:wāt in dese cōtreye regeertmē hē meer na het loot eñ dieptē/ als nae't Cōpas.

Cours achter de Clippen is na Samatra.
Wat diepten datmen moet.

Als dit Eylandt van Sabon voleynt / soo heeftmen terstont een ander Eylandt/genaēt Pulo Dure, welck strect tot eē ander Eylant/ ghenaemt Pulo Boyon, eñ dan noch eē ander eylant/geheeten Pulo Buron, welcke zijn ghelegē so dicht aē Samatra, dat het altemael een landt schijnt te wesen: Aen't eynde van dit eylant Dure,liggē 3. eylandekens/ te weten/een groot eñ 2.cleyne. Dit eylant Dure looptmen met den hoeck van Sabon , daer die 2. cleyne clippē liggen/n.n.w.eñ z.z o.is inde distantie ontrent 6.ofte 7. mylen/ met die diepten van 6.7.8.vadem diepten/modder gront.

Gelegentheyt van Pulo Dure. Pulo Boyon ende Pulo Buron.

Drie Eylandekens.

Als ghy

Hoe mẽ t'Canael van Samatra in loopt/ eñ den inwijck van Palimbon schouwen moet.

inwijck/ ghelegen naert noordtwesten vande monden van Palimbon af/ aende selfde Custe van Samatra, de welcke een seer groote Haven ende incomste heeft/ soo datter veel schepen met bedroghen zijn gheweest/ die daer in liepen/en heeft gheen ondiepten/sult terstont comen te sien (soo ghy langhs de Custe heen loopt) dat het landt van dien z.z.w. aen streckt: Van hier af voortaẽ so doetmen die Coursen ende Navigatie naer Sunda toe/ ghelijck als wy die op de vbyage ende beschrijvinghe vã Malacca naer Sunda ende Iava verclaert hebben/ waerom niet noodich is hier weder te verhalen.

Dat 28. Capittel.

Derouten ende Coursen langhs de Custe van Samatra heen, te vveten vande buyten zijde, beginnende van't uyterste eyndt, gheleghen op 5. graden, aende noordtzijde vanden Æquinoctiael, tot die Straet van Sunda van't Eylandt Iava major toe, met alle die gheleghentheyt van dien.

Gelegentheyt der Landouwen/ inwijcke ende Bayen langs de Custe vã Samatra.

IN den eersten wesende by den uytersten hoeck ofte t'eynde vant Eylant Samatra, te wetẽ/ vande buytẽ zijde/ so looptmen langhs de Custe zuyen aen/ is van een seer hooghe eñ lustighe Landouwe t'aensien/ met veel groote Inwijcken ende Bayen langhs de Custe heen.

Van desen eersten ende uytersten hoeck (genaemt van Achein) 12. mijlen voortaen/ tot eenen anderen hoeck (die tZeewaert in steeckt) looptmen de custe zuyen langhs heen/ eñ van daer tot die drooghten ghenaemt Os Baixos de Tristan de Tayde (dat is de drooghten van Tristan de Tayde) looptmen de Custe z. o. eñ z. o. ten z. aen/ ende is inde cours 50. mijlen/ bydे Eylanden van Tristan de Tayde, heeftmen veel drooghten ende ondieptẽ daer rontom heen ligghen/ te weten aende zijden vant westen/ noordtwesten/ ende noorden/ met veel Eylandekens ende Clippẽ vande selfde zijde: Dese voorsz. eylandẽ willen wat gelijckenisse hebbẽ met d'Eylandẽ van Pulo Sambilon, gheleghen aende Custe van Malacca, tZeewaert van dese Eylanden van Tristan de Tayde af/ zijn ghelegen twee Eylanden genaemt Ylhas Douro, dat is de gout Eylandẽ/ waer van het naeste 10. ofte 12. mijlen daer van af leyt/ eñ t'ander noch 12. ofte 13. mijlẽ voorder tZeewaert in/ ligghen op de hoochte van 2. ende anderhalf graden/ aende noordtzijde vanden Æquinoctiael, van daer af looptmen naer de Straet van Sunda toe/ hebbende veel Eylanden daer langhs heen liggen/ te weten/ inden eersten so heeftmen drie Eylanden/ gheleghen op de hoochte van anderhalf graedt/ aende zuydtzijde vandẽ Æquinoctiael, oost eñ west van dese Eylanden leyt eenẽ hoec aende custe van Samatra, ghenaemt Cabo das Correntes, (dat is den hoec vande stroomẽ/ om dieswille dat de stroomẽ alhier seer sterc naert zuydwesten loopen) waerom men anders geen remedie en heeft/ dan dicht langhs de Custe heẽ te loopen.

Vande drooghten genoemt Os Baixos de Trista de Tayde ende hoe men die ontlegghen moet.

Van de twee gout Eylanden ende de Straet van Sunda gelegen zijn.

Ontrent de custe vã Samatra moet men om de stercke stroomen van C. das Correntes dicht langes de custe seylen.

Somen begeert te loopen naer die Straet van Sunda, so moetmen goede opsicht hebbẽ: want men heeft langhs dese Custe so veel eylanden/ datse ontelbaer zijn: Van d'Eylanden van Tristan de Tayde, tot die eylanden van Manancabo zijn ontrent 100. mijlen/ eñ men loopt de Custe n. w. ende z. oost/ eñ heeft wat van n. w. ten n. ende z. o. ten zuyden/ sult tusschen d'Eylanden As Ylhas Douro eñ t'landt heen loopen/ op welcke cours sult comen tot aenden hoeck O Cabo das Correntes, welcke seer hoogh is steckende buyten alle t'ander lant tZeewaert in: maer en wilt de punt niet te dicht ghenaken: want daer drooghten ende Clippen van af steken/ desen hoeck is gelegen op 1⅓. graden aende zuydtzijde vandẽ Æquinoctiael.

Eylãd van nootlijcke voorsichtichheyt in seylẽ nae de straet van Sunda.

Gedaente eñ lateinde van C. das Correntes.

Ick en verhale alhier anders geen teyckenen ofte kennisse van dese custe van Samatra, om dieswille dat wy de stroomen tZeewaert in dreven/ buyten alle dese Eylanden om/ ende en consten niet beter doen/ als te loopen tot by het Eylandt ghenaemt Ylha Douro de Manancabo, dat is het goude Eylandt van Manancabo. quamen daer op aen/ aende zijde vande Zee/ daer vier ofte vijf daghen by heen loopende/ is een seer hooch ende schoon Eylandt int gesicht/ so datmen beschevdelijcken ghenoech sien ende kennen mach dattet gout heeft/ is altemael van een steyl afgebrokt lant langhs de Zeekant heẽ/ heeft ontrent 10. ofte 12. mijlen inde lenckte/ men loopt het noordẽ ende zuyden/ ende heeft wat van noorden ten westen ende z. ten o. Heeft vande zijde vande Zee vijf ofte ses Eylanden liggẽ/ ontrent een mijl ofte anderhalf verscheyden van't landt/ op de hoochte van 3. graden/ twelcke is de hoochte die icker gevonden hebbe/ mach liggen verscheyden vant vaste landt van Samatra 8. ofte 9. mijlen: De Revier van Manancabo, ghelegen aent landt van Samatra, hier tegens over dunckt my een seer groote Revier te wesen: want schiet eenen grooten stroom van hem/ met veel drijf-hout ende ander vuylicheyt/ en dat wel 10. ofte 12. mijlen tZeewaert in.

Verclaringe hoe de stercke stroomen ons af dryvẽ/ gẽ deet gout Eylant van Manancabo/ ende van des selfden gelegentheyt.

De beste teyckenen eñ kennisse die wy vonden van dese custe van Samatra, is dese/ te weten/ datmen de custe nimmermeer en moet laten uyt het ghesicht/ dan daer altoos langhs heen loopen: want men sal op dese cours aent Eylandt Ylha Douro aen comen/ op schaers 3. ende 3½. graden: Doe dese vermaninge op dat ghy u niet en betrout op't loopen vande stroomen/ die naert zuydwesten trecken/ als ghesept is.

Kentekens der beste kẽteykẽs op de custe van Samatra/ met waerschouwing datmẽ op't loopen vande stroomen niet mach betrouwen.

Van't Eylant Ylha Douro, ofte t'goude Eylandt af/ looptmen naer de Straet van Sunda toe/ z. o. ende z. o. ten z. aen/ ende wat voorby t'goude Eylant zijn gheleghen twee eylanden/ welcke strecken noorden eñ zuyden d'een met d'ander/ op de selfde streckinge van tgoude Eylandt/ ontrent vijf ofte ses mijlen weeghs. Om nu te loopen naer de mont ofte incomste vande straet van Sunda, soo en wilt de Custe vant vaste lant niet verlaten/ altoos met goet opsicht van d'Eylanden eñ Clippen diemen daer seer veel voor uyt heeft liggen/ so datmen niet en weet waermen de mont van de Straet vinden sal/ dan alleenlijcken by de kennisse van d'Eylandẽ/ twelcke is een hooch Eylandeken/ ghelegen recht tegens over een punt landts van Samatra, te weten aende n. zijde daer van af/ dit vaste landt van Samatra volepndicht alhier daer het die straet mettet Eylandt Iava major) maeckt/ heeft aende n. w. zijde van dese Custe twee ofte drie eylandekens/ ontrent een mijl vant landt ghelegen/ ende op't eylandekẽ dat aldernaest aent landt leydt/ worden eens een schip met Fransoysen ghevangen/ waer van het geschut de Coninc van't

Coursen/ merckẽ/ clippẽ/ met ander nootlijcke opsichten der passagiẽ vant gout Eylant nae de straet van Sunda.

Een schip met Fransoysen gevangẽ genomen op een Eylant by de straet van Samatra.

van't Eylandt Banda eñ die van Calapa tre-
ghen/ende een mijl vant landt af zuyden aen/
leyt dat Eylandeken/ welcke eenen hooghen
top ofte spitsighen Bergh heeft/als geseyt is:
Aende noordtzijde van desen spitsigen bergh
ofte Eylandeken/zijn ghelegen 4. Eylanden/
waer vā het een seer hooch is/strecken noordt-
oost eñ zuydwest/ liggē wat voorder daer vā
af/te weten/ bijde drie voorsz. Eylandekens/
dicht by den hoeck aende zijde vant noordtoo-
sten/tusschen alle dese Eylandekens eñ t'lant
heeftmen eenen grooten Inwijc/van veel on-
diepten ende verborgen Clippen onder t'wa-
ter liggen/waer van etlijcke ontdeckt zijn/en
latet u niet bedrieghen om door dese inwijck
te loopen / ten waer met een Fuste ofte seer
cleyn Schip: want is beter te loopen naer't
Eylandt ghelegen aende zuydtzijde daer van/
langhs de punt van dien heē/van welcke niet
breesen en dorst: want en heeft niet dat u be-
schadighen can/sult terstont voor u uyt comē
te sien oost noordtoost aen een punt landts/
ghelegen aende zijde vant noordoosten/ende
schijnt twee oft drie Eylandekens aēde punt
te hebben.

Waerschouwinghe voor de perijckelen der verborgē Clippē ende ondiepten des inwijcx tusschen de Eylanden.

Langhs dese voorsz. punt heen / soo heeft
men de mont ofte incomste vande straet van
Sunda, daermen door moet loopen/ dese punt
streckt noorden ende zuyden/ hebbende int n.
eenen hooghen heuvel/ wesende de zuydtzijde
het eynde vant selfde landt.

Gheleghentheyt ende ghedaente der Strate ende des Eylants Sunda,

Dicht bijde mont vande Straet salmē tot
een beter teycken comen te sien/te weten naer
noordtoosten een lanckwerpich Eylandt/ eñ
naert zuydtoosten een hooch landt/ t'welck
landt is gheleghen boven Bantam, een haven
int Eylandt Iava, alwaer de Portugesen de
Peper gaen laden/die daer int selfde Eylandt
wast ende vergadert wordt / achter t'voor-
schreven hooghe landt is gheleghen die stede
van Bantam.

Havē int Eylande Iava, daer de Portugesen den Peper des selfden lants laden.

Al eer ghy comt by dit voorsz. landt dat
boven Bantam leyt/so sult ghy int oost noordt-
oosten comen te sien twee ofte drie Eylande-
kens / ende soo ghy begheert naer Bantam te
loopen/so moecht wel tusschen dese Eylande-
kens door loopen.

Aenwijsinghe hoemen door-gheschict nae Bantā seylen mach.

Vermane u wederom van't Eylandeken
gheleghen inde mont van't Cannael ofte die
Straet vā Sunda, hier voren geroert/t'welc-
men tot een kennisse ende teyckē heeft/wesen-
de seer hooch ende diep daer by/ende heeft die
Ree/dat als ghy de punt ofte eersten hoet om
zijt/so moechtet anckeren op 20. ende 25. va-
dem diepten/naer't u te pas comt/uytghheno-
men dicht by't landt/alwaer veel witte steenē
ende Rudsen liggen/eñ wat meer t'Zeewaert
ist altemael modder / op 20. ende 25. vadem
seer goede gront/sult u best doen die anckeren
naer't landt toe wel te vertuyen en te verseke-
ren: wāt mē daer seer stercke buyē van overt
landt crijght: Dit hooch Eylandeken ofte
spitsigen top is gheleghen op de hoochte van
$5\frac{1}{2}$. graden: want hebbe alhier dickwils de
hoochte vande Son ghenomen en gheyeylt/
daer geanckert wesende: Op de selfde hooch-
te leyt van ghelijcken de mont ofte inganck
van't Canael/ofte die Straet van Sunda.

Aenwijsinghe der plaetsē ende diepten daer mē inde mōt der Straten van Sunda seylē eñ ancker mach.

Den mont der Straten van Sunda als oock het hooge spits liggende Eylandekē liggen op 5. een halfgraed.

Men heeft dese naevolghende Eylanden
t'Zeewaert/alsmen naer de mont ofte incom-
ste vande straet toeloopt/te wetē/d'eerste Ey-
landen zijn ghelegen naert westen t'Zeewaert
in/vande voorsz. spitsighen top ofte t'hooge
Eylandeken af / ende naert west zuydwesten
ses ofte seven mijlen weeghs/heeftmen eenen
gantschen regel Eylandē met sommige Clip-
pen daer omtrent ligghen/ ende naert zuyden
ander ses ofte seven mijlen/liggē andere hoo-
ghe ende groote Eylanden/als oock mede int
zuydtwesten daer van/zijn ander Eylanden:
tusschen alle dese Eylanden in/heeftmen veel
Cannalen/welcke so smal tusschen den ande-
ren door loopen/datmen daer in verwert om
weer uyt te raken: Het beste Canael om door
te loopen/hebbe gevonden by de voorsz. hoo-
ghen top ofte t'spitsighe Eylandeken heen/te
weten aende zuydoost zijde/streckende noordt
oost eñ zuydwest/in alle dese Canalen en hebt
anders niet te vreesen/ dan dat ghy voor oo-
ghen siet/etc.

Verhael van verscheyden Eylandē en Clippen/ die men op den ... sonder ... ken nae de Straet van Sunda ... seert.

Veel smalle Canalē tusschen d'Eylanden ... men in ... dwaelt/ ... gaders een ... aenwijsinghe ... den rechten ende besten Cannael.

Dat 29. Capittel.

Om te seylen van Calapa uyt het Eylandt Iava major naer China toe, met alle die Coursen ende streckinghe vande selfde Navigatie int particulier verclaert,

Seylende uyt die Haven van Calapa,
sult loopen naer een Eylandeken ge-
legen naer de punt van Caravon toe/
(te weten t'naeste aen't landt) waer
mede sult terstont comen te sien twe hoecken
van sant duynen/welcke naer d'Eylandekēs
van te Zeewaert toe strecken/ als u de selfde
aende rechter hant blijvē/ so moecht ghy tus-
schen d'Eylanden in comen loopen/te weten/
doort Cannael daer u de wint best plaets toe
gheeft: want zijn altemael schoone eñ suyvere
gronden: Dese Eylanden gepasseert wesende
sult langhs de Custe heen loopē/ nae de punt
ofte hoeck van Caravon toe / welcke is oost-
waert aen/ streckende omtrent derdehalf ofte
drie mijlen weegs/ om van daer uwen cours
dwers over te nemen naert Eylant van Lu-
separa toe.

Aenwijsinghe ... Cours/ ... saeyt/ ... keuen ... begegen ... van Ca... naer ... vā Lusepara.

Sult weten datmen van dese punt vā Ca-
ravon af/ (welcke is gheleghen aende selfde
Custe van Iava) loopt naert Eylant van Lu-
separa ofte Lasapara toe/ noorden eñ zuyden/
ende heeft wat van noorden ten westen/ ende
zuyden ten oosten/eñ is inde cours 50. mijlen:
Men doet dese cours aldus/om dieswille dat
d'ooste ende oost zuydooste windē in dese con-
treye alsdan beginnen te waeyen/ te weten/so
haest als de Mey maent aen comt: van ghe-
lijcken so beginnē alsdan de waterē eñ stroo-
men te loopen/met die Monson vant jaer (dat
is die Conjunctie ende tijt vande besette win-
den naer die Straet van Sunda toe/te weten/
naert Canael van Lanpon genaemt/ t'welcke
begint vande mont af/ ende streckt tot eenen
dicken hoeck ende inwijck met een Riffe toe/
ghelegen aende Custe van Samatra, omtrent
18. ofte 19. mijlen van Lusepara af/ wesende
inde contreye boven verhaelt/ bijde punt ofte
hoeck van Caravon, (welcke ghelegen is drie
mijlen vande Haven van Calapa af) sult uwē
cours nemen noord noordoost aen/ 8. ofte 9.
mijlen weeggs/waer mede sult comen te sien
een ront Eylandt/t'welcke u sal blijven aende
zijde vant landt van Sunda ofte Iava, voorby
dit Eylant wesende sult westwaert daer van
af/eenen ghehelen reghel Eylanden sien / die
altesamen noorden ende zuyden aen strecken/
tot voorby de contreye vande mont vande
Straet van Sunda, by dit voorsz. rondt Ey-
landt sult grondt vinden op 20. vadem diep-
ten/op welcke diepten sult uwen cours nemē
noorden

Op wat ... int jaer ... men nae ... Straet ... Sunda ... den Canael van Lanpon seylt/ ... de passage ... gelegen ... eñ wat ... omtrent.

noorden ende noorden ten westen aen / waer mede altoos sult blijven int gesicht vande boven gementioneerde Eylanden/tot het eynde van diē/altoos met die voorseyde dieptē van 20. vadem. Als ghy dese Eylanden begint te verliesen uyt het gesicht/ daer voorby wesende/soo sult terstont op de 14. ende 13. vadem comen/ende op de 13. vadem wesende/ sult de selfde cours van noordē ende noorden ten oosten aen loopen/ tot dat ghy naer u gissinghe t'Eylant van Lusepara op 15. ofte 16. mijlen nae zijt:op dese contreye comēde/ so loopt terstont vryelijcken op de streec van noorden aen/ alhier sal u de diepten beginnē te minderen tot op 11. vadem/ t'welcke eenen goeden cours is:want op meer diepten loopēde/sout buyten Lusepara om loopen: Seylende aldus noorden aen als geseyt is op 11. vadem diepten/so hebt ghy den rechtē cours tot dat ghy comt op de diepten van 9. vadem/ aldaer wesende so siet voor u uyt: want en sult niet langhe loopen/ofte ghy sult het Eylant van Lusepara comen te sien/t'welcke hem sal op doen ghelijck twee cleyne heuvelen/streckende oost ende west metten anderen/ wesende die van't oosten grooter als d'ander: op alle dese voorseyde wegh/hebbe inde Mey maent gevondē ooste ende oost zuydooste winden/ als boven gheroert is /ende naer dat die ghetijden van't water/windē/ende stroomē zijn/ sult u reguleren/in sulcker voegē dat ghy altoos in uwē cours noorden behout:want dit is den rechtē cours ende wegh/ te weten/ vande punt ofte hoeck van Caravon af / tot het Eylandt Lusepara toe/ende so ghy later t'seyl gincht/hebbende de winden ruymer/ sonder eenich abatiment ofte afslach/ sult uwen cours recht n. aen doen:want is seer periculeus buytē t'Eylandt van Lusepara om te loopē/ daerom sult uwen wegh nemen/ in voeghen dat u t'selfde Eylandt aende oost zijde blijft/ om dieswille datmen van Lusepara 12. mijlen oost af een ander Eylandt heeft/t'welcke genaemt wort Lusepara falça: dat is/ valsch Lusepara, om datter veel Schepen met bedroghen zijn ghe-weest / die meenden dat het t'rechte Lusepara was/comende van't Eylandt Iava af/waerō dat sy't den naem van Lusepara falça gegevē hebben:men moeter hem van wachten:want heeft noorden daer van af eenen grooten inwijck/gheleghen int Eylandt van Banca, en die daer in loopt cā qualijc weder op de rechte wegh gheraken: want de winden daer seer scherp zijn/soo datmen daer groote moeyten ende perijckel door heeft/ om in de Straet te comen/ghelijck als sommige schepen wel gebeurt is/die haer met valsch Lusepara bedrogē vondē/daerom waerschouwe ic yeder/dat so wanneer ghy naer Lusepara toe loopt/ dat ghy boven de 11. vadem dieptē niet en loopt/ makende dat u t'Eylandt van Lusepara int oosten blijft/om uwen cours eñ wegh te versekeren.

Als ghy't Eylandt Lusepara int ghesicht crijght/daer op aen comende tot op drie mijlen naer/soo sult u wachten daer zuyden ende noorden met over eente comen: want aende zijde vant noorden als oock vant zuydē/zijnt altemael tot over de derdehalf mijl/ bancken ende sant droochten/ die seer periculeus zijn/ waerom u terstont sult houden aende zijde van't zuydtwesten / in voeghen dat ghy daer twee mijlen van af/ naert landt van Samatra toe loopt/ ic hebber selver onder een mijl van af/ghepasseert/so dat wy die gheheele strandt/ als oock een witte sant bancke gants ontdeckt saghen/welcke bancke is gheleghen aende n. zijde/hebbe altoos ghevonden op desen wegh ende cours 5½. vadem modder gront: maer so haest als ons t'Eylandt bleef int zuydtoosten/creghen maer 4½. ende 4. vadem schaers/ ende raeckten tweemael mettet Roer aende gront:maer waren cleyne stootē/ vondē over al sant gront :maer so haest als wy ons wenden naert landt van Samatra toe/ quamē terstont op dieper gront: daerom advertere u altoos bydē twee mijlen vant Eylant af/ nae Samatra toe te loopen/ als ghy t'selfde begint te ghenaken/so sult ghy in die contreye vindē schaers vijf vadem modder gront/ende alst u blijft int oostē/so zijt ghy daer recht met over een / alsdan sult ghy terstont aent landt van Samatra een punt landts sien/ daer ghy naer toe sult loopen/so sult ghy terstont meer diepten vinden/ende naer de Custe loopende/ soo ghenaeckt de voorsz. punt landts op een half mijl naer/ sulter 10. vadem diepten vinden/ van harde vlacke gront/ tot dat ghy een goet stuck weeghs voorby de punt zijt/men loopt de custe van Samatra, te weten/vande Straet van Sunda af tot dese punt toe/ noord noordoost ende zuydt zuydtwest.

Vā dese eerste punt drie groote mijlē voortaen/heeft de selfde Custe van Samatra een ander punt/sult uwen wegh nemen daer langs heen/ontrent een half mijl vande Custe af/altoos mettet loot inde hant/alwaer sult vindē de selfde diepten van 9. ende 10. vadem harde gront/ als ghy de voorseyde tweede punt begint te genakē/so sult ghy modder gront vinden/ ende daer recht teghens over/ te weten/ aent Eylandt van Banca, leyt een ander hooghe punt landt ofte hoeck/ alwaer het Canael op sijn smalste is/mach wesen vant eene lant tot het ander ontrent drie mijlē weeghs: vande eerste punt tot die tweede punt is de cours noorden ende zuyden.

Van dese tweede punt ses mijlen voortaē/ so heeft de Custe van Samatra noch een ander punt/welckmen met de tweede punt loopt/n. n.w. ende z.z. o. ende is tusschen beyden altemael van banckachtighe ende seer ondiepe modder grondt/ t'welcke alsoo tot ontrent te middeweghen vant Canael heen streckt/ hebbende meer dan 4. mijlen inde lenckte/ te weten/ langhs de Custe van Samatra heen tot eē Revier toe/die ghy sult comē te sien: wesende soo verre als die voorseyde punt/ so en weest niet onachtsaem om t'loot altoos uyt te worpen/sult comen tot op 5. vadē modder gront/ ende beneden dien niet loopen: want sout terstont op 4. vadem comen/moecht u regulerē naer de diepten die ghy vindt / altoos uwen cours nemende aende zijde van Samatra, boven de 7. vadē niet comēde/als ghy de voorsz. Revier int ghesicht crijght/ en daer begint by te comen/ so sal u de diepten terstont beginnē te vermeerderen / altoos daer dicht by heen loopende / tot dat ghy daer voorby zijt / de punt tot op een half mijl naer ghenakende.

Van dese derde punt vier mijlen voortaen leyt noch een ander punt/de welcke mē loopt met dese punt oost zuydoost ende west noord west/uwen cours doende lancx de custe heen/ tot op een half mijl van landt/op 7. 8. vadem diepten / is altemael tot die vierde punt toe modder gront.

Van dese 4. punt af tot de eerste mont ofte

Waer ontrent ende wanneermē [illegible] na t'Eylant Lusepara dē rechten loop nemē mach.

Merckē en vpdoeninghe des Eylants Lusepara/ en wat [illegible] en streckinghe datmē daer dient te houden,

Waerschouwinghe om voor et Eylandt valsch Lusepara gewaernt niet bedrogen te worden.

Op drie mijlen by Lusepara moet men wachtē n. ende z. niet over een te bringē/ ende houdē cours daermen houden moet.

Meer dieptē kent om bevondē Cours en te seylen by Samatra neffens het punt des [illegible] Banca/ ende meer ander puntē

Streckinghen ende dermoetinghen des tweeden punts.

Waerschouwinghe op wat plaets mē wel op't loot moet passen/ ende beneden vyf vademē niet loopē mach.

Streckinghen ende merckē des derden punts.

Streckingen ende merckē des vierden punts/ mits waerschouwing om de monden Palimbā/etc. te schouwen/ eñ wat diepten ende Coursē men houden moet.

inwijck van Palimbon toe/ (ghenaemt A primeira Boca de Palimbon) mach wesen ontrent twee mijlen/ en men loopt het oost ende west/ende o.ten z. ende w.ten n. Wesende tot op een mijl weechs voorţaē voorby dese vierde punt/so sult u vande Custe af houwen/nae de Zee toe / om te schouwen de monden van Palimbon, (As Bocas de Palimbon ghenaemt) sult maken dat ghy daer twee mijlen van af loopt (om oorsake vande veel sandē ende ondiepten diemē daer heeft) altoos met het loot inde hant/onder de 6. vadem naer't landt toe niet loopende/ om verseckert te wesen: want vande 5. vademen commen terstont op de 4. ende van daer op drooch/ en wilt oock niet te diep loopen naer de zijde vant Eylant Banca toe: wantmen aldaer steenen en Rudtsen heeft ligghen/alwaer die Iunco (dat is t'schip) van Antam de Payva op liep/t'welcke was op 15. vadem / ende raeckten met het Roer aende steenen ofte Clippen/daerom advertere u boven de 8. vadem noch onder de 6. tot vijf ofte 5½. vadem toe niet te loopen / tot voor by de

Den inwijck oft tweede mont genaemt Segunda Boca de Palimbon.

tweede mondt ofte inwijck ghenaemt A Segunda Boca de Palimbon, tot dicht by de derde mont: want als u den bergh vā Manopijn (dat is den hoeck van't Eylandt Banca) blijft int oosten vry en vranck/ alsdan sult ghy't dwers over settē/ nemende uwen cours twee mijlen daer van af/om te schouwen een Riffe die daer zuydtwest van af steeckt.

Vande streckingen ende merckē inde contreye ontrēt dē bergh Manopijn.

Wesende in de contreye dat u den bergh vā Manopijn int zuydtoosten blijft/ soo sult ghy noorden ende noorden ten oosten aen loopen/ op welcke cours sult comen te sien seven Eylandekens/altesamē by den anderen gelegen/ ghenaemt van die van't landt/ Pulo Tayo, zijn gheleghen ontrent 15. mijlen van Manopijn af: Dese Eylanden sullen u blijven aende zijde vant zuydtoosten: met dese Eylanden over een zijnde/sult comē te sien een cleyn Eylandt

Twee heuvelen als twee mannē/ ligghen 7. mijlen van d'eylandekens Pulo Pon.

gheleghen int noordtwesten/ t'welcke heeft twee heuvelen/ makende t'fatsoen van twee mannen/ leyt ontrent seven mijlen van de voorschreven Eylandekens af/is genaemt Pulo Pon.

Van dese voorseyde Eylandekens af/so is

Waermen t'eylant Linga int gesicht crijght/eñ van den selfden gedaente.

uwen wegh voorby dit Eylant heen/ eñ soo't claer weer waer/ soo sult voorby dit Eylant voortaē comen te sien het Eylant van Linga, t'welcke seer groot is/ hebbende twee hooghe Rodtsen noorden ende zuyden vanden anderē verscheydē/op de Rodtse vant zuyden/te weten/ op de noorder hoeck heeft het eenen spitsighen hoogen top staen/met twee uytsteken de heuvelen ghelijck Hasen ooren/sult op dese cours 9. ende 10. vadem diepten vinden/ altemael modder gront: Van dese voorseyde Ey-

Merckē/ streckingē eñ diepten voor by t'Eylant Linga nae't Eylant van Banca/ende wanneer mē d'Eylanden van Pulo Tayo seker heeft.

landekens ontrent vijf ofte ses mijlen noordoostwaert aen/leyt een ander cleyn Eylandt/ ende dicht by't Eylandt van Banca, sult twee ofte drie Eylandekens sien ligghen/ als ghy dese comt te siē/so en wiltse niet voorby passeren: want zijn die van Pulo Tayo die ghy soeckt.

Cours ende mercken van de Eylanden Pulo Tayo na d'Eylanden Binton ende Pulo Panjon.

By dese Eylandekens van Pulo Tayo wesende als geseyt is / soo sult u best doen daer dichter by heen te loopen/ als by t'Eylant vā Pulo Pon, doende uwen cours noorden ende noorden ten oosten aen/ waermede sult comē te sien het Eylandt van Binton eñ Pulo Panjon, t'welcke daer dicht by (aende ooster hoec) leydt/makende van tusschen beyden door een cleyn Canael / van dit Eylandt Pulo Panjon af/twee mijlen naer't zuydoosten/leyt eē ront Eylant vol geboomten/ moecht tusschē beyde Eylanden/ofte buytē t'ronde Eylandeken heen passeren: want is over al schoone ende diepe grondt/u wachtende van een Riffe gheleghen int zuydē/ontrent twee mijlen van dit ront Eylant af / daermen de Zee op siet breken/mach wesen van een scheut van een Gotelingh lanck / uyt dese Eylanden van daen zijnde/ soo loopt terstont noorden aen/ waermede sult comen te sien die Pedra Branqua, dat is: de witte steen ofte Clippe/ daer wy in de Navigatie van Malacca naer China dickwils mentie van gemaeckt hebben: Van hier af voortaē sult uwen wegh ende cours nemē als inde deschriptie eñ Coursen van Malacca naer China gheleert is/waerom niet noodich is alhier weder te verhalen.

Waerschouwinge voor een Riff.

Vande Eylanden Pulo Tayo voren gheseyt/tot het voorseyde Eylandt Pulo Panjon, mach wesen inde cours ontrent 37. mijlen luttel min ofte meer/etc.

Dat 30. Capittel.

Die Navigatie ende Coursen, midtsgaders de deschriptie van d'Eylanden van Canton, met alle de Custe, hoecken Havens, ende Eylanden vant Coninckrijck van China tot Liampo ende Nanquin toe, met alle die streckinghe ende ghelegentheyt van dien, op't breetste ende correckste verclaert.

IN de deschriptie vande Navigatie ende Coursen van Malacca naer Chynen toe/hebben wy aengewesen d'incomstē ende Canalen vande eerste Eylanden diemen noemt van Canton, ghelegen op 21½. graden/ welcke is het Eylandt genaemt Ilha de Sanchoan, ende die andere van daer af/ naer't landt toe ghelegen/als oock het eylant van Vasco de Faria: Sult weten dat van dit eylandt Sanchoan, (t'welcke als gheseyt is t'eerste ende t'uyterste t'Zeewaert gheleghen is/) tot eenen hoeck gheleghen 12. mijlē van't eylandt Lamon, so looptmen buyten alle dese eylanden af oost noordtoost ende west zuydtwest: Dese eylanden strecken tot op 38. ende 39. mijlen voor by't eylandt Sanchoan voortaen/ ende van't selfde eylandt tot Lampacon zijn 11. mijlen/ ende tot die Havē van Macau 18. mijlen/ ende van Macau tot het eyndt van d'eylanden zijn 21. mijlen: Dese eylanden van Sanchoan af tot Macau toe/ te weten/ van die t'Zeewaert op de ry volgen/zijn veel eñ dicht by den anderen/ welcke van verre altesamen een lant schijnen te wesen/eñ van daer voortaen so beginnense minder ende verscheydēder te worden / soo datmense bescheydelijck ghenoech can sien ende onderscheyden dattet eylanden zijn/ op alle desen wegh tot aen t'eynd van dien/te weten/t'Zeewaert daer van af/en hebt u nieuwers vā te wachtē/dā vā dat ghy voor oogen siet: maer hebt alleenlijck 10. ofte 12. eylandekens ofte Steen clippen/ghelegen 10. mijlen van Macau voortaē/te wetē/t'Zeewaert van een eylant af/tusschē welcke Clippen eñ eylant machmen genoech passerē/by't eylandt heen loopende: want is een schoon eñ groot Canael/ofte willende machmen t'Zeewaert vā buytē de Clippē heē vry passerē/so mē daer niet en begeert tusschē door te loopē.

Sullen alsnu alhier verclarē de Navigatie ende Coursen/met die Canalen (diemen heeft tusschen dese eylanden (diemen noemt As Ylhas de Sanchoan, ofte van Canton) door/

soo is

soo is te weten dat 14. mijlē noord noordoost vant Eylandt Sanchoan af/ is gelegen eenen hoeck lancks/ welcke van daer af n. aen streckt/ tot de Haven van Comay toe/ oock mede soo loopt het landt van daer af o. aen/ vijf mijlen weeghs/ alwaert een eyndt maeckt/ streckēde van daer af 4. mijlen innewaerts n. aen/ van waer het weder o. waert uyt comt tot Macau toe: In dit landt dat n. aen streckt heeftmen eenen cleynen inwijck / van waermen o. aen loopt tot Comay toe / wordt bevaren vande Lenteas eñ Bancoins, dat zijn de Chijnse barcken ofte lichters die de coopmanschappen eñ goederen aende Iuncos ofte schepen (die van Syan aldaer comen laden) af ende aen voeren: dit lant maeckt een verscheyden eylant welck men noemt Taaquinton, drie mijlen voor by den voorseyden cleynē inwijc voortaen/ is gelegen een vande monden ofte incomsten van de Revier van Canton, die ghenoemt wordt Camon, is van eenen schoonē incomste: want daer groote Bancoins ofte Chijnsche lichters door heen varen/ na de stadt van Canton toe/ voorby dese mont ofte incomste van Camon voortaen/ leyt de Haven van Pinhal, eñ t'Zeewaert/ te weten/ dicht by de incomste van diē is ghelegen een sandt drooghte daer men hem van moet wachten/ twee mijlen voorby dese Haven van Pinhal voortaen/ heeftmē d'ander mont ofte incomste daermē naer Canton toe loopt / met die cleyne Lanteas ende Bancoins, t'welcke wort genoemt vāde Portugesen/ As Orelhas de Lebre, dat is: die Hasen ooren/ om dies wille dattet binnen int lant 2. hooge spitsige toppen van bergen heeft/ makende de gelijckenisse van Hasen ooren: een weynich binnē dese mont ofte incomste leyt een Riffe / die men ghenoech sien mach: Van hier af tot de Haven van Macau toe zijn ontrent 3. mijlen/ men loopt langhs t'landt heen/ door een smal ende ondiep Canael/ t'welcke maer anderhalf vadem diepten heeft / te weten / met hoogh water.

Streckinghe des Havens Comay tot Macau.

Den Inwijc tot Comay, wert van Chijnsche lichters bevaren/ om de goederē aen de schepen van Syan te bringhen.

De Reviere vā Cantō is genoemt Camon/ hebbē de voorb. voorby haer de havē van Pinhal/ met een drooghte ter Zeewaerts die men schouwen moet.

Een cleynen inwijck nae Canton.

Twee spitsige bergh toppen de Hase oorē genoemt/ daer men een Riffe schouwt/ ende een Canael van anderhalf vadem houden water op hooch water.

De wester hoeck van Taaquinton voorsz. leyt noorden eñ zuyden mettet midden van't Cannael / vande Incomste van Sanchoan ende t'Eylandt van Vasco de Faria: Dit Eylandt van Vasco de Faria streckt oostwaert aen/ ghelijck als Taaquinton, eñ liggen noorden ende zuyden metten anderen: Dese Incomste ofte t'Canael (dat beyde dese Eylandē maect) is van een schoone ende suyvere modder grondt/ om daer in te anckeren/ so moetment dicht by't Eylandt van Vasco de Faria setten/ te weten/ te middewegen alwaert goet versch water heeft: Vande ooster punt ofte hoeck van dit voorseyde Eylandt af/ tot die punt van Taaquinton toe / heeftmen een bancke van drie vadem diepten / modder grondt / wesende het diepste daer op by't Eylandt van Vasco de Faria voorseydt/ ende daer over gepasseert wesende/ heeftmen meer diepten.

Van streckinghe/ Coursen/ versch water/ diepten banckē ende grondē des hoecks Taaquinton/ ende des Canaels van Sanchoā by t'Eylandt Vasco de Faria ende voorts.

Die gheen die begeert te varen van't Eylant Sanchoan af naer Macau toe/ heeft twee weghen/ waer van die alder sekerste is/ uytwaerts aen/ te wetē/ door de mont ofte t'Canael van tusschen t'Eylandt van Vasco de Faria, loopende t'Zeewaert langhs d'Eylanden heen/ ghelijck als de geen die van buyten uyter Zee comt / den anderen wegh is oost aen door't Canael van Taaquinton, eñ Vasco de Faria heen: Comende aent eynde van dien/ te weten/ vier mijlen weeghs noordoost aen/ sult comen te sien de Haven van Lampacon, welcke zijn twee hooghe ende groote Eylanden niet veel gheboomten/ streckende o. eñ w. De mont ofte incomste vā dese Havē (t'welcke tusschen die voorseyde Eylanden is) heeft 4. 5. vademen diepten binnen in/ van morwe modder gront/ waerom daer quaet te anckeren is/ eñ daer gaet een gheweldighe stroom/ heeft aende incomste van't w. een groot eylādeken ofte Steenclippe liggē/ te wetē/ recht te middeweghen vande mont/ die in dese haven begeert te loopen van dese w. zijde/ sal tusschē dese groote Clippe/ eñ het z. eylant heē loopē/ alhier heeftmē een bancke van 8. spannē waters modder gront/ naer't z. van dese 2. eylāden heeftmen een ander groot eñ hoogh Eylandt/ t'welcke streckt n. o. eñ z. w. Tusschen dit Eylandt ende Lampacon machmen wel door passeren. Aende oost zijde vande mont ofte incomste vande Haven van Lampacon, leyt een groot eñ hoogh Eylandt/ streckende noorden ende zuyen. De zuyder hoeck van dit Eylandt leyt oost ende west / met den ooster hoeck van het noorder Eylandt van Lampacon, ende het Cannael dat tusschen dese twee Eylanden door loopt / t'welcke streckt noorden aen/ is diep ende schoon/ hebbende ontrent een scheut van een Repel stuck inde breede.

Vant eylant Sanchoā na Macau zijn twee weghen/ eñ welc t'beste daer van is voor yder.

Waer ontrent datmē de Havē van Lampacon siet/ eñ van de mercken daer gelegen.

Quaet ancker gront.

Hoemē inde Haven loopen sal.

Een modder drooghte.

Streckinghe des Eylants eñ havē van Lampacon.

Dicht aende ooster hoeck vant zuyder Eylandt van Lampacon, leyt een ronde steenclippe/ eñ wat oostwaerder aen/ is gheleghen een groot eñ hoogh Eylant/ streckende aende noordzijde o. eñ w. eñ aende w. zijde n. w. eñ z. oost. Dese Canalen/ welcke dese steenclippe maeckt/ zijn diep eñ schoon. Van dese Steenclippe af z. o. waert aen/ heeftmen eenen uytganck ofte Canael/ streckende t'Zeewaert in/ altemael van sant gront/ met 3. vadē dieptē/ waer door alle de Schepen loopen/ die van Lampacon af comen/ en buyten begheeren te wesen/ t'zy na wat wegē dat het wesen mach: want vande west zijde ist ondiep / als geseyt is. Van Lampacon 7. mijlen oost aen/ is gheleghen Macau, eñ men heeft een reghel Eylāden op de selfde streckinge tot Macau toe/ alle dese Eylandē blijven u aende zuyd zijde/ ende van daer af tot het vaste landt toe/ zijn ontrēt 5. ofte 6. mijlen. Dese Golve/ ofte spatie van tusschen d'Eylanden eñ het vaste landt / als oock van Lampacon af tot Macau toe / is altemael een opē Zee/ eñ en heeft niet meer dan 2. ofte 3. Eylandekens / doch is over al een banckachtighe gront: want het alderdiepste van dien is 2. vadem / t'welcke is tot op een mijl nae aent vaste landt/ ende het Canael/ het welcke loopt vande Zee af nae de mont ofte incomste vande Revier van Canton toe/ (diemen heet / der Hasen ooren) loopt langhes de Eylanden vande Haven van Macau heen.

Tusschē een steen clip eñ eē hooch eylant eñ schoō diep Canael.

Ondiepten ende streckinghē van Lampacon tot Macau.

Gelegentheyt ende diepte des golfs.

Streckinghe des Canaels na de Revier van Canton.

Keerende weder te rugghe/ aen't Eylandt van Vasco de Faria, comende met het eynde van dien over een / soo heeftmen daer by een ander hooch ende rondt Eylandt/ tusschen dese twee Eylanden door looptmen t'Zeewaert in / ende voorby dit voorseyde Eylandt / heeftmen een reghel van ander Eylanden / welcke strecken tot die mont ofte het Canael toe / (daermen door loopt/ alsmen van uyter Zee nae Macau toe comt) ende strecken oost noordtoost aen.

Streckinghen merckē/ Eylandē/ punte Canalen/ eñ dieptē van't eylant Vasco de Faria/ na Macau eñ voorts.

Alle dese Cannalen ofte doorganghen / die van uyter Zee daer tusschen heen loopen/

zijn altemael suyver eñ schoõ/eñ en hebt daer nieuwers voor te vreesen van dat ghy siet. Sult langhs dese Eylanden heen loopen/ die latende aende zuyd zijde/ hebbēde aen de zijde van't noorden d'Eylanden van Lampacon.

Een punt duyns van witte strant daermen op aen seylen moet.

Als ghy met die selfde over een comt/ soo sult ghy int n.o. comen te sien eē Eylant/ t'welck een punt lants van een seer witte sant strant heeft/ op welcke punt sult aen loopen: want men heeft van daer af/ nae d'Eylanden van Lampacon toe een sant bancke/ waer van het alderdiepste lant/ dese punt heē is/ sult daer by heen loopen/ tot op een scheut van een goetelingh naer. So wanneer ghy dese punt ghepasseert zijt/ soo loopt n.o. aen/ so sal u blijven vande zijde van't n.w. eē groot eñ hooch Eylandt/ t'welcke is gheleghen o. eñ w. met het zuyder Eylandt van Lampacon tusschen dit en Lampacon en heeftmen anders geen verhinderinghe dan die groote steen clippe/ hier vooren gheroert: Sult loopen op de z.o. punt van dit Eylandt aen/ dat latende aende zijde van't noordt west loopēde door't Canael dat tusschen dit ende een ander Eylant (dat westwaerder aen leyt) door loopt: Hier door wesende/ so ismen in het Canael/ t'welc vā uyter Zee af nae de mont (genaēt der Hasen ooren) noorden aen loopt/ en van't Canael af westwaert aen/ so is de wegh na Macau toe. Ic en stelle alhier desen wegh ende cours niet: want hebbe die op een ander verclaert eñ aengewesen/ te weten/ inde Navigatie vā Malacca nae Chyna. Die tusschen dese Eylanden door vaert/ is hem altoos noodich met het loot ghestadich inde hant te gaen en te diepen.

Hoemen door'ts strecken sal/ ende wat perijckelen te schouwen zijn.

Waer een't inde Canael (de Hase ooren genoemt) is/ ende hoe dat streckt nae Macau.

Van Macau 7. mijlen n.o. aen/ is ghelegen een seer groot eñ hooch Eylandt/ van een seer hooghen eñ spitsigen top/ leyt inde grootste mont ofte incomste van de Revier van Canton, door welck de groote Iuncos (dat zijn die Spaensche coopvaerders) in loopē/ daer onse schepen/ (te weten/ de Portugesche) oock wel door mogen passeren/ eñ vande wester hoeck van dit Eylant/ te weten/ een half mijl zuyden aen zijn gelegen etliche steen clippen/ tusschen welcke eñ t'Eylant het over al diep eñ schoon is/ als oock langhs het Eylant vande zuydtzijde heen. Voor by dese steen clippen t'Zeewaert aen/ heeftmen sommige cleyne Eylanden liggen/ eñ wat voorby dese Eylandē/ wat meer t'Zeewaert aen/ zijn gelegen etlijcke andere groote Eylandē/ en sult tusschen de voorseyde steen Clippen/ ende die cleyne Eylandē niet passeren: maer tusschen de cleyne ende de groote Eylanden moecht vryelicken sonder schroomen door loopen.

De noordtooster streckingen/ mercke/ Eylanden Clippē ende diepten van Macau tot de Revier van Canton.

Van Macau 4. mijlen z.o. aen/ leyt eē groot eñ hooch Eylandt/ wesende in tween gedeylt met een seer cleyn doorloopent water vande Zee/ eñ vertoont hem vā verre als een schip/ en heeft noch wildernisse noch geboomte/ een half mijl daer van af nae het landt toe/ heeft men een ander langhwerpent Eylandt met geboomte/ te middewegen van't Canael: van tusschen dese twee Eylanden/ te wetē/ inde incomste aende zijde van Macau, is gelegen een steen ofte Clippe daer't water over spoelt/ waer van u alleen sult wachten: want de rest over al suyver ende schoon is.

Een hooch Eylant met ander merckē en diepte zuydoostwaert van Macau.

Een steen Clip diemen schouwen moet.

Van dit groot Eylandt (dat hem in tween deelt af/ o. z. o. aen 6. mijlen/ leyt een ander lanckwerpent eñ hooch Eylant (met een seer swart schijnende bosschagie van geboomtē/) welck men noemt Tonquion, eñ van daer af een half mijl t'Zeewaert aen/ leyt een regel vā 10. ofte 12. Eylandekēs ofte Clippē/ sult loopen tusschē die eñ t'Eylant heē/ alwaer schoō is/ ofte moecht oock t'Zeewaert buyten alle d'Eylandekens heen loopen willende. Vā dit voorsz. eylant af nae't lant toe/ tot op een mijl ofte daer ontrent is gelegē een ander leech eñ lanck Eylandt met geboomtē/ te middewegē van't Canael: Van tusschen dese 2. Eylanden heeftet een Eylandeken ofte Clippe liggen/ eñ noch eē ander by't eylant van te lādewaerts: Tusschen dese Clippe van te midwegen vant Canael eñ t'Eylant van t'Zeewaert is diep eñ schoon/ eñ aende o.n.o. punt vant Eylant t'Zeewaert/ aende zijde van't lant/ heeftmen eenen cleynen Inwijck ofte Bay/ alwaer een goet beschutsel is voor de Monson vāde zuyt winden/ eñ heefter goet versch water: Rontsom dit Eylant Tonquion, ist over al schoon.

Streckinghe/ Merckē/ Eylanden/ Canael ende diepten/ vā het groote eylant na Tonquion ende ander eylanden.

Keerēde weder op het groote Eylant van den hoogen top/ gelegen inde mont vande Revier van Canton, te weten/ vāde wester punt van het selfde Eylant af 7. ofte 8. mijlen/ o.z.o. aen/ is ghelegen een hooch groot eñ lanckwerpent eylandt/ t'welcke is streckende n.w. eñ z.o. is gantsch sonder gheboomten ofte eenighe wildernisse. Vande zuydtooster punt vant selfde eylant af/ een half mijl t'Zeewaert aen/ leyt een ander rondt eñ hooch Eylandt. t'Canael dat tusschen dese twee eylanden door loopt is diep eñ schoon. Aende n.o. zijde van dit groot eylandt/ te weten vant midden van dien nae het landt toe/ zijn ghelegen twee ofte drie lanckwerpende ghecloven Eylandekens ofte Rudtsen/ daer dicht by van een rosachtighe aerde/ sonder eenighe gheboomten. Tusschen het eynde vant n.w. van het voorsz. eylandt eñ het landt loopt eē cleyn Canael/ door het welcke die cleyne Bancoins (dat zijn de Chijnsche Barcken eñ lichters) heen loopen. Van Canton tot dit voorsz. Eylandt/ maeckt het water een Golve ofte inwijck: Door dese contreye looptmen alsmen van Iapon af cōt.

Van dit lanckwerpent eñ ront eylant af/ te weten/ van de mont van tusschen beyde/ 7. mijlen o.n.o. aen/ heeft het landt eenen hoeck van een hooch eñ effen lant bovē op/ vol van een swart schijnende wildernisse/ hebbēde aen dees zijde van het w.z.w. een steyl afghebickt landt/ eñ na het o.n.o. loopt het al dalende af. Van dit landt af steeckt een punt t'Zeewaert in/ ende recht teghens dese punt over/ tot ontrent een Roer scheut verre/ is gheleghen een groot eñ lanck Eylandt/ streckende ghelijck als de Custe. Het Canael van tusschen dese punt eñ t'voorsz. Eylant heeft schaers 3. vadem dieptē. Binnen dit punt na het lant toe/ te weten aende w.z.w. zijde/ heeftmen veel eñ goede Reeden te anckerē (voor de Monson vā Chyna,) op 7. ende 8. vadem diepten/ modder gront: Ick heb daer aen ancker ghelegen/ comende van het Eylant Iapon af/ eñ quamen door't voorsz. cleyne Canael geloopen: Alhier voleynden alle de eylanden van diemen heet As Ylhas de Canton, ofte d'eylanden vā Canton. Dese wegh vande 2. voorsz. eylanden af/ tot dese punt ofte hoeck landts toe/ maect een Golve/ door den grooten inwijck die't heeft/ is op dese dwers wegh over al suyver ende schoon/ ende alst eenich hart weer is/ soo gaet alhier een seer hol water/ namentlijckē/ dicht by't Canael vande twee Eylanden.

Van dese voorsz. punt vant landt eñ hoeck van de eylandē af/ 6. mijlen de Custe voortaē/ is ghe-

Een Inwijck hebbende sommighe eylandekens ende clippen/ welcke goet beschutsel zijn teghen stormen en onweder.

is ghelegheen eenen Inwijck hebbende sommighe Eylandekens eñ Clippen inde mont van dien ligghen/ te weten/ aende zijde van't o.n.o. de welcke een goet beschutsel zijn voor eenige stormen eñ onweder: Men heeft alhier vietualie eñ ander lijftochten van doen/ wesende 4. mijlen t'Zeewaert daer van af/ is geleghen een steenrotse ofte Clippe (die hē van verre vertoont ghelijck een seylent schip) op de hoochte van 22 ½. graden. Dese Custe is langhs de Zee heen/ altemael van een leegh landt eñ sandt stranden/wesende van binnen een hoogh lant/streckt o.n.o.aen/tot eē punt landts toe/ghelegen 15. mijlen van't Eylant Lamon, men mach het over al anckeren/ eñ is inde distātie tot dese pūt lant toe 18.mijlē.

Clippe op 22.en half graden/ vertoont hē als een seylent schip.

Droochten ende Riffen vā root sant die geen Canael hebben.

Sult weten/dat vāde contreye van't eynde van d'Eylanden van Canton af/ tot het Eylandt Lamon toe/ te weten/ 18. mijlen t'Zeewaert in/ zijn ghelegen etlijcke droochten eñ Riffen vā root sant/die met leegh water ontdeckt zijn/ op welcke plaetse de Visschers vā alle dese Custe haer visscherye houden: Alle dese voorsz. droochten eñ Riffen zijn gesloten/ sonder eenighe Cannalen ofte passagien te hebben.

Een punt lants, op de 25. en half graden daer men buyten alle hoecken loopt.

Vande boven gementioneerde punt lants (die 15. mijlen van't Eylant Lamon leyt) af/ tot die Enseada dos Camorijns,) dat is den Inwijck vande Garnaet)toe/die vāde Chijnen Cayro ghenaemt wort / gheleghen op de hoochte van 25 ½. graden ruym/ looptmen de Custe n.o.eñ z.w.eñ n.o.ten o. eñ z.w.ten z.te weten/buyten alle de punten eñ hoecken heē/ is inde courß 86.mijlen. Nu keerende weder tot den hoec/ so heeftmen van daer af tot Lamon toe 15.mijlē. Thien mijlen vā de voorsz. hoeck voortaen/ leyt een Revier ghenaēt Ryo do Sal, (dat is/ de Revier van't Sout/) van waer het Sout na Canton toe gevoert wert: is van een groote Haven eñ incomste. Dese Revier van't Sout ghepasseert wesende/ te weten/4. mijlen vooort aen/ heeftmen een ander Revier/ gelegen by een ander punt lants ofte hoeck/welcke Revier van de Chijnen genaemt wort Chaochen, ende vande Portugesen O porto de Peças, dat is de Haven vande Stucken: want alhier gemaeckt worden de goede Chijnsche stucken van Zijde/eñ ander costelijck tuych. Dese Revier is seer groot/eñ heeft veel bewoonde plaetsen ende vlecken te landewaerts in/ langhs de watercant heen liggen/ is gelegen met de zuydtwester hoeck van het Eylandt Lamon,o.z.o. eñ w.n.w.

Welgenēde van Ryo do Sal/ zijnde een groote haven.

De revier O Porto de Peças/ daer de Chijnsche zijde wercke ghemaeckt werden.

Het Eylant Lamon leyt op 23.eñ dryeviedē gradē.

Het Eylandt van Lamon is ghelegen op de hoochte van 23 ¾. graden/ is groot eñ seer hooch/bedect van wildernisse eñ geboomten/ streckt ghelijck als de Custe leyt/ontrent een mijl weeghs verscheyden van't vaste landt/ alsmen (van Macau af comende) daer langhs by heen seylt/ te weten/aende zijde vant w.z.w.soo doet het hem op ghelijck als twee Eylanden/alhoewel dat het maer een en is/heeft aende z.w.zijde/ofte de zijde van't landt sommighe steen clippen recht by hem liggen/ die met leegh water ontdeckt zijn/ eñ met hooch water/so breeckter de Zee op. Voorts soo is alle de reste van't Canael vā tusschen t'eylant eñ t'vaste lant) schoō/suyver en diep genoech/ evenwel soen machmen daer niet door passeren: want is vol van wildernisse / en ander drijftich tuych/ al hoewel dat ic daer door geweest hebbe door noots halven: maer was met groote moeyten/ waer omme niemandt rade daer door te loopen / ten waer met een Soma, (dat is een Chijnsche Carveel/ daer sy met langhs de Custe varen/ en haer handelinge drijven/) aen desen voorsz. z.wester hoec van't Eylant/ so liggen t'Zeewaert daer van af/ etlicke cleyne vlacke Eylandekens eñ andere Rudtsen/ tusschen de welcke eñ het Eylandt men niet passerē en mach/eñ heeft aēde noordtooster hoeck/ aende zijde van't landt/ een seer grootē Inwijck/al waermē een goet beschutsel eñ louwe Ree heeft voor alle winden/ daermen van gelijcken met onse schepen mach in loopen/noodich wesende/heefter 3½. vadem diepten modder gront: Om nu daer in te comen/ soo sult ghy ghenaken eñ loopen aende zijde van't z.w. want ick hebber selver in gheweest.

Van hem het Eylant Lamon streckt alsmen van Macau cōt als twee vā de Clippen en verscheyde onder onreh.

Eylandē eñ Rudtsē daer qualijck te passeren is.

Inwijck daermē voor alle winden gedeckt Reede heeft van 3. en half vadē diepte.

Van dese zuydtwester punt van't voorsz. Eylandt af/ anderhalf mijl t'Zeewaert in/ heeftmen een Riffe/die hē boven twater vertoont/is van sommighe swarte steenen / die op een ry oostwaert aen strecken/tot ontrent 3.mijlē weeghs/eñ heeft aen't eynde vā dien/ 3. vlacke lanckworpende Clippen op een ry ligghen/ waer van d'uyterste de grootste is: Men en mach in geenderley wijse over noch tusschen dese Riffe eñ Clippen door loopen/ maer tusschen de Riffe eñ t'Eylandt/ heeftet een seer goet Canael: want ick hebber selver door ghepasseert/ heefter 20. vadem diepten van cleyn dun eñ vlacke sant gront/en hebter anders niet te doē/dan u alleenlijck te hoeden voor't Eylandt/eñ de voorsz. Riffe: T'is goet (voor de gheen die van Iapon af comt) daer by daegh door te loopen: want soo men t'Zeewaert buyten om loopt (om de Riffe te schouwen) so ghebeurt het wel datmen de winden aldaer scherp vint/en daerom qualijck aende Custe can gheraken/waer door sy (so hem het weer verheft) groote moeyten passeren.

Een swart steenich Riff 3.mijlen lanc met 3. Clippen aen't eynde.

Goede Canael tusschē het Riff ende het Eylandt van 20. vadem.

Redenen waerom beter door het Canael dan buyten om het Riff te loopen is.

Van dit Eylandt Lamon af/6. ofte 7. mijlen o.n.o. aen/ is gelegen de Haven van Chabaquon, t'welck is een arm vander Zee / die seer diep te landewaerts in loopt/ n.o. waert aen/heeft aende incomste van dien/ te weten/ aende z.o. zijde een dicke eñ grove punt lants ligghen/ die hem van daer voort aen seer verheft en hooch op loopt/ende aende zijde van't n.w. ist een leegh landt van sandt stranden. Vāde voorsz. punt lants af op de selfde streckinghe/ een scheut van een goetelingh verre/ is gelegen een Riffe van sant daer't water op breeckt. Die in dese haven begeert te loopen/ moet ghenaken de zijde van't z. o. loopende langhs de punt vande incomste heen/ heefter derdehalf vadem diepten. Een half mijl bovē de voorsz. punt landts/ te weten/ aen't landt van't zuydtoosten/ is ghelegen eenen cleynen inwijck ofte Bay van modder gront/welcke haven een goet beschutsel is voor eenich onweer/eñ tot meerder versekertheyt/ so machmen daer soo dicht aen het landt loopen/ dat men inde modder blijft steken/eñ springē also aent landt van het n. w. het welcke voorby een Eylandeken is / daer een bewoont vleck ofte stede leyt/ alwaermen veel provande eñ lijftochten vint. Dese vaert doetmen aldus met Iuncos ende Somas, dat zijn Chijnsche schepen ende Boots: Dese Haven is gelegen op 23 ½. graden.

De havē van Chabaquon leyt 7. mijlen van t'Eylant Lamon/ hebbende aende z.o. zijde een punt lants.

Een Sandtriff op de selde streckinghe.

Hoemē best inde haven loopē mach.

Een cleynen Inwijck by de pūt lants zijnde goet schutsel in stormen.

Eē bewoont vlecke daermen provāde can becomen.

De Haven leyt op 23.eñ half graden.

Achter desen inwijck/te weten/ aende zijde vāde Zee/ leyt eenen anderen inwijck/alwaer lancx heē (te wetē een scheut vā een Ryelstuc daer vā) zijn gelegē 4.ofte 5.eylandekens ofte

Een ander Inwijck met sommighe Clippẽ/daer men machẽ t'landt eñ de selve passerẽ mach.

Clippẽ/tusschen de welcke eñ t'lant men passeren mach: want isser schoon eñ diep. Desen Inwijck vande Eylanden is een beschutsel voor de Monson van Malacca, (dat is voor de winden die inde tyden datmen vã Malacca af nae Chyna comt waeyen/) heeft binnen in seer goede schoone grondt: T'landt ghelegen tusschen dese twee voorsz. Inwijcken/is van een hooghe eñ groene landouwe/ sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten/eñ de voorseyde Eylandekens zijn ront eñ hooch/ streckende altemael op een ry langhs t'lant heen.

Ghedaente des lants tusschen de twee Inwijcken.

Vande voorsz. Haven van Chambaqueo af tot Chincon toe/ looptmen de Custe n. o. eñ n.o. ten o.aen/is inde distantie 22.mijlẽ/is altemael van een hooch lant/ eñ men heefter dicht by't lant 16. vadẽ diepten/ en daer loopen veel quade eñ groote stroomen: Keerende op Chãbaqueo, so heeftmẽ van daer af 6. oft 7.mijlen voort aen/A Enseada Pretta, (dat is den swartẽ Inwijck geseyt/ vã die vant lant Lauho ghenaemt/) boven welcke is geleghen een hooch landt/ met een seer swart schijnẽde wildernisse/eñ heeft inde mont vande incõste twee Eylandekens ligghen/is binnen in van een schoone ende goede gront/wesende een beschutsel voor etlicke windẽ/ alwaer Ruy Lobo met sijn schip/ ende noch een groote Iunco ofte Chijns Schip verwintert heeft. Twee mijlen tZeewaert daer van af/ligghen twee Eylandekens van witte Steen clippen/dicht by den anderen/tusschẽ welcke eñ t'vaste lant ist over al schoon.

Vande have van Chabaqueo tot Chinchon/ looptmẽ 22. mijlẽ n.o. eñ n. ten o. aen. goede diepte ende quade stroomẽ bye landt.

Van den swarten inwijc eñ swarte wildernis geleghende/ heeft goede reede.

Twee mijlẽ verder liggẽ twee witte steẽ clippige Eylanden/ zijnde tusschen t'vaste landt/ eñ de selve over al schoon.

Van dese Enseada Pretta, ofte swarten inwijck/7.mijlen voort aen/ zijn ghelegen twee hooghe eñ cleyne Eylanden/ (wat meer lanckwerpender dan ront/ sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten) seer dicht byden anderen/streckende n.w.eñ z.o.hebbende tusschen beyden 3. ofte 4. steen clippen. Dese Eylanden eñ Clippen liggen verscheydẽ vant vaste landt/ontrent een half mijl weeghs/ eñ daer recht tegens over leyt eenẽ cleynẽ Inwijc/vã eenen seer leegẽ hoeck ofte punt lants langhs de Zee heen/ eñ aent Eylandt dat aldernaest het landt leyt/te weten/ vande z. w. zijde/ is gheleghen een sandt bay/ t'welck een goede Ree is van 7.eñ 8.vadem diepten/ so dat u de Clippen die tZeewaert blijven/een beschutsel maken/ sult het landt vande Sandt bay wel dicht ghenaken/want ic heb daer selfs in gheleghen/ om dat ic daer met een groot onweer in liep/comende van Iapon af. De Iaponen hebbender oock wel by wijlen met hare schepen in verwintert. D'incomste daer van is aende zijde vant n.o. wel dicht by de pũt vã't Eylandt (die nae't landt toe leyt) heen/sult altoos in't incomen wel dicht nae't Eylant aẽ loeven/om de Havẽ niet te missen/eñ mocht altoos (so aende n.o.zijde/als aẽde zijde vant z.w.tusschen t'Eylandt eñ t'landt) uyt eñ incomẽ. Men heeft oock op dit Eylandt versch water. Dese Eylanden worden ghenaemt Chiocon, isser over al suyvere gront/ uytghesondert alleenlijcken een steen clippe daermen het water op siet breken/ ghelegen een scheut van een goetelingh w.waert vande Ree af.

Vande streckinghen/ clippen/ Reeden/ dieptẽ/ versch water ende gronden tusschen den swarten inwijc ende de Eylanden Chiocon.

Van dese Eylanden van Chiocon af/ drie mijlen voort aen/ leyt de Haven vã Chinchõ, ende twee mijlen verscheyden vant landt af/ zijn gheleghen twee Eylandekens van witachtighe Steen clippen/ tusschen welcken eñ t'landt/als oock daer buyten om tZeewaert ist over al schoon. Van dese Eylandekens af twee mijlen voortaen/ ende eẽ half mijl van't landt/ heeftmen een hooch eñ ront Eylandeken ligghen/waer van een Riffe af streckt/tot op een half mijl t'Zeewaert in/ daer men het water op siet breken/sulter u van wachten. Tusschen t'landt eñ dit Eylandeken zijn't altemael ondiepten: Tusschen dit Eylandeken eñ den hoeck vande mont van Chinchon leyt eenen cleynen Inwijc/daer de Schepen (inde Monson van Chyna) setten. Alle dese Custe van Chabaquon af tot Chinchon toe/ is van een hooge landouwe/ met diepe ende schoone gront/uytghesondert alleenlijcken de voorsz. Riffe van't Eylandeken.

Van streckingen/ [illegible] Eylanden/ Clippen/ diepten [illegible] [illegible] tusschen [illegible] lande Chincon/ ende de haven van Chinchon.

Die Haven van Chinchon (comende van dese zijde van't z.w.af) heeft boven hem over legghen een seer hooch landt / met een steenrootse boven op/in ghelijckenisse van een pylaer ofte colomne (als de Varella aende Custe van Champa,) dit hooge lant ofte geberchte/ gaet al dalende (na eenen uytstekenden hoeck ofte punt landts) af/eñ comende van de zijde van't n.o.te weten/van uyter Zee/soo heeftet een groot open/met sommige Eylanden inde mont. Vande voorsz. hoeck af/soo streckt het landt noorden aen/ontrẽt anderhalf mijl/ eñ van daer keert het weder nae't w. n. w. hebbende een arm vãder Zee/ die een groot stuck weeghs te lãdewaerts in loopt: Op de selfde streckinge/so heeftmen (aen dit lant dat vãde punt vander Zee/ tot dat ander punt/daer't landt nae't w.n.w.streckt) een lanckwerpẽt eñ hooch Eylandt/ sonder eenige wildernisse ofte gheboomten/streckende gelijck het selfde landt/ eñ leyt een cleyne half mijl van't landt verscheyden/ eñ heeft vande zijde van't landt een goede Sandt bay/te middeweghen van't selfde Eylandt/ te weten/ een scheut van een Bas/westwaert aẽ/ leyt een verborgẽ clippe ofte Steen plate/ van 18. span waters/ beslaende weynich plaets/ alle d'ander reste is schoon eñ suyver om te mogen anckeren. Dit Eylant heeft goet versch water: Alhier heeft Diego Pareira met sijn Schip verwintert: Men en loopt by dit Eylant niet aẽde z.zijde/ maer vande oost zijde buyten om heen: Comende alsoo vande noordt zijde binnen inde voorseyde Haven.

Van streckingen/ [illegible] den/ [illegible] punten/ [illegible] sen/ Eylanden/ [illegible] Clippẽ [illegible] water/ [illegible] den [illegible] ten [illegible] vande [illegible] Chinch[illegible] w. [illegible]

Van dit Eylandt een quartier mijls noorden aen/ zijn gheleghen drie Eylandekens/ streckende metten anderen oost ende w. Van daer af nae't lant van't westen toe/ heeftmen een Canael van ontrent een half mijl breedt/ diep ende schoon: Men mach ooc wel tusschẽ t'eerste ende d'ander twee Eylandekens door passeren/ willende: T'ooster eylandeken ist lanckste ende t'grootste van alle drie. Dese eylandekens ligghen verscheyden vant noorder landt/ontrent een groote mijl/welck lant is een seer hooghe landouwe. Een scheut van een Bas vant ooster Eylandeken noorden aen/ is gheleghen een groot ende hooch Eylandt / streckende noorden ende zuyden / het welcke heeft aende west zijde een Sandtbay: Onder het beschutsel van dese Sandtbay / te weten / dicht by het landt heeftmen een goede Ree om te anckeren / met een seer schoone gront / alwaer dickwils de Portugesche schepen gelegen hebben/ aldaer goederen eñ waren ladende/ van die daer te lande vallen. Van desen Inwijck een scheut vã een goetelinck/ z.w.aen / ende een scheut van een Bas vande ghementioneerde Eylandekens/ leyt een Sant plate van 12. span waters.

Voorts

Vande Stre-kingen/ Ey-landē/ Zan-bouwen/ Ca-nalen/ diepte/ grondē/ Ree-den/ plaeten eñ Inwijck des havens Chincheu/ tot het Ey-lant Tantaa noordtwaert.

voorts so is alle de reste schoō. Op de Ree eñ langhs d'eylandekens heen/ heeftmen groo-te stroomen. De beste plaets om te anckeren ende het aldersekerste te ligghen/ is dicht bijde zuyder hoeck / om van de stroomen be-vrijt te wesen / ghy en sult den hoeck vande strant (van den Inwijck) nae het noorden toe niet te passeren/ want is ondiep. Die van Liampo eñ Iapon af comen/ loopen in dese ha-ven/ door't Canael/ van tusschen dit Eylandt eñ die drie eylandekens/ welcke schoon is/ vā 5. eñ 6. vadem waters/ twelck men van ghe-lijcken heeft langhs de Eylandekens heen/ te weten/ soo wel aende zijde van't landt/ als te Zeewaert/ uytghenomen de sant plate boven verhaelt. Dit Eylant wordt vande Chijnen ghenaemt Tantaa: Twee mijlen van die Ey-landekens t'Zeewaert af/ leyt een cleyn eñ ge-clooft eylandeken/ gheheeten Tantheaa. Van't Eylant Tantaa tot het noorder landt/ is on-trent eē mijl weeghs/ twelc altemael ondiepe gront is/ so datmender gheensins door passe-ren mach/ noch ooc op eē groot stuck weeghs t'Zeewaert daer van af.

Omtrent het Eylant Tan-taa gheene ondiepte te Zeewaert in.

Van dit Eylant Tantaa af/ eē mijl weeghs westwaert aē/ is gelegen de mont ofte incoōste vanden arm vande Zee/ welcke mach wesen van een half mijl inde breede/ eñ t'lant vande z. zijde/ heeft een punt landts/ tegens t'welcke over (te weten/ aen't ander lant vāde n. zijde) is ghelegen eenen Inwijck ofte Bay / met seer goet beschutsel/ daer heen die Armadē vā des Conincks van Chijnas schepen onthou-den. Een mijl weeghs vāde voorsz. punt lāts af/ de Revier innewaerts aen/ leyt een eylant (by't zuyder lant) met sommige roode Duy-nen: Te middeweghen van dit eylant/ te we-ten/ aende zijde van't zuyder lant steeckt een punt lants uyt: Wat voorby dit punt w. aē/ heeftmen een cleyn Bay aen't selfde Eylant/ in welcker mont de schepen anckeren/ alhier leytmen buyten alle stroomen/ onder het be-schutsel vande voorsz. punt lants. T'gebeurt oock wel dat de Schepen somtijts door on-achtsaemheyt opt drooch blijven/ om datse te dicht aen't lant comen/ doch en doet hen geen schade oft letsel: wāt is weecke modder grōt.

Vande gele-gentheyt der incomste w. waert is vant Eylant Tan-taa/ tot een punt landts eñ inwijck daer de Ar-mada des Conincx Chi-na onthou-den.

Een Bay eñ punt landts daer de sche-pē beschermt liggen.

Van dese voorsz. punt af na den ooster hoeck vant selfde eylant toe/ heeftmē een seer goede plaetse om de schepen opt landt te halen en te versien / alwaer de Portugesen haer schepen dicwils versien ende geconserteert hebbē. Vā ghelijcken soo heeftmen alhier veel provande eñ lijftochten: Sult weten dat die Schepen/ (by't eylandt Tantaa liggende) aldaer het on-weder niet en verwachten: maer so haest als sy eenich quaet vermoeden van tempeest ofte quaet weder crijgē/ so lichtense terstont haer anckers op/ eñ connent setten by dit Eylant/ te wetē/ inde mont vande voorsz. cleyne Bay/ wel dicht by't zuyderlandt heen/ op alle desen wegh ist over al schoon. Dese havē vā Chin-chon leyt op de hoochte van 24 $\frac{1}{4}$. graden.

Eē bequame plaetse om de Sche-pē op te halē ende te ver-sien/ hebben-de oock goede lijftochten.

Onder het eylant Tan-taa dienlijck tot ontweder te verwachten.

De haven van Chincheo leyt op 24. eñ een veer-del graden.

Van't Eylant Tantaa, eñ het eylandeken van dese Haven van Chinchon af 5. mijlen o.n.o. aen/ is ghelegen een punt lants/ aende welcke leyt eenen goeden Inwijck/ (voor't quaet weder eñ de Monson van China) ghe-naemt Lialoo. De Reede van desen Inwijck is dicht by de voorsz. punt landts: want alle t'landt van desen Inwijck af tot het eylandt Tantaa toe/ is altemael (te weten daer langhs heen) van een banckachtighe ende ondiepe gront / streckende alsoo tot het eylandt toe/ want tusschen t'selfde eylandt ende het landt ist oock altemael drooch ende ondiep/ als vo-ren ghesept is.

Goede reede ende haven van Chincheo voorby t'Ey-lant Tantaa om een punt landts in een inwijck Lialoo ghenaemt.

Van desen Inwijck van Lialoo af voort-aen/ so begint het lant wat leeger van hooch-tenen heuvelen te worden/ sonder eenige hoo-ghe gheberchten/ (als de voorgaende) meer te hebben/ ende is van luttel wildernisse/ en op plaetsen gantsch geen/ is eē seer schoone custe/ en hebter niet te vreesen / dan dat ghy voor ooghen siet.

Van Chinchon tot de Haven van Foquien, zijn 40. mijlen/ eñ men loopter n.o. ende noort oost ten oosten aen.

Chinchō/ eñ de haven van Foquiē liggen 40. mijlen ver-scheyden.

Van de punt van Lialoo af / twee mijlen voort aen/ is ghelegen een vlack eylandeken/ te weten een half mijl verscheydē van't lant/ eñ noch een ander halve mijl voorder aē/ lig-ghen twee eylandekens by den anderen/ wat dichter by't lant: Dicht by de selfde heeftmen een Revier/ hebbende aende mont van dien sant stranden/ met een leegh lant. In dese re-vier loopen de Somas ofte Chijnsche schepen/ die na de stadt van Enon willen wesen/ welc-ke daer binnen in is gelegen/ al waermen veel Chijnsche waren eñ goederē heeft. De Custe 7. ofte 8. mijlen voortaē/ so heeftmen de punt van Chencheu ghenaemt / welck is van een hooch eñ kael landt/ van een witte eñ rosach-tige coleur / stekende weynich ter Zeewaert in: Heeft vande noordt ooster zijde eenen cleyn-nen Inwijck ofte Bay / eñ daer boven over een seer hooch ende steyl afgebickt landt: In desen Inwijck leyt een groot eylandeken/ tus-schen t'welcke ende de punt landts men daer in loopt. Van dit eylandekē af/ een scheut vā een Roer nae't n.o. is gelegen een steen plate/ een halve vadem onder water / ende nae het noordt westen van't selfde eylandeken af / te weten/ tusschen dien ende het landt / leyt een ander steen/ eñ aende zijde van't lant heeftmē by dit eylandeken een goet beschutsel om te anckeren. Ick hebbe in dese Haven selver ge-leghen (te weten/ wat naerder aent eylandekē als by't lant) met twee Iuncos, (dat zijn groo-te Chijnsche schepen) wesende een yeder wel van 500. eñ 600. Bharen, rekeninghe van In-dien/ t'welcke is over de 90. vaten/ eñ lieyē der langhs de punt lants heen in: Boven op dese punt landts/ te weten/ op't opperste/ leyt een groote bewoonde Stede. Noordt noordtoost van dit eylandeken af / zijn gheleghen twee lanckwerpende ghecloven eylandekens van rootachtighe coleur : maer en hebben gheen schoone gront noch eenich beschutsel: Twee mijlen aleermen by dese punt van Chencheu comt/ soo heeftmen te landewaerts in/ te we-ten/ nae Chencheu toe eenen bergh ligghen/ van ghelijckenisse van Monte Fermoso, ofte de schoone Bergh.

Vande Strē-kingen/ Ey-landen/ revie-rē/ stranden/ platen/ Ree-den/ Berghē Inwijc/ be-woonde stad ende Chyn-sche waren/ voorby ypse van Lialoo/ tot het punt van Chen-cheu.

Desen voorseyden Bergh is ghelegen van Chinchon af 13. mijlen. In dese con-treye soo heeftmen ses ofte seven mijlen van het landt af sommige Boyen met ghecoleur-de vleughelen ende vlagghen ligghen/ welcke zijn van de Visschers van het landt/ daer sy henlieder netten ende want met af teyckenē/ ende de Somas, (dat zijn de Chijnsche Car-veelen) van dese contreye/ zijn met overloopē ofte verdecken gants teenemael ghesloten/ met slechts een seyl alleen / sonder eenich an-der gheereetschap meer.

Ghedaente vā sommige schepen ende vlaggen van eenighe vis-schers.

Vanden hoeck van Ceuchon af 7. mijlen voortaen/ is gelegen t'zuydwest eyndt vant Eylant (vande Portugesen gheheeten) Ilha dos Cavallos, dat is/ het Eylant vande Peerden/ eñ wort vande Chijnen ghenaemt Tachoo, hebbende den naem nae een groote stadt/ also gheheetẽ/ die daer niet verre van daer en leyt/ te weten/ de Revier 2. mijlen innewaerts aen. Sult weten/ dat dit Eylandt gelegen is binnen de Custe/ omringt wesende van een arm vande Zee (gelijck als het Eylandt van Goa in Indien/) welcke arm vande Zee 5. mijlen voortaen aende selfde Custe weder uyt comt/ welcke uytcomste ofte mont ghehceten wort Puysu. D'eerste mont van't z.w. mach wesen van ontrẽt een half mijl breet/ eñ vande punt vant Eylandt af naer binnen toe/ tot op een halve mijl/ heeftmen daer langhs heen goede ancker grondt / om te setten voor de winden vande Monson vã China, van 10. 11. vadem diepten/ schoone gront: men sal hem wachtẽ vant lant vant z.w. t'welc leegh is van santstranden/ eñ is daer langs heen over al vantachtighe eñ ondiepe gront: want ic hebbe dit gantsche Eylandt van binnen in gheheel om gheloopen/ heeft veel ondiepten/ ende daer is ẽ Canael/ waer vã het alderdiepste twee vadem is: Die daer begeert binnẽ in te loopen/ is noodich een man vant landt te hebben die daer kuntschap heeft. Wy liepẽ de mõt vant n.o. in/ t'welcke de smalste eñ ondiepste is/ eñ heeft een verborgen steen clippe onder t'water ligghen/ te weten/ dicht aende zijde vant Eylant/ ontrent een scheut van ẽ gotelingh/ de punt binnewaerts aen. Van dese Steenclippe af nae de punt toe/ moghen wel Schepen ancker en. Beyde dese Havens zijn sonder droochten ofte ondiepten. De Custe van tusschen beyden/ te weten / van d'eene mont tot d'ander/ is van sommighe roode Duynen/ eñ van een kael lant/ is daer langs by heen over al schoon. Van dese mont vant n. o. af/ een mijl t'Zeewaert in/ leyt een cleyn eylandeken. Vande maent van April af tot September toe/ so worter in dit voorsz. Eylant veel Vee gheweydt/ als oock Peerden en diergelijcke/ waer vant de Portugesen den naem van Ilha dos Cavollos ofte vande Peerden ghegheven hebben/ als voren.

Vande streckinge/ merckē/ strandē/ diepten/ Canalē/ drooch ten/ verborgen Clippen ende Reeden voorby den hoeck van Chenchõ tot het Eylandt Cachoo/ eñ den mont van Puysu.

Vande mont van Puysu vant voorsz. Eylant vande Peerden/ 8. mijlen de Custe voort aen/ heeftmen een grove eñ dicke punt lants/ met een wildernisse boven op. Dicht by dese punt is gelegen een groot ront Eylandeken/ waer van het Canael van tusschen beydẽ seer smal (doch schoon) is/ daermen noodich wesende tusschen heen door mach loopẽ. Vande voorsz. pũt af nae't z.w. toe/ so is het ẽ hooch landt met wildernisse/ ende van daer af na de Zee toe/ heeftet ẽ groot groẽ velt ofte pleyn: Langhs dit groen velt heen/ ist seer goet anckerẽ voor de windẽ vande Monson vã China, is modder grondt: Op de voorsz. punt lants leyt een bewoonde stadt/ ghenaemt Pinhay.

Vande streckingē/ mercken ende gedaentē voor by de mont van Puysu/ etc. tot eẽpũt lants/ eñ een ront Eylant daer de stadt Pinhay op staet.

Van dese punt van Pinhay af/ de Custe 5. mijlen voort aen/ leyt de haven van Foquyen, de welcke een groote Ree heeft/ eñ is altemael van een grof dick landt met wildernisse/ ende binnẽ by't lant vant z.w. so heeft het ẽ groot rondt Eylandeken/ met een swart schijnende wildernisse. Voor by dit Eylandeken na binnen toe/ so leyt de mont vande Revier/ aende welcke is gelegẽ een seer groote stad omringt met gheweldighe mueren eñ torens/ eñ heeft een brugge vant lant af steketde/ aende welcke (die schepen die haer daer onthoudẽ) gebondẽ ligghen/ dese incomste is schoon ende vry.

Streckinghe eñ mercken voor by het punt vã Pinhay/ tot de haven van Foquien.

Van dese Haven van Foquyen af/ 5. mijlen voort aen/ is ghelegen den Inwijck (vande Portugesen ghenaemt/ A Enseada dos Camaroins, dat is den Inwijck vande Garnaet) eñ vãde Chijnen Cayto gheheetẽ. Op desen wegh zijn gelegen sommige cleyne eñ hooge eylandẽ/ sonder eenige geboomtẽ ofte wildernisse/ te weten/ ontrent 3. groote mijlen vant landt af t'Zeewaert aen: Men heeft tusschẽ dien eñ daer rondtsom over al Riffen eñ Steen clippen/ eñ schijnt op eenige plaetsen Canalẽ ofte doorgangẽ te hebben: want ic ben daer selver door gheloopen met een Piloot vant landt. Men sal hem van dese Eylanden wachten.

Van't eynde van dese Eylanden af/ 2. mijlen voortaen/ so heeft het landt een punt van een dick eñ grof landt/ gants sonder eenighe wildernisse ofte geboomte/ aent eynde van elcke mijl/ soo heeftmen w.z.w. aen twee Eylandeken ligghen/ eñ aende z.w. zijde van dit punt is een goet beschutsel/ voor de winden vande Monson van Chijnen/ hebbende schoone sant gront: maer hebt de windẽ scherp om buyten d'Eylandẽ om te loopẽ/ door welcke oorsake wy daer tusschen door liepen: maer en is niet goet voor onse schepen. Aen d'ander zijde van het n.o. van dese voorsz. punt/ te weten/ seer dicht by't landt is ghelegen een cleyn hooch Eylandt/ streckende n.w. eñ z.o. Het Canael van tusschen dit Eylandt eñ het vaste landt/ wesende van een Bas scheut breet/ met 3. vadem diepten/ het meestendeel steenighe gront/ in voegen/ dat so haest alsmen de anckers laet vallen/ soo zijn de touwen en Cabels terstont aen stucken ghesneden/ vande scherpte vande steen. Dit Canael en canmen van verre niet sien/ het Eylant heeft aende zijde van het lant een cleynen Inwijck ofte Bay. Die geen die hier met een ongheval quam/ ghelijck het my ghebeurde/ sal daer in loopen/ te weten/ dicht by het Eylandt heen/ so seer aen loevende/ dat hy met die voor kiel op't drooch vande strãt vande voorsz. cleynen Inwijck loopt/ om op het diep vande harde grõt d'anckers te settẽ: want soo ghy't quaemt te setten inde Zee/ soo sullen u de Cabels terstont aen stucken ghesneden wesen / als het my ghebeurden.

Streckinghe/ merckē/ [illegible] den/ Cana[illegible] steen gron[illegible] Eylanden/ [illegible] diepten/ [illegible] wijckē/ [illegible] den/ lande[illegible] punten/ [illegible] tes [illegible] van Foquy[illegible] tot den In[illegible] wijc Cama[illegible]

Steen [illegible] de die [illegible] dels in [illegible] ken [illegible]

Perick[illegible] inloop/ [illegible] hoemen [illegible] in loop[illegible]

Dit Eylandt blijft onder een punt bedeckt. Van daer af noordoost / ende noordtoost ten oosten aen/ so heeft het landt een ander punt/ wesende ontrent ander half mijl vanden anderen verscheyden/ makende tusschen beyden eenen inham.

Van dit voorseyde Eylandt ende punt af/ tot ontrent een half mijl oost noordoost aen/ leyt een Riffe daermen het water op siet breken / streckende noordtwest ende zuydoost/ ontrent een half mijl lanck. Van dese Riffe af / tot de noordtooster punt vanden bovengeseyden inwijck/ is ontrent ẽ mijl weeghs: alle de reste vandẽ inwijc is schoõ eñ suyver.

Dit is den Inwijck diemẽ noẽt A Enseada dos Camaroins, ofte den Inwijck vande Garnaet: Die Ree vã diẽ is onder t'beschutsel vãde n.o. punt ofte hoec bovẽ verhaelt: want is goet voor dẽ tijt vãde windẽ vãde Monson van China, te weten/ voor de schepen die van Liãpo eñ Iapon af comẽ/ om daer in te comẽ/ so salmen t'lant genakẽ (aleermẽ by de selfde punt cõt) daer bylãghs comẽde/ tot datmẽ de pũt om en daer binnẽ in is daermẽt ancker :

Hoe [illegible] den In[illegible] vande Gar[illegible] heft in [illegible] sal eñ [illegible] voorbey [illegible] landen/ [illegible] sen/ [illegible] ende [illegible] Reeden [illegible] men [illegible] wegh [illegible] d'Eylanden [illegible] Canaels [illegible] ontmoet.

men

men heefter een seer goede modder grondt/te
weten/by dese noordtooster punt heen/so dat
u de Klippe sal comen te blijven int zuydtwestē:
hierom so sult het landt vande punt wel ghe-
naken/ om op de Klippe niet te vervallen: Van
desen Inwijck af voortaen tot den hoeck ofte
punt van Sumbor toe/ ghelegen op de hooch-
te van 28⅔ graden/ loopt mē de Custe noordt-
oost ende noordtoost ten noorden aen/ te we-
ten/buyten t'voorsz. Eylandt/ende de punten
vanden voorseyden inwijc heen: Nu keerende
weder op den inwijck / soo heeftet landt van
daer af 12. ofte 13. mijlē voortaen eenē hoec/
ende van daer streckt het landt n. n. w. inne-
waerts aen comende daer naer weer n.o. eñ
n. o. ten n. uyt: twee mijlen daer van af zijn
ghelegen drie Eylanden by den anderen/ te
weten/twee groote ende hooge/ eñ een cleyn/
wesende daer rontsom over al schoon/ maer
en hebben gants geen beschutsel noch Reede/
om de Schepen daer voor eenich weer be-
schermt te wesen: Dese Eylanden zijn ghe-
naemt Canton Sion, alle dese Custe vande
Enseada dos Camoroins af/ tot dese eylanden
ende voorseyden hoeck toe/is altemael vā een
leegh landt met heuvelen/ ende dalen van een
effen wildernisse/ende men heeft daer langhs
heen een seer schoone Zee ende grondt.

Gelegentheyt der landen ende diepten tusschen Canton ende d'eylanden Canton Sion.

Op de contreye van ter halver wegen/van
de Enseada dos Camaroins af/ tot d'Eylan-
den van Canton, Sion toe/ te weten/ daer drie
mijlen t'Zeewaert af/ zijn gelegen twee Ey-
landen by den anderen/ ende het Eylant ghe-
leghen aldernaest het landt/ heeft int midden
eenen hooghen bergh/welcke gaet al dalende
naer d'eynde vant Eylandt af / ende hebben
gants geen boomen noch wildernisse/ wesen-
de daer ronts om over al schoon.

Streckinghe/ merckt/ punten/ canalen/ Reede/ etc. voorby Canton Sion tot de Bay Pudeon.

Vande Eylanden van Canton, Sion voort
aen/ so streckter lant ende custe binnewaerts
aen/ ende van daer af 10. mijlen voortaen/ te
weten 2. mijlen vant landt af/ zijn ghelegen
twee hooge ende groote Eylanden byden an-
deren/ sonder eenich gheboomte ofte wilder-
nisse/streckende gelijck als de custe/waer van
het eerste (ghelegen aende zuydtwest zijde) seer
lanckwerpigh is/ ende t'ander (vande noord
oost zijde) maeckt een forme van Triangula,
ofte drie kantich/ ende t'Canael dat haer van
den anderen schept/is van een weynich meer
als een steen worp breet / maer is diep ende
schoon / want hebber selver door ghelopen:
Wel dicht byde noordtooster punt vant eerste
lanckwerpich Eylandt / (welcke by't ander
uyt comt) heeftmen een sant Bay / hebbende
daer dicht by een seer goede Reede: want dese

Waerschouwinghe voor periculeuse afgronts/ putten/ met aenwijsinghe vā goede Reede.

sandt Bay heeft beschutsel voor alle winden/
ende om dat het van gelijcken een Haven is/
so wort het vande Chynen genaemt Pudeon,
dat is: soo veel ghesept als een sack: Van dese
sant Bay af/ontrent een Gotelingh scheut n.
w. aen/ leydt een put van seer groote diepten/
daerom sult op u hoede wesen den inwijck te
ghenaken/ alwaermen seer goede gront heeft
van 5.6. vadem diepten: In desen inwijc ofte

Versche wateren.

sandt Bay vindtmen seer goet versch water/
als oock daer recht teghens over aen't ander
Eylant/ heeftmē een groote plaets vā versch
water/ t'Canael van tusschen dese Eylanden
ende t'vaste lant/ is altemael schoon eñ diep/
als oock van ghelijcken t'Zeewaert daer van
af: Aent landt van't noordtwesten van dese
voorseyde Haven af/heeftmen een ander Ha-
ven ghenaemt Fuychon, te weten een Revier
maer is van een cleyne incomste / zijnde van
de breede van ontrent een scheut van een Go-
telingh / met een schoone ende diepe grondt:

Beschrijvinghe des Havens van Fuychon/ hoemen hem daer in moet reguleren/als van de gelegentheyden die daer in ontmoeten.

Vande mont af innewaerts aē/so heeftet een
groot water/loopēde een groot stuck weeghs
binnen int landt/ ende is over al schoon: die
daer begeert in te loopen om te anckerē/moet
hem naer't loot ende diepten reguleren: Dese
Bay heeft veel steden ende bewoonde vlecken
langhs de Revier heen ligghen: Van't voor-
seyde eerste Eylandt af/ 5. ofte 6. mijlen t'Zee-
waert in/zuyden aen/ligghen twee cleyne ey-
landē/ een half mijl vanden anderē verschey-
den/zijn beydegaer sonder gheboomten ofte
eenighe wildernisse: Het Eylandt vande zijde
van't landt is vlac/eñ dat van ter Zeewaert
is seer hooch/ ende heeft eenen inwijck: maer
is cleyn/ende is alleenlijck met eenen noordt-
westen wint onbeschut: d'incomste van dien
is seer cleyn/wesende van binnen in ront/met
goede ende schoone gront: Dit Eylandt heeft
het fatsoen van een hoef ijser: wāt vande bin-
nen zijde vanden inwijck af / naer de buyten
zijde van te Zeewaert/ mach wesen van een
boech scheut verre/ te weten/inde breede vant
Eylandt: beyde dese Eylanden zijn cleyn.

Streckinghe/ merckten/ eylanden/ punten/ Canalē/ havens/ Inwijcken/ diepten eñ gronden voorby de Haven van Pudeon/ tot de Haven Guotimony.

Van dese Haven van Pudeon af de custe 5.
mijlen voortaen/ontrent een mijl van't landt
af/zijn gheleghen twee Eylanden/waer vant
eerste lanckwerpich is/streckende gelijck als
de Custe/ ende t'ander streckt vant landt af/
naer de Zee toe: want tusschē dat ende t'landt
en machmen geensins passeren: de punt van
dit Eylant streckt tot by de noordtooster punt
vant voorseyde lange Eylant dat t'Zeewaert
leydt/ heeft van tusschen beyden een cleyn Ca-
nael: maer is diep eñ schoon/ als oock langs
ende rontom dit Eylandt/ so wel van binnen
als van buyten: Van dit Eylandt naer't lant
toe/heeftmen een schoone modder gront/met
4. vadem diepten/ eñ is voor de Monson van
China een goede Haven: maer is onbeschut
van eenen z.w. wint/met welcke wint ick al-
hier twee Iuncos (dat zijn Chijnsche schepen)
verloren hebbe: Dese Haven wort ghenaemt
Guotimony, aleer men op twee mijlen naer
dese Haven genaeckt/so heeftmen aende custe
twee inwijcken/ ghelegen dicht by den ande-
ren/ welcke streckē tot ontrēt een mijl te lan-
dewaerts in / zijnde wat meer als een scheut
van een Gotelingh breet: maer en dienen voor
onse schepen niet/ de grondt isser schoon/ heb-
bende binnen in bewoonde vlecken.

Streckinghen ende ontmoetinghen van Eylanden/ Inwijcken/ Reeden ende gronden voorby de Haven Guotimony tot het Eylandt Lanquijn.

Van dese Haven van Guotimony af/7. ofte
8. mijlen oost aen/ leydt een seer groot ende
hooch Eylandt / hebbende vande zuydtwest
zijde 3. ofte 4. Eylandekēs/ dicht by hem lig-
ghen / is gheleghen ontrent 7. ofte 8. mijlen
vant lant af/ ende seer verscheydē van d'an-
der Eylanden: Heeft aende noordtwest zijde
twee inwijcken/ gheleghen seer dicht by den
anderen/waer van die vant noordtoosten het
beste beschutsel heeft/ met goede ende schoone
gront/streckē tot op eē half mijl innewaerts/
ende hebben binnen in goet versch water/met
een sant Bay/ al waermen de schepē op halē
mach om te versien/noodich wesende: is daer
ronts om over al schoon/men sal hem alleen-
lijck wachten te loopen tusschen d'Eylande-
kens ende t'Eylandt/dit Eylandt wort ghe-
naemt Lanquijn.

Van dit Eylandt Lanquijn af vijf mijlen
n. ende n. ten o. aen/ so heeftmen veel Eylan-
dē by een liggē/ onder groot en cleyn/hebbēde

sommighe

sommighe gheboomten: maer staen ondicht ende leegh/strecken langhs de Custe heen/tot op 10. mijlen weeghs voortaen/ d'eerste zijn gelegen dicht by den anderen/op een ry t'Zeewaert van d'ander af: De Canalen van tusschen dese eylanden zijn van drie vadem diepten/en sommige wat minder/modder gront/ diet noodich waer aldaer beschutsel te soecke/ met de winden vande Monson van China, salt moghen setten inde monden van dese Canalen/daermen seker ghenoech leyt: want op dese Monson ofte Conjunctie van die tijden/ en heeftmen gheen onweer op de streeck van de generale winden: En sult van desen eersten reghel Eylanden af t'Zeewaert ghelegen/ naer't landt toe niet passeren/want is over al banckachtighe gront van sant plaetsen: want t'alder diepste van dese bancken zijn twee vademen: Aende zijde van't noordtoosten/te weten/ van dese Eylanden binnewaerts / heeft men twee Eylanden langhs t'landt heen ligghen / welcke strecken n. o. ende z. w. waer van dat van't zuydtwesten veel grooter ende hoogher is als t'ander van te landewaerts/ t'Canael vā tusschen beyden door/is diepe eñ schoone modder grondt: den uytganck van't noordtoostē van dit Canael/heeft alle de gront van corael ende kesel steenen / hebbende veel cleyne Eylandekens ende Steen clippen / de stroomen loopen alhier met de Monsoins van de winden aldersterckste.

Streckingen ende ontmoetingen van Eylanden/ diepten/Canalen/ gronden/ stroomen/ Clippē Reeden eñ Havens van't Eylant Lanquijn tot d'Eylanden Tiao ende t'punt van Sumbor.

Schoone Corael gront.

Van dese twee eylanden een mijl ofte wat meer oostwaert aen/ soo heeftmen een goede schoone Zee ende grondt: T'is tusschen dese Eylanden seer periculeus met groote schepen door te seylen/want men daer niet met passeren mach: Aen't landt van teghens over dese Eylanden/ heeftmen een Haven ghenaemt Hunchon, eñ d'eylanden zijn gheheeten Lyon.

Periculeuse plaets om met groote schepen door te seylen.

Van dese eerste Eylanden van Lyon af tot de punt ofte hoeck van Sumbor toe / zijn ontrent 13. mijlen / ende men loopt het als boven gesept is/noordtoost ende zuydwest: Dese Eylanden strecken tot op 3. mijlen naer den hoeck van Sumbor toe/maer zijn van ter halver weghen voortaen minder ende verscheydender vanden anderen: aleermen comt op 6. mijlen naer de punt van Sumbor; so heeftmen een Eylandt van rootachtige aerde/ hebbende twee berghen/ int fatsoen van twee mammen/makende int midden een dal/ eñ streckt noordtwest ende zuydtoost/heeft aende zuydoost zijde een goede haven/voor de winden vā de Monson van China: Dit Eylandt is een goede kenteycken voor de geen die van Iapon af comt: De punt van Sumbor steect eē groot stuck t'Zeewaert in/is van een dick lant/met een hooghe ende verheven rugghe boven op/ heeft aent eynde vande zuydtwester punt / te weten / seer dicht by een lanck ende hooch eylandt/ ende vande noordtooster hoeck van dit Eylandt af leyt een Eylandeken ofte Clippe/ makende tusschen dit eylandeken eñ de voorseyde punt een seer engh Canael/daer de barcken van't landt wel door passeren: van de punt binnewaerts van dese zuydtwest zijde/ ende vant Eylandt af/so maeckter lant eenen grooten inwijc/die int omgaens by de 4. mijlen groot is: Twee mijlen vāde punt af naert zuydtwesten toe/ liggen twee ofte drie cleyne Eylanden/ tot dese Eylanden toe/ (te weten van buyten aen comende/so heeftmen een diepe ende schoone gront: maer van daer af naer de punt ofte hoeck toe/eñ over alle den inwijc

Merc te nemen op een Eylant van rootachtighe aerde/ eeermē aen't punt van Sumbor comt.

Ghedaente des punts vā Sumbor.

Kenteeken vā een Clippe. Enge canael ende ander ontmoetinghen.

Inwijc van 4. mijlen groot.

Vā schoone diepte ende vlacke ondiepte.

ist altemael ondiep/ so dat het met leegh water drooch (ende de modder grondt ontdeckt) blijft boven op't pleyn vande voorseyde punt vande zuydwest zijde/leyt een groot bewoont vleck ofte stede/hebbē alhier veel ende groote barcken/ die overdeckt ende met overloopen en nagelen gebout zijn: Daer zijnder die 200. vharen groot zijn. Aende noordoost zijde vā de voorseyde punt ofte hoeck/ heeftet van gelijcken eenen inwijck/te lantwaert in loopende / aen desen hoeck van Sumbor so maecktet landt een eyndt ofte hoeck/is gelegen op $28\frac{1}{2}$. graden: Van dese punt 4. mijlen t'Zeewaert oost noordtoost af/ zijn ghelegen twee grootē Eylanden / sonder eenighe gheboomten ofte wildernisse / waer van het eerste streckt oost ende west/eñ van die ooster hoeck van dit eylandt af/so begint het ander/ t'welcke streckt noorden ende zuyden/ t'Canael van tusschen beydē mach wesen van een Gotelingh scheut breet/diep ende schoon: Dit eylandt t'welcke streckende is oost ende west / heeft aen't oost eynde een uytstekende punt naert noordē toe/ in welcke punt men eenen cleynen Inwijck heeft van 5. 6. vadem diepten schoone gront/ alwaermē beschutsel heeft voor alle winden/ behalven van eenen n. w. wint: Het noorder eylandt heeft vande wester hoeck af/twee eylandekens op een ry ligghen/ waer van t'een groot ende t'ander cleyn eñ lanck is/tusschen welcke ende t'Eylant men met cleyne schepē passeren mach/oock mede so is het ronts om alle dese eylanden over al schoon: Ende men heeft in dese Eylandē seer goet versch water: Dese Eylanden zijn ghenaemt Timbasam. Van dese eylanden af $1\frac{1}{2}$. ofte 2. mijlen noorden aen/ zijn ghelegen twee ander cleyne eylanden/ welcke strecken o. z. o. ende w. n. w. Waer van het eene grooter ende langher is alst ander/ligghen seer dicht by den anderen/ ende het Canael van tusschen beyden is diep eñ schoon/met beschutsel voor noord/noordtooste/ende zuydtweste winden/want ick heb daer selver gheanckert gelegen met een groot onweer.

Van dese punt van Sumbor af naer Liampo toe/soo looptmen buyten d'Eylandekens heen/n. n. o. ende z. z. w. ende de Custe is van een hooghe Landouwe: Nu van desen hoeck van Sumbor 5. ofte 6. mijlen de Custe voortaen/soo heeftmen binnen int landt een hooghe Steen rootse/ welcke int schijnsel hem vertoont als de Monicks Kovel van't eylant Seylon, ghenaemt O Capello de Frade. Voorby desen Monicks Kovel ofte Steen rootse ander ses mijlen voortaen/leyt de havē van Chaposy, welcke een Revier van soet ofte versch water is/ ende heeft van binnen in een groot ende bewoont vleck ofte Stede/alwaer hen van ghelijcken een Armada van t'lants schepen onthouden/ tot een bewaringhe van de Custe: De kennisse eñ rechte teycken van dese Haven zijn dese/te weten/ so wanneermē dicht by Chaposy comt/soo heeft de Zee sommighe rootachtighe gheverwde vlacken opt water drijven / ende sommighe stucken van Riet struyckens/ gelijck als Cassia Fistola ofte Spaensch Riet/t'welcke de selfde Revier uyt smijt: Van dese Haven af twee mijlen oost zuydtoost t'Zeewaert in/zijn ghelegen twee cleyne ende hooge eylanden/ dicht by den anderen/ gantsch sonder gheboomten ofte eenighe wildernisse: men heeft daer ronts om 20. vadem dieptē modder gront/eñ vande mont

vande Revier af een half mijl vant lant zuyden aen/leyt een lanck Eylant/streckende gelijck als de Custe/tusschen dit ende t'landt ist schoone modder gront van drie vadem diepten/waer van d'incomste vant zuydē t'diepste is/ende langhs t'landt heen ist ondiep.

18. mijlē hoogher van d'Eylanden van Liampo genaemt Syongicam/ daer de Portugesen plachtē te handelen/ eñ hoemen daer ontrent seyle moet/etc.

Van Chapoly 18. mijlen de custe voortaē/ ligghen d'Eylanden van Liampo, alwaer de Portugesen haren handel plaghen te drijven: Dese Eylanden worden ghenaemt Syongicam,eñ t'vaste landt Liampo,t'welcke langhs de Zeekant heen van een hooch landt is: De Portugesche schepen en varē daer niet langs by heen/maer tusschen d'eylanden door:men heeft int eerste beginsel weynich ende cleyne Eylanden:maer die ghepasseert wesende/soo heeftmen (op de ry van d'eylanden alder uyterste tZeewaert ghelegghen/) een seer groot Eylandt met veel hooge bergen/ eñ inwijcxkens langhs de Zeekant heen / ende is daer ronts om over al schoon/eñ vande zijde vant westen soo heeftet eenen inwijck/int midden van den welckē heeftet een groot ende hooch eylandeken/ tusschen t'welcke eñ t'landt men de Ree heeft/voor de Monson vande zuydē eñ zuydtweste winden:dese incomste is van vijf vadem diepten/maer is te smal om t'schip te moghen om wenden/daerom moetmen hem wel vast binden/ofte d'anckers voor eñ achter upt te brengē: Van dit eylandt twee mijlen west noordtwest af/is gelegen een ander groot eylandt met seer hooghe gheberghten/ ende vande zijde van z.z.w. van't selfde Eylandt/ soo heeftet een schoone Haven voor de Monson vande noorde ende n.o.winden/van welcke zijde het een seer goede lucht eñ versch water heeft: ende t'ander boven ghementioneerde Eylandt voor de Monson vande zuyde winden/is ongesont: Het Canael van tusschen beyden heeft 35. vadem diepten/ maer op de Ree heeftmen de diepten diemen selver begeert: Van dit noorder Eylandt af/tot het landt toe zijn ontrent drie mijlen / hebbende sommighe cleyne Eylanden onder weegh ligghen/ men heeft aen't vaste landt naer't west noordwesten toe/een cleyn inwijcxken liggē/ ghenaemt Camocon: Van hier af soo looptmen naer de Haven ghelegen aende custe (vijf mijlen voorby't Eylant/)t'welcke een Revier is ghenaemt Tinay, heeft 4. vadem waters inde incomste van dien/sonder eenige droochten ofte ondiepten:Dese twee voorsz.Eylanden van Syongicam, (daermen plach te handelen) zijn gheleghen op 29⅔. graden: Sult weten dat dese Eylanden van Liampo comen te strecken tot op 31.graden ruym/ noorden aen/ eñ en zijn niet als d'Eylanden van Canton,wiens Canalen suyver ende schoon zijn/ sonder peryckels voor te dorvē vreesen/ dan vā datmen alleenlijck voor ooghen siet: Maer tusschen dese eylanden heeftmen op plaetsen Steen clippen ende Riffen onder t water ligghen/te weten/ vande eylanden van Syongicam voortaen/ oock mede soo loopen daer de getijden ende stroomen seer geweldich/te weten/een derdendeel waters int vallē/ ende een derdendeel int wassen/waerom goede opsicht hebben sult op de diwers stroomen/die vande veel Cannalen ende doortochten procederen/ die seer sterck en ghewelditch loopen/ so datse een dicwils doen drijven op de punt eñ hoecken van d'eylanden/ daermē voorby begeert te loopen/ daerom die door dese eylandē heen wil seylen / moet yemant by hem hebben die daer kuntschap af heeft:t'Zeewaert van dese eylanden af ist over al schoon.

Waerschouwinge om in et smalle inwijcke te schepen wel te loopen.

Streckingen eñ ontmoetingen vā eylandē versch water/Canalen/inwijckens/havens/Reeden/eñ nature des lochts/ voor by Liampo tot de haven Tinay.

Schoone diepte des reviers Tinay

d'Eylanden Syongicam liggen op 29 twee derden deel graden/ eñ d'eylande van Liampo op 31. gradē/ hebbende schoone Canalen.

Sommighe verborghen Clippē ende Riffen/tusschē de voorz. noemde eylanden/met waerschouwinge voor de diwers stroome der Canalen.

Vermaen datmen een kundich Piloot dient te hebben.

Loopende upt het eylant vande verwinteringhe/voor de zuyde winden (te weten/ van de Reede van't Eylandeken ofte Clippe af/) tZeewaert in so moet ghy daer altoos dicht by heen loopen/ ende als hem t'Eylandt begint te strecken naer't oosten/ soo maeckt het een uytstekende punt: alеermen by dese punt comt/so heeftmen een cleyn leegh ende lanckwerpich eylandt/ t'welcke int midden eenen cleynen inwijck heeft/wesende binnen in van een ghecloven afgebickte Steen rootse/ hebbende aende voet van dien 20. vadem dieptē/ leyt verscheyden vant groote eylant ontrent een scheut van een Goteling/ dit cleyne Eylant sal u blijven aende noordtzijde/ ende sult u altoos naert groote eylandt toe houden/ so veel als ghy moecht: want dese voorseyde inwijck treet het water na hem toe/ dat so ghy daer dicht by waert/ souden u daer in halen/ alst my selven gebeurt is/waer door ick daer groot perijckel ende moeyten om hadde / eer ick daer weder upt conste comen.

Hoemen upt het eylāt der verwinteringe loopē eñ van hervoort datmen upt de Reede van't eylant aenkeert.

Een cleyne inwijck daer men op perijckeluse stroō moet letten.

Van dit Eylandt af een half mijl noorden aen / begint een ander groot ende hooch eylant/t'welcke van daer af oostwaert aē streckt/ makende een Cannael van tusschen beyden/ tZeewaert in loopende / welcke Canael van upter Zee af/ tot dit cleyn eylandt toe/ altemael schoon ende suyver is:maer van daer af naer de punt vant ander noorder eylandt/ eñ van beyde dese eylanden naer't westen toe/ (t'welcke een groote spatie vā der Zee is/zijnt altemael Riffen ende steenen onder t'water/ streckende alsoo tot het Canael toe/ (t'welcke vant eylandt vande verwinteringhe voor de noorde winden af loopt) langhs d'eylanden die aende zijde van't Landt ligghen heen/ daerom alsmen vant eylandt vant zuyden af comt naer de Zee toe/so moetmen daer dicht by heen loopen/tot die boven ghesepde punt/ gheleghen aent selfde eylandt.

Wat streckingen ende ontmoetingen van eylandē/Canalen/riffen eñ steenrudsen/ voorts voor comen totter Canael vant eylant der verwinteringe.

Aenwijsinge hoe datmen setten moet op die coursē/ om t'boven verhaelde punt te crijghen.

Vant eylandt vande verwinteringe (voor de noorde windē)af/loopt een Canael noordt noordtoost aen/tusschen d'eylanden door/ so dat het d'eylanden scheyt/latende sommighe aende zijde vant lant/ eñ etlijcke tZeewaert/ welck Canael hem altemets eens opent/hem selven vertoonende.

Hoemen met noorde windē vant eylant der verwinteringe loopen sal/ eñ de wat hē dit wegh vertoont.

Van dit voorsz. eylandt (vande verwinteringe voor de noorde windē) vijf mijlē voort aen/te weten/op de selfde streckinghe/ soo begint een ander groot ende hooch eylant/ van vijf mijlen lanck/ leggende op de selfde streckinghe van n.n.o.ende z.z.w. Dit eylandt is seer bewoont van een quaet aerdich Volck. Vande zuyder punt van dit groot eylant af/ een scheut van een Cartouwe oostwaert aen/ heeftmen een verborghen Clippe ofte Steenplate onder water ligghen/ alwaer eens een Portugees schip op verlozen is/wesende met Peper ende Specerypen geladen/(t'welcke van Indien af voor dese contreye een goede coopmanschappe is.) De boven verhaelde Riffen eñ steenen/ strecken tot dese Steen plaete toe/ daerom die door dit voorseyde Cannael ofte diep wil seylen/ sal altoos dicht by d'eylandē (vande west zijde) heen loopen.

Quaet aerdich volck.

Verborghen Clippe.

Hoemen door t'Canael seylen sal/ eñ vande rifecken daer ontrent ghelegghen.

Vande punt van dit groot eylant af/ drie mijlen n.o.aen/heeftmē noch een ander groot ende hooch eylandt / (is een van d'eylanden die tZeewaert op de ry ligghen) alwaer een Chijnsche Tempel ofte Kercke op staet/ van

groote

grootе ende cierlijcke Edeficie ofte bouwsel/ waerom vande Portugesen ghenaemt wort/ A Ylha da Varella, (dat is het Eylandt van de mercken ofte kenteycken) alsmen hier by comt, soo laetmen aende zijde van't landt/ twee ofte drie cleyne eylanden/ ende het groote eylandt vande vijf mijlen/ streckt hem van achter dese Eylanden (van te landewaerts) heen/ ende t'Zeewaert van dese Eylanden af/ is ghelegen een ander groot Eylandt/ streckende vande Steen plate af/ tot aen't Eylandt vande Varella toe/ tusschen dese twee Eylanden loopt een cleyn Canael ofte doortocht: t'gantsche Cannael/ te weten van dese drie mijlen af/ tot d'incomste ofte doorganck vande Varella toe/ heeft drie vadem diepten met volle Zee/ ende dat vande Varella als oock de mondt van't Canael/ (t'welcke oostwaert aen daer door heen loopt/ naer de Zee toe) is over al diep: Inde incomste van dit Cannael van dit Eylandt (te weten/ aende voet vande Varella) heeft het eenen Inwijck met een sandt Bay/ t'welcke een goede Zee is: Vande zuyder punt van dit Eylandt vande Varella, ofte Chijnschen Tempel af/ t'Zeewaert aen/ zijn ghelegen drie Eylandekens/ op een ry dicht by den anderen/ streckende oost ende west/ welcke Eylandekens van ghelijcken ghenaemt worden vande Varella, by de welcke het Canael verkent wordt. Dit Eylant vande Varella ofte Chijnsche Tempel/ leyt op de hoochte van 30. graden ruym/ ende is ghelegen acht mijlen vande Eylanden Syongicam, boven verhaelt.

Streckingen der eylandē/ Inwijcken/ Canaēl/clippē/ riffen/ eñ reeden/ etc. voorby d'Eylandē Syongicā tot het Eylant Varella.

t'Eylāt Varella of Chijnsche Tempel leyt op 30. graden.

Vande Eylanden Syongicam af 11. ofte 12. mijlen voortaen/ soo zijnt altemael groote ende hooghe Eylanden/ ligghende seer dicht by den anderen: maer van daer af tot op 31. graden ruym/ soo beginnense minder/ verscheydender/ ende oock cleynder te worden: Aen het eynde van dese Eylanden/ ligghen twee eylanden by den anderen/ waer van het Canael van tusschen beyden een seer goet beschutsel ende Zee heeft/ wort genaemt Lepion, zijn ghelegen dicht by een groote Revier/ die van veel Volcks ende Coopluyden bewoont ende ghefrequenteert wordt.

d'Eylanden Lepion hebbē goede Canael eñ reede Revier daer door groote handel gedrevē wordt.

In dese Haven van Lepion hebben de Iaponem dickwils ghehandelt/ en hare vaert ghehadt/ als oock noch: Van het eynde van dese Eylanden af/ soo is de Custe voortaen van een leegh landt langhs de Zee cant heen/ ende van een banckachtighe grondt: want men heeft een mijl van het landt maer anderhalf vadem diepten/ wesende de grondt van harde kesel steenen: Die van het landt varen daer over heen met ghenaghelde barcken/ van bepeckte overloopen ofte decksels/ twee Roers/ Seylen van Riet ofte matten/ ende een ijseren dregghe met scherpe tanden: Dese Custe streckt noorden aen/ tot op 34. graden/ alwaer ghelegen is een groote Revier die van Nanquijn af comt/ welcke heeft inde mondt ofte Incomste van dien/ een bewoont Eylandt ligghen/ van veel Volcks/ soo te voet als te peerde: Dit Eylandt maeckt dat de Revier twee monden ofte incomsten heeft: Van hier af voortaen soo streckt het Landt noordt noordtoost/ noordoost ende oost aen: Comende tot daer het zuydtoost aen streckt/ alwaer dit landt een eyndt ofte hoeck heeft/ makende op deser voeghen eenen grooten Inham: Van desen hoeck af voortaen/ soo streckt de Custe weder nae het noorden toe/ wijckende daer nae innewaerts noordtwestwaert aen/ aen welcke Custe comen die van Iapon, trafficqueren met het Volck van die contreye/ diemen noemt Cooray, ende men heeft daer Havens ende beschutsels/ hebben een tuych van smalle ende ondichte stucken ghewesen werck/ t'welcke die Iaponen aldaer comen verhandelen/ waer van ic goede/ breede/ ende waerachtighe informatie hebbe/ als oock vande Navigatie naer dit Landt toe/ vande Pilooten die't aldaer ondersocht ende bevaren hebben/ als volght.

Banckachtighe kesel gronde.

Vreemde schepen ende scheeps ghereetschap.

Een Revier op 34. gradē/ comāde van Nanquijn.

Streckinghe der voorder Coursen.

Hoeck ende Inham.

Van desen hoeck van den Inham van Nanquijn af/ 20. mijlen zuydtoostwaert aen/ zijn ghelegen etlijcke Eylanden aen het eynde/ vande welcke/ te weten/ aende oostzijde leyt een seer groot ende hooch Eylandt van veel Volcks bewoont/ soo te voet als oock te peerde.

Dese Eylanden worden vande Portugesen gheheeten As Ylhas de Core, ofte d'Eylanden van Core: maer het voorschreven groot Eylandt is ghenaemt Chausien, heeft vande zijde van het noordtwesten eenen cleynen Inwijck/ hebbende een Eylandeken in de mont ligghen/ t'welcke de Haven is: maer heeft weynich diepten/ alhier houdt de Heer van het landt sijn residentie: Van dit Eylandt af 25. mijlen zuydtoost aen/ is ghelegen het Eylandt van Gotó, een van d'Eylanden van Iapon, t'welcke leyt vanden hoeck vanden Inham van Nanquijn af/ oost ten noorden t'Zeewaert aen/ 60. mijlen weeghs ofte weynich meer.

Dese voorseyde informatie hebbe ick ghecreghen van een Portugees Edelman/ ghenaemt Pero da Cunha, die't altemael selfs ghesien ende gepeylt heeft/ hebbende by hem alle instrumenten daer toe dienende/ als de gheen die daer wel in gheoffent ende ervaren was: want arriveerden ende verstaken in de voorseyde contreye met een onweer/ teghens haren danck/ willende naer Iapon vaert/ ende seylden van daer weder af naer het bovengeseyde Eylandt van Goto toe: Die Eylanden ghelegen van dit Eylandt af naer het landt toe/ hebben tusschen den anderen/ en daer dicht by heen/ over al veel Riffen ende steenē: d'Informatie van den Inwijc ofte Inham van Nanquijn, hebbe ick ghehadt van een ervaren Stuerman/ natureel van het landt van Algaive in Spaengien/ den welcken zijn Schip verloor op de droochten die vande Revier van Nanquijn af steken/ hebbende alle desen Inwijck met een Barcke om gheloopende/ ende seyden oock dat binnen in wesende/ de Son in het op gaen van over't landt heen quam/ ende datter vande Revier van Nanquijn af/ sommighe sandt Platen ende droochten af quamen/ die zuyden aen streckten tot op 32. graden/ ende ter halver weghe vande Golffo van Iapon toe.

Hier mede voleyndt de beschrijvinge ende kennisse vande uyterste Navigatie ende vaert der Portugesen langhs het Landt/ de Custe ende Eylanden van het Coninckrijck van Chynen, t'gene van die contreye tot huydens daeghs bekent ende ontdeckt is.

Van

Dat 31. Capittel.

Beschrijvinghe van een voyagie ofte Schipvaert, ghedaen door een Portugesche Stuerman, van Liampo af tot Iapon toe, in een Soma Chinchea, (dat is: een Schip van Chinchon) met de verclaringe vande Custen van Bungo, Miaco, Cacay, ende van't Eylandt Toca, altesamen landen van Iapon, met alle de Coursen, streckinghen, ende gheleghentheyt van dien.

Inleydinghe der volgender voyagie beschrijvinghe.

DEn dertichstẽ Junij des woẽsdaegs/ wesende den derden dach vande nieuwe Maen/ inden dagheraet/ ginghen t'seyl van uyt het Canael vant noordoosten vant Eylandt Syongicam, met eenen z.o. wint/ ende comende buyten d'Eylanden creghen de wint van uyten zuyd zuydoosten/ dede onse cours oost/ en altemets wat nae't oost ten noorden aen/ teghens den nacht hadden eenen z.z.w. wint/ loopende o. o. ten z. eñ o. z. o. aen / hebbende seer groote Zee baren van uyten zuyden/ soo dat wy qualijck onsen wegh consten behouden / hadden de Seylen maer half op/ mettendageraet liepen ter halver streeck van oost ten zuyden/ ende o. z. o. om dat de wint wat ruymde naert zuydtwesten toe/ comende met vlaghen van reghen eñ gheweldige opheffende Zee baren/ uyt welcke oorsake de wateren ende stroomen (in dese contreye) naert noorden toe loopẽ/ wy maecten onse gissinghe ende rekeninge van geseylt te hebben/ op dese Coursen van o. ende o. ten n. aen/ 26. mijlen int etmael/ t'welcke was tot des donderdaeghs smiddaeghs/ wesende den eersten Julij/ hadden altoos grootẽ aenstoot/ ende overval vande Zee baren/ om dattet de Conjunctie vã een springh vloet was/ hebbẽde dẽ geheelen nacht over veel Weerlichten/ van uyten oosten comende / van op alle de streken van't Compas van noorden tot het zuyden toe.

Oorsaecke waerom de stroomen eñ wateren, noordtwaert ghedronghen werden.

Aenstoot der Zee baren/ door Conjunctie des springh vloets.

Den eerstẽ Julij des donderdaechs/ te wetẽ/ van des middaechs af tot des nachts toe/ hadden eenen zuydtwesten wint/ loopende o. ende o. ten z. aen/ ende wat naer't o. z. o. toe/ met groote vlaghen van reghen/ sonder eenighe verheffinge van wint/ ende wesende twee uren inder nacht/ so besloot hem t'weder van alle zijden met een seer grooten plas reghen/ waer mede de wint begonst te stillen/ loopende naer't noorden/ t'welck siende d'Officieren vande Soma, (dat Chijnsche luyden waren) begonsten seer verturbeert te worden: want de Chynen houden voor gewis in dese Maen vande maent Julius/ tot datse 12. dagen out is/ (te weten/ aende Custe van geheel China) daer een groot onweer naer te volghen/ ende is naer mijn gissinghe tot den dagh van sint Jacob toe/ datmen daer altoos is verwachtende stormẽ eñ onweder: want ic daer op de voorsz. daghen twee groote stormen ghepasseert hebbe. Keerende weder op onse materie vande noorde windt/ welcke allencxkens begonst te vermeerderen/ hebbent terstont ghewent op den boech van't westen weder naer d'Eylanden toe/ ende mochten geloopen hebben vanden middach af/ tot dese tijt ontrent 10. mijlen weeghs/ in voeghen dat wy (naer onse rekeninghe) van't landt van China af/ waren ontrent 36. mijlen / deden aldus onse cours van west eñ west ten noorden aen/ crijghende daer naer een betrocken ofte besloten Lucht/ met weynich wints/ soo dat wy sonderlingh niet voorts gingẽ. Des vrijdaeghs begonst de noorder wint wat meer te wayen/ loopende noch also op de selfde streec tot des middaeghs toe/ hebbende op dese cours van west aenghezeylt/ ontrent ses mijlen weeghs.

Storme die men inde maent Julij aen alle Indische custen verwachtende is.

Beschrijvinge der streckingen bejeghingen en onghevallen die door en mee ontmoet zijn op de reyse na Japon.

Des vrijdaeghs van des middaeghs af voortaen/ liepen met de selfde noorde wint alle desen avont ende nacht tot des saterdaeghs smorghens/ doen creghen wy eenen noordoosten/ ende daer naer oosten windt/ ende liepen noch also west aen/ tot des middaeghs toe/ so dat wy gisten ghezeylt te hebben 18. mijlen weeghs/ ghevende t'schip sijnen wegh op w. eñ w. ten n. aen/ hadden in alle desen tijt noyt Son noch Sterre/ om de hoochte te moghen nemen.

Des saterdaeghs twee ofte drie uren nae den middach/ so liep de wint weer naer't zuyden/ beginnende t'weder wat op te claren/ liepen noch also een santlooper lanck/ eñ siende dattet weer een schijnsel gaf van bestandicheyt/ wenden ons weder (inden naem Gods) op den boegh naer Iapon toe/ wesende alsdoẽ naer mijn gissinghe van de Custe van China af/ ontrent 12. mijlẽ: deden aldus onsen cours dien avont ende naervolgenden nacht/ te weten/ oost ende oost ten zuyden aen/ met eenen slappen wint ende stille Zee.

Des anderen daeghs des sondaeghs smiddaeghs/ nam de hoochte vande Son/ op 30. graden min ½. ende waren ghescheyden van de hooghte van 29. graden ende ¾. rekenende voor d'etmalen 15. mijlen/ so dat ick my giste te wesen vant landt van China af 25. mijlen.

Wanneer sy der Sonnen hoochde ontrent 30. graden peylden, etc.

Des sondaeghs naer den middach deden onsen cours op de selfde streeck/ van oost ende oost ten zuyden aen/ alle dien avont ende aenvolgende nacht/ tot des anderẽ daeghs smiddaeghs met eenen slappen wint eñ slecht water/ en hadden geen Son om de hoochte te nemen/ maeckten mijn rekeninghe van 18. mijlen op't etmael/ te weten/ ter halver streec vã oost/ eñ oost ten noorden aen/ wesende de wint scherp zuyden.

Des maendaeghs van des smiddaeghs voortaen/ hadden noch al eenen zuyden slappen wint/ gheduerende alsoo dien avont ende nacht door/ ende tegens den dagheraet des dincxdaeghs / soo ruymden de wint wat tot des middaeghs toe/ dat ick de hoochte vande Son nam/ eñ vont my op 29¾. graden/ doende onsen cours oost ende oost ten zuyden aen 22. mijlen weeghs/.

Wanneer sy 29. drie vierendeel graden vonden.

Des dincxdaeghs vandẽ middach voortaen/ wesende op de voorseyde hoochte/ hebbe bevolen oost aen te gaen / (hebbende den selfden windt/ doch wat stilder) allen dien nacht tot des woensdaeghs middaeghs toe / doen begonsten wy te sien drijven inde Zee/ van dat Zee schuym ofte Saf-veen/ hebbẽde 15. mijlen ghezeylt/ maeckten mijn gissinghe noch te wesen van't Eylandt Tanaxuma 30. mijlen/ en hadden noch Son noch Sterren om de hoochte te nemen.

Gissinghe naer t'Eylãt Tanaxuma.

Van des woensdaeghs middaeghs voortaen/ so begonst de wint wat op te koelen van uyten z.z. w. eñ om dat ick onderrecht was/ dat de stroomen eñ wateren (in dese contreye) naer't Eylandt van Lequeo toe loopen/ ende siende oock op etlijcke plaetsen gheelachtich schuym op't water drijvẽ/ (t'welcke in schijnsel hem vertoont als rijpe Lemoenẽ) so hebbe terstont bevolen draegẽde te houdẽ/ en oost noordtoost

Kenteyckens daer by ghekent worde dat de stroomen na t'eylant Lequeo loopen.

noordtoost aen te gaen/ tegens den avont saghen veel teyckenen van lant/ te weten/ Rietstruyckens/ Rijsen/ ende ander soodanich drijf tuych/ den nacht aencomende/ hebbe bevolen oost ende oost ten noordē aen te loopen/ d'eerste wacht gedaen wesende/ so heeft de Chijnse Piloot in sijn quartier veel weeghs buyten de cours aen ghegaen: want liet het oost aen loopen tot den dageraet toe: Doen beval ick weder oost ten noorden aen te seylen/ (geduerende noch den selfden koelen windt) tot des donderdaeghs ten 10. uren toe/ doen begonsten wy te sien (al hoewel dat het eenen donckeren ende besloten Lucht was) een lant dat seer benevelt/ eñ met dijs ofte dampe bedeckt was/ ligghende zuydtoost van ons/ ende waren daer ontrēt drie mijlen vā af/ t'selfde lant hadde langhs by hem heen ligghen twee Eylandekēs/ dedē onsen cours op de selfde streec aen/ tot dat wy quamen te sien by't selfde eerste lant/ te weten/ oostwaerder aen/ een ander groot/ hooch/ ende lanck streckent lant/ ende sagen noch aen't eynde vant voorseyde hooch landt/ oostelijcker aen/ twee ander Eylanden ligghen/ waer van t'een seer groot was/ streckende noordoost ende zuydwest/ ende t'ander daer dicht by streckten noorden ende zuyden/ t'welcke t'cleynste was/ wesēde vā veel hoecken: Aende noordtzijde van dit cleyne Eylāt/ te weten/ ontrent een mijl weeghs daer van af/ heeftmē vijf cleyne Eylandekens ofte steē Clippen op een ry ligghen: Van't eerste lant ofte Eylandt dat wy saghen/ (t'welcke is het laetste Eylandt van diemen noemt As Sete Yrmaas, dat is die seven ghesusters/ ghelegen aende zijde van't noordtoostē/ tot het voorsz. cleyn Eylandt vande veel hoecken toe/ mach wesen ontrent ses mijlen oostwaert aen/ als wy met het voorseyde eerste Eylandt vande Steen clippen over een quamen/ so mochtet wesen indē tijt ontrent vijf uren nae den middagh/ hebbende ghelooen naer onse gissinge tot dat wy't landt int gesicht cregen ontrent 24. mijlen: Des donderdaeghs voorsz. hebbe des morghens de hoochte vande noordtsterre ghenomen op 30½. graden.

Hoe dē cours ēñ streckingen volgens ghehouden werden.

Waer sy't ghesicht van lant eñ van twee Eylandekens cregē.

Gesichte vā meer ander Eylanden.

Vijf Eylanden of Clippē op een rye.

t'Eerste eylant dat sy saghen was t'laetste Eylant der sevē susteren.

Wanneer sy de hoochte der n. ster op 30. een sesten deel graden hadden.

Comende op 2. mijlen naer by't Eylandt/ (dat wy eerst sagen) vande Eylandekens ofte Steen clippen/ liepen noordtoost eñ noordtoost ten oosten aen/ als wy met dit Eylandt over een waren/ soo dat het zuyden van ons bleef/ daer ontrent drie mijlen af wesende/ saghen aende noordtzijde van dit Eylandt af/ een ander groot/ hooch/ ende lanckwerpich Eylandt van veel gheboomten/ twelcke ghenaemt is (als wy daer naer quamen/ te wetē) Ycoo, streckt oost ende west/ waren daer ontrent drie mijlen van af: maer en constet door die groote donckerheyt van't weer ende mist niet gesien: daer wat dichter by comende/ saghen noch een ander Eylandt/ ghelegen dicht by de wester hoeck vant voorseyde Eylandt af/ wesende veel cleynder alst ander/ ende om dat wy ons vonden by de voorseyde wester hoeck/ (te weten/ van tusschen beyden) waren gantsch gheresolveert te loopen door't Cannael/ dat hem vertoonden van tusschen dese twee Eylanden heen: maer om dieswille datter niemant int Schip was/ die daer eenighe kuntschap van hadde/ vreesende voor eenige Riffen ofte ondiepten/ en dorstent niet bestaē/ wendent weer op den boech van't oosten/ om t'hooghe Eylandt om te loopen by de windt heen/ aenloevende al wat wy mochten met eenen zuyden wint/ hebbende groote Zee baren die ons nae't lant toe setten/ deden aldus onse distantie o.z.o. aen/ hadden ontrent noch twee mijlen om by't Eylandt om te loopen: maer den nacht overviel ons met een groote duysternisse/ soo dat wy gantsch gheen landt en mochten onderschepden/ hoewel dat wy daer dicht by waren/ ende om ons daer van te wachten/ liepen op de selfde streeck aen/ tot ontrent over een ure naer den middernacht/ alsdoen soo claerden't weder (met de Maen) op: maer en costen noch evenwel t'Eylandt niet sien/ liepen terstont daer naer n. aen/ met weynich seylen op/ naer't Eylandt van Tanaxuma toe/ dat naer mijn gissinghe recht voor ons uyt moste liggen/ hier mede brachten wy de rest vande nacht over/ tot dat den dagheraet aen quam/ waer mede wy quamē te sien t'Eylandt van Tanaxuma, dat recht voor ons uytlach/ daer ontrent twee mijlē vā af wesende/ was seer benevelt/ liepen daer also n. op aē/ om dat aende west zijde voorby te passeren: maer en costen't niet by brenghen/ om dat de wint z. w. was/ ende wy aende z. hoeck van't selfde Eylandt waren/ daer aen de oost zijde langhs heen loopende/ te weten/ een half mijl daer van af: Dit Eylant streckt n. ende z. wesende lanckwerpich/ eñ van een leegh lant/ hebbende witte sant stranden/ met een seer groene Landouwe van Valeyē/ heeft veel Pijnboomen: maer staen verschepden/ ende seer ondicht van den anderen/ mach wesen van ontrent 7. ofte 8. mijlen lanck/ hebbende te middeweghen/ te weten/ vande oostzijde dicht by't Landt/ een Eylandeken ofte Steenclippe ligghen/ t'welcke hem van verre vertoont/ ghelijck als een seylende Fuste: Dit Eylandt is gheleghen op 30½. graden/ te weten/ recht int midden/ t'is daer langs heen over al schoon.

Waer sy omt vermoeden van Riffen/ etc. door't Canael niet loopen dorsten.

t'Ghesichte vant Eylant Ycoo.

Waer sy noch een ander eylant saghen.

Van dit Eylandt Tanaxuma af n. aen/ saghen wy een seer groot eñ hooch landt/ streckende o. ende w. ontrent 10. mijlen weeghs/ makende int schijnsel aende selfde Custe (te weten/ n. o. ende n. o. ten n. van Tanaxuma af/) een open/ t'welcke is de mont vanden inwijck van Xabuxij genaemt: Desen inwijck heeft tot een kenteycken/ als dat het lant van de o. zijde van dien/ loopt al dalende af/ tot dē hoeck ofte punt van den inwijck toe/ wesende van een vlacke Landouwe/ ende vande west zijde/ soo is het lant soo hooch/ alst eerste dat wy saghen n. ende z. met Tanaxuma ligghen: Dese voorseyde Custe mach liggen verschepden van't Eylandt Tanaxuma, inde dwers wegh ontrent seven ofte acht mijlen.

Vande noorder hoeck van dit Eylant af/ deden wy onse distantie naer de voorseyde inwijck toe/ ende comende ter halver weghen/ liep ons de wint naer't w. z. w. waer door wy mosten by liggen/ ende was een stil weer/ so dat ons het water (t'welcke met het ghety vande vloet naer't o. toe liep) seer af dreef/ dat wy qualijck de Haven costen crijghen: maer d'ebbe die daer nae seer sterck in liep/ dede dat wy de Haven creghen met de schemelin ghevanden avont ende lichte Maen/ wy quamen in eenen seer grooten Inham/ inde welcke is gheleghen de voorseyde Inwijck/ te weten/ aende n. zijde/ ende heeft binnen in aende oost zijde een Eylandekē vol geboomten/ liggende ontrent een scheut van een Bas van't landt af: Van dit Eylandeken af oostwaert aen/ so heeftet landt eenen hooghen heuvel/ eñ aende

zuydt

zuydt zijde van den voorseyden heuvel/ is ghelegen een groot opē/ t'welcke heeft aen d'ander zijde een punt van leech landt ende witte sandt stranden met geboomten. Alhier heeftmen die haven ghenaemt Minatco, t'welcke een Revier is/ wat beter als die van Batecola gheleghen aende Custe van Malabar. Aende noordt zijde van desen heuvel af ontrent een cleyne mijl/ soo heeftmen een ander open/ comende in een landt dat wat leeger is als den heuvel/ met sommighe geboomten. Dit open heeft recht in't midden een Eylandeken ligghen/ binnen t'welcke is de plaetse van Xibuxij: Dit Xibuxij is een groot bewoont vleck van veel volcks/ ende is een Revier van soet ofte versch water/ maer is ondiep: want men moet daer met een springhvloet in loopen.

De Haven Minatco/ eñ een ander open daer by.

Gheleghentheyt van Xibuxij/ eñ zijn Revier.

Van Xibuxij voort aen/ so streckt den inwijck west aen/ altemael van een leegh landt van sant strandē/ ontrent 2. mijlen weeghs. Van daer keert het weder nae't zuydē toe/ tot datse comt te stuyten aen een hooch gheberchte/ t'welcke is het ghene datmen siet/ comende van't Eylandt Tanaxuma af aende voet van dit gheberchte leyt een cleyne Revier van ondiepē gront. Van dese Revier af/ so loopt het landt weder oost aen/ tot de mont van daer men in comt/ welcke mach hebben een half mijl inde breede. De gront van alle desen inwijck ende incomste/ is sant ende van quade ancker grondt/ alle dit voorsz. hooghe landt wort ghenaemt Quimonsiquy.

Streckinghe van Xibuxij voort aen.

Sandstranden/ eñ hooge Geberghten.

Ondiepe Revier/ ende de streckinghen van daer voorts.

Van quade ancker gront/ ende dat het hooge landt Quimonsiqui ghenoemt is.

Van desen Inwijck van Xibuxij af 7. mijlen o.n.o. voort aen/ is ghelegen den Inwijck van Tanora, t'welck een vande beste Havens van Iapon is/ men loopt de Custe oost eñ oost ten noorden aen. Ter halver weghen van Xibuxij af nae Tanora toe/ soo heeftmen eenen cleynen Inwijck ofte Bay/ welcke int eerste ghesicht een goet beschutsel schijnt te hebben/ maer alsmen daer met over een comt/ so sietmen terstont hoe't daer ghestelt is/ te weten/ heeft veel steen clippē ende Rudtsen/ eñ loopt weynich te lādewaerts in: Stelle alhier dese verclaringhe van desen Inwijck/ op datter hem niemant met en bedriege/ die nae Tanora begheert te wesen/ ghelijck als wy gedaen souden hebben.

Streckinge van den Inwijck Xibuxij tot den Inwijck Tanora.

Cleyn Inwijcke vol steenklippen ende Rudtsen.

Voor by desen cleynen Inwijck wesende/ sult terstont comen te sien dat het landt een eyndt ofte hoeck van hooch landt maect/ van welcken hoeck voort aen/ soo wijckt de Custe binnewaerts aen/ al waer ghy eenē sant strāt sult sien/ hebbende daer lancks by heen (twee Eylandekens vol gheboomten liggen. Aen't eynde van dese Eylandekens/ sult ghy noch andere cleynder Eylandekens sien/ (die van't landt af t'Zeewaert in steken) met noch ander groote steenen ende Rudtsen. Binnen dese Eylandekens eñ steenen/ is gheleghen de Haven van Tanora, om in dese Haven te comen/ so moet men loopen na de punt ende het eynde van dese Eylandekens ende steenen (die t'Zeewaert uyt steken) toe/ daer by wesende/ so sal u t'Zeewaert daer van af nae het noordoosten een steen clippe blijven/ met een Eylandt/ sonder eenighe gheboomte ofte wildernisse/ van een steyl afghebickt landt/ streckende noorden ende zuyden: Tusschen dit Eylant ende het landt/ soo maecktet eenen grooten Inwijck/ alwaer men het setten mach: want heefter recht teghens over 25. vadem dieptē/ maer de rechte Haven en is alhier niet/ dan als ghy de punt ende het eynde vande voorsz.

Hoeck van hooch landt/ sandt strant/ ende Eylandekens.

Rief clippe.

Schoone inwijck eñ goede reede/ niet alwaer de rechte Haven is.

Eylandekens ende steenē (die t'Zeewaert uytsteken) om zijn/ soo sult ghy alsdan terstont daer langhs by heen nae't landt van binnen toe loopen/ t'welck men vry sonder schroomen mach doen: want isser schoon ende suyver/ doende uwen cours west aen/ so sal u een punt landts comen te blijven aende rechter handt. Voor by dese punt wesende/ sult daer dicht by heen loopen/ schouwende het landt vande west zijde: Alhier wesende/ soo ismen binnen inde Haven/ t'welcke eenen langhen Inwijck ofte Bay is/ streckende noorden aen nae binnen toe/ sult het anckerē te midwegen van dien/ op 4. vadem diepten/ soo blijft ghy besloten met eenen ronden booch/ het is daer altemael van modder gront.

Punt landts.

Wanneermē inde Haven is/ ende de gelegentheden daer van.

Scheydende vā Tanora af na Fyunga toe/ so looptmē de Custe noordē aen/ tot een punt landts toe/ ghelegen van Tanora af ontrent 5. mijlen. Tusschen dese punt landts eñ Tanora, zijn ghelegen twee Havens/ de eene gheheeten Gico, niet verre van Tanora, eñ d'ander wat voorder aen/ (voorby sommige Eylandekens eñ steenclippen) genaemt Vmbra, Dese twee Havēs zijn onbeschut voor d'ooste winden/ die veel aen dese Custe wayen. Vāde voorsz. punt landts af tot Fiunga toe/ mach wesen noch ander vijf mijlen weeghs: waer van de Custe eñ t'landt innewaerts aē wijct/ ghelijck eenen Inham/ comende wat voorder aen weder noorden uyt. Desen Inham is van een leech landt (te weten/ langhs de Zeecant heen) met sant stranden/ eñ een mijl voor by de voorsz. punt lants/ so heeft de Custe een open ligghen/ aen de zuydt zijde van dit open/ so staet daer eenen grooten rondē boom dicht aende Zee cant: Alhier heeft men een goede haven/ welcke ghenaemt wort Vndo, eñ wat voorder aen/ so leyt een ander haven ghetheeten Toconofuchy, welck landt hoogher is/ als van d'ander Haven/ heeft aende zuydt zijde sommige hooghe eñ groote boomen/ eñ aende noord zijde een leech landt/ het welcke van verre/ ende van buyten af hem vertoont ghelijck als Eylandekens met gheboomten: Dese Haven en is niet goet om in te loopen. Een mijl weechs voor by dese Haven voortaen/ heeftmen een ander Haven/ ghenaemt Myme, t'welcke een goede Haven is om met cleyne schepen in te loopen/ ende heeft twee incomsten diemen terstont van buyten aen siet/ ende onderscheyden can/ hebbende in't midden een vlack Eylandt vol gheboomten: Dese gheboomten maken twee openen/ ende men siet boven over t'Eylandt heen/ te landewaerts in (t'welcke hooger ende vlacker is/) eenen grooten boom staen/ t'lant vande zuydt zijde heeft een hoochte met een dal.

Streckinghe ende ontmoetinghe van Tanora nae Fyunga.

Voor by een punt tot twee havens Gico eñ Vmbra.

Gelegentheyt eens Inhams.

Ghelegentheyt der havens Vndo ende Toconosuchy.

Gelegentheyt des havens Myme eñ de streckinge vooraen.

Van dese Haven af derdehalf mijl voortaen/ leydt een ander cleyne Revier ghenaemt Tomxijma: Voorby dese Revier anderhalf mijl weeghs/ voleyndt het leeghe landt/ ende dan begint het weder hooch te zijn: Van hier af twee mijlen voortaen/ soo maeckt het landt een punt ofte hoeck van hooch landt/ ende schijnt van verre te wesen den hoeck ghenaemt Cabo de Ramos, ghelegen aende Custe van Indien by Goa. Desen hoeck om loopende/ heeftmen daer dicht by een Revier/ (te weten/ noorden aen) ghenaemt Camyco, welcke heeft twee vadem diepten inde Haven: Dit is het uyterste landt van het Coninckrijck van Fyunga. Vande boven ghementioneerde punt landts

Revier Tomxijma.

Punt ofte hoeck hooch landts.

Gelegentheyt des Reviers Campyco.

Ghedaente des hoecks van Camico ende daer ontrent.

(gelegen vijf mijlen van Tanora af) tot desen hoeck van Camyco toe/soo heeft het landt de manier van eenen Inham/makende t'water alhier eenen dwerschẽ stroom: want langhs t'landt heen/soo loopt het water altoos nae't zuyden toe: Men loopt desen hoeck met de voorseyde punt landts noorden ende zuyden/ ende noorden ten oosten/eñ zuydẽ ten westen/ ende zijn ontrent acht mijlen van d'een tot d'ander / over alle desen Inham machment setten langhs t'landt heen op 12. ende 15. vadem diepten/schoone sandt grondt.

Stroom altijt zuyden.

Schoone diepte ende ancker gronde.

Streckinghe vã Cabo Camyco tot de haven van Saquay.

Van desen hoeck/ghenaemt C. de Camyco af voort aen/soo looptmen de Custe n. n. w. aen/alsmen met desen hoeck over een is / soo salmen terstont comen te sien/ int noordoost/ ende noordoost ten oosten/ het landt van Toca, t'welck een Eylandt is/ mach hebben ontrent 40. mijlen inde lenckte/ende streckt oost ende west/ en oost ten noorden/ ende west ten zuyden/heeft aende noord zijde met het landt van Iapon een Straet ofte doorgaende encte/ welcke streckt tot die Haven van Saquay, eñ t'landt van Miaco toe/ende vande zijde van't Eylant/te wetẽ/daer langhs by heen/heeftet veel cleyne Eylanden: De Navigatie diemen doet door dese Straet nae de Haven van Saquay ofte Sacay toe / is altemael langhs de Custe ende het landt van Iapon heen/ welcke veel ende goede Havẽs heeft/aen't eynde van dese straet hebben beyde dese landen elck een uytstekende punt lants/ zijnde van d'eene tot d'ander ontrent een mijl weeghs: By de punt van het landt Toca is het banckachtighe gront/ ende alle het volck van dit landt (te weten/ vande noordt zijde) en is gants niet te betrouwen. Van gelijcken so machmen loopen vande zuydt zijde van dit Eylant Toca, nae het landt van Myaco toe/alwaer langhs een goede Navigatie is/ende heefter seer goede Havens: D'eerste Haven van dien/is gheleghen aende eerste punt landts/ vande west zijde van't Eylandt/ de welcke dicht by hem etlijcke Eylanden ende Clippen heeft liggen: Dese Haven is ghenaemt Focora, heeft een goet beschutsel voor alle winden: maer niet voor de Roovers: want hebbẽ daer veel Fusten daer sy met loopen rooven ende stelen/ t'ooste eynde van dit Eylandt Toca, met het landt van Iapon ghelegen daer teghens over maeckt een ander Straet ofte doorganck (ghelijck als die vande west zijde) daermen na de Haven ende Stadt van Sacay toe loopt. Te middewegen vande voorseyde oost zijde van Toca, leyt een Haven ghenaemt Ava, welcke bewoont is van een seer forts ende stouthertich volck van oorloghe/ alhier soo onthout haer een groote Armeye van toegheruste oorlooghs schepen ende Fusten/daer sy met loopen rooven ende stelẽ de geheele Custe langs. De schepen ende Fustẽ die hier door begeerẽ te varen/ vereysschen alhier vry passen/waer mede vryelijcken sonder eenighe hinder moghen passeren. Vande voorseyde oost zijde/so streckt het landt van Iapon seer zuytwaerts aen / makende eenen hoeck ofte eynde / ghenaemt Cumano, ende de Custe die tot daer toe streckt/is ghcheeten Bandol.heeft etlijcke Havẽs die van seer rijck ende machtich volc bewooñt worden/maer en zijn niet seker noch vry. De Haven van Sacay is gheleghen van den hoeck ofte het eynde van het Eylandt Toca af noordt oost aen/ontrent neghen ofte thien mijlen weeghs. Dese Haven van Sacay is met de weste winden onbeschut / (die daer veel tydts waeyen/) ende heeft een ondieype sandt grondt / door welcke oorsake men die Schepen (die aldaer met goet ghcladen comen/)terstont met aller haestichept lost/ende het volck sprinckt op't landt / latende de Schepen vast ghebonden / ofte halense by wylen op't landt.

Straet tot de haven van Saquay eñ t'landt van Miaco.

De haven Saquay leyt langs de custe van Iapon.

Banckachtige gront/ eñ vã een volc die niz te betrouwẽ zijn.

Cours van Toca nae Miaco ende vande havens daer ontrent.

De haven Focora vol roovers.

Een Straet nae de stadt Sacay.

Gelegẽtheyt des havens Ava.

Armade van Oorloghsche Roofschepẽ.

Streckinghe des landts Iapon tot de hoeck Cumano.

Havens van rijck volck.

Gelegẽtheyt des havens Sacay.

Vande voorseyden hoeck O Cabo de Camico af vijf mylen voortaen tot een punt landts toe/so looptmen de custe noord noord west aen / ende men heeft onderweghen vier ofte vijf Eylanden ende Clippen langhs de Custe heen ligghen / ende recht teghens het voorseyde punt over/zijn gheleghen twee andere Eylanden / dicht by't landt / hebbende van tusschen beyden een smal Canael / ende heeft daer dicht by / soo aen het noorden als aen het zuyen veel Eylandekens ende Clippen (onder groote ende cleyne) ligghen. Dese twee Eylanden met de Eylandekens ende Clippen ligghen oost ende west/met den hoec ende het eynde van Toca, op de hoochte van 33½. graden. Alle dese custe is van een hooch landt/met die Eylanden daer langhs by heen ligghende/ ende heeft daer 60. 70. vadẽ diepten/dicht by't landt. Van hier af voort aen/ soo begint de Straet ofte doorgaende enghte / van tusschen het Eylandt van Toca, ende het landt van Bungo, ende soo het u noodich waer op dese contreye te anckeren/ so ghenaeckt het landt van Toca,alwaer ghy een modder gront sult vinden. Als ghy den voorseyden hoeck vande twee Eylanden om zijt / soo begint het landt westwaert aen in te wijcken/ altemael van een hooch landt/ hebbende binnen in dicht aende zuydt zijde een cleyn Eylandeken: Sult u van desen Inwijc wachten/op datter u de stroomen niet in en trecken. Desen Inwijck voor by zijnde/ sult recht voor u uyt (te weten/ te middeweghen van't Canael vande Straet) comen te sien een cleyn rondt Eylandeken / het welcke u sal blijven aende zijde van het oosten/ ende langhs de Custe heen vijf mijlen voortaen/sult ghy een ander Eylandt sien / dicht by't landt ligghen / t'welck tZeewaert van hem af streckt/veel steenẽ Clippen ende Rudsen. Voorby dit Eylandt noordtoost aen anderhalf mijl weeghs / zijn gheleghen twee ander Eylanden by den anderen.

Voorby dese twee Eylanden noch anderhalf mijl voort aen / leyt een ander lanck Eylandt van een vlack pleyn ofte velt boven op / streckende noordtwest ende zuydtoost/wesende het zuydtooster eynde van dien het allerhoochste. Binnen dese Eylandẽ nae het westen toe leyt den Inwijck van Vsquy, alwaer den Coninck van Bungo syn residentie hout/die daer in begheert te wesen/sal nae het eerste Eylant toe loopen/ u altoos wachtende vande voorseyde Eylanden / ende die Eylandekens ende steen Clippen daer by gheleghen / doende uwen cours tusschen dit ende die andere twee Eylanden/ (die voorder aen ligghen) binnen door. Dit Eylandt met de Eylandekens eñ Steen clippen voor by wesende/ nae binnen toe / soo sult ghy comen te sien in't westen / te weten / binnen in den Inwijck/een groot ront ende hooch Eylandeken vol gheboomten/ op het welcke ghy sult aen loopen/altoos meer ghenakende die twee Eylanden / dan het Eylandt vande Steen clippen:want by't Eylandt vãde steen Clippen

Clippen heen/ heeftmen 70. vadem diepten/ ende binnen de twee Eylandē westwaert af/ sult ghy 25. vadē vinden/ modder grōt/ doēde also uwen cours op't voorseyde Eylandeken (dat inden Inwijck leyt) aen/ houdende de noordt zijde: want is daer over al schoon. Met dit Eylandeken over een zijnde/ sult 20. vadem diepten vinden/ al waer ghy't sult setten/ op datmen u van daer af de Haven mach wijsē/ welcke twee zijn/ te weten/ d'eene ghelegen (een cleyne mijl van dit Eylandeken af nae't z.w. toe) by een punt lants/ daer ses oft seven boomen (verscheyden vanden anderen) op staen/ met een weynich wildernisse: Sult op dese pūnt landts aen loopen/ den welcken binnen in eenen cleynen Inwijck ofte Bay heeft/ hebbēde aen't eynde van dien/ een Riffe van steen tZeewaert daer vā af uytstekende/ binnen den welcken is ghelegen den voorsz. cleynen Inwijck/ welc heeft een seer goet beschutsel en drie vadē dieptē/ goede eñ schoone gront/ alwaer ghy sult anckeren: maer en is niet voor groote schepen: D'ander Haven is nae't n.w. toe/ te weten/ aen d'ander zijde van den Inwijck/ binnen sommige Eylandekens eñ steenen in/ is een groote Bay/ die te landewaerts in loopt/ makende eenen bocht met seer goet beschutsel. Dese Havē is voor groote schepen.

Van desen Inwijck van Vsquy af/ wat voorder noorden aen/ is ghelegen een ander grooter Inwijc/ welck loopt west noord west innewaerts aen/ t'Landt ende den hoec van tusschen dese twee inwijcken/ mach wesen van d'eene Zee tot d'ander/ ontrent een scheut van een Gotelingh breet in't omloopen/ ende een half mijl van't eyndt vande pūt af nae't westen toe/ te werē/ ende zuyd zijde/ leyt een cleyn eylant dicht by't landt/ tusschē t'welcke ende het landt loopt een Canael van 12. vadem diepten/ met schoone grondt van grof sandt/ alwaer ick aent ancker ghelegen hebbe. Recht tegens over dit Eylandt (te weten/ aen't landt vant noordtwesten) ontrent een scheut van een Gotelingh daer van af/ leyt eenen cleynen Inwijc/ met een bewoont vleck/ ghenaemt Sanganaxeque, alwaer Don Francesco Mascharenhas met sijn Schip ghelegen heeft met de Monson. Dese Haven is met eenen noordwestē wint onbeschut. Van desen Inwijck af ontrent een half mijl voort aen/ soo begintmen een legh landt te crijgen/ hebbende langhs de Zee cant heen over al sandt stranden ende gheboomten. By alle dese Custe ende het laeghe landt langhs/ ist over al banckachtighe gront/ waerom u daer van sult wachten/ een goede halve mijl/ daer van af loopende/ te middewegen van dit leeghe landt/ heeftmen twee Monden ofte Incomstē vande Revieren liggē/ die seer ondiep zijn/ waer om men daer in gheenderley wijs en mach in loopen. Aen't eynde van dit leeghe landt heeftmen een Revier van versch water/ van 12. spannen waters inde Haven/ te weten met een sprinckvloet/ ende binnen inde Revier blijven de Schepen met legh water op drooch/ zijnde sandt gronde: Dicht by de Zee ofte incomste van dese Revier leyt een bewoont Vleck/ ghenaemt Aquina fama, ende de Revier een half mijl innewaerts aen/ is ghelegen de grootste ende gheweldichste Stadt van het gheheele Coninckrijck van Bungo, alwaer de voorleden Coninghen

Waer men setten moet om aenwijsinge der havene te bekomen.

D'eerste haven gelegen by een punt landts met 6. oft 7. boomē.

Inwijck met goede stede van 3. vadē voor cleyne schepen.

Waer d'ander haven voor groote schepen gelegen is.

Streckingen ende ontmoetinghen van den Inwijck Bay/ tot een revier by het vleck Aquina fama.

Diep canael.

Inwijc Sanganaxeque.

Waerschouwinghe voor banckē ende droogtē voor monden van Revieren.

Ondiepe revier vā versch water.

Het vleck Aquina fama.

Plaets der grootste stad des Rijcks Bungo.

pleghen haer Hof te houden/ daer nu alle de Cooplupden van dese omligghende contreye (die seer rijck ende seer treffelijck zijn) haer residentie hebben.

Van dese Revier af/ te weten/ aen d'ander zijde van desen Inwijck/ is ghelegen een seer goede Haven/ met beschutsel voor alle winden/ is een cleyne Bay/ want de punten ofte hoecken van dien/ steken door den anderen/ waerom de selfde een goet beschutsel maken voor de zuye winden. D'incomste van dese Haven is schoon/ en hebt anders niet te doen/ dan te loopen te middewegen heen nae binnen toe/ alwaer men heeft van vijftehalf tot vijf vadem diepten: Men heefter een groot voordeel: want comt daer voor wint in/ te weten/ met de Monson ofte conjunctie vande zuye winden/ ende loopter weder voor wint uyt/ mette Monson vande noorde winden. Om dit te deghe te verstaen/ soo is te weten datmen alle dese contreye (als oock van gheheel Chyna, Malacca, India, ende alle de omligghende Orientaelsche plaetsen) bevaert/ met de conjunctie vande winden/ die daer ettelijcke Maenden over eenen boech waeyen/ als nu uyten noorden/ alsdan uyt den zuyden/ eñ dat op sekere tijden ende daghen van't jaer/ sonder dat men daer eenighe faliant aen heeft/ welcke conjunctie ghenoemt worden (als op een ander gheroert is) Monson/ te weten/ Monson vande zuye winden/ dat is als de winden van uyt den zuyden regheren/ ende de Monson vande noorde winden/ van ghelijcken/ waer mede men in gantsch Indien ende Orienten sijn rekeninge maect/ om van d'een plaets op d'ander te varen/ ende door dien datter veelmaels in dese beschrijptien mentie ghemaeckt wort van sommighe Havens/ Inwijcken/ Revierē/ Bayē/ ende Eylanden/ daermen goet beschutsel eñ verwinteringhe heeft voor de Monsen van de noorde ofte zuyde winden/ te weten/ den tijt dat de selfde courseren/ is daerom gesept/ (so sy yemant contrarie ende tegens waren/ nae dat hem sijnen wegh soude mogen strecken) om gheadverteert te wesen/ welcke Havens dat goet zijn/ om sodanighen tijt te verbeyden en te verwinteren/ (want men noemt in Orienten winter/ alsmen contrarie wint heeft/ datmen sijn reyse niet en can volbrenghen/ en nootwendich moet wachten nae de wint ende het weder/ dat is/ de Monson/ die een met eñ favorabel is/ eñ waer datmen een goet beschutsel heeft/ om te verbeydē de Mōson die hem soude moghen dienen/ alsdan sijn reyse weder te volbrenghen/ waerom my goet ghedocht heeft alhier dese verclaringhe te doen/ om datmen te beter soude verstaē de meeninghe vande Portugesche ende Indiaensche Piloten/ die dese coursen ende Navigatien eerst aengheteyckent/ ghenoteert ende selfs bevaren hebben/ ghebruyckende daer om alhier de selfde manieren ende rekeninghe van die contreyen/ sonder eenighe veranderinghe met het selfde woort van Monson/ niet teghenstaende dat wy op ander plaetsen hier vooren by wijlen oock mentie af ghemaeckt hebben.

Keerende weder op onse voorseyde materie/ soo is te weten/ dat dese voorsz. Haven ofte Bay genoēt wort Fingy, maer en is niet seker noch vry vādē Roovers/ eñ dievē: Vāde

Streckingen ende ontmoetinghen van dese Revier/ tot de Haven Fingo/ ende het punt vā Mioyper.

Verclaringe hoe de Monson of reeckeninghe op de custen van Indien/ China/ ende Malacca langh duerich over een boech waeyē.

Neemt achtinghe op de Monsoens neemt moet/ ende beste te tē dat voor sorckē moet.

Waerom datmen in Orient winter noemt.

Redenen waerom dit verhael ghescheen is.

De Haven Fingy niet vry van Roovers.

voorſz. Revier tot deſe Haven/ heeftmen ontrent 3. mijlen in de dwers wegh. Men heeft op de Ree van de Revier 20. vadem diepten/ te weten/ dicht by t'landt heen: maer is een quade gront/ eñ tē is niet goet aldaer de winden te verwachten: want men en ſoude daer niet een dinck connen berghen.

Goede diepte maer quade reede.

Van deſen inwijck af/ ſoo mach men het landt in't ooſten ſien: eñ t'eynde van daer deſen grooten inwijckpunt/ is een leegh landt/ t'welcke genaemt wort Moryee, ende is daer langhs heen over al ſchoon: De voorſeyde Revier eñ ſtadt zijn gheleghen op de hoochte van 33⅓. graden.

Hoeck van Moryee.

Van deſe punt ofte t'eynde van Moryee af twee mijlen voortaen/ comt een ander punt ofte hoeck landts/ den welcken is gheleghen met deſe punt noorden ende zuyen/ is van een leegh landt van zandtſtrandē/ hebbende aent eynde van dien/ etlicke ſteenen ende Rudtſen ligghen. Van daer af voort aen/ ſo looptmen de Cuſte noordweſt aen/ ende een mijl weeghs daer voorby/ ſo heeftmen een bewoont vleck/ ghenaemt Tamboca, eñ noch een ander mijl weeghs voort aen/ leyt een ander plaets gheheeten Tambico, zijn beyde tſamen gheleghen aen de Zeecant/ maer en hebbē geen Havens met beſchutſels/ oock mede ſo en is het volck van de ſelfde plaetſe niet te betrouwen/ met deſe punt lands over een weſende/ ſo ſult ghy langhs de Cuſte heen comen te ſien een lanckwerpent Eylandt/ (t'welcke hem van verre vertoont ghelijck als twee eylanden) liggende vant landt verſcheyden ontrent twee mijlen weeghs/ is genaemt Fimexyma. Tuſſchen dit Eylandt ende het landt/ zijn't altemael ondiepten.

Streckinghe eñ ontmoetingen van't punt Moryee tot het Eyland Fimexyma

Waer Tamboca ende Tambico gelegen eñ het volck niet te betrouwen is.

Sommighe Eylanden

Gedăchte des Eylant Fimexima/ eñ d'ondiepten aldaer.

Van de punt van den Inwijck van Bungo af/ tot dit voorſz. Eylandt toe/ ſo is het alle de Cuſte langhs tot een groote mijl daer van af/ over al banckachtighe grondt/ Riſſen/ Steenen ende ander vuylicheyt. Op alle deſen wegh / van't beginſel van't Rijcke van Bungo af/ tot dit Eylandt toe/ ſoo looptmen aende ooſt zijde/ te weten/ langhs t'land van Tocaa heen.

Van quade gronden/ eñ hoe den ganſchen cours langhs Tocaa ſtreckt.

Van dit voorſeyde Eylandt Fimexyma af 9. mijlen noorden voortaen/ ſoo heeftmen een ſeer hooch landt/ t'welck ſtreckt ooſt eñ weſt: Dit is het landt van Amanguchen, een groot machtich ende ſeer rijcke landouwe: want alhier heeftmen een van de Mijnen van Silver van Iapon, aen deſe Cuſte heeftmen goede havens liggen/ als oock mede het Eylandt van Meagyma, t'welcke in voorighe tijden (aleer die Portugeſen op Iapon voeren) eenen grooten handel hadden: want alhier was de vergaderinghe ofte ſtapel van geheel Iapon, van alle waren ende Cooplieden. Langhs dit landt van Amanguchen, eñ die contreye van het Eylandt Fimexyma, (boven verhaelt) heen/ ſoo begint de ſtraet ofte doorganck/ die nae Facunda toe loopt / van welcke Facunda (als van de andere plaetſen van daer ontrēt) ſullen wy op een ander tracteren/ met de Navigatie / Courſen / ende gheleghentheyt van dien.

Streckinge van Fimexyma tot Amanguchē.

Een van de Iapoenſche Silver mijnen.

Goede havē by t'Eyland Meagyma/ daer de Portugeſen ſtapel plach te weſen.

Waer de ſtraete van Facunda begint.

Om te ſeylen van den punt van Moryee, van den Inwijck van Bungo af / nae de Haven van Caminaxique toe / (gheleghen in het Coninckrijck van Amanguchen,) welcke ſeer ſeker ende goet voor alle winden is/ ende van grooten handel ende neeringhe. Ghy ſult uwen cours nemen Noordt-ooſt/ eñ Noordtooſt ten Ooſten aen / zijnde ontrent ſeſthien mijlen weeghs. Dit landt daer ghy nae toe loopt / is een ſeer groot ende hoogh landt/ ende men loopt alle de voorſeyde Cuſte langs tot eenen hoeck oft punt landts toe/ ooſt ende weſt/ ende ooſt tē noorden/ ende weſt ten zuyden/ ende men heeft van de Haven van Caminaxique af / tot de voorſeyde punt / ontrent veertich Portugeeſche mijlen/ te weten/ van 17½. in een graedt/ ghelijck het oock altemael zijn / van die in al deſe beſchrijptien ghementioneert worden / aen welcke Cuſte zijn gheleghen deſe naevolgende Havens/ het welcke altemael Bayen zijn / te weten / van Caminaxique tot Tozaque, zijn ontrent derdehalf mijl. Van Tozaque tot het Eylandt Meagyma, heeft men ſes mijlen ende een halve.

Hoe men loopt van't punt Moryee nae de Haven Caminaxique.

Diſtātie ende ghelegentheyt der landen tot eenē hoeck oft punt

De Ree van dit Eylandt/ is tuſſchen dat ende het vaſte landt. Van Meagyma tot Camangarij, zijn anderhalf mijl. Van daer tot het Eylandt van Anooxyma, vijf mijlen.

Particuliere ghelegentheyt des landts/ namen der plaetſen ...

Van Anooxyma tot Toumoo, zijn oock vijf mijlen.

Van daer tot Xynaco, ander vijf mijlen.

Van Xynaco tot de Haven van Vxymando, vijf mijlen.

Van Vxymando tot die Haven van Muroo, vijf mijlen. Deſe Haven mach ligghen ander vijf mijlen vande punt vovē verhaelt. Voorby de voorſeyde punt / te weten / drije ofte vier mijlen Ooſtwaert aen / leyt de Haven van Fyongo, ende van daer af ſes ofte ſeven mijlen voort aen/ heeft men de Haven eñ Baye van Sacay, alle deſe voorſeyde Cuſte is ſchoon ende ſuyver/ hebbende over al ancker gront. Dit zijn altemael als gheſeyt is/ Portugeſche mijlen. Men ſal weten/ dat twee Iapoenſche mijlen/ maken juyſt een Portugaelſche mijl / t'welcke gheverificeert ende alſoo bevonden is / door de Portugeſche Piloten/ die aldaer de hoochte van de Son gheneyt/ ende nae de Iapoenſche rekeninghe haer calculatie ghemaeckt hebben/ etc.

Streckinghe van't punt ... ſo ende ... cap.

Gelegentheyt der Cuſten ... gront.

Twee Iapoenſche mijlen juyſt een Portugaelſche mijl.

Dat 32. Capittel,

De Navigatie ende Courſen van Lampacon af, (twelck is gheleghen by Macon, aen de Cuſte van China) nae het Eylandt Iapon, tot het Eylandt Firando toe, met alle die ſtreckinghen ende ghelegentheyt van dien, van een ander Piloot aengheteyckent.

Seylende van Lampacon af/ naer het Eylandt van Iapon toe/ ſult loopen door d'eerſte uytganck ofte Canael/ (van het zuyder Eylandt/) het welcke ſtreckt Zuydt Ooſt aen / hebbende een Clippe ofte Eylandeken te middeweghen van dien / tuſſchen het welcke ende de punt van't Eylandt ſult door loopen/ om oorſake van de ſcherpe windt / genakende ſo veel als ghy immers moecht/ het eynde van het Eylandt/ altoos met het loot in de handt. Comende ter halver wegen van het Canael van de Eylanden die t'Zeewaert ſtrecken/ ſult een Bancke van zandt vinden/ die te middeweghen onder de drye vadem diepten niet en heeft. Sult daer u beſte doen om te loopen boven een groot eñ hoogh Eylandt/ dat u in het ooſt zuydt ooſten leyt. Dit Eylandt (met d'ander die t'Zeewaert op de ſelfde rije liggen) om weſende/ ſult langhs d'Eylandē van

Streckinghe eñ ontmoetinghe van Lampacon tot de ... van China.

Om't door te paſſen.

Cours vã Regel Eylanden.

tZeewaert heen loopen. Van dit Eylandt af 6. mijlen voortaen/ sult vinden een Regel Eylanden/ Eylandekens eñ Clippē/ welcke zijn in als negen/ stekende buytē alle d'ander (daer ghy langhs heen loopt) tZeewaert in/ welck strecken n.n.o. eñ z.z.w. en mochtse niet om loopen / noch en es u oock niet noodich: sult tusschen dese eñ een groot hoogh Eyland vol gheboomten (dat u aen de zijde van het landt blijft) door loopen/ welck Eylandt hem vertoont alsmen daer nae toe comt / ghelijck of het rondt waer/ om datmen daer recht op de punt aen comt / niet teghenstaende is lanckwerpich/ streckende ghelijck als de Custe: een stuc weeghs daer van afgeloopen hebbende/ heeftet een Canael/ van tusschē dat eñ een ander Eylandt (daer dicht by gheleghen) achter dit laetste Eylandt nae't o.n.o. toe / leyt een Haven/ daer sommige schepen Chinische goederen eñ waren comen laden en verhandelen/ leyt niet verre van den mondt ofte t'gat van Lanton af. Dit boven ghenoemde Eylandt wort van de Chijnē genoemt Tonquion. Van hier af so loopt o.n.o. an/ om te comē verkennen de Custe van tusschē Chinchon, eñ Chabaquon, die schoon eñ suyver is/ daer 2. mijlen van af loopende/ om te schouwē een Riffe die dicht by Chinchon leyt/ welck heeft een rondt eñ hooch Eylandeken/ seer dicht by t'lant ligghen: Men loopt dese custe van Chabaqueo af tot Chinchon toe/ n.o. eñ z.w. eñ n.o. ten o. en z.w. ten w. Alsmen met Chinchon over een is/ so heeftmen 2. mijlen tZeewaert in een hoogh ende rondt Eylandeken ligghen/ ende binnen int landt eenen hoogen bergh met een Steen-rotse boven op/ ghelijck als Pulo Varella, gheleghen aen de Custe van Champa, eñ d'incomste is door sommige Eylanden heen. Dit voorsz. rondt Eylandeken wort van de Chinen gheheeten Toanthea.

Wert eens Eyland is.

Canael by het Eylandt Tonquion.

Coopha[n]delinghen op de Haven by de mont van Lanton.

Custe tusschē Chinchon ende Chabaquon.

Waerschouwinghe voor een Riff.

Dit Eylant Toanthea is een merck van Chinchea.

Als ghy met Chincheo over een zijt / als voorsz/ soo loopt oost noord oost aen/ tot dat ghy zijt 8. ofte 10. mijlen van de Custe af/ om buyten alle d'Eylanden te blijven: In dese contreye wesende/ so loopt noord oost aen/ op welcke cours/ sult comen te sien het Eylandt van Lequeo pequeno, dat is/ cleyn Lequeo, gheleghen op de hoochte van 25. graden / is een seer hoogh ende lanckwerpent Eylandt/ liggende verscheyden van de Custe van China ontrent 18. mijlen weeghs / als ghy Lequeo pequeno voorby zijt / comende op de 25½. graden / soo ghy begheert te wesen nae't landt van Bungo toe/ soo loopt noord oost/ eñ noordt oost ten oosten aen / op welcke cours sult comen op d'Eylanden (gheleghen aende zuydt zijde vant Eylandt Tanaxuma af) aen/ welcke Eylandē beginnen op 29½. ende strecken tot op de 30½. graden/ zijnde in als seven hooghe ende cleyne Eylanden / welcke strecken met den anderen / te weten / d'eerste drije met een Eylandeken ofte Clippe/ noordt oost ende z.w. ende n.o. ten noorden/ ende z.w. ten zuyden/ eñ die ander drije/ o.n.o. ende w.z.w. ende een aen't eynde van dien noorden ende zuyen. Dese seven Eylandē voorby wesende/ sult comen te sien ses mijlen noord noord oost aen / twee ander Eylanden / ligghende oost ende west metten anderen/ waer van dat van het oosten het cleynste is. Het oost eynde van dit Eylandt heeft eenē hoogen heuvel/ welcke gaet al dalende naer't oosten af/ makende eenen leeghen punt / ghy moecht wel tusschen

Streckinghen eñ ontmoetinghen van Chincheo tot de haven vã Tanora.

Het Eylant Lequeo Pequeno.

Loopen vã de 25 en half graden nae Bungo loopen sal.

Eylanden streckende tusschen de 29. en half graden tot de 30. en half graden/ met haer gedaente ende streckingen.

Ghelegentheyt ende gedaenten van andere Eylanden.

dese twee door passeren/ begheerende: want heeft een goet Canael van tusschē beydē heen: Het grootste van dese twee Eylanden (het welcke een hoogh eñ lanckwerpent Eylandt is) is ghenaemt Ycoo, Van den oosterhoeck van dit Eylant af drije ofte vier mijlen noorden aen / is gheleghen het Eylandt van Tanaxuma, t'welck is een leeghachtich Eylandt streckende noorden ende zuyen van 7. ofte 8. mijlen lanck. Te middeweghen van't selfde Eylandt/ te weten/ aen de oostzijde/ heeftmen de Haven/ het welc is eenen cleynen Inwijc/ gheleghen binnen sommighe Steen-clippen in: maer en is de beste niet om in te loopen. West noordt west van dese Haven af/ anderhalf mijl weeghs/ is ghelegen een cleyn vlack Eylandt / t'welcke heeft een heuvelken in't midden. Van Tanaxuma af seven ofte 8. mijlen noorden aen / sult comen te sien een groot ende seer hoogh landt (t'welcke streckt 10. mijlen oost ende west. Dit is het landt van Iapon, aen den hoeck ofte het eynde van dese Custe/ te weten/ aen de westzijde/ is gheleghen den Inwijck van Cangoxuma, ende de Haven van Amango, hebbende boven dien eenen hooghen spitsighen top / ende recht teghens over het Eylandt van Tanaxuma, te weten/ noorden / ende noorden ten oosten aen / leyt den Inwijck van Xebuxij, die seer groot is/ hebbende van binnen in de Havens van Minato, Eoxima, ende Xaboxij, alle drije Revieren voor cleyne Schepen/ altemael ghelegen aen de oostzijde/ te weten/ aen de rechter hant van als men westwaert aen binnē in dē Inwijck comt: Noordt noordt oost langhs de Custe heen 6. ofte 7. mijlen voort aen / leyt de Haven van Tanora, t'welcke de beste Haven van gheheel Iapon is.

Het Eylant Tanaxuma.

Inwijc met steenclippē.

Gesichte eñ gedaente des lants Japon

Inwijc van Cangoxuma eñ de haven van Amago.

Grooten inwijck Xebuxij begrijpende de havens van Minato Eoxima eñ Xaboxi.

De Haven Tanora/ eñ is de beste van gheheel Japon ende hoemen daer toe loopen sal.

Soo ghy begheert te loopen naer de voorseyde haven van Tanora toe / soo sult ghy u nae de Custe toe houden/ en daer wel dicht by ghenaken: want is over al schoon : maer en heefter gheen ancker gront ofte Reeden/ om dat het diep is: So wanneer ghy daer langs by heen zijt / wesende voor by den Inwijck van Xebuxij, by de Custe heen loopende/ soo sult ghy by eenen cleynen Inwijck comen/ welcke in't eerste ghesicht ende vertooninghe goet beschutsel schijnt te hebben : maer daer met over een comende/ ontdeckt het terstont al wat het heeft / te weten / veel steenen ende Rudtsen/ streckende weynich te landewaerts in. Doe alhier dese vermaninghe/ op dat daer hem niemant met en bedrieghe. Voor by desen cleynen Inwijck wesende/ crijchtmen terstont eenen groven/ dicken ende hoogen hoeck ofte punt landts. Van desen hoeck af voort aen/ so wijckt het landt binnewaerts aen/ alwaer ghy sult comen te sien een zandt strant/ ende twee Eylandekens met gheboomten daer langhs by heen ligghen. Aen het eynde van dese Eylanden/ comē noch andere cleynder Eylandekens / ende groote steenen van het landt af steken tZeewaert aen.

Quaet ancker gronde.

Cleyn Inwijck.

Veel steenrutsen.

Groot hoogen hoeck landts.

Mercken van Eylanden ende stranden.

Binnen dese Eylandekens ende steenen in/ is gheleghen de Haven van Tanora, om daer in te loopen / sult uwen cours nemen naer het eynde van dese Eylandekens ende steenen / (die t'Zeewaert in van het landt af steken) als ghy met het eynde van dien over een zijt / soo sal u tZeewaert nae het noordoosten blijven / een ander Eylandeken ofte steen-clippe / sult binnen dit Eylandeken

Ghelegentheyt des havens vã Tanora/ eñ hoe men daer in loopt.

Weeck eens Eylants eñ inwijck van 25 vadem.

heen loopen/ tusschen het welcke ende het landt men eenen grooten Inwijck heeft/ daer ment op vyfentwintich vadem mach ancker en/ noodich wesende: maer de rechte Haven en is alhier niet / dan als ghy de

Waer by de rechte haven te kennen is.

Eylandekens ende steenē (die t'Zeewaert uyt steken/) om zijt / soo sult ghy daer terstont langhs by heen loopen / te weten / tusschen een punt landts (gheleghen aende rechter handt ofte aende noordt zijde) ende d'eylandekens heen/tot naer binnen in't Canael dat

Tusschē het punt landts ende sommighe eylandekens int canael te seyle.

ghy open siet/sonder schroomen. Dese voorseyde punt landts om wesende/ sult terstont eenen Inwijck sien / streckende noorden innewaerts aen / sult alsdan ghenaken het landt van desen punt / die u sal blijven aende

Hoemen nessens het pūt lants langs het landt op goede diepte seylen sal.

rechter handt / ghy moechter vry binnen in loopen: want heefter vier vadem diepten/ altemael modder gront / ende set het by het landt vant oosten/ u wachtende vande west zijde.

Streckinghe vanden inwijck Tanora langhs de Custe van Fyunga eñ Bungo.

Van desen Inwijck van Tanora af voortaen / looptmen de Custe noorden aen/ ende is het landt van Fyunga ende Bungo, altemael een schoone Custe / ende en hebt daer nieuwers van te vreesen / dan van dat ghy voor ooghen siet / ende 18. mijlen voort aen/ sult een seer groot Eylandt vinden/ dat u sal blijven aende oost zijde/ t'welcke is het lande van Toca , welck streckt oost ende west / en oost ten noorden / ende west ten zuyden over

Hoemen nae Sacay tusschen het Eylant ende de Custe van Bugo loopt.

de 40. mijlen inde lenghte / comende tot by Sacay ende Miaco uyt: De zuydt zijde van dit Eylant is altemael van eē suyvere Custe/ by de welcke langs men na Sacay toe loopt: Tusschen dit Eylandt ende de Custe van

Hoemen nae Bungo langs de Custe van Tanora eñ Fyunga loopt moetmen de Custe van Toca schouwen.

Bungo , gheleghen aende west zijde daer van af/ heeftet een straet ofte doorgaende enghte van vier/vijf/ende meer mijlē breet/ ende die ghene die nae Bungo toe wil / moet hem altoos houwen langhs de Custe van Tanora ende Fyunga heen/hem wachtēde van de Custe van Toca.

Streckinghe ende ontmoetinghen vant Eylandt Lequeo pequeno tot het eylandt Firando.

Keerende weder op de contreye van 25½. graden voor by't Eylandt van Lequeo pequeno, als voorzen ghesept is: Begeerende te seylen nae't Eylandt Fyrando, so salmen loopē van daer af op de voorseyde cours van n. o. ende n. o. ten oosten/ tot op de hoochte van 28½. graet/alhier wesende n. o. aen/ op welcke cours sult comen te sien twee cleyne lanckwerpende / kale ende ghebroken Eylanden/ ligghende noorden ende zuyen met den anderen/ ende hebben aende zuydt zijde twee Ey-

Gebrokē eylanden ende twee Clippē op 31. en een derdeel graet.

landekens ofte Clippen liggen/ een half mijl vanden anderen verscheydē. Dese voorseyde twee Eylanden zijn gheleghen op 31⅓. graden. Van dese Eylanden af 3. ofte 4. mijlen n. o. aen / leyt een Eylandeken ofte steen clippe

Steen clippe met 4. ofte 5 uytsteckende spitsen.

overmidts gheclovē/hebbende boven op 4. ofte 5. spitsen/ofte uytsteckende toppen: Als ghy met die voorseyde Eylandē over een zijt/ so zijt ghy noch 10. mijlen vande Custe van Iapon af/te weten/ nae't westen toe/ende loopende op de voorseyde cours van n. o. aē /sult recht op een seer groot ende hooch Eylandt

Gheleghentheyt des eylants Cojaquijn/ ende de haven Angone.

comen / ghenaemt Cojaquijn , (t'welcke is gheleghen oost ende west met die Haven van Angone, ligghende drie ofte vier mijlen verscheyden vande Custe af wesende / van drie ofte vier mijlen lanck/ heeft aende oost zijde/ te weten / nae het landt toe / veel Eylandekens ende Steen clippen: Soo het ghebiel dat ghy quaemt te vervallen binnen het Eylandt/u vindende by de Custe van Iapon, soo dat ghy't Eylandt niet en moecht van buyten om loopen / soo neemt uwen cours van binnen tusschen t'landt eñ het Eylandt door/ te weten / buyten alle d'eylanden ende steenen heen/tot op een schoot vā een Gotelingh daer van af: maer en genaeckt de Custe niet: want men heeft van't noorder landt aen de ander zijde een punt af steken: Die lenghte van het Eylandt gepasseert wesende (langhs d'Eylandekens ende steen clippen heen/ als ghesept is) sult terstont aen loeven langhs het Eylandt heen / t'Zeewaert nae buyten toe/waer mede sult comen te sien int noorden de punt landts boven gheroert/ welcke sommighe Clippen ende Riffen heeft / binnen de welcke gheleghen is noorden aen de Haven van Amacusa. Dese punt landts leydt recht teghens een ander punt landts over/die van het Eylandt uyt steeckt/ ligghende noorden ende zuyen met den anderen: Soo wanneer ghy dese punt landts om ende voorby zijt/ so sult ghy't dragende houden/ om also langhs de Custe heen te loopen tot op eē mijl weeghs/ t'Zeewaert daer van af. Dese Custe looptmen/ te weten/ van den eenen hoeck ofte punt landts tot den anderen/ noord noord west eñ zuyd zuyd oost: Ende so ghy buyten t'Eylant Cojaquijn om leypt / sult den selfden wegh nemen (dat voorby ende om wesende) nae de Custe toe te comen / en daer langhes heen loopende/als voorzen. Vande voorseyde punt van Amacusa (die de Clippen ende Riffen heeft) af/ drie ofte vier mijlen voort aen/ soo heeft de Custe een ander punt van een grof ende hooch landt: Voorby dese punt wesende / sult een groot open ofte Incomste van een Canael sien / het welcke ghenaemt wort O Estrecko d'Arima, dat is / de Straet van Arima, binnen in dese Straet zijn gheleghen twee goede Havens / waer van d'eerste ghenaemt wort Xiquij, welcke een vande beste Havens van Iapon is: Dese Haven leyt ontrent een half mijl weeghs vande Incomste af binnen in/aende zuyd zijde van de rechterhandt/ te weten / westwaert aen aen't eyndt van eenen grooten Inwijck/ welcke heeft beschutsel voor alle windē/ met vier ende vijf vadem diepten modder gront: maer in dese Haven worden ons drie Portugesen doot ghesmeten/ dencke dat het toegheromen is / door hare stinckende hovaerdye ende trotsheyt/ want op alle plaetsen die die Heeren ende Meesters willen wesen/ tot verachtinghe ende verclepninghe vande Ingheseтenen / t'welckmen over al niet lijden en wil/ namelijcken in Iapon , daer't een hartneckich ende opstinaet volck is. Keerende weder op de vaert / soo heeftmen aen de noordt zijde van desen Inwijck/ te weten aen't landt van d'ander zijde / een hoogh ende rondt Eylandeken ligghen/tot hier toe soo ist over al schoone ende suyvere gront ende Zee.

Om in Arima te loopen / soo sult ghy het landt van't noorden ghenaken : want men heeft aende zuydt zijde (soo haest alsmen den Inwijck van Xiquij ghepasseert is) twee Steenen ligghen/ ende zijn daer rondtsom over al vol Riffen / ende ander vuylichept. Dese voorseyde straet streckt/ (te weten/alsmender eerst in comt) oost aē/eñ

heert

Right margin notes (partly cut off in the binding): Soo't het ... dragh... ... Custe van Iapon ... ende buyten om het Eylant Cojaquijn ... / Waerschouwinge ... een punt. / Waer ... streckt ... punt te ... ... vanden ... ghelegen heyt. / Streckinghe langhs de Custen ... d'een ... ander punt. / Voort ... ten ... eylant Cojaquijn loopen sal. / Cours ... het punt landts ... ten ... ... hooch ... / Strate ... Arima ... de Haven Xiquij. / Inwijck ... vende ... diepte ... Reede. / Iapons ... hart ende ... / Een ... eylandeken ... noordt ... / Hoemen in Arima loopen sal. / Merckt ... streckinghe ... voorby ... inwijck van Xiquij.

heert daer na naert noordén toe/ende langhs de punt landts heen (daer de Straet synen keer noorden aen neemt/) gaen gheweldighe stroomen/ jae so seer dat soo ghy niet wel op u hoede waert/ souden t'Schip om en weerom doen draeyen/ soo verre ghy niet eenen stijven doorgaende windt en hadde / om de stroomen haer cracht te keeren: dese voorseyde punt om wesende/ soo heeftmen aen't selfde landt een seer goede Haven ligghen / ghenaemt Cochinochy, ofte Cochinoquijn, ende dan noch d'Haven van Aryma, waer van dese Straet den naem heeft / is ghelegen een half mijl van Cochinochy af voortaen / wesende eenen Inwijck/ die onbeschut voor d'ooste winden is / sonder eenich bescherinsel te hebben voor eenich onweder/ wat voorder aen heeftmen de Haven van Simonbara, welcke heeft drie Eylandekens/ die voor de noorde windt een beschutsel maken/ maer de schepen blijven daer met leegh water op drooch: men en heeft in dese Straet anders gheen Havens die seecker en voor alle winden beschut zijn/ dan alleenlijck Xiquy ende Cochinochy, als ghesept is.

Op gheweldighe stroomen/ is goede achtingh te nemen.

Om de punt landts heeft men de havê Cochinoquijn ende haven van Aryma.

Inwijck die quade Reede heeft.

Schaven van Simonbara ende droochte met leegh water.

Van dese Straet af naer't Eylandt Fyrando toe / heeftmen langhs de Custe heen veel Eylanden ende Clippen ligghen / ende eenen grooten Inwijck / vande uytcomste vande Straet van Aryma, ses mijlen voortaen/ is ghelegen een Eylant dicht by de custe ghenaemt Cambexyma, t'welcke is van een groot ende hooch landt/ hebbende aende zijde van ter Zeewaert daer dicht by / vier ofte vijf Eylandekens ofte Clippen ligghen/ tusschen dit Eylandt ende t'vaste landt heeft men een goede Reede/ ende int selfde Eylant leyt een goet bewoont vleck van veel volcks/ met een goet cleyn Inwijcksken ofte Haven/ daer men veel Visschers Barcken/ende Fusten heeft ligghen: Van hier af soo beginnen d'Eylanden naer Fyrando toe.

Veel Eylanden ende Clippen.

Grooten Inwijck.

Vant eylant Cambexyma/ ende sommighe Eylandekens daer by.

Goede Reede/ bewoont vleck en een Inwijck.

Hier beginnê d'Eylanden na Fyrando.

Van dit Eylandt Cambexyma af/ vijf ofte ses mijlen voortaen / soo heeft de Custe een uytsteekende punt landts / met veel Eylanden ende Clippen / die van't landt af t'Zeewaert in steecken/ sult naer de selfde punt toe loopen/ te weten/ noordt noordtwest aen: Desen wegh van Cambexyma af / tot de voorseyde punt landts toe / is altemael van eenen Inwijck/ om dat het landt binnen aen wijckt/ende overmidts datmen aen dese custe van Iapon (ghemeenlijcken inden tijdt datmen daer aen comt) donckerachtich ende mistigh weer heeft / soo can men qualijck de gheleghentheyt van't landt onderscheyden/ dan soo't claer weer waer/ sult terstont d'uytsteekende punt (die d'Eylanden ende Clippen van hem af steeckt) comen te sien/ ende soo't mistigh ende doncker weer waer/ soo en wilt alsdan de Custe niet volghen/ dan doet uwen cours ter halver streeck van noordt noordtwest aen/ als boven/ ende als ghy daer dicht by comt / sult terstont alle d'Eylanden ende Clippen ondeckt sien/ d'alder uyterste t'Zeewaert van dese Eylanden ende Clippen / zijn twee cleyne Eylanden/ verscheyden vanden anderen / zijn tusschen hoogh ende leegh / meer lanckwerpich dan rondt/ gantsch sonder eenighe gheboomten/ ende dat van het alder uyterste t'Zeewaert steeckt twee Riffen van hem af / streckende d'een naer het oosten ende d'ander naer het west noordtwesten/ tot ontrent een half mijl veer / by het ooster Eylandt (van dese voorseyde twee Eylanden) is het daer dicht by schoon/ soo my ghesept is / als oock naer het scheen te wesen / ende aende noordt zijde daer van heeft het beschutsel voor de Monson vande zuyde winden / soo het u noodich waer / moechtet dan wel setten: Van dese voorseyde twee Eylanden af naer het Landt toe / zijn gheleghen twee Eylandekens ofte Steen clippen int fatsoen als Pilaren / tusschen dese Clippen ende noch andere Canalen (die u d'Eylanden altemets beginnen te openen/) loopen veel Iuncos ofte Chijnsche Schepen door/ gheladen met coopmanschappen / naer Fyrando ende de Haven van Ymbra toe / niet teghenstaende sult alle dese Eylanden ende Clippen laten aende oost zyde ofte rechterhandt/ daer ontrent een half mijl t'Zeewaert af loopende: met dese Eylanden over een wesende/ soo heeftmen drie ofte vier mijlen op de selfde cours van noordt noordtwest aen / een ander punt van een Eylandt/ steekende recht van het landt af westwaert aen/ wesende van een hooch ende vlack landt boven op / vertoont hem in't op doen ghelijck als drie Eylanden/ alhoewel dat het altemael maer een is / heeft twee scheursels ofte brokê/ waerom het t'schijnsel van dryen maeckt.

Voorby Cambexyma een punt landts daermê nefsens veel eylanden ende Clippen op toe loopt.

Overmidts ghewoonlijcke mist en doncker weer, can men qualijck t'landts ghelegentheyt onderscheyden/ en daerom van best doen sal.

Merckē van twee Eylanden.

Twee riffen

Plaetse daer t'is schoon ende goede Reede voor de Monson is.

Ghedaente van 2. steenclippen.

Plaetse daer veel Chijnsche schepen na Fyrando en de Haven van Ymbra loopen.

Vertoninge der punts van t'eylant Faquyn/ t'welck 3. eylandê schijnt te wesen.

Van de punt van dit Eylandt af/ naer het westen drie mijlen t'Zeewaert aen / sult comen te sien een rondt Eylandeken / hebbende dicht by hem een cleyn ende lanckwerpich Eylandt/ ende soo het claer weer waer/ sult naer het west zuydtwesten / ende westen comen te sien het Eylandt van Goto, t'welcke seer groot ende hooch is / van veel scheursels ende cloven / zijnde boven op altemael van een vlacke effen landt.

Ront eylant ende ander mercke daer ontrent.

Ghedaente des Eylandts Goto.

Soo wanneer ghy het voorschreven Eylandt (t'welcke drie schijnt te wesen) int ghesicht hebt / soo loopt recht op d'uytsteekende punt van dien aen/ ende soo het waer dat het ghetij u teghens waer/ met weynich windt/ soo maeckt het water (by desen uytsteekenden hoeck ofte punt landts van het voorseyde Eylandt/) groote ravelinghe / ende ghecappelt water ende schuym/ dat het ondiepten schijnen te wesen daer't water op breeckt/ niet teghenstaende isser over al schoon ende diep / daerom moecht daer vry stout ende sonder schroomen op aen loopen/ u alleenlijcken een weynich vande punt af houdende/ op deser voeghen de punt landts om loopende / soo wilt het daer langhs by heen aen loeven / alwaermen eenen grooten ende goeden Inwijck heeft/ alwaer sult in loopen tot dat ghy vindt thien / elf vadem diepten/ is van een harde grondt / daer ghy het naer uwen wille moecht anckeren / heeft een goet beschutsel voor de windê vande Monson/ alhier wesende sult terstont ghenoech Barcken ende Fusten aen boort crijghen/ die u nae Fyrando sullen brenghen: Inde selfde Inwijck/ te weten/ binnen in oostwaert aen/ heeftmen een Reede om te anckerê/ met goet beschutsel voor alle winden: van gelijckê een scheut van een Lepel stuck naer het noordtoosten / leyt een ander Haven die een goet beschutsel heeft voor alle winden / alwaer meer Schepen moghen liggen dan op de Ree van het oosten voorseydt.

Vorrmen op het punt landts aenloopen sal sonder de selsaemende ongevallen te schroomen.

Inwijck daer mê op 10. eñ 11. vadem in loopt ende te willê anckeren mach.

Goede reede inden inwijck

Noch een haven eñ goede Reede.

Soo't

Plaetse van goede Reede maer perijckel voor rooveres.

Soo het gheheurde dat ghy alhier in dese contreye quaemt/ ten tijde dat ghy vreese of te vermoeyen hebt voor eenigh onweer/ soo moecht ghy u vrijelicke in een van dese voorseyde Havens comen berghen/ daer ghy vrij ende vranck light/ behalven van de Roovers ende Dieven/ die daer moghen comen. Dit Eylant t'welcke drie schijnt te wesen/ is genaemt Faquijn, ende van hier af tot het Eylandt Fyrando heeftmen vijf mijlen.

Het Eyland Fyrando leyt 5. mijlen van t'Eylandt Faquijn.

In doncker weer quaet merck van t'Eylandt Fyrando te nemen.

Van dit Eylandt Faquijn af/ (soo't claer weer waer) sult seer wel moghen sien het Eylandt van Fyrando, te weten/ n. daer van af liggende: maer om dieswille datmen daer de meesten tijt betrocken ende donckeren Hemel ofte lucht heeft/ so en is hier gheen sekerheyt van: maer van de Haven daer ghy licht/ sult terstont comen te sien een hoogh ende rondt Eylandeken/ hebbende sommige steenen ront som hem/ liggende ontrent een half mijl vande Ree/ van de voorseyde Custe daer ghy an zijt/ af/ welcke streckt n.n.o/ n. ende n. ten w. aen: Ontrent derdehalf mijl van u af/ sult een ander lanck/ hoogh ende vlack Eylandt sien/ wesende over midden ghecloost/ waerom het schijnsel van twee Eylanden maeckt/ strekende oost ende west/ ontrent een half mijl van dit Eylandt af/ is ghelegen een groote ende hooghe ronde Clippe: tusschen dese Clippe ende t'ronde Eylandeken/ (dat een half mijl vande Haven van't voorseyde Eyland af leyt) heeft men eenen grooten inwijck/ ende maeckt een Canael/ waer door men loopt naer de Haven van Vmbra toe: So wanneer ghy comt te sien het Eylandt/ t'welck in tween schijnt gedeelt te wesen/ soo loopter recht op aen/ naer den hoeck ofte t'eynde van't o. toe/ daer by genakende tot op een scheut van een Voet-boogh naer/ als oock by de groote Clippe die u in't oosten blijft/ naer binnen loopende/ als dan so sult ghy een seer lanc lant comen te sien/ t'welke de Custe is/ die de Straet ofte t'Canael maeckt van tusschen t'landt ende t'Eylandt van Fyrando, sult u wachten van alle t'landt dat u blijft aen de Oost zijde: want is daer over al vuyle grondt/ als ghy't bovenghenoemde Eylandt om loopt/ het welcke ghenaemt wordt Caroxijma, dat latende aen de west zijde/ so sult ontrent een scheut van een Voet-boogh van't eynde van dien af/ twee cleyne Eylanden hebben/ waer van dat van't westen lanckwerpich is/ wesende t'ander dat u voor uytblijft/ cleyn ende rondt/ ende heeft een steen-clippe/ daer ghy u van moet wachten/ ende sult terstont noch twee andere Clippen sien/ t'welck u altemael sal blijven aen de westzijde/ op dese contreye wesende/ so sult het Eylandt van Fyrando comen te sien voor u uytligghen/ daer ontrent twee cleyne mijlen van af wesende/ sulter vrij sonder vreesen nae toe loopen: want is daer langs heen over al schoon/ ende de Custe van't vaste landt vande oostzijde loopter boven heen. Als ghy nu by de Eylandekens ende Clippen zijt/ so heeftet etlijcke cleyne Canalen/ waer van u sult wachten/ u altoos wel dicht houdende by't Eylant van Fyrando, t'welck u aen de westzijde blijft ende is een seer groot ende lanckwerpich Eylandt/ ende vertoont hem (te weten/ van dese zijde daer ghyder naer toe loopt/) met eenen grooten hoogen heuvel/ staende te middewege op eenen uytstekenden punt van't selfde Eylant: Als ghy wel dicht by't Eylandt zijt/ so sulter langhs by heen loopen/ alwaer ghy een open sult vinden/ streckende innewaerts aen ghelijck een Revier/ sulter tot ontrent een mijl weeghs voorby passeren/ alwaer ghy eenen cleynen Inwijck ofte Bay sult hebben/ ghenaemt Cochijn, daer ghy tot op 12. vadem diepten sult in loopen/ ende settent daer neder/ al ist schoon datmen daer met de zuyde winden onbeschut leyt/ even wel so gater geen hol water: alhier wesende/ sult ontbieden (t'zy te water oft te lande/ nae de stede van de haven toe/ om eenige Fusten oft Barcken te crijgen die u in de Haven brengen/ welcke Haven wat voorder aen gelegen is: want heeft d'incomste van dien/ seer perijculeus/ om de groote stroomen die daer loopen.

Rondt Eylandt.

Lanck hooch en vlack eylandt.

Hooge ronde Clippe.

Inwijck en Canael daer door men na de Haven van Umbra loopt.

Een hoeck daer men op aen loopen moet/ by een groote Clippe.

Een landt twelc de Canael vant ey landt Fyrando maect daer men d'oostzijde wachten moet.

Twee Eylanden west waert van't Eylant Caroxima/ daer men een clippe schouwen moet.

Twee ander Clippen/

Waer men t'Eylandt Fyrando te sien crijcht/ ende vrij op aenloopen mach.

Cleyne Canalen die men schouwen moet.

Ghedaente des Eyland Fyrando.

So ghy in dese Haven begeerden al seylende in te loopen/ te weten/ alst water by naer hoogh is: want hebt inde mont vande Haven de windt seer scherp om in te comen/ ende alst water begint te vallen/ so helpt het u inbrenghen/ so sult op sulcker voegen langhs t'Eylandt heen loopen/ als voren verhaelt is/ en als ghy den inwijc van Cochijn gepasseert zijt/ te weten/ tot de eerste punt lants toe die u gemoeten sal/ die van t'selve Eylant uytsteeckt/ (van welcke punt twee cleyne steenclippen afsteken/ n. aen) so sult de steenclippen genaken/ om de haven des te beter te mogen crijghen/ sult terstont recht voor u uyt comen te sien/ aende zijde van Fyrando, een groot en hoogh Eylandeken vol geboomten/ als ghy dit int gesicht hebt/ soo neemt uwen cours recht op de wester hoeck van t'selve Eylandeken aen/ tot dat u t'voorsz. eylandeken gants en al ontdeckt blijft van te lijwaert/ waermede terstont binnewaerts aen sult comen te sien den hoec ofte t'eynde van de stede ofte bewoont vleck/ en als ghy de huysen daer van begint t'ontdecken/ soo wilt het wat bet aenloeven/ recht tegens over t'voorsz. Eylandeken/ te weten/ aen de z. zijde van de slincker hant/ so heeftet Eylandt eenen cleynen en leegen punt lants/ comende van eenen hoogen heuvel af/ t'Zeewaert in steken/ van welcke punt landts een droochte ofte bancke is afstekende/ daerom sult de zijde van de huysen van den voorseyden hoeck ofte eyndt aldernaest ghenaken/ om u buyten de stroomen te houden/ als ghy daer uyt zijt/ wesende in't stille water (so u de wint niet en diende) so moechtet setten/ ende u van daer af met Fusten en Barcken: oft met het Boot laten inroepen: d'incomste van dese Haven is west ende west zuydtwest aen/ etc.

Alle dese verclaringhe ende beschrijvinge van dese Navigatie besluyt hem in dese corte vermaninghe/ te weten/ dat als ghy comt by de Custe van Iapon, so sult ghy alle d'Eylanden die u op de rij van de Custe liggen/ laten blijven aen de oostzijde/ te weten/ aen de rechterhandt/ en loopen daer van buyten af heen/ en d'Eylanden gheleghen t'Zeewaert daer van af/ waer van d'eerste beginnen van't eynde van't Eylandt van de Ree af/ (Saquijn gheheeten/ ende t'langhe Eylant van Caroxijma dat voorder aen leyt/ d'welcke strecken n. en n. ten w. aen/ te weten/ van't eynt van de Ree/ ende de twee cleyne Eylanden/ met noch twee cleyne Eylandekens ofte Clippen voorder aen gheleghen/ zijnde in alles zeven/ die al te samen latende aen de slincker hant/ ofte aende westzijde/ met welcke cours recht op het Eylant van Fyrando, sult uyt comen als voren. etc.

Dat 33. Capittel.

Een voyage ofte reyse, ghedaen door een Portugees Piloot, met een Soma, dat is, een Chins Schip, van Macau af uyt China, naer het Eylandt van Iapon ende t'landt van Bungo toe, met alle de Coursen ende gheleghentheyt van de selfde vaerdt.

Veer t'Eylãt Ylha das Outeas gelegen is.

DEn neghenthienden Junius des Saterdaeghs/scheypden wy vant Eylant/ ghenaemt A Ylha das Outeas, (ghelegen aen de westzijde van den uytganc ofte t'Canael van Macau,) loopende na buyten toe t'Zeewaert in/ te weten/ door het gat daer de schepen van Malacca naer binnen toe comen: maer om dat wy boven t'Eylandt A Ilha grande dos Ladroins (dat is t'groote Eylandt van de Dieven/ gheleghen 4. mijlen o.z.o. t'Zeewaert aen/ van t'Eylandt ende de Haven van Macau af/) niet en conden comen/ so zijn wy dat te lywaert voorby ghelooopen/ tot op een scheut van een Bas daer van af/ zijn twee Eylanden die haer van den anderen scheyden/ met een seer smal Canael datter tusschen door loopt: door het welck men met cleyne Banckoins/ ofte Chijnsche Barcken door loopt: van hier af ontrent een half mijl noort aen/ is gheleghen een ander lanckwerpich Eylandt/ van seer veel wildernissen ende geboomten/ ende soo wanneer men daer van dese zijde/ van't w.z.w. in loopt/ soo heeft het te middewege van't Canael/ een steen liggen daer de Zee over heen spoelt.

Geleghentheyt en perijckel des eylands der Dieven.

Canael tusschen twee Eylanden.

Lanckwerpich eylant. Een steen te middewege eens canaels daer de Zee over spoelt.

Van dese Eylanden af 6. mijlen o.z.o. aen/ is gheleghen het Eylandt van Tonquian, t'welck een hoogh en lanckwerpich Eylandt is/ vol van geboomten ende wildernisse ende heeft aen de zijde vã ter Zeewaert daer dicht by/ 9. oft 10. cleyne Eylanden ende Clippen ligghen/ ende om dat wy de hoochte niet en conden crijghen/ om tusschen t'Eylandt ende de Clippen door te loopen/ (t'welck een goet ende schoon Canael is/) so passeerden wy't te lywaert/ tusschen dit ende een ander Eyland/ gheleghen ontrent een cleyne mijl weeghs n. daer van af/ t'welcke een groot Eylandt is/ eñ daer liggen twee Eylandekens ofte Clippen by/ te weten/ t'grootste leyt daer dicht by eñ t'ander wat verder af/ wy lieten dese te samen aen de slincker handt/ loopende langhs t'Eylandt van Tonquian heen/ daer't over al schoon is/ welck Eylandt heeft aen de punt van't o.n.o. te weten/ aen de zijde van't landt een zandt-bay/ t'welck een seer goede Ree is/ door de Monson van de zuyde winden.

Waer eñ hoe hem t'eylant Tonquian vertoont.

Veel cleyne Eylanden eñ clippen.

Goet canael by't Eylant Tonquian.

Gedaenten van sommighe ander Eylanden.

Goede reede ontrent het punt van't Eylant van Tonquian.

Als wy buyten dese Eylanden waren/ soo namen wy onsen cours o.z.o. aen/ tot dat wy soo verre t'Zeewaert waren/ als d'uyterste Eylandeken t'Zeewaert aen gheleghen/ ende wesende in't ghesicht van dien/ namen onsen cours o. ende o. ten n. aen 60. mijlen weeghs tot in de hooghte van't Eylandt Lamon, wy deden onsen cours aldus/ om te schouwen de Zee-roovers ende Dieven/ (die op desen tijdt ende in dese contreye hen aldaer onthielden/ voerende oorloghe met de Portugeesen van Macon,) saghen niet tegenstaende/ altoos niet dese cours t'vaste landt/ te weten/ het bovenste oft die toppen van de wildernisse eñ Boschagien/ wesende op plaetsen leegh land. Comende op dese contreye van't Eylandt Lamon, (hoewel wy't niet en saghen/) liepen terstondt n.o. aen/ op welcke cours hadden wy ghesicht van't hooge landt van Chabaquon, aen de custe van China, wesende in dese contreye van de Custe/ vonden veel quade wateren eñ stroomen/ ende quamen te sien de Varella, ofte root-steen/ die bovẽ de Haven van Chinchõ staet/ sonder yet anders meer te sien van hooge geberghten/ van hier af voortaen soo en sagen wy t'landt van Chynen niet meer loopende op dese voorschreven cours van't n. o. (die wy van Lamon af altoos deden/) quamen te sien het Eylandt van Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, te weten/ op de vierde etmael naer dat wy van't Eylandt Macau afgescheydẽ waren: want sagent des woensdaeghs smorghens in den dageraer/ wy ankerdent 8. mijlen daer van af/ naer de Custe van China toe: want quamen daer by den hoeck van't zuydtwest aen. Dit Eylandt Lequeo pequeno, streckt n. o. ende z. w. ende n. o. ten n. ende z. w. ten z. is een seer hoogh Eylandt van ontrent 15. ofte 16. mijlen lanck/ den uytersten hoeck ofte eynde van't n. o. van t'selve Eylandt/ is gheleghen op 25½. graden ruym: want heb daer de hooghte vande Son selve ghepeylt met stil weder/ wesende 5. ofte 6. mijlen dwers daer van af: van dese noordtooster hoeck af/ so streckt de Custe van't selfde Eylandt naer't z. o. toe/ hebbende aen't eynde van dien/ een ander groot ende hoogh Eylandt/ makende een cleyn canael van tusschen beyden door/ ende schijnt van dese zijde van't n. o. een goede ree te hebben/ door de Monson vande z. eñ z. w. winden: wy hadden alhier langhs dit Eylant Lequeo drije dagen stilten/ die ghepasseert wesende/ cregen eenen coelen windt vande Monson: ghelooove dat wy dese stilten creghen om dat wy soo dicht onder t'landt waren.

Wildernis ende Boschagien.

Strekingen ontrent het Eylant Lamon/ om de Dieven te schouwen.

Waer/ ende hoe hem t'lãt Chabaquon op de custe van China vertoont.

Ontmoetinge van quade stroomen eñ de Rootsteen ontrẽt de havẽ van Chincheo.

Vertooninge/ gedaente eñ streckinghe des Eylants Lequeo pequeno/ op 25. een half graden.

Canael ende goede Reede tusschen het Eyland Lequeo eñ een ander Eylandt.

Van den hoeck van Lequeo (te weten/ vãn de 25½. graden) af/ deden onse cours n. o. ende n. o. ten o. aen/ loopende op dese cours tot op 29. graden ruym/ ende vande 10. mijlen voorby Lequeõ af voortaen/ vonden over al veel Saf-veenẽ op't water drijven/ eñ veel andere dierghelijcke schulpens/ die seer wit waren/ soo dat het hen van verre vertoont of het Catoen waer: maer duerden weynich datse dicht eñ veel by een dreven: want vondense daer naer allenckens minder/ hier eñ daer verscheyden van den anderen/ duerende aldus tot op 26. ende meer graden.

Ontmoetinge tusschen den 25. een half graden/ tot den 26. ende verder graden.

Comende op 29. graden ruym/ deden onse cours op de halve streeck van oost n. o. aen/ loopende aldus 8. oft 9. mijlen tot het ondergaen vande Son/ doen saghen wy recht voor ons uyt liggen/ een rondt eñ hoogh Eyland/ ende waren daer ontrent noch 6. mijlen van af/ dit is t'eerste ende t'uyterste Eylandt/ gheleghen int w. van de 7. Eylanden/ die men althans noemt As Sete Yrmaas, dat is: de seven ghesusters/ welcke ligghen op 29⅓. graden.

Waer/ ende hoe hem het uyterste eylandt ten w. van de 7. susteren vertoont.

Dit voorsz. eerste Eylandt heeft eenẽ spitsighen top/ int midden hebbende aen de voet van dien/ aen de westzijde/ eenen steen gelijck een Pilaer/ int fatsoen als de Varella vande Straet van Singapura by Malacca, ende aen't oost n. o. heeft het een half mijl daer van af/ een ronde swarté clippe ligghen.

Dit voorseyde Eylandt int gesicht hebbende/ liepen terstont n. ten o. aen/ als te voorzen/ alle den nacht over/ ende met den dagheraet (wesende met het voorsz. Eylandt over een/) sagen alle d'ander Eylandẽ/ die in als 7. zijn als geseyt is/ alhier wesende liepen noch n. o. aen/ tot by't laetste vã de voorseyde Eylandẽ/

Waer hem d'Eylanden der 7 susteren openbaren.

van

Gedaente en streckinghe van twee eylanden voorby de 7. susteren.

van welcke contreye af/ te weten/ 6. mijlen n. o. aen/ zijn ghelegen twee Eylanden / streckende o. ende w. waer van dat van't o. seer lanck ende hooch is/ vol van swart schijnende geboomten zijnde/ dat van't w. veel cleynder ende leegher/ t'eynde ofte den hoeck vant oosten van dit cleynste Eylandt / heeft eenen hooghen heuvel/ die naer't w. toe al dalende af gaet/ makende eenen leeghen ende langhen

Langhe punt.

punt/ dese Eylanden liggen ontrent een mijl weeghs verschepden vanden anderē: van desen langhen punt af/ derdehalf mijl w. waert aen/ heeftmen een ander Eylandt/ so groot eñ hooch als dit voorsz. Eylandt/ dat voor gementioneerde groot eñ hooch lanckwerpich

Streckinghe van't langhe punt tot het eylant Ycoo/ eñ ontrēt de 7. susteren.

Eylandt is ghenaemt Ycoo, ende die voorsz. 7. Eylanden sullen u altemael blijven aende zijde van't z. o. ende mogen hebben inde streckinge van d'eerste tot die laetste 7. ofte 8. mijlen/ als wy met het eyndt vande 7. Eylanden over een waren/ namen onsen cours n. o. aen/

Gelegētheyt eens gorden canaels tusschen een eylant ende t'lange punt

naer't Canael t'welcke loopt tusschen t'groote hooghe Eylandt/ ende t'Eylant vande leeghe ende langhe punt heen/ daer wy door liepen/ comende aen d'ander zijde van't n. weer upt: Dit Canael van tusschen dese Eylanden door/ is diep ende schoon/ sonder eenige Clippen ofte steenen te hebben / vier mijlen n. w. aen van dit Canael ofte doorganck af/ leydt een seer hooch ende rondt Eylandt/ t'welcke

Hooch ront eylant t'welc vierighe swavel uyt worpt.

schijnt aende west zijde Clippen te hebbē: Dit Eylandt heeft den meesten tijdt een Vulcano, dat is: een Swavel ofte vierighen Bergh/ te weten/ op't opperste vant Eylandt: Van dit vierighe Eylandt af een mijl weeghs n. aen/ is ghelegen een ander cleyn ende leegh Eylandt: Van dit voorseyde vierighe Eylandt

Gelegētheyt eens eylants Tanaxuma/ ende des eylants Ycoo.

af/ recht oost aen 8. mijlen weeghs/ leydt het Eylandt van Tanaxuma, dat voorsz. groot ende hooch Eylandt Ycoo, ghelegen aende oostzijde van't Canael/ als voorsz/ heeft aende n. zijde een leegh landt/ ende daer langhs by

Goede reede

heen goede Reede/ zijnde over al schoone grōt/ streckende vier ofte vijf mijlen o. en w. Vant oost eynde van dit Eylant Ycoo af/ drie mijlen n. aen/ leyt het bovenghenoemde Eylant van Tanaxuma, als oock ghesept is inde beschrijvinghe vande Coursen ende Navigatie naer het Eylandt Fyrando toe: Dit eylandt

Streckinghe ende gedaente des Eylants Tanaxuma.

van Tanaxuma streckt n. en z. zijnde altemael van een leegh landt van heuvelen ende dalen/ hebbende Pijnboomen op/ die seer ondicht ende verschepden vanden anderen staen/ ende heeft 7. ofte 8. mijlen inde lenckte/ eñ int midden van dien/ te weten/ aende west zijde/ leydt

Haven hebbende sommige Clippen.

een Haven ghelegen binnen sommige Steenrootsen ofte Clippen in/ ende van dese Haven af/ anderhalf mijl w. n. w. aen/ is gelegen een seer cleyn ende vlack Eylandt / met een heuvelgen int midden: Dit cleyn Eylandt heeft

Gedaente eens Eylants ontrēt dese haven/ eñ van de gronden daer ontrēt.

aen't eynde van't n. sommighe uytstekende steenen en Rudsen/ streckende so verre als een scheut van een Gotelingh bereyckē mach/ alle de reste is schoon/ van gelijcken tusschē die Eylandt ende Tanaxuma ist over al schoon ende suyver: Van't Eylandt Tanaxuma af 7.

Japō leyt 7. of 8. mijlen vant Eylant Tanaxuma/ eñ hoe t'selve streckt.

ofte 8. mijlen n. aen/ leyt het groote ende hooghe landt van Iapon, welcke Custe streckt (te weten/ aende zuydt zijde) o. ende w. 10. mijlen weeghs: Vant Canael bovē verhaelt dat tusschē de twee eylanden door loopt/ en canmen Tanaxuma niet sien/ dan soo't claer eñ helder weer waer/ wy liepen o. n. o. aen/ ende comēde tot ontrent drie mijlen verschepden van't voorseyde Canael af/ soo onderkten wy eerst Tanaxuma, als oock van ghelijcken het groote landt van Iapon, t'welcke als geseyt is seer hooch is/ streckende oost ende west 10. mijlen weeghs / ende om dieswille dat Tanaxuma streckende is n. ende z. wesende leegh/ eñ t'lant van Iapon hooch/ so vertoont het hem in die contreye daer wy waren/ altemael een landt te wesen/ om dat het door den anderen streckt/ welcke was d'oorsake dat die Chijnsche Piloot die wy by ons haddē/ meende dat het altemael een landt was: maer als wy't begonsten te genaken/ so begonst hem t'Canael van tusschen beyden allenckens te openē/ wesende van d'een tot het ander/ van dwers over 7. ofte 8. mijlen/ wy liepen op deser voeghen op de halve streeck van o. n. o. aen/ naer t'landt van Iapon toe/ wesende int wassen van't water/ waerom het oostwaert aen liep/ te weten/ naert cleyne Eylant (dat by Tanaxuma leyt) toe/ daert ons naer toe dreef/ so dat wy moeytens ghenoech hadden om daer boven te comen/ passerende tot op een Gotelingh scheut naer daer langhs by heen/ waerom noodich is n. o. aen te loopē/ tot datmen t'voorsz. cleyne Eylandeken voorby is.

Als wy Tanaxuma om waren / soo liepen wy n. n. o aen naer de Custe toe/ daer noch 3. mijlen van af wesende/ ende creghen recht teghens den inwijck van Xebuxij over/ een stilte: dit was den laetsten Iunius/ ghescheyden wesende vant Eylandt genaemt A Ylha das Outeas, (t'welcke leyt aende westzijde vande mondt ofte t'Canael van Macau af/) den 19. vande selfde maent/ hebbende onder weghen gheweest tot dit landt van Iapon toe 11. dagen/ waer van drie dagen stilten hadden/ dat de seylen voor de mast hinghen/ onder t'Eylandt van Lequeo, als ghesept is/ etc.

Dat 34. Capittel.

Een ander beschrijvinghe vande Navigatie ende Coursen vande Haven van Macau af, langhs t'landt van China heen, naer't Eylandt Fyrando, ende de omligghende Eylanden toe, tot die Haven van Vmbra, gheleghen aende Custe van Iapon, met verclaringhe van andere Havens daer ontrent gheleghen, daer men handel en trafficke drijft, met de gheleghentheyt van dien.

Die ghene die begeert te seylen van upt Macau, ofte die van dien af naer Iapon toe/ inde Monson van Iunius ende Iulius/ ende so ghy int uytseylen niet en mocht loopen te loefwaert van eē Clippe/ diemē van Macau af genoech sien can / welcke t'schijnsel van een Seyl maeckt / en derft daer niet eens om becommert wesen: want latende t'Eylandt Lanton aende ly/ mocht terstont loopen waer ghy wesen wilt / want is over al schoon/ ende en hebt daer nieuwers af te vreesen/ als ghy buyten d'Eylanden uyt zijt/ sult uwen cours nemen naer't Eylandt Ylhea Branco toe / (dat is: t'witte Eylandt/ ofte eyghentlijck de witte Steen clippe ghesept/) loopende o. n. o. aen/ tot naer't Eylandt Lamon toe/ eñ al ist dat ghy seer goede windt hebt / schepdende des avonts vande voorsz. Eylanden af/ soo sult ghy eerst des morgens t'voorsz. Ylhea Branco comen te sien/ als ghy daer met over een zijt / so sult ghy aent vaste landt een groot hooch landt sien/ wesende

aende

Ghedaente des selfden Eylandts/ en̄ de grondt daer ontrent.

aende oost zijde steyl afgebickt/ hebbende int midden eenen ronden heuvel int fatsoen van een broot/ de diepten dienen daer lancx heen heeft/te weten/twee mijlen daer van af/ (luttel min ofte meer) zijn 30. ende 35. vademen modder grondt: Van dit Eylandt ofte Ylhea Branco af naer Lamon toe/ so heeft de Custe vant vaste landt cleyne Eylandē daer langhs by heen ligghen: Men heeft op dese contreye (te weten/12. mijlen of daer ontrent aen dees zijde Lamon, ende 7. ofte 8. mijlen vant vaste landt af/) cleyn swart sandt met sommighe schulpkens ghemengt / op de grondt met 27. ende 28. vadem diepten/en sult alhier wesende (niet laten te loopen op de begonnen cours van o.n.o. aen/ al en siet ghy schoon geē lant: want hebbēde die voorseyde diepten en̄ grōt/ soo gaet ghy vry ende behouden vande Riffe van't Eylandt Lamon, ende soo't sake waer datmen geen landt en saegh/ so canmen evenwel/door de diepten ende grondt weten waer datmen is: want vant Eylandt Lamon af naer Macau toe/soo heeftmen de voorsz. diepten ende grondt van 25. tot 28. vadem/ ende voorby Lamon ende daer ontrent/is de gront van wit/cleyn/dun/met sommich swart sant gemenght/ende so men by gevalle alhier passeerden met dysich ende doncker weder/so sal men sijnen cours doen als verhaelt is van o.n.o. aen/want dit is den besten wegh: alsmen hem gist by't Eylandt Lamon te wesen/ ende vindende de diepten van 15.16. vadem/so ist een teycken dat ghy verre t'Zeewaert zijt/ (want in dese contreye so loopen de stroomen seer crachtich naer't o.z.o. toe/) daerom sult alsdan n.o. aen loopen/ om weder den rechtē cours te gheraken.

Streckingh en̄ ontmoetingen van't witte Eylāt met Lamon. Diepte ende ghedaente des sants ontrent 7. en̄ 8. mijlen van Lamon/ niet ernstigh hoe men loopen moet.

Dieptē van Lamon tot Macau/ en̄ van de ghedaente des gronts daer ontrent.

Onderrechtinghe wanneermen uyt den rechten cours is/ en̄ hoemē strecken moet om den rechten cours te bewaren.

Loopende op de diepten van 25. ofte 28. vadem sandt grondt/ is eenen goeden wegh/ doende de cours van o.n.o. aen/ want zijt op dese manier op den rechtē wegh/van te middewveghen vant Canael/ alsmen t'Eylandt Lamon voorby is/ te weten/ van naer Chinchon toe/ so heeftmen de stroomē ende wateren met hem in sijn faveur/en̄ so men de wint vande Monson heeft / salmen terstont des anderen daeghs landt sien/ van beyde zijden/ te weten/ t'lant datmē heeft van stuerboort/ is het eynde ende den hoeck van het Eylandt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, en̄ t'beginsel van't Eylandt genaemt Ilha Fermosa, dat is/t'schoone Eylandt/ende aende zijde vā het backboort / leyt het landt in fatsoen ghelijck een hoeck/al hoewel dat het gheen en is/ dan is het Eylandt A Ilha dos Cavallos ofte t'Eylant vande Peerden/t'welcke seer hooch is/legghende op de hoochte van 25⅓. graden/ en̄ heeft aen d'een zijde/te weten/vier ofte vijf mijlen t'Zeewaert daer van af het Eylandt van Baboxijn, dit landt int ghesicht hebbende salmen sijnen cours noordtoost aen doen/ t'welcke eenen goedē wegh is/ om buytē alle d'Eylanden om te loopē: want van dit voorseyde Eylandt vande Peerden af voortaen/ tot de Cabo de Sumbor toe/ heeftmen veel Eylanden t'Zeewaert wtsteken/waerom dit den bestē cours is om naer de Cabo de Sumbor te loopen/ alsmen naer sijn gissinghe met den hoeck ofte Cabo de Sumbor over een is/ al en sietmense niet / en is niet aen bedreven: want mē isser ontrent 8. ofte 10. mijlen vā af.

Teyckenen als men int midden van t'Canael is.

Beschrijvinghe wat landē dat men nae een dach seylens sien sal/ so men de wint van de Monson heeft.

Hooghte van t'Eylandt dos Cavallos.

Plaets van t'Eylandt van Baboxijn.

Veel Eylanden van't Eylant dos Cavallos tot de C. de Sumbor.

Op dese contreye wesende / salmen sijnen cours n.o. aen doen/ om te comen verkennen het Eylant van Puloma, ofte Meaxuma, ofte het Eylandt Guoto: want dit is eenen goeden cours voor de winden vande Monson / ofte somen eenighe stormen oft contrarie winden creegh / soo datmen sijnen rechten wegh niet houden en mocht/ soo salmen hem in sulcker voeghen reguleren/ datmen daer naer weder op sijnen wegh comt/om eenighe van dese eylanden te comen verkennen: Dit voorseyde Eylandt van Puloma is gheleghen n. o. ende z.z. w. met het Eylandt Guoto, ontrent 10. ofte 12. mijlen vanden anderen verscheyden/ ende scheydt hem in vier ofte vijf ghedeelten/ hebbende veel gaten ende stucken daer rontsom heen: men en heeft daerom niet te vreesen/ want heeft daer dicht by noch veel meer ander stucken / t'welcke ick weet om dat ickse selver altemael wel perfectelijcken ghesien hebbe.

Cours van t'Eylandt Puloma en̄ andere te bekennen.

Ghdōrantie hoemen hem reguleren sal in contrarie winden.

Gelegentheyt vande eylanden Puloma en̄ Guoto.

Veel stuckē ende gaten daer omtrent.

Van dit voorsz. Eylant af/naer de Haven van Vmbra, ofte t'Eylandt van Fyrando toe/ salmen sijnen ouden cours van n. o. aen loopen/waer mede sult comen te sien het lant beneden Vmbra, t'welcke seer hooch is/hebbende byde Custe langhs heen veel cleyne Eylanden ligghen/onder welcke zijn twee Clippen/ die seer scherp ende puntich uytsteken gelijck als Diamanten: van hier af tot Vmbra toe zijn 6. ofte 7. mijlen/ in dese contreye comende/te weten/tot ontrent een mijl naer't landt/ so salmen sijnen cours n. aen doen / loopende op dese streec de Custe langhs/byde Custe comende / salmen hem daer wel dicht by heen houden/ om t'lant ende de mercken van dien wel te verkennen/ welcke zijn dese/ te weten/ alsmen dicht by't lant vande rechterhant is/ so heeftmen een punt landts/ waer van twee Eylanden t'Zeewaert af liggen/welcke is by d'incomste van Vmbra: want van dese punt af naer binnen toe/so looptmen n.o. aen daer nae toe/ op dese hoec ofte punt staē drie Pijnboomē/ende met desen hoeck over een wesende/salmen t'Zeewaert daer van af/(te weten/ aende slincker handt/)een cleyn Eylandt met een ronde Clippe sien ligghen/sult binnen dese voorseyde Clippe heen loopen/ waer mede sult recht voor u uyt comen te sien het landt van Vmbra.

Cours na de Haven van Vmbra.

Ghedaente van een eylant beneden Vmbra.

Twee scherpe Clippen/ streckende van hier tot Vmbra.

Contreye van 7. mijlē van Vmbra zijnde.

Twee eylanden byde incomst van Vmbra.

Gelegentheyt van een ronde Eylandeken.

Alsmen comt te sien een groot Eylandeken ofte Clippe/ (t'welcke seer steyl ende afgebict is/t'Zeewaert in gheleghen/ so salmen aende zijde van't lant veel cruyt int water sien drijven/dit Eylandeken salmen laten aende zijde vant backboort ofte slincker handt/loopende tusschen dat ende t'landt heen: want isser by een half mijl breet/van dit Eylandeken af tot de mont ofte incomste vant Canael zijn twee mijlen op de cours van noordtoost aen waer mede men terstont d'incomste sien sal/die seer breet is.

Teyckenen als men ontrent een groote clippe ofte Eylant is. Gelegentheyt van't selve.

Ghedaente van d'incomste vant Canael.

Van dit Eylandeken ofte Clippe af/loopt een Riffe van steen/streckende tot de mont vā de incomste toe/ liggende eensdeels bovē water/ en op sommighe plaetsen bedeckt / doch moecht het genoech sien/ daerom en heeftmē daer nieuwers van te vreesen dan van datmē voor ooghen siet/ tusschen dese Riffe en̄ t'lant vande rechterhant heen/ heeftmen te middeweghen 15. ofte 18. vadem diepten moddergront/ alsmen d'incomste van't Canael comt te sien/soo salmen daer recht naer toe loopen/ sonder schroomen/ want is een seer goede incomste/ in dese Straet ofte Canael wesende/ so datmē de Revier van binnen comt t'onderken/soo doetmen sijnen cours al byde rechter handt

Een Rif tot de incomste vant Canael.

Diepte tusschen t'Rif ende t'landt aēde rechter hande.

Cours tot de incomste vā de Revier.

Een Eylandeken met een cruys boven op.

hant heen/ al waermen terstont een ront eylandeken sal siē/ t'welcke een cruys boven op heeft/ eñ al ist datmen d'incomste niet en siet/ so salmen evenwel op dit Eylandekē aen loopen: want alsmen daer niet over een is/ so sal men terstont de Ree comē te sien/ daer de schepen ligghen/ als oock een Portugesche Kercke op't landt sien staen/ alhier binnen wesende soo looptmen zuyden aen/ tot ontrent een scheut van een Gotelingh verder/ al waermē het mach setten op 10. vadem diepten / van seer goede modder gront: men sal hem alhier vast binden vande zijde van't n.n.o. ende z.z.w. ende naer dat de wint waept/ salmen hem met het voorste vant schip keeren/ dat niet de anckers onder de steenen vast makende: wāt is daer enghe/ niet teghenstaende en dorst als dan niet vreesen/ al ist schoon dat het harde waept.

Vermaninge datmen vande C. de Sumbor na Iapan den cours vervolghen sal/ al waer datmē geen Eylanden en sach.

Vermane u wederom/ dat so wanneer ghy comt vande Cabo de Sumbor, vande Custe van Chynen af / naer't landt van Iapon toe/ al ist sake dat ghy de voor ghementioneerde Eylanden niet en siet/ so en laet daer om uwē cours van n.o. aen/ niet te vervolgen/ tot dat ghy aende Custe van Iapon comt: want al ist dat ghy vervalt by de Haven van Aryma, (t'welcke is twaelf mijlen van Vmbra,) en is daerom niet aen gheleghen: want men heeft in dese contreye seer goede Havēs/ by de voorschreven Haven van Aryma, is gheleghen een Eylandt (te weten/ een weynich meer naer't n. als naer't z.) ghenaemt Cabexuma, t'welcke aende binnen zijde een seer goede Haven heeft/ daermen seker ende vrij mach ligghen ende handelen/ eñ soo ghy van hier af begeert naer binnen toe door te loopen/ so doet uwen cours n.n.o. ende n.o. ten n. aen/ waer mede sult comen by een Haven genaemt Cochinochy, ghelegen int Coninckrijck van Aryma, van Cabexuma af schevdende/ sult langhs t'landt vande noordtzijde heen loopen/ tot 7. ofte 8. mijlen toe/ waer mede met Cochinochy over een sult comē/ (t'welcke een beter haven is als die van Vmbra, om dieswille dat de schepen aldaer t'haren wille mogen liggē/ ende oock dat meer is/ so is te wetē/ dat al eer ghy dese Haven ghenaeckt/ soo comen u veel Barcken eñ Schuyten aen boort/ die u vryelijcken sullen binnen brenghen/ en hebt gheen vreese voor den Inwijck van Aryma: want d'oude Piloten hadden daer vreese voor/ om dat syse so wel niet en consten als ick / overmits dat ick daer selfs met een Fuste over al binnen in/ en rontsom hebbe ghevaren (met ghenoech moeytens / recht tegens Cochinochy over/ leyt een ander seer goede Haven ghenaemt Oxij, toebehoorende den Coninck van Bungo, alwaermen oock vry ende seker mach handelen ende traffijckeren.

De Haven van Aryma leyt 12. mijlē van Vmbra.

Gelegentheyt van Cabexuma.

cours om na Cochinochy te loopen.

Ghelegentheyt van Cochinochy.

Een seer goede Haven tot Cochinochy.

Vermaninghe datmen gheen vrees hebben sal voor een inwijck van Aryma.

Gelegentheyt vāde groote haven Oxy.

Tweede vermaninghe voor Aryma.

Advertere u wederom gheen vreese te hebben voor d'incomste van Aryma: want behalven de bovenghenoemde Havens / daermen vry ende seker in liggen mach/ so sullen u menichten van Fusten ende Barcken terstondt aen boort comen/ die u sullen voerē daer ghy wesen wilt/ ende u in alles naer u begeerte te rechte helpen.

Over al de Custen van China ist schoon ende suyver.

Van ghelijcken sult gewaerschout wesen/ datmen hem langhs alle de Custe van Chynen heen/ nieuwers af heeft te schroomen/ want isser over al schoon eñ suyver/ u alleenlijcken buyten alle d'Eylanden heen houdende: want so ghy daer tusschen in raeckte/ sout daer qualijck weder naer uwen wille connen uyt comē/ daerom ist best hem daer van buyten af te houden/ doende sijnen cours daer langhs by heen/ so en heeftmē daer nieuwers af te vreesen/ ende is over al eē schoone wech/ soo wel naer't Eylandt Fyrando, als naer de Haven van Vmbra toe/ alleenlijcken dat Fyrando 7. ofte 8. mijlen vande hoeck ofte punt vande voornē noorderwaerts aen leyt/ in die contreye wesende/ sult Fyrando terstondt comen te sien/ int aencomen van dien heeftmen een Varella, dat is: een merckteycken van een Kootse ofte spitsigen bergh/ eyndelijcken sult u reguleeren als vooren geseyt is: want is terstont kennelijck/ zijnde een seer hooch landt/ welcke streckt o.n.o. ende w.z.w. hebbende te middeweghen van dien veel cleyne Eylanden ligghen/ met Canalen van daer tusschen heen door/ om van d'een naer d'ander zijde te moghen loopen: maer somen van't Eylant Cabexuma af naer Vmbra toe wilt loopē / moet men hem altoos wel dicht by't landt heen houwen: want int Eylandt vandē Diamant ofte t'spitsighe Eylandt ghenaemt/ heeftmen een andere seer goede Haven/ daermen terstōt (alsmen daer int ghesicht is/) met menichten van Barcken ende Fusten ontfangen wort/ om t'schip binnen in te brenghen.

Die havens diemen in dese contreye heeft/ zijn dese naervolgende/ te weten/ so aen't lant van Iapan, als aende Eylanden daer naest by gheleghen/ waer van in dese beschrijvinghe mentie ghemaeckt is. Inden eersten/ so heeftmen een seer goede Haven int Eylandt van Cabexuma: Item Cochinochy gheleghen int Coninckrijck ende de Straet van Aryma, is noch beter Haven: De Haven van Oxij, welcke leydt recht teghens over Cochinochy, is oock een goede ende beter Havē: Kent Eylandeken ghenaemt O Ilhea do Diamon, (dat is/ t'Eylandeken vandē Diamant/ door sijn spitsige ende scherpe Kootsen/ heeftmen oock een seer goede Haven / welcke is van't landt van Vmbra: Item de Haven van Vmbra is oock een goede Reede/ etc.

Dat 35. Capittel.

Een corte vvaerschouvvinghe ende onderrechtsel vande vaert van Macau uyt China af, naer Iapan, ende t'Eylandt Cabexuma, tot de Haven van Langhesaque ofte Nangesache toe, vvelcke is de gheen die huydens daeghs aldermeest vande Portugesen gefrequenteert vvordt met alle de Coursen ende streckinghen op't cort verhaelt, door een expert Piloot ende bedreven Stuerman, met verclaringhe vande vvinden, Tuffon ghenaemt.

Soo haest als ghy't Eylandt Ilha do Leme voorby zijt/ (t'welcke is comende van uyt Macau af/) soo doet uwen cours o.n.o aen/ waer mede sult het Eylandt van Lamon comen om te loopen/ eñ soo't by nacht waer/ sult het loot uyt werpē/ ende vindende 22. 23. vadem diepten / met schulpkens ende swart sandt op de gront/ soo zijt ghy recht teghens de Riffe over/ ende als ghy die voorby zijt/ sult wit ende cleyn sandt vindē/ doende alsdā uwē cours n.o. eñ n.o. ten o. aen/ u altoos wachtende vande Custe van Chinchon af/ soo veel als ghy primeers moecht: want den besten wegh is te loopen te middeweghen van't Canael heen/ te weten/

so veer

Diepte by A Ilha dos Pescadores.

so verre vant' Eylandt vande Visschers/ als vande Custe van Chincheo, af/ ende so ghy't Eylandt vande Visschers (A Ilha dos Pescadores ghenaemt) naerder waert/ sult minder dieptē vindē/ daerom sult op u hoede wesen/ so wanneer ghy t'Eylandt Lamao' voor by zijt/ t'loot uyt te worpen/ om oorsake vande Visschers Eylanden / As Ilhas dos Pascadores.

Oorsaeck waerom dat men t'loot uyt werpen moet alsmen voor by Lamao is.

Soo het ghebuerde dat u in dese contreye de stormen vande winden Tuffon ghenaemt overvielen/ eñ so zy quamen van uyt den n.o. af/ so neemt uwē cours op den boech vanter Zeewaert aen/ en dat so veel als ghy immers moecht/ om de Custe te schuwen: want de wint sal sonder twijfel nae het z.o. loopen/ het welcke dwers op de Custe is/ so datse u blijft voor een leegher wal/ ende op dat het u niet op de Custe en jaecht/ so is het goet alle de seylen te strijcken ende in te nemen/ eñ also stil te drijven/ tot dat de wint nae'tzuyen loopt/ om alsdan uwen wech weder te vervolgen: ghebe u desen raet ofte advijs/ om dieswille dat ick my twee jaren achter een gevonden hebbe in dese contreye altoos met de tormenten Tuffon, so dat wy d'eene reyse by naest teenemael verloren waren/ om op de Custe te gheraken.

Wat cours men nemen sal, indiē men vande stormwindē overvallen wort.

Hoemē hem reguleren sal in Stormwinden.

Om nu te verstaē wat dit woort Tuffon te segghen is/ soo is te weten/ dat het een Chijns woort is/ t'welck de Portugesen sonder veranderen oock alsoo aenghewent hebben/ eñ is ien torment ofte onweder/ diemen ghemeenlijcken crijcht op dese vaerden van Chyna nae Iapan toe/ oft is ten minsten seer selden/ datmense mist: Comt ende begint vāden eenen hoeck ofte d'ander/ loopende alsoo met een geduerige storm by naest alle de streken van t'Compas om/ altoos even ghestadigh wayende/ so dat het de Zee-luyden ghenoech te doen gheeft/ en dat in sulcker voegē/ datter op alle de vaerden van gants Orientē ofte d'Indische quartieren geen tormentofte onweder so seer ontsien eñ bevreest wort als dese Tuffons, van tusschen Chynen en Iapan, waer om wel noodich is daer op verdacht en voorsien te wesen/ op datmē daer niet onversiens vā overstulpt en wort/ alst somtijts wel gebuert is/ van die daer met in groot perijckel eñ lijden ghecomen zijn/ als dese selfde Piloot ghetuycht hem gheschiet te wesen/ ghelijck als oock een yeder vā die de voorsz. vaert gevaren hebben ghenoech weten te vertellē/ eñ sulcks altoos ofte den meesten tijt bevonden hebben.

Uytlegginge van het woort Tuffon.

Hoe dees Stormwindē waeyen.

De Tuffōs waeyen tusschen China en Japon.

Als ghy met het Eylandt A Ilha fermosa (ofte t'schoone Eylandt) over een zijt/ so loopt n.o. aen/ met welcke cours sult recht op de Straet van Aryma aen comen/ t'welcke eenē goeden gangh is. Nu soo haest als ghy comt gront te nemen/ te weten/ aende zijde van te loefwaert/ eñ dat ghy crijght 75. vadem diepten/ soo sult ghy recht op't midden van't Eylandt Meaxuma aen comen/ eñ hebbēde minder diepten/ so ist eenen quaden wegh/ waerō u noodich sal wesē uwen cours te verbeterē/ om weder te recht te comen: maer wesende vān te loefwaert/ is goet/ te weten/ soo wanneer ghy het Eylandt Sancta Clara comt te sien/ het welcke een cleyn Eylandt is/ hebbende aende zijde van't noordt oosten twee ofte drie Clippen ligghen/ ende wat voorder aen het Eyland Cojaquijn, het welcke seer groot is/ zijnde in drien ghedeelt. Ick hebber aende zijde van het landt by heen gepasseert/ het welcke eenen seer goeden wegh is/ en hebt u nieuwers van te wachten/ dan van sommighe steenen/ die langhs het Eylandt heen liggen/ welck men bescheydelijcken ghenoech sien can: want de Zee daer op breecht/ sult daer uwen wegh langhs heenen doen/ latende dese Steenen aēde zijde van't back boort/ ontrent een schuet van een Bas daer af loopende: Als ghy dese ghepasseert zijt/ so loeft soo veel als ghy immer muecht t'Zeewaert aen/ om te schouwen drie Eylandekens ofte Clippen/ die aen d'ander zijde recht teghens het dick ende grof landt over ligghen: want is tusschen beyden altemael vol Riffen/ daerom is het beste te loopen t'Zeewaert van't Eylandt Cojaquijn af/ te middeweghen van het voorseyde grof ende dick landt (dat voorby d'Eylandeken ofte Clippen vande Riffen leyt) is gheleghen de Haven van Amacusa, die seer goet is/ al waer begint den Inwijck van Aryma. Van hier af sult ghy terstont/ (te weten/ int n.n.w. comen te sien het Eylandt van Cabexuma.

Cours van A Ilha fermosa nae de Straet van Aryma.

Wat dieptē dat mē heeft alsmen recht op Meaxuma af loopt.

Ghedaente ende plaets van't Eylandt van S. Clara.

Sommighe steenē langs desen cant.

Waerschouwinge voor 3. Eylandē eñ dick Custe.

Plaets vāde haven vā Amacusa.

Als ghy met Cabexuma over een zijt/ soo sult ghy voorder aen comen te sien ses Eylandekens ofte Clippen/ daer ghy aende zijde van ter Zeewaert sult by comen/ soo sult ghy terstont comen te sien nae het oosten/ ende oost ten noorden aen het Eylandt/ ghenaemt Ilha dos Cavallos, ofte vande Peerden/ het welcke heeft aende zijde vande Zee eenen groven huevel/ ende aende ander zijde nae het Eylandt Fyrando toe/ twee Clippen langhs de Custe heen liggen/ die in't schijn hem vertoonen als twee seylende Schepen: Oock mede soo heeftmen wat voorder aen nae Fyrando toe/ twee vlacke Eylanden langhs de Custe heen ligghen/ welcke ghenaemt worden As Ilhas das Restingas, dat is/ d'Eylanden vande Riffen ghesept.

Ses Eylandekens diemen siet alsmē met Cabexuma over een is.

Gheleghentheyt vande Eylandē As Ilhas das Restingas.

Soo't u noodich waer (als ghy van uyter Zee aen comt) te anckeren/ al eer ghy inde Haven loopt/ (wesende by d'Eylandekens ofte Clippen) soo set het met nieuwe Cabels die wel versekerende/ op dat ghy daer gheen anckers en verliest: want isser seer diep ende scherp.

Waerschouwinghe oft noodich waer te ancke-ren.

Met de voorseyde ses ofte seven Eylandekens ofte Clippen over een zijnde/ soo loopt recht op't Eylandt/ A Ilha dos Cavallos aen/ als ghy daer by comt (te weten/ vande punt binnewaerts/) soo sult ghy langhs het selfde Eylandt heen een drooghte boven water sien ligghen/ alle d'ander Eylandekēs ende Clippen die ghy siet/ sullen u blyven aende zijde van't backboort/ t'welck is aende zijde van't Eylandt Facunda, sult aldus loopen tot inde Haven vā Langasaque, eñ en hebt daer nieuwers van te schroomen/ dan van dat ghy voor ooghen siet: want men heeft alhier de Zee ende grondt ghelijck aende Custe van Spaengien

Plaetse van A Ilha dos Cavallos, midtsgaders een drooghte op't selve Eylandt.

Goede schone gront inde haven vā Langasaque.

Dat 36. Capittel.

Een voyage ofte Schipvaert, ghedaen van Macau uyt Chyna af, nae de Haven van Langasaque ofte Nangasache in't Eylandt Iapan, met het Schip Sancta Crus, vvaer van Capiteyn vvas eenen Portugescher, met namen Francisco Pays, ende Constapel van dien, eenen Dirrick Gerritszoon, Burgher deser Stadt Enckhuysen, in het Iaer 1585. met alle de coursen ende ghescheidenissen alles gheappoincteert

ende

ende aengheteeckent door den Piloot ofte Stuerman van't selfde Schip ende vaert.

Dit is waer dat t'Schip S. Crus upt Macau geloopen is.

DEn 5. Julius / anno 1585. wesende des vrijdaeghs smorgens/gingen wy t'seyl/ (te weten/vande punt die tegẽs t'Clooster van S. Francisco over leyt af/met resolutie om te loopen te loefwaert vā een rondt Eylandeken ofte Clippe/ ghelegen o.z.o.daer veer van af: maer om dat de wint scharp was/en consten niet volbrenghen/ in voeghen dat wy't dragende hielden/om door het Canael ofte t'gat van Lanton te loopen/ ghelijck als wy deden. De diepten die wy alhier vonden/waren van 5.tot 6.vademẽ toe/ en dit was dicht by't ronde Eylandeken dat tZeewaert van't Eylandt Lanton af leyt/ eñ van daer voort aen / soo begint het dieper te worden tot 18.ende 20.vadẽ toe: Wy hadden dese dieptẽ/tot dat wy buytẽ t'Eylant A Ilha do Leme, (dat is t'Eylant van't Roer) warẽ.

Diepten int Canael van Lanton.

Plaetse van het Canael van Lanton.

Diepten tot buyten A Ilha do Leme.

Dit Canael vā Lanton heeft in't aencomẽ van diẽ een bocht/alwaer de wint seer scherp was/so dat wy ons qualijck consten wachtẽ van een Eylandt / gheleghen aende slincker hant van't Canael/ ten waer dat de wateren eñ stroomẽ so groote cracht niet gehadt hadden/die't schip dwers over te loefwaert daer van af dreven/sonder dat souden wy grooten arbeyt eñ moeyten ghepasseert hebben om't Canael door te comen/eyntlijcken dat wy teghens den nacht mochten wesen ontrent 4. mijlen van't Eylandt Ilha do Leme af voort aen. De cours die wy desen nacht dedẽ/ was oost/eñ o.ten z.aen/ om dieswille dat wy een scherpe wint hadden/hebbende de dieptẽ van 20.tot 26.vadem modder gront: Met dẽ dagheraet quamen wy by naest recht voor uyt te sien het Eylandeken Ilha Branco, ofte de witte Clippe/ eñ door die voorseyde diepten/ maeckten onse gissinge/ daer een groote half mijl van af te passeren.

Ghedaente ofsinen by't Canael van Lanton etc.

Het Eylandeken Ilha Branco ofte witte Clip.

Den 6. Julius des saterdaeghs/en constẽ de hoochte vande Son niet nemen/ om datse ons recht over t'hooft was/ hadden eenen z. o.ende z.z. o. wint / met seer goet weder des daechs: maer des snachts wast wat koelder: Deden onsen cours o.n.o/o.ende o.ten n.aẽ/ na dat de wint wayde: Wy vonden des middaeghs van 25. tot 27. vadem diepten / met swart cleyn sandt op de gront. Dit was altoos in't ghesicht van't landt / ende met den dagheraet saghen wy t'lant van Lamon , het welcke een lanck eñ black landt is/ in gelijckenisse van een tafel ofte vlac velt/ hebbende aende zijde vant oost noord oosten een dunne punt landts t'Zeewaert uyt steken/ eñ aende zijde van't west zuydt westen/loopt oock een ander dunne punt t'Zeewaert in/ ende daer dicht by / te weten/ aen't dickste van dien/ sietmen t'fatsoen van een witte plaet/ welcke is het Eylandt van Lamon, ende tZeewaert daer van af/ heeftmen drie Clippen / gheleghen aen het eynde vande Riffe van Lamon, alhier worpen wy't loot uyt ende vonden 27. vadem diepten / hebbende wit cleyn ende sommigh swart sant/ met cleyne schulpkens onder een ghemenght/wesende vant landt af ontrent 7.ofte 8. mijlen.

Hier de Son te recht boven t'hooft.

Crijghen hier lant van Lamon int ghesicht/ is lanc ende black.

Ontrent 7.oft 8.mijle vant lant Lamon 27.vadem diep eñ wit ooch swart sant.

Den sevenden des Sondaeghs / hadden wy stilte / ende altemet een weynich / maer niets te veel wints van uyten zuydt oosten/ ende zuyd zuydoost/doende onsen cours oost noord oost/ noord oost / ende noord oost ten oosten aen/ op de diepten van 24. tot 26. vadem. Soo haest als wy het Eylandt van Lamon ghepasseert waren/ kreghen terstont wit/cleyn ende dun sant op de grõt/met sommighe schulpkens ghemenght: Wy waren des smorghens ontrent 7.mijlen van't landt af / te weten / van het landt van Chincheo, ende saghen van ghelijcken het Eylandeken/ t'welcke een ghelijckenisse heeft van't Eylandt / ghenaemt Ilha dos Lymoins , dat is/ t'Eylandt vande Lymoenen / gheleghen by Malacca, ende wat voorder aen / saghen een dun landt / met eenen spitsighen top boven op / welck men seyt te wesen A Varella do Chinchon, (dat is/ die kentepckẽ ofte Bootse van Chinchon:) Dit was den achtsten van de maent/ des Maensdaeghs: Des nachts daer aen kreghen wy stilte / waer mede de wint na het noorden liep/comende wat coelder aen/altemets met vlaghen regens: maer met de zuyd ooste wint/en hadden noyt regẽ/ kreghen des nachts twee donderslaghen van de selfde zijde van't zuydoosten / met weerlichten van uyten z.o.ende noorden.

Op siet het landt van Chincheo ...

Den 9.des dijnghsdaeghs/ hadden wy de hoochte vande Son op 23⅓.graden/ hebbẽde de wint des snachts ghehadt oost ende o.z.o. met een goede koelte/ laghen alle de nacht en dreven sonder seylen/worpende altemets het loot uyt / op de diepte van 20. tot 24.vadem toe/ eñ creghen eens 18. vadem/waer van de gront wit cleyn sant was / met sommighe schulpkens onder een gemenght. Des smorghens met den dagheraet/kreghen wy eenen noorden wint/ waer mede wy ons wendẽ op den boech vant oosten/(hebbende alleen t'fockseyl ende de besaen op) tot teghens den avont: Op de voorseyde diepten namen daer nae de seylen in/om stil te drijvẽ: Des anderẽ daegs sagen wy landt/te weten/ dat van den voorleden dagh/ende lach ons in't noorden/ ende ter halver streeck van noorden ten westen.

Hebben de hoochte ... op 23 ... graet ... 24. ... water.

Hebben stilte.

Den 11. des donderdaeghs/ en namen de hooghte vande Son niet/ om oorsaecke/ dat wy laghen en dreven sonder seylen/met eenen oosten eñ o.z.o.wint/eñ hadden de Zeebaren van uyten z.o. laghen met het schip ghewent nae't n.o. Dit was des nachts : maer des daeghs hadden wy eenen n.o.eñ n.n.o.wint/ in voeghen dat wy als nu op den eenen / als dan op den anderen boegh liepen/ nae dat de wint ende tweer ons plaets gaf/ op de diepten van 20. tot 24. vadem toe/van wit cleyn sant/hebbende sommighe worpen op 18. vademen: Wy hadden die voorleden nacht veel weerlichten van uytẽ westen ende zuyen/wesende den 13. vande nieuwe Maen / hadden des daeghs te vooren de hoochte vande Son op 23⅓.graden ruym/het landt dat wy sagen costmen qualijc onderschepdẽ/evenwel docht ons te wesen/ het landt dat wy die voorighe daghen ghesien hadden.

Hebben veel weerlichten ...

Den 12. des vrijdaeghs / en hebben de hooghte vande Son niet ghenomen / om dieswille dat wy noch laghen en dreven sonder seylen / met eenen oost zuydtooste wint/ te weten/ des nachts / wesende des daeghs noordoost/op de dieptẽ van 20. tot 24.vadẽ/ met sommighe worpen op 18.vadem/ waer van de gront cleyn/dun/wit sant was/zijnde de gront vande vier en twintich vadem wat grover sandt/ met sommighe schulpkens ghemenght. Als het begonst te dagẽ/so warẽ wy nae ons gissinge 5.ofte 6.mijlen vant lant af/ wy had-

Vele weer-lichten ende vele vlaghen reghens.

Wy hadden die voorledẽ nacht veel weerlich-ten van alle canten/ hebbende des morghens sommige vlaghen regens/ sonder wint/ met een overtoghen Hemel ofte lucht/ soo dat het scheen veranderinge van weer te wesen: Te-ghens den avont cregen wy eenen z.o. wint/ loopẽde terstont na het z.z.o. waer mede wy onse seylen lieten vallẽ/ nemende onsen cours n.o. ende n.o. ten o. aen/ ende oock oost n.o. maer den meesten tijt n.o. in voegen dat ons de diepte begonst te vermeerderen/ dat op 32. vadem/ met wit cleyn sandt/ wesende in-den tijdt vande volle Maen: Wy hadden de Zee-baren altoos van upten z.o. eyntlijcke dat wy alhier met dese voorseyde windẽ vijf daghen om brochten.

Hier ver-meerdert de diepte tot op 32. vadem.

Den 13. des saterdaeghs/ namen wy de hooghte vande Son op 24. gradẽ ruym/ loo-pende desen nacht o n.o. aen/ tot des morgẽs toe/ behoudende t'Schip de cours van o. ẽ o. ten n. wy bevonden 20. mijlen ghevaren te hebben/ zijnde vande Custe van Chijna af 8. mijlen/ saghen terstont des morgens t'landt van d'ander zijde. De grõt vã dese zijde/ was wit/ dun/ met sommich swart sant gemengt ẽ ontrent in t'ondergaen van de Son/ wier-pen t'loot upt/ vonden 35. vadem dieptẽ/ met seer fijn swart sandt op die gront.

De Son bij den op 24. graden 20. mijl gevaerẽ hebbende 8. mijlen van't landt van Chijna zijnde.

Dẽ 14. des Sondaeghs/ namẽ de hoochte vande Son op 25. graden schaers/ hebbende eenen z.w. wint/ met seer goet weder/ doende onsen cours n.o. ẽ n.o. ten n. aen/ den gehee-len nacht over op de diepten van 37. vadem/ met seer dun sandt/ ẽ sommige swarte mod-der op de gront/ ẽ inde laeste waecke vandẽ dagheraet/ quamẽ wy op modder gront/ op de voorsz. diepten van 37. vadem/ zijnde met swart sant ghemenght/ ẽ beginnende te da-ghen/ saghen t'landt vande Custe vã Chijna/ daer ontrent 4. oft 5. tot 6. mijlen toe van af wesende/ quamen te verkennen die Lagarto, met die twee Gesusters (dat is/ die Cocodril/ etc. geseyt) Eylandekens alsoo genaemt/ wor-pen t'loot upt/ ende vonden de diepten van 42. vadem modder grondt/ die noch sande-achtich was/ saghen van ghelijcken op den selfden dagh/ het Eylandt Ilha Fermosa ghe-leghen by Lequeo pequeno, ofte cleyn Le-queo, de wint scheen hem te willen voeghen om beter te wayen.

Verkennen den Lagarto met die twee Gesusters/ dat is de Co-codrijel d'Ey-landekens/ also gheheeten.

Sien Ilha Fermosa by Lequeo pe-queno.

Den 15. des maendaeghs/ namen wy de hooghte vande Son op 25⅓. graet/ ẽ kregen de wint des snachts van uptẽ n. met seer goet weder/ loopende also om nae t'n.w. liepen o. n.o/ n.o. ẽ n.o. ten o. aẽ/ ẽ als het begonst te daghen/ sagen t'landt/ te weten/ t'eynde van t'Eylant Ilha Fermosa, ofte t'schoone Eylãd/ t'welcke een lanckwerpent ẽ leech landt is/ wesende in t'midden gebrokẽ ofte geschuert/ t'welcke een open schijnt te wesen: maer en is anders niet/ dan als verhaelt is: Wy saghen terstont in t'oosten een ander hooger landt/ t'welcke zijn d'Eylanden/ As Ilha dos Reijs Magos, dat is/ d'Eylanden van de drie Co-ningen/ wy passeerdẽ daer voor by heen/ on-trent 7. ofte 8. mijlen van af: Hadden desen nacht de diepten van 34. vadem/ ende begee-rende te weten/ wat dieptẽ datmen heeft int ghesicht van t'boven gementioneerde landt/ so vonden wy daer 40. ẽ meer vademen/ lig-gende t'voorsz. landt (van Ilha fermosa) o.z.o. van ons af/ ẽ was modder gront. Wy had-den op desen dagh eenen coelen wint van de Monson: maer en hieldẽ se niet langer dã tot den nacht toe/ doen wordent weder stil/ ghe-duerende also tot des morgens/ doen cregen wy hem van upten n.w. loopende also vande westzijde om/ tot dat hy z.w. worde/ ẽ way-den tot des nachts/ wordende doen weder gantsch stil/ dit was des dijndaegs/ den 16. wesende in t'ghesicht vande bovengenoemde eylandẽ: Op desẽ dagh haddẽ wy de hoochte vande Son op 26. graden min ⅙. ẽ t'eynde van t'groot Eylandt bleef ons int' o. ẽ o. ten z. ẽ t'ander cleyne in't o. z.o. Dit cleyn Eylãd is hoogher aende zijde van't z.z.w. als vande z.w. zijde. De punt ofte hoeck van't z.w. heeft een breucke ofte schuersel/ t'welcke/ hoe men daer dichter by comt (voorder aen loopende) hoe dat het grooter wert.

Sie t'Eylãt ten eynde Ilha fermo-sa/ ofte t'schõ Eylandt.

Sien de Ey-landen der drie Conin-ghen.

Hebben hier de hooghde op 26 graden min een seste deel.

Dit Eylandt is seer hoogh in't midden/ ẽ loopt al dalende af nae d'eynden toe/ de punt ofte het eynde van't n.o. is leeger/ als die vãt' z.o. in voegen dat het een uptstekende tonghe maeckt/ die seer legh is. Van daer af nae't o. n.o. toe/ heeftmen andere Eylanden ligghen ghelijck als Clippen/ de diepten alhier zijn 25. vadem/ modder gront.

Comen aen een Eylandt dat afloopt/ ende als een tonge smal-der wort/ van't oosten toe ligghen noch Eylan-dekens als Clippen.

Des woensdaeghs den 17. kregen wy we-der eenen n.n.o. wint/ loopende terstont nae't n.o. ẽ begonst so sterck te wayen/ dat wy ge-dwongen waren alle onse seylen te strijcken/ ẽ het Schip den geheelen dagh te laten dry-ven z.o. aen/ ẽ des nachts hebbe bevolen op den boech van't n.w. te stueren den geheelen nacht over/ teghens den dagheraet begonst de wint so dapper op te steken/ met so gewel-dighe Zee-baren/ dat wy ghedwongen wa-ren te loopen met het halve fock-seyl op/ met alle de touwen wel vast aen geregẽ/ gebondẽ ẽ versien/ in voeghen dat dese tempeest ofte Tuffon so sterck ẽ dapper was/ dat wy't al moesten bindẽ wat in t'schip was/ ofte was terstont geramponeert ende aen stucken ge-smeten. Dese tempeest begonst eerst op te co-men van upt den o.n.o. ẽ liep alsoo om vol-eyndende in't n.n.w. gevende op t'laetste ende t'afscheyden den grootsten ẽ gheweldichste stoot/ comẽde met water hoesẽ/ dat zijn wol-ken die t'water schijnen te drincken en op te slorpen: Dit was des dõderdaeghs/ wesende den 22. dagh vãde nieuwe Maẽ. Des nachts daer aen volgende/ liep de wint nae t'westẽ/ maer om dat de Zee noch seer hol ẽ verbol-gen ginck/ en lieten onse seylen noch niet val-len/ dan des morghens creghen de wint van upten z.w. lieten onse seylen vallen/ makende gereetschap om onse reyse te vervolgen/ met een generael blyschap door het geheele schip/ want meenden voorseker dat wy de wint vande Monson gewisselicken hadden: maer teghens den nacht wordent weder stil/ crij-gende de wint weder upt den noorden/ doen-de also onse cours oostwaert aen: maer wor-den een wijl daer nae weder gants stil/ had-den niet teghenstaende de Zee-baren altoos van upt den zuyen/ in voeghen dat wy on-trent ten twee uren de wint upt dẽ z.o. cregẽ/ waer mede onse seylẽ op hijsten/ loopẽde n.o. ẽ n.o. ten n. aẽ/ alst begonst te dagen/ quamẽ te siẽ t'Eylandt datmen seyt te wesen A Ilha dos Reys magos, (dat is vãde drie Coningẽ) t'welck te mercke (liggẽde z. 10. oft 12. mijlen van ons af) ẽ vont daer de hoochte vã 26⅓. graden/ wesende den 21. vande maent.

Crijgen hier soo grooten tempeest/ dat al moest ge-bonde wor-dẽ ofte wor-den in stucke ghesmeten.

De Reyn-wint eynde t niet eẽ comẽ van wolckẽ te water op slorpen.

Den wint goet werpẽde de verblijt hem alwaer in schip waer

Comen hier by t'landt Ilha dos Reijs ma-gos/ in t'lant vande drie Coningen.

Wy sagen altoos de vorige dagen t'Eylãt Ilha fermosa, t'welcke een seer hoogh lant is/ so datmẽt boven de wolckẽ siet upt stekẽ/ ẽ

 hadden

Teecken vant onweder / is een cleynen peerſchen regenboge/ en noch twee groote Regēboghen vol Catten ooghē dat zijn cleyne wolcxkēs schijnen een buyſt groot te zijn.

hadden daer de diepten van 45. ende 50. vadē moddergront. Des vrijdaeghs met dē dageraet worpent loot upt/ eñ vonden 21. vadem met ſwart zandt op de gront/ t'eerſte teycken ende voorbode die wy hadden van de voorſz. tempeeſt ende onweder/ was eenen cleynen Reghen boogh/ dicht by den Horizont van de zee heen/ vā een ſchoon paerſch coleur/ met noch twee andere grooter Reghen-boghen/ waer van de punten ofte eynden bynaeſt hen vertħoonden/ als Olhos de Boys, (dat is/ Katten-ooghen ghesept/) t'welck zijn cleyne wolcxkens/ die hen in't ſchijnſel (in't eerſte geſicht) opdoen van een vuyſt groot/ te werē/ aen de Cabo de bona Esperança, die van de Zee luyden van de ooſt Indiſche vaert/ ſeer ontſien werden: want zijn teyckenen van ſubytelijcke overvallende tempeeſten ende onlijdelicke tormentē/ als wy in de voyage van Indiē naer Portugael eensdeels aengeroert hebben/ waerom goet is daer van geadverteert te weſen/ om hen daer voor te wachten/ en op te voorſien/ tot welcken eynde het ſelve alhier int byſonder hebbe willen vermanen.

Waerſchouwinghe u te wachtē voor deſe tempeeſten.

Keerende weder op onſe materie/ ſoo adverteere ick u dat als ghy comt in deſe contreye/ ſoo lange als de wint van upten noorden (comende) nae t'z. weſtē loopt en maeckter geen rekeninghe op/ want ſal terſtont weder nae't noorden/ noordooſten eñ ooſten loopen: maer als het gants ſtil wort/ ſoo ſal u de wint van upten z.o. comen/ loopende van daer af nae't zuyden eñ zuydt weſten toe/ t'welcke de Monſon eñ winden van dien tijt zijn: maer ſoo hy dan weder quaem te ſtillē mocht wel gebeuren/ dat hy nae't ooſt zuydt ooſten liep/ doch ſal terſtont weder nae't z.o. keeren met goet weder/ t'welck wy alſoo bevonden hebben/ deſe Monçon van Julius/ anno 1585.

Des Maendaechs des 22. haddē de hoochte van de Son op 27½. graden ruym/ hebbende eenen zuydtooſten/ eñ z.z. ooſten wint met goet weder/ deden onſen cours noordt ooſt aen/ ende hadden nae mijn giſſinghe ghelooпen/ (ſint het goet weder eñ wint) 22. mijlen/ weſende van het landt van China af/ te weten/ van de Cabo ghenaemt de Sumbor, ontrent 12. mijlen/ zijnde ontrent noch 100. mijlen vant Eylandt Meaxuma, worpen op deſen dagh t'loot upt/ ende vonden daer 55. ende 57. vadem diepten/ ende ſaghen veel ſwarte ende witte Zeevoghelen/ die haer aes aldaer hadden/ waer van de ſwarte voghels vande Portugeſen ghenaemt worden Alcatraſes.

22. mijlen zijnde van Chyna van Cabo Sumbor 12. mijlē zijnde 100. mijlen vā't Eyland Meaxumā/ die diept dier 55.57. vadē.

Swarte eñ witte Zeevogelen diemē Alcatraſes noemt.

Den 23. des Dijnſdaeghs/ haddē ſeer goet weder/ in voegē dat wy op deſe etmael ſeylden ontrent 15 mijlen / weſende van't vaſte land van Chinen af ontrent 12. mijlen: Des morgens wierpen wy t'loot upt/ ende vondē 51. vadē/ met wit ende ſwart zant onder een ghemengt. Des Woenſdaeghs den 24. hadden de hooghte van de Son op 29. graden ſchaers/ met eenen ooſt zuydt ooſt eñ zuydtooſtē wint/ en goet weder/ dedē onſen cours noort ooſt/ ende n.o. ten noorden aen/ en ſomtijts (maer niet veel) n.o. ten ooſten aen. Ick maeckte mijn rekeninge van noord ooſt ten noorden behouden/ ende 16. mijlen geſeylt te hebben/ weſende noch van't Eylant Meaxuma 70. mijlen/ ligghende van ons af noordtooſt aen/ wierpen alhier het loot upt / ende vonden 49. vadem van zandt ende moddergrondt.

12. mijlē van het lant van China/ heeft men 51. vadē diepten.

Beſchrijvinghe vande grond/ diepten/ eñ ſandē 70. mijlen vā Meaxuma zijnde.

Des donderdaechs den 25. Julius/ en namen de hooghte van de Son niet/ om dat wy laghen en dreven ſonder zeylen met eenen ooſten wint/ ligghende zuyden aen ghewent/ geduerende aldus tot den 26. toe/ ende dreven weſtwaert aen/ ende cregē twee vadem minder in de diepten.

Ooſtert waeromme [...] barſe [...] hooghte [...] de Son [...]

Den 26. wenden wy ons op dē boech vant noorden/ ſonder ſeylen/ doch eē weynich tijts daer na lietē onſe ſchoverſeylen vallen (maer was gants teghens mijn wille) door importunatie vande Chijnſche Piloot/ ſegghende/ dat wy op deſen boech de wint ruymer ſoudē crijghen / t'welcke alſoo niet en ghebeurden/ want was gants int contrarie/ om dat wy (met alle het ghene dat wy aldus aen liepen) daer nae te meer moeyten door haddē/ waer om het beter is/ voor de gene die hem op deſe contreye van 29. graden vint/ te verwachten de zuydtooſte winden/ dan noort noordooſt/ noordtooſt/ ende n.o. ten n. aen te loopen/ om oorſake dat de wateren eñ ſtroomē ſeer ſterc nae Liampo toe loopen / ende als ghy zijt op de 30. tot 31. graden toe/ hebbende eenē z.z.o. wint/ ſoo ſult ghy groote moeyte hebben om het Eylandt Meaxuma te mogen gecrijghen: want is ons alſoo gebeurt/ door dien dat de wint ſo crachtich was/ dat wy niet meer als de ſchoverſeylen eñ halve mars ſeylē mochtē voerē/ ooc daerom dat de Zee ſeer hol eñ verbolghen ginck/ en t'Schip ſeer ontſtelden/ als mede om oorſake dat de ſtroomen zuydooſtwaert aen liepen: Dit mocht weſen ontrent 25. oft 30. mijlen vant Eylandt Meaxuma af.

Wat te [...] 29. graden [...]

Waerſchouwinghe [...] de winden [...] eñ [...] alſmen [...] 30. eñ 31. [...] den is.

So haeſt als ons de wint ruymde/ ſo dat wy ooſt eñ o. tē n. eñ o.n.o. aenliepē/ comēde met deſe courſen van de 40. tot op 34. vadem diepten/ weſende de gront gelijck als ſchrijfzant/ loefden ſoo veel aen / als wy immers mochten nae't o. toe/ en altemets nae't o. ten z. waer mede ons de diepten begonſt te vermeerderen/ doch ſoo verlanckſaem / dat het ons verdroten ſoude hebben / ſo t'ſchip eenen harden voortganck gehadt hadde: maer om dat het water ſeer hol ginck / waer door het ſchip niet wel beſtiert was (daer wy ons alleen op vertrooſten) ſo quamen wy eyntlickē op 50. eñ 60. vadem diepten / moddergront/ eñ daer na tot op de 70. eñ 75. vadē/ met cleyn dun zant op de grout/ een poos daer nae cregen 80. vadē: maer geloove dat het was door diē dat het loot een weynich achter upt bleef. Deſen worp hadde de grōt wat goo'ver ſant ende om dat wy nae onſe giſſinge dicht by't Eylandt Meaxuma waren/ liet ick de Marſeylen ende blint in nemen / teghens d'opinie van ſommighe Piloten/ worpen gheſtadich (gheduerende alle de quaerten ofte waecken vander nacht) het loot upt/ ende terſtont met het dagheraet de Marsſeylen weder op gheħijſt/ ſeylende alſoo een weynich tijts/ ſaghen het landt/ welck was vant Eylandt Meaxuma, hoe wel dat d'ander Piloten/ die met in't Schip quamen/ ſeyden te weſen het Eylant van Guoto: maer waren hier ſo ſeker in/ als in alle heure andere dinghen. Dit landt van Meaxuma hadde in d'eerſte ontdeckinge/ een hoogh ſteyl afghebickt landt/ weſende na het z.w. toe/ alderlaechſt/ ſoo wanneer men daer met over een comt/ ſo heeft het eē clippe aent eynde van dien/ welcke hem int ſchijnſel vertoont ghelijck als eē Fortreſſe: Ons worde gheſeyt datter een weynich van deſe Clippe af/ een verborghen Clippe onder water leyt/ daer het water op breeckt.

Beſchrijvinge van [...] ſchepen [...] ſen diepten [...] ſanden.

Ghedaente vande [...] ontdeckinge van Meaxuma.

Een Clippe [...] ghedaente [...] een Fortreſſe.

Dit

Beschreven gedaente vā Meaxuma.

Dit voorsz. Eyland vā Meaxuma, maeckt het schijnsel vā drie ofte vier Eylandē/ waer van het eerste(te weten/ aēde zijde van't zuydt westen hem vertoont/ als ghesept is/ hebbende boven om hooch ofte t'opperste van dien/ twee ronde hueveden als borsten/ ofte gelijck een sael: Die ander twee Eylandē ofte schijnselen van te middewegē zijn als groote Clippen/ met veel rootsen eñ uytstekende scherpten/ ghelijck als Orghelen/ eñ het ander Eylandt ofte t'sijnsel van het Noordt-oosten/ heeft de ghelijckenisse van een seer langhe maer niet te hooghe Clippe.

Coursen van Meaxuma nae't landt van Amacusa.

Wy liepen by dit Eylandt heen/ doende de cours van n.o. aen:daer ontrent twee mijlen van af. Als wy Meaxuma lieten blyven/ om dat de wint z.o. was/ so liepen wy n.o/ n.o.ten o.ende o.n.o. aen/ende metten dageraet/ seyden zy dat wy de leughte van t'land van Amacusa hadden/ ende siende te lywaert/ worden ghewaer een grof dick lant/ gheleghen dicht by't Eylandt Cabexuma:

Gheleghentheyt ende gedaente van Meaxuma.

Dit Eylandt Cabexuma is vlac ende lanckwerpent/ van een effen landt/ hebbende aen't noordt eynde een Clippe ligghen.

Desghelijcks de plaets vā en Clippe.

Dit was den laetsten Julius/ ende quamen den selfden dagh binnen in de Havē van Langasaque, t'welcke is de Haven ende plaets daer huydens-daeghs de Portugesen haer meeste vaert ende handel hebben.

Dat 37. Capittel.

De rechte kennisse van't Eylandt Meaxuma, so by de diepten, als by't fatsoen ende opdoeninghe van't landt, met een onderrechtinghe van de incomste ende rechte coursen om te loopen in de Haven, ende op de Ree van Langasaque ofte Langasache gheleghen int landt van Iapan.

Met wat diepten datmen recht op t'Eylandt aen loopt.

IN den eersten/ so wanneer datmē is op de diepten van 75. vadem/ soo salmen recht op het midden van't Eyland aen comen/ ende comende op dese diepten landt te sien/ so salt wesen een hoogh steyl afghebickt land: maer niet te groot/ hebbende op't operste van dien twee mammen/ ende alsmen daer by ghenaeckt/ so salmen terstont een ander lanckwerpender landt sien/ wesende vlack eñ effen boven op/ hebbēde van tusschē beyden twee groote met veel cleyne Clippen by een liggen/ in't fatsoen als Orgelen: maer om dese Clippen te sien/ moet men daer dicht by heen loopen/ te weten/ tot op twee mijlen nae het allernaeste/ luttel min ofte meer.

Ghedaente vā een lanck werpende eylandt.

Gheleghentheyt vā twee clippen ende een Eylandeken.

Dit Eylandt heeft aen't eynde van't zuydt westen een Clippe ligghen/ ende een stuck weeghs daer van t'Zeewaert aen/ is gheleghen een ander Steen-clippe onder water/ daer de Zee op breeckt/ ende aen't eynde van't noordt oosten/ heeft het een ander Eylandekē ofte Clippe.

Wat Eyland datmen siet alsmen over de 70. vadem diepten vindt.

Sult weten/ dat comende nae Iapan toe/ ende vindende meer diepten als ghesept/ is eñ quaem het landt te sien/ soo en sal't Eylandt van Meaxuma niet wesen: maer sal eer wesen t'Eylandt ghenaemt Sancta Clara: ende soo men comt op minder diepten als de 70. vadem/ landt te sien/ so salt van gelijcken Meaxmua wesen: maer sal wesen aende zijde van het stuerboort.

Desghelijcks alsmen meer als 70. vadē vint. Hooghde van Meaxuma.

Het Eylandt Meaxuma leyt op de hooghte van $31\frac{2}{3}$. graden:

Cours van Meaxuma nae Langasaque.

Die geen die na de havē van Langasaque begeert te seylen/ passerēde van dit Eyland twee mijlen na het oosten daer van af/ sal zijnē cours noord oost ende noord oost ten oosten aen loopen/ ruyme wint hebbende: maer somen by de wint heeft/ salt noodich wesen o.n.o. aen te loopen. Op dese cours salmen op't Eylandt vā Cabexuma aen comen/ ende men sal van ghelijcken comen te sien de gheberghten van Amacusa, als oock etlicke cleyne Clippen/ ghelegē recht teghens over Cabexuma, diemen terstont int ghesicht sal hebben/

Hoemen aenloopē sal om in Langasaque in te loopen.

ende so men in Langasaque wil wesen/ soo salmen hem langhs d'Eylandekens ofte voorseyde Clippen heen houden/ te weten/ t'Zeewaert daer van af Voor by dese Clippe wesende/ salmen terstont comen te sien den hoeck ofte t'eynde van't Eylandt A Ilha dos Cavallos, ofte van de Peerden/ t'welcke heeft op het eyndt van't noordt westen sommighe Pijn-boomen staen:

Ghedaente van het Eylandt dos Cavallos.

men sal op dese punt ofte eyndt aen loopen/ ende so wanneer men met de selfde over een comt/ so en sal ment terstont niet aen loeven/ om oorsaecke vande buyen/ die van over't Eylandt Caffury comen/ die men hier ghemeenlijcken crijcht ende ghewisselicken over comen:

Oorsaeck waerom datmen hier niet terstont anloeven sal.

als men de voorseyde buyen crijght/ soo salmen aen loeven alle het ghene noodich is/ om int midden vande Haven te comen: als ghy te middeweghe zijt/ soo moecht ghy daer vryelijcken op aen loopen: wāt en hebt daer niewers af te vreesen/ als ghy daer nae binnen toe begint in te loopen/ so sult ghy terstont het water sien breken op de steen-plate/ welcke leyt so verde als te middeweghe het Eylandt Ilha dos Cavallos, eyntlicken/ datmen in dese incomste van Langasaque, anders niet en heeft te doen dan te middewegen door te loopen/ tot op de Ree daermen t set/ anckerende op $4\frac{1}{2}$. ofte 5. vadem/ twelck is/ tot soo wanneer u blijft (eenen boom die recht teghens de groote ende principaelste kerck duer over staet met het dack (te weten het opperste van die voorseyde Kercke) effene en ghelijck over een/ als dan heeftmen de rechte plaets/ ende is seer goet om te anckeren.

Kenteycken alsmen binnen de Havē loopt Gheleghentheyt vā een Clip.

Op wat diepten datmen inde haven anckeren sal.

Teycken alsmē de rechte ancker-plaets heeft.

Sult op u hoede wesen/ dat als ghy zijt dicht by de punt lants/ die rechtvande Kerck af comt/ u als dan wat nae de de slincker handt toe te houden/ om te schouwen een Riffe ofte drooghte/ die van de selfde punt afcomt/ anckerende als vooren gesept is.

Waerschouwinghe voor een Rif.

Plaets van t'selve Rif.

Advertere u/ dat soo het ghebviel dat ghy quaemt by de voorseyde Clippen (daer hier vooren af gerort is) inder nacht/ ende begeerdent daer langhs heen te setten/ (ghelijck als d'oude beschrijvinghe raden) op 40. vadem diepten/ ligghende op perijckel ende met sorge van eenen oosten wint: So waer mijn advijs (voor beter) te loopen tusschen de voorsz. Clippen/ ende het eynde vant Eylandt Cabexuma, en sommighe Eylandekens (die op de ry vande Eylanden Ilhas do Cavallos ligghen) door heen/ twelcke een seer breet eñ goet Canael is van 20. vadem diepten/ ende men mach daer in laveren ende wenden vanden eenen boech op den anderen/ nae zijn eyghen wil/ in voeghen datmen mach comen te setten op 12. oft 15. vadem nae u ghelieste/ op een vlacke ende effen grondt/ te weten by het Eylandt Caffuri, soo datmen op dese maniere beschut blijft vant n.o. af tot het z.o. eñ z. toe/ blijvende verseckerder ende dichter by om des morghens te loopen/ tusschen de Eylanden van Ilhas dos Cavallos, ende van Caffury door nae binnen toe/ t'welcke een seer goet Canael is/ van 10. vadē diepten/ hebt anders niet te doē dan recht door middē heē te loopē/ eñ om te vryen

Vermaninge alsmen by nacht ontrent de Clippen is hoe men hem reguleren sal.

Gheleghentheyt van de Canael van 20. vadem diepten.

Goet ancker-gront by het Eyland Caffury.

Een goede Canael tusschen Caffury eñ Ilha dos Cavallos van 10. vadem diepten.

eñ sekerder te wesen/ so moecht ghy een Boot ofte schuytgen voor heen seynde/ om te gaen ligghen daer't op zijn smalste is/ om u te dienen tot een Bake ofte merck-teecken/etc.

Dat 38. Cappittel.

De Navigatie ende rechte Coursen om te seylen van't Eylandt Meaxuma af nae de Haven van Cochinochy ende nae Facunda, met alle de streckinghen ende gheleghentheyt van dien.

Hoe na datmen aen het Eylant Meaxuma loopẽ mach.

SO wanneer ghy comt te sien het Eylandt Meaxuma, soo ghenaeckter op anderhalf ofte twee mijlen na by/ofte wat dichter / soo ghy begheert: want en hebt daer nieuwers van te vreesen / dan vã dat ghy voor oogen siet. Begheerende vã hier af te seylen na Cochynochy toe/ soo sult ghy uwẽ cours doen oost eñ o.ten n.aen/ u altoos houdende nae't oostẽ toe/ waer mede ghy sult comen op den inwijck van Arryma aen/ ende so het inder nacht waer/ eñ begheerden te weten wanneer ghy by't landt zijt/ so worpt het loot ghestadich uyt/ eñ comende op 40. vadẽ/ so zijt ghy ontrent derdehalf ofte tot 3. mijlen toe van't landt af/ ende wesende inde mont vanden Inwijck/ soo sult ghy hart ende grof sandt op de gront vinden: Soo wanneer ghy comt op de 40. vadem/ soo moecht het setten/ soo't goet weer waer / ende u dunckt dat het vallent water is / om den dagh te verbeyden: want de stroomen loopen alhier seer gheweldigh nae de Zee toe/ uytwaerts aen/ t'loot sal u altoos wel onderrechtẽ wat u te doen staet.

Cours van Meaxuma na Cochynochy.

Hoe men hẽ snachts regiereen sal/ alsmen weetẽ wil of men by 't land is.

Op wat diepten datment setten mach.

Soo het by daegh waer / sult terstont het landt van Cabexuma comen te sien / t'welck een Eylandt is / gheleghen dicht by't landt: langhs desen hoeck ofte eynde van Cabexuma heen/ (te weten / aende zyde van ter Zeewaert) is gheleghen een Clippe / welcke hem vertoont/ in t'schijnsel ghelijck als een seyl. Dese Clippe en machmen niet sien/ dan als men dicht by de punt is: Te lywaert van dese punt af/ te weten/nae het noorden toe/ liggen sommighe Steen clippen: maer ten is niet goet datmen die siet alsmen nae Cochinochy wil seylen / om datse te lywaert ligghen / als ghesëyt is. So wanneer ghy comt land te siẽ/ (t'welcke sal wesen op de 40. vademen) so sult ghy terstont den inwijck van Arryma comen te ontdecken/ als oock de punt van Cabexuma van d'een zijde / ende het landt van Amacusa ende Xiquy aen d'ander zyde / t'welcke seer hoogh is. Dit landt leyt aende zuydt zyde/ eñ Cabexuma aende noord zyde. Als ghy dese punt van Cabexuma comt te sien / soo loopt ghy daer tot op een mijl nae by / (om oorsake van een Steen clippe/ gheleghen in den mont van desen Inwijck) uwẽ wech nemende dicht by Cabexuma heen / te weten/ tot op anderhalf mijl daer van af/ofte by t'landt van Amacusa heen. Soo u de wint alhier in desen inwijck scherp waer/ soo wacht tot dat de vloet begint in te loopen/ welcke u brengen sal daer ghy begheert te wesen / al hier wesende hebt ghy Cochinochy voor u ooghen / daer u de Barcken ende schuyten terstont by menichtẽ ghenoech nae uwen wille sullen in brenghen. Die na Facunda begheert te wesen/ sal sijnen cours nemen oost noord oost/ ende noord oost ten oosten aen/ ende alsmen dicht by het landt is/ salmen vinden de diepten boven verhaelt/ ende wesende te lywaert van Cabexuma af/ sult daer eenen harden gront vinden/ ende soo het waer recht teghens over de mont vanden Inwijck / sult sant gront hebben / als boven ghesëyt is. Soo wanneer ghy comt te sien de punt van Cabexuma, so sult ghy nae het landt toe loopen/ ende sult terstont by het land heen te weten/ een mijl daer van af / etlicke Steenclippen comen te sien / by de welcke Steenclippen sult uwen cours daer langhs heenen doen/ te weten/ t'Zeewaert daer van af. Voor by dese eerste Steenclippe is gheleghen een ront Eylandeken/ met eenen boom boven op. Wat voor by dit ront Eylandeken met den boom/ heeft men een ander Eylandt (welcke streckt noordt west ende zuydt oost/ (genaemt A Ilha dos Cavallos,) dat is/ t'Eylandt van de Peerden. Sult dit Eylandt ghenaken/ te weten/ by een punt landts / die aende noort zyde van het selfde Eylandt uyt steeckt. Dit Eylandt heeft aende zyde van't noord westen tot een kenteycken sommighe Pijn boomen staen. Als ghy dicht by de voorseyde noorder punt zijt / soo sult ghy van daer af oost noord oost aen/ nae binnen toe loopen/ alwaert eenẽ Inwijck maeckt. Recht teghens dit Eylandt over nae't noordt noordt oost toe / is gheleghen eenen spitsighen eñ scherpen huevel/ stekende t'Zeewaert in / van welcken huevel u sult wachten : want een half mijl van daer af voort aen/ zijn gheleghen twee Steenen/ diemen terstont sien mach: Alsmẽ desen Inwijc in loopt / comende binnen een Eylandeken ofte Clippe / t'welcke u sal blijven in't oost noordt oost / sult daer by ghenaken tot op een scheut van een Gotelinck nae / en daer also langhs heen nae binnen toe loopen. Sult terstont binnen in (te weten/ op't landt van de rechter handt) sommighe Duynen sien/ ende aende slincker handt een wildernisse/ hebbẽde by de strandt langhs de Zee cant heen / veel groote steenen/ ghelijck als kesel steenen. Recht teghens dit Eylandeken over / aende slincker handt / ligghen de twee Steenen boven ghenoert / diemen niet en mach sien / dan met leegh water van een springh vloet: Aldus nae binnen loopende / sult een cruys sien staen / te weten/ op een punt landts / recht teghens dit cruys over is de Kee / ende van dit cruys af oostwaert aen/ heeftmen een seer goede haven daer men hem wel vast moet binden / eñ versorghen vande zuydt zyde / dit is de Haven/ van Facunda, &c.

Couts nae Facunda etc.

Wat gronde datmen te lywaert van Cabexuma heeft.

Gheleghentheyt vã somighe steenclippen.

Beschryvinge van een schepken Eylandek. eñ steen Clippe.

Kenteycken van't Eyland dos Cavallos.

Gheleghentheyt van een scherpen huevel.

Waerschouwinghe van den selven huevel.

Hoe nae datmen by't Eylandeken dat in't o.bijft / loopen sal.

Plaets van twee Steenen.

Beschrijvinge het rechter hande ...

Dat 39. Cappittel.

Een instructie ende sekere ondervvysinghe, van de Navigatie ende Coursen van uyt de Haven van Langasaquẽ ofte Nangasache af, tot de Cabo de Sumbor , aen de custe van Chyna , ende so voorts nae Macau in Chyna , al vvaer de Portugesen haer residentie houden.

SEylende van uyt de Haven van Langasaque af nae Chynen toe / hebbende eenen noorden wint / soo't u noodich waer te anckeren / beneden by de drie Eylandekens ofte Clippen/ gheleghen recht teghens over het Eylandt Ilha dos Cavallos, aen de zyde van Facunda, soo set het daer langhs heen: want is over al diep ghenoech/ ghelijck als ick het selver met het loot ondersocht hebbe / sult het alhier d' eerste nacht onthouden/ om datmen des morgens/

met dat

Plaetse daermen Cochinochy voor oogen heeft.

Waer datmen anckeren sal alsmen uyt Langasaque seylt.

Goede diepte gront aen de zyde van Facunda.

niet dat den dagh aencomt/ de windt van het landt af crijght/ waermede sult t'seyl gaen altoos soo veel aenloevende als ghy ymmers moecht/ tot dat ghy't Eylandt Ilha dos Cavallos, om zijt want om dat wy sulckx niet en deden/ (int schip van Tristan Vaaz da Veiga,) waren in perijckel van't Eylandt niet te moghen om loopen.

Oorsaeck waerom t'Schip van Tristã Vaaz in perijckel quam/ ende t'Eylandt niet om loopen mocht.

Voor by t'Eylandt dos Cavallos wesende/ sult uwen cours west/ west ten zuyden/ eñ w.z.w. aen doen ende soo de wint ruym waer/ so en wilt niet loopen naer t'Eylandt Guoto toe: want men heefter in dese tijden somtijdts zuyde winden/ t'welcke ick weet/ om dieswille dat ick hier in ander tijden gheweest hebbe/ (int Schip van Manoel Travassos,) met groote moyten/ door dien dat het eenen dwersen wint recht op de Custe is/ ende men en heefter gheẽ gront/ oock mede om des nachts niet te vervallen byde Pannellas, (dat is: de potten ghesept/ Clippen also ghenaemt:) Soo is den besten wegh te loopen te loefwaert van t'Eylandt Meaxuma, te weten/ daer langhs by heen/ aende zyde van't z. w: van't selfde Eylandt Meaxuma leyt een Clippe:. Van hier af voortaen sult uwen cours nemen w. z. w. aen/ al ist dat u de wint schierpte/ sult even wel dese cours behouden: want comende ter halver weghen vande Golvo naer de Custe toe/ sult sonder twijfel ruyme windt ghenoech crijghen.

Cours van Ilha dos Cavallos nae Guoto.

Pannellas dat is/ potte ghesept/Clippen alsoo ghenaemt.

Sult op desen wegh (te weten/ als ghy wel te loefwaert loopt/) ontrent 35. ofte 40. mijlen vande Cabo de Sumbor af/ een Bancke vinden/ van 35. 37. ende 38. vadem diepten/ t'welck men soude meenen (van die daer niet van gheadverteert en zijn/) dat het de grondt vande Custe van Chynen waer.

Ontrent 37. oft 38. mijlen vã Sumbor afleyt een Bancke.

Dese Bancke ghepasseert zijnde/ sult weder meer diepten crijghen: maer als de diepten daer naer begint te minderen/ so siet voor u: want alsdan zijt ghy voorseker by t'landt: Als ghy t'landt van Sumbor comt te sien/ soo sult ghy des nachts z.z.w. ende des daeghs nae't land toe loopen/ om also altemets een stuc weeghs t'Zeewaert van't landt af te gheraken/ om te schouwen de Clippen As duas Yrmaas, (gheheeten/ ofte die twee gesusters/) die seer t'Zeewaert in steken/ als oock mede t'Eylandt ghenaemt Ilha do Baboxijn, t'welcke u dwers voor uyt blijft/ liggende verscheyden van het vaste landt/ t'Zeewaert aen 4. ofte 5. mijlen weeghs/ streckende n.w. ende z.o. Men loopt alle de Custe van Sumbor n.o. ende zuydwest ende heeft wat van n.o. ten n. ende z. w. ten z. Als ghy t'voorseyde Eylandt van Baboxijn voorby zijt/ soo loopt op de boven-gheseyde cours 3. oft 4. mijlen voortaen/ ende van daer af w.z.w. aen/ waer mede sult comen opt Eylandeken Chinchon aen/ alwaer sult sant op den gront vinden/ (t'welc men op alle die achterghelaten wegh ende Custe niet en heeft/) met 18. ende 20. vadem diepten.

Twee Clippen de 2. gesusters gheheeten/ wort ghy hier gewaerschout die te schouwen/ ende hoe.

By't Eylandeken Chinchon ist 18. ende 20. vadem diep.

Van't Eylandeken van Chinchon af/ nae t'Eylandt van Lamon toe/ sult uwen cours nemen z.w. aen/ ofte alsoo't u goet duncket: eñ als ghy met die Eylandekens ofte Clippen/ ghenaemt Os Ylhas de Ruy Lobo, over een zijt/ soo sult ghy op de gront vinden/ grof sant ende schulpkens/ ende van daer tot Lamon toe (t'welcke zijn 12. mijlen/) heeftmen t'selfde: By't Eylandt Lamon heeftmen schulpkens met swart sandt ende Oester-schulpkens onder een gemenct: so ghy u vont in dese contreye wesende des nachts/ so en loopt nimmermeer onder de 22. vademen diepten: want hebt langes de Kiffe heen/ 21. ende 22. vadem/ met schulpkens eñ swart sant op de gront/ loopt altoos z. w. aen/ sonder daer van te wijcken/ ende soo't ghebuerde alleer daeghde/ ofte wesende des daeghs met een betrocken eñ donckeren Lucht/ (zuydwest aen loopẽde/) dat ghy creeght cleyn/ wit/ dun/ sandt/ so weet dat ghy Lamon voorby zijt/ soo doet als dan uwen cours w.z.w. aen/ soo sult ghy recht op't midden van 't Eylandt Ilha Branco aen comen/ van Ilha Branco, af/ so loopt west aen naer't Canael ofte t'gat toe/ daer men naer Macau toe loopt.

Van Chinchon tot Lamon is de cours z.w.

Eyland Lamon.

Wit dun sant is een teecken dat ghy Lamon voorby zijt. Van Ilha Branco is de cours w. tot t'Canael van Macau toe.

Dat 40. Capittel.

Een ander voyage vande Haven van Langasaque af, naer Macau toe, t'vvelcke is van Iapan naer China, met sommighe verclaeringhe ende ghe∫chiedenni∫∫e by't Eylandt Guoto, ende die gheleghentheyt vande Havens van dien, ghedaen int jaer 1584. door een portugee∫che Piloot ofte Stuer-man.

WY scheyden uyt de Haven van Langasaque, den 25. Febrvarijs/ Anno 84. ende loopende voorby d'Eylandẽ van Facunda, creghen eenen w.n.w. wint/ soo dat wy't anckerden: den 26. soo begonst het soo dapper te waeyen/ dat wy ons ginghen berghen binnen Tomache: den 27. lichten onse anckers weer op/ met eenen o. n. o. en o. wint en claer weder/ ende comende by t'Eylandt Ilha dos Cavallos, creghen weder eenen zuyden wint/ waermede wy weder nae Facunda toe liepen/ daer wy't setten.

Anckeren onder Facunda/ van een quaet weder moste nae Tomache loopen.

Den 28. des vrijdaeghs/ ginghen wy weder van Facunda af t'seyl wesende drie daghen voor de nieuwe Maen/ met eenen o.n.o. coelen wint: comende tot op drie mijlen van het Eylandt Ilha dos Cavallos af/ creghen eenen z.o. couden wint/ loopende op den boech van het zuydwesten/ alle dien gheheelen dach over/ en begonste wat op te coelen: wy gisten ons als doen te wesen 3. ofte 4. mijlen voorby het Eylant Guoto: maer inde waeck vanden morghenstont/ quamen wy eerst den hoeck van Guoto te sien/ te weten/ eenen huevel ghelegen int noordweste/ alhier cregen wy eenen scherpen wint/ ende begonst hem te verheffen van uyten z.z.o/ so seer als t'schip met alle zijn seylen verdragen mocht/ wy lieten de mars seylen op staen/ om het te moghen aen loeven: een poos daer naer liep de wint naer 't. z w. ende w. z.w. met twee Donder-slaghen ende veel Blixems en Weerlichten/ so dat het ons genoech verwonderden/ dat het daer mede niet en stilden: Des saterdaeghs quamen wy te dagen/ recht tegens den hoek van Guoto over/ te weten/ bynaest aen't eynde van t'Eylandt aende n. w. zyde/ wesende ontrent twee mijlẽ vande wal af/ hebbende met de w.n. w. wint eenen dwersche stroom/ met de Zee-barẽ van uyten z.w. seer hol ende verheven/ t'welcke het schip seer onstelden/ al hoewel de wint niet te veel en was/ dan scheen door de cracht en ghewelt vande stroomen eñ Zee te comẽ/ die ons achterwaerts deysden: want vonden alhier groote ende gheweldighe stroomen/ om dieswille dat de wint slap was/ soo sorghden wy dat wy boven de punt van't Eylandt niet en souden moghen comen/ noch van d'een noch

Vã Facunda af seylende tot 3. mijlen van't Eylandt Ilha dos Cavallos nemen haer cours voorby t'Eylandt Guoto.

Vinden hier gheweldighe stroomen die t'schip achterwaert deysden.

van d'ander zyde: want hadde de wint dwers op't Eylandt: wy saghen aen't eyndt van dit Eylandt / noch een ander Eylandt van een leegh ende bebout landt / hebbende ontrent 2. mijlen inde lenckte / zijnde gelegen ontrent anderhalf mijl verscheyden van Goto, sommighe van ons schip affirmeerde dat daer een seer goede Haven was / loopende aen d'een zijde in / en comende aen d'ander zijde weer uyt / waerom wy besloten daer in te loopen / om meerder versekertheyt te hebben / ghelijck als wy deden / wy liepent w.n.w. aen naer binnen toe / heeft aende mont van d'incomste een seer groote huevel met twee Clippen / gelegen aende zijde vande punt van 't zuydtoosten: het Eylandt dat buyten leyt bleef aen de slyncker hant / tot ontrent een mijl daervan af: tusschen twelcke ende t'landt is het over al schoon / moecht het Eylandt Goto vrijelijcken genaken soo naer als ghy wilt / en hebter u nieuwers van te wachten / dan van dat ghy voor ooghen siet: d'incomste vande Haven streckt n.w. ende z.o. hebbende binnen in een groote Bay / die over al seer diep is / van 20. 30. vadem / ende en hebter u nieuwers van te wachten / dan van dat ghy siet / t'heeft binnen in een bewoont vleck: Van dit Eylandt af tot het landt toe / seytmen over al de diepten van 30. tot 40. vademen te hebben / doch ick heb het ondersocht van ter halver wegen af tot Goto toe / ende vont vande 18. tot 30. vademen / met sandt ende schulpkens op de gront / hebbende op sommighe plaetsen goede gront: Van binnen in heeftmen op plaetsen sant / ende op contreyen modder grondt / wy lieten ons alhier met schuyten weder uyt haelē / een groote half mijl weeghs / so dat ons daer naer de n. wint bleef dienēde om ons te salverē en te bevryen / vande punt vande zuytzyde / twelcke sommighe Steen-clippē zijn / wy liepen langhs t'land van't n.o. heen / ende slaechden ons wel: want cregen 20. ofte 30. schuytgens van d'Eylanden / die ons voor 20. Taes Chijnsche munte seer wel hielpen / ende ons Boot voorthaeldē / wy gaven hen van ghelijcken vijftigh Taes / ende ontrent 20. Depesas / voort schip geanckert ende vertuyt te hebben / al hoewel dat zy daer wel 300. eyschten / waer over wy een van onse Portugesen aen landt sonden / die zy in hostagie vast hielden / doch wy creghen hem door een goede middel ende prachtijcke weer uyt haer handen / ende als wy ons daer naer hier van beclaechden / baden ons om vergiffenis / ende sonden hem terstont wederom / hoewel wy ghenoech verstonden / datse vrienden van int eerste waren: want zy saghen seer wel datse gheen macht hadden om ons te beschadighen / en dat wy ons ghenoech sonder heur hulpe consten behelpen: wy vermerckten soo veel wel aen haer / dat soo zy ons eenighe hindernisse hadden connen doen / en souden't niet nae-ghelaten hebben / oft men soudense met ghewicht van Silver hebben moeten te vreden stellen: wy quamen al hier te weten dat dit Eylandt Goto 6. ofte 7. Havens heeft / die seer goet zijn / passerende van d'eene zyde tot d'ander: maer de voorschreven haven en hadde gheen uytganck / evenwel was ons so veel dat wy alhier de nieuwe Maen versekerden / t'welcke was den eersten Martius / ende wy ghinghen den derden weder t'seyl / wesende Vastelavont dach / met eenen noordt noordtoosten windt / ende eenen claren ende helderen morghen stondt / buyten uyt wesende / deden onsen cours zuydtwest aen / vervolgende onsen wegh / met welcken cours quamen wy te sien het Eyland Meaxuma, ende die Panelas (ofte de potten /) ghelegen zuyd zuydtoost van ons af / quamen daer recht te middewegen op aen: dese Panellas zijn twee cleyne steenen: Meaxuma is een Eylandt / ende alsmen daer noordtwest ende zuydtoost met over een is / so heeftet een schijnsel van 2. ofte 3. Eylanden / waer van dat vande noordtoost zyde lanckwerpigh ende t'grootste is / ende schijnt aende selfde zyde een Clippe te hebben: Dit Eylandt ist lanckste: maer niet seer hoogh / en dat van te middeweghen is cleyn / hebben drie spitsen ghelijck als Orghelen / met noch een Clippe naer t'noordtoosten gheleghen / t'ander Eylandt van't zuydtwesten is rondt ende steyl afghebickt / schynende t'hooghste van allen te wesen ende schijnt van alle canten Clippen te hebben / aen d'ander zyde zijn gheleghen de voorschreven Panellas, al hoewel boven gheroert is / dat het maer twee steenen zijn / niet teghenstaende zijn drie / te weten twee / by den anderen / ende d'ander wat verder daer van af verscheyden / ende ligghen met het Eylant Meaxuma noordtwest ende zuydtoost: Van hier af voortaē deden wy onse reyse eñ Coursen naer Chyna ende Macau toe / als wy hier voren op een ander verhaelt hebbē / ende hier naer noch eensdeels verhalen sullen / etc.

Wy vinden hier een ander bewoont Eylandt / 2. mijlen lanck met een goede Haven.

De Haven van Goto n.w. ende z.o. ghy hebt u nerghens voor te wachten van dat ghy siet.

De z. zyde van Goto is Clipachtich.

Die vā Goto sochten ons te beschadighen soo zy des machts hadden ghehadt.

Claren cours z.w. vervolghde / com[…] aen't Ey[…] landt Me[…] axum[…]

Meaxum[…] is eē Eyl[…] hebbende […] midden 3. spitsen gh[…] als Orgh[…]

Dat 41. Capittel.

Een ander Voyagie ghedaen Van uyt de Haven Van Langasaque, van het Eylandt Iapan naer Macau in Chynen, in't Schip Sancta Crux, vvaer van vvas Constapel Dirrick Gerritsz. van Enchuysen, in't jaer 1586. met alle de Coursen ende gheschiedenissen van dien, door den piloot van het selfde Schip ende vaert aengheteyckent.

Den twintighsten Martius scheyden wy uyt de Haven van Langasaque, wesende den eersten dach vande nieuwe Maen des donderdaeghs / met eenen noordtoosten / ende noordt noordtoosten windt / ende waren te 9. uren soo verde als de punt van het Eylandt dos Cavallos loopende west zuydtwest aen: Comende twee mijlen van het Eylandt dos Cavallos af / worden't gansch end' al stil / ende van daer liep de windt naer't noort westen / in voeghen dat wy zuydtwest ende zuydtwest ten westen aen liepen / ende somtijdts ter halver streeck met eenen slappen wint / des anderen daeghs met den dagheraet / saghen wy d'Eylanden van Cojequijn ende Goto, ende ontrent te acht uren des voor-middaeghs / saghen wy van ghelijcken het Eylandt Meaxuma, in voeghen dat wy dese drie Eylanden teffens quamen te sien / teghens den nacht-stont waren wy met het Eylandt Meaxuma oost zuydtoost / ende west noordtwest over een / deden aldus onsen cours zuydtwest aen / hebbende eenen herden noordtoosten windt / ende reghen / met eenen seer donckeren ende bedecte Lucht / alhoewel de Wolcken ofte swerck altoos van uyten z.w. over dreven. Des sondaeghs worpen het loot uyt / ende vonden een weynich meer als 40. vadem diepten met moddergrondt / mocht wesen van Meaxuma ontrent 40. mijlen: dese diepten is van een

Loopen […] t'Eylan[…] dos Cava[…] los.

Sy sien de Eylanden van Co[…] quijn ende Goto ende Meaxum[…] te ghelijck.

Bancke

De Bancke leyt van't vaste landt van China ende Meaxuma half weghen.

Bancke geleghen in de contreye van ter halver weghen/ van tusschen t'Eylandt Meaxuma, eñ de Cabo de Sumbor van't vaste landt van China.

Des maendaeghs den 24. van de maendt/ en haddẽ de hoochte van de Son niet/ om dat sy bedeckt was/ hebbende so slappẽ wint dat het schip effen geregeert mocht werden/ ende om dat wy weynigh voortganc haddẽ/ wierpen het loot uyt ende vonden 40. vadem modder gront: dit was des middaeghs ende teghens den avont/ int ondergaen vande Son wierpent loot wederom uyt/ ende vonden 55. vademen/ waer door wy verstonden dat wy begonsten over een Bancke te comen/ op dese tijt so hadden wy al eenen n.o. eñ n.n.o. wint met een goede coelte/ niet tegenstaende dat de Wolcken altoos upten z.w. ende z.z. w. over dreven/ so sterck datse ons verschricktẽ/ vreesende dat ons de windt van daer af soude nae comen: maer wy hadden etlijcke persoonen in ons Schip/ die tselve alhier wel meer ghesien ende ondervonden hadden/ sonder datter yet naer volghden/ waer mede ons te vreden stelden/ in voegen dat wy met desen voorsz. wint onsen wegh vervolgden/ des middaechs wesende des dincxdaeghs/ nam de hoochte vande Son op 29. graden schaers/ hebbende van te vooren mijn gissinge ende punt inde Caert ghestelt/ onsen wegh te wesen 100. mijlen van de Haven van Langasaque af: maer de Son en gaf soo veel niet.

Gissen hier 100. mijlen te zijn vande Haven van Langasaque.

Des Woensdaeghs den 26. en hadden de hooghte van de Son niet/ om dat het een betrocken lucht was: maer hadden eenen goeden n.o. windt ende voortganck/ soo dat het scheen dat wy 30. mijlen int etmael aen liepẽ/ evenwel soo en rekende ick niet meer als 25. mijlen/ om dat ick docht dat het schip niet te hert en seylden/ wy sagen op desen dagh veel Sas-been drijven/ dedẽ onsen cours z.w. aen/ tot des morghens toe/ ende om dat de windt begonst te verstijvẽ/ so docht het my goet het landt wat naerder te ghenaken/ om tselfde te verkennen/ daerom liepen wy (van dat den dagh aenquam/ (terstont west aen tot des avonts toe/ sonder nochtans land te vernemen door dien dat het met mist ende damp bedect was: maer door de diepten ende gissinge vermoeyden vijf ofte ses mijlen vant land te wesen/ de diepten waren 37. vadem/ ende wesende tegens den nacht met een doncker weder/ liepẽ z.w. eñ z.w. ten z. aen/ dien gegeelẽ nacht over/ ende alst begonst te dagen/ t'welcke was des donderdaeghs/ gisten ons met die Lagarto ofte Crocodille (een Clippe also genaemt) over een te wesen/ te weten/ vijf ofte ses mijlen tZeewaert daer van af/ doch bevonden dat het een weynigh meer was.

Sien hier veel Sas-been drijven.

37. vademen diepten/ is een teecken van 6. mijlen van't landt te zijn.

Des donderdaeghs t'welcke was den 27. vande maent/ liepen terstont) van dat het begonst te daghen/ (w. aen naer tlandt toe/ ende ontrent te vier uren naer den middagh/ sagen t'landt/ te weten/ d'Eylanden As Ilhas dos Camaroins (dat is/ d'Eylanden vande Garnaet:) Dese Eylanden en zijn niet te hoogh/ so haest als wy die int gesicht cregen: deden onsen cours z.z.w. aen/ ende een weynigh geseylt hebbende/ saghen een ander ront Eylandeken ghenaemt A Ilha do Baboxiin, t'welcke ons recht voor uyt lagh/ soo haest als wy dit in't ghesicht creghen: deden onsen cours terstont z. aen/ om t'selfde te schouwẽ/ om dat wy daer boven een quartier mijls niet van af en warẽ

Ilhas dos Camaroins/ dat is: de Eylanden vande Garnaet.

wy vonden alhier soo stercke stroomen/ ende loop van't water/ en dat in ons faveur/ dat wy t'voorseyde Eylandeken in een weynigh tijts/ twee oft drie mijlen achter uyt lieten/ in voegen dat wy alle dien nacht z. ende z. ten w. ende oock z.z.w. aen liepen/ ende int uytcomen vande Maen deden onsen cours zuydt west aen.

De stercke stroomen drijven haer in haest verde vant lant van Ilha de Baboxijn.

Den 28. des vrydaeghs/ begonsten wy met den dagh w. z.w/w/ ende w. ten z. aen te loopen/ des middaeghs ofte daer ontrent wierpent loot uyt/ ende vonden 29. vadem moddergrond/ loopende aldus op de selfde cours een weynich tyts/ quamen landt te sien maer was so bedompt datmen niet en conste verkennen/ dan ontrent ten 2. ofte 3. uren/ beginnende wat op te claren/ saghen ende kenden het Eylandeken van Chinchon. ligghende n. van ons af/ worpen alhier t'loot uyt/ ende vonden 19. vademen sandtgrondt/ sagen een weynigh daer naer van ghelijcken/ de gheheele Custe ende t'vasteland van Chynen/ liepen alsoo op dese diepten alle dien gheheelen nacht over/ op 19. 20. ende 22. vadem diepten/ met eenen soo claren ende helderen Hemel/ dat wy bynaest den gheelen nacht de Custe saghen ende alst begonst te daghen/ so waren wy een weynigh verder als d'Eylandekens/ genaet Os Ilhas Ruy de Lobo, ende quamen terstont te sien het Eyland van Lamon, alhier begonsten wy sommighe stroomen tegens te crijgẽ: Men heeft nae mijn gissinge vande Ilhas de Ruy Lobo, tot het Eylandt Lamon, 10. mijlen weeghs: wy saghen alhier by t'Eylandt Lamon dat het water schuymden ende bernden/ te weten/ naer de Zee toe/ in voeghen dat wy dicht voorby de Riffe heen liepen: Die gẽ die van Iapan af comt/ moet altoos eerst by d'Eylanden comen als by de Riffe: dese Riffe streckt n. o. ende z.w. is periculeus voor die gheen die van Macau af nae Iapan vaert/ wy liepen daer op drie mijlen naer by heen/ met een stercken n.o. ende o.n.o. windt/ so dat wy een voortganc hadden/ dat het scheen 50. mijlen in't etmael te seylen: maer de cracht van't water en teghen-stroomen waren so ghewel-digh/ dat wy maer 25. mijlen en seylden: dese ghewelsighe stroomen ende loop vant water comt (naer informatie diese ons dedẽ/) uyt de Revier van Tancoan; Dese stercke stroomen dueren aldus/ tot datmen voorby 't Eylandeken van Ilha Branco is/ daer voorby wesende/ loopen terstont de stroomẽ naer't Eyland Ilha do Leme toe/ welcke is gheleghen dicht by Macau, wy liepen altoos van Lamon af w. z. w. aen/ ende vonden inder waerheydt: Desen wegh van Lamon af tot Ilha Branco toe/ seer cort: want strecken des nachts terstõt alle onse seylen/ eñ bleven also ligghen en drijven/ sonder seylen z.w. aen ghewent/ altoos op de diepten van 25. ende 26. vadem/ ende int quaert oft waecke vanden naemiddernacht/ begonsten onse schover seylen met het groote mars seyl op te hyssen/ loopende also west aen om op de 20. vadem diepten te comen/ t'welcke is het middeweghen van't Canael daermẽ door moet/ sagen terstont metten dagh t'Eylandt Ilha do Leme, (dat is: t'Eylandt van't Roer/ (een weynigh aende zyde van het backboort ghelegen: Dit Eyland do Leme schijnt (alsmen daer o. en w. op aen comt/) cleyn te wesen: maer alsment daernaer begint te ghenaken/ ende t'Canael dieper in comt/ soo begint het grooter te werden/ heeft int incomen

Sien hier t'Eylandekẽ Chinchon noorden van haer.

Loopen dicht by een Riffe heen/ die seer periculues is voor die gheen die van Macau af naer Iapan vaert.

Hoe lange dat de stercke stroomen dueren.

Een seer corte wegh van Lamon (alsmen w. z.w. aen loopt) na Ilha Branco.

Op wat diepten dat men loopen moet om in het midden van't Canael te comen.

Ghedaente van't Eyland Ilha do Leme.

aende

Twee Eylandekens int incomẽ van Ilha do Lenne.

aende rechter handt/ twee Eylandekens ofte Klippen ligghen/ende van daer af voortaen/ soo beginnen d'Eylanden te strecken op een ry tot Macau toe/ als op een ander ghesepdt is/etc.

Dat 42. Cappittel.

Een instructie ende breede verclaringe vande vaert van het Eylandt Fyrando uyt Iapan af, naer de Custe van China toe, tot de Haven van Macau, met alle de Coursen, streckinghe, ende gheleghentheydt van dien, seer correct gheapoincteert ende aenghevvesen, door een Portugeschen Piloot ofte Stuerman.

Op wat diepten datmen loopen moet vã Fyrando nae Macau ofte Canton.

DIe gheen die begeert te seylen van het Eylandt Fyrando af/ naer Macau ofte Canton in Chinen toe/ sal (so haest als hy uyt de Haven van Fyrando schept/ so hy tijts genoegh heeft om te comẽ by t'Eylandt Goto,) terstont voortaen varẽ/ en soo niet/ salt een mijl weeghs van Fyrando af setten/ op de diepten van 28. vadem/ alwaermen hem ghereet ende veerdigh maken mach/ en sijn Boot vast bindẽ/ om des anderen daeghs met den dagheraet t'seyl te gaen.

Vermaninghe datmen langs t'lant van Fyrando loopẽ/ sal tot het Canael tusschen Fyrando eñ Goto.

So haest als ghy van hier ofte van Fyrando af t'seyl zijt ghegaen/ om uwen wegh te vervolghen/ sult langhs t'landt van Fyrando heen loopen/ tot het eynde van dien/ ende als ghy z.w. aen loopt/ (tot dat ghy by t'landt comt/ (so sult ghy wat meer draghende houden naer 't z. w. toe/ soo sullen u blijven aende west zijde 3. ofte 4. Eylanden/ ende comende by t'uyterste van dien in't z. sult terstondt comen te sien het Canael/ dat tusschẽ dit Eylandt ende t'Eylandt van Goto door loopt/

Gheleghentheyt van een Eylandt by Goto.

door t'welcke sult passeren: Voor by dit Canael is ghelegen een ander Eylandt/ tusschen t'welcke ende t'Eylandt Goto sult van ghelijcken heen loopen/ als ghy door ende buytẽ dit Canael zijt/ ende dat u d'Eylanden blijvẽ aende west zijde/ so sult ghy langhs Goto heẽ loopen/ (tot dat ghy daer voorby zijt/) t'Zeewaer in/ om uwen cours te stellen en wegh te vervoorderen/ soo't ghebiel dat u de windt quam te stillen int door loopẽ van't Canael/

Plaetse in stille winden te anckeren.

mocht het daer wel anckeren/ te weten/ dicht by t'landt vã Goto, men heeft in dit Goto seer goede Havens/ die door eñ weer door passeren/ waer om het gheen een Eylandt alleen en is/ maer is ghedeelt in veel afscheptsels: Als

Oorsaeck waerom Goto geen Eylandt is.

ghy twee mijlen van Goto af zijt/ sult uwen cours w.z.w. aen doen/ tot dat ghy de twee Eylandekens (diemen noemt Xuma eñ d'ander van Meaxuma,) voor by zijt/ welcke zijn ghelegen van dit Eylandt van Goto af/ acht mylen weeghs: Dese Eylandekens voorby zijnde/ sult z.w. aen loopẽ/ ende naer't z. vande voorsz. Eylandekens af/ sal u een ander Eylandt blyven ghenaemt Meaxuma, daer ghy oock langhs heen mocht loopen/ by dese voorsz. Eylandekẽs ist over al seer schoon/ sonder eenige vuylighept te hebben/ noch by t'Eylandt van gelijcken: Dit Eylandt is ghelegen op $31\frac{1}{3}$. graden/ sult tusschen t'Eylandt eñ d'Eylandekens heen loopen/ als ghy voor by dese ende t'Eylandt Goto zijt/ so sult ghy z.w. ende zuydtwest ten zuyden aen loopen.

Streckinghe vã Xuma eñ Meaxuma tot Goto.

Meaxuma leyt op 31. eñ derdendeel graden.

Hooghte vã de C. de Sumbor aende Chineesche zijde.

Als ghy dit Eylandt ende d'ander Eylandekens voorby zijt/ z.w. aen loopende als geseyt is/ soo sult ghy recht op den hoeck Cabo de Sumbor aen comen/ welcke is ghelegen aende Custe van Chijnen/ op de hooghte van $28\frac{1}{3}$. graden/ ende soo't claer weer waer/ ende begheerden t'lant alhier te comen verkennẽ/ mocht het wel doẽ/ so niet/ so en wilt de Custe niet te naer ghenaken/ om oorsake vande veel Eylanden/ die daer langhs by heen ligghen: want sulter van buyten af by heen loopen/ u daer altoos so verde van af houdende/ alst u duncht noodigh te wesen/ om daer vry van te wesen/ en des nachts niet tusschẽ in te vervallen: want zijn aen dese Custe (te weten/ vande C. de Sumbor af tot Chinchon toe/) altemael Eylanden/ sult van ghelijcken op u hoede wesẽ/ niet te veer t'Zeewaert in te loopen/ om te genieten de winden die van overt landt waeyẽ/ eñ men heeft t'Zeewaert d'Eylanden van cleyn Lequeo, (ghenaemt Lequeo pequeno,) en dat vande Visschers/ welcke liggen vant vaste landt verschepden ontrent 20. mijlen weeghs. Somen eenen claren eñ helderen nacht hadde/ so machmẽ wel voor by d'Eylandẽ heen loopen/ doch altoos met goeder acht ende opsicht/ t'alderpericuleuste Eylandt dat aen dese Custe leydt/ is het Eylandt dos Camaroins ghenaemt/ ofte vande Garnaet/ t'welcke buytẽ alle d'ander t'Zeewaert in steect: Ick heb tweemaels tusschen dat ende t'landt ghepasseert/ is een Eylant in tween ghedeelt/ door een schuersel ofte open die t'heeft: Vier mijlen voor by dit Eylandt voortaen/ is ghelegen een cleyn Eylandeken/ t'welcke vlack ende effen met de Zee is/ hebbende sommighe steenen n.o. waert van hem af steken/ doch niet te veel/ soo't ghebuerden dat ghy alhier inder nacht by heen liept/ sulter u van wachten met goeder opsicht: want is cleyn ende vlack sonder eenighe gheboomten/ sult van gelijckẽ op u hoede wesen/ voort Eylandt Baboxijn, t'welck insghelijcx t'Zeewaert in steeckt/ in voegen dat soo wanneer ghy daer op verdacht zijt/ met goeder wacht en voor-raet/ moecht alhier vryelijcken heen loopẽ: want en hebt u nieuwers van te vreesen dan van dat ghy voor ooghen siet/ als geseydt is.

So wanneer dat ghy zijt 15. mijlen vande Cabo de Sumbor af/ (te weten/ vande punt van het vaste landt te rekenen/ en niet vande Eylanden daer by ghelegen/) so sult ghy alsdan uwen cours z.w. aen doen/ loopende alsoo buyten alle d'Eylanden heen/ waermede versekert sult wesen van het Eylandt Lequeo pequeno, ooc mede so sal u den tijt eñ t'weder wel wijsen wat dat u te doen staet. Als ghy Lequeo pequeno voor by zijt/ ofte wat eer/ (so het te pas comt/) sult het lant comẽ te verkẽnen: want is u noodich dat te sien/ om oorsake van het Eylant Lamon, als oock mede om niet te seer t'Zeewaert in te wijcken: men loopt dese Custe van Sumbor af tot Chinchon toe/ n.o. ende z. w. ende heeft wat van n.o. ten n. ende z.w. ten z. doch niet veel.

So wanneer ghy met Chinchon over een zijt/ ende dat ghy't byde mercken van t'landt ofte door de hooghte vande Son verkẽt hebt wesende 4. mijlen van t'landt af/ soo sult ghy uwen cours z.w. aen doen/ om buyten t'Eylandt Lamon heen te loopen/ ende so ghy begheerden binnen dese Eylandekens door te passeren/ mocht het ooc wel doẽ/ want isser schoon ghenoech/ ende en hebt nieuwers van te vreesen/ maer soo ghy sorgh haddet Lamon te missen/ so ist beter te loopen/ als bovẽ gheseyt is: want sult alsdan verscheydẽ genoech

vande

Gelegentheyt van een qua de Rif.

vande Riffe van Lamon af loopen/ die seer quaet is/sult alhier seer goede opsicht hebbẽ: want als ghy Lamon voorby zijt/ so sult ghy uwen cours nemen naer de Eylanden van Lanton toe: d'Eylandekens diemen heeft al eermen by Lamon comt/ zijn ghenaemt Os Ylhas de Ruy Lobo, dat is: d'Eylandekens van Ruy Lobo, vande welcke dat van't n. o. het cleynste is/ wesende t'ander een weynich grooter/ op het grootste sietmen sommighe wildernisse staen: Van hier af tot Lamon toe zijn 7. ofte 8. mijlen / heefter vande zijde van ter Zeewaert 20. vadem diepten/met schulpkens op de grondt/ sult van hier af loopen z. w. aen/ ende houdende een weynich naer't z. w. ten z. toe/ẽ soo't by daegh waer/ sult terstondt d'Eylandekens (die aen't eynde vande Riffe van Lamon liggẽ/) comen te sien/ waer van de voorsz. Riffe af comt/streckende van anderhalf tot twee mijlen toe veer / op dese voorseyde cours sult seer wel loopen/ẽ soo't by nacht waer moechter u van wachten / en op u hoede wesen.

Vermaninghe hoemen de cours afneme voorby Lamon is, nae Lanton nemen sal. Namen van de eylanden diemen by Lamō comt. Ghedaente vande eylanden van Ruy Lobo. Diepte ende gront by dese Eylanden. Gelegentheyt van een Rif by Lamon.

Loopende op de voorseyde cours van z. w. aen/ so sult ghy t'Zeewaert vande steenẽ van Lamon af loopen/ wilt altoos u beste doẽ om alhier des daeghs voorby te passeren/ ẽ als ghy t'Eylandt Lamon gepasseert zijt/ so hout u terstondt naer't landt toe/ om daer langhs by heen te loopen: Van Lamon af tot ontrent 15. mijlen weeghs voort aen/ so streect de custe vant vaste landt n. o. ende z. w. ende van daer voortaen o. n. o. ende w. z. w. tot het Eylandeken Ilha Branco toe/ t'welcke is ghelegen verscheyden vande Custe af/ ontrent vijf mijlen op de hoochte van 22½. gradẽ/ te weten/ recht teghens over den inwijck / A Enseada de bona ventura ghenaemt / dat is: den Inwijck ofte Bay van het goet avontuer: Men mach dicht by dit Eylandeken Ilha Branco heẽ passeren/ so wel vande zijde van't lant als t'Zeewaert/ naer't u te pas comt: voorby dit Eylandeken wesende/ so beginnen terstont d'Eylanden van Canton, op een ry ghelegen: Van dit Eylandt Ilha Branco af/ tot het Eylandt Ilha de Sanchoan toe zijn 50. mijlen.

Streckinghe vande Cust van Lamon 15 mijlē verre tot Ilha Branco. Hoochte va Ilha Branco. Gelegentheyt van A Enseada de bona ventura. Waer dat de eylandē van Canton beginnen.

Als ghy Ilha Branco voorby zijt / soo sult ghy w. z. w. aen loopen: men heeft van Ilha Branco af tot Macau toe 24. mijlen/ te weten 12. mijlen/ tot datmen in't Canael ofte t'gat van tusschen d'Eylanden in comt/ ende van daer af ander 12. mijlen tot Macau toe/ sult u beste doen om te loopen door't eerste Canael dat ghy vint/ by t'welcke zijn ghelegen sommighe hooghe ende ronde Eylandekens: dese Eylandekens sullen u blijven aende zijde van het n. o. ende heeft aende zuydtwest zijde twee Eylanden/ waer van t'een seer hoogh ẽ steyl af ghebickt is / hebbende aende zijde van ter Zeewaert een Steen clippe ligghen/ met dese hooge ende kale Eylandekens over een zijnde/ sult aende noordtzijde daer van af/ een gat ofte mont van een Canael ofte doorganc siẽ/ daer ick noyt door geloopẽ hebbe/ dan latende de voorseyde Eylandekẽs aen stuerboort/ loopende also z. w. aen/ sult terstont de mont van't Canael (daer ghy deur moet/) comen te sien/ al ist schoon dat het u smal schijnt te wesen/ is niet teghenstaende seer goet: want ick heb daer wel by nacht in gheloopen/ sult als ghesept is/ die voorsz. groote Eylanden t'Zeewaert laten/ ẽ loopen met de vloet naer binnen toe/ West/ west ten noorden/ ẽ west noort west aen / soo sult ghy recht op Macau aen comen/ oock mede so sal de windt ende t'weder u wel wijsen wat u te doen staet.

Bereckinghe van verscheyden plaetsen. Ghedaente van 2. Eylanden. Waer dat men de mont vant Canael sien can. Cours diemen nae Macau hout te loopē.

So wanneer ghy comt van Iapan af/ recht teghens de Cabo de Sumbor over / daer 15. mijlen t'Zeewaert af wesende/ soo worpt het loot uyt/ sult daer van 40. tot 45. vadẽ dieptẽ vindẽ modder grōt/ met veel stromẽ vā vuyl water/ als ghy t'landt int gesicht hebt/ so sult ghy daer langs by heẽ loopẽ/ tot die laeste eylanden van Chinchon toe/ die 8. mijlẽ t'Zeewaert in steкẽ/ by de welcke sult vindẽ hopen van netten ende fuyckẽn/ met vleugels ende vlagghen/ die de Visschers van die contreye daer tot merckteeckenen op stellen: Van hier af tot Chinchon toe zijn 12. mijlen.

Diepten 15. mijlen van Sumbor uyt sende. Gelegentheyt vande eylanden van Chinchon. Teeckenen vant selve Eylandt.

Recht teghens dese voorseyde hopen met de vlagghen ende vleughels over/ is gelegen een Stadt ghenaemt Guara, van dese Stadt af sult u terstondt naer't landt toe houden/ ẽ om te kennen de Somen/ (dat zijn de Chijnsche Carveelen ẽ Barcken) die se in dese contreye gebruyckẽn/ so is te weten/ datse maer een seyl en voeren/ nu om naer twee wille by het landt te comen/ soo sult ghy west aen loopen/ oock mede sult weten dat de Varella van Chinchon (dat is: de baecke ofte kenteycken van Chinchon,) een hooch landt is/ geleghen langhs d'incomste van Chinchon heen/ hebbende vande zijde vant z. o. een hooch landt/ loopẽde nae't z. w. al dalende af/ streckẽde tot teghens een Eylandeken over/ gelegen 3. ofte 4. mijlen t'Zeewaert in: langhs de punt vāde Varella heen is gheleghen een Eylant/ te weten/ een mijl weeghs vande punt verscheydẽ/ vant welcke steect een Riffe van sant af/ hebbende met leegh water twee vadem diepten/ streckẽde tot ontrent een schoot van een Gotelinghe verre/ naer't ander boven gementioneerde Eylandeken toe/ ghelegen recht over d'incomste/ t'welcke streckt inde lenckte oost ẽ west/ hebbende int midden eenen scherpen bergh/ ende naer't zuydtwesten/ soo loopt het voorsz. landt (van Laylo genaemt/) seer leegh af/ alhier wesende/ soo ismen daer dicht by/ ẽ en hebt anders niet te doen dan de punt om te loopen/ ende setten't op 4. vadem modder gront/ aende zijde van't noordtoosten liggen sommighe Eylandekens/ te weten/ dicht by de punt van Laylo, ende twee mijlen t'Zeewaert daer van af/ heeftmen de diepten van 20. vadem/ t'water van dese contreye is seer blau: Van hier af naer Lamon toe/ te weten/ 3. ofte 4. mijlen vant landt af/ so en passeertmen boven de diepten van 18. tot 20. vadem toe niet/ ende wesende van Chinchon naer Lamon toe/ so sult ghy op de grondt vinden/ dun cleyn sandt/ met sommighe schulpkens onder een ghemenght / ende zijnde teghens Chinchon over/ ofte naer't noordtoosten toe/ soo sult ghy daer modder gront vinden/ met die selfde diepten van 18. ende 20. vadem/ ende recht teghens Lamon over / heeftmen sommigh swart sandt op de grondt/ etc.

Gelegentheyt vande stadt Guara. Kenteycken vande Chijnsche Carveelē ende Barcken. Ghedaente vande Varella van Chinchon. Plaets van de selve. Beschrijvinge van verscheyden eylanden ende een Rif. Diepte vande selfde Rif. Hoe het lant van Laylo af loopt, mitsgaders de plaets van sommige eylanden. Diepte ende coleur van water, 2. mijlen vant lant van Laylo. Diepten tegē over Chinchon wesende.

Dat 43. Capittel.

Een verclaringhe om te loopen uyt ende in, door die Canalen ende gaten van tusschen d'Eylanden ende Clippen van Macau, met alle de merckteyckenen ende rechte kennisse van dien, om daer door te seylen tot in ende uyt de Haven van Macau, &c.

Soo ghy

Waer is daer de schepẽ in Macau op de ree liggen

Soo ghy begeert te seylen uyt Macau, soo weet dat soo haest als ghy u anckers licht vande Ree daer de schepen ligghen af/ (t'welcke is recht tegens over het Bolwerck van Caspar Borgies,) soo sult ghy terstondt noordtoost) comen te sien een witte vlecke/staende boven aenden berch/ ende hebt terstondt naer het oosten twee huevelen/ makende met den bergh vande witte vlecke drie te samen.

Beschryvinghe van 3. huevelen.

Men heeft den tweeden huevel (t'welcke den middelsten is/) bloot en gantsch ontdeckt staen/ schijnende door de Roodtsen ende Clippen (van het opperste van't velt dos Patanas ghenaemt/) heen/ t'welcke te middeweghen van het Canael is/ zijnde tot by de laeste huysen vande Stede: Soo wanneer ghy met de voorseyde huysen over een comt/ soo sult ghy terstont den derden huevel ontdecken/ in voeghen dat soo wanneer ghy met die sant punt (gheleghen dicht byde Varella dos Mandorijns ghenaemt/) over een zijt/ so is den voorseyden huevel bynaest gheheel ontdeckt/ alwaer sult hebben vijftehalf vadem diepten/ te weten/ met hoogh water van een sprinckvloet: Soo haest als ghy de sandt punt ghepasseert zijt/ soo sult ghy beginnen meer diepten te crijghen/ te weten vijf ende sestehalf vademẽ/ loopende op deser manier/ sult recht op een ghebroken landt (gheleghen aen d'ander zijde/ teghens over t'Eylandt ghenaemt Ilha do Bugio, dat is/ t'Eylandt vãde Meerketten/) aencomen.

Een sant punt by Varella dos Mandarijns.

Diepte by den tweedẽ huevel.

Waer is vant Eylandt do Bugio.

Als ghy comt op de voorseyde diepten/ so sult ghy in het zuyden comẽ te sien een open/ t'welcke ghenaemt wort A Enseada de Gonsalo Vaaz, dat is/ den inwijck ofte Bay van Gonsalo Vaaz, heeft binnen in een berchsken/ (t'welcke hem vertoont gelijck een Eylandeken ofte Clippe/) staende aende oost zijde/ ende aende westzijde heeft het twee uytsteeckende punten/ als ghy dese twee punten aenden anderen brenght/ soo zijt ghy int midden van het Canael/ sult daer acht op hebben dat d'een altoos met d'ander over een comt: wãt sult met dese mercken op het diepste ende het beste heen loopen/ t'welcke is op 27. span waters/ te weten/ met een sprinckvloet/ ghelijck als ick daer gevonden hebbe inden tijdt van de Monson/ ofte Conjunctie/ datmen naer Iapan vaert/ hebbende eenen oosten windt/ want met de noorde-winden heeftmen daer minder waters ofte diepten.

Ghelegentheyt vande Inwijck van Gonsalo Vaaz.

Sekere teeckẽ om de diepten te vinden.

Om nu te weten wanneer dat ghy soo verde zijt als de Bancke/ soo is te weten/ dat noorden aen naer het Eylandt A Ilha do Bugio toe/ gheleghen is een Steen-clippe/ die hem in't schijnsel vertoont ghelijck een bewassen huevel/ welcke leydt t'alder-noordelijckste van alle d'ander/ eñ langhs de strandt heen heeft het een ghecloven Rootse/ van twee punten: Als ghy de voorschreven Steen-clippe/ (t'welcke een bewassen huevel schijnt te wesen/) met die voorseyde ghecloven Roodtse (recht in't midden) over een brenght/ als dan soo zijt ghy op de voorseyde Bancke/ ende so wanneer het voorseyde merck-teycken van d'een ofte d'ander zijde oneffen staet/ soo sult ghy terstondt meer diepten vinden/ t'welcke sal wesen aldus/ te weten/ loopende uwen cours van zuydtoost recht op het dickste eñ grofste landt van d'ander zijde aen/ tot dat ghy comt op de vier ende vijf vadem dieptẽ/

Is een steen ghelegen n. aen't Eyland A Ilha do Bugio/ is van verde aen te sien als een bewassen huevel.

t'welcke is de punt diemen noemt van de Varella, ende begheerende te loopen door het ooster Canael/ soo sult ghy zuydtoost/ ende oostzuydtoost aen loopen/ tot dat ghy t'Eylandt genaemt Ilha do Lastro ontdeckt hebt/ te weten/ tot gheheel by het eynde van't Eylandt do Bugio, als dan soo en ist niet goet meer zuyden aen te loopen/ om te schouwen die steen die teghens het landt vande Varella over leydt: Soo wanneer ghy 't Eylandt do Lastro ontdeckt hebt/ als ghesepdt is/ soo moecht ghy by die voorseyde steen heen loopen/ tot op die lenghte van twee Cabels nae/ sult alhier hebben die diepten van 28. tot 29. spantoe/ te weten/ met een sprinckvloet/ ende om te weten wanneermen de steen aldernaest is/ soo weet dat het sal wesen/ soo wanneer ghy d'eerste Clippe (vande twee die aende noordt-zijde van het Eylandt do Lastro ligghen/) gantsch ende al ontdeckt siet/ als dan zijt ghy ontrent een steen-worp vande voorseyde steen af/ op de diepten als ghesepdt is/ ende soo wanneer ghy de tweede Clippe gheheel ontdeckt/ so zijt ghy boven de steen: Van gelijcken soo machmen het weten by een ander merck-teyckẽ/ t'welcke is een witte vlacke/ staende aenden bergh diemen boven over de Stadt heen siet/ eñ heeft een steen/ t'welcke hem vertoont ghelijck als een Mans hooft.

Door t'oost[...] ter Canael[...] loopende [...] ghy z. o. t[...] o. z. o. [...] gaende [...] den Ilha do [...] Lastro, ghe[...] heel by[...] de by eind[...] van't Ey[...] landt do Bugio.

Merck[...] om te [...] oft ghy [...] de steẽ [...]

So wanneer ghy de voorseyde witte vlecke brenght te middewegen van't dack/ van't huys van Don Ioan d' Almeyda, alsdan soo zijt ghy met de voorsz. steen over een/ alsmen daer voor by is/ soo ist goet t'landt van het zuyden te genaken/ in sulcker voegen dat ghy de twee derdendeelen laet aende zijde vande Stadt/ ende een derdendeel aende zuydtzijde/ loopende op dese manier/ sult meer diepten hebben dan te middeweghen/ tot dat ghy op de Bancke comt/ welcke niet meer dan 26. span waters heeft/ te weten/ met het hoogh water van een sprinckvloet/ ende begheerende te weten wanneer dat ghy daer beghint over te comen/ soo weet dat het sal wesen dat wanneer u de dwers ofte zy-duer vãde groote Kercke/ met het dack van een huys (dat aende strandt staet/) over een comt/ t'welcke respondeert op de wegh die vãde selfde duer/ recht naer de strant toe comt/ in voeghen dat u de duer gheheel ontdeckt blijft/ alhier heeftmen 27. ende 28. span waters ofte diepten/ t'welcke sal wesen/ soo wanneer ghy comt te sien en te ontdecken het Clockhuys ofte t'opperste vande Kerck van San Paulo, met eenen bergh/ die achter de selfde Kerck staet/ ende soo haest als u het selfde Clockhuys bedeckt blijft/ soo sult ghy terstondt meer diepten vinden/ te weten/ 32. span/ dat zijn vier vademen/ dit sal wesen teghens over de placts daer men het versch water haelt/ ende loopende een weynigh voorder aen/ sult 4½. ende vijf vadem diepten vinden/ te weten/ met een sprinckvloet: Dit was de Ree daer het Schip Sancta Crus (een Schip van seven ofte acht hondert vaten/) gheanckert lagh/ ende soo wanneer het selfde omdraeyden met d'ebbe/ soo bleef het halve Eylandt van Lastro ontdeckt/ al hoewel het een stuck weeghs van het landt af was: Men heeft een seer goet teycken ofte merck/ om te weten wanneermen het landt vande zuydt zijde aldernaest is/ soo salmen naer het Eylandt

Dack [...] huys [...] Don Io[...] d'Alm[...] comt [...] ke by [...]

De [...] van de[...] te Kerck[...] een huy[...] strande [...] st u de [...] te door[...] over een [...] man.

Nach [...] merck [...] de Kerck[...] van San Paulo.

do Lastro

Twee Clip-pen voor den anderê stee-ken/so ismen recht int diep-ste van't Ca-nael.

Do Lastro toe/ te weten /noorden daer van af twee Clippen sien. Als hem dese twee Clippê door den anderen steken/als dan so ismen op het diepste van't Canael/ tot datmen over de bancke is/etc.

Dat 44. Cappittel.

Van't loopen vande stroomen ende vvateren, op de vaert ende vvegh van Malacca nae Chyna toe, op den tijdt vande Monson ofte conjunctie, datmen van Malacca nae Chyna vaert.

Inde Custe van Cham-pa ofte Cam-boja so loopê de stroomen seer sterck nae't zuyde.

SUlt weten dat van't Eylandt Pulo Catao' af(ghelegghen aende Custe van Champa, van't landt Camboja,) tot die Varella toe(t'welck is een plaets/ ghelegghen op den wegh van Pulo Catao' af nae Malacca toe/aende selfde Custe vā Champa ofte Camboja,) so loopen de stroomen seer sterck nae't zuyen toe. Van't Eylandt Pulo Catao' af 5. mijlen voortaen / soo loopen de stroomê seer gheweldich na't Eylandt Champello ende den Inwijck A Enseada de Cauchinchina toe.

Die meeste loopen hier de stroomen nae het n.w. toe/ daer nae nae't z.w.

Item/ inde Monson van Chyna, dat is/ alsmen van Malacca af schept inde maenden van October/November/ende December/so loopen daer de stroomen nae't n.w.toe.

Vande maent Januarij voort aen/ so loopense nae't z.w.(dat is nae de drooghten)toe/ daerō moetmen daer op verdacht wesen met goet advijs voor de gheen die alhier begheert te varen/ dat als ghy begint te ghenaken de contreye vande drooghtē (die tegens de Custe van Champa over ligghen) tusschen dien eñ de Custe incomende)so loopen de stroomen so crachtich nae't zuyen toe/als een steen worp vander handt.

Hier loopen de stroomen crachtich nae het zuyden.

Adverteere u dat ghy niet en wilt comē int ghesicht van't Eylandt Aynao', soo't niet en waer met eenen noorden wint:want hebbende eenen oosten wint) soude in groot perijckel wesen.

Dat 45. Capittel.

Vande ghetijden ende het vvassen vande vvateren van Malacca.

Hier loopen de wateren eñ stroomen altijt nae't zuyden.

INden eersten/ vande Havē van Patane af/(gelegen aende oost zijde van't landt ende Custe van Malacca,) tot het Eylandt Bintao' toe/ (t'welcke leyt bijde Straet van Singapura, onder de Linea Æquinoctiael,) loopen de stroomen eñ wateren altoos nae het zuyen: alle de voorseyde Custe langhs/tot het voorsz. Eylandt toe/te weten/ inde maenden van November eñ December.

Van't Ey-landt Pulo Condor tot het Eylandt Borneo eñ [illegible] stroom.

Van't Eylandt Pulo Condor af / gheleghen teghens over d'Haven ende t'landt van Camboja) tot het Eylandt Pulo Timao', (gheleghen aende oost zijde vande Custe van Malacca,te weten/ ten tijden datmen van Chyna af comt / op de cours van ter halver streeck van't zuyen) soo loopen de stroomen nae het Eylandt Borneo toe / ende comende op de halve streec nae't z.w.toe/ so loopen de stroomen nae de Custe van Pan toe/welck leyt aēde Custe van't landt vande o. zijde vā Malacca.

Voorby Pulo Sesir/ den wegh nae China/ loopê de stroomen nae de Custe van Campa toe.

Van Pulo Condor af nae't Eylandt Pulo Sesir (ghelegghen teghens over de Custe van Camboja,)so loopen de stroomē nae't oosten/ eñ voorby Pulo Sesir, de wegh na Chyna toe/ loopen de stroomē nae de Custe van Champa toe. Vande valsche Varella, (t'welck leyt 15. mijlen vande rechte Varella, gheleghen aende Custe van Camboja) so loopen de stroomen oost aen/ te weten/ vijf ofte ses mijlen vande Custe af: Dit is te verstaen in't eynde vā Julius/ende de maent van Augustus.

Alsmen van Malacca nae China vaert/ loopê de stroomen na de drooghten toe.

Inde Monson vande z. winden / alsmen van Malacca nae Chyna vaert/soo loopen de stroomen/ te weten/ inde Golfe vā Pulo Catao',tot het Eylandt Aynao' toe nae den Inwijck A Enseada da Cauchinchina' dit is te verstaen tot het laetste van December toe/eñ van Januarus voort aen / soo beginnen de stroomen in dese Golfe eñ voorsz. contreye/ te loopen na de drooghten toe/die teghens over de Custe van Champa eñ Camboja, (te weten/van d'ander zijde) heen strecken/ende hoe het later (van Januarius af) in't jaer wort/ hoe datse stercker ende gheweldigher nae de drooghten toe loopen.

Inde Monson van China nae Malacca vaerde/loopen de stroomen sterck van Pulo Catao na d'Eylant Pulo Cambir toe.

Inde Monson van Chyna, te weten / als men van Chyna af nae Malacca vaert / soo loopen de stroomen seer sterck/van't Eyland Pulo Catao' af / tot nae't Eylandt Pulo Cābir toe/ zijn beydegaer gheleghen by de Custe van Camboja ofte Champa.

T'ghesch iet somtijts datmen vanden 28. Julius/tot den 4. Augustus / vande Varella af/ tot Pulo Catao' toe / stilten crijcht / ende als dan so crijchtmen de Terreinhos, dat zijn winden/die van over't land wayen)van uytē westen ende noordwesten/ ende de Vyraçoins (dat zijn de winden van upter Zee) van't oost zuydt oosten / ende o.n.o. ende comende in't noorden/loopen terstont nae het zuyen/waer nae terstont de stilte volcht / tot dat de Terreinhos ofte landwinden weder op comen.

Sekere winden die alleê aen de Custe vant landt.

Dit is te verstaē tot op 2. mijlen vāde Custe af/en niet verder:want sijn winden/die alleēlick aende Custe regueren / als wy op ander plaetsen ghenoech verclaert hebben/daer wy vande winden Terreinhos ende Viraçoins ghehadt hebben.

De stroomē loopen oostwaert aen voorby het Eylandt Lequeo Pequeno nae't land Bungo.

Alsmen vaert voorby t'Eylandt Lequeo Pequeno, (ofte cleyn Lequeo, nae't landt van Bungo toe/gheleghen in't Eylandt Iapan, soo loopen in die contreye de stroomen(te weten/ tot het Eylandt Tanaxuma toe) oostwaert aen.

Loopen van stroomen na den Inwijck A Enseada de Nanquijn toe.

Vande 30. graden noorden aen / tot een weynich meer als te middeweghen vande wegh nae Iapan toe/ soo loopen de stroomen/ (te weten van die contreye af / tot die Custe van Chyna toe)noorden aen na den Inwijck A Enseada de Nanquijn toe. Dit is te verstaen inde Monson vande zuye ende zuydt weste winden.

In dese Monson vande zuye ende zuydt weste winden/so loopen de stroomen van het Eylandt Pulo Tayo af(gheleghen voorby het Eyland van Aynao', aen de Custe vā China) tot na het Eyland van Sanchoan eñ d'Eylanden van Cantao', nae't zuydt westen toe.

Dat 46. Capittel.

Vande ghetijden vande vvateren, van't vloeyē ende ebben, by de daghen ende uren vande Maen, inde Haven van Macau in China, met de hoochte vande selfde Haven by experientie ondersocht door een expert Piloot ofte Stuerman.

Wanneer het hoogh water inde Havē van Macau is.

DEn 19. September/ hebbe experientie ghedaen vande getyden van Chyna/ te weten/ binnen inde Haven van Macau, wesende op den dagh vande volle Maen/ en bevont dat het volwassen water was/ des voormiddaeghs te half neghen/ eñ een weynich meer nae neghen toe: Dede dese experientie vande volle Maen/ om te sien oft sy oock met de nieuwe over een quam.

Hoe veel grādē dat Macau vande Linie leyt.

Den 3. Februarij/ anno 1585. hebbe de hoochte van de Son ghenomen/ die doen ter tijt was op de 13. graden vande Linie af/ eñ bevont dat dese Haven van Macau ghelegen is op de hoochte van 22⅓. graden ruym/ hebbe alsdoen oock ghelijckelicken d'experientie ghedaen vande ghetyden van t'water inde selfde Haven/ ende bevant dat het volwassen ofte hoogh water was een weynich over den middagh/ wesende den 3. dagh vāde nieuw Maē/ in voegen dat na de calculatie van t'selfde/ so comt het te wesen den eersten vāde nieu Māē volle Zee ofte hoogh water/ te 10⅓. uren des voormiddaeghs/ welcke experientie ick alsoo met de nieu Maen bevonden hebbe.

Met eē volle Maen te Macau hoogh water midden op den dagh te 12. uren.

Den 16. Februarij/ anno 85. hebbe experientie ghedaen vande ghetijden/ binnen inde Haven van Macau, wesende inde oppositie vande volle Maen/ eñ bevont dat het den eersten dagh vande Maen vol ofte hoogh water was/ te half twaelven des middaeghs.

Inde Havē van Macau is oock op alle de custē van Chyna/ ende ebbet ende vloeyt niet altoos alleens.

Den 2. Junius anno 85. hebbe experientie ghedaen vande ghetijden binnen in de Haven van Macau, eñ bevont hoogh water te wesen recht op den middagh/ wesende den 4. dagh vande nieuwe Maen/ in voeghen dat het selfde ghecalculeert blijft/ makende den eersten dagh vande nieuwe Maen hoogh water te 9. uren des voormiddaeghs: maer is te verstaē/ dat dese water-getijden van Chyna niet effen uyt en comen nae de rechte rekeninghe/ dan vier daghen voor/ eñ 5. dagen nae de conjunctie vande Maen: want alsdan heeftmen soo veel waters als den derden dagh/ t'welcke ick voor ghewis affirmere/ om dat ic het wel eñ dicwils geexperimenteert hebbe: D'oorsake daer vā is/ om dat het voor aē altemael eylādē eñ Canalē zijn/ dat so wanneer de wateren beginnen te vallen/ en loopense geen drie uren uyt/ ende wesende met winden van uyten oosten/ so vallen en loopense noch rasscher af.

Dat 47. Capittel.

Vande teyckenen ende Prognosticatie, vande tijden, vveder ende vvindt, aen de gheheele Custe van Chyna, ende op de vaert nae Iapan toe.

Is voor ons vreemt dat hier weet wat winden hare sullen wayen ende wanneer.

WEsende inden tijdt vande Monson/ vande z. ende z. w. winden/ soo heeft men voorseker (aende gheheele Custe van Chynen ende vaert na Iapan toe) dat soo wanneer de winden vande Monson wayen ende datse van daer na het oosten loopen/ datse van t'oosten niet weder naet' zuyden sullen keerē/ maer sullen van daer nae t'noorden loopen/ eñ van daer af wat gewaeyt hebbende/ sullen weder nae t'oosten keeren/ ende dan van t'oosten nae het zuyden/ eñ soo t'eenen n.o. wint waeyden/ soo ghebeurt het wel van daer af nae t'z.w. te loopen/ sonder nae t'o. te keeren/ doch seer selden: maer het sekerste is/ als boven geseyt is/ comt oock dickwils van't noorden af nae het zuyden toe/ sonder nae het oosten te keeren/ welcke het ghemeenste is. So wanneer men in t'ondergaen vande Son/ daer over heen heeft sommighe roode wolckē van een coluer/ als ghesoden granaet/ dat is seer fijn root/ ende dat de Son veel stralen vā hem gheeft/ so dat hy schijnt furieus eñ dreyghende te staen/ so ist een teycken ofte voorsegghinghe van een groot onweer/ eñ navolgende tempeest: Van ghelijcken/ als de Maen int op ofte onder gaen/ haer op de selfde manier vertoont/ bedupt het selve van tempeest ende onweder.

Als de Son int opgae so schoon ende claer uyt comt/ datmen daer bescheydelickē in sien mach/ ende zijn circuit ofte rondicheyt perfectelijcken moecht onderscheyden/ soo ist een teycken van goet weder. Van ghelijcken hebbende die selfde effecten in t'ondergaen. Soo wanneer de Son in't op ofte ondergaen root ende van een doode coluer is/ ende datmense rondts om mach sien/ sonder eenighe stralen van hem te gheven/ bedupt stil weder: Desghelijcks vande Maen.

Inde tijden vande Monson/ te weten/ als de n.o. winden ghemeenlijcken wayen/ so dan de wolcken in't ondergaen vande Son van een roode coluer blijven/ so beteyckent het n. winden: als men op't water hier en daer siet drijvē sommigh schuym soo wit als Catoen/ vande lenghte van een vinger lengh aen een/ soo bedupt het tempeest ende onweer. Dese schuymen comen vande cleyne Zee-vlacken/ die men daer veel heeft.

Soo daer inde Maent van Julius ander winden wayen/ als die vande Monson/ loopende van d'een op d'ander/ tot datse ten laetsten comen in't n.o. soo heeftmen voor gewis storm ende onweder.

So men van't Eylandt Lamon' af/ tot de C. de Sumbor toe/ inde Monson vande z. ende z.w. winden/ eenen o. wint crijcht met hitte/ eñ sommighe groote droppelen waters/ bedupt onweder.

Dat 48. Capittel.

In vvat maenden ende daghen datmen tempeesten ende onvveder is vervvachtende aende Custe van Chyna.

VAnden 7. tot den 15. Junius/ heeftmen ghemeenlicken eñ dickwils aēde Custe van Chinen groote tempeesten.

In't beginsel van Julius/ tot den 20. vande selfde maent/ so en ismen aēde Custe vā Chynen/ noch dagh noch ure versekert vā torment eñ onweder: want men alle desen tijt door veel stormen eñ tempeesten heeft/ sonder dat de wint yewers plaets hout/ loopende vā d'een op d'ander. Vanden 12. Augusti voortaen/ met die gantsche maent van September tot het eynde van October toe/ so en heeftmen op alle desen tijt gants gheen versekertheyt van tempeest ende onweder.

Dat 49. Capittel.

De tijden van't goet vveder aende Custe van Chyna.

DE gheheele maent vā Junius/ uyt ghesondert vanden 7. tot den 11. heeftmen seer selden onweer/ want behalven die ghenoemde dagen/ so heeftmen de winden vāde Monson/ met eē claer eñ helder weer sonder torment. Om te seylen van't Eylandt Pulo Cantao' na d'eylanden van Cantao' ende Macau toe sonder onweer/ solmen t'seyl gaen vanden 26. Julius af voort aē/ tot dē 12. Augu. toe/ so ismen vry ende versekert vande tēpeesten. Te midweghen van't Eyland van Iapan af/ tot

af/ tot na de Custe ende het landt van Lyampo toe/ vintmen altoos de weste windē/ welcke in Iapan waeyen/ de maenden van November ende December/ etc.

Dat 50. Capittel.

Een instructie ofte corte onderwysinghe vande Navigatie ende coursen van Macau uyt Chyna af, nae het landt van nieu Spaengien. met alle de streckinghe ende gheleghentheyt vande selfde vaert.

Van Macau nae nieuw Spaengien te seylen/ moet ghy int eerst u cours houden n.o. oft n.o. ten n. tot dat ghy 300. mylen ghevaert hebt.

LOopende uyt het Canael vande Haven van Macau, te weten/ van't ooster Canael af/ soo salmen zijnen cours t'Zeewaert in doen/ alle het ghene datmen mach/ ende wesende de wint cōtrarie/ so loopt soo langhe als u de wint plaets gheeft/ dese cours te behouden: maer ingevalle u de wint scherpte/ so dat ghy de cours van't n.o. ofte n.o. ten n. niet en moecht behouden/ soo went het op den anderen boech/ terwijlen u de wint plaets gheeft/ om z.o. aen te loopen/ te weten/ den tijt van drie ofte vier daghen: want sult weten dat het beter is nae het z.o. te houden/ dan noorden aen te loopen: Dese coursen sult ghy aldus doen/ na dat u de wint voeghende is/ tot dat ghy nae u gissinghe drie hondert mijlen van dit landt af zijt: In dese contreye wesende/ sult noch twee hondert (ofte wat meer) mijlen boven Iapan heen loopen/ al ist schoon dat ghy uwen cours noordē aen doet/ en is daerom niet aen gheleghen/ altoos goede rekeninge houdende met het wraeckē vāde cours nae't westen toe: want souden u veel moghen verhinderen: Soo dickwils als ghy z.oost ofte te loefwaert moecht aen loopen/ so en wilt de cours van't noord oosten/ ofte so als ghy best moeght niet laten te vervolgē tot dat ghy op de hoochte comt. Ghy sult inde Golfe sommighe groote swarte Voghelen vinden/ t'welck een teycken is dat ghy verde t'Zeewaert zijt/ ende so ghy die quaemt te sien teghens den avont/ ende datse de beenen rechten/ by de steert uytstekende/ so weest op u hoede: want beduyt storm ende onweer. Alleermē op ontrent twee hondert mijlen nae (ofte wat meer) by't ander landt comt/ soo salmen de selfde Voghels weder uyt het ghesicht verliesen/ sonder die meer te sien: So u t'weder ende de wint quam te drijven op veel hooghten/ ēn dat ghy quaemt te sien veel hoopē cruyts opt twater drijvē/ t'welck men 100. ende 120. mijlen t'Zeewaert in placht te sien/ so mocht ghy buyten Iapan om loopen/ op den boech van het zuydt oosten/ tot op de 31. ofte 32. graden toe/ ende comen als dan t'landt verkennen/ dat daer dicht by sal ligghen/ ende als ghy't comt te sien/ soo loopter van buyten af heen/ u wachtende om niet te loopen op't Eylandt ghenaemt Isla de Sedros, dat is/ t'Eylandt vande Cederboomen/ en maect gants gheen rekeninghe op de coursen vande Zee ofte Pascaerten: want het Eylandt vande Cedren is gheleghen by de Cabo de San Lucas, ligghende seer valsch inden cours/ om dat het landt (soo't daer by lach) meerder ende ghelijcker by uyt comt/ dan't nae het zuyen doet. De Cabo de San Lucas, is van een hoogh landt/ ende schijnt (als men daer dicht by is) uytstekende Steen-clippen te hebben/ wesende het eynde van dien seer swart schijnende ende doncker in het aensien/ van waer af het lande weder terstont innewaerts noorden aen wijckt. Soomen versch water van doen hadde/ soo is te weten/ datmen binnen de Clippen vande voorseyde Cabo de San Lucas, een groot sant strant heeft/ daermen eē seer goede Reede heeft om te anckeren/ al waermen dicht by de Zee-cant veel versch waters vint. Sult van hier af dweers over loopen nae d'ander zijde toe/ op den boech van het zuydtooste/ te weten/ buyten die Marias om/ het welcke eenen beteren cours is als binnen door: Alle dese Custe is schoon/ so datmen daer wel by heen mach loopē/ tot datmen comt by etlicke Clippen/ gheleghen by de Haven El puerto de la Natividad, ghenaemt/ alwaer men (binnen in den Inwijck) terstont de Haven van San Iago de Colyma heeft. De teyckenen ende kennisse van dien/ zijn dese/ te weten/ heeft aende oost zijde eenen ronden steylen afgebeten heuvel. Soo het u noodich waer daer in te loopen/ soo weet dat het eenen grooten mont ofte incomste heeft van meer als twee oft drie mijlen groot/ alwaer u newers van en hebt te vreesen/ dan van dat ghy voor ooghen siet: Men loopt daer in tot gheheel binnen inden hoeck/ al waer men een Revier van versch water heeft/ die inde Zee uyt comt/ daer men Spaensche Visschers sal vinden. Soo ghy begheerden voorder aen te passeren/ soo weet datmen van hier af (nae de Haven van Acapulco toe) loopt/ te weten tachtentich mijlen langhs de Custe heen: want seer suyver ende schoon is/ tot soo verde als het hooghe landt een eynde neemt/ dat is/ tot die Haven El Puerto del Marques ghenaemt/ het welcke hem van verde vertoont ghelijck als een Eylandt: maer als men daer soo nae by ghenaeckt/ datment ghenoech onderscheyden ende kennen can vast landt te wesen/ soo salmen op het opperste van dien sommighe witte Steenen sien/ welcke hen vertoonen/ ghelijck als witte Runderen/ die inde wey gaen/ sult daer vry op aen loopen tot dat u de mont beghint te openen/ en loopender alsdan binnen in.

Groote swarte voghelen inde Golfe vindende/ is een teeckē dat ghy verde te Zeewaert zijt/ en als sy haer beenen achterwaert stekē/ so beduyt het onweder.

Het landt naderende verliest ghy de voghels.

Waerschouwinghe om niet te loopē op't Eylandt Isla de Sedros.

Binnen de Cabo de S. Lucas is goet liggen/ ende is oock versch water aldaer te crijghen.

Van C. Sint Lucas tot by El puerto de la natividad is de cours z.o.

Om te kennē de Haven van S. Iago de Colyma.

Hier vindt ghy Spaensche visschers.

De Havē el Puerto binnē vindē op t'opperste vā de hooghde/ witte steenē oft schapen weydende.

Dit is in het corte t'ghene my dunckt die rechte ende beste coursen te wesen/ die men op dese voyagie soude moghen ghebruycken/ het welcke ick alsoo achter-volghen soude/ soo ick de vaert onderhanden hadde/ etc.

Dat 51. Capittel.

Een Waerachtich verhael ende verclaringhe vande Navigatie vande Eylanden Los Lucones (ghenaemt,) af, nae de Haven van Acapulco, in't nieuwe Spaengien, ende hoe men de selfde vaert soude moghen doen van Macau uyt Chyna af, met een vermaninghe van de profyten ende verdiensten aen de goederen ende waren van Chyna, met die Streckinge ende Coursen tijdt ende mylen vandien, alles in't particulier aenghewesen om te ondersoecken.

MEn sal t'seyl gaen uyt de Haven van Manilla, gheleghen aen het Eylandt vande Lucones, op veerthien en half graden/ aende noordt zijde vanden Æquinoctiael, hebbende den mont nae het z.w.) inde maenden van Iunius ofte Iulius.

t'Eylandt vā Lucones leyt van den Equinoctiael op 14. en half graden.

te weten/ als de wint eñ het weder plaets geeft om upt te comen / loopende langhs de Custe van't selfde Eylandt / eñ tusschen het Eylandt van Mindoro heen / ofte op den boegh van't oosten/ tot datmen upt het Canael is (daer mē door in comt alsmen van bupten af comt/ ghelegħen 100. mijlen van Manilla af / op de hooghte van 13½. graden) te weten / tusschen die laetste ende upterste punt van't selfde Eylandt Lucones, eñ die punt van een ander Eylandt ghenaemt Tandaya, tusschen de welcke t'voorsepde Canael door loopt. Soo wanneer datmen upt het Canael is soo salmen oost aen loopen / so lange als de wint sulcks toe geeft/ op welcke cours men hem altoos houden sal/ soo de wint sulcks niet en verhindert / om dat men vande 13½. graden is asschepdende / loopende nae de Haven van Acapulco, gheleghen op 17. graden: maer de wijle dat de winden in dese contrepe/ in den somer/ t'welcke den tijdt is datmen tseyl gaet/ als vovē (seer slap wapē/ al hoe wel datse vande Monson zijn / in sulcker voeghen / dat soo wanneer datse pet scherpen/ en machmen die selfde cours van't oosten niet behouden/ ende tot soo langhe datse niet en loopen nae't zupdt oosten toe / soo doetmen altoos de cours van noordt oost aen / soo langhe alst duert: maer als zy loopen nae het oost zupdt oosten) ende oost / soo went men't op den boech van't zupden / tot dat de wint weder rupmt/ om noord oost aen te loopē. Op dese manier seyltmen 1700. mijlen heen / nae de Custe van't landt van nieuw Spaengien toe / doch altoos tZeewaert van't Eylandt Iapon asseylēde/ so veel alsmē immers mach/ om dieswille dat ettelicke schepen die laet tseyl ghegaen waren (comende dicht by Iapan) aldaer stormen ende onweder creghē/ ende quamen te sien het Eylandt A Ilha do Fogo ghenaemt/ (dat is/ t'vierighe Eylandt ghesept/) loopende een vande voorsz. Schepen inde Haven van Xaxuma, in't Eylandt Iapan, om hem daer te berghen / ghelijck als hy dede/ daerom die gheen dit daer 100. mijlen tZeewaert van af loopt/ heeft eenen goeden cours: want loopende seer te loefwaert van dese Eylanden af / so comt men aen de Custe van nieu Spaengien op weynich hooghten/ eñ so wanneer men daer op aen comt/ op de hooghte vā 35. graden/ soo heeft men een seer goede Navigatie: maer soo men by't selfde landt comt/ op de hooghte van 38. ende 40. graden/ (het welcke is t'upterste landt dat ondeckt ende bekent is/ ghenaemt El Cabo de Mendosino,) soo salmen moyte hebben / om datmen aldaer begint hol water te krijghen/ door oorsake datmen de winter aldaer op handen heeft / als oock om dat die Schepen (van d'Eylanden Lucones af comende) qualick van alle nootdruft voorsien gaen.

Alsmen t'ghesicht van't landt / eñ de Custe van nieuw Spaengien krijght/ so begintmen n.w. winden te krijghen/ t'welcke van daer af voor de wint is/ om datmen bynae alle dese Custe op de voorsz. cours langhs loopt/ doch op sommighe plaetsen daer wat van af / om oorsake vande Inwijcken die daer zijn: Men loopt langhs alle dese custe heen / (die over al seer schoon is) tot de Haven van Acapulco toe het welck zijn ses ofte seven hondert mijlen weeghs.

Soo men dese reyse begeerde te doen van Macau upt Chyna af / soo moestmen ghereet ligghen om t'seyl te gaen/ so haest als de z.w. winden beginnen te wapen/ om upt te loopen met de Maen ende conjunctie van Iunius ofte Iulius, nemende sijnen cours nae den hoeck oft t'upterste eynde van't Eylandt dos Lucones toe / gheleghen op de hooghte van 20. graden / ghenaemt Cabo de Bojador, t'welck zijn 90. mijlen vande Haven van Macau af.

Van d'Eylanden ghenaemt Ilhas dos Baboranes af / (gheleghen by de Custe van't selfde landt ende Cabo de Bojador,) nae't Eyland de Cajagon, (dat is/ vande Sleutel ghesept) toe/ loopt men oost ende west. Alsmen dese Eylanden ghepasseert en daer tusschen door heen is/ soo salmen sijnen cours nemen/ gelijck alsmen doet/ comende van't Canael vande Haven vā Manilla af als voozen verhaelt is/ altoos aenloevende alle het ghene dat u den tijt ende het weder toe geeft / t'welck is den wegh die men sept dat die Spangiaerden nu in't sin hebben te bevaren/ loopende tot aen d'Eylanden van Maluco, ende van daer dwers over nae nieu Spaengien toe / t'welcke de selfde vaert ende cours is/ die Francisco Gualle (Capiteyn ende Piloot van't Schip dat van Spaensch Indien alhier inde Haven van Macau ghecomen is) ghedaen heeft/ van waer hy wederom ghescheyden is den 25. Julius/ met eenen z. westē wint / inden tijdt ende conjuntie vande volle Maen / met welcken van ghelijcken tseyl is ghegaen t'Schip van Ayres Gonsalues de Mirranda, welcke Gualle men sept niet meer dan vierd'half maent onderwegen gheweest is/ te weten / tot aen de Custe toe/ eñ van daer af anderhalf maent tot in de Haven van Acapulco, ende een ander Schip dat int selfde jaer van Manilla af tseyl ginck/ was tusschen de acht ende neghen maenden onder weghē/ comende noch te langhen laetsten inde Haven van Acapulco, met by naest alle t'volck doot ende versmacht/ en gants gheramponeert/ eñ noch een ander Schip was maer vijf maenden onder weghen/ om dat het een beter schip was: maer de ordinaris is 6. maenden/ luttel min ofte meer op de reyse te wesen: De reden dat dese Navigatie van Macau af beter is dan van Manilla, is om dieswille datmen gheen verhinderinghe noch vertoevinghe en heeft / om terstont sijnen cours aen te setten/ ghelijck alsmen doet in die 100. mijlen/ diemen heeft van Mamilla af/ van door t'Canael heen naer bupten toe/ waer mede sommighe schepen soo veel tijts versleten hebben / dat het daer nae een oorsake was van wederom te moeten keeren / sonder de vaert te volbrenghen: maer wesende inde mont ofte uptganck vant voorsepde Canael / soo ist een beter Navigatie als van Macau af / om dat het 150. mijlen meer te loefwaert aen lept / soo het niet en hadde het ander belet van daer af upt te comen/ als ghesept is.

Als de Schepen van daer seylden (te weten van nieu Spaengien af) op de heen comste nae Manilla oft Macau toe / soo gaense tseyl inde Vasten/ seylende altoos voor wint/ met de winden ghenaemt Brysas, t'welcke zijn oost ende oost noord ooste winden / die aldaer mette Monson ofte ghetijden wapen/ ende is dickwils ghebuert datse vijftich ende tsestich daghen achter een ghesepIt hebben/ sonder eens een vande seylen te strijcken / altoos met eenen doorgaenden windt/ ende sonder eenigh landt te sien ofte ghemoeten/ noch dat tot hupden toe eenich Schip perijkel ofte ongheval ghehadt heeft.

Nae Acapulco te loopen/ welck lept op den 17. graet wapen de winden seer slap.

Manieren van seylen/ om 1700. mijlē aster eē te seylen.

De Haven Xaxuma in't Eylant Iapon.

Nieu Spaengien aencomende op 35. graden is seer goet.

Hier beginnē te wapen de n.w. windē/ so voor wint langhs de custe van nieuw Spaengien.

Cabo de Bojador lept 90. mijlē van Macau.

Seylen hier ghelijck de Spangiaerden nu inden sin hebben te varen.

Francisco Gualle de reyse gedaē/ scheyde den 25. Julij van Macau/ is in 5½ maent in Acapulco.

Dese reyse doen op ordinaris 6. maenden.

Het canael van Manilla dat de schepen moeten wederom keeren.

Wt nieu Spaengien gaen de schepen tseyl inde Vasten voor wint/ wel 50. ofte 60. dagen.

Het schip

Leeringe hoe ende waer, mede een Schip moet versien zijn.

Het Schip daer men dese reyse ofte vaert met beginnen soude/ moest seer goet zijn / om aende wint te seylen/ ende oock seer wel voor-sien van alle toebehooren ende t'schips ghe-reetschap/ namelijcken van een Portugesche Stierman/ ende een dozijn Boodtsghesellen (wort daerom ghesept / om dieswille datmen op alle de contreyen van Orienten ende Oost Indien / ghebruyckende is Boodtsghesellen van Indie/ als daer zijn Arabyers/ en andere dierghelijcken/ die op andere vaerden wey-nigh bedreven zijn/ als oock onghelegẽ soude wesen/ die uyt hare ghewoonlijcke vaer-wa-ter te brenghen) onder welcke waer goet eeni-ghe Spaengiaerden te hebben (te weten/ van die/die desen wegh ghevaren hebben) om het landt te verkennen/ welcke men altoos wel binnen Macau vinden souden / als zy in In-dien niet te becomen waren : wat de reste be-langhende is / als van alle noodtdruften eñ ander gereetschap/ heeftmen van als genoech binnen Chyna.

In veel waren groote verdienste af alleen onge-sponnen Zyde die so niet taessaem daer te bren-ghen.

De winsten ende verdiensten aende goede-ren ende warẽ van Chyna zijn seer groot van alle Coopmanschappen/ uytghesondert onge-sponnen Zijde / waer van men aen weynigh ghenoech heeft : want willen daer liever ghe-maeckt hebben/ al waert schoon datmen daer veel souden slijten / so en waer nochtans geen reden / die daer veel te brenghen / om niet te verminderen die voyagen eñ traffijcken van die van Iapan eñ oost Indien: want men doch wel andere goederen ghenoech heeft om daer te brengen/ daer veel meer verdiensten op zijn als aen de Zijde.

Die waren uyt Lucones brengende in nieu Spaen-gien geeft 6. mael de helft verdienst.

Vande ghemeene goederen eñ Coopman-schappen die de Spaengiaerden inde Eylan-den vande Lucones ofte Phelippiñas op coo-pen/ (en dat veel dieder alsmẽse in Chynẽ coo-pen souden) maken zy in nieu Spaengien van een meer als ses/ eñ in Peru vã een thiẽ/ waer aen gantsch geen twijffel is : want die Portu-gesen die van hier derwaerts gheweest heb-ben in't schip dat hier ghecomen is/ hebben so veel ghewonnen aende goederen die zy met hadden/ dat hen dẽ tijt eñ stont (die zy verbey-den om weder op de vaert te wesen) schijnt duysent jaer te wesen/ eñ na dat zy segghen/ soo heeft daer de Viçorey van nieu Spaengien/ eñ alle d'ander groote Cadetten een goet genoe-ghen in/ eñ zijn sulcks grootelicks begeerende.

Oorsake waerom dat men op nieu Spaengien ende niet op Peru en vaert.

Hier zijnder veel van opinie / om dese vaert na Peru te doen/ welcke veel langher souden vallen: want men moeste (nae datmen met Açapulco over een is) noch eenen anderen wech eñ cours doen van 700. mijlen weeghs/ diemen van Açapulco tot de Haven van Cal-lan de Lyma heeft / (twelcke is Metropolis ofte de Hooft-stadt van Peru , ghelegen op 10. graden aende zuydt-zijde vanden Æqui-noctiael,) alwaer men in't selfde jaer niet en soude moghen comen/ ende behalven dat / soo ist een landt van veel oncosten eñ dierten/ waer mede men weder (alle die meer winsten die-men daer (van nieu Spaengien af) souden moghen hebben) verliesen ende verteeren sou-den/ om dat het landt van nieu Spaengien veel overvloediger van alle lijftochten is als Peru , waerom men daer beter coop teeren/ ende alle dinghen naebenadt heeft / aldus ghe-schreven binnen de stadt van Macau in Chyna, anno 1585. &c.

Dit is ghe-schreven in Macou.

Dat 52. Capittel.

Een verhael ende vvarachtighe beschrijvinghe, ghedaen door eenen Francisco de Gualle, Spaensch Capiteyn ende Piloot , aen zijn Excell. den Viçorey van nieuvv Spaengien ende Mexico , van een Voyage ofte Schip-vaert , door den selfden ghedaen , (te vveten) van uyt de Haven van Açapulco van nieuvv Spaengien, nae d'Eylanden vande Lucones ofte Phelippinas, tot in de Haven van Ma-nilla , ende van daer tot in de Haven van Ma-cau , in't landt van Chyna , ende vvederom van uyt Macau nae de voorsz. Haven van Açapulco toe ; met alle de coursen ende ghe-schiedenisse op de selfde Voyage, seer correct ende in't particulier verclaert , vvelcke reyse voleyndt is in't jaer 1584.

Den 10. Mertz gaen t'schip uyt Acapulco na de Eylande las Philip-pinas.

DEn 10. dagh vande maent Martius/ anno 1582. ghinghen wy t'seyl uyt de Haven van Açapulco , (ghelegen in't landt van nieu Spaengien) onsen cours aensettende/ (nae d'Eylanden Las Phi-lippinas , alias Lucones toe) van w. z. w. aen/ loopende aldus om uyt de stilten van onder het landt te gheraken / ontrent 25. mijlen weeghs/ tot op 16. graden. Van daer af voort-aen / deden onsen cours west aen / ontrent 30. mijlen. Op dese contreye wesende /liepen west ende w. ten z. aen 1800. mijlẽ/ tot by't Eyland/ ghenaemt Isla d'Engano, t'welck is het uyter-ste nae't Meridionael ofte zuyden ghelegen/ (van d'Eylandẽ de los Ladronas, dat is/ vande Roovers / alias, Isla de las Vellas ghenaemt) op de hooghte van 13½. graden de latitudo Septentrionael/ ende op 164. graden de longi-tudo Orientael/ op de fixe Meridiaen/ die met het Eylandt Tercera, (een vande Vlaemsche Eylanden) over een comt. Van hier af deden wy onsen cours west aen 280. mijlen / tot dat wy quamen te verkennẽ den hoeck/ ghenaemt El Capo d'Espirito santo, dat is/ den hoeck vanden Heylighen Gheest/ ghelegen aen't Eylandt van Tandaya, (t'eerste Eylandt van diemen noemt de Phellippinas, Luçons ofte Manillas,) t'welck is een landt van weynigh gheberchten/ hebbende sommighe cleyne Vul-canos ofte Vier-berghen in't midden van dien. Vande voorseyden hoeck af / seylden wy west aen 18. mijlen weeghs/ tot den hoeck ende incomste van't Canael/ t'welcke loopt tusschen dit Eylandt ende het Eyland Luçon in. Desen hoeck ofte incomste leyt op 12. gradẽ schaers. De Custe / welcke streckt vande incomste van het Canael af / tot den hoeck El Cabo d'Espi-rito sancto , en is niets te schoon. Acht mijlen vande voorsz. Cabo voort aen/ leyt een Haven van middelbare grootte / ghenaemt Bahya de Lovos, dat is / de Bay van de Wolven ghe-seyt) welcke heeft een cleyn Eylandeken inde mont van dien/ ende in't Canael (te weten/ op een half mijl nae het eyndt van't selfde Ey-landt) is ghelegen een Eylandeken ofte Clip-pe / ende alsmen comt tot voorby den hoeck van te middewegen van't Canael / soo heeft men daer de diepten van 25. vadem / met bruyn sant op de gront. Wy vonden alhier so groote stroomen w. waert aen loopen/ dat het daer een schuyment water maeckt / ghelijck of het een drooghte gheweest hadde / soo dat het ons een vreese aenjaeghden : maer het loot uytwerpende / vonden de voorseyde diep-ten van 25. vadem.

Varen wel 1800. mijlen w. en w. ten z. aen tot by t'Eylandt Isla Dengaño.

t'Eylandt Tandaya, eerst t'Ey-landt Phe-lippinas een landt van weynich ge-berchten.

Incomste van't Cana-el af tot Ca-bo de Spiri-tu santo ist wat duys-laechtich.

Stroomen/ water hier seer heet.

Het Eyland Cantanduanes leydt een mijl vant lant Lucon.

Vande voorsz. incomste van't Canael af noorden/ende noorden ten oosten aen/ontrent 10. mijlen / is gheleghen t'Eylandt van Catanduanes, ligghende ontrent een mijl weechs van't landt Lucon af/ te weten/ aen't upterste eynde van Orienten ofte nae't oosten / ende vande selfde incomste van't Canael af nae't westen ende z.w. leyt het Eylandt Capuli, te weten / ontrent ses mijlen daer van verscheyden/streckende west z.w. ende o.n. oost/ zijnde van vijf mijlen inde lenghte / ende vier inde breede / bleef ons in't voorby loopen aende noord zijde/ ligghende op de hoochte van $11\frac{1}{2}$. graden/ is van een weynich verheven landt.

Vant Eylät Capuli 4. mijlen n.w. aen zijn 3. Eylandekës aen't Eylät Lucons.

Van't voorsz. Eylandt Capuly af 4. mijlen noord west aen/ zijn gheleghen de drie Eylandekens / van de Haven van Bollon, aen het Eylandt van Lucons, streckende noorden ende zuyden /in't begrijp van 4. mijlen weechs ligghende verscheyden van't vaste landt ontren't een half mijl / waer van het upterste van't zuyden /gheleghen is op de hoochte van 13. graden jupst. In dit Canael heeftmen 20. vadem diepten / met wit sant op de gront/ met groote water stroomen / loopende nae het zuyd oosten toe. Wy passeerden door het midden van't Canael heen. Van dit Canael af namen wy onsen cours z.w. ende z.w. ten westen aen 20. mijlē weechs / tot dat wy quamen by't west eynde van't Eylandt Tycao', t'welck is streckende oost eñ west 13. mijlen. Dese punt ofte hoeck daer wy aen quamen/ leyt op $12\frac{2}{3}$. graden: Te middewegen van tusschen dit Eylandt / eñ t'Eylandt Capuli ligghen drie Eylandekens / ghenaemt de Farajas.

Eyland Capuly ond wegphen ligghen 3. Eylanden ghenoemt Farajas.

Mē loopt op de voorsz. cours: aēde noordzijde voor by alle dese Eylanden heen / op de diepten van 22. vadem / met wit sandt op de gront. Van de voorsz. wester punt van't Eyland Tycao' af / tot de punt van Buryas toe/ heeft men oost ende west ontrent een mijl weeghs ofte anderhalf. Wy liepen dit Canael in/doende onsen cours z. ende z. ten westen aē/ ontrent drie mijlen/tot dat wy t'selfde Canael upt quamen / op de diepten van 16. vadem/ met de gront van half wit eñ rosachtich sant/ te weten / int Canael ende d'uptcomste van dien / waer van het midden gheleghen is op $12\frac{2}{3}$. graden/ende de stroomen loopende alhier noorden aen / t'vorsz. Eylandt van Buryas, streckt n.w. ende z.o. is van een leechachtich landt / waer van de punt ofte t'eynde van't n. w. op drie mijlen nae aende Custe van Lucon upt comt : maer men en mach daer tusschen beyden met gheen schepen passeren / dan wel met cleyne Fusten / ende barcken van't landt

Eyland van Burpas streck n.w. ende z. oost/ eñ is leech lant comt de punt op 3. mijlen aen de Custe van Lucon.

Dit ondiepe Canael leyt op 12. graden/ loopende door't voorseyde Canael van tusschen d'Eylanden Tycao' ende Buryas heen / als ghesept is / zuyden aen quamen / tot ontrent twee mijlen van't Eylandt Masbate, t'welck strect oost eñ west 8. mijlē weechs inde lencte/ hebbende inde breede 4. mijlen eñ is ghelegen op de hoochte van $12\frac{1}{2}$. graden / te weten / het midden van dien / wesende van een weynich verheven landt.

Het Eylandeké Banto is in form als eenē hoet leydt op de hooghde van 12. drie vierdeel graden.

Van't voorsz. Canael van tusschen Tycao eñ Buryas af deden onsen cours w.n.w. aen 13. mijlen weechs/ latende t'Eyland Masbate aende z. zijde/eñ t'Eylandt Buryas aende n. zijde: op't eynde vande 13. mijlen quamen wy by een Eylandeken genaemt Banton, t'welck heeft het fatsoen gelijck als een forme van een hoedt/liggende op de hoochte van $12\frac{3}{4}$. gradē/ Als wy de voorsz. 13. mijlen ghesept hadden/ eñ noch 8. mijlen daer toe/soo lieten wy aende zuydt zijde / t'Eylandt ghenaemt Rebujag, het welcke streckt n.w. ende o.w. ten n. ende z.o. ende z.o. ten zuyden/ hebbende op de selfde streckinghe 8. mijlen weeghs / wesende van een hoogh ende cromachtich landt/ waer van het noorteynde ghelegen is op de hoochte van $12\frac{2}{3}$. graden/ eñ mē heeft daer op desen cours de diepten van 35. vadem / met wit sandt op de gront.

Van't voorsz. Eyland Banton af nae't zuyē toe 9. mijlen/ beginnen achter een volghende 3. Eylanden / te weten) Bantonsilla, (t'welcke is een cleyn Eylandeken/makende t'fatsoen van een broodt suyckers) ende Crymara, (dat wat grootachtich is / hebbende inde streckinge vā o. eñ w. ontrent 2. mijlen weechs) eñ Yraa, ofte anders vande Geyten ghenaemt / t'welcke ettelijcke huevelen heeft:) By alle dese voorsz. Eylanden machmen met alle schepē passerē/ waer van het upterste in't zuyen ghelegen is/ op de hoochte van $12\frac{1}{2}$. graden. Van't voorsz. Eylandeken Bantonsilla , ofte cleyn Banton af. Dedē onsen cours n.w. aē 4. mijlē weechs tot het Canael van tusschen d'Eylandekens/ ghenaemt de Virejes eñ t'Eylandt Marinduque , liggende de Virejes aen de zuydt zijde/ op $12\frac{1}{2}$. graden/(t'welcke zijn twee cleyne Eylandekens / in't fatsoen van twee Fregatten,) ende het Eylandt Marinduque aen de noord zijde / op $12\frac{2}{3}$. graden / t'welck een groot Eylandt is / streckende w.n.w. eñ o.z. oost. hebbende inde longitudo ofte lenckte 12. ende in de breede 7. mijlen. Heeft aende noordt zijde met het Eylandt Lucon , een langh ende smal Canael / een weynich crom om loopende / het welcke altemael vol ondiepten ende drooghten is/ in voeghen dat daer gants gheen schepen door mogen passeren : Die upterste punt ofte t'eynde van't westen van het selfde Eylandt leyt op $13\frac{1}{2}$. graden / is van een hoogh landt / hebbende aende oost zijde de ghelijckenisse van eenen Vulcano ofte Vierigen-bergh/ eñ aende west zijde loopt het landt al dalende af/ voleyndende aen't upterste eyndt/ ghelijck als een ront broot: Men heeft in't voorseyde Canael tusschen dat / ende de Virejes achthien vademen diepten / met cleyn swartachtich sant.

Van't voorsz. Canael vande Virejes ende Marinduque af / namen onsen cours west noordt west aen 12. mijlen weeghs / tot het landt van Mindoro toe / tot aen die punt ofte hoeck / ghenaemt Dumarijn , gheleghen op 13. graden cuym: van't voorsz. Canael af vijf mijlen voort aen / lieten wy aende zuydt zijde het Eylandt / ghenaemt Isla del Maestro del Campo, (dat is / t'Eylandt vande Coronel ofte opperste Velt-heer) ghelegen op $12\frac{1}{2}$/ graden/t'welck is een cleyn eñ vlack Eylandt. Men heeft op desen cours de diepten van vijf en veertich vademen / met wit sant op de gront.

By dese punt ofte t'eynde van't Eylandt Marinduque, begint het Eylandt van Mindoro, t'welcke heeft inde lōgitudo ofte lenghde van oost eñ west 25. mijlen/ ende inde latitudo ofte breede 12. mijlen / waer van t'upterste eynde vande zuydt zijde gheleghen is op de hooghte van 13. graden / ende het upterste eynde van't noorden op $13\frac{2}{3}$. graden/ ende den upterstē hoec in't w. op 13. gradē. Dit Eylād maeckt een Canael met het Eylant Lucō , van

vijf

vijf mijlen inde breete / ende 10. 12. vadem diepten met modder / van vale coluer / ende wit sandt op de grondt ; Van Marinduque af vijf mijlen voortaen / is gheleghen de Revier van de stede van Anagacu , welck soo ondiep is datter gheen Schepen moghen in comen: van daer af twee mijlen voortaen/ ligghen d'Eylandekens van Bacco genaemt/ welcke zijn drie Eylandekens/ gheleghen in Triangulo ofte drie kantich/ ligghende twee van dien van het Landt af verschepden ontrent 300. Cubiten / ende tusschen dien ende het landt machmen met cleyne Schepen wel door passeren / ende van het landt af tot het ander Eylandeken toe / zijn ontrent 200. Cubiten / al waer het altemael ondiepten ende drooghten zijn/ soo dat daer de Schepen van buyten (ontrent 150. Cubiten/) af heen moeten passeren / men laetse beydegaer aen de zuydt zijde / loopende tusschen het derde Eylandeken ende Revier genaemt Ryo del Bacco heen/ altoos wat meerder van te middeweghen van het Canael af nae't Eylandeken toe/ t'welcke is ghelegen een mijl weeghs verschepden vanden anderen/ heeft in het Canael de diepten van thien vadem / met modder ende schulpkens op de grondt : de Revier van Bacco is soo ondiep/ datter gheen Schepen moghen incomen : Van dit Eylandeken af op de selfde cours twee mijlen voortaen/ soo comtmen byden hoeck ghenaemt El Cabo de Rescaseo', alwaermen't gheloot ende ghediept heeft/ soo datmen daer wel dicht by het landt heen mach passeren/ men sal daer groote ende stercke stroomen vinden/ een half mijl weeghs op de selfde streckinghe voortaen / is gheleghen de Stede van Mindoro, welcke een goede Haven heeft voor Schepen tot de groote van 150. vaten / recht teghens over de selfde Haven / te weten / drie mijlen noorden aen / leydt het Eylandt ghenaemt casaa , streckende oost ende west/wesende van een berghachtigh landt.

Van Marindaque 5. mijlen voorwaert leyt de Revier van de stede vã Anagacu is seer ondiep.

De Revier van Bacco is soo ondiep datter gheen schepen inmogen comẽ.

De Stadt Mindoro heeft eẽ goede Have voor gemeene schepen vã 150. vatẽ.

Vande voorschreven Stede van Mindoro af / namen onsen cours west noordtwest aen acht mijlen weeghs / tot dat wy quamen by de punt ofte hoeck vande drooghten van Tuley ghenaemt/ gheleghen aen het Eylandt van Lucon , welcke drooghte ofte Bancke een half mijl vande Custe af / t'Zeewaert in steeckt : men sal daer op 100. Cubijten naer af blijven / al waermen heeft 8. vadem diepten/van modder ende schulpkens op de gront men loopt by dese voorsepde drooghten noorden ende noorden ten westen heen / twee mijlen weeghs / tot by de Revier ghenaemt Rio de Anasebo' alle de reste vande Custe (diemen heet de los Limbones,) tot de mont ofte Incomste vande Bay van Manilla toe/ (welcke zijn vier mijlen/) loopt men op de selde cours langhs : Die Limbones, (dat zijn Eylandekens alsoo ghenaemt/) zijn hoogh/ makende het fatsoen als Orghelen / hebben goede Havens voor cleyne Schepen/ loopende langhs de Limbones heen / (twee mijlen ghepasseert wesende/) soo laetmen aende zuydtzijde het Eylandeken van Fortan , ende noch vier ander Eylanden : maer die drie Eylanden van Lubao', welcke seer leegh zijn / ligghen op de hooghte van 13. ende 13½. graden : Ende die Limbones zijn gheleghen by de mont ofte Incomste vande Bay van Manilla, op 14½. graden.

De drooghte van Tuley ghelegen aen het Eylandt Lucon.

Limbonen zijn Eylanden in fatsoẽ als Orgelen/ hebbẽ goede Haven.

Van daer af liepen wy noordtwest aen ses mijlen weeghs / tot die Haven van Cabyte toe / ons houdende langhs het landt vande westzijde heen/ alwaert ondiep is/ende wordt ghenaemt Los Baixos del Ryo de Cañas, dat is : de ondiepten vande Revier van het Riedt: men heeft dese gheheele Bay over (op de voorsepde cours) de diepten van 10. tot 4. vadem.

Los Baixos del Rio de Cañas.

Wesende by de punt ofte hoeck van Cabyte", soo houtmen hen daer maer 100. schreeden van af/loopende zuydtwest / zuydt zuydt west / ende zuyden aen / tot dat de punt ofte hoeck die gheheele mont (ofte het gat van de Incomste) vande Bay comt te bedecken/ alsdan salmen het setten op vier vadem / ontrent 200. Cubiten ofte elle-boghen verde van het landt af / soo blijft als dan de Stadt van Manilla (twee mijlen weeghs) noorden van u af/ etc.

Dat 53. Capittel.

Die Navigatie ofte vaert vanden selfden Francisco Gualle", van uyt de Haven ende Ree van Manilla af, tot die Haven van Macau in China toe , met alle de Coursen ende ghelegentheyt van dien,

Seylende uyt die Haven van Cabyte" (gheleghen inde Bay van Manilla") namen onsen cours west aen 18. mylen weeghs / tot den hoeck ghenaemt El Cabo de Samballes, ende als wy acht mijlen ghesepIt hadden/lieten wy aende zuydzijde de twee Eylandekens / de Maribillas gheheeten liepen daer ontrent een mijl weeght van af : De voorschreven hoeck van Samballes leydt op 14⅔. graden / wesende van een leegh Landt/ hebbende een Eylandeken ofte Clippe ligghen aen het eynde van de selfde Custe van Lucon, te weten / aende westzijde daer van af.

El cabo de Samballes is 18. mijlen vã Manilla.

Vande voorschreven hoeck ofte Cabo af/ liepen wy noorden ende noorden ten westen aen 35. mijlen / (te weten / tot op een mijl weeghs vande Custe van Lucon af/) tot den hoeck ghenaemt Cabo de Bulliano' toe/ alle dese Custe ende Cabo is van een hooghende berghachtich landt / welcke Cabo is gheleghen op de hooghte van 16⅔. graden : Van dese Cabo de Bullinao' af/ deden onsen cours noorden ende noorden ten oosten aen/ 45. mijlen tot den hoeck El Cabo de Bojador toe/ welcke is het uyterste landt van het Septentrionael / ofte naer het noorden van het Eylandt Lucon, gheleghen op 19. graden.

Van Cabo de Samballes tot Cabo de Bulinao ist n. ten w. aen 35. mijlen al hooch berghachtich landt.

De Cabo de Bullinao' ghepasseert wesende / soo maeckt de Custe eenen grooten Inwijck ofte bocht/ende van desen Inwijck af/ so streckt de Custe noorden aen tot den hoeck van Bojador toe/ ende is een landt van Clippen ende Roodtsen die ter Zeewaert in steken/ ende het landt vanden hoeck ofte Cabo/ is hoogh ende berghachtigh : Vanden hoeck van Bojador af deden wy onsen cours west noordtwest aen/ 120. mijlen tot dat wy quamen aen het Eylandt O Ilha Branco , (ofte het witte Eylandeken/) t'welcke een cleyn Eylandeken is / gheleghen in het beghinsel van de Custe ende Bay van de Revier van Canton , op de hooghte van tweentwintigh graden ruym / hebbende de diepten van vierentwintich vadem bruynen modder gront.

Eylandt O Ilha branco is gelegen in de Bay van de Revier van Canton op de hooghde van 22. graden, is noch 16 mijlen van Macau.

Van

Van't selfde Eylandeken Ilha Branco af/ deden de voorsz. cours van west noordtwest aen / 16. mijlen tot het Eylandt van Macau, ghelegen inde mont vande Reviere van Canton, ende maeckt dat de Reviere twee monden ofte incomsten heeft / is een cleyn Eylandt van ontrent drie mijlen groot / etc.

Dat 54. Capittel.

De navigatie ofte vaert vanden voorseyden Gualle, van uyt de Haven van Macau af, naer nieuvv Spaengien toe, met alle de Coursen ende gheleghentheyt van dien, met andere notable ende gedinckvveerdighe dingen. belanghende de selfde voyagie en tot verder versoeckinge, &c.

Den 24. Julius van Macau te seyl gaende / op den cours van 3. o. en 3. o. ten o. al int afgaen van de Maen.

ALs wy onse dinghen in Macau afgheveerdicht ende oorlofgenomen hadden / zijn weder t'seyl ghegaen / wesende den 24. Julius / doende onsen cours 3. o. ende 3. o. ten o. aen / was int afgaen vande Maen: want met het wassen van dien ist qualijck sijnen rechten cours (tusschen dese Eylandẽ heẽ) te behouden / om dat de wateren eñ stroomen alsdan seer sterck naer t'n.w. loopen / wy seylden door veel enghe Canalen / hebbende des nachts de diepten van 8. ende 10. vademen / met weecke modder op de gront / tot dat wy het Eylandeken Ilha Branco om waren / hoewel wy t'selve niet en sagen / dan byde hoochte verstonden wel daer voorby te wesen.

Voor by Ilha Branco wesende / liepen o. 3. o. aen 150. mijlẽ weeghs / om bovẽ de droochten (Os Baixos dos Pescadores, ende t'beginsel van d'Eylanden Lequeos,) te comen / te weten / aende oostzijde / welcke Eylanden men noemt As Ilhas Fermosas, dat is: de schoone Eylanden / dit wist ick door informatie van een Chijn, ghenaemt Santy van Chinchon; ende seyden datse ligghen op de hooghten van 21½. graden: men heeft daer de diepten van 30. vadem / ende alhoewel dat wyse niet en sagen / niet teghenstaende door die hooghte ende diepten verstonden wel dat wyse voorby waren.

Die schoone Eylanden voorby wesende / deden onsen cours o. ende o. ten n. aen / 260. mijlen weeghs / te weten / tot dat wy alle die longitudo ofte lenghte (die dese Eylanden van de Lequeos hebben /) ghepasseert waren / wy mochten daer ontrent 50. mijlen van af heen loopen / de selfde Chijn seyde my / dat dese Eylanden (de Lequeos ghenaemt /) seer veel zijn / ende datse veel en seer goede Havens hebben / ende dat het volck ende inwoonders van dien / haer aensichten ende lichamen bemaelt ende beschildert hebben / gelijck als die Bisayas van d'Eylanden Lucones ofte Phellippinas, zijnde oock gecleet als die selfde Bisayas. Item datmen daer oock Mijnen van goudt heeft / seyden noch datse dickwils comen met cleyne scheepkens ende Barcken / ghèladen met huyden eñ vellen van Venesoenen / als oock Gout in greynen ende seer cleyne stuckskens / aende Custe van China handelen / t'welck den voorseyden Chijn affirmeerden altemael wel ende voorseker te weten: want seyden op die selfde Eylanden selve / neghen reysen gedaen te hebben / daer van daen brengende / vande voorsz. waren na China toe / ick ghelooofden sulcks also te wesen / overmidts dat ick daer na vernomen hebbe binnen Macau ende aende Custe van Chynen / ende vont het alles waerachtigh te wesen / dat my desen Chijn gheseydt hadde: D'uyterste van dese Eylanden so vant Septentrionael als Orientael / (dat is: van't noorden ende oosten /) zijn gheleghen op de hooghte van 29. graden.

Loopt 50. mijlen vãde Eylandekẽs ghenaemt Lequeos / die veele int getal zijn / hebbende goede havens. Eenen int schip zijnde affirmeerde dat in dese Eylanden vellen huyden / Gout en greynen eñ cleyn stuckskens daer zy mede handelen aen de Custe van China / sulcx heeftmen na gebracht eñ is waerachtich.

Dese Eylanden voorby wesende / so creyght men d'Eylanden van Iapan, waer van het eerste ende t'uyterste int Occidente ende Miridionael / (dat is: int westen ende zuyden gheleghen /) is het Eylandt van Fyrando, alwaer de Portugesen haer trafficke ende hãdel dryven / hebben altesamen inde lenghte ofte longitudo 130. mijlen / ende t'uyterste int Orientẽ ofte oosten / leyt op de hooghte van 32. gradẽ / wy liepen altoos o. ende o. ten n. aen / (tot dat wyse om en voorby waren /) die voorseyde 130. mijlen aen.

Fyrando [illegible] Iapan [illegible] landt / [illegible] de Portug[illegible] aldaer een fortresse.

Alle dese informatie hebbe ick gehadt vanden voornoemden Chijn, oock mede hoe dat ick daer sommighe Vulcanos (dat zijn vuyrighe ofte brandende berghen /) souden ghemoeten / te wetẽ / by de 70. mijlen daer voorby wesende / ende noch ander 30. mijlen voorder aẽ / vier Eylanden byden anderen liggen / t'welcke ick altemael also ghevonden hebbe / gelijck als hy my ghesëyt hadde / ende seyden my dat hy't seer wel wiste / om dat hy in Iapan sommighe Mans-persoonen ghesien hadde / van seer cleyne statueren / met groote wrongen ofte ghewonden doecken om't hooft / de welcke aldaer Gout brachten / te weten / in seer cleyne stuckskens / ende sommige witte Cangas van Algodon, (dat zijn stucken Catoene Lywaet / also ghenaemt in China,) als oock ghesouten Visch ghelijck als die Atun van Spaengien / ofte Abberdaen / die selfde seyden te comen uyt ander Eylanden gheleghen oostwaerder van Iapan af / ende door die teyckenen ende merckten die hy my seyde / beeldent my in / waer dat de selfde Eylanden souden mogen wesen ende vontse weynigh verscheyden van daer hyse my geseyt hadden te ligghen: seyden my oock dat alle de Eylanden van Iapan goede Havens ende Canalen hebbẽ / wesende een volcq landt vã Rys / Coorn / Visch ende Vleysch / ende dat het een redelijck ende bequaem volck is om met te handelen / ende dat daer veel Silver is.

De Eyland[illegible] van Iapan hebbẽ [illegible] goede [illegible] vens.

Den Chi[illegible] seyden [illegible] Iapan [illegible] te hebben [illegible] cleyne [illegible] met [illegible] wronge[illegible] hoofs / [illegible] de van [illegible] Eylanden gelegen [illegible] waert [illegible] Iapan / [illegible] den oock veele [illegible] in greyn[illegible] ende [illegible] stuckskens oock [illegible] van [illegible] gheheeten Cangas.

Iapan [illegible] seer [illegible] daer [illegible] Rys / [illegible] en [illegible]

Loopende aldus onsen cours van o. ende o. ten o. aen / tot op 300. mijlen van Iapan af / vonden wy een seer hol water / met die stroomen van uyten n. ende n.w. als oock een ruyme ende spacieuse Zee / sonder eenighe moeytẽ ofte swarigheyt van eenighe verhinderinghe inden wegh te hebben / ende met wat wint dat daer waeyden / soo bleef de Zee nochtans al in eenen doẽ met het selfde hol water ende stroomen / tot dat wy over de 700. mijlen gheseylt hadden / te weten / tot op 200. mijlen naer aen de Custe / ende t'landt van nieu Spaengien / in welcke contreye begonsten die voorgaende stroomẽ ende holle Zee gantsch en t'eenemael te verliesen / waer door ick sonder twijfel vermoede ende vastelijcke ghelooove / dat daer een Canael / doorgaende enghte / ofte Straet is / tusschen t'vaste landt van nieu Spaengien / ende t'landt van Asien van Tartarien: Van ghelijcken soo vonden wy op alle desen wegh / (vande voorseyde 700. mijlẽ /) groote menighten van Walvisschen / ende die Visschen vande Spaengiaerden Atun genaemt / (die veel aen de Custe van Gibraltar in Spaengien gevanghen worden /) als oock Albacoras ende Bonitos, t'welcke altesamen Visschen zijn / die hen gemeenlijcken inne Canalen / doorgaende enghten /

Waer een Canael [illegible] doorgaende [illegible] 700. mijlen [illegible] [illegible] te [illegible] van Wal[illegible] visschen [illegible] Visschen [illegible] Atun ghe[illegible] noemt [illegible]

enghten/ ende loopende wateren onthouden/ om aldaer haer kruydt ende saedt te schieten/ ten tyden datse in haer teelen zijn / t'welck my altemael noch vastelijcker ende voor ghewisser doet ghelooven datter een Canael/ doorgaende enghte / ofte Stract / sonder eenighe twijfel moet wesen.

Gheera men bevindende tot op de Custe van nieu Spaengië op 4. mijlen/ vonden veele gewasse van Wortelen/ bladen/ riet/ en ander bladë gelijck Vijgh-bladë/ oock groote menighte vâ Zee-wolven waer aen dat daer moeten zijn veele Bayen ende Rivieren.

Ghecomen wesende (op de selfde cours) by de Custe van nieu Spaengien/ op de hooghte van 37½. graden/ quamen by een hooghe ende seer fraeye Landouwe/ met veel gheboomten verciert/ gantsch end al sonder snee/ ende men heeft daer vier mijlen van't landt af veel ghedrifts van wortelë/ bladen van boomen Riet/ ende ander bladen ghelijck als van Vijghboomen / welcker ghelijcken men in grooter menighten in Iapan vindt / diese aldaer eten/ ende van die wy alhier vonden / liet icker etlijcke nemen ende met het vleysch koken/ hadden (ghesoden wesende) een smaeck ghelijck als kool: men heeft alhier oock groote menighten van Zee-wolven/ die wy Zee-honden hieten / waer door ghenoegh te presumeren en te ghelooven is/ dat daer veel Revieren/ Bayen/ ende Havens moeten wesen langhs alle dese Custe heen / tot die Haven van Acapulco toe.

Van daer afliepen wy 3.o / 3.o. ten 3. ende by wijlen 3.o. ten o. aen/ naer dat wy de wint creghen / tot den hoeck El Cabo de San Lucas toe/ (t'welcke t'beginsel van't landt van Califfornia is/ te weten / aende zijde van't n. w.) ghelegen op 22. graden / zijnde 500. mijlen vande Cabo de Mendosino.

El C. de Sant Lucas/ t'welck beginsel is vã het landt van Califfornia.

Op dese wegh vande voorsz. 500. mijlen/ heeftmen (langhs de Custe heen) veel Eylanden ligghen/ al hoewel datse cleyn zijn / evenwel so is het sonder twijfel/ of men moet daer sommighe goede Havens in hebben/ als oock aen't vaste landt/ alwaermen dese naervolghende Havens heeft/ die als noch eerst bekët zijn/ te weten / die van't Eylandt Isla de Sant Augustijn, ghelegen op 30¼. graden / ende t'Eylandt Isla de Sedros, op de hooghte van 28¼. graden schaers / ende t'Eylandt geleghen beneden San Martijn, op 23⅓. graden / alle dese Custe ende Landouwe is mijns beduncken bewoont / ende vertoont hem int schijnsel eë seer goet landt te wesen: want saghen daer altemets des nachts vieren / ende des daeghs roocken/ t'welcke een ghewisse teycken is van bewoont te wesen.

Isla de Sedros ist Eylandt vande Ceders.

Dat alle dese Custe van Califfornia bewoont is/ nemen wy aen des nachts aen't vieren/ des daeghs aen't roocken.

Vanden hoeck ofte Cabo de San Lucas af/ tot naer d'ander zijde van t 3. o. van California toe/ deden onsen cours o. 3. o. aen 80. mijlen weeghs/ tot den hoeck ghenaemt El Cabo de las Corientes (dat is : den hoeck van de stroomen) toe/ gheleghen op de hooghte van 19⅔. graden/ loopende op dese cour eñ wech/ saghen in't noorden ontrent een mijl van ons af/ drie Eylanden ligghen/ diemen noemt Las tres Marias, (dat is: de drie Marien ghesept:) Op de voorseyde cours heen loopëde / so heeft men 4. mijlen van d'ander Eylandë verscheyden/ noch ander Eylanden van twee ende drie mijlen weeghs : Men heeft van de voorschreven mont ofte Inwijck van Califfornia af/ alle dese wegh van de 80. mijlen heen / groote stroomen die westwaert aen loopen.

Eylandë de 3. Marien

Van den hoeck ofte Cabo de las Corientes af / deden onsen cours 3.o. en by wijlen 3. o. ten o. aen/ 130. mijlen weeghs tot inde Haven van Acapulco, op desen wegh vande 130. mijlen/ hadden wy (20. mijlen gheseylt hebbende / de Haven/ ghenaemt de Natividade, dat is: van onser Vrouwen gheboorten ghesepdt/ ende ander 8. mijlen voorder aen de Haven vã Sant Iago, ofte Sint Jacob/ ende noch 6. mijlen voorder aen / de Zee-strant ghenaemt La Playa de Culyma. dat is : de strandt van Culyma ghesepdt. Alle dese Custe/ te weten/ van Califfornia af / tot de Haven van Acapulco toe is bewoont/ van volck die met de Spaengiaerden vrede ende aliantie hebben / zijn van conditien ende qualiteyt als t'volck van d'ander Custen van nieu Spaengien / etc.

De Haven van Nati vidade.

De Havë vã Sant Iago.

Van Califfornia af tot de Haven van Acapulco/ is al bewoont van volck die met de Spaengiaerden handelë.

Conclusie.

Alle het ghene dat in dese discriptie ende verclaringe verhaelt is/ hebbe ick alles selver ghesien ende wel ghenoteert/ in dese vaert ofte Navigatie die ick gedaen ende voleyndt hebbe dit jaer van 1584. te weten/ van groot Chyna af upt die Havë ende Revier van Canton, ghelijck als ick het alles breeder ende co- pieuser u Excell. te kennen sal gheven/ met die Paralellen eñ Meridianen van dien / soo my God de Heere sulcx toelaet/ die u Doorluchtige Excell. wil sparen in langhduerige gesontheyt. Alle t'welcke voorschreven ick aldus getranslateert hebbe / upten Spaenschen in onse Nederduytsche tale / van woort tot woort/ upt de Coppe van't Originael/ die aldus ghesonden is ghewe[e]st aenden Viçeoy van Portugaels Indien.

Dat 55. Capittel.

Een relaes ofte verhael van een Voyagie ofte Schip-vaert, ghedaen door den Piloot Nuno da Silva, voor zijn Excell. den viçeroy van nieu Spaengien, den 20. Meye Anno 1579. binnen die Stadt van Mexico, van vvaert ghesonden is ghevveest aen den Viçeroy van Portugaels Indien, vvaer inne verhaelt vvordt die Coursen ende gheschiedenisse van die vaert van Françoys Draeck, die hem (belyder) ghenomen hadde by de Eylanden van Cabo Verde, ende alsoo mede voerden, door die Straet van Magallanes, tot die Haven van Guatulco in nieu Spaengien daer hy hem vveder liet varen.

NVno da Silva ghebooren van Porto upt Portugael / Burgher ende Inghesceten van Guaja, sept : dat hy bedyder upt zijn huys ghescheyden is/ int beginsel van November / Anno 1577. nemende zijn reyse ende cours naer d'Eylanden van Cabo Verde, ofte den groenen hoeck/ al waer comende heeft het geset met zijn schip dicht byde Haven van't Eylandt Sant Iago, (een van d'Eylanden van Cabo Verde voorsept/) wesende den 16. Januarij/ Anno 78. aldaer ligghende soo zijnder ghecomen 6. Schepen/ welcke schenen Engelschen te wesen/ van welcker hem den Admirael aen boort clampte eñ overweldighde/ hem met zijn Scheepsvolck daer upt nemende/ haer brenghende met een Schuyt in't Schip vanden voorsz. Admirael/ latende int Schip van hem deposa[...] ofte belijder/ t'onbequaeste eñ snootste Volck/ als sommigë Bootsgesellen eñ jongers/ eñ al hoewel dat die vãde fortresse/ (van't Eyland) vier of vijf maels naer hen toe schoten/ en deden d'Enghelschen gantsch geen schade noch eenigh letsel: dit ghedaen wesende / ghinghen van hier af weder t'seyl naer het Eylandt

Ligghende onder't Eylandt Sant Iago/ eë vã de Eylandë van Cabo Verde werdt overrompelt ende genomë vã Frãsoys Draeck.

Brava

Volck van Nuno da Silva te lande geset: maer hem mede genomen om dat hy een goet Piloot vande Brasilische vaert was.

Brava toe / dat is: t'woeste Eylandt ghesept) nemende met haer t'voorsz. Schip van hem Nuno da Silva, alhier comende vulden sommighe vaten met versch water/ nemende van daer af hueren cours t'Zeewaert in/ hebbende te vooren t'volck vanden voorsz. Nuno da Silva, met een Schuyt aen landt ghebrocht/ behoudende alleenlijck den selfden Nuno da Silva met hem int Schip/ van ghelijcken zijn Schip met de Wijnen die daer in waren/ ende den voorsz. Nuno da Silva seyt/ dat d'oorsake datse zijn persoon met namen was daerom/ om datse wisten dat hy een Piloot vande Brasilische vaert was/ om henlieder aldaer te geleyden om versch water te crijghen.

Van't Eylandt Brava afgheschepden wesende/ namen haren cours naer het landt van Brasilien toe/ t'welcke zy quamen te sien den eersten Aprillis/ te weten/ op de hooghte van 30. graden/ ende sonder eens landt noch versch water te nemen / vervolchden haren cours voortaen/ tot byde Revier van Rio de la plata, (dat is : de Revier van't Silver ghesept/) ghelegen op 35. graden luttel min ofte meer/ alwaer zy aen landt sprongen ende versagen hen van versch water: Van daer af deden haren cours voortaen / tot op de hooghte van 39. graden / alwaer zijt setten by sommighe Clippen/ alhier wesende/ verlieten twee schepen /(vande ses die zy hadden) ende vervolchden hueren wegh met die vier resterende schepen/ (te weten/ met dat van Nuno da Silva ghereeckent/) tot by de Bay diemen noemt Bahya de las Ilhas, (dat is : de Bay van d'Eylanden ghesept/) ghelegen op de hooghte van 49. graden / al waermen seyt dat Magallanes verwinterde/ als hy aldereerst die Straet ontdeckte/ die naer hem den naem behoudē heeft: Sy liepē in dese Bay wesende dē 20. Junius/ ende anckerden so dicht by het landt/ datmen daer met een Roer op schieten mocht : saghen dat het landt bewoont was van Indianen/ die met vellen bedeckt waren / hebbende die cleederen tot die knien ende halve armen toe/ ende d'ander rest van't lichaem ende t'hooft gantsch bloot en ontdeckt/ hadden bogen ende pijlen voor haer ghewere inde handen / was een cloeck/ groot/ ende lyvigh volck / wel ghestatueert van persoonen:

Verlaten hier 2. schepen vande 6. die zy hadde.

Voeren met den Boot met haer 6. te lande: Inde Bay de las Illas/ geven de Inwoonders wijn eñ broot: die met vellē gecleet warē/ eñ met bogen eñ pijlen gewapēt/ gegeten hebbende eñ gedronckē hebbende loopē wegh/ haer vervolgende keeren haer om eñ smetē een Engels-man eñ een Neerlander doot.

Voeren alhier met hen sessen aen landt/ om versch water te soecken/ ende al eer dat zy op't landt sprongen/ soo ghenaeckten daer by't Boot vier Indianen/ de welcke d'Enghelschen Broot eñ Wijn gaven / ende als de voorsz. Indianen wel ghegheten en ghedroncken hadden/ soo scheyden zy daer weder van daen/ loopende een hooghte opwaerts aen / roepende een vande selfde Indianen Magallanes Esta heminha Tarra, dat is : Magallanes dit is mijn landt/ ende om datse d'Enghelschen vervolchden/ so zijn de voorseyde Indianen soo't scheen/ voorgheloopen en ghevlucht naer bovenen toe/ eñ een weynich om hoogh gheloopen hebbende/ zijn d'Indianen weder om gekeert/ ende smeten daer 2. van d'ander doot / waer van d'een een Engls-man / ende d'ander een Neer-lander was / ende de reste ontquamen eñ berghden hen int Boot/ daer zy terstont met af staken/ bleven alhier legghen tot den 17. Augustus/ op welcken dagh ginghen weder te seyl voorder aen/ loopende langhs de Custe heen/ tot ontrent anderhalf mijl weeghs van het landt af: want is daer over al schoon eñ suyver/ van 20. tot 25. vadem diepten/ eñ waren ontrent vier ofte vijf daghen onder weghen/ tot de mont ofte incomste vande Straet toe: maer om dat de windt contrarie was / vertoefden tot den 24. Augustus / al eer dat zy daer in liepen.

D'incomste ofte mont van de Straet heeft ontrent een mijl weeghs inde breede/ hebbende van beyde zijden een kael ende vlack landt: Aende noordtzyde saghen Indianen die groote vieren maeckten: maer aende zuydtzijde en saghen gantsch geen Volck: Den 24. voorsz. begonsten zy de Straet innewaerts aen te loopen/ met eenen o.n.o. windt/ ende dat hem dunckt dat dese Straet mach hebben ontrent 110. mijlen inde lenghte / ende inde breede / te wetē/ in d'incomste een mijl weeghs/ ende dat alleenlijcken de helft van de Straet recht uyt (sonder bochten) loopt / ende van daer voortaen tot op 8. ofte 10. mijlen naer't eynde/ heeft zy sommighe bochten ende crommen / onder welcke een so grooten bocht is/ dat het schijnt t'eene landt door't ander te steken / ende heeft alhier minder dan een mijl weeghs/ van't eene landt tot het ander / ende van daer voortaen soo looptse weder recht uytwaerts aen/ ende alhoewel dat daer noch sommige bochten comen / zijn cleyn ende hebben niet veel te beduyden / heeft d'uytcomste vande Straet naer't westen toe / ende op 8. ofte 10. mijlen naer eermen aen't eynde comt / soo was de Straet wat breeder als te voren/ is altemael van een hoogh landt tot het eynde toe / te weten / van datmen daer 8. mijlen binnen in is af: want d'eerste 8. mijlen van d'incomste is van een vlack ende effen land/ als vooren ghesept is / ende inde incomste vande Straet/ soo vintmen dat de stroomen vande zuyder Zee/ naer de noordt Zee toe loopen/ ende naer datse begosten te seylen met die o.n.o. wint/ (binnen in wesende/) liepen daer naer haren wil door/ sonder eenigh bedwanck ofte over-last van weer ofte wint/ ende dat het hooge landt van beyde zijden met snee bedeckt lagh/ eñ dat alle dese Straet suyver ende schoon is/ liepen tot op een Roer schoot van het landt vande n. zijde af / doende haren cours daer langhs by heen/ hebbende de diepten van 9. ende 10. vadem/ met schoone grondt/ als ghesept is/ ende datmen over al noodigh wesende souden moghen anckeren/ ende dat die ghebergten van beyde zijden vol gheboomten staen / comende op sommighe plaetsen die berghen ende tgheboomte tot aenden oever vande water cant uyt / hebbende op etlijcke contreyen pleynen en plat landt boven op/ en sagen daer gantsch gheen groote Revieren/ dan sommighe cleene Revieren/ die in de broocken ende schuerē van het land uyt quamen/ ende inde contreye daer den grooten bocht ofte cromte is/ sagen aende zuydtzyde sommige Indiaensche Visschers/ in haer Canoas ofte schuytgens / ende waren van ghestaltenis als de voorgaende / diese te vooren aende noordtzijde gesien hadden/ ende datse op gheen ander plaetsen vande zuydtzijde meer volck ghesien hebben.

Beschr[illegible] ge vande Straet [illegible] Magall[illegible] nes.

8. mijl[illegible] straet [illegible] is [illegible] hoogh [illegible] met [illegible] bedeckt.

[illegible] dat [illegible] men [illegible] Z. Zee [illegible] de n. [illegible] loopen[illegible] de [illegible] van [illegible] vadem[illegible] veel [illegible] ancker[illegible] De [illegible] tot [illegible] toe [illegible] vol [illegible] ten.

[illegible] zyde [illegible] sche [illegible] Visschers [illegible] schen.

Comende buyten de Straet aen d'ander zijde uyt/ (t'welcke was den 6. September van't voorseyde jaer/) deden haren cours drie daghen langh noordtwest aen/ ende cregen op den derden dagh eenen n.o. wint / die hen met ghewelt w.z.w. waert aen dreef / loopende al soo 10. ofte 12. dagen met weynigh seylen op/ ende om dat de wint seer verbolghen begost op te steecken/ soo namense alle haer seylen in/

Den 6. [illegible] tember [illegible] door de straet.

ende

ende laghen over staeghen dreven tot den lae-
sten September toe/ (hebbende den 24. vande
selfde maent haer jacht upt het ghesicht ver-
loren/ t'welcke mocht wesen van 50. vaten
groot/) alsdoen hysten zy weder haer seylen
op/ om dat de wint wat ruymer was/ doen-
de haren cours den tijdt van 7. dagen noordt-
oost aen: int eynde vande voorseyde 7. daghen
creghen ghesicht van sommighe Eylanden/
alwaer zy naer toe liepen om te anckerē: maer
t'weer en gaf hen gheen plaets/ alhier wesen-
de liep de wint naer 't noordtwesten/ waer-
mede zy west z.w. aen liepen: Des anderen
daeghs daer aen verloren een ander Schip
van haer Compaengie upt het gesicht/ (t'welc-
ke mocht wesen vande groote van 180. vaten)
wan't het onweer begonst dapper op te ste-
ken/ in somma dat het Schip vanden Admi-
rael alleē bleef: want het Schip vā hem Nu-
no da Silva, was blijven sitten inde Bay/ daer
zy verwintert hadden eer zy door de Straet
quamen/ liepen aldus met het onweer tot op
de hooghte van 57. graden/ alwaer zy in een
Haven van een Eylandt liepen/ ende settent
een Gotelingh schoot van het landt af/ op 20.
vadem diepten/ onthielden hen alhier 3. ofte
4. daghen/ ende loopende de windt naer 't zuy-
den lichten haer anckers weer op/ doende ha-
ren cours noorden aen/ twee daghen lanck: in
het eynde van dien creghen ghesicht van een
cleyn ende leegh Eylandt/ alhier wesende stre-
ken haer seylen/ ende settent Boot upt eñ vin-
ghen daer veel Voghelen ende Zee-wolven:
Des anderen daeghs ghinghen weder t'seyl/
doende haren cours n.n.o. ende n. aen/ tot by
een ander Eylandt ghelegen vijf ofte ses my-
len van het vaste landt af/ te weten/ aende n.
zijde vande Straet: daer by comende ancker-
dent ontrent een vierendeel myls daer van af/
op de diepten van 12. vadem: Dit Eyland is
cleyn ende van een leegh landt ende is seer be-
woont van Indianen/ zijnde 't landt van dien
altemael bebout/ zy settē t'Boot terstont upt/
alwaer de Capiteyn ofte Admirael met noch
elf Enghelschen in spronghen/ varende naer 't
landt om versch water ende victualye te soec-
ken: aen 't Eylandt comende/ soo brachten hen
d'Indianen in wisselinghe van ander dingen
twee Spaensche Schapen/ ende een weynigh
Mays ofte wortelen daerse hen luyder Broot
af maken/ ende om dat het laet was/ keerden
weer naer 't Schip toe/ sonder dien dagh yet
meer upt te rechten: Des anderen daeghs soo
voer den voorseyden Capiteyn/ met die voor-
schreven elf persoonen (t'welcke Arckebusiers
ende Boogh schutten waren/) weder nae land
toe/ ende setten daer twee van dien op 't landt/
met de vaten om versch water te halen/ ende
by de plaets daer zy het water souden halen/
laghen een deel Indianen verborgen/ welcke
de voorseyde twee Enghelschen overvielē/ eñ
vinghense dit die van 't Boot siende zijn hier
te hulpe ghecomen: maer worden met steenen
en pijlen vande boghen soo wel ghegroet/ dat
zy meestendeel ofte altemael ghequetst en ge-
wont wordē/ zijnde den selfden Capiteyn met
een Pijl int aensicht/ ende een ander Pijl in 't
hooft gheraeckt/ so dat zy daer door gedwon-
ghen waren wederom te rugghe te keerē/ son-
der dat d'Enghelschen eenigh van d'India-
nen ghequetst ofte gheraeckt hadden/ niet te-
ghenstaende datse hen soo dicht aen het Boot
quamen/ dat zy daer vier Riemen upt namen:
Dit aldus ghepasseert wesende/ ginghen naer

Verliesen haer Jacht upt t'gesicht.

Verliest upt t'ghesicht noch t'Schip vā 180. vaten.

Vinghen hier veele Vogels eñ Zee-wolven.

Comen hier aē een Eylandt andermael te lande/ om water worden overvallen/ gewont ende twee gevanghen.

datum van dien van hier af wederom t'seyl/
doende haren cours langs de Custe heen/ met
eenen zuyden windt/ seylende aldus 6. mijlen
weeghs/ tot voorby de Haven diemen noemt
van Sant Iago, ofte sint Jacob/ alwaer zy een
Haven namen/ alhier comende vinghen een
Indiaen/ die in een Canoa ofte Schuytgien
lagh en visten/ ende brachten hem aen boort:
maer lieten hem teghens den avont weder
los en vry met zijn Canoa, naer dat zy hem
een weynigh lywaet en sommighe Vleysch-
houwers Messen/ en ander snuysterye ghege-
ven hadden: een weynigh daer naer is een an-
der Indiaen aen boort ghecomen/ ghenaemt
Felippe, die Spaensch sprack/ den selfden gaf
notitie aen den Capiteyn van d'Engelschen/
waer dat een Schip lagh/ (te weten/ inde Ha-
ven van Sant Iago, welcke zy 6. mijlen te rug-
ghe gelaten hadden/) met dese tijdinge eñ den
Indiaen die de Guye ofte Leydts-man was/
zijn des anderen daeghs weder t'seyl gegaen/
ende liepen naer de voorsz. Haven van Sant
Iago toe: daer in comende hebbent voorseyde
Schip ghenomen/ in 't welcke vonden 1770.
Botygas ofte Spaensche potten met Wijn/
ende ander dinghen: Dit ghedaen hebbende
spronghen op 't landt/ alwaer zy sommighe
sacken met meel namen/ met alle het gene dat
zy meer vonden: namen van ghelijcken die
Ornamenten ende ander Kerck goet/ met al-
le t'welcke zy daer weer van daen scheyden/
nemende het voorseyde ghenomen Schip en
twee persoonen (die zy daer in vonden/) met
hen/ liepen van dese Haven af/ (welcke leydt
op de hooghte van 32½. graden/) langhs de
Custe heen/ tot op die hooghte van 31. eñ 30.
graden/ welcke was de contreye daer zy mal-
canderen bestemt ofte verdaecht hadden/ om
te vergaderen en den anderen te verwachten/
soo zy door eenich onweer ofte storm malcan-
deren quamen te verliesen/ ende van een
scheyden.

Een Indiaē die Spaensch sprac/ is haer aen boort gecomen ende berecht haer de plaetse ghenoemt daer een Schip lach/ in de Haven van S. Iago/ zijn daer naer toe gheloopen eñ t'Schip ghenomen/ vonden daer in 1770. Botygas met Wyn eñ ander dingen/ eñ te lande comende vōde sommighe sacken met meel/ oock Kercken Ornamenten/ eñ Kerckgoet vertreckende het schip met 2. persoonen die zy daer in vonden.

Comende op dertich graden/ vonden daer
een seer goede Haven alwaer zy in liepen/ ende
anckerden op de diepten van ses vadem/ te
weten/ een Roer schoot van 't landt af/ t'welc-
ke was recht tegens over een Revier/ alwaer
zy ses pijpen waters namen/ ende om die geē
(die 't water souden halen/) te beschermen/ set-
ten twaelf persoonen op 't landt/ aldus besigh
wesende met het water te vullen/ saghen een
hoop Volcks op haer aen comen/ waer van
de helft Spaengiaerden waren/ mochten we-
sen ontrent 250. persoonen te Peert/ ende van
noch so veel te voet: maer so haest als syse ge-
waer worden/ liepē terstont naer 't Boot toe/
ende verloren alleenlijckē eenen Engels mā:
Die selfden nacht ginghen zy met beyde de
Schepen weder t'seyl/ loopende langs de Cu-
ste heen/ tot op 10. mijlen weeghs voorder aē/
alwaer zy sommigh water namen/ maer om
datse sommigh Peerde-volc int oogh cregen/
soo scheyden zy daer upt sonder meer waters
te nemen: Van daer af vervolghden heuren
wegh voortaen/ de Custe langhs tot 30. mij-
len weeghs/ al waer zy een onbewoonde Ha-
ven namen/ doch en quamen daer niet aen
landt: want saghen alle daeghs volck alhier/
armeerden ofte rusten zy een cleyn jacht op/
waer van zy 't hout al ghewrocht en gemaect
met haer upt Enghelandt brachten: t'voor-
seyde jacht ghemaeckt ende opgherust wesen-
de/ hebbent int water ghestelt/ alwaer de Ca-
piteyn met vijfthien persoonen in gegaen is/

Comen in eē Havē daer zy verliesē eē Engels-mā int vullē vā hare pypen met water.

Rusten hier een Jacht toe/ daer zy 't hout upt Englandt mede ghebracht hadden.

met den

Op wat dagh datse t'Landt van Nicaraga ontdeckten. Ende die vant selve eñ waer datse haer setten.

Den derthiensten Martius een dach min ofte meer / zynde inden morghen-stont ontdeckten het landt / het welcke niet te hoogh en was / hadde een cleyn Eylandt / twee mylen van het landt verscheyden / sy settent in een Bay die zy in het landt vonden / op de diepten van vijf vadem/te weten/dicht by het landt : bleven alhier stil ligghen tot den 20. toe/op welcken dach een Fregatte dicht voorby't Eylandt heen liep/alwaert jacht nae toe liep/diese nam ende brachtense aen't Enghels Schip : welcke Fregatte ghéladen was met Salcaperilla ofte Pock-cruyt/ ende Bottigas ofte potten met Boter en Hueních / ende ander dingen : d'Enghels Capiteyn gingh daer in / ende dede de Salcaperilla opt landt worpen / latende de reste inde Fregatte blijven, deden alle t'gheschut upt zijn Schip nemē/ende settent inde Fregatte , om het Schip over te halē en te versten/waermede zy besich waren tot den 23. ofte 24. Martius. t'Schip versten wesende/ende hen gheprovideert hebbende vā barn-hout eñ versch water/zijn haren wegh vervolcht langhes de Custe heen/ doende haren cours west aen/ ende namē met haer die voorschreven Fregatte met volck met al : Twee daghen ghéseylt hebbende / namen t'volck upt de Fregatte , ende passeerdense int jacht / ende onder ander waren daer twee Bootsghesellen ofte Zee-luyden die naer Panama meynden te seylen / om van daer naer China te varen / vande welcke zy een namen/ met de Brieven ende Caerten diese met hadden / onder welcke waren de Missiven ofte Sent-brieven van zijn majesteyt / voor den Gouverneur van China, als oock die Zee ende Pas-caerten daer zy de vaert met souden beginnen / ende haer naer reguleren.

Beschryvinghe vande Fregatte die zy namen de 20. Martij.

Desghelijcks waer mede t'Schip gheladen was.

Verhael van twee Bootsgesellen upt de Fregatte/ etc.

Beschryvinge van een Schip datse den 6. Aprilis ontmoetē ende watse met het selve uytgherecht hebben.

Seylende aldus hueren wegh voortaen tot den 6. Aprilis teghens den avondt / quamen upt de Mars een Schip t'ondecken/ t'welcke dede sijnen cours twee mylen van't landt af/ ende al eert des anderen daeghs beghonst te daghen / soo waren zy daer dicht by / soo dat zijt onversiens over vielen/terwijle t'meestendeel van het ander volck sliep/eñ dedense terstondt altesamen in heur Schip over gaen/ onder welcke was eenen Don Francisco Caratte : Dit ghedaen hebbende vervolghden hueren wegh (met het voorseyde ghenomen Schip/) voortaen / upt het welcke zy etlijcke Packen ende andere waren namen : maer en weet niet hoe veel dat het mochte bedraghen/ ofte in alles wel was / namen daer van ghelijcken een Swartinne upt : Drie dagen daer naer lieten zy het selfde Schip met volck met al weder varen: settent daer van ghelijcken in de Bootsghesellen vande voyagie van China, dien zy inde Fregatte ghenomen hadden/ behoudende alleenlijcken een Bootsghesellé/ om haer te wijsen waer datse versch water souden moghen crijghen / waer toe zy de leeghe pijpen en vaten met namen om t'water in te doen / hier mede liepen zy heuren wegh voortaen/ tot de Haven van Guatulco toe / al waer zy in liepen/wesende des Maendaeghs den 13. Aprillis / ende settent daer binnen in/ alhier bleven zy tot den 26. Aprilis toe / ende zijnde ontrent drie ofte vier uren inder nacht/ zijnse weder te seyl ghegaen / nemende haren cours westwaert aen / ende een ure ofte twee te vooren hebben zy hem Nuno da Silva belijder ghelaten / ende setten hem in een ander Schip dat daer in Guatulco lagh : Van hier af voortaen zijn de voorseyde Enghelschen/ de reste vande reyse ghepasseert / naer de Eylanden van Molucos heen / ende van daer af voorby de Cabo de bona Esperança , ende also naer Enghelandt toe/ ghelijck als sulcks ghenoech notorie ende oircont is/ en dit is alleenlijck het inhoudt vande voyagie van den tijdt/datter den voorseyden Piloot Nuno da Silva by ghewéest heeft.

Wanneer dat zy t'genomē Schip weder lieten varen.

Op wat dagh datse inde haven van Guatulco quamē eñ hoe langh datse daer bleven.

Wanneer dat zy Nuno da Silva verlaten hebben.

Hier naer volcht ten Coppe van eenen brief ghéschreven door den Capiteyn Fransoys Draeck Enghels-man / wesende inde zuyder Zee van nieu Spaengien / in zijn Schip ghenaemt / het vergulden Hert/ (met het Schip van Sint Ian de Anton , het welcke hy berooft hadde/) aen zijn Mede-ghenooten die van d'ander Schepen van zijn ghéselschap/ daer hy met het onweer van versteken is ghéweest / als vooren ghéseydt is.

Seigneur VVouter ,soo het Godt ghéhenghde dat ghy quaemt te ghemoeten / met dit Schip van Sint Ian de Anton , soo bidde ick u dat wel te tracteren / achter volghende het woort dat ick haer ghegeven hebbe / ende soo u yet ghebreeckt ende noodichwaer / van het ghene dat dit Schip / Sint Ian de Anton heeft / soo wilt V. L. het selfde dubbel betalen/ als het ghene dat wy brenghen/ ende sult bevelen dat niemant van u Soldaten haer eenigh quaet ofte molestye aen doet / ende het ghene dat onder ons ghésloten is ghéweest/ om weder naer ons landt te keeren / sullen wy met Gods hulpe volbrenghen / al hoewel dat ick daer seer aen twijfel dat u desen sal behandighen/niet teghenstaende blijve gelijck als noch / den Heere altoos biddende/ (die ons/ u/ende my/ ende alle de weerelt verlost heeft/) ons te willen bewaren/ wiens ick alleen ghéve de prijs ende eere/ etc. Het ghene ick alhier schrijve en is niet alleenlijcken voor Seigneur vvouter : maer oock voor Seigneur Tomas, Seigneur Charles , Seigneur Caube , ende Seigneur Antonio, ende alle d'ander goede Vrienden: Alle de welcke ick bevele den genen die ons met zijn bloet gecocht heeft / ende hope op Godt dat hy ons niet meer moeyten sal ghéven / ende dat hy ons sal helpen in onse tribulatie / ende bidde ulieden door't lyden van Jesus Christus/dat soo het God beliest u eenighe tribulatie over te senden / dat ghy niet en wilt wanhopen van de groote bermhertigheydt Gods: want die sal u gantschelijcken verschijnen / den welcken de selfde ophout ende weder met het leven gunt/ waer mede hy ons groote vrientschappe sal doen/ ende ons zijn bermhertigheydt bewijsen/ den welcken alleen zy prijs/eere/cracht/ende heerlijckheydt inder eeuwigheyt / Amen. By my uwen bedruckten Oversten / die het hert seer mistroostigh is/ Fransoys Draecke/etc.

Vermaninghe tot den Leser.

AList schoon dat ick in het eerste alleenlijcken gheproponeert ende voorghenomen hadde , mentie te maecken van de voyagien , ofte vaerden , Coursen , ende streckinghe van de Orientaelsche Custen , Eylanden , ende alle die contreyen , met etlijcke andere Navigatien van de byligghende quartierē, eñ ghéleghentheyt van dien, als vvy hier vooren van alles aengevvesen hebben, op het alder correctste, als ick sulcks hebbe

connen

conen becomen, niet teghenstaende overmits dat ick onder andere myne memorialen ende pampieren ghevonden hebbe, de Navigatie van alle de Havens, Revieren, ende hoecken vande custe van Brasilien, ende vaert vande Portugesen aldaer: Als oock mede alle de coursen, streckinghe: ende gheleghentheyt vande Atillas, ofte voor Eylanden van nieu Spaengien, mitsgaders van alle de Canalen daer tusschen door heen, ende de Havens, soo vande voorsz. Eylanden als van't vaste landt van't voorseyde nieu Spaengien: Van ghelijcken van d'ander zijde vande custe van Angola ofte Æthiopien, &c. en hebbe niet cunnen nae laten die hier achter by te voeghen, hoevvel dat het seer verscheyden ende different is, vande Orientaelsche contreyen niet te min, om dat het oock voor onse Natie een vreemdicheyt is, ende vvordt van de selfde Portugesen ende Spaengiaerden bevaren, van vviens voyagiens ende Navigatien vvy in dese deschriptien alleenlijcken zijn verhalende, soo en salt daer in de materie niet te buyten gaen: maer eer seer voechlicken daer by behooren, ende hope niet min aenghenaem, als gherijffelijck sal vvesen, devvijle men als nu dese voorseyde Navigatien oock onder onse Natie begint te courseren, verhopende t'selfde een beginsel te vvesen van meerder ende tot verder versoeckinghe, tot prijs, eere, ende glorie des Heylighen Euangeliums, ende der Godtlijcke Majesteyts, met vvelvaert ende segheninghe deser onse Nederlanden, &c.

Dat 56. Capittel.

Inden eersten, die Deroute ofte Navigatie vanden hoeck van Cabo Verde af, naer Brasilien toe, met alle de rechte coursen ende kennisse van de custe ende Havens van Brasilien, tot die Revier ghenaemt Rio de la Plata toe, met alle de gheleghentheyt van dien.

Cours van C. verde tot op 5. of 6. graden.

Seylende van Cabo verde (dat is: den groenen hoeck) af / naer Brasilien toe / so salmen zuydt zuydtoost / zuydtoost ende zuydtoost ten zuyden aen seylen / ende comende op 5. ofte 6. graden / (ofte t'zy waer dat het soude moghen wesen /) daer u de donderen ende vlagen aen comen / so sult ghyse vande zijde vant zuyden nemen / ende deminueren al wat ghy mueght. Sult gheadverteert wesen / dat soo haest als u de generalē winden aen comen / (wesende van uyten zuydoosten /) so sult ghy op den boech van't zuydtwesten / ende west zuydtwest aenloopen / ende so de wint waer van't zuydē nae't zuydwestē / sult over den boech van het zuydtoost loopen: maer niet te veel / want en doet u gants gheen profijt / in voeghen dat hoe ghy daer meer op loopt / hoe ghy meer verliest / doet altoos u uyterste neersticheyt om u onder de custe van Guynea niet te steken / te weten / boven de 60. ofte 70. mijlen van de droochten / ghenaemt Os Baixos de Sant Anna: De wint sal u wel ruymen / in sulcker voeghen dat ghy genoech sult moghen seylen / op den boech naer Brasilien toe.

Beschrijvinghe en vermaninghe vande generale winden.

Waerschouwinghe om onder de Custe van Guynea niet te vervallen/

Sult weten dat soo men op dese Coursen (naer Pernanbuque toe) seylt / (wesende van October voortaen /) en datmen quaem te loefwaert van't Eyland vā Fernan de Noronhā: comende tot op 8. ofte $8\frac{1}{2}$. graden / salmen west aen naer't landt toe loopen / ende soo ghy landt quaemt te sien op 8. graden / sullen witte Duynen wesen / soo weet dat ghy aen de noordtzijde zijt / sult als dan naer't zuyden toe loopen / dit is te verstaen van October voortaen: want als dan soo regneren die noordtooste ende oost noordtooste winden / ende so ghy u vont op de hoochte als boven / sult de voorseyde Duynen sien / eñ soo wanneer ghy comt te sien het eynde van dien / (te weten /) aen de zuydtzijde / sonder van daer voortaen eenighe meer te sien / so weet dat ghy zijt by Capiguaramirini: Van daer af tot Pernanbuque toe / heeftmen vijf oft ses mijlen.

Cours als men te loefwaert van't Eylandt Fernan de Noronha quam.

Ghedaente van't landt op 8. graden.

Wanneer datmen is by Capiguaramirini.

Oock so is te weten / dat so men waer op $8\frac{1}{2}$. graden / soo salmen altemael een vlack landt sien / tot op 10. eñ 12. vadem diepten / eñ t'land aendē oever vander Zee sal effen en slecht wesen / t'welcke ghenaemt wort Capitagua, als ghy met dit landt oost ende west over een zijt / wesende inde contreye daer ick ghesept hebbe / op de 12. vadem diepten / (zijnde inden tijdt van October af naer Februarijs toe /) soo en dorft nieuwers af vreesen / ende hebt achtinge van zuydtwaerts aen te sien: want ghy sult den hoeck Cabo de Sant Augustijn ghewaer worden ende naer't noorden toe / sult ghy een ander punt lands sien / welcke men heet Apunta d'Olijnda, alwaer die stede ofte t'vleck van Olijnda gheleghen is / ende de Custe van de selfde hoeck noordwaerts aen / loopende zuyden ende noorden langhs.

Ghedaente vant landt alsmen op 8. een half graden is. Mitsgaders diepten ende naem van't selve.

Waerschouwinge voor de Cabo de S. Augustijn.

De gelijckenis voor Apunta d'Olijnda.

Soo ghy waert oost ende west met de Cabo van Sant Augustijn, soo sult ghy comen te sien te landewaerts in een geberchte / welcke maeckt het fatsoen (inde vertooninghe /) ghelijck als een Cameels rugghe / hebbende aen de zuydzijde drie hueveelen langhs de Zee cant heen / ende de Custe sal hem noordtoost ende zuydtwest heen strecken.

Ghedaente vant landt alsmen 9. en 10. met Cabo de S. Augustijn is.

Van desen hoeck van Sant Augustijn af / tot de Stede van Olijnda toe / zijn 12. mijlen n. aen: Desen hoeck is gheleghen op $8\frac{1}{3}$. graden: ende Olinda leyt op $8\frac{1}{3}$. graden: eñ Pernanbuco op 8. graden: De boven gheroerde Navigatie is te verstaen alsmen in October ende November van Lisbonen schept.

Hoochte van Cabo de S. Augustijn / Olinda / eñ Pernanbuco

Seylende uyt Lisbonen in Februarijs ofte Martius / soo sult ghy het landt gaen soecken op 9. graden: want vande Meert voortaen / so regnerē de zuydtooste / ende zuydt zuydtooste winden / ende soo ghy u by ghevalle vont by't landt / op de voorseyde hoochten / so dorft niet vreesen / ende sult uwen cours doen op 17. eñ 18. vadem diepten: want isser over al schoon ende suyver / en hebt daer anders niet dan de Kiffen / (gheleghen dicht by't landt /) daer men t'water op siet breken / ende loopende noorden aen / soo weet dat wanneer ghy sommighe Duynen langhs de Zee-strant heen siet soo en twijfelt niet noorden aen te loopen / waer mede den hoeck van Sant Augustijn sult comen te sien. Desen hoeck is aende Zee-cant vā een steyl afgebickt landt / makende inde vertooninge t'fatsoen van een Walvisch muyl / hebbende boven op een rondē bergh met geboomten omringt / ende comende op de voorsz. diepten dicht by't land / sult daer een cleyn Eyland sien ligghen / t'welcke ghenaemt wort Ilha de Sant Alexus, Van dit Eylandt af tot de Cabo de Sant Augustijn, heeft men 5. ofte 6. mijlen weeghs / ende is gheleghen op de hoochte van $8\frac{1}{4}$. graden.

Op wat hooghde dat men landt soecken sal alsmen in Februario van Lisbon seylt.

Met wat cours men de C. de Sant Augustijn aen loopē sal

Gedaente vande hoeck van Sant Augustijn.

Hoochte van Cabo de S. Augustijn.

Dat 57. Capittel.

De Navigatie ende Coursen naer de Haven ofte Bay ghenaemt A Bahya de Todos os Santos, ofte van Alderheyligen, gheleghen aende voorsz. Custe van Brasilien.

So ghy begeert te seylen nā dē Bahya de todos os Santos, (dat is: de Bay van Alder-heyligen/) so wilt u houdē aende Navigatie hier vorē verclaert/ nemende op die maniere de getijden van't jaer waer/ te wetē/ vande maent Martius voortaē/ als oock vā October af/ gelijck als geseyt is.

Hooghte vā Bahya de todos os Santos.

Dese Bay van Alder-heyligen/ is ghelegen op de hooghte van 13. graden/ eñ wesende vā October voortaen/ so sult ghy't landt comen aen soecken vande 12. tot 12½. graden eñ comende int ghesicht van't landt/ (t'welcke sal wesen van witte sandt stranden/ die hen int schijnsel vertoonen ghelijck als bleyckerijen van Linnewaet/) so sult ghy uwen cours langhes de Custe heen doen/ z. waerts aen/ tot so langhe dat ghy de voorsz. stranden ten eynde zijt/ alwaer ghy een Eylandeken sult sien (gelegen aende n. zijde inde mont vande Bay ofte Haven/) ghenaemt Tapoan: Van hier af soo looptmen de Custe w. ende w. ten z. aen.

Op wat hooghte men t'landt soecken sal. Ghedaente vant selve landt.

Plaets vant Eylandt Tapoan.

Comende naer dese Bay toe/ inden tijt van Martius voortaen/ soo en wilt boven de 13½. graden naer't z. niet passeren/ ende so wanneer ghy comt int ghesicht vant landt/ soo't niet en waren de voorsz. witte sandt stranden/ so sult ghy u best doen om n. aen te loopen/ ende als ghy de sandt stranden vande 12½. graden int ghesicht hebt/ soo sult ghy comen te sien eenen bergh/ staende langhs den oever vande Zee/ eñ soo't gebuerde dat ghy u so dicht by't landt vont/ dat ghy geen middel hebt daer van af te raken/ so sult ghy't landt te degen verkennen: want sult comen te sien aende Zee-cant een ronden heuvel/ (diemen heet O morro de San Paulo,) van welcken heuvel af tot de Bay toe zijn 12. mijlen: langhs dese heuvel heen te wesen/ aende n.w. zijde/ heeftmen een seer grootte Revier/ genaemt Tinhare, welcke seer goet is om in te loopen/ noodich wesende/ heeft 6.7. vaedem diepte. Advertere u/ dat soo wanneer ghy zijt op de voorsz. hooghte van 13½. graden/ so en wilt u niet naer't landt toe begeven: want heeft eenen Inwijck die seer quaet is.

Wat landt datmen int gesicht crijcht als men n. aen loopt.

Gelegentheyt van O Morro de S. Paulo

Gelegentheyt vande groote Revier Tinhare.

Waerschouwinge voor een Inwijck op 13. een vierendeel graden hooch.

So ghy begheert te seylen van de Bay van Alder-heyligen af/ naer Pernanbuco, ofte na Portugael toe/ soo sult ghy uwen cours o. aen doen/ ende soo u de wint plaets gheeft o. ende o. ten n. tot 30. ofte 40. mijlen t'Zeewaert in/ ende en sult het landt van Pernanbuco niet aen soecken/ vande 10. tot de 9. graden toe: want so ghy verbielt op de 11. graden/ so sout ghy comen inden Inwijck ghenaemt/ A Enseada de vaza Barrijs, (dat is: den Inwijck vande vaten uyt te storten:) Van gelijcken so wanneer ghy van Portugael af comt/ crijgēde gesicht van landt op de 11. graden/ soo en loopt daer niet nae toe om uwē wegh te vervoorderen: maer doet eer uwen cours zuyden aen/ daer van af.

Cours vande Bay van Alderheyligē na Pernanbuco.

Op wat hooghte dat men uyt de Inwijck A Enseada de vaza Barrijs passeeren mach.

Men heeft van dese Bay van Alder-heylighen tot Pernanbuco 100. mijlen/ ende men loopt de Custe noordtoost eñ zuydtwest: Van daer af tot de Revier/ ghenaemt Rio dos Ilhas, ofte de Revier vande Eylandekens loopt men de Custe zuydtwest ende noordtoost/ ende zuydtwest ten westen/ ende noordtoost ten oosten.

Cours ende streckinghe vanden Inwijck A Enseada de vaza Barrijs/ tot Rio dos Ilhas.

Dat 58. Capittel.

De Navigatie om te seylen naer de Reviere, Rio dos Ilhas, (dat is: de Revier van de Eylandekens,) gelegen aen de selfde Custe van Brasilien.

So ghy begheert te seylen naer de Revier van d'Eylandekens/ soo weet dat d'Eylandekens gheleghen zijn op de hooghte van 14⅔. graden/) vvende uwen cours om die te soecken/ te weten/ van Martius voortaen/ soo sult ghy loopen op de hooghte van 15⅓. graden/ eñ al ist schoon dat ghy comt op de 15⅔. graden/ en is niet aen gelegen: Comende op dese hooghte int ghesicht van't landt/ soo sult ghy comen te sien sommighe hooge geberchten/ welcke zijn de geberchten diemen heet As serras dos Aymores, als ghy dese geberchtē int gesicht hebt/ so sult ghy langhs de Custe heen comen n. waerts aen/ sonder eenighe vreese te hebben: want men en heeft daer naer't n. toe gans geen ondiepten: So haest als ghy d'Eylandekens int gesicht crijght: (want daer anders gheen en zijn/) soo sult ghy op dese Custe comen te sien een ronde berch/ staende langhs de Zee strant heē: aende n. zijde van desen berch/ so looptmen de Revier innewaerts ak: So ghy u alhier vont by gevalle/ inden tijt dat ghy daer niet en moecht in comen/ soo neemt uwen cours t'Zeewaert van d'Eylanden af/ u daer van wachtende/ eñ moecht het aldaer by d'Eylanden wel setten: So ghy in dese contreye quaemt inde tijt van de n.o. winden/ so sult ghy't landt aen soecken op de 14. graden/ eñ so ghy quaemt te sien een vlack landt/ so weet dat het is t'landt/ genaēt Camamue, langhs t'welcke ghy sult heen loopen naer't z. toe eñ comende daer u het vlacke landt volleyndicht/ so sult ghy een hoogh landt vinden/ te weten/ langhs de Zee-cant heen/ ghelijck alst ander boven verhaelt: dit is altemael te verstaē langhs dē oever vāde Zee-cant hee.

Op wat hooghte Rio dos Ilhas leyt.

Op wat hooghte ... de Serras dos Aymores legghen.

Vant Eylandt ... berch ... als men int gesicht crijcht.

Op wat hooghte men ... soecken inde tijt ... vande n.o. winden.

Gelegentheyt vant landt Camamue.

Sult wetē dat inde contreye daer dit voorseyde land hoogh begint te zijn/ is gelegen een cleyne Revier/ Rio das contas genaemt/ (dat is: de Revier van't Vijftich oft Pater-noster geseyt:) maer en is niet goet om in te loopen/ heeft een witte Rotse tot eē kennisse: Van hier af tot d'Eylandekens toe/ heeftmen 9. mijlen z. waerts aen: Comende tot daer u dit voorsz. hooge landt volleyndicht/ so sult ghy daer een groote Inwijck vinden/ eñ siende naer't w. z. w. sult ghy noch een ander hoogh landt comē te sien: Aenden voet van dit hoogh landt/ het welcke is bynaest te middewegē van dese inwijck/ sult ghy sommighe witte huysen sien/ t'welcke zijn de Ingenien ofte Suycker keetē/ daermen de Suycker toe maeckt en bereyt: alhier wesende sult d'Eylandekens terstont comen te sien/ etc.

Gelegentheyt van Rio das Contas.

Streckinghe vā Rio das Contas tot Rio dos Ilhas.

Plaets ... gelegentheyt vā ... Suycker keeten.

Dat 59. Capittel.

Om te seylen naer dē Haven Porto Seguro dat is: de sekere Haven, gheleghen aende selfde Custe van Brasilien.

So ghy begheert te seylen naer de Haven van Porto Seguro, inden tijt van de z.o. winden/ (t'welcke is van Martius voortaē/) so en sult ghy niet hooger loopen als op de 16⅔. graden: want heeft daer eē Rotsige drooghte/ (genaemt Os Baixos dos Abrolhos.) die seer periculeus zijn/ welcke seer verde t'Zeewaert in steckē. Sult geadverteert wesen/ dat als ghy cōt op de cours vā o. en west/

Waerschouwinge van Os Baixos dos Abrolhos.

en west/niet onachtsaem te wesen dickwils het loot uyt te werpen/ ende comende by't landt/ ende dat ghy quaemt te sien eenen hooghen lanckwerpenden bergh/gelijck als eenen spitsighen top / (welcke ghenaemt wordt Monte Pasqual,)soo sult ghy van daer af noorden aen loopen/ ende soo wanneer u den selfden bergh int z.w.blijft/so moecht ghy't naer't landt toe houden/doch altoos met goet opsicht.

Placts van Monte Pasqual.

Advertere u dat wanneer ghy't landt siet/ ende comt te sien eenen rooden heuvel/ so sult ghy in't zuyden van die selfde heuvel af / een bergh met een groote strant sien/aende noord zijde van dien is ghelegen de Haven van Porto Seguro, eñ loopende langhs de Custe heen/ soo heeftmen boven om hoogh de Stede van Porto Seguro ligghen / dese hooghte is van een witte Steen-rootse/aende noortzijde van dese Steẽ-rootse heeft het een groote Valeye: Comende oost ende west met dese Steenrootse over een / soo sult ghy in't noorden t'water sien breecken / t'welcke is op een droochte die twee mijlen t'Zeewaert in steeckt / aende zuydtzijde van dien / soo ismen recht teghens over de Stede van Porto Seguro.

Gelegentheydt van Porto Seguro.

Placts van en drooghte ontrẽt Porto Seguro.

Soo ghy dese reyse quaemt te doen inden tijt vande noordtooste winden/ ende quaemt op de 15½.graden / sonder eenighe gheberghten te sien/ so en wilt niet laten langhs de custe heen te comen / ende soo wanneer dat ghy comt op de 15. graden / soo salt eerste hooghe landt/(dat ghy comt te sien/)wesen met sandt stranden langhs de Zee cant heen / ende soo ghy (op dese hooghte) een Revier quaemt te sien/so en wilt het landt niet ghenaken: want heeft daer sommighe quade ondiepten/ welcke zijn ghenaemt Os Baixos de Sant Antonio, van hier af naer t'zuyden toe / heeft men Porto Seguro:Comende langhs de Custe heen ende siende t'water op d'ander droochten breken/ (te weten/ op die boven ghementioneerde/ die twee mijlen in Zee steken) so sult daer voorby heen loopen / u t'Zeewaert daer van af houdende/als ghy aen't eynde van diẽ zijt/ so sal u de Stede int w. blijven / ghy moecht daer wel naer toe loopen/altoos met behoorlijcke opsicht / ende settent op de hooghte voorsept.

Waerschouwinge voor Os Baixos de S. Antonio.

Scheydende van d'Eylandekens af naer Porto Seguro toe / soo moet ghy 10. ofte 12. mijlen van d'Eylandekens af t'Zeewaert in loopen/om te schouwen de drooghten/(ghelegen met de Revier Rio grande, dat is: de groote Revier / over een/) ende als ghy dese Rio grande voorby zijt/so moecht ghy't landt weder genaken/en dat comen verkennen/ als ghesept is/etc.

Cours nae Porto Seguro/ om de drooghten te sien over Rio grande te wachten.

Dat 54. Capittel.

Om te seylen naer de Haven ghenaemt Bahya do Espirito Santo, (dat is: de Bay van den Heylighen Gheest,) gheleghen aende selfde Custe van Brasilien.

Seylende naer de Haven van Spirito Santo, (zijnde voorby de drooghten Os Baixos dos Abralhos tot op de 19½. graden/) soo moecht ghy't landt comen verkennen op de 20. graden : want mẽ en heeft aen dese Custe ende contreye geen Monçoins, dat is: Conjunctie vande tijden/ ende het courseren van eenderley winden.

Streckinghe vande Havẽ van Spirito Santo voorby Os Baixos dos Abralhos tot op 19. een tweedendeel graden.

Soo't ghebiel dat ghy quaemt landt te sien op de 19½. graden/ ende dat het aende noordtwest zijde van u af vlack landt waer/ so weet dat ghy zijt aende noordtzijde vande Haven van Spirito Sancto, welcke is het landt ghelegen boven Criquare, ende boven de Revier ghenaemt Rio doce, (dat is: de Revier van soet ofte versch water ghesepdt) sult uwen cours langhs dit lant heen doen/ tot dat hem t'landt begint te verheffen/ hebbende sommighe gheberghten : maer en betrout u niet op den eersten/ die ghy in't ghesicht crijght / sult alleenlijcken comen te sien eenen hoogen ronden bergh/welcke staet langhs den oever van de Zee cant heen / diemen noemt La Sierra de Mestre Alvaro, &c.

Teyckenen alsmen aen de n. zy van de Haven Spirito santo is.

Placts van la Sierra de Mestre Alvaro.

Advertere u/ dat so wanneer ghy naer dese voorsepde bergen toe comt/ vande zijde van't n.so sult ghy comẽ te sien een Revier/ Rio dos reys Magos genaemt/ dat is: de Revier vande drie Coninghen gesept/ende comende vande z. zijde/ so sal u terstont de mont vãde Bay openen/aen't eynde vanden voorsz. bergh/ te weten/aende zuydzijde/ heeftmen een hoeck van Steen clippen / diemen heet A punta do Tubaron, dat is de punt vande Haye ghesept/ eñ aende zuydzijde vãde Bay/heeft het twee ofte drie hooghe gheberghten/aldaer wesende/soo sult ghy u recht teghens de Bay over stellen/ ende loopen daer alsoo westwaert aen in.

Wanneer datmen de revier Rio dos reys Magos te sien comt.

Placts van A punta do Tubaron.

So ghy by ghevalle quaemt op de voorsz. cours/op de hoochte van 20.graden/ soo sult ghy comen te sien veel geberchtẽ/ onder welcke staet eenen hoogen eñ spitsigen top/diemen noem Serra de Guarapari, dat is: t'gheberghte van Guarapari , heeft van ghelijcken noch een ander aende n. zijde/ geheeten A Serra de Pero Can, dat is/den bergh van Pieter hout: Dese geberchtẽ staẽ aẽde z. zijde van Spirito Sancto: Van dese geberchten af naer't z. toe/ sult ghy een eenighe Bergh alleen sien staen / diemen noemt Guape: Sult geadverteert wesen/ dat wanneer ghy dese bergen int ghesicht hebt/so sult ghy van gelijcken comẽ te sien drie cleyne Eylanden by den anderen gelegen/hebbende nae't z. daer vã af/noch een ander cleyn/ront/ ende vlack Eylandt: T'landt gelegen recht tegens over dit voorsz. ront ende vlack Eylant heeft een groote Bay/ al waer men soo't noodich waer in mach loopen om te anckerẽ: So ghy in dese Bay begeert te wesen/so sult ghy u stellẽ o.eñ w.met het geberchte/ eñ loopẽ daer also naer binnẽ toe/ eñ het vlack ront Eylant sal u blijven aende n.zijde: Dit Eylandt wort genaem A Ilha de repouso, dat is: t'Eylandt van gheruste/ is ghelegen seer dicht langhs t'landt heen/ ende moecht het tusschen dat eñ t'landt wel setten.

Op wat hoochde datmen Serra de Guarapari siet.

Gelegentheydt van A Serra de Pero Cã.

Beschrijvinghe van drie Eylanden.

Placts van A Ilha de Repouso.

Sult weten dat van dese voorsz. drie Eylanden af/tot de Bay van Spirito Sancto, ofte den Heylighen Gheest zijn 12. mijlen / ende doende uwen cours noorden aen naer Spirito Sancto toe / sult ghy comẽ te sien noch een ander Eylandt alleen ghelegen/ daer ghy t'Zeewaert sult voorby loopẽ/ daer voorby wesende/ sult terstont de mont ofte d'incomste vãde Bay van Spirito Sancto comen te ontdecken/ dese Haven ofte Bay is gelegen op de hoochte van 20.graden/etc.

Streckinghe vande 3. Eylanden na de Haven van Spirito Sancto.

Dat 61. Capittel.

Om te seylen vande Bay van Spirito Sancto af, tot de Bay, Bahya de san Vincente ghenaemt.

Wat cours datmen neme mach na Cabo Frio.

SEylende van Spirito Santo af nae San Vincente toe/ so moecht ghy wel langhes de Custe heen loopen (tot 7. ofte 8. mijlen daer van af/) naer den hoeck toe/ ghenaemt Cabo Frio, (dat is: den couden hoeck ghesept/) tot so langhe dat ghy daer by comt/ men heeft daer tusschen weghen een groote Bay/ ghenaemt A Bahyo do Salvador, dat is: de Bay vanden Salichmaker/ welcke is gelegē van Cabo Frio verscheydē 12. mijlē.

Streckinghe van C. Frio tot A Bahya do Salvador.

Gelegentheyt van een Eylandt by Cabo Frio.

Alsermen comt by Cabo Frio, so heeftmen twee Eylandē/ vande welcke sult t'Zeewaert af daer voorby loopen/ doch noodich wesende ofte begeerende/ moecht oock wel tusschen dien ende t'landt heen loopen. Sult weten/ dat de C. Frio een Eylandt recht tegens hem over heeft ligghen/ t'welcke den hoeck afscheydt/ alwaerment wel mach settē van doē wesende/ te weten/ aende w. zijde daert over al schoon is.

Hoochte vā Cabo Frio.

Dese Cabo Frio is ghelegen op 23. graden: Van hier af tot de Revier genaemt Rio de Ianero, dat is: de revier van Januarijs/ zijn 18. mijlen/ dese Revier van Ianero heeft 3. ofte 4. Eylanden inde mont ligghen. So ghy in dese Revier wilt wesen/ moecht daer wel in loopē/ nemende uwen wegh van tusschen twee Eylanden (van die inde mont ligghen) door/ aen de zuydzijde van dese Revier staet een bergh/ die hem in't schijnsel vertoont/ ghelijck een man met een Kovel ofte Cappuyn op.

Beschrijvinge vande Revier Janero.

Plaets ende gedaente van een heuvel by Janero.

Sult gheadverteert wesen/ dat so wanneer ghy comt op de hoochte van dese Revier/ soo sult ghy te landewaerts in comē te sien/ sommighe hooghe geberchten/ die hem int schijnsel vertoonen ghelijck als Orghelen/ t'welcke een goede ende rechte kenteycken is/ datmen by dese Revier is/ ende als ghy't landt begint te ghenaken/ soo sult ghy een rondt/ hoogh ende kael Eylandt sien/ geleghen aende zuydtzijde: De mont van dese Revier is gheleghen op $23\frac{1}{2}$. graden: Van dese Revier af naer de Ree ofte open Haven toe/ die de Portugesen Angra hieten/ zijn 15. mijlen/ eñ men heeft 2. Revieren onder weghen/ en steeckt u in dese contreye niet nae't landt toe/ dan soo't u grootelijcken noodich waer.

Rechte teyckenen alsmē by de Revier Janero is.

Gedaente eñ hoochte vant Eylant aen de z. zijde van dees revier.

Gelegentheyt van Ilha de S. Sebastiaen.

Vande mont van dese Revier af/ w.z.w. eñ z.w. ten w. aen/ sult ghy sien een groot Eylāt/ datmen noemt A Ilha de San Sebastiaen, welcke heeft aende z.w. zijde van hem af een ander cleyn hoogh Eylant/ genaemt A Ilha dos Alcatrases, dat is: t'Eylandt vande Meeuwen/ al eer ghy hier by comt/ so moecht ghy uwen cours w. aen doen/ om te schouwen sommige drooghten die daer by liggē/ waer mede op de mont vande Bay van San Vincente sult aencomen/ alwaer sult comen te sien een Eylandeken genaemt Ilha da Muda, dat is: t'Eylandeken vande stomme Vrouwe: Nu om te loopen inde Bay van San Vincente, soo sult ghy dit Eylandeken laten aende o. zijde: De Bay van San Vincente is gheleghen op de hoochte van 24. graden/ eñ so ghy te lywaert van dese Bay af waert/ so sult ghy veel Eylandē comē te sien/ waer van een van dien t'Zeewaert uytsteect/ t'welcke zijn de beste kenteeckenē diemē van dese Bay heeft/ aldaer wesende so zijt ghy n.w. eñ z. o. met de mont vāde Bay over een.

Vel-ghelcker vant Eylant dos Alcatrases.

Cours om in de mont vande Bay van S. Vincente te loopen.

Hoochte van de Bay van S. Vincent.

Kenteyckenē alsmen over de Bay is.

Dat 62. Capittel.

Om te seylen van Cabo Frio ofte den couwen hoeck af, naer de Revier van Rio de Plata, ofte de Revier van't Silver, met alle de gheleghentheyt van dien.

SUlt weten dat vande Cabo Frio tot de Revier van Ianero ofte Januarijs zijn 18. mijlen/ eñ men loopt de Custe o. eñ w. ende is gelegen op 23. graden/ heeft dese kennisse eñ teyckenen/ te wetē/ heeft te landewaerts in sommige hooge geberchtē diemen heet d'Orghelen: maer de meestendeel van dien zijn nu ter tijt vervallen/ eñ heeft aen de zijde van't w. z. w. nae de Zee cant toe/ het fatsoen van een Maers van een Schip/ eñ in de mont vande Revier zijn gelegē 4. Eylandē/ waer van het eene hoogh en ront is/ t'welcke een goedt kenteycken is/ als oock het broot vā Suycker/ een heuvel also genaemt/ gheleghen binnen inde Haven/ doch men en can dit van buyten af niet sien/ men mach wel aen dese custe vrylijcken heen loopen sonder vreesen/ eñ en hebter niet te schouwen/ dan dat ghy voor ooghen siet: Van hier af naer San Vincente, looptmen de Custe o.n.o. ende w.z.w. en is in de cours 42. mijlē/ eñ men en heeft op alle dese wegh gants geen ondiepten noch drooghten: maer hebt daer goede Havens voor alle winden/ te weten/ 12. mijlen vande Revier af/ is gheleghen een Eylandt ghenaemt Ilha grande ofte t'groote Eylandt/ t'welcke seer goede Havens heeft/ so wel vande zijde van't zuydwesten/ als vande oostzijde/ ende heeft seer goet versch water/ en een groote Visscherye/ is een hoogh landt met veel gheboomten/ ende is te landewaerts in seer hoogh ende scherp-puntich/ soo ghy daer begheert in te loopen/ so en hebt nieuwers voor te vreesen/ dan dat ghy voor ooghen siet.

Streckinge/ cours kenteyckenen/ ende hoochte van de Revier Janero.

Gelegentheyt van 4. Eylanden eñ Revier van Janero.

Cours van Janero nae S. Vincent.

Gelegentheyt van Ilha grande.

Ghedaente ende beschrijvinghe van selfde.

Van dit groot Eylandt af/ tot het Eylant van San Sebastiaen zijn 18. mijlen/ ende tot het Eylandt A Ilha dos Porcos, dat is: t'Eylandt vande Verckens zijn 14. mijlen/ t'Eylandt vande Verckēs heeft een seer goede haven/ maer is te seer binnen int landt: Van hier af tot het Eylandt San Sebastiaen zijn 4. mijlen/ t'welcke een groot ende hoogh Eylandt is/ met veel gheboomten/ heeft goede incomsten/ so wel van d'een als van d'ander zijde/ is gheleghen n.o. eñ z.w. Van daer af nae't lant toe/ so heeftmē de Reede ontrent een half mijl daer van af/ naer't z.w. toe/ is gelegen een ander lanckwerpich Eylandt/ ghenaemt A Ilha dos Alcatrases, ofte t'Eylandt vande Meeuwen: Dit Eylandt heeft dicht by hem 3. Clippen liggen/ hebbende vande zuydzijde een Eylandeken/ t'welcke een seer goedt kenteycken is: want het landt is somtijdts met mist ofte nevel overtogen en bedeckt/ datment niet onderscheyden noch kennen can/ ende siende dit Eylandeken/ weetmen terstondt waer dat men is.

Streckinge van Ilha grande tot Ilha S. Sebastiaen.

Gedaente van Ilha de S. Sebastiaen.

Kenteyckenē van Ilha dos Alcatrases.

Van dit Eylandt af tot San Vincente toe zijn 12. mijlen/ t'welcke eenen lichtveerdigen wegh is/ ende men heeft op dese contreye drie cleyne Eylanden ligghen/ diemen noemt As Ilhas de boa Sicanga: Van dese Eylanden af tot die Haven ghenaemt A Barra de Bertioga zijn 6. mijlen/ het welcke een seer goede eñ diepe haven is: Tusschen de voorseyde Eylanden ende dese Haven/ is gheleghen een ander ront Eylandt/ ghenaemt Monte de Trigo, dat is: den berch ofte den hoop van Tarwe/ t'welcke een seer goedt kenteycken is voor de gheen die inde Haven van Bertioga begeert te loopen.

Streckinge van Ilha dos Alcatrases tot S. Vincent.

Gelegentheyt vande Eylanden de boa Sicanga.

Kenteycken om inde Haven van Bertioga te loopen.

Van dese Haven af tot die Haven genaemt A Barra d'Esteuao' da Costa, (dat is: de Haven van Steven da Costa,) heeftmen 5. mijlē:

Dit is een seer goede Haven voor groote schepen / heeft een seer goede Bay om te ligghen/ ende so ghy daer niet en begeert in te loopen/ soo hebt ghy van buyten/ te weten/ dicht by't landt/een Eylandt ghenaemt/ A Ilha da Moela, dat is: t'Eylant vande Kies/ alwaer ghy't moecht setten.

Bequaemheyt vant Eylant da Moela.

Van dese Haven af naer't zuydwesten toe/ is gheleghen een Eylandt ghenaemt / A Ilha Queimada, dat is: het verbrande Eylandt/ t'welcke een vlack Eylant is/ zijnde altemael van steen: maer is daer langs by heẽ schoon: Van ghelijcken soo heeftmen int z. z.o. vande Haven af een Clippe ligghen / die van velen niet bekent is/steeckt boven het water upt/is ghelegen ter halver weghen van tusschen het Eylandt dos Alcatrases, ende Ilha Queimada: Van hier af tot het Eylandt ghenaemt/ Canaveais, (dat is: van't Riet bosch ghesepdt) zijn drie mijlen/ ende men loopt de Custe n. n. oost ende zuydt zuydtwest: Canavea is een Eylandt t'welcke een goede Haven (ende veel versch water) heeft/ is ghelegen op de hoochte van 25½. graden / heeft vande zuydt zijde 2. Rudtsighe Eylandekens/waer van't een wat lanckwerpigh rontachtich is/ recht teghens over t'voorsz. Eylandt is gheleghen de Revier ghenaemt Rio de Canavea', alwaermen met cleyne Schepen mach in loopen.

Geleghentheyt van Ilha Queimada en van een Clippe.

Hoochte van t'Eylandt Canavea.

Plaets van 2. Eylandekens en Rio de Canavea.

Van Canavea', tot het Eylandt A Ilha de Santa Caterina, zijn 48. mijlen/ eñ men loopt de Custe noorden ende zuyden/dit is een lanckwerpich Eylandt/ mach hebben 8. mijlen in de lenghde/ heeft seer veel geboomten/is gheleghen by de Custe/welcke streckt noorden eñ zuyden/heeft inde incomste ofte mont vande noordtzijde/twee cleyne Eylandekens liggen/ ende aende zuydt zijde leyt een ander/ ghěheeten A Galle', dat is: de Galeye ghesepdt/ men en mach daer aende noordtzijde niet in comẽ/ dan met cleyne Barcken en Schuyten: maer vande zuydtzijde heeft het een seer goede incomste voor groote Schepen/heeft veel versch waters/als oock veel Visch ende jacht: Dit Eylandt leydt op 28⅓. graden.

Ghedaente/ groote/ geleghentheyt van Ilha de S. Caterina.

Hoochte van t'Eylandeken S. Caterina.

Van hier af naer de Haven ghenaemt / O Porto de don Rodrigo zijn vijf mijlen / noch ander vijf mijlen voorder aen/is gheleghen de Haven Dos Patos ghenaemt/ dat is: vande Gansen ghesepdt / ander La Laguna ghěheeten/dat is: t'Lack ofte Meer ghesepdt: Dese Haven is alleenlijcken voor Barcken eñ cleyne jachten die daer handelen.

Streckinghe van O Porto de don Rodrigo/ ende vande Have dos Patos.

Van hier af tot de Revier van Rio de Plata, en heeftmen niet een haven daermen mach in loopen/ende de Custe streckt noordt noordt oost/ende zuydt zuydtwest: Seylende van het voorsepde Eylandt Santa Catarina af / naer Rio de Plata toe / so moecht ghy uwen cours zuyden aen doen/ tot op die hooghte van 34⅔. graden / alsdan sult ghy naer't landt toe loopen/ende so ghy comt te sien een landt/t'welcke hem int schijnsel vertoont ghelijck als een Eylandt/ (ghenaemt Los Castillos, dat is: de Casteelen gesept/)so sult ghy langhs de Custe heen loopen/die u sal blijven int zuydtwest/eñ zuydtwest ten westen/ende ooc int west zuydt westen/ende en wilt gheen rekeninghe maken de Cabo van Santa Maria te sien: want het landt van dien is so vlack/ datmen daer geen teycken van een hoeck af onderschepden can/ sult daer sommighe Riffen sien/ evenwel en dorst daerom niet vreesen: want en hebt daer anders niet te schouwen / dan dat ghy voor ooghen siet/ eñ soo't waer dat ghy geen landt en saecht/(daer nae toe loopende/)ende worpt het loot upt / ende vindt daer 10. 14. ofte 18. vadem diepten/ soo en vreest niet: want is altemael een grondt/en zijt wel te wegh.

Cours van S. Caterina nae Rio de Plata.

Ghedaente vant lant vã C. de Santa Maria.

Bequaemheyt vande Riffe ende diepten by S. Caterina.

Wesende in dese contreye als boven ghesepdt is/so loopt so langhe tot dat ghy't landt te deghen int ghesicht crijght/ende sult comen te sien een Eylandt/ genaemt A Ilha dos Loubos, dat is: het Eylandt vande Wolven: wãt men vindt daer veel Wolven op/ is een vlack Eylandt/zijnde altemael van steen/ heeft een de zuydtzijde een Eylandeken/ ende aende zijde van't oosten een Riffe: maer en hebt daer nieuwers af te vreesen/dan van dat ghy voor ooghen siet: Dit Eylandt is gheleghen verschepden van't landt af 2½. mijlen naer't noord westen: Van dit Eylandt vande Wolven af/ is gheleghen een cleyn vlack Eylant/ met een leeghe wildernisse/ ligghende dicht by't lant/ t'welcke een goede Haven heeft om te anckeren/so u eenighe buyen van upten zuydwesten over quamen/soo't geviel dat ghy langhs dit Eylant heen liept/aende zijde van't oost zuyd oosten/ so genaeckt den hoeck ofte punt van't vaste landt/ welcke eenen vlacken steenighen hoeck is/tusschen desen hoeck ende t'Eylandt leyt een droochte diemen terstont can kennen aen't water datter op breeckt/ eñ so ghy daer vande noordtwest zijde in quaemt / en hebter niet met allen te schouwen/ dan dat ghy siet/ ende om te anckeren soo ghenaeckt wel dicht by't Eylandt / men heeft daer versch water/ ende veel grondt Visch.

Ghedaente van Ilha dos Loubos.

Geleghentheyt van Ilha dos Loubos.

Plaets voor dit Eylant. Bequaemheyt van een droochte.

In dese contreye wesende / sult op u hoede wesen/ want alhier so begint het eerste hooge landt/ende van dit eerste hooghe landt 8. ofte 10. mijlen af/is ghelegen een drooghte die seer quaet en periculeus is/ leyt ontrent 4. mijlen van't vaste landt af/ ende heeft 2. mijlen inde lengde/ men loapt tusschen die eñ t'vaste lant heen/weest geadverteert/ dat seylende van dit voorsz. hooge lant af/sult uwen cours nemen van anderhalf tot op 2. mijlen naer de Custe/ om oorsake vande voorsz. droochten/ eñ van daer boven mettet loot inde hant/met goeder wacht eñ opsicht/ eñ soo't gheen goet weer en waer om by nacht te seylẽ/so ist beter t'anckeren om den dach te verwachten / om u vaert te verseckeren.

Waerschouwinge voor een droochte. Plaets ende groote vande selfde drooch te.

So wãneer ghy nae u gissinge dese bancke ofte drooghte voorby zijt/ so sult ghy comẽ te sien eenen bergh diemen noemt O Monto de Santo Seredio, t'welcke is eenen rondẽ eñ hoogẽ bergh/so datter in alle dese contreye geen so hoogh en is/tusschẽ desen bergh vã Sãto Seredio, eñ de voorsz. Bancke ofte drooghte is gelegẽ een eylant genaemt A Ilha das Flores, dat is: t'Eylant vande bloemen/ alwaer ghy genoech sonder vreesen moecht buytẽ om loopẽ.

Ghedaente van Monte de S. Seredio.

Geleghentheyt van Ilha dos Flores.

So wãneer dat ghy comt int soet ofte versch water/t'welcke vloeyt tot 25. mijlẽ beneden de Revier genaemt Rio de Buenos Aires, dat is: de Revier vande goede lucht gesept/te weten/ daer't water wel en te degen versch is/so doet uwen cours w. aen/so sult ghy comẽ beneden Buenos Aires 8. ofte 10. mijlẽ weeghs/ t'welcke de beste Navigatie is diemẽ doẽ mach/ adverteere u dat ghy't loot altoos inde hãt hebt/ eñ so wãneer dat ghy comt op de dieptẽ vã 3. ofte 4. vadẽ/so hout op vã voorder aẽ te seylẽ/ soo't by nacht waer: maer wesende by daegh/ sult wel siẽ waer dat ghy henẽ loopt/t'welcke moet wesẽ int gesicht vã't lãt/so verre dz ghy

Beschrijvinge vande beste cours na Rio de Buenos Aires.

Vermaninge datmen t'loot gestadich uytwerpen moet als men ontrent Rio de Buenos Aires is.

de boomen

de boomẽ daer bescheydelickẽ op sien moecht/ so dat ghy u ten hooghstẽ 2. mijlẽ van't landt af hout: want voorby Buenos Aires niet loopen en meucht/ sonder de huysen van dien te sien. T'meestendeel van't landt van Buenos Aires is een dick landt/makende de ghelijckenisse van een Duyn/ welcke heeft drie mijlen inde leucte/ streckt aende water cant heen. So haest als ghy dit landt int gesicht crijcht/ soo sult ghy recht op de huysen aen loopen/ doch wat meer naer de zuydtzijde toe houdende/al waer de putte is daert de Schepen anckeren ofte setten: maer soo't ghebeurden dat ghy begheerden te loopen aende noordtzijde/ so sult ghy uwen cours nemen van't Eylant Las Flores ofte van Santa Horodio af/ ontrent anderhalf mijl van't landt/loopende op de diepten van 3½. ende 4. vadem/ tot d'Eylanden van San Gabriel toe/ t'welcke zijn drie cleyne Eylanden/ maer en hebben gheen goede Reede/ende soo't ghebiel dat ghy't daer setten/so en vaert aen't landt niet/ dan met voorsichticheyt/ overmidts dat d'Inwoonders van dien met de Spaengiaerden ende Portugesen oorloch hebben/ alle de Revier langhs: maer het beste van dese Navigatie is vande zuydtzijde/ van het versch water innewaerts aen/ etc.

Ghedaente van Buenos Aires.

Cours als men aende n. zijde loopẽ wil van Buenos Aires.

Beschrijvinge van d'Eylanden van San Gabriel.

Dat 63. Capittel.

De Navigatie ende Coursen om te seylen van't Eylandt La Gomera (een van d'Eylanden van Canarien) af, naer de Antillas ofte voor Eylanden van Spaensch Indien, ende van daer af naer de Custe van t'vaste landt, te vveten, naer Cartagena, Nombre de Dios, ende de Navigatie van daer af naer de Havana ende t'Canael van dien, ende so voorts naer de Vlaemsche Eylanden ende Spaengien toe, &c. met alle de ghelegentheyt van dien, naer apoinctement ende beschrijvinge vande Spaensche Stuerluyden ende Piloten vande selfde vaert.

Cours naer't Eylandt La Desseada.

Seylende van't Eylandt La Gomera af/ naer't Eylandt La Desseada ghenaemt/ (dat is: t'begheerde ofte verhoepte Eylandt ghesept/ een vande voor Eylanden van Spaensch Indien/) soo sult ghy uwen cours doen (een etmael langh) zuyden aen/ om uyt de stilten te geraken: Van daer af sult west zuydwest aen loopen/ tot op de hoochte van 20. ofte 22. graden/ alhier wesende/ sult uwen wegh nemen w. ende w. ten z. aen/ tot op de hoochte van 15½. graden/ t'welcke is de hoochte van het Eylandt La Desseada. Soo ghy (alhier wesende) w. winden crijght/ so loopt op den boech van't zuydwesten/ alle t'gene dat u goet dunckt/ om weder op de 15½. graden te comen/ loopende op de weerhael w. n. w. aen/ om t'selfde by een te voeghen/ waer mede de verbeteringhe vinden sult van noorden en zuydẽ/ oost ende west/ om dat ghy dicht by het landt zijt/ doende uwen cours w. ende w. ten n. aen/ om dieswille dat het Compas een streeck noordtwesteert ofte vvaeckt/ met welcke cours sult het Eylandt La Desseada gaen verkennen: Dit Eylandt is gheleghen oost ende west/ ende vertoont hem van buyten t'aensien int schijnsel als een Galeye met zijn Tolden ofte verhemelte van achteren op: Vande o. zijde ist een leegh lant/ makende t'fatsoen van een Boegh-spriet van een Galeye: Vande westzijde ist een hoogh landt/ inde vertooninghe als de achter tente ofte verhemelte van een Galeye/ aende zuydt zijde vertoont hem/ gelijck een half Eylandt/ makende t'achterste van dien t'fatsoẽ van een hoef-ijser.

Hoochte van t'Eylant La Desseada.

Met wat cours dat mẽ t'Eylant de Esseada verkennen sal.

Ghedaente vant Eylant Desseada.

Het Eylandt Marigalante ghenaemt/ is een leegh ende vlack Eylandt/ ende streckt oost eñ west/ ende is vol gheboomten/ zijnde vande o. zijde al der hoochst/ hebbende vande zuydtzijde sommighe witte Duynen/ ende aende west zijde is gheleghen/ te weten/ een half mijl van het Eylandt af/ een swert-schijnende Clippe: Dit Eylandt leyt op de hoochte van 15. graden ruym.

Het Eylandt La Dominica is een groot Eylandt/ ende streckt n. w. ende z. o. alsment (van buyten aencomende) eerst siet/ soo vertoont het hem ghelijck als twee Eylanden/ door oorsake van een groot open dat het in't midden heeft: maer alsmen daer dicht by is/ so sietmen eerst dat het altemael een is/ is een Eylandt vol gheberchten/ wesende aen de zijde van't z. o. een leegh landt/ hebbende eenen smallen ofte dunnen punt lants met een heuvel boven op: Aende zijde van't n. w. ist grof ende hoogh landt/ hebbende eenen Bergh die verscheyden en op sijn selven schijnt te staen/ al hoewel dat hy in effect niet alleen en staet/ boven op dese bergh staet een Rootse/ t'welcke hem vertoont gelijck als een Clockhuys/ buyten t'voorseyde grof ende dick lant/ is gheleghen een Rudtse ofte Clippe/ welcke vande dicke punt af steeckt: Dit Eylandt leyt op de hoochte van 15½. graden.

De Eylanden ghenaemt Los Santos, (ofte Heylighen) zijn 4. Eylanden die niet te hooch en zijn/ ligghen metten anderen in Triangula ofte drie hoeckich/ tusschen dese Eylanden eñ t'Eylandt La Dominica loopt een goet Canael door/ om te passeren.

Seylende van't Eylandt La Dominica af/ naer den hoeck van Coquibocoa, (gheleghen aen't vaste landt/ sult uwen cours nemen w. ende w. ten z. aen/ tot dat ghy byde punt zijt/ ende so ghyse niet en saecht/ soo loopter (z. w. aen) naer toe/ ofte z. aen/ tot soo lange dat ghy die int ghesicht crijght: Dese hoeck ofte punt van Coquibocoa is van een leegh landt/ steckende t'Zeewaert in/ ende binnen in't landt heeft het een reghel ghebergten/ (diemen noemt de Olpe bergen/) de welcke tot by Venansuela toe strecken/ daerse op uyt comen/ t'welcke is aende Custe van't vaste lant: Van dese punt af soo looptmen de Custe tot de Cabo de Vela ghenaemt/ ende men heeft tusschen dese twee voorseyde hoecken twee havens onderweegh/ waer van den eenen ghenaemt is/ Bahya honda, (dat is: de diepe Bay/) dese is ghelegen aende oost zijde/ heeft van beyde zijden Duynẽ daer de Zee op aencomt: d'ander Haven gheleghen aende zijde van het westen/ heeft binnen in een hoogh landt ofte gebergte liggen/ welcke streckt noorden ende zuyden: In beyde dese Havens machmen met Schepen van 100. vaten groot in loopen/ alle dese Custe tot Cabo de la Vela is suyver/ schoon/ ende seecker: Den hoeck Cabo de la Vela is van een hooch landt/ hebbende de gelijckenis van een brood Suyckers/ heeft ontrent een half mijl daer van af/ een Clippe liggẽ/ welcke hem vertoont int schijnsel als een seylent schip/ (waerom desen hoeck ghenaemt wort/ de la Vela, dat is: vant seyl ghesept:) Dese

Clippe

Clippe leyt n.o. ende z.w. met de selfde hoeck over een/ men seyt datmen tusschen dien ende t'landt wel passeren mach/ ende so ghy schept vanden voorseyden hoeck af/ om te seylē naer de Clippen ende hoeck ghenaemt / Cabo de la Aguja, (dat is: den hoeck vande naelde gheseyt/) so sult ghy w.z.w. aenloopen/ op welcke cours ghy die sult comen te sien / zijn vier Clippen/ die hen te samē vertoonen int schijnsel als een hoef-yser/ eñ t'landt datter teghens over leyt is een hoogh landt / wesende binnen te landewaerts in noch hooger/ t'welcke wort ghenaemt/ Las Sierras navadas, dat is: de besneeude geberchten geseyt / als u dese geberchten int zuyden van u af blijven/ so zijt ghy met de 4. Clippen recht over een.

Cours nae C. de la Aguja.

Gedaente vā Las Sierras nevadas.

Comende by't beghinsel van dese Sierras nevadas, ofte besneeude gheberchten/ (gepasseert wesende de Revier de Palomina genaemt gelegen by de laetste Clippe/) so sult ghy de Cabo de la Aguja comen te sien: Dese Cabo is van een steyl afgebickt landt aende Zee-cant: maer en is niet te hoogh/ heeft boven op een dal/ t'welcke hem vertoont ghelijck een Sadel van een Peert/ heeft noch daer van buyten af / (dicht by) drie swert-schijnende Clippen liggen/ daer't water bynaest over heen spoelt zijn ghelegen met de voorseyde Caep noordē ende zuyden/ de selfde Cabo is kael ende swert schijnende inde vertooninghe.

Gelegentheyt vāde Revier de Palomina.

Gedaente vā C. de la Aguja.

Gelegentheyt van 3. swerte Clippen.

Alle dese Custe streckt bynaer oost eñ west: Vande Cabo de Santa Marta af voortaen/ en heeftmen anders niet te doen dan langhs de Custe heen te loopē / doch altoos op u hoede wesende/ voor de buyen ende stormen die u altemets (comende van over't landt/) schielijcken overvallen: Int ontdecken van't land van Cartagena, sult comen te sien twee Clippen/ welcke ligghen by de Haven van Cartagena, sult by de eerste Clippe heen loopen / te weten/ tusschen dien ende t'landt door/ altoos Met het loot inde hant/ ende sult onder de 10. vadem naer't landt toe niet loopen/ sult daer altoos witte sandt gront vinden/ ende comende op 15. ofte 16. vadem / wesende modder-gront/ soo loeft het terstont aen naer't z.o. ende z. toe loopende also nae binnen toe: want sult het gat voor u open sien.

Streckinghe vande cust van C. de Sāta Marta, etc.

Beschrijvinghe vant gene datmē siet int ontdecken vā Cartagena.

Hoe mē ende op wat diepten datmen inde Haven loopē mach.

Seylende van Cartagena naer Nombre de Dios, (dat is: den naem Gods gheseydt/) met de winden Brysas, (dat zijn: winden die vande ooster ende noorder candt wayen / die men int generael Brysas noemt/) soo sult ghy uwen cours doen w. aen u een weynigh houdende naer't west ten zuydē/ tot dat ghy comt op de hooghte vande 9½. graden / op welcke hooghten is ghelegen den hoeck van Cantina ghenaemt/ t'welcke zijn seven Eylanden/ waer van de vijf o. en w. streckē/ ende d'ander twee n.o. ende z.w.

Coursen nae Nombre de Dios.

Hooghte vandē hoeck vā Cantina.

Wat voorby dese Eylanden wesende / sult ghy comen te sien een leege punt landts t'Zeewaert in steken / ghenaemt Aponta de Landeas, is ghelegen aen't vaste landt / ende w. waert daer van af/ heeftet eenē bergh die wat hoogher als de punt is/ ende comt het genoech onder scheyden/ dit is te weten / soo wanneer ghy daer van ter Zeewaert naer toe comt/ en dat de punt z.w. van u af leydt / hebbende de voorseyden berch in't z.o. van hem af/ leegh landt liggen/ eñ wat meer w. waerder aen begint het landt weder hoogh op te strecken/ t'welcke also comt te volcynden aende Revier van Francisco: Aende mondt van dese Revier / te weten/ t'Zeewaert daer van af/ is ghelegen een Steen-clippe: Van dese Revier af tot Nombre de Dios, streckmen over al een black ende root-schijnent land/ en dat tot den Huevel de Niquea (ghenaemt) toe / welcke is ghelegen ontrent een mijl weeghs van Nombre de Dios af: Sult van ghelijcken comen te sien die Edificien ofte Timmeragien vā Capyra, Soo men u vraechden dat so wanneer u dese Edificien n.o. van u af liggen / waer dat ghy dan zijt/ soo antwoort: aende Custe van't n. o. ende z. w. beneden Nombre de Dios.

Plaets van A ponta de Landeas.

Gelegentheyt vāde Revier Francisco.

Gedaente vanden Huevel diemen Niquea noemt

Waer datmen is als men n. o. vā de huysen van Capyra is.

Seylende van Nombre de Dios naer Cartagena toe/ soo sult ghy uwen cours doen o.n. o. aen/ tot den hoeck toe: Van daer af sult oost aen loopen/ waermede sult comen verkennen de Eylanden van San Bernardo ghenaemt/ t'welcke zijn leeghe doch berchachtighe Eylanden/ met seer schoone gront daer by: Soo't waer dat ghy daer met een Fregatte by waert/ soo moecht ghy wel tusschen dien ende t'landt door loopen: Vijf ofte ses mijlen voorder aen/ sult comen te sien / d'Eylanden de Brava ghenaemt / t'welcke zijn vier cleyne Eylanden/ waer van het uyterste t'grootste van allen is/ zijn altesamen van een leegh ende kael landt/ hebbende daer by schoone en suyvere grondt/ ende moechter met een Fregatte binnen door loopen: maer met een Schip soo en loopt onder de 6. vademen niet: Van daer af sult int o. z.o. comen te sien / de Galeye van Cartagena met de merck-teeckenen/ boven verhaelt/ ende op den boech van't oost ende o.n.o. sult comē te sien t'landt van Cariscos, het welcke een hoogh ende berghachtighe landt is / sult van daer af langhs de Custe heen loopen / tot dat u de Haven begint te openen / soo moech ghy daer als dan in loopen/ u altoos wachtende vande droochten van Carijs, loopende by de ooster punt heen: Soo u de nacht (alhier wesende) quaem t'overvallen / soo moech ghy't tusschen Carijs ende Baru, setten / op de sekerste plaets die ghy naer u goet-duncken vindt/ om u te beschutten vande winden Brysas, met het hooghe landt van Carijs, ende so ghy upt de Haven van Nombre de Dios, loopt/ sult al laverende upt seylen/ tot dat ghy de Edificien ofte Timmeragien voorby zijt / ende op seylende sult uwen wegh nemen naer dat u de winden voeghen.

Cours van Nombre de Dios nae Cartagena.

Ghedaente van d'Eylanden de S. Bernardo.

Plaets van d'Eylanden de Brava.

Ghedaente van d'Eylanden Brava.

Op wat diepten datmen tusschē d'Eylanden loopen mach

Ghedaente vant landt van Cariscos

Plaets waer ment by nacht setten sal.

Hoe datmen upt de Havē van Nombrē de Dios seylen sal.

Seylende van Cartagena af naer het Eylandt van Havana toe/ sult uwen cours/ doen n.w. aen/ tot op de hooghte van 13½. graden: Als ghy op de hooghte vande 13. gradē comt/ soo sult ghy u laten drijven z. z. o. ende z. aen/ ghelijck alst een ghedruypck is / tot dat ghy de hoochte ghepasseert zijt/ te weten/ tot dat ghy daer upt comt/ ofte op de diepten van dien/ eñ als ghy comt op de gront van de Serrana, soo sult ghy't aenloeven soo veel als ghy moecht/ ende soo't mogelijck waer noorden aen/ want sult daer te eerder door comen. Vanden hoeck Cabo de Camaron af / tot de Cabo de Roncador, met de Zee-strandt die van deen tot d'ander streckt / als oock vande Serrana ende Serranilla, (dat zijn Eylanden ende Clippen also ghenaemt/) so heeftmen (te weten/ aende westzijde van alle dese droochten /) wit grof sandt met Visch aes op de grondt/ eñ de minste diepten diemen alhier sal vinden/ sal wesen van 15. vadem / zijnde over al van een schoone ende zekere gront: Sult aldus op dese diepten heen loopē/ tot dat ghy daer over zijt/ daer over comende sult terstont beginnen te

Coursen vā Cartagena naer Eylād van Havana

Beschrijvinge vanden grondt vanden hoeck C. de Camaron tot de C. de Roncador.

multipliceren

multipliceeren / tot op de diepten van 50. vadem ende meer: De Serrana is gheleghen op 14½. graden: ende de Serranilla op 16. graden.

Op wat hoochte de Serrana ende Serranilla ligghen.

Soo't ghevīel dat ghy de Serranilla quaemt te sien aende westzijde/ so weet dat het van die zijde een leegh sandich Eylandt is/ streckende n. w. ende z. o. Seylende van Serranilla ofte vande Cabo de Roncador af / naer de Cabo de Sant Anton (gheleghen aen het Eylandt Cuba,) toe / sult uwen cours doen n. w. ende n. w. ten n. aen / met welcke cours sult comen verkennen de voorseyde Cabo ofte Cabo de Corientes, (dat is: vande stroomen/) t'welcke een ghecloven hoeck is naer de Zee-cant toe/ zijnde van een leegh landt / hebbende boven op sommighe Bosschen van Palm-boomen: Van daer af naer de Cabo de Sant Anton toe/ soo begint het landt leegher te wesen/ ende de Custe streckt daer n. w. ende z. o. De Cabo de Sant Anton is eenen leegen sandighen hoeck/ hebbende boven op twee ofte drie huevelen/ ende is ghelegen op de hoochte van 22. graden.

Cours van Roncador na Cabo de S. Anton.

Ghedaente van Cabo de Corientes.

Hooghte ende gedaente van Cabo de S. Anton.

Soo't ghebeurden dat ghy by gevalle (op dese cours) quaemt te sien t'Eyland ghenaemt / Cayman grande, (dat is: het groot Cayman ghesept/) so weet dat het leydt op 19. graden / ende is van een leegh landt vol gheboomten/ streckende oost ende west/ heeft aen de z. zijde sommighe stranden van wit sandt.

Hooghte vant Eyland Cayman grande.

Seylende vande Caep van Sant Anton af/ met de winden Vendaval, (dat zijn de winden die vande wester ende zuyder cant af wayen/ diemen int generael Vendavales noemt / ghelijck als die vande ooster en noorder cant Brysas ghenaemt worden/) naer de Havana toe/ soo sult ghy n. o. aen loopen/ om te schouwen de droochten die van desen hoeck af steecken/ welcke strecken tot by het beginsel vande gheberchten / diemen heet Los Organos, (dat is: d'Orghelen ghesepdt/) als ghy dese droochten gheschouwt hebt / sult uwen cours langhs de Custe heen loopen: want en hebt daer nieuwers af te vreesen/ dan van dat ghy voor oogen siet.

Namen van winden die vande west-, ter/ zuyder/ ooster ende noorder cant wayen.

Plaets van een Sant-plaet.

d'Orghelen zijn sommighe hooge gebercḣten/ die veel openen ende schuersels maecken/ waer van die vande zuydtzijde van't Eyland ghenoemt worden/ de hooghte van Guanico: Dese Orghelen ofte gheberchten strecken tot de Revier ghenaemt Rio de Porcas, (dat is de Revier vande Zeughen ofte Verckens gesept:) Van daer af so beginnen de geberchten/ de Cabanas ghenaemt / welcke hoogh en dubbelt zijn / hebbende op het opperste een pleyn ofte plat landt: alhier heeftmen een Haven die men noemt/ El Puerto de Cabanas, dat is: de Haven van Cabanas, Van dese hooghten af oostwaert aen/ soo heeftmen (tot het Velt van Mariam toe/) een leegh vlack landt van gheboomten/ al waermen een ander Haven heeft: Van daer af tot de Havana toe/ so ist altemael een leeghe Landouwe sonder eenighe hoochten/ uytgesondert eenen huevel/ gelegen recht teghens de Havana over / welck een ghecloven bergh is/ hebbende bovē op een spitsigen top/ diemen d'Atalaya heet/ dat is: een Guarde ghesepdt/ ende wesende noorden en zuyden met de Haven / sult binnen int landt comen te sien 2. gheberchten / die hen vertoonen int schijnsel als twee Teten van Mammen/ ende om daer binnen in te loopen/ so moetmen sijnen cours by den huevel heen doen.

Ghedaente van Los Organos.

Plaets van de Rio de Porcas.

Gelegentheyt waer de Cabanas beginnen.

Ghedaente vant landt vande Cabanas tot het Velt van Maria.

Plaets van d'Atalaya.

Cours om binnen de Haven te loopen.

Soo ghy quaemt te scheyden vande voorseyde hoeck ofte Cabo/ met de winden Brysas, soo sult ghy uwen cours nemen naer de Clippen ghenaemt / Tartugas, (dat is: de Schiltpadden ghesept/) naer dat u de winden voegē: ende sult besien wat dieptē dat ghy daer vint: want so ghy daer vont de diepten van 40. vadem/ soo zijt ghy daer aende zuydzijde van af: ende vindende 30. vadem/ soo istmen daer oost ende west met over een / wesende op eenighe van dese diepten/ sult uwen cours doen z. z. w. aen/ tot dat ghy't landt comt te sien/ t'welcke ghy sult gaen verkennen aen't Velt ofte Haven van dien/ te weten/ soo ghy quaemt te sien een landt dat wat hooghachtigh is/ hebbende sommighe hoochten en leeghten/ dat hen vertoont ghelijck als de vingheren vande handen / soo is het t'landt de Xarugo ghenaemt: Sult van daer af nae de Havane toe loopen/ doende uwen cours langhs de Custe heen.

Kenteyken ende diepte ... z. en w. zijde van de ... gugas ...

Ghedaente vant landt ... Xarugo.

Seylende uyt de Havana nae de Martyres toe/ sult uwen cours doen noordtoost aen/ op welcke cours sult den hoeck comen te sien/ welcke zijn drie leeghe Eylanden/ waer van't middelste t'grootste is / ende t'buytenste is de Custe van't oosten / ende t'binnenste de Custe van't noordtoosten en zuydwesten: Van daer af n. oostwaert aen tot de Cabe de Cañaverales toe/ (dat is: den hoeck van't Riet-bosch/) so streckt de Custe noorden ende zuyden / ende naer't noordtoosten en sult gants gheen landt sien/ ende wesende op de 25. graden/ so zijt ghy inde mont van't Canael: Nu om daer door te loopen / soo sult ghy uwen cours nemen n. o. aen/ ende soo ghy de Cabo de Cañaverales, ofte van't Riet-bosch niet en saecht/ wesende op de 28½. grade / soo zijt ghy buyten t'Canael uytwaerts aen.

Cours van Havana na de Martyres.

Streckinghe vande Custen.

Op wat hoochte men inde mont van't Canael comt.

Hooghte vant Riet-bosch.

Seylende uyt de Havana (met de winden Brysas,) naer't Canael/ so sult ghy uytwaerts aen loopen tot den middach toe / ende des nae middaechs sult het op den boech naer't landt toe houden/ om teghens den avont by't landt te wesen / en te ghenutten de winden Terreinhos, (dat zijn winden die des nachts van over t'landt af wayen/) loopende op deser voegen langhs de Custe heen/ tot dat ghy comt noorden en zuyden met den huevel El-Pan de Matancas ghenaemt / (dat is: t'Broot van Matancas ghesept/) wesende noorden ende zuyden met het selfde Broot / soo sult noordtoost aen loopen/ so u de wint plaets gheeft/ so niet/ sult loopen op den boech van naer de Custe van Florida toe/ daer u de windt hebben wil/ u beste doende/ om op desen boech/ so weynich als ghy moecht/ achterwaerts te deysen: want de stroomen loopen seer gheweldich nae dit land toe/ ende soo wanneer dat het tijdt dunckt/ so sult het op den anderen boech wenden/ daer u de wint plaets gheeft/ tot dat ghy't landt in't ghesicht crijght/ als ghy dat comt te sien soo sult het wendē/ daer op dese manier door loopende / ende comende op de 28½. graden soo zijt ghy buyten t'Canael: Adverteere u dat ghy de strecken die ghy int laveren naer't land van Florida doet/ cort maeckt/ ende die nae de Custe van Mynare, langh: want de stroomen drijven u nae't landt van Florida toe.

Beschrijvinge van ... scheyden coursen.

Op wat hoochte men is/ ... buyten t'Canael is.

De gheberchten van Chupiona, comen by't Broodt van Matancas uyt / zijn sommighe (doch niet te) hooghe ende effen berghen/ plat boven op/ hebbende etlijcke wit-schijnende huevelē. Het Broot van Matancas ghenaemt / is een hooghen huevel/ plat boven op/ streckende noord oost ende zuydwest / heeft van beyde zijden so van't n. o. als van't zuydtwesten/ twee leeghe hoecken/

Ghedaente vant gheberchte van Chupiona.

Ghedaente vant Broot van Matancas.

hoecken/ (te weten /leeger als t'elfde Broot/) welcke hem verthoonen in't schijnsel ghelijck als hoofden van Schilt-padden: Vande zij- de van't n. o. soo streckt het landt leegh heen/ ende naer't n. daer van af/ so maeckt het land eenen smallen punt: achter dese punt is ghele- ghen de Haven van Matancas, om alhier in te loopen/ soo moet ghy u stellen n. o. ende z. w. met het selfde Broot over een/ so sal de Haven z. van u af ligghen/ sult daer alsoo z. aen naer toe loopen / is eenen grooten Bay / ende men en heeft daer gheen Reede / dan wel dicht by't landt: Int uyt loopen (latende t'Broot aen't z.) sult uwen cours n. o. aen doen / naer buy- ten toe.

Vergheleken ende teeckenen. — *Plaets ende gelegentheyt van de Havē van Matancas.* — *Cours om in de Havē van Matancas te loopen.*

Buyten't Canael wesende/ (zijnde indē tijt vanden winter/) sult oost aen loopen / waer- mede o. ten n. behouden sult/ door het wraken ofte declineren van het Compas/ met welcke cours sult comen te passeren aende zuydtzijde/ van d'Eylanden ende Clippen de Bermuda ghenaemt / sult dese cours aldus behouden/ tot dat ghy zijt op de hoochte van't Eylandt Fayael, (een vande vlaemsche Eylanden/) het welcke een groot Eylandt is/ streckende n. w. ende z. o. / hebbende aende z. o. zyde een grof landt/ zijnde aende zijde van't n. o. leeger. Om van daer af te loopen naer't Eylandt Terce- ra, sult uwen cours nemen buyten t'Eylandt van San Iorgie om / o. ende o. ten n. aen het Eylandt San Iorgie is een hoogh landt / strec- kende o. ende w. als oock Tercera van ghelijc- ken/ t'welcke heeft aende z. zijde eenen ghe[c]lo- ven berch/ ghenaemt O Brasijl, ende een wey- nigh naert o. daer van af heeft het drie Clip- pen ligghen. Het Eylandt San Michiel is een groot ende hoogh Eylandt/ streckende o. ende w. wesende vande w. zijde het leeghste / ende vande o. zijde het hooghste/ heeft van ghelijc- ken eenen ghecloven bergh/ gheleghen aen het eynt/ te weten / aende o. zijde: Dit Eylandt leydt op de hooghte van 38. graden/ etc.

Met wat cours datmē aende z. zijde vāde Clippē Bermuda loopē mach. — *Gedaente vā t'Eyland Fayael.* — *Cours van Fayael nae Tercera.* — *Gedaēte vāt Eylandt de S. Iorgie.* — *Gedaēte vāt Eyland van S. Michiel.* — *Hoochte van t'Eyland vā S. Michiel.*

Dat 64. Capittel.

De Coursen ende rechte kenteyckenen van het Eylandt La Desseada af, tot het landt ende Custe van Cartagena, Nombre de Dios, nieu Spaengiē, ende van't Canael van Havana, &c.

Coursen om door t'Canale tusschen het Eylandt la Antigua eñ la Desseada.

SOo ghy begeert te seylen door't Ca- nael/ (t'welcke loopt tusschen het Ey- land La Antigua, ende La Desseada,) om naer de Custe toe te loopen/ so sult ghy uwen cours w. aen doen/ tot het Eylandt van Moncerratte toe / loopende langhs t'Ey- landt van Guadalupe heen / t'welcke een ghe- cloven Eylandt is over midden door/ ende is vande w. zijde hoogher als vande o. zijde. Het Eylandt La Antigua, (dat is: t'oude Eylandt gheseydt /) sult ghy vinden aende n. zijde van Guadalupe af / streckende in de lenckte o. ende w. / heeft gheberchten die hen van buyten af wesende / vertoonen ghelijck of het Eylande- kens waren: is gheleghen op de hooghte van 16½. graden.

Ghedaente vant Eylād Guadalupe. — *Hooghte van Eyland Guadalupe.*

Die kenteyckenen van het Eylandt Mon- serratte, zijn dese/ is ront ende hoogh/ (gelijck alst Eylandt La Gomera, vande Canarijen/ heeft sommighe berghen met etlijcke paden/ ghelijck als water Beecken: Seylende van dit Eylandt Monserratte af / sult w. n. w. aen loopen / waermede sult comen verkennen het Eylandt Santa Crus: maer en sult daer niet te dicht by comen: want is daer onsuyver ende vuyl/ streckt o. ende w. is berghachtich: maer niet te hoogh/ zijnde vande wen zyde hoogher als vande o. zijde/ heeft int midden een schuer- sel ofte scheydsel/ ende aende o. zijde is een Ree- de daer men ancheren mach: want heeft daer schoone sandt grondt. Om van Santa Crus af te seylen naer het Eylandt van Puerro Ri- quo. (dat is: t'Eylandt vande rycke Haven/) te weten/ aende z. zijde / sult w. n. w. aen loo- pen/ waermede dat sult connen verkennen aen het gheberchte / genaemt Sierra de Loquillo, ende sult van daer af naer de Cabo Roxo toe/ west ende w. ten n. aen loopen / doende uwen cours langhs t'landt heen / tot dat ghy by de voorsz. Cabo zijt/ welcke is het uyterste van't selfde Eylandt.

Kenteeckenē vā t'Eyland Monserratte. — *Waerschouwinge voort Eyland van S. Crus.* — *Ghedaente vant Eylād S. Crus.* — *Cours van S. Crus nae Puerto Riquo.*

Desen hoeck ghenaemt Cabo Roxo, (dat is: den rossen ofte rootachtighen hoeck ghe- seydt/) is van een smal ende leegh landt/ heb- bende aen de Zee-cant sommighe root-schij- nende Duynen/ ende aende zijde van't n. w. sietmen de gheberchten/ diemen noemt Las Sieras de San German, welcke seer hooch zijn / doch so hooch niet als die van Loquillo: Van desen hoeck Cabo Roxo af / sult uwen cours doen w. ende w. ten n. aen/ waermede sult comen te verkennen t'Eylandt genaemt/ de la Mona, (dat is: vanden Aep ghesey dt/ sult daer vande z. zijde voorby loopen: t'Ey- landt la Mona is van een leegh landt/ eñ streckt oost ende west / wesende aen de Zee-cant van een steyl afghebickt landt/ heeft aende n. zijde een Clippe ofte Eylandeken / ghenaemt Mo- nica, (ofte t'Aeyken/) tusschen t'welcke eñ het Eylandt men wel passeren mach: Aende west zijde van Mona, heeft men de Reede van een schoone ende goede grondt/ hebbende van ge- lijcken noch een ander Reede / by de punt van het zuydtwesten.

Ghedaente van Cabo Roxo. — *Describe van Las Sierras de S. German.* — *Met wat cours datmē t'Eyland de la Mona verkennē sal.* — *Ghedaente vant Eylandt la Mona eñ Monica.*

Van't Eylandt de la Mona af / tot het Ey- landt de la Sahona toe / sult uwen cours doen (wesende by daegh/) z. w. aen / ende zijnde in der nacht w. ende w. ten z. aen. Sult alhier gheadverteert wesen / dat den hoeck Cabo del engaño ghenaemt / (dat is: van bedrogh/) al even eens is als den hoeck van Sahona, heb- bende eenen ghecloven heuvel op het opperste van't Eyland/ staende tusschen t'leeghste land dat aende Zee-cant uytcomt. Tusschen Cabo del egaño ende die Sahona, is gheleghen een cleyn Eylandeken/ ghenaemt de cleyne Santa Catalyna, de reden warom / dat men alhier w. ten z. aen loopt / is daerom dat de stroo- men naer den Inwijck toe trecken.

Cours van de la Mona nae t'Eyland Sahona. — *Ghedaente van Cabo del Engaño.* — *Gelegentheyt vant Eylant ghenaemt de cleyne Catalyna.*

De teyckenen van't Eylandt Sahona, zijn dese / te weten / is een leegh Eylandt vol van gebroomten/ so datmen van buyten af comen- de de boomen eer in't ghesicht heeft alst Ey- landt / ende streckt o. n. o. ende w. z. w. heeft aende zuydtzijde etlijcke Kiffen/ die tot een half mijl t'Zeewaert in steken. Soo ghy by ghe- valle in dese contreye quaemt van buyten Zee af/ ende dat ghy in't ghesichte creeght van bo- ven over t'Eylandt heen/ etlijcke gheberchten/ soo weet dat het zijn de gheberchten van Ni- quea, welcke ghy oock sult comen te sien/ tus- schen groot Santa Catalyna, ende la Sahona door: Dit Eylandt Sahona heeft aende west zijde een Reede/ van 8. ende 10. vadem diepte. Om te seylen van Sahona af naer Santo Do- mingos toe/ (wesende drie mijlen van Sahona t'Zeewaert/) sult uwen cours nemen n. w. eñ noordtwest ten westen aen: Van hier af tot

Teyckenen eñ gedaente van het Eylandt Sahona. — *Plaets van sommighe Kiffen.* — *Plaets waer men t'gheberchte van Niquea siet.* — *Beschryvinge van een Reede van 8. en 10. vadem diepten.* — *Cours van Sahona nae S. Domingo.*

Santo

Santo Domingos toe / ist altemael een leegh landt / zijnde aen de Zee-cant van een afghebickt lant / ende is het gene dat aldaer uyterste vande Custe (van oost ende west) af steert.

Kentpekens eñ gedaente van S. Domingo.

De teyckenen van Santo Domingo zijn dese / te weten / so wanneer datmen is n.w. eñ z.o. met de oude Mijnen over een / so ismen n. en z. met de Revier van Santo Domingo sult comen te sien boven over de voorseyde Revier twee huevelen / die hen vertoonen int schinsel / gelijck als Teten van vrouwen Borsten / als u dese huevelen blijven in't n. ende n. ten w. / soo zijt ghy te loefwaert vande Revier / in voeghen dat ghy aen dese huevelen ofte Teten sult moghen weten / of ghy daer voorby ofte loefwaert zijt: Aende ooster punt vande Incomste vande Revier / staet een Torentgen / welcke dient voor een guarde ofte Baecke / voor de Schepen die van buyten af comen: Van dese voorseyde punt steeckt een verborghen Clippe af / waer van u sult wachten / ende moecht alsoo naer binnen toe loopen: maer en genaeckt niet te seer Al Matadero, (dat is: de plaets daermen de Beesten doot:) want is daer ondiep: Wesende binnen de voorsz. verborghen Clippe / soo heeftmen daer 4. vadem diepten / sult alsoo uwen cours doen naer de sandt strande (ghelegen aende oost zijde /) toe / u wachtende vande Clippen vande fortresse: Comende vande fortresse binnewaerts aen / so moecht ghy u anckers laten vallen / te weten / recht teghens over de huysinghe van den Admirael / te midde weghen vande Revier / al waer de beste legh-plaetse ende Reede is.

Teyckenen als men te loefwaert vande Revier van S. Domingo is.

Ghelegentheyt van een Torentgen.

Desgelijcx van een verborgē Clippe.

Waerschouwinge voor Al Matadero.

Desgelijcks voor de Clippen van de fortresse.

Beschrijvinge vã Coursen van S. Domingo nae de Reviere ende Bay van Oquoa.

Van Santo Domingo af / wesende 4. mijlen t'Zeewaert /) sult uwen cours nemen z.w. ende z.w. ten w. aen / tot dat ghy comt n. ende z. met het landt van Niquao over een. Om nu van hier af te loopen naer de Haven van Oquoa toe / soo en wilt de Custe niet verlaten: maer sult daer dicht by heen loopen vaerende met alle de seylen op die ghy voeren muecht / tot dat ghy de Revier ghepasseert zijt: want soo ghy daer van af raeckten sonder de Palma (een Bancke alsoo ghenaemt / daer het de Schepen setten /) te nemen / soo en muecht ghy het niet anckeren: Inde Revier wesende sult wel voor u sien / dat als ghy't set / u wel vast te binden en te vertuyen / met een ancker te lãdewaerts / ende een van ter Zeewaert / soo zijt ghy ghenoech versekert

Cours om het Eylandt de la Beata te verkennē.

Seylende van dese Haven ende Bay van Oquoa af / sult daer z. aen naer buyten toe loopen / tot dat ghy de punt om ende 3. mijlen t'Zeewaert aen zijt / soo sult ghy als dan uwen cours doen z.w. ende z.w. ten z. aen / waermede sult comen verkennen een Eylandt de la Beata ghenaemt / (dat is: vande Godtsalighe ghesept /) t'welcke is een leegh Eylandt / streckende oost ende west: twee mijlen westwaerder aen van dese Beata af / leydt ten Eylandeken ofte Clippe / ghenaemt Altobello, (het welcke hem inder nacht in't schinsel vertoont ghelijck een Schip: Als ghy de Beata ende Altobello voorby zijt / soo sult ghy west ende west ten noorden aen loopen / naer den hoeck Cabo de Tubaron toe / (dat is: van de Haye ghesept:) In desen Inwijck blijven u 3. ofte 4. Eylandekens ofte Rodtsen / die men noēt Los Frayles, dat is: de Monicken: Alsmen by de Cabo de Tubaron comt / so heeftmē eenen Inwijck / inde welcke is gheleghen een Eylandeken / Yabaque gheheeten / t'welcke heeft noch meer andere Clippen ende Riffen om hem ligghen / sijnde van een vuyle grondt boven over dit Eylandeken heen / sietmen eenlijcke gheberchten / die ghenaemt zijn / Las Sierras de doña Maria, anders Las Sierras de Sabana ghesepdt: Als ghy met de lenghte van Yabaque over een zijt / soo sult ghy w.n.w. aen loopen: De Cabo de Tubaron is van eenen swert-schijnende huevel / sijnde aen de Zee-cant af gheclovoen / hebbende boven op sommighe witte plaetsen ghelijck als water-Beecken / binnen dese hoeck ofte Cabo / is gheleghen een Revier van versch water / al waermen Kesel-steenen voor Ballast vint / ghelijck als inde Revier van Minijcka: Van hier af naer den hoeck Cabo de Crus toe / sult uwen cours nemen n.w. aen / tot dat ghy voor by't Eylandt van Nabassa zijt / daer aende n. zijde voorby loopende / ende soo u by ghevalle de stroomen quamen te drijven aende zuydtzijde / soo sult daer op verdacht wesen / (dat soo ghy in een groot Schip waert /) u te houden een goet stuck weeghs naer het n.w. daer van af / om te schouwen de drooghten / die vande punt (A punta de Morante,) af steken / ende strecken tusschen dese punt ende Nabassa, ende men heeft daer op sommighe plaetsen over de vier vadem diepten / ende aende eynden van dien machmen loopen van op de 15. tot 20. vadem toe.

Gedaente van Beata ende Altobello.

Cours nae C. de Tubaron.

Plaetse eñ gelegentheyt van Los Frayles.

Gelegentheyt van een Inwijcke by't Eylandt Yabaque.

Gedaen[te] van C. de Tubaro[n].

Plaets [van] een Re[vier] van vers[ch] waert.

Cours na[e] C. de Cru[s].

Nabassa is een ront ende leegh Eylandt. sijnde over al vlack eñ effen aen de Zee-cant / van een afghebickt landt / loopende aende n. zijde voorby dit Eylandt heen / sult uwē cours doen n.w. ende n.w. ten w. aen. Soo ghy begeert te loopen langhs de Cabo de Crus heen / soo weet dat het eenen uytsteekenden hoeck is / die hem vertoont (alsmen daer uyter Zee op aen comt /) ghelijck oft zy boven op vol gheboomten stont: maer is te landwaert in: Aen de oost zijde van desen hoeck / is gheleghen de Haven van Cabo de Crus.

Om nu te loopen naer't Eylandt de Pinos ghenaemt / soo sult ghy w.n.w. aen loopen / waermede t'selfde Eylandt sult comen te verkennen: Dit Eylandt de Pinos is van een leegh landt vol gheboomten / soo datmen (van buyten uyter Zee af comende /) de boomen eer alst Eyland comt te sien / streckt oost eñ west / heeft te middewegē drie huevelen staen / waer van de middelste de grootste is.

Van dit Eylandt de Pinos af / naer de Cabo de Corrientes toe / sult w. n. w. aen loopen / met welcke cours ghy die sult comen te sien / desen hoeck is aende Zee-cant van een afghebickt land / hebbende boven op sommighe gheboomte van Palm-boomen staen: eñ aende westzijde heeft het een sant strandt / alwaer een Reede is om te moghen ligghen: boven op dese Cabo de Corrientes staet eenen top / die boven alle andere hoecken uytsteeckt: Als ghy alhier naer binnen toe loopt / soo sult ghy in't land recht voor u uyt comen te sien / een Lack van versch water / alwaer ghy u noodich wesende / naer uwen wille voorsien mucht. Om van hier af te seylen naer de Cabo de Sant Anton toe / (wesende twee ofte drie mijlen te Zeewaert /) sult w. n. w. aen loopen: Van't Eylandt de Pinos af / naer Cabo de Sant Anton toe / heeftmen twee groote Inwijcken / te weten / den eenen gheleghen van't Eylandt de Pinos af / naer de Cabo de Corientes toe: ende d'ander van de Cabo de Corrientes af / tot de Cabo de Sant Anton toe: Al eer datmen comt by den hoeck Cabo de Corrientes, so heeft men een punt

Desghelijcks van N pũta de Guaniguanico.

Ghedaente van Cabo de S. Anton. Plaets van een drooghte by S. Anton

een punt ghenaemt La punta de Guaniguanico, ende sult boven over't landt heen te landewaerts in/ comen te sien sommige geberchtẽ/ diemẽ noemt Las Sierras Guaniguanico, de C. de Sant Anton, is eenen lagen hoeck vol gheboomten/hebbende boven op sommighe wildernisse/heeft sant stranden/ eñ steect van hen af een Bancke ofte drooghte/tot ontrent vier mijlen weeghs noordtwestwaert aen.

Cours van C. de S. Anton nae nieu Spaengien.

Wat gront datmẽ op 24 graden vint.

Met wat cours dat men n.eñ z. mett'Eylãt la Bermeja loopen sal.

Seylende van dese C. de Sant Anton af/nae nieuw Spaengien toe/ te weten/ inden tijdt vande Winter/ (dat is: van Augustus af tot Martius toe/)so sult ghy uwen cours nemen buyten d'Eylanden eñ Clippẽ (Las Alaclanes genaemt) om w.n.w.aen/met dese cours sult ghy comen (60. ofte 70. mijlen geseylt hebbẽde)gront te nemen/welc sal wesen van Visch-aes ofte grof zandt/dit sult ghy aldus vinden tot op de hoochte van 24.graden: So ghy by gevalle quaẽt grõt te nemẽ/ op minder dã 40. vadẽ/seylende op de voorsz.cours/so sult ghy u houdẽ op de cours van n.w.eñ. n.w.ten w. eñ so wãneer dat ghy hier mede weder begint te multipliceren/eñ op meer diepten comt/ so sult ghy weder op u eerste course van't n. w. keerẽ/ eñ so wanneer dat ghy de gront begint te verliesen/ so sult ghy ontrent 20. mijlen w. aen loopen / waer mede sult comen te blijven n.eñ z. met het Eylant Bermeja (dat is: t'roode Eylant gheseyt) over een: Van daer af sult z.w.aen seylen/tot op de hoochte van 20.graden/eñ so ghy't landt niet en saecht/sult w.aẽ loopen: want in dese tijdt en ist niet goet benedẽ de voorsz.hoochte te loopẽ: Op dese hoochte eñ cours sult comẽ te sien/ La Torre blanca, (dat is:den wittẽ Toorn/)eñ so ghy by gevalle quaemt te verkennen de Revier van San Pedro, en San Paulo, soo weet datmen boven over dese Revier/ sommighe groene geberghten heeft: maer niet te hoogh.

Op wat hoochte dat men la Torre blanca te siẽ comt.

Verkenninghe vande Revier van Pieter en Paulus.

Cours na de velden van Almeria.

Kenteyckenen vande gront komen o. en w.met de Revier van Almeria is.

Ghedaente van't gheberchte van Papalo.

Plaets van las Sierras de Calaquote

So ghy vont de diepten van 35. vadẽ met harde modder gront/ hebbende op sommighe plaetsen schulpkens/ soo sult ghy van daer af uwen cours doen z.eñ z.ten o.aen/tot dat ghy comt met de velden van Almeria over een / so ghy quaẽt vã uyter Zee af/ sult benedẽ gront soecken/ eñ vindende 30, ofte 40. vadẽ by wijlen swarte modder/ so zijt ghy met de Revier van Almeria o. en w.over een/ tot ontrent 7. mijlen van lant/ eñ so ghy quaemt te siẽ nae't z.w. de geberchten / ghenaemt Las Sierras del Papalo, eñ dat de selfde d'een door d'ander stakẽ/so zijt ghy daer n.o.eñ z.w. van af: Vã hier af sult uwen cours z.eñ z.ten w.aẽ doẽ/ waer mede u de geberchten van Papalo sullẽ beginnen te openen/welcke u sullen maken 2.ronde geberchtẽ: Sult van gelijcken terstont comen te sien Las Sierras de Calaquote, t'welcke zijn sommighe rosachtighe berchskens/dese regel gheberghten comt aende Zee cant uyt.

Diepte 3 mijl van't lant van N pũta Villa Rica.

Hoochte van de Revier van Pieter ende Paulus.

Desghelijcks van los Campos d'Almeria.

So ghy begeert gront te nemẽ bydẽ hoeck ofte punt van Villa Riça, (dat is de rijcke stede geseyt) so weet dat ghy sult vindẽ/3.mijlen vant lant af/80. eñ 90.vadẽ dieptẽ/met modder gront. De Revier van San Pedro ende San Paulo,is gelegẽ op de hoochte van 21.graden/ eñ Los Campos d'Almeria, dat zijn de velden van Almeria,op 20.graden/Villa Riça la vieja, (dat is: out Villa Riça, ofte rijcke Stede) leyt op 19½. graden: Villa Riça la vieja, zijn sommige geberghtẽ/waer van het een eynde aẽ de Zee cant uyt comt/ dese geberchtẽ en zijn niet seer hoogh/ maken veel openẽ ofte scheytsels/ (gelijck als de geberchten van Abano, diemen noemt d'Orgelen/)strecken n.eñ z. So ghy by gevalle van uyter Zee aen quaemt/ eñ saecht de geberchten van Villa Riça, so sult ghyse comen te kennẽ/daer aen datse n.eñ z.heen strecken/eñ de geberchtẽ van San Martijn, streckt o. eñ w. moechtse noch aen een ander dinck kennen/te weten/dat so ghy w.aen lieyt/daer dicht by comende/so sullense u lager schijnẽ te wesen als die van San Martijn, die hoogher en grover zijn als men daer aen de Zee cant by comt: Sult oock by Villa Riça (3.mijlẽ t'Zeewaert daer van af wesende/) grondt hebben/ t'welcke ghy by San Martijn niet hebben sult/ alwaert dat ghy daer maer een half mijl af waert/ eyntlijcken al ist schoon datmen geen kennisse van landt en heeft/so sult ghy't selfde connen verkennen aende voorsz.teyckenẽ: Te lywaert van Villa Riça is gelegen een Clippe genaemt N.Bernardes, welcke is int fatsoen ghelijck als een Broot Suyckers: Van Villa Riça la vieja, ofte oudt Villa Riça af/ naer San Ioan de Luz toe/ sult uwen cours nemen z. eñ z.ten o.aẽ/eñ sult van onder de 30. vadẽ naert landt toe/de gront vinden van Visch aes / eñ op sommige plaetsen steẽ gront: By de Revier van Vera crus, sult ghy sant grondt hebben/ ende op plaetsen modder.

Kenteyckenen vande gheberchten van Villa Rica.

Desghelijcks van S. Martijn.

Ghedaente ende plaets vande Clip N. Bernardes.

Diepte ontrent Villa Rica la vieja

Ghedaente vande gront by de Vera crus.

Hoe datmen met S. Joan de Luz is/als men o en w. met N pũta Gorda is.

So ghy buyten waert/ so weet datmẽ van San Christoffel af/ tot San Ioan de Luz toe/ altemael daer langhs heen sant stranden heeft/ wesende o. en w. met den hoeck genaẽt Punta Gorda, (dat is: de vette ofte grove punt gheseyt/) soo zijt ghy n. eñ z. mettet Eylandt van San Ioan de Luz over een/ eñ wesende n. o. eñ z.w.mettet Eylandt van onder de 40. vadem diepten naer't landt toe/ so sult ghy daer rotsighe grondt hebben/ ende op plaetsen Visch-aes/ ende vande 40. vademen buytenwaerts witte modder gront.

Kenteecken als men weten wil of men o. en w met het Eylant is.

Wanneer dat men w. ende w. ten z. met het eylant is Plaets waer men te sien comt de pũt van Anton/ etc.

Op wat diepten datmẽ in de Havẽ loopen sal.

So ghy quaemt van uyter Zee af/ende begeerden te wetẽ of ghy o. eñ w. mettet Eylãt over een zijt/so sult ghy mercken eenẽ hooghachtigen heuvel/die vande geberchtẽ van Vera crus af steeckt/ als ghy met desen heuvel o. eñ w. over een zijt/so zijt ghy van gelijcken o. eñ w.mettet Eylandt/ moechtet oock weten/ dat soo wanneer u het gheberchte van Sierra Nevada (dat is: de besneeuden Bergh) w. eñ w. ten z. van u af leyt/ so zijt ghy van ghelijcken o. eñ w. mettet voorsz. Eylant over een: Sult terstont comen te sien de punt van Anton Niquardo ghenaemt / als oock Mendano Montuoso, (ofte de hoochachtighen heuvel boven verhaelt/) sult van ghelijcken comen te sien den Oever vande Zee van Medellin, ende aende zijde van't n. w. den hoeck van Punta Gorda: So ghy by ghevalle begheerden te wesen (mette noorde windẽ) in dese Haven/so loopt op 18.eñ 20.vadem diepten/waer mede sult comen door het Canael van te loefwaert/ ghenakende het Bolwerck / doch u daer van wachtende/sultet setten aende loef zijde/want heeft te lywaert weynich diepten.

Cours van C. de San Anton naer nieu Spaengien.

Wat diepte datmen 30. mijlẽ van S. Anton vint.

So ghy scheypt vanden hoeck Cabo de Sant Anton af/inden tijt vande Somer/ naer nieu Spaengien toe/ so sult ghy uwen cours doen ontrent 20.ofte 30.mijlen west aen/waer mede sult grondt vinden op de diepten van 80. vadem / wesende de grondt van Visch aes: Van hier af sult west ende west ten zuyden aen loopen/ tot op dertich vadem/ ende van de dertich vadem af west aen / tot op de 20. vadem/op welcke cours ghy u in dese cõtreye houden sult / ende comende op meer diepten/

sult w. ende w. ten z. aen loopen/ waer mede weder op de vorighe diepten sult comen/ met dese cours sult comen te passeren door de Eylanden van Isla desconocida, ende Isla d'Arena, dat is: het onbekende Eylandt/ ende het sandighe Eylandt ghesepdt: Van't Eylandt La desconocida af/ naer het Eylandt d'Arena toe/ w. ende w. ten z. aen/ sult comen te verkennen t'gheberghte Las Sierras de San Martijn, welcke zijn twee hooghe bergen/ makende int midden een groot open ofte scheptsel. Seylende van dese gheberghten af/ sult west aen loopen/ met welcke cours sult comen te verkennen de Steen-rootse/ t'welcke eenen gecloven bergh is: Van dese ghecloven bergh af/ sult n. w. ende n. w. ten w. aen loopen/ waer mede sult comen te sien de Revier van Medellijn, t'welcke een laegh landt is/ ende wat meer te loefwaert/ is ghelegen het Eylandt genaemt Isla blança, ofte het witte Eylandt/ als oock het Eylandt Rio riffias, welcke Eylandt hem van verre vertoont ghelijck als een seylent Schip: Sult terstont het Eylandt van San Ioan de Luz in't ghesicht crijghen: Sult weten datmen vande Revier ghenaemt Rio Varado af/ tot de Revier van Vera crus toe/ gants gheen hoogh lant en heeft/ dan alleenlijck eenen swartschijnende berch/ ghelegen boven de voorseyde Haven/ etc.

Cours om door de Eylanden Isla desconocida ende Isla d'Arena.

Waer dat men Las Sierras de S. Martijn comt te kennen.

Cours van de revier van Medellijn te verkennē.

Placts van Isla blanca/ Isla Rio riffias/ eñ Isla de San Ioā de Luz.

Ghedaente vant lande van Rio Varado tot Rio de Vera Crus.

Dat 65. Capittel.

Om te seylen van het Eylandt La Desseada af, naer het Eylandt van Porto Riço toe, door't Canael ghenaemt de Passagie.

Courss van la Desseada nae Porto Rico.

Seylende van't Eylant la Desseada af/ naer't Eylandt Porto Riço, (dat is: de rijcke Haven gesept) willēde loopē door't Canael de Passagie ghenaemt/ (dat is de doortocht gesept/) so sult ghy u beste doen om te loopen tusschen d'Eylanden van Moncerratte, ende Redonda door/ ofte te loefwaert/ dat is tusschen t'Eylant San Christoffel, ende d'Eylanden d'Estacio door: Van daer af sult uwen cours nemen n. w. aen/ ende een weynich meer te loefwaert naer d'Eylanden d'Estacio toe/ t'welcke zijn 2. Eylandekens/ d'een wat grooter als d'ander/ hen by na vertoonende ghelijck als twee brooden: So ghy daer by comt/ sulter de diepten vindē van 10. 12. tot 25. vadem toe/ op de weynich diepten vande 10. 12. vadem nae't landt toe/ heeftmē wit sant op de gront: ende op de 25. vadem ist swart sant: Om te seylen van dese Bancke af/ nae d'Eylanden Las Virgines toe/ (dat zijn de Maechden gesept/) sult uwen cours n. w. aen doen: (want de stroomen trecken alhier nae't z. w. toe/) om te schouwen Santa Crus, welcke streect bynaest n. w. eñ z. o. Sult wetē dat so wanneer ghy in't gesicht vande Virgines cōt/ dat het eerste t'grootste is/ waerom genaemt wort La Virgē gorda, ofte de vette Maecht/ eñ terstont comen d'ander vervolghens daer aen/ zijn lanckwerpent/ eñ huevelachtige Eylanden/ strecken o. eñ w. eñ steken door dē anderen/ hebbende sommige Clippen eñ Rotsen daer by heen ligghen.

Ghedaente van d'eylanden d'Estacio.

Diepten by de Eylanden d'Estacio.

Cours na de Eylanden Las Virgines.

Wat eylant datmen van de Virgines eerst int gesicht crijght.

Ghedaente van Islas de Virgines.

Loopende aende zuydtzijde/ sult te middewegen van dien/ een groote Clippe sien/ ghelegen twee mijlen ter Zeewaert in: Dese Clippe heeft tot een kenteycken een grauachtighe coleur/ eñ behalven dese so ligghender noch veel meer ander Clippen: Om nu te weten wanneer dat ghy inde Passagie zijt/ loopende nae Porto Riço daer langhs heen/ als ghesept is/ so weet dat ghy sult comen te sien sommighe witte Clippen/ die hen van verre vertoonen ghelijck als een seylent Schip/ de witticheyt van dese Clippen comt hen van de Vogelen dreck.

Placts van een groote Clippe.

Kenteycken van dese Clippe.

Kenteycken [illegible] inde Passagie is.

So wanneer ghy dese comt te verkennē/ so sult ghy daer recht op aen loopē/ eñ begeerende te loopen door de Passagie/ sult uwe cours doēn tusschen dese Eylanden/ eñ d'Eylanden Las Virgines door/ als ghy daer by comt/ soo sult ghy n. w. aen loopen/ naer een cleyn Eylandt toe/ t'welcke twee mijlen voortaen leyt/ genaemt Isla verde, dat is: t'groene Eylandt.

Cours om door de Passagie te loopen.

Placts van Isla verde.

Comende met dit Eylandt over een/ so zijt ghy uyt de Passagie/ ofte buyten t'Canael/ aldaer wesende/ sult terstont comen te sien t'lāt van't Eylandt del Porto Riço, den eersten hoeck van dien/ genaemt La punta do Loquillo, leyt mettet Eylandt Isla verde oost eñ west: Soo't by gevalle gebuerde/ als dat ghy by de voorsz. Clippe zijt/ dat u de wint scherpte/ ende dat ghy daer niet te loefwaert voorby en moecht/ soo sult ghy daer aende Ly voor by loopen: want is oock een goet Canael van 18. tot 20. vadem diepten/ met sant eñ Visch-aes op de gront/ dit is te verstaen tot een myl weeghs te lywaert daer van af: Om te weten wanneer datmen buyten t'Canael is/ (op dese cours/) so moet u dese Clippe blijven in't z. o. van u af/ wesende op de dieptē van 30. vadē/ met wit sant op de gront: Sult dan terstont (als gesept is) uwen cours doen op't Eylandt van Isla verde aen/ loopende by de punt van Loquillo, langhs t'lant van Porto Riço heen/ w. n. w. aen/ ende soo ghy begeerden te wesen inde Haven van Porto Riço, ende dat u dunct dat ghy daer dien dach niet en moecht aen comen/ so sultet overstaegh/ ofte op de Ly inde Zee houden drijven/ soo dat de punt van Loquillo z. o. van u af blijft/ eñ van de middernacht voortaen/ sult uwen cours vervolgen/ om dieswillen dat de stroomen naer het z. o. toe trecken: De merckteyckenē diemē alhier heeft/ zijn dese/ te weten/ over de Havē vā Porto Riço, staet een Cluysenaers Capelleken/ op een hoogh Berghsken/ welck men noemt Santa Barbora, ende vertoont hem int schijnsel ghelijck als een witte placke op den bergh/ eñ comende langhs de selfde heen/ sult comen te sien het Clooster ofte Convent van Santo Domingos, welcke mach liggen ontrent een quartier mijls vā dees Cluysenaers Capelleken af/ sult als dan terstont den berch siē/ die hem vertoont gelijc als een gecloven Eyland/ dit zijn de rechte kenteyckenen van dese Haven/ eñ om daer in te loopen/ sult dē bergh genaken/ doch niet ste nae/ om te schouwē een ondiepte die binnen den selfdē bergh leyt/ sult daer naer al wat ghy moecht aenloeven/ tot dat ghy comt daer ment anckert/ t'welcke is recht teghens over de huysen die aen de ooster zijde vande Haven staen/ etc.

Waneer dat men uyt de Passagie [illegible]

Hoe La punta de Loquillo met Isla verde leyt.

Kenteycken om te weten wanneer datmen buyten Canael is.

Coursen [illegible] de Haven [illegible] Porto Rico.

Kenteycken vande [illegible] van Porto Rico.

Coursen [illegible] de Haven [illegible] Porto [illegible] te loopen.

Dat 66 Capittel.

De gronden ende diepten by de Custe ende contreyen van nieu Spaengien.

By d'Eylanden genaemt die Alaclanes, (gelegen tusschē t'Eylandt Cuba, eñ de Custe van nieu Spaengien/ tegēs over dē hoeck/ ghenaemt Punta de Sant Anton,) heeftmen de gront van Visch-aes.

Ghedaente vande [illegible] by [illegible] den [illegible]

By het Eylant Isla de Robos, modder ende Zee-steeckskens op de gront.

Ghedaente vande [illegible] by Isla de Robos.

Gront de Revier van S. Pedro, etc.

By de Revier van San Pedro ende San Paulo, vande 40. vadem naer het landt toe/ schulpkens op de gront.

Ghedaente vande gront by de velden vā Almeria.

By de velden ofte pleynen van Almeria, los llanos de Almeria, ghenaemt/ op 40. vadem sant gront/ eñ van daer af buytewaerts/ Kinckhorentgiens ende Visch-aes.

Diepte ende gedaente van de gronde by Villa Rica ende de Tortugas/ofte Schilt-padden.

By Villa Riça, (ofte rijcke Stede/) op 16. vadem modder gront.

Oost ende west met de Clippen eñ droogh-ten / de Tortugas, ofte Schilt-padden ghenaemt/ wit sant: n.o.ende z. w. met de selfde Tortugas, Kinckhorentgiēs eñ roode schulpken / n. ende z. met de selfde Tortugas, swart sant: noch oost daer van af/rudsighe gront.

Diepte van de gront by Rio Panuco.

By de Revier van Panuco, van de 40. vadem buytenwaerts/ wit ende root sant/ ende naer't landt toe modder gront.

Diepte ende gront by Rio Hermoso/eñ Rio de Palmas.

By de Revier genaemt Rio Hermoso, ofte de schoone Revier / vande 30. vadem/ naer't landt toe/wit sandt/ende buytenwaerts naer de Zee toe/modder grondt: byde Revier ghenaemt Rio de Palmas, e de Montañas, (dat is: de Revier vande Palmen/ende gheberghten ghesept) heeftmen vande 40. vadem nae't landt toe/sant: maer niet te wit/ende buytenwaerts modder met graeu sandt vermenght.

Dat 67. Capittel.

De Coursen ende rechte kennisse vande Navigatie, ende vaert vanden hoeck genaemt Cabo de Lopo Gonsalues af, tot de Reviet van Congo ende Angola zuydtvvaerts aen, aen de Custe van Guinea ende Æthiopien, met alle de streckinghe ende gheleghentheyt van dien.

Hooghte van Cabo de Lopo Gonsalues.

Seylende vandē hoeck genaemt Cabo de Lopo Gonsalues af/ welcke is gelegē op de hoochte vā een graed ruym/ aende z. zijde van de Linea Æquinoctiael, aende Custe van Guinea, ofte Æthiopia,

Ghedaente vande Custe van Guinea.

so weet dat dese Custe van daer af voortaen streckende is n.w. eñ z.o. zijnde van een vlack lanckwerpent landt/men heefter vande diepten van 10. oft 9. vadem af/ naer't landt toe/ altemael een gront gelijc het sant vāde Santloopers/te weten/ over alle dese contreye/uytgesondert by den hoeck genaemt Cabo de Caterina, heeftmen grof sandt / ende steentgiens op de grondt.

Ghedaente vande gront by S. Caterina.

Regel om in dese langs de Cust voordeel te doen.

So ghy aen dese custe / in dese Navigatie eenich voordeel wilt doen / so moet ghy't alle nachten anckerē/tot dat u de Terreinhos (dat zijn de winden die van over't lant afwaeyen) by comē/ doende alsoo uwen cours tot dat de Viraçoins, (dat zijn de winden die van uyter Zee waeyen/) aen comē/om also weder naer't lant toe te loopē/tot dattet stil wort/ ofte dat ghy comt op de 10. vadē diepten/ soo mocht ghy't setten tot een ander conjunctie van't op comē vāde lant windē/diemē aldus dagelijcx heeft op sijnen tijt/als gesept is. So de stroomen alhier mette wint courseerdē/ soo machment altijt vandē eenen boech op den anderē wenden/hen te lywaert houdende/als boven:

Tijt wanneer Conjunctie is dat de windē eñ stroomen gelijck loopen.

de Conjunctie dat de stroomen met de windē loopen/ is met een nieuwe Maen / te weten/ 2. dagē voor ofte na/eñ drie dagē eer sy vol is. Soo't u ghebeurden te loopen vanden eenen boegh op den anderen/so sult u in sulcker boegen reguleren/dat ghy altoos des morghens by de Custe zijt/om te ghenieten de windē die alsdan van over het landt af comen,

Kenteeckens vant langhwerpent eylandt.

De kenteyckenen van dattet lanckwerpēt lant is/zijn dese/ heeft etlijcke grove heuvelē/ diemen noemt As Serras do Santo Espirito, (dat is: t'ghebercchte vanden heyligen Gheest gesept/ eñ wat voorder aen heeftmen noch 2. ander heuvelen/welcke seer wel te kennē zijn/ op dese contreye heeftmē modder gront: Wat voorder aē/sult ghy sien eenē hoogē bergh/ te weten/binnen indē inwijck/ dienien heet Palmella: want heeft eygentlijckē de gelijckenisse

Plaets van den hooghen Bergh Palmella.

van Palmella, gelegen tusschē Lisbonen eñ Setuval, van gelijcken sult ghy comen te siē/ wat voorder aē indē selfden inwijc een lāt/ t'welcke streckt n. eñ z. gelijc alsmender lantc loopt/ heeft dicht by de strant eenen groven vlacken heuvel/welckmē heet Cascays, om dattet eenige gelickenisse heeft met Cascays by Lisbonē.

Desgelijcx vande Cascays.

Waerschouwinge voort opwindē vā d'anckers.

Sult gheadverteert wesen/dat al eer ghy't ancker (in dese contreye) op wint/ de seylen te laten vallen / om te sien oft het schip can uyt treckē/ eñ soo't niet uyt en treet/so blijft liggē tot dat de Viraçon van uyter Zee comt: want in dese cōtreye so loopē de stroomē seer crachtich/ van uyt de Revier van Congo, na buyten toe/ door welcke oorsake het Schip qualijc can uyt trecken.

Oorsaeck waerom het schip qualick kan uyt loopen can.

Als ghy so verre comt/ als de plaets genaēt A Palmeirinha, (dat is: t'Bosken van Palmboomen gesept) so weest gewaerschout u beste ancker te laten vallen: want de gronden van desen dwers wegh zijn van morwe modder/ door welcke oorsake d'anckers daer qualijck in vaten willen/slibberen veeltijdts uyt.

Waer dat men d'anckers uyt sal laten vallen.

Diepte in de Revier van Congo.

So wanneer dat ghy zijt inde Revier van Congo, wesende op de diepten van 30. eñ 40. vadem/so sult ghy de gront comē te verliesen/ sult als dan de Sant-looper doē om keerē/eñ als die verloopen is/soo werptet loot uyt/soo sult ghy u terstont op 10. eñ 12. vadē diepten vinden/te weten/ aen d'ander zijde vande Revier Congo, sulter tot op een steenworp meer ofte minder by hec loopē/eñ de beste cours is/ dicht by't lant heen: want en sout anders inde Revier niet mogen comē/door't groot gewelt vande stroomē/daermen veel moeytens door heeft: want zijn de grootste ende crachtichste stroomē/diemē op genige plaetsē diergelijckē vint/comē tot over de 12. mijlē t'Zeewaert in.

Beschrijvinge vande beste cours om inde Revier te loopen.

Seylende van Congo af naer Angola toe/ op de selfde manier als voren gesept is/eñ comende op 35. mijlē luttel min ofte meer voort aen/ sult comē te sien eenen hoogen bergh/ by welcken bergh is gelegen een Eylant/ genaēt A Ilha de Loanda: maer soo ghy niet seer dicht by't landt en zijt/ en sult het Eylant niet sien: want is seer laegh ende vlack.

Geleghentheyt van A Ilha de Loanda.

Soo't gebeurdē dat ghy by't lant quaemt op de hoochte van 6.7. graden/ so sult ghy comen aende mont vande Revier van Congo, eñ sulter 10. mijlen t'Zeewaert af/ veel teyckenē van sien/te weten/ de groote stroomen/ dicke rieden/cruyderen/met veel vant Sasveen/ eñ so ghy by t'lant quaemt/ op de hoochten van 7. eñ $7\frac{1}{2}$. graden/soo sult ghy over al een vlack landt met gheboomten sien: Sult op dese contreye op de diepten van 18. eñ 20. vadem over al goede grondt vinden/te weten/ vande 2. tot $2\frac{1}{2}$. mijlen vant landt af/ men heeft alhier aen den oever vande Zee/ witte Duynen/ die hen in't schijnsel vertoonen gelijck als sant stranden/eñ de gront daer dicht by is van sant met steentgiens gemenght/ dit is te verstaen van de 7. tot op de 8. graden.

Op wat hoochte dat men aen de Revier van Congo comt.

Ghedaente vant landt alhier op 7. eñ 7. een half graden is.

Plaets van sommige witte Duynen.

Sult weten dattet lant vande vijf graden/

Ghedaente vande gront op 8. graden.

Hoe schoone Custen van 7. tot 8. graden.

Op wat hoochte As sete Serras lept.

zuydtwaerts aen/altemael hoochachtigh is/ zijnde de gront daer by over al van modder/ ende men heeftet een mijl van af/ de diepten van 30. ende 35. vadem goede grondt/ zijnde over al een schoone Custe/ sonder datmender yet heeft te vreesen/ dan datmen voor ooghen siet/ t'welcke is te verstaen vande 7. tot de 9. graden/ ende belanghende het landt vande 8. graden zuydtwaerts aen/is seer hoogh. Soo ghy quaemt van uyter Zee naer't landt toe/ op de hoochte van 7 ½. graden/ soo sult ghy comen te sien seven berge ofte heuvele/ (welcke strecken n.w.w. ende z.o.) genaemt As sete Serras, dat is: de seven Berghen.

Hoochte van de Cabo de S. Vincente.

Kenteyckens van de selve Cabo, alsmē op 9. graden is.

Soo ghy by't landt quaemt op de hoochte van 8 ½. graden / soo sult ghy comen te sien een hoeck landts/ ligghende oostwaert van u af: Dese hoeck heeft de gelijckenis inde vertooninge vande Cabo de San Vincente, ghelegen aende Custe van Spaengien: Comende by't landt op de hoochte van 9. graden schaers/so siet naer't n. ofte n. o. soo sult ghy de voorsz. hoeck sien: heeft onder aen sommighe witte Duynen liggē/ die wat meer t'Zeewaert uyt steken/en dorst daerom niet vreesen: want is daer over al schoon/ daerom morcht het lant vry ghenoech genaken/ om dat te verkennen.

Gelegentheyt vande Monte Pasqual.

Ghedaente vant landt zuyden af liggende/etc.

Wesende op de voorseyde hoochte vande 9. graden schaers/ so sult ghy oostwaert aen/ te landtwaert in/comen te sien een ronden berch diemen heet Monte Pasqual: Als u de boven geseyden hoeck blijvende is int n.o. so sal hem t'ander lant strecken nae't z. w. welcke is het uyterste landt/ gelegen buyten t'Eylandt van Loanda,het landt dat ghelegen is zuyden van u af/is een grof dick landt/hebbende beneden aende voet sommige roode eñ witte Duynen/ met eltjcke cleyne boomen boven op) welcke hen in't schijnsel vertoonen gelijck als Vijgeboomen van Algarven in Spaengien.

Coursen in Loanda te loopen.

Om nu te loopen binnen dit Eylandt van Loanda, soo sult ghy uwen cours doen recht op't landt (dat z. van u af leydt) aen / comter vry dicht by/ tot op een half mijl naer/al hier wesende/ soo sult ghy zuydwest waert aen het Eylandt comen te ondecken / het welke seer vlack ende van wit sant is/ waerom men dat seer qualijck sien can / dan alsmen daer dicht by is/dit is de Haven van Angola.

Ghedaente van't Eylandt Loanda.

Dit Eylandt van Loanda, heeft de ghelijckenis van een Eylandt/ ghenaemt A Ilha das Carijns, ghelegen aen de Cabo de Santa Maria, in't landt van Algarven, aende Custe van Spaengien/ is van de selfde vlackte/ doch is langher / want heeft 7. mijlen inde lenghde: Om nu binnen dit Eylandt te loopen/ so sult uwen cours doen op de punt van het noordtoosten aen/daer wel dicht by comende/tot op een steenwerp naer/en hebt daer gants niet te vreesen : want hebt alhier de diepten van 15. vadem/ eñ is daer binnen over al seer schoon/ dit is de Ree vande zijde van't Eylant/te weten/wel dicht daer by/ men heeft van dit Eylandt af/tot het vaste landt toe/ niet meer als een vierendeel mijls/ eñ men en can d'incomste niet ontdecken/voor al eer datmen daer by is/ ende soo daer eenighe Schepen inde Haven ligghen / sultse comen te sien / al eer dat ghy't Eylandt cont onderschepden oft kennen/ ende schijnt inde vertooninghe ghelijck oft het boomen waren die op het landt staen.

Hoochte van't Eylandt noordtoost zijde.

De uyterste punt ofte eynde vande noordtoostzijde vā dit Eylāt/ is gelegē op de hoochte van 9. graden juyst / daerom en laet u van de Pas-caerten niet verabuseren : want sommige hebbense van op 9. graden/ en ander op 9 ½. graden/ daerom en betrout u niet dan op de gheen diese op 9. graden hebben/ te weten/ het eynde van het noordtoosten van het voorseyde Eylandt/etc.

Hier naer volghen de graden ende hoochten van alle de principale Havens/ Revieren/ hoecken/ Eylanden ende plaetsen vande Navigatie der Portugesen ende Spaengiaerden/ ende de landen by den selfden ontdeckt/ ende eensdeels bewoont/alles met hare rechte namen ende toenamen/ ghelijck als sy van de selfde ghenoemt ende in hare Pas ende Zee-caerten afghetepkent zijn/etc.

Indeneersten, van den uytersten hoeck van Portugael af, ghenaemt Cabo de Finisterra, vervolghens de Custe van Portugael, Spaengien, ende Barbarien, tot de Linea ofte Tropico van Cancer, ende van daer af de Custe van Guinea langhs, tot die Linea Æquinoctiael toe.

De graden aen de noordtzijde vande Linea.

	Gr.
R. Cabo de Finisterra, dat is: den hoeck van het uyterste landt/ is ghelegen op de hoochte van	43
R. De Eylanden van Bajona, zijn ghelegen op	42
R. Porto de Portugal, dat is: Porte poort/ leyt op	41
R. As Barlengas, dat is: de Barles/ligghen op	40
R. Lisboa, ofte Lisbonen/ ende het Eylandt van Tercera, op	39
R. Perseveira ende het Eylandt Sinte Michiel, op	38
R. Cabo de San Vincente ende het Eylandt Santa Maria, op	37
R. Trasfalgar, ghelegen aende Custe/ leyt op hoochte van	36
R. Larache, is ghelegen op de hooghte van	35
R. Soneja, leyt op de hoochten van	34
R. Cabo de Canty ende Porto Santo, dat is: de heylighe Haven ghesept/ ghelegen by het Eylandt Madera, leyt op	33
R. Rio dos Saueis, dat is de Revier van d'Elsten ghesept/leyt op	32
R. Het Eylandt van Madera, ofte het Eylandt van het hout/ leyt op de selfde hoochte van	32
R. Taffatama, is ghelegen op de hooghte van	31
R. Mecca ende A Ilha dos Salvajes, dat is: het Eylandt van de Wilden/ op	30

Cabo

	gr.
R. Cabo de Non, ende d'Eylanden van Palma ende Lancarotte, vande Canarische Eylanden/ zijn gheleghen op de hoochte van	29
R. A Ilha, ofte het Eylandt de Forte Ventura, leyt op de hoochte van	28
R. Cabo de Bojador, ende het Eylandt van groot Canarien/ ende oock A Ilha de Hierro, ofte het Eylandt van het Yser/ zijn gheleghen op	27
R. Angra dos Cavallos, dat is: de open Haven ofte Reede vande Peerden ghenaemt/ is gheleghen op de hoochte van	25
R. Rio d'Ouro, ofte de Revier van het Gout/ leyt op	24
De Linea ofte Tropico van Cancer.	
R. Angra, ofte open Haven van Goncalo de Sintra, op	23
R. Cabo das Barbas, ofte den hoeck vande Baerden/ op	22
R. Cabo Branco, ofte den witten hoeck/ leyt op	21
R. Rio de Sao' Ioao', ofte de Revier van Sint Jan/ leyt op	20
R. Furna de Santa Maria, ofte Speloncke van Sinte Maria/ leyt op	19
R. Sete Monte, ofte seven Bergen, ende d'Eylanden van Sant Anna, San Vincente, Santa Luzia, en San Nicolas, ligghen op	18
R. Ante rotte ende Ilha de Sal, ofte het sout Eylandt/ op	17
R. Rio ofte Revier de Canaga, ende het Eylandt Ilha de Maia, op	16
R. Cabo Verde, ofte den groenen hoeck/ ende d'Eylanden de Sant Iago, ofte Sint Jacob/ ende Ilha do Fogo, ofte het Eylandt van het vuyr/ op	15
R. Rio ofte Revier van Gambia, leyt op	14
R. Rio das Ostras, oft de Revier van de Oesteren/ leyt op	13
R. Cabo Roxo, ofte de paersen hoeck/ leyt op	12
R. Buguba, leyt op de hoochte van	11
R. Rio do Pichel, ofte de Revier van de Kan/ leyt op	10
R. Rio ofte de Revier van Cachecache, leyt op	9
R. Rio da Serra Lioa, ofte de Revier van der Leeuwinnen Bergh/ leyt op	8
R. Rio das Palmas, ofte de Revier van de Palmen/ leyt op	7
R. Cabo do Monte, ofte den hoeck van den Bergh/ leyt op	6
R. Cabo dos Baixos, ofte den hoeck vande droochten/ ende de Myna van San Iorgie, ligghen op	5
R. A Ilha ofte het Eylandt van Fernan do Poo, ende Cabo das Palmas, ofte den hoeck van de Palmen/ ligghen op	4
R. Rio do Campo, ofte de Revier van het Velt/ leyt op	3
R. Rio do Princepe, ofte de Revier van de Prins/ leyt op	2
R. Het Eylandt van San Thoma, ofte Sint Thomas/ leyt op	1

Vande Linea Æquinoctiael af, naer de zuydzijde, vervolghens de Custe van Congo, Angola, ende Æthiopie, tot de Cabo de bona Esperança toe.

De graden aen de zuydtzijde vanden Æquinoctiael.	gr.
R. Cabo ofte den hoeck van Lopo Gonsalues, leyt op de hoochte van	1
R. Cabo ofte den hoeck van Caterina, leyt op	2
R. Angra da Iudia, ofte de open Haven vande Judinne/ leyt op	5
R. Praya de San Domingos, ofte de strant van Santo Dominicus, leyt op	6
R. Rio ofte de Revier van Congo, leyt op de hoochten van	7
R. A Ilha d'Acenção, ofte het Eylandt van den Hemelvaert/ leyt op	8
R. Rio ofte de Revier van Angola, ende het Eylandt van Loanda, ligghen op	9
R. Cabo Ledo, ofte den blyen hoeck/ leyt op	10
R. Rio ofte de Revier van San Lazaro, leyt op	11
R. Cabo dos Loubos, ofte de Revier van de Wolven/ leyt op	12
R. Monte Negro, ofte swarten Bergh/ leyt op	14
R. Serra Parda, ofte het graeuwe gheberchte/ leyt op	15
R. Angra das Aldeas, ofte de open Haven van de Dorpen/ ende het Eylandt van Santa Helena, ligghen op de hooghte van	16
R. Manga das Areas, ofte de sandighe Mouwe/ leyt op	17
R. Cabo Negro, ofte den swarten hoeck/ leyt op	18
R. Os Mendoins ghenaemt/ ligghen op	19
R. A Serra de San Lazaro, ofte het gheberchte van San Lazaro, leyt op	20
R. Praya ofte de Straet van Ruy Pires, leyt op	21
R. Cabo do Padrao, ofte den hoeck vande Colosse ofte Colomne, leyt op	22
R. Praya Fria, ofte de couwe strant/ leyt op	23
De Linea ofte Tropico van Capricorno.	
R. Ponta da Concepçao', ofte de punt van de ontfanghenisse/ leyt op	24
R. Praya das Alagoas, ofte de strant van de Lacken/ leyt op	25
R. Feiçao' da Boçao, ofte het fatsoen vande mont/ leyt op	26
R. Angra ofte de open Haven van Sant Antonio, leyt op	27
R. Angra ofte de open Haven van Sant Thome, ofte Sint Thomas/ leyt op	28
R. Angra ofte de open Haven van San Christoffel, leyt op	29
R. Rio do Infante, ofte de Revier van des Coninghs Soon/ leyt op	32
R. Angra ofte de open Haven van Santa Helena, leyt op	33
R. As Ilhas ofte de Eylanden van Tristan da Cunha, leyt op	34
R. Cabo de bona Esperança, ofte den hoeck vanden goeden hoop/ leyt op	34½

Vande Cabo de bona Esperança af, noordtwaert aen vervolghens de Custe, nae Soffala, Moçambique, ende Melinde, tot de Linea Æquinoctiael toe, alles aende zuydtzijde vande selfde Linea.

	gr.
R. Cabo das Agulhas, ofte den hoeck vande Compassen/ leyt ruym op	35
R. Cabo do Infante, ofte den hoeck van s'Conincks Soon/ leyt op	34½
R. Cabo Talhado, ofte den ghecloven hoeck/ leyt ruym op	34
R. Cabo das Vaças, ofte den hoeck vande Koeyen/ ende Bahya Fermosa, ofte de schoonen Bay/ zijn gheleghen op	34
R. Cabo do Arecisse, ofte den hoeck van't Clif/ leyt op	33
R. Rio do Infante, ofte de Revier van s'Coninghs Soon/ leyt op	32
R. Ponta Primeira, ofte d'eerste punt/ leyt schaers op	32
R. Terra do Natal, ofte het landt van Kersmis/ leyt op	31
R. Ponta ofte de punt van Santa Luzia, leyt op	28
R. Terra dos Fumos, ofte het landt vande roock/ leyt op	27½
R. Rio d'Alagoa, ofte de Revier van't Lack/ende het Eylandt van Ioan de Lisboa, ende den uytersten zuyder hoeck van't Eylandt San Lourenço, op	26
R. Agoa de boa Paz, ofte het water van goeder vrede/ leyt op	25
R. Cabo das Correntes, ofte den hoeck vande stroomen/ leyt op	24½
R. Rio ofte de Revier van Mataca, ofte Monemone, ende het Eylandt A Ilha do Mascharenhas, ligghen op	21½
R. Os Baixos da Iudia, ofte de droochten van de Judinne/ ligghen op	22
R. Cabo ofte den hoeck van San Sebastiaen, leyt op	21
R. Rio ofte Revier van Quiloan ofte Quiloane, leyt op	20½
R. Soffala ende het Eylandt van Diogo Rodriges, ligghen op	20
R. Porto ofte de Haven van Bango, leyt op	19½
R. Rio ofte de Revier van Cuama, leyt op	18½
R. Os Baixos dos Garajaus, ofte de droochten van de Meeuwen/ op	18
R. Rio dos bons Sinais, ofte de Revier van de goede teyckenen/ op	17½
R. A Ilha ofte het Eylandt van Brandao', leyt op	17
R. Het Eylandt A Ilha Primeira, ofte het eerste Eylandt/ leyt op	17½
R. A Ilha ofte het Eylandt van Ioan de Nova, leyt op	16½
R. Rio ofte Revier van Angoxa, leyt op	16
R. Moçambique is gheleghen op de hoochte van	15
R. Rio ofte Revier van Santo Antonio, leyt op	14
R. Rio dereito, ofte de rechte Revier/ leyt op	12
R. Het Eylandt Ilha do Comoro is gheleghen op	11
R. Cabo del gado, ofte den dunnen hoeck/ is gheleghen op	10
R. Die Stadt van Quiloa leyt op	9
R. Het Eylandt A Ilha de Monfia, leyt op	7
R. Het Eylandt A Ilha de Zanzibar, leyt op	6
R. Het Eylandt A Ilha de Pemba, leyt op	5
R. As Ilhas dos tres Yrmaos, ofte de Eylanden vande drie Broers/ op	4
R. A Ilha do Almirante, ofte het Eylandt vande Almirael/ op	3½
R. Mombassa ende de Revier van Tacharigo, ligghen op	3
R. De Stadt ende Haven van Melinde, is gheleghen op	2
R. De Stadt ende Haven van Pate, is gheleghen op	1

De Linea Æquinoctiael.

De hoochten ende graden van de havens hoecken, ende Revieren vande Linea Æquinoctiael af, tot die Straet ofte doorgaende enghte, O Estrecho de Mecca, anders het roode Meer, aende noordtzijde vanden Æquinoctiael.

De graden aende noordtzijde.

R. Barra boa, ofte de goede Haven/ gheleghen op de hoochte van	1
R. De Stadt ende Haven van Brava, leyt op	2
R. De Stadt ende Haven van Magadoxo, leyt op	2½
R. Zarzella, is gheleghen op de hoochte van	6
R. Cabo ofte hoeck van Guardafu, ende het Eylandt A Ilha de Sacotora, ligghen op	12
R. Van den hoeck de Guardafu, binnewaerts naer de roode Zee toe/ te weten/ de zuydt Custe van dien.	
R. Mite ende Barbora, zijn gheleghen op de hoochte van	11
R. Zeila, leyt op de hoochte van	12
R. Het Eylandt A Ilha d'Alaca, is gheleghen op	15
R. Het Eylandt A Ilha Soaquen, leyt op	18

Vande noordtzijde van het Roode Meer, ofte die Straet van Mecca ghenaemt.

R. TOor, is gheleghen op de hoochten van	17
R. Gyda, een Haven van de Stadt Mecca, daer Machomet begraven leyt/ waer van dese Zee ofte Straet den naem heeft/ leyt op	20
R. Het Eylandt A Ilha de Zeyban, is gheleghen op	15

Het Ey-

R. Het Eylandt A Ilha Camaram, leyt op de hoochte van — 15
R. Adem, een fortresse die de Portugesen eertijdts ghehadt hebben: maer zijnse nu al weer quijt/ leyt op — 13

De Custe van Arabien, vervolghens tot de Straet ofte enghte van Persien, ende het Eylandt Ormus. Gr.

R. FArtaque, leyt op de hoochte van — — 15
R. Diufar, leyt op de hoochte van — 16
R. De Eylanden van Curia, Muria, ligghen op — 17
R. Het Eylandt A Ilha Maeira, leyt op — — 20
R. Cabo ofte den hoeck van Rosalgate, leyt op — 22
R. Curiata ende Masquate, ligghen op — 23
R. Hoor, is gheleghen op de hoochte van — 24
R. Cabo ofte hoeck van Mocandao', leyt op — — 27
R. Het Eylandt ende de Stadt van Ormus, leyt op de selfde — 27

Van Ormus ofte Persien af, vervolghens de Custe tot de Cabo de Comorijn toe.

R. CAbo de Iasque, is gheleghen op de hoochte van — $25\frac{1}{3}$
R. Rio do Sinde, anders de Revier Indo ghenaemt/ op — 24
R. De Stadt ende het Eylandt van Diu, leyt op — 21
R. Goga, een Stadt gheleghen binnen inden Inwijck van Cambajen, op — 33
R. De Stadt ende Haven van Chaul, leyt op — 19
R. De Stadt ende Haven van Dabul, leyt op — 18
R. Het Eylandt ende de Stadt Goa, ende d'Eylandekens Os Ilhas Queimados, ofte die verbrande Eylandekens/ gheleghen aende selfde Custe/ op 16
R. De fortresse van Honor, ende d'Eylanden As Ilhas d'Angediva, op — 14
R. Baticala, ende de drooghten Os Baixos de Pandua, ligghen op — 13
R. De fortresse van Mangalor ende Monte de Ly, zijn gheleghen op — 12
R. Cananor ende Calecut, zijn gheleghen op — 11
R. Cranganor ende Cochijn, ligghen op — — 10
R. De fortresse van Cay Coulao', leyt op — 9
R. Cabo de Comorijn, het welcke is den uytersten hoeck van de Custe/ diemen eyghentlijcken noemt van Indien/ leyt op de hoochte van — 7

Van het Eylandt Seylon, te vveten, aende oost ende zuydtzijde, om loopende naer het vvesten.

R. TRincanamalle, leyt op de hoochte van — 9
R. O Capello de Frade, ofte de Moninckx Kovel/ leyt op — 8
R. Rio de Matacalou, leyt op — $7\frac{1}{2}$
R. Pota de Gualle, ofte de punt vande Galeye/ leyt op — 6
R. Columbo, een fortresse der Portugesen/ leyt op — — 7

Vande Cabo de Comorijn af, vervolghens de Custe Choramandel, Orixa, Bengala, Pegu ende Malacca, tot den hoeck Cabo de Sincapura toe.

R. CAbo ofte den hoeck van Negapatan, leyt op de hoochte van — 11
R. Povoacao' de San Thome, ofte die Stede van sint Thomas/ leyt op — $13\frac{1}{2}$
R. Die Stede ende Haven van Muselepatao', leyt op — $16\frac{1}{3}$
R. A Punta ofte de punt van Guadovarijn, leyt op — — 27
R. O Pagode de Iorganate, ofte den Afgodt van Iorganate, op — $20\frac{1}{2}$
R. Rio ofte de Revier van Puacota, leyt op — — 19
R. Rio ofte de Revier van Palura ofte Paluor, op — $19\frac{1}{2}$
R. Aderradeira Terra alta, ofte het laetste hooghe landt/ leyt op — $19\frac{1}{3}$
R. Rio ofte Revier van Cayegare, leyt op — — 21
R. Rio ofte Revier van Ganges, anders Porto Piquenõ, ofte de cleyne Haven genaemt/ leyt op — — 22
R. De Haven ende Stede van Aracan, leyt op — — 20
R. De Haven ende Stede van Martavan, leyt op — $16\frac{1}{4}$
R. Het uyterste eynde aende noordtzijde van d'Eylanden Andeman, op 14
R. Het uyterste eynde aende zuydtzijde van de selfde Eylanden Andeman, op 11
R. De Haven ende Stede van Tanasserijn, leyt van ghelijcken op — 11
R. De Haven ende Stede van Gunfalan, leyt op — — $8\frac{1}{2}$
R. Het Eylandt Pulo Cuto. leyt op — — $6\frac{2}{3}$
R. De Haven ende Stede van Quedã, leyt op — $6\frac{1}{3}$
R. Het Eylandt van Gomespola, ende het Eylandt Pulo Batum, ligghen op 6
R. Het Eylandt Pulo Pera, leyt op — — $5\frac{2}{3}$
R. Het Eylandt Pulo Pinon, leyt op — $5\frac{1}{3}$
R. De Haven ende Stede van Pera, leyt op — — $4\frac{1}{3}$
R. Pulo Sambillao, leyt op — — 4
R. Pulo Parcelar, ende d'Eylanden As Ilhas d'Aru, ligghen op — 3

Cabo

R. Cabo Rachado, ofte de ghecloven hoeck/ leyt op — 2 1/3
R. De Stadt ende fortresse van Malacca, leyt op — 2 1/2
R. Cabo de Singapura, is ghelegen op — 1 1/3

Van het Eylandt Samatra, te vveten, aende noordtzijde van den Æquinoctiael. Gr.

R. DE Haven van d'Achein, is ghelegen op — 4 1/2
R. De Haven van Pedir, leyt op — 4
R. Cabo ofte den hoeck van Tanjamburo, leyt op — 5

De plaetsen gheleghen aende zuydzijde vanden Æquinoctiael, soo aen het selfde Eylandt, als anders.

R. TErra d'Arruen, ofte het landt van Arruen, leyt op — 2
R. Ilha d'Ouro de Manancabo, ofte t'Goude Eylandt van Manancabo, leyt op 3
R. De Haven van Campar, leyt op — 4
R. De Straet ofte doorgaende enghte van tusschen het Eylandt Samatra, ende Iava major, ofte groot Iava, leyt op — 5 1/2
R. A Ilha Iava major, ofte groot Iava, te weten/ te middeweghen/ leyt op 6
R. A Ilha do Fogo, ofte het vyerighe Eylandt/ leyt op — 7
R. A Ilha Solitaria, ofte het eenighe Eylandt/ leyt oock op — 7
R. A Ilha Banda, ofte het Eylandt Banda, leyt op — 5
R. De Eylanden vande Nagelen van Maluco, ligghen onder de Linea Æquinoctiael.

Vande Cabo de Singapura af, vervolghens de Custe naer Sion, Camboja, Champa, ende China, tot de Revier van Liampo', ende Nanquijn, met sommighe Eylanden, alles aende noordtzijde vande Linea Æquinoctiael.

R. HEt Eylandt Pulo Tymao', is ghelegen op de hoochte van — 2 1/2
R. De Haven ende Stede van Pan, leyt op — 3 1/3
R. De Haven ende Stede van Patane, leyt op — 7 1/2
R. De Haven ende Stede van Sion, leyt op — 14 1/2
R. Punta ofte de punt van Cuy, leyt op — 12 1/2
R. Enseada de Lion, ofte den Inwijck van Lion, leyt op — 12 1/2
R. De Haven van Varella, leyt op — 13
R. Het Eylandt Pulo Condor, leyt op — 8 1/3
R. De Stede ende Haven van Camboja, leyt op — 10
R. Het Eylandt Pulo Secir, van het landt/ leyt op — 10 1/2
R. Het Eylandt Pulo Caton, leyt op — 15 1/2
R. Het Eylandt Pulo Champello', leyt op — 16 1/4
R. Het uyterste zuyder eyndt van het Eylandt Aynon, leyt op — 18 1/2
R. Het eynde van het noordtoosten van het selfde Eylandt Aynon, leyt op 19 1/2
R. De Eylanden van Sanchoan, ligghen op — 21 1/3
R. De Stede ende het Eylandt van Macau, leyt op — 22 1/4
R. De Stadt van Canton, leyt op — 24 1/2
R. Ilha Branco, ofte het witte Eylandeken — 22 1/2
R. Ilha Fermosa, ofte het schoone Eylandt — 21 1/2
R. Ilha de Lamon, ofte het Eylandt van Lamon ghenaemt/ op — 23 1/4
R. De Haven van Chabaqueo', leyt op — 23 1/2
R. De Haven van Chincheo', leyt op — 24 1/3
R. Enseada dos Camaroins, ofte den Inwijck van de Garnaet/ anders Cayto genaemt/ leyt op de hoochte van — 25 1/2
R. Het Eylandt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, leyt op — 25
R. A Ilha dos Cavallos, ofte het Eylandt van de Peerden/ leyt op — 25 1/3
R. Ponto, ofte Cabo de Sumbor, leyt op de hoochte van — 28 1/4
R. De Eylanden As sete Yrmaas, ofte de seven Ghesusters/ welcke sijn gheleghen op den wegh naer Iapan toe/ ligghen op — 29 1/2
R. De Eylanden van Syongican, gheleghen aende Custe/ leyt op — 29 1/3
R. De Eylanden diemen noemt van Liampo', gheleghen aen de Custe/ strecken tot op 31
R. Het midden van het Eylandt Meaxuma, leyt op — 30 1/2
R. Het Eylandt van Tanaxuma, is gheleghen op — 31 1/3
R. De Revier van Nanquijn, leyt op — 34
R. De Eylanden van Iapan hebben altesamen inde longitudo ofte lenghte 130. mijlen/ ende het uyterste in het oosten/ is gheleghen op — 32

Van de Eylanden de Philippinas, anders de Luçons, ofte Manillas ghenaemt, aende noordtzijde van de Linea Æquinoctiael.

R. DE mont ofte incomste van het Canael ofte enghte van tusschen het Eylandt
R. Luçon, ende het Eylandt Tandaya, leyt op de hoochte van 12
R. Het Eylandt Capuly, ende het Eylandt Ticao', leyt op — 12 1/2
R. Het Eylandt van Masbate, leyt op — 12 1/4

Het Ey-

R. Het Eylandt van Banton, leyt op —— ——	$12\frac{2}{3}$
R. Het Eylandt Rebujan, te weten/ het noorder eyndt/ leyt op ——	$12\frac{1}{3}$
R. De Eylanden de Virejes ghenaemt/ ligghen op ——	$12\frac{1}{2}$
R. Het Eylandt Marinduque, leyt op —— ——	$12\frac{2}{3}$
R. Cabo de Dumarijn, van het Eylandt Mindoro ende de Eylanden van Luban, zijn gheleghen op de hoochte van —— ——	13
R. De mont ofte incomste vande Bay van Manilla, de Hooftstadt van het Eylandt Luçon, leyt op —— ——	$14\frac{1}{2}$
R. De Stadt van Manilla, leyt op —— ——	$14\frac{1}{3}$
R. Cabo ofte den hoeck van Samballes, aen het Eylandt Luçon, is gheleghen op de hoochte van —— —— ——	$14\frac{2}{3}$
R. Cabo de Bullinao, aen het selfde Eylandt van Luçon, op ——	$16\frac{1}{3}$
R. Cabo de Bojador, welcke is den uytersten hoeck/ gheleghen aende noordtzijde van het Eylandt Luçon, leyt op —— ——	19
R. Het uyterste Eylandt gheleghen int noorden ende oosten van de Eylanden de Lequeos ghenaemt/ is gheleghen op —— ——	29
R. De Eylanden A Islas de las Villas, anders de los Ladrones, ofte vande Dieven ghenaemt/ ligghen op —— —— ——	13

Van het landt van nieu Spaengien, gheleghen teghens over het Eylant van Iapan.

R. HEt Eylandt Isla de Sant Augustijn, aende Custe/ gheleghen op ——	$30\frac{1}{2}$
R. Het Eylandt Isla de Sedros, ofte van de Sedre-boomen/ op ——	$28\frac{1}{4}$
R. Cabo de San Lucas, beginsel van het landt van Callifornia, op ——	22.
R. Cabo de las Corrientes, ofte den hoeck van de stroomen op ——	$19\frac{1}{3}$
R. De Haven van Acapulco, leyt op —— ——	17

Vande Straet van Magallanes af, vervolghens de Custe van Brasilien, tot de Linea Æquinoctiael toe, aende zuydtzijde van dien.

Graden aende zuydtzijde van den Æquinoctiael.	Gr.
R. DE Straet ofte doorgaende enghte van Magallanes, op ——	$51\frac{1}{2}$
R. Bahya de las Islas, ofte de Bay vande Eylanden/ leyt op ——	49
R. Rio de la Plata, ofte de Revier van het Silver/ leyt op ——	$34\frac{1}{3}$
R. Arreciffe, ofte het Clif/ leyt op —— ——	34
R. Bahya Aparcellada, oft de banckachtighe Bay/ leyt op ——	33
R. Cabo da Ponta, ofte den hoeck vande punt/ leyt op —— ——	32
R. Rio dos Negros, ofte de Revier van de Swarten/ leyt op ——	31
R. Angra onde Sevio o Battel, dat is: de open Haven daermen het Boot ghesten heeft/ is gheleghen op —— —— ——	30
R. Ilha da Bahya, ofte het Eylandt vande Bay/ leyt op ——	29
R. Ilha de Santa Caterina, ofte het Eylandt van Sinte Caterine/ op ——	$28\frac{1}{2}$
R. Bahya do Repairo, ofte de Bay van het beschutsel/ leyt op ——	28
R. Rio do Estremo, ofte de Revier van uyter maten/ leyt op ——	27
R. Rio dos Dragos, ofte de Revier vande Draecken/ leyt op ——	26
R. Ilha de Cananea, ofte het Eylant van het Riet-bosch/ leyt op ——	$25\frac{1}{2}$
R. Het Eylandt A Ilha Doropica, is gheleghen op —— ——	25
R. Bahya, ofte Bay van San Vincente, leyt op —— ——	24
R. Rio, ofte Revier van Canane, leyt op —— ——	24
R. Rio de Ianero, ofte de Revier van Januarius/ leyt op ——	$23\frac{1}{2}$
R. Cabo Frio, ofte de couden hoeck/ leyt op —— ——	23
R. Bahya do Salvador, ofte de Bay van den Salichmaker/ leyt op ——	22
R. De drooghten ghenaemt Os Baixos dos Pargos, ligghen op ——	21
R. A Bahya do Espirito Santo, ofte de Bay van den Heylighen Gheest/ op	20
R. Het Eylandt van Santa Barbora, op de selfde hoochten van ——	20.
R. Rio ofte de Revier van Santa Luzia, leyt op —— ——	19
R. Rio de San Iorgie, ofte de Revier van Sint Joris/ op ——	18
R. Porto Seguro, oft een sekere Haven/ leyt op —— ——	17
R. Rio das Santos Cormos, dat is: de Revier van Sint Cosmo ende Damiaen/ op	16
R. Het Eylandt A Ilha de Santa Helena, leyt van ghelijcken op ——	16
R. Rio da Praya, ofte de Revier vande Strant/ leyt op —— ——	15
R. Rio dos Ilhas, ofte de Revier vande Eylandekens/ leyt op ——	$14\frac{1}{2}$
R. Porto Real, ofte de Coninckliicke Haven/ leyt op —— ——	14
R. Bahya de Todos os Santos, ofte de Bay van Alderheylighen/ leyt op	13
R. Rio Real, ofte Coninckliicke Revier/ leyt op —— ——	12
R. Rio ofte de Revier van San Francisco, leyt op —— ——	11
R. Rio ofte de Revier van San Michiel, op —— ——	10
R. Santo Alexo, is gheleghen op —— ——	9
R. Cabo ofte den hoeck van Sant Augustijn, leyt op ——	$8\frac{1}{4}$
R. De Stede van Olinda, is gheleghen op —— ——	$8\frac{1}{3}$
R. Pernanbuco, ende het Eylandt van Ascenção, ofte Hemelvaert/ ligghen op	8
R. Santo Domingos, leyt op —— ——	7

Artapica,

R. Artapica is gheleghen op — — — 6
R. Santa Roque, ende Santa Maria d'arribada, ofte onse lief Vrouwe vande ghearriveerde/ zijn ghelegen op — — — 5
R. Bahya, ofte de Bay van Sinte Lucas/ leyt op — — 4
R. Bahya das Tartarugas, ofte de Bay vande Schiltpadden/ op — 3
R. Rio do Arreciffe, ofte de Revier van het Clif/ leyt op — — 2

Vande Antillas, ofte voor Eylanden van Spaensch Indien, ende sommighe plaetsen aen het vaste landt gheleghen, alles aende noordzijde vande Linea Æquinoctiael. Gr.

R. ISla la Desseada, ofte het begheerde Eylandt/ is gheleghen op — 15½
R. Het Eylandt Marigalante, leyt op — — 15
R. Het Eylandt La Dominica, leyt op — — 15⅓
R. Het Eylandt La Antigua, dat is: het oude Eylandt ghesept/ leyt op 16½
R. Cabo de Cantina, aen het vaste landt/ leyt op — — 9⅓
R. Het Eylandt La Serrana ghenaemt/ leyt op — — 14½
R. La Serranilla, ofte cleyn Serrana, leyt op — 16
R. Cayman grande, ofte de groote Crocodijl, leyt op — — 19
R. Cabo de Sant Anton, aen het Eylandt Cuba, leyt op — 22
R. Rio, ofte de Revier van Sant Pedro ende Sant Paulo, leyt op — 21
R. Los Campos d'almeria, ofte de Velden van Almeria, ligghen op 20
R. Villa Riça là vieja, ofte out Villa Riça, ofte rijcke Stede/ leyt op — 19⅓

De Havens ende plaetsen gheleghen aende Custe/ diemen eyghentlijcken noemt van Indien/ met die distantie ende verscheydenheyt/ ghelijckse vanden anderen ligghen/ beginnende van het noorden af/ vervolghens de Custe/ zuydewaerts aen/ ghelijck als het selfde landt streckende is.

Inden eersten, so is te vveten, dat de Custe diemen noemt van Indien, zijn beginsel neemt vanden Invvijck (diemen noemt A Enseada de Iaquetta) af, beginnende van een plaets ghenaemt Espero, &c. mij

R. VAn Espero tot Mangalor, zijn mijlen — — 8
R. Van Mangalor tot Patane, zijn mijlen — — 8
R. Van Patane tot den hoeck ghenaemt Punta de Diu, zijn mijlen 12
R. Van Diu tot het Eylandt ghenaemt A Ilha do Bette, zijn mijlen — 9
R. Van Ilha do Bette tot Goa, een Stadt gheleghen binnen inden Inwijck van Cambajen, zijn mijlen — — — 20
R. Van het voorseyde Ilha do Bette tot die Stede van Daman, zijn mijlen 26
R. Van Daman tot Surratte, een Stede gheleghen inden Inwijck van Cambajen, zijn mijlen — — — 8
R. Van Daman tot Danu, de Custe uptwaerts voort aen/ zijn mijlen — 7
R. Van Danu tot As Ilhas das Vaças, ofte de Eylanden vande Koeyen/ zijn mijlen 7
R. Van As Ilhas das Vaças tot de Stede van Baçain, zijn mijlen — 3
R. Van Baçain tot de Stede van Chaul, zijn mijlen — — 12
R. Van Chaul tot Danda, zijn mijlen — — 5
R. Van Danda tot den Inwijck ghenaemt/ A Enseada de Pero Soares, zijn mijlen 3
R. Vande Enseada de Pero Soares tot Siffardao', zijn mijlen — 3
R. Van Siffardao' tot Dabul, zijn mijlen — — — 10
R. Van Dabul tot Sanguiserra, zijn mijlen — — 6
R. Van Sanguiserra, tot de Revier vande Bettele, zijn mijlen — 12
R. Vande Revier van de Bettele tot Seyta pôr, zijn mijlen — — 3
R. Van Seyta pôr tot Carapam, zijn mijlen — — 11
R. Van Carapam tot de Hooft-stadt van Goa, zijn mijlen — 14
R. Van Goa tot Angediva, zijn mijlen — — — 12

Van hier af soo begint de Custe ghenaemt Malabar, doch evenvvel begrepen onder de Custe van Indien. mij

R. VAn Angediva tot Batecala, zijn mijlen — — — 12
R. Van Batecala tot de fortresse van Barçelor, zijn mijlen — 5
R. Van Barçelor tot het Eylandeken ghenaemt Primeira Ilha, zijn mijlen 6
R. Van Primeiro Ilha tot de fortresse van Mangalôr, zijn mijlen — 6
R. Van Mangalôr tot Monte Fermoso, ofte schoonen Bergh/ zijn mijlen 4
R. Van Monte Fermoso tot Monte de Lijn, zijn mijlen — — 10
R. Van Monte de Lijn tot de fortresse van Cananôr, zijn mijlen — 6
R. Van Cananôr tot Calecut, zijn mijlen — — 8
R. Van Calecut tot Coulette, zijn mijlen — — 2
R. Van Coulette tot Chale ende Parangale, zijn mijlen — — 7
R. Van Parangale tot Tanôr, zijn mijlen — — 3
R. Van Tanôr tot Panane, zijn mijlen — — — 6
R. Van Panane tot Cochijn, zijn mijlen — — 15

Van

R. Van Cochijn tot een plaets genaemt Arbore de Porca, ofte den Boom vande Zoch/ ofte het Vercken/ zijn mijlen	9
R. Van Arbore de Porca tot Caule Coulao', zijn mijlen	9
R. Van Caule Coulao' tot de fortresse Coulao', zijn mijlen	6
R. Van Coulao' tot de Bareiras, ofte de Doelen ofte Aert-duyken/ zijn mijlen	4
R. Van de Bareiras tot Brinjao', zijn mijlen	8
R. Van Brinjao' tot het Eylandeken ghenaemt Ilha de Tarabancôr, zijn mijlen	6
R. Van Tarabancôr tot den hoeck ghenaemt Cabo de Comorijn, zijn mijlen	6

Alhier voleyndt die Custe diemen eyghentlijcken noemt in gheheel Orienten / de Custe van Indien/ waer onder begrepen is de Custe van Malabar, als boven: Alle d'ander Custen van Orienten/ hebben hare particuliere namen buyten Indien/ als wy voren ghenoech aengewesen hebben.

Alle de verhaelde mijlen / als noch alle die inde discriptien van de Navigatien ende Itinerario verhaelt zijn / zijn altesamen Spaensche mijlen / van 17½. in een graedt/ het welcke zijn 15. duytsche mijlen inde rekeninghe/ etc.

Hier naer volght een instructie ende memorie van het vvraken ofte declineren van de Naelden vande Compassen, op de Navigatie ende Coursen van Portugael naer Oost Indien, soo in't gints varen, als in't vvederom keeren, ende op vvat plaetsen, ende hoe veel datse noordtvvest ofte noordtoosteren, dat is: het ghene dat die Naelde van het Compas vvijckt ofte vvraeckt, naer het oosten ofte vvesten, alles seer correctelijcken aengheteyckent, van de Portugaloische Stuerluyden vande selfde Navigatie ofte vaert, &c.

Seylende van Lisbonen af/ tot by naer den hoeck van Cabo Verde, so noordoosteren de Naelden ofte Lelien van de Compassen/ (dat is: naer't oosten wijckende/) twee derdendeelẽ van een streeck ende meer.

Loopende van daer af tot op 4. ofte 5. graden/ aende noordzijde vanden Æquinoctiael, wesende 70. ofte 80. mijlen van de Custe/ soo wraeckt de Naelde van het Compas naer het ostẽ/ dat is noordoosteren/ een halve streeck/ ende so ghy waert 100. ende 120. mijlen van het landt af/ soo salt noordtoosteren ⅔. van een streeck.

Loopende by de Custe van Brasilien/ tot op 7. 8. 10. graden/ aen de zuydtzijde vanden Æquinoctiael, soo salt Compas noordtoosteren ofte wraken naer het oosten ⅓. van een streeck/ dit is te verstaen alsmẽ dicht by Brasilien heen loopt.

Van dese hoochte af/ tot op de 17. 18. graden/ (op welcke hooghte zijn gheleghen de droochten/ diemen noemt Os Baixos dos Abrolhos,) soo salt Compas noordtoosteren ½. ofte ⅔. van een streeck/ dit is te verstaen alsmẽ boven de 100. ende 120. mijlen van de Custe van Brasilien niet en loopt.

Loopende voor by de Eylanden van Martijn Vaaz, soo sal het Compas een streeck ofte meer noordtoosteren.

Van hier af voortaen tot op de 33. graden/ so sal het Compas noordtoosteren ander halve streeck/ tot op 70. ende 80. mijlen voor by d'Eylanden van Tristan da Cunha.

Van daer af naer de Cabo de bona Esperança toe/ soo beginnen de Compassen weder minder te wraken/ ende soo ghy het Compas wel merckt/ en dattet hadde een halve streeck van het noordtoosteren/ so weet dat ghy dicht by de Cabo de bona Esperança zijt / tot op de 30. ofte 40. mijlen ten hoochsten daer van af/ want als ghy daer noorden ende zuyden met over een zijt/ so salt Compas ⅓. van een streeck noordtoosteren.

Seylende van hier af voortaen/ so ghy het Compas comt te merckẽ/ ende dat ghy't fier ende effen vindt/ soo weet dat ghy zijt 80. mijlen oostwaert van de Cabo das Agulhas af.

Seylende naer Moçambique ende merckende het Compas/ soo het ⅔. van een streeck noordtwesteert/ (dat is: wraken ofte wijcken naer het westen/) soo weet dat ghy zijt noorden ende zuyden met den hoeck genaemt Cabo das Correntes, ende wesende op 25. 26. tot op de 20. graden/ ende dat het Compas ½. van een streeck ofte meer noordtwesteerden/ soo weest op u hoede van het Eylandt Sant Lourenço: want sult het terstondt comen te sien.

So wanneer ghy met Moçambique over een comt / soo heeft het Compas een streeck van't noordtwesteren/ ofte een weynich minder/ eñ heeft de selfde differentie tot de Linea Æquinoctiael toe/ te weten/ de wegh nae Indien toe.

Wesende 200. mijlen oost ende west met de Haven van Goa, ofte met de Custe van Indien/ tot den hoeck Cabo de Comorijn toe/ soo sal het Compas noordtwesteren ander halve streeck/ ende aende Custe van Indien een streeck/ ende ⅓. van een ander.

Seylende van Cochijn naer Portugael/ tot dat ghy de Eylanden van Maldiva ghepasseert zijt/ zuyden en zuydtwesten aen/ soo sal het Compas wraken ofte noordtwesteren ander halve streeck/ tot op 8. ende 10. graden/ aen de zuydtzijde vande Linea Æquinoctiael, ende soo't ghebuerde dat ghy yet minder als d'ander halve streeck vont/ soo weet dat ghy zijt by westen/ dicht by de droochten genaemt A Saya de Malha, dat is de Pancier ofte het Wambays van ysere Ringhen ghesept/ om de ghelijckenis dieter van heeft.

Soo wanneer dat ghy zijt op 27. ofte 30. graden/ doende uwen cours west aen/ soo sult ghy bevinden dattet Compas een streeck ende ⅓. van een ander noordtwesteert/ als ghy dit aldus bevint/ soo weet dat ghy dan zijt noorden ende zuyden met den hoeck Cabo de San Roman, ghelegen aen het uyterste eynde van het zuydtoosten/ van het Eylandt San Lourenço.

Wesende noorden eñ zuyden met de droochten Os Baixos da India over een/ loopende nae

het landt

het landt (Terra do Natal) toe/ op de 30. ende 31. graden / so salt Compas noordtwesteren $\frac{3}{4}$. van een streeck/ ofte wat minder/ ende sult wesen noorden en zuyden met den hoeck Cabo das Correntes.

Comende van op de 32. ende 33. graden voort aen/ ende bevindende dat het Compas effen en gelijck is/ sonder yet naer't oosten ofte westen te wraken ofte declineren/ so weet dat ghy recht onder de Meridiaen zijt.

Sult gheadverteert wesen/ t'Compas wel ende te degen te mercken/ dattet niet een hayr en faelgeert/ te weten/ houdende (in't peylen) een oogh toe/ om beter en scherper te sien: wat so ghy hier in comt te faelgeren/ so keunt ghy qualijcken goede gissinghe maecken/ noch yet uyt rechten dat deucht.

De Cabo de bona Esperança ghepasseert wesende/ loopende naer't Eylandt Santa Helena toe / soo noordtoosteert ofte wraeckt het Compas naer't oosten $\frac{1}{3}$. van een streeck/ ende in't Eylandt Santa Helena een halve streeck:, Van't Eylandt Santa Helena af/ tot het Eylandt Açençon, ofte Asumption, dat is: Hemelvaert ghesept/ so noordtoosteert het Compas $\frac{2}{3}$. van een streeck.

Voor u gedencken dat so wanneer men comt van Portugael af/ naer Brasilien toe/ tot op de hoochte vanden hoeck ofte Cabo de Sant Augustijn, en dit Eylandt van Asumption, so weet/ dat hoe't Compas meer noordoosteert ofte wraeckt naer't oosten/ hoe dat ghy oostwaerder ende verder vande voorseyden hoeck af zijt/ daerom wilter goede achtinge op hebben: want soo ghy't wel weet te peylen / sult bevinden dattet hier met over een comt / als ghesept is.

Van't Eylandt Açençoa' af/ tot de Clippe Penedo de S. Pedro ghenaemt / te weten / 20. ofte 30. mijlen by oosten daer van af/ so heeft het Compas een halve streeck schaers/ van't noordtoosteren.

Van daer af 17. ofte 18. graden voortaen/ sult de Compassen fix ende gelijck vinden/ te weten/ wesende zuyden ende noorden met het Eylandt Santa Maria.

Van daer af voortaen/ so ghy ruyme wint hint/ in sulcker voegen dat ghy t'Eylant Flores set in't noordwesten/ als dan salt Compas $\frac{1}{2}$. van een streeck wraken.

So wanneer ghy zijt op 70. ofte 80. mijlen naer by't Eylandt Flores, so hebt ghy't Compas fix ende effen.

In't Eylandt Fayael, ende van daer naer't Eylandt Tercera, (vande Vlaemsche Eylanden/) salt Compas noordtoosteren $\frac{1}{3}$. van een streeck/ ende van Tercera naer Lisbonen van $\frac{2}{3}$. tot $\frac{1}{2}$. van een streeck.

Om nu te verstaen het wraken ofte declineren van't Compas/ so is te weten/ dat alsmen is onder de Meridiaen/ dat is: onder de Linea ofte streeck/ diemen versiert inden omloop van het Firmament / vanden eenen Pool tot den anderen/ te weten/ recht te middewegen/ cruyswijs over de Linea Æquinoctiael, als dan soo heeftmen alle Compassen (die goet en oprecht zijn) fix ende gelijck/ sonder te wraken naer't oosten ofte westen/ ende wesende aen d'een ofte d'ander zijde daer onder van daen/ so wraeckt de Lelie ofte Naelde van't Compas aen d'een ofte d'ander zijde/ te weten/ alsmen is aen de zijde van't oosten/ so wraeckt de Lelie ofte Naelde van't Compas naer't westen / dat heeten wy noordwesteren/ ende alsmen is aende west zijde vande Meridiaen voorsept/ soo wraeckt ofte declineert de Naelde van't Compas naer het oosten/ dat heeten wy noordoosteren/ waer mede dit nu ghenoech verstaen can worden/ om hen daer naer te reguleren/ als verhaelt is/ etc.

Sommighe vraghen ende antvvoorden, seer nut ende oirbaer te vveten, voor alle Zee-varende luyden.

Somen u vraeghden hoe veel graden datter zijn inde rondicheyt ofte omloop vande weerelt.

Antvvoort. 360. graden / wesende elcke graed van 15. duytsche/ en 17$\frac{1}{2}$. Spaensche mijlen.

Vraghe. Wat dinghen zijn de Poolen vande weerelt?

Antvvoort. Twee punten diemen imagineert ofte versiert/ daer't Firmament ofte de weerelt op om draeyt.

Vraghe. Wat dinghen is de Linea Æquinoctiael?

Antvvoort. Eenen versierden streeck ofte draet / vanden oosten tot den westen / om de rondicheyt van de weerelt ofte Firmament/ welcke is het scheytsel ende t'midden van tusschen beyde de Poolen / ende soo wanneer de Son daer op is/ t'welcke is den 21. Meert/ en den 23. September / soo heeftmen de daghen ende nachten even lanck / waerom Æquinoctie ghenaemt wordt.

Vraghe. Wat dinck is Meridiaen?

Antvvoort. Is eenen streeck ofte draet die men versiert inden omloop vande weerelt/ van den eenen Pool tot den anderen/ ende so wanneer dat u de schaduwe comt in't midden van dese streeck/ soo is het uwe Meridiaen.

Vraghe. Wat dinck is Paralel?

Antvvoort. Alle dinghen ende plaetsen die met u oost en west over een comen/ is Paralel.

Vraghe. Wat dinck is Tropico?

Antvvoort. Een streeck ofte punt diemen imagineert ofte versiert/ inden omloop van't Firmament/ welck is het besteck/ tot so verre hem de Son vande Linea af verlenght/ en dan weder te rugghe keert/ te weten/ den 21. Junij comt hy aende noordtzijde van den Æquinoctiael, tot op 23$\frac{1}{2}$. graden / welcke besteck ghenaemt wordt Tropico van Cancer, ende den 21. December comt hy aende zuydzijde vanden Æquinoctiael, op gelijcke hoochte van graden/ welcke besteck ghenaemt wordt Tropico van Capricorno.

Vraghe. Hoe veel distantie isser van de Linea Æquinoctiael, tot eenighe van de beyde Poolen?

Antvvoort. 90. graden / dat is: het vierendeel vanden omloop van't Firmament ofte Weerelt.

Vraghe. Want dinck is Horisont?

Antvvoort. Is so veel als u gesicht streckt/ tot daer u dunckt dat hem de Lucht met het landt ofte Zee vereenicht/ het welcke zijn 90. graden van u af/ dat is den Horisont.

Vraghe. Wat dinck is Zenith?

Antvvoort. Alle t'ghene dat in de Lucht u recht over t'hooft staet/ dat is u Zenith.

Vraghe. Wat dinck is longitudo ende latitudo?

Antvvoort. Longitudo is de lenghde van den wegh diemen doet/ ende latitudo de breede.

Vraghe. So ghy waert onder de Pool van

Artico,

Artico ofte Noordt-sterre/of u dan het Compas sal connen wijsen/ende te recht oordeelen vande Coursen die ghy vaert?

Antvvoort. Neen: want wesende op die contreye / sal u de naelde van't Compas daer't ghestreken is / opwaert getrocken worden tegens t'glas aen / so dattet daer door zijn operatie niet en sal moghen betoonen: maer daer wat onder van daen wesende / in sulcker voeghen dat de Pool gheen plaets meer en heeft. dat naer hem opwaerts te trecken/ so salmen terstondt weder t'Compas in zijn effect hebben/om u daer naer te mogen reguleren/ etc.

Vrage. Soo ghy waert den 22. Junij / by de Haven van Havana, byde Custe van Florida ende nieu Spaengien / hoe veel sult ghy dan op d'Astrolabio vinden int peylen van de Son?

Antvvoort. Datmen op sulcken dagh sal hebben de Son voor Zenith / dat is recht over't hooft/ ende men en sal aen geenige zijden schaduwe vinden/ soo sult ghy besien de declinatie van dien dagh/ende alle t'ghene dat ghy bevint van declinatie / dat selfde zijt ghy verschepden van de Linea Æquinoctiael af/nae de Son toe/ende dat is u hoochte.

Vraghe. Soo ghy u vont op de selfde plaets den 23. December/wat sult ghy als dan op u Astrobilabio hebben in't peylen van de Son?

Antvvoort. Op alsulcken dagh is de Son verschepden van de Linea Æquinoctiael af/ $23\frac{1}{2}$. graden / ende daer by voegende noch ander $23\frac{1}{2}$. maken te samen 47. graden / soo ghebrekender tot volcomenheyt vande 90. graden noch 43. dese 43. graden sult ghy op de Astrolabio nemen in't peylen vande Son.

Vraghe. Wat dinck is een graet?

Antvvoort. Van 360. graden ofte ghedeelten/ daer de werelt met afghedeelt ende gemeten is/ so is de graedt een ghedeelte/ so dat een graet een 360. part vande Werelt is.

Vraghe. Soo daer waren twee persoonen noorden ende zuyden van den anderen af / in ghelijcker distantie/ oft dan den eenen soo veel hoochten ende declinatie van de Son sal hebben als d'ander?

Antvvoort. Ja: maer moeten wesen / den eenen aende noordzijde en d'ander aende zuydzijde van de Linea Æquinoctiael, ende is te verstaen den 22. Meert/ende 23. September/ als de Son op de selfde Linea is.

Vraghe. Soomen waer op de hoochte van 10. graden/hebbende 5. graden van declinatie/ de Son ende schaduwe verschepden / hoe veel salmen dan op d'Astrolabio nemen?

Antvoort. 75. graden/ ende 5. van declinatie/ zijn 80. soo ghebrekender noch 10. tot voldoeninghe van de 90. dit selfde is de Linea Æquinoctiael, tusschen u ende de Son.

Vraghe. Soomen de Son ende schaduwe aen een zijde hadde/wesende op de hoochte van 20. graden/ hebbende 10. van declinatie / hoe veel salmen dan op d'Astrolabio nemen?

Antvvoort. 80. soo ghebrekender tot de 90. noch 10. ende 10. vande declinatie zijn 20. welcke is de hooghte daermen op is.

Vrage. Soo't gebeurden dat ghy de hoochte van de Son naemt 4. 5. ofte meer daghen op 90. graden/ hoe veel weeghs suldy alle dese daghen ghezeylt hebben?

Antvvoort. Alle het gene dat de Son voort ghegaen heeft/soo dat alle de graden ende minuten / die ghy van declinatie op de selfde dagen vint/ dat zijn de mijlen ende wegh die ghy ghevaren hebt/ te weten soo de Son 6. graden min ofte meer ghereesen ofte gedaelt waer/soo hebt ghy van ghelijcken soo veel uwen wegh verboordert.

Vraghe. Soo ghy waert neffens by't landt op de hoochte van een graet / aende Custe van oost ende west / doende uwen cours van daer af 89. mijlen west ende west ten noorden aen/ op wat hoochte ende hoe verde sult ghy alsdan van landt wesen?

Antvvoort. Op de hoochte van 2. graden/ ende 15. Duytsche/ ende $17\frac{1}{2}$. Spaensche mijlen van't landt af.

Vraghe. So de Son waer op d'eene Tropico, ende ghy op d'ander / wat rekeninghe sult ghy alsdan maken in't peylen vande Son?

Antvvoort. De Son is alsdan verschepden vande Linea Æquinoctiael af / $23\frac{1}{2}$. graden/ met noch $23\frac{1}{2}$. graden/dat ghy daer af zijt zijn te samen 47. soo gebrekender noch tot voldoeninge vande 90. / 43. dese salmen op d'Astrolabio nemen / met dese sult ghy de declinatie voeghen / welcke zijn $23\frac{1}{2}$. soo marckter te samen $66\frac{1}{2}$. soo ghebrekender van tot de 90. $23\frac{1}{2}$. graden / dit selfde is de hooghte daer ghy op zijt.

Vraghe. Soo ghy op eenighe plaetse waert/ ende wist de hooghte wel daer't op leyt: maer en weet de declinatie van dien dach niet / hoe sult ghy die sonder boeck connen weten?

Antvvoort. Neemt de hooghte vande Son met die Astrolabio, ende t'ghene dat ghy vint sult voeghen by de hoochte daer de plaetse op leyt / ende alle t'gene datter boven de 90. overschiet/ofte onder de 90. gebreect/ dat is de declinatie van dien dagh.

Vraghe. Welck zijn de plaetsen vande Werelt/daer't ses Maenden dagh/ende ses Maenden nacht is?

Antvvoort. Onder beyde Poolen van de Werelt.

Vraghe. Wat dinck is de hooghte?

Antvvoort. Het ghene dat de Son rijst van dat hy uyt ofte op comt tot op den middagh: Van gelijcken is hoochte de graden / diemen heeft vande Pool tot den Horisont / oock mede so is hoochte alle het gene datmen verschepden vande Linea Æquinoctiael af is.

Vraghe. Hoe salmen weten de declinatie vande Son?

Antvvoort. Men sal de Son peylen op den 12. Junius/ende wachten dan tot den 23. December / op welcken dach sult weder de hoochte vande Son nemen/ dit ghedaen hebbende/ sult de minste somme van de meeste af trecken/ ende t'ghene datter overblijft salmen over midts deylen/ op dese maniere salmen die declinatie comen te weten.

Vraghe. Welcke is de grootste declinatie die de Son op eenen dagh mach doen?

Antvvoort 24. Minuten.

Vraghe. Hoe veel graden rekentmen voor elcke streeck van't Compas?

Antvvoort. $11\frac{1}{4}$. want 32 maels $11\frac{1}{4}$. maken 360. graden/ t'welcke is den omloop van de Weerelt.

Vraghe. Hoe veel is de Zuydtsterre verschepden vande onsienlijcke Pool?

Antvvoort. 30. graden/ sonder daer dichter ofte verder af te comen.

Vraghe. Wat beduyt het Compas?

Antvvoort. Den Horisont met den omloop van de Werelt/ghedeelt in 32. ghedeelten.

Vraghe. Wat dinck is de Pas-caerte?

Desgelijcks t'Astrolabiū.

Antvvoort. Het landt ende die Zee.

Vraghe. Wat dinck beduyt het Astrolabio?

Antvvoort. Het vierendeel van de Werelt/ t'welcke zijn 90. graden.

Waeromme de streke van het Compas altemael door den Center loopē.

Vraghe. Waerom zijn de streken van het Compas/ ofte inde Navigatie altémael even-gelijck/ ende passeren altemael door den Center/ op een maet sonder eenigh verschil inde groote vande rondicheydt/ waerom rekent-men dan op een graet ende streeck meer mijlē als op d'ander/ gesien dat zy behoorden naer-advenant de mijlen ghelijck te hebben?

Antvvoort. De groote Circulen ofte om-loopende streken/ die de Æquinoctiael naturlijck heeft/ te weten: de 32. graden zijn altesamen effen en ghelijck/ van 15. Duytsche/ ende 17½. Spaensche mijlen: maer de cleyne Circulen ofte omloopende streken/ hebben d'een min en d'ander meer/ naer de Elevatie van de Polen/ in sulcker voeghen/ dat hoe ghy naerder aende Linea Æquinoctiael comt/ hoe u den wegh langher sal wesen/ ende hoe ghy naerder de Polen comt/ hoe datse corter sal wesen: want de Pool rijst ofte daelt een graet/ ende loopende langhs de Linea heen/ soo een salse noch rijsen noch dalen.

Vraghe. Hoe salmen des middaeghs mogē wetē wat die Son noordoost ofte noordwest-teert/ te weten: op wat plaetsen vande Werelt datmen soude moghen wesen?

Hoe dat men des mid-daghs sal connen weten hoe veel de Son noordwe-steert.

Antvvoort. Men sal maken een Circule ofte Ringhe int ront op de aerde/ ende settender een Naelde ofte wat anders midden in/ ende verwachten alsoo den dagheraet dat de Son opcomt/ soo salmen alsdan in't eerste uytcomen mercken/ waer dat de schaduwe heen streckt/ dit afgeteeckent hebbende/ sult den avont verwachten/ tot dat de Son weder onder gaet/ doende alsdan van gelijcken/ merckende de schaduwe met een ander schreefken ofte teycken af/ mettet welcke ghy u rekeninghe sult maken/ te weten: sult meten watter van d'een schreef ofte teycken tot d'ander is/ ende deylent alsoo cruyswijs/ in ghelijcker distantie metten anderen/ t'welcke sal wesen u noorden ende zuyden/ nu soo wanneer dat de schaduwe van de Son op dese streeck comt/ soo salt middagh wesen/ om nu te weten wat ende hoe veel dat de Naelde van't Compas noordtoost ofte noordtwesteert/ soo setter het Compas by/ soo sult ghy terstondt comen te sien waer dat de Naelde ofte Lelie naer toe wraeckt/ ofte wijckt naer't oosten ofte naer't westen/ ende hoe veel/ waer naer u mueght reguleren/ en u calculatie maken.

Vraghe. Waer sullen u de Naelden ofte Lelien van Compassen fier ende ghelijck comen?

Antvvoort. Onder de Meridiaen/ etc.

F I N N S.

Een zeker Extract ende Sommier

van alle de Renten/ Domeynen/ Tollen/ Chijnsen/ Impoosten/ Tributen/ thienden/ derde penninghen/ ende incomsten des Coninghs van Spaengien/ over alle sijne Coninghrijcken/ Landen/ Provintien ende Heerlijckheyden/ soodanich als die alles uyt de Originale Registers der respective Reken-camers ghetrocken zijn: Met een corte ende claere beschrijvinghe/ van de regieringhe/ macht/ ende afcomste der Coninghen van Portugael: Door den selfden Ian Huyghen van Linschoten, uyt den Spaenschen in onse Nederduytsche Tale ghetranslateert ende overgheset.

Tot den Leser.

AEngesien dat dese mijne Itinerario ofte Schipvaert/ alleenlijcken is tracterende vande Landen ende Custen van Oost Indien/ ende die Orientaelsche contreyen/ alle het welcke huydens daeghs is onder de regieringe eñ t'gebiet vā den Coningh van Spaengien/ soo en heeft my niet vreemt noch buyten propoosten gedocht/ alhier by te voeghen een Extract eñ Sommier van alle de rentē/ Domeynē/ eñ incomstē van den selfdē Coningh/ van alle sijne Coninghrijcken/ Landen/ Provintien/ ende Heerlijckheydē/ gelijck als ick het alles ghetrockē hebbe uyt de Originale Registers der respective Reken-camers/ eñ uyt de Spaensche in onse Nederduytsche Tale getranslateert/ waerinne niet alleen vertoont wert d'incomste van elcke Provintie eñ Jurisdictie op sijn selven: maer oock mede van alle die Steden ende gewesten van't gantsche Coninghrijck van Spaengien int particulier met hare rechte namen ende toenamen/ so dat men daer niet alleenlijcken uyt mach scheppē de vermakelijckheyt ende memorie van sodanighe renten/ in't gheheel ende in't bysonder/ maer oock van ghelijcken om te weten het ghetal vande Steden en ghewesten van gheheel Spaengien: Hopende het selfde aenghenaem/ oirbaerlijck/ ende oock vermakelijck sal wesen/ voor alle liefhebbers van curieusheyden.

Onderrechtinghe ende maniere, hoe ende met vvat gelt datmen in Spaengien rekent.

EErstelijck soo is te weten/ om dese navolghende verclaringhe wel te verstaē/ datmen in Spaengien is ghebruyckende de rekeninghe van Maravedijs/ soo wel in't meesten als in't minsten/ ende passerende over die hondert duysent in't ghetal/ te weten/ thiemmaels hondert duysent/ so is het een Quento/ dat is: eygentlijcken een milioen van Maravedijs gheseydt/ met welcke twee namen en verdeelinghe/ sullen de selfde incomsten aenghewesen worden/ achtervolghende d'ordonantie ende t'ghebruyck van des Coninghs Reken-camers in Spaengien. Nu soo is te weten/ dat 34. Maravedijs doen een Spaensche Reael in spetie ofte Silver/ ende elf Spaensche Realen doen een Ducaet/ ende elcke Quento ofte milioen van Maravedijs/ doet soo veel als 2673. Ducaten/ 8. Realen/ eñ 26. Maravedijs: De Maravedijsen worden geteyckent naer usantie van Spaengien/ te weten/ als de somme passerende is over de hondert/ soo setmender dit ✓ ofte dierghelijcke merck voor/ beginnende als dan van de duysendē opwaerts/ om te lichter met het eerste gesicht de somme te vervaten/ alle het welcke wy om de lichticheyt wille/ ende beste accordantie/ alsoo achtervolgen: want als nu met dese verclaringe genoech verstaen mach worden/ van de gheen die daer onervaren in is.

Vande Renten, Domeynen ende incomsten des Coninghs, van zijn Coninrijcken van Spaengien, behalven het Napels, Cecilien, Arragon, &c. Ende van alle zi n heerlijckheyden, Coninghrijck ende Iurisdictie van de Croone van Portugael, die vvy daer naer op haer selven sullen relateren, met alle het ghene meer dies beroerende is.

De Sout Eylanden. Thiendē vā de Zee/ die van buyten in Biscapen comen Tol-huysen in de steden van Victoria/ Horduna/ eñ Valmaseda. Thiendē van de Zee/ door het Coningh. vā Leon/ Thienden vande Zee/ door de stadt Oviedo. Rentē vāt Prevoostschap van Bilbau.

R. DE Salinas, dat (zijn de Sout landen/) van de Croone van Spaengien/ zijn jaerlijcks ghetaxeert voor des Coninghs incomste/ drie en tneghentigh Quentos van Maravedijs. — — 93 Quentos

R. Van de thienden van de Zee/ van de Coopmanschappen die van buyten in Biscapen comen/ ende vande Provintien van Guipiscoa, ende van de vier Bergh Steden/ gheleghen aen de Zee Custe/ betalen van alle Coopmanschappen/ te weten/ die nae Castilien te landtwaerts ghevoert worden/ van thien een/ het welcke ontfanghen wert in de Tol-huysen van de Steden van Victoria, Horduna, ende Valmaseda, te samen ghesommeert/ comt voor den Coningh jaerlijcks — 70 Quentos.

R. De thienden van de Zee/ welcke comen door het Coninghrijck van Leon, ende passeren door de Haven van Sanabria, ende Villa Franca, gheven des jaers 1 Quento.

R. De thienden van de Zee/ van het Prinsdom van Asturias, welcke passeren door de Stadt van Oviedo, gelden jaerlijcks — 375 ✓ 000. Maravedijs.

R. De rente van het Prevootschap van de Stede Bilbau, het welcke zijn van dingen die van buyten comen/ gelden jaerlijcks voor den Coningh 490 ✓ 500. Maravedijs.

#1203000

Dat tvveede Capittel.

Verclaringhe van de Alcavalen, ende Tercias, ofte derde penninghen, diemen in Spaengien betaelt.

Onderrichtinghe wat Alcavalen zijn.

Alle de Alcavalen, Tercias, ende andere renten die de Coningh in Spaengien heeft/ in alle de Provintien/ Stedẽ Dorpen/ ende ghewesten/ van alle zijn Coninghrijcken ende heerlijckheyden/ gelijck als elcke Stadt/ haer ghebiet ende ghedeelte in het bysonder verclaert gaet/ wat dat elck op brengt/ ende op datmen tot meerder claerheyt mach sien ende verstaen/ wat dat dese renten van Alcavalen te segghen is/ soo is te weten/ datmen van alle goederen/ Coopmanschappen/ Huysen/ Erven/ t'zy wat dat het souden moghen wesen/ gheen uyt ghesondert/ betalen moet van thien een/ voor den Coningh/ ende dat soo dick ende menichmael als sulcke goederen/ Coopmanschappen/ Huysen/ Erven/ het zy wat het is/ van d'een aen d'ander vercocht worden: dese thiende penninghen worden ghenaemt Alcavalen: Van ghelijcken die Ambachts-lieden/ Hant-werckers/ en de andere Cremers/ die in haerlieder Ambachten/ ende Hant-wercken vercoopen/ als ooch inde Vleesch-huysen/ Visch-merckten/ Herberghen/ het zy van wat Ambacht/ Hantwerck/ ofte neeringhe dat souden moghen wesen/ moeten altesamen/ als gheseydt is/ van thien een gheven/ van alle het ghene/ ende soo dicwils als zy yet vercoopen/ waer toe ghemeenlijcken het meestendeel van de Steden/ ende haer ghedeelten in alle plaetsen van haer Jurisdictie/ met den Coningh verdraghen zijn/ ende ontfanghen alsoo de selfde Alcavalen, doende aen den Coningh betalinghe/ naer haer contract ofte pachtinge buyten alle oncosten des Coninghs: Daer en boven soo zijnder noch inde Hooft-steden ende Provintien/ Ontfanghers van den Coningh/ die rekeninghe houden/ ende last hebben/ om te doen inhalen ende ontfanghen/ te leveren alle de Alcavalen die inde verpachtinghe ofte contract ende gedeelte van elcken Stadt ende haer Jurisdictie veraccordeert is als oock van ghelijcken om te betalen van de selfde Alcavalen, de Iuros, dat zijn eenighe leenen die de Coningh gheordineert heeft/ aen sommighe persoonen/ om van de selfden haer betalinghe te hebben/ ende eenighe andere livrancen ofte assignatien/ die op de selfde hare ordinantien hebben/ van welcker betalinghen de voorschreven ontfangers hare rekeninghe gheven/ (van dat zy alsoo betaelt ende ontfanghen hebben/) aende opperste reken camer des Coninghs. Om nu te verstaen dat vande Tercias, dat is soo veel als derden penningh ghesepdt/ soo is te weten: dat van veel jaren herwaerts/ soo hebben de Pausen gheconcedeert/ ofte ghegunt aen de Coninghen van Spaengien/ den derden penningh/ van alle de renten der Kercken ende gheestelijcke goederen/ ende dat tot hulpe van de oorloghen ende bescherminghe van het Catholijcke ende Roomsche gheloof/ het welcke insghelijcks van de voorschreven Ontfanghers inghehaelt ende ontfanghen wort ghelijckelijcken met de Alcavalen, worden ghenoemt (als ghesept is) Tercias, wordende van ghelijcken verpacht te samen met de Alcavalen, aen elcke Stadt ende Jurisdictie/ sommighe Alcavalen heeft den Coningh vercocht/ ofte yemant tot een gave ofte gifte vereert/ waer van elck op zijn plaetse mentie ghemaeckt sal worden.

Alle Ambachten ende neeringhen moeten den thiendẽ pen. gheven van haere vercoopen.

Juros zijn leenẽ van de Coningh.

Onderrichtinge van de Tercias/ wie daer ... zijn.

R. De Stadt van Burgos met hare Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcavallen ende Tercien — — 17 Quentos. 329 √ 880. Marabadijs.

R. Het Baliouschap van Burgos, het welcke wort ghenaemt/ de Bureba, is ghelegen dicht by Burgos, gheeft jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien, ofte derden penningh — — — 2 Quentos. 646 √. Marabadijs.

R. Het ghebergthe van Oca, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 34 √. Marabe.

R. Het Baliouschap/ datmen noemt vande Provintie van Rioza, betaelt jaerlijcx Alcavalen ende Tercien — 3 Quentos. 757 √. Marabedijs.

R. Het Baliouschap datmen noemt van Hebro, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — 2 Quentos. 346 √. Marabedijs.

R. Het Baliouschap ghenaemt den hoeck van Hebro, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — 1 Quentos. 402 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Victoria, betaelt jaerlijcks aen den Coningh 269. Marabedijs.

R. De Provintie van Guipiscoa, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — — 1 Quento. 181 √. Marabedijs.

R. Het Yser van de selfde Provintie van Guipiscoa, betaelt jaerlijcks van Tol aen den Coningh — — — 150 √. Marabedijs.

R. De seven Baliouschappen/ diemen noemt van out Castilien/ het welcke is inde ghebergthen/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — 942 √. Marabedijs.

R. De Valeye van Mena, welcke is int selfde ghebergthe van out Castilien/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — 225 √. Marabedijs

R. De Provintie diemen noemt vande Stadt van Logroño, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — 7 Quentos. 746 √ Marabedijs.

R. De Stede van langas, ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 152 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Santo Domingo, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 4 Quentos. 812 √. Marabedijs.

R. Het Baliouschap van de Stede Diego, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 1 Quento. 545 √. Marabedijs.

R. Het Baliouschap van Cande muñon, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — — 4 Quentos. 612 √. Marabedijs

Het Bal-

R. Het Baliouschap van Castro Xeres, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
8 Quentos. 485 √. Maravedijs.

R. Het Baliouschap van Serrato ghenaemt / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
1 Quento. 965 √. Maravedijs.

R. Het Baliouschap van Monson, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
2 Quentos. 276 √. Maravedijs.

R. Nu soo is te verstaen dat alle het ghene datmen in out Castilien / Baliouschap noemt / is een Spaensche Provintie.

R. De Stadt van Palencia, ende die Provintie van Campos, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
16 Quentos. 940 √. Maravedijs.

R. De Stede van Carion, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 4 Quen. 945 √. Ma.

R. Het Baliouschap vā Carion, betaelt jaerlijcx vā Alcavalen eñ Tercien 2 Qu. 910 √. Ma.

R. De vlecken van Pedro Alvares de vega, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
655 √. Maravedijs.

R. De Stede van Sahagun, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 2 Quen. 125 √. Ma.

R. De Stede van Saldana, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 1 Qen. 13 √. Mara.

R. Het Baliouschap van Perina, betaelt jaerlijcks van Alcavalen eñ Tercien 178 √. Ma.

R. Het Baliouschap van Campo, het welcke zijn de geberghten / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende derden penningh
1 Quento. 730 √. Maravedijs.

R. De Valeye van Miranda ghenaemt / gheleghen in de gheberchten betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende derden
557 √. Maravedijs.

R. De vier Steden diemen noemt van de Custe vande Zee / te weten / Laredo, Sant Ander, Castro de Vrdiales, San Vincente, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
3 Quentos. 616 √. Maravadijs.

R. Het Prinsdom van Asturias, eñ de Stadt van Oviedo, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
12 Quentos. 345 √. Maravedijs.

R. de Stadt van Lugo, gheleghen in't Coninckrijck van Gallissien, betaelt jaerlijcks van Alcavallen ende Tercien, te weten / met de plaets van sijn Bisdom. 4 Quen. 137 √. Ma.

R. De Stadt van Modoñedo, gheleghen in't selfde Coninckrijck van Gallissien, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
1 Quento. 732. √ Maravadijs.

R. De Stadt van Orenso, ende haer Jurisdictie in Callissien, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
6 Quentos. 505 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Sint Jacob in Gallissien, int Latijn Compluto genaẽt / eñ die Jurisdictie zijn vā Aertsbisdom / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 18 Qu. 212 √. Ma.

R. De Stadt van Tuy, ende die Jurisdictie van sijn Bisdom in Gallissien, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
5 Quentos. 827 √. Maravedijs.

R. De Stede van Ponte Ferrara in Gallissien, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
1 Quento. 975 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Leon, ende de plaetsen van sijn Jurisdictie ende Bisdom / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
6 Quentos. 350 √. Maravedijs.

R. De plaetsen vande Stadt / ende het Bisdom van Astorga, in't Coninckrijck van Leon, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
2 Quentos. 455 √. Maravedijs.

R. De Dorpen ofte vlecken van de Abdyen van Leon ende Astorga, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende derden penningh
797 √. Maravedijs.

R. De Parochien diemen noemt van Salas, int Prinsdom van Asturias, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
231 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Samora, ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
15 Quentos. 525 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Toro ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
11 Quentos. 112 √. Maravedijs.

R. De Stede van Viena, toebehoorende den Hertoch van Ossuna, betaelt jaerlijck van Alcavalen ende derden penningh / ofte Tercien
62 √. Maravedijs.

R. De Valeye van Guyrena, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
2 Quentos. 335 √. Maravedijs.

R. De Stede van Barisal de la Coma, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
250 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Salamanca ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
24 Quentos. 300 √. Maravedijs.

R. De Stadt Rodrigo ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
14 Quentos 345 √. Maravedijs.

R. Die Jurisdictie van Trigeros ghenaemt / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
417 √. Maravedijs.

R. De Stede van Olmillo, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 47 √. Maravedijs.

R. De Stede van Torde sillas ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
2 Quentos. 600 √. Maravedijs.

R. De Stede van Valla dolid ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien
29 Quentos. 730 √. Maravedijs.

R. De Stede van Torde Humos, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 827 √. Mara.

R. De Stede van Medina del Campo ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
31 Quentos. 375 √. Maravedijs.

R. De Stede van Olmeda ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
2 Quentos. 149 √. Maravedijs.

R. De Stede van Nava ende sevenkercken / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
333 √. Maravedijs.

R. De Stede van Madrigal, betaelt jaerlijcx van Alçavalen eñ Tercien 682 √. Marabe.

R. De Stede van Arenalo ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 5 Quentos. 310 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Avila, ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 19 Quentos. 365 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Segovia ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 12 Quentos. 480 √. Marabedijs.

R. De Stede van Aranda de Duero ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 3 Quentos. 350 √. Marabedijs.

R. De Stede van Roa, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 1 Quen. 515 √. Mara.

R. De Stede van Gumiel de Yzan, toebehoorende den Hertoch van Offuna, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien ofte derden penningh —— 154 √. Marabedijs.

R. De Stede van Sepulueda ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— 3 Quentos. 540 √. Marabedijs.

R. De Stede van Soria ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 10 Quentos. 282 √. Marabedijs.

R. De Jurisdictie vande Stadt ende t'Bisdom van Osma, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— 4. Quentos.

R. De Steden van Agreda ende Tarasona ende haer Jurisdictien / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— 2 Quentos. 83 √. Marabedijs.

R. De Stede van Molina ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— 5 Quentos. 792 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Siguença ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien —— —— 3 Quentos. 662 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Cuença ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— 24 Quentos. 645 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Huete ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcxs van Alcavalen ende Tercien —— —— 17 Quentos. 916 √. Marabedijs.

R. De Stede van Villa Rexo de Fuentes, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 2 Quentos. 517 √. Marabedijs.

R. De Provintie diemen noemt het Marck-graefschap van Villena, t'welcke zijn de Steden van Timihilla, Albasette, La Roda, San Clemente, ende die Stadt van Villena ende haer Jurisdictie / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 31 Quen. 503 √. Marabe.

R. De Stede van Belmonte, betaelt jaerlijcx van derden penningh alleenlijcken: want de Alcavalen behooren den Marckgraef toe. —— 476 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Murcia ende hare Jurisdictie / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 14 Quentos. 820 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Lorca ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 5 Quentos.

R. De Stadt van Cartagena ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 2 Quentos.

R. De Stede van Alcaras ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— 16 Quentos. 984 √. Marabedijs.

R. De Stede van Segura de la Sierra, eñ haer Provintie en Jurisdictie / t'welck is vã't Meesterschap van sint Jacob / betalen jaerlijcx vã Alcavalen eñ derden. 11 Qu. 91 √. Mar.

R. De Stede van Villa nueva de los Infantes ende haer Provintie / t'welcke men noemt El Campo de Motyel, is van't Meesterschap van Sint Jacob / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— 8 Quentos. 664 √. Marabedijs.

R. De Stede van Ocaño, eñ die Provintie / diemen noemt van Castilla, welcke is van't Meesterschap van sint Jacob / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 23 Quentos.

R. De Stadt van Guadalaxara ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 11 Quentos. 64 √. Marabedijs.

R. De Steden van Plos eñ Poso, betaelen jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 160 √. Mar.

R. De Stede van Almonasid ende Provintie van Sorita, welcke is van't Meesterschap van sint Jacob / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 1 Quento. 188 √. Mara.

R. De Steden van Vzeda, Talamanca, Tordelaguna, ende haer Jurisdictie / welcke zijn van het Aerts-bisdom van Tolledo, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— 18 Quentos. 250 √. Marabedijs.

R. De Stede van Yepas, betaelt jaerlijcks van Alcavalen eñ derden. 423 √. Marabadijs.

R. De Stede van Alcala de Henares ende haer Jurisdictie met die Stede van Birivega, zijn van het Aers-bisdom van Tolledo, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 16 Quentos. 250 √. Marabedijs.

R. De Stede van Madrid ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 23 Quentos. 250 √. Marabedijs.

R. Het Graefschap van Puño en Rostro, dat is: een vuyst in't aensicht ghesept / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— 1 Quento. 262 √. Marabedijs.

R. De Steden van Cuba ende Grinos, welcke toebehooren Don Alvaro de Mendoça, welcke ontfanght de Alcavalen, betaelt alleen van Tercien 117 √. Marabedijs.

R. De Stede van Galapagar, behoort den Hertoch van Infantadgo toe / betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— 160 √. Marabedijs.

R. De Stede van Illescas ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— 2 Quentos. 297 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Tolledo ende haer ghedeelte / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 73 Quentos.

R. De renten vanden dienst van't gheberghte/ te weten/ t'ghene dat betaelt wort vonde eyghenaers van't Vee/ dat naer't landt van Estremadura passeert om te weyden/ is jaerlijcx weert voor den Coninck —— 19 Quentos. 503 √. Maravedijs.

R. De vlecken van't Prioorschap van sint Jan/ betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 7 Quentos. 55 √. Maravedijs.

R. De Stede van Almagro ende haer Provintie/ welcke ghenaemt wort de Campo de Calatrava, is van het Meesterschap van Calatrava, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— 7 Quentos. 120 √. Maravedijs.

R. Van ghelijcken d'Alcavalen vande cruyden ende groenicheyt/ diemen in dese selfde Meesterschap vercoopt/ gelt jaerlijcx voor den Coninck 3 Quentos. 438 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Cuydad Real, betalen jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 4 Quen. 150. Ma.

R. De vlecken gelegen inde contreye/ genaemt het Archidiaenschap van Telavera de la Reyna, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 14 Quentos. 326 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Placensia ende haer Jurisdictie/ eñ die vlecken diemen noemt van't Archidiaenschap/ betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 18 Quentos. 475 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Truxillo ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 12 Quentos. 224 √. Maravedijs.

R. De Stede van Caceres ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 7 Quentos. 850 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Badajos, ende haer Provintie en Jurisdictie/ betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— 9 Quentos. 972 √. Maravedijs.

R. De Stede van Alcantara, Jurisdictie ende Provintie/ is van't Meesterschap van Alcantara, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 9 Quentos. 403 √. Maravedijs.

R. Van gelijcken so gelt jaerlijcx d'Alcavalen vande cruyden eñ groenicheyden (die vercocht werdẽ om in de selfde contreyen te weydẽ) voor den Coninck 3 Quen. 481 √. Mara.

R. De Provintie van Serna welcke is van't Meesterschap van Alcantara, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende derden. —— 7 Quentos. 570 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Merida ende haer Jurisdictie/ welcke is inde Provintie van Leon, wesende van het Meesterschap van Sint Jacob/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende derden. —— —— —— 21 Quentos. 234 √. Maravedijs.

R. De Stede van Fuente el Maestro, ende hare Jurisdictie/ is inde Provintie van Leon, van het Meesterschap van Sint Jacob / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 6 Quentos. 973 √. Maravedijs.

R. De Stede van Guadalcana eñ Jurisdictie/ is van't Meesterschap van sint Jacob/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 305 √. Maravedijs.

R. De Stede van Xeres de Badajos, (is van't Meesterschap van sint Jacob/ met haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijck van Alcavalen ende Tercien 7 Quentos. 100 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Sevilla haer ghedeelte ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— 182 Quentos. 387 √. Maravedijs.

R. De Renten diemen heet vande heerlijckheyt vande selfde Stadt/ gheeft jaerlijcx aen den Coninck —— —— 2 Quentos.

R. De Steden van Palma ende Guelues, toebehoorende de Graven van Palma ende Guelues, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— 235 √. Maravedijs.

R. De Steden van Tevar ende Ardales, toebehoorende de Marckgraef van Ardales, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— 235 √. Maravedijs.

R. De Stede van llerena ende Jurisdictie/ is inde Provintie van Leon, van't Meesterschap van sint Jacob/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 3 Quen. 125 √. Mara.

R. De Stadt van Cadiz, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ derden 8 Quen. 452 √. Mara.

R. De rente van Cadiz, diemen heet vande Almadravas, dat is: de visscherye vanden Visch/ diemen heet Atun, gelden t'een jaer door't ander/ jaerlijcx 3 Quento. 35 √. Marave.

R. De Stadt van Gibraltar, betaelt alleenlijcken den derden penningh/ ofte Tercien: want zijn vry vande Alcavalen, door gunst vanden Coninck/ gelt jaerlijcx 1 Qu. 500 √. Ma.

R. De Stadt van Xeres de la Frontera ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 21 Quentos. 50 √. Maravedijs.

R. De Stede van Carmona ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 9 Quentos. 450 √. Maravedijs.

R. De Steden van Lora eñ Sete filla, betalẽ jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 680 √. Mar.

R. De Stadt van Eçija met sijn voor Steden/ betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 15 Quentos. 500 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Cordova ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 48 Quentos. 995 √. Maravedijs.

R. De contreye vande plaetsen ghenaemt Rea lengos van Cordova, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien, ofte derden penningh 17 Quentos. 316 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Anduxar ende Jurisdictie/ betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 4 Quentos. 800 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Wieda ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 11 Quentos. 640 √. Maravedijs.

R. De Stadt van Baeça ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 17 Quentos. 316 √. Maravedijs.

R. De Stede van Quexada, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 1 Qu. 415 √. Mar.

R. Het Adelantaetschap van Carcola, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 6 Quentos. 885 √. Maravedijs.

R. Het Graefschap van Sint Esteven, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— 1 Quento. 340 √. Maravedijs.

R. De Stede van Martos, ende Jurisdictie/ is van't Meesterschap van Calatrava, vant ghedeelte van Andalusien, betaelt van Alcavalen ende Tercien 11 Quent. 436 √. Mara.

R. De Stadt van Iaen ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 15 Quentos. 909 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Granada ende Jurisdictie/ betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 42 Quentos. 910 √. Marabedijs.

R. De zijde van't Coninckrijck van Granaden/ plaghen te gelden (te weten) eerder die Moriscos ofte Granadijnen uyt verdreven waren/ 42 Quentos/ gelden nu ter tijdt maer 22 Quentos.

R. De renten diemen heet Aguela ende Avisses van Granada, gelt jaerlijcks voor den Coninck 2 Quentos. 750 √. Marabedijs.

R. De Stede van ofte Stadts van Loxa ende Alhama, in't Coninckrijck van Granada, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 650 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Baca in Granaden ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 10 Quentos. 626 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Guadix in Granaden ende Jurisdictie/ betaelt van Alcavalen ende Tercien 6 Quentos. 395 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Almena in Granaden ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 80 √. Marabedijs.

R. De Steden van Almunecar, Mutril ende Salabrena in Granaden/ betalen jaerlijcx van Alcavalen ende derden 2 Quentos. 643 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Malaga in Granaden/ betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 16. Quentos. 269 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Veles Malaga in Granaden/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 519 √. Marabedijs.

R. De Stede van Pulchena, betaelt jaerlijcx van Alcavalen en derden. 410 √. Marabedijs.

R. De Stadt van Ronda ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 5 Quentos. 334 √. Marabedijs.

R. Het Eylandt van Canarien geeft den Coninck jaerlijcx 4 Quentos. 850 √. Marabedijs.

R. Het Eylandt van Teneriffe geeft den Coninck jaerlijcx 3 Quentos.

R. Het Eylandt La Palma gheeft den Coninck jaerlijcx 2 Quentos. 400 √. Marabedijs.

Den dagelijckschen dienst/ obligatie/ ofte contributie/ die de Coninckrijcke ofte landen van Spaengien/ jaerlijcks aenden Coninck betalen/ zijn waerdich 104. Quentos/ 305 √. Marabedijs. Nu so is te weten/ dat dese daghelijcksche dienst/ obligatie/ ofte contributie/ gedeelt wert door alle de Provintien/ Landen ende Steden van Spaengien/ onder t'volck die gheen Leenheeren/ Ridders ofte Edelmannen en zijn/ dan onder dien/ welckmen noemt t'ghemeen Populus/ inghesetenen ende ondersaten/ dese doetmen een yeder schatten ende betalen/ naer de qualiteyt ende vermoghen van elck een/ moeten des jaers een sekere somme geven/ en dat naer die waerdye van henlieder goederen/ welcke jaerlijcksche schattinge ofte cõtributie/ is t'een jaer door't ander/ de voorsz. somme van 104 Quen. 305 √. Mara.

R. De Tollen vande thiende penninghen vande drooge Havens/ (dat zijn die passagiens van te landt) vande Coninckrijcken van Vallencia, Arragon ende Navarre, diemen betaelt van alle goederen ende waren/ die uyt Spaengien nae de voorsz. landen ghevoert werden/ soo wel van't inkomen/ als van't uytvoeren: want alle de goederen die van't eene Coninckrijck in't ander vervoert worden/ betalen altesamen den thienden penninck/ welcke Tollen ofte thienden vande voorsz. Coninckrijcken/ te weten/ vande drooge Havens ofte passagiens/ gelden t'een jaer door t'ander/ des jaers 49 Quentos. 35 √. Marabedijs.

R. De drooghe Havens ofte binnenlandtsche passagiens/ incomsten ofte uytgangen/ die van't Coninckrijck van Portugael strecken/ naer de landẽ die onder de Croone van Spaegien ghelegen zijn/ eyghentlijcken Castilien ghenaemt/ gheven den Coninck jaerlijcx van thienden vande goederen eñ waren/ die daer heen en weer door passeren/ t'een jaer door't ander. 34 Quentos. 115 √. Marabedijs.

R. De Wollen die jaerlijcks uyt Spaengien getrocken/ eñ vervoert werden naer alle weghen/ gheven van elcke sack/ (wegende ontrent 10. Aroben, wesende yeder Arobe 25. pont) diemen uyt Spaengien naer buytens landts voert/ twee Ducaten/ toebehoorende d'ingeboren ende inwoonders: maer den vreemden Man moet betalen vier Ducaten voor yeder sack: dese Tol beloopt t'een jaer door't ander/ des jaers 53 Quentos. 586 √. Marabed.

R. Het opperste Almorarifschap van Sivilla/ het welcke de selfde Stadt vande Coninck ghepacht heeft/ voor 154 Quentos. 309 √. Marabedijs s'jaers/ dese renten zijn de thienden van alle Coopmanschappen/ ende waren van Neerlandt/ Vranckrijck/ Enghelandt/ Portugael/ Italien/ etc. van alle weghen comende van buyten/ om aldaer te lossen/ geven altesamen van thien een/ voor den Coninck/ t'welcke genaemt wort Almorarifasgo/ comt t'een jaer door't ander/ de voorseyde somme van 154 Quentos. 309. Marabedijs.

R. Het Almorarifschap van Spaenschs Indien/ het welcke de selfde Stadt van Sevilla ghepacht heeft vanden Coninck/ des iaers voor 67. Quentos/ ende is van alle Coopmanschappen/ die in Sevilla gheladen ende ghescheept worden naer Spaenschs Indien/ betalen in Sevillen den 20. penningh/ ende comende in Indien/ betalen de selfde waren noch eens den 20. penningh/ soo dattet op de rekeninge den 10. penningh comt te wesen/ t'welcke t'een iaer door't ander de voorsz. somme is bedraghende. 67 Quentos.

R. De renten die den Coninck heeft vande Munten van Spaengien/ te weten van yeder marck Silver/ dat inde selfde Munten gheslagen en bearbeyt wort/ zijnde elck marck ses Ducaten aen Silver/ betaelt een Reael in specie voor den Coninck: dese rente wort genoẽt El Señoreaxo de la Moneda: Ende de munte van Sivilien brenght alleen soo veel op als alle d'ander/ ghelijck dese rente is/ des iaers waert voor den Coninck 22 Quentos.

R. Den Coninck heeft verpacht aende Fuckaers van Ausburch/ de Meesterschappe van
Sint Jacob/ Calatrava ende Alcantara, voor 98 Quentos s'jaers / en zijn alleen de Tol-
len van't Coren/ Wijn/ Olye/ ende andere dinghen die den thienden penninck betalen/ die
de Meesters in voorighen tijden plaghen te hebben: In dese Tollen en zijn niet begrepen de
Tercien noch Alcavalen, die noch buyten blijven/ als op een ander ghesept is: Dese Mee-
sterschappen zijn vande opperste Cruys-heeren/ van dese drie oorden/ te weten/ van S. Ja-
cob/ Calatrava ende Alcantara, de welcke plaghen overste ofte hoofden te hebben / diemen
Meesters noemden/ ghelijck als die oversten van Rodes ende Malten, ofte gelijck als van
de Cloosters ende Religieusen/ met beloften van onderdanicheyt ende sekere puncten t'ob-
serveré/ alst oock noch huydens daegh is/ welcker oversten plagen te wesen (als een ampt
van grooten aensien ende auctoriteyt/) van des naesten bloetverwanten des Coninck/
ofte oock wel sijn kinderen/ hebbende haer eyghen landen/ besit ende volcomen comande-
ment ende ghebiet: maer de Coninghen van Spaengien hebbent metter tijdt allenexkens
onder haer ghetrocken/ bedienende ofte ten minsten presenterende/ als nu selfs/ als Mee-
sters ende oversten van alle Cruyceen/ Comendoren/ ende oordenen/ waer van de verpach-
tinghe van de selfde Meesterschappen aen hem comen/ als boven/ comt als ghesept is.
98 Quentos.

R. Noch heeft den selfden Coninck verpacht de Cruyden/ eñ het groenicheyt vande Wey-
den/ vande voorschreven Meesterschappé/ om het Vee daer op de weyden/ des jaers voor
de somme van 37 Quentos.

R. De Coninck heeft verpacht het Quicksilver van Almalen ghenaemt/ in't ghebergthe
van Sierra Morena, in't Velt van Calatrava, des jaers voor 73 Quentos.

R. De Bullen ofte aflaets Brieven vanden Paus van Roomen / diemen noemt de Santa
Crusada, gheven den Coninck jaerlijcx/ alle oncosten afghetrocken 200 Quentos.
Het welcke ghereduceert in onse Nederlandtsche Munte/ comt te bedragen over de sesthien
Tonnen schats.

R. De rente ghenaemt Subsidio, welcke is dat alle Priesters ofte gheestelijcke persoonen/
die eenighe beneficien ofte renten hebben/ te weten/ van Kercken/ Cloosteren/ Cappellen/
Clupsen ofte dies aenclevende/ moet een yeghelijck betalen een sekere somme/ ende dat con-
forme sijn Stipendio Sallarijs, beneficie/ ende qualiteyt / ende naer dat het in een yeder Bis-
dom verdeelt comt/ ende dit tot hulpe vande oncosten ende oorloghen/ teghens die onghe-
loovigen ende Ketters/ waer van de meeste Kercken ende Cloosters met den Coninck ver-
draghen zijn in maniere van pachtinghe/ voor een sekere somme s'jaers / diese hem boven
alle oncosten moeten opbrenghen ende leveren / dese Subsidio is t'een jaer door het ander
waerdich 65 Quentos.

R. Noch so gheven alle Bisschoppen ende Kercken van Spaengien/ jaerlijcks aen den Co-
ninck/ tot hulpe van de oncosten/ teghens d'ongheloovighen ende Ketters/ 110 Quentos.
Dese rente ofte obligatie wert genaemt El Excusado, het welcke de Paus geconcedeert
ofte ghegunt heeft / door sijn Brevis, ofte Patente Apostolica Romana, aen den Coninck
van Spaengien/ soo dat de Coninck mach kiesen uyt elcke Capelle van een yeder Kercke/
een ont fangher/ van die de thienden vande Gheestelijckheyt ende Kercken ontfangen/ als
daer is van't Coren/ Gerst/ Wijn/ Olye/ etc. ende alle andere dinghen diemen pluckt/ ende
wassen/ ende de selfde Gheestelijckheyt ende Kercken leverent den Coninck/ boven alle on-
costen vry en vranck/ t'een jaer door't ander/ de voorsz. somme van 110 Quentos.

R. De Mijne van Guadalcana, gheleghen in't landt ghenaemt Estremadura, in het ghe-
berghte van Sierra Morena, plachte te gelden/ te weten/ het Silver datmen daer des jaers
uyt trock/ 187 Quentos: maer hoe veel dattet nu ter tijt op brenght/ en is gheen sekerheyt
af: want is seer ghedebilleteert ofte verslapt.

R. Alle de Landen van Spaengien gheven den Coninck jaerlijcks van obligatie/ diemen
noemt de Exercitio, voor de Slaven ende Galey-boeven / ende tot onderhout vande Ga-
leyen. 7 Quentos. 750 ✓. Marabedijs.

R. Die rente ghenaemt de la Moneda Forera, dat is: een Munte ofte penningh die een ye-
der persoon jaerlijcks moet betalen van obligatie/ te weten/ elcke heertstede seven Mara-
vedijs s'jaers/ t'zy van wat conditie/ staet/ ofte qualiteyt die souden moghen wesen/ wel-
ke rente beloopt t'een jaer door't ander/ des jaers 6 Quentos. 656 ✓. Marabedijs.

R. Het ghene dat den Coninck jaerlijcks van Spaensche Indien comt/ is de somme van
300 Quentos.

R. Het Coninckrijck van Navarre gheeft jaerlijcks aen den Coninck / de somme van
35 Quentos. 500 ✓. Marabedijs.

R. De Coninckrijcken van Valencien, Arragon ende Catalunien, gheven des jaers (be-
halven andere diensten ende obligatie/) aenden Coninck 75 Quentos.

R. De Eylanden van Sardinien, Majorca ende Minorca, en heeft de Coninck gheen profijt
af/ om dat de renten ende incomsten van dien ghedespendeert ende verdaen worden / in de
bewaringhe ende bescherminghe van de selfde/ ende somtijts meer van doen wesende.

R. Het Coninckrijck van Cecilien geeft den Coninck jaerlijcx 375 Quentos.

R. Het Coninckrijck van Napoles, t'landt van Pullia ende Callabria, gelden jaerlijcx van
alle renten voor den Coninck 450 Quentos.

R. Het Hertochdom van Milanen geeft den Coninck jaerlijcx 300 Quentos.

R. De Provintien van Nederlandt ende Bourgongien/ plagen te geven aenden Coninck
jaerlijcx 700 Quentos.
Maer teghenwoordich in dese troublen ende ghedurighe oorloghe en canmender gheen
claerheyt noch sekerheyt af weten.

R. De verpachtinghe ofte rente van de Troefspelen van gheheel Spaengien/ geven jaer-
lijcks aen den Coninck/ 20 Quentos: want van elcken Troefspel datter vercocht wert
moeten

moeten geven een halven Real voor den Coninck/ ende is verpacht des jaers voor de selfde somme — — — 10. Quentos.

R. De Rassen ofte Lakens van Florencen, te weten/ die van buyté in Spaengien gebracht werden/ gelden jaerlijcx van Tol/ 10 Quentos: want elck stuck Rasse ofte Laken/ moet 6. Ducaten van Tol voor den Coninck gheven. — — 10 Quentos.

Alle dese rekeninghe vande Tollen / Alcavalen, thienden ende derde penninghen/ Chijnsen/Imposten/contributien/renten/Domeynen/eñ incomsten vandé Coninck van Spaengien/ zijn ghetrocken uyt de registeren der respective Reken-camers des selfden Conincks/ ende sonder eenighe veranderinghe overghesets en getranslateert/ ghelijck als sy verpacht/ opghebracht/ ende betaelt zijn ghewesst het jaer van 1578. al eer dat den selfden Coninck het Coninckrijck van Portugael aen hem hadde/ waeromme hier niet in begrepen en is/ dan sullent hier naer int bysonder/ ende op sijn selven verhalen/ als oock van hare regierders/ alles in't corte vervatet/ met de waerachticheyt van dien/ door informatie ende Copye der Officieren/ ende bedienders van des Conincks Ampten ofte Officien/ inde selfde Coninckrijcken ende haer heerlijckheyden. Nu soo bedraghen in alles de voorschreven Domeynen/ renten ende incomsten des Conincks/ ghelijckse alles in't particulier verclaert gaen/ t'een jaer door't ander te samen ghesommeert/ 13. Millioenen Gouts/ ende 48 √000. Ducaten / het welcke comt ghereduceert in onse Nederlandtsche Munte ende rekeninghe/ te weten/ drie gulden voor een Ducaet / ofte elf Spaensche Realen/ de somme van 452. Tonnen schats / ende 44 √000. Carolus guldens / van 40. grooten vlaems t'stuck. — 452 Tonnen schats. 44 √. gulden.

Het welcke is eyntlijcken de gheheele somme / ende incomste des selfden Conincks van Spaengien jaerlijcks/ behalven Portugael ende haer ghedeelte/ als ghesept is: Het welcke nu ter tijdt oock mede den selfden Coningh is besittende/ als hier naer verclaert sal werden.

De Coninckrijcken die vervaet zijn onder den naem van Spengien / eyghentlijcken Castilien: maer in het ghemeen Spaengien ghenaemt / zijn dese Leon, Arragon, Castilien, Navarre, Granaden, Tolledo, Vallencien, Sevilien, Cordova, Murcien, Iaen, Gallicien, Gibraltar, Catalonien, zijn veerthien die eertijdts elck een Coninckrijck op haer selven hebben ghewesst / ende noch den naem behouden. De Coninckrijcken Provintien/ ende Steden/ die in't Hof van Spaengien in eenighen dachvaert ofte vergaderinghe van't ghemeene landts saken haer voysen ofte stemmen geven/ en gheroepen werden/ zijn dese naervolghende/ te weten: De Coninckrijcken van Leon, Sevillien, Tolledo, Granaden, Cordova, Murcien ende Iaen: Die Steden/ te weten/ de Hooft-steden/ welcke zijn als Bisdommen / zijn Burgos, Salamanca, Segovia, Soria, Avila, Cuença, Toro, Zamora, Guadalaxara: Ende die Steden dat gheen hooft-steden noch Bisdommen en zijn/ hebbende slechtelijcken den naem van Steden/ al hebbense Mueren ofte gheen/ diemen eygentlijcke Villas noemt/ van dese hebbender maer twee hare voysen ofte stemmen int Hof/ welcke zijn Valladolid ende Madrid: Die ander Coninckrijcken / als Arragon, Navarre, Valencie ende Catalonien, &c. hebben haerlieder Viçerois ende Gouverneurs apart / houdende haer dachvaerden op haer selven / regierende met des Conincks advijs / ghelijck als die van Napels Cecilien, Milaen, &c.

R

Dat 3. Capittel.

Een cort verhael vande notabelste dinghen, gheleghentheyt, regieringhe, ende incomste van't Coninckrijck van Portugael, eertijdts Lusitanea ghenaemt.

Grootte van Portugael.

Het Coninckrijck vā Portugael heeft in't omgaens 285. mijlen/ te weten/ byde Custe vander Zee 135. mijlen/ eñ te landewaerts omgaende 150. mijlen: Heeft 17. Steden in Portugael eñ Spaengien/ Cuidades ghenaemt/ welcke tijtel gheenighe Steden moghen voeren/ dan die hooftsteden van eenigh Bisdom/ ofte door particulier gunst ende previlegie des Conincks / alle d'ander worden genaemt Villas, al ist schoon datse met Mueren en Poorté omringt en besloten zijn/ ofte dat sy gheen Mueren en hebben/ gelijck alsser veel zijn/ doch hebben evenwel den naem van Villas: Van dese Villas, Steden ende Casteelen/ zijnder in Portugael 470. behalven Dorpen ende vlecken/ heeft 3. principale Havens ofte Revieren/ om Schepen te anckeren/ te weten/ Lisbonen/ Porto, ende Setuval, ende noch ander drie in't landt van Algarve, (t'welcke oock vande Croon van Portugael is/) te weten: Tavilla, Lagos, ende Villa Nova: De sleutel ende bescherminge vā de Revier ende Stadt van Lisbonen / is het Casteel Sint Juliaen (vande Duytschen sint Gillis gheheeten/) welcke is ghelegen aende eerste passagie ende incomste vande Revier/ die ghenaemt wordt Tegio, in Latijn Tagus, een van de vermaertste van gheheel Europa.

17. Steden diemen Cuidades noemt.

Hoe veel steden en Casteelen datter in Portugael zijn.

Drie revieren in Portugael.

Desgelijcx 3. in Algarve.

Gelegentheyt vant Casteel S. Juliaen by Lisbona.

Dat 4. Capittel.

Vande Iustitie ende regieringe van Lisbonen ende Portugael.

Ten eersten het Tribunael, ghenaemt t'relaes van't Civil, waer van opperste Rechter is/ den Regidoer, dat is: de Regierder van Coninghs wegen/ met noch twee andere rechters: Het Tribunael vā het Crymen, ende twee Rechters: Eenen Auditeur ofte Rechter van des Conincks Tolhuys/ ghenaemt Alfandega: Een Rechter van de proprieteyten ofte eygendommen/ ende beneficien: Acht Rechters van de Weesen: Een Rechter vande Gast-huysen: Een opperste Rechter (ghenaemt Correcteur,) van de dinghen ende saken van Indien / Guinea, Cabo verde, San Thome ende Brasilien: Van alle dese voorsz. rechten machmen apelleren aen het relaes van het Civil: Het Tribunael ghenaemt vande supplicatien/ wiens Rechters ghenaemt worden Desembargadores, dat is soo veel als ontlasters ghesepdt/ dese zijn van grooter

Verhael van bescherm... Rechters... Lisbona.

Vande Rechters ... Desembargadores ...

grooter

grooter auctoriteyt ende aensien / als by ons opperste Raets-heeren ende Presidenten: Aen dit recht comen die appellatien van't Tribunael van't Civil: Haren oversten is eenen ghenaemt Correcteur vande supplicatien: Twee Rechter die ghenaemt worden Desembargadores da Façenda, dat is soo veel als Curateuren ende Rechters van des Conincks goederen/ dese oordelen de rechten/ ende pleyten tusschen den Coninck ende particulierē: Van dese en is gheen appellatie. Den Raet van de oordeenen Tribunael Suppremo, ofte den hooghen Raet diemen noemt Desembargadores van't Palleys: Tribunael vande Conscientie ghenaemt: Tribunael vande Veedores da Fazenda, dat is: Besienders / Voorhden/ ofte Besorghers van des Conincks incomsten en̄ goederen: Tribunael van des Conincks reken-camer / welcke staet onder de Veedores da Fazenda: Den Raet van Staten: Twee tytelen van Hertoghen: Een van Marckgraef: Thien van Graveñ/met die qualiteyt van elck een: Die fortressen der Portugesen in Africa ofte Barbarien, zijn dese / te weten: Tanger, Zepta, Azilla, het Eylandt van Madera, die Vlaemsche Eylanden / As Ilhas dos Açores ghenaemt/ als daer is Tercera, Sint Michiel, Santa Maria, Sint Iorgie, Pico, Fayael, Gratiosa, d'Eylanden Flores ende Corvo: d'Eylanden van Cabo verde zijn / Sint Iacob, O Fogo Mayo, Boa Vista, Sant Antonio, ende San Nicolaes: Arguyn een fortresse in't landt van Guinea: De Myne vā Sint Iorgie, eē Casteel aende selfde Custe van Æthiopiæ: noch aē de voorseyde Custe het Eylandt del Principe, Sant Thome, Atubon: Het Coninckrijck van Congo ende Angola, aen de selfde Custe van Æthiopien, leyt onder tribuyt vā Portugael: Het Eylandt Santa Helena: aen d'ander zijde van de Cabo de bona Esperança, de fortresse van Soffala: het Eylandeken van Moçambique: het Eylandt van Ormus, gheleghen tusschen Persien en Arabien: de Stadt ende fortresse van Diu: die Stedē ende fortressen van Daman, Baçayn, Chaul, Goa; alwaer de Viçeroys resideren/altemael ghelegen aende Custe van Indien: Die Steden ende fortressen van Honor, Barcelor, Mangalor, Cananor, Cranganor, Cochijn, Coulan, altesamen ghelegen aende selfde Custe van Indien/ diemen heet Malabar: Een fortresse in't Eylandt van Seylon, ghenaemt Columbo: De Steden van Negapatan, ende Sant Thome, aen de Custe van Choramandel: De Stadt ende fortresse van Malacca, d'Eylanden van Maluco, te weten/ Tarnate, Tydor, Banda ende Amboyna: Het landt ende de Custe van Brasilien / van 500. mijlen in de streckinghe/ghedeelt in acht Capiteynschappen ofte regieringē/van waer jaerlijcx naer Portugael gebracht wert over de 150 √. duysent Arroben Suyckers te weten/ yeder Arrobe van 32. pont: De Haven ghenaemt De todos os Santos, ofte van Alderheylighen/ alwaer den Gouverneur van Brasilien hem onthout.

Desembargadores da Fazenda.

Desembargadores van't Palleys.

Tribunael van de Veedores da Fazenda.

Twee tytelen van Hertoghen in Portugael.

Verhael van de Portugesche stercten in Africa.

Verscheyden plaetsen die onder tribuyt vande Portugesen staen.

Die ordinarische rentē vande Croone van Portugael/bedraghen jaerlijcx over een Millioen Gout/ ende 100. duysent Ducaten: De renten ende incomsten vande Meesterschappen van de Cruys-heeren / wiens Meester en̄ oversten althans is de Coninck/ de welcke toebehooren d'Eylanden van Açores, (ofte Vlaemsche Eylanden/) Madera, die van Cabo verde, San Thome, del Principe, zijn des jaers 200 √. duysent Ducaten: Die rente vā de Myne / toebehoorende het Meesterschap vande Cruysheeren van Christo ghenaemt/ zijn jaerlijcx 100 √. duysent Ducaten: Van Brasilien jaerlijcx 150 √. duysen Ducaten/ De Renten ofte Tollen vande Speceryen en̄ incomsten van de goederen van Oost Indien/ zijn jaerlijcx 600 √. duysent Ducaten/ dat zijn 18. Tonnen schats/ dit is alleenlijckē vande Tollen/ vande goederen/ ende waren/ die daer van daen comen: want alle d'ander renten ende incomsten/ te weten/ van't landt van Indien/ ende hare Steden/ wort ghedespendeert ende verdaen in bewaernisse/ ende bescherminghe der selver plaetsen/ in somma dat die renten ende incomsten/ vande Croone van Portugael/ en̄ haer gebiet/ des jaers bedragende zijn 2200 √. duysent Ducaten/ dat zijn 66. Tonnen schats naer onse rekeninghe.

Hoe veel de rente van de Croone van Portugael jaerlijcx bedraghen.

Renten der verscheyden plaetsen.

Hoe veel de Tollē vande Indiaensche Speceryen s'jaers weert duch zijn.

Hoe veel de gheheele incomst van Portugael s'jaers weert duch zijn.

Dat 5. Capittel.

Vande jaerlijckſche oncoſten van het Coninc-rijck van Portugael.

De soudye ofte het sallaris vande Ministren / ofte Rechters van de justitie op't vaste landt/ zijn jaerlijcx 100 √. duysent Ducaten.

Verscheyde oncosten die Portugael jaerlicx moet betalen.

Van de Tencas, dat zijn giften ofte previlegien/als leenen/ die de Coninck tot een vereeringe vergunt/ aen sekere persoonen als lijf renten / diemen ontfanght soo langhe als men leeft/ende sterven dan weder op den Coninck/ dese zijn jaerlijcx 300 √. duysent Ducaten.

De Iuras die vercocht zijn / dat zijn eeuwighe renten/welcke men coopt op des Conincx Domeynen/Tollen ende Rechten/) jaerlijcks t'ontfanghen/ sonder te moghen lossen ofte af legghen / ende sterven op d'erfghenamen van Aver tot Aver/ zijn des jaers 150 √. duysent Ducaten.

Hoe veel de Erf renten s'jaers beloopen die den Coninck betalen moet.

Tot onderhout vande fortressen en̄ stercken van Africa ofte Barberien/ jaerlijcx 300. √. duysent Ducaten.

Tot onderhout van vijf Galeyen/jaerlijcx 50 √. duysent Ducaten.

Tot die jaerlijckſche Armade/ die de vlooten ende Schepen van Indien convoyeren/ ende weder in halen 300 √. duysent Ducatē.

Verscheyde oncosten voor en̄ van verscheyden dinghen.

De Moradien dat is ghelijck sallaris ofte tractement/ die de Coninck geeft (tot onderhout van sijn Dienaers/ ghenaemt Mocos da Camara Cavelheiros Fidalgos: ende ander duysent tijtelen/) tot een vereeringhe/ aen persoonen die hy eenige vrientschappe wil bewijsen/ ofte vergeldinghe van eenighe dienst/ofte door gunste van haer Ouders ofte Heeren/ met welcke tijtelen ende previlegien worden genaemt/ Dienaers van s'Conincks huys/ t'welcke een groote eere is/welcker persoonen een sekere/doch cleyne somme/van dese Moradie des jaers gheassigneert is/ tot hulpe van de Gerst ofte Haver van henlieder Peerden/ al ist datse altemet qualijc hare schoenē connē vergeldē/ en haer levē geen Peerdē en beriedē: maer is alleenlijcken een teycken van des Conincks gunste en̄ vrientschappe/ daer de Portugesen meer moets en̄ roems op hebben/ als op alle de weldaden vande weerelt/ doch is vā weynich importantien/en wert seer selden betaelt/ beloopt des jaers de somme van 80 √. duysent Ducaten.

Oncosten van Mocos da Camara/ en̄ Cavalheiros Fidalgos.

De oncosten ende behoeftinghe voor des Conincks van Portugaels camer ende huys-

dienste

diensie / is ordinaris des jaers 200 ✓. duysent Ducatẽ/t'welcke placht verpacht te wesen/ gelijck alst noch huydens daeghs is/met de costen ende tafel des Cardinaels/ Don Alberto van Oostenrijc/Gouverneur van Portugael.

Oncost van de stercken in Portugael.

Tot onderhout vande fortressen eñ stercken/ van't Coninckrijck van Portugael 200. duysent Ducaten.

In somma dat de voorschreven oncosten te samen beloopen / des jaers 1680 ✓. duysent Ducaten.

Dat 6. Capittel.

Vande Stadt Lisbonen.

Hoe veel Kercken ende huysen in Lisbona zijn.

t'Getal van de menschen in Lisbona/ sonder de geestelijcke ende reysende persoonen/etc.

LIsbona heeft 32. Parochie Kercken/ en over de 11. duysent Huysen/ waer in zijn over de 20. duysent woonplaetsen/ dit is te verstaen behalven t'Hof ende haren aencleef/ heeft over de 120 ✓. duysent menschen / waer onder meer als 10. duysent Swarten ende Slaven zijn/dit alles nae aenteyckeninge/ ende die memorialen der Pastoren vande Parochie Kerckẽ/ t'welcke sy eens t'siaers zijn verobligeert te doen/ een yeder in sijn quartier/ ende Pastorie/ alle het selfde is noch uytgesondert/der geender die't Hof volghen/ende die vande Cloosters ende Conventen/Gasthuysen/ ende andere Godtshuysen/ als oock den reysenden ende vreemden Man/ die gaet en comt: want de Stadt is vol van Cloosters/ Conventen/ende Godthuysen/ so datse in't begrijp te samen/ so veel beslaen souden/als de Huysen vande Stadt: Nu van ander by Kercken/ Cluysen/ en Cappellen/ van lieve Vrouwen ende Santen/ dat gheen Parochien en zijn/ zijnder so veel datse ontelbaer zijn: de Stadt heeft over de 350. straten / behalven dwers straten ende steghen/ en straetgiens die gheen door ofte uytganghen en hebben/ die seer ende ontallijcke veel zijn.

Een ontelbaer ghetal van Cloosters in Lisbona.

350. straten in Lisbona.

Dat 7. Capittel.

Een cort relaes vande Coningen van Portugael, tot op Philippus, Sone van Carolus Quintus, Rooms Keyser, die't nu teghenvvoordich onder sijn ghevvelt en ghebiet heeft.

Don Afonço eerste Coninc van Portugael.

Van wie dese Coninc af gecomen is.

DEn eerstẽ Coninck van Portugael/ is gheweest eenen Don Afonço Henriques, Sone vanden Grave Don Henrick, welcke was als die Cronijcken vermellen/) Sone vanden Hertoge van Lotrijck/ andere meenen van den Coninck van Hungarien/ doch het sekerste is te wesen van Lotrijck/ den selfde souden ghecomen wesen in't Hof vanden Coninc van Spaengien ofte Castilien/om hem uyt een ijver van't gheloof t'employeren/ teghens d'ongheloovigen ende witte Mooren ofte Mauritanen, die doen ter tijdt noch het meestendeel van Spaengien/eñ t'gheheele landt van Lusitania (nu Portugael) besaten/met een daghelijckse oorloghe/tegens de Christenen van Castilien/ende die by ligghende contreyen/ in welcke oorloghe hy hem soo wel oeffenden/met soo veel Ridderlijcke feytẽ/ dat hem den Coninck nieuwers met wist te betalen/als hem te vereeren met sijn Dochter int houwelijc/eñ tot een houwelijcx goet/ het landt van Lusitania, ofte Portugael / te weten/ t'ghene dat syder af geconquesteert hadden/ met alle t'gene dat hyder van noch meer mochte toe crijghen/ ende worden ghenaemt Graef van Portugael / ende de voorsz. zijn Sone Don Afonçe, werden geboren in't jaer 1094. den welcken t'meestendeel van Portugael/ vande Mooren ofte Mauritanen af ghewonnen heeft / naer de doot van sijn Vader/ wordẽ genaemt Prince 27. jaren lanck/ welcke tijtel in Spaengien niemant en mach voeren/ dan alleenlijck des Coninckx eerste gheboren Soon/ ende erfgenaem van't Coninckrijck/ende wesende van 45. jaren/wordẽ voor Coninck ghecroont / door privilegie eñ gunste vanden Paus van Roomen/van dien tijdt herwaerts/so is Portugael een Coninckrijck ghewordeu: Desen eersten Coninck heeft getrout/wesende van 52. jaren/ ende genereert de een Soon eñ drie Dochters/ hadde noch behalven dese een Soon ende Dochter Bastaerden/ heeft gheregeert 46. jaren/ is overleden inde Stadt van Coymbra, leyt begraven in't Clooster van Santa Crus, t'welcke hy selve ghesticht hadde/ als oock die Cloosters van Alcobaça, ende Sant Vincente buyten Lisbonen/ghenaemt San Vincente de fora.

Door wat middel dat hy aen't Coninckrijck gecomen is.

Op wat ... de ... Afonço ... booren is.

Wanneer ... se Soon ... Coninck ... croont ...

Desen Coninck heeft de Stadt van Lisbonen aldereerst gewonnen/ vande Saracenen ofte Mauritanen/ door hulpe eñ bystant van de Duytsche Natie/ welcke aldaer by gheval met een vloot Schepen (door het weder ghedwonghen wesende) in quamen gheloopen/ om daer naer henlieder reyse te vervorderen naer't Heylich landt / daer sy om't Christen gheloof te vermeerderen) uyt een ijver nae toe trocken/ dencke ghewеest is ten tijden van de overwinninghe vande stercke ende ghewеldighe Stadt van Damyate, daer hem die van onse Vaderlijcke stadt Haerlem/ soo vroomdadich toonden / als die teeckenen soo van't sweert ende t'Wapen/ noch geduerende ghenoech betuyghen/ ende over al oircont is/ alhier gecomen wesende/ ten tijden dat de voorschreven Coninck besich was/inde belegheringhe vande voorsz. stadt Lisbonen / ende onderstaen hebbende datse uyt een ijver alleenlijcken ghecomen waren/om haer teghens de ongheloovighen ende ghemeene vyant aller Christenẽ t'employeren/heeft haer vrientlijcker versocht ende gebeden/ gesien dattet God gelieft hadde aldaer te arriveren/in so bequamen tijt/ om soo't scheen hem te moghen assisteren/ haer vermanende datse hen alhier soo wel(als in't heylich landt daer sy heen wildẽ) consten besteden/ om t'gheloof te vermeerderen/ ende d'ongheloovighen te vernielen/ende wel gheluckende / (ghelijck sy niet en twijfelden/ met haerlieder hulpe de victorie voor gewis hielden/) mochten alsdan noch even wel haer voorghenomen reyse vervorderen / tot Gods ende hare eere / t'welcke sy eyntlijcken hem verwillichden/ en hebben hen so dapperlijck en mannelijck gequeten/ datse niet alleen Lisbonen en veroverden: maer noch veel ander plaetsen / daer en boven stellende den Coninck in sijn volcomen besit ende eere / door welcke vrijwilligen dienste hem den Coninck verobligeert vindende/aende selfde Duytsche Natie/ heeft hem willen (in recompense) versien voor haer ende hare nacomelinghen / der selver Natie/ met veel ende bysondere privilegien ende vrijdom/ boven alle ingeboren ende naturelen van't landt/ ordinerende voor hem ende sijn naecomelinghen / voor een eeuwich ende onveranderlijck Edict/ dat van dien tijt voortaẽ/ alle de gene die van Duytsche Natie

Wie Lisbonen eerst vande Saracenen gewonnen heeft.

Lisbonen wert ... wonnen.

De Duytschen ... bevrijdt ... veel privilegien.

in zijn

in zijn land begeeren te woonen / ofte traffiqueren / genieten souden veel previlegien / liberteyten ende voordeels / te weten / vrient ende vry van alle Imposten ende Chijnsen / van alle het gene datse voor henlieder persoonen / huysen / ende familie van doen hebben / te mogen draghen soodanighen cleeren ende juweelen / ende van soodanighen stof alst hen gelieft / als oock henlieder huysvrouwen ende familie / al zijnse schoon Portugesen / t'welcke d'ingeboren verboden is: want hebben een Loy ende Wet van de habijten / en daer stof toe / een yegelijck naer sijn qualiteyt. Item te mogen gaen by nacht en ontijden alst hen te pas coemt / met vijf ofte ses Dienaers / met licht ofte sonder licht / ende met soodanighe wapenen en geweer alst hen belieft / t'welcke d'inghebooren in gheender ley manier toeghelaten wert: Gheen justitie in hare huysen te mogen yemant reprehenderen / ofte over haer recht ende vonnis wijsen / t'zy van wat saken dattet zy / uytghenomen Crimine lese Mayestatis, dan alleenlijcken hueren Rechter / namentlijcken vanden Coningh daer toe gheordineert / die ghenaemt wordt / Iuis dos Alemayns, ofte der duytschen Rechter. Item dat hare huysen niet en mogen genomen worden / t'zy eyghen ofte ghehuert tot dienste vanden Coningh / ofte sijn Hof gelijck alle d'ander onderworpen zijn / oock en mogen niet ghedwonghen wesen tot eenighen dienst ofte ampten van't landt ofte s'Coninghs / ghelijck als de inghebooren / nochte ghestelt op eenighe contributien / tot bescherminghe ende noot van't ghemeene welvaert: Door't landt reysende moeten voor alle Man ghedient en gerijst worden / voor haer gelt / ende noch andere dierghelijcke veel punten meer / die alle te lanck souden vallen om te verhalen / hebbe alleenlijcken mentie ghemaeckt van de principaelste / en sommighe uyt ghenomen in't cort / om daer door te betoonen (als henlieder eyghen Cronijcken verhalen /) door wiens ende met wiens hulpe de Portugesen besitten / het gene zy huydens daeghs bewoonen / dese previlegien werden noch (als oock altoos) sonder eenighe feyl scherpelijck onderhouden / ende van alle Coninghen onwederroepelijck gheconfirmeert zijn gheweest / ende noch daghelijcks vermeerdert / door daghelijcksche weldaden die sy vande selfde Natie ontfanghen / als sulcks ghenoech oircont is.

Wetten in Portugael van cleeren hoe sick draghen moet.

Veel heerlijcke previlegien tot voordeel van de Duytsche.

De gegeven previlegien worden scherpelijck onderhouden.

Don Sancho, Sone vanden bovengenoemden Coningh / was den tweeden Coningh van Portugael / worden ghebooren in't jaer 1154. ende voor Coningh ghehult / wesende van 31. jaer / heeft ghehadt onder Sonen en Dochteren 15. Kinderen / ende regneerden 27. jaer / is overleden inde Stadt van Coymbra, in't jaer 1212. wesende van 58 jaer / leyt begraven in't Clooster van Santa Crus, by sijn Ouders.

Don Sancho tweede Coningh van Portugael.

Don Afonsas, den tweeden van dier namen / en den derden Coningh van Portugael worden ghehult voor Coningh / wesende van 25. jaren / heeft gehadt twee Sonen / in sijnen tijt waren die Santen / te weten / Dominicus, Franciscus, ende Antonius, is overleden in't jaer 1223. ende leyt begraven in't Clooster van Alcobasse.

Don Afonso de derde Coningh.

Don Sancho Capello, Sone vanden voorschreven Don Afonço. den 4. Coningh van Portugael / worden ghehult / wesende van 16. jaren / ende is overleden inde Stadt van Toledo, int jaer 1247. ende leydt begraven in de groote Kercke.

Don Sancho Capello de 4. Coning.

Naer't overlijden van desen Don Sancho, worden voor Coningh gecroont sijnen Broeder / de Graef van Bolongien, ende was den vijfden Coningh van Portugael / heeft geregneert 31. jaer is overleden in Lisbonen / in't jaer 1279. leyt begraven in het Clooster van Alcobasse.

De Broeder van Sancho Capello vijfde Coningh.

Don Denijs, Sone van desen overleden / worden voor Coningh ontfanghen in Lisbonen / wesende van 18. jaren / ende was den 6. Coningh van Portugael / heeft gheregneert 46. jaer / is overleden in de Stede van Sant Arein, in't jaer 1325 den 20. Januarijs wesende van 64. jaer / leyt begraven in't Clooster van Ollivellas, t'welcke leyt ontrent twee mijlen van Lisbonen / dat hy in sijn leven gesticht hadde / was ghetrout gheweest met Dona Ysabella, Dochter van Don Pedro, Coningh van Aragon, de welcke althans gheканonniseert is onder de Santen / haer begravenis is inde Stadt van Coymbra, t'welcke sy ghesticht heeft / alwaer t'lichaem veel miraklen doet.

Don Denijs de seste Coningh.

Naer desen heeft gheregneert sijn Sone / Don Afonço o Bravo, dat is den stouten ghesept / worden gehult voor Coningh in de stadt van Sant Arein, wesende van 35. jaer / en den 7. Coningh van Portugael regneerde 31. jaer / is overleden binnen Lisbonen / inde Meymaent van't jaer 1356. leydt begraven in het groote Choor van de groote Kercke: Desen heeft de Mauritanen, ofte Mooren van Salado overwonnen / in assistentie vande Coning van Castilien.

Don Afonso Bravo de sevensten Coningh.

Zijn Sone Don Pedro, is gheweest den 8. Coningh van Portugael / heeft het landt gheregiert met goeder justitie en vrede / is overleden in't jaer 1366. ende leydt begraven in't Clooster van Alcobassa, hadde eenen Soon / met namen Don Fernando, ende al eer hy ghetrout was / hadde twee Sonen van Dona Ynes, ofte Angniet de Castro, te weten: Don Ioan, ende Don Denijs.

Don Pedro de achtste Coningh.

Naer het overlijden van desen Coningh / is ghehult den voorsz. Don Fernando, ende was den 9. Coningh van Portugael / troude niet Dona Lianor Gonsalues Telles, de welcke hy met ghewelt nam van haren Man / Lorença Vaas da Cunha, dieder niet ghetrout was / hem uyt het landt bannende / was (behalven dat) groot vrient van sijn Ondersaten / ende te straffen alle quaetdoenders / ende Vagabungos, ofte Landtloopers / heeft gheregeert 17. jaren / is overleden in't jaer 1383. wesende van 43. jaer / leydt begraven in het Choor van San Franciscus, inde Stede van Sant Arein.

Don Fernando de neghende Coningh.

Naer de doot van desen Don Fernando, is ghecomen uyt Castilien den Coningh Don Ioan, met sijn Huysvrouwe Dona Beatris, om de Croone van Portugael t'aenveerden: maer den Bastaert Sone van den Coningh Don Pedro, ende Broeder den overleden Coningh Don Fernando, heeft hem daer teghens ghestelt / ende heeft den Coningh van Castilien met alle sijnne macht verwonnen / in een Velt slagh / op't Velt ghenaemt Sint Ioris, al waer hy tot een eeuwighe memorie deser victorie / ghesticht heeft een rijck en gheweldich Clooster / het welcke hy noemden t'Clooster vande Batalie ofte Velt-slagh / om dat hy op de selfde plaets d'overhandt teghens de Castilianders behouden hadde: Desen voorsz. Bastaert Sone Don Ioan, worden ghecroont / en was

De Coning van Castilien treckt nae Portugael om de Croon aen te vaerden met gewelt.

Tegenstant / ende oorloge / van Don Pedro / tegen dese Coning etc.

Don Ioan de 13. Coningh.

den 10,

den 10. Coningh van Portugael / wesende vā 38. jaren heeft gheleeft 76. jaer / is overleden den 14. Augusti / Anno 1433. leydt begraven in't selfde Clooster van de Batalie / dat hy ghesticht hadde: Desen Coningh heeft de fortresse ende Stadt van Sepra ghewonnen / van de Mauritianen / in Barbarien ofte Africa / ende was Vader van die Infante Don Fernando, die als nu voor Santo ghecanoniseert is / inde Catalogo vande heylighen.

Don Joan wint de stat van Sepra.

Naer hem heeft geregneert zijn Sone Don Duarte, ofte Eduart, ende was den 11. Coningh van Portugael / heeft gheleeft 42. jaer / waer van vijf jaer regneerden / is overleden in't Palleys van't Conven van Thomar / in het jaer 1438. leyt begraven int Clooster van de Batalie.

Don Duarte de 11. Coningh.

Don Afonso, Sone van den voorsz. Coningh / is gheboren in Sant Arein, in het jaer 1432. ende om dat hy maer 6. jaer out was / als zijn Vader storf / so regierde in sijn plaets sijnen Oom / die Infante Don Pedro, tot het jaer van 1448. doen werden den selfden Don Afonso het regiement over ghelevert / ende was den 12. Coningh vā Portugael / is overleden in Sant Arein, inde selfde Camer daer hy gheboren was / den 28. Augusti An. 1481. leyt begravē by zijn voor Ouders / in't Clooster van Batalie.

Don Afonso de 12. Coning.

Naer sijn overlijden heeft geregeert sijnen Soon / Don Ioan de groote ghenaemt / den 2. van desen name / ende was den 13. Coningh van Portugael / worden gheboren te Lisbonē den 4. Meye Anno 1455. desen heeft in't openbaer / eñ met ghewesen vonnis / doen onthalsen Don Fernando Hertoch van Bergança te weten: op de merckt van de Stadt Evora, den 22. Junij Anno 1483. ende heeft met sijn eyghen hant / met een Poogiaert ghedoot Don Domingos, Hertoch van Begia, Broeder van sijn Huysvrouwe de Conginne / Dona Lianor, doende terstondt roepen Don Manoel, Broeder vanden voorsz. Hertoch / hem assignerēde t'selfde Hertochdom / met alle zijn toebehoor / heeft gheleeft 40. jaren / is overleden t'Aluor in't Bat / den 25. October An. 1495. leyt begraven in't Clooster vande Batalie by sijn voor Ouders.

Don Joan de groote de 13. Coningh.

Duer't Testament van desen Coningh / so is voor Coningh ghehult den Hertogh van Viseu, ghenaemt Don Manoel, ende was dē 14. Coningh van Portugael / worden ghehult in Alcacer do Sal, den 27. October An. 1495. Desen Coningh heeft in alle zijn Coningryc / alle de Joden doen Christen doopen / soo met haren wille als oock tegens haren danck om haer goet niet te verliesen / in't jaer 1499. ende deden alle de Moozen ofte Mauritanen (die te Lisbonen buyten de Poorte van Moreria woonden /) uyt jaghen / waer van de Poorte noch huydens daeghs den naem behouden heeft / inden selfden tijdt van desen Coningh / soo isser te Lisbonen een rumoer opghestaen van de Gemeente / teghens de nieuwe Christenen / ofte de ghedoopte Joden / soo dat zy daer etlijcke honderdē doot smeten / so Mans / Vrouwen / als Kinderen / haer verbrandende / en andere duysent schandalisatien andoende / beroovende hare huysen / winckels / eñ goederen / waer van de Coningh groot ondersoeck dede / vā dieder de principale oorsake vā waren / ende deden hen dapper castigeren / waermede alle dinghen weder ghecesseert wert.

Don Manoel wert deur Testament de 14. Coningh.

De Coninck doet alle de Jodē in zijn rijck doopen.

Jaecht alle de Moozen van Lisbona.

Een rumoer tegē de nieu ghedoopte Joden.

De oproermakers werden gestraft.

Desen Coningh heeft oock alderierst ontdect ende ghe-conquesteert door sijn Capiteyns / de landen ende vaert van Oost Indien / ende die Orientaelsche contreyen van de Specerien / als oock de Havens en wech van Pary Jans landt: Van ghelijcken heeft ghe-conquesteert die Steden ende fortressen van Saffijn, ende Azamor in Africa, is overleden te Lisbonen / op den dagh van Santa Lusia, Anno. 1521. leyt begraven in't Clooster van Betlehem / van de Duytsche Kostiers ghenaemt.

Naer het overlijden van desen / heeft geregneert zijn Soon Don Ioan tercero, ofte de derden van dien name / ende was den 15. Coningh van Portugael / worden gheboren inde Maent Junij / Anno 1502. inde Stadt van Lisbonen / al waer hy ghehult wert voor Coningh / in het jaer 1521. was sachtmoedich / goedertieren / milt / seer groot vrient / ende toeghedaen de Religie ende Gheestelijckheydt / als oock de Studien / heeft gheordonneert de Universiteyt van Coymbra, ende ander Collegien / is overleden den 11. Junij / An. 1557. leydt begraven in't Clooster van Betlehem / ofte Kostiers.

Naer zijn doot worden voor Coningh ghehult / Don Sebastiaen, ende was den 16. Coningh van Portugael / dese was Sone vā de Prins van Portugael / Sone vandē voorsz. Coningh Don Ioan, welcke ghetrout was by leven van zijn Vader / met Dona Ioanna, Dochter van onsen Keyser Carolus Quintus / eñ Suster vanden Coningh van Spaengien / Don Phelippe, dese Prince overleet / blyvende zijn Huysvrouwe bevrucht / van desen Don Sebastiaen, die naer het overlyden van zijn beste Vader wert ontfanghen voor Coningh van Portugael / worden gheboren op den dagh van Sint Sebastiaen / in het jaer 1553. is gepasseert met eē groote Heyr-cracht naer Africa, om dat te conquesteren / in het jaer 1578. al waer hy met het meestendeel vā sijn volck gheslaghen wert / ende de overghebleven ghevanghen / van de Moozen ofte Africanen,

Naer dit verlies / ende doot van den voorschreven Don Sebastiaen, worden in Portugael ghehult den Cardinael Don Henrick, welcke was out Oom vanden voorschreven Don Sebastiaen, ende was den 17. Coningh van Portugael / ende is overleden in het jaer 1580. latende in zijn Testament voor erfghenaem / den Coningh van Spaengien / Don Phelippe, als Successeur ende rechte naercomer van de Croone van Portugael / want sijn Vader Carolus Quintus / was ghetrout met die outste Dochter van de Coningh Don Manoel, welcke was de Moeder van Don Phelippe, eñ Suster van de groot Vader van Don Sebastiaen, eñ vanden boven genoemden Don Henrick, al hoe wel dat daer noch een Broeder hadde geweest / vanden selfden Don Henrick, met namen Don Luijs., die naer sijn overlijden achter liet eenē Sone / met namen Don Anthonio, welcke was Prior de Ocrató, van de Cruys-heeren van sint Jans oorden / den welcken de Portugesen voor Coningh op hieven: maer door de groote macht ende het gewelt vanden Coningh van Spaēgien / die het meestendeel van den Portugeschen Adel om ghecocht hadde / soo dat hy eensdeels met giften en gheschencken / ten anderen met cracht en ghewelt / t'Coninghrijck

onder-

onder zijn gewelt creegh/ hebbende den voorschreven Don Antonio verdreven / is in persoon ghecomen in Portugael / in het jaer van 1581. alwaer hy ontfanghen ende ghehult is geworden / (te weten: binnen het Clooster van Thomar /) van de drie Staten van het Coninghrijck (als daer is de Gheestelijckheydt/den Adel / ende de Procuruers van de Steden/voor de Ghemeente/) voor Coningh ende Wettelijcke erfgenaem van de Croone van Portugael/ ende is den 18. Coningh van Portugael/die huydens daechs regeert/waer mede de Croone van Portugael ghecomen is aen die van Castilien ofte Spaengien / hebbende gheduert 442. jaer / onder seventhien Portugesche Coninghen / de welcke haren oorspronck ghehadt hebben (als vooren ghesepdt is/) van de Hertoghen van Lottrijck/ ende Coninghen van Castilien / ende is weder ghekeert / ende ghestorven op die Hertogen van Lottrijck/ ende Coninghen van Castilien / ofte Spaengien / etc.

FINIS.

Beschrijvinghe van de gantsche Custe van Guinea/ Manicongo/ Angola/ Monomotapa/

ende teghen over de Cabo de S. Augustijn in Brasilien/ de eyghenschappen des ge-
heelen Occeanische zee: Midtsgaders haer Eylanden/ als daer zijn S. Tho-
me/ S. Helena/ 't Eylant Ascencion/ met alle hare Havenen/ diepten/
droochten/ zanden/ gronden/ wonderlijcke vertellingen van de
zee-vaerden van die van Hollandt/ als oock de
Beschrijvinghe van de bin-
nen Landen.

Midtsgaders de voorder beschrijvinge op de Caer-

te van Madagascar/ anders t'Eylandt S. Laurens ghenoemt/ met de ontdeckinge
aller droochten/ clippen/ menichte van Eylanden in dese Indische Zee ligghende/ als oock de gelegentheyt
van't vaste landt van de Cabo de boa Esperança, langhs Monomotapa, Zefala, tot Mossambique toe/ ende soo
voorby Quioloa, Gorga, Melinde, Amara, Baru, Magadoxo, Doara, &c. tot die Roo-Zee toe/ ende wat u van
voort van de beschrijvinge ontbreeckt/ hebby int Boeck van Ian Huyghen van Linschoten int
langhe: Met oock alle de Navigatien van alle vaerden die de Portugische Pi-
loten ende Stier-lieden opt beseylt hebben/ uyt haer Zee-Caert-
Boecken ende gheexperimenteerde stucken ghe-
trocken/ ende in ons tale int
licht ghebracht.

Daerom is de oncoste van dese nette, perfecte Caerten ghedaen, met oock dese beschrij-
vinghe daer op, om dat sulcks eyste aen't heerlijck werck van
Ian Huyghen voorschreven.

Noch volght de beschrijvinghe van West-Indien int langhe/ met hare Caerte.

'tAmstelredam/
By Cornelis Claesz. opt Water int Schrijf-boeck/
by die oude Brugghe/ Anno xvj^c. v.

Beschrijvinge van Guinea/ Manicongo ende Angola/ende voorts tot voor by de C. de boa Sperança. midtsgaders de Eylanden in Zee ligghende/als S. Tome Ascencion. S. Helena &c.

Beschrijvinge van drie Coninckrijcken in Aphrica ghelegghen.

Om dat die Indie-vaerders het meeste deel vā Aphrica, omvarē/ so zijn alhier by dit boec sekere Caerten ghevoecht/ die de deelen Aphricae, afteeckenē/ daer dē cours lāgs streckt latēde vā liggē achter rugge die voortreffelicke Eylande vā Canarien eñ van C. Verde, als wel be kēt/ eñ daer tegē over in Abhrica die Coninckrijcken Gualata, Tombuto ende Melli, waer van Gualata seer kleyn is ende arm: van victualie voor ghewas/ weynich anders van Milie hebbende. Tombutum, grooter ende rijcker van volck/ Koorn/ Beestē/ Melck eñ Botter dan arm van Sout. Melli, rijck van Koorn/ Vleesch eñ Cottoen. Comen voorder in Guineam, noch eē āder eñ machtiger Coninckrijcke liggēde in Aethiopien, ofte der Swarten landt

Aphrica by den ouden in 4. deelen afghedeelt.

Om dese sake beter te verstaē/ sal mē voor eerst aen mercken/ dat die auders Aphricae afgedeelt hebben in 4. hooft deelen/ in Barbaryen, Numidien, Lybien eñ Aethiopien, ofte der Mooren landt/ uytsluytende Aegypten ende Abexin mi Priester Iohās, lant gheheeten/ dat ooc Mooren zijn/ eñ die rechte na der schrift anvoysinge/ ende mede onder die Hooft Provincien vā Aphrica gerekēt hoorē te werdē: dan hier van machmen die beschrijvers van die werelt/ eñ insonderheyt van Aphrica lesen.

Egypten en Abexin buyten Aphrica gherekent.

Commende dan weder tot het Coninckrijck vān Guinia, waer in die Portugesen eñ Fransoysen vele jaeren handel ghedreven hebben: eñ daer ons volc nu ooc begint te varen/ streckt sulcks aen 't Coninckrijck van Melli, eñ aē die groote rivier Niger, vast in die lengte van 500. mylen 'twelck zijn ontrent 100. duytsche. hier in hebbē die Portugesen eenige sterckten/ als het Casteel van die Mine, op die Goudt custe. Hier is oock die Greyn custe/ Melegete gheheeten. Also ons volc dit jaer aldaer ghe weest zijn so zijn zy eerst aengecomen tusschen C. de las Palmas, eñ die C. de 3. puntas, hebben op 20. vandē steeck gront gevondē/ eñ met die Jacht na landt varende/ zijn gecomen ontrent een plaetse daer veel hutten stonden/ eñ eē sterckte op eē Rotse/ waer by vele Swartē warē/ daer so na geschoten werde/ dat zy afwijcken moesten: Die vlecke was genaemt Achombene, eñ het landt Chaine, (ick denck Ginia,) Dit Casteelken hebben die Portugesen in/ dan ten is niet sterck/ eñ voor dit Casteelken/ ontrent een Gotelinck schoot weeghs in die Zee/ ligghen 2. Clippen/ also dat mē tusschen die Clippen in recht na 't Kasteel toe roept/ ligghende in een kromte. Dit Casteel leyt ontrēt 3. ofte 4. mylē van die C. de tres Puntas, een weynich voorder clipachtich eñ berghachtich lant/ met veel geboomte/ eñ onder anderen boomen die 16. oft 17. vademen dick int ront zijn. Daer nae ghecomen ontrent eē dorp/ gheheeten Cermentijn, daer veel volcks eñ handelinge gedaen wert. Alhier haer trafijcke gedaen hebbēde int wisselen van Linnen tegens gelt/ zijn met goede

Wat sterckte de Portugesen in Guinea hebben.

Verhael/ waer dat de Hollantsche schepen in Guinea eerst aenghecomen zijn/ ende wat haer ontmoet is/ aen lant comēde.

Desghelijcks vande ghelegentheyt van een Casteelken.

Boomē 16. oft 17. vādē dick

Comāschappen met die van Cermentijn.

koelte uyt dē 3. w. ten. 3. eñ al 3. o. aēgādē/ in twee dagē niet voorder dan op 2. gr. gecomen also dat zy in 2. etmalen niet meer dan 1. gr. gewonnen hebbē hoe wel het moye koelte altoos was/ eñ dat om dē stroom die daer valt/ om t' oost n. o. eñ o ten n. nae de walle toe/ also die van die Goudt havēs wil seylen na die C. de Lopo Gonçales, ofte na S. Tome, die moet so zuydelijck aē gaē als hy mach/ genen wint overgevēde/ dā al tē naestē by/ salt noch quaet genoech hebbē/ ofte vervallē benedē die Caep aen Rio di Gabā, dat is die rivier van Gabon, ofte elders/ ofte het moeste wesen dat die wint heel westelijck was/ dat sy eenighe Dorade, kreghen uyten noorden/ eñ dat zy also om den zuyden quam/ anders ist niet wel doenlijck: want daer zijn wel sommighe die daer vijf ofte ses weken over varen.

Wat cours datmen aen gaen mach van de Goudt havens aen S. Thome of C. de Lopo Gonsales.

Hier staet te mercken hoe datmen naerder die Linie comt/ hoe dat den wint zuydelijcker waeyt/ alsoo als men door die Linie comt/ dē wint z. eñ z. ten o. eñ wel hooger. Ooc is te noteren dat als men die groote vliegēde Visschen siet/ datmē als dan niet verre vā S. Thomas, is.

Wat winden datter by die Linie Equinoctiael waeyen.

Met het volck van Guinea, is wel te trafiqueren/ insonderheyt met die/ die soo niet bedwongē zijn vāde Portugesē/ die de menschē wegvoerē/ eñ daer over gehaedt werdē. Het landt is volck rijck/ dan alle verv reemt van Godt/ eñ vā goede discipline/ Heydenē eñ afgodē dienaers/ sōder regel eñ ordināciet abundant vā Gout/ Olyphans tandē ofte Yvoor/ Greyn/ Ethiopische Peper/ Rijs/ Garste/ Boomwolle/ eñ velerhande vruchten/ die my vā daer over die 100. onderscheydelijcke alle onbekende ende onbeschreven sorte gebracht zijn/ behalvē dat wassen al daer alderley sorten van groote Boonen/ sommige aē boomen in puelē eender elleboge groot/ eñ eender hāt breedt/ andere roode eñ swarte vā onse Turcsche boonkēs art/ dā grooter/ sommige witte eñ ronde/ elck in een dopken alleē/ gelijck die Cicereri: noch andere rōde eñ cleyne/ seer root als Coraelkens/ wesende met swarte/ stiplkēs gelijck ooc diergelijcke in Egypten wassen/ al waer ick die gesien hebbe/ eñ wordē genoemt Abrus, zijn geschrevē van den hooghgeleerden D. Prosper Alpinus, in zijn voortreffelijcke boeck van die Egyptische kruydē/ noch wassender andere harde/ gesprinckelde ende ghemarmelde/ etc.

Aert en ... woonte ... die van Guinea waren ...

D. Pla... nus zijn ... de 100. ... vruchten ... Guinea ... bracht.

Vierwoetige beesten eñ vogelen/ zijnder in grooter menichte/ insōderheyt Pauwen/ wilde Hoenderē/ grauwe Papegayē/ Psittagē ofte Sparwers/ kleyn gevogelte/ die aē die tackē der boomē seer kunstich hare nestē hangē (als my sodane mede zijn gebracht) om vande geworrmte eñ slangen bevrijt te wesen/ niet minder overvloet isser vā Visch/ in somma datter niet gebreect/ dan een ontdeckinge/ vā Christo eñ zijn woort/ om die arme mēschē tot eenige geregeltheyt eñ salicheyt te brengen! het lant is seer heet eñ ōgetēpert voor onse luyden/ eñ insonder-

Wat voghels datter in Guinea ...

Overvloet van Visch.

insonderheyt is schadelic die regẽ/ die groo-te puysten ẽ wormen op brengt/ om datse vocht ẽ warm/ ẽ moeder is vã putrefactie hier door ontstaen vele siecten/ insonderheyt heete Cortsen/ Buyc-loop/ ẽ het roode Melizoen/ ende diergelijcke.

Den reghen in Guinea is oorsaeck van verscheyden siekten.

Vervolgende de Custe/ passerẽ sy het Eylant principe ende voorder onder die Linie S. Thomas/ also geheeten/ om dat het op des H. Apostels S. Thomas dach eerst ontdeckt is.

Beschryvinge van 't Eylant S. Thome.

Dit Eylant is breet ontrent 60. Italiaensche myle/ beloopt 12. vã die onse/ geeft rontsomme 180. zijn 36. duytsche/ is vã gedaente by na ront/ overvloedich van Suycker ende Gengber/ ẽ allerley victualie/ om die regen ẽ vochticheyt des dauws/ die alle morgens het aertrijcke aldaer ververschẽ/ dienẽ oc tot wasdom sulcker vruchten.

Een banck voor Rio Gabam die so ge- lijck is.

Van S. Thome 3.o. ten o. aengaẽde/ zijn gecomen voor rio/ ofte Revier van Gaba/ waer voor ẽ bãc ligt op 3. ẽ 4. vadẽ/ daer 't dapper bernt om die stroomẽ die uyt de revier ẽ Zee tsamẽ stooten. Dese revier is wel 2. mylen ofte meer breet/ hebbẽde aẽ beyde syden veel gebooñten/ dã hier ontrẽt hebbẽ sy geen volc vernomen/ waerõme voortgevaren nae gelegentheyt der windẽ/ nu aẽ die wal/ nu daer af: Die Custe streect hier zuyden ẽ noorden is geheel ondiep/ datmẽ wel ẽ mijl ofte anderhalf va die wal met en heeft over 12. ofte 13 vadẽ diepte/ ẽ naderhãt by 't lãt op ẽ halve myle 4. 5. 6 ofte 7. vadẽ/ dã mẽ mach na genoech by comẽ/ om datter is clare steec grõt ẽ gemeenlijck heeft men des nachts koelte van 't landt/ geheeten Vento di Terra/ insonderheyt na by wesende: Eẽ weynig voorder begint die Custe wat westelijcker/ na die C. di Lopez Goncalim toe/ al waer sy ettelicke dagẽ gelegen hebben/ met dat volck handelende/ van weynich uytrechtende/ om dat die Frãsoysen voor ẽ corte tijt daer geweest waren/ ẽ alles bedorvẽ haddẽ/ ẽ om dat sy alhier eenige dagen gebleve hebbẽ/ so hebbẽ sy vele vreẽde manieren van dit volck geannoteert.

Diepte langs de custe van Rio Gabam.

Eerstelijcken belangende haer Religie/ en weten van God ofte zijn gebodt gants niet/ de sõmige aenbidden de Sõne ẽ Mane: andere sekere boomẽ/ ofte die aerde/ om dat sy daer voetsel vã genietẽ: Achtẽt oc voor onweert op die aerde te spouwẽ: Gaẽ weynich over straet/ ofte hebbẽ een groot/ breet/ bloot Mes in haer hãden: Sy zijn alle/ so Mans als Vrouwen gepickeert op veelerhãde manierẽ/ seer vreẽt/ dit doẽ sy met messen/ snydẽ in die huyt/ ẽ strijckẽ daer eenige smeeringẽ met verwe ẽmengt in: sy en sullẽ niet drincken/ sonder eerst wat uyt den pot ofte kãne te gieten: Drincken oc niet over macltijt/ dan na die volẽyndet is/ drincken sy eenẽ hertigẽ dronc waters/ ofte van haren wijn de palma/ ofte water met honich gesoden ẽ ẽmengt.

Religie ende maniere van 't volck by de selfde Cabo di Lopes Gonsalvo.

Des morgens ofte door dẽ dach by eencomende/ ofte haren Overstẽ groetẽde/ in teecken vã reverentie/ vallen sy op haer knien/ kloppende met die hãden te samen/ ẽ slãgẽ sittende/ tot dat hy weder clopt/ anders kloppen sy oc elcr eens tegens malcãderen/ met dese woorden/ Fuio/ Fuio/ Fuio/ daer mede sy oc geleyde ẽ pas gevẽ/ ẽ alles goets daer door verstaẽ. Het volc des lãts is seer genegẽ tot dieverye tegens die vreẽde/ dã niet tegens haer eygen volc: Ẽ het Vrouwen volck seer genegen tot onkuysheyt ẽ hoererye/ insonderheyt met vreemde natien/ 't welc daer oock geen schande is. Sommige mãs zijnder oc

Ghebruyck in goeden dach wenschen.

Naturere ofte Ghenegentheyt van die van Guinea.

die rõde bussen aendẽ hals dragen vã schorssen gemaect/ kleyne en groote/ niet ongelijc die bussen/ die mẽ alhier by ons in die herbergen hangt voor die armen/ dan wallen geensins toelatẽ datmẽ siet watter in is. Het loopen meesten deel Mãs ẽ Vrouwen bloots hoofts/ het hayr wonderlijc geschoren ẽ gevlochten/ doch alle cort/ eenige dragen hoetgiens/ die gemeenlijc uyt basten vã boomen/ ofte Indysche Noten gemaect werden. Sommige dragen oc bosschen van vederen ende pluymen/ die met pyckens aẽ 't hayr vast gemaeckt zijn/ ghelijcker my veelerley soorten mede gebracht zijn/ vã dese hoetgiens ẽ vederen. Daer zijn sõmige die gaten hebben in die bovenste lippe/ ẽ oc door 't binnenste vã die neuse. In die gatẽ der lippen stekẽ sy stucken vã Yvoren been/ van die groote vã eenen Daelder/ met ẽ steel daer in dat gat sluytẽde 't welc ingesteken zijnde/ comt boven aenden Naes ẽ over den mont. Sommige hebben oc wel ringẽ door 't middelschot vã die neuse/ ofte door die lippen hãgen: andere zijnder oc die cleyne hoorkẽs ofte tãdẽ daer door steken ẽ dragẽ: als sy meenen tot een ciraet: andere doorbooren oc die onderste lippe/ ẽ spelen daer met die tonge door. Veel van die mãnen ẽ Vrouwen dragen oc ringen door die ooren/ waer vã de sommige 7. ofte 8. loot swaer zijn: Sommige hebben daer stockens door steken/ 5. ofte 6. vingeren lanck.

Ghedraeyde van hoetkens ende wederbosschen.

Vreemde/ ẽ hoe dat se haer aenghesicht verciere.

Oorringhen van 7. ofte 8. loot swaer.

Voorder/ belãgende haer kleedinge/ hebbẽ niet dã een matken van basten van boomen gemaect/ 't welc root geverwet is/ om haer schamelheyt te bedeckẽ. Op sodanige matkens hangen die sommige vellen van Apen/ Meercatten/ ofte andere wilde dierẽ/ met ẽ Belle int midden/ gelijck by ons die Koeyen ofte Schapen aẽ gehãgen wert. Haer lichamen schilderen sy root/ met verwe van root hout gemaect/ gelijc my mede daer vã daen gebracht is/ geeft ẽ goede verwe/ dã is veel lichter als Brasilt hout: sy makẽ oc dickwils d'ẽ ooge root/ ẽ het ander wit ofte geel/ ẽ noch wel ẽ streec ofte twee doort aẽgesicht.

Hoe dat se haer lichaams verciren.

Het meesten deel deses volcs draecht eenẽ riẽ ofte bãt om 't lijf van een Buffels huyt met het hayr noch daer aẽ/ welcke cõt vooren ontrent een hant breedt na by een/ aen elck eynde een stuc uytsteckẽde/ ẽ wert vooren met een kleyn bãdeken vast gebonden/ ẽ voor op den buyc hebben sy een cort ẽ breedt yseren mes steken/ die scheyde oc vã yser wesende. Dese banden zijn sommige een handt breet/ sommige 2. sommige 3. ende oc wel breeder: Beneffens dese Messen/ gebruycken sy noch werp messen/ met 3. ofte 4. hoecken (als men oc by my sien mach) die gantsch vreeslicken zijn. Bovẽ dit so hebbẽ de Vrouwen tẽ meesten deel groote yserẽ/ ofte roode coperẽ ofte tennen ringẽ om de beenen/ sommige ẽ/ sõmige twee/ die dickwils 3. ofte 4. onser põden swaer zijn/ rõtsom die beenẽ by cãs sluytẽde/ also datmen nauwelic wetẽ mach hoe sy die daeromme gekreghen hebben. Dese worden oc van sommige mans gedragen/ dan niet so veel. Daer zijn oc sommige Vrouwen die voorschootgiens dragen vã Biesen gemaect gelijcker my oc mede gebracht zijn/ ẽ dus vele belangende hare kleedingh en ende verciersselen des lichaẽs/ die grouwelijc ẽ misnaect zijn/ niet weyniger disordre is in haer huyshoudinge/ levẽ als beesten/ ẽ slapen op der aerden op matten: harẽ cost nemen sy vã groote witte wortelen der aerden/ Iniamos geheeten/

Gheweer dat het meesten deel des volcx draecht.

Yserе ringen om der Vrouwen beenen van 3. ofte 4. pont.

Vrouwen voorschooten van Biesen.

Wat Iniamas eñ Bananas zijn.

gheheeten/lieffelick van smake/gelijc die spaensche Batatas ofte Castanien: worden ghesodden eñ gebraden/ eñ andere wortelen/eñ Suycker riet Eñ Bananas zijn vruchten van boomē/ so d'Indische Vygen in dat boeck gheheetē worden lanc gelijc Concommerē/ eñ upt dē soetē suer/lieflick van smaeck: Eten oock ten tyden visch ofte vleesch dan leggent altemael in eenē back by den anderē/ waerō zy daer setten gelijck een hoop beestē/ eñ drinckē met/ dan nae den eeten

Wat gebruyc de Oversten in haer eten hebben.

Die oversītē eeten gemeenlijc alleen upt een tennen back/ d'andere upt eē leelijcke aerde/sittende op een mathē op die aerde uptgesprept.

Wat de vrouwen meesten arbeyt is.

Die Vrouwen/ harē meesten arbeyt is water eñ vruchten te halen eñ die te koken. Haer gevoech sullen zy geēsins op der aerden doen achtē sulcks voor groot quaet/ dan hebbē hier toe groote kuylen in d'aerde gegravē. Sōmige mans maken matkens/ eñ verhādēlen die tegens malcanderen: gebruycken geen geweer ofte Messen/dan buysten ofte stocken tegens den vyandē/allerley hostiliteyt/ na die maniere des landts:

Beschrijvinghe vant geweer datse tot de oorloch ghebruycken.

Zijn beter gewapent/dan die by die Mine woonen met Spiessen/ Bogē met Pylen/Rondassen in die lengte gevlochtē van basten van boomen eñ diergheliicke: Haer Trōmelen zijn onder nauw eñ bovē wijt ē Cornetten van Olyphāts tanden. Alle dese instrumenten eñ wapenen zijn my mede ghebracht

Wat dat ons volck in Rio de Gabam begeghent is.

Ons volck in Rio di Gabam/ ofte die Revier van Gabam komende op sekere Eylanden/ zijn ingevoert van eē Swarte/die een grooten tant hadde door zijn overste lippe uytsteckende/met een breet Mes in zijn handē eñ zijn gheheel lichaem gepickeert/als verhaelt: Bracht haer in een hutte onder die Swartē/al waer eenige Tapeten van schorsen van bomē op die aerde nederghelegt waren/zy daerop sittende/ eñ op geē ander sakē lettēde/wert haer op die schouderen geklopt eñ aenghewesen opwaerts met dese woorden Mani Gobam, zy niet gedenckēde ofte wetende wat het was/saghen om hooge/ al waer een swart mensche sat/op sekere trappen verhooght/schier onbeweeghlijck/ gelijck een Afgodt/met vele ketenkens van beenkens eñ ringen omhangē/ vreeselick om aen te sien. Dese hadde aen zijn voeten liggē eenige swarte Vrouwē met Olyphants steertē/ hē die Vliegen af keerende eñ wint makende/ daer upt zy

Ons volck vallen den Man te voet en cloppen in haer handen.

verstonden dat hy een Heer most wesen van sulcken Eylandt zijn terstont op een knie gevallen/reverētie doēde na die wyse des lādts/ in haer handē kloppende/ so lange tot dat die Mani ofte Heerē weder teecken gaf/eñ klopte in zijn handen/doen zijn zy opghestaē/eñ haer zijn vereert van dese heerlijcke Matkens van basten gemaeckt/als Coninckliicke presentē/ gelijck men die selvighe eenigerhanden soortē met het Linnen by my sien mach.

Worden met Matkens vereert van de Mani.

Verhael wat het ander volc bejegent is op de selve Revier Gabam.

Andere upt die Jacht van ons volck/zijnde ghecomen aen een ander uytloop der selfder Revier van Gabā, ontrent 2. mylen opgevarē/ zijn by eē groot Dorp ghecomen ontrent die reviere liggende/ also na by/datmē met eenen steen op die huttē werpen mochte/eñ op 2. schips lenghte na by de wal wesende/hebben daer het ancker inde gront gesmeten/alwaer stondē over die 1000. Swarte op 't landt/soo mans/vrouwen als kinders/daer van eenighe Spiessen/andere Messen/ eñ diergelijcke geweer hadden/eñ riepē met luyder stēme Io, Io, eñ andere woorden/ kloppende tsamentlijcken in haer handen/ nae die maniere des landts/ 'twelck vreemt was om te sien eñ hooren. Een weynich daer nae is eē sekere Swarte/ die zy 4. ofte 6. mylē daer vā ingenomē hadden/ int water getreden/ eñ aen landt gegaen Aen landt comende/viel hē dat volc/en principalick dat vrou-volc om 't lijf/ also dat hy niet voort conste comen/ singhende gelijcker hant/eñ hē bestrooyēde met groe gras datmen nauwelijcks sie ofte hoorē mocht. Desen aen land wesende/en lietē zy van haer ghewoel niet na/dā hoe langer hoe meerder/ dansende eñ springende/snydende al het gras dat aen die strant stont met hare Messen af. Ender tusschen isser een upt die Hecke gecomen/ hebbēde eenē langē stoc in die hant/ alst scheen eenich bevel te hebbē/ verbiedende d'ander af te laten van sulcke gekrijsch/eñ van 't water te rugge dryvende/dā het holp niet/ door die menichte die daer vergadert was. Ooc so is die Swarte/die ons volc upt die Jacht daer hadde gewesen/ met een Canuyten, (so heeten zy haer schuytkēs) weder aen boort gecomē/ met hē brengende 2. mans eñ een outachtich wijf: die welcke eē van des oversītē vrouwe was/eñ die selfde was int middē met wat groenichheyt bemaelt/en haddē in elcke hant eē groen tacxken/wenckēde met beyde die hande/ eñ die ander 2. mannē kloppēde die handen tsamen/bediedende/so zy daer upt verstaen kondē/nae die maniere des lands/ alle vrede des vrientschap. Met dit volc zynder 2. upt die Jacht aē landt gevaren/al waer van 't volck sulcken tumoer eñ blischap gethoont is/met dansen/singen eñ springen/ende diergelijcke gesten. Aldus na den oversten toegaende/is wel dieselfte van dit volck gevolcht/insonderheyt de Vrouwen achter eñ voren/loopende eñ springende/ghelijck upt sinnige menschen/eñ het meesten deel hebbende van die breē eñ groote messen in de hāt/ kloppende die also tesamē/dattet vreeslijc was om te sien/dan ten was gheen wonder dat dit volck aldus veel speels maeckte: want zy hadden noyt Witten gesien/die daer noch tot gener tijt getrafiqueert haddē. Daer waren wel Portugesen voor inde Revier geweest/ dan niet so veel mylen opwaerts: want zy waren wel 8. ofte 10. mylē van 't schip ende die revier was gelijcke wel ontrent dit dorp/ (twelck Cermentijn gheheeten is) maer als eē myle breedt/ over d'ander zyde een ander dorp liggende Voor dit dorp liggende met die Jacht/ schoten zy eens met een steen-stuck/ waer door al het volck te rugghe liep/verbaest zijnde/dan quamen ghelijckewel stracks weder. Eñ als sommige van ons scheeps volck gingen na den oversītē/ werden zy met beyde armen gelydet/al singende/ ende vrolijcke teeckenen bewysende/ datse daer witten in haer landt waren. By den oversten zijn huys comende/twelc vā riet gemaect was hebben hy nae een half uer ghewacht al eer hy upt quam/ondertusschen liet dat volc dat ghevolcht was/niet af van singen eñ dansen. Als nu den oversten quam/worden hē eerst 3. Matten eñ 2. stoelē/ eē groote eñ eē kleyne gebracht van eenige Swarten die nae volchdē. Hy was over zijn lijf/als oock in 't aenghesicht wit gemaeckt met Kreijt/ ofte met ander witsel/ ende hem werde een sackken met witsel na ghedraghen. Op zijn hooft hadde hy een Mutse van een vel vol van vederen/ ende een Keten van beentgiens ghemaeckt/ meer als 100. mael om den hals eñ om armen ende beenen. Inden stoel sittende/quam by hē een outachtich wijf/ hem van dit witsel langhende/ dede ghelijck of hy zijn handen daer mede ghewassen hadde/ stroyden die reste in zijn aengesicht/eñ stack als doen beyde zijn handen om hoogh/ ende zijn Wijf wert oock witsel ghegheven: Dit ghedaen

zijnde/

zijnde / begonste die Vrouwe te singen ende te dansen ten huyswaert uyt/ haer volgẽde ende van ghelijcken doende alle die andere Vrouwẽ: daer na sprack die Heere sommige woorden/ ẽ riep de Swarten die ons volcke mede ghebracht hadden van die vorige plaetse/ hem seggende dat ons volck willens was die handen tsamen kloppende/ met dese woordẽ/ Fuio, Fuio, als ghewoondelijc/ ẽ na andere propoosten seyde hy dat zy Yser souden halen / datter tanden genoech waren/ hebben also ghedaen/ ẽ sekere tanden gheruylt.

Dese riviere als geseyt is /is seer breet/ vol van Crocodillen ẽ Zeepeerdẽ/ heeft veel inwijcken/ streckt zuyd oost int afvaren van Cermenijn, laveerden inden nacht wel 2. ofte 3. uren/ dan raeckten twee mael aenden gronde. Int vervolgen van haer reyse/ zijn een Eylãt ghepasseert in die mont van die riviere liggẽde/ ghelijcker vele zijn/ om datter leech slecht landt/ ẽ vol boomen is/ dit wordt ghcheeten Caracombo. Van dit Eylandt is ghecomen aen onse schepen een Canutien met 18. persoonen/ hebbende by haer een trommelkẽ met een uytghehoolde stock/ daer op sy speelden/ aen boort comende/ isser 4. ofte 5. overgetreden/ daer onder een was gheheel wit toegemaeckt int aengesicht/ over die borst ẽ armen. Dese hadde een groen meyken in die handt met een schellecken/ ẽ oock een gebreyt dinck/ van die groote van een Mussche/ ofte wat grooter/ ẽ hadde oock witsel in zijn handen / t'welck hy opt schip stroeyde/ ẽ ginck met het schellecken alle het schip langs ringelende/ ẽ als zy wat sprakẽ ofte wy oock/ so schelde hy recht oft hy eenige consecratie ofte benedictie gaf: daer nae sittende/ ẽ in zijn woorden bevende/ gelijc een mensche die beseten is ofte die ẽ bevende kortse heeft/ wert er ghelanght eenen grooten pot met Wijn de palma, daer zy den anderen af toe droncken/ wel ontrent een half ure gedurende/ zijn daer na weder in haer schuyt kenge gaen/ ẽ nae landt gevaren/ hebben ons oock daer henen gewesen/ om te comen ruylen / gelijck wy deden/ ons Yser daer brengende / inrydende int palleys des Oversten/ hier wesende ẽ het dorp doorgaende/ hebben onder anderen gesien een kleyne hutte/ ontrent 3. voetẽ hoogh/ boven ghedeckt met een dack/ ter zyden wat open/ onder welcke stont een kleyne galge/ daer aen ẽ cleyn knick-hoornkẽ hinck/ daer sommigh goet in was/ dat zyt niet besien wilden hebben/ ẽ beneven die galge stont een stoccken/ met een doodts hooft daer op van ẽ jonc kint/ uit eene ooge hebbende een beenken bykans gelijck die Schelvisschẽ int hooft hebben/ (by ons maeckt men dit Peerden toonẽ/ ẽ die hangen hals banden hier af.) Beneden aen 't hoeckẽ lach allerley ghebeente vã visch ẽ van ghedierten/ onder anderen/ lach aldaer oock een stuyt van een pristis, twelck onse luyden een Saeet Visch noemen/ was sonder tanden/ dat die schipper voor my mede nam/ ende nu ghebracht heeft/ vraghende wat dit mochten beduyden/ seyde zy datter een doot was. In een ander dorp wesende/ ẽ dat doorgaende/ sagẽ sitten ẽ hoop mans/ wel tot 20. toe voor een duere van een hutten/ waer onder sommighe schenen van die overicheyt te zijn/ in die hutte was sulcken ghesanck van allerley stemmen/ kleyn ẽ groot / dat het wonder om horen was/ vragende wat sulcks beduyden/ seyden datter een doode was. Die Vrouwen in barens noot zijnde / isser gants gheen schaemte/ loopter al toe wat wil / jonck ẽ out mans ẽ jongers/ ghelijck die Vrouwen /die dueren open stellende. Eensdeels is te verwonderen/ dat die kinderen alle besneden worden/ dat zy nochtans gheen wet ofte regel/ ofte kẽnis vã Godt hebben. Het landt is vruchtbaer als gheseyt is/ van allerley vreemde vruchtẽ/ vol van dierẽ ẽ vogelen van veellerley aert/ groote ẽ kleyne. men vint boomen/ daer aen die tacken van eenen boom/ over die 100. vogels nesten hanghen/ wonderbaerlijck in een ghevlochten/ dat het ẽ lust om aen te schouwen is/ hangen neder aen sekere stropen draethẽs/ vast aen een tacke/ om der Slangẽ willen daer uyt dat die jonghskens niet en mochten vernielt werden. Dese nestkens zijn my oock veel mede ghebracht/ schoon om sien/ ẽ dus vele belangende die Custe van Guinea, volcht voorder die Custe van het machtige Coninckrijck Congo.

Die Ouden hebben een opinie ghehat/ dat dit landt niet bewoont en was/ ẽ noch den dat selfige Torridam Zonã, dat is/ een plaetse des aertbodems/ die gantschelick door die hitte der Sonnẽ verbrent is/ dan zijn geheel bedorven geweest : want ghelijck betuycht Odoardus Lopez, Portugees/ die daer lange gewoont heeft/ met vele andere Portugesen / is aldaer goet woonen. Die lucht boven aller meninge also ghetempert/ dat men des winters gheen felle coude ghevoelt/ die aldaer niet anders en is/ als den Herfst tot Roomen/ ghebruycken geẽ voeder ofte bont/ noch veranderinge van kleederen/ noch soecken t vyer niet/ so ist oock niet kouder op 'thooghste der berge/ alst is in die evene velden/ doch int generael ist indẽ winter warmer dan inden somer/ ende dat om die ghestadighen reghen/ insonderheyt op dẽ middach/ twee uren voor ẽ na den eten welcke hitte seer qualick is om verdraghen voor ons luyden. Het volck des landts is swert/ doch sommige van die vrouwen een weynich treckende nae 't geele/ hebben meest swart ẽ ghekrolt hayr/ andere ros/ ofte root/ zijn van middelbare groote/ den Portegesen hier in niet ongelijck. Die ooghappelen hebben zy van veelerley colueren/ swart ende Zeeverwich: die lippen niet so dick als die van Nubien ẽ andere Swarten/ haer aenghesicht alderhandt/ vet/ magher/ middelbaer/ die Portugesen ghelijck/ ẽ niet andere Swarten van Guinea, die mismaeckt ẽ leelijck zijn. In die lenghte van dagh ẽ nacht/ is weynich onderscheyt: want in't gheheele jaer schilt het nauwelijck een quart van een ure/ soo men mercken kan: Haren winter dan gerupmelijck sprekẽde/ begint in onse Lente/ ontrent int midden van de Meert/ ẽ haren Somer int middẽ van September: Inden winter reghent het aldaer gestadelijcken vijf maendẽ aen ẽ/ namentlijckẽ/ April, Mey, Iunij, Iulij, Augustus, in welcke tijt weynich klare dagen zijn/ ende die reghen valt daer so hefstich met so groote droppelen/ dat het te verwonderen is/ welck water altesamen van die dorre aerde werdt ingetrockẽ: so dat die voorgaende weermte ghedroocht is/ in welcke tijdt het nauwelijck in ses maendẽ reghent. Hier door werden oock die Reviere niet dick slymich water vervult/ ẽ over 'dlant lopende bevochten het aertrijck.

Die winden die op die selvighe Somers tijt ghestandich waeyen/ zijn/ de welcke Hippocrates, ẽ na hẽ Iulius die eerste Roomsche Keyser met een Griecksche name genoemt hebbẽ

Een Eylandt Caracombo waer om die schepen geraeken en schepen met 18. persoonen in das schip comende met wonderlijcke ceremonien.

Hoeren weder uit aent lant/ wesen ons mede aen lant te varen twelck wy deden/ ende ons Yser ende andere waren mede brachten.

Vertellinghe van vele ...

... een stuck van een sonder Visch/ die by D. Paludanus te sien is.

Vrouwẽ in ẽ hutte veel gesanckx/ om dat daer een doot was.

Een Vrouwe in barens noot zijnde/ loopen allẽ daer toe te besien wat sy te voorschijn sal bringen.

Hyer is veel ghevoghelte aen eenen tac van eenẽ boom hangen dickwils over de 100. nesten.

De Ouden hebben dit machtige Coninckrijck Congo voor woest ende onbewoonbaer geacht/ twelck is contrarie bevonden.

Indẽ winter warmer als inden somer/ welcke warmte seer quaet om verdragẽ is.

Hebben opt hooft swart ofte root ghekrolt hayr/ ende ooghappelen van veelerley colueren.

Haren winter begint int midden van Meerte/ haren somer ten midden van September.

Des winters ister ghestadigen regen/ ende des somers ghestadighe droochte.

De noordtweste winden die ghestadich des jaers hier wayen tijt/ brengt vele mist ende regen mede.

Ceessos, dat zijn noord westen van die Portugesen Vento maestro, ofte generale gheheeten/ als ordinarie in die tijt des jaers in dat landt/ die oock oorsaken zijn van den reghen/ door't opdrijven van veel mists en nevels op t'hooghste der berghen/die aldaer aenstootende en na verhaent tot water resolverende/ met regen het aerdtrijck vervullen: Hier door comt het/ datmen siet die hooge berghen met nevel bedeckt alst regenen sal. Dese ghestadigh-duerende reghen dan/is oock oorsake van die wasdom der groote Revieren/die in Ethiopien en Egypten zijn/ghelijck Niger ende Nilus, ende alle andere daer ontrent/ so eensdeels in die Midlandsche Zee / andere in de groote Oceanum inloopen/ bevochtende ende vruchtbaerheyt brengende in die dorre landen daer sy door loopen; door haer slijm ende vettichheyt die sy met haer brenghen. Nu om dat het jaerlijcx in onse somers tijt (t'welck haer winter is) int Rijcke van Congo ende Ethiopien meestendeel regent/ so ist oock niet te verwonderen dat aldaer die revieren grooter worden ende overloopen / dan in die voorder ende seer drooge landen/ gelijc Egypten is (uytgenomen Alexandrien en die plaetsen daer ontrent/ daer het nimmermeer regent/ is ghehouden voor een seer vreemdt ende wonderbare sake / hoe die Reviere van Nilus soo hoogh mochte wassen van dit troubel water/ ende dat alle jaers op een sekere tijt/sonder tot aller minste daer af te wijcken / bevochtende het aerdtrijc / ende ghevende voetsel menschen ende dieren/ waer door die Ouden dese Reviere sacrificien ghedaen hebben/ die noemende als Ptolomeus in zijn vierde boeck aenteeckent/ een goeden Geest: En noch huydens daeghs houden veel Christenen sulcks voor een mirakel: want sonder sulck wasdom des waters moesten sy van hongher vergaen/ haer leven (ghelijck Iohannes Chrisostomus seyt) aen het wasdom deses waters hangende. So zijn dan die Noordtwesten winden / die by ons des somers wayen/t'welck haer winter is/ die daer drijvende ende vergaderen wolcken en damp op die hooge ghebergten ende doen reghenen/ om welcker regens wille (als oock ghesept is) haren winter niet so kout en valt / genererende in sodane warme provintien lauw water. Dese regenen dan/zijn oorsaecke van het wasdom der Reviere Nilus, en andere Revieren deser plaetsen/daer van die ouden soo veel questien en fabulen vertelt hebben: Maer in haren Somer/ t'welc onsen Winter is/waeyen contrarie winden van die vorighe/ als nae t'Compas te rekenen zuydt oosten en noordoosten/ die welcke sonder alle twyfel koudt zijn / als van die jegen partye vanden Polo Antarctico wayende /ende alle die landen verkoelende/ghelijck oock even onse winden altijt in onse landen doen/ en gelijc sy aldaer by haer maken een heldere schoone lucht/also komen sy ons toe met veelhoudighe reghen/door een seeckere naturele dispositie des aerdtbodems van den Hemel en vande climen ghegouverneert wesende door die hooghe voorsieninge van God / die den Hemel afghedeelt heeft/ende den loop der Sonnen ende andere Planeten op sulcken maniere / dat alle ghedeelten des aerdtbodems van haer licht ghenieten/in warmte in koude/ en int byblyven niet seer groote proportie en evendrachticheyt/ende voor seker/soo die frischeyt ofte verkoelinge van sodane winden niet vervarschede die landen van Ethiopien ende van Congo, ende anders omligghende landen / ten waer niet mogelijcken te lyden die hitte. Dese selfde koelte ghenieten oock die Inwoonders van Griecken lant/ende van die Eylanden van Candien en Cypers, ende die van kleyn Asien, als oock die van Syrien en Egypten, die daer leven door het verquicken van dese voorghenoemde Maestrale/ n.w. ofte w. winden/ die wel te rechte met die Griecksche namen Zoephoroi, dat is/Levendt brengende/gheheeten worden. So is oock te letten / dat noch int gheberchte van Ethiopien, noch in Congo, ofte andere naest liggende plaetsen nemmermeer en sneeut/ oock niet op t'hooghste der bergen/ten ware dan voorder na die C. die buena Speranca toe / ofte in andere sekere plaetsen/van die Portugesen Snee-bergen gheheeten/gelijcmen oock niet en vindt ys ofte Snee in Congo, die boven Gout gheestimeert souden worden/om die dranck daer mede te verkoelen/also dat die Revieren niet comende mogen/door't smelten des sneeus/dan door het gestadich regenen van die vijf winters maenden ghelijck geseyt is.

Dese reghen maeckt groote wasdom inde revieren.

In Egypten regent nimmermeer/ het landt wordt bevochtighet met het overloopen vande reviere Nilus en den slijm dien dat water mede brengt maket vet.

De Christenen houdent voor een mirakel het overloopen van dese Reviere/ anders moest dit lant woest blijven.

In haren somer wayen hier z.o. ende n.o. winden/ welcke oorsaken zijn dat de groote hitte met dese winden ghetempert worden.

Ten ware niet mogelijck voor het volc alhier de groote hitte te lijden/ ten ware de verkoelende deser voorwaeyende winden.

Snee ofte ys soude in Congo bove gout gheestimeert zijn.

De revieren vermeerderen haer door ghestadich reghen der 5. winter maenden.

Nu weder comende tot ons voornemen/mach men na Congo varen op tweederley manieren ofte door die hooge Zee op S. Helena, en so verder over ofte langs die Custe van Aphrica, op het Eylant van S. Thomas, na die Capo van Lupo Gonzales, liggende op eenen graed/ aen die zuydzyde van die Linie wesende ontrent 21. duytsche mylen van S. Thomas, ende van daer seylmen met wint van t'landt / altoos neffens die Custe heen/ende alle avont werpt men het ancker op een sekere plaetse/ after eenigen hoeck/ ofte in een haven/ tot dat men comt daer men wesen wil.

Alle avont langs die Custe werptmen aen [...] ofte den [...] deren seker liggen.

Het Coninckrijck van Congo streckt hem tot C. di S. Catharina toe / t'welck light aen die zuydt zyde van den Equinoctiael, ontrent op 2. graden en een half / vervolghende voorder die Custe/passeertmen eenighe bergen ende stranden niet weert te verhalen/ tot twee inhammen ofte inwijcken die de Zee maeckt / eenige ghelijckheyt hebbende van eenen beziel / daer waer een goede haven is / gheheeten Baia d'Alvaro Gonzales, dat is, den inhoec van Alvaro Gonzales Een weynich voorder loopt een kleyn Revierken in die Zee / gheheeten van die Portugesen om zijnder roodicheydt willen / De las Boreras rossas, om dat soodanich water zijnen loop heeft over eenighe roode aerde/ verwende dat water. Alhier om dese contreye begint eenich hoogh ghebergte/ van die selvighe Portugesen la Sierra Complida ghenoemt/dat is/ lanck gheberchte. Passerende voorts/ comt een ander Reviere/gheheeten Baja de las Almadias, t'welck so veel te seggen is/als inhoec van Barcken/om datter veel Barcken getimmert werden. Inde mont van dese revier liggen 3. Eylanden/daer af het grootste int midden leyt/en bewoont wert ontrent dit selvige is een haven voor cleyne schepen/d'andere twee onbewoont: Van hier vertreckende comtmen aen die groote revier van Congo, welcke Zaire genoemt wert/oorspronck nemende eensdeels uyt de selfde Lac/ daer uyt die Nilus voorts comt. Dese revier gheeft so overvloedigen water uyt/dat het ongelooflijck is/ want al eer sy in die Zee loopt/is sy by die 5.2. myle breet/en giet soet water op hooghste / wel 8. ofte 10. en somtijts 16. onser mylen in die groote Zee/ waer uyt die Stierluyden rekeninge maken waer ontrent sy zijn/ en men mach ontrent 5. mylen dese revier opwaert varen met grote barcken/hooger niet/ om des afvals wille daer sy van een hooge velsen afvalt/ als oock die

Dese plaetse heet den inhoeck van Barcken/ om dat hier veel houts is/ daer om barcken ghetimmert worden.

Zaire/de grootste revier vant Coninckrijck Congo/ geeft soet water [...] tot vier mylen in de Zee.

Nilus,

Nilus, Donouw, ende den Rhijn op sommighe plaetsen doen/ datmen Cataractis noemt/ dat zijn waterstortinghen ofte vallen/ brengende sulcken grooten geluyt/ datmen seer veer hooren mach. In dese Revier ontrent die Zee/ zijn veel Eylanden/ alle met veel volcx bewoont/ waer over sekere Heeren ghebieden/ den Coninck van Congo onderworpen. Het heeft sich op eenighe tijt toegedragen/ dat dese Eylanders tegens den anderen oorloch voerden in sekere schuytkens/ die gemaeckt waren uyt een tronc van een seer grooten boom/ Licondo op haer sprake gheheeten/ daer af sommighe so dick zijn/ dat sy niet mogen van 6. mannen ombvaemt werden/ hoogh eñ lanc daer by na proportie/ also dat een van die grootste uytgeholet wesende/ by die 200. mānē dragē mach. Dese schuyten roepen sy met vier riemen in die handen/ varende seer snel voort/ een jegelijck eenen riem houdende/ eñ een boghe daer by/ welcke sy int vechten van haer werpē/ eñ behelpen haer met den boge. Int stieren ende wenden deser schuyten/ ghebruycken sy oock niet anders dan even dese riemen. In dese revier houden haer veellerley vreemde ghediertē/ insonderheyt die Crocodil/ die seer groot hier gesien wort/ eñ op haer tale Caiman gheheetē/ eñ het Zee-peert/ eñ een ander dat twee hādē schijnt te hebbē/ eñ eenē steert/ op de maniere ghelijck een Flessche/ 't welck sy noemen Ambize Angulo, dat is/ Meyr swijn/ om dat het so vet is als een Swijn/ hebbēde goet smakelijck vleysch/ niet ghelijck een Visch/ hoe wel het een Visch is/ die niet uyt dat soet water comt: maer eedt dat gras van den Oever der Revieren/ eñ heeft een hooft ghelijck als een Osse/ eñ dusdanige vintmē die 500. p. wegen. De Visschers dese vangende/ zijn ghehouden den Coninck die te brenghen op lijf straffe.

Op dese Reviere maectmen schepen uyt een hout die 200. mannen dragen connen.

Crocodillen houden haer in dese revier oock Zeepeerden eñ Meer swynen/ die 500. pont swaer zijn/ seer goet van smaeck.

De verckens ghevanghen zijnde/ moetē voor den Coninc ghebracht worden.

Alhier comt weder eenen uythoeck/ die sy heeten Capo di Padrā, ende eē weynich wyder vā die reviere Lelunda, die uyt een kleyn Lack comt/ boven int land liggende/ waer uyt meer revieren comen/ insonderheyt een die Coanza heet/ daer af int vervolch gesproken sal worden. Dese reviere Lelunda, in tyden alst niet en reghent/ is seer droogh/ datmen die te voete mach over gaen/ loopt onder aent ghebercht heen/ daer op Congo die hooftstadt ghebout staet. Van hier streckt die cours na die reviere Ambrizi, welck groot is/ eñ een Haven heeft/ loopt oock niet verre van die stadt Conga, nae die Zee toe. Noch wyder komt mē aē een ander Loze gheheeten/ welcke sonder haven is. Eñ van hier vaertmē tot Onzo, een ander revier die een goede haven geeft/ eñ oorspronck heeft uyt het selfde Lack/ daer die Nilus uyt comt: noch zuydelijcker volght Lemba, oock een revier/ dan geen havē hebbende/ noch niet schipryck wesende. Na dese komt mē aen Dāde, een seer groote revier/ daer op schepen moghen varen van 100. vātē. Wt dese reviere loopt een arm zuydelijcker op/ Rengo genoēt/ makende met Coanza (een ander seer groote revier) het eyland Loanda, beyde water stroomen te samen loopēde/ uytvoeren veel sandts eñ slijms/ die 't Eylandt vergoten. Bengo is een groote stroom ofte Revier/ die men wel 25. Italiaensche mylen mach opvaren/ dat zijn ontrent 5. onser duytsche mylen. So leyt dantusschen beyde dese voorsz. revieren/ het vertreffelijck Eyland Loanda, met zijn haven/ die name van t' Eylandt verkryghende/ ende wordt oock Loanda gheheeten/ 't welck te seggen is/ even ofte plat landt/ sonder gheberchte.

De Revier Lelunda daer de hooftstadt Congo ghebout is.

Op de Revier Dande moghen schepen varē vā 100. vaten.

Dit Eylandt is ontrent 4. mylen lanck/ ende weyniger als een vierēdeel eender myle breet eñ op sommige plaetsen niet meerder als eēder boghen schoot/ in 't welcke dit seer te verwonderen staet/ dat gravende op 't lant twee ofte drie palmen diep/ als die Zee vol is/ eñ op het hooghste/ datmen als dan soet en drinckbaer water vint/ ende die Zee leegh zijnde/ eñ dan gravende/ ist selvige sout en brack.

Opt Eylandt Loanda gravende 2. oft 3. palmen diep/ als de Zee vol is hebt ghy soet water/ ende leegh water zijnde ist brack.

Op dit Eyland Loanda worden ghevisschet die schulpkens/ die men int gantsche Coninckrijck van Congo, eñ ander omliggende deelē/ in plaetse van gelt ghebruyct ende uytgheeft/ welcke visscherye op dese maniere ghschiet: Daer zijn sekere Vrouwen die aen den Oever des Meers haer een weynich in die Zee begeven/ eñ scheppen eenige korven op met sandt: Dese ghevult zijnde/ brenghen sy die te lande/ eñ wasschen het sant van die schulpkens ofte hoornkens/ die seer kleyn zijn eñ veelderley/ doch by haer meest tweederley/ sommige mānekens/ andere wijfkens gheheeten/ welcke die schoonste zijn int aensien van glants ende verwe. Eñ of wel dusdanige hoornkens op vele stranden van Congo gevonden werden/ so zijn doch dese van Loanda die weertste ende schoonste/ ende die alleē geacht werden/ zijn seer subtyl blinckēnde/ eñ asverwich/ andere sorteringe van coleurē zijn vā geender prijs. Voor dusdanighe hoornkens/ koopt men aldaer alle dingē/ ja selfs Gout eñ Silver/ ende alle victualie/ waer uyt te aenmercken staet/ datmen niet alleen int Coninckrijc van Congo, eñ naestliggende landen: maer oock in andere plaetsen van Aphrica, ende int rijck van China, ende sommige deelen van Indien/ andere materien van gelt ghebruyckt heeft/ als by ons ghebruyckelijcken is/ van Gout/ Silver ofte Coper/ ofte eenige vermenginge van desen: want in Ethiopien geven sy Peper uyt voor gelt/ ende int Coninckrijc van Tomburo, ontrent die Revier Niger, Zee Hoornkēs ende Porcelleten/ als oock in China ende Bengala, also dat door die geheele werelt het Metael niet in sulcker weerdicheyt is/ gelijck in Europa/ eñ andere omliggende plaetsen. Op dit Eylant zijn 7. oft 8. dorpkens/ gheheeten nae die tale der landen Libata, waer af het voornaemste genoemt wort die Heylige Gheest, in 't welcke die Gouverneur resideert/ van Congo gesonden wesende/ die aldaer het recht verwaert/ eñ op het visschen deser Slacken-huyskens ofte Zee-hoornkens acht neemt. Hier houden oock veelerley beestē/ Geyten eñ wilde Swynen/ want die tamme wildt ghewordēn zijn/ ende haer nu in die bosschagien onderhoudē. Oock groeyt alhier eenen grooten eñ wonderen boom/ gheheeten Ensanda, altoos groen wesende/ van seer vreemde deuchden/ namentlijcken door zijn tacken die hoogh op wassende/ nederwaert werpen sekere dunne draeyde/ die welcke rakende op die aerde/ wortelen voorts brengen/ waer uyt andere planten ofte boomē voort spruyten: seer overvloedich vermenichfuldigende. Onder die eerste rinde ofte vast deser boomen/ groeyt een sekere sorteringhe van Linnen/ 't welck gheklopt ende ghereynight zijnde int breede ende lengte uyt getrocken wert/ ende van dit Linnen kleeden sy haer gemeene ende arme luyden.

Opt Eyland Loanda worden ghevist die schulpkēs die in al dit rijc voor gelt wert uytghegeven.

Hoe dese hoornkens ghevist worden.

Voor dese hoornkens cooptmē victualie eñ alle dinghen/ oock Gout ende Silver.

Nerghens is het Gout en Silver in sulken weerden als in Europa.

De Gouverneur neemt wel achte opt visschen deser schepen.

Eenen boom die in veel stammē hem uytbreydet/ en al voort wast/ sonder den bast blas daerme Linnen van maect.

Op dit Eylandt ghebruycken sy oock schepen gemaect vā Palm/ ofte Indiaensche Note boom/ die borders te samē gevoecht/ op

Maken schepen van hout van Indiaensche Nootebomen.

de maniere als die Portugeesche Berckē/die met seylen ende riemē voorts gaen/ende met dese visschen sy in alle revieren daer ontrēt/ die seer ryc van visch zijn: ooc varen sy daer mede nae't vaste landt. Op die syde/welcke daer streckt nae't lant/wassen in sekere diepten boomē/ aen die wortelen dalēde het water van die Zee/ alwaer Oesters groyen een hant groot wesende/seer goet om te eten/eñ wel bekent van dat volc/ die sodanighe noemen Ambiziamatare/'twelc te seggen is/ Visch van steenen. Dit Eylant op het alder nauste is nae by't vaste lant/ ende de Canael wordt menichmael van dat volc overgeswommen/ eñ in dese engte siet men sekere Eylandekēs/ die ten tyden als die Zee hoogh is/bedect zijn met water/en ten tydē bovē water. Ondeck wesende/vint men aē die wortelē des booms/ die voorgenoemde Oesters. Na by dit Eylāt aen die buytenste syde/swemmen ontallijcke veel Walvisschē/die swart schijnē te wesen/ eñ vechten tegens eē/malcanderē doodende welcke van die Swarten gevischt wesende/ brandē daer Traen uyt/met dit eñ met Peck die schepen versorghende. Die voorsz haven heeft haren mont nae't noorden/wijt ontrēt zijnde eē halve Italiaensche mijl/ daer seer groote diepte is/eñ recht tegēs overaē vaste lant/is dat dorp gheheeten S. Paulus, niet vast ofte gefortificeert wesende/bewoōt vā de Portugesen/die aldaer gevuert zijn met Wijf eñ Kinderē uyt Portugael. Dese geheel Canael is seer vischrijc/insonderheyt van Sardijns eñ Enchioues, die welcke in winters tyden alsoo veel daer zijn/ dat sy van selfs opt lāt springen/als ooc veelderley andere goede visschē/ Tongen/Stuerē/Barbelē/ groote Kreeftē/ die seer gesont eñ overvloedich daer zijn/dat het meeste volck hem daer mede geneert.

Oesters wassen onder de wortels vā de boomen/aen den Oever staende.

Vechten der Walvisschen maken dat de Indianen Traē krygen.

Opt Dorp S. Paulus woonen Portugesen/die daer gecomen zijn met Wijf eñ kinderen.

Overvloet vā Visch.

Van Loanda noch wyder varende / comt men aē die Revier Coanza, welcke revier met Bengo een ander voorgenoemt/ het Eylandt Loanda maken. So heeft dan Coanza ooc haren oorspronck uyt een kleyn Lac/'twelc een revier maect/die daer vloeyt uyt het selfde groote Lack/ daer uyt die Nilus eñ meer andere revierē haer beginsel hebbē/welc Lack in dese Caerte gheheetē wort Zaire ende Zēbre, van den ouden Tritonis Lacus, om dat hier in (so men seyt) Zee-goden eñ Meerminnē gevonden werden.

Het Eylant Loanda.

Int Lac Zaire ofte Zembre houden haer veel Meremans ende Meerminnē.

Comende weder tot die Revier Coanza, is die selvige int invarē ontrent een halve mijl breet/ende men mach tegens stroom op met kleyne schuytkēs varē/ontrēt 20. onser mylen/dan heeft gheen bysondere haven. Hier ontrent begint het Coninckrijc van Angola, 'twelck wel eertyts ooc gehoort heeft onder het gebiet des Conings van Congo, dan voor weynich iarē/door eē seker Gouverneur daer vā afgebracht/eñ eē bysondere heerschappie geworden/ die hem hout voor vrient/eñ niet voor onderdaē ofte Vasal des Conings van Congo, schict hem nochtans ten tyden eenige giften/op de maniere als schattinge.

Hier begint dat Coninckrijck Angola,

Angola plegh onderdanich te zijn dē Coninck van Congo/nach geven sy hem giften.

Van Coanza volcht een uythoec/ genoemt Capo Ledo, om die welcke gepasseert zijnde/ comt mē noch aē sommige andere revieren. Die eerste diemē be seylt/ wort Sōga geheetē/ diemen ontrēt 25. Italiaēsche/ ofte 5. duytsche mylē mach opvarē: Die ander Bengleli, alwaer nu eender vā die onderdanē des Coninchs van Angola het commandement ofte gebiet heeft/ten lesten comt men aē een middelbare havē vā groot goet/ eñ bequaē voor allerley schepen/ gheheeten den inhoeck der Koyen/ van sommige den Oever der Koyē/ om dat aldaer groote menichte van Koeyen weyden/wesende plat landt/vruchtbaer van Gras eñ allerley victualie/eñ mē heeft hier oock openbaerlijcken op eenige tyt te koope gevonden eenigerley metalen / eñ insonderheyt Silver/als Lopez ende Pigafetta zijn oversetter betuygen/waer uyt dit ten meesten genomē is. Ende dus verre plach te strecken die Custe langs het groote eñ machtige Coninckrijck van Congo, al waer die meeste vaert eñ handelinge der Portugesen int beginsel der ontdeckinge geweest is/ende light aen 4. graden/aen die Suydt zyde van den Equinoctiael, vervolgende tot op die hooghte van 13. gradē/welcke makē 630. Italiaēsche mylē/eñ 126. duytsche/5. mylen voor een gerekent. Eñ ofte wel dit lant / gelijck oock alle andere provintiē vierderley sydē ofte grentsen heeft/oost/west/zuyen eñ noorden / so sal dit genoech wesen/dat beschreven is die west zyde deses Coninckrijcs/ so verre het streckt langs die Zee Custe/dienstelijcken tot die Aphricanische eñ Indische navigatie: Hier by sal ick noch voegen eenighe discourssen. Dit Coninckrijc ende dese vruchtbaerheyt beter ontdeckende/so staet dan te mercken dat het gheheele rijck van Congo, afghedeelt wort in ses voornaemste Provintien / die gheheeten worden Bamba, Sogno, Sundi, Pango Batta ende Pemba.

De Revière Conza.

De Revière Bengleli.

Een havē gheheeten de havē van de Koyen datter seker menichte Koeyen zijn.

De custe van Angola strecken vanden 4. en half graet/tot 13. graet.

Dese beschrijvinge is dienstelijc tot die Aphricaensche eñ Indische zeevaert.

Het Coninckrijc vā Congo is gedeelt in diversche provintien.

Bamba is die grootste eñ die rijcste'/ streckt langhs die Zee custe/ van die Revier Ambriš tot die revier Coanza toe/hebbēde onder haer veel Heeren: Dese namē niet noodich te verhalē/wordē alle geheeten Mani dat is Heere/ als Mani Bamba: Heer vā bamba : Mani Loanda Mani Coanza/Heer van Loanda/Heer vā Coanza. Dese provintie van Bamba is de sleutel/ het schilt/eñ die bescherminge van 'tgheheel Coninckrijck Congo daer uyt alle ghewelt eñ tegenstant den vyandē geschiet: want sy wederstaen alle rebellē vā die omliggēde plaetsen: Hebbē dapper volc/die alletijt inde wapenen zijn/den Coninc in allen swaricheden eñ rebellen hulpe bewysende. In tijt vā noot mach hy alleen uyt dese eenige provintie by die 400000. wel gewapende mannē (verstaet na die maniere des landts) op brengen.

De heeren in Congo heeten Mani Bamba/Mani Loanda/etc.

Bamba is de bescherminge vant heele Coninckrijck Congo.

De provintie Bamba kan opbrengen 4 hondert duysent gewapende mannen/nae de maniere des landes.

De voornaemste Stadt van dese provintie light in een even velt/ 'twelck hem streect tusschen die Reviere Loze ende Ambriš / ende is geheeten Panza/'twelck een ghemeene name is van alle steden/ al waer die Gouverneur woont: light van die Zee ontrent 100. Italiaensche mylen/'twelck 20. vande onse zijn. In dese provintie heeft oorsprōc het geberchte/inde welcke Mynē zijn van Silver/eñ allerley andere Metalen: streckende nae't Coninckrijck van Angola/seer rijck zijnde / om dat men oock aen die Zee-strandt vindt die Slecken huyskēs/ die haer dienē voor gelt/ so is ooc hier die grootste coopmāschap van Slaven/ghebracht zijnde van Angola welcke die Portugesē alle iaers in groote menichte tot duysenden toe aldaer koopen/eñ die vervueren in differente landen/ om aldaer te vercoopen.

De hooftstadt Pansa/daer hem dē Gouverneur in onthout.

In dese gheberchten zijn Mynen van Gout ende Silver.

Hier valt grooten handel van Slaven.

Het volck van dit lant zijn dapper in wapenen/dragē lange eñ breede geweeren ofte rappierē/gelijc die Slavoēs eñ Switsers/ die haer toegevuert werden vā die Portuge-

sen

sen: Men vindt so stercke mannen al daer/ dat zy een Slave in eenen slach midden door houwen: ja eenen levenden Osse den kop af. Dat meer is/ men heeft er ghevonden die het vierde deel van een boote Wyns/ weghende ontrent 325. ponden op haren arm ghedragen: hebbē Beneffens dese ghewceren voeren zy oock bogen/ daer op zy wel gheoeffent zijn met langhe Bokelaers van schorssen tsamen ghevlochten/ als men by my sien mach.

In dese Provintie van Pamba vintmen veelderley vreemde dieren/ als eerstelicken Elephanten/ die men hier seer veel vindt/ om die overvloet der bosschen/ weyden/ ende stromen die overvloedich water by brenghen/ die hier seer groot zijn: want zy wassen die halve tijt haers levens/ ghelijck men seyt/ en̄ leven 150 jaren/ die in Portugael ende by ons gesien zijn zijn kleyn/ om dat zy jonck/ ende tot haer volcomen wasdom niet en zijn ghecomen. Dat dese beesten dus groot werden/ mach mē oock af meten uyt die grootheyt en̄ swaerheyt sommiger tanden/ die daer van ghebracht werdē want men heeft er ghevonden die 200. medicinael ponden/ het pont van 14. loot gewegen hebben In die tale van Congo wart een Elephants tant ghenoemt. Mene ManZao, dat is/ Olyphants tant: Die jonghe Olyphanten noemen zy Moana Manzao, dat is een jongsken van een Olyphant: Haer ooren zijn niet minder als een der grootste Rondassen die de Turcken voeren/ ses spannen lanck/ van ghedaente ofte forme eenes Eys/ treckende na de schouderen scherp toe/ en̄ met het kloppen der ooren en̄ des steerts verdryven zy die vliegen als oock met het fronselen ofte tsamen persen des vels/ die selvighe doodende: Het haer van den steerte hebbē zy seer dick/ als kleyne biesē swart ende glinsterende/ ende indē ouden veel schoonder en̄ stercker dan inden jongen: oock meerder van weerden: Dese hayren werden van die volckeren ghebruyckt/ tot vercieresels des halses/ insonderheyt de Mannen en̄ edele vrouwen int rijck van Angola ende de omligghende plaetsen/ die seer weert ende lief houdende om des beesies/ daer zy afgenomē zijn/ ende der hayren schoonheyt en̄ sterckheyt. wāt zy so sterck zijn/ dat men die niet met handen brecken mach. Men vint sommige die haer leven in perijckel stellen om dese hayren te becomen/ en̄ dat op de maniere als volght: Den Olyphant in eenighe engte comende/ dat hy hem niet draeyen en kan/ springhen zy daer op/ ofte commen van achteren met scherpe Messē ende snyden die af/ die verkoopende/ welcke ghevlochten werden/ ofte ringhs wyse ofte anders/ ende ghedraghē om den hals/ om die armen ende aen die vingeren/ Dusdanighe heele steerten/ met die schoonē daer op zy gaē ende veelderley ringen van dit hayr ghemaeckt van die Swarten/ mach men by Paludanum sien. Die Ouden hebben gheen goede kennisse van die Olyphanten ghehadt/ indien dat zy schryven dat zy haer niet konsten buyghen en̄ dat zy mosten aen boomen rusten/ waer door zy selden datmen die vingh/ dan die experientie van ons volck/ als oock hier te voren van die Portugesen/ hebbē de sake veel anders bevonden/ hare beenen met juncturen/ haer kōnende buygē/ haer twee beenē opheffende aē boomen/ om het loof daer af te eeten/ en̄ nae, t leeghe water te buckē/ ende daer uyt te drincken ghelijck men sulcke juncturen en̄ het gheraemte daer by sien mach by my: Wat veerder

belanght die beschrijvinge vanden Olyphant/ dewijl veel autheuren so ditmael beschreven hebben/ achte het niet noodwendich breeder hier te verhale. Noch so zijn in dese Provintie veel Tiger dieren/ van ghelijcke forme en̄ gedaente als die ten tyden in dese landen gesien werde. Het vertelt Lopez van dese beesten een wonderbaerlijcke maniere/ en̄ is/ dat zy nemmermeer sullen aenvallen witte menschen/ maer wel die swarte/ en̄ ligghende by een te slapen witte ende swarte/ sulen zy die swarten dooden ende eeten/ ende die witten onbeschadicht laten: In honghers noot nemen zy die beestē (sonder vreese van die huysen) wech/ wel verstaende int velt gheen ghedierte vindende. wāt zy gheenderley soorte van dieren sparen/ werden ghenoemt in die tale van Congo Engoi zijn wreede beesten ghelijck die Leeu/ dan anders van hayr en̄ ghepleckt/ werden gevangen met vergift/ sulcks in vleys verbergende/ ofte in stricken ofte met pylen ofte Roers geschotē. Men hout al daer die knevelen vā den Tiger voor een boos ende schadelijck vergift/ daer af gheeten wesende/ eē rasende doot volcht/ waer door zy oock vanden Coninck ghestraft werden/ die het vel brenghen sonder die knevels. Dese selve provintie brenght oock voort een ander ghedierte Zebra gheheeten/ in allen ghelijck een Muyl/ alleē daer in uytgesondert dat het voort teelt/ twelck die Muyl niet en doet: Dit beest is seer vreemt van hayr: want is van die rugghe graet af tot die buyck toe al ghestreept/ met drydeerley verwe/ swart/ wit/ ende doncker root/ die strepen ofte lysten met proportie vervolghende ende ontrent 3/ vingheren breet wesende/ ghelijck sulcken figuer ghestelt is int Boeck tot Roomen ghedruckt/ dat men daer af sien ende lesen mach dese beesten om dat zy alle jaers voorts teelen/ zijnder seer veel/ en̄ alle wilt/ en̄ boven maten snel int loopē/ also dat die Portugesē hier af eē spreeck woort hebben: so snel als een Zebra. willende daer mede beduyden die uytterste snelheyt/ Tam gemaeckt wesende/ souden seer wel dienen in plaetse van Peerdē om te loopen en̄ te trecken: oock inde oorloch en̄ andere noodtwēdighe sake/ also dat hier uyt kennelijck is die versorgher der natueren/ die alle landen versorcht heeft met nootwendicheyt/ so van beesten als andere dingen/ en̄ victualie der selver: Maer de wijl int gheheel Coninckrijck van Congo gheen Peerden en zijn/ en̄ oock niet en wetē te gebruyckē/ die Ossen die daer veel zijn/ veel min wetē dese beesten tā te makē/ om sadels daer op te leggē/ en̄ met toomē te regerē/ so ghebruycken zy in plaetse der beesten/ dienst van menschē/ die daer op afgericht zijn/ en̄ op hoeckē vande straetē haer houden/ d'andere op veelderley manieren draghen/ ofte in sekere Velt-kutsen liggende/ gelijc die Indianē in die Palankins (ofte op stoelē sittende/ als mē siē mach in de conterfeytsels int selfde boeck tot Romen gedruct. Daeromme die snel begeert voort te wesen in dese landen/ ghelijck by ons op die post/ die neemt veel Slaven en̄ verwisselt die partyen als sy moede zijn/ mach alsoo seer haestich zijn reyse volbrengen. Men vint noch veelderley andere beesten/ daer sommige van die groote eender Osse/ sommighe kleinder/ die zy Empalanga heetē. Veel wilde Buffelen/ Wolven die seer nauwe riecken/ en̄ wonder beminnen die Olye/ die zy uyt den Palmboom trecken. Vossen/ Herten/ Hinden/ Geyten/ Conynen/ Hasen in seer groote menichte

Dappere Kryghsluyden en̄ seer stercke mannen/ zijn de inwoonders deses lands.

Inde provintie van Pamba zijn menichte van Olyphanten/ haer leven is 150. jaer.

Tanden Olyphants tā- den gevonden 200. pont swaer.

Hoe die Olyphants tāden by haer spraecke ghenoemt werden.

Hoe de Olyphanten haer door de vliegen weten te beschermē.

De hayren vā Olyphāts steerten in grooter waerden ghehouden.

Een hayr uyt haren steert kannen met handen niet breken/ en om die te krygen/ stellen sy haer in perijckel haers levens.

Die steert vā Olyphants steerten can men by D. Paludanus sien.

Valsch is de opinie vande Ouden/ dat de Olyphanten haer niet connē buygē.

Wonderlijcke vertellinge van Tiger dieren.

Dat zy gheen witte menschen/ maer wel swarten aenvallen te verschueren.

De Tiger dieren heeten zy Engoy.

De knevelen vande Tiger dieren is een boos fenijn/ daer om verboden de vellen int op te baer te brenghen sonder de knevels.

Werden in Congo Muylen gehouden van grooter snelheyt/ also dat de Italianen een spreeckwoort daer vā hebben.

Dat Godt elck landt tot haer onderhout van als gheeft.

In plaetse vā peerden ende ander last draghende beesten/ ghebruyckt men hier de menschen.

Eē beest Empalanga/ oock Buffelen en̄ Wolven.

Vossen/ Herten/ Hinden/ Geyten/ Conynen/ Hasen in grooter menichte.

Oorsake waerō datse de Civet-catte vanghen.

want zy werden niet ghejaecht noch ghedoodet. Men vindt oock altijt veel Civet-catten/ die zy tam maken/ om die Civette daer af te nemen/ hebbende groote lust aen den rueck.

Slangen die 25 palmen lanck zijn.

Slanghen ende Aderen zijn der van vreemde ghedaente by die onse te ghelijcken/ ende seer groot: want men vinter die 25. palmẽ lanc zijn/ ende 5. breet: den buyck ende de mont so groot hebbende/ dat zy konnen verslinden een Harte/ ofte een ander ghedierte van die groote: weydẽ op't Landt ende berghen ende int water/ ghebruycken beyde elementen. Dese beesten haren buyck vol ghegeten hebbende/ blyven dickwils ligghen als droncken ende slapende/ ẽ wordẽ alsdan ghedoodet/ ende van dat volck ghegheten/ achtende dit vleysch beter als wy Hoenderẽ doen moghen. Daer zijn seer veel vergifte Aderen/ die den menschen bytende/ in 24. uren dooden. Noch zijnder sekere andere beesten/ vā die groote eenes Rams/ op de manier als Draken/ die vlogheien ẽ eenen steert hebben/ met eenen lange beck/ daer in veel regelen van tanden/ eeten rauw vleesch/ zijn van verwe blau ẽ groen/ ẽ met een ghesch ildert vel/ ende twee voeten. Dese worden van sommighe Swartẽ aengebeden. Noch vindt men al daer vele Cameleonten/ zijn van die groote als een Haghedisse/ met een hooghe rugghe/ ende vier voeten/ veranderen hare verwen/ etc.

Voor wat middel dees Slanghen ghevangen werden/ ẽ daer nae tot spijs ghebruyckt.

Aderẽ die de menschen in 24 uren dooden.

Ghedaente van Draken/ die sommighe Swarten aenbidden.

Natuer ende ghedaente vā dē Cameleõ.

Belanghende de ghevogelte/ zijn der oock in groote menichte/ insonderheyt Indiaensche Hennen/ Pauwen/ Gansen/ Endtvogels/ wilde ẽ tammen/ Patrysen/ Fasanen/ Duyven/ Torteldnyven seer abondandt/ als oock Adlers/ Valcken/ Sperwers/ Pellicanen/ ẽ dierghelijcke. Behalven die voor ghenoemde/ zijnder oock veel Papegayen/ groene ende grauwe seer schoone roode vogheien/ Fiamenghi gheheeten/ ontallijcke soorte van kleyn ghevogheite/ niet minder lieflijck van ghesanck/ als eenigh Canary voghelkens moghen wesen.

Verscheyden soorten van water ende landt vogels.

Op wat hooghde Songo/ de tweede provincie van Congo leyt.

Die tweede Provintie van Congo Songo ghenaemt/ light ontrent die Revière Zaire ende Loango, streckt tot die Revière Ambrisi, nae't Noorden/ op 7. graden ẽ half/ ende eyndicht aen die roode Steen-rotsen/ die welcke ligghen op die bepalinghe van't Coninckrijck Loango. Int midden van dese Provintie is een stadt Songo gheheeten/ al waer die Gouverneur woont: daer af die Provintie oock haren name heeft. In dit Landschap zijn veel Olyphãten/ waer omme hier grooten handel is int verwisselen der tanden teghens Yser. Oock zijn hier veelderley Apen ende Meerkatten/ groote ende kleyne/ van menigerley sorteringhe/ daer onder sommighe seer vriendelijck ende lieflijck zijn/ dryven veelderley tijt cortinghe/ ende doen alles nae/ wat menschen voor doen. Men maeckt oock in dese Provintie veelderley lijnwaet van die Indianische Palm boom/ daer zy grooten handel mede dryven. Van dusdanighe sorteringhen mach men veelderley by my sien. Sy zijn rijck van Kopen/ ende van andere voor ghenoemde beesten.

Veel olyphãten/ Apen/ Meerkatten van veel soorten.

Lijnwaet vā Indische palmboom.

Belanghende haer gheloove/ zijn Heydenen/ ende aenbidden wat haer gheliefc/ houdende die Sonne als die Man/ voor den grootsten Godt/ ende die Mane als die Vrouwe voor den tweeden. Haer kleedinghe is ghelijck die van Congo, voeren oorloch met haer nabueren die van Anzicana.

Kledingh/ manieren ẽ religie vā die van Songo.

Sundi die derde Provintie is die eerste/ ende een beleeninge des Conincks/ waer omme dese alletijt gheregiert wert van des Conincks ee rst ghebooren Soon/ ofte van Princen des bloets/ die in die regeringhe volgen sullen: light ontrent die stadt Congo, van die Portugesen S. Salvator gheheeten/ ende streckt van daer ontrent 40. Italiaensche mylen/ ofte 8. duytsche mylen/ tot aen die Revière Zaire toe.

De derde provincie Sundi oorsaeck waer om dees van des Conincks eerste Soon gheregeert wert.

Die volckeren deses Landts/ als oock die van Pango, handelen veel met Sout ende gecoluert Lynwaet uyt Indien ende Portugael gebracht/ voor haer gheit schelpkens ghebruyckende: zy ontfanghen voor dese waren Linnen vander Palm boom/ Olyphants tanden/ Tabelen/ Marteren/ ẽ eenighe banden ofte gordelen van die selvige Palm booms bladere gemaeckt/ seer weert gehouden in die landen: ghelijckmen sodanighe oock by my sien mach. Het wast in dese Provintie veel Christaels/ ẽ veelderley soorte van Metalen/ doch so beminnẽ zy boven allen het Yser/ seggende dat andere Metalen niet nut oft profijtelijc zijn: want uyt het Yser maken zy messen/ Swaerden ẽ wapenẽ/ ẽ diergelijcke instrumenten/ nootwendich tot onderhoudinghe der menschelijcken natueren.

Waer me haer menschẽ hãdelingh ẽ wat gelt sy ghebruycken.

Uyt D. palm zijn verscheyden waerē Sundi ...

Veel christael ende Metalen.

Waerom dat sy het Yser beminnen.

Pango, die vierde Provintie/ is in voorighe tyden een vry Coninckrijck geweest/ zijns selfs regieringe houdende/ streckt nae't Noorden aẽ Sundi, nae't Zuyden aen Batta, nae't Westen ant Landschap vā Congo, ẽ nae't Oosten aen die gheberchte van die Sonne: Die voornaemste stadt heet oock Pango, leyt op die West-zyde vā de Revière Barbela, die oorspronck neemdt uyt het groote Lack/ daer uyt die Nilus vloeydt. Haren handel is eenderley met die van Sundi.

Beschryvinge van Pango.

Gelegentheyt van Pango.

Handel van die vā Pango.

Gelegentheyt van Batta.

Batta, dat 5. Landschap grenst nae't Noordẽ aen Pango, ende nae't Oosten aen de Revière Barbela, ende streckt voorts aen die gebergten der Sonne/ ende aen die voet van die Salpeeters bergen/ ẽ nae't Zuyden van 't selfde geberchte/ voecht hem aen Barbela/ tot die verberende bergh toe. Die voornaemste stadt wort oot Batta gheheeten/ al waer die Gouverneur woont/ den welcken toeghelaten werden Busschutten/ ẽ dat om oorsake/ dewijle cost op/ over die gheberchte van die Sonne/ ende van Salpeter aen die Oost ende West-zyde van die Revier Nilus woonachtich is eenigerley volck/ Giaquas gheheeten/ van die van Congo/ ende in haer eygen Landt Agag, seer wreedt ẽ strijtbaer/ geneycht om wapenen te handelen/ ẽ rooverye te dryven/ van welcke daghelijcksche invallingen geschteden in die naest ligghende Landen/ ẽ ten tyden oock in Batta, daer omme het dan noodt is/ dat zy gherust ende op haer wacht staen om haer te beschermen.

Batta/ die voornaemste stad in Batta. Oorsaeck waer om Busschutten woonen ...

Wat volck de Giaquas zijn/ haer natuer en ghebruyck.

Dese Provintie mach op brenghen 70. ofte 80. duysen wel ghewapende mannen/ ẽ altijt van daen brenght men vele Tabelen ẽ Fluynen/ hebben eenderley handel/ ghelijck die van Pongo ende Sundi.

Batta kan 70. duysent ghewapende mannen op brenghen.

In Pemba, wesende die seste Provintie/ light de Hoofstadt van Congo, eertijts Banza gheheeten/ dat is't Hof/ ende nu van de Portugesẽ Sant Salvator, light op een gheberchte/ tlandtwaert in verre van die Zee/ 150. Italiaensche mylen/ zijn 30. onsere. Dit gheberchte is groot ende hooch/ ende meest steen/ die nochtans Yser gheeft/ ontrendt 2. onser mylen int ronde hebbende al bebouwdt met vele dorpen ende huysen/ bewoont met meer dan 100. duysent menschẽ.

Beschryvinghe van Pemba ẽ Banza.

Banza streckt 150. Italiaensche mylen ...

Van hoe veel menschen Banza bewoont wordt.

Het aertrijc deser berghen is seer vruchtbaer/ door de versche lucht die seer claer ende ghesont is. Gheeft oock veel goet waters/ den menschẽ nimmermeer schade ghevende/ is rijck van gras ẽ allerley beesten: van vruchtbaere boomen/

Rijck van gras/ boomen/ beesten ẽ ...

men/ die altoos groen zijn/ overvloedich van allerley soorte van Greynen / dienen in die landen ghebruyckt/ insonderheyt van eenderley specie/ die zy Luco heten/ ende voor het voornaemst en beste Greyn houden/ als wy Terwe/ doch is kleynder/ ende heeft eenighe ghelijckheyt met het Mostaert saet / uytghesondert dat het wat grooter is/ 't welcke zy malen op handt meulekens daer af zy een seer wit meel becomen/ blanck/ ghesont/ ende seer smakelijck broodt ghevende/ is van goetheyt niet minder als ons Tarwen broodt/ ende dusdanich greyn is in Congo seer veel/ 'twelck voor weynighe jaren daer eerst ghebracht is van die Reviere Nilus, insonderheyt van die plaetse daer die Nilus die twede Lack verbult.

Luco het beste en prosperlijcste Greyn. *Ghedaente van Luco.* *Dit greyn Luco eerst vã de rivier Nilus ghebracht.*

Oock so isser veel witte Milie ofte Gheers/ ghenoemdt Mazza di Congo, dat is ghesepdt Greyn van Congo, ende oock abundant ofte overvloedich Maiz, dat is / Turckshe Terwe/ die welcke aldaer weynich van weerden ghehouden wort/ ende van haer luyden ghenoemt Mazza Manprito, dat is greyn van Portugael/ met dit meesten zy haer Verckens. Rijs isser oock overvloedich / dan van gheen weerdie: Dit landt is oock vol van veelderley onderschepdelijcke vruchbare boomen / alsoo dat het meestendeel van't ghemeyne volck/ haer van die vruchten onderhouden/ als Citroenen/ Lamoenen/ ende insonderheyt seer smakelijcke Orangie appelen/ die niets te soet ofte suer/ dan middelbaer zijn/ en worden sonder schade ghegheten. Bananes zijnder oock seer veel/ het welcke sommighe meenen dat die vruchten zijn/ die in Syrien ende Egypten Muse gheheeten werden/ ende in dit boeck Indische Vygen/ zijn seer lieffelijck ende welsmakende fruyten/ uyt den soeten suer/ ende goet voetsel gevende.

Turckshe Tarwe/ daer meste sy haer verckens mede. *Orangien/ Lamoenen/ Citroenen/ hier seer goet.* *Indische vygen/ lieflijck ende wel smakende.*

In die plaette velden wassen veelderley specië van Palmboomen/ als die Indiaensche Noten / ende die Dapen voorts brenghen. Noch groeyter een andere soorte van Palmboome/ die vorighe twee specien gelijck/ van die welcke zy nemen Olye/ Wijn/ Azijn Fruijt en Broot. Die Olye persen zy uyt die pulpe van't fruijt/ ghelijckmen doet uyt die Olyven/ welcke van verwe ende substantie onse Botter ghelijck is/ alleene wat groener/ nae 't geele treckende/ die welcke zy ghebruijcke in plaetse van Oly ende Botter / ende branden die oock in Lampen/ smeeren oock hare lichamen daer mede/ om die selvighe gheradt te maken/ in somma/ is goet om te eeten in tijt van noode/ ghelijckerwijs alst ons volck overcomen is/ die sonder dese Olye van honger hadden moeten vergaẽ. Dusdanighe machmen by my oock sien/ van die plaetse ghebracht/ als ooc den Wijn ende dẽ Azijn van die selvighe Palm-boom. Die wijn tappen zy bouen uyt die boomen/ die selvighe doorboorende/ waer uyt loopt ofte druijpt een sap ghelijck Melck/ wesende koel ende fris om te drincken/ is ten eersten getapt/ lieffelijck ende soet/ daer na wert het suer / en ten lesten Azijn/ datment tot Salaet ghebruijcken mach: maer versch ghedroncken zijnde/ drijft het die urine oftet water af/ waer door dat in die landen weynich ghevonden werden / die lenden ofte blasen steen hebben : Hier oock te veel af drinckende maeckt het droncken/ ende gheeft groot voetsel. Het broot maken zy van die Steenen deser vruchten/ welcke zijn van fatsoen ghelijck Amandelen : maer veel harder: In dese steenen zijn keelen seer smakelijck om te eeten / ghesont en goet voetsel bybrenghende/ en dese gheheele vrucht is soo wel uytwendich als inwendich groen/ en wert rauw ofte gekockt geten.

Indiaensche Noten/ Dapen palmboomen seer vruchtbaer. *Van dese Palmboom come Olye/ Wijn Azijn/ Fruijt ende broot.* *Door gebruijcke van desen Wijn/ is niemant metten steen gequelt.* *Water sy Broodt van maken.*

Daer zijn andere boomen die een fruijt voorts brenghen/ 'twelcke zy noemen Cola, van die groote eender Pijn-appel/ hebbende in zich andere vruchten ghelijck Castanien/ in welcke zijn 4. roode ofte incarnate pitkẽs/ die welcke zy in die mondt houden/ die suygende en knauwẽde om den durst te blussen. Dese fruijten in water gedaen/ maken dit selvige suer en smakelijck/ stercken die Mage/ en zijn boven maten goet/ tot een quade Lever. Andere sorteringe van wilde Palm-boomen worden daer oock ghevonden/ die veelderley eetbare vruchten voorts gheven/ waer af die bladeren dienen om die Matkens te maken/ die hutten te decken/ korfkens en andere nootwedicheden des huyses te vlechten/ gelijck men veelderley vã sodanige sorteringe by my sien mach.

De vruchten vandẽ boom Cola is lieflijck vã smake/ en stercke de maghe/ is oock goet tot een quadẽ Lever. *V. palmbaums van veelderley sien laten van dese palmboomen/ matten van bladen ghemaeckt.*

Noch so zijnder andere boomen/ ghenoemt Ogheghe die fruiten voortbrenghen/ van ghedaente ghelijck geele Pruijmen/ lieflijck van rueck en smaeck. Van dese bomen houwẽ zy tacken/ die zy dicht by een plantẽ/ en aẽ malkanderen vast maken/ ghelijck men by ons vã Bucken ofte Hagedoornen boomen doet/ maken also schuttinghen om haer huysen/ die gheplantende tacken in een ghevlochte/ wassẽde: Ooc so maken zy hier uyt galeryen en somerhuyskens om haer daer in te beschermẽ voor die hitte der Sonnen. Behalven die voorghenoemde vruchten werdẽ aldaer noch veellerhande ghevonden/ seer dienstelijck in die medecijn/ en oock om te eeten/ insonderheyt Tamarinden, die uyt den sueren seer lieflijck van smaec/ en in heete cortsen wonder aẽgenaẽ zijn. Die Mooren en Turcken over land reysẽde/ nemen die Pulpe van Thamarinden voor haer/ vermengen die met water/ drinckende sulcks tot verkoelinghe der inwendighe hitten / insonderheyt der Lever en Nierẽ/ ooc om sachten camergane daer af te hebben: gelijck ooc Cassia Festela, die daer abundant is/ en Cederen Meloenen Peponen Concommerẽ/ en allerley ander aert van aertvruchten/ die breeder instructie hier af begeert/ die lese Odoardum Lopez overgheset van Pigafetta, ende tot Roomen ghedruckt/ daer uyt dit ten meesten deel ghenomen is.

Beschrijvinge van eenen Boom Oghe-ghe. *De planten van desen boom/ daer makẽ sy haer schuttinghe van.* *Vele vruchten inde medecijn goet.* *Hier wast veel Cassia Fistula/ meloenen/ pompoenen Concommeren.*

Ende hoe wel die wooninghen in Congo kleyn ende nederigh zijn/ so en ghebreeckt het haer nochtans niet aen die materialẽ/ insonderheyt aen den steen: want daer steens ghenoech groeyt/ daermen gheheele columnen en vierkante stucken van fijnen roode Marmer uythouwen mach/ dat meer is men vinter so groote stucken/ dat men uyt een stuck een gheheele kerck soude houwen moghẽ. Boven die verhaelde sorteringhe van Marmer/ vindmẽ noch berghen van Jaspis/ van Porpher/ ofte roode Marmer/ van witte ende andere coleuren/ die tot Roomen gheheeten worden Marmer van Numidien van Aphrica ende Ethiopiẽ/ daer af men veelderley columnẽ tot Roomen siet/ en by my eenighe klooten van dusdanighe Marmoren ghesllepen/ van Romen gebracht zijn. Men vint ooc aldaer veelderley gekoorlte steenẽ/ onder andere so zijnder waerin seer wonderbaerlijcken Hyacinthen ghesprenckelt ligghen/ die men uyt nemen mach/ en afscheyden van die ander steenen/ daer in zy ghegroeyt zijn. Men mach oock van dese gheheele columnen maken Obelisquen ofte andere werckẽ/ daer in men gespreydet soude

Allerley stee in Congo. *Hele berge in Congo vã Jaspis/ van porphir ofte roode Marmer/ vã witte ende ander coleuren.* *Heerlijcke steenen daer men Colomnen Obelisken van can maken.*

Hen

...heck blincken dese steentgies. Noch so zijnder andere vreemde Steene / Metael houdende/ veelerley van verwen/ als daer Coper/ int sien groen en blinckende: daer af men Statuen en andere wercken/ schoon van ghedaente make mach. So is dan met het gebreck van materie oorsake der kleynheyt haerder wooninghen: want noch aen steen / kalck / hout / noch aen beesten om sulcks voorts te brenghen en ontbreckt/ dan alleen aē Steen-houwers / Timmerluyden en Metselaers/ die daer gants gē en zijn/ waer door zy haer behelpen met hare hutten. Hier mocht nu verhaelt werden/ hoe dat dit Coninckrijck int ontdecken van Oost Indien/ int jaer 1490. en 91. gebracht is door die Portugesen tot het Christelicke gheloove. Item/ hoe schandelickē dat naderhandt dat volck is verlaten ghewoorden/ doen het Goudt begonst te ghebreken/ Ick segghe niet door afganck ofte verminderinge des Goudts / dan dat den Coninck van Congo gheraden was van eenen Portugees selfs/ die Myne niet te ontdecken: oock die quade regieringe der Bisschoppen/ Papen en Moncken aldaer gesonden/ achterlatende: blijckt genoech uyt die historie van Lopez beschreve / dat zy niet die salicheyt der arme menschen: (maer veel meer die grootsheyt en regieringe/ en haer onmatighe begeerlijckheyt des Gouts te versadigen) gesocht hebben: So heeft noch voor weynich jaren die tegenwoordige Coninck tweemael zyne gesanten gesonden aen den Coninc van Spaengien/ en den Paus van Roomen/ gants vriendelijcken biddende / om Herders en Leeraers zynes volcks / daer by aenbiedende en presenterende die ontdeckinge der rijcke Goudt-mynen die in zijn landt zijn / om daer door Dienaers ende Leeraers zynes armen volcks in zijn rijck te treckē/ dan in die Christenheyt is/ anders te doen/ die moet men tsamen hanghen/ onderdrucken/ vervolgen ende vernielen/ doch dit buyten myne professie wesende/ hier af veel te spreken.

Die van Congo gebreeckt Werkers/ Steenhouwers om goede huysen te bouwen.

Congo is an. 1491. totten Christen ghelove bekeert.

De Coninck van Congo verbercht die Gout mynen daer om dat de Christenen verlaten/ die niet haer salicheyt maer Gout sochten

Den Coninck van Congo schrijft om Herders ende Leeraers aen Spaengien ende aen den Paus.

Comende weder tot vervolgh der Custen van Angola, na die groote Cape van Goeder hope toe. Erst Angola belangende / is sulcks boven alle geloofflijckheyt seer volckrijck: ooc overvloedich van Silver / Coper ende ander Metael/ rijck van allerley victualie en beesten/ insonderheyt Koyen.

De Custen/ van Angola tot de Cape van de Goede hope is overvloedich van Silver/ Coper ende alle victualie.

In Angola is overvloedich Silver / Coper en ander metael/ en gants gheen gebreck van victualie en beestē/ insonderheyt Koyen/ nochtans eet dat volck liever Honde-vleys dan Koyen vleys/ die zy slachten en duerder betalen/ dan eenigh ander vleys:

Die van Angola hebben groot overvloet van victualie / eeten geeren Honde vleys/ haer gelt zijn Hoorenkens.

Haer gelt zijn scholpkens ofte hoornkens / ghelijck ooc die van Congo, als oock die tale/ doch onderscheydē van uytsprake in sommighe woorden/ als tusschen Spaens en Portugees. Haren Coninc is eenē Afgoden dienaer ofte Heyden: Zy nemen so veel Vrouwen als zy selfs willen/ waer door so grootē overvloet van volc is/ dat Angola alleen by een milioen ghewapende mannen kan op brenghē/ alle bereyt tot dienste haerder Heeren / inde oorloch te gaen. Dit volck gebruyckt vele glasen Paternosterkens van Venetien / van differente coleuren tot haer verciersels om den hals en armen/ noemen die op haer tale Anzolos, ende aen snoerkens ghemaeckt wesende Mizanga.

Angola can op brenghen ten oorloch een milioen Krijghs volc ten dienst hares Heeren.

Ghepasseert zijnde het Coninckrijck van Angola, en die Gevel der Koyen / Serro delle Vacche gheheeten/ Luyden aen / tot die swarte Cape ofte uythoeck / die Custe streckt langhs die Zee ontrent 120. Italiaensche mylen. Op dese Custe is vast eenderley landt / ghelijck als in Angola is / en staet onder 't ghebiet vā vele Heeren/ en van desen swaerten uythoeck streckt een linie oost aen/ afdelende het geberchte / die men noemt Tie koude / die oock in sommige hooge plaetsen naerder den AEquinoctiael gheheeten werden die Sneebergen van die Portugesen /welcke endighen aen die voet van die Cristael bergē/ die name nemēde van die overvloedicheyt des Christals/ so zy uyt geven

Serro delle Vacche/ ofte den Gevel der Koyen.

Groot overvloet van Cristal.

Wt dese Snee-bergen nemen oorspronck die wateren die de Lack maken/ van die Portugesen Dumbea Zocche ghenoemt / ende dit Christael geberchte streckt voorder nae noorden/ na die Silver bergen tot Malomba toe/ al waer endight het Coninckrijck van Congo. Die Revier Coari sulcks afdeelende / vervolgende die custe van't Coninckrijck van Angola' nae die C. di buena Speranca toe / streckt die cours langs het Coninckrijck Climbebi' al waer regiert den Coninck Matama, en dit landt streckt hen tot die Revier Bavaghul, oorspronck nemende uyt die geberchten vā Luna ofte die Mane/ en te samen loopende met die Revier Magnice, welcke vloeyt uijt het voorghenoemde groote Lack/ en hier na volcht dē Troqicus Capricorni, en tusschen desen Tropicum en die C, di buena Sperāca en regeert geen een Coninc/ maer veel differente Heeren. Dit landt is beset met hooghe/ scherpe en koude onbewoonde bergen:, t Volck datter is leeft int veldt/ gelijck die Arabiers in hutten/ bekleedt met beeste vellen / wilt ruijch volck/ en niet om te betrouwen / laten ooc die vreemdelingen gheen conversatie ofte trafique toe. Hare wapenen zijn Flitzen ende Pylen: Haer spyse vruchtē der aerdē/ en Vleesch der beestē.

Silver berge tot Malomba.

Int Coninckrijck Climbebi regiert den Coninc Matama.

t Landt by de Tropico Capricorni is gants bergachtich/ dat volck bewoonen die gheen burige plaetsen hebben.

In het gheberchte van die Mane /hebben die Oude gemeent dat de Nilus harē oorsprōc hadde/ dan qualijck/ als te vooren verclaert is

In dit gheberchte van die Mane meynen dat de Reviere Nilus harē oorspronc hadde.

In dit geberchte nae, t westē/ leyt eē kleijn Lac/ Gale gheheeten / uyt het welcke vloeyt de Reviere Camissa, van die Portugesen / die soete Reviere ghenoemt / welcke ontrent den valschen hoeck van die C. di buena Speranca haren uytloop heeft in die Zee: Desen hoeck wort daeromme die valsche ofte onrechte geheeten/ om dat die schepen die van Indien na Portugal varen/ eerst eenē groote hoeck ofte hooft/ ontdecken/ genoemt Delli Agughe, en daer na dit kleijndere / waeromme zy het noemen dat valsche hooft/ wesende ontdekt van't oprechte en groote hooft. Die spacie die tusschen dese twee hoofdē ofte hoeckē is / beloopt ontrent 10. duytsche mylen/ en de wyle die selfs uytsteken gelijck twee hoornen/ maken zy een Inham ofte Golf/ in de welcke die Portugaelsche schepen ten tyden water in nemen uyt die soete voorgenoēde Revier/ en het volck ontrent dese Revier woonende / is ooc swart/ (hoe wel die Polus Antarcticus hem aldaer verheft op 35. gradē) als ooc die bewoonders van die koude geberchten van die Mane: also dat niet die hitte der Sonne: maer veel meer die eyghenschap des landts mogen toeschryvē.

Dit daerom den valschen hoeck/ om dat de schepē daer door bedrogen worden.

En om dat dit dē alder grootsten hoeck is/ die alderverst in die Zee uytstreckt voor alle d'andere van die gheheele Wereelt/ en seer periculoes om te passeeren/ (als ooc alle andere uyt hoecken (ende oock om dat die Zee allhier seer schrickelijck tiert/ ende dat van de landhestige

winden

winden vallen/die selvighe Zee in groote veroerte stellende/waer door ghebleven zijn soo veel groote schepen van Portugael/en dewijl van die oude Historie schrijvers hier weynich afgheschreven is/voor eñ al eer die Portugesen sulcx ondeckten/achte ick raedsaem hier die mate ende die sekere erkentenisse te stellē: hoe groot die navigatie sy van Portugael na Indien/dewijl alleen desen grooten uythoec om te varen by die 6000. Italiaensche mylē bedraghen: want van die Revier van Ferdinando Poo, al waer dit hooft aenvanght uyt te loopē in die Zee/tot zijn uyterste punt toe/ 'twelck wy gesept hebben te heeten Delle Agulie, dat is/van die Naelden/rekent mē die Custe langhs van't noorden tot het Zuyden/ meer dan 2200. Italiaensche mylē/eñ aē die ander syde van't selvighe punt tot die hoeck Guardafu/teghens over het Eylandt van Socotora/telt men die Custe van't zuyen nae't noordē volgēde/ over die 3300. Italiaēsche mylen/waer van die 1000. tweehōdert duytsche maken/beloopen 660. also dat van Lisbona ombvarende/die custe van Aphrica/ eñ die C. di buena Sperança, tot het Coninckrijck van Goa/zijn ontrēt 15. duysent Italiaēsche mylen. Van daer voorder nae Malacca ende China/is noch soo wyden reyse/ dat ninmer van geen volc op aerden so grooten eñ swaren Zeevaert is voorghenomen/ als van die Portugesen ghedaen / uytghesondert nu in weynich jaren vā sekere Englische Edelhuyden/die niet alleen dese reyse: maer vast die gheele werelt hebbē omseylt. Mē noemt dit hooft di buena Sperança: dat is/ het hooft van Goeder hope: want alle die schepen die nae Indien seylen/ofte van Indien comen naer Portugael/besorgē alleen dit hooft om te comen/meenen sulcks gheschiet wesende/ alle periculē te hebben gepasseert/eñ om dese begeerte/hebbē gestelt de name vā goede hope.

Hoe veel mylen datter is van Lisbona naer Indien.

Vā Lisbona tot Goa is 15. duysent Italiaensche mylen seylēs/ de 1000. Italiaensche mylen is 200. duytsche mylen.

C. de bona Sperāça/ oft thooft vande Goede hope.

Nu om weder te comen ten proposte van die Custe van Aphrica / voorby zijnde Di C. dell' Agulie, volghen verder vele bequame plaetsen eñ havens om schepen te bergē/als die voornaemste ghenoemt Seno Formoso: eñ Il Seno del Lago: om dz die Zee aldaer maect een Golf ofte Inwijc/inde welcke seker Eylandekens eñ Havenen zijn/ eñ wat voorder loopt in die Zee die Rivier/ gheheeten S. Christophoro/ in welckes mont drie Eylandekēs liggen/en noch wyder comt eē Revier afloopende door't land/'twelc die Portugesen genoemt hebben/Terra della Nativita/dat is/tlāt van Christmis/om dat het op dien dagh ontdect is/tot die C de la Pescheria. Tusschē dese Cave eñ die revier Magnice leyt het Coninckrijck Butua: 'twelck street aen die gheberchten vā die Mayre tot dese Revier toe na het noorden/al waer het lant Monomotapa is/ ende nae't westen tot die Revier Bauagul.

Alhier seer goede havēs.

In dit lant zijn veel Gout aderen / eñ het volck zijn vast van eenen doene/met die van Monomotapa. Aldus die Custe van die Zee vervolgende/ontdect hem die Revier Magnice/alwaer dan begint het Coninckrijck van Sofala/ende het rijck van Monomotapa.

Int lant vā Monomotapa zijn veel Gout aderen.

Dese Revier heeft oor oorspronck uyt het selfde Lac/daer uyt de Nilus vloeyt eñ loopt in die Zee/int middē van den Inhā/tusschen twee uythoecken/die eene Della pescheria: eñ d'ander Delli Correnti ghenoemt/ gheleghen op 23. graden eñ een half/ aen die Zuytzyde vā den polus, onder den Tropicus Capricorni.

Tot dese Revier vloeyen niet verre van die Zee/drie andere kennelijcke Revieren/waer af die voornaemste die name van S. Christoffel heeft/eñ vā die Inwoonders des lāds Nagoa/om dat het op dien dagh ontdeckt is. Die tweede heeft haren name van een particulier persoon/ gheheeten Lorenzo Marchos, om dat hy't eerst gevonden heeft. Dese twee Revieren comen vant gheberchte der Manē/ die in dat lant Toroa gheheeten werden. Die derde rievier wort genoemt Arroe, oorspronc nemende van d'ander syde der geberchten/ daer die Goudt Mynen zijn van Monomotapa. Op sommighe plaetsen van dese Revier vintmen corlachtich Gout gelijc sant. Dese drie Revieren dan te samē loopende/met die groote Revier Magnice, ontrēt die Zee/ gietē overvloedich water uyt/eñ vā die mōt deser Revieren verspreydet sich het Coninctrijc vā Sofala/tot die Reviere Cuama toe: welcke haren name heeft ontfangē van een Casteelkē/ die selve name hebbende: bewoont vā Mahometanen. Dese Revier van Cuama deelt haer af in seven Ostien/met vijf Eylandē/behalven die opwaert aen zijn / ende alle volcrijc. Dese Revier vloeyt ooc uyt die selfde Fonteyne ofte Lack/daer uyt die Nilus comt.

Verhael van een Revier daer Goudtachtich sant ghevonden wordt.

So streect dan aldus het Coninckrijck van Sofala/tusschen dese twee Revieren Magnice eñ Cuama langhs die custe van die Zee/doch is kleyn eñ nz weinich pleckē eñ stedē/waer van het hooft is Sofala/ op een Eylandt van die selvige revier liggende / het gheheele lant die name ghevende / alles bewoont vande Mahometanen/haren Coninc oock van die Secte wesende/onderworpē die croone van Portugael/eñ dat alleē om niet te willē obedieren die regieringhe van Monomotapa.

t'Coninckrijck van Sofala leyt tusschen twee revieren zijn alle Mahometanē/ eñ de Croone vā Portugael onderdaen.

Alhier in die mont van die reviere Cuama hebben die Portugesen een sterckte/ alwaer veel handelinge valt van Gout/Yvoor/Ambra/'twelck op die custe gevonden wort van de Slaven/verwisselende sulcs tegens Lijnwaet van Cottoen eñ Zyde/gebracht wesende van Cambaia. Die volckeren ofte Mahometanen/die tegenwoordich aldaer woonē/ zijn in dat lant niet geboren: maer aleer die Portugesen die custe ontdecten/ quā dit volc uyt vruchtbaer Arabiē/met cleyne Bercken aldaer om te handelen/ eñ nu onderbracht wesende vā die Portugesē/zijn daer ghebleve noch Turcks noch Heydēs wesende: In die binnen landen/ tusschen dese twee revieren/ streckt het Rijck van Monomotapa/alwaer overdadich veel Goudt Mynen zijn/ 'twelck vervuert wert in alle omliggēde plaetsen/ so int Sofala als in geheel Aphrica: ende sommige hebben dat gevoelē/dat van dese contreyen Salomon het Gout heeft doen halen/eñ het Yvoor/'twelck oock niet en schijnt onwaerachtich te wesen: want in dit Rijck van Monomotapa worden gesien veel oude heerlijcke ghebouwen/seer kostelijck van timmeragie/ uyt steen/kalc ende hout/ gelijckmen diergelijckē nz en siet indie naestliggēde provintiē.

Inden mont vande revier Cuama hebben de Portugesen eē Casteel/ hier valt veel handels van Gout Yvoor en Ambra.

De Mahometanē die inde lant woonen/ zijn hier niet geboren.

Vā hier wort Gout gebraght door gants Africa.

Het schijnt seker te zijn/ dz Salomō hier t'Gout eñ Yvooren heeft laten halen.

Die regieringhe van Monomotapa is seer groot/ende streckt verre over vele strijtbare volckeren/alle Heydenen eñ Paganē/swart van coluer/eñ onversaecht indē oorloch/van middelbare stature/ eñ snel/ ende dese regieringe zijn veel Conincskens onderworpen/ die welcke dickwils tegens hē opstaen : Hare wapenen zijn Flitzen/ende lichte schilden.

Den Coninck van Monomotapa heeft vele cleyne Coningen onder hem.

Desen Keyser hout veel Legers in onderscheyden

schepden provintien/afgedeelt in legionen/op die Roomsche maniere/om zijn groote landt te beschermen/eñ zijnen staet te onderhouden Onder zijn oorlochs volc houtmen voor best die legionẽ der Vrouwẽ/die in grooter weerden by den Coninck zijn/daer op zijn meeste kracht staet. Dese brandẽ met vuer haer eygẽ borsten af/om dat sy haer niet beletten soude int schieten/na die oude gewoonheyt der Amasonen, daer af die oude Historien so heerlijcken gheschreven hebben: Dese zijn seer snel/ moedich ende kloeck int schieten met die boghen: Ghebruycken inden strijdt een heerlijcke list/ veynsende oft sy te rugge vlochtedẽ/ende gescheurt ofte ghedeelt waren/eñ also dickwils dat hooft biedende/ende dẽ vyanden grooten afbrueck doende/insonderheyt die meenende victorie gevochtẽ te hebben/eñ dat door haer krijghs ordeninghe schooren. Dese ghenieten vanden Coninc sekere plaetsen/ alwaer sy alleen woonen/eñ begeven sich tot eenighe tyden by de mannen/om voort te teelen/ende soo sy knechtkens voortsbrenghen/gheven sy die de mannen/die dochterkens by haer houdende.

Het krijghs volck deses lants is gedeelt in legionen/daer vã legioen der vrouwen het beste legioen is.

Dese knechtkens voortsbrengende die schicken sy die mans toe/ de meyskens behouden sy.

Het landt van desen Coninc van Monomatapa leyt op de maniere gelijc een Eylant/geformeert wesende van die Custe der Zee/ende die Revière Magnice, met eẽ deel van het Lac/ daer uyt die Revier oorspronck heeft / eñ die Revier Cuam, eñ grenst nae ,t Zuyden met die Heeren van die C. di buena Speranca ; eñ nae ,t noorden met het rijck van Monemugi.

De gelegentheyt van dit Coninckrijck Monomatapa.

Voorby geseylt wesende langhs die Custe die Revier van Cuoma, komtmẽ ontrent een kleyn rijc/liggende op dẽ Oever des Meers/ ende wert gheheetẽ Augoscia, zijnen name ontfangende van sommige Eylandekens/die de selfde name hebben/recht daer tegen overliggende/ende ooc bewoont vande Mahometanen eñ Heydenen/die jn kleyne scheepkẽs haren handel drijven/met die selfde Waren / gelijck die van Sofala. Een weynich wyder varende/ontdeckt hem het Coninckrijck Mocambique, gelegen op 14. graden ende een half. Hier af is ghenoech verhaelt int boeck/ als oock van't naestvolghende Eylandt Quiloa, ende vant groote Eylandt S, Larenzo, die Canael makende/welcks int incomen nae't westen 340. Italiaensche mylen breedt in/eñ int midden teghens Mocambique op het smalste 170. volgens naer Indien geheel breedt/ veel Eylandekens begrypende.

Het rijc Angoscia/hebbẽ de zijnen name van sommige Eylandẽ/al bewoont van Mahometanen.

Het Coninckrijc Moskambique leyt op 14. en half graden.

Die schepen van Spaengien naer Indiẽ/ oft van Indien na Spaengien varende/ nemen ghemeenlijc haren cours door desen Canael/ ten waer sy van die winden anders te doen gedwonghen waren/ende voorwaer dit Eylandt eyste beter volck te hebben/als daer op zijn/om die goede ghelegentheydt wille/ die't heeft/van vele sekere havens/eñ om die overvloet der soete Revierẽ eñ wateren/welc doen het lant voortsbrengen veelderley fruyten ende specerijẽ / als allerley legumina ofte aerdt vruchten/Boonen/Erwitten/ Phaseolen/Rijs/eñ andere greynen/Oraengien/ Limoenen/Citroenen/eñ allerley sorteringẽ van vleysch/tamme eñ wilde Hoenderẽ/Swynẽ/ eñ Herten/van seer smakelijc vleysch/ om die vetticheyt der aerden/eñ overgoede Visschẽ/ De Inwoonders zijn Heydenen/eñ sommige van die Mahometaenschẽ sectẽ / fraey van verwe ofte mulaten: seer geneycht tẽ oorlogh eñ tot wapenen insonderheyt met Bogen eñ Hellebaerden van hout.

Het goede gelegentheyt eyst beter volck opt Eylant van S. Laurens.

Het Eylandt van S. Laurens is seer vruchtbaer van alle aert vruchten/ooc Oraengien/ Limoenẽ/Citroenen/ende veel vleysch Vorten veel oorlochs onder den anderen.

Dit Eylandt is afgedeelt in veelderley regieringhen/alle onder den anderen oorlooch voerende: Daer zijn veel Mynen van Gout/ Silver/Coper/Yser/eñ ander Metalen: maer het wilde volc heeft geen gewoonheyt te trafiqueren buyten landts : maer varen alleen langhs die Custe tot den anderen in schuytkens van eenẽ boom uytgeholt/eñ het meestendeel deses volcks en laet den vreemdelinghen noch trafijcq noch handel op het Eylãd toe: nochtans handelen ten tyden die Portugesen in eenige vã dese havens: maer begeven haer niet te lande / brenghen daer van daen Amber grijs/Was/ Silver/ Coper/ Rijs/eñ andere diergelijcke comenschappen.

Mynen van Gout eñ Silver/Coper eñ Yser.

De volcken van t'Eylant S. Laurens lyden gheen vreemdelinghen daerõ de Portugesen handelen/ blijven inde schepen/ halẽ Amber grijs/Was/ Silver/Coper/Rijs.

In dese Canael tusschen 'tvaste landt van Aphrica ende dit Eylant/liggẽ noch vele andere groote ende kleyne Eylanden/ alle bewoont vande Mahometanẽ/onder welcke het voornaẽste is. S, Christophoro, ende daer na S. Spirito, ende een ander Magliaglie, als oock Comoro Anzoamo, Maiotto, ende dierghelijcke.

Comende weder op die custe van die Zee eñ Chiloa, ghepasseert zijnde/ontdeckt hen daer nae het Coninckrijck Mombaza, ligghende op 3. graden eñ eẽ halfs aen die Zuydt zyde/den name ontfangende van een seker Eyland ooc so gheheeten/alwaer op een schoone stadt met seer fraye huysen gelegẽ is/verciert met beelden eñ figueren/waer af den Coninc eẽ Mahometaen is/de welcke hem opposerende teghens die Portugesen/is hem gegaen gelijck die van Chiloa, dat sy ingenomẽ ende geplundert hebbẽ/alwaer die Portugesẽ veel gouts/ Silver/Peerlen eñ Lynwaet van Cottoen/ Zyde eñ Goude Lakens ende dier ghelijcke gevonden hebben.

Het Coninckrijc Mombasa/wiens hooftstadt vande Portugesen geplundert daer van veel Gout/ Silver ende peerlen.

Dit Eyland grenst aen Chiloa, eñ Melinde. eñ is bewoont van Heydenẽ ende Mahometanen/die onderworpẽ zijn die regieringe van Monemugi.

Noch verder seylende/ komt men ae'n Coninckrijck Melinde. 'twelck oock kleyn is/ 'twelck hem streckt langhs den Oever des Meers/tot die Revier Chimanchi, ligghende op die hoogte vã 2. graden/ ende die Reviere opwaerts/streckt het tot ene seker Lack Calice ghe heeten/ontrent 100. Italiaensche/oft 20. duytsche mylen. In dit landt/ontrent den Oever des Meers/is eẽ seer groote stadt/bewoont byhans van wit volck/alle Heydenen ende Mahometanen. Haer huysinghe zijn byhans getimmert op die maniere van Portugael: Die Schapen zijn aldaer byhans eens so groot als in Portugael/met steertẽ/diemẽ voor een quartier rekenen mach/ weghende ten tyden 25. ofte 30. ponden. Die vrouwẽ aldaer zijn blanc/eñ vercieren haer op die maniere van Arabien/seer hovaerdich eñ pompues/met Zyden laken: Draghen aen den hals/om die armen eñ beenen gouden juweelen/ringen eñ armbandẽ/eñ gaen bedect met haren aenghesichten/in maniere ghelijck die Egyptische Vrouwen/mogen niet gesien ofte bekent werdẽ oft sy willen selfs. In dese stadt is een goede haven om schepẽ in te brẽngẽ/eñ int ghemeen is dit volck seer vriendelijc / oprechtich in haer woordẽ en handel/eñ houdẽ goede gemeẽschap eñ eenicheyt met vreemdelingẽ/insonderheyt met Portugesen/haer wel vertrouwende/eñ tot geenẽ tyden leet doende.

Het Coninckrijc Melinde streckt hem langs de Zee tot de Reviere Chimanchi.

Schapen eens so groot als in Portugael haren steert wegende 25. eñ 30. pont.

De hooftstadt vã dit lant light 100. Italiaensche mylen int landt/ de vrouwen seer hovaerdich opgepronct aen beenen en armen/met costelijcke ringhen ende arm banden.

In die Zee tusschen dese twee hoofden vã Mombaza ende Melinde, liggen drie Eylanden/ waer af het eerste, Momfie, ende het tweede

Zanzibar

Zanzibar, het derde Pemba gheheeten is/ alleen van Mahometanen bewoont/ die wit vā coleur zijn/ rijc en overvloedich/ niet geoeffent om wapenen te handelen: maer die aerde te bouwen. In dese Eylanden wast veel Suyckers/ t'welck sy met kleyne schuytkens brengen aen t'vaste landt/ met andere vruchtē van die Eylanden. Landtwaert in/ boven die 3. voornoemde Coninckrijcken/ Chiola, Melinde, ende Mombaza, streckt sich breedt ende wijt uyt het rijck van Monemugi, het welcke streckt nae t'zuyden aen't rijcke van Mocambique; ende met die van Monomatapa, by die Revière Coamo, ende tent westen met die revière Niles, tusschen die twee Lacken/ en na het noorden strecht sulckes aen Priester Jans landt. Hout vrede met die drie voorgenoemde Coningen/ en goede onderhandelinghe om die trafique van Cottoen/ Lijnwaet/ t'welck uyt Cambayen daer ghebrocht wort in zijn landt/ ende andere dierghelijcke saken/ die uyt Indien gebracht worden/ t'welck sy verwisselen tegens Gout/ Silver/ Coper en Yvoor: maer aen die ander zyde na Monomatapa, heeft hy ghedurige oorloch/ ende die so wreet en bloedich/ dat men nauwelijc bekennen mach by wat partye die victorie geweest is: want op dese contreyen comen te samē twee machtige partyē/ ende die ten bestē geoeffent zijn totten oorloch voor alle andere Aphricanen: want van wegē die van Monomatapa, comen int veldt die Vrouwen/ Amazoni gheheeten/ daer af verhaelt is/ en van die zyde van Monemugi, die Giachi, also gheheeten van die van Moncongi, en in haer sprake Agagi, die welcke in voorighe tyden seer plachten te plagen het Coninckrijck van Congo, die niet minder zijn in sterckheyt en dapperheyt als die Amazones. Dit volck heeft voor een ghewoonheyt dat sy haer aengesicht/ en insonderheyt haer bovenste lippen branden met gloeyende yser/ ende maken also strepen en linien oock keeren sy die oogedecksels opwaert en omme/ zijnde swart van vel/ glantz ghevende/ het witte der oogen: in sodanighe swartheyt/ dat by die teeckenen des aengesichts/ schijnen vreemde en schrickelijcke monsterē te wesen. Sy zijn leelijck en groot van lichaē/ en leven als beesten int velt/ etēde menschen vleysch. Inden oorloch zijn sy boven maten corragieus/ en comen met schrickelijck ghebaer aen om haer vyanden te verschricken: haer wapenen zijn werp pylen/ die sy met alle kloeckheyt weten te ghebruycken.

Drie Eylanden Magnice/ Zanzibar en Pemba/ het volck wit van coleur/ seer rijck.

Het rijc Monemugi streckt hem tot Priester Jans lāt. Hout uyt Cambayen ghebracht Cottoen ende Lijnwaet.

Hebbē altoos strijdinghe/ oorloch/ daer die Amazones de voorvechters zijn teghens haer partye.

Desen volcke maken haer seer afgrijselijck/ [illegible] haer [illegible] is.

Strijden met werp pylen ende werpen.

Comende weder tot die Custe/ ende voorby zijnde het Coninckrijck van Melinde; nae de C Guarda fuy, ligghen noch veel ander plaetsen bewoont van witte Mahometanē/ onder welcke sommighe goede havens hebbē/ daer schepen van vreemde plaetsen met haer coopmanschappen comen/ waer af die voornaēste plaetse gheheeten is Pate, die tweede Brava, die derde Magadoxo, de vierde Affion, ende hier na streckt breedt ende wijt uyt dat voortreffelijcke hooft Guarda fuy, het welcke om zijnder grootheydt willen/ verre uytstekende in die Zee/ wordt van allerley schepen/ die van Indien/ Arabien/ Ormus/ en andere plaetse comen/ bekent. En ontrēt desen uythoek wachten die Portugesen vast alle jaers op die Turkische schepen/ die met kostelijcke waren/ sonder oorlof van die Portugesen varende/ alhier aengerandet ende geplundert werden/ om dat sy presumeren heeren van die trafijcke ende handel te wesen/ ende willen andere natien sulckx niet toe laten.

Voorby Melinde zijn goede havens/ als Pate/ Brava/ Magadoxo.

Aende Cabo Guarda fuy ligghē de Portugesche schepen alle jaerē en wachtē op die Turckische schepen/ haer berooverende die sonder haer oorlof op Indien handelen.

Om dese C. de Guarda fuy gheseylt zijnde en den cours nemēde nat' Roode Meer/ ontdeckt men noch ander steden ende havēs/ van Mahometanen bewoont/ waer af die eerste gheheeten is Meth, d'ander wat voorder Barbora, ende hier zijn die leste blāckemāschē/ daer na volgē Swartē/ ende men comt wyder tot Ceila, Dalaca, Malaca ende Carachin, ende dese Custe noemen sy op haer tale Baragiam, al waer swart volck woont/ wel gheoeffent in wapenen/ ende haer kleedinge vant middē tot boven toe is vā Cottoene lijnwaet. Die voornaemste onder haer dragen Cappoten/ welcke sy Bernussi noemen. Dit landt is rijck van Gout/ Yvoor/ Metael/ en allerley victualie. Van hier comt men aen die mondt vant roode Meer/ in die welcke een Eylant leydt/ Babelmandel gheheeten/ ten beyde syden van dit gaet een Canael in t'roode Meer/ waer af die nae het westen streckende/ 15. Italiaensche ofte 4. duytsche mylen breedt is/ waer door alle schepen uyt ende in varen/ die Canael aen d'ander syde ligghēde/ is ondiep vol droochtē/ van sanden ende Clippen/ also dat die geheele mont ontrent 6. duytsche mylen wijt is/ waer af die eene Cape/ aen die Aphricaensche syde gelegen/ genoemt wort Rasbel, ende het ander aen die syde van vruchtbaer Arabien/ Ara, waer ontrent dan noch Aden, die gheweldige coopstadt comt/ waer af in't voor mentie gemaeckt is. Dese Golf loopt inwaert tot Swestoe, ligghende van die incomste ontrent 1200. Italiaēsche mylen/ en is aē beyde sydē gāts droog en ondiep/ ende vol Eylandekens/ heeft int midden alleen diepte/ daer die schepen in varē mogen/ ende dat door die groote schueringe van t'water/ die Canael suyver en diep houdende/ ende het sant aen beyde syden opwerpende.

[illegible] aen die [illegible] na die mont vant roode Meer/ hier woonen al Swarten/ ten oorloch gheoeffent.

Dit lant is rijc van Gout/ Yvoren en ander Metael.

Beschrijvinghe vande mondt/ droochten en clippē vant roode Meer.

Aden de ghewel dige coopstadt in Arabien.

Openbaert de diepte vant roode Meer breest.

Nu om een weynich te sprekē van Priester Jā/ die de grootste en machtichste Heer is vā gantsch Aphrica/ begint zijn landt van't incomste des Rooden Meers/ tot het Eylandt Siene toe/ gelegen onder den Tropico Cancri, uytgenomen die Custe van't selfde Meer/ het welcke hem den Turck ontrent voor 50. jaren afgenomen heeft/ also dat zijn regieringe nae't noordtwesten ende oosten is meestendeel vant Roode Meer/ en nae't noordtoosten Egypti/ ende die woestynē vā Nubiē/ ende nae't zuyden aen Monomugi, in maniere dat rekenende int generael die grootheyt der landen/ daer over dese Christen Coninck commandeert/ mach int ronde 4000. Italiaensche mylē bedragen. Die hooftstadt daer hy ten meesten resideert ende zijn hof houdet/ is gheheeten Belmalechi, zijn regieringhe streckt over vele landen ende Coninckrijcken/ die rijck ende overvloedich zijn van Gout/ Silver/ Edel gesteenten/ ende allerley soorten van Metalen. Zijn volck is van veel couleuren/ wit/ swart/ ende tusschen tween/ van goede stature ende proportie. Die Hovelingen ende Heeren van't land bekleeden haer met Syde lakenen/ verciert met Gout ende Kleinodien.

Hier begint aen het rijck van Priester Jan.

De hooft stadt daer Priester Jā hem onthout is Belmalechi/ syne Hovelinghen kleeden haer met Syde/ met Gout en ghesteenten verciert.

Alhier in dit land zijn wetten van kleedinghen ghelijck in Portugael/ onder die graden der menschen: want sommige zijnder die't niet toeghelaten is andere kleedinghe/ dan van Wol-werck te dragen.

In dit lande zijn wetten vande kledinghen ghelijc in Portugael.

Dit volck zijn Christenen/ doch houden eenighe ceremonien van die Joden ende oude wet/ ende op die feeste van onse lieve Vrouwe

tijden

Meden Oost/ comen alle onderworpen Coninghen ende voornaemste Heeren in die voorgenoemde stadt te samen/ om het feest te houden/ brenghende met haer de schat en den tribuyt/ die sy jaerlicks gheven moeten: En op dese feeste comt het volck in Pelgrimagie/ om die feeste te onderhouden. Men doet op dien dagh een groote ende ghemeene processie/ ende van die kercke daer sy uytgaen/ nemen sy een beelt van onse Vrouwe/ ghelijck een mensche/ gheheel van Goudt ghemaeckt zijnde/ in die plaetse van ooghen/ hebbende twee groote Robynen/ ende die reste van t'gheheele beelt is verciert met koninglijck werck/ en veelderley ghesteente/ ende dit beelt wort gedraghen op een gouden berrye/ seer constich ghemaeckt.

Op ons lief Vrouwē dach [illegible] comen inder stadt Belgians te samen alle die Coninghen ende Heeren [illegible] met groote toeloopinghe des volcks.

In dese processie komt mede in eygener persoone Priester Jan/ op een gulden Karre/ ofte op een Olyphant/ in ghelijcken verciert/ gantschelijcken met kleynodien/ edel ghesteenten/ en met so seer vreemde en kostelijcke goude Laeckenen/ dat het niet om te gelooven en is. Om dese feest en dit beeldt te sien/ loopt so grouwelijcken volck te samen/ datter veel door 't ghedrangh doot blyven.

De costelijckheyt vā Priester Jan.

Men noemt desen Coninck Priester Jan/ met een verkeert woordt: want het rechte is Bel Jan/ Bel beteeckent het hooghste/ perfectste en excellentste van eenighe saken/ ende Gian Heere ofte Prinse: t'welck dan toe comt alle die de heerschappie ofte gebiet hebben. So is dat Belgian te seggen die voornaemste ofte hooghste Prinse/ en behoort dese tytel aen een gehoorsaem zijnde/ alleen den Coninc toe: En dese heeft ooc die toenaem van David/ gelijck onse Keyseren/ Caesares heeten/ ofte Augusti.

Desen Coninck heeft den toenaem van David/ ghelijck die Keysers Caesaris ofte Augusti.

Al hier mochtmen ooc een weynich discoreren van den Nilus, die geen oorspronc heeft in Belgians landt/ noch oock niet uyt die gheberchten van die Mane/ ofte als Ptolomeus schrijft van die twee Lacken/ die hy stelt int midden/ tusschen oosten/ en westen/ met die distantie van ontrent 450. Italiaensche mylen van een: want op die hooghte van die selfde Polus, daer Ptolomeus die twee voorgenoemde Lacken stelt/ leyt ooc het Coninckrijc van Congo, ende van Angola, nae het westen/ en aen d'ander zyde nae t'oosten het rijck van Monomotapa, en het rijck van Sofala met distantie van die eene Zee tot die ander/ van ontrent 1200. Italiaensche mylen.

Discoureert hier vande reviere Nilus.

Nu so betuycht Odoardus, dat in dese contreyen niet meer dan een Lac alleen bevonden wort/ het welcke leyt op die grensen van Angola ende Monomotapa, het welcke heeft die grootte van ontrent 195. Italiaensche mylen/ en van die Lac alleen/ gheven wy goede informatie en sekerheyt van die van Angola, ende aen die ander oost zyde van die van Sofala en Monomotapa gheen mentie int minste makende van eenighe ander Lacken/ daeromme men seeckerlijck besluyten mach/ dat op die selfde hooghte van graden gheen ander Lacken aldaer zijn: wel is waer/ datter noch twee ander Lacken zijn: maer gantsch contrarie ghelegen van die/ daer af Ptolomeus ghescreven heeft: want hy/ gelijck geseyt is/ leyt die zyne met een tusschen westen en oosten/ en die/ soo men teghenwoordelijcken siet/ zijn gelegen tusschen zuyden nae 't noorden vast met een rechte linie met die syde van een ontrent 400. mylen.

Andere opinie vanden oorspronck vāde riviere.

Som inwoonders van dit lande hebben een opinie/ dat die Nilus oorspronck neemt uyt dat eerste Lack/ ende daer na verberghtse haer onder die aerde/ ende weder het voortkomen/ t'welck oock sommige andere ontkennen/ dan Odoardus betuyght/ dat die warachtichste opinie hier af is/ dat die Nilus haer niet onder die aerde verberght/ maer dat sy door eenighe schrickelijcke en woeste valleyen/ sonder seker Canael vloeyt/ daer gheen menschen handelen/ ende dat men daer om seyt/ dat sy onder die aerde daelt.

Nilus comende [illegible] onder het [illegible] gheen menschen [illegible] comen.

Soo vloeyt dan warachtelijcken die Nilus uyt dit eerste Lac/ het welcke leyt op 12. graden/ nae die Polus Antarcticus, welck Lack bycans rondsomme beringelt is met seer hooge berghen/ van welcke die so nae t'oosten liggen/ gheheeten worden Cafates, en rotsen van Salpeter en van Silver aen d'een syde, en aen d'ander syde ander geberchten/ alwaer Nilus van daer ontrent 400. mylen/ recht na t'noorden/ ende comt in een ander grooter/ t'welc die inwoonders een Zee ofte Meer noemen/ om dat het grooter is alst voorige/ heeft in die breede 220. mylen/ liggende recht onder die linie. Van dit tweede Lack heeft men seker informatie van die Anzich, naestgrensende aen Congo, die welcke handelen in die contreye/ ende seggen daer by/ dat in dit Lack volck is/ welck in groote schepen varen/ die schrijven connen/ gewichte en mate gebruycken/ d'welc sy niet hadden in die deelen van Congo, die ooc hare woninghen ofte huysen timmerden van steen ende kalck/ gelijck wy/ in manieren met het volck van Portugael/ daer uyt men argumenteren ende afmeten mach/ dat Priester Jans land niet verre van daer is. Van t'voornoemde tweede Lack/ loopt die Nilus nae het Eyland Meroe, wesende in distantie tusschen beyden 240. onser mylen/ tot die welcke van andere revieren loopen/ als de reviere Colues, &c. liggende op die grense van Melinde. Die Nilus comende aen t'Eylant Meroe, deelt sich in twee stroomen/ ende omcingelt een hoog lant geheeten Meroe: Op die rechte zyde van Meroe, nae t'oosten toe/ loopt een ander revier/ genoemt Abagni, spruytende uyt een Lac Bracina, welcke revier streckt langs Priester Jans landt/ tot het voorn. Eylant toe/ ende aen die ander syde nae westen loopen andere revieren/ onder welcke is Saraboe. Dese revier ende Nilus comende en omloopende t'Eylant van Meroe, vereenicht haer veel breeder weder te samen in een Canael ofte stroom door Ethiopien/ die den name heeft Ethiopien boven Egypten/ streckt tot den afval toe/ al waer die Nilus, in een hooge valleye te samen loopende en sluytende/ naderhand van die hooghte afvalt/ ontrent t'Eylandt Siene, met sulcken schrickelijcken geluyt/ dat die luyden daerontrent meestendeel doof oft herthoorich zijn/ en van hier door Egypti lant loopende/ bevochtet sy dat geheele landt/ ende maeckt het vruchtbaer/ en loopt naderhant inde Midlandsche Zee/ teghens Cypren over/ en dat voornamelijcken met 2. schiprijcke stroomen/ behalven d'andere/ waer af die eene tot Rossetto, een dagh reysens van Alexandrien in die Zee loopt/ d'ander tot Pelusio, nu Damiata geheeten. Concluderende dan dese sake/ so is d'oorsake van wasdom des Nili in Egypten en Zaire in Congo, ende des Nigri in Ethiopien/ alle op eenen tijt die overvloedige regenen/ die 5. maenden gestadich in Congo, en die omliggende plaetsen vallen: Wat belangt die custe van Aden, langs vruchtbaer Arabien/ en voorby die golf van Persien na Goa toe/ is genoechsaem ontdect in dit boec/ daer toe ic den Leser remittere.

Ande. reviere Nilus [illegible] 220. Italiaensche mylen groot is.

Loopen [illegible] reviere [illegible] reviere Nilus.

Ontrent [illegible] Eylandt [illegible] maeckt die reviere sulcken afval/ dat het volc daer [illegible] doof oft hertboorich zijn.

Den overvloedigen regen in Congo ende ander omtrent gelegē plaetsen/ maken den Nilus sekere tijt in Egypten te overvloeyen.

Nº 2

Beschrijvinge van America mitsgaders de deelen der selver / als nova Francia / Florida / de Eylanden diemen Antillas / Jucaya / Cuba / Jamaica / etc. noemt / desghelijcks vande ghelegentheyt / hoochte der graden / ende streckingen hoe veel mijlen die van den anderen gescheyden ligghen / midtsgaders de vruchtbaerheyt ende overvloedigheyt van de Dieren / Voghelen / Visschen / ende Aerdtghewassen des selven landts / als mede de manieren / ghedaenten / cleedinghen ende Religien / ende de voornaemste gheschiedenissen der menschẽ die inde selve landen woonen / etc.

Voorreeck van dese beschrijvinghe.

ALso den Autheur dese voyagie, als oock den Drucker groote costen ende moeyten ghedaen hebben in dit Boeck te brenghen, eenighe sekere ende perfecte Caerten van America: Om dat menichmael die Indische schepen int henen varen oft wederkeeren, op dese Custen vervallen, insonderheyt op die Brasiliaensche, die alhier haer meest ontdect, heeft het haer oock goedt ghedocht eenighe cleyne beschrijvinghe van het selfde landt hier by te stellen, den goethertighen Leser alsoo aenwijsende die voornaemste plaetsen daer huydens-daechs die meeste Schip-vaert valt, hopende dat den Leser daer in een goedt ghenoeghen sal hebben, ende sulcken werck ten besten in danck aen nemen.

Oorsaeck waerom America by de Ouden onbekent was.

Waneer / eñ door wie het selve ontdect is.

HEt vierde deel van die Werelt het welck wy hedens-daechs Americam oft West-Indien noemen / is om zijnder verheyt wille / den Ouden onbekendt ghebleven / tot op het jaer nae Christi onses Salichmakers gheboorte / 1492. doen sulcks eerst van Christophoro Columbo Genevoys is ontdeckt / ende vijf Jaren daer nae van Americo Vespucio, die uyt bevel des Coninckx van Castilien derwaert ghevaren zynde / het gheheele landt nae zijnen name Americam ghenoemt heeft / wordt oock om zijnder grootheyt een nieuwe werelt gheheeten / eñ streckt na de opinie ende meyninghe Postelli, van den eenen Pool tot den anderen / uytghesondert by die straet van Magellana, alwaer het eyndicht op 52. graden aen die Zuyt-zijde van den AEquinoctiael: Dit landt werdt van velen veelderley afghedeelt / sommige stellent alleen voor een deel des gheelen werelts noement het vierde deel / ende met eenen name Americam, andere maken uyt dit gheheele landt twee ander deelen der Werelt / die selvighe afdeelende in ses deelen / als Asiam, Aphricam, Europam, Mexicana, ofte nieu Spaengien / Pervanam, ende Magellanicam, alst seste deel daer by voeghende / het welcke noch weynich ontdeckt is / andere deelent in drie deelen / in Peru, nieu Spaengien / anders Mexico, ende nieu Vranckrijck: die het eerst ghevonden hebben / hebbent voor een deel ghehouden / daer nae die Spaengiaerts meerder landt ontdeckende / deelent af in tween / in Mexico ofte nieu Spaengien ende Peru, daer na die Fransoysen noch verder ontdeckende / hebbent nieu Vranckrijck / het lant van haer ghevonden alsoo ghenoemt / het welck naderhandt van den Spaengiaerden / die Fransoysen daer uyt drijvende onder nieu Spaengien ghereckent werdt: Ten lesten die Strate van Magellan ontdeckt zijnde / is alst seste deel Magellanica van Petro Plantio, Dienaer des Godtlijcken woordts daer by gestelt: Maer alsoo onse Caerte niet verder streckt dan tot eenighe limiten van nova Francia, namentlijcken tot die Provintie Florida, sullen weynich hier af verhalen / eñ voort gaen tot die ander deelen / eñ sekere voornoemde Eylandẽ in onse Caerte Antillas ofte voorlanden gheheeten / dat sy voort vaste landt ligghen / ende sulcx beschermen ende bedecken / ghelijck een Hinne hare Kiekens doet onder haer vleughelen.

Waerom dat het America ghenoemt is.

Verscheyden deelinghen van America.

Die Magellanica / het seste deel van de Werelt eerst ghenoẽt heeft.

Wie nova Francia ofte nieu Vranckrijck eerst ghevonden ende ontdeckt heeft.

Dat landt dan het welck na den Polum Arcticum ofte nae het Noorden streckt / is ghenaemt nova Francia, ofte nieu Francktijck: Want Anno 1524. Iohannes Verrazanus van Florents ghesonden wesende van den Coninc Francisco den eersten / ende zijn Moeder als Gouvernantin van Vranckrijck / in die nieuwe Werelt heeft die gheheele Custe by-naest ontdeckt / beginnende van den Tropico Cancri, ontrent op 24. graden / tot op 50. toe / ende noch verder nae 't Noorden aldaer oprechtende des Coninckx van Vranckrijckx wapenen ende standers: also dat dit landt hier toe naederhandt den name van nieu Vranckrijck ende van Villagagno Francia Antarctica gheheeten: Die breedde van dit lant is van 25. graden tot op 54. nae 't Noorden: Die lenckte vā 280. tot 330. waer af het Oost-deel van die tegenwoordige schrijvers Norumbega genoẽt is / streckende tot de Golf Gamas, alwaer sulcx van Canada onderschepdẽ is. Ontrent dit lant 'twelck niet cleynder is dan Europa / ofte die gheheele Christenheyt liggen vele Eylanden / onder ander Terra di Laborador, nae Groenlant streckende / alwaer ontrent vele schepen / so van den Spaengiaerden / als oock Fransoysen ende Engelschen toegevoecht / ghesocht hebben eenige strate ofte pas na die Oost-Indische aromatique Eylanden / dan al te vergeefs / hebben haer selven meest geconsumeert eñ veel Ys ende Sneeu ghevonden. Het volck van dit Eylandt is fraey gheproportioneert van lijf ende leden / wel ghestelt ende bequaem om te arbeyden: sy schilderẽ haer lichamẽ om schoon te wesen / ende draghen Silvere eñ Coperen ringen aen die ooren: Haer cleedinghe is bont-werck / Fluwijnen / Marteren ende diergheliicke / des Winters het bont binnen nae 't lijf eñ des somers contrarie dragende / gelijck ooc die Lappen eñ Vinnen doen: Sy omgorden haer met Cattoen-banden / ofte met pesen van Visschen ofte diergelijcke dinghen: Haer meeste spijse is Visch / insonderheydt Salm / hoewel sy vogelen ende fruyt genoech hebbẽ: Haer huysen zijn van hout gemaect / 'twelck

Waer de Coninck van Vranckrijcx wapenen in nova Francia eerst opgerecht zijn.

Grootte van nova Francia.

Norumbega het Oost-deel van nova Francia.

Terra di Laborador is vol bergen eñ Bosrasyen / daer in veel wildts ende voghelen / dit lant light vā Fayal 460. mijlen / ende streckt langs die Sant revier / Rio Nevado tot 200. mijlen / van daer tot die Baya de Malvas oock 200 mijlen / aē die Zuytzijde heeftmen der duyvelen Eylant ende ander / alsmē in die Caerte sien mach.

*** sy over

sy overvloedich hebben/bedect met Visch-vellen ofte beesten huyden: Op dit lant seydtmen Griffioens te wesen ende witte Beyren ende vogelkens. Noch light alhier een landt op 44. graden en half Baccalaos gheheeten/ die name ontfangende van sommighe Visschen/sulcken name hebbende/die daer ontrent so overvloedich zijn dat sy ooc de schepẽ int seylen belettẽ.

Dit landt Baccalaos streckt 900. mijlen, namentlijcken van die C. di Baccalaos tot Florida, die rekeninghe nemende aldus:

Van't punct Baccalao, tot die Baya del Rio, zijn 70. mijlen.

Van Baya del Rio, tot Baya de los Ilsos 70. mijlen.

Van hier tot Rio Fundo noch 70. mijlen.

Van daer tot Cabo Baxo, 160. ende weder tot die Reviere van S. Anthonio 100. mijlen.

Van daer tot des Fursten Capo, 180. mijlen. Ende wijder tot die Capo van Sint Elena, hondert en thien mijlen.

Van S. Elena tot die Punta van Canaveral oft den Riethoeck 100. mijlen.

Voorts tot Florida 40. mijlen, somma 900. mijlen.

Dit is die grootte deses Landts, waer af die minste latitudo van die Linea AEquinoctiael 48. graden, ende een halve houdt. Dit landt is aen die Zeecant veel Volck-rijcker als elders, ende ghelijck Nederlandt, om dat sy op een hoochte ligghen, doch dit wel soo cout. Dit landt heeft veel Eylanden ontrent hem ligghen, als zijn: Curia, Regia, Baya Bica stella, het hooft vande Hope, Die C. der Britonen.

Al-eer men tot Florida comt, is by die Reviere Iordan die Provintie Cichora, hier comt dicht aen een ander Guadalupa ghenoemt.

Quivira. Cibola. Astatlan. Tetlichichimichi/ zijn provintien/ aen de West-zijde van nova Francia.

Die West-zijde van nova Francia, heeft veel Provintien nu ontdeckt ende bekent/ als daer zijn Quivira, Cevola, Astatlan, Tetlichichimichi. Die Zuydt-zijde van Florida, om dat sulcken landt op den Palm-dach/ welck die Spaengiaerden Floridum Pascha noemen/ van Iohannes Pontio Legionensi, in't jaer 1512. gevonden is/ niet om die groenigheyt ofte bloyentheyt des landts/ als Theveth gheschreven heeft/ die Noordt-zijde van nova Francia, is noch niet ontdeckt.

Ende om dat onse Caerte niet verder en streckt dan tot Florida sullen hier af beginnen/ ende een weynich deses landts ghelegentheyt verhalen/ om dat dese Provintie memorabel is/ daer vele Spaengiaerdẽ ende Fransoysen haer leven ghelaten hebben/ om dat dese die voornaemste eñ bekentste is van gheheel nieu Vranckrijck/ waer toe die Fransoysen haer schipvaert ghehadt hebben/ oock eenige stercte by tijden Caroli noni, welcke van zijnen name Carels burch gheheeten wert/ dan is van die Spaengiaerden ghewonnen/ eñ die Fransoysen al doodt gheslaghen/ boven beloofte ende eere/ insonderheydt van die welcke haer vrywillich in hare handen ghegeven hadden/ dan alsoo mijn meyninghe niet en is Historien te verhalen/ remittere den Leser tot die Boecken die daer af gheschreven zijn.

Carlsburch/ een stercte in Florida.

Florida heeft eenen hoeck verre in die Zee/ Zuyden uytstekende/ tonghsche wijse/ gefurmeert ende streckende 100. mijlen/ die mate tomende van die benedenste Noorder hoeck tot die Zuydtlijcke punt toe.

Beschrijvinghe van den hoeck van Florida.

Desen uythoeck/ gelijck geseyt is/ is lanck ende smal/ gelijck Italien/ lanck 100. eñ breet 20. oft 50. mijlen/ opt alderbreetste. Heeft aen die Oost-zyde de Eylanden Cichora, Bahama ende Lucaya, aen die West-zijde nae Spaengien/ ende de Golf van Mexico wordt afghedeelt van nieu Spaengien/ door het landt van Anavaca, aen de Noordt-zijde grenst het aen't vaste landt/ light teghens die punt over nae't Zuyden: 25. mijlen in die Zee light het vermaerste Eylant Cuba anders Isabella gheheeten/ die Zee die tusschen desen uythoeck van Florida ende Iucatan doorloopt/ wort genaemt Mare Catayum, van anderen die Golf Ferdinandi Cortosy, ofte die Golf van Florida, ofte die Golf van Mexico.

Cichora. Bahama. Lucaya/ Eylanden van Florida.

Gelegentheyt vant Eylant Cuba.

Waer Mare Catayum leyt.

Florida is een plat lant/ door het welcke veel Revieren loopen/ ende dat selfde bevochtigen ende vruchtbaer makende/ aen die Oever der Zee zandich/ alwaer veel Pijn-boomẽ groeyẽ doch sonder nootkens ofte pitten/ oock veel Eeckelen/ wilde Kersen/ Moerbesien/ Castanien die wilder van smaeck zijn als die onse/ veel Mastix-boomen/ Cederen/ Cyprессen/ Laurieren/ Palm-boomen/ Hulst ende wilde Wijngaerden aen die naeste boomen op climmende/ ende eetbare Druyven voortbrengende/ oock eenige aert van Mispelen/ die grooter ende beter zijn dan die onse/ daer zijn oock Pruymen schoon van aensien/ maer niet goet van smaeck/ oock zijn daer Framboysen oft Himbesien/ ende sommighe seer cleyne ronde besikens lieflijck van smaeck/ onse Clappe-besikens niet ongelijck. Daer groeyen oock wortelen/ welcke sy op hare sprake Hatle noemẽ/ van die welcke sy in hongers noodt broot maken.

Ghedaente van Florida.

Wat boomen in Florida wassen.

Hatle ghebruycken die Floridos in plaets van broodt.

Van viervoetige beestẽ zijn daer overvloedich/ Herten/ Hinden/ Reen/ Geyten/ Beyren/ Luypaerden/ Luyen/ eñ veelderley aert van Wolven/ wilde Honden/ Hasen/ Conijnen/ etc. Die Voghelen die sy hebben zijn Pauwen/ Patrijsen/ Papegaeyen/ Duyven/ Ringhduyven/ Torteldupven/ Meerlen/ Kraeyen/ Haven/ Valcken/ Meerlijns/ Reyghers/ Kravicken/ Valcken/ Meerlijns/ Reyghers/ Kranen/ Opevaers/ wilde Gansen/ Enden/ water Raven/ witte/ roode/ swerte ende afverwighe Reygers/ ende veelderley ander water-voghelen/ Crocodillen zijnder in so groote menichte dat het niet om seggen en is/ die dickwils die lieden al swemmende aengrijpen ende vernielen/ ooc zijnder veelderley specien van slangẽ/ ende een gedaente van een dier/ die Aphricanische Leeu niet ongheliijck. Gout ende Silver daer mede sy haren handel doen/ becomen sy (na haer verclaren) uyt die schepen/ die op de Cape stranden/ twelck ooc niet ongeloofelijck schijnt/ om dat die meeste schepen ontrent dese punte ofte Cape blijven/ soo is oock op desen hoeck meerder ghelts dan int Noorder deel. Ooc vertellen sy dat in die geberchten Apalatcyæris Gout ghevonden werdt. Alhier groeyt oock die wortel China, die door Keyser Kaerle een grooten naem vercregen heeft/ ende van die Medecijns veel gebruyckt werdt/ waer mede oock sommighe willen pocken ghenesen. Behalven die voorghenoemde/ zijnder noch veelderley saden ende cruyden/ daer uyt menigerley sorteringhe van verwen gemaeckt connen worden/ seer profijtelijcken voor die Schilders/ om daer mede te schilderen/ de inwoonders weten die wel te ghebruycken/ om Velwerck van alderley coleuren te verwen. Soo veel het volck aengaet/ zijn uyt den swerten geel eñ leelijc/ nochtans sterck ende van goede proportie des lichaems. Hare schamelheit bedecken

Verhael van de viervoetighe dieren ende Voghelen in Florida met menichte zijn.

Crocodillen in Florida met groote menichte. Veelderley soorte van Slanghen.

Waer van daerse haer Gout en Silver crijghen.

Die wortel China groeyt in Florida.

Veel cruyden en saden in Florida.

Beschrijvinghe des volcks van Florida.

Hayr gebrue, cleederen, ende vercieringen.

decken sy met seer schoone bereyde Herte vellekens: Het meeste deel van't volck schilderen hare lichamen/ oock die armen ende die yyen met schoone aerdige figueren/welcke verwen niet uytgaen ofte afgewasschen mogen worden/so zijn sy int vel ingheprickelt eñ ghewreven/sy hebben swert hayr tot die heupen toe/ lanck zijnde/ 't welck sy fray eñ kunstich weten op te binden. In haren handel zijn sy geheel gheveynst ende ontrou/ nochtans stout ende onversaecht in wapenen ende inde oorloch/daer toe sy gebruycken boghen ende pijlen/waer af die pesen ghemaect zijn uyt Herten darmen ofte van't vel/ onderschepdelijck gheverwet/ende dat soo schoon ende aerdich/ datment hier in dese landen niet verbeteren mochte/ in plaetse van die yserē punten/ doen sy vischtandē ofte scherpe houtkēs daer aen.

Manieren in handelen van die van Florida.

Wat wapens die van Florida gebruycken.

Hare Jongelingen doen sy oeffenen in loopē/ booch-schieten ende Balspelen: Hebben oock groote vermakelijckheyt int jaghen ende visschen. Haer Coningen voeren ghestadich oorloch/ niemandt haerder vyanden die sy overweldigen/sparende/dan die stracks dat hooft af slaende/om die huyt met dat hayr te hebbē welcke sy t'huys comēde/als triumphteeckenen op steken/ vrouwen ende kinderen sparen sy/ die by haer behoudende ende opvoedende. Vande oorloch t'huys comende/ beroepen sy alle hare onderdanen/ende maken drie dagen ende nachten feest ende goet cier/met singhen ende dansen.

Hoe ende waer in sy de jongelinghē oeffenen.

Waerom dat sy haer verwonnē vyanden onthoofden.

Vrouwen eñ kinderē werden/ overwonnen zijnde niet ghedoot.

Die oude Vrouwen die sy hebben/ ghevē sy die huyt met dat hayr/van die hoofden haer vyanden afgesneden in die handen/ dwinghende haer om te dansen/ ende loffanghen de Sonne te singhen/als door welcke sy victorie bevochten hebben: sy hebben geē Religie ofte eenige kennisse van dē waerachtigen God/dā eeren in plaetse van dien/als ooc andere Americanen die Sonne eñ die Mane. Hare Priesterē vreesen sy/ ende betrouwē haer veel/ om dat het groote Toovenaers/ teecken-beduyders/ende duyvels aenroepers zijn/ende door vreesselijcke dingē ten tijden voorts brengen/ dese selfde Priesters zijn ooc hare Medecijns ende Chirurgijns/ om welcke oorsake sy altoos eenen sack met cruyden ende medecijnen omme dragen/ die siecken te ghenesen/ die ten meesten deel pocken hebben: Want zijn seer heet ende wonder geneghen tot onkuyscheyt/ waer door het comt dat sy die Vrouwen ende maechden/kinderē der Sonnen noemen. Een yeder heeft zijn eygen Vrouwe/uytbesondert die Coninck/ die het toeghelaten is twee ofte drie te hebben/ nochtans met dis conditie/ dat die eerst ghetroude gheeert wort voor die anderen/ ende alleen voor die Coninginne ghehouden/hare kinderen die goederen erbende/ eñ die regeringe op haer comende. Die Vrouwen besorghen alle het huyswerck/ ende dese swangher geworden zijnde/worden van haer mans niet meer bekent/ eten oock geen spijse van haer aengheroert/op die tijdt als sy haer sieckte hebben.

Wat manieren sy ghebruycken int triumpheren van hare vyanden.

Die Sonne ende Mane zijn Goden bij die van Florida.

Waer op dat sy haer betrouwen.

Wat de groote sieckte in Florida is.

Echte staet onderhouden by die van Florida.

Wat vrouwe voor de Coninghs onderhoudē wert.

Boven dit/ soo is dit gheheele lant vol Hermaphroditen / dat zijn halfslachtighe/ ofte die beyde naturen hebben / die ghehouden werden om het werck te doen/ja ooc om ammonitie ende provande inden oorloch te dragen. Dese schilderen haer aengesichten/ ende vlechten in't hayr eenige vogels-vederē/ dat sy dies te aensienlijcker ende schrickelijcker schijnen mochtē/Haer voorraet van provande is Broodt ende Meel van Maiz / Honich/het Meel roosten ende braden sy/om dat het te langer goet blijven mach/ ten tijden laten sy haer oock gebraden visschen na dragen die ghedroocht werden. In honghers noot eten sy veel onsuyverheyts / oock sandt ende kolen onder dat meel roerende.

Veel Hermaphroditen in Florida.

Waer toe die ghebruyckt werden.

Cleedinghe vā de Hermaphroditen.

Wat voorraet tot den oorloch die vā Florida ghebruycken.

Inden oorloch treckt den Coninck voor-aen / eenen staf in die eene handt houdende / ende in d'ander een Boghe/ende den koker met zijn pijlen op die schouderen/d'andere volgen hem met boghen ende pijlen in't hayr draghende ofte in kokers. In't aencomen ende inden slach roepen ende krijsschen sy met schrickelijck getier/ als ooc alle andere Barbaren/ Turcken ende Tarteren doen.

Maniere hoe die van Florida ten oorloch trecken.

De oorloch sullen sy niet aenveerden / voor ende al-eer sy eerst daer af gemeyne raet gehouden hebben / comen daeromme alle morghens te samen / houden in haer vergaderinghe ende by-een-comste/ een seer vreemde maniere / daer wel op te letten is/want tsamen gecomen zijnde/ settē sy haer ontrent den Coninck ten beyden zijden/in forme ofte ghedaente van een halve Mane / die Coninc int midden op eenen stoel alleen / van neghen ronde houten te samen ghelept sittende/op dat hy voor andere bekēt mach wesen/ daer nae comen sy alle hem reverentie eñ eere doende/met een groetenisse/ van den oudtsten beginnēde/die handē over het hooft opheffende ende sprekende: Ha/he/ya/ha/ha/ die ander daer op antwoordende: Ha/ha. Die groetenisse ghedaen zijnde/set hem een yegheliijck op zijn banck/ende indien men van eenige sware ernstelijcke sake handelen sal/ so doet die Coninck die Priesteren / welck sy Iavas noemen/ ende Ouderlinghen roepen/ van een yegelijck zijn gevoelen ende meyninghe vragende:

Voor sy haer oorloch aenveerden ende beginnen.

Vreemde ghewoonte in haer raetslaghen.

Met wat maniere eñ woorden sy den Coninck groeten in dē raet sittende.

Ondertusschen ghebiet den Coninck sekere vrouwen / dat sy Casinam ('twelck een dranck is van eenighe bladeren gheperst) koken/ welcke daer na als sy ghekockt is/afgeclaert wordt. Aldus dan die Coninck met zijn edelen in ordinantie sittēde/ comt die schencker voor hem staen met uytghereckte armen in die hoochte/ hem eñ den bysittenden/die desen dranc drincken sullen/ segenende ende geluck wenschende: neemt daer nae den dranck ende geeft den Coninc ten eerstē een groote Parle-moeder schelpe vol van die selfde heetē dranc/voorts gebiedende den anderē oock te geven. Desen dranc achten sy seer hooch/ eñ houden die in grooter waerden / sullen die oock niemant inde vergaderinge laten drincken/ voor ende al-eer hy eenige manlijcke daet inden oorloch bewesen heeft. So is ooc desen dranc van sulcke cracht dat sy terstont als hy gedronckē is tot sweeten verweckt/daeromme welcke die drincken ende niet in en houden: Maer terstont overgeven/ dien wort geen sware sake toebetrout mach oock geen offitie ofte bevel inde oorloch bedienen/ als onbequaem: want men moet menichmael inde oorloch treckende/twee ofte drie dagen vasten/ waer toe dan desen dranck voorderlijck is: want die gedroncken wesende/ mach men hem 24. uren van alle dranck ende spijse onthouden/ waer door sy ooc inde oorloch reysende / die Hermaphrodyten veel flesschen vol van desen dranck nae laten draghen/welck het lichaem onderhoudet/voedet ende sterckt/ sonder dat hooft int minste te beswarē. Sy sayen tweemael des jaers haer Maiz ofte Terwe / namentlijcken in Meerte

Casina een dranck den sweet verwekkende.

Waer toe/ wanneer/ eñ hoe sy die gebruycken.

Desen dranck wert in grooter waerden by die van Florida ghehouden.

Oorsake waeromme sommighe gheen bevel inde oorloch hebbē mach.

Haren dranc maeckt datmen 24. uren vasten mach.

Maniere eñ tijt van sayē in Florida.

 ende

ende inde Hoymaent/ ende sulcks op een lant wort in drie maenden rijp ende bequaem om in te samelen/ die ander ses maenden rustet die aerde ende blijft onbebout. Sy hebben aldaer seer groote Pompoenen eñ water-meloenen/ oock goede Boonen. Het aertrijck mesten sy niet: Maer branden dat cruyt af/ het welck in die ses maenden van selfs opgheslagen was/ ende makent also vet met dese assche/ als oock op vele plaetsen in Italien geschiet. Die aerde omploegen eñ graven sy met een houten spit ofte schuppe/ ende werpen teenemael in een putken twee ofte drie greynẽ Maiz, op de maniere als men by ons erweten plant. Als men dat Coren saeyen sal/ gebiet de Coninck door een van zijne dienaers/ dat het volc haer versamelen om het aertrijck te bearbeyden ende om te delven/ doet als dan veel van die voorghenoemde dranck maken/ om die arbeytsluyden daer af te schencken/ die vergaderde Tarwe brenghen sy te samen in ghemeyne schueren: Waer af een yeghelijck nae zijn verdienst ende weerdigheyt wert ghegeven. Sy saeyen gantsch sober eñ spaerlijck/ niet meer dan sy vermoeden datter van doen sal wesen voor ses maenden/ sorghen niet wijder. Oock soo vertrecken sy alle jaers in Boscagien des winters/ drie ofte vier maenden daer blijvende/ haer gheneerende in sekere hutkens met Palm-tacken gedeckt/ ondertusschen Akers/ vleesch van Herten/ Visch eñ Oesters/ Pauwen eñ ander voghelen etende/ alle haer spijse braden sy op kolen/ ende maken die eenichsins hart ende gaer door den roock ende hitte: Onder andere spijsen eten seer geerne Crocodillẽ vleesch/ het welck wit eñ schoon schijnt/ ghelijck Kalf vleesch: Maer heeft eenen smaeck nae verrotte Muschus/ yemant sieck wesende/ in plaetse van ader-latẽ/ is by haer een gewoonte dat die crancke op die plaetse daer hy die meeste pijne bevindt/ van hare Priesters ofte Medecijns so lange ghesoghen werdt tot datter bloet uyt comt.

Groote pompoenen ende water-Meloenen.

Waer mede sy de Aerde omploeghen.

Bevelen die de Coninck ghebiet eer men saeyt.

Alle de Terwe wert in ghemeyne schueren vergaert/ eñ elck zijn deel ghegheven.

Wat woonplaetsen sy swinters verkiesen.

Spijse die sy dã gebruycke.

Ghedaente ende smaeck van Crocodillẽ vleesch.

Die Vrouwen in Florida zijn groot ende cloeck/ ende alleens ghecoleurt ghelijck die mannen/ ende oock over 't lichaem/ armen eñ beenen ghepickeert/ ende met verwen die niet af en gaen/ ingheestreken: Maer die Vrouwen als sy eerst ter werelt comen/ zijn soo swert geel niet: Maer veel witter/ die swert geele verwe maken sy haer selven met eenige smeeringe/ als hier te lande die Tarterẽ ofte Heydenen doen/ welcke smeeringhe sy doen met eenighe Olie in haer Ceremonien: ooc verandert haer natuerlijcke witte verwe/ door dien dat sy naeckt gaen/ eñ door die hitte der Sonnen verbranden: soo zijn oock dese Vrouwen wonder rasch ende cloeck/ gelijck die van Egypten/ connen swemmẽ over groote Revieren/ die kinderẽ met eenen arm vast houdende ooc op die alderhoochste boomen te climmen die int gheheele landt ghevonden werden.

Gedaente eñ cleedinge vã de Vrouwen van Florida.

Oorsake waerom dat de Vrouwen haer so swert verwen.

Die voornaemste Provintien vã Florida/ die de Spaengiaerden voor ende na ghevonden eñ ontdeckt hebben/ zijn dese navolgende: Ten eersten Panuca, op die grensen van nieu Spaengien ligghende/ ontdeckt van Franco de Garay, Anno 1518. die veel Spaengiaerden aldaer ghelaten heeft/ van de wilden doot gesmeten/ ghevilt ende ghegeten/ ende die vellen gedroocht zijnde in haer Tempelẽ gehangen voor memorialen ende victori-teeckenen. Dit volck is seer oncuysch/ hielden openbare bordeelen/ daer sy des nachts te samen liepen/ sy doorboorden die neuse ghelijck die ooren/ om yet daer aen te hanghen/ sy raspen hare tanden om die schoon te makẽ/ trouwẽ niet voor veertich jaren/ hoewel die dochters van thien ofte twaelf jaren al gheschoffiert zijn.

Provintien van Florida. Panuca is de voornaemste.

Veel Spaengiaerdẽ verden verslagen int innemen van Panuca.

Tot wãneer datse trouw

Noch liggen in Florida die Landtschappen Anavares, Albardaosia, Iaguazia, Apalachia, Autia, Samovia, ende ander alle eenderley Religie ende maniere van leven onderhoudende/ verre verscheyden van Godtvreesentheydt/ policie/ menschelijckheyt ende redelijckheydt. Het beste eñ vruchtbaerste deel van Florida grenst aen nieu Spaengien/ tot die riviere eñ Lantschap Panuco, welcke riviere sulcke groote stroomen in die Zee uyt gietet/ dat die selvige mogẽ goede havẽs voor schepen verstrecken.

Anavares/ Albardaosia/ Iaguazia/ Apalachia/ Autia/ Samovia/ Landtschappen van Florida. Gelegentheyt vant beste deel van Florida.

Volcht die beschrijvinghe van die Custe van Florida, so veel onse Caerte daer af houdt.

De streckinghe van den uytersten hoeck van Terra di Laborador tot die Capo van S. Elena toe/ ligghende in Florida, is hier voren ghestelt/ volcht wijder die aenteeckeninghe die onse Caerte settet/ beginnende van S. Elena, twelck leyt op 32. graden/ dit is een seer breede ende schoone Riviere/ die alle andere van die gheheele Noordt-Custe verre te boven gaet/ waeromme sy van den Fransoysen ghenoemt is Porto Real, ofte Coninclijcke Haven/ hebbende bevonden voor in die Riviere thien vadem waters. Ontrent dese Riviere zijn veel Bosschaepen van Eycken eñ Cederen hout/ daer in veel Herten ende Wilt/ oock veel Indiaensche Pauwen hielden. Die mondt van die Riviere is breedt drie mijlen/ eñ heeft twee uythoeckẽ/ waer af die een nae't Westen/ d'ander nae't Noordẽ street: Op dese Riviere hadden de Fransoysen een vastigheyt ghetimmert/ genoemt Charle fort, ofte Carlsburgh/ ende men wil seggen dat dese Riviere streckt tot die Riviere Iordan toe/ eñ uytcomt in d'ander Zee. Tusschen beyde dese hoecken voor in die mondt van die Riviere/ light een schoon Eylandt vol van boomen.

S. Elena op 32. graden heeft een schoone Rivier. Oorsaecke waerom dat se Porto Real ghenoemt wert.

Streckinghe van ver... der plaets...

Van S. Elena tot de Rio secco rekent men veertich Spaensche mijlen/ die welcke 17. en een half eenen graet maken/ ende dese Riviere light op 31. graden.

Rivier secco op 31. grad...

Van Rio secco zijn 20. mijlen tot S. Croce, ende van daer tot die punct vã Cannaveral (het welck leyt op 28. graden/) zijn ooc 40. mijlen.

S. Croce. C. di Cann... veral op 28. graden.

Alhier moeten wy een weynich stille houden/ ende dese Custe/ welcke naederhandt van die Fransoysen eyghentlijcker ontdeckt ende beschreven is/ een weynich betrachten.

Soo rekenen die Fransoysen van S. Elena Zuydẽ op varende die Custe langhs 4. Fransche mijlen/ alwaer light de Riviere Magnus ofte Grandis, dat is die groote Riviere.

Daer na Guade, ofte so in onse Caerte staet Guate, eñ voorder Bellum ofte Bellus, van daer tot Gironda, wijder tot Garumna, ende voorts tot Charenta, van Charenta tot Ligerim ofte die Loire 6. mijlen.

De Rivier Magnus of Magnus. Guate/ Bellus/ Gironda/ Garumna ofte Garonne/ Charenta/ Ligeris/ Axona/ Sequana.

Van die Loire tot Axona, in welcker Rivieren mont oock een Eylandt light/ ende in onse Caerte R. di S. Pero gheheeten is.

Van Axona tot Sequana ofte die Seine, om dat sy die Riviere die door Paris nae Ruanen loopt ghelijck was/ light ses mijlen van Axona,

Axona, ende alle dese 9. Rivieren ligghen binnen die spacie van 60. fransche myle. Die Seyne verlatende/ ende zuydtwaert aen die strant volggende/ passeertmen sekere kleyne revieren als Ay, Serrauahi, ende daer na comt men aen die groote Riviere Maius, van den Fransoysen ghenoemt/ dat is die Reviere van den Mey/ om dat zy den eersten dach van Mey van Landoniero ghevonden is/ light 14. mylen van die Sequana oste Seyne, Hier ontrent stonden vele roode ende witte Moerbesie boomen/ an welcks bovenste tacken vele Zydt-wormen hinghen. Van dese Revere comt men aen een Golf die wat landtwaert in streckt/ al waer Landonerius, eerst uyt Vranckrijck aen quam/ ende sach daer ontrent in die Zee veel Meer Swynen oste Delphinen/ by de mont van een Reviere/ d'welck hy nae dese visschen die Reviere van die Delphinen oste Meer Swynen ghenoemt heeft. Aen die zuydt zyde van die Golf/ light het Fransche hooft/ ontrent 30. graden van die Linie also gheheeten/ om dat die Fransoysen daer eerst aen quamen eñ dese Cape is niet hoogh: maer een vlacke strandt ende met seer groote ende hooghe bosschagien ende boomen besett.

Ay.
Serrauahi.
Maius/ een revier die op den eersten dagh der Meymaent vonden is.
S. Delphin/ scilicet Meer Swynen/ in dese Revere veel gevonde/ daerom de Revere daer nae genaemt.

Van die Fransche Cape comt men tot Cannaveral, een ander Cape/ 35. mylen van die Fransche Cape gheleghen/ die name hebbēde van, t hiet. Die Spaengiaerden als ooc onse Caerte laten vele van dese Revieren blyuē/ eñ die grootste van haer ghestelt zijn die namen verandert: want die Reviere vã Mey noemē zy Matanca.

Die Fransche Cape.
Cannaveral.

Die Seyne noemen zy S. Augustijn.

Die Garumna noemen zy S. Mathaeo, ende die groote S. Pero.

Matanca.
S. Augustijn
S. Matheo.
S. Pedro.

Van Cannaveral tot die Capo de la Florida, heeft men 40. mylen/ ende tusschen dese twee Capen liggen vele vlacken/ die Cape light op 25. graden: Voor die Cape ligghen vele Clippen/ die zy Martyres oste Martelaren noemen ende aen d'ander-zyde kleyne Eylandekens/ gheheeten Testudines, dat zijn Schilt-padden om dat zy die ghedaente van sulcken beesten hebben. De punt van Florida heeft in die breete 20. mylen/ ende men heeft van daer tot Ancon Baxo 100. mylen/ 't welck is gheleghen twijstich mylen oost ende west met Rio Secco, 't welck is die breete van Florida,

Capo de la Florida.
Martyres.
Testudines.
Ancon Baxo.
Rio secco.

Beschryvinghe sommiger Eylanden, die teghens dese Custe van Florida over ligghen.

EErstelijcken is aen te mercken/ dat dese gheheele Zee van Florida vol Eylanden/ Klippen/ Bancken/ Platen/ ende diergelijcke sorghelijcke plaetsen light/ ende aengaende die Eylanden zijn der kleynen meer dã 400 behalven die groote Lucaie gheheeten/ d'andere alle die namen ghevende/ ende Bahama, welck alle noort af ligghen van Cuba ende S. Dominico, die ghemeene opinie is dat dese Eylanden alle aen een zijn ghewecst/ aen die groote/ ende door 't schueren van die Zee van den anderen ghedeelt/ ghelijck oock die opinie is van Sisilien ende Italien/ ligghen op 17. ende 18 graden. Het volck van dese Eylanden zijn blancker ende beter gheproportioneert dan die van Cuba ende Spangniola, insonderheyt die vrouwen/ die seer schoon zijn/ om welcke oorsake willen vele van de vaste landen daer zijn ghetrocken met der woon/ als van Florida. Cichora ende Iucatan, om dat daer meerder beleefthept was by 't volck/ als in andere Eylandē/ ende vele onderscheyt in die tale. Hier af is die ghemeene opinie ghecomē dat men ghemeent heeft/ dat hier d'Amasones, dat zijn Vrouwen die d'eene borst branden/ woonen souden/ ende dat hier een Fonteyne was/ die de oude jonck maeckte. Dit mans volck gaet naeckt/ uytghenoemt in tijt vanden oorloch/ ende op haer feesten/ ende dansen/ als dan doen zy een kleet van Cotoen aē eñ van veelderley gecolueerde vederen/ schoon ghewrocht/ ende op 't hooft groote vederbosschen. Belanghende die Vrouwen/ is by haer een seer vreemde maniere. Die ghehoude vrouwen/ oste die by gheleghen hebben/ bedecken haer schamelheyt van 't midden tot op die knien/ met eenighe mantelkens/ nets wyse ghevloechten van Cattoen/ daer in sekere bladeren door gesteckē zijn/ anders gaen zy naeckt tot dat zy hare stonden becomen/ als dan noodighē zy hare vrienden/ ende makē een groote feeste oste bancket/ gelijck ofter bruyloft ware alle teeckenē van blijschap doende/ eñ als dã dat kleet voorthangende/ ende sulcks dragēde so langhe zy onghetrout blijven. Haer Heeren zijn zy boven maten onderdanich/ jae al gheboden die dat zy haer selven van een bergh souden afsmyten/ oste yet anders heetende/ sullent niet naelaten/ hoe groot perijckel oock daer in ghelegen is/ ende dat sonder te vragen waeromme/ alleen om des ghebots willen. Hier staet aen te mercken/ waer in des Coninckx regieringhe bestaet/ die niet verder streckt als van 't Zayen/ Jaghen ende Visschen/ al wat ghesaeyt/ gheplantet/ gejaecht ende ghevischt wert/ oste sminsten gedaen/ is alleen in des Coninckx zijn macht ende ghebiet/ die sulcke wercken uyt deelt/ ende een yeghelijcken ghebiet wat hy doen sal. Die vergaerde vruchten werden inde schueren te samen ghebracht/ ende worden daer uyt het gheele jaer door een yeghelijcken nae die groote ende veelvoldichept zynes huysghesins uytghedeelt/ also dat haer Heerē niet anders zijn dan Coningen der Byen/ dispensiers eñ uytdeelders der ghemeene goederen/ ach wat een gulden tijt hadden dese goede luyden/ daer noch mijn noch dijn ghebruyckt werden/ als oorspronck ende fonteynen van alle twist eñ oneenichept/ die na den Oost niet anders dan met Balspelen/ met Visschen ende Jaghen haer behielpen/ daer men niet hoorde van eenighe kyvagie van rechten oste pleyten/ daer alleen des Coninckx willekuer voor een Wet ghehouden wert/ ende dit sminsten in allē met een seer gheringhes te vreden waren. Zy vissten eenighe roode steenkens uyt schelpen/ seer aenghenaem ende weerdt by haer/ 't welck zy aen die ooren droeghen. Noch andere die zy weerder ende kostelijcker achteden/ die zy uyt groote snecken oste slacken hersenen kreghen: welcks vleys seer smakelijck ende goet om te eeten was/ seer schoon vier-root ende doorsichtich ghelijck Robynen/ dat men die nauwelijck vanden anderē erkennen mocht/ waer af die Slacke ghenoemt is op haer sprake Cohobo, ende die steenkens Cohibici. Zy vergaderen oock uyt het sandt van die Oever des Meers eenighe doorsichtighe steenkens geel/ swarte/ ende van andere verwen/ daer af zy hals bandē eñ andere diergelijcke juweelen

De Zee van Florida vol bancke/ clippen/ Eylanden meer dã 400.
Lucaya oste Iucaya.
Bahama.
Op de Eylanden Lucaya. eñ Bahama/ is seer schoon vrouvolck/ daerom op 't vaste Lant seer begeert.
Hier segghen de ouden/ dat de Amasones souden woonen.
Een Fonteyn die de ouden jonck maket.
Maniere vã kleedinghe.
De vrouwen houden groote feest als eē bruyloft als sy eerst haer stonde crijgē/ eñ dan haer schamelheyt eerst decken.
Boven matē groot gebodt deser Heeren over haer ondersaten/ twelck tot inder doot onderhouden wordt.
Haer vruchten worden in schueren te samen gebracht ende daer nae van haren Coninck elck nae grootheyt zijns gesindē uytghedeelt.
Hoe beschamen dese luyden de Christenen.
Slecken seer smakelijck.
Uit deser slecken steenkens gehaelt/ by haer seer weert/ ende die inde oorē hanghende.
Cohobo.
Cohibici.

Swerte stêcks die voorsichtich zijn/ daer sy handen van maken/ die sy om den hals beenen ende armē draghen.

maken om die hals/ armen ende beenen te draghen. In vele plaetse van dese Eylanden hebben zy geen vleysch/ etent oock niet. Haer spyse is visch ende broot van Maiz, sommighe wortelen ende eenighe fruyten. Het volck van dese Eylanden vervoert zijnde nae S. Domi-nico oste nae Cuba, storven om dat zy vleesch aten/ om dat haer die Spaengiaerden min oste meer vleijsch gauen. In sommighe van dese Eylanden zijn soo veel Duyven ende andere voghelen/ die haer nesten maken op die boomen/ dat veel volcks/ die vant vaste land/ als oock van die Eylanden comen ende vanghender schuijtkens vol/ ende varender mede wech: die boomen daer in zy nestelen/ zijn van ghedaente ghelijck Granate boomen/ ende die vasten daer af hebben eenighe ghelijckenisse in smaeck met die Caneel/ ende wat bitter ende heet ghelijck Genghber/ ende rieckende als Naghelen/ worden nochtans niet onder de specerijen gherekent. Onder andere fruyten hebben zy eene sorteringhe in haer tale gheheeten Iaruma, smakelijck ende ghesont ontrent onderhalue span lanck/ van ghelijckenisse als een Vyghe in weeckheyt: die boom is oock int loof den Vyghe boom niet onghelijck/ ende van de grootte gelijck een populier/ niet dicht wesende ghelijck ander boomen/ oock niet ydel als riet: maer vast ghelijck Vlier/ daer af die bladeren wonderbaerlijck zijn om wonden te ghenesen/ ghelijck sulcks die Spaengiaerts bevonden/ hier meer af te verhalen is niet noodich. Dese Eylanden van Lucaya, zijn nu alle desolaet ende onbewoont: want om dat zy selven geen Gout hadden/ hebbē die Spaengiaerden veel duysent menschen hier af vervoert/ ende die int Gout soecken vernielt ende vermoort.

Dese inwoonders vermoghen gheen vleesch te etē.

Duyven ende ander ghevoghelte in soo grooter menichte/ datter heele schuytē mede gheladen worden.

Iaruma/ een liefelijcke vrucht.

Dese Eylanden zijn onbewoont.

Volghen andere Eylanden ontrent dese Custe gheleghen, voor eerst Cuba, een van die voornaemste onder die Antillas.

Cuba een der voornaemste Eylanden onder die Antillas/ ontdeckt Anno 1492. van Columbo.

CVba een ander seer groot Eylandt onder die Antillas ghetelt/ ende anno 1492. van Columbo eerst ontdeckt ende ghevonden/ welck hy ghenoemt heeft Fernandinam ende Iohannam, oock Alpha ende Omega, nae Petri Martyres ghevoelen: wordt oock van andere het Eylandt van S. Iacob ghenoemt/ nae die voornaemste Stadt/ die van weghen die groote haven/ als oock van weghen der groote trafijcque die aldaer ghedreven wert: heeft aen die oost zyde het Eylandt S. Dominigo, aen die west kant Iucatan, nae't noorden den grooten uythoeck van Florida, ende die Eylanden Lucaya, nae't zuyden het Eylandt Iamaica, alle in dese onse Caerte ghestelt. Cuba, soo vele die forme aengaet/ mach vergheleken worden een willighe blat/ om dat sulcks langher dan breeder is: want heeft in die lenghte van't eene eynde/ oost af/ tot het ander tē westen 300. myllen/ vant Noorden tot dat Zuyden 70. mijlen/ in die breede op sommige maer 15. ende op sommighe 19. myllen/ het midden des Eylandts light op die longitudo, van 91. graden/ ende op die latitudo, oste hooghte van 20. men heeft dit Eylandt lange tijt voor een vast landt ghehouden/ om zijnder grootheyt wille/ twelc niet te verwonderen is: wāt die inwoonders selfs niet anders oste beters wistē/ dā datter geē eynde en hadde/ soo lange na der Spaēgiaerden aencomste/ om dat dit volck arm ende naeckt is/ hem latende met seer weynich/ ende

Cuba is van ghedaente als een wilghen blat/ is 300. mijlen lanck.

Metten eersten meynde men dat aent vaste landt vast waer/ ja de inwoonders selfs.

met zijn eyghen ghenoeghen sonder verder te soecken/ sorghende oock niet wat haer ghebueren deden/ daeromme en wisten zy oock niet ofter eenich ander land was onder den Hemel dan 'tselfde dat zy bewoonde. Het aertrijck is hoogh/rou/ende scherp van bergen/die Zee op vele plaetsen wit/ ende die Revieren kleyn/ ende van goet water/ ende rijc van Gout ende goet Coper: die locht is ghetempert/ doch wel so kout. So wast oock aldaer vele Verwers Krappe oste Meede om Wolle-lakenen ende leer te verwen. Tis oock vol dichte bosschen/ vol Vyvers ende schoone Revieren van soete wateren: oock andere Vyvers die sout water van nature hebben. In de Bosschen gheneeren haer vele Swynen ende Ossen. Die Revieren gietē dickwils Goudt uyt. In dit Eylandt zijn 6. steden van de Spaengiaerden bewoont/ waer af die eerste ende voornaemste is S. Iacob de residentie ende stoel des Bisschops maer Havana is des gheheelen Eylandts koopstadt/ ende der schepen Timmerwerf. Twee voorname aenmerckelijcke dinghen werden van Gonsalo Onetano in dit Eylandt beschreven: waer af het eerste is/ dat alhier een valleye light tusschen twee berghen/ twee oste drie spaensche myllen verre streckende/ waer in van selfs die natuere sekere seer ronde klooten voorts brēgt datmen die niet ronder door kunst slypen oste maken mach/ ende sulcke in so grootē overvloet/ datmen gheheele schepen daer mede ballasten ende laden mochten/ welcke gebruijckt werden int gheschut/ in plaetse van looden oste yseren. Het ander wonder is een bergh niet verre van die Zee/ daer uyt Peck vloeyt in groote overvloet/ tot in die Zee/ alwaer het op drijft ende wert herwaert ende derwaert met den winden ghedreuen/ nae dat die wayen. Dit Peck wert ghebruijckt van den inwoonders ende Spaēgiaerden om haer schepen daer mede te peckē. Het volck van dit Eylandt zijn vast ghelijck die van Hispaniola/ doch so isser eenich onderschept in die sprake. Beyde die mannen ende Vrouwen gaen naeckt: in die bruylostē houdē zy een vreemde maniere: want die trout slaept selfs niet ten eerste male by zijn Bruyt: maer wesende een Heere/ noodicht alle Heeren/ ende die verwaren sulcks voor hem. Soo het een Coopman is/ soo bewaren sulcks die Cooplyden/ ende eenich Boer wesende/ doent die Heeren oste die Papen. om een gheringe ende slechte oorsaecke verlaten die mannen haer Vrouwen: maer die vrouwen mogen om geenderley oorsake die mans verlaten: die mans zijn seer onkuijsch/ ende leuen boos. Het landt heeft groot ghewormte ende Slangen/ doch niet vergistich/ ende goet om te vangen/ die zy lydē sonder schade eeten/ ende dese Slanghen onderhouden haer met sekere beesikens/ gheheeten Guabiniquinazes, daer af zy menichmael 7. oft 8. in die magen hebben. Zijn van die grootte als Hazen/ van gedaente als vossen/ alleen dat die voeten zijn gelijck de Conyne voeten: het hooft ghelijck een Wesel/ Vossen steert/ lanc hayr als een Das/ vā verwe een weynich ros. het vleijs smakelijck ende gesont. Dit Eylandt was seer volckrijck/ maer nu weynich volcks/ dan eenighe spaengiaerden daer op/ die andere meest uytgheroeyt/ oock ghestorven door hongers noot.

Inde bosschen van Cuba vele Ossen ende Verckens. De Revieren gieten Gout uyt.

Havana is des heelen lants coopstadt ende der schepen timmerwerf.

Een valleye in Cuba die groote seer rondē cloote voortbrenght/ als sy ghedraeyt waren.

Een Revier die peck uytwerpt in overvloet.

Een vreemde manier de bruyt die de bewaert een ander haer den eersten nacht.

Sekere slangen op Cuba als een [illegible] niet fenijnich ende goet om te eten.

Het volck van Cuba seer [illegible] uitgeroeyt.

Iamaica.

Tegens Cuba over leyt een ander Eylant/ 'twelck zijn oude name die't in voorighe tyden ghehadt heeft noch behoudt/ wordt gheheeten Iamaica,

Het Eylandt Iamaica/ ende hoe/ ende waer gheleghen is.

Jamaica, ende van die Spaengiaerden S. Iacob light tusschen die 17. ende 18. graden aen dese zyde van den Æquinoctiael, heeft aen die Oost zyde S. Dominico, waer af het ontrent 25. mylen leydt. Nae't Westen die hoeck van Iucatana, nae't noorden Cubam, datter oock 25. mylen af leyt/ ofte wat meerder : nae't zuyen een ander kleyn Eylandt/ ghenoemt Laccrana, op een weyde daer af ligghende. Dit Eylandt is ontdeckt van Christophoro Colombo, in zijn tweede navigatie naer dese landen/ en is ingenomen van zijn Soon Don Diego, Regeerende Het Eylandt van S. Dominico, door Iohan di Squibel, ende andere Capiteynen. Die breede deses Eylandts overwint die lenghte/ heeft van't oosten tot den westen ontrent 50. mylen van't noorden tot den zuyen ontrent 20. woort van den Spaengiaerden ten meesten bewoont/ die inwoonders oock vervoert en vernielt zijnde door die Spaengiaerden/ ghelijck die van Lucaya. Het midden van dit Eylandt heeft die longitudo, van 191. Die latitudo, 18. graden/ en light van die Linie 17. graden/ aen die noort zyde. Dit Eylandt heeft eenen bergh haer verheffende van alle kanten. Innewaert aen tot int midden van't Eylandt/ ende dat also proportionelijck ofte evendrachtich/ datment nauwelijck ghewaer worden mach/ is aen die Oever des Meers ende tlandt seer vruchtbaer ende vol volcks gheweest/ die scherpsinniger en kloecker waren/ dan andere om ligghende Eylanders/ so tot den oorloch als oock tot handtwercken: daer groeyt oock Gout ende seer fyne boom-wolle/ is nu vol van ghedierte/ die uyt Spaengien over ghevoert zijn ende daer voort teelen/ soo is oock dat Vercken vleesch beter daer/ dan in eenich Landt. Die voornaemste stadt op dit Eylandt wordt gheheeten Hispalis oft Sivilien/ om der Abdien willen die daer op gericht is/ alwaer die eerste Abt gheweest is/ Petrus Martyr van Milanen/ een seer gheleert Man/ die dese Historien ten meesten beschreven heeft.

Dit Eylandt is van Christophoro Columbo eerst ontdeckt in zijn Navigatie nu meest van Spaengiaerden bewoont.

Dese inwoonders zijn cloecker als in d'ander Eylanden.

Petrus Martyr de eersten Abt inde stat nu Sivilien een seer gheleert Man.

Hispaniola ofte Haiti.

Het tweede seer groote Eylandt onder die Antillas ghetelt/ is van die eerste inwoonders Quisquæia ofte Quisquesia gheheeten/ daer nae Haiti, ende naderhandt Cipanga. Haiti is te segghen rouwicheyt ofte scherpheyt/ ende Quisquæia, groot aertrijck/ Christophorus Columbo/ heeftet gheheeten Hispaniola/ ende nu soo heetment S. Dominico/ nae die voornaemste stadt die in't Eylandt leyt/ is ontdeckt anno 1493. Aen die Oost-zyde van Sint Dominigo/ light het Eylandt S. Iohan/ ende vele andere nae't Westẽ Cuba ende Iamaica/ nae't Noorden die Eylanden van die Canibalen/ ende naer middagh/ ofte Zuyen aen't vaste Landt/ die hoeck ofte die C. Vela by Venezuela, ofte kleyn Venegien. Die omloop deses Eylandts bedraecht 350. mylen. Benzo stelt 400. Fransche mylen/ is vast eens/ soo is oock dit Eylandt langher als breeder: want heeft in die lenghte van't Oosten tot den Westen 150. mylen/ ende van't Noorden tot den Zuyen/ 40. mylen. Het midden deses Eylandts light op die longitudo van 300. graden/ die latitudo 19. In dit Eylandt zijn seer vele ende groote Havenen/ groote ende profijtelijcke Revieren/ als zijn Hatibanico Iuva/ Ozoma/ Neyva/ Nizao/ Nigua/ Hayna ende Yaques/ die alle in die Zee uyt loopen/ daer zijn noch andere kleyndere als Macorix/ Cibao ende Cotui/ daer af Macorix seer visrijcke is/ ende die ander twee abundant van Gout. In dit Eylandt zijn twee seer vreemde Lacken het eene door zijn goetheyt ofte profijtelijckheyt/ het ander door zijn vreemdicheyt/ het eene kommende uyt die berghen/ alwaer die Reviere Nizao oorspronck uyt heeft/ en voordeelt niemant/ gheeft alleen een vreese/ ende weynich zijnder sulcks. Het ander van Xaragua is sout/ hoe wel daer seer vele soete Revieren in loopen/ ende oock veel Visschen in groyen/ ende onder dese seer groote Schilt-padden ende Tiburenen ofte Hayen/ is dichte by die Zee/ ende heeft 11. mylen int ronde. Die oeveren der Revieren waren seer bewoont/ ende uyt besondert die Saline ende schoone Haven/ ende die Reviere Iaques/ alwaer een groote bergh van Sout is: oock wast in dit Eylandt veel blauwe verwe seer fijn/ overdadigh veel Brasily-hout: boomwolle/ weten nochtans gheen kleederen daer uyt te maken/ Ambra/ Rycke Mynen vã Gout/ oock wordt sulcks ghevischt uyt Lacken ende Revieren/ oock Silver ende ander Metalen/ abundandt van Suyscker/ ende seer vruchtbare grondt. Radijs/ Lattou/ Kool wordt aldaer ghesaeyt/ zijn op den 16. dagh nae't saeyen bequam om te eeten. Meloenen/ Concommeren/ Cauwoorden/ op den 36. Rijp ende seer smakelijck boven alle die in ander Landen gevonden werden. Die figuere deses Eylandts is ghelijck een Castanie bladt. Midden door't Eylandt streckt een steenighe en rouwe kluft van berghen/ die ghedaente eener rugghen hebbende/ welck Cibani ofte Cipangi gheheeten wordt/ waer uyt veel Goudts in voorighe tyden ghebracht worde. Van dit gheberchte loopen vier groote Revieren/ het gheheele Eylandt in vieren af deelende/ waer af die eene teghens den opganck loopt/ ende is Iunna ghenoemt/ d'ander teghens den nederganck ende Attibunicus. Die derde teghen middernacht/ Iachem. Die vierde teghens middach/ Naxbam/ alwaer ontrent vele Brasily-hout is/ ende Boscapen van seker Speceryen/ dan zijn onse Specerypen niet ghelijck/ die zy vermanghelen teghens andere waren/ insonderheyt teghens stoelen ende schotelen van Swart Ebbenhout gemaeckt/ op't gheberchte van Cibauo light het Kasteel S. Thomas. Voorders soo zijnder vele steden in dit Eylandt/ onder welcke die voornaemste is S. Dominigo/ ghebouwt van Bartholomeo Columbo/ ende die name vercreghen/ om dat zy op S. Dominici dagh aldaer aenghecomen zijn/ ligt op een effen velt/ aen die Oever des Meers/ op die zyde heeftet over die 500. huysen/ al gebout op die Spaensche maniere. Aen die West-zyde van S. Dominigo loopt die Reviere Ozama oft Ozonca in die Zee/ alwaer een goede Haven is/ daer in men vele schepen berghen mach/ waer ontrent ligghen seer dichte ende groote boscapen/ die meeste handel nae't afgaen des Gouts/ die al hier ghedreven wort/ is met Suycker en Huyden/ want allerley viervoetighe beesten uyt Spaengien derwaert gevoert seer wonderlijcke alsdaer voort teelen/ also datter ooc Spaensken aldaer voort teelen/ also datter ooc Spaengiaerdẽ opt Lant zijn/ die 6000. ofte 8000. beesten hebbẽ. Isabella, en een stadt int selfde Eylãdt op d'ander zyde ghelegen in een valley. Van die gelegentheyt deser volckeren hare Religie ende maniere mach men lesen die Spaẽsche Historischryvers die sulcks genoech verclaert hebben/ noch sal ic verhalen/ 'twelc te verwonderen is/ in dit Eylant zijn sekere wormkens seer gemeen van die inwoonders Cuvero geheetẽ/ groot wesende

Het Eylandt Hispaniola heeft veel namen.

Heet oock S. Domingo na de hoofstadt.

Hoe zijn ghelegen landen ghelegen zijn/ zijn groote en breedde.

Het Eylandt S. Domingo is wel versien van goede havenen en seer schoone revieren.

Twee vreemde Lacken.

Een Reviere van sout water.

Seer groote Schilt-padden.

De vruchten van dese landen daer ghesaeyt/ was daer seer goet als Radijs/ Lattou/ kool Meloenen/ Concommeren/ Cauwoorden.

Iunna. Attibunicus Iachem. Naxbam.

Bosschagien van Brasilie hout/ en van specerijen.

Vele steden in dit Eylant.

Van wien de stadt S. Domingo ghebout is.

De meeste handel op S. Domingo is in Suycker ende huyden.

als een lidt van een vingher/ met vier vleughelkens/ twee seer kleyne/ ende d'ander twee wat grooter ende harder/ die als decksels zijn der kleynen. Dese beestkens luchten des nachts als by ons die Nacht mugghen/ welcks licht ende glants niet alleē in die ooghskens is als sterkens/stralende ende glants gevende: maer oock int lichaem ofte die zyden van sulcke: want als zy vlieghen ende hare vleughelkens uyt spreyen/ gheven meer lichts ende glants van haer/ dan als zy stille zijn / al hier in dese kleyne wormkens mach men aenmercken die wonderbare goedertierentheyt ende voorsichtichheyt van Godt/ ende zijn seer vreemde gaven in zijn schepselen: want door die glants deser kleyne wormen/ mach oock die alderduysterste camer int midden van die donckerste nacht verlichtet worden: dat men lesen/ schrijven/ende alle werck doen mach/ sonder behulp van eenich ander licht. Item so yemant eens deser wormkens in zijn handen draecht/ sal gheen minder licht daer af genieten/ dan ofte hy een lanteerne ofte fackel droech/ende mach andere daer mede voorlichtē inder nacht. Die menichte deser Wormkens vermeerdert oock dat licht: want hoe meerder ofte veelder/ hoe grooter ende claerder licht.

Dese wormkens geven sulcks licht/ dat men daer by lesen ende schrijven can/ ende yemant daer mede voorlichten als met een lanteyne.

Niet verre van Hispaniola light een ander kleyn Eylandeken Mona, ghenoemt/ tusschen Hispaniola ende Boriquena ofte S. Iohan, 17. graden aen die noord zyde van die Linie. Dit Eylandt is kleyn/ heeft plat ende euen landt/ die groote is ontrent 3. mylen/ bewoont van weynich Indianen ende Christenen/ hoe wel sulcks goede wateren heeft/ ende rijck is van visch/ insonderheyt van seer goede kreeften.

Mona/ een vruchtbaer Eylandt van visschen eñ Kreeftē/ weynich bewoont.

Boriquen.

Van dit Eylandt komt men aen Boriquen, nu ghenoemt S. Iohan, een rijcke haven/ heeft aen die oost zyde het Eylandt de S. Croce, ende sekere andere kleyne nae't westen ende noordē het Eylandt Hispaniola ofte S. Domingo, 'twelck 25. mylen daer af light nae't zuyden den hoeck van Paria, die daer af verscheyden is ontrent 136. mylen. Deses Eylandts lengte is oock meerder dan die breede: want heeft van't oosten tot den westen 50. mylen/ van 't noorden tot den zuyden 18. ende wort af gedeelt in twee deelen int noord ende zuydt quartier. Het midden vant Eylandt comt op die longitudo, van 303. graden/ latitudo 18. graden/ is van forme ofte ghedaente bykans vierkantich/ vol van volck/ ende wel bebout/ veel goede havenen eñ boscagen hebbende. De inwoonders voeren ghestadichlijcken oorloch tegens die Canibalen, ofte menschen eeters. Aen die noordt zyde is dit Eylandt Gout rijck gheweest/ ende naer middach vruchtbaer van broot/ fruyten/ gras ende visschen. Men seyt van dese volckere/ dat zy gheen ghewoonheyt hadden vleysch te eeten/ 'twelck te verstaen is van 't vreemder beestē vleysch: maer aten wel voghelen/ duyven ende dierghelijcken. In andere saken zijnse vast ghelijck met die van Hispaniola/ uyt ghesondert dat zy beter Soldaten zijn/ ende gebruycken boghen ende pylen. Alhier op't landt is een sekere Gomme/ die zy heeten Tabanuco, onghesont ende smerigh als Talck/ met welcke ende met Olye zy haer schepen pecken/ ende om zijnder bitterheyts wille bewaert het die schepen wel voor ghewormte. Oock groyt al daer veel pockhout/ dat men ghebruyckt om pocken ende andere sieckten te genesen. Dit Eylandt is ontdeckt van Christophoro Columbo, in zijn tweede voyagie na Indien. Men vertelt van die Inwoonders deses Eylants een seer vreemde ende notable historie/ hoe dat die in die eerste aencomste der Spaengiaerden gemeent hebben/ dat die Spaengiaerts onsterffelijck waren/ ende om hier af sekerheyt te hebben/ heeft op eenen tijt een van haer Cariquen, ofte Heeren/ ghenheeten Vraioa de Yaguara, eenen Spaengiaert doen nemen/ ende ondersocht of hy onsterffelijck ware ofte niet/ hem doende in een Riviere onder 't water steken eñ vast houden/ om also te sien ofte hy levendich bleve ofte niet/ dan versmoort wesende/ eñ ghebracht zijnde voor den Coninck / heeft daer door sekerheyt vercreghen van haer sterflijckheyt/ waer door hy teghens haer opghestaen / eñ op eenen tijt 150. Spaengiaerden/ die gheoccupeert waren om Gout te soecken/ ghedoodet heeft.

Boriquen is bykans vierkant eñ wel bewoont.

De inwoonders voeren altoos oorloch tegens de Canibalen ofte menschē eeters.

De inwoonders zijn goede Crijghsvreden/ ghebruycken boghen ende pylen/ hier valt eē Gomme daer zy haer schepen mede pecken.

De inwoonders deses landts meynden dat de Spaengiaerts onsterfelijck waren.

S. Crus, Hay, Hay.

Van Boriquien comt men aen 't Eylandt S. Crus, in voorighe tyden van die Inwoonders Hay, Hay gheheeten/ 'twelck van Canibalen ofte Mensch-eeters bewoont was / als oock die naest den ligghende Guadalupea, dat zy Quieia, Quiera noemden / welcke Caribes, ofte Canibalen, in korter tijt over die 5000. menschen uyt die om ligghende Eylanden gerooft hadden ende ghegheten. Daer na komt men aen seer veel andere Eylanden / die niet anders ligghen als een Archipelago, hebben oock die selvige name/ dan die Eylanden zijn vele ghenoemt nae haer figuere ofte ghestaltenisse/ ghelijck Anguilla, dat te segghen is een Ael wandt die lanck/ crom ende smal is. Redonda Maria, om dat het eender spheren ghelijck is / ende seer rondt. Mons Serratus, dat is besloten bergh/ om dat sulck Eylandt hooghe berghen rondtsom heeft/ vol volcks ende victualie/ sommige vā Santen ofte Santinnen/ als S. Martin, S. Bartholomeo, S. Barbara, Beata Virgo Antigua, tot de oude lieve Vrouwen/ die alle op eenen streeck ligghen/ schoon van aensien/ sommighe groen van gras ofte van verwen/ andere root/ andere blau/ geel/ violet / dat het een verwonderinghe is voor die voorby varende/ konnen oock veelderley verwen daer uyt ghemaeckt worden.

S. Crus/ Hay/ Hay ofte Zy/ Zy.

Quiera/ Quiera

Hier op woonden Canibalen die in corter tijt over 5000 menschen uyt ander Eylanden gherooft ende gegeten hadden.

Anguilla.

Redonda.

Mons serratus light 15. mylen van Guadalupea tegens middernacht heeft int ronde 40. mylen

S. Martino.

S. Bartholomeo.

S. Barbara.

Guadalupea.

By Antigua leyt Guadalupea, het voornaemste ende grootste Eylandt der Canibalen, vier graden van den Æquinoctiael, heeft int roonde over die 130. mylen/ ende is met twee stroomen af ghedeelt/ ghelijck Engelant ende Schotlandē/ alsoo datter bykans twee Eylandē schynen te wesen/ heeft veel heerlicke havenen/ ende zynen name verkregen van Onser Vrouwen Di Guadalupea, is vol plecken ende dorpen/ elck van 20. ofte 30. huysen/ alle van hout ghemaeckt/ int ronde op ghebout van seer groote eecken boomen die zy in d'aerde stellen/ daer uyt den omganck der huysen te maken/ daer nae sitten zy ander kleyndere/ daer onder die de uyt wendighe vast houden dat zy niet om vallen/ die hooghste scherpe toppen zijn tsamen gevoecht gelijc Tenten/ die zy decken met gevlochten Palm bladeren voor die regen/ vā binnen spannē zy

Antigua leyt van Guadalupea ontrent 30. mylē heeft int ronde 40 mylen.

Guadalupea van de Canibalen bewoont is met eenen stroom van den anderen ghedeelt.

De dorpen in Guadalupea van 20. oft 30. huysen van groote langhe huysen voor veel persoonen.

van die

Wat haer bedden zijn.

van die een cleyne balcke tot die ander/ boomwollen touwen/ ofte van Biesen gevlochten/ waer op sy legghen Cattoenen Matrassen/ eñ hanghende bedden om in te slapen.

In Guadalupa zijn 7. schoone Rivieren/ eñ soo veel schoone Papegayen en soorte als by ons Craeyen.

Dit landt heeft seven schoone Rivieren/ de inwoonders worden ghenoemt Caruceerum: dit lant heeft seer schoone groote Papegaeyē onderscheydelijck van ander/ achter en voor gheheel root met langhe vederen/ die vleugelen root gesprenckelt/ sommige geel/ sommige blauw onder een gemenght/ ende dese zijnder so veel als in onse landen Spreeuwen. Op dit Eylandt groeyt oock een witte Gomme Anime gheheeten/ wit Barnsteen niet onghelijck/ met dese Gomme het hooft gheroocht wesende/ verdrijft de snouf ende vercoutheyt. Die selfde Boom brenght voort een vrucht gelijck Vaepen eender spannen lanck/ welcke open ghedaen wesende/ wit en soet meel in heeft. Dese vruchten bewaren sy over winter ghelijck men by ons Castanien doet: Die boomen zijn van ghedaente ghelijck Vyghe-boomen. Beneffens dese soo hebben sy in dit Eylandt allerley hof vruchten/ ja sommigher meyninghe is dat alle soete vruchten eerst uyt dit Eylandt ghebracht ende verplant zijn in die naestliggende Eylanden: Want het zijn menschen-jaghers om die te vanghen ende te eten/ trecken daerom ettelijcke hondert mijlē/ ende loopen die landen door wijdt ende breet/ ende wat sy hier ende daer vonden dat brachten sy met haer te huys ende planten het: Sy zijn onvriendelijck/ wreedt ende stuer/ laten gheen vreemden ghemeynschap onder haer/ beyde mannen ende vrouwen zijn seer cloeck ende ervaren int schieten met die bogen/ ende dat met vergifte pijlen: Als die mans uyttreysen/ beschermen die vrouwen haer recht ende plaetsen met cloeckheyt eñ dapperheyt voor alle aenloop/ in somma alle bergen ende dalen zijn seer vruchtbaer. In de holle boomen ende in de cluften der berghen ende Steenrootzen groeyt Honich.

Anime een witte Gōme/ seer goet voor vercoutheyt/ de vruchten van den boom daer dese Gomme en wast is Meel.

Die hof vruchtē worden uyt dit Eylant op ander plaetsen ghebracht.

De inwoonders zijn menschen-jagers/ wreet/ cloeck met haer geweer en bogen/ schieten de vergifte pijlē.

De Mans uyt zijnde/ bewaren de vrouwē met dapperheyt haer dorpē.

Desiada oft Desiderata.

Desiada is 18. mijlen vā Guadalupa.

Galanta is gesept schoō.

Ontrent 18. mijlen van Guadalupe teghens den ophanck light Desiada, een ander Eylandt int ronde 20. mijlen groot wesende. Desiada ofte Desiderata, dat is/ het begeerde gheheeten/ om der schoonheyt wille/ eñ thien mijlen van Guadalupea, teghen middach light Galanta, hebbende int ronde ontrent 30. mijlen/ is een éven ende schoon landt/ daer af sulck Eylant oock den name vercreghen heeft: Want Galanta is opt Spaensch te segghen schoon. Hier op wassen welrieckende boomen/ schorsen/ wortelen ende bladeren/ ende zijn oock aldaer groote Egdissen. Neghen mijlen van Guadalupea, teghens den opganck/ ligghen ses cleyne Eylanden gheheeten Todos los sanctos, ofte alle Heylighen/ ende Barbara, daer af te voren gesept is. Dese zijn seer clippich/ steenachtich ende onvruchtbaer: 'twelck de Stierluyden wel moeten aenmerckē om der periculen willen: Noch voorder leydt Dominica, den name van den dach ontfanghende: want op eenen Sondach die men opt Latijn Dominica noēt ontdeckt is/ ende oock een Eylandt der Cambalen, vol ende dicht van boomen datter nauwelijck een elle vry spatie van aertrijcr was. Hier ontrent comt noch een ander Madannina, oft het Vrouwen Eylandt/ daermen ghemeynt heeft datter alleen vrouwen op woonden/ op de maniere als die Amazones ende die Canibalen tot sommighe tijden over trocken/ haer by dese Vrouwen leyden/ ende dochters becomende behielden die by haer/ die soons den Canibalen toe schickende/ leydt 40. mijlen van Mons Serratus. Hier volghen noch drie Eylanden behalven die cleyne ende die clippen/ S. Vincent, Granada, S. Luzia.

Todos sanctos.

Barbara.

Dominica vol ghebootē.

Madannina anders in onse Caerte.

Martinino woonen al vrouwen/ op de maniere van de Amazones.

Comende weder tot die Custe van Florida aldaer wy't ghelaten hebben/ ligghende daer teghens over eenige cleyne clippen/ die sy noemen Martyres, ende die Eylandekens Tortugas, om die gedaente die sy hebben van een Schiltpadde.

Martyres. Tortugas.

Van die punct van Florida tot Ancon baxo 100. mijlen/ light 50. mijlen Oost ende West met Rio Secco, 'twelck is die breedde van Florida.

Ancō Baxo. Rio secco.

Van Ancon Baxo, 100. mijlen tot Rio de Nieves.

R. de Nieves.

Van daer tot Rivier Flores 20. mijlen oft wat meer.

Van Rio de Flores 70. mijlen tot die Bay a Bahya del Espirito sancto, diemen met een anderen name heet la Culara, welcke is in die incomste 30. mijlen breedt.

R. Flores. B. del Espirito sancto. R. Culata.

Van dese Bahya, (welcke leyt op 29. graet) zijn 70. mijlen tot die Rivier Rio de Pescadores.

R. de Piscadores.

Van Rio de Pescadores, (welcke light op 28. graden en half) heeftmen 100. mijlen tot de Riviere Rio de las Palmas, alwaer ontrent den Tropicus van Cancer henen streckt.

R. de las palmas. Tropicus Cancri.

Van Rio de Palmas, tot die Revier Panuco zijn 30. mijlen/ ende van daer tot Villa Riça ofte Vera Crus, 70. mijlen/ in dese spatie blijft Almeria van Vera Crus, 'twelck leyt op 19. gradē zijn 30. mijlen/ tot de Revier van Alvarado, die de Indianen noemen Papa Loapan.

Panuco. Villa ricca ofte Vera Crus. Almeria. R. Alvarado ofte papa Loapan.

Van de Revier Alvarado, tot die Revier Coazacoalço stelt men 50. mijlen/ van daer tot die Revier Gritalua heeftmen 40. mijlen/ ende die selfde twee Revieren zijn ghelegen op ontrent 18. graden.

R. Coazacoalco. R. Gritalua.

Van de Revier Gryalua tot Cabo Redondo heeftmen 80. mijlen/ in die streckinghe van die Custe/ waer in ghelegen zijn Champoton ende Lazaro.

C. Redondo. C. di Cotoche ofte Iucatan.

Van Cabo Redondo tot Cabo di Cotoche ofte Iucatan teltmen 90. mijlen/ ende leydt ontrent op 21. graden/ in voegen datter zijn 900. mijlen in die streckinghe van die Custe van Florida tot Iucatan toe/ welck eenen anderen hoeck is die hem van't landt af Noordwaerts aen streckt/ eñ hoe dat hy verder in die Zee comt hoe dat hy hem meer verbreyt eñ omcromt/ ende light 60. mijlen af van Cuba, dat Eylant daer wy af gesept hebben het welcke by-naest die inloopende Zee/ die tusschen Florida ende Iucatan inloopt toe sluyt/ welcke Zee van sommighe ghenoemt wort die Golfo van Mexico, van anderen die Golfo van Florida, van etlijcke Cortes, die Zee comt in dese Golfe/ tusschen Iucatan ende Cuba door met een gheweldighe stroom/ ende loopt weder tusschen Florida eñ Cuba uyt/ sonder datse opt anders loopt.

Iucatan eñ Florida comen so na aē den anderen/ dat schijnt dē Zee af te sluyten.

Een cort verhael van noua Hispania oft nieu Spaengien.

Het tweede deel van America wordt gheheeten nova Hispania ofte nieu Spaengien/ heeft zijn begin nae't Noorden ontrent die Reviere Panuco, op die grensen van Florida, streckt nae't Zuyden aen de Provintie Dariena,

Nova Hispania.

Panuco.

Cichimecan. Culhuacan. Coiacan.

Mexicana, al waer het afghedeelt wordt van Peru, aen die Oost-zijde die groote Zee/ ende nae het ondergance die Zuydt-Zee/Mare Australe gheheeten. Dese gheheele Landtschap placht in voorighe tijden van de inwoonders Cichimecan, Culhuacan ofte Coiacan gheheeten te werden/ welck volck uyt het landt Culhua boven Xalisco gheleghen ghecomen was/ende hare wooningen genomen ontrent die Mooren van Tenuchtitian, alwaer huyden ten dage leydt die stadt Mexico, nu dit selfde volck noch eenighe landen aengewonnen hebbende/ hebben sy dit vercoren voor het beste ende voornaemste/sulcks bebouwende ende bewoonende/ ende hebben alsoo alle nieuwe ende oude vlecken ende steden onder het gebiet van Culhuacan ghestelt/ die gheheele landtschap ghelijcke name behoudende.

Culhua/ hier in leydt de groote stadt Mexico.

Dit Landt is groot/ ende heeft veelderley volckeren ende Landen onder hem: Maer die eerste eñ voornaemste van die Spaengiaerden ghevonden eñ verovert is Mexicana, oock Temistitan ofte Culhuacan, als ghesept is/ gheheeten. Andere Provintien zijn Guatimala, Xaliscus, Hondura, Chalcos, Taica, Chamolla, Claortomaca, Huacacholla, ende die Coninckrijcken Michuacan, Tescuco, Tlazcalla, Tenuacan, Maxcalcinco ende Mixtecapan.

Mexicana. Temistitan. Culhuacan.

Mexico ofte Culhuacan, is onder het ghebiet der Coninghen van Hispanien ghebracht/ Anno 1518. door Ferdinande Cortes Marches della Vallo, welck Landt Gout ende Silverrijck is: Want vele Rivierē mede in haer sant Gout af gieten: Die Zee strandt deser Landen: Gheeft veel Peerl-Mosschelen ofte Oesters/ daermē die Peerlen uyt vergaert/ waer af aldaer groote visscherije eñ coopmanschap is. Oock so zijn alhier int landt veel stille staende Lacken ofte Meeren/ die door de hitte der Sonnen in Sout veranderen/ niet weyniger overvloet isser van Cassia Fistula, als in Egypten/ wassende aen boomen/ den grootē Walsche Noteboomen gelijck/ so veel die bladeren belanght met geele bloemkens/ daer uyt dan die pijpen ofte roers van Cassia groeyen/ diemen ghebruyckt om saechten camerganck te maecken in heete Cortsen/ die Galle ende dat herte bloet te verkoelen ende te suyveren/ ooc dienstelijck tot preservatie van Lenden-steen ende andere sieckten/ oock so groeyt aldaer int Landt in overvloet een vrucht/ welcke sy op haer tale Cacao noemen/ is gantsch ghelijck een Amandel die uyt die doppe ghedaen is/ met een dun vlieshken bedeckt/ waer af die korle mach in drie ofte twee deelen ghedeelt werden/ doncker geel/ met swerte aderkens doorloopende/ tsamen die mont treckende/ eñ onlieflijck van smaeck/ is seer waert by haer/ maken daer af ghestooten wesende met water ende hare Peper die sy hebben eenen dranck die sy costelijck houden/ ende groote Heeren ende vrienden schencken/ ghelijck wy Muscadel ofte Malvasey. De Zee die aen dit Lant strandet/ als oock de Rivieren die door't lant loopen/ zijn gheheel visch-rijck/ waer in oock Crocodillen ghevonden worden/ ghelijck in Egypten: welck vleesch sy hooch achten/ ende boven allen prijsen om te eten/ houdent voor Coninckliijck wilt-braet/ worden aldaer over die twintich voeten groot.

Mexico is onder het ghebiet der Coninghen van Spaengien/ Anno 1518. door Cortesius gebracht is Gout ende Silver-rijck/ gheeft vele Oesters daer peerlen in groeyen. Soute Lackē Cassia Fistula/ ende zijn ghebruyck.

Cacao/ waer af harē bestē dranck ghemaeckt wort.

Visch-rijcke rivierē ende Crocodillen 20. voeten lanck/ dat by haer voor het beste wildtbraet geacht wort/ eñ eelent geerne.

So is oock dit gheheele landt berghachtich ende vol scherpe rotzen/ eñ groot onderschept in die sprake/ alsoo dat sy d'een noch d'ander qualijcken sonder Tachmans verstaen connē.

Groot onderscheit in haer sprake/ alsoo datmen door Tolckē haer moet verstaē.

De plaetsen daer in de Spaengiaerden haer volck gheplant hebben/ zijn ten eersten Compostella, alwaer die Bisschop ende des Coninckx Raden haer woonplaetse hebben. Item/ Colima, welck sy noemen Purification ofte onser Vrouwen reyninghe. In nieu Galicien is die voor treffelijckste Guadalajara, jae het hooft deses Rijcks. Mechoocan oock een Bisschoplijck-stoel. Cacatula, die stadt der Enghelen/ een hooftstadt ende Bisdom. Mexico, een Coninckliijcke stadt/ jae Conninginne aller steden der geheele nieuwe Werelt op een Oever van een Lack ofte Moras ghelegen/ ende dat meer is/ die merct ende plaetse selvē midden daer in ligghende/ datmen niet dan over brugghen daer toe mach comen. Dese Lack is ghesouten/ ende heeft in die lenghte 6. leucas oft 12. mijlen/ eñ in die breede thien mijlē/ sonder visschen/ dan alleen eenige cleyne: die men beter wurmkens als Visschen heeten mach/ ende uyt welcker vuyligheyt eñ stanck in die Somer die locht also besmettet ofte gheinfecteert werdt/ dat het daer door seer onghesont om te woonen is: Maer dies niet tegenstaende/ is ghelijckewel van soo veel Coopluyden bewoont/ als eenighe ander stadt in gheheel Europa/ die stadt is groot eñ heeft wel drie mijlen int ronde. Alhier zijn veel Tempelen dat het onmoghelijcken schijnt te wesen: Die particulariteyt van dien sullen wy in corter tijt overghesett hebben uyt het Spaens in Nederduytsch/ door onsen Autheur die men daer af lesen mach.

In Compostella is des Coninckx en des Bisschops Raede. Colima ofte purificatie.

Guadalajara. Mechoacan. Cacatula.

Mexico een Conninginne aller steden der gheheele nieuwe Werelt/ daer men is te comen dā met bruggen/ heeft als verreghen water.

In Mexico seer veel Tempelen.

Niet verre van dese stadt light een ander soete Lack/ seer visch-rijck/ in de welcke als ooc aen die Oever vele steden liggen. Als dese stadt eerst van die Spaengiaerden was inghenomen/ regeerde aldaer een Coninck/ ghenoemt Montezuma/ welcke die neghende was onder hare Coninghen/ ende doen was dese stadt niet meer dan 140. jaren oudt/ het welck te verwonderen is/ hoe het mogelijckē is dat in so weynich jaren so grooten eñ heerlijcken stadt soo verre ghebracht zy. De waren die meest uyt dit lant gevoert wordē zijn Gout/ Silver/ Peerlen/ Balsem/ Coccinilie/ die witte wortel Mecheocan/ om te purgeeren/ Sarsa Pariglia/ een ander wortel om te doen sweeten/ Swevel/ ende huyden van beesten/ ooc visch/ etc. Ende dus vele van nieu Spaengien int generael/ ende van Mexico int particulier/ eñ willen niet meer hier af verhalen/ om dat onse Caerte weynich daer van aenwijst. Comende dan weder ten propooste ende aenwijsinghe van onse Caerte/ so heeft die nederganckliijcke zijde van't Eylant Cuba eenen uythoeck ghenoemt P. de S. Anthonio/ welcke bequaem is om water te nemen/ ende die schepen te calfateren. Van desen hoeck af varende 65. mijlen nae't vaste landt toe commen aen den hoeck van Iucatan/ welcke ghelijck een half Eylandt in die Zee uytsteeckt. Tectetan is te seggen in die Indische tale/ ick en verstae u niet: want op eenen tijdt als sekere Spaengiaerden uyt die voorghenoemde haven van S. Anthonio afghevaren waren om nieuwe landen te soecken/ ende op dit landt vervielen/ door teeckenen vragende van dit volck/ hoe dat het landt gheheeten was/ riepen sy O Tectetan/ Tectetan/ dat is wy verstaen u niet/ ende alsoo hebben die Spaengiaerden dien name corrumperende van Tectetan/ door ghheval dit landt

Een ander soet Lack.

Mexico. Montezuma die neghende Coninck van Mexico.

De coopmanschappen die uyt nieuw Spaengien ghebracht worden/ als Gout/ Silver/ Peerlen/ Balsem/ etc.

P. di S. Anthonio/ hier worden de schepen ghetimmert.

Iucatan/ waerom also gheheeten.

Iucatan

Eccampi.

Iucatan ghenoemt / hoewel dat die uytterste
hoeck van dien Eccampi in haer sprake gehee-
ten was. Dese punct van Iucatan light op 21.
graden / ende men verstaet onder desen naem
een seer groot landtschap / die van sommighe
een peinsula (dat is een plaetse by-cans om-
ringelt met water) genoemt wort: Want hoe
verder desen upthoeck in die Zee streckt / hoe
breeder sy werdt / hoewel dat sy op't smalste
80. mylen breedt is/oft 90. Spaensche: Want
so verre ist van Xicalanco.

Franciscus Cordua heeft dit landt gevonden Anno 1517. en daer op gevonden slecht ommoosel volc/ Visschers/ en die als slaven in sijne Mijnen ghenomen. Guanaxos. Caguanara. Capo di Honduras.

Daeromme die Zee-Caerten/ welcke dit
landt nauwer oft smaller stellen seer dwalen/
want is lanck van den opganc tot den neder-
ganck 200. mylen / en ontdeckt van Francisco
Hermandez van Cordua, int jaer 1517. hoewel
niet int gheheel/ die welcke S.Iacob uyt Cuba
varende / om eenighe Landen te soecken/ofte
ghelijck andere segghen/ om eenich volck te
halen in zijn Mijnen te arbeyden/ende comen-
de ontrent het Eylandt Guanaxos, alhier ghe-
noemt Caguanaxa, by die Capo di Honduras, al-
waer sy goet/vroom/tam/ ende simpel volck
vonden/ende waren Visschers/die gheen wa-
penen en hadden/ noch oorloch voerden / ende
quam verder aen eenen onbekende hoeck/daer
Sout-pannen waren/dien hy die name Don-
ne, dat zijn Vrouwen / ghegheven heeft / om
dat aldaer steenen torenkens waré met trap-
pen ende Capellekens bedeckt met hout ende
stroo / alwaer in een seer schoone ordinantie
ghesét waren seker veel Afgoden / die ghelijck
Vrouwen schenen / die Spaengiaerden ver-
wonderden haer dat sy huysen van steen sa-
ghen / die sy tot noch toe niet ghesien en had-
den: ende dat de inwoonders rijck ende pro-
per ghecleedet gingen met hemden ende man-
telkens van Cattoen/ witte ende oock gheco-
leurt zijnde met vederbosschen/juweelen ende
pendenten van ghesteente in Gout ende Sil-
ver/ende die Vrouwen bedeckt van't midden
tot beneden toe/en oot dat hooft ende borsten:
Zijn oock niet hier ghebleven: Maer getroc-
ken nae een ander punct / welcke hy die name
van Cotoche ghestelt heeft/ alwaer hem ghe-
moeteden eenighe Visschers / die door schrick
ende vreese vluchteden op't landt/ ende andt-
woorden ofte riepen hem toe Cotehe, Cotehe,
het welck te seggen is/thuys/thuys/meynen-
de dat sy ghebracht werden na het landt om
daer te gaen/ alwaer van desen hoeck die na-
me van C.Cotehe behouden heeft. Sy vonden
aldaer int landt op den Oever des Meers een
seer groote stadt/welcke sy om der grootheyt
willen Alkair ghenoemt hebben/nae die stadts
name die in Egypten leyt/ (dan ick achte dit
niet half soo groot te wesen als sy roepen/)
alwaer sy vriendelijcken van die inwoonders
ontfangen werden/ daer in comende verwon-
derden haer / om dat sy vonden huysen met
hooghe toornen / magnifijcke kercken / ghe-
plaveyde straten/ende groote coopmanschap
ende handel/ die huysen waren van ghehou-
wen ende ghebacken steenen / met calck con-
stich ghearbeyt/doch met stroo ende cruyt ge-
deckt/ die cameren die daer in zijn/ zijn thien
oft twaelf trappé hooch. Aengaende dit volc
is oock ghecleedet/ doch niet met wollen La-
ken/om dat sy gheen Schapen en hebben/dan
met Cattoen ghewaet/op veel manieren/ seer
schoon ende aerdich ghecoleurt: Die Vrou-
wen zijn oock van't midden tot op die voeten
becleedet / bedecken oock hare hoofden ende

Ghevent den name van C. Donne/ so mé de Vrouwen noemt/ om dat sy in hare capellekens afgoden haddé die als vrouwen saghen.

Oock alhier ghecleedt ende verciert met Juweelen.

C.Cotoche is ghesét na thuys/ want de Visschers vluchtende/ also riepen.

Int landt by dé Oever een groote stadt ghevonden/ gaven die dé name Alcairo waeré vriendelijc ontfanghen/ vonden daer in huysen met hooge toorné/schoone Kercken/ schoone coopmanschap en handel.

borsten met veelderley sluyeren / soecken met
alle sorchvuldigheyt haer beenen ende voeten
te bedecken/om die niet laté te sien/gaen neer-
stich te Kercken/waer toe die voornaemste en
rijckste haer eyghen geplaveyde steenen stra-
ten haddé/van haer wooninge af tot die Kerc-
ke toe / doch zijn Afgoden-dienaers / ende oft
sy wel haren Afgoden Menschen op-offerden/
so eten sy nochtans der Menschen vleesch niet
ende worden besneden / hoewel men niet en
weet waer van sy sulcks hebben / ten waer
dat die Duyvel/ die over dese Afgoden-die-
naers heerschede / haer sulcx wijs ghemaeckt
heeft. In haren handel zijn sy oprecht/ende
houden goet gheloove / doen haer coopman-
schap sonder gelt/met verwisselinge/insonder-
heydt met Cattoen ende cleederen ofte rocx-
kens daer uyt gemaeckt sonder mouwen noch-
tans/ ende dit is haer meeste schat die sy hare
Heeren op brenghen/en die sy voor coopman-
schap verboeren nae Mexico, C. di Honduras.
ende nae Cuba, oock soo hebben sy overvloe-
dich veel Been/ Honich / ende Was/ dan wi-
stent Was niet te gebruycké voor der Spaen-
giaerden aencomst/ Gout oft Silver Mijnen
hadden sy gheheel niet / hoewel het een rou/
scherp ende steenachtich Landt is/ nochtans
vruchtbaer van Maiz ofte Turcksche Terwe/
ende overvloedich van Visch. In dese Lant-
schap waren voor der Spaengiaerden aen-
comste over de vier hondert duysent inwoon-
ders/waer van nauwelijck 8000. overgheble-
ven en zijn/ soo zijn sy uytgheroeyt van den
Spaengiaerden/ eensdeels ghedoodet / eens-
deels tot slavernie vercocht ende verboert in
wilde onbewoonde plaetsen om Gout te soec-
ken ende te graven/ oock om haer selven voor
die Spaengiaerden in Bosschè te verbergen.

De Vrouwen bedecké haer seer neerstich vande middé af tot haer voeten / om daer niet besien te zijn.

De rijcke hebben gheplaveyde straten vá haer huys af tot de Kercke toe.

Oprecht in haer handel/ sonder ghelt/ ware om ware/ geven oock ware tot schattinghe.

Overvloedich van Honich en veel Turcksche Tarwe.

Dit lant vermocht voor de Spaengiaerdé aencomst 4. hondert duysent ende is ghemindert op 8. duysent.

Guatimala.

Aen Iucatan landtwaert in / comt die Pro-
vintie ofte Landtschap van Guatimala, daer in
oock een stadt gheweest is/ die selvighe name
hebbende/die welcke den 8. Septembris/ An-
no 1541. door geduerich onweder ende regen
gantschelijcke gheruineert is / daer in doodt
blijvende ontrent 120. Spaengiaerden. Des
daechs te voren / al-eer dit gheschiedde/ zijn
der sommige Indianen tot den Bisschop van
Guatimala ghegaen/ gheheeten Franciscus Maro-
quin, hem segghende dat sy aen den voet van
den berch/daer aen die stadt lach soo grouljc-
ken ende vreeslijcken gheluyt ghehoort had-
den/dat het niet om segghen en is/daer op die
Bisschop haer straffende/seyde/heb ick uliedé
niet dickwils vermaent nae sulcken dinghen
niet te hooren/terstont daer nae ontrent twee
uren na middernacht is sulcken overtallijcké
water af/ende uyt die berch ghevallen/ dat sy
seer groote steenen met genomen hebbé / alles
vernielende waer sy aen quamen. Het worden
oock in die locht vreesselijcke stemmen en ge-
luyt ghehoort/ oock eenighe specteren gesien/
daer nae is die stadt op een ander plaetse/ drie
mijlkens verscheyden van dese / in een effen
velt na 't Oosten streckende herbout/ hebben-
de ontrent 80. oft 90. huysen van ghebacken
steen ghebout/ende met teghelen gedeckt. In
dese Provintie geschieden vele Aertbevingen/
als Benzo verhaelt/ die daer langhe ghewan-
delt heeft/ anders is int Landt een saechte en
ghetemperde locht / vruchtbaer van Coren/
van boomen uyt Spaengien aldaer verboert
comende weynich voort/ dan Vijgheboomen
ende

De stadt Guatimala vant onweder en water gántsch vernielt/ en zijn 120. Spaé giaerts daer inne omghecomen.

Den Bisschop straft de Indianen die hem bootschapte dat toecomende ongheluck.

De stadt Guatimala wort op een ander plaetse ghetimmert.

Vele Aerdtbevinghe aldaer.

ende Apriconen, nochtans gheen smakelijcke vruchten hebbende/ daer groeyen oock veel Cacavaten. Belanghende de Religie ende manieren deses volcks zijn vast eenderley met die van Mexico ende van Nicaragua, waer af volghen sal / drijven oock haren handel te samen: Waer om dat dese Provintie in onse Caerte niet en staet is genoech hier af/ volcht een ander.

Fonduras.

Fonduras eertijts seere 410000. inwonders/ nu seer verminderd.

Naest aen Guatimala comt dat groote lantschap Fonduras, in welcke eer sy van den Spaengiaerden was inghenomen over die 410000. inwoonders waeren / waer van al voor veel jaren nauwelijck 8000. overghebleven zijn/ een deel van die Spaengiaerden ghedoodet/ een deel vervoert tot slavernije en geconsumeert in Gout te soecken / andere selfs verloopen in woeste plaetsen ende holen der Aerden / voor der Spaengiaerden tyrannije vluchtēde. In dese Provintie hebbē die Spaē giaerts vijf steden opghericht/ die nauwelijck altesamen 120. oft 130. huysen uyt makē mogen/ ende den meesten deel van riet ende stroo opghebout/ oock nu niet seer bewoont/ om dat het Gout het welck sy meest soecken begint te ontbreken.

Vijf stedē al hier van de Spāegiaerts gebout/ te samen sterck 130. huysen.

Truxillo de Principael stadt deser Provintie.

Die voornaemste van dese plaetsen is ghestelt in onse Caerte Truxillo, anders Trugillium ofte Turris Iulia, alwaer een Bisdom is. Dese stadt is ghebout op een cleyn berghsken aen den Oever des Meers/ op die Noordt-zijde: De ander steden sullen volgen int verhael van die Custe. Comende dan weder tot die hoeck van Iucatan, leyt daer tegens over een welrieckende lieflijck Eylandt Cosumel, van een Coninck Cozumelao, wiens voor-ouderen dat bewoont hebben alsoo gheheeten/ 'twelck van den uytersten hoeck van Cuba Porto di S. Anthonio verscheyden is 70. mijlen/ ende van Iucatan vijf mijlen/ heeft int rondt ontrent 45. mijlen / een plat ende effen landt/ seer vruchtbaer / daer is oock Gout/ maer van ander plaetsen ghebracht: Overvloedich veel Honich ende was/ ende alderley fruyten eñ hof cruyden/ Voghelen ende vier-voetighe beesten. In andere dinghen gantsch ghelijck Iucatana, in Kercken/ huysen/ straten/ handelinghe/ manieren ende cleedinghen: De huysen zijn sommige met stroo bedeckt/ door dien datter steen ghebreeck is: Maer in abundantie zijnder oock steenen platen/ oock zijn in sommighe huysen Marmoren calumnen ghelijck in Spaengien.

Het Eylant Cosumel/ vā waer het den name heeft.

Cosumel/ anders gheheeten het Eylandt S. Crus/ om dat op cruys-dach is ghevonden.

De Spaengiaerden in dit Eylant comende zijn eerst niet aenghenomen/ daer na wel ontfanghen ende vereert van haer overste/ eñ naederhandt van den selvighen op een thoren ghevoert/ ende daer op gestelt een Cruys/ om dat sy den 5. dach van Mey op Cruys-dach daer aen ghecomen waren / hebben oock het Eylandt S. Crus ghenoemt/ doch hout in onse Caerte zijn eyghen oude name. Sy hebben in desen thoren camers ghevonden waer in veel Marmoren eñ Aerden afgoden laghen/ onder waren beelden gemengelt/ welcke sy met luyder stemme ende ghesanck aenroepen/ oock met lieflijcke reucken roocken ghelijck andere afgodisten ende Heydenen haer huys-goden deden/ ende aldaer volbrenghen sy haren Godsdienst/ dit volck wert oock besneden.

R. Grande.

Van den hoeck van Iucatan tot Rio Grando zijn hondert mijlen/ ende daer blijven onderweghen La punta de las Mugeres, ende de Bahya de la Ascencion.

La punta de las Mugeres. Bahya de Ascencion.

Rio grande light op 16. graet en half / ende van daer heeftmē 150. mijlen tot Cabo di Camaron ghereeckent op dese wijse / eerst van die groote Revier tot die haven van Higueras 30. mijlen.

P. Higueras. P. di Cavallos.

Van P. Higueras tot die Haven El Puerto di Cavallos, ander 30. mijlen/ dit is die tweedde plaetse van den Spaengiaerden tot een Colonia ghemaeckt/ ende een dach reysens van hier light S. Pedro, op een effen velt/ dicht by berghen/ die derde Colonia der Spaengiaerden/ ende niet verre van hier loopt die Revier Vlua ende die Lack int midden/ van het welcke eenighe aerdtachtighe hooghten zijn/ ghelijck Eylandekens met cruyt ende struyvellen bedeckt ende bewassen/ ende nae dat die winden waeyen hier ende daer drijvende.

S. Pedro.

R. Vlua.

P. del triumpho de la Croce. Guamoreta. S. Iacob. Truxillo. C. de Honduras.

Van Puerto di Cavallos, tot Puerto del triumpho di la Crus noch dertich mijlen / ende hier tusschen liggen Guamoreta, S. Iacob ende Truxillo.

Van Puerto del triumpho de la Crus, tot C. de Honduras ander 30. mijlen/ ende van daer tot Cabo del Camaron 20. mijlen.

C. de Camaron. C. de gracias a Dios. Carthago.

Van daer tot Cabo de Gracias a Dios, ghelegen op 14. graet steltmen 70. mijlen: Dit is oock eē Spaensche Colonia ofte stadt van haer luyden getimmert ende bewoont/ eñ tusschen beyden blijft liggen aen dese Custe Carthago, oock een Spaensche stadt.

Desaguadera.

Van Gracias a Dios zijn 70. mijlen tot Desaguadera, welcke spruyt uyt het Lack ofte Meer van Nicaragua, wordt alhier qualijck Aguadaco ghenoemt: Alhier sullen wy die Custe wederom wat verlaten/ ende beschrijven int corte die Provintie ofte lantschap van Nicaragua.

Nicaragua.

Nicaragua qualijck in die Caerte Nararagua gheheeten. Des Somers de hitte te seer onverdraghelijck heet/ dat men niet dan des nachts can reysen.

Wt Fondura reysende ende passerende die Groeven ofte Fodinen Chiulutecca commen aen die Provintie Nicaragua, streckende na die Zuyder Zee toe/ is een rijck niet so seer groot maer vruchtbaer ende schoon/ ende van soo onverdraechlijcker hitten datmē des somers die wegen om der hitten wille niet ghebruycken mach by daghe / dan alleen des nachts: Het reghent aldaer ses ghestadighe maenden van den Mey af beginnende / die ander ses maenden zijn gheheel drooch/ ende die dagen eñ nachten even lanck: Honich/ Was/ Boomwolle ende Balsem groeyter overvloedich/ eñ veel sorteringhe van vruchten/ die in andere Provintien niet ghevonden en werden / noch in Hispanien noch elders/ onder andere een maniere van Appelen hebben byca ns die gedaente eender Peeren/ eñ van binnē een ronde Note / onderhalfmael grooter als onse ghemeyne Noten/ soet ende lieflijck van smaeck/ waer af die boom groot is/ hebbende cleyne bladerkens: Weynich Koeyen zijnder maer seer veel Verckens die uyt Spaengien overgevoert zijn om voort te telen. Het lant heeft veel cleyne Indiaensche Dorpkēs van cleyne rieden huyskens met stroo ghedeckt: Hebben oock geen Metael/ hoe-wel in die eerste overwinninghe van die Spaengiaerden die Inwoonders eenich gheme yn ende slecht Gout hadden/ 'twelck haer van ander plaetsen toeghevoert worde. Groote menichte isser van Papegaeyen die groote schade aen 't zaet doē/ ende souden noch meerder doen ten ware sy

Hier groeyt Balsem.

Wordt gheheeten Cacao ofte Cacavate/ siet hier nae wijder daer af.

voor

Die Spaengiaerts noemen dese provintie om haer overvloets wille/ het paradijs van Mahomet.

door teeckenē van riedt ofte door slingheren verdreven werden. Die Spaengiaerden hebben in haer aencomste deser provintie om haer overvloets willen die sy daer sagen/ gheheeten het Paradijs van Magometh / daer sijn seer vele Cacaoensche boomgaerden/ eñ een vrucht die sy noemen Cacavate. die welcke sy gebruycken in plaetse van gelt/ groeyt aen een middelbare groote boom /eñ niet dan in warme eñ schaduachtige plaetsen. Soo haest sulcks van die Sonne gheraeckt is /so veegaet er / daeromme weert het gheset in boscagien onder boomen ende in vochte plaetsen/ 't welck noch niet ghenoch is/ maer die boomē daer by het geplant woort /moeten hooger wesen/ eñ also te samen ghevlochten/ dat sy dese bedecken eñ beschermen moghen van die hitte der Sonnen. Die vruchten zijn van gedaente den Amandel steenen ghelijck /eñ uytgedaen wesende /sijn met een kleyn swart vliesken bedeckt / die pitten uytghedaen zijnde /mach men die in twee ofte drie deelen scheyden /binnen met grauwe aderkens tsamen treckende/ eñ onliefelijck vā smaec.

Cacavate/ welc sy ghebruyken in plaetse vā gelt.

Den dranck Cacavate gemaect, hy daer so hooch gheestimeert als by ons Hypocras.

Als sy dranck daer uyt maken sullen/ drogen sy die in een pot by 't vuer /eñ daer na kloppen sy die met steenen/ dat gheklopte doen sy in uytgeholde Calwoorden/ eñ vermenghent al sachtkens met water /eñ doen somtijden oock een weynich vā haer Peper daer by eñ drincken. Desen dranck is een weynich bitter/ verkoelt het lichaem /sonder droncken te maken/ eñ wort van haer luyden in grooter waerden ghehouden door 't gheheele landt door alle ander dinghen/ schencken dese ooc groote Heeren/ als men by ons Malvasye ofte Hyppocras doet. De manieren deser volckē zijn niet onderscheydelijck van die van Mexico. sy eeten menschen vleysch/ hare mantelkens ende lijfrockens zijn sonder mouwen / het vier ontsteken sy door 't wryven van twee houtkens tegens malcanderen/ eñ dit door gheheel Indien. Eñ oft sy wel was ghenoech hebben / so weten sy dat nochtans niet te ghebruycken want in plaetse van keerssen/ ghebruyckten sy fackelen van Pijn-boom hout. Die tale die sy spreecken zijn vierderley/ waer af die Mexicaensche die schoonste is /eñ die wyder streect/ want men mach daer mede reysen over die 1500. mylen/ eñ is goet om te leerē.

Maken vier met wryven van twee houtkens.

In haer dansen houden sy eē vreemde maniere/ alwaer een duysent drie ofte vier/ ja ten tyden meer te samen comen/ nae die grootheyt eñ overvloedicheyt des volcks. Op 't velt daer sy dansen sullen by een ghecomen zijnde / keeren sy die plaetse seer schoon/ daer nae gaet eender voor aen/ die dansers aenvoerende/ gemeenlijck het lichaem te rugge waert eñ crom dravēde/ ten tyden omkeerende / die andere alle sulcke onbequame bewegingen nae volgende/ by dryen ofte vieren in gleden gaende / Hare speel-lyeden ende tambozijns singhen ende spelen eenighe liedekens / daer op die aenvoerder antwoort /eñ terstont na hem oock alle d' andere/ die eenighe wapenkens in die handt draghen/ eñ sommighe oock uytgeholde Calwoerden vol steenkens / daer mede ratelende / andere hebben die hoofden met pluymen ende vederen besteken/ anderen die armen ende beenen met bysaigskens van schulpkens omwonden/ die eene over dwers /die ander crom/ die lichamen om dravende / sommighe die beenen oft voeten opheffende / d' andere die armen / die eenen den dooven /d' andere den blinden na contrefeytende/ andere lacchen/ andere greyns/ met dusdanighe vreemde manieren houdē sy hare feesten /en drincken het Cacavate den geheelen dach over tot inder nacht.

Vreemde maniere vā dansen van die van Nicaragua.

Maken int dansen den blinden man naboot-sen, den dooven/ ende soo voort.

Die schepen welcke over die Zuydt Zee nae Nicaragua varen / comen door een enghe stroom /omtrent 25. mylen landtwaert in / tot een dorp Realegio, al waer eenighe rieden huysen zijn /van Spaengiaerden bewoont. Hier liggen die schepen om die goede haven/ eñ om thouts willen. Een daghreyse van dese plaetse oost aen light Legio ofte Leon. des Bisschops stoel van Nicaragua, is ghebout op die Oever des Lacks /van Francisco Fernendez. als oock Granaten ende andere spaensche steden /op dit selvighe Lack gheleghen / 30. mylen van die ander/ bykans op 't ander eynde daer die Lac uytloopt nae die noordt-Zee. Dese twee steden hebben nauwelijck 80. huysen beyde te samen/ die welcke eens deels uyt materie /eensdeels uyt ghebacken steen opghebout zijn.

Legio ofte Leo des Bisschops stoel van Nicaragua.

Van Leon 35. mylen light een bergh / vuer uytwerpende /eñ dat so overvloedich/ datmen menichmael by nachte 100000 treden die vlā sien mach. Vele Spaengiaerden hebben die opinie ghehadt /dat hier Goudt in was / het vuer ghestadigh materie gevende / waer door vele ondersoecks is gheweest / dan al qualijck gheloont/ dan dit niet noodich te verhalen/

Eenen bergh vuer uytwerpēde hondert duysent treden wijt.

Comende weder tot dit Lack van Nicaragua. waer in zijn seer groote visschen/ onder andere een geslachte gheheeten in spaensch Manati. de vinnen by 't hooft hebbende/ eñ/ gelijck twee handen. Dese visch is bycans van ghedaente een Otter ghelijck 35. voeten lanck/ 12. voeten dick/ het hooft ende die steert hebbēde als een Osse /kleyne ooghen /hert eñ hayrich vel/ licht blauw van coleur /met twee voeten ghelijck die Olyphanten voeten zijn/ waer af die wijfkens voort teelen gelijck koyen/ ende brenghen hare jongen op met hare Mammen. Dese visschen gheneeren haer opt landt ende int' water/ zijn tegens den menschē seer vriendelijck/ waer af die Indianen eē wonderlijcke ongheloofelijcke historie verhalen / datter een Coninck is gheweest / gheheeten Caratamayvis. die een kleyne Manate ghevanghen hadde/ welcke hy 26. jaren in een Lack Guainabo. dichte by zijn huys ligghende / onderhouden heeft door brossemen van broot /welcke visch door lanckheyt van tijt soo tam eñ mack ghe-worden is /dat hy den Delphijn /daer af men leest /verre te boven ginc/ want op wat tijt des daechs hy van des Conincks dienaers geroepen weert Marto, Marto, welck op Indiaens te seggen is / magnifijck ofte genereus / is hy daer door /als eē kenbaer teeckē uyt die diepte opgecomen/ eñ uyt die hant gegeten/ is ooc uyt dat water in 't huijs gecomen om sijn voeder te halen/ eñ met die kinderen te spelen / eñ als yemant lust hadde over die Lack wilde/ soo nam hy somtijts 8. oft 10. op sijn rugge eñ swemde daer mede sonder moeylickheyt over. Met desē visch aldus spelende /hebbē die Indianen langhe tijdt hare ghenuechte ende lust ghehadt/ tot dat hy door eenige injurie moede ghemaeckt is / ende hem eenen tijdt lanck onderhouden heeft van menschelijcke conversatie : want als eenmael eenen Spaengiaert ondersoecken wilde ofte sijn vel oock soo hardt was als men wel seyde / ofte door dertelheyt eenē pijl in hem smytende/ die visch hoe wel hy door den worp niet ghequetst weert

Manati eenē visch die beenen heeft als een Olyphāt kā opt lande eñ over water gaen ooc swemmen.

Een wonderlijke historie van desen visch.

Desen visch tot int huijs met de kinderen spelen.

Een Spaengiaert siet een Visch quaet doende, is na den gront des waters ghe swommen en niet weder om ghecomen.

heeft nochtans die scherpe punte ghevoelt/ en nae die tijdt vermeeckende datter ghebaerde oste gekleede menschen by der handt waren/ riepmen hem vergheefslijcken: want versgheē niet meer/ lesilicken als die Revière Attibunicus, eens seer hooghe wert ende overliep/ oock tot dit Lack Guanabo comende/ is die visch die stroom ghevolght/ ende weder nae die Zee ghezwommen/ dusdanighe visschen werden in dat landt seer veel gesien ende ghevangen: want sy smakelijck vleysch hebben/ ghelijck Swijnen vleysch/ dat gesouten nae Nombre de Dios ende anderen plaetsen vervuert wort. Dit Lack van Nicaragua light weynich mylen van die zuydt Zee/ ende ontrent 100. van die noordt Zee/ loopt door een schipvrijck water/ twelck die Spaengiaerden Desaguadera, dat is afwateringhe te seggen/ daer in.

Desaguadera en water/ hier in houdē haer veel Crocodilen/ die hoe wel sy niet seer smakelic nochtans gegeten worden in honghers noot.

Alhier ontrent/ ende in dese Revière houdē vele Crocodilen/ leggen hare eyeren opt landt int sant/ zijn vande groote als Ganssen eyeren/ op een steen gestooten/ knersen wel/ dan breken niet: Dese werden mede van die Spaengiaerden door honghers noot ghegeten: haren smaeck is ghelijck een half verrotte Moschus/ ghelijc oock alsoo het vleysch smaeckt/ van den Indianen seer aengenaem ende weert.

Ghedaente van het lantschap Nicaragua.

Nae Nicaragua volcht dit lantschap rou ende scherp om der dichte Boscagiē ende onwandelbare berghen/ daer niet alleē die Peerden moghen passeren: maer nauwelijck die menschen door ofte over moghen/ dan met seer groote moeyte ende arbeyt/ ontrent dit landt houden vier maenden in die Zee/ en op de Oever seer groote Schiltpadden/ die haer Eyeren gelijck die Crocodilen oock int sant leggen/ uyt die welcke terstont door die groote hitte der Sonnē jongen comē. Het vleysch deser Schiltpadden versch wesende/ is gesot ende lieflijck om te eten.

Desguadera. ofte R. grande. Corobaro. Veragua. Nombre de Dios. R. Sweros.

Van C. de gratias a Dios tot de Rio grande ofte Desaguadera, als ghesept is/ zijn 70. mylen. Van Desaguadera tot Corobaro zijn 40. mylen/ ende van Corobaro tot Nombre de Dios. 50. mylen/ tusschen Corobaro en Nombre de Dios light Veragua/ en de Rio Sweros/ dese 90. mylen staen op 9. graden/ alsoo dat vanden hoeck van Iucatan tot Nombre de Dios zijn 500. mylen.

Aengaēde die manieren der Sweren Indianen/ ontrent die R. Swerus/ woonende by Veragua/ zijn weynich onderscheyden van die andere/ alleē dat sy geen menschen vleys etē. In haer landt werden veel wilde Beeren en wreede Tigers ghevonden/ oock Leeuwen: maer vreesachtich/ en die voor mēschē vluchten: Daer zijn ooc seer groote Slange/ doch niet vergiftich/ ende vele Meerkatē. Daer is ooc een ander specie van een gedierte Cascui ghehieten/ van ghedaente als een swart Vercken/ harich/ en een harde huyt/ kleyne ooghen/ opene ooren gelijck een Olyphant/

Cascuy/ een vreemt ghedierte/ welck vreeselijck ghelupt maket, dat den mensche verdooft.

doch so wijt niet open/ noch af hangende/ ghesloofde klauwē/ en een kleyne snuyte/ ghewapent gelijck den Olyphant/ so vreeselijck van gheluyt/ dat het die menschen verdooft: heeft goet en smakelijck vleysch.

Ghedaente van een Vosaep.

Noch so is aldaer een ander wōderbaer en vreemdt beest/ vā Gesnero Vos-ape gheheeten/ aen welckes buyck die natuere noch eenē anderen buyck/ als eenē buydel geformeert heeft in die welcke alsterghs loopt/ dit selfige zijn jonghe als in een sack verberchten draecht. Dit beest heeft eē lichaem en schaemte gelijc een Vos/ voeten gelijck menschen handen ofte Meerkatten voetē/ oorenals eē Vleer-muys/ men merckt niet dat dit beest zijn jongen uyt laet comen/ dan als zy zuygen sullē/ ofte haer yet vermaken/ die altoos daer in draghende/ tot dat zy hare spijse selven soecken konnen.

Iguanna ofte Iuanna een vreēt gedierte.

Noch so hout aldaer ontrent eē ander vreēt viervoetich beest/ Iguanna ofte Iuanna gheheeten/ is niet seer ongghelijck onsere Hagedissen/ welcke een quas onder die kinne hebben hanghen gelijck een baert/ en op het hooft een schone kam gelijck die hanen/ op zijn rugge eenighe scherpe pennen/ die ghelijck doornen over eynde staē/ onder andere eenige met tacken ghelijck een saghe/ een lange steert/ scherp uytloopende/ en om vouwende ghelijck die Adderen: Dit beest wert onder die onschadelijcke Slangen ghetelt/ leght op eenmael 40. ofte 50. eyeren/ cont/ ende van die groote eender noten/ waer af het geele en witte van een onderscheyden is/ ghelijck in Hennen eyeren/ zijn goet om te eten/ en smakelijcker dan het vleysch/ doch niet in Oly ofte Botter ghebraden/ maer in water: dit beest gheneert hem op der aerdē en int water/ klimt ooc op boomen/ is vreeselic om aen te sien insonderheyt voor dien/ welcke dese natuere niet bekent en is/ is so mack en stille/ dat het gansch geen geluyt ofte rumoer en maeckt/ ghevanghen zijnde en ghebonden werdende/ het mach 10. ofte 12. daghen sonder eten levē/ heeft goet en smakelijck vleysch ende wort voor lekernie ghehouden/ insonderheyt die bosskens/ alleen dat die welcke pocken ghehadt hebben/ sulcken vleysch eetēde/ hare pynen weder vernieuwē.

Dit beest leghet op eenmael 40. ofte 50. eyeren vande groote als noten ... 12. daghe ... sonder eten.

Nomber de Dios

Ghedaente ende streckinge van Nombre de Dios.

Nomber de Dios/ een coopstadt gheleghen aen die noordt Zee/ dien name becomen hebbende vā Diego di Niquesa/ een Spaengiaert/ die quaet avontuer ghehadt hadde/ en alhier in dese haven op't landt treedende/ met zijn overgebleven volck/ sprack In nōbre de Dios. dat is/ in die name Godts/ zijn werck/ so hy voorgenomen hadde weder beginnēde eenige huysekens hier op rechtende/ en die name de stadt latende: So streckt dan dese stadt in die lenghte oost en west langhs die Zee/ midden aen eē seer groote Boscaye/ op een ongesonde plaetse/ insonderheyt des winters/ en dat om die groote hitte en vochticheyt der aerdē als oock om het moer dat die stadt nae 't westen mede omringelt wert/ waer door vele der Inwoonderen sterbē: Die huysē zijn op de spaensche maniere gebout/ als ooc die vā panama/ al waer in eenighe grossiers woonen die haer comenschap in 't gros drijvē/ d'andere huyse zijn voor die vreemde gasten/ en herbergē/ als ooc Kruydeniers/ handtwercs luydē en diergelijcke: die meeste coopluydē vā Nomber de Dios hebben ooc huysen in panama/ want die coopmanschap ghedreven wort uyt peru nae Panama/ en uyt Spaengien na Nombre de Dios/ en houdē met dē anderē alhier haer residētie/ so lange tot tot dat sy rijck genoech zijn/ als dā vertrecken zy na andere plaetsen ofte nae Spaengien.

De coopluyden van Nombre de Dios hebben huysen oock tot Panama want ... moeten ... te samen ... neren.

De coopluyden rijck ... vertrecken ... Spaengien.

Beschrijvinghe van Nombre de Dios.

Aen 't noordt eynde van die stadt is die Haven/ daer in men vele Schepen berghen mach: Vande vruchten ofte fruyten die men uyt Spaengien overvoert/ wassen aldaer in die quade ongetēperde ende ongesonde locht/ weynich Limoenē/ Orāgiē/ kleyne Radijsē

Noot

Kool ende Latton/doch kleyn/weynich/ē niet seer goet. Andere eetbare waren moetē al daer uyt het Eylandt Hispaniola Cuba. ē uyt die provintie van Nicaragua ghebracht worden/als Indische Terwe ofte Maiz. het broot Cazabi. ghesouten Vleysch/ Swynen/ Baratas. Van panama. Koyen ē versch vleysch/ allerley andere waren wordē haer vā Spaegien toeghevuert: want daer comen alle jaers sekere schepen uyt Spaengien kleyn ē groot met Wynen/ Meel/ Broot/ Bisschuyt/ Olyven/ Oly/ Vygen/ Rozynen/ Zyden eñ wollē Lakenen/ ende andere dierghelijcke/ tot ōderhout des levens van nooden: Die waren alhier ghebracht wesende werden daer na door die Reviere Chiara met kleyne schuytkens vervoert tot een plaetse Cruyce gheheeten/ligghende 15. mylen van panama. alwaer het eenen spaenschen Factoor ghelevert wort/die sulcke waren opteeckent ende bewaert/totter tijt dat zy door middel van beesten van daer verbuert werden nae Panama. een stadt aen d'ander zyde des Meers ghelegen/vā waer zy met andere schepen noch wyder vervuert werden/ ē door gheheel peru. Chaicas ende Chila oock noordwaert aen uyt deelen in alle spaensche Colonien ofte woonplaetsen.

De waren werden ghevoert door de revier op tot Cruce/ ende daer eenen spaenschen Factoor ghelevert dieselve van te lande laet voerē tot Panama toe.

Die gheheele breede des landts/tusschen Nombre de Dios ende panama. van die eene Zee tot die ander is niet meer dan 17. mylen/ makende dat peru gheen Eylandt is? Die Spaengiaerden maken dese stadt Venetien ghelijck/dan gedenckē dat zy sulcke niet ghesien en hebben/souden sonder twyfsel van nadere meeninghen wesen.

Van nombre de Dios tot Panama ist 17. mylen.

Latende dan legghen panama tot op andere ghelegentheyt/ comen voorder tot vervolginghe der Custen van Nombre de Dios af beghinnende/ zijn tot die Farallones del Darien. ghelegen op 8. graden/ 70. mylen aenlanghende/Dariene die stadt gheheeten tot der oude lieve Vrouwen light aen een onghesonde plaetse waromme dat alle die inwoōders geel bleeck zijn als die welcke geel sucht hebben/nochtans en comt dit niet van die natuere des landts: want men siet op andere plaetsen onder gelijcke hooghte des hemels goede lucht/ te weten daer het landt versche fonteynē ende clare wateren heeft ende daer men in die hooghte op berghen woont/ niet in valeyen als Darien light/in een diepe vāleye/aen die Oever der Revieren Dariene. rondts herōme met hooge bergen omgeven/ daeromme ontfanghen zy oock der Sonnen stralen op den middach/vast recht van boven neder/ē ten beyden zydē/vooren ende achter worden zy niet weyniger vā die wederschijn der Sonnen stralen beswaert/brengende by seer swaere ōverdrachlijcke hitte/dat also die woonighe tot Dariene niet van natuere des landts: maer van der sonderlinge plaetsē weghen schadelijckē is. Die plaetse is ooc dootlijck om die eyghenschap des aertrijcks/om dat zy omghevē is met moerachtige stinckenden wateren/ja dat dorp selven is eē put ofte moras/ē als men water op den vloer der huysen gietet/so groeyen terstont Paddē daer uyt/ē als zy graven anderhalve spānē diep/soo openbaren hem terstont Aderen vā quaden vergiftige waterē van die verdorven aert deser revierē/die seer traech ē vol slicks tot die Zee door dese diepe valleye vloeyt. In Dariene zijn Tygeren/ Leeuwē ē Crocodilē:

Farallones del Darien/ dat zijn klippen van Darien.

Te Darien een ongesōde plaetse/ de menschē hebben een ongesonde coluer.

Ghelegentheyt van Darien.

Verhael vā de ongesontheyt deser plaetsē.

Ossen/Swynē ē Peerdē/ seer overvloedich ē grooter als die uyt Spaengien daer ghevuert zijn/ seer veellerley groote boomen ende cruyten/ē allerley vruchten der aerden ende kruyden om te eeten. Dat volck van Darien zijn tusschen doncker root geel vā goede proportie/weynich hayrē ofte baerts/uytbesondert op het hooft ē wijnbrauwen/insonderheyt de vrouwen/die sulcke afdoē met eenich kruyt zy gaen naeckt in't generael/insonderheyt om't hooft. Zy dragē die mannelijckheyt ofte in een slacken schulpe/ofte in een ror/oft bedecken die met een Cottoenen lijnwaet/die vrouwen bedecken haer van't midden tot op die knien/ē so zy edel zijn tot op die voeten. In dat landt en is ghen winter: want den uytganck des vloets Darienes light men 8. graden vanden AEquinoctiael / daer omme dagh ē nacht vast ghelijck aldaer is

De inwoonders hebben weynich haers ofte baerts/ deckē alleē de schamelheyt.

Vander eersten sterren die haer inder Zee streckt/light eē dorp int landtschap Caribana 9. mylen van Darien *Furetaca ghenoemt / ē van daer op drie mylen Vraba. waer af die gheheele stroom haren name heeft/is in vorighe tyden die hoofstadt des rycks geweest / Van daer op 6. mylen light Feti. van Feti tot Zereme 9. mylen /van Zereme 12. mylen tot Sorache. Dese plecken warē al vol menscheters/ ende als zy geen viandē hebbē daer zy tegēs stryden/so rasē zy tegens malcanderen/ ē vernielen den anderen.

Futeraka/ eē dorp der Caribanen.
Vraba daer den heelen stroom synen naem van heeft.
Fete.
Zereme.
Sorache.

Vraba. die Golfe is 14. mylen lanc/in die mont 6. mylē breed ten ē hoe naerder het vaste landt/hoe ēger. In die reviere vallē vele watere/en eē dat gheluckigher is als die Nilus? Wat men in Vraba saeyt ofte plantet dat beblijft uyter maten rasch/men heeft aen den 28. dagh/rype vruchten als Comcommerē/ Cauwoorden/Meloenen/etc. In Dariene ē Vraba wassen veellerley vruchten seer lieflick ē aengenaem vā smaeck/alle onsere vruchten seer ongelijck/die van sulcke begeert breeder instructie / die lese die historie schryvers/ insonderheyt pertum Martyren. in't 9. boeck van 't vermeynde vaste lant.

Beschryvinge van Vraba anders Cariba gheheeten.

Aen die mondt van die Golf Vraba light een kleyn Eylant Tortuga. t Schilt padden Eylād ofte om die gedaēte die het heeft/ofte om dat daer vele Schilt padden houden ē wat voorder op die selvighe Custe I fuerte* streckt t Eylādt welcke light int middē tusschen Vraba ē Carthago. waer op ooc mēsch eeters woonen /wreede menschen/ē vā hier comt men tot p. de Caribana, die haven van Caribana ofte Menschen moorders ē eters/ waer van die Carybes haren name ontfangē hebben Vā daer aē die R. de Guerra ē noch voorder de reviere Zenu *welc een groote haven heeft/ē die stadt ontrēt 7. oft 8. spaēsche mylen vā die Zee/in welcke grootē hādel is vā Sout ē Vich/ fijn Gout ē Silver werkers. Dese versamelē Gout uyt de revierē in groote watersortinghe ē regenen/ stellende dichte nettē daer in zy dat Gout ophoudē ē groote korlen becomē. Is ontdeckt vā Rodrigo de Bastidas .an. 1502. ē 2. jarē daer nae vā Giovanni della cosa. noch naderhant in,t jaer 1509. D. Ancisus hē volghende /Alonio di Hoieda. die volck in't landt sandt om sulcks te ontdeckē/ofte eenige wissel te doē met die ingeborē/ooc om die sprake te leerē ē die rijcdom te ervarē/dan die Indianē hebbē haer gestelt te vechtē/waer tegēs die spaēgiaerts

Tortuga/ oft Schiltpadds Eylandt.
*I. Fuerte.
P. de Caribana.
Ghedaente vā de caribes Caribes zijn priesters ofte Propheten op Brasiliaens.
Beschryvinge vande Reviere Zenu.
Anno 1509. is dit landt ontdeckt van Hoyeda.

teeckens van vrede ghegheven hebben / ende haer doen aenspreken voor een Tolck / die Franciscus Pizarro gevoert hadde van Vrana, haer aenseygghende dat hy ende zijn medeghesellen die Spaengiaerden Christenen waren / vreetsame menschen / die de groote Zee in lanckheyt van tijt overghevaren zijnde / nu ghebreck hadden van allerley nootwendighe victualie ende van Goudt / haer biddende dat zy sulcks met haer wilden verwisselen tegens andere kostelijcke waren / diergelijcken zy nimmermeer ghesien hadden / waer op die Caryben van Zenu voor antwoordt gaven / dat het wel wesen moghte dat zy sulcken vreedtsamen volck waren / nochtans die ghedaente van vreetsame niet voerden / oock dat zy terstont souden vertrecken uyt haer landt: want wilden van niemandt bespot zijn / oock niet van meyninghe waren eenighe bravada van wapenen van eenighe vreemdelingen in haer lant te lyden / waerop Doctor Ancisus replicerende voor antwoorde gaf / dat hy niet konste met eeren vertrecken voor ende aleer hy zijn bootschap haer aengedient hadde / waer toe hy ghesonden was / ende een groote Oratie doende / om haer tot hen geloove te bekeeren / ende tot die doope te voorderen / ghesondeert alleen op eenen Godt / schepper des Hemels der aerden ende den menschen / ende ten laetsten daer by voeghende / hoe dat die Heylige Vader de Paus van Roomen / als Christi Luytenant over die gantsche aerdtbodem als absolute ende macht hebbende over die Zielen ende die Religion sulcke landen ghegheven hadde den machtighen Coninck van Spaengien / zynen Heere / ende hoe dat hy ghesonden was om die possessie van dien in te nemen / dat zy daeromme hem niet souden opposeren ende verstooten / inghevallen zy Christenen wilden werden ende haer onderworpen so machtigen Prince / ende dat met bewijs van een kleyn tribuyt van Gout jaerlijcks opbrenghende / waerop zy schimpelijck ende lacchende gheantwoort hebben / vast op de maniere / als oock gelesen wort van Attabalipa, dattet haer wel aenstondt / 'twelck zy by brachten van eenen God: maer dat zy daer af niet wilden disputeren / noch haer religion verlaten / ende dat den Paus wel moeste liberael wesen / van ander lieder goeder die hem niet toe quamen / ofte ten minsten sot dat hy wegh gaf 'twelck hy niet leveren mochte: ooc dat den Coninck arm moeste wesen / yet noch van doen hebbende ende begeerende / ofte seer stout / die dreyghende / welcke hy niet kende / ende ingevalle hy quame haer landt te overvallen ende in te nemen / dat zy souden zijn hooft op een pael setten / tot een teecken als zy andere zijns ghelijcke hare vyanden gedaen hadden / etc. maer die Spaengiaerden sulcks niet achtende / zijn daer op aengetrocken ende haer overweldicht.

De Spaengiaerdẽ versoecken met de Cariben te handelẽ / dan sy en ghelooffdẽ de Spaengiaerden niet haer bevelẽde uyt haer lant te gaen.

De Spaengiaerts antwoorden niet te commẽ vertrecken oft moesten hare boodtschap eerst doen / ende doẽ also haer Oratie / daer tpunt af is haer te bekeeren.

Effen op die maniere antwoorde Attabalipa / dat zijn landẽ ende al datter in was / zijn vaders ende voorouders ghewonnen hadden / ende dat hy niet conste verstaen hoe dat S. Peeter sulcx yemanden conde gheven / dat hy daer mede niet te vreden was / noch ooc niet mede te doẽ hadde.

So is dan van die Golf Vraba tot Cartagena 70. mylen tusschen welcke twee plaetsen die voorgestelde reviere ende havens ligghen / daer die gheschiedenissen gepasseert zijn / ende oock P. de Naos dat is die haven vãde Schepẽ.

Van Carthagena telt men 50. mylen tot S. Marthã

Carthagena.

Carthagena heeft den name verkregen / om dat in die mont deses havens een Eylandt light op Indiisch Codego ghenoemt / ghelijck als voor nieu Carthago, in Spaengiẽ Scombria, ofte om dat alle die Spaengiaerden die daer woonachtich van Carthago uyt Spaengien daer ghecomen waren. Dit Eylandt is ontrent 2. mylen lanck ende eene breet. Als die Spaengiaerden ten eersten in dese landtschap quamẽ / woonden het land vol visschers / waer af nu nauwelijck eenigh overblijffsel ghesien wert / 'twelck niet te verwonderẽ is: want niet alleen in dese provincie / maer alle andere inlandische / die de Spaengiaerden overloopen hebben nauwelijcken Indianen ghebleven zijn / om oorsake dat dit volck soo langhe als zy vermocht hebben die Spaengiaerden teghen te staen / gheen vrientschap om haer wreetheyt ende Tyrannie willen met haer hebbẽ willen houden. Dit landtschap is rijck van visschen / vruchten / ende allerley eetbare waren / die tot der menschen onderhout van noodẽ zijn: Hare schaẽte bedecken zy met kleederen van Cattoen: Inden oorloch trecken beyde mans ende Vrouwen / het heeft sich toeghedraghen anno 1509. dat een Spaengiaert gheheeten Martinus Anisus oorloch voerde teghens die ghebueren van Carthagena die van Xenu, dat zy een Vrouwe ghevanghen kreghen / out 20. jaren / die 28. Christenen met haer handen ghedoodet hadde / haer pylẽ zijn vergift: Zy eten haerder vyanden vleysch / hebben vele Spaengiaerden also vernielt. Op hare feesten die zy in voorighe tyden plachten te houden / vercieren hare lichamen op dat alderschoonste met vele juweelen ende Goudẽ armbanden / van Peerlen ende Smaragden ghemaeckt / die draghende om dat aengesicht / armen / beenen / ende andere ghedeelten des lichaems. Hare voornaemste waren ofte coopmanschappen zijn Sout / Visch / Peper / 'twelck die gheheele Custe lancks overvloedigh wast / is lanck van ghedaente ende veel scherper dan die Indische Peper / oock aromaticker ende liefslijker van reuck als die ghemeene Brasily Peper. Dese waren vervoeren zy in plaetsen daer sulcke ghebreecken / die verwisselende. In vorighe tyden eer zy van die Spaengiaerden overwonnen waren / hadden zy veelerley fruyten der aerden ende der boomen / Boom-wolle / Vederen / Gouden armbanden. Item Gout / veelerley Parlen / Smaragden / Slaven ende andere aerdt-vruchten / daer zy hare coopmanschap mede dreven / die verwisselende sonder eenigh achterdencken / begeerte ofte giericheyt / met dese woorden: Neemt sulcks / ende gheeft my wat voor sulcks daer teghen: Nochtans was by haer gheen aenghenaemer waer / dan die eetbare / hoe wel zy nu al mede beghinnen nae Goudt ende andere dingen te trachten / sulcks vande Spaengiaerden gheleert hebbende.

Codego. Scombria. Carthagena so ghenoemt / om dat sy meest alle van Carthagena waren die daer woonde.

Is visschrijck en overvloedich van alle eetbare ware.

De Vrouwen van dese landen trecken met haer Mans in den crijch / Anno 1509. is van een Spaengiaert een Vrouwe ghevanghen die met haer handen 28. Christenen omgebracht hadde.

Draghen op hare feesten costelijcke hals ende armbanden / begaeft met peerlen ende gesteenten.

In voorgaende tijden is by haer gheen giericheyt geweest / verwisselde sy der ghebreken waer om / te alleen ... versten ... eetbare ... is van haer principael begeert ... werk / dan hebben sy geleert gierich te zijn nae Gout ende peerlen ... ghesteenten.

Benzo vertelt hier af een notabel exempel / in het tweede Boeck zijnder Indische Historien / in het vijfde Capittel / als dat hy eens hongherigh wesende / in een Indiaens Boeren huijs ghegaen zy / biddende hem om een Vleecken te willen vercoopen / den Indiaen vraeghde hem wat hy daer voren wilde gheven / hy eenen Reael uyt treckende ende dien langhende / neemt die Indiaen den Reael tusschen die tanden / segghende: ghy wilt van my eetbare waren hebben / ende my

weder

Een ducht ende een Spaengiaert ende een Indiaen.

weder gheven datmen niet eten mach / ende van gheender weerden is / hout ghy het uwe / ende ick salt mijne behouden / etc.

Rio grande.

Tusschẽ Carthagena ende S.Martha, loopt een groote snelle rivier Rio grande in die Caerte gestelt / die welcke met sulcken gewelt in die Zee vloeyt / insonderheydt des winters / dat sy die stroom des Meers te rugghe set / dat oock de schepen daer voorby varende / lichtelijcken moghen water nemen. Dese riviere opvarende nae het Coninckrijck Bogota, nu van die Spaengiaerden Granada gheheeten / werden Ameraude Mijnen ghevonden / in die valeye Tunia, qualijck in dese Caerte Tomana ghenoemt / alwaer ontrent die Spaengiaerden nieu Carthago ghebout hebben.

Bogota. Granada. Inde valey Tunia worden gevonden mijnen van Ameraude.

De inwoonders van die valeye Tunia, ende die omligghende volckeren eeren die Sonne voor haren voornaemsten Godt / ja oock also dat sy niet dorven daerop sterren ofte dien recht aensien. Die Mane bewijsen sy oock Goddelijcke eere / doch minder dan die Sonne. In hare oorlogen / in die plaetse van Banieren ofte vanen / dragen sy hieromme aen rieden stocken / die ghebeenten van eenighe menschen / die haer manlijck in den oorloch ofte elders ghedraghen hebben / om andere also tot hare deuchden te verwecken ende aen te porren / ende dies te wackerder tot den oorloch te maken. Haer wapenen ende pijlẽ zijn spiessen upt Palm-tacken eñ steenen sweerden. Haer Coningen begraven sy met gulden hals-banden met Ameraude / broodt ende wijn. Die Spaengiaerden hebben vele dusdanighẽ graven ghevonden ende gheopent. Die volckeren welcke op die voorghenoemde groote riviere ofte R. Grande woonẽ / zijn alle menschen-eters ofte Caribes, als oock die welcke ontrent S. Martha haer residentie houden / doch eyghentlijcken te spreken waren Caribes in voorighe tijden. Die inwoonders van die Eylanden Boriquen, Dominica, Maticim Cibuchine, nu S. Croce gheheeten / ende die van Guadalupe, als oock in die beschrijvinghe deser Eylanden ghesept is / die met scheepkens upt een hout ghemaeckt Canois ghenoemt op die Zee voeren / ende die menschen van Hispaniola ende oock van't vaste lant oorloch aendeden / ende soodane roofden ende aten. Die ghemeene opinie is / dat dese Eylandische menschen-eters eerst gecomen zijn van dit vaste landt Caribana by Vraba, ende voorts ontrent Nombre de Dios, op de Indiaensche sprake heeten Caribes, strenghe ende dappere mannen / nu noemtmen Caribes, alle die met boghen ende pijlen wel weten om te gaen. Die Brasilianen noemen hare Propheten ofte waersegghers ende Papen Caribes. Dit selfde volck van die valeye Tunia, vergiften oock die spitsen der pijlen / ende al-eer die Spaengiaerden haer overwonnen / voerden sy groote oorloch met die van Bagota ofte Bogota, zijn dappere soldaten / wreet eñ wraeckgierich. Inden oorloch voeren sy haren Afgodt Chappen, als een richter der victorien met haer / den welcken sy oock al-eer sy inden crijch ofte tot den slach op trecken / vele sacrificien ofte offerhanden doen van eenighe levende menschen van slaven kinderkens ofte van haren vyanden: het gheheele beeldt met bloet bestrijckende / ende dat vleysch der menschen etende. Tẽ huys comende eñ overwonnen hebbende / hielden sy groote feesten met dansen / springen ende singen / den anderen tot

Sy eeren die Sonne ende bewijsen de Mane Goddelijcke eere.

Draghen in plaetse van banieren / spiessen met doodtsbeenen van hare voorvechters.

Hare Coningen begraven sy met gouden halsbanden.

Dit volck is gecomen vant vaste lant / eñ zijn strenghe dapper mans / die met boghen ende pijlen wel weten om te gaen.

Chappe een Afgodt / den welcken sy mede inden crijch voeren.

droncken drincken porrende / haren Afgodt weder met bloet bestrijckende. Overwonnen zijnde van hare vyanden / waren droevich eñ gestoort / ende soecken met nieuwe sacrificien haren Chappen te versoenẽ dat hy haer voortaen hulpe ende bystant wilde doen / ende victorie teghens hare vyanden verleenen.

Als sy quaelijc varen soecke sy haer met haren Afgod te versoenen.

S. Martha.

S. Martha is oock een stadt ende haven der Spaengiaerden aen't vaste landt / 11. graden aen die Noordt-zijde van den AEquinoctiael, ligghende ontrent 50. Spaensche mijlen / als geseyt is van Carthagena, light onder seer hooghe berghen / dat het ongheloofflijck eñ wonder om te segghen is / hoe dat in so seer groote hitte / sulcken overvloedigen / ende diepen snee op de toppen der berghen alhier leyt / datmen sulcx oock van verre in die Zee mach sien / eñ daer door de haven erkennen.

S. Martha gheleghen 11. gradẽ aende noordt-zijde vandẽ Equinoctiael.

Dit landt is ontdeckt ende inghenomen / Anno 1524. van Roderigo de Bastidas, die het oock zijn leven gherostet heeft / doch van zijn eyghen volck / inden slaep met vijf wonden doorsteken zijnde. Het volck van dese contreye is so wreet ende dapper / dat sy dickmaels die Spaengiaerden met ghewelt van haer landt afgheslaghen ende soo verdreven hebben / niet passende op die schepen / tot aẽ die borst in die Zee loopende / ende met duysenderley vergifte pijlen schietende / ende soude niet naeghelaten hebben / ten waer sy door't geschut eñ het geluyt van dien verbaert wesende gevluchtet hadden / meynende dat sulcks donderslaghen waren / die daer seer veel ghescheiden / om die eyghenschap des landtschaps / eñ die hoochte der bergen. Den omvanck deser haven is drie spaensche mijlen / eñ so schoon datmen op die gront steenkens sien mach / hoewel dat sy wel 20. ellen diep is. Daer vloeyen twee loopende waterkẽs in die havẽ / dan niet bequaem voor groote schepen / dan alleen voor cleyne upt een hout ghemaeckt: Lustich ist om te hooren het ghene dat sy vertellen / vande menichte ende goeden smaeck der visschen die aldaer in soete eñ soute wateren ghevangen werde / waerom dat sy vele visschers daer vonden / eñ vele netten van taye cruyden ghevlochten / ende aen Cattoenen touwen gehecht / eñ dit was haren meesten handel / want voor visch creghen sy al wat sy wilden van hare ghebueren. In dit landt worden ghevonden Sapphyren / Ameraude / Chalcedonien / Jaspiden / Barnsteen / Bresili-hout / Gout eñ Perlen / welverstaende die twee gheheele landtschappen Caramaira eñ Saturma, daer dese twee havens Carthagena eñ S.Martha ligghen. Caramaira is een seer vruchtbaer ende salich / lustich landt / dat gheen herde winters ofte heete somers moeyelijcken valt / eñ daer dach eñ nacht vast even lanck altoos zijn. Dit lant inmemende / vonden sy aldaer geplantede hoven / die wordẽ door vreemde waterkens bevochtet / ghelijck die hoven in Italien. Hare gemeyne spijse zijn Ages, Yuca, Maiz, Batatas, ende eenige vruchten der boomen / als ooc by ander volckerẽ daer ontrent / sy etẽ ooc ten tijden visch: maer selden menschẽ vleesch.

De haven wort bekent vande overvloet vande sneeu / die, tusschẽ de hooge bergẽ blijvet.

Dapperheyt ende manlijcheyt deser inwoonders.

Door de claerheyt des waters canmen 20. ellen diep op den gront siẽ / eñ sulcke menichte vã visschen / dat sy haer ghebueren daer mede spijsen.

Caramaira. Saturma.

Caramaira een salich lãt dat grẽ groote hitte noch coude en heeft eñ den dach eñ nacht bycans altoos even lanck.

Ages. Yuca. Maiz. Batatas.

Ages zijn wortelẽ van die grootte eñ gedaēte als die steeck-rapẽ zijn in Italien / lieflijc van smaeck / niet ongelijck dẽ malsen Castaniẽ / die sy gebruyckẽ voor backet / in plaetse vã fruyt.

Ages zijn wortelen gelijck steeckrapen.

Yuca is oock een aert van een wortel / daer af sy haer broodt maecken. Die Yuca die in Cuba Hayti, ende in andere Eylanden wast /

is seer schadelijck rau gegeten: ter contrarie/ die hier groeyt ontrent S. Martha gheheel ghesont: want ofte rau ofte gesoden en gebraden/ ofte anders ghegheten/ is seer liefljck van smaeck/ worden voort geplant door die wortelē/ ende niet door 't saet/ welck rijp wesende/ die groote hebben van eenen arm ofte schenckel van een been/ welck ghescheidt in een half jaer/ maer twee jaren lanck staende/ gheeft sy beter broot/ rijp zijnde wert uytgheperst tusschen twee steenen/ dat het sop daer af comt/ twelck seer schadelijck in de Eylanden is/ ten zy datment te vooren koke/ als men by ons Melck doet/ anders ghedroncken van menschen ofte beesten: salt die doodē/ als een sterc ende ghewis vergift: maer ghesoden wesende tot op die helfte/ ende dan kout ghewordē/ mach men sulck sop gebruycken in die plaetse vā goede wijn-azijn. Dit selfde sop noch meer ghekockt tot dat het dick is/ soo wort het soet ghelijck heunich/ so gebruycken sy van dit sop opt vaste landt rau voor dranck/ en ghesoden voor Azijn oft heunich. Ick segghe opt vaste landt: want in die Eylandē is seer periculoos en fenijnich: Van die Pulpa der uytgheperstē wortelen/ die ghelijck als ghestooten Amandelen schijnt te wesen: maken sy ronde koeckens ghelijck daelders die sy backen/ ende dit is haer Cacavi ofte broodt/ daer die Indianen haer so lange tijt mede onderhouden hebben: maer dit broot verseert die keel al wat/ ten zy datment int water weyckt/ ofte onder ander spijsen vermenghet: Doch soo sonde ick liever eten het broodt van Maiz, dat is Bresilische Terwe/ dewijl sulcx niet minder voetsel geeft als onse Terwe ende ghesont is/ ooch de maghen aenghenaem/ uyt het welcke broot ghemaeckt wordt/ op de maniere als van onse Terwe.

Batatas, zijn oock ghemeyn ende overvloedich in dit landt/ zijn wortelen van die dickte eenes arms/ sommighe oock cleyner/ lieflijck van smaeck/ ende seer goet voetsel ghevende/ van middelbare substantie tusschen vleesch en die vruchten/ doch maken winden/ ten zy dat men die bradet/ so verliesen sy dese eygēschap/ insonderheyt met eenige goede wijn gegeten/ uyt dese wortelen maeckt men ooc Conservē/ niet onlieflijcker dan die van Queappelen gemaeckt wort/ ooc koeckens ende andere lieflijcke spijsen/ wassen nu ooc seer veel in Spaengien/ van waer sy oock ten tijden tot ons ghebracht werden/ die meerder bescheydt hier af begeert te weten/ die lese die histori-schrijvers der nieuwe werelt/ ofte die boeckē des hoochgheleerden Caroli Clusij, die sulcker beschrijvinghe opt breedtste by een ghebracht heeft/ daer uyt dit oock ghenomen is.

In S. Martha is grooten handel van visschen ende van weghen des Cattoens en Vederen: Hare huysinghe zijn aerdich verciert met matten van Biesen ghemaecht/ die wanden op menigherhande maniere ghevervet. Hebben vele tapetten van Cattoen/ daer in Tygeren/ Leeuwen/ Arents en diergelijcke figuren ghewrocht staen.

Van S. Martha tot die C. de la Vela, dat is den hoeck vant Seyl/ zijn 50. mijlen/ desen hoeck leyt op 12. graden/ ende is 100. mijlen van S. Dominico.

Tusschen S Martha ende C. de la Vela, liggen dese plaetsen:

C. de la Guia, den hoeck vande Naelde oft van het Compas.

Ancon de Gacha, een open haven van Gacha.

Rio de Palominas, de riviere van Palominas.

R. de la Hacha, R. van die Toertse.

R. de Piedras. R. van Steenen.

Laguna de S. Iuan, t' Lack van S. Joan.

Van C. de la Vela, zijn 40. mijlen tot Coquibocoa in onse Caerte met twee afghedeelde worden gestelt behooren/ aen eē te wesen: Dit is eenen anderen hoeck/ ghelegen op die selfde hoochte/ achter welcke begint die Golfe vā Venezuela, die rondtsomme ende in die breete heeft tot die C. di S. Roman 80. mijlen.

Porrete Venecuela, cleyn Venegien.

Die gheheele Custe van den hoeck De la Vela, tot die Golfo van Paria is ontdeckt ende ghevonden van Christophoro Colombo, in het jaer 1498. Die eerste Gouverneur van Venezuela is gheweest een Hoochduyts/ ghegheeten Ambrosius Alfingher, die uyt die name der Welsaren aldaer ghetrocken is: Die Keyser haer die stadt verset hebbende int jaer 1518. welcke ghestorven is van een vergifte pijle/ en zijn volck meest van hongher vergaen/ aten honden ende ooch eenige Indianen. Alhier is een Bisdom/ ende die stadt wordt Venecuela gheheeten/ om dat sy int water op een effen rotze ghebout is/ welck water een Lack is/ ghenoemt Maracaibo ende van die Spaengiaerden Lago di nostra Donna, die Vrouwen van hier zijn veel hoflijcker ende beter ghemaniert/ dan die van de naestligghende provintien/ sy schilderen haer borst ende armen/ gaen anders naeckt/ doch bedeckē hare schaemte met eenich cleet/ ende het waer een groote schande sulcks aflatende: Soo oock yemant sulcx ophefte/ dede haer een groote oneere en injurie. Die dochters kentmen aen die verwe ende die grootheyt van die banden die sy draghen/ ende sulcke draghende is een ghewis teecken van haer maechdelijcke staet. Die mannen int generael draghen haer manlicheyt in eenighe schulpen: Aenbaden Afgoden ende de Sathan/ dien sy afmaelden ghelijck sy hem hoorden spreken/ ofte ghelijck hy hem openbaerde. Inde oorloch gebruycken sy ooc vergifte pijlen ende lancien van 25. palmen lanck: Rieden Messen/ groote Rondassen van schorsen ende leder. Hare Papen die oock medecijns zijn/ dragen die siecken daer toe sy geroepen zijn/ ofte sy oock gelooven dat sy haer helpen moghen/ legghen hare handen op die plaetse daer die pijne ofte die apostemate/ ofte dat gheswel is/ schreyen ofte roepen/ ende in gheballe sy niet genesen/ werpen sy die schult ofte op den crancken/ ofte op die Goden/ aldus handelē alle haer medecijns. Des nachts beweenen sy hare Heeren/ het weenen is singhen van zijn dapperheyt/ daer nae braden sy hem ende stooten hem cleyn/ en also drincken sy sulcks in Wijn/ het welck een groote eer by haer is.

Van Venecuela tot C. di S. Roman 80. mijlen.

Van S. Roman tot Golfo triste, zijn 50. mijlen/ waer in ghelegen is Curiana.

Curiana.

Curiana heeft een haven ghelijck die tot Calis in Spaengien is/ alwaer ontrent acht huyskens op den Oever laghen: Maer een cleyne

Yuca/ groote wortelen ghelijck beenen/ van smaecke hier vā maken sy haer broot/ worden gheplant en niet ghesaeyt

Tsap vande wortel Yuca is fenijn/ ghekookt sijnde in azijn ende tot pap ghesoden wertet soet als honich.

Cacavi heetē sy haer broot.

Het broot vā Maiz is gheē sonder als Terwen broot.

Batatas.

Worden ooch conserven gemaect vande wortel Batatas.

De inwoonders op S. Marta connen Tapeten maken van Catoen/ vercieren haer huysen daer mede.

C. de la Vela.

[illegible]

kleyne mijle verder int landt lach een volckrijck dorp/ die oock naect gingen: maer vriendelijck/ simpel/ onnoosel ende gastvry volck/ hebben die Spaengiaerden met blyschap ontfangen: voor Spelden/ Naelden/ Bellekens/ glasen Paternosterkens/ vele snoerē van Perlen ghegheven/ die Spaengiaerden in hare huysen opghenomen/ wel ghetracteert met spijsen/ voor vier spelden een Pauwe gevende/ voor ēē Phasant twee spelden/ voor een Torteldhuyve oft blockduyve een spelde/ voor een Gans een glasen steenken ofte oock een spelde ofte twee: Vraghende wat sy met die spelden doen souden/ dewijl sy naeckt ginghen/ antwoordē haer die Spaengiaerden/ dat sy goet waren die tanden te stokelē/ aen die Bellekens hadden sy seer groote lust om des geluyts ēn schoonheyt willen. Het landt is seer rijck van sodanen ghevoghelte als voren ghenoemt is/ oock van Herten/ wilde Verckens/ Conijnen/ van verwe ēn grootte ghelijck onse Hasen/ ēn deser vogelen ende dieren vleesch is haer spijse/ als ooc die Perlen-oesters die daer ontrent seer veel ghevanghen ende ghegeten worden/ zijn alle cloecke Wildt-schutten: schieten seer recht nae die voghelen ende die wilde dieren. Hare scheepkens zijn oock van eenen boom uytghehoolt: maer veel plomper dan die Canibalen ofte die van Hispaniola/ welcke sy Gallitos noemen: Hare huysen zijn van hout ghemaeckt/ ende met Palm-bladeren gedect/ in die welcke liggende/ men over nacht hoorē mochte het grouwelijck geschrey ende geluyt der wilde beesten/ die nochtans niemant schade doen: want de inwoonders gaen vry naect hem nae in den Bosschen alleen met pijlen ēn boghen ghewapent/ soo ist oock noyt by haer lieden ghehoort/ dat yemandt van die wilde dieren vernielt is/ brachten den Spaengiaerden/ soo vele Harten ende wilde Swijnen/ als sy begeerden/ alle met pijlen ghesschoten. Haer broot was van wortelen ofte van Maiz, ghelijck de ander Indianen. Het volck hadde swert/ half gecrolt hayr/ doch lanck: Sy maken hare tanden wit met een cruyt dat sy den gheheelen dach meest knauwen ende inden mont draghen/ dit uytspouwende/ wasschen sy den mont. Die Vrouwen zijn neerstigher om huys te houden/ dan om't velt te bouwē. Die mans zijn meer op dat weyde-werc/ oft op't jaghen/ neerstigher tot den stryt/ ende tot dansen ende spelen. In hare huysen hebben sy menigherley aerde-werck/ Cruycken/ Potten ende dierghelijcke/ het welck haer van andere plaetsen toeghebracht wordt: Houden sekere jaermerckten/ een yegelijck den anderen toevoerende wat haer ghebreeckt. Sy droeghen alle aen den hals Perlen snoeren/ so ghemeyn als die Boerinnen in Italien glasen Paternosterkens/ aen de welcke hinghen menigherley dierkens ende vogelkens van slecht gout/ gelijck rijns Gout gewrocht/ het welck hem van andere plaetsen van Carichieta ses dagen reysens teghens den nederganck toeghevoert wort: doen die Spaengiaerden vraechdē van waer/ gaven sy door teeckenen te kennen/ binnen uyt dat landt/ doch rieden haer af daer niet te trecken/ om datter menschen-eters woonden. Die mans holen een Cauwoerde uyt/ ende dragen die voor een voorbroeck/ die welcke sy met een snoer vast binden om die lenden/ verberghen hare schamelheyt daer in/ ofte in een Slacken huysken/ met die reste

Curiana dieder uit landt worden die Spaengiaerts seer wel ontfanghen/ gaven voor 4. spelleneen Pau.

De Inwoonders seer cloecke wilt-schutten.

Gallitos heeten haer schepen.

Des nachts hooren sy in haere hutten seer verschrickelijc gheschrey der wilder beesten/ nyet en isser niemant vande wilde dieren beraeckt.

Hebbē aerde potten ende kruyckē/ houden oock jaermerckē/ daer elck mā haelt dat hy vā doen hebben.

Waerschouwinghe de Spaengiaerts dat der menschen eters zijn.

des lichaems gaen sy gheheel naeckt/ ende soo vele van Curiana, hare manieren ende eygenschappen.

Tusschen de C. di San Roman ende Golfo Triste, ligghen dese nae beschreven plaetsen: Core, Taratara, P. Seca.

Van die Golfo Triste tot die Golfo van Cariari, zijn 100. mijlen in die streckinge van die Custe light op 10. graden/ ende tusschen beyden ligghen vele havens ende revieren/ insonderheyt dese: Puerto de Canna Fistola, P. Flechado, dat is die punte daermen met die pijle geschoten heeft.

P. Muerte, die doode haven.

C. de Ioan Blanco, die hoeck van Jan de Wit.

C. la Colhera, R. Dunari. I. de Pirico. Maracopana. Chelheribiche. S. Fee, het Heylighe gheloove. Rio de Cumana, ende Punta d'Araia, Cumana ende Maracapana.

Langhs dese voorgenoemde Custe ligghen vele Eylandekēs/ als Monies, dat is het munnicken Eylandt. Quiracao, Buen aire, goede lucht. Rocques oft Roca, steenrotzen. De Aues, de Voghelen. Tortuga, Schiltpadden/ ende daer nae Cubagna ofte Margaritha, het Perlen Eylandt.

C. de S. Roman. Core. Taratara. P. Seca. Cariari.

Puerto de Canna Fistola. P. Flechade. P. Muerte. C. de Ioan blanco. C. la colhera/ R. Dunari. I. de pirico. Maracopana. punto di Araia. Rio di Cumana/ etc.

Eenighe aenteeckeninghe by Maracapana ende Cumana.

CVmana betreckent een Landtschap ende een riviere/ waer op ēē stadt ēn Clooster vā die grauwe munnicken staet/ om die Perl-rijcke Custe die daer ontrent is. Het volck van dit landt ginck oock naeckt/ uytbesondert dat sy haer manlijckheyt bedecken ēn insluytē/ oft in eenige uytgehoolde Cauwoerden ofte Slacken huyskens/ ofte Rieden/ ofte Boom wollen banden ende decksels. Inden oorloch hanghen sy mantels om/ ende vercieren haer met vederen: op haer feesten ēn dansen verschilderen sy haer/ ofte sy bestrijcken haer met eenige Gommen ende clevende salven/ daer in sy vederen cleven ende dragen vā allerley coleuren/ maken alsoo gheen leelijcke gedaente. Het hayr scheeren sy boven die oorē/ ende so eenighe hayren uytliepen op die kinne ofte plaetse des baerts/ die doen sy wech/ willen geen hayr aen eenige plaetse des lichaems velen/ hoewel sy meest van natueren sonder baerden ofte hayr zijn/ welcke oock het hayr laten groepen op zijn Spaensch/ noemen sy beesten. Dit volck doet oock groote moeyte te maken swerte tanden/ anders die sulcke wit hebben/ schelden sy vrouwen te zijn/ indien hy gheen arbeyt doet om die swert te maecken/ twelck sy doen met eenich sop ofte poeper vā bladeren eenes cruyts by haer ghehecten Hay ofte Gay/ welcke bladeren zijn seer sacht/ ghelijck die van den Terpentijn-boom/ ende van fatsoen ghelijck Mortella. Ontrent 15. jaren out wordende/ als die moet begint te rijsen/ vanghen sy aen dese bladeren in den mont te draghen/ ende die te knauwen/ tot dat die tanden swert zijn gelijck kolen/ welcke swertigheyt blijft tot der doot toe/ maken hier door dat die tanden noch verrotten noch breken/ noch pijne crijghen/ sy vermengen dit poeper met een ander soorte van poeper eenes houts/ ende met calck van wit ghebrande schulpen: Even op dese maniere ghebruycken die Oost-Indianen haer Betre met Areccas/ ende met

Cumana en Maracapana.

Bekleeden haer lijf met vederen/ ende inden krijch doen sy mantels om.

Hay oft Gay met dit sap bestrijcken sy haer tanden/ swart geworden/ Die witte tandē hebben achten sy als vrouwen.

calck

calck van Oesters/ daer af die Historie verhaelt van Oost-Indien. Dit poeyer dan van dese bladeren hout ende calck/ draghen sy gestadich inden mont/ daer aen knauwende/ het welck sy bewaren in ghevlochte korfkens/ en in dooskens van riet ghemaeckt/ om te vercoopen ende te vermangelen op hare mercken aen de naestliggende volckerẽ voor eenich Gout/ voor Slaven ende voor Cattoen/ ooc andere coopmanschappen. Alle die jonghe dochters gaen naeckt/ draghen sekere banden om de knien/ die welcke sy seer styf toe treckẽ om dat die heupen ende beenen dick moghen worden/ t'welck sy voor een verciersel houdẽ: Die ghehoude draghen eenighe schoenkens/ ende leven eerlijck/ overspel drijvende wordẽ verlatẽ ende gestraft. De Heeren ende rijckẽ des landts nemen soo veel vrouwen alst haer belieft/ ende gheven de gasten die by haer comen logieren die alderschoonste/ die andere nemen eene oft weynich. Die vrouwen bearbeyden dat landt/ ende versorghen het huys/ de mans niet in den oorloch wesende/ jaghen ofte visschen/ zijn hoochmoedich/ wraeckgierich en vertasschent. Hare voornaemste wapenen zijn vergifte pijlen/ die sy op menigherley wijse doen bereyden vant bloet der Slanghen/ van het sop der cruyden/ ende oock van vermenginghe veler dinghen onder een/ daer nauwelijck raet toe is/ daer mede ghequetst zijnde/ sulcks te helpen.

Dicke heupe ende dicke beenen is by die vã Cumana een groote schoonheyt.

Overspel wort by haer ghestraft.

De rijckẽ desses landts de vreemde gastẽ by haer comende/ vereeren haer met een van haer seer gestraft.

Die kinderen/ vrouwen ende mannen/ leeren van jongs op met die boghen schieten. Haer spijse zijn Eghdissen / Vleer-muysen/ Sprinckhanen/ Kreeften / Spinnen / Byen/ Rauwe / ghecoockte ende ghebraden Luysen/ laten niet af van eenigherley levendich creatuer om haer gulsigheyt te boeten/ het welck te verwonderen is alsulcken landt daer goet broot/ wijn/ fruyten/ visch/ en alderley vleesch overvloedich is/ waer af het oock comt dat dit volck gemeynlijck plecken op die ooghen ofte duysterheydts des ghesichts crijghen/ het welck nochtans sommighe willen toeschrijven die eyghenschap des waters van die Riviere Cumana, sy besluyten hare hoven en erven met eenighe Cattoenen garen/ welck sy Bexuco noemen / stellende oft scheerende sulcks een halve mans hoochte/ en het wordt by haer voor een groote sonde ghehouden te climmen oft over dit garen/ ofte onder door te bucken / ende sy houdent daer voor dat die sekerlijcken haestich sterft/ die alsulckẽ garen breeckt ofte scheurt. Het man-volck van Cumana zijn seer ghenepcht als ghesept is/ tot jaghen/ waer in sy oock seer ervaren zijn. Jagen ende dooden Leeuwen/ Tygers/ Capretten/ Pieren Verckens/ en allerley andere viervoetighe dieren die sy met bogen schieten/ ofte in hare netten vanghen. So zijn oock in dese provintien veelerley seer vreemde gedierten/ eensdeels te voren beschreven/ eensdeels niet/ die beter instructie hier af begeert / lese die Spaensche Histori-schrijvers/ die daer af goet onderwijs doen. Die Vrouwen bearbeyden ghelijck ghesept is/ die ackeren/ sayen Maiz en allerley Koren / planten Bataten ende andere boonen/ die begietende/ insonderheyt dat Hay daer sy die tanden met swart maken: sy planten oock boomen die ghesneden werden / daer uyt vloeyt een wit sop ghelijck Melck/ dat in een lieflijcke Gomme verandert/ seer dienstelijck om te riecken. Sy planten noch andere boomen ghenoemt Guarema, welcker fruyten die ghedaente hebben van Moerbesien/ doch haerder/ van welcke sy een gesoden most maken/ welcke gheneest vercoudinghe/ uyt het hout wrijven sy vier. Noch hebben sy een andere aert van hooge welrieckende boomen schijnen Cederen te wesen / waer af het hout seer goet is om kofferen ende kassen te makẽ/ om die lieflijcheyt des reucks goet daer in te bewaren: Maer broot daer in settende/ wort sulcks soo bitter datment niet eten en can/ dat hout is oock bequaem om schepen daer af te timmeren: want vergaet niet noch door t'gewormte ofte anders int water/ daer zijn noch andere boomen / daer sy Lijm van becomen/ daer mede sy die voghelen vanghen/ ende haer bestrycken / vederkens daer in steckende. Het landt brenght van selfs Cassia voort: maer sy en atense niet/ noch wisten die oock niet te gebruycken/ daer zijn soo vele Roosen ende welrieckende cruyden / dat sy pijne des hoofts maken/ overwinnende in reuck die cracht vã Muscus. Ghewormte/ als Sprinckhanen/ Krekeren/ ende dierghelijcke zijnder seer vele/ het zaet vernielende/ oock so zijn daer aderen van steenkolen/ niet anders als peck bernende daer sy groot profijt mede doen: Ende so veel aengaende die vruchtbaerheit des lants/ hare manieren ende usantien int plantẽ/ jagen/ etc. behalven dit/ soo heeft dit volck noch in twee dingen seer groote lust in dansen en drincken/ brengen menichmael acht dagen toe in banketten/ dansen ende droncken drincken/ behalven hare ordinaris dansen ende byeencumste/ op die feesten ende crooninghen haerder Coninghen ende Heeren/ ofte in gemeyne vergaderinghe ende publijcke feesten/ comen haerder seer veel by een/ elck op diversche manierẽ torghierust/ sommighe met croonen van vederen/ andere met rammelende schulpen/ ofte fruyten om die beenen/ gelijc die guychelaers hier te lande doen/ alderley draeyingen en beweechnissen drijvende/ sommige rechts/ andere slincks/ voorwaert/ achterwaert/ grapende lacchende/ den dooven/ den blinden/ den creupelen spelende/ visschende/ wevende/ ende alle wercken doende/ ende dit een vijf oft ses uren herdende: want wie het langst doet is die beste man/ die sterck drinckt is oock die dapperste/ gedanst hebbende setten haer ghelijck die snyders/ ende maken goet cier/ dronckẽ drinckende op des Conincks costen / van van dese ofte dierghelijcke dansen is gesept op een ander plaetse / niet noodich hier breeder te verhalen. Het volck van Cumana zijn groote afgoden-dienaers/ aenbidden die Sonne en die Mane: ghelooven dat sulcke Man ende Wijf zijn/ ende groote Goden/ vruchten die Sonne seer wanneert dondert ende blixemt/ seggende dat sy vertoornt is op haer/ vasten alst Eclipsis der Manen is/ insonderheyt die Vrouwẽ: want die ghehoude trecken het hayr/ en crabben het aenghesicht met haer Naghelen/ ende die Dochters steken haer met doornen van visschen in die armen/ ende trecken also bloet af/ meenen als die Mane vol is/ dat sy alsdan gheschoten ofte ghequetst sy van die Sonne om eenige twist ende toren die sy daer tegens mochte ghehadt hebben. In tijden als eenige Comeet verschijnt / maken sy groot rumoer met Cornetten/ met trommelen ende geroep/ ghelooven dat die Comeet daer door wijckt ende verdwijnt: Sy ghelooven dat die Cometẽ groot

Eten seer seltsame gedierten.

Bexuco noemen sy hare schuttinghen van haer haven en is eẽ groote misdaet daer over te climmen oft door te cruypen.

De vrouwen bearbeyden lant/ ackerẽ sayen/ plãtẽ van alles dat sy behoeven/ en de mans gaen inden krijch/ ofte op de wiltvanc.

Guarema.

Sekere boo[...] men welck[...] hou[t] lief[...] riecht/ e[nde] daer com[en] geen worm[en] in/ tot schep[en] te timmere[n] seer bequa[em].

Roosen [...] welrieck[...] cruyẽ so [...] dat sy p[ijne] int hooft [...] wt crijg[...].

Dit vo[lck] hebb[en] [...] ken lus[t] [...] dansen [...] dickmael [...] dagen la[nck] dansen [...] drincken.

Connen [...] oft ses ur[en] dãsen so[nder] ophouden.

Alst Eclip[sis] is van d[e] [...] den [...] gende dat [...] godẽ sy [...] vertoorn[t] [...].

groot quaet bedrijven. Onder vele Afgoden ende figueren die zy aenbidden voor Goden/ hebben zy een teecken gelijc eē besloten Borgoensch Cruys/ het welcke zy den nieuwgheboren kinderkens aenhanghen/ meenen dat zy daer door bewaert zyn voor nachtgespensten. Haer priesters noemen zy Piaces die daer wegh nemen die eere der jonghe dochteren/ welcke trouwen sullen. Haer officie is oock te genesen die siecken/ waer te seggen/den Duyvel aen te roepen/ in somma zijn swarte konstenaers ofte Toovenaers/genesen met kruyden eñ wortelen/beyde rau ende gesoden zijnde/ ghestooten ende vermenght met vet van voghelen/visschen ofte gedierten/met hout ende andere dinghen die de ghemeene mā niet en kent/ende met verkeerde woorden/ die zy selfs niet verstaen: Suyghen ende lecken die plaetse daer die pyne is/ om die boose vochtigheyt also uyt te trecke. Ingevalle die pyne ofte die cortse vermeerdert/ seggen hare Priesters dat zy geesten hebben/eñ strijcken hare handen over 'tgheheele lijf/ende spreken Toovenaers woorden ende eenige beswerinugen/ suyghen daer na heet/ende dickwils gevende te verstaen/dat zy also roepen ende aenlocken die geest/ nemē daer nastracks een seker hout/ waer af niemandt die eyghenschap ende kraft weet/dan die Papen selven/ met welck zy wrijven den mont ende keel/ so langhe tot dat zy overgheven al wat inde Maghe is/ eñ dat met sulcken ghewalt/ dat zy dickwils bloet mede overgheven/ ondertusschen suchtende/ bevende/ roepende/trappende met die voeten teghens die aerde/ ende doende duysenderley beuselmeerchtē hier niet noodich te verhalen.

Piaces zijn hare Priesters die oock hare Medecijnmeesters ende Waerseggers zijn/ welcke mede de Vrouwen eerst beslapen.

Seltsame ceremonie ende beswerynghen der Toovenaers [illegible] zijn/ dat haer de adem benomen [illegible].

Cubagua ofte Margaritha.

Cubagua ofte Margarita is 't Peerlen Eylandt/ heeft 3. mylen int ronde/ leyt op 12. gr. ende een halve/op die noordtzyde vanden AEquinoctiael, 4. mylen van die Punta d'Arya, een landt daer veel Souts is/ ende of tet landt wel plat eñ effen is/ so ist nochtans onvruchtbaer ende droogh/ sonder water eñ sonder geboomte/waer weynich anders ghevonden wordt dan Conijnkens ende eenighe Zee-voghelen. Die Inwoonders hebben hare lichamen seer verschildert. Eten Oesters daer uyt die Peerlen ghenomen werden: Halen haer versch water van't vaste landt/ sulcks voor Parlen vermangheleunde: Men vint geen Eylandt ter wereldt soo cleyn/ 'twelck so vele inkomsten opgebracht heeft/ ende die omliggende volckeren ende vreemdelinghen rijck ghemaeckt heeft dan even dit: Die Perlen die in weynigh jaren daer af ghecomen zijn/ bedraghen ouer die twee millioenen Goudts/ doch zijn daer door veel Spaengiaerden ende Slaven gheconsumeert.

Cubagua oft Margaritha Punta d'Arya.

Int Eylandt Margarita vallen vele Peerlen/ anders een dor landtken sonder water.

Dit hoeye[?] landeken gheeft meer rijckdom [illegible] zijn [illegible] als eenich lande.

Vervolch der Custen van die Punte d'Arya tot die C. de Salines, dat is die hoeck van die Soutpannen/ zijn 70. mijlen/ ende tusschen beyden ligghen Caribes ende C. de 3. Puntas, 'twelck is den hoeck van drie Punten.

Van die C. de Salines tot P. Anegado, dat is de verdroncken haven/ zijn meer als 70. mylen in die streckinghe van die Custe door die Golfo van Paria, die 't landt maeckt met tet Eylandt Trinidad.

C. de Salines. Caribes. C. de 3. pūtas. P. Anegado. Golfo de Paria. Paria.

Paria. La Trinidad.

Paria.

In die mondt van die Golfo van Paria ligt het Eylandt la Trinidad, die name hebbende verkreghen door een belofte/ die Colombus gedaen hadde op zijn tweede reyse/anno 1497. in perijckel wesende/ ofte om des willen dat hy ten eersten drie berghen sach/ als hy versch water socht/ zijn volck van dorst vergaende. Die mondt van dese Golf wordt ghehceten Os Draconis, dat is die Draken mont/ om die grousaemheyt des strooms die daer loopt. Die gheheele contreye ende den Oever van Paria, nae 't Zuyden ofte middagh streckende is aller plaetsen vā Indien verre die schoōste ende vruchtbaerste als Benzo ende Colombus ghetuyghen/alsoo dat van sommighe dit landt het Aerdts Paradijs ghenoemt is. Is een groot plat ende even landt overvloedich ende vruchbaer aerde/ altijt bloemen voorts brengende van seer liefficke ende onlieffelijcke reucke. Die boomen altoos groen ghelijck in die Mey ofte Lente. Hoe wel weynich vruchtbaer ende ghesonde boomen: Oock wort alhier in sommighe plaetsen overvloedigh vele Cassia Fistula gevonden.

Os Draconis heet dese stroom om zijn grouwelijcke uytloopē.

Dit landt Paria is om zijne vruchtbaerheydt eñ lieflijckheyt niet recht te noemen een Aerdts Paradijs.

Hier wordt veel Cassia Fistula ghevonden.

Die gheheele provincie is int generael warm ende vocht/ waer door verlderley ghewormte aldaer groeyen/waer onder mugghen zijn/ die des nachts den menschen gants moyelicken vallen/ooc seer vele Sprinckhanē groote schade doende. Dese inwoonders dragen oock haer manlijckheyt in een uytgeholde Cauwoorde ofte riet/als in een scheyde die reste buyten hanghen latende: Voor der Spaengiaerden aenkomst droeghen zy dusdanighe voorbroeckens met Gout ende Peerlen geborduert/ende dierghelijcke/ welcke maniere haer die Spaengiaerden afgebracht hebben. Die gehoude Vrouwen bedeckē hare schaemte met een schorte die zy Pampanillas heeten/die dochters ombinden haer met banden van Cattoen: Hare Coningen nemē soo veel vrouwen alst haer ghelieft/ nochtans wordt eene alleene voor die echte ende rechte ghehouden/ die oock 'tghebiet over alle die anderen heeft. Het ghemeene volck neemt 3. ofte 4. nae haer ghelieven/welcke als zy oudt worden/ doen zy die wech/ende nemen jongen daer voor: Latē oock hare Piacchos ofte Papen die Jonckvrouwen eerst beslapen/ ende die maechdom benemen. Dit volck als oock het meeste deel aller Indianen onderhouden haer met visch ende wijn van Maiz, 'twelck haer in plaetse van Koren is/ ende met andere vruchten ende wortelen/ sommighe als verhaelt is/eten oock menschen vleysch/ ghelijck alle Caribes, sommighe oock Luysen ghelijck die Apen ende Meercatten/ Vorschen/ Wormen ende dierghelijcke onnuttigheden/als oock die van Cumana. Een salue om die tanden te bevestigen/ makē zy op de maniere der Cumaner aldus: Zy nemen schulpen daer uyt die Parlen comen/ met die bladeren van den boom Axis, (welcks boomvruchten zy als een sause ofte Peper 'tgeheele jaer over eten) die zy te samen branden/daer na ghebrandt wesende/ doen zy een weynich waters daer toe/ dat het wit schijnt ghelijck Kalck? Met dese salue maken zy haer tanden soo swert als kolen/ende doen oock dat zy gheen pyne daer in kryghen. Die niese/lippen ende ooren doorbooren zy/ende hare lichamen verschilderen zy met roode eñ swarte coleuren uyt sappen van kruyden gheperst/hoe leelijcker sulcks is/ hoe schoonder het haer dunct te wesen. Hare beddinghe zijn

Bedecken hare manlijckheyt met een Riet als een scheyde/ met gout eñ peerlen gheborduert.

Pampanillas hare Coninghen hebben vele vrouwē

Eten Meercatten/ Apen Wormē/ Luysen ende andere onnuttigheden.

Makē salue daer sy haer tanden mede swert verwē is by haer eē groote schoōheyt.

ghelijck netten ghevlochten uyt Cattoen/ die zy aen twee palen vast maken/ ende daer in legghẽ. Int velt slapende/ hebben altoos aen die eẽ zyde van/t bedde eẽ vuer/ om die nacht coude te verdrijven: Hare wapenen zijn pylẽ/ ofte van Rieden ofte vã Palmhout gemaect/ daer aen zy scherpe steenkens ofte beenkens maken voor die punte van/t yser / die zy met swaert peck bestrijckẽ/ t welc eẽ seer vergifte materie/ uyt wortelẽ/ cruydẽ/ Myren/ vruchten/ ende eenighe stinckende sappen ghemaect is/ t welck die oude Vrouwen met Slanghẽ bloet/ neerstich koken ende bereyden/ onder het koken beswymen ende sterven vele door die vergifte lucht/ soo daer jemandt af comt met een nieuwe pyle hier in gestekẽ/ gequetst zynde/ loopt het lijf daer van op / ende sterft rasende in corter tijt. Het vergift wat ouder wordende/ verliest zijn meeste kraft. Die remedie teghens sodanich vergift/ is een gloeyende yser in die wonde ghesteken eñ gebrãt.

Vergift daer zy haer pylen mede bestrijcken.

Met dese vergiftige pylen gequetst zijnde/ isser anders geen remedie toe dã uyt te branden.

Alle Slaven die de Spaengiaerdẽ in dit lant kreghen/ worden over ghevoert in Cubagua, ende met een letter C. in haer aenghesicht gebrant/ eñ ghehouden tot Parlen visschers/ eñ door dese middel zijn vele menschẽ vervoert/ ende die Custe meest desolaet: want het Parel visschen ghedaen is/ ende het Goudt naeghelaten wort/ t welck die Spaengiaerden aenlockte hier te gaen woonen.

Vervolch der Custen van paria, nae die straten van Magellanes.

VAn die P Anegado, t welck leyt op 8. graden/ heeft men 50. mylen tot Rio dulce, ghelegghen op 9. graden.

Van Rio dulce, dat is/ die soete Revier tot Rio de Orellana, diemen ooch heet Rio de las Amazones zijn 110. mylen/ in voeghen datmen rekent 800. spaensche mylen ofte 3200. Italeaensche mijlkens in die streckinge van die Custe van Nombre de Dios af tot dese reviere Orellana toe die welcke in die Zee uyt loopt (nae men seyt) hebbende 15. mylẽ in die uytloop ofte in die breede des mondts/ eñ dat ten meesten onder die linea/ Equinoctiael.

Rio de las Amasones.

Van dese reviere sullen wy eẽ weynich verhalen/ doch eerst stellende die name van die havens ende ander Revieren/ die tusschen P. Anegado ligghen tot hier toe.

R. Grande.
R. Dolce.

Eerst Rio grande die groote Revier.
Daer na Rio dulce, die soete Revier.
Rio de Canoas de Reviere van Canoas,
Canoas zijn schuytkẽs der Indianẽ/ uyt eenẽ boom ghemaeckt/ die zy uyt holẽ/ ende daer mede zy visschen ende varen.

R. de Canoas

C. de Corrientes. den hoec vã die stroomẽ.
Aldea. het Dorp.
C. de los Farillonez. dẽ hock vãde Clippẽ.
R. de Ancones, Reviere van die opẽ havẽs
R. de Lagartos. de Reviere van die Crocodilen.
Rio de Vincente Pincon.
Rio de Cacique der Coninghen Revier/ want Cacici heeten op Indiaens Coningen.
Costa brava. woeste hoeck.
C. de Corrientes.
Rio de Caribes, de Reviere der Cariben ofte menschen eters.
Rio de Canoas.
Rio de Arbolebas. de Reviere vant gebõte
Rio de Mõtanna. de reviere vãt geberchte

C. de Corriẽ.
Al dea.
C. de los Farillones.
R. de Ancões.
R. de Lagertos.
R. de Vincẽte
R. de Cacique
Costa brava.
C. de corriẽtez
R. de Caribes
R. de Canias
R. de Arbola.
R. de Mõta.

Rio Aparcellado de Revier van die banckẽ
B. de Canoas. de Bay van Canoas ofte schuytkens.
Atalaya. Schiltwacht ofte guarde.
Rio dos Fumos, de Reviere vanden Roock.
Rio de pracel. Reviere van bancken.
C. de Norte den hoeck vant Noorden.

R. Aparc[ellado]
B. de Cano[as]
Atalaya.
R dos fum[os]
R. de prac[el]
C. de Nort[e]
R. Marag[non]

Ende alhier om desen hoeck comt uyt loopen die seer groote Reviere Oregliana, op spaensch Orellana/ welcke die grootste is aller revierẽ van Indien jae de geheele wereldt. Sommige noemen dese Reviere die soete Zee heeft indẽ mont 15. spaensche mylen/ daer zijnder die segghen dat dese Reviere ende Maragnon. een ander Reviere die volghen sal/ eenderley oorspronck nemende/ in Quito. by Mullubamba. So loopt dan dese Reviere ten meesten deele onder die Linea AEquinoctiael 1500. spaensche mylen/ na dat Orelian ende zijn metghesellen vertellen/ die welcke uyt peru van die zuydt Zee/ dwers door t'landt dese Reviere afgecomen zijn in grote honger eñ kommer/ tot in die noordt Zee/ niet sulcs te verstaen/ recht af: maer om die vele crommen/ die zy slanghs wyse loopende maeckt: want ten zijn oock niet meer van den oorspronc deser revierẽ recht afte rekenen tot die Zee toe/ dã 700. spaensche milen.

Ghedaente eñ oorspronck der reviere Quito.

Dese Reviere is lantwaert in/ op sommighe plaetsen 4. op sommighe 5 mylen breedt/ makende seer veel Eylanden: die ghemeene opinie is oock dat op dese Reviere Vrouwen woonen die de rechter borst afbranden/ om te ghevoechlijcker die boghen te moghen ghebruycken inden oorloch / werden Amazones gheheeten vanden ouden/ ende hebbẽ eẽ groot deel van Asien inne ghehadt.

Landtwaert in is dese Reviere 5. mylen breet/ makende vele Eylanden.

Van die Reviere Orellana zijn 100. mylen tot die Reviere van marannon ofte maragnõ. die welcke heeft 15. mylen inden mont/ ende is ghelegghen op 3. graden aende zuydt zyde van den AEquinoctiael/ in dese zijn oock vele Eylandekens/ ende hier ontrent groeyt oock goede Wieroock/ die men beter hout als die van Arabien. Hier ontrent heeftmẽ ooc eenighe Ameraulden ghevonden/ ende oock teeckenen van Goudt/ ende andere rijckdommẽ/ Zy maken wijn van veelderley fruyten/ insonderheyt van groote Dayẽ/ niet kleynder als spaensche Queappelẽ/ die goet is/ eñ mach wel behouden worden. Die Mannen dragen verciersels aen die oore/ ende 3. ofte 4. ringen door de lippẽ die welcke zy ooc voor eẽ schoonheyt op splyten. Slapen in ghebreyde beddẽ aen boomen vast ghemaeckt / hoogh vander aerden/ sonder eenige deckens/ vast op eenderley maniere/ als alle andere Indianẽ vã Nombre de Dois af/ tot die strate van Magellan toe. Het houden op dese Reviere seer boose Vlieghen ofte Mugghen/ die lammigheyt causeren/ jemandt daer afghebeten ofte ghesteken zijnde/ ten zy datmẽ die angels hastich uytneemt/ Daer zijn vele van die opinie meenende dat dese Reviere Maragnon, eñ die voorghenoemde Orellana eenderley zijn oorspronck nemende in peru, dan die sekerheyt daer af is noch niet bevonden.

R. Orellana maragnõ/ eñ reviere inden mont 15 myle[n] breet.

De vruchtbaerheyt des lants/ eñ gedaente des volcks.

Vlieghen die door het steken lamme leden maken.

Van Maranhon tot Terra de Humos ofte Fumos, dat is 't landt van die Roock/ door de welcke passerende/ is die Linea van die repartitie/ heeftmen andere hondert mylẽ. Vã daer tot Angla di S. Lucar zijn andere 100. mylen/ eñ van daer tot C. di S. Augustijn, ghelegghen

Terra di Fumos.

op 8

op 8. graden aen die zuydt zyde van de Linie zijn 70. mylen.

Custe vande Reviere Maranhon tot die C. de S. Augustijn.

Eerst een Eylandt I. de S. Sebastiaen.
Acencao/ Hemelvaert.
P. de Pracel/ die haven van bancken.
P. de Corrientes/ die Haven vāde stroomē.
R. de Ilheo/ die Reviere van't Eylādekē.
Costa branca/ de witte Custe.
R. de Coroa/ die Reviere vande Croone.
C. de l'Este/ d' Ooster Custe.
R. des Lixos/ die Reviere van vuylicheyt.
R. dos recisses/ die Reviere vande Cliffen.
R. S. Miguel/ die Reviere van S. Michiel.
B. dos Tortugas/ die Baya van die Schilt-padden.
Gran Baya, die groote Baya.
C. de S. Roque, het hooft van S. Rochus
C. de S. Raphael.
R. de Traicam, de Baye van't verraet.
Paraiba.
Os petiguates.
Pernambuco.
C. de S. Augustijn is ontdeckt int Jaer 1500. van Vincentio Ianes Pinzon/ in die eerste maent des Jaers.

BRASILIA.

Ghelegentheyt ende streckinge vā Brasilien.

Nu volcht die Costelijckste provintie van America ofte van Peruana int ghemeen ghesprocken/ Brasyl, ghcheten/ die welcke ten meesten deel ontdeckt is vāde Portugesen/ ende van haer t'onder ghebracht/ hebben daer in ghehadt van noorden ten zuyden ontrent 40 mylen/ eñ van't oosten ten westen 160. die zee custe vervolgende/ meer dan 700. mylen. Dit landtschap heeft die name van Brasijl verkreghen/ om die overvloet des rooden Brasily hout/ die van hier in groote menichte na onse landen ghebracht wort. Hier in legghē veel provintien ende volckeren/ sommige die Portugesen/ sommighe die Fransoysen toegedaē gheweest/ als daer zijn Margaiaten, Tabaiaren, Ouet acaten, Tovoupinambaultien, eñ Morpions, alle wreede menschen/ ende tē meestendeele Menschen eeters/ daer wy int vervolch van die Custe eē weynich spreken sullen.

Margaiates. Tabaiarres. Ouetacates. Tovoupinābaulti. Morpion.

Niet verre van die Cabo de S. Augustijn leyt pernābuco, een plaetse daer veel vaerts is van die Portugesen/ die van daer Suycker ende Brasily hout brenghē. Dese Cabo light op 8. graden aē die Zuytzyde vanden/ Equinoctiael/ ende is ontdeckt van Vincente Ianes pintzon, int jaer 1500. in Januario/ ende dese Cabo is die naeste plaetse ghelegen aē Aphrica ende Spaengien van alle die ādere contreyen van America: want mē rekēt niet meer dan 500. mylen van C. Verde in Aphrica tot desen hoec toe/ naer gemeene rekeninghe van die Zeevarende luyden/ hoe wel dat andere weynigher stellen.

C. de S. Aug. Pernambuco. Hier valt het beste Brasily hout eñ vele Suyckers/ is ontdeckt an. 1500.

Vā dese Cabo tot die Baja de todes santos, welcke light op 13. graden/ rekent men 100. mylen/ ende tusschen beyden laet men ligghē dese plaetsen (als S. Alexio. S. Miguel: R. de Aguada, dat is die Reviere vande wateringe. R. di Francisco, R. de Cana Fistola. om dat aldaer vele Cassie wast/ ghelijck in Egypten R. Real, s'Coninckx Revier. R. de Tapuan, A. povoacam, twleck ofte gemeynte/ etc. waer na dan de B. de todes sanctos volcht.

Baia de todos santos. S. Alexio. S. Miguel. R. de Aguada R. de S. Frā. R. de Cana fistula. R. Real R. de Tapuā. A. povoacam

Van dese B. rekent men oock 100. mylen tot die C. dos Abrolhos, ofte dos Baixos, dat is die Cabo vande drochten/ welcke light op een weynich meer dan 18. graden/ eñ tusschē beyden ligghen dese contreyen/ als die R. de S. Giano, dat is die Reviere van S. Iuliaen, Os Ilhos, d' Eylandekens R. de S. Anthonio, R. de S. Crus, p. Seguro, die sekere haven R. de Brasil, R. de Caruelas, &c.

C. des Abrolhos ofte Baixos. R. de S. Giano. Os Ilhros. R. de S. Ant. R. de S. Crus. p. Siguro.

Margaiates.

Margaiates zijn volckeren met die Portugesen vereenight/ Menschen eeters: Het lant dat zy bewoonē is des winters eñ Somers al even groen/ gelijck by ons in die Mey oft Junio. Die Mannē eñ Vrouwē gaen naect ghelijck zy geboren zijn/ hare lichamen met swarte verwen aenstrijckende/ ghelijck die Tarteren by ons doen. Die Mans latent hayr scheeren op zijn Monnincks/ gheheel van die hals eñ dat voorhooft af/ eñ in die necke lanck latende. Die onderste lippē doorboore zy/ daer in eenighe groene poliste Jaspis steenkens dragende/ met die welcke sy sulcke gaetkens sluyten ende openen/ draghen die selfde als eē cieragie ende schoonheyt/ welcke nochtans uyt die gaetkens ghenomē zijnde/ haer seer leelick ende mismaeckt makē/ als oft zy twee monden boven den anderen hadden: Die Vrouwen latent hayr lanck wassē als die onsere/ doorboorē die lippē niet: maer wel die ooren/ alsoo dat men een vinger daer door steken mach/ waer in zy witte beenkēs draghen/ die op die axelen comen te hanghē. Dit landt gheeft oock veel Brasily hout.

Beschrijvinge vande Margaiates.

Die onderste lippen doorbooren sy/ eñ steken daer gesleepen steenen in/ die uytvallende schijnen twee monden te hebben.

Van die C. dos Baixos rekent men 100. mylen/ tot die C. Frio, welcke leyt ghelijck eē Eylandt/ tusschen dese twee hoecken ligghē vele havens ende Revierē/ insōderheyt dese.

C. dos Baix. C. Frio.

P. dal Aguado, Rio duce, Reios magos, Spirito Santo, al waer die Portugesen een Casteel hebbē/ twelc die Margaiatē oft Barbaren Moab noemen: Van Moab komt men aen Tapenury, al waer ontrent eenighe eylādekens ligghen/ vrinden vande Fransoysē/ daer na comt men aen paraiba, volckeren die in hutten woonen ghelick backovens: Van hier de Custe vervolghende/ comt men aen eenighe verloopen sanden/ waer onder oock eenige uytsteckende klippē zijn/ op die welcke die Stier-luyden goet regardt moeten nemē Teghens over dese ondiepten ofte platē ligt een eylāt ofte pladt landt/ groot ontrent 20 mylen/ bewoont van die Ovetacaten, seer wreede menschen.

p. dal Agua. R. Duce. Reios magos Spirito San Moab. Tapenury.

paraiba woonen in hutten als backovens.

Ovetacates.

Dit volck en oorlocht niet alleen teghens zijn gebueren: maer oock selfs teghens den anderen/ ende alle vreemdelinghē. Latē niemant handelinghe ofte trafijcke by haer toe: die welcke inden oorloch van haer vyanden benaeut wesende (daer zy nochtās nimmermeer zijn van overwonnen) met sulcke snelheyt weten te ontloopen/ dat zy oock sommige Herten daer in overtreffen/ alst ghebleken heeft in haer jachten van de wilde beestē.

Ovetacates seer wreede menschen/ oorloogen altoos teghens haer gebueren ooc dickwils teghens malcanderen.

Dit volck gaet oock gheheel nackt/ ghelijck andere Brasilianen/ latē het hayr lanck wassen tot op het middel des lijfs/ buytē alleandere Brasilianen ghewoonheyt/ doch doent

Beschrijvinghe vande Ovetacaten.

vorē

breken van 't hooft ende uyt die necke wech schēreē / als oock die anderē. Dese wreede menschē bewoonen een seer cleyn onwinnelijc landeken / eten raw vleysch ghelijck hondē eñ wolven, hebben eē verscheyden tale / vā haer gebueren / eñ om haerder wreetheydt wille krygen weynich waren uyt onse landen / eñ die selfde die sy hebben / vercrijghen sy door verwisselinge teghens groene steenkens ofte veederen. Dese wissel gheschiet van verre op ettelijcke 100. treden / den anderen die waren wysende sonder te sprekē / eñ eē iegelijck die zijne aen een bestemde plaetse nederleggende / ende sulcks wechnemende / houden onder den anderen niet langher ghelooue / dan tot dat sy die ghewisselde goederen ghenomen hebben / daer na eē yder op sijn plaetse gekeert zijnde / doen haer beste om die selfde buyten een den anderen af te rooven / waer in die Ovetacaten, als sneller loopende dan d'ander (jae ghelijc honden / menichmael die overhandt hebben.

Haer handel gheschiet sonder eē anderen te sprekē / eñ na gedane handel bestriden sy malcanderen.

Het Landtschap der Ovetacaten ghepasseert sijnde / commen aen een ander provintie Maq-He gheheeten / oock van barbarische wreede menschen bewoont / die nochtans niet seker ofte gherust moghen slapen om haer quade ghebueren die Ovetacaten. Op die Custe van dit Landtschap light een groote ende hooghe steenrotse in die Zee / torens wyse verheuē / op die welcke de Sonne schijnende / so glinstert en luchtet als eenigh Smaragde / dat vele ghemeent hebbē sulcke een Smaragde ofte Rotse van dien te wesen / waerom sy oock van Fransoysen ende Portugesen daer voorby varende mag-hensis, dat is / Smaragde gheheeten is / men mach tot dese Rotse noch te schepe / noch te voete comē om die clippen willē daer mede sy beringelt is / eñ al daer aen zijnde / is geen wegh ofte middel voort op te comen. Ontrēt dese contreye liggen drie kleyne onbewoonde eylandekens Mag-hensis: gheheeten / seer vol van voghelen / die welcke so tam zijn / dat mēse met die handen vanghen ende met stocken doot slaen mach.

Maq-he / dit volck slaept altoos onghe-rust / so quade ghebueren te zijn.

Mag-hensis ofte Smaragde / een Rotse in die locht stekende als een Smaragde / eñ blinckende als eē edel steen.

Voghelen soo tam datmen die metter handt vangt.

Van hier comt men aen die C. Frio, een seer goede haven / ende wel bekent onder Fransoysen navigatie / waer ontrent die volckeren Tovoupinambaultij, der Fransoysen bontghenooten woonē. Ontrent dese Cabo houden in die Zee vele seer groote walvisschen / die men Pristes noemt / op Latijn eñ in onse tale Sweerdt-visschen / hoe wel het eyghentlijcken gheen Sweertvisschen zijn / want die snabel die sy hebbē ten beyden sydē vol scherpe tanden is / ghelijck een saghe / oock so houdē op dese C. de Frio. groote menichte van Papegayen / ghelijck in onse landt Crayen. Ontrent dese Cabo licht die inwijck van die Barbaren / Ganabara ghenoempt / van die Portugesen R. de Ganeiro / om dat sy in die eerstē maent des jaers ontdect ende ghevonden is / ende die Baya Fermoza. Desen inwijck is van den Fransoysen wel bekent / want die daer eenighe jaren ghevaren hebben / ende aldaer een vasticheyt ghemaeckt. Dese inwijck light op 23. graden / aen die Zuyt zyde vanden AEquinoctiael, recht onder den Tropico Capricorni. heeft in die mont 6. spaensche mylen / op andere plaesen inwaert breedt 3. ende 4. mylen / alleen dat hier rondtsomme kleyner berghen ligghen dan daer. Die mondt van desen inwijck is seer sorgelijck / want men die Zee verlatēde / voorby drie cleyne onbewoonde Eylandekens varen moet / waer in groote sorghe is dat die schepen aen stucken stooten mochten aen eenighe klippen ofte velsen / soo moet men oock varen voorby een hooft niet over 300. tredē breet / t'welck lincks afdaelt van een spitsighe bergh / die ghedaente van eē Pyramide hebbende / die niet alleē seer groot maer oock van verren / als oft sy door menschen arbeyt also ghewrocht ware: Dese om der rondicheyts willen / ende oock om dat sy die ghedaente heeft van een toorn / wort vanden Fransoysen gheheeten / Le pot de Buere. dat is / de botter pot. Een weynich voorder inden inwijck is een evene rotse / ontrent 120. treden groot / van die Fransoysen Ratier ofte Muys valle gheheeten / op die welcke Villagagno. eerst daer comende zijn bagagie ghebracht hadde / menende aldaer eenige stercte op te bouwen / dan weert van die baren des waters daer af ghedreven. Een halve myle voorder light het Eylant dat die Fransoysen bewoont hebben / t'welck voor haer aencomst woest was: heeft int ronde ontrēt 1000 tredē / doch die breede ses mael die lenghte overtreffende / rondts omme met klippen / ghelijck het water comende beset / dat die schepē niet sonder groot perijckel daer aen moghen comē / ende dat op eene plaetse alleen / eñ met kleyne schepkens / waer uyt blijckt dat dit Eylandt om der gheleghenheyt der plaetse van natueren seer sterck eñ vast is. Aē beyde zydē verheeft hē in dit Eylandeken eē kleyn hueveken waer op die overste zijn hutte ghestelt hadde / ende op een Rotse / ontrent 50 ofte 60. voeten hoogh int midden vant landt zijn hof ofte het Casteel Coligni' ter eeren vanden Admirael van Vranckrijck / die hem aldaer gesonden hadde also geheten. In andere omlegghende evene velden lāghen die huttē der Fransoysen uyt ronde houten gemaeckt / eñ met kruyt ghedeckt / het ghetal der Fransoysen / die hy by hem hadde / waren ontrent 80. persoonē. Thien duysent treden ofte 2. ende eē half mylē spaensch voorder vā dit Eylant leght een ander seer vruchtbaer Eylandt int ronde / hebbē dē 3. mylē van die Fransoysen / het groote Eylant genoemt / bewoont vā Tovoupinambautijs. bontghenooten der Fransoysen / waer toe sy menichmael over voeren om meel ende andere nootwendige dinghen te halē. Noch so sijn in desen inwijc des Meer vele andere cleyne onbewoonde Eylandekēs daer seer goede Oesters ghevonden worden. Die Barbaren duycken aen die stranden onder water / ende vatten met den handen eenighe groote steenen die sy mede boven brengē / aen die welcke ronts om zo veel Oesters / so vast hanghen / dat men die nauwelijck aftrecken mach / smakelijck om te eten / ende sommighe oock kleyne Peerlkens in hebbende worden van haer luyden Leripes gheheeten. Dit water is vol vreemde visschen / insonderheyt Barbeelen ende Zee Swynen / oock soo houden daer ontrent vele groote Walvisschē / seer vet ende dick van huyt. Hier comen oock uyt het binnenste landt in desen inwijc loopē twee soete ofte versche Revieren / op welcke tē beyde syden vele dorpen der wilden ligghen. Thien ofte 15 mylen voorder die Custe vervolgende nae die R. de plata. ofte die Strate van Magellan toe / is een ander groote inwijck van die Fransoysen Vasarum gheheeten / daer sy oock haer seplagie toe hebben / ghelijck tot desen /

C. Frio haudelen de Fransoysen.

Pristes zijn groote Walvisschen / die haer hier in menichte houden.

R. Ganabara R. Janeiro.

B. Fermosa / desen inwijc is vande Fransoysen wel bekent / om dat sy daer lange hebben getrafiqueert.

De mont van desen inwijck seer sorgelijc.

Le pot de buere ofte botter pot.

Ratier.

De Fransoysen nemen eē onbewoont Eylandeken in / dat sy noemdē Coligni / t'welck van natueren sterck was.

Noch by de Fransoysen een ander kleyn Eylandt ontdeckt seer vruchtbaer gheheeten t'groot Eylandt.

Leripes zijn Oesters die uyt de grondt ghehaelt worden.

R. de plata.

Vasarum eē ander inwijck.

desen/welcken sy eerst vercreghen hebben.

Volcht de maniere ende ghedaente deses Volcks.

Beschrijvinge der Toupinambaulcij.

DJe Toupinambaulij zijn van de ghedaente ons-luyden niet ongelijck/ wel gheproportioneert van lijf ende leden / stercker ende ghesonder dan wy/oock weyniger siecten onderworpen/ by haer sietmen weynich lammen / creupelen/ blinden ofte mismaeckte menschen / alhoewel sommige tot 120. jaren leven/die jaeren by de Manen rekenende: Oock werden weynich by haer grau/eē getuygenisse van de getempertheyt deses landts / als van gheen coude ofte quade ryp schade lydende/ het geheele jaer over groene boomen/ cruyden eñ velden hebbende:

Ghedaente deses landts.

Oock om dat sy sonder swarigheyt eñ sorge leven blijven even jonck: want hebben gheen schadelijcke vergifte oft vuyle wateren (daer alderley siecten uyt groeyē) die sy drincken/sy hebben oock geenderley quade passien eñ affecten des gemoets/ (die de lichamen eñ de geesten stooren eñ verteeren) by haer plaetse: want weten van geen afgunst/giericheyt/kijvagie/ haet ofte nijt / die ons-lieden tot onser schanden ten meesten krencken.

Het coleur haerer lichamē is als die vā Spaengien.

Belanghende de coleuren haerder lichamen zijn niet geheel swert: maer bruyn/ gelijck Spaengiaerden/ om die hitte der Sonnen: Mannen/ vrouwen eñ kinderen gaen alle naect gelijck sy geboren zijn/ (ten ware ten tijden van feesten ofte oorloch) sonder eenige beschaemtheyt: Men vinter oock die twee groote bladeren van cruyt te samen binden om haer schaemte daer mede te bedecken/niet so seer om der eeren willen/ dan veel meer dat sy eenige mismaectheit ofte siecten der plaetsen (die dickwils int ouder comen) daer mede bedecken: Sijn niet rou ofte harich gelijck sommige geschreven eñ gemeynt hebben:

Plucke al het hayr uyt/ uyt de kin als anderssins etc. waer door sy een wreedt gesicht hebbē.

Want laten geen hayren aē haer lijf blijven/terstont eens voorn comende/ plucken sy sulcke met die nagelē ofte met scheerkens (die sy van den Fransoysen ofte Portugesen becomen) uyt/ ende dat niet alleen vande kin ende baert: maer oock van die oogen-braen eñ oogen/het welcke maect dat sy ten meestē scheel ende wreedt van ghesichte zijn: Het achterste deel des hoofts is met hayr bedeckt:

Pleghende munnicx haer hayr te scheren.

Den knechtkens werden van kindts been aen tot haer ouder toe altoos het hayr van die cruyne ofte den schedel af/ het gheheele voorhooft over afgeschoren/dat het schijnt een Munnicx cruyne te wesen / op het achterste deel des hoofts laten sy die hayren wassen / op onser voor-ouderen maniere / welcke tot die necke comende/afgecortet werden.

Van joncks op booren sy de knechtkēs de onderste lip door/ daer in steckende beenkens/ eñ naderhant in hanghende steenen een vinger lanc.

Noch so hebben sy voor een ghewoonte/ dat sy die knechtkens in haer joncheyt die onderste lippen doorbooren/daer in spitse eñ scherpe beenkens steeckēde so wit als Yvooren / die sy in eñ uyt doen na haer believen/ wat ouder ende manlijcker wordende/namen dese witte beenkens wech/ ende dragen in plaetse van de groene Jaspis/ steenkens eñ aert van eē bastaert Ameraude/ inwendich plat met een hoofthen/daer met sy niet uytvallen mogen/daer zijn sommighe die dusdanighe steenkens draghen eenen vingher lanck eñ scherp /

Selsaem spectakel als sy met de tōge door de gaten spelen.

ten tijden dese steenen uytnemende/spelen met die tonge door die gatē/een ongenoechlijck spectakel om aen te sien: want schijnen twee monden te hebben. Sommighe van dit volc dragen niet alleen die steenē door de lippen: maer oock door beyde wangen:

Inghedruckte neusen by haer schoon.

Aengaende hare neusen hebben die selvige plat/ meest door cunst ende cracht in haer geboorte ingedruckt contrarie onse maniere / hebben geerne goede gevels: maer sy achten die ingedruckte eñ platte neusen voor een schoonheyt:

Genipat welck sap sy haer mede beschilderen.

Haer lichamen verschilderen sy met veelderley verwen/insonderheydt eñ boven allen die beenen eñ schenen met swerte coleurē uyt een sop van een cruydt geperst / van haer Genipat ghenoemt / alsoo datmense van verre siende meynt swerte stevalē ofte Papen-broeckens aen te hebben: De swertigheydt van dit sop cleeft soo vast aen datse in 10. ofte 15. daghen oock dickmaels ghewasschen wesende niet af en gaet.

Iaci/so noemen sy de halsbanden van beenkēs ghemaeckt.

Oock so hebben sy halsbandekens ontrent 8. vingheren lanck / uytgheslepen witte beenkens/so wit als Alabaster/welcke sy Iaci noemen / nae de Mane dese figuere diese hebben/ ende dese vlechten sy met Cattoen-snoerkens aen een ende draghense aen den hals/als oock noch eenighe andere ronde ende platte beenkens ghelijck stuyvers / die int midden doorboort/ende aen een gereghen ghedraghen worden/ als by ons die Gouden kettenkens:

Bou-re/ ghebruycken sy in plaetse als by ons de gouden ketē.

Dese noemen sy Bou-re, behalven dese maken noch van swert blinckende hout ronde steenkens die sy te samen voegen als vijftighen/eñ om den hals draghen/welcke so schoon schijnen ende blincken / als by ons eenighe gitten.

De Indians smeeren haer lijf met Gomme/ende dan pluckēsy haer lijf vol vederkens / ende schijnen soo Woudemans.

Sy hebben oock seer vele hoenderen van onse aert / die de Portugesen daer eerst ghebracht hebben/waer af sy die witten nemen/ eñ plucken ofte roppen die seer cleyne vederkens oft pluymkens daer af / die sy naederhandt met yserkens cleyn hacken ende root verwen / bestrijcken daer nae hare lichamen met eenighe clevende Gomme / ende stropen die pluymkens daer in / dat sy schijnen nieuwe uytghebickte voghelen ghelijck/waer door dan oock dese dwalinge gecomen is/ dat sommige eerst in dese landen comende/ ende die menschen also mismaeckt siende/ ghedacht hebben dat sy van natueren alsoo rou waren.

Hare voorhoofden vercieren sy met vederen/als de Jouffrouwen hier te lande doen.

Die voorhoofden vercieren sy met vederen van alderley coleuren seer aerdich t'samen gevlochten/ op de maniere als die Fransche Jouffrouwē pareersel van vreemt hayr voorstellen croons wijse / alle dusdanighe accoutrementen van vederen ende steenkens als oock de Ratelen/ daer sy gheluyt mede maken/ hare houtē hellebaerden en wat diergelijcken aengaet/mach men by Paludanum te samen sien:

Yempenambi/ zijn beenkens die sy in de ooren hanghen.

Dese croonen des hoofdes noemen sy Yempenambi. Aen die ooren draghen sy oock den meesten deel witte beenkens/ niet ongelijck die de kinderen in haer jonckheydt door die lippen draghen. In Brasil zijn eenderhande swerte voghelen ghelijck Kraeyen/ die sy op haere taele Toucan noemen / dese hebben om den hals cleyne plackens ende ringhs van geele ende roode seer fijne vederkens/ welcke sy met het vel af blasen ende drooghen die / ghedroocht

Toucan/ dese voghelkens uytgeblasen/ plecken op elcke wanghe de helft.

wesende werden oock Toucan gheheeten nae die Voghelen / welcke sy op beyde de wanghen draghen/ die met was aen clevende/ ten oorloch treckende/ ofte op hare feesten/ als sy een Mensche dooden ende eten willen nae haere ghewoonheydt/op dat het aen cieraedt niet en ghebreke/ trecken sy dusdanighe cleederen van vederen aen/setten hoedē opt hooft ende arm-banden van groene/roode/blauwe/ oft ander coleuren van vederen om die armen

In hare feesten ofte ten oorloch treckende/doen sy al haer cieraet aen.

seer aerdich tsamen gevlochtē/ datmen sulcks niet schoonder by ons mach doē/ schynen niet anders dan oft zy van gheblomt Fluweel ghesneden waren / als men sulcke by Paludanum oock sien mach / ende dusdanige vederen binden zy oock aen hare houte Hellebaerden / die bykans als een swarte spit lappe zijn vā hart hout/root ofte swart wesende ghemaeckt.

Hoe hare sweerdē zijn.

Zy draghen oock over haer schouderen eenighe schorten van groote Struys vederen/een teecken datter Struyssen in haer lant zijn) die seer aerdich tsamen ghevlochten zijn / ende lanck afhanghen/ van haer Araroye gheheeten.

Araroye is eē schoorte kleet van voghel vederen.

Die manlijck ende dapper by haer willen ghehouden zijn / ende den roem dat zy vele menschen vermoordt ende ghegheten hebben/snyden die borst/ die dyen/ open met lange sneden open/ also eenige verheven strypen makende/welck zy met een sware poeper bestropen ende swart maken/ welcke verwe niet afgaet so langhe zy leven / schynen van verre door sneden kolders aen te hebben ghelijck die Switsers draghen/ als zy willen eenige dronckē feesten ofte dansen houden / waer toe zy seer gheneghen zijn/ omme die vrolijckheyt te vermeerderen/ boven het seer vreeselijck ghelupdt ende geschreyt dat zy dryven/hebben zy eenigherley uytgeholde vruchten/ welcke Thevetus Ahonay noemt/ die pitten wech doende/sommighe met steenkens vullende/sommige so latende/ ryghen die selfde aen Cottoen snoerkens / ende binden die om die beenen / daermede dansende ghelijck die goechlaers by ons doē met Nurunburchsche bellen.

Die manlijck by haer zijn/ ende veel menschen vermoort eñ ghegeten hebben snyden de borst/de dyē ende dyen op/ daer poyer instroyende/ genesen zijnde/ gien nimmer meer af.

Ahonay zijn ratels.

Van ghelijcken draghen zy in die handen sekere drooghe uytgheholde Couwoorden die zy oock met steenkens vullen/ende met een langhe steel van houthouden/ daer mede gheluydt makende als die kinderen in ons Landt doen met een blase vol boonen. Dit instrument aldus toegemaeckt/ wort van haer geheeten Maraco.

Maraca.

Belanghende die Vrouwen gaen naeckt ghelijck de Mannen/trecken oock alle het hayr uyt/ jae mede om/ eñ van die ooghen/dan houdent int gheheel op't Hooft ghelijck die onsere/havenēt niet minder met wasschen ende kemmen/bebindent oock ten tyden met root gheverude Cottoen huyven/ als van outs by ons oock ghebruyckelijck / nochtans ten meesten met hangent ende ghesprent hayr gaende tot op die schouderē/ waer in zy groote vermakelijckheyt hebben.

De vrouwen draghen Cottoene huyven

Die vrouwen en doorboren noch lippen noch wanghen: maer wel die ooren/jae soo wijt datmen een vingher daer door steken mach/ daer in zy van slacken huyskens langhe vingherkens draghen tot op die borst eñ schouderen afhangende/ als ooren van Winden ofte Water-honden. Het aengesicht verschilderen sy met allerley verwen/ waer toe sy hare ghebueren ofte andere vrouwen ghebruycken/ die midden op die wanghe met een pinceel een ronde circkel maken / ende allerley linekens daer om trecken van allerley colueren/ tot dat het gheheele aenghesicht vol is/ oock niet die ooghen dexels eñ leden vry latende. Zy draghen oock armbanden uyt witte beenkens seer dun ghesneden als schilferen/ eñ die seer bequamelijcken met Was eñ Gomme te same gevoecht/datter niet om seggen is/ooc witte hals banden / die sy Bou-re heete / die sy niet aen den hals ghelijck die manen:maer alleen om die armen draghen/hier toe begeerden sy seer vā die glasen Pater-nosterkens uyt onse landen die van allerley colueren waren/eñ van haer Maurobi genaemt.

De vrouwen doorborē die ooren/ daer in draghē slecke huyskens/ schilderen haer aenghesicht.

Boure zijn de vrouwen armbanden. Mau-obi soo heeten sy de Paternosterkens.

Te verwonderen staet dat dit volck oock eenige kleederen ghegeven wesende/ sy die selfde niet willē oft begeeren te dragen/haer excuserende dattet by haer luyden gheen ghewoonheyt is/sullen liever opt bloote lijf steenen ofte yet anders draghen/dan op die kleederen. Hebben voor een maniere dat sy by alle Revieren op die hacken neder hucken / eñ dat hooft met water bespreyden/soo ghebuert het oock menichmael/ dat sy op eenen dagh/ in maniere van vogelen teenmael onder duycken in't water/souden sy soo dickwils die kleederen uyt doen / is al te moyelijck eñ ongheleghen/jae dat meer is/die Slavinnen selfs ghedwongen zijnde van hare meesters om kleederen te dragen/sullē noch om haer lust te boetē/ des avondts die hemden eñ kleederen uyttrecken/eñ door't landt omme loopen.

Sy begeeren gheen kleederen te draghen/ ja sullen liever steenen opt bloote lijf draghen/ als kleederen daer onder te hebben.

Sy comen geen kleederē draghen/de tyde sy by de Revieren comende/ daer dickmaels gaen duycken als de eēden.

Alhier staet een weynich te verhalen vā die kleyne kinderkens die 4.ofte 5.jaren out zijn/vet vā lichaem/ met witte beenkens in die lippen / eñ het hayr geschoren/ooc ten tyden die lichamen gemaeckt eñ met colueren anghestreken/ die met hoopen tsamen loopen eñ dansen/ dat sulcks een wonder eñ seer genoechgelijck is om an te sien/lestlicken soo is noch hier aen te mercken/dat vele van die opinie zijn / dat die naeckthepdt deser vrouwen porren soude tot dertelheyt ende onkuysheyt / 'twelck nochtans inder daet contrarie bevonden wort: want door dese ongecierde naecktheyt die mannen meer een tegenheyt dan lust verkrygē/ ter contrarie die groote ciragie eñ kostelheyt der kleederen/die blāckelsels eñ verciersels/het valsche hayr/ die kostelijcke pareersels des hoofts / die hals ende armbanden van Gout eñ ghesteenten/die onse vrouwen ghebruycken/porren eñ bewegen die Mannen meer als dese onnoosele naecktheyt/ hoe wel die nochtans tegens Godts ordinātie eñ niet te prysen is/oock op sulcke maniere niet voren ghestelt wert/ dan ghelijck sy hier in die limiten der regulen Godts eñ der eerbaerheyt te buyten gaen/ alsoo doen die onsere niet minder sonde in haer overdaet eñ heydensche ghewoonheyt/ etc.

Is ghenoechlijck te sien de kleyn kinderkens sien dansen so verschildert wesende.

Volcht van die spyse ende dranck der Brasilianen.

Die Brasilianen hebben tweederley wortelen/met name Aypi Maniot, welcke geplant wesende/ in 3.oft 4.maenden die groote verkrygē vā anderhalf voet/ eñ so dick als eē mans dye. Dese uyt der aerden gedolvē zijnde/wordē van die vrouwen allen(sonder toe doē van mannen gedroocht by't vuer op eē Boucano gelept/worden ooc tē tyden op scherpe steenē gewrevē/gelijck wy Note moscate doen/ tot een wit meel/ dit rouwe meel geheel die smaec hebbende van ons versche stijffel.

Aypi-Maniot/dat zijn wortelen daer sy haer meel vā bereyden/dat al van vrouwen beschickt wordt.

Om dit meel te bereyden/ hebben die Brasiliaensche vrouwē seer groote aerde pottē/daer sy sulcx coken/ eñ gestadelijcken roeren / tot dat het die dickte van een pap verkrijcht/ doch maken tweederley meel / het eene gesoden tot hardicheyt/'twelck sy noemen Ovy-entan, dat is hart meel/'twelck om dat het dueren kan/ inden oorloch ghebruyckt wordt: het ander is weyniger ghesoden/ende weecker/ Ovy-pou ghenoemt/dat is weeck meel/'twelck die smaeck heeft van witte broots brossem/ insonderheyt versch gegeten zynde.

Ovy entan is hart meel dat dueren kan.

Ovy pou is weeck Meel.

Eñ ofte wel beyde dese sorteringen vā meel noch versch wesende/seer goet van smaeck zijn/ ooc crachtich voeden/ zijn nochtās onbequaē om broot daer af te te backen / men mach wel een deech daer uyt maken/ niet ongelijck het Terwen deesem

Van haer meel can men gheen broot maken.

seer

seer goet eñ blanc: maer gebacken werdẽde/ salt van buyten verdrooghen eñ verbernen/eñ inwendich meel blyven alst was/uyt beyderley meel/ met vet vleys sop machmen goede bry ofte pap maken/ lieflijck van smaec/ ende ghelijck ghesoden Rijs schynende / van haer Mingant gheheeten. Zy persen oock tusschen die handen uyt dese wortelen versch ghestooten eenigh sop/ wit ghelijck melck/ welck in Aerde potten aen die Sonne gheset zijnde / te samen loopt als wrongel/dat zy naederhant in aerde schotelen/ghelijck wy Eyeren doen/ braden ende eten. Die wortelen Aypi worden oock vele ghegeten ghebraden: want worden weeck/ende smaken ghelijck Castanien/d'andere moeten tot meel ghemaeckt eñ ghekocht wesen souden anders periculoos zijn te eten. Beyderley wortelen stelen zijn van't fatsoen niet ongelijck/ die grootte hebbende van een kleijn Genever-boomken/ende bladerẽ gelijc Peonie: Die verwonderinge deser wortelen bestaet in die veelvoudicheyt: wãt die tackẽs die so broos zijn als Hennepẽ-steelkens/ hoe menichmael zy ghebroken werden/ eñ diep begravẽ/geẽ ander cultinatie daer toe doẽde/ brengen in 3. ofte 4. maenden een groot ghetal deser wortelen voort. Oock soo hebben zy vele Indische Terwe/van haer Anati, van andere Maiz geheeten/ daer zy oock meel af maken/kokent eñ etent. Hier volcht nu vã haren dranc/ die zy uyt dese tweederley wortelen eñ oock van't Maiz makẽ/ op dese maniere/ doch alleen van Vrouwen/ want hebbẽ die opinie/ so sulcx van mannẽ geschiedde/dat die dranc geen smaeck hebben soude. So snyden zy dã dese wortelen aen kleyne stuckens/ ghelijck men by ons die Rapen doet/die men kokẽ sal/ sieden die daer nae in geele potten/ tot dat zy weeck zijn/settẽ die als dã vant vyer af/ daer na sitten haerder een deel om dese groote potten/eñ kauwẽ dese weecke eñ gesoden wortelen/eñ die in haer handen ontfangende/ werpense in een ander pot daer toe bereyt/eñ aẽt vyer ghestelt/al waer zy wederomme werden gesoden/eñ ghestadich met een stock geroert/ so lange alst haer dunct dat zy ghenoech zijn/ worden daer na in andere groote riedẽ vaten ghegoten / sonder af te klaren / wederomme ghesoden hebbende/ eñ geschuymt zijnde/bedecken zy die rieden/eñ bewaren den dranck om te drincken op hare maniere/als ic stellen sal. Op de selfde maniere makẽ ooc die Vrouwen eenen dranc vã Maiz ofte Indische Terwe. Desen dranc noemẽ zy Caou-in, die turbel eñ dick is/eñ bykans een smaeck heeft gelijc melck/desen hebbẽ zy wit eñ root / gelijck wy wijn/eñ om dat dese wortelẽ eñ dat Maiz seer overvloedich hier wassen/ daeromme mogen zy ooc so veel dranc makẽ als zy willẽ/twelc in groote menichte van haer ghedaen wordt/ sulcks by een vergaderende tot dat zy om te drincken by een comen.

Mingant/ pap van wortelen meel.

Aypi/eñ wortel gebraden smaecken als Castanien.

Maiz ofte Anati.

Dranck der Brasilianen van Vrouwen gemaeckt/ ende hoe sy die bereyden.

Caou-in/een dranck van Maiz ghemaeckt/root ende wit/ als wy hebben rooden ende witten wijn.

Als zy dã tot dese drincfeestẽ vergaderẽ/ofte als zy iemant willẽ slachtẽ op hare maniere/ so maken die vrouwen vyer ontrent die vatẽ dat die dranck lauw werde/ daer nae wort het eerste vat gheopent/ eñ daer uyt scheppen die vrouwen een halve groote Cauwoorde vol/ welck die mannen al dansende uyt die handẽ der vrouwen ontfangen/ eñ met eenen dronc uytdrincken/ eñ dit doen zy so dicwils/ dat in alle die vaten niet een droppel dranc over en blijft/ also dat ghesien is van Lerio, daer uyt dit alles overghesett ende ghenomen is/dat zy 3. dagen aen een dronchen sonder ophoudẽ/eñ also vol zijnde/dat zy niet meer dragẽ constẽ lieten nochtãs niet af om de strijt te behoudẽ. Onder dit drincken zijn de Americanen seer vrolijck/ singen/ springen/ dansen/ vermanen den anderen tot manlijckheyt inden krijgh om vele vyandẽ te vangen: daer na loopen zy aster een gelijck die Cranen vliegen/ springende so lange tot dat die vaten leedigh zijn/ende op dese feesten insonderheyt als zy een menschẽ slachten sullen/ zijn zy met schoone vederen eñ hals eñ arm-bandẽ bekleedet/in haer dansen comen geen vrouwẽ tusschen te gaen/ dã dansen elc voor sich selvẽ/eñ dit drinckẽ geschiet/ als die gheheele menichte van een dorp by een komt/die gebueren drincken ooc wel met den anderen in haer hangh-beddekens sittẽde/dã matelijcker/ soo zijn hier by oock tweederley dingen te mercken/ ten eersten dat die Brasilianen nimmermeer over haer eten drincken als wy doen/noch onder haer drincken eten/ ten anderen dat zy ooc eten sonder sprekẽ/ eñ so zy yet te seggen hebben tegens den anderẽ/ dat doen zy na die maeltijt/houden ooc gheen sekere ure om te eten/dan doen sulcks als zy hongher hebben/ soo wel des nachts als des daechs/zijn nochtans seer sober int eten/die handẽ eñ mont wassende voor eñ na den etẽ/ dã ick achte dat zy dit meest doen om die slymerich van haer meel af te wassen.

De Americkanen zijn groot te drockaerts eñ in hare feesten vermans sy dẽ anderẽ om manlijck te zijn in den crijgh.

De Indiaens eten sonder drincken/ eñ als sy drinckẽ soo eten sy niet/ende als sy eten soo en sprecken sy niet.

Van sommighe groote beesten ende Crocodilen van Brasilien.

Eerstlick is te weten dat in Brasil gants gheen viervoetighe beesten zijn d'onsere gelijck. Zy hebben eene sorteringe gants overvloedich/ die zy Tapiroussu noemen/ van middelbare gedaente eender Koyen ende Esels. Dit beest heeft rosachtich eñ lanc hayr/ vande gedaente eñ groote als verhaelt is/ gelijc een Koeye/doch sonder hoornen/ eñ korter van hals/langhe eñ hangende ooren / dorrer ende slancker beenen/een gheheele klau gelijck de Eselen/ datmen niet onrecht/om beyde eyghenschappen dit beest Koey-esel heetẽ mach/ is nochtans van beyden onderscheydẽ/ eerstlicken om dat het een corte steert heeft (gelijck vele beesten in America, gheheel geen steerten hebben)eñ scherpe tanden/ nochtans sonder eenige sorge: want vluchtet voor den menschẽ. Die Barbaren schieten dese met hare pylen/ ofte zy vangen die in kuylen/die zy delven/ eñ houden die gants weerdt om des huyts willẽ/ welcke als zy afgetrocken hebben/ snyden zy die huyt vanden rugge aen ronde schyven/ eñ droogen sulcke aẽ die Sonne/eñ makẽ hier uyt Beukelaers/ waer op zy haerder vyandẽ pylen af keeren: want werdẽ door die hitte der Sonnẽ so hert/ dat geen pijl daer door mach/ hoe fel zy ooc gheschoten zy. Het vleijsch deser beestẽ smaect bycãs gelijc ons rundt vleijsch/ wordt van die Brasilianen op hare roosters ghebraden eñ bewaert: want om dat zy gheen sout hebben/braden al haer vleijsch op houte roosters/ende bewaerent also/men vint in alle dorpen dusdanige roosters/die menichmael vol van geslachtede menschen vleijsch liggen.

Tapiroussu, oft Koey-esel/ welck vleesch als Rundt-vleesch van smake is/ dẽ huyt dient tot Beuckelaers/ daer geẽ pijl door comen hoe herd die geschoten wordt.

Koey-esels vleesch/ oock Menschen-vleesch braden sy op houte roosters/ende boven vier gedroocht eñ so bewaert.

Ten tweeden hebben zy een sekere aert van Herten/ Seouassous gheheeten / doch kleijnder als die onsere/ooc met kleijnder hoornen / eñ het hayr hangende als de Geyten.

Seouassou zijn Indiaensche Herten.

Het wilde Americaensche Swijn/ 'twelck

Taiousou/ of Indiaens wilt Swijn/ cleynder/ magerder/ nochtans felder als de onse/ hebben een gat op den rugghe daer den adem door gaet.

zy Taiousou heeten/ is vande grootte des lichaems/ ooren/ hooft/ voeten/ het onser gants ghelijck/ oock met die groothept en scherphept der tanden seer schadelijck/ nochtans om dat het magherder ende rancker is/ en om dat het schrickelijcken bromt: soo ist hierom mismaecter. Oock so heeft sulck beest van natueren een open gat op die rugge/ gelijc het Meer-swijn opt hooft den adem daer upt ende in treckende. Noch so is alhier int landt een lijfverwigh beest Agouti gheheeten/ mede een aert van een Verte/ met ghekloven klauwen / eenen korten steert/ met een snupte en ooren vast gelijck een Hase/ lieflijck en aengenaem van smaeck.

Agouti/ een ander soorte van een Vert.

Tapitis.

Noch so zijnder 2. ofte driederlep aert van dieren die sy Tapitis noemen/ onse Hasen niet ongelijck/ root ofte ros van hayr. In den bosschen houden oock groote Ratten/ vande grootte ende 'thayr ghelijck Eeckhoorkens / smaken niet ongelijck onse Conynen.

Hare Ratten smaken als onse Conijnē.

Pag ofte Pague.

Pag ofte Pague, een dier van die hooghte en grootte als ee middelbare Wint/ met een leelijck hooft/ een schoon vel/ en met swarte en witte plecken onderschepden/ van smaeck vast ghelijck Calf vleijsch.

Sarigoy/ een dier dat seer stinckt.

Daer is noch een ander beest Sarigoy gheheeten / 'twelck om zijn stancks wille van die Wilden niet ghegheten wert/ hoewel het goet ende smakelijc vleijsch heeft/ insonderhept die vettichept der nieren daer af genomen zijnde/ daer in die stanck is: Daer zijn oock Tatous ofte Armadillen/ van welcke op ander plaetsen gesept is: heeft wit seer goet en smaecklick vleijsch: Daer is oock by haer een aert van Crocodilē/ welcke zy Iacare noemē/ die dickte van een been hebbende/ ende tamelick lanck/ niet schadelic/ zijn in alle huysen/ dat die kinderen daer mede spelen/ sonder eenigh perickel. Die Crocodilen die aldaer zijn/ hebbē een wyder mont/ hooghe voeten/ die steert noch ront noch scherp: maer act epnde seer dunne.

Tatou.

Iacare ofte cleyne Crocodillen zijn in alle huysen dat de kinderen daer mede spelen.

Noch so zijnder eenighe sorteringhen van Haghedissen/ gheplackt en ghesprinckelt ghelijck onse klepne/ en of dese wel 4. en 5. voeten lanc zijn/ matelijck van dickte/ en schrickli̇jc van't aensien/ soo houden zy nochtans ghelijck die Vorschen in Revieren en morassen/ ende doen niemant schade/ heeten van haer Tovous, dese gestropt zijnde en gekocht/ passeren alle spyse van Brasilien in smaeck/ hebbē een vleys so wit als een cappoen/ lecker/ cort en lieflijck.

Tovous/ een dier dat lieflijck om eten is/ boven alle ander vleesch.

Zy hebben oock groote Padden/ die de Toupinambaultij geheel gebraden eten/ dan moeten niet wesen als onse Padden/ die vergiftich zijn. Zy eten oock Slanghen/ van die dickte eenes arms/ lanck 5. voeten/ doch zijn niet sonderlinghe van smaeck. Het groyen oock aldaer velerlep ander Slangen/ insonderhept in die Revieren/ die so groen als gras schynen/ lanc en dunne/ wiens steeck seer pericleus is. Oock so houden in sommighe wolden ofte bosschen seer groote en periculose Hagedissen.

Sy etē Slangen/ Paddē/ dan zijn niet als de onse.

Iohannes Lerius schrijft / dat hy eens door't bos gaende/ hem eene ghemoetet is de dickte van een man hebbende/ 5. ofte 6. voeten lanck/ geheel met witte schubbē blinckēde/ als Oester schulpē bedect/ die de eene voor voet ophefde/ en den kop om hoogh stack met glinserende ooghen hem aenschouwende/ en met een open mont den asem wijt ophalende/ dat sulck spectakel vreeselijcken was om aen te sien/ en nae dien hy hem met zijn gesellen die by hem waren wel ontrent eē vierendeel van eē ure hadde aengesien/ is tersiont den bergh aengeklommen met sulcken ghedruijs/ door en over die steupvellen en boomen/ dat geen Verte door't bosch loopende/ sulcken geluyt konste maken.

Ioannes Lerij ontmoette in eē Bos een Haghedis so dick als een Man/ seer vreesselijc om aen te sien.

Noch so is in dit land een ander vreemt dier/ Ian-ovare gheheeten/ alleen door't roof hem onderhoudende. Dit beest is vande hooghte der beenen en der snelhept niet ongheliick een Windt-hond/ dan heeft onder die kinne eenen baert ofte lanck hayr/ eē gesprinckelde huyt/ seer schoon ghelijck een Lue/ en oock in anderen den Lue seer gelijck. Voor dit beest vreesen die Brasiliane seer/ want alle die't becomt scheurt het/ en vernielt die gelijc een Leeuw/ zijn aes daer af nemende/ die Indianen dese beesten weder in kuylen vangende / om haer leedt te wreken / doen haer in lanckasemhept sterven/ die pyne alsoo willende verdubbelen.

Ian-ovare/ een beest als een Wint-hont dat seer snel is/ ende verscheurt Menschen en beesten/ die eetende.

Cay.

Sagovin/ een Meercatte/ schoonder als ander maer seer teer.

Noch soo zijn in dit landt vele Meercatkens/ klepne en swarte/ die zy Cay noemen/ onder andere eenderlep aert van hayr/ Sagovin gheheeten/ van die groote ende coluer des hayrs/ ghelijck een Eeckhoornken: maer soo veel die ghedaente belanght/ des snabels/ borstes ende halses/ ende andere deelen een Leeuw gelijck/ oock seer stout/ en het schoontste van alle clepne beestkens die dat landt heeft / dan mach om zijn teederhept willen niet over Zee ghevoert worden.

Hay/ eē beest dat niet en eet/ leeft van de locht.

Een ander seer vreemdt beest isser noch/ van die Wilden Hay ghenoemt/ van die grootte eenes Honts/ een aengesicht hebbēde ghelijck een Meercatte/ een haughende buijck ghelijck een Zoch die ghewerpen heeft/ van hayr upt den witten swart/ gheheel bleeck / eē langhe steert / met rouwe voeten ghelijck een Bors/ langhe klauwen/ ende ofte dit beest int bosch houdēde/ seer wilt/ is so machmē nochtans ghevanghen hebbende tam maken. Die naeckte Tovoupinambaultij spelen daer niet geerne mede/ om die scherpe klauwen willen die het heeft/ niemant (als die Indianen vertellen) heeft dit beest/ noch int bosch/ noch gevanghen wesende/ sien eten/ meenen dat het leeft van die lucht/ dan hier af is oock op andere plaetse gehandelt.

Coaty/ een cleyn beestken dat neyghende als van mieren leeft.

Ten laetstē so is daer noch een beestken seer vreemt Coaty geheeten/ soo hoogh als een Haze/ met kort en gesprinckelt hayr/ klepne scherpe oorkens/ eē hooft dat kleijn is en van die oogē een verheven snupte langer als een voet/ ront als een stock/ op een corte spatie aen't epnde af nemende/ alsoo dat het vast even dick is/ met so enghen mont/ dat men nauwelijc die alder clepnste vinger daer in brengen mach/ seer vreemt om te sien/ ghevangen wesende/ lept zijn 4. voetkēs tsamē/ en valt op d'een zijde ofte d'ander/ ende laet sich niet opheven/ ten zy datment eenige Mieren ghevē/ daer af het oock leeft int bosch. Dit lādt is oock rijck van allerlep vogelē/ daer af sommige eetbaer/ sommige niet eetbaer zijn.

Arignou-Oussou.

Calcoensche ofte indische Hennen/ van haer Arignou-Oussou geheeten / gemeen hierlandische hennē/ vā die Portugesen daer eerst gebracht/ en onder dese aert zijn de wittē daer seer weert om die vederkens upt te plucken/ die root te verwē/ haer daermede te vercierē/ doch so etē de Indianē geen van beyden/ meenen oock dat die Eyeren vergiftich zijn/ en vreesden/ siende datse die Frāsopsen atē/ hier door cōt het dat in die dorpē daer weynich vreēdelingen hādelen so overvloedich veel hennē zijn/ datmē om eē penninc eē copē mach. Nevens die Hennen teelen die Barbarē oock vele Endvogelē/ Ypec

Hennen soo overvloedich datmen een coopt om een cleynen penninck.

ghenoemt

Yper. De Indianen eten niet gheerne van watervoghelen/ noch visschen die traech swemmen.

Wilegribus.

ghenoemt / van dewijl sy sulcken superstitie
hebben/ dat so verre sy van alsulcken traghen
vogel aten/ dat sy oock so traech souden wer-
den/ eñ also van haer vyanden mochten over-
ylt worden / daerom willen sy dese oock niet
proeven / als oock gheen ander ghedierte dat
lanckfaem voort gaet/ ofte visschen die traech
swemmen. Noch so zijnder vele van die ghe-
sprenckelde hoenderen/ insonderheyt drieder-
ley geslachten, alle swert/ met witte plecken/
van smaeck seer lieflijck / ghelijck Phasanen.

Mouton zijn hoenderen so groot als pauwen. Macocava. Ynambou-uassou zijn patrijsen soo groot als Endvogels.

Noch so zijnder tweederley aert vã seer schoo-
ne hoenderen/ geheeten Mouton, van die groot-
te ghelijck Pauwen/ ghesprenckelt met witte
plecken ende swerte vederen. Macocava, Ynam-
bou-ouassou, zijn tweederley aert van Patry-
sen/ van de grootte ghelijck Endt-vogels / en-
de van smaeck ghelijck Phasanen: Hout-duy-
ven/ Tortel-duyven/ ende noch een ander aert
van Patrijsen / vindtmen daer oock alle vast
van eenderley smaeck / van andere vreemde
Voghelen niet eetbaer vindtmen aldaer seer
veelderley sorteringhen / als veelderley ghe-
slachten van Papegaeyen/ daer onder sommi-
ge so schoon/ datmẽ in die werelt geẽ schoon-
der vinden mach/ als insonderheydt die twee

Aras. Canide zijn de schoonste Papegaeyen die in de werelt zijn.

die sy Aras ende Canide heeten/ van welcke
pluymen ofte vederen sy hare cleedingen/ cap-
pen eñ armbanden maken: Hebbẽ seer schoo-
ne/ roode/ blauwe ende gout-geele blinckende
vederen/ dat sy oock eyghen liedekens daer af
singhen. Beneffens dese hebben noch vierder-
ley aert vã seer groote eñ schoone Papegaeyẽ/
daer onder een aert is die selden tot ons ghe-

Aiourous/ eẽ soorte van Papegaeyen die spreken conen oft menschen waren.

bracht wert/ by haer ghesheeten Aiourous, die
de hoofden van roode / geele ende violette ve-
deren hebben onderschepden/ die vleughelen
schoon root/ die langhe steerten geel / ende het
lichaem groen: Dese leeren die woordẽ so per-
fect spreken/ als ofte sy van menschen gespro-
ken waren: Men leest van eenen die als ment
gheboot/ danste/ spranck/ sanck/ ende dreef alle
perten die de Wilde bedrijven. Inden oorlorch
treckende/ ende geboden zijnde stil te swijgen/
swerch oft hy stom gheweest hadde / noch
tonghe noch voeten roerende. Sodane Pape-
gaeyen als men tot ons brengt/ hieten sy Mar-

Marganas zijn Papegaeyen die bi ons gebracht werden.

ganas, achten die seer weynich / want zijnder
so vele als by ons Duyven/ welcke ofte sy wel
hert vleysch hebben / bycans ghelijck Veldt-
hoenderen/ werden nochtans vele aldaer ghe-
geten. Noch so zijnder cleyne Papegaeyen/ die
oock wel tot ons gebracht worden: maer on-
der die voornaemste vogelen deser lantschap/
is eẽ seer cleyn Toucan geheetẽ/ van die groot-
te eender Duyven/ swert als eẽ Rave/ uytbe-
sondert die borst/ 'twelck geel is/ met een root
ringhsken ghelijck hier voren verhaelt is/ dat
sy op die wanghen draghen / insonderheyt tot
eenige feesten ofte dansen gaende/ waer af het

Toucan-tabourace is eẽ voghel wiens bek so groot is als het heele lijf.

die name heeft Toucan-tabourace, dat zijn ve-
deren om te dansen: Den beck deses Voghels
is grooter dan't gheheele lichaem/ ende is een
van die vreemste dinghen die men sien mach.
Noch een ander isser van die grootte eñ verwe
ghelijck een Meerle / uytbesondert die borst/
welcke in roodigheyt Ossen bloet ghelijck is/
wert oock vande Wilden afgheblasen ende ge-
droocht/ ghelijck Toucan, eñ dit vogelken noe-

Panou.

men sy Panou. Noch soo isser een ander van

Quampian.

groothept gelijck een Lyster/ gheheel scharla-
ken root/ die sy Quampian noemen. So ist oock
niet te vergeten een seer wonderlijck cleyn vo-
ghelken/ niet grooter als een schalbijter ofte
Peerts-vlieghe / met witte blinckende veder-

Beschrijvinghe van Gonambuch/ eẽ ghedierte soo groot als een peerde vliegh.

kens/ dat so grooten ende lieflijcken gelupt int
singẽ geeft/ onsen Nachtegael niet wijckende/
datmen segghen soude dattet onmogheliјcken
ware dat uyt so cleynen lichaem/ soo grooten
gelupt conste comen/ dit vogelken noemen die
Wilden Gonambuch. Noch soo zijnder andere
seer veelderley vogelen/ roode/ violette/ witte/
purper-verwige/ etc. al seer onderschepdẽ van
de onse/ eñ hier oock niet noodich te verhalen.
Eenderley isser daer op die Wilden seer letten/
willen oock niet dat sodanige leet geschiet/ ofte
gevangen mogen worden/ daer van sy eenige

Auguria/ een vogelken dat des nachts seer droef lijc singht.

Auguria nemen/ is van die grootte eener Duy-
ve/ grau van verwe/ eñ geeft vã hem droevich
ghelupdt/ het welck des nachts meer dan des
daechs gehoort wort: Die Tovoupinambaultij
houdent daer voren/ dat sodanighe vogelkens
haer toe gesonden werden van haer verstorvẽ
vrienden om eenige goede tijdinge te brengen/
eñ om haer te porren/ eñ een herte te geven te-
gens hare vyanden in den oorloch. Sy meynẽ
oock so verre sy ten rechten op dit vogel-gesanc
acht nemen/ eñ al inden crijch geslagen wer-
den/ dat sy na haer sterbẽ tot haer voor-oude-
ren varen sullen achter 'tgeberchte/ om aldaer
eeuwich vrolijck te zijn eñ te dansen. Sy beel-
den haer in dat dese vogelẽ bootschappẽ bren-
ghen van haer voor-ouderen/ dat sy hier door
blijder eñ stercker worden/ dies sy wel op sulc
geschrey acht nemen. Het zijn oock in dit lant

Vleer-muysen ghelijck Craepen.

groote Vleer-muysen/ gelijck Craepen/ die des
nachts in de huysen comen/ eñ yemant vindẽ-
de bloot liggen/ suygen het bloet uyt die teenẽ
in grooten overvloet/ hier af is oock op een an-
der plaetse ghesept. Hare Byen zijn onghelijck

Byen hier so cleyn als Vlieghen.

cleynder als onse/ gelijc als swerte Vlieghen/
eñ maken haer honich in uytgeholde boomẽ
het Was eñ Honich weten de Wilden wel te
vergaren/ dan ghebruycken 't Was niet om te
bernen/ dan alleen die reden met toe te stoppẽ/
daer in sy haer vederen van die wormen be-
waren. Van andere cleyn ghewormte gelijck
vlyen eñ muggen / als oock van Scorpioenen
eñ aert-kreeften/ die alle den mensche schade-
lijck is/ niet noodich te schrijven. Volght van
sommige visschen hier ghemeen: Tweederley

Kurema. Parati.

Barbeelen hebbẽ sy/ Kurema het een geslachte/
het ander Parati geheeten/ beyde ghesoden ofte
gebraden seer goet van smaeck/ die welcke om
dat sy met hoopẽ swemmẽ vã haer met werp
pijlen geschoten werden / ten tijden 2. of 3. op
eẽ-mael. Het vleesch deser visschẽ is seer mals
eñ cort/ waerom sy oock van den Barbarẽ ge-
droocht werden eñ meel daer uyt ghemaeckt.
Drieederley andere seer groote visschẽ zijnder/

Camouroupouy Ouassou/ dat is groote visch. Ovara. Acara Ouassou Acarapep een plat visch. Acarabouten een roode visch. Pira-ypochi.

waer af die eene Camoroupouy Ouassou gehee-
ten wort/ d'ander Ovara, ende die derde Acara
Ovassou, alle seer goet van smaeck eñ eetbaer.
Noch so isser een platte vis Acarapep genoemt/
die welcke int kokẽ eenige geele vettigheit vã
haer geeft/ 'twelc sy houdẽ voor eẽ sause. Dese
visch heeft oock seer goet vleysch Acarabouten,
is eẽ slijmerich visch van verwẽ doncker root
is beter dan de vorige / dan minder aengenaẽ
den mont. Pira-Ypochi, een lange visch/ gelijck
een Ael/ doch niet eetbaer. Die Rogchen die in
den inwijck Ganabara eñ Zee daer omtrent ge-

Rochen grooter dã de onse ende eenen grootẽ steert die vergift is.

vangen werdẽ / zijn veel grooter dan de onse/
ende hebben twee lange hoornen vooren uyt-
steken / ende vijf oft ses cloven in den buyck/
die men meynen soude niet van die natuere:

maer door kunst ghemaeckt te wesen/ met een langhe dunne ende vergifte steert: In hare revieren worden oock vreemde visschen gevanghen/ insonderheyt een specie/ die sy Tamovata noemen/ welck eender Palm lanck is/ met een groote monsteense kop/ etc. d'ander noemẽ sy Pana, Pana, oock met een seer leelijck ende vreeslijck hooft/ beyde goedt van smaeck.

Tamovata/ een goet visken.

Pana/ Pana oock een goeden visch.

Volcht van eenighe boomen, vruchten, ende cruyden deser landtschap.

TEn eersten wassen aldaer veel Brasiliboomen/ waer af dat landt zijnen name becomen heeft/ desen boom wordt van haer-lieden Araboutan gheheeten van grootte ende overvloet der tacken/ onsen Eycken-boom niet ongelijck/ men vinter sommighe die drie vademen dicke zijn: heeft bladeren gelijck Bus-boom ofte Palm/ ende geen vruchten/ dit hout wort met groote moyte in de schepen ghebracht/ eñ dat daer toe die wilden niet en holpen/ die Cooplieden souden in een gheheel jaer met een schip moghen laden/ om die herdicheyt ende swaerheyt int klievẽ/ oock om datter gheen beesten zijn die't mochten draghen ofte trecken tot die schepen/ dan moet alleen door menschen daer ghebracht worden/ die met cleederen/ hemden/ hoeden/ messen ende dierghelijcke dingen daer toe gecocht worden: Dit hout te houwen/ te klievẽ/ te ronden/ ende op haer schouderen uyt verre bosschen tot die schepen te dragen/ wort daer vele ghebrant/ is van natueren droogh/ ende aenghesteken zijnde/ maeckt weynich roocks/ die assche daer af/ gheeft oock een roode coluer. Die Tovoupinambaultij, verwonderen haer seer wat ons volck met al dat hout doẽ/ vraechden eens ofter gheen hout in ons landt was om te branden/ dien voor antwoort ghegheven werdt/ dat men by ons daer mede verwide/ ghelijck sy ooc deden/ hare toukens/ etc. dese Historie is te voren verhaelt.

Araboutan is dẽ Brasily-boõ/ onser Eyckẽboomẽ gelijck/ somtijts 3. vadem dick.

Op wat manieren het Brasily-hout gheschcept wordt.

Draghen ons volck oft in ons lant geen branthout en is.

Behalven die Brasily-boomen zynder veelderley specien van Palm-boomen/ waer van die voornaemste Gerau, d'andere Yri geheeten worden: Van dese boomen is ghenoech ghescreven in die historie van Oost-Indien/ eñ in die beschrijvinghe van die Custe van Aphrica. Noch so isser een boom vanden Barbaren Ayri gheheeten/ een aert van Ebbenhout/ heeft bladeren niet seer ongelijck den Palmboom/ die tronck met scherpe doornen becleedet/ die vrucht daer van tamelijcke groot/ daer in een pit soo wit als sneeu/ nochtans niet eetbaer: Dit hout is swart ende seer hert/ waer uyt die Barbaren hare Hellebaerdẽ/ Kolven eñ Pijlen maken: is oock seer swaer datter int water sincket/ men vint noch veelderley hout in dit landt/ sommighe geel/ ghelijck buxboõ/ sommigh violet/ anders wit/ ghelijck pampier/ bleeck root/ vermis root/ doncker root/ daer uyt sy oock Hellebarden maken. Noch eenderley hout is aldaer/ dat sy Copau noemen/ waer af die boomen onse groote Noteboomen ghelijck zijn/ nochtans gheen Noten draghende. Het hout daer van gheschaeft wesende/ heeft placken gelijc ons Note-boomẽ. Men vindt noch aldaer veelderley boomen/ waer af die sommige kleyne bladerkens hebben ghelijck penninghen/ andere groote ende anderhalf voet langhe. Noch so groeyter een boom seer schoon om aen te sien/ eñ so lieflijck van reuck dat sy een welrieckende Roose te boven gaet/ insonderheyt gesneden werdẽde.

Gerau. Yri.

Den boom Ayri/ wiens hout sincket/ maken de wilden hare kolven ende pijlen hier van.

Copau/ als onse Noteboomen hebben bladen van anderhalf voet lãg.

Een boom wiens hout riecket als eẽ Roose.

Ter contrarien wast al daer oock een ander Aou-ai, welck hout soo grouwelijck stinckt als ment saecht ofte brandt/ datmen daer ontrent niet dueren mach/ heeft bladeren vast gelijck onse Appel-boom/ ende een vrucht niet ongheliick den Eegel/ die Note daer af is soo vergift/ dat sy ghegheten wesende/ terstont haer cracht verthoont. Nochtans om dat die Wilden uit dese vruchten hare ratelkens maken/ achten sy die hoogh. Behalven dit soo groeyen in Brasil veelderley sorteringhe van fruyten ende appelkens schoon om aen te siẽ/ insonderheyt by de Zee-kant/ doch alle onbequaem om te eten ende schadelijck/ daer af die sommighe de ghedaente hebben van Mispelen/ waer van die Wilden ons volck waerschouden.

Aou-ai/ een boom wiens hout seer stinct/ eñ zijne vruchte vergift is.

Hivourae, is een schorse eender halven vinger dicke/ goet vã smaec/ insonderheyt versch zijnde/ is een specie van Pock-hout: dese ghebruijcken die Wilden tot een sieckte Pians gheheeten/ welcke alsoo schadelick by haer is/ als by ons die Pocken. Noch so isser een boom/ welcke die Barbaren Choyne heeten/ van middelbare hooghte/ ende van bladeren/ tfatsoen ende die groenicheyt der Laurier gelijck/ die vruchten so groot als kinder-hoofden/ van ghedaente gelijck Struysen-eyeren/ niet eetbaer. Hier uyt maecken die Tovoupinambaultij haer Ratelers/ die sy Maracas noemen/ oock so maken sy hier uyt drinck-vaten ende diergheliicke dingen/ die midden van een klievende. Die boom van haer-lieden Sabaucaie gheheeten/ draecht vruchtẽ grooter als twee vuysten/ daer uyt sy drinck-bekers maken heeft vast die gedaente van een beker. In dese Note zijn beneden eenighe pitten/ niet ongheliick van ghedaente ende smaeck den Amandelen. Noch soo isser een boom van die grootte als een Sorben boom/ welcks vrucht die Brasilianen Aca-jou noemen/ is vande groote ende ghedaente/ ghelijck een Hennen Ey/ 'twelck rijp werdende/ gout geel (als eẽ Queappel) is goet ende smakelijck om te eten: want is wat treckende nae't suer/ ende heeft een sop/ twelck die hitte verkoelt: maer om dat dese vruchten niet wel te becomẽ zijn van die hooge boomẽ/ eten die Meercatten ten meesten/ de selvighe die sy af werpen/ vallen den menschen te deel.

Hivourae is een schorse goet om eten. Pians een sieckte.

Choyne.

Maracas zijn hare ratels.

Sabaucaie zijn hare drinckbekers.

Aca-jou een appel op hooghe boomen die de Meercatten seer beminnen.

Paco-aire is een spruyte 10. ofte 12. voeten hoogh/ die tronck so dick wesende/ als die dye eens mans/ nochtans soo weeck datmen die met eenẽ slach mach af houwen/ die vruchten daer af noemen sy Paco, die welck een palm lanck zijn/ van ghedaente ghelijck Comcommeren/ oock ghelijck van verwen/ rijp zijnde. Dese vruchten wassen by die 20. ofte 25. ofte meer aen een tack/ die de Americanen afhouwen/ eñ in haer huysen draghen/ so veel als sy met een handt draghen konnen/ zijn seer lieflijck van smaeck: dan hier af is ghenoech in die Oost-Indische Historie verhaelt/ die Leser mach die selvighe daer af lesen.

Paco-aire zijn Oost-Indische vijghen/ ofte Musa Serapionis.

Die spruyten die Cattoen voorts brenghen hebben sy oock in seer groote menichte/ werden middelmatich groot/ brengen bloemkens gelijck gele clocxkens van die Citrullen/ waer uyt een appelken groeyt/ niet kleynder dan die vrucht van Bucken/ 'twelck rijp wesende in 4. deelen hem opent/ het Cattoen uytghevende/ 'twelck die Barbaren Ameni-jou noemen.

Ameni-jou is den boom die Cattoen draecht.

noemen. Int midden van dese Wolle ofte dit Cattoen zijn eenige swerte kornkens tsamen ghedruckt/ gelijck nieren van Menschen/van die grootte gelijck Boonen. Dit Cattoen vergaderen de Brasiliaensche Vrouwen/ eñ spinnent/daer uyt sy veelderley saken maken.

Citroenen ende Limoenen van die Portugesen aldaer gheplantet/ wassender in groote menichte/seer smakelijck ende goedt/als oock Suycker-rieden/ daer van veel Suyckers in Portugael gebracht wort. Het is te verwonderen/ dat dewijl dese Rieden versch wesende/ soo vele soete vochtigheyt inne hebben/ eñ een weynich vergaen ofte verschimmelende/ in water ghedaen/ maken soo goeden Azijn als men vinden mach. Behalven die Suyckerrieden/wassen noch hier eñ daer in die bosschẽ andere Rieden/ van die dichte eenes Mans been/welcke groen wesende/lichtelijck met eenen slach afghehouwen worden/ dan drooch zijnde/werden seer taey ende hert/ maken pijlen daer uyt/ende stocken om by te gaen. Oock so groeyt hier veel Mastix/een seer edele gomme/ die men anders uyt Chio placht te brengen/ende ooc andere ontallijcke welrieckende bloemen ende cruyden. Ende ofte wel ontrent dese Capo Frio veel donderslaghen/ reghenen/ ende felle winden vallen/ wesende ghelegen onder den Tropicum Capricorni, nochtans om datter gheen vorst/ Sneeu ofte Haghel ghesien wordt/ soo zijn die boomen altoos groen/ gelijck by ons in die Mey. In Decembri/ als de dagen by ons opt cortste ende coutste zijn/ zijn sy aldaer opt langste eñ heetste/doch welverstaende/ dat sy nimmer soo lanck ofte cort vallen als by ons/want hebben even-drachtigher daghen ende nachten dan wy/ende ghetemperder Hemel.

Suycker-rieden in grooter menichte in Brasilien.

Van dan suycker-riedẽ ooc goeden Azijn ghemaeckt worden.

Mastix groeyt hier so goet als in Chio.

De boomen hier altoos groen gelijck by ons in den Mey.

Van vruchten die dit landt heeft/ zijn de beste welcke sy Ananas noemen: Het cruydt daer af heeft bladeren gelijck Iris ofte Aloe/ ende weynich ommecromt/ eñ rondts-om ghedeelt/die fruyten zijn lanck/gelijck Concommeren ofte Spurockens/ men perst een sop daer uyt als sy versch zijn/'twelck soo lieflijck is als Malvasey/ van dese vruchten is oock verhaelt in die Oost-Indische Historie/ niet noodich breeder mentie ofte verclaringhe hier af te doẽ/die Leser mach hem daer verdoegẽ.

Ananas een edele vrucht/ Sap uytghepersit is als Malvesey.

Eenderley cruyt groeyt in Brasil/ twelck die Tovoupinambaultij Petum noemen/ ende wy Tabacum ofte Nicotiana, hebbent nu oock in onse hovẽ/ dan niet so goet ofte crachtich alst hare: Is ghenoechsaem van den Heere Clusio ende andere beschreven/ ooc vast wel bekent/ heeft bladen ghelijck onse groote Walwortelen/ ofte Consolida maior, &c. Dit kruydt houden die Wilden seer weert/ vergaderen sulcks ende maken bondekens daer af die sy drooghen/daer na nemen sy vier ofte vijf bladeren/wickelen die in een ander/stekẽ die bladeren aen/ ende ontfangen den roock die haer alsoo onderhout/dat sy in den oorloch twee oft drie dagen daer op vasten mogen/als ooc Lerius ondersocht heeft/dattet den honger stelpt/ oock soo trecken sy door desen roock die slymen uyt dat hooft/draghen daeromme bondekens van dit cruydt op haer borst om den roock te nemen. Van de wortelen Maniot ende Aypi, is te vooren gheschreven: Sy hebben noch een ander aert van wortelen Hetich gheheeten/welcke van drieerley aert ghevonden worden: want sommighe werden uit coken blau/andere geel/ghelijck Quee-appelen/ andere wit gelijck Pestinaken/zijn alle goet van smaeck/insonderheyt die geele gebraden/ zijn soo goedt als onse Peeren/ groeyen aldaer soo overvloedich als in Savoyen die Rapẽ/ twee duymen dick/ ende onderhalf voet lanck/ het cruydt daer af cruypt langhs de Aerde/heeft bladeren ghelijck Concommeren ofte groote Spinagie/nochtans verscheydẽ in die verwe/ naeder comende die Bryonie ofte witte wilde Wijngaert: Dese wortelen/ om dat sy gheen zaet voorts brenghen/werden door stuckens ghesaeyt/ die meer hier af begeert te weten/ lese des Heeren Clusij boecken/sal daer in ghenoechsaem vinden tot onderrichtinghe. Noch so groeyt in dit lant onder die Aerde een soorte van Noten by haer Manobi ghenoemt/hangen met cleyne draeykens aen een/pitten hebbende van die grootte ende die smaeck gelijck onse Hazel-noten/uyt den witten swert/schellen ghelijck die bolsters van Erweten. Van Brasily-Peper/die nu oock ten tijden in onse hoven groeyt/ ende seer heet/ is van Marhiolo Siliquastrum ghenoemt/ als oock van Brasilische Boonen ende Erweten/ is niet noodich te verhalen/zijn vast alle man bekent.

Beschrijvinghe vant kruyt petum.

Hetich sijn Batatas eñ drieerley/ blau/geel/ wit/ seer goet eñ in soodane overvloet als by ons de Rapen.

Manobi/ Aert-noten.

Brasily-peper.

Tot conclusie is te weten/ dat gelijck Brasilien gheen wilde beesten/ voghelen/ visschen ofte levende creatueren heeft/ ghelijck in gheheel Europa/ alsoo oock gheen boomen ofte cruyden/ alleen uytbesondert Porceleyn/ Basilicum ende Vaarn ofte Felix/die op sommighe plaetsen aldaer groeyen/datmen wel met den Propheet David mach segghen in den 104. Psalm:

O Godt hoe heerlijck ende hoe wonderbaer,
Zijn uwe wonder wercken veer end' naer,
Hoe wijsselijck doet ghy doch alle saken,
Alle creatueren u goetheyt smaken,
VVie can uytspreken tot eenigher tijdt,
Die dieren die hem roeren int Meer wijdt, &c.

Wel te recht waren dese lieden ghelucksalich/ so sy den Schepper van alles erkenden/etc.

Een cort relaes van haer oorloghen ende wapenen.

Aengaenghende den oorloch/ wort vande Americanen door 'tmeeste deel niet ghedaen/om rijckdom uyt den roof te becomen: ofte om haer landen ende grensen wijder te verbreyden: maer alleen door een affectie ende begeerlijckheyt hare voorouderẽ te wreken van hare vyanden ghevanghen ende ghegheten/waer in sy so yverich zijn/ dat alle die sy crijghen/ die selvighe doot moeten sterven ende gegeten werden: ja dat meer is eensmael oorloch aennemende teghens hare ghebueren/sullen nimmermeer weder vereenicht worden/ dan vernielen den anderen waer sy connen ofte moghen. Die maniere van't oorloghen/ die de Tovoupinambaultier volghen/ is aldus: Ofte sy wel gheen Coninghen ofte Princen onder haer hebben: wesende ten meesten die eene niet meerder als d'ander/ soo is haer nochtans dit aenghebooren/ dat sy die Oude welcke sy Peoreru Picheb noemen/ om der ervarentheyt willen eeren/ende een yghelijck staet in zijn dorp den Ouden tot dienste. Dese nemẽ menichmael occasie onder't wandelen ofte sunsten in haer hangende Cattoen-beddekens sittende/ die andere aldus aen te spreken.

De Indianẽ die oorloghen tegen den anderẽ om haer voor-vaderen te wreken/ waer in sy so yverich zijn datter gheen peys is te maken ende eten malcanderen.

Peoreru Picheb/dat zijn de oversten onder haer die sy eeren.

Zijn dan niet (tot den anderen sprekende/ sonder

sonder aflatinghe van haer woorden) onse voorouderen / die soo vele vyanden hebben bekryghet/ overwonnen/ geslachtet eñ gegeten/ ons tot exempelen altoos thuys op den heert te blyven: Sullen wy ons volck/ die in vorige tyden alle tot een verschrickinghe zijn geweest/ dat sy haer ghesichte niet consten dulden tot ons groote schande ende smaet aldus laten bespotten / dat wy in onse eyghen huysen van onse vyanden werden besocht / sullen wy door onse luyigheyt ende traecheyt dulden ende verwachten dat die Margaiaten ende die Peros Engaipa, dat zijn die schalckachtighe volckeren ofte Portugesen eerst haer ghewelt aen ons oeffenen ende ons overvallen. Dusdanighe vermaninghe ghedaen hebbende / klopt daer na met zijn handen op zijn axelen ende billen roepende: Erimo, Erima, Tovoupinambaults Conomi ouassou Tan, Tan, &c. Het welck te segghen is: Gheensins mijn vrinden / ghy stercke jongheling hen / staet ons dit te doen: laet wy ons veel eer tot den kryghs wapenen / ende ons selven om gheslachtet te worden overgheven / ofte die onsere wreken. Door dierghelycke Oratien der Ouden / die ten tyden ses uren lanck dueren / ende van den omstanders met groote patientie ende stilheyt aenghehoordt/ die niet eens daer onder kicken/ verweckt ende ghesterckt zijnde / comen seer haestich uyt alle dorpen te samen op een bestemde plaetse / in groote menichte met haer sweerden ofte Hellebaerden / Tacapes gheheeten/ van root ofte swart houdt/ seer swaer wesende ghelijck buxboom ghemaeckt 5. oft 6. voeten lanck / vooren rondt ghelijck een spitlappe/ eenen voet breedt/ ende een duym dicke int midden / anders rondtomme scherp. Nevens dese wapenen hebben sy noch Orapats, dat zijn boghen/ oock uyt swart ofte root hout ghemaeckt/ daer mede sy soo ghewis ende snel schieten/dat sy gheen meesters daer in hebben. Dese boghen ende pylen / om dat sy vele tot ons ghebracht worden / is niet noodich breeder verclaringhe daer af te doen. Hier by soo hebben sy beuckelaers van die huyt van Tapiroussou, breedt / plat ende rondt / ghelijck een tromme vel / met die welcke sy haer niet bedecken: maer alle die pylen haerder vyanden daer op ontfanghen; Dit zijn hare wapenen/ ende gheen andere / uytghenomen eenighe accoutrementen van vederen/ daer sy hare lichamen mede vercieren / jae willen op die tijt als sy ten oorloch sullen/ niet aen hebben/ al waert maer een hemde / om niet belet te zijn. Aldus ghewapent wesende / trecken tot den oorloch ontrent 8. oft 10000. tsamen (met eenige vrouwen daer by / niet om te oorloghen: maer om allerley saken te draghen / ende die victualie.) Int legher comende / werden die Ouden die vele van hare vyanden ghedoodet ende ghegeten hebben/ tot Bevel-hebberen ende aenvoerders gheordineert / welcker ghebiet sy volgen/ ende gheven haer nae den Vyandt toe / ende ofte sy wel sonder ordre optrecken / houden nochtans int reysen by een / die sterckste voor aen treckende/ het is te verwonderen / dat soo groote menichte sonder Velt-overste sich weten te schicken / ende tot hare treckenen in slachorde te begheven. Onder haer zijnder die op groote hoornen / (van haer Inubia gheheeten/ (ghelijck by ons Trompetten blasen/ daer door het volc op voorderen/ ende tot den slach porren. Andere hebben pypen ofte fluyten van

Peros Engarpa.

In hare van sen vermanē sy dē anderen tot der wapē om vyanden te vangen oft om selfs ghevanghen te worden.

Wapenen der Brasilianen. Hare sweerden van root ofte swert hout/ zijn 5. ofte 6. voeten lanck.

Orapats zijn boghen van root/oot van swert hout ghemaeckt/ daer sy seer meesterlijck mede schietē.

Tapiroussou een beest also gheheeten/ de huyt dienēde tot Beuckelaers.

Maniere hoe de wilden tē oorloch treckē. Die veel vyanden gedoodet heeft worden tot aenvoerders geordineert.

Inubia groote hoornē die sy in plaetse van trompetten gebruycken.

menschen beenen haerder vyanden / die sy te vooren gedoodet ende ghegheten hebben gemaeckt/ daer op sy die gheheele wech pypen/ om die herten haerder medighesellen te verwecken/ van gelijcken te doen met hare vyanden/ die te vanghen / te slachten ende te eten: Indien sy te water trecken om haer vyanden te overvallen / houden sy de strandt niet verre in Zee varende/ om dat haer schepen die sy daer toe maken uyt schorssen van boomen/ niet moghen teghens tempeesten / zijn alleen bequaem in stillicheyt des Meyrs/ so mogen sy in eene van dusdanige vloten 50. menschen stellen/ die alle staen en roeyen so snel voorts/ dattet onmogelijcken te ghelooven is/ op dusdanighe maniere trecken sy ten tyden 10. oft 12. mylen weeghs in haerder vyanden landt/ ghebruycken een fraeye aenslach/ die sterckste trecken vooren aen/ achterlatende die swacke met die Vrouwen een dach reyse ofte twee/ trecken voort in groote stilheyt / eñ nemen eenige boscaeyen in daer sy haer verberghen/ eñ ten tyden een etmael ligghen: Onder dien/ soo haer eenighe vyanden ghemoeten / mannen/ vrouwen ofte kinderen/ die houden sy niet ghevanghen/ ofte voeren die niet nae: maer slachten die / ende bradense op haere Boucans ofte roosters/ ende etense / ende des te lichter overvallen sy den anderen dat hare dorpen sonder mueren zijn / ende hare wooninghen die wel 80. ofte 100. treden lanck/ sonder deuren daer voren eenighe tacken van Palm-boomen ofte van het cruydt Pindo stellende: Nochtans soo zijnder sommige dorpen by haer / ten naesten aen die vyandt ligghende/ die met ses-voetige palen haer bevestight hebben/ op die welcke/ als sy oock eenich exploot vernemen/ so besetten sy den rechten wech / die dan uyt ofte in trecken vluchtende ofte vechtende / zijn ghevanghen / ende worden gheslachtet ende ghegheten: Maer als sy openbare slach int velt doen/ gheschiet sulcks met soodane furie ende wreetheydt/ dat het ongheloofelijck is/ als Iohannes Lerius Borgondion selfs ghesien heeft/ daer uyt dit alles overgheset is: Want loopen met sulcken rasentheydt ende wreedtheydt te samen/ datment niet uyt spreken mach: Die Tovoupinambautier eerst hare vyanden siende/ hebben sulcken vreesselijcken ghehuydt ghemaeckt / dat by ons Wolven vanghen niet meerder mogen slaen/ welck ghelupt so groot was/ datmen nauwelijck die donderslaghen daer boven hooren mochte. Naerder aen een comende/ verdubbelde dat gheroep: Het horn blasen ende dat spelen op die pijpen/ met minder met dreyghementen den anderen toe roepende/ ghebeenten der dooden vyanden vertoonende/ ende die tanden haerder vyanden die sy aen snoeren wel twee ellen lanck te samen ghereghen / aen den hals droeghen/ ghelupt makēde/ ende met allerley maniere vreeselijckheyt bewijsende. Tot den slach comende/ gaet het noch quader: want de pijlē als swermen van Vlieghen die locht bedecken/ met allerley coleur van vederen/ dat het een wonder schoonen schijn gheeft/ mochtmen sulcks sonder vreese aenschouwen / ende die gheschoten werden/ die pijlen uyt treckende/ ende daer op bijtende als rasende honden daeromme nochtans vander oorloch niet af wijcken: Want dit volck also wreedt ende schrickelijck is / dat sy niet af en laten/ so langhe eenige cracht int lijf is/ ende vluchten nimmermeer/ ende alle

die sy

Pijpen van menschē been haer vyanden ghebruycken sy oock in den crijch.

Manier ho[e] sy te water voorts treck[en]

Haer vloot oft schuyten vā basten vā boomen/ connen 50. mannē en roeyē seer snel voorts.

Boucans sijn houten roosters op gaffelen vā hout ghemaeckt.

Pindo/ een groot cruyt voor haer deuren.

Veltslach der Brasilianen ... anderen met groot g... eñ met ... te wreetheyt.

Haer vyanden tandē ... aen snoeren hangen sy aen den hals.

Gheschoten zijnde trecken de pijlen uyt/ die bijtende ghelijck honden.

die zy met hare houte hellebaerde treffē/ vallen ghelijck die Ossen vanden slach der pylen. Dusdanighen eenen velt-slach Lerius ziende/ hielt zijn partye die Tovoupinambaultier, die overhandt nae 3. uren vechtens/ eñ na dat seer veel doot ende verwont waren/ brachten ontrent 30. mannen eñ vrouwen tot den harē ghevangen/ die zy uit midden van haren heer stelden/ eñ die sterckste onder haer met touwē ghebonden/ ende also weder trocken nae die inwijck Ganabara, ende van dese ghevangenen werden 10. knechtkens ghekocht/ die den Coninck van Vranckrijck/ Henrico secundo ghesonden worden. Lerius selfs hadde een vrouwe met een kint ghecocht/ ende meende haer te vertroostē/ dat hy haer in Vranckrijck wilde seynden / dan antwoorden dat zy liever wilde van haer vyanden gegeten wesen/ ofte te ontcomen/ eñ noch eens wrake te helpē doē over hare vyandē die haer ghevangen haddē/ so vast hanght dit volck op haer boose voornemen/ konnen noch vergeten noch vergeven also langhe zy leven.

Thiē gevanghen knechtkens werden den Coninck van Vranckrijck [illegible] ghesonden. Lerius cochte eē vrouwe met een kint/ diemste te ontcomen om noch eens wrake te doē over hare vyanden.

Maniere hoe zy met hare ghevanghenen handelen, ende wat voor Cerimonien zy ghebruycken, in die te slachten ende te eten.

DIe ghevanghens ghebracht wesende int land van die haer overwonnen hebben/ werden met allen wel ghespijst: maer de mannen werden ooc vrouwen ghegheven/ (niet den vrouwen mans) jae dat meer is/ die een ghevanghen by sich heeft/ en sal sich niet ontsien zijn dochter ofte suster hem tot een vrouwe te geven/ die haren man ghetrouwelijcken dienen mach: maer om dat gheen sekerheyt ghehouden wordt in die tijdt des offers ofte des slachtens/ 'twelck nu eer/ nu spader gheschiet/ nae dat zy't goet vinden/ soo werden die mans op't vogel vanghen/ die jachten ende visscheryen/ die vrouwen om die hoven te beplanten ende Oesters te vanghen ghehouden/ eñ als zy gelijck Swynen vet ghemaeckt zijn/ werden gheslachtet/ ende op volghende maniere ghegheten. Ten eersten wort sulcken feest alle den omliggendde kundtbaer ghemaeckt ende te kennen ghegeven/ al waer dan een groote menichte tsamen comt/ van mannen/ vrouwen ende kinderē/ den gheheelen morghen stont met drincken overbrenghende: Onder welcke die ghevanghenen/ die wel wetet dat het hem costet / met vederen verciert/ niet alleē voor de doot vreest: maer dansende springhende ende drinckēde/ overtreft alle die andere. Ende aldus 6. ofte 7. uren ghetiert eñ gheraest hebbende met die anderen/ gryppen hē 2. ofte 3. van die aldersterckste/ eñ binden hem int midden met Cottoenen touwen/ ofte met basten eens booms Iuire ghcheeten/ die den Linden boom gelijck is: hy niet tegens spartelende/ hoe wel hy beyde de armen ende handen vry heeft/ ende leyden hem alsoo als een spectakel van triumph ende overwinninghe door't dorp/ sonder dat hy eens zijn hooft laet hanghen/ als by ons doen die gherechtet ofte ghedoodet sullen worden: maer ter contrarie met een onghelooflijcke stoutichheyt/ zyne daden roemende eñ vertellende by dien die hem ghevanghen hebben/ met dusdanige woordē: Ick stercke hebbe in vorighe tyden uwe Cosins aldus ghebonden/ ende sich selven noch meerder roemende ende groot makende: nu

De ghevanghenen ghegeven sy vrouwen/ maken die vet tegen dat sy die in haer feesten slachtē willen.

Dese feeste wort de omligghende kundbaer gemaeckt.

Iuire/ een boom daer af sy bastē maken hare ghevanghens te binden.

Vrolijcke roem van de ghevangenen prijsende hare stercke daden.

het aenghesicht hier waert/ nu derwaerts keerende/ spreect den eenen dus aen: Hoorstu dynen vader heb ick ghegeten? den anderen: O goeder/ dyn broederen heb ick gheslachtet eñ ghebraden/ eñ so veel mannen/ vrouwen ende kinderen van u luyden heb ick ghevangen eñ ghegheten/ dat ick die niet tellen mach. Doch laet u niet voorstaen dat mijn vrienden die Margaiaten mijn doot ongehewroken sullen laten/ ende al slachten die zy van die uwe weder keyghen sullen: Aldus een tijt lanck alle menschen vertoont wesende/ die twee die hem ghebonden houden van hem ontrent 3. ellen afwijckende/ ende het touw daer mede hy ghebonden is/ gelijcklick treckende/ alsoo dat die ghevanghen vast moet staen/ noch voorwaert/ noch afterwaert moghende wycken/ so worden als dan den ghebonden ofte ghevanghen man steenen ofte pot scherven toe ghebracht/ ende die so hem ghebonden houden/ met schilden van Tapirousu bedeckt wesende/ spreken den ghevanghen aldus aen: Wilt voor u sterven u doot wreken/ waer nae hy terstont met furie ende kracht op haer werpt ende alle andere die daer omme staen/ welcke ten tyden meer dan 4000. zijn/ niet daer op achtēde/ hoe vele datter ghequetst ofte verwont worden/ al smeet hy jemant het been aen stucken. Zijn steenē ende aerde/ ende alles wat hy becomen kan/ verworpen hebbende/ treet hy vooren die hem slachten sal/ die den gheheelen dagh verborghen gheweest is/ hebbende een houtē hellebaert met vederen verciert in zijn handē/ eñ selfs met allerley accoutrementē van vederē aen ghedaen/ die tot hem komende/ spreecke hem aldus aen: Zijt ghy niet eender van die Margaiaten onser vyandē? hebt ghy selfs oock niet sommige van onse vrinden ende verwanten ghedoodet ende ghegheten? waer op die ghevanghene met een onversaecht herte antwoordt / Pa, che, tan, tan, aiouca atoupaue, dat is ick ben die stercke/ ende hebbe vele van de uwe ghedoodet ende ghegheten. Ende om zijn vyanden meerder leet te doen/ leyt beyde handen op zijn hooft/ ende spreeckt dese woorden: Hey/ wie dapper heb ick my daer in gedragē: wie eenstaftigh heb ick die uwe inden oorloch vervolcht ende gevangen / ooc ontallicke ghegheten/ ende dierghelicke reden: Daer op die hem dooden sal antwoort: Daeromme ghy die nu in onse ghewalt zijt/ sult oock terstont van my ghedoodet werden/ ende ghebraden zijnde/ ghegheten: waer op hy nochmaels als onversaecht antwoort: Hey wat leyt daer aē/ die myne sullen mijn doot wel wreken/ eñ aldus den anderen toesprekende/ wert die arme mensche met de hellebaert doodt gheslaghen. Eñ inghevalle dese ghevanghen een vrouwe hadde (ghelijck haer ten tyden ghegeven worden) so valt die vrouwe ten eerstē op het doode lichaem/ ende weent een weynich/ doch Crocodiles tranen/ daer men af seyt/ dat hy oock eerst weent al eer hy dat ghedoodet lichaem eetet. Op de selvige maniere doet zy ooc: wāt die valsche tranen uytghepersd zijnde/ soude wel die eerst zijn die van't vleysch soude willen eten. Dit dus ghedaen wesende/ d'andere vrouwen/ insonderheyt die oude/ als ten meesten begeerlick nae menschen vleēs/ vermanen die jonge vrouwen/ welcke die gevangens bewaren ghestadelick/ dat zy haesten moghen met het dooden/ ende comen met werm water by het lichaem/ 'twelck zy wryven/ kroepē eñ wasschen/.

Ghebers der ghevangenen oorlof zijn doot te wreken daer hy oock zijn best toe doet.

Tacayes zijn houte hellebaerdē/ daer gaen sy den ghevangenen mede toe.

Pa/che/tan/tan/aiouca/atoupaue/ dat is so veel gheseyt: ic heb de vā dē uwē ghedoodt/ ick bē die stercke.

Sterven blijdelic/ seggēde/ de mijne sullen mijn doodt wel wreken.

Als sy de menschen slachten/ broeyen sy de huyt ghelijck wy hier de Verckens/ eñ bestrijckē hare kinderen met bloet.

wasschen dat die huyt af gaet/ ende dat het so blanck schijnt te wesen/ als een gebroeyt Verken. Daer na comt die Heere van den gevanghen/ met soo vele metgesellen als hy selven wil/ eñ deelt dat doode lichaē in grooter haest/ dat nauwlijc eenigh slachter by ons eē Veer so spoedich deelen mach. Eñ ghelijck by ons die Jager Herten ghevanghen hebbende/ den honden dat ingheewant toe werpen/ also oock dese Barbaren bestrijcken hare kinderen met het bloet der doode vyanden: om haer also tot wreetheyt te porren ende te aenvoeren: Voor die aencomste der Christenen in dese landen/ deelden zy die doode lichamē met scherpe steenen/ 'twelck zy nu doen met messen: Die mensche aldus aen stucken gehouden zijnde/ ende het ingheewant ghewasschen ende ghesuyvert werden/ daer nae op die Boucans ofte houten roosters gheleyt/ ende so lange sulcke stucken braden/ worden die roosters van die oude wyven bewaert/ die seer begeerich zijn nae 't menschen vleysch/ ende dat vet dat af druypt vergaren/ ende met hare vingheren ontfanghen eñ lecken/ oock die jonghelingen ghestadich vermanende/ om andere vyanden te vangen/ ende sulcke spyse aen te brenghen/ etc.

De stucken werden op houte rosters ghebraden/ welcke roosters vande oude wyven bewaert worden/ die seer begeerich zijn nae menschen vleesch.

Aldus dan een/ twee ofte drie/ ghelijck ten tyden ghescviet/ gedoodet wesende ende ghebraden/ gaet die gheheele menichte van menschen/ die by 't slachten geweest hebbē/ om die Boucan, 'twelck roosters zijn op houten gafselkens ghemaeckt: want die Indianen braden gheen vleysch aen speten/ als sommighe qualijck malen/ (om dat zy meenē dat het onmogelijck soude zijn yet gaer te krygē/ 'twelck omme gedraeyt eñ beweeght wort) verblyden haer/ ende springhen/ ende sien die ghebraden stucken met wreede ghesichten aen/ eñ geypen een yegelijck een stuck daer af niet om 't etens wille (als sommighe vermoeden mochten) eñ dat ooc sonder twyfel het menschelijcke vleys aldaer smakelijckst is: maer veel meer hier in respecterende die wrake als die spyse/ uytbesondert die oude wyven/ die seer begeerigh aē menschen vleysch zijn. Haer principael voornemen is/ die dooden tot die uyterste beenen te knaghen/ om alsoo den overghebleebenen een vreese aen te brengē: want om haer vreesliche ende wreede gemoet te voldoē/ blijster niet eē stucken des gheheelen lichaems/ vā die uytterste naghelen/ niese ende ooren af/ dat van haer niet ghegheten wert/ (uytbesondert die hersenen) ende die panne/ welck zy in groote menichte bewaren/ ghelijck wy op de kerckhoven in die doode beenen huyskens hier te lande alle die ghebeenten doen/ toonen die tot victory-teeckens van haer sterckheyt eñ dapperheyt. Het grootste ghebeente van armen eñ schenen/ bewarē zy seer neerstich/ eñ makē pypen daer uyt/ ende die tanden ryghen zy aē snoeckens/ ende draghen die aenden hals. Die slachters die de menschen also hebbē doot geslaghen/ houden sulcks voor een heerlijcke eñ prijselijcke daet/ eñ wijcken van 't ghéselschap af/ ende snyden in haer borst/ armen/ beenen/ eñ andere musculose plaetsen/ groote sneden/ in welcke zy strijcken eenighe salve/ om die litteeckens daer af altoos te houdē/ stroyen oock swart poyer daer over/ 'twelck nimmermeer afgaet: die opinie by haer is/ hoe meerder strymen jemant heeft/ dies te meerder menschen vermoort te hebben/ eñ dies te dapperder ende stercker te wesen. Ende om een eynde

Boucans roosters der Indianen.

Is niet soo seer om de smaeck vant menschen vleesch/ als om de wrake van hare vyanden.

Sy gebeentē hare vyanden bewaren sy al seē teecken van victorie/ de tanden geregen hanghen sy om haer lijf.

te maken van dese wreede Traggedie/ hy soo verre die vrouwe/ die den man gegeven was/ bevruchtet werde van hem/ ('twelc schrickelick ende vreeslick is om aen te hooren) soo nemen zy ten tyden die eerst ghebooren kindekens/ (die zy selden latē groot worden) ende etense/ voor oorsake ghevende/ dat sulcke ghebooren zijn uyt haerder vyanden saet. So soeckē dese Barbaren oock niet alleen dat hare vyanē gants uytgheroeyt mochten worden: maer wilden wel dat oock die daer vā vreemde natien tot haer comen/ ghelijcke wreedtheyt pleeghden/ ende mede menschen vleysch aten/ 'twelck van so immighe gedaen/ alle menschelijckheyt uyt treckende.

Sy laten de ghevanghene vrouwen bevrucht, de kinderen die daer af comen/ eten sy mede/ als van haren vyant afghecomen.

Van die Religie der Brasilianen, ende van die dwalinghe, in welcke die arme menschen van hare Caraiben ghebracht werden, gheenen Godt altoos erkennende.

In die Historie van Peru, een Provintie aen die zuydt-zee liggende/ een vast lant met ditte/ wort verhaelt/ dat die selvige die Sonne ende Mane sacrifitie doen/ maer dese Toupins hebben gheen Goden altoos noch hemelsche noch aerdtsche: waerom zy oock gheen plaetsen ofte tempelen hebben/ daer zy om die te dienen te samen mochtē comen teghens ghewoonheyt aller andere Heydenen ende afgoden dienaers der geheele werelt/ weten niet van die scheppinge der werelt noch onderscheyden gheen dagen/ met namen die eene niet weerder houdende als d'ander/ op weken/ maenden ende jaren niet lettende/ dan alleen die tijt by die Manen afmetende: Van Godtlicke ofte Weerlijcke schrifture en weten zy niet alleen niet: maer oock gheheel van geenderley letteren: Verwonderden haer dat die Fransoysen yet op pampier schryvende des anderen daeghs sulcks wisten te vertellen/ daeromme wy Godt niet te volle connen dancken/ die ons sulcken genade verleent heeft/ dat wy den anderen onse meeninghen oock van verre moghen door brieven te kennē gheven/ ende daer door ooc kennisse becomen van die waren Godt/ schepper Hemels ende der aerden/ van den welcken als men dese arme luyden vermaende/ riepen zy met verwonderinghe Teh/ staende stom ende verbaest. Eñ om dat zy seer bevreest zijn voor die donderslaghen/ 'twelcke zy Toupan noemen/ als die Fransoysen hier uyt occasie namē hare slechtigheyt te ghemoeten/ ende haer wilde leeren/ dat Godt sulcks dede/ die om zijn macht te bewysen/ hemel ende aerde doet schuddē ende beven/ soo antwoorden zy dat sodanen Godt een schalck moeste wesen/ die den menschen sulcken schrick aenbrachte/ dus ellendich is deser armen menschen gheleghentheyt: Maer mocht yemandt vraghen/ leven zy dan als beesten/ sonder eenighe kennisse van Godt? dien voor antwoort dienē sal/ datter niet veel aen gebreeckt/ ofte dit volck is gants sonder eenighe kennisse Godts bevē alle andere menschen/ nochtans in so grove duysterheyt dwalende/ ghelooven onsterflickheyt der sielen/ eñ houden voor gewis/ dat die sielen der selvige/ die alhier deughent ghehanteert hebben (wel verstaende haer luydē deugent in haer vyanden te dooden ende te eeten) achter hooge berghen vliegen/ al waer zy by die sielen haerder voorouderen ende vaderen in schoone hoven

Toupins hebben gheen Godē altoos/ sy verwonderen haer als sy de onse sagen schryven eñ des anderen daechs tselfde conden lesen/ want sy noch Schrift noch letteren niet hebben.

Toupan heeten sy donderslaghen.

Nochtans in dese groote duysterheyt ghelooven sy een onsterflijckheyt der sielen.

eeuwich-

eeuwichlijcken in lust / vrolijckheyt ende dansinghe verharren ende blyven.

Ter contrarie, dat den traghen geesten (die sonder eer leven / ende het vaderlandt niet beschermen) wech ghevoert werden vanden Aygnan, (also noemen sy den Duyvel) by welcke sy in eeuwighe pyne leven. Dat meer is / soo worden dese arme Barbaren oock mennichmael in dit leven van den Satan gheppnicht / (die sy oock noemen Kaagerre,) ick seydt Lerius, hebbe selfs ghesien dat sy met ons spracken / ende als rasende menschen begonsten te roepē. Hey / hey / helpt ons / want wy worden gheslaghen vanden Aygnan. Jae sy gheruyghden dat sy hem dickwils sagen / nu in die gedaente eenes beestes / nu in die ghelijckenisse eenes voghels / ooch ten tyden in een aender schrickelijcke gedaente. Ende om dat sy seer verwondert waren / dat wy van hem niet ghequelt werden / gaven wy haer voor antwoordt / dat wy door Godt / die veel krachtigher is dan den Aygnan, bevrydet worden / waeromme sy oock ten tyden in perijckel van aenvechtinghe wesende / beloofden het ghelooven aen te nemen aen den eenighen Godt: maer verlost-zijnde / terstont haer beloften in de wint sloeghen. Eñ voorseker is te weten / dat dusdanighe tormenten gheen spot zijn: want Lerius seyt / dat hyse mennichmael ghesien heeft / alleen aen dese tormenten gedenckende / so vreesende eñ sitterende dat sy van bangigheyt sweeteden / eñ met die handen op die dyen kloppende / aldus claechden: Mair atourassap Acequerey Ayguan Atoupaue, dat is / mijn Sot / mijn macker / den boosen Sathan vreese ick voor alle het aender quaet / ende hy daer op antwoordende dat hy hem niet vreesde / sy dan haren ongheluckigen staet beclaghende. Ach wie gheluckich souden wy zijn / bevrydet wesende van hem. Om sulcs te werden / sprack Lerius, soo ghelooft in dien die machtigher is als den Aygnan, 't welck sy wel beloofden te doen in noot wesende: maer verlost zijnde / stracks in die windt sloeghen: hier is oock te mercken / dat die Peruvianen ende inwoonders van Cusco niet alleen ghelooft hebbē die onsterflickheyt der sielen: maer oock die verrysenisse der lichamen / ghelijck wy in die Historie van Peru verhaelt hebben door 't exempel der Indianen / die de Spaengiaerden (welcke die graven openden om die schatten daer uyt te halen) baden dat sy doch die ghebeenten niet willen verstroyen ofte verwerpen / op dat den verstorvenen sulcks niet mochte beletten in die verrijsenisse. Dit is tot die eynde ghescreven / dat alle godloose menschen / (welcke ghemeenschap hebben met dese armen Tovoupinambaultijs,) haer overredende / ende voorstellende datter gheen Godt en is / dat sy doch dit van die Wilde elendighe menschen willen leeren datter boose gheesten zijn / die oock in dit leven die godloosen plagt / die Godt ende zijn cracht loochenen. Ende oft sy wel wilden seggen / ghelijck sommige doen /) dat die boose gheesten niet aenders en zijn dan quade passien ende affecten des gemoets / ende dat daeromme sottelijcken die Barbaren haer inbeelden 't welck niet en is / den welken voor antwoort dient / so men op die stucken van ons verhaelt wel lettet / dat de Americanen sichtbaerlijck ende warachtelijck van den Boosen gheest ghequelt worden / waer uyt ghenoech blijckt / dat sulcke Tormenten gheen menschelijcke affecten zijn / die oock die aldersterckste mannen soo dapper aen tasten.

Aygnan die ā duyvel.

Kaagerre / oock die Duyvel.

Ghequel der arme menschen vanden Duyvel menigerley.

Wat hare macht is als sy vanden Duyvel gheplaecht worde.

Peruvianen gheloofden oock verrijssenisse der lichamē / begheeren op de Spaengiaerden dat sy de gebeenten souden laten rusten als sy om des Gouds willen de graven openden.

Ten tweeden / ofte wel dese Godloosen onweerdich zijn datmen haer voor houde het getuyghe t'welck die Heylige Schrifture getuyght van die onsterflickheyt der sielen / so machmen nochtans haer dese tweederley Barbaren voorstellen / daer van dese die onsterflickheydt der sielen ghelooven / ende die andere / namentlijck Peruaensche / die onsterflickheydt van beyde der sielen ende lichaems / dat sy haer behoorden te schamen / ende van dese Wilden Leeren. Ende ofte wel dit volck wunstelyck te zijn van allerley stooringhen ende passien / soo beven sy nochtans seer / donderslagen hoorende / als van vreese eender macht / welck sy niet connen teghen staen / die sy nochtans niet erkennen willen / waeromme wel te rechte die Evangelist seyt / in die wercken der Apostelen int 15. int 17. vers. Die in voorleden tyden alle die Heydenen heeft laten wandelen in hare weghen / hoe wel hy hem selven niet ongheruycht ghelaten heeft / ons goet doende / ende ons reghen van den Hemel / ende vruchtbare tyden ghevende / ende onse herten vervullende met spyse ende vrolickheyt. So ghebreeckt het dan alleen aen die boosheyt der menschen / dat sy tot hares scheppers kennisse niet en comen. Op een aender plaetse oock tot den Romeynen int eerste int 20. vers. staet also. Want dat in hem onsienlijck is (namentlijck syne eeuwige mogentheyt ende Godtheyt) wert uyt der scheppinge der Werelt doorsien / etc. Daeromme ofte wel dese volckeren Godt met den mont niet en belyden / soo worden sy nochtans uyt haer eyghen stucken overwonnen datter een Godt is / ende dat sy daeromme niet onschuldich zijn / ofte eenighe onwetentheyt moghen voorworpen. Behalven 't ghene dat verhaelt is van die onsterffelijckheyt der sielen / welcke sy gheloofven / van den donder die haer doet verschricken / van de boose gheesten die haer quellen / so hebben sy oock Propheten ofte Priesters / die sy Caraibes noemen / die langhs de dorpen gaē / ende dat arme volck wijs maken dat sy ghemeenschap met die gheesten hebben / ende dat sy sterckheydt konnen mede deelen den ghenen die sy willen / om die vyanden te overwinnen. Item hoe dat door haer hulpe die vruchten eñ die groote wortelen wassen die 't Landt voorts brenght. Behalven dit soo comen sy ten 3. ofte 4. jaeren eens te samen / ende houden feesten / Mannen / Vrouwen ende kinderen / doch elck in verscheyden huysen / dicht by een / dat sy den andere wel hooren moghen / eerst met vreeselick ghesanck / ende eenighe dansinghen / Caraiben daer onder gaende / die vrouwē schuymbeckende ofte sy die vallende siechten hadden / die burst kloppende / ende vreeslijck gheluydt slaende / dat men segghen soude dat sy met boose geesten ingenomen waren / als oock die kinderen. Dit gheroep voleyndet wesende / zijn een weynich stil / ende singhen daer na so strap ende eeudrachtich onder een / dat sulcks een groote lust gheest om aen te hooren / daer onder een ronde dans dansende / gaende in een Rinck aen een / doch den anderen die handen niet reyckende / die lichamen wat voren over buygende / het rechter been een weynich schuddende ende buyghende / die rechter handt op die billen ligghende / latende die slincker by 't lijf neder hanghen / ende op dusdanighe maniere songen ende dansen sy / eñ maken drie ringhen / ende in elck 3. ofte 4. Caraiben met hoeden /

Vreesen seer de donderslaghen / als een ducht dat sy niet connen wederstaen.

Caraibes zijn Propheten ofte Priesters der Brasilianen.

Feest der Brasilianische Tavoupinābaultier.

Comen seer ordentlijck met den anderen singen.

Vertelt hier haer maniere van dansen.

kleederen

Maracke is Ratele.

kleederen ende armbanden van vederen verciert/elck in de handen een Maraca ofte rateler houdende/ ende sulcks tot dien eynde/ dat sy de lieden wijs maken/ dat daer uyt die gheest spreeckt/ die Caraiben nu voorwaert/ nu achterwaert tredende/ ende met (ghelijck die andere) op een plaetse stille blijvende. Oock soo namen sy menichmael langhe rieden/ daer in sy Petum, een cruyt aenghesteken deden/ ende hier en daer haer wendende/ bliesen den roock op die omstanders met dese woorden: Outfanght alle den geest der sterckheit/ daer door ghy u vyanden meucht overwinnē/ ende dusdanighe Ceremonien geduert wel seven uren lanck/ ende dat met sulcken lieflijckē melodie/ dat yemant niet ervaren wesende in de Musique (als dit volck zijn) souden seggen dattet onmoghelijck ware/ ten eynde van't Liedt altoos die Aerde met die rechter voet hert cloppende/ ende alle uytspouwende/ ende met een heeserige stemme dese woorden dickwils singhende: He,He,Hua,He,Hua,Hua,Hua. In dese Ceremonien beschreyen sy ten eersten haer verstorven stercke voor-ouderen/ daer in nemen sy eenighe vertroostinge hier uyt/ dat sy hopen dattet daer toe comen sal/ dat sy dese achter die berghen moghen volgen/ ende met dansen ende blijde feesten houden/ daer nae swaerlijcken dreygende (die Ovetacaten, wreede volckeren/ die ontrent haer woonen) dat sy die in corter tijt hopen te vernielen/ ten lesten een weynich singhende van de Deluvie/ die de gheheele Werelt overstolpt heeft/ en alle Menschen verdroncken/ uytbesondert hare vooronderen/ die op hooghe boomen haer souden ghesalveert hebben/ waer uyt schijnen soude/ dat sy eenige kennisse ghehadt hebben van die Sunt-vloet/ doch nu een verkeerde/ om dat sy gheen schriften hebben. Nae dese Ceremonien tracteren sy die Carayben heerlijck met leckere spijse ende dranck/ ende maken goet tier. Dese self de Caraiben trecken ooc wel door die Dorpen met haer Ratelen ofte Maracans, ende doen die vercieren met vederen/ steken die aen een stock/ die sy vast stellen inder Aerden/ ende laten daer spijse ende dranck voor offeren/ als voor Goden/ ende over-reden die arme Menschen/ dat soodane uytghehoolde ende vercierde ratelen die spijse verteeren/ waeromme dat alle Huys-vaders haer sorchvuldich voorstellen/ niet alleen Meel/ vleesch ende Visch/ maer oock haer Caouin, dat is haren dranck/ ende doen aldus: Dese Maracken/ (inder Aerden aen een stock ghesteken) 15-daghen lanck/ met groote neerstigheydt dienen/ betooveren alsoo dese arme lieden/ de ratelen heyligs toe schrijvende/ ende hier door die geesten die sy seggen spreekende. Die Fransoysen hier willende teghen spreken/ wert van haerlieden so qualijcken ghenomen/ waerom sy oock seer ghehatet worden van die Caraiben/ niet minder als die Baals Propheten Eliam hare listigheydt en bedroch ontdeckende/ ende dus vele van die Ceremonien ende Religie deser armen Menschen/ die meer begeert te weten/ lese die Historien daer af geschreven/ insonderheyt Ioan. Lerium, daer uyt dit ten minsten ghenomen is/ die seer heerlijck alles beschreven heeft/ wat hem in zijn reyse/ ende in dit landt is bejeghent.

Maniere vā sterckheyt aen te blasen.

He/he/hua/ he/hua/ hua/ hua/ singhen sy heerlijck/ geduert twee uren lanck/ haer dansen met veel vrēde in waeren/ ende lieflijck singhen.

Sy weten ooc van de deluvie te seggen.

De Christens haer straffende van dese afgoderie/ comen daerom in grooter haet.

Beschrijvinghe van haer houwelijck, veelheydt der Vrouwen, ende die trappen des maechschaps die sy onderhouden, oock van't opbrenghen haerder kinderen.

IN't houwelijck onderhouden sy alleen dese graden van maechschap: Niemant trout zijn Moeder/ Suster ofte Dochter/ in anderen is gheen opsicht/ die Ooms nemen haer Nichten ende soo voort/ gebruycken in die t'samencomsten geen Ceremonien: Die een Weduwe ofte Dochter begeert te hebben/ spreeckt de Vrienden/ soo sy Vrienden heeft/ ofte gebueren/ by gebreck van Vrienden daerom aen/ vraghende oft haer believe dat soodane Persoon met hem trouwe/ seggen sy jae/ so neemt hy die stracx voor hem sonder yet anders te doen/ en hout haer voor zijn Huys vrouwe: wort hem die ontseyt/ soo sal hy sonder verstoorzinghe daer van af laten: Maer hier is te weten/ dat by haer veelvoudigheyt van Vrouwen te nemen is toe ghelaten: Want een yder neemter soo veel alst hem belieft/ jae hoe meerder hoe stercker ende edeler hy ghehouden wert/ daer zijnder dier acht hebben/ die alle in sulcken eendracht leven/ dat ofte wel d'een voor d'ander van den Man bemint wert/ nochtans geen jalousie onder haer plaetse heeft/ oft int minste daer tegens murmelen: maer gherust ende eendrachtich onder een levende: hare Cattoenen bedden wevende ende breyende/ het huyswerck doende/ die hoven besorghende/ ende die wortelen plantende/ etc. Die overspeelderische Vrouwen zijn by den Americanen uyt de Wet der natuere soo abominabel/ dat het in des Mās macht staet die te doodē/ ofte met schande van hem te verstooten/ wel is waer dat sy op der ongetroude maechden weynich achten/ laten die doen wat sy willen: Maer ghetrout zijnde/ moeten haer echt houdē/ op pene vooren verhaelt/ van gedoodet ofte verstooten te wesen met schande: zijn ooc niet seer geneycht tot oncuysheyt/ ghelijck die van Oost-Indien. Die bevruchte Vrouwen laten van swaer arbeyt af/ en doen ander ghewoonlijcke wercken. So doen oock de Vrouwen meer wercks dan de Mannen: Want die Mannen alleen des morgens/ nimmer op den dach eenighe boomen om die hoven stellen/ brenghen haer meesten tijdt toe in den oorloch/ in't jaghen ende visschen/ ooc om Brasilische Kolvē oft Hellebaerdē van hout/ Boghen ende Pijlen te maken. Belanghende het baren/ die Mannen ontfanghen die kinderen/ bijten met de tanden die navel af/ drucken die neuse in/ houden sulcks voor schoon: Het kindeken geboren wesende/ wert vanden Vader terstont ghewasschen/ ende met roode en swerte verwē verschildert/ wort niet bewonden: Maer alleen in een gebreydet Cattoenen hangh-beddeken gheleyt: Ende een knechtken wesende/ sal hem die Vader terstont een houten mesken/ een booghsken/ ende cleyne pijlkens van jueghent op gheven/ ende by hem in zijn beddeken leggen/ dat kindeken cussen ende aldus toe spreken: Mijn soon/ groot ghewordden zijnde/ wilt sterck wesen om u vyanden te wreken. Belanghende die namen/ gheven den kinderkens namen van die dinghen die sy erkennen/ als Orapacen, dat is Boge ende Pijle. Sarigoy, viervoetich Dier. Arignan, Henne/ Arabouten, Brasili-boom Pindo, groot cruyt/ etc. Die spijse der kinderkens/ is beneffens het

De maniere hoe sy haer Vrouwen trouwen.

Hebben veel vrouwen ... veel de ... van den ... lieber is/ nochtans g... jalousie ... dander ...

Overspel staet in des Mās macht te straffen ... zijn belieben.

Maegt zijn de maegden ... haer belieben by-slapen.

De Mannen ontfanghen int baren de kinderen/ bijten haer de navel af/ drucken haer de neusen ...

Wat namen sy de kinderē gheven.

sorgh

soc des moeders: gekaut meel ē eenige sachte spijse. Die Craem-vrouwe leyt 2. ofte ten hooghstē 3. dagen/ daer na set sy het kindeken een Cattoenē mutskē op/ ē gaet ofte indē hof ofte om andere wercken te doen/ 'twelck onse vroukens niet doen mogen/ die van teeder ē swacker nature zijn/ ē in een ongetemperde lucht leven. Beneffens dit so souden wy meenen wanneer ons kinderkens niet ghebonden werden: dat sy crom mochten groeyen/ daer van dese gantsch geen gebreck hebben: maer gaen rechter als eenige andere ter werelt/ het welck ooc toe te schrijvē is die getempertheyt des lochts: Opgroeyende wert haer niet anders geleert/ dan wrake van haer vyanden te nemen/ ē die te eten. Item/ werdē ghehouden (als oprechte navolgers vā Lamech, Nimrod ē Esau,) tot die jacht/ ē tot den oorloch om beesten ende menschen te vernielen ende te eten.

Een Craem-vrouwe twee daghen out zijnde/ gaet haer werck doen als andere.

De kinderen worden anders niet geleert als tot den oorloch/ ooch om beesten te jaghen ē te vangen.

VVat VVetten ende Politie by die Brasilianen heeten moghen. Item, hoe vriendelijcken sy die gasten ontfangen, van't weenen ende die woorden daer mede die gasten eerst aencomende van den vrouwen werden opghenomen.

Wat die Politie der Barbarē aēlangt is nauwelick te geloovē/ wie redelic ē natuerlick sy haer hier in dragē/ doch welverstaēde onder die van eenderley factie zijn/ wāt hoe sy haer tegens hare vyanden dragen/ is genoech verklaert/ ē so eenich geschil onder haer valt/ sullen die omstaēders sulcken twist niet nederleggē: maer sullen haer laten na haer voornemē handelen/ al soudē sy den anderen die oogen uyt scheurē: Maer yemant dē anderē quetsende/ ē gecregen zijnde wert weder verwont op die selfde plaetse daer hy dē anderē verwondet heeft/ ē so verre dat na die wonde die doot volghde/ sal die doodslager oock van die verwanten des verstorvenen gedoodet werden/ also dat levē voor levē/ ooge voor ooge/ tant voor tant gegeven wert: Hare goederen zijn huysen ē ackeren die sy grooter hebbē als sy vā doen hebbē. So veel die huttē aengaet/ is te weten dat een yegelijc dorp ontrent 600. hoofdē heeft/ waerom vele in eēder hutte woonē moetē/ nochtans een yegelijc familie zijn besonder plaetse hebbēde/ doch sonder afschuttinge: wāt daer is niet tusschē beyden dat beletten mochte/ het ghesichte van dit eene eynde der hutten tot het ander/ hoe-wel die wel 60. tredē lanc zijn/ eē yegelijc huysvader heeft zijn wijf ē kinderē onderscheydelicken. Noch so is te verwonderē dat dese Americanen nimmermeer over 5. ofte 6. maenden op eene plaetse blijven: maer nemen die materialen ē dat groote cruyt Pindo, daer uyt sy getimmert werden/ ē vervoeren sulcks dickwils/ ja wel tot 1000. treden/ doch die dorpen hare oude name onverandert houdende/ daer uyt men afmeten mach wat grooter huysen sy timmeren/ dewijl het dickwils ghebeurt dat een man zijn rechte tijt levende/ 10. mael zijn huys versetten moet. Ende so yemandt haer vraechde waerom sy dus dientael die plaetse veranderē gebē voor antwoort/ dat die veranderinge gesont sy. Itē/ dat haer voorouders sodane gewoonheyt gehoudē hebben/ van die welcke so sy afweken/ niet lange leven souden: Wat hare ackeren aenlanght/ een yeghelijck Moussacat, dat is huysvader heeft wel eenighe eyghene hoven/ die hy na zijn begeerte gebruyckt: maer sodane sorghvuldichept in die gronden ende ackeren te deelen/ als by ons lieden ghebruyckelijck is/ heeft gheen plaetse by haer: Wat die huyshoudinghe aenlanght/ die vrouwen arbeyden in Cattoen ofte boomwolle/ daer uyt toukens ē ghebreyde bedden makende/ welcke bedden sy Inis heeten/ werden eensdeels als netten ghebreydet/ 6. ofte 7. voeten lanck/ ofte oock dichter/ gelijck by ons dun doec/ met groote stercke lissen ē touwen aen elck eynde/ om die te hanghen ende vast te maken/ dan om dat dusdanige bedden nu ooc tot ons ghebracht worden ē wel bekent/ is niet noodich hier af meer te verhalen/ als ooc niet van die maniere hoe sy die wolle spinnen/ ē dese bedden breyden ende weven/ die sulcx begeert te weten/ lese Lerium, onse meyninghe is alleen die voornaemste ghebruycken te verhalen die sy onderhouden. Die mannē tot den oorloch/ jachten ofte visscheryen treckende/ nemen sulcx mede/ maken die vast aen twee boomen/ ē liggen also daer in. Dese bedden vuyl ghewordden zijnde/ ofte van stof/ ofte van roock/ ofte anders/ worden op een bysondere maniere van die vrouwen ghereynicht. Die vrouwen soecken int bosch eenighe vruchten/ niet onghelijck onse Cauwoerden/ doch grooter/ datmen nauwelijck eene van dese met een handt mach opheffen ofte dragē. Dese vrucht slooten sy cleyn/ ē doen die in een groote aerde pot/ die met water weyckende/ daer na roeren sy dat water ē die vrucht sterck met een stock/ dat het dapper schuymt/ welck schuym sy in plaetse van Zeepe ghebruycken/ daer mede sy haer bedden so wit ē schoon maken/ als een voller eenich laken doen sal/ ē op dese bedden ist des somers ofte indē oorlooch beter te slapen/ als op onsere: Wat anderen huysraet aenlangt/ die vrouwē maken groote aerde potten/ om haren dranck Caou-in daer in te doen: Maken ooc potten van veelerley formen/ cleyne ē middelbare beckekens/ breede schotelkens/ ē diergelijcke andere vaten/ die uytwendich niet seer ghepolijst zijn: maer van binnen so net ē wit met eenige coleur aengestreken/ dat sy onse Potbackers daer in te boven gaen/ so maken sy ooc uyt swart ende wit eenich blancketsel ofte eenige aenstrijkinghe/ die sy met water weycken/ daer mede velerley figueren in hare potten ende schotelē schilderende/ insonderheit in die daer in sy hare meel ē andere spijsen bewaren: Het gebruyck van dit aerde-werck is liefliücker ē vele aengenamer als eenighe houten schotelen by ons/ dan dese vrouwē die de pottē aldus schilderē/ hebben die faute dat sy een dinc niet weder makē connen/ om dat sy sulcks niet door const: maer uyt fantasie doē: So hebben ooc dese Barbaren sekere Cauwoordē ē andere vruchtē die sy in tweeen deelen ē uytholen/ die gebruyckende voor bekers/ welcke sy Coui heeten. Sy hebben ooc groote ē middelbare korven/ uyt geele biesen/ niet ongelijc het tarwē stroo/ aerdich gevolchten/ die sy Panacon noemē daer sy het meel ende andere dingen in houden. Hare wapenen zijn houte hellebaerden/ boghen/ ē pijlen/ vederen/ cleederen/ ē cappen. Item/ arm-banden/ ē die instrumenten ofte ratelen Maraca ghelieeten/ is hier boven genoechsaem ghesproken/ niet noodich meer te verhalen. Nu dan opghericht zijnde die hutten ofte wooninghen der Barbaren met haren huysraet ende inboel/ wapenen/ bedden/ ende cleederen sullen voordt comen haer besoecken.

Die den anderen quetset wort met sodane quetsinge ghestraft/ ofte sterft hy/ wordt met de doot gestraft.

Brasilianen verbaren alle ses maendē. Pindo.

Waeromme sy so dickwils die plaetsen veranderen.

Moussacat vader des huysgesins.

Huyshoudinghe der Brasilianen.

Inis/ bedden der Brasilianen worden van Cattoen garē gemaect hanghen die aen boomen.

Maniere vant wasschen der bedden. Hare Zeepe is een seker ghewas dat de vrouwen int bosch halen.

Potten om Caou-in in te doen/ hebben schoonder aerde-werck als wy by ons/ die sy fraey connen aenstrijcken.

Haer geschilderde aerde-werck wort al van vrouwē gemaect.

Panacon/ manden daer in sy haer meel bewaren wort gemaect uyt Tarwen stroo.

******

Enhoewel die Tovoupinambaultier vriendelijcken hare gasten ontfangē/ so zijn nochtans den onbekenden die vreemde manieren schrickelijck/ als Lerius vertelt hem wedervaren te wesen eerst haer versoeckende: want doen hy in eene van haer dorpē quam/ liepen rondtsom hem die Barbaren/ eñ sprakē hem dusdanighe woorden aen: Marape derere, Marape derere, dat is/ hoe heet ghy/ ofte wat hebt ghy voor een name/ die eene zijnen hoet hem afnemēde/ eñ die op zijn hooft settēde/ d'ander zijn gordel/ eñ swaert op zijn bloote lijf hangende/ die derde zijnen rock aen treckende/ seer roepēde eñ krijtende/ eñ hier eñ daer aldus aengedaen wesende/ met zijn cleederen loopende/ dat hy meynde die quijt te zijn/ eñ in sorge vā zijn leven daer by. 'Twelck hy naederhandt bevonden heeft dattet een onnutte sorge was/ comende upt onwetēthept haerder manierē: want sy sulcks allen den self den doen die eerst tot haer comen/ eñ niet van haer gelijk zijn/ eñ als sy haeren lust aldus gekleedet eñ weynich omgeloopen gheluft hebben/ gheven daer nae alles persectelickē weder/ so heeft hē dē Tolck vermaēt/ dat sy seer begeerich waren om zijn name te weten: maer int aengeven van dien/ moetmē aēt aren van woordē by ons gebruyckelick/ om dat sy die niet uytspreken connen/ daeromme in die plaetse van Iohan, Nian seggende/ eñ sulc woort niet connende onthoude/ heeft moeten van een beken: druck den name nemen/ eñ dewijl Lerius een Oester beteeckēt/ heeft hy hem Lery-oussou genoemt/ 'twelck sy met verwonderinghe hoorden eñ spraken: Teh Mair, hey Fransman / dit is een heerlicke name/ wiēs gelijcken wy van gēē Fransoys gehoort hebben. Eñ voorwaer tot geēder plaetsen heeft Circe door haer cruyderen een menschen so licht in een Oester verādert/ als hier ghescriet/ na welcke tijt Lerius veel malen met haer ghesproken heeft/ eñ hier is te merckē dat sy soo vast van memorie zijn/ dat sy een name eens ghehoort hebbende/ niet lichtelijcken vergeten sullen/ vervolgende verhaelt Lerius hoe het voort met hem gegaē is in dese zijne eerste uytvlucht tot den Wilden/ hy treckende wijder met zijnen Tolck/ comt op den avondt in eē dorp van die Wildē Euramiri, vā die Fransoysen Goset ghenoemt/ alwaer zijn Tolck een tijt lanck gewoont hadde/ daer comende vondē sy die Barbarē dansende/ eñ haer Caou-in drinckende: want hadden dien dagh eene van hare vyanden ghesllachtet/ daer af sy't feest hielden/ waer van die stucken noch op dē Boucā lagē/ hoe hē te moede is geweest/ dit vreede spectakel aensiende/ is niet noodich te vragen 'twelck nochtans weynich sal zijn/ letten de op't gene dat nae gebeurde. Sy comēde int huys worden na haer gewoonhept met ē hanghent bedde gesettet/ die vrouwen op maniere als volgen sal weenende/ die huys vader met vriendelijcke woordē haer ontfangende. Zijn Tolck die hier toe gewent was/ eñ ooc gants ghenegen tot haren dranck/ heeft Lerium sonder aen te spreken/ ofte hē te groeten verlaten eñ he n tot drincken eñ dansen onder die Indianen begevē: Ende hy vermoeyt zijnde/ en wat meels eñ andere voorgestelde spijse gegeten hebbende/ heeft hem geleyt om te rusten: maer is nochtans door't gehuyl der dansende Barbaren/ die daer droncken wel wacker gehouden/ insonderhept doen eē van die Wilden quam tot hem loopen met een gebraden menschen schenckel inde handt/ eñ hem vraechde ofte hy mede eten wilde/ ghedencke ofte doen die vreese hem die slaep niet upt den ooghen heeft verdrevē/ insonderhept (gelijc hy schrijft) dat hy die ghedachten hadde/ noch niet verstaende haer sprake/ die Wildē wesen hem dat sy hem ooc so wilden doen/ eñ voort upt vreese suspicerende/ dat hy door zijnen macker ende Tolck mochte verraden wesen/ die hem alsoo in die handen der Barbaren gelevert hadde/ waeromme hy voornam/ so hy ontloopē conste sulcks te doen: maer rondtsomme van die Barbaren beset zijnde/ (die niet quaets met hem voor hadden) was sulcks onmogelijckē/ hy van vreese ingenomen zijnde/ die niet minderde: maer hē altoos inbeeldede/ dat hy oock terstont soude ghesllachtet worden/ heeft den gantsen nacht met bidden overgebracht. Des morghens ter goeder tijt comt zijn Tolck (die den gantschen nacht over met den Barbaren ghedroncken hadde) tot hem/ siende dat hy bleeck eñ met cortse bevanghen/ vraechde oft hy sieck was/ eñ ofte hy niet wel gherust hadde dien hy doenmaels dapper strafte/ dat hy hem alleen sonder die sprake van haer te verstaen/ onder die Barbaren gelaten hadde/ eñ om dat hy die vreese niet conste verwerpen/ badt zijnen Tolck/ op dat aller vriendelijckste dat sy doch met aller haest van daer mochtē: Hy ter contrarie hem vertroostende/ dat hy goets moets soude wesen/ eñ seggende dat die Wilden gants niet qualijck teggens hem ghesint ware/ dat meer is/ ontdect dese zijne vreese den Barbarē/ die om hē den geheelē nacht ghewaecht hadden/ om dat hy haer willecom was: Die Wilden dit verstaende/ antwoordē dat sy sulcks wel eenighsins gemerckt haddē/ eñ dat het haer leedt was dat hy den gheheelē nacht in sorge overgebracht hadde/ beginnē ten lesten te lacchen/ 'twelck was die ontbindinge zijnder vreesen: daer na is hy met zijnē Tolck tot eenighe andere Dorpen getrocken.

Manieren die sy houdē an die gasten haerder vrienden te ontfangen zijn dese. Ten eerstē is van noode int huys des Moussacats ofte huysvaders/ daer ghy in keert ('twelck men in alle dorpen moet doen/ eñ nergens anders gaen/ wilmen in haer gunst eñ gratie blijven) in een Cattoen hanck bedde te gaē sitten/ eñ aldaer hem sulckens een weynich houden/ terstont tredē die vrouwen daer toe/ eñ omringhelent bedde/ eñ hucken op hare hackē op der aerdē/ met hare handen die oogen bedeckēde/ eñ den gast willecom heetende/ zijn aencōst beschreyende/ eñ vele tot zijnder eerē sprekēde als namentlickē: ghy hebt arbeē om ons te besoeckē sulcken moyelijckē reyse aengenomē/ ghy zijt goet/ ghy zijt stere/ eñ so het eē Fransman is/ segghen sy daer by/ ghy hebt ons veel schoone warē gebracht/ die wy niet haddē: In somma met dusdanige valsche tranē eñ pluymstrijckēde woordē ontfangē eñ groetē sy die gastē/ die gast int Cattoen beddekē sittende/ moet hē ooc veynsen van gelijcken toe doē/ zijn hādē voor die oogē houdēde eñ mede greyēde/ twelc sommige cleynhertige wel ernstlijck na gedaē hebbē/ beweeght zijnde door die tranen deser vrouwē/ alle tijt so moet die gast yet antwoorden/ eñ eenige suchtkens van hem geven/ also veynsende oft hy greyde. Dese dwaese eñ sotte groetenisse vā die vrouwen gedaen zijnde/ die Moussacat, dat is die huys-vader/ die hē stelt gantsch geoccupeert te wesen in Pijlen te smeden zijn oogē afkeerēde/ eñ elders hem siende/ insonderhept op zijn werc/ als ofte hy niet eñ

lettede

Marape derere/ Marape derere.

Teh Mair.

Euramiri/ eē dorp van die Fransoysen Goset genaēt.

Den Tolck van Lerius die verlaet hem/ gaet terstont tot den wildē haren dranck ende met haer dansen.

Lerius in vreese om datter eenen comt met eenen gebraden menschen schenckel by hem vraghende.

Lach in vreese/ sorghende hy noch souden ghesllacht worden.

Zijn Tolck die troost hem ende ghereet hem moet dat hy gern vreese behorst te hebben.

Lerius siende dat hy die snachts bewaerckte/ omme van vreese niet slapen dan dat is haer wijse.

Maniere om die gasten te ontfanghen.

Vreemde maniere van groetinghe/ seltsame willecom-heetinghen tegens die vrienden.

Hare gasten die ontfanghen sy met greyende hucken en suchten/ desghelijcks antwoort hy haer weder met suchten.

Ere ioubet zijt ghy gecomen/ dat is seggen tegen den gast die hem is toe gecomen.

lettede op den gast (een maniere gants vreemt van die onse) treedt also tot den gast/ en̄ spreect hem aldus aen: Ere ioube? dat is/ zijt ghy ghecomen? daer na/ hoe zijt ghy daer aen? en̄ wat is u begeeren? wat soeckt ghy? etc. gelijck Lerius een gantsche tsamen-sprekinghe hier af gemaeckt heeft. Daer na vraecht hy ofte ghy oock hongheert/ so ghy wijst jae/ sal hy terstont allerley spijsen voorstellen/ als meel/ 'twelck haer broot verstreckt/ Wildt-braet/ Voghelen/ Visschen/ ende dierghelijcke spijsen/ die hy in aerde schotelen opdraecht: maer om dat sy noch bancken noch tafelen hebben/ soo set hy dit alles op der aerden. Belangende dranck/ so ghy Caou-in begeerdē/ en̄ datter in't huys is/ salmen u oock die geven: lestlicken/ als die vrouwen langhe genoech schreyende/ den gasten wille-come gheheeten hebben/ comen zy oock daer by/ brenghen eenighe vruchten ofte andere ghesschencken/ en̄ eysschen ofte begeerē bedecktelijcken daer voor spiegelkens/ kamkens ofte glasen pater-nosterkens/ die sy om die armen draghen.

Setten haer eten op der Aerdē/ want sy hebbē geē tafels.

Caou-in haren dranck.

So den gast des nachts daer blijft/ wordt hem daer een schoō hangh-bedde gehanghen/ en̄ vyer des nachts by ghestoken.

Voorder/ so verre ghy in dat dorp over nacht wilt blyven/ soo sal die Moussacat bevelen dat men u een suyver bedde aenhanght/ om 'twelcke hy eenighe vyerkens sal doē aen stekē/ die hy des nachts dickwils sal met sekere blaesbalckens van haer Tatapecova ghenheeten/ doen blasen/ zijn ronde bordekens/ niet onghelijck die waeyelkens daer die Joffer en die hitte des vyers in ons lant mede af keeren. Dese vyeren werden aēghesteken/ niet om die coude des landts: maer om des nachts vochticheyt te verdryven/ en̄ oock om dat zy sulcks voor een ghewoonte hebben. Ende dewijl hier mentie gemaeckt wort van't vyer/ bedunckt my niet onraedtsaem een weynich daer af te verhalen.

Tatapecova blaes-balckē, hoe sy ghemaeckt.

Tata/ vyer. Tatatin/ roock.

Het vyer noemen sy Tata, den roock Tatatin, om oorsake dat zy reysende/ ofte indē oorloch ofte op jachten/ ofte om te visschen altoos geerne vyer hebbē om den Aygnan, dat is/ den Duyvel die haer swaerlijcke plaecht/ daer mede te verdryvē/ 'twelck sy dā niet uyt steen op stael ghessaghen cloppen: maer wrijven uyt tweederley hout/ een weeck teghens een hardt/ op dese maniere: sy nemen eē roede van't harde hout/ eenen voet lanck/ 'twelck sy aen't eene eyndt scherp maken ghelijck een spille/ en̄ dese scherpte steken sy in't weecke hout/ alsdan soo draeyen sy met die bal de handē/ die spille des harden houts seer snel/ niet anders dan oft sy dat ondergeleyt hout wilde doorbooren/ door dese snelle beweeghnisse wort niet alleen roock ghemaect/ maer ooc vyer/ waer toe sy nemen Cattoen ofte drooghe bladeren van boomen/ ende stekē daer mede haer vyer aē:

Die Wilden verdryvē dē Aygnan/ dat is den Satan door vyer.

Haer vyer dat wrijven sy tusschen eē hert ende een weeck hout/ tot dat het Cattoen ofte tgene sy daer by-brenghen brandt.

Nu aldus die gasten ontfangen/ en̄ getracteert wesende/ oock in haer wooningē in eē reyn bedde gheslapē hebbende/ so verre sy liberael zijn/ gevē sy de mannē messen ofte scheerē om die hayren uyt te plucken/ de vrouwen cammen ofte spieghelen/ den kinderen hoecken om visch te vanghen/ ende inghevalle die vreemde eenige victualie van doen hebben/ met haer overgecomē zijnde vanden prijs/ mach allerley wech nemen: En̄ om dat int selve land geē beesten en zijn/ om menschen ofte goet te dragen/ soo moetmen oock over al te voet gaen. Inghevalle nu vreemdelinghen moede waren/ ende eenigh meskē den Barbaren ghevē/ sullen die terstont/ (om dat sy seer ghewillegh ende dienstich zijn) den last op haer nemen. Ja dat meer is draghen die menschen selven/ en̄ ofte men haer vermaēde om te rusten/ geven voor antwoordt: meent ghy dat wy so kleyn en̄ versaecht van gemoet zijn als vrouwen/ dat wy onder den last souden blyven liggen? wy droeghen u liever een gheheelen dagh/ etc.

Wat geschēcken de gast tot recompēse gheeft om ghevē de mannē/ vrouwen en̄ kinderen.

Groote ghewilligheyt by dese luyden om de vreemdelinghen te helpē dragē/ ja dragen en̄ vermoeyen selfs.

Onder haer houden sy door inghevē der natueren/ die lief de meerder als wy: want geven dē anderen daghelijcks wiltbraet/ visch/ vruchtē/ jae het soude haer leedt wesen yet te hebbē dat haren even-naestē so wel niet en hadde als sy. Dese selfde liberaliteyt ghebruycken sy oock teghens die vreemdelinghen/ 'twelck uyt dit een exempel genoechsaem blijcken mach den Lerio selven wedervaren: want als hy eens met twee Fransoysen door't bosch dwalende/ gecomen was uit perickel zijns levens door een verschrickelicke Haghedisse/ en̄ oock dat hy onversiens int reysen verdwaelde op die grensen der Margaiaten, haerder bondt-ghenooten vyanden/ die haer gevangen hebbende/ souden eeten/ also hare lichamen stekende aen die doornen/ en̄ twee dagen honger lijdēde/ quamen ten lesten in een dorp Pauo ghenoemt/ alwaer sy vandē Barbaren seer vriendelijcken zijn ontfanghen/ en̄ die verstaende die groote periculen daer in sy ghewest waren van dat schrickelijcke beest/ als oock vanden Margaiaten, daer by zijnde die wetwontheyt haerder lichamen aen die doornen/ hebben met sulcken erberminge ende medidoogentheyt haer aenghenomen/ datmen voorwaer seggen mochte/ dat dit simpele Barbarische volck sulck niet en veynsden: maer uyt ernst meenden: want hebben ten eersten met schoon water (nae der ouder hare ghewoonheyt/ haer die voeten ghewassen/ een yeghelijck apart in een suyver ende schoon hangende bedde sittende. Daer na die huys-vader die de spijse al besorght hadde/ versch meel/ niet slimmer van smaeck als die brossem van ons witte-broot/ geschaft met wildtbraet/ visschē/ voghelen/ ende die alderbeste vruchten/ haer verquickēde en̄ voorstellende/ en̄ die nacht aēcomende/ heeft die selfde Moussacat ofte die weerdt alle die kinderen wech ghedaen/ om dat sy dies te beter rusten mochten/ des anderen dachs des morgens vroech by haer comende/ vraecht: Agite Atourassap, dat is/ beminde bondt-genooten/ hebt ghy oock wel desen nacht ghestapen? sy antwoordende/ ja gesen/ daer op hy seyt/ rust dan noch mijn kinderen/ want ick weet dat ghy gisteren seer moede zijt gheweest: In somma met geē woorden machmen ghenoech verclaren/ hoe vriendelicken zy vā den Barbarē ontfangen zijn/ eyndelijck gelijc die Wildē wreet zijn teghens hare vyanden/ so zijn sy ooc niet minder vriendelick teghens hare bont-ghenooten.

Pauo een dorp der Wilden. Lerius daer aen comende/ vertelt hoe vriendelijc hy daer ontfanghen wordt.

Agite Atourassap/ spreect den huys vader des morghens/ haer bevelēde wel uyt te rusten/ haer beclaghende.

Volght van die ghenesinghe der sieckten der Barbaren, van haer begraeffenisse ende uytvaerden, ende van haer soete droeffenis over die dooden.

Iemand sieck wesende vā dit volc/ wijst hy die plaetse daer hy die meeste pijne heeft/ en̄ doet die suygen van eenige die daer by zijn/ ofte ooc ten tijden van die landloopers en̄ bedrieghers/ die sy Pages, dat is Medecijns noemen/ welcke noch een ander bedieninghe is dan der Caraiben, dese segghen oock dat sy die pijne uyt trecken/ en̄ dat leven verlangē: Cortsen/ en̄ ander gemeene sieckē is dit volc onderworpen: maer niet so gemeē als

Pages/ Medecijns ofte Chirurghijns.

by ons. Benevens dese soo regiert onder haer een onghenesclijcke siecke/die welcke sy Pians noemen/ oorspronck hebbende van luxurie/ hoewel oock kinderkens ghesien worden ten tyden hier met gheplaecht/op de maniere gelijck kinder-pocxkens by ons. Dese siecke maeckt puysten ofte blaren/ grooter als leden van duymen/ die over 'tgheheele lichaem ende int aenghesicht comen. En dese siecke is niet minder schadelick by haer/ als by ons die Fransoysen ofte groote pocken. Den crancke geven sy geen spyse (ten sy dat hy die begeere) al soude hy oock van hongher sterven. En ofte wel die siecke periculoos en swaer is/laten die ghesonden daeromme niet af van dansen/ springhen/singhen ende drincken na haer ghewoonheyt/ den crancken met haer remoer verdoovende/ daer over die crancke oock niet clagen sal al kryght hy geen voordeel: Maer indien hy sterft/ en insonderheyt wesende een huysvader/ sal terstont dat gesanck veranderen in treuren en weenen/met sulcken grooten ghebaer/ datter die geheele nacht over gants geen rust voorhanden is; Insonderheyt hoort men die vrouwen boven alle d'andere jamerlijcke carmen en roepen/gelupt makende niet als die menschen: maer gelijck Wolven ende honden/dusdanige clachten met een bevende stemme voortbrenggende: Die stercke man is ghestorven/ die ons wel eer soo veel menschen toegebracht heeft om te eten/ daer op die andere: O wat een dapperen en kloecken jager/ en wat een kloecken visscher: O wat een ghestrengen dooder zijnder vyanden der Margaiaten en Portugesen. In somma die vrouwen porren haer selven tot dusdanighe clachten/ den anderen met die armen omhelsende/ ende niet eer ophoudende van dit ghescherey eer het lichaem uytghedragen is; seggen oock dickwils daer toe. Hy is doot/ hy is gepasseert dien wy nu beschreyen/ en die mannen Eheu hy is doot/ en wy sullē hem niet weder sien voor en al eer wy tot hem comen achter die groote berghen met hem te dansen/als ons onse Prophetē die Caraiben leeren/ en meer diergelijcke lamentē dryven sy/welcke geduerē tot 6. uren toe: want langer houdē sy hare doodē niet onbegraven/ alsdan setten zy dat lichaem in een ronde put ofte graf gelijc een wijn pype/ recht over eynde. Ende so die verstorven een huys vader is/ wert hy int middē van't huys in zijn Cottoene beddekē gewickelt begraven/ by hē leggende vederen en andere diergelijcke dingen daer in/ of hy noch levēde vermakelickheyt hadde/ op die selfde maniere als die Peruanē hare Coningen begraven met hare schatten/ etc. ghelijck dat verhaelt sal wordē. Die eerste nacht na dat het lijck begraven is/om dat dese arme menschen van sulcken meeningen zijn/ dat die Aygnan, dat is de Satan/ het lichaem soude uyt der aerden halen/ ten waer dat hy vonde ander spyse om te eten/ so stellen sy sommige vatē met meel/visch/vleesch/ alles wel bereydet/met Caouin haren dranc ontrent het graf/ welcke offerhande sy soo langhe doen/ tot dat haer geduncket dat het lichaē ten vollen vergaē is/ en van dese dwalinge zijn sy niet af te brengen al wijst men haer des smorghens die spyse noch int geheel staen/gelijck sy des avonts gestelt was/ etc. Dese dwalinge schijnt oorspronc te hebbē uyt die valsche glosē sommiger Rabbinen/die daer meer af begeert te wetē/die lese Lerium. En om dat die Americanen/ gelijck geseyt is/ dickwils hare woonplaetsen veranderen/gheheele dorpen verworren/soo bedecken sy int vervaren die verstorvenen hare graven met dat groote kruyt Pindo, waer uyt die reysende luyden erkennen mogen waer iemāt begraven is/ voorby welcke plaetsen so sy ten tijden dwalende door die bosschen passeren/ so grooten ghelupt maken/ dat het vreeslijck is om aen te hooren. En soo veel belangende die maniere int generael aller Brasilianen/ comē weder tot vervolgh der Zee-custen van Cabo Frio, tot die strate van Magellan.

Alhier is oock een maniere van pocken/ by haer liedē so schadelijck als by ons die pocken.

Gheven den crancken geē eten al soude hy ste. vē/ ten ware dat hy dat eyschte.

Sy beschreyē hare dooden/ crijtende als Wolvē/ crijten so langhe hy uytgedragen wordt.

Hoe sy singē en hare clachten doen over de verstorvenen.

Houden hare dooden niet langher dan 6. urē/ makē hare graven als een lange smalle wijnpype over eynde.

Van sorghe dat dē Satan 't lichaē soude uyt halen uyt 'tgraf/ stellē sy opt graf seker tijt cost en dranck tot eē offerande.

Verhuysen wel met hare heele dorpen.

Vervolch der Zee-custen

Van C. Frio tot die Punta de buen Abrigo, (in onse Caerte qualijcken Abitrioga ghestelt) zijn 100. mijlen/ over dese punt strecht die Tropico Capricorni, ende die Linea van repartitie/ twelc zijn voornaemde besteecken. Van buen Abrigo, zijn 50. mijlen tot die Baja de S. Miguel, ende van daer tot de Reviere van S. Francisco, welck leyt op 26. gr. zijn 70 mijlen.

Van S. Francisco tot R. Tibiquire, zijn 100. mijlen/ alwaer blijven Puerto de Patos, ligt op 28. graden/ ende hier tegens over een Eylant S. Catharina ghebeeten/ Puerto del Faraiol, ende andere van Tibiquiri tot R. de la Plata, steltmen meer als 50. mijlen/ in voegen datter zijn 660. mijlen van C. di S. Augustijn, tot R. de la Plata, dat is de Silver Reviere/ welcke is ghelegen op 35. graden aen die Zuyd-zijde vanden Æquinoctial. Dese Revier wort van die Wilden die Revier van Parana ghebeeten/ ofte Paranaguasu, twelck te seggen is groot water/ oft een reviere ghelijck die Zee/ hebbende eenighe ostien die seer breedt zijn/ ende veel Eylanden/ is rijc van Silver/ Parlen/ edel gesteenten ende van visch/ heeft in die breedde 20. mijl. en veel eylandekens/ tusschen beyde de hoecken/ namelijck (de S. Maria tot C. blanco, dese Revier wast ende loopt over ghelijck die Nilus, het landt vruchtbaer makende/ ende dat oock op eenen tijt des iaers/ na sommighe opinie heeft zijnen oorspronck uyt die gheberchte des Coninckrijcks van Peru, en in dese Revier comen veel andere groote Revieren/ als Avancay, Vicas, Purina en Xauxa, die haren oorspronck hebben int hooge lant Bombon. Die Spaengiaerden die op dese Revier woonen/ zijn sommighe soo hoogh opgecomen/ dat sy aen Peru en die Mynen van Potosi streetē. Die gheheele custe langs van C. Frio af/ tot die R. de Plata, oft R. Solis toe/ zijn groote schoone mannen/ wel gheproportioneert/ dan eten alle Menschen vleysch/ het land is vol Brasily-houts/ ende vol witte Animé. Vā R. de Plata tot die P. di S. Elena heeft men 65. mijl. vā S. Elena tot Arenas Gordas, zijn 30. mij. Van daer tot Baros Anegados 40. mijl. Van daer tot Terra Baixa 50. mijl. Van Terra Baixa tot Bahya Sin Fondo 65. mijlen. Van dese Bahya, welcke valt op 41. gr. stellen sy 40. mijl. tot die Arrecifes de Lobos. Hier grenst aen het landschap van die Patagones, alwaer die inwoonders Reusen zijn/ haer aengesicht met het sop van Kruyderen schilderende. Van Lobos, welck heeft in die hooghte 44. gr. heeftmen 45. mijl. tot den hoec van S. Dominico. Vā desen hoeck tot een anderen/ genaemt C. Blāco, zijn 20. mijl. Van C. Blanco zijn 60. mijl. tot die Re. van Iohan Serrano, welck leyt op 49. gr. en wort van andere genoemt R. de Trabajos, tusschen beyden ligt de Baja de S. Iuliaen, in welcke een goede haven is/ het volck wilt sonder wapen/ met huyden beklert/ sonder wetten/ ende seer groot van stature.

Capo Frio. punta de buen Abrigo.

B. de S. Miguel. R. de S. Francisco.

R. Avancay. R. Vicas. R. Purina. R. Xauxa. Landt Bombon.

R. de plata.

P. di S. Elena. Arenas Gordas. Baros Anegados. Terra baixa. B. sin fondo. Arrecisses de lobos. Patagones.

S. Dominico. C. Blanco. R. de Johan Serrano.

Van daer teltmen 80. mijlen tot het Promontorium ofte den upthoeck de las 1100. Virgines, van die 11000. Maechden welc leyt op 52. graden en een half op d'incomste van die strate van Magellanes, die welcke streckende is op een ghelijcke hoochte van Oost ende West 110. mijlen lanck / andere stellen 130. mijlen/ ende de Zuyden ende Noorden van Venecula 1200. mijlen / heeft in die breede 2. mylen/ ende op sommighe plaetsen een weynich meer seer diep/neemt meer toe dan af/eñ loopt na middagh. In dese strate zijn seer veel Eylandekens ende havens/die custe ten beyden zijden seer hoogh/eñ vā groote rotsen/het lande onvruchtbaer/heeft geen greynen/ende hout/heeft vast het geheele jaer snee/ daer ontrent zijn groote boomen/ eñ vele Cederen/eñ eenighe andere boomen/ vruchten voortbrenghende ghelijck Bisnole ofte krieken: Daer houden oock Struys-voghelen/ ende andere groote voghelen/ veel vreemde gedierten/daer zijn Sardijnen eñ vlieghende visschen/ende zy eten die eene spijse tot die andere/ vele Zee-Wolven/ met welcker vellen zy haer kleeden/ Walvisschē uyt welcker gebeēten sy Barckskens maken/ als oock van rinden van boomen. Dese Strate is ontdeckt ende gevonden van Fernando Magellanes Portugees / int jaer ons Heerē 1521. naer anderen haer rekeninghen 1519. den 21. Octobri daer in comende/ ende in Decembri daer uyt/ alwaer doen die langhste daghen waren ende die cortste nachten. Van dese Strate machmen lesen die historie van Indien/ende die Navigatie der Engelschen/die oock hier door gevaren zijn. Die Coninck van Spaengien heeft int jaer 1582. bevolen/ datmen op die hoec eñ incomste van dese Strate eenige Casteelen bouwen soude/ om andere natien te beletten/ die door-vaert in die Zuyd Zee nae Peru, daer hy zijn meeste schat van daē krijght/etc. Ontrent dese Strate woonen seer groot Reusen/die 10. ende 11. voeten/ ende oock grooter geschreven werden te zijn.

De Eylanden in Strato Magellanes zijn hooch vā gheberchtē/en al onvruchtbaer.

Maken Scheepkens van ghebeenten van Walvisschen ende rinden van boomen.

Anno 1521. is dese Strate eerst gevondē.

Magellanica het seste deel vande VVerelt.

Magellanica, is het seste deel van die Werelt/welck noch tē alderminstē bekent is/dan sonder alle twyfel seer groot eñ verre streckēde. Die province deses lands/ die teghens die Strate van Magellana over leyt/is gheheeten Terra del Fuego. Beach een ander landtschap in dit deel des Werelts ghelegen/ wort gehoudē gantsch Goudt-rijck te zijn/ die voornaemste Eylanden zijn Iava minor, ofte cleyn Iava, in 8. Coninckrijckē afgedeelt/ voortbrengende alderley speceryen/ons noch onbekent. Iava major, Timor, van waer men brengt witte eñ bleeke Sandalē hout Bāda van waer die Note Muscaten comen eñ die Foelie/ die Eylanden van Molucken, daer die Nagelkens groeyen. Los Romeros, eñ die Eylanden Salomonis, doch hier van op ander ghelegentheyt/ sullen voort treden tot Peru, beginnende van Panama, teghens Nombre de Dios over/ ende brengen onse beschrijvinghe weder op't alder cortste/tot die Capo Deseado, ofte die begheerde hoeck/ liggende aen die Strate ven Magellana, daer't hier gelaten is/doch eerst een kleyne relaes doende int ghemeen van Peru.

Terra del Fuego/ Goutrijck.

Cleyn Iava in 8. Coninckrijckē gedeelt

Banda daer ons de Note Muscaten van daen comen.

Peru is een gemeen woort/ ende beteeckent drieerley dinghen. Ten eersten een arm kleyn landeken eñ haven van die Spaengiaerden/ onder't beleyt van Pizarro ende Almagro ontdeckt ontrent Panama, liggende op 2. gra. aen die Noord Zijde van die linea. Tē tweedē verstaet men by dit woort die geheele landtschap van dese haven af. Die Custe vā die Zuyt-Zee vervolghende tot Chile toe begrypende 8. provintien/ namentlick Quito, Cagnaresia, Porto veio di S. Iacomo, Cassamalca, Cuscoa, Cagnasia, Calloa ende Charcassia.

Peru beteeckent drieerley dinghen.

Quito. Cagnaresia. Porto veio di S. Iacomo. Cassamalca. Cuscoa. Cagnasia. Calloa. Charcassia.

Ten derden beteeckent dese name Peru ofte Peruvia, het geheele seste deel van die Werelt/ namentlijcken dat Zuydtlijcke ghedeelte van America, 'twelck van Nieu Spaengiē/ door eē enge ofte nauwe spacie van land niet meer dā 17. mijlen breedt wesende onderschepdē wort/ belettende dat Peru, ('twelck anders rondts om met die Zee beloopē) geē eyland heetē mach: want heeft naer ondergang die Zuyder Zee/ daermen in vaert door die Strate van Magellanes. Naer middach is die Strate selfs dit landt af deelende van het overliggende lant/ noch niet ten vollen ontdeckt van sommighe Tierra de Fuegos, dat is 'tlandt van Vier gheheeten. Dese Strate ofte engte is van Magellan gevonden/int jaer 1519. ende andere haer ghevoelen int jaer 1521. streckt nae die rechte linie Oost eñ West ontrēt 110. mijlen/light op die hooghte van 52. gra. 30. minut. eñ is op't breedtste 2. mijlen/die stranden ten beyden zyden met hooge Steen-rotsen beset wesende/eñ dit deel des Werelts heeft 5. voornaēde groote landen/als zijn Castilia del Oro, ofte 't Gouden Castilien/ Popajana, Brasilia, Chile ende Peru, wort onderschepdē van Nieu Spaengiē/door die Province eñ Revere van Darien, van hier af beginsel nemēde/ eñ streckēde tot die strate van Magellan toe. Door Peru dan verstaende eē geheel seste deel vā die Werelt/ streect sulcks wijt eñ breedt/tot over die 64. gr. 30. minutē/ namentlicken comende aen die Zuyd-Zee vā die linie/tot op 52. gr. en half/eñ op 12. gradē aen die Noordt-Zyde tot S. Martha toe/'twelck het uyterste hooft is vant landt nae't noordē. Op die grootste lenghte heeft dit deel 53. gr. die rekeninge nemende van den Meridiaen/ loopende over die C. van S. Augustijn, 'twelck ligt op 8. g. 30. m. zuydlickē tot dē Meridian/ daer op dat hooft van S. Francisco gelegē is/op die hoochte vā 2. deelē zuytlicker. Dit geheele seste deel des werelts heeft by na die figure van eē herte ofte van een Triangel/uyt 3. gelicke linien bestaēde/getrockē van die 3. hoecken des lands/ als die eerste vā die C. di S. Augustin, tot die Strate van Magellana, d'ander vā Magellana tot S. Martha, die derde van S. Martha weder tot S. Augustin, het welck men op dusdanighe sphaerische maniere bewysen mach/ want stellende die eene hoeck des Triangels die Capo di S. Augustijn op die hooghte van 8. graden 30. minuten zuydtlijcker/ die langte 341. graden: d'ander hoeck des Trianghels die Strate van Maghellan/ op die hooghte van 52. gr. 30. mi. zuydtlick/ die lengte 303. graden/de Linea die tusschen dese 2. hoofden gelegen is/ comt te hebbē 60. gr. gelijc die Meridiaen 360. heeft/so veel dā ofte eē weynich meer/ heeft die Linea genomē vandē hoec vā Magellana tot S. Martha, welck cōt te liggen op die hoochte vā 12. gr. eñ op die langte vā 294. ergo heeft dit land vast die gedaēte vā eē dryekantige figure ofte triangel: andere seggēt te hebbē die figure vā eē ey/ 'twelck aē beydē zyden scherp toeloopt/ eñ int midden breedt is.

Tierra de Fuegos.

Castilia di Oro. Popajana. Brasilia. Chile. Peru.

S. Martha/ het uyterste hooft van Peru.

Capo van S. Augustijn.

Capo di S. Francisco.

Figuere van Peru gelijck een trianghel ofte eē herte.

Peru heeft die gedaente van een Ey.

Wat mē verstaen heeft in vorighe tijdē doort woort Peru.

R. Maule.

R. Anchasmay.

R. de la plata Silver revier.

Peru afgheheelt in drie deelen.

Peru Goudt ende Silver-rijck.

Anzerma.

Randtsoen van Atabaliba.

Omme hier af particuliere ende beter kennisse te hebben/ sullen eerst handelen van Peru ende dē coers hoe die Portugesen hare seylagie nemen van panama na Peru. In vorighe tyden verstont men door peru alle provincien die daer ligghen van pastoa tot Chile, ende die Reviere Maule Zuyden ende Noorden aen tot die Reviere Anchalmay: Nu verstaet men alleen by den Spaengiaerden/ onder het woort peru, dat ghewelte ofte landt dat gheleghen is tusschen die Reviere Argyropolis, ofte die Villa della Plata, ende die Provincee Quito, het welck een vruchtbaer/ gesont/ volckrijck ende wel bebout lant is/ lant wesende van't Noorden tot zuyen ontrent 700. mijlen/ breedt Oost ende West ontrent 100. So zijn dan die grensen oost ende Zuyden Argyropolis, na den nederganck die Zuyder-Zee/ nae't Noorden die Provincee pastoa, dit landt wordt afghedeelt in driederley deelen/ in planitiem, Sierra, Andes, dat is in effen ofte plat lant aen die Zee ligghende/ in berghen ofte in berghachtige landen/ die midden door't landt strecken/ ende in peru over het gheberchte nae't Oosten. Dit Landt is Goudt ende Silver-rijck boven alle andere landtschappen der gantsche weerelt/ 'twelck blijcken mach daer uyt/ datmen jaerlijcks so grooten schat van Silver ēn Goudt van daer brengt/ dat het ongheloofelijcken is. Ick gheswyge dat die Peruvianen noch roemen derven/ dat sulcks niet meer te beduyden heeft/ dan oft men van een gheheele sack Terwen een eenigh koornken afghenomen hadde. Soo mach dit oock bekent werden uyt die historie van Francisco Xeresio, daer hy schrijft dat in Cusco huysen zijn gheweest/ welcker vorhoven/ wanden ende dacken / om ende al om met Gouden platen waren bedeckt. Nevens dat so schrijft Girava, dat die inwoōders van die provincee Anzerma daer gheheele wapenen vanden hoof de tot de voeten vā Gout hadden/ hare borst-stucken/ rinck-kollers ende scheen-platen al van fijn Goudt. Dese self de ghetuycht oock / dat ontrent Quito Goudtberghen waren/ daer meer Gouts dan aerde uyt quam. Soo bevestighen oock alle die historie schrijvers/ die mentie makē van't rantsoen des Coninncks Atabaliba, even dit selvige 'twelck so overdadich groot is/ dat men noyt van dierghelijcken ghelesen heeft: want dede die camer daer in hy ghevangen lach (wesende 22. voeten lanck/ ende 17. breet) so hoogh met Gout vullē/ als hy overeynde staende/ zijnen arm uyt streckende met die langhste vingher afreijckte/ presenteerde daer by/ soo sy liever Silver hadden / wilde daer in plaetse des Goudts/ die selfde camer tweemael gheheel vol van Silver maken/ dan die Spaengiaerden namen't Gout/ welcke somma bedroech den Coninck voor zijn vijffste part over die 6. hondert seventhiē duysent/ ses hondert ēn sevenenveertich Carls gulden/ ēn dertich duysent merck Silvers. Een jeghelijck Ruyter 12000. Castilianen/ elck vā 14. Realen sonder het Silver/ een voet knecht 1450. Castilianē/ behalven 't Silver/ bedraghende 180. merck. In somma dat het Goudt alleen bedroech na onse munte meer dan drie milioenen/ acht entachentich duysent twee hondert vijf ende dertich Carls guldens/ behalven het Silver daer uyt men erkennen mach die seer groote overvloet des Goudts ende des Silvers deser landtschap. Ende hoe wel dat Atabakba so grooten schat op brachte/ so was dese noch niet te verghelijcken/ by die zijn oudtste broeder Guascar beloofde op te brenghen/ soo hy zijn leven mochte behouden: want dese die schatten zijnder voorouderen/ ende zijnes vaders hadde/ die van Atabaliba verborghen waren / als eerst in't rijck gecomen zijn/ daer uyt hy desen zijnen broeder Guascar hadde ghestooten/ ende hem selven daer in gheset.

Guascar oudtste broeder vā Atabaliba presenteert meerder rantsoen.

Men leest oock dat die Spaengiaerden (dat landt eerst in kryghende) hare peerden deden beslaen met Gouden hoef-ysers/ wat het noch jaerlijcks voor overdadige schatten op brēgt/ blijckt genoechsaem uyt die Armade voorleden jaer in Spaengien aengecomen/ niet noodich hier te verhalen/ etc.

Goudē hoefysers.

Comende dan tot het vervolch der custen van Panama nae Peru, is voor eerst te weten/ dat Panama ende Nombre de Dois twee steden zijn teghens den anderen over ligghende/ die eene aen die Noordt-Zee ofte die Noordt-zijde van Peru, d'ander aen die Zuydt-Zee/ 17. mijlen vanden anderen onderscheyden. Panama ligghende in een kleyne valeye/ also dichte aē die Zee/ dat ten vollen Mane die stroom vant water des Meers in die naestligghende huysen comt. Die huysen deser stadt zijn eēs deels uyt riet/ eensdeels uyt andere materialen tsamen ghevoecht/ ēn meest al met teghelen ghedeckt/ die nochtans niet seer veel en zijn. Dese stadt heeft een bequame ēn sekere havē/ doch seer kleyn/ met die stroom ofte die voorvloet comen die schepen in die havē/ ende met ebbe gaen sy af/ doch licht geladen: want die swaer geladen zijn/ soudē lichtelijckē op die droochten blijven steken. Ooch soo gaet hier groote ebbe ende vloet/ dat daer die eene ure hoogh ende diep water/ d'ander droochte is/ die schepen moeten een weynich wijt af houden vant landt/ ende door schuytkens die waren lossen ende laden/ so wel die uyt Spaengien na Peru ghevoert worden / als diese van Peru nae Spaengien voeren. Dese stadt ontfanght uyt Peru Maiz/ eenich Meel/ Hoenderen ende Honich/ heeft selven Koyen ēn Swynen vleysch/ Orangien/ Limoenen/ Cool/ Ayun Lattou/ Meloenen ende dierghelijcke dinghen in seer groote overvloet/ oock wert dese Provincee vā Panama, in voorige tijden van vele Indianen bewoont ende besocht/ ende alle die Revieren brachtē Gout voort/ doch nu ten meesten van die Spaengiaerden uyt-gheputtet. Als men vā Panama na Nombre de Dios reysen wil over landt/ is die eerste dachreyse goet ende bequame wech/ daer na comen boscapen / streckende tot Nombre de Dios, op't midden van die wegh comt men aen een water / daer men nauwelicks in drie uren mach overcomen/ om der veelvoudighen kromten willen / vele blyvender oock/ die stroom gelijck in winters tydinge alser groote stort-reghenen vallen/ heftigh op loopende. Die dese stadt ofte Nombre de Dios verghelijcken by Venetien/ dwalen seer/ want beyde te samen ghevoecht / ēn noch vele Americaēsche steden van die Spaēgiaerden opghericht daer by moghen niet comen om by Venetien ghenoemt te wesen/ doch een jegelijck hebbe zijn oordeel ende gevoelē hier.

Vervolch der Custen van panama nae peru.

Panama ēn Nombre de Dios twee steden teghen den anderen over.

Beschrijvinghe van Panama.

Reyse van Panama nae Nombre de Dios over het landt.

Belangende dan die maniere van't varen op die streken ende graden diemen houden moet/ van Panama nae Peru, als oock ten tijt des jaers/ is te wetē dat die beste ēn bequaēste tijden zijn in die drie eerste maendē des jaers/ als

Bequame tijt om te varen van panama nae peru.

als Ianuarius, Februarius, Martius, tot inden April,
want die Zee alsdan open is/ die somer overhandt
hebbende/ ende vele van die Brysen, (dat
zijn winden uyt den Oosten ende Noordt-westen)
waeyende/ sonder dat eenige Westen ofte
Zuyen winden als dan regneren/ waer mede
die schepen seer lichtelicken hare reyse volbrengen/
ende comen ghemeenlijcken daer sy
willen wesen/ aleer dattet eenige andere winden/
insonderheyt uyt den Zuydē/ (die welcke
'tmeeste deel van't jaer/ langhs die Custe van
Peru waeyen/ op steken) moghen van gelijcken
oock uytloopen in Augusto ende Sepembri,
doch en doen soo goeden reyse niet/ als in die
voorseyde maenden. Soo daer eenighe schepē
buyten desen tijt van Panama af varen/ sullen
een moeylijcke ende lange reyse hebben/ ende
oock so moetender dickwils eenighe van dese
schepen weder te rugghe/ sonder die Custe te
krygen/ ende worden (om die Zuyden windē
die ten meesten deel van't gheheele jaer op die
Custe waeyen/ ghelyck ghesept is/ als oock om
die groote teghenstroomen) in swaere periculen
ommeghedreven: Het is seer goet met de
wint van Peru af te varen nae Panama ende
Nicaragua, ende andere quartieren daer ontrent:
maer om derwerts te gaē ist periculoos
ende seer onghewis. Die schepen dan met
spaensche waren gheladen zijnde/ ende scheydende
van Panama, comen ten eersten in Taboga,
ende andere naest ligghende Eylanden/
welcke van die Parlen hare namen verkregē
hebben/ al waer sy versch water nemen. In
dese eylanden die wel ontrent 25. ofte 30. by
een ligghen/ hebben den Spaengiaerts in voorighe
tyden veel Paerlen gevonden/ waer af
sy oock die name behouden hebben Islas de
Parlas, zijn ghelegen schaers op 8. graden aen
die Noordt-zijde der limiten. Het grootste van
alle dese placht in vorighe tyden bewoont te
wesen: maer nu niet om dat die visscherye vā
Parlen afgaet/ eñ die welcke dese Eylanden
toe comen/ houden daer op swarte Slaven eñ
Indianen van Nicaragua ende Cubagua, die aldaer
het vee hoeden/ ende die velden besayen:
want zijn seer bruchbaer. Van hier af neemt
men die hooghte van die Zee nae't westen/ eñ
men comt verkennen die punt van Carrachine,
die welcke Noordt-west ende Zuydt-Oost ligt
met het groote Eylandt der Perlen Taboga,
ontrent 32. Italiaensche mijlē. zijn 7. en half
spaensche daer af. Die ghenighe die op desen
hoeck aen comen/ sullen sien dattet een hoogh
ende berchachtich lant is gelegen op 7. gr. en
half. Van dese punt die loopt die Custe tot die
R. de Binas ofte haven van Pijn-boom Zuydt-West
eñ Zuydt-West ten Zuyden/ ende light
van die voorgenoemde Capo 24. mijlkens/ zijn
6. Spaensche/ op 6. g. en half/ is een hooch lāt
van groote heuvelen ende berghen: Men heeft
alhier by die Zee-cant seer groote Pijnboomen/
waeromme het geheeten wort die haven
van Pijnboomen. Van hier af streckt die custe
nae 't zuyen/ ende Zuyden ten Westen/ tot die
C. dellas Correxes, dat is/ den hoec van stroomen/
die welcke seer smal is/ ende 't Zeewaert
in steeckt/ eñ aenlangende die stercke stroomē/
die als gheweldighe afwateringhen: ghelijck
Revieren nae't oosten afloopen/ moeten vele
maels die Portugese schepen/ die dese reyse
doen/ des nachts aen die anckeren liggen blijven/
ende des morghens voort varende ghebeurt
het mennichmael/ dat als sy meenen te
winnen/ dat sy opghehouden ende te rugghe
ghedreven werden/ ende 15. ofte 20. daghen
om een hooft blijven henghelen/ sonder voort
te comen. Vervolghende den wech op die
verscheyden streckinghe/ comt men daer nae
aen't Eylandt ende die R. de Palmas, also gheheeten
om die overvloedigheyt der Palm ofte
Indiaensche Note-boomen die daer op zijn.
Dit Eylandt mach hebben int ommegaens
een weynich meer als 5. mijlen/ 'twelck is een
Duytsche mijle eñ onderhalf Spaensche/ eñ
placht bewoont te wesen/ light van Cabo des
Corenthes 75. mijlen op 4. gr. en half/ hier ontrent
heeftmen vele revierē/ alle van seer goet
water/ ende niet verre van hier light oock het
Landeken ende die Reviere Peru, daer Pizarius
aen quam/ ende nae wiens name naederhant
de geheele lantschap geheeten is Peru. Van't
Eylandt Dellas Palmas, die custe vervolghende
op die selfde streckinge/ comtmē by die strant
van Bon-avontura, welcke ghelegghen is van't
voornoemde Eylandt/ luttel meer dan 9. mijlen/
zijn derdehalf Spaensche mijl. Dichte by
de strandt/ (die welcke seer groot is) light een
hooge clippe oft steenrotze/ eñ d'incomste van
die Bay op 3. gr. en half/ alle dese zijde is vol
van seer groote berghen/ ende daer loopen ter
Zeewaert in vele eñ seer groote Revieren/ die
in die gheberchten haren oorsprongh hebben
door eene van desen loopen die Schepen tot
binnen int lant ofte haven van Bon-avontura,
doch die stier-lieden/ die hier in begeeren te
loopen moeten seer goede kennisse vande Reviere
hebben: want so sy niet ervaren en zijn/
sullen groote moeyte eñ perijckel aenstaē/ als
sulcks veel gebeurt is/ die nieuwe stier-lieden
hadden. Van dese Bay af loopt die cust Oost
eñ Oost ten Zuydē tot aent Eylant Gorgona,
'twelck is van die strandt 75. mijlen/ zijn 19.
Spaensche mijlen wel gerekent/ die custe die
men in dese streckinghe heeft/ is seer leech/ vol
van geboomte/ eñ ander wildernissen eñ gheberchten.
Daer loopen veel groote Revieren
van dese custe af/ onder welcke die voornaemste
eñ alder-grootste is de Reviere van S. Ioan,
de welcke bewoont is van Barbaris volc/ eñ
hebben die huysen gebout op groote stijlen eñ
balckē/ op maniere van schavottē eñ Tancellen/
eñ leven tsamē veler/ som by eene/ om dat
die huysen seer lanck ende breedt zijn. Dese
Indianen zijn rijck van Goudt/ ende 'tlandt
dat sy besitten is seer vruchtbaer/ eñ die revieren
brengen met die stroomen voort overvloedich
Gout: maer is so slijckigh eñ morassich/
datment in gheenderley manieren can overwinnen/
dan met verlies van veel volcks/ eñ
met groote moeyten. Dit Eylant van Gorgona
is uytnemende hooch/ al waert 8. Maendē
int jaer/ nimmermeer op en hout van regenen
ende van donderen/ also dattet schijnt dat die
elementen teghens den anderē strijden/ is int
ommegaen tot ontrent 2. mijlen/ ofte 6. Italiaensche/
altemael van seer hooghe geberchten/
ende op die geboomten sietmen vele Pauwen/
Phāsanen/ gepleckte ofte besprinckelde
Cattē/ groote Serpentē/ veel Zee-crabbē/ eñ
andere nachtvoghelē/ eñ schijnt dattet noyt bewoont
ghewest is/ heeft oock vele seer soete
waterē: Die somer begint hier int eynde van
die Mey/ ter contrarie als in Panama, waer
alsdan die winter begint. Op dit Eylant heeft
hem Franciscus Pizarius met zijn 13. medtghesellen/
die welcke Peru ontdect ende gevonden
hebben/

Marginal notes:

Taboga een Eylant der Perlen.

Islas de Parlas.

Slaven van Nicaragua ende Cubagua.

P. van Carrachine.

R. de pinas.

C. dellas Correntes.

R. de Palmas.

R. Peru/ waer af het geheele landt ghenoemt is worden.

Bon-Aventura.

Gorgona een Eylant.

R. di S. Ioan.

Gorgona een Eylant.

hebben/ vele dagen onthouden/ groote moyte ende honger gheleden/ al eer sy tot overwinninghe des landts quamen. Dit Eyland van Gorgona light op drie graet/ ende aenlangende die myle die wy in dit discours/ als oock int Brasiliaensche ende elders gehouden hebbẽ/ zijn al spaensche mijlen/ die 17. en half cẽ gra. maken. Van dit Eylant streckt die custe west Zuydt West/ tot het Eylandt Del Gallo, ofte vanden Haen/ ende alle dese Custe is leech eñ heuvelachtich/ eñ daer comẽ vele Revierẽ uyt loopen. Dit Eylandt is cleyn/ heeft int omgaen nauwelijck een mijle/ ofte ontrent 3. Italiaensche mijlen: Heeft sekere roode duynen. Aen die selfde custe van't vaste landt tot hier toe/ light op 2. graden vanden Æquinoctiael. vã hier keert die custe Zuyd-West waert tot by die punt die men heet de Manglares (dat zijn boomen alsoo ghehееten) in onse Caerte qualijck Manglalos ghestelt/ die welcke ghelegen is op ander 2. graden schaers/ ende vant Eylandt af/ tot die Punta toe: ('twelck 6. spaensche mijlẽ zijn/ luttel min ofte meer/ oft 24. Italiaensche(is die custe leech eñ heuvelachtich/ ende daer comen eenighe reviren in die Zee loopen/ die welcke te landtwaerts in bewoont zijn. Van hier af loopt die Custe Zuydt-West tot die strandt die men noemt vã S. Iacob, S. Tiago, ende maeckt eenen grooten inwijck/ alwaer een open haven ofte reede leyt/ gheheeten van die Sardinen, ende alhier loopt uyt die groote ende gheweldige Reviere van S. Iacob, alwaer die regieringe van Pizarro begonste/ ende dese strandt is 9. mijlen ende een quaert van die punt van Manglares, ende 'tgheschiet wel/ dat die voorsteven van die schepen op 80. vadem diepten liggen/ ende raken met die achter steven aen die gront. Van ghelijcken ghebeurt het wel/ datmen seylende is op twee vaden diepten/ ende metter haest over die 90. krijcht/ 'twelck den ghewelddighen loop ende furie van die Reviere veroorsakende is/ doch alhoe wel datmẽ dese Banckẽ heeft/ en zijn even wel niet periculoos/ eñ die schepẽ en laten daeromme niet tot haren wille daer uyt ende in te comen/ ende die strandt van S. Mattheus, in onse Caerte Mathias ghestelt/ ligt op een graet ruym/ van hier af street die custe west aen/ na die C. S. Francisco, die welcke ghelegen is van die strandt 30. Italiaensche mijlen/ zijn 7. spaensche. Desen hoeck leyt aen hoogh landt/ ende men heeft dicht daer by sekere roode eñ witte duynen/ die van gelijcken hooch zijn/ ende desen hoeck van S. Francisco leyt op eenen graet/ aen die noordt zijde vã die linea Æquinoctiael. Van hier af loopt die custe Zuydt-West/ tot den hoeck Passao, welcke die eerste haven is van Peru, over welcke die linea Æquinoctiael passeert. Tusschen onse twee hoecken ofte punten loopen 4. seer groote Revieren in die Zee/ die welcke ghenaemt worden Liquixinus, op Latijn Quisinnz, ende hier ontrent een seer redelicke haven/ alwaer die Schepen goet water ende barn-hout namen. Men heeft vanden hoeck de Passaos nae't vaste landt toe/ sekere hooghe berghen die ghenaẽt worden De Quaque. Den hoeck is een landt/ 'twelck niet te laech en is/ eñ men siet er sekere duynen gelijc die voorgaende.

I. Gallo.

Roode duynen aent vaste landt.

P. de Manglares.

P. S. Tiago.

P. S. Matheo.

C. S. Francisco.

C. Passao.

Quixinus/ Revieren.

De Quaque.

Vervolch der Navigatie van die Linea, tot die stadt der Conninghen Lima ghenoemt.

TOt noch toe hebben wy verclaert der Custen vã Panama, over die Zuyd-Zee/ tot die haven van Quixinnas, welck al in die landtschap van Peru light/ sullen wy den cours vervolghen tot die stadt der Conninghen. Scheydende dan van die C. di Passaos, soo streckt die Custe zuyen/ ende zuyden ten westen/ tot die haven Porto veio, ofte die oude Havẽ, ende al eer men daer cõt/ heeft men die strandt die men van die Charaqui noemt/ in die welcke die schepen moghen sonder eenigh perijckel in loopen/ eñ is sodanich/ datmen die schepen aldaer ophalẽ ende versien mach/ al waren die oock van die aldergrootste/ heeft eẽ seer goede uyt eñ incomste/ uytghesondert datter ten midden weghen van die incomste sekere steenen ofte ruydtighe Eylandekens ligghen: maer die schepen moghen/ van welcke zijde datse begeeren/ sonder eenich perijckel voor by loopen: want men en heeft anders niet te schouwen/ dan 'tghene datmen voor oogen siet. Die oude haven leyt op eenen graet/ aen die Zuydt-Zijde van die linea Æquinoctial, ende is een van die 5. steden die de Christenen ofte Spaengiaerdẽ gebout hebben int platte landt van Peru, alsoo dat Porto veio, een name/ is beteeckende die stadt ende die landtschap/ die daer ontrent is/ welc vast verwoest ende vermelt is/ om datter een arm ongheson t landt is/ doch hebben eenighe Mijnen van Smaragden/ die sy langhe tijdt verborghen ghehouden/ ende door gheen tormenten ofte pijnen wilden ontdecken/ als sy noch doen. Hadden oock in vorige tijden veel Gouden ende Silveren vaten/ alle van die Spaengiaerden gherooft ende vervoert. Nu door Coninghs placaten vry ghegheven zijnde/ betalen haer overheeren niet anders als thienden van haer aerdt-vruchten/ waer door oock vele Spaengiaerden vertrecken/ die profijten afgaende. Het lande ontrent Porto veio was Goudtrijck/ die volckeren maecktẽ haer hutten boven op die tacken der boomen/ ghelijck die voghelen hare nesten. Dese Custe om dat sy morassigh is/ mochtmen geen peerden daer brenghen/ waer door sy spader van die Spaengiaerden is t'onder ghebracht/ oock om dat sy dapper uyt haer holen met steenen/ Javelijns/ potten met heet water/ ende wat voor die handt quam nedersmeten/ vernielden veel volcks: want die Spaẽgiaerden mostẽ haer met borden bedecken/ ende die boomen nederhouwen/ souden sy haer winnen ende bedwinghen/ oock om dat het landt rou/ scherp ende woest is/ waer door qualijck proviande voor een legher te becomẽ is/ blijft noch veel lants hier ontrent onbewoont. By die oude haven twee mijlen landtwaert in/ heeftmen die stadt S. Iacob ofte S. Tiago, welcke niet minder van huysen ende inwoonders is/ als Porto veio, ende hier ontrent is die doorganck ofte pas van Gainacapa, also van die Spaengiaerden gheheeten om dese oorsake. Gainacaua de vader van Attabaliba, heeft op een sekere tijt gesonden eene van zijn velt-oversten/ met een groote macht van volck / om dese landtschap in te nemen. Dese/ als hy wilde zijn volck oversetten over die reviere/ heeft die volckeren belastet vloten te maken van balckens/ om daer mede

Quixinus.

Porto veio een haven/ stadt eñ landtschap daer die Mijnen van Smaragden.

De stadt ghebout 1535.

Porto veio een stadt der Spaengiaerden int platte landt van Peru.

Porto veio beteeckent lantschap eñ stadt/ eñ lant/ hier die mijnen van Smaragden.

De inwoonders vant lant ontrent Porto veio maken haer huttẽ in boomen als die voghelen doen.

Hoe dese landen van de Spaẽgiaerden bedwõghẽ zijn.

S. Tiago.

Pas van Gainacapa.

De vader van Atabaliba heeft dit landt niet connen bedwinghen.

daeremede over te raken / welcke ghemaeckt zijnde / als zijn volck met hare rustinghen eñ ammonitie op die vlote waren/ hebben hare vyanden die touwen daer die vloten aen vast waren af ghesneden / waer door vele van die sterckheyt des strooms zijn versopen / eñ die reste vanden vyanden vernielt. Gainacapa verstaẽde dese zijne nederlage/heeft een groote menichte van volck by een ghebracht/ eñ is van Quito afghetrocken/ ende van die gheberchten int platte velt gecomen/ eñ heeft dit volck door een geweldige slach overwonnen.

Gainacaba trect van Quito af.

Na dese victorie heeft hy lust eñ begeerte ghehadt een dijck te slaen door die Reviere/om te voete daer over te trecken alst hem beliefde. Ende na veel steenen tsamen gebrocht zijnde/ als oock aerde/ende die in die Reviere gesmeten/die dijc over die 20. treden groote wesende/ ende Gainaçava siende/ dat om der breedtheyt willen als oock om die groote diepte eñ snelheydt des strooms al watter in ghewoꝛpen worde/ vã die cracht des strooms wech dreef/ heeft afghelaten van zijn voorgenomẽ werc/ waeromme dã die Spaengiaerdẽ dese plaetse die name ghegheven hebben: van den overganck Gainacauæ, ende daer ontrent als gheseyt is/ die stadt S. Jacob ghetimmert.

Gaynacaba wil een dijck maken door de reviere dã moest daer uyt scheyden.

Aen den overganck Gaynacaba de stadt S. Jacob ghetimmert.

Anderhalve spaensche mijle van S. Jacob/nae't zuyden light eenen ronden bergh/die sy Christus bergh heeten. Van Porto veio voorder aen op die selfde streckinghe ontrent 4. mijlẽ schaers nae't zuyden/ is gheleghen den hoeck S. Lorenço, ende twee mijlen ende een quart van daer Zuydt-west aen/ligt een Eylant van die selfde name/ oock S. Lorenço, gheheeten/ twelck ruym een mijle int ommegaens heeft/ alwaer die Indianen ofte Peruanen van't vaste landt in vorighe tijden hare sacrifitien ofte offerhanden plachten te houden/ eñ doodender vele Lammeren/Schapen/ende sommighe kinderen/ offerende 'tbloet van diẽ aen heure Afgoden ofte Duyvelen/welcker figueren sy in steenen afghebeeldet hebben/ die sy aenbidden.

Monte Christo.

P. de Sint Laurenso.

S. Laurens heeft eẽ mijle int ommegaẽs/ plachten de Indianẽ hare Afgoden te offerẽ Schapen en Lammeren/ oock Kinderen.

Als Franciscus Pizarrus met zijn 13. ghesellen ghetrocken waren om Peru te ontdecken/ quamen sy mede aen dit Eylandt/ ende vondender sommige Silveren/ Gouden juweelen/vele mantels ende hemden van seer geschilderde ende schoone wolle. Van die tijt af/ende om dier oorsakẽ willen/heeft dit Eylandt die name van't Silver behouden: Die hoeck van S.Lorenço, is op eenen graet aen die Zuydt-zijde van die Linea,ende gelijck verhaelt is/ soo begint Peru van die Linea af/streckende Zuydwaert op tot Chile toe.

Peru strecht tot Chile toe.

Het volck dat onder die Linea ende daer ontrent woonachtich is/hebben een maniere van wesen eñ leven/ vast bykans ghelijck die Joden/ waer door oock vele van meeninghe zijn/ dat sy afcomelinghen zijn van Joden ofte van Cham, spreken heeserigh ende binnents mons/gelijck die Mooren/ eñ zijn gansch gheneghen tot oncuysheyt/teghens nature/waer door het comt dat sy qualijck met hare huysvrouwen leven ende die weynich achten.

Spreke heeserich binnẽs mõs ghelijck de Mooren.

Die Vrouwen draghen gheen hayr noch gheen cleedingen / dan alleen voor haer schaemte eẽ voorschoothen. Planten/ saeyen/maeyen eñ malen het koorn eñ die Terwe Maiz, daerment broot af backt/ ende dese Terwe wort in Peru, Zara gheheeten: Die mannen draghen corte hemden sonder mouwen/tot dẽ navel toe/ die schaemte bloot: sommighe gaen geheel naeckt/ende verschilderen hare lichamen geheel swart/ eñ hebbẽ het hayr gheschoren/ op de maniere by-cans gelijck by ons die Munnicken/doch voren eñ achter gheen hayr latende/ dan alleen op die zijden.

Zara is Maiz.

Oock ist by haer seer gebruyckelijcken veel goudẽ juweelen aen die ooren ende neusgaten te draghen/ insonderheyt Ameraulden/ die voornaemlick in dese landtschap gevondẽ worden/ hoewel dat die inwoonders die Mynen niet hebbẽ willen ontdeckẽ/ so heeft men nochtans aen eenige rouwe steenen teeckenen daer af gesien/ dat sy daer groeyen. Aen armẽ ende beenen draghen sy vele Pater-nosters / seer dubbelt ommeghewrongen van Gout/ Silver ende kleyne Turkoysen/ooc van witte eñ roode teeckens ende flecken huyskẽs/doch laten hare wyven niet toe eenigh van sulcks te draghen.

Draghen hemden tot den navel toe/ eñ draghẽ in hare neusen eñ ooren kostelijcke Ameraulden/ aen armẽ eñ beenen draghen sy paternosters.

Belangende die gheleghentheyt des landts is seer heet ende ongesont/ende aldaer regeert een maniere van pijnlicke ende swerrende wratten/ groot ghelijck Ooker-noten/ uit aenghesicht ende andere leden/ met diepe wortelen/misinaeckter ende booser dan Pocken/ ende moeten afgebondẽ wesen met dunne draykens/ als sy wel rijp ghewoꝛden zijn.

Maniere vã Wratten die hier regeren.

Dit volck verschildert oock den mont/doorbooren die Neuse/die Lippen/ Wanghen eñ Ooren/ende draghen op hare feesten juweelẽ ende Perlen daer in/ zijn seer ghenegẽ tot visschen.

Doorbooren die neuse/ mondt ooren wanghẽ/lippẽ.

Die schuytkẽs die sy daer toe gebruycken/ so om te visschen als ooc om te seylẽ/ zijn ghelijck vloten/uyt 3.5.7. ende ten tyden uyt 9. ofte 11. lichte balckens tsamen gewrocht/ op maniere ende ghedaente ghelijck een uytghespreyde landt: want worden also te samen ghebonden/ dat die middenste balc die langste is/ eñ die andere alle-tijt na proportie corter/ ende nae dat/die lenghte ofte breede van dese vloten is/ so werden oock die seylen kleynder ofte grooter ghemaeckt.

Vloten der Peruanen hoedanich die zijn.

Ende als sy dusdanige vloten een tijt lanc in stilheyt des Meers gheroeyt ende voorts ghetrocken hebben/ soo werpẽ sy als eẽ offer in die Zee/ broot/vruchten/ende diergheliycke/dinghen/ biddende om eenen goeden voorwint / als moede wesende/ ende nu krachteloos om meer te roeyen.

In Zee seylende so doen sy de Zee offerhande om goeden wint te hebben.

Die poorten van die kercken in dese cõtreye/ staen int oosten / behanghen met sekere Cattoenen lijnwaet/ ende in alle tempelen staen twee gehouwen beelden ofte Afgoden/vande gedaente ghelijck swarte Bocken/ voor die welcke altoos een vyer brandt van welrickende hout dat daer veel groeyt/waer af als mẽ die schorsen af doet/ eenige stercke eñ welrickẽde Gõme vloeyt.

Poorten der Kercken.

Ick achte sulck hout Cederen te wesen/daer uyt die Gõme Elemi comt/ welke ghehouden wort het leven der dooden/ende die doot der levenden / om dat sy die doode lichamen voor putrefactie bewaert.

Gumme Elemi/ het leven der dooden/ ende die doot der levenden.

Desghelijcken soo zijn in dese tempelen beelden van groote Serpenten/ die sy aenbaden/ ende behalven dese algemeene Afgoden heeft een jegelijck noch zijne bijsondere/elck nae zijn handelinge/ daer hy mede ommegaet als die visschers eenen seer grooten visch/ die jaghers eẽ Perte ofte eenigh beelt van een wilt. By die Capo Passao waren in sommighe kercken aen alle Pilaren ghestelt/ghecruyste menschen eñ kinderen/die also wel bewaert waren eñ ghedroocht dat sy niet mochten verrottẽ ofte eenighe quade reuck van haer gheven/noch warender hoofden van Indianen met naghelen aengheheft/ die sy met eenigherley substantie

C. passao.

soo had-

so hadde doen verdwijnē/ dat zy niet meer als een vuyste groot ghebleven waren. Hare huysinghen maken zy van groote dicke riedē die aldaer wassen/ ende hier ontrent zijn weynich vruchten.

Comende weder tot vervolch der Custen/ eñ die reyse vervolghende zuyd eñ zuyden ten westen/ tot die Punt van S. Elena, al-eer dat men by dese punt comt/ heeft mē twee havēs/ die eene ghenoemt Colao, eñ d'ander Calemgo, alwaer die schepen setten/ ende versch water ende bernhout nemen/ eñ men heeft vandē hoeck van S. Laurens, tot die punt van S. Elena ruijm 9. mijlen/ ende ligt op 2. graden ruijm/ het maeckt eenen inwijck / van die punt af nae't noorden/ 'twelc is een seer goede haven. Een scheut van een Voet-boge/ daer van daē staet een Fonteyne/ die in die Zee met sekere aderkens loopt/ tot 4. ofte 5. toe/ alwaer een sorteringhe van Bitumen/ met anders van ghedaente als Peck riende/ uytcomt/ 'twelck oock in die plaetse van Teer by den Spaengiaerden tot hare schepen ghebruyckt wordt. Oock so vertellen die Peruvianen/ dat ontrēt dit hooft in vorighe tyden ghewoont hebben seer groote menschen ofte Reusen/ ongheluck grooter dan andere ghemeene / doch wisten niet waer zy van daen ghecomen waren/ onderhielden haer met ghelijcke spijse/ als die naestligghende volckeren/ doch insonderheyt met visschen. Dese Reusen visten oock op vloten/ elck op eene sittende/ ende quamen ten tyden te voet te lande/ daer die Zee noch twee vademen eñ meerder diepte hadde: Zy gingē naeckt/ waren wreedt ende fel/ ende doodeden veel volckeren daer ontrent woonende. Die Spaengiaerden in die haven van Porto veio comende/ vonden aldaer twee gehouwen beelden/ na die gelijckenisse van dese Reusen/ eens mans ende eender Vrouwen. Die Peruanen vertellē vā die vernielinge deser Reusen/ segghende dat uyt den Hemel een jongelinck gecomen zy/ blinckende ghelijck die Sonne die teghens haer met vierighe vlammen ghestreden heeft/ waer door die steenen ende rotzen daer die vlammen op raeckten/ schuerden/ gelijck men oock huydigges daechs daer merckelijcke teeckenen ende gaten af siet/ zijn also in sekere holen gevluchtet/ ende daer te samē vernielt. Dese Historien hebben weynigh geloofs ghehadt by den Spaengiaerden/ totter tijt toe dat eenen Spaengiaert Ian de Helmos, ghebozen van Truxillo, Gouverneur van Porto veio, int jaer 1543. heeft doen graven/ die also groote ribben ende gebeenten gevonden/ dattet ongheloofflick is sodane van menschen te wesen/ ten ware datmen die hoofden daer by ghegheven hadde/ die tanden daer af waren drie vingheren breet / ende vier vingeren lanck/ vijf quartier swaer/ zijn ghesonden in diversche plaetsen vā Peru, eñ van dien tijt heeft men dit relaes der Peruanen voor seker ghehouden. Die Spaengiaerden hare opinie is (also dese volckeren ende Reusen genevcht waren tegens die natuere te sondigē) dat die rechtvaerdigheyt Gods/ die selve vernietigt heeft door synen Engel/ als tot Sodoma verslonden heeft / doch hier af mach men gheen sekerheyt gheven/ om dat die Americanen geen historien/ boecken ofte schriftē hebben/ dan alleen het relaes van ouders tot ouders/ ende by die sommighe eenighe teeckenē ende memorialen van allerley gheschilderde Cottoen Coordekens / welcke sy Quippos noemdē/ beteeckenēde door't getal der knoopen/ op verscheyden manieren gemaeckt/ van die welcke sy opwaerts telden/ van eene tot tiene/ eñ so voorts/ verschilderende de coorden met alsulcken coluer alst ghenighe was dat sy daer door wilden beteeckenen/ dusdanighe hebben die spaengiaerden door haer Barbarische wreetheyt ende onwetentheyt vele vernielt. In een jeghelijck landtschap warē luyden daer toe ghestelt om die ghescheidenissen op dusdanighe manieren aen te teeckenē/ als men sulcks sien mach in die Historie van Mexico, daer veel hier af verhaelt wordt. Die persoonē die dit werck deden/ werdē by haerlieden ghenoemt Quippo Camayos, ende van dese coorden vantmen geheele huysen vol/ eñ consten lichtelicken uytghelept worden/ van die daer in gheoeffent waren / al-hoe-wel die saken voor veel jaren waren ghenchiet. Nu wedercomende tot het vervolch der Custen: Van die punt van S. Elena, looptmen nae die Reviere van Tumbez, welcke van daer gheleghen is 19. mylen schaers/ ende die punt leyt met die Reviere 5. ende 3. ten w. Tusschen die punt eñ die Revieren comt een andere groote inwijck nae't Noordt-oosten/ van de Reviere Tumbez, ende alhier af 4. mylen light het Eylant Puna, anders het Eyland van S. Iacob geheeten/ heeft meer dan 7. en half int ronde/ 'twelck seer rijck is/ eñ bewoont/ ja so seer dat die volckeren hier van met die van Tumbez, eñ met die anderen van't vaste landt ghestadelicken oorloch voerden / hebben teghens den anderen vele veltslaghen ghehadt/ ende door lanckheyt van tijt eñ overcomste der Spaengiaerden gantsch t'onder gecomen. Dit Eylandt is seer vruchtbaer eñ vol van geboomten/ overvloedich van wilt eñ van visch/ oock van soet water: Voor cleederen ghebruyckten zy hemden/ ende sommige doeckens. Zy visschen met vlotē van lichte balckēs / op twee ander houten tsamen ghebonden/ gelijck verhaelt is van die ander ghebueren: Sommige van dese vloten maken zy so groote/ datter 50. persoonen ende 3. peerden op ghestelt mogen worden/ die men ofte met seylen/ ofte met riemen voort crijcht/ daer af dit volck groote meesters zijn. 't Is gebeurt op eenighe tijdt/ dat die Peruanen Spaengiaerden haddē op dese vlote/ dat sy seer behendigh die vlotē ontdeden/ ende die balckens verdeelden/ soo dat die Spaengiaerden verdronckē/ ende die Indianen op die houten ontquamen/ ja ooc sonder behulp van hout: want connen meesterlick swemmen. Die wapenen van dit volck zijn slingheren/ schichten/ strijdt-kolven ende bijlen van Silver ende coper/ ooc lancien ofte spiesen/ met punten van ghemeen ende slecht Gout. Beyde die mannen ende vrouwen draghen veel juweelen/ ende hare drinckbekers eñ service waren van Goudt ende Silver. Die Heere van't Eylandt was van zijn ondersaten seer ontsien/ ende was soo jaloers/ dat hy zijn knechten die zijn vrouwen bewaerden/ die neuse ende die schamelheyt dede af snijdē. In dit Eylandt was Pizarrus, wel vriendelijcken ontfangen: maer die overste siende haer groote wreetheydt int rooven van't Goudt ende Silver/ als oock int schoffieren der vrouwen/ is op haer ghevallen met een groote menichte van Indianen/ dan niet connende wederstaen/ heeft die vlucht moeten nemen/ ende in die Bos-

C. de S. Elena.

Colao een haven Calemgo.

Een fonteyne van peck.

Reusen hier ontrent ghewoont.

Twee ghehouwen beelden/ man en vrou/ na Reusen gemaect.

Den Gouverneur Ian de Holmos heeft gegraven/ ende de Reuse ghebeenten ghevonden seer groot/ de tanden drie vingeren breet/ dese gebeentē in verscheydē plaetsen voor een nieuwigheyt gesondē.

Quippos/ coordekens ende memorialen der Americanen/ waer op sy hare jaren tellen.

Quippos Camayos.

Het Eylandt Puna/ anders S. Iacob geheeten.

Beschrijvinge vā Puna.

Hare wapenen zijn slingeren/ schichten/ bijlen van Silver ende Coper.

die Bosschen ghewecken/ welcke victorie Pizarius naederhandt wreedelijcken heeft misbruyct/ ende is daer nae met zijn Spaengiaerden overghevaren in die Provintie van Tumbez, liggende ontrent 12. mijlen daer af: Maer die inwoonders verstaen hebbende die wreetheyt die hy gheplecht hadde in Puna, zijn ghevluchtet in een Casteelken/ een weynich van die Zee afligghende. Pizarrus daerentegen den oversten door zijn boden ontbiedende/ veynsende ofte hy zijn vriendtschap seer sochte / die Gouverneur alleen niet comende: Maer hem sterck maeckende / om hem teghens te gaen/ hem soeckende te verrtelen/ doch die Spaengiaerden haer voorcomende/ ende des nachts over die Reviere met haer volck schepende/ onder't conduyt van goede leyts-lieden / door scherpe ende rouwe weghen/ hebben die Peruanen des nachts slapende/ onversiens overvallen ende geslagen/ nae die slach ghetrocken in die stadt Tumbez, eene name met die Provintie hebbende/ heeft die stadt geplundert/ eñ die rijcke Kercke van die Sonne gerooft. Wt dese stadt heeft hy oock heymelijcke ghecreghen van die rijckdommen van Peru. Ende om weder te comen tot het Eylandt Puna. By den Spaengiaerden ende Indianen is een gemeyne opinie/ dat in vorighe tijden alhier in hare Tempelen veel Goudts ende Silvers begraven sy geweest/ oock so segghen die Eylanders die noch huydẽ ten dage leven/ dat hare vooroudren seer religieus waren/ eñ gantsch gheneycht tot waerseggerye eñ andere abusen/ eñ datse seer wertel waren / eñ dat boven allen is/ gebruyckten die vervloeckte zonde van Sodomie/ slapen by haer bleyschlincke susters/ doende andere groote zondẽ. In dit Eylant vluchtede Broeder Vincentius de Valle viridi, (een Muninck/ die oorsake was van't oorlooch teghens die Peruanen/ ende naderhant eerste Bisschop van Peru) met 42. Spaengiaerden voor die wreedtheydt Didaci Almagri, ende als hy hem des nachts verborgen hadde/ hebben die Eylanders hem ende alle die zijne met kolven doodt gheslagen/ loon na zijn wercken vercrijgende. In Puna ende die contreyen van Guaiaquil ende Porto veio, wast die wortel die wy hier te lande Zarzaparillia noemen/ die men tegens pocken ende andere cranckheden ghebruyckt. Op't Eylandt/ cloppẽ sy die tusschen twee keselingen/ eñ persen t'sop daer uyt/ daer toe vermenghende een weynich warm waters/ eñ gevent die crancken/ die welcke daer op sweeten soo veel sy moghen/ ende desen dranck drincken sy sommighe daghen/ daer toe etende een weynich beschuyt/ met een ghebraden hoenken: Hier te lande snijdẽ wy die wortelen aen cleyne stuckens/ ende koken die/ latende sulcken dranck die crancken eenen tijt lanck drincken. By dit Eylandt van Puna leyt noch een ander wat bet t'Zeewaert in/ genaemt S. Clara, niet dat sulcks teghenwoordich / ofte oock in voorighe tijden bewoont is gheweest / noch oock water ofte hout heeft: Maer dat die vooroudren van Puna die begraeffenissen van hare voorsaten daer haddẽ/ ende deden der hare sacrificien / die plaetse was seer hooch daer sy hare dooden begroeven/ met die welcke groote sommen van Gout/ Silver/ eñ fijn gewaet gelent worden/ alles opgheoffert ende toegheeyghent tot dienste van hare afgoden/ 'twelck sy tot incomste der Spaengiaerden verborgen hebben/ datment niet weten mach waert ge-

Vluchten die van Tumbez tot hare versekeringhe in een Casteelken.

Tumbez een stadt eñ vanghe van die Spaengiaerts ingenomen/ de Kercke vã de Sonne gerooft.

Broeder Vincentius vant Valle viridi [illegible] doodet/ dese was de eerste Bisschop in Peru.

Zarzaparilla wast in dese contreyẽ [illegible] pocken ghebruyckt.

S. Clara is de begraefenisse van die vã Puna.

bleven is. Die Reviere van Tumbez is seer bewoont eñ was in ouden tijden noch veel meer bewoondt. By die selfde placht te staen een seer stercke ende wel ghebouwde fortresse / ghemaeckt door die Ingas ofte die Coninghen van Cusco, die welcke commandeerde over gheheel Peru, ende hadden hier eenen grooten schat/ eñ daer was een Tempel der Sonnen / ende een Convent van Mamaconas, 'twelck te seggen is/ voornaemste vrouwen ende maechden/ die tot des Tempels dienst geconsacreert waren / die welcke by-na op die maniere ende usantie van Virgines Vestales in Roomen leefden/ ende haer onthoudende waren / ende om dat van dese Clooster-Joufferen / ende hare wercken ende diensten noch op ander plaetse verhaelt sal worden/ sullent hier by laten: Belangende het ghebouw van dese stercke, is langhe vernielt gheweest/ doch niet so geheel/ datmen niet sien en mach die grootheyt ende magnificentie die het ghehadt heeft. Die mont van die Reviere Tumbez leyt op 4. graden aen de Zuydt-zijde/ alhier oock op't vaste lant teghens Puna over/ vintmẽ volck die de bovenste vijf ofte ses tanden uytghetrocken hebben/ sommige vermoeden dat sy sulcks doen om hoovaerdye / daer schoonheyt af makende/ andere seggen dat sy haer uytgetrocken werden / tot een straffe om sekere iniurie die sy in vorighe tijden die Coninghen ofte Ingen van Peru ghedaen hebben/ andere verhalen ooc dat sy dese hare Afgoden op-offeren.

Van die Reviere Tumbez loopt die Custe Zuydt-west tot Cabo Blanco ofte die witte hoeck/ zijn onderscheyden van een 11. mijlen ruym/ eñ light op 3. graden en half/ van waer die Custe weder Zuyden aen loopt/ tot het Eylant de Lobos ofte van de Wolven. Tusschen Cabo Blanco ende Isla de Lobos light een hoeck ofte punt die men noemt De Parina, ende in onse Caerte Pariana, streckt hy-naest so verre t'Zeewaerts in/ als die Cabo Blanco. Van dese punt streckt die Custe weder Zuyt-west tot Paita toe. Tusschen Cabo Blanco eñ Paita light die stadt S. Miguel, welcke die eerste is van die Spaengiaerden ghebouwt in gheheel Peru, ende was ghenoemt Nova Castilia, is begonnen int jaer 1531. van Pizarro, alwaer ooc die eerste Kercke der Christenen gheweest is / doch nu van weynich importantie / waerom wy het oock hier by laten sullen. Die gheheele Custe van Tumbez is sonder heuvelen ofte gheberchten/ ende daer eenige heuvelen zijn/ die selfde kael/ vol van steen ende van zandt / ende daer comen weynich revieren van uyt-loopen. Die Haven van Paita is voorby die punte een weynich meer dan ses mijlen. Paita is een seer goede haven/ alwaer men die schepen schoon maeckt/ ende op een nieuws verchiert ende teert/ eñ is de principaelste Stapel van gheheel Peru, ende van alle die Schepen die daer nae toe comen. Dese haven van Paita leyt op 5. graden. Van het Eylandt van die Wolven voorseydt loopt men tot hier toe Oost eñ West/ 'twelck zijn 3. mijlen Spaensch/ ofte 12. Italiaensche mijlẽ: Ende van daer vervolgende die Custe Zuydẽ aen/ so commen te arriverẽ tot aen die Punt de la Cora, ter halver weghen van't Eylandt vande Wolven/ ende dese Punt maecket eenen seer grooten inwijck/ ende heeft een seer groot beschutsel om schepen te legghen leyt op ses graden aen die Zuydt-zijde van die Linea. Van daer sietmen twee Eylanden/ beyde ghehceten

Isla

Mamaconas Nonnen van Peru/ die in den Tempel der Sonnen geconsacreert waren/ by na op de maniere van Virginis Vestalis.

Het volck op dese Reviere Tumbes/ hebben al haer bovenste tanden uyt ghetrocken.

Paita is goede haven.

P. de la Cora.

Ilas de Lobos.

Ilas de Lobos, dat zijn Eylanden van die Zee-wolven/ door die groote menichte die daer zijn noorden ende Zuyen/ met die eerste punt is gheleghen het eerste Eylandt verscheyden van't vaste land drie spaensche mijle ofte 12. Milken, alle die schepen moghender aen die zyde van't landt door heē. Het ander Eylādt is gheleghen 9. mijlen/ van dit eerste voorder aen/ende op 7. graden schaers/ van die Custe nae't zuytwesten/ tot die Haven die men noēt van Casina, van't eerste Eylandt af loopt men Noordt-oost ende Zuydt-west tot Malabrigo,(twelck te segghen is/ het quaet beschutsel) alwaer een Haven is daer die schepen alleen met goet weder mogen in loopen/ ende de geē die't noodigh is om zijn reyse te vervoorderē. Seven mylen eñ een halve verder/ heeftmen T'arreciffe (dat is tClift) van Truxillo, twelck een seer quade haven is/ ende en heeft anders gheen beschutsel/ dan het houden van die Ankers/ die schepen nemē hier bywylen verversinghe. Anderhalve myle binnen int landt is gheleghen de stadt Truxillo, welcke oock eene is van die spaensche stedē die int platte landt van Peru ligghen/is ghebout op die cant van eē reviere/ in de valeye Chimo. Het land hier ontrent is seer vruchtbaer/ overvloedich van Terwe/Maiz, Vee eñ water/ ende die stadt is seer ordentlijck ghebout waer in by die 300. spaensche huysen: heeft breede straten/eñ een groote plaetse ofte merckt-velt/rondtsomme die stadt zijn veel schoone lust-hoven/ eñ uyt die Reviere wordt het water gheleydet in alle huysen/ ende door alle die hoven/ die alletijdt groen ende bloeyende zijn: waerom gerekent wort dat dese stadt op een seer gesonde plaetse leyt/ als ten allen zijden/ ende rondsomme int midden van een schoone landouwe eñ hoven/ alwaer die inwoonders hare beesē houden/ haer saet ende vruchten af becomen/hier ontrent hebben die Spaengiaerden geplant veel spaensche fruyte: Granaten Orangien/ Limoenen/ Citroenen/Vyghen/ eñ oock vele van haer eyghen vruchten/ seer abondant eñ goet. Behalven dit/soo houden zy vele ghevoghelte/Hoenderen/Capponen/ alsoo dat die Spaengiaerdē hier versorght zijn van allerley dinghen/van vleesch in grooter abondantie/ van Visschen uyt die Zee die daer dichte by is/ als oock uyt die Reviere. Die Indianen die ontrent die stadt woonen/ staen tot dienste der Spaengiaerden/ eñ versorghen die stadt van alles dattet landt voortbrenght / alhier werden ghcheele schepen gheladen met Cattoene-lijnwaet/ ghemaect van die Indianen/ om te vercoopē in andere plaetsen. Dese stadt is ghefundeert eñ ghebout van die Marquis, Francisco Pizarro eersten Gouverneur van Peru, int jaer 1533. Van Truxillo over landt te reysen na S. Michiel, oock een Colonia der Spaengiaerden/ ende die eerste wooninge der selvighe zijn ontrent 45. Spaensche mijlen/ ofte 180. Italiaensche/ een weynich min oft meer: want treckende uyt S. Michiel tot die valeye Motupe zijn 15. mijlen / gheheel een zandt-wech ende boose passagie/insonderheyt daermen henen reysen moet/ die 15. mijlen gepasseert zijnde/ comtmen aen sekere valeykens/ende ofte wel hier ontrent eenige kleyne revierkens van die hooghe bergen vallen/ so comen sy nochtans niet tot die valeykens: maer verdwijnen eer int zant/also datter geē voordeel af en comt/ ende om dese reyse te doē

Casina.
Malabrigo.

Truxillo een quade haven/ heeft geē ander beschutsel dan de Anckers.

Valeye Chimo.

Vertelt hier de schoone gheleghentheyt/ vruchtbaerheyt en schoon ordinantie der stadt Truxillo/ eñ werden hier gheladen heele schepen met Cattoen en lijwaet.

Pas over landt van S. Michiel tot Truxillo/ is 180. Italiaensche mijlen/ zandt-wech/ ende quade passagie.

Valeye Motupe.

moet men des avondts scheyden uyt S. Michiel, om den gantschen nacht te gaen/ des morgens vroech comt men aen eenige plaetse daermen water vindt om te drinckē/ ende des nachts doet die hitte der Sonnē geen schade/ sommighe dragen haer Flesschen met water ofte wijn mede. Comende tot die valeye Motupa, sietmē daer die Coninckliche wech/ breet ende schoon ghewrocht/ ghelijck wy hier naemaels handelende van die Coninghen van Peru verhalen sullen. Dese valeye is breedt eñ vruchtbaer/ hoewel die Reviere die van't gebergte af valt/ verdwijnt al-eer sy tot die Zee comt/ nochtans om dat het Aerdtrijck onder veel waters heeft / groeyender vele boomen: Het volck scheypt haer water uyt putten die sy graven: Haren handel drijven sy met Cattoen ende doecken daer af ghemaeckt. Drie mijlen van Motupe leyt die schoone ende koele ofte frissche valeye van Xayanca, die welcke oock 3. mijlen groot is/waer door een schoone Reviere loopt/ daer uyt sy water leyden/ om alles te bevochtigen wat sy willen: ende dese valeye is in voorighe tijden seer volckrijck geweest/ als oock d'andere/ ende hier in waren vele huysen van die groote Heeren / die aldaer hadden hare Hove-meesters/ die over die onderdanen commandeerdē/eñ waren seer gheeert ende ghevreest van't volck. Van dese valeye gaetmen tot eē ander Tuqueme genoemt/ die oock groot is/ende vol schoonder boscapen/ eñ die ruynē van die groote huysen eñ paleysen die daer noch ghesien worden/gheven goede aenwijsinghe/dat hier oock in voorighe tijden veel volcks ghewoont heeft. Een dagh reyse voorder is noch een ander seer schoone valeye Cinto gheheeten/ eñ het is te weten dat tusschen die valeyen niet als zandt-wegen en zijn/ende drooghe steen-rotzen/ daermen geen levent creatuer/ boomen ofte cruydē siet/ dan eenighe voghelen daer over vlieghende/ ende die dese passagie willen doen/ moeten goede ghelepts-lieden hebben om niet te verdwalen in die zandt-duynē/ ende door die groote hitte der Sonnen ende gebreck des waters te versmachten van dorst. Van die valeye Cinto comt men tot een ander Coliche, waer door eē groote reviere loopt / van die self de name. Dit dal is oock in ouden tijden volckrijck geweest/dan nu ten meesten ghelijck alle andere door die oorloghen gheconsumeert. Van hier comt men tot Zana vast van een ghelegentheyt met die vorige/ eñ noch wijder tot Pascamayo wesende/ die alder volckrijckste ende vruchtbaerste van alle die ander. Het volck van dese valeye/ al-eer sy overwonnen waren van den Ingis ofte Coninghen van Peru, waren machtich ende seer geestimeert van haer gebueren. Hadden groote kercken/ daer in sy hare sacrificien deden/doch alle gheruineert/daer warē oock vele graven van Indianen/ door dit dal loopt oock een groote revier/ bevochtende alle die ackeren eñ die Coninckliicke passagie ofte strate streckt hier door/ eñ daer in waren vele huysen tot dienst des Conincks. In dese valeye wercken sy vele goederen van Cattoen/ ende onderhouden wel allerley bestialen / als Koyen/ Swynen/ Geyten ende diergheliicke/ eñ is seer wel ghetempert/ende van dese comē men tot een ander/ ghenaemt Cancana, niet minder lustich eñ vruchtbaer als die vorighe/ hebbende boven andere veel Suyker-rieden ende goede fruyten/ waer in een Clooster leyt

van

...ende by ... valeye Motupe/ soo ... men den Coninckliicken wech.

Valeye Xayanca/ die plach seer bewoont te ... oock van ... Heeren die over andere gebiet hadde.

Tuqueme.

Valeye Cinto.

Niet dan ... der leyts ... den niet ... sen/ want al zant eñ rots zijn.

Valeye Coliche plach oock volckrijck te zijn.

Valeye Zana Pascamayo/ de volckrijcksten ... machtich ... zijn.

Cancana.

vā S. Dominicus oordē gebout ofte gestiftet.
Truxillo in die valleye Cimo. Van Broeder Dom. di S Thomaso, eñ 3. my-
len voorder light Truxillo, in die valleye Ci-
mo, gelijck verhaelt is/ die de name behouden
heeft van een Heere Cimo gheheeten/ dat een
dapper kryghsman was/ ende vele oorlogen
ghevoert heeft. Die Coningen van Peru esti-
meerden dese valleye groot/ eñ bouden aldaer
vele lust-huysen ende paleysen/ waer door ooc
Seylagie van Truxillo na Lima. passeert die Coninclijcke strate met zijn mue-
ren. Comende weder tot die Custe der Zee na
Lima toe/ so light dan die Haven van Truxil-
lo, op 7½. graden/ ende van hier loopt men na
Guanapi. die Haven van Guanape, welck is ruym vijf
mylen vande stadt Truxillo ghelegen op 8½.
graet. Eñ noch verder zuyen aen leyt die ha-
ven Santa ofte die Heylighe / daer die schepen
in loopē/ by die selfde heeftmē een seer groote
Revier/ eñ een seer smakelijck water; alle die
custe is sonder geberchte/ eñ als vorē geseyt/
sant eñ kale steenighe heuvelen. Dese haven
P. Santo. Porto Santo leyt op 9. graedt. Noch voorder
Ferrol. zuyen aen is gheleghen een Haven 4. mylen
schaers van hier/ ghenaemt Ferrol, seer goet
ende seker: maer en heeft noch water noch
barnhout. Vier mylen eñ een halve voorder/
Porto di Casma. heeft men die Haven Casma, alwaer een Re-
viere is/ ende veel barnhout/ daer die schepē
altoos verversinge nemen/ leyt op 10. gradē.
Los Farollones. Van Casma loopt die Custe zuyē tot die clip-
pen/ Los Farollones di Guaura gheheeten / wat
Guarmey. voorder is Guarmey, alwaer eē Reviere door
loopt; Ende van hier vaertmen op die selfde
streckinghe tot die Barranca ofte duyn toe/
Guaura. welcke is 15. mylē nae't zuyen. Noch 4½. my-
len voorder/ heeft men die havē van Guaura,
alwaer die schepen soo veel quantiteyts van
Sout moghen nemen als sy begheren: want
daer is so veel/ datmen genoechsaem gheheel
Spaengien ende Italien daer mede mocht
besorgen/ ende daer soude noch over blyven.
Drie mylen voorder liggen die Clippen ofte
Farollones Farollones; Men loopt vā die punt die't lant
maeckt mette selfde noort oost eñ zuydt west
6. mylen/ die veerste Clippe is gelegen t'Zee-
waert. Dese Clippen ligghen op 8½. graden.
Van daer keert die Custe weder zuydt oost
Lima. tottet Eylandt van Lima. Ter halver wegen
Salmerina een weynich meer na Lima toe light een Cut-
se/ die genoemt is Salmerina, die welcke ghe-
Callao. leghen is ontrent 7. ofte 7½. myle van't landt.
Dit Eylant maeckt een beschutsel voor Cal-
lao, welcke is die Haven van die stadt der
Coninghen ofte van Lima, ende met dese be-
schuttinghe van't Eylandt is die haven seer
versekert / dat die schepen daer wel ligghen.
Callao light op 12½. graden.

Reyse over't land van Truxillo tot Lima.

Lima. DIe stadt van Truxillo light vā Lyma
60. spaensche mylē/ ofte 48. duytsche/
zyn 240. Italiaensche/ die gheheele
wech is sandich/ uytbesondert ten ty-
den eenige valleyen. Treckēde dan uyt Trux-
illo, comt men ten eerstē aen die valleye Gua-
Guanapi. nape, ruym vijf spaensche mylen daer af/ ofte
Cica der Peruanen dranck. 21. Italiaensche: welcke in vorige tyden seer
bekēt was om die goetheyt des dranckx Ci-
ca, die sy daer maeckten / niet minder als in
Italien Monte Fiascon, ende in Spaengien
Sant Martijn, om die goede Wijnen die daer
vergaert worden; ende dese valleye wort ge-
bout ende bevoechtet/ gelijck d'andere/ heeft
een seer goede havē/ daer die schepē haer ver-
sorgen van alle provisie: van hier comt men
tot een kley daelken/ daer gheen reviere door
loopt: maer heeft eē cleyn water/ daer uyt die
Peruanen ende reysende lieden water nemen
om te drinckē. Noch voorder reysende comt
men tot die valleye Santa, die in vorige tyden
volckrijck is geweest/ eñ heeft gehadt brave Santa.
Soldaten ende Capiteynen tot over-heeren/
die't hert tegens gehouden hebben. Den Co-
ninghen van Peru zijn meer door listigheyt
overwonnen/ dan door forse van wapenen/
zijn oock groot gheachtet gheweest van haer
Coningen/ die daer veel huysen ende palley-
sen hadden doen timmerē: want dit eene van
die aldergrootste ende breetste valleyen van
allen is/ waer door een seer strenge eñ groote
Reviere loopt / die seer toe neemt alst int ge-
berchte winter is/ daer in oock veel Spaen-
giaerdē zijn verdroncken; Nu ter tijt houden
zy aldaer eenighe Balzen ofte vloten / om die
passagiers over te setten. In oudē tydē woō-
den hier veel duysent menschē / daer nu nau- By ouden tydē woonden alhier veel duysent menschen daer nu nauwelijcks 400. over gebleven zijn.
lijckx 400. van overgeblevē zijn/ gaen geclee-
det/ so wel die mannen als die vrouwen met
eenighe mantelkens ende hemden / ende om
het hooft eenige banden ofte teeckens / aller-
ley vruchten der boomen/ als oock der aerdē
uyt Spaengien over gheplantet/ wassen al-
hier in groote menichte/ ende vangen oock
veel visch. Die schepen welcke die Custe ver-
volgen/ nemen hier water eñ allerley provi-
sie. Twee dagen reysens van dese/ leyt een an-
der Guambacio ghenoemt / van vruchtbaer- Guambacio.
heyt ende andere dingen/ alle die vorige ghe-
lijc/ ende noch voorder anderhalve dach rey- De valleye Guarmey / waer inne veel beesten ghetelt worden.
sens/ die valleye Guarmey, waer in vele beestē
koeyen/ swynen ende peerden geteelt werden.
Van dese valleye Guarmey comt men tot die
vā Parmonga, niet minder lustich als die vo-
righe. In dese valleye sietmen noch eenighe Parmonga.
schoone sterckten op hare maniere ghebout/
in't welcke aen die mueren gheschildert zijn
eenighe wilde dieren ende voghelen / ende te
verwonderen ist/ als men aensiet hoe zijt wa-
ter uyt die Revierē so hooch leyden/ eñ bren-
ghent om al die ackeren te bevochtē. Ander-
halve myle van dese valley is die Reviere
Guaman, twelck te segghen is op onse tale de R. Guamā/ ofte de Reviere der Valcken.
Reviere der Valcken/ eñ gemeenlijcken noe-
men sy dese Barranca, ende dese valleye heeft
die eyghenschappen van alle die andere/ ende Barranca.
alst in die gheberchten seer reghent/ so is dese
Reviere seer periculoos. Een dach-reyse van
hier light die valleye Guaura, van die welcke
mē treet tot Lima; Die valleye daer in Lima Guaura.
leyt/ is die grootste ende breetste van alle die Lima.
daer zijn van hier tot Tumbez toe/ eñ nae die
grootste/ so was sy oock seer volckrijck/ daer
nochtans nu weynich van zijn overgeblevē:
want als die stadt begon bewoont te werden/
heeft dat volck van die stadt de buytē luyden
tlandt afghenomen/ die daer na verstroyt eñ
uytgheroeypt zijn. Dese stadt is nae Cusco die Cusco die hoofstadt van gheheel Peru.
grootste van't gheheele Rijck Peru ende die
voornaemste / want alhier nu ten tyden resi-
deren die Vice-roy van Peru, ende den Aertz-
bisschop. Item 't Hof met die Cācelerye/ heb-
ben hier ooc haer residentie/ alwaer alle pro-
cessen van't Hof afghedaen werden / ende die
justice vant gantsche Coninckrijc bediēt/ waer
door tot Lima grooten handel is : want daer
veel volcx comt uyt alle omligghende steden.

****** In

Ghedaente van de stadt Lima.

In dese stadt zijn goede huyse/eñ die sommige seer schoone met toornkēs eñ galeryē. Het merckt velt is groot/eñ die strate breedt/alle recht op de merct aencomēde/ van waer mē oock in alle hoeckē sien mach/ eñ ten beydē zyden het vlac velt/eñ door't meeste deel vā die huysen gaen Canalen uyt/ die riviere versch water aēbrengēde/eñ seer groote cōmoditeyt eñ gerieflijckheyt der Borgeren/mogen hier door alle hare boȝardē eñ kruythovē begieten/die sy schoon eñ genoechlijck hebbē.

Veel Watermolens/ waer mede sy haer Coren malen.

Oock so liggē in dese reviere veel water molens op onse lands aert/daer sy haer Coren op malē/ in somma hier woonē seer rijcke borgerē/die sommige 150. duysent ducatē hebbē. Eñ van dese stadt varē ten tijdē schepen 800. duysent ducaten waerdich/eñ noch sommige van een milioē. Aen die oost zyde/bovē in die stadt is een hooge berch/waer op eē Cruycefix staet. Aen een ander zijde buytē die stadt hebbē die borgeren hare wooningē eñ plaetsen daer sy die beesten houdē/eñ haer buyt huysen/ hare Wijngaerdē/ doch geē goede druyvē/om die aert des lants/schoone hovē / niet alleen vol van allerley vruchtē van dat land:

Beschrijvinge der vruchtbaerheyt deses landts.

maer oock van die spaensche/als Vygē/Granaten/ Limoenē/Citroenē/Orangiē/Meloenē/Boonē/Erwittē eñ Suycker riedē/alle seer smakelijc/ jae beter dā in spaengiē/ eñ voorwaer om het mēschelicke levē met vreuchde te passerē/ als die schādale oneenichedē eñ oorlogē daer niet en warē/is voorseker dese plaetse eē van die schoonste vā die geheele werelt: wāt dit lantschap daer ontrēt so getēpert/dat het geheele jaer over geē excessive hitte ofte schadelijcke koude daer is/ oock heeft mē noyt gesiē dat daer honger ofte pest/ ofte eenige regē ofte donderslagē / ofte blixem van den hemel geslagē: maer ter contrarie altoos eē helder/ klare eñ schoone hemel/

Waer door der Coningen stadt harē naem verkreghen heeft/eñ is ghebout int jaer 1535.

is gesticht vā dē Admirael Don Frācisco Pizarro,int jaer 1535.is genaemt der Coningē stadt/ om dat het volc op drie Coningē dagh/daer in gebracht zijn/ aenlangēde lijftocht/behalvē die visch/die zy uyt die Zee eñ reviere in grooter overvloet hebbē/als oock vleysch eñ vruchtē der boomē eñ der aerdē/gelijc geseyt is/niet minder isser ooc overvloedich terwe eñ greyn/ eñ die vier maēdē alst in spaengiē somer is/ so ist aldaer winter/eñ een weynich kouder als op ander tijt. In dese 4. winters maendē valt alledage voor dē middach een cleyne dou ofte mist gelijc nevel/doch niet als by ons ongesont:wāt die welcke pijne int hooft hebben / haer hier mede wāsschēde/krijgē verlichtinge. Tis seer apparēt/ dat dese stadt Lima dagelijcx meer toenemē sal van volc eñ rijcdō / hoe wel daer voor veel Jaren over die 500. huysē geweest hebbē/eñ die stadt is seer wijt gebout/ datter wel 2000. staen mogen/

De breede eñ lenghte der huysen van Lima.

want die stratē breet zijn/eñ dat merct velt groot/ elck huys heeft 80. voetē erfs/eñ 160. voetē lengtē. Ende om datter geē bequaem hout en is om solders af te makē: want wort binnē 2. ofte 3. jarē van die wormē vermelt/so wordē die huysen niet dan vā eene verdiepinge gebout/nochtāo seer kostelijc eñ magnifijck met vele camerē/ salē eñ salettē/bequaem om te woonē/eñ vremde gasten te herbergē;

Ghedaente vande huysen.

Die wandē zijn gemaect van eenige materialē die sy aen malcanderen backē seer dic/eñ vullē die met aerde. Sy decken hare huysen met geschilderde mattē/ oft geschildert lijnwaet/eñ contsomme eñ boven op die wandē makē sy prieelkens vā meyen daer sy in schuylē voor die Sonne. Voor den regen dorve sy niet sorgē: wāt ten regent daer niet.

In Peru ten platte lande ... regen ... seer weynich.

Dese stadt heeft onder haer alle dese stedē daer Bisschoppē woonen/ Quito, Cusco, Guamāga, Arequipa, Pax, Plata, Trugillo, Guanuco, Chachapoia, Portus vetus, Guaiaquil, Popaian, Carchi, S. Michael, S. Francisco.

1. Quito. 2. Cusco. 3. Guam... 4. Arequ... 5. Pax. 6. Plata. 7. Trug... 8. Guan... 9. Chacha... po. 10. Por... vetus. 11. Guaia... quil. 12. Popa... ian. 13. Carchi. 14. S. Mi... chael. 15. S. Fran... cisco.

Hier bevoren is geseyt dat Peru afgedeelt wort in drierley lantschappen. In plat landt aen die Zee in bergen ofte berchachtich lant midden door Peru loopēde/eñ in lāt over die geberchten. Van het platte landt / aen die oever des Meers hebben wy tot noch gehādelt/ beginnende van die Linea eñ die C. Passao tot hier toe/ soo is noch te weten/dat van Tumbez af niet alleen tot Lima: maer noch veel verder die zeecust zuyden op seer drooch eñ vol groote woeste sant plaetsen is/daer't op 10. mylen weeghs noch dondert / blixemt noch regent: maer over die 10. mylen wel/ofte so veel min ofte meer alst geberchte vā die zee leyt; Daer zijn oock in dit platte lant geen fonteynen ofte putten/maer wel 4. ofte 5. staēde wateren die vrac zijn/om dat sy nae by die zee liggē. Die Inwoonders onderhoudē haer met het water uyt die Revierē/ die van die geberchte comen/die door de snee eñ regē die in de bergen vallen oorspronck nemen/niet uyt fonteynen die weynich int geberchte zijn. Die distantie deser Rivieren zijn eens deels hier te vorē beschreven/ liggen 7.8.10.12.15. eñ 20. mylen vanden anderen/doch meest 7. ofte 8. waer nā die reysende luyden haer regulerē/ om dat sy geē ander water elders vindē. Tē beydē zydē vā dese revierē/eē myl weechs breet/ofte oock wyder/somtijts meer/somtijts min/ nae die gelegenh: van't lant/ zijn differente vruchtbare boomen eñ coren lāden die vant volc bevochtet eñ besaeyt werden/ 'twelc sy het geheele jaer over doen mogen;

Men m... altijt ... sonder ... sien van ...

Oock wassen ontrēt dese revierē veelerley wilde boomē/Cottoen/Riet/Distelē/Biesen eñ Lis/etc. Eñ na dat die Spaengiaerden het landt ingenomen hebben/sayē ooc Terwe/die lāden vocht makende door eenige Canalen die sy uyt dese revieren leydē/welcke om dat sy vā hooge bergen snel afloopen/datmen qualic sonder hulpe over varē mach/eñ veel daer inne verdrōcken.

De ... baerheyt deses l... ontrent de revieren.

Die lāgs het platte lāt hare reyse doen/ houden gemeenlic so dichte aen die zee-cant/ dat sy die altoos int gesichte hebbē. Alst winter int geberchte is eñ veel regent/ so ist perculoos daer te reysen/ om't aenloopen der revieren diemen passeren moet/ofte met sekere vloten die sy daer toe hebbē/ofte met een net dat sy met Cauwordē dichte vullen/daer op die reysende man uytgestreckt moet liggen/eñ eender vā die Indianen swemt vorē/dat net ofte die vlote met eē coorde voorts treckēde/ eñ eē ander vā achterē stuerēde.

Huysen van't volck des platten landts.

Het volc vant platte lāt woonen onder huttē vā meyen gemaect. Die mās dragen hemden eñ doecken op die knien eñ daer overstreckēde/eē opper-cleet gelijc een māntel. Die vrouwē een Cours vā Cottoē na die lengte des lijfs / eñ hoe wel tfatsoē vā die cleedinge vast over al eenderley is/so isser nochtās eenich onderscheyt int pareelsel des hoofts: wāt sommige enckele coordekēs/sōmige gevlochtē/eenige vā eēderley/ andere vā verscheyden coleurē die dragen/eñ niemāt isser ofte hy draecht yet opt hooft/ eñ alle onderscheydē/ na gewoonheyt des lāts.

1. Iungas. 2. Tallanes 3. Mochicas.

Dese Peruanē van't platte land zijn noch afgedeelt in drieerley volckerē alle verscheyden namē hebbēde/ waer af sy die eerste Yungas noemen/ dat zijn die in warm landt woonen; d'andere Tallanes, ende die derde Mochicas, eñ een yeghelijck heeft zijn eygen sprake/ uytbesondert dat die Heeren ten meestendeel die sprake van Cusco konden/ gelijck onse hovelinghen fransoys/ d'oorsake is dattet die Coningen voor onweert hielden met yemant vā hare vasallē te sprekē door Tolckē/ waeromme Guaynacapa, die vader van Atabalcba geboot/ dat alle heeren van't landt hare kinderen moesten aen zijn hof seyndē om te dienen onder het pretext van die sprake te leerē/ hoe wel zijn principaelste voornemē dit niet en was: maer veel meer om zijn rijc eñ staet te versekeren voor die genige die in zijn landt teghens hem mochten opstaen/ als hebbende by hen hare kinderen in Gyselinge/ eñ daeromme so komen alle die Edelen die gemeene sprake die men int Hof ghebruyckte/ waer mede men tgheheele land mocht door reysen.

Onder pretext van die sprake te leeren moesten alle kinderen int hof van den Coninc Guaynacapa dienen.

Van die wint die in Peru tē platte lande wayt, oock van die oorsaken der droochten, ende van die andere stedē ende plaetsen die noch int vervolgh van die Zee custen zijn.

Lima. Arequipa. Waeromme het in Peru ten platte lande niet en regent.

AL eer ic wederomme keere tot het vervolch der Zee custen van Lima na Arequipa dunct my niet onraetsaem alhier eerst te verclarē/ waerōme het int platte lant van Peru de Zee cust langhes niet en regent/ daer nochtans so groote occasien tot regen zijn/ gemerct dat die Zee gemeenlijckē vochticheyt by brēgt op d'eene zyde daer aen stoot/ eñ over d'āder zyde tgeberchte daer altoos veel waters ende sneeus is. So is voor eerst te wetē dat int geberchte die Somer begint indē April/ eñ duert Mey, Iunius, Iulius, Augustus, Septēber. In October beghint die winter/ eñ geduert die ander maendē tot die Meerte toe/ niet seer verscheydē vā onse lāds aert ofte vā Spāegiē. In desen tijt plantē eñ bouwē sy/ vergaderē die vruchtē eñ het saet. Dach eñ nacht zijn oock vast even lanc/ alleen dat sy in Novēber eē weynich toe nemē. Ter contrarie ist int platte landt/ want somer int geberchte wesēde/ ist daer winter/ om dat die Somer int platte lant in October begint/ eñ geduert tot indē April/ waer nae als dan die winter begint/ eñ voorwaer so is dit eene vā die vreēste sakē te bedenckē/ hoe dat so grooten onderschept in een lantschap ghescheiden mach: wāt men mach op eenē dach des morghens uyt trecken van't gheberchte daer het veel regent/ voor den avont comen int platte landt daer't sulcks nimmer doet/ ofte immer seer selden: want van't begin van October af en regent het gantselijckē niet die geheele somer over in't platte lant/ dan alleen eenighe seer kleyne dow vallēde/ die op vele plaetsen nauwelic het stuyvē vant sant belettē mach/ waeromme die inwoōders van't platte lādt gestadelijcken hare acker en moeten begietē/ eñ bebouwen niet meer lants/ dan daer zy't water van die Revieren leydē mogen/ op andere plaetse om der onvruchtbaerheyt willē en isser geen gras: want het gheheel droogghe sanden eñ steenē zijn/ eñ die boomē die aldaer groyen zijn onvruchtbaer/ ende hebbē gants weynich bladerē; Oock so wassen aldaer eenige distelē eñ doornē/ eñ op sommige plaetsen geheel niet; Alst dā winter is int platte lant/ so siet men eenige dichte ofte dicke wolcken/ niet anders dan ofte die locht vol regēs hinghe/ daer doch niet meer nae volcht dan een seer geringe stoffregen/ die nauwlick het stuyven van't sant beletten mach/ 'twelck nochtans wel vreemde eñ wonderbare saken zijn/ die locht soo betrocken wesende met dicke wolcken/ datter niet meer dan dusdanighen mist ofte stofregen nae volcht/ al hoewel die Sonne oock in vele dagen door die wolcken niet mach gesien worden/ ende gelijc die bergen seer hooch/ die platte landē ende die Custe ter contrarien seer leech/ so schijnt het dat die berghen die wolcken aen haer trecken/ niet toelatende dat sy in die platte velden neder vallen/ alsoo dat als die wateren natuerlyckheyt houdē/ regent het veel int geberchte/ eñ gants niet int platte velt: maer maect aldaer oock groote hitte. Ende op die tijt als die daw valt/ so ist boven het geberchte klare lucht/ ende regent oock aldaer dan niet. Van ghelijcken so is noch altijt hier een seer vreemde sake aen te mercken/ eñ is dat ten meesten deele van't geheele jaer in dese platte landen maer eenderhande wint wayt/ te weten die Zuydt westen/ die welcke/ al hoewel sy in alle andere lantschappen vochtich zijn/ ende moeders van regē/ so doen sy nochtans hier gants contrarie; Ic achte om dat sy bedwōgen zijn van die hooge gheberchten/ langhs die welcke sy wayen/ dat sy geen vochtichedē noch dompen uyt die Zee ofte van't lant laten optrecken tot int middelste gedeelte des luchts/ waer door eenige groote regē mochte volgē. Door dese self de wint geschiet het oock dat het water in die Zuyt zee altoos nae het noorden loopt/ eñ so sware navigatie maect van Panama na Peru, tegēs wint eñ stroom/ also datmen die niet voldoē en can sonder laveren/ eñ tegens wint te arbeyden. Noch soo staet hier een ander sake wel te merckē/ eñ is dat onder die Linea op sommighe plaetsen heet eñ vocht is/ op andere kout eñ vocht/ eñ dese platte landen van Peru heet eñ droogh/ eñ daer uyt comende ter eender ofte ter ander zijden/ salmen altoos reghen hebben.

Beschryvinghe van den Somer eñ Winter.

Waeromme die inwoonders van het platte landt ghestadelicken hare ackeren bewaten.

Beschryvinghe des regens ende daws op dese Custe ende ten platte lande.

Eenderhāde wint ten meesten in Peru wayende.

Zuydt weste winden oorsake van droochte in Peru.

Waeromme die zuyd zee nae't noorden loopt.

Vervolch der Custen van't platte Landt van Peru, waer in verhaelt worden die havens ende Revieren die daer zijn, tusschen die stadt Lima ende die Province Dechia, oock die graden waerop sy ligghen, ende die maniere van't seylen.

DIe schepen varēde vā die stadt Lima ofte der Coningē/ nemen haren coers na Middagh toe/ dat zy comē aē die haven Sangalla, die seer goet is/ waeromme mē oock int beginsel die meeninge heeft gehadt alhier die stadt der Coningen te bouwē/ light vā Lima 26. spaensche myien ruym ofte 105. Italiaensche/ waer af 5. een duytsche maken/ comē 21. onser mylē/ light schaers op 14. gr. aē die zuyd zyde vā die Linea. Dichte by die havē Sangalla light een eyland/ zynen name hebbēde vā die Zee wolvē. Die geheele Custe voortaē vā hier af te rekenē is leech/ hoe wel dat in sommige plaetse kleyne bergskens zijn van kale steen/ ende eenighe sandtduynen/ in welcke het noyt niet/ noch nu/ noch in vorighe tijden ghereghent heeft/ daer oock niet anders valt dan dese seer cleyne dow/ daer af hier vooren oock verhaelt is.

P. S. Galla 26. mylen van Lima.

I. Lobos.

Seven ofte 8. kleyne Eylandekens in een triangel liggende/ eñ hier plechtẽ die van't vaste landt haer offerhanden te doen/ daerom mẽ hier noch schatten vermoept.

Ontrẽt dit Eyland der Zee-wolvẽ/ zijn noch 7. oft 8. andere kleyne Eylandekẽs/ die in een dryhoec ofte Triangel vã den anderẽ liggẽ/ waer af die sommigehoogh/ die sõmige leech zijn eñ onbewoont/ daer op ooc gheen water noch barnhout/ noch boomẽ noch gras ofte kruyt/ ofte eenich dinc/ dan alleen Zee-wolven eñ veel sants. Het plachten die Peruanẽ van't vaste landt/ gelijck sy selven vertellen/ op dese Eylanden te treckẽ/ eñ alhier hare offerhandẽ te doẽ/ al waer men ooc vermoedet datter noch veel schatten begravẽ liggen/ eñ dese Eylandekẽs zijn van't vaste lant ontrẽt 3. mylẽ. Noch wat voorder op die selfde streec op 14½. gr. ligt eẽ ander Eylant vã die selfde name/ eñ vã hier af die seplagie cõtinuerende eñ die custe vervolgẽde 3. W. eñ 3. W. tẽ Z. eñ gecomen wesende 9. mylẽ van't Eylandt/ comt men tot een hoec die men noemt Nasca, liggẽde op 15. gr. min eẽ quart/ waer onder mẽ schepẽ bergẽ mach/ doch niet om met berken te lande te comẽ/ ofte die Bocken uyt te werpen.

Nasca.

Op die self de streec aen varẽde/ op 15¼. gr. is eẽ ander hooft ofte punt S. Nicolao geheetẽ/ eñ van desen hoec draept die custe 3. W. eñ alsmen also gevaren heeft 9. mylen/ comt men tot die havẽ Hacari, al waer die schepen provĩãde nemẽ/ eñ halẽ water eñ barn-hout uyt een valleye/ schaers 4. mylẽ vã die havẽ: Eñ dese havẽ van Hacari light op 16. graden. Van dese voorder die custe vervolgẽde/ comt mẽ tot die reviere Diocouna. Eñ op dese zyde is die custe geheel woest: Een weynich voorder is een ander reviere/ ghheeten Camana, eñ noch wyder Quilca, ooc eẽ reviere/ alwaer eẽ halve myle voorder eẽ schoone goede eñ sekere vlackte is/ daer die schepen haer mogen bergen eñ onthoudẽ/ eñ dese haven wort ooc Quilca ghheetẽ/ gelijc die reviere/ eñ van die warẽ die mẽ hier uyt set/ wort versorght die stadt Arequipa, welcke is 12½. myle van dese haven/ eñ die havẽ eñ die stadt liggẽ op 17½. gr. Die custe langhs seylende van dese havẽ/ siet men op 3. mylen vorẽ uyt eenige Eylãdekẽs/ op die welcke Indiaẽsche visschers vãt vaste lant haer houden om te visschen. Van dese noch 2. mylẽ voorder is een ander Eylãt dichte by't vaste lãt/ al waer aen die luefzyde die schepen haer bergẽ mogẽ/ wort genoemt Chulli, van waer men ooc goederen eñ warẽ schickt na Arequipa, is van Quilca 9. mylen/ light op die hoochte van 17½. graden.

C. di S. Nicolao.

P. Hacari.

R. Diocouna.

R. Camana

R. Quilca.

Quilca een haven ende Reviere Arequipa.

Chulli.

Reyse van Lima oft Cidado de los Reies nae Arequipa over landt.

Pachacama betreckent een schepper eñ een valleye/ seer vermaert om dien costelijcken ende rijcken tempel.

Treckende van Lima eñ die Custe vervolgẽde tot 3. mylẽ/ ofte 12. Italiaensche/ comt men aen die valleye Pachacama, in onse Caerte Pachamma, eẽ seer gedenckelijcke plaetse/ eñ wel bekẽt onder die Peruanẽ/ om die seer costelijcke tẽpel die daer geweest is/ alle andere van't gheele landt in rijcdom te boven gaẽde/ welcke gebout was op een kleyn berchskẽ/ ghemaeckt van viercante steenen eñ van aerde/ waer bovẽ op die tẽpel hebbẽde vele verschilderde poortẽ/ mueren/ eñ van wilde beesten. Int middel des tẽpels daer den Afgodt gestelt was/ stondẽ die Priesters/ die haer gantsch heylich veynsden te wesen/ eñ als sy hare sacrificiẽ voor die gheele menichte des volcks dedẽ / so keerden sy haer aẽgesichtẽ na die poortẽ des tẽpels/ eñ die rugge na den Afgodt/ die oogen nederwaert slaẽde/ eñ vol van schrickelijcke beãgstinge eñ bevinge/ eñ met sulckẽ groote stooringe/ (gelijc dat selvige eenige oude Indianẽ vertellẽ) datment vergelijckẽ mochte het geruge dat gelesen wort van Apollo zyne Priesters in tijden als die Heydenẽ verwachtedẽ op hare ydele waersegginghẽ. Dese verhalen noch hierby/ datmẽ voor dit duyvelsche beelt offerde eẽ groot getal van beestẽ/ eñ ooc eenige levende menschẽ/ eñ op die voornaẽste feestẽ die sy hieldẽ/ gaf dit beelt antwoort/ ende tgene dat sy daer af verstõdẽ/ geloofdẽ sulcx. In desen tẽpel was een groote schat verborgẽ van Gout eñ Silver/ eñ die Papẽ daer af waren in grooten aensien/ eñ die Heeren warẽ haer geboden seer onderdanich/ eñ rondsõme den tẽpel warẽ vele gemeene huysen getimmert voor die Pelgrims/ eñ men achtede niemant waerdich genoech daer ontrẽt begraven te werdẽ/ dan alleen die Heeren ofte Coningẽ eñde Priesters die daer quamẽ als Pelgrims/ eñ eenige offerhandẽ brachtẽ. Als zy hare grootste feestẽ vã't jaer hieldẽ/ vgaderde daer veel volcks/ spelende op instrumentẽ na haer gewoonheyt. Naderhant als die Coninghen van Cusco dese valleye verowerden/ dewijl zy voor een gewoonheyt hadden over al te gebieden tẽpelen der Sonnẽ op te richtẽ/ eñ siẽde die grootheyt eñ dẽ ouderdõ deses tẽpels/ eñ die persuasie vã heylicheyt die dese plaetse by die gemeene mã hadde/ eñ ooc die seer groote devotie die zy hier plechtẽ/ duchtet hẽ niet raetsaẽ dese kercke te vernielẽ/ heeft daerõ goet gevondẽ datmẽ neffens dese noch eẽ ander voor die Sõne soude timmerẽ / ende voor die grootste houdẽ/ twelc als't volbracht was na't gebot des Coninck/ heeft hy tselve rijckelijckẽ begiftet/ eñ aldaer gesondẽ eenige Jouffrerẽ/ met welc accoort dẽ duyvel vã Pachacama wel is te vreden geweest/ als sulcks blijct uyt zijn antwoorden/ die hy naderhant gaf/ wesẽde so wel in dẽ eenẽ als in dẽ anderẽ tẽpel gediẽt/ eñ houde also die arme sielen der eẽvoudige in zijn macht eñ stricke/ eñ int vernielt zijnde dese tẽpelen/ laet nochtans niet af int heymelic met eenige te sprekẽ/ haer wijsmakẽde/ dat diẽ God/ welcke die spaẽgiaerdẽ predictẽ eñ hy eẽderley zy/ om die mẽ schẽ also in zijn dienst te behoudẽ / eñ haer vã den doop af te leydẽ. In plaetsen vã desen Afgod zijn opgericht cruycẽ/ dẽ duyvel te trots/ als zy meenẽ: dẽ name des duyvels was schepper des werelts: wãt Camac is schepper/ eñ Pacha werelt. Eñ God toelatẽde dz F. Pizarrus den Coninc Attabalibã gevãgen kreech/ heeft hy syne broeder Hernãdum Pizarrũ gesonden om dese tẽpelen te ruynerẽ/ eñ den schat daer uyt te halẽ/ hoe wel die Papẽ al te voren het meeste deel van't selfde gelicht eñ verborgen haddẽ/ daermẽt noch niet en weet waert verborgẽ mach wesen/ doch bequã eẽ groot menichte. Dese valeye is seer vruchtbaer/ rijc eñ vol van gebooẽte/ overvloedich van Koyen eñ ander beestẽ/ ooc goede Peerden. Vã die valley Pachacama comt mẽ tot Cilca, al waer een notabel sake te aenmerckẽ is/ om der dreemdicheyt willen/ wãt het regent daer gantsch niet/ noch en heeft ooc geen Reviere daer uyt sy eenich water mochte afleydẽ die ackerẽ te begietẽ/ eñ noch evẽ wel is het meeste deel vã die valeye vol Maiz eñ andere eetbare wortelen eñ vruchtbare boomẽ/ eñ het is waerdich om aẽ te teeckenẽ/ die maniere die in dese valey onder-

Maniere om Pachacama te offeren.

Desen Afgod gaf antwoort ende sprake. In desen tempel was een groote schat.

Den Coninck dese valleye veroverende timmert noch een kercke den ...sprecht in ... sen.

Camac schepper/ Pacha werelt/ also heeten sy haren afgodt.

Cilca een valleye daer niet en regent/ noch gheen reviere en is/ nochtans wast hier so overvloedich Mayz

onderhouden wort: want om nootwendighe vochticheyt te becomen/ maken de Indianē sekere diepe putten ofte kuylen/ in die welcke sy sayen haer Maiz ende andere wortelen eñ fruyten/ eñ door die schoonheyt eñ klaerheyt des luchts/ als ooc door die kleyne douw eñ vochticheyt/ gheeft den grooten God aldaer overvloedich Maiz ende andere dingen/ doch geen ander greynen/ ooc souden dese daer niet wassen/ ten ware dat sy by een yegelijc greyn wierpen een ofte twee Sardijns hoof den die sy met hare netten uyt die Zee vangen/ werpen die int sayen mede in die selfde putkens met het saet/ ende aldus groeyt het abundantelijcken voort/ dat het hem wel daer op erneren mach. Het water dat sy drinckē/ scheppen sy uyt seer groote eñ diepe putten/ ende tot voorsorghe vanghen uyt die Zee soo veel Sardijnen als sy van noode hebben te eeten ende haer coren te sayen. Ooc hebben in dese valeye gheweest veel proviande ende ammonitie huysen der Coningen van Peru, om daer in te overnachten eñ te logieren/ als sy hare provincien doortrocken. Twee myle eñ een vierendeel ofte een quart van Cilca is die valeye Mala, al waer eē schoone reviere passeert wiens custen vol vā boomen zijn/ eñ schaers vier mylen voorder light Goarco, een andere wel bekent in dat lant/ groot ende breet/ ende vol vruchtbare boomen/ insōderheyt is daer groote overvloet van Guuyas, dat zijn Indische vruchten/ seer lieflijc vā reuck eñ smaec/ eñ noch meerder Guavas. Maiz vergadertmē aldaer in seer groote quātiteyt/ eñ alle andere saken/ gesaeyt so van Indische/ als vā Spaensche saden. Boven desen so isser groote abundātie van Duyven/ Tortelduyven ende andere aert vā vogelen/ ende die boscāpen ende wildernissen/ die in dese valeye eē goede schaduwe gheven/ onder die welcke passeren ende loopen stroomkens van soet water. Die inwoonders deser plaetsen vertellen dat in vorige tyden vele volcx hier woonachtich was/ eñ dat sy mede regierden over sommige vā't geberchte eñ van't platte lant/ eñ als die Ingen, dat zijn Coninghen van Peru ofte Cusco quamen haer te onderbrenghen/ hebben wel 4. jaren dapper tegens ghehouden/ niet willende die vryheyt die sy van hare voorouderen ontfangen hadden/ overgheven/ in welcke tijt vele vreemde dingen voorgevallen zijn niet noodich hier te verhalē/ om dat wy geen historie/ maer alleen het vervolgh der custen beschryve. Eñ ofte wel die Ingen des somers om de groote hittē wille vertrocken na Cusco, so onderhielden sy nochtans door haer volc den oorloch/ eñ om dat die beter voortgāck eñ uytcomste mochte hebben/ so heeft die Inga in dit dal een nieu Cusco laten bouwē/ koměde met zijn edeldō van't oude Cusco, die straten eñ hoochten die selvige name gevende die sy hadden int oude Cusco, ende naederhant dit volc onderbrengēde/ is dese vergaderinge eñ stadt vergaē/ doch heeft in plaetse vā dien een seer schoone stercte/ tot een triumph teeckē zijnder victorien op een berghskē aen een lustige valeye gelegen/ gebout/ eñ sulcx op eē fondament van groote viercāte steenen/ so aerdich tsamengevoecht/ datmē niet sien mach waer die conjuncturen zijn. Wt dit Coninckliicke Paleys ginc een trappe tot aen die Zee/ also dat die baren ofte golven daer tegens sloegen met sulcken kracht/ dat te verwōderē is/ hoe dat werck ghemaeckt mocht wesen/ welcke sterckte met vele schilderyen verciert was/ waer op oock een groot schat der Ingen ofte Coningen. Die ruynen van dit Cusco eñ vā dese stercste behooren tot eeuwich lof der Peruanē niet voorder vermelt te wesen: wāt zijn wercken vā sodanich volc gedaē/ by ons ongelooflijc/ tē ware datmē die sage: Anderhalf myle voorder opwaerts van die stercktе van Guarco, is een ander Reviere/ ghenaemt Lunaguana, in onse Caerte Laguna, welcke valeye is in alle manierē gelijc die vorige. Noch 4½. myle voorder is die groote valeye Chincha, seer vermaert in Peru, insonderheyt by dē ouden. In dese valeye is een Clooster van S. Dominicus orden: Tot der Spaengiaerden aencōst waren over die 25000 menschē/ daer nu nauwelic 5000. van over ghebleven zijn/ overwonnen van Inga Yupangue, eñ van Topaynga Iupangue, die aldaer hebben haer bevelhebbers gehouden/ vele rusthuysen/ eñ een tempel der Sonnen opghericht/ hoe wel dese volckerē/ daeromme niet na gelaten hebben haren ouden afgodt Cyncisycama eēn te roepē. Die Coningē hieldē ooc in dese valeye veel vervoerde volckerē/ eñ geboden dat sommige maēdē die heerē tē hove moeste comē/ eñ met hē tē oorloch treckē. Dese valeye Cincia is eē vā die aldergrootste vā't geheele lāt vā Peru, eñ eē seer schoone sake om te siē die grootheyt der boomē eñ die loopēde waterkēs daer onder/ eñ die seer lieflic eñ welrieckēde. Citroenē niet vā aert gelijc die Spaensche/ hoewel sy in die gedaēte eenige gelijckenisse hebbē: wāt dese geschelt wesende/ zijn geel eñ goet vā smaec/ datmē niet genoech daer vā etē mach. In die boscapen hoortmen veelerley gevogelte/ beesten zijnder weynich om die gestadige oorloch. Het waren ooc in vorige tydē vele begraeffenissen hier/ op eenige verhevē plaetsen/ waer uyt die Spaēgiaerdē veel gouts genomē hebben. Vā dese schoone provincie vā Cincia, reysende voorder over't platte landt/ comt men tot die lieflijcke valeye Yca, die niet kleynder bewoōt is dā die vorige/ door die welcke ooc een reviere loopt/ die in sommige maendē so kleyn wort/ dat sy gebreck van water souden hebbē/ tē ware dat sy haddē door een Canael/ water uyt die hooge bergē geleydet; veel fruyten groeyē hier/ eñ men telt daer ooc veel jonge Peerdē/ Koyē/ Geytē/ Duyvē/ Tortelduyvē. Vervolgende die reyse vā Yca, comt men wyder aē die valeye eñ reviere Nasca, anders Caxa malca gheheetē/ ooc in vorige tydē volcrijc/ al waer mē die ackeren bout eñ vochtich maect als bovē verhaelt is/ eñ dese volckerē zijn ten meesten deele geruineert door die oneenicheyt der Spaēgiaerden. Alhier warē veel groote paleysen eñ ammonitie huysē der Coninghen van Peru, eñ veel begraeffenissen/ die alle van die Spaengiaerdē berooft eñ geplundert zijn/ die valleyen van Nasca zijnder veel int getal/ waer onder eene is daer veel Suyker rieden wassen/ waer af sy seer veel Suykers maken/ hebben oock veel fruyten die sy te koope brenghen in die naeste steden. Door alle dese valleyen passeer die schoone ende groote Coninckliicke Strate/ ende in sommighe sandtplaetse heeft men als noch eenighe teeckenen/ om niet te dwalen inden wegh. Van dese Strate ofte wegh sal volghen/ als wy handelen sullē van die Ingen ofte Coninghen van Peru.

Hoe brengt sy haer Maiz sayē met visch-hoof den op't saet.

Vallepe Cilca. Vallepe Mala.

Goarco.

Guuyas syn fruytē. Guavas andere fruyten.

Ingen zijn Coninghen van Peru, comen dese Coninghen/ houden vier jaren tegen om haer vryheyt te behouden.

Een nieu Cusco bout den Coninc van Peru om den krijch tegen dit volck te onderhouden.

Beschryvinge van hare costelijcke ghebouwselen.

Guarco. Lunaguana.

Chincha te rechte Cincia.

Dese contreye bewoont met 25000. menschen in der Spaengiaerts aencomst nu gheminderd op 5000.

Cinciaycama een afgodt.

Cincia een van die grootste valleye van gheheel Peru/ seer lieflijck ende welrieckēde.

Beschryvinge der vruchtbaerheyt deses landts.

Valleye Yca/ men teelt hier ooch Peerden.

Verwoestinge deser landouwe door de Spaengiaerden.

Vele valleye van Nasca.

Valley Hacary. Ocuna. Ycamanna Yquilca.

Van dese valeye int ghemeen Nasca genoẽt/ comt men tot Hacari, ende noch voorder tot Ocuna, Ycamanna, Yquilca, al waer groote Revieren zijn/ende ofter wel in tegenwoordighe tydt weynich inwoonders zijn/so hebben daer doch in vorighe tijden niet minder gheweest dan in die andere; Zijn vruchtbaer ende overvloedich om Beesten voorts te teelen.

Quilca/ een valeye. Arequipa een stadt ende bisdom.

In die valeye Quilca is die haven van Arequipa ende die stadt/ alsoo dat van Lima ofte die Conighen stadt tot Arequipa zijn 90. spaensche mylen/ ofte 360. Italiaensche mijlkens. De stadt light in die valeye van Quilca ontrent 11. mylen van die Zee/op die beste ende bequaemste plaetse vã die valeye/ daermen bouwen mochte/ alwaer een seer goede ende getemperde lucht is/ dattmen die prijst voor eene van die ghesontste plaetsen van Peru, ende alder ghenoechlijckste om te woonen/oock een Bisschoplijcke stadt onder Lima ghehoorende/ontrent 300. wooningen van Spaengiaerden hebbende. Die landouwe daer ontrent is seer overvloedich/ ende gheeft costelijck greyn/ daermen seer goet eñ smakelijck broot af maeckt.

Die Limitẽ van Arequipa van Hacary tot Tarapaca. Condesuyo een provincie.

Die limiten deser stadt strecken van die valeye Hacari tot Tarapaca, ende in die provincie oft landtschap van Condesuyo, hebben sy oock eenige plaetsen onderworpen/ waer over die Spaengiaerden ghebieden.

Hubinas. Ciqui. Guanitta. Quimistaca Colagnas.

Die van Hubinas ende Ciqui Guanitta, eñ Quimistaca ende die Colagnas zijn alle volckeren onder het ghebiet deser stadt/ in vorighe tyden in groote menichte gheweest/ eñ nu ten meesten door die Spaengiaerden vernielt. Aenbidden die Sonne ghelijck die andere/ende draghen hemden ende Mantelkẽs daer over.

Charcas een landtschap. Potosi silver Mynẽ/ als oock Porco.

Hier wort ghebracht het meeste Silver ende schat van Charcas, ende die Mynen van Potoisi ende Porco, vã waer het vervoert wert nae Lima, ende voort nae Panama ende Spaengien.

Een swebel bergh.

Ontrent dese stadt is een Swebel bergh die altoos brandt/ alsoo datmen bevreest is/ dat die self de eens mochte uytbersté/ eñ doen groote schade aen't landt ende die stadt. Tot sommige tijden heeftmen hier eenige schuddinghe ende aerdtbevinge/ oock om die selfde oorsake. Die stadt is ghebout van Francisco Pizarro, uyt die name van zijn Majesteyt/ int jaer 1536.

Tot Arequipa worden vele spaensche waren ghebracht.

Hier worden veelerley spaensche waren/als Wijnen/ Oly/ Olyven/ Meel/Coren ofte Terwe/etc. ghebracht/om dit landt Charcas ende die Mynen van Potoisi ende Porco daer mede te versorghen.

Oock so handelen hier vele volckeren van het platte landt/om die voorgenoemde Mynen/uyt welcke groote schatten van Silver in dese stadt ghebracht werden/omme voort nae andere plaetsen te vervoeren/langhs die Zeestrand.

Groote Gieren langhs die Zee custe.

Houden een sekere aert van groote Gieren/die haer vleugelen 15. oft 16. palmen uytspreyden: gheneeren haer met Zee-wolven die sy vanghen/ die ooghen uyt picken/ ende haer aes daer af nemen.

Alcatraces Meeuwen ofte Zeeravẽ.

Noch so zijnder groote menichte van Meeuwẽ/die de spaengiaerden Alcatraces heeten/die haer ooc gheneeren met Zee visch ende Zee Crabben / eñ diergelijcke/ ende deser voghelen vleysch is stinckent ende ongesont/ datter veel af ghestorven zijn/ die door noot sulcks ghegheten hebben/ende dus vele voor het eerste van het platte landt van Peru, 'twelck aen die Zee light/sullen al eer wy voort gaẽ een weynich handelen van die Peruanen die op het gheberchte woonen/ende van hare steden / met verghetende daer by die Coningen/ die sulcken volck ende goudtrijcken landt geregiert ende onderghehadt hebben.

Die lenghte van Peru.

Peru heeft in die lenghte 525. spaẽsche mylen/ofte 420. duytsche/ ofte 2100. Italiaensche/ in die breede op sommighe plaetsen 75. spaensche/ofte 60. duytsche mylẽ/op sommige ghedeelten breeder/op andere smaller/ rekenende die lenghte van Quito af tot die Villa della Plata, ende in dit Peru zijn drieerley hoochten van berghen/ daer in gheenderley manieren menschen mogen woonen/

Quito. Villa della plata. In Peru drieerley hoochten van berghen. 1. Andes.

die eerste streckinge ende hoochte der berghen noemen wy Andes, welcke vol groote boscapen zijn/ende het lant onbequaem ende ongesont te bewoonen/ 'twelck ooc noyt bewoont zijn gheweest/dan wel over't gheberchte.

2. Sneeu berghen.

De andere streckinghe ende hooghte der berghen heeft haren coers langhs die Andes heen/ die seer kout/ waer af die toppẽ groote snee bergen zijn/alsoo dat oock in gheenderley manieren hier eenich volck woonen mach / om die groote koude ende overvloet des sneeus/ die alles versenght datter niet mach wassen/

3. Sandt duynen.

die derde hoochte zijn die sandt duynen/die door het platte landt van Peru hare streckinghen hebben van Tumbez af tot Tarapaca toe/ daer op groote hitte/gheen water/gheen boomẽ/ gheen gras/ noch eenich levendich creatuer dan ghevoghelte die daer over vlieghen.

In Peru vele woeste ende onbewoonde plaetsen.

Wesende van Peru soo lanck ende aldus ghestelt/ soo zijnder oock vele woeste ende onbewoonde plaetsen om oorsaecken verhaelt/ende die soo bewoont werden: tghesciet dat tusschen die geberchten groote valleyen ende kluften vallen/die bevrijdet zijn om die berghen wille van die winden ende van't sneeu/waeromme dese valeyen ende groote velden gantsch vruchtbaer zijn/ dat alles watter ghesaeyt wert/ overvloedelijcken weder wert gewonnen/ die boscapen daer by veelerley voghelen ende ghedierten voorts telende.

De Peruanẽ van die berghen kloecker dan die van't platte landt.

Die Peruanen die tusschẽ dese gebergchten woonen/zijn veel kloecker/stercker ende verstandigher dan die van het platte landt aen die Zee cant / ende zijn veel gheschickter in regieringhe ende Politie: woonen in huysen van steen ghemaeckt/ waer af die sommighe uyt aerde/d'andere met stroo ghedeckt zijn om des reghens wille/daer af die andere die int platte lant neffens die Zee woonen geen noot hebben/decken hare huysen om van die Sonne beschermt te wesen/met gheschilderde matten ofte met tacken van boomen. Wt dese valeyen die tusschent gheberchte liggen/ loopen vele stroomen van goet water: na die Zuydt zee toe/ ende bevoerhten dat platte landt van Peru, doende daer groeyen vele vruchtbare boomen/ greynen ende andere dingen/noodich tot onderhout des menschelijcken levens/ghelijck wy sulcks op breedtste verclaert hebben.

Van die volckeren ende landen die daer zijn van Pasto tot Quito.

Pasto in die valleye Atris Quillacinga.

Die plecke Pasto is ghelegen in die valleye Atris, welcke leyt in't lant Quillacinga, volckeren sonder schaemte ende sonder manieren/ als oock die van

Pasto,

Funez. Iles. Gualnatan Ipiules. Papas zijn wortelen. De Guaca.

Pasto, weynich gheacht van haer ghebueren.
Reysende van Pasto comt tot Funez, ende 2½.
voorder tot Iles, van hier tot Gualnatan 2½.
ende voorder 2½. Ipiules. In alle dese plecken
wordt seer weynich Maiz voort gheteelt om
die koude willen/ hoe wel sy so na by die linea
woonen: maer veel Papas ende andere eetbare
wortelen. Van Ipiules reyst men nae de Gua-
ca, doch al eer men daer comt/ siet men die
Strate der Coningen van Peru, die niet min-
der te verwonderen is/ als den pas door die
Alpes van Hannibal ghemaeckt/ dan hier af
sal volgen: ooc passeert men eerst een reviere
op welcken over die Coningen van Peru een
stercke fortresse hadden/ daer sy den oorloch
uyt voerden teghens die van Pasto, ende over
dese reviere gaet een brugge van die naturere
so propies gewrocht, dat die cunst sulcke niet
verbeterẽ mochte/ is van een levẽdige hooge/
ende dicke Rotse/ int midden een ooghe heb-
bẽde/ al waer die stroom met groote furie eñ
snellicheyt door loopt/ daer men over passerẽ
mach. Dese Brugge noemen sy op hare tale
Lumichaca, dat is steenen Brugghe. Hier on-
trent is een warme fonteyne/ daermẽ in geẽ-
derley manieren die handen lange in houden
mach/ hoe wel het landt daer by/ als ooc het
water van die Reviere seer cout zijn/ datmen
met moyelijcheyt daer passeert/ so hebbẽ ooc
die Coninghen van Peru by dese brugghe een
ander sterckte willen bouwẽ om daer wacht
te houden/ dan is belettet door der Spaen-
giaerden aencomste. In dese contreyen wast
een seker fruyt/ kleyn als Pruymẽ/ eñ swart/
die zy Mortuunos heetẽ: waer af eenige eetẽ-
de/ die menschen droncken werden ende uyt-
sinnich/ vast 24. uren lanck. Van dese kleyne
lantschap Guaca comt men tot Tusa, alwaer
die provincie vã Pasto endicht: Een weynich
van hier comt men tot een kleyn berghskẽn/
waer op die Ingen oock een stercktе hadden
van grooten aensiẽ by die Peruanẽ/ eñ noch
voorder reysende/ arriveert men tot die Re-
viere Mira, waerontrent groote warmte eñ
vele fruyten ende sonderlinghe schoone Me-
loenen ende goede Conynen/ Tortelduyven/
Patrysen/ oock groote overvloet van greyn-
nen/ Garste eñ Maiz. Van dese Reviere reyst
men nederwaert tot die groote ende koste-
lijcke huysinghen van Carangue, ende al eer
men hier by comt/ passeert men eerst voor
over een Lack/ op Indisch Aguarcocia ghe-
heeten/ op onse tale die bloet zee/ om oorsake
dat Guynacapa, die Coninck van Peru int
aencomen der Spaengiaerden/ aldaer over
die 20000. menschẽ van die omliggende con-
treyen hadde doen ombrenghen/ om eenich
despect hem aengedaen/ die alle in dese Lack
ghesmeten waren/ ende dat water met haer
bloet root maeckten. Die huysinghen van
Carangue zijn op een kleyne plaetse/ in die
welcke een schoone Cisterne in fyne steen ge-
wrocht/ ende in die self de contreye zijn oock
eenige palleysen der Ingen van groote schoo-
ne steenen opgericht/ als ooc een tempel der
Sonnen/ daer in over die 200. maechden ge-
houden wierden tot dienste des tempels/ eñ
scherpelicken ofte sorchvuldelijckẽ bewaert
om reynicheydt te houden/ werden anders
wreedelijcken ghestraft ende ghehangen/ oft
levendich begraven: hier by woonden oock
eenighe Priesters/ sacrificien ende offerhan-
den doende nae haer religions ghewoonte.

Een Brugge van die naturere konstich gemaeckt.

Lumichaca is een steenẽ brugghe. Een warme fonteyne.

Mortuunii vruchten als Pruymen. Guaca. Tusa.

R. Mira.

Carangue. Aguarcocia die bloet zee.

Carangue een plaetse.

Desen tempel der Sonnen was in tijdt der
Ingen in grooter weerdien/ dien zy sorchvul-
dichlijcken deden bewaren/ ende met groote
reverentie eerden/ al waer veel gouden eñ sil-
vere vaten/ juweelen eñ rijckdommen: want
die mueren waren bedeckt met gouden ende
silvere platen/ ende ofte wel alles vernielt is/
so sietmen nochtans uyt die reviere die groo-
te magnificence van dié. In oude tyden hiel-
den die Ingen hare ordinaris garnisoenen in
dese huysinghe de Carangue, met hare Capi-
teynen/ die in tijt van vrede ende van oorloch
daer bleven/ om die moetwillige te straffen.
Verreysende van die logementen van Caran-
gue, comt men aen andere vã Otaballo, oock
machtich ende rijck/ ende van dese tot Cocel-
qui, ende al eer men hier comt/ passeertmen
eenighe sneebergen/ al waer het soo kout is/
datmen met moeyte daer over treckt. Van
Çocesqui comt men tot Guallabamba, welck
van Quito drie mylen is/ eñ om dat het lant
hier omrent nederich ende vast onder die Li-
nie is/ so ister ooc seer heet/ nochtãs niet also
dat die hitte belette die menschen aldaer te
woonen/ ofte die vruchtbaerheydt van alle
noortsakelijckheyt te verminderẽ. Wt dit re-
faes machmẽ verstaẽ dat die oude gedwaelt
hebben/ stellende dat onder die Linea om der
hitten willen niemandt woonen mochte/ ter
contrarie blijckt dat zy ooc op hare maniere
somer ende winter/ ende op sommige plaetse
koude/ op sommighe hitte hebben/ eñ datter
oock veel volcks woont/ ende vele sadẽ ende
vruchtẽ groeyen. Op dese wech passeert mẽ
vele revieren over brugghen/ waer ontrent
groote huysen liggen ende vreemdicheden te
sien in sommige van dese houden die Spaẽ-
giaerden nu hare beesten.

Den tempel der Sonnen wert bewaert door dien daer veel juweelen ende rijckdommen in waren.

Ottaballo. Cocesqui.

Gualla-bamba.

Onder die Linea oock winter ende somer.

Beschryvinghe van Quito.

Onder die Steden die int gheberchte
van Peru die Christenen bewoonen/
is Quito een van die voornaemsten/
light in die valleye Anaquito, ontrent
5. mylen over die zuydtzyde van den Æqui-
noctiael, placht een schoone seer heerlijcke eñ
lustige stadt te wesen/ insonderheyt in die ja-
ren 44. eñ 45. doen zy floreerde/ als die gout-
rijcke Mynen/ die alleman aenlockẽ daer on-
trent eerst gevonden waren/ dan is door den
oorloch vã Pizarro meest verwoest/ dat aert-
rijc dat hier ontrent schijnt onvruchtbaer te
wesen/ daer't nochtans seer vruchtbaer is:
want daer worden vele beesten voortgeteelt/
als oock allerley andere provisie van greyn/
koren/ vruchten/ vogelen/ die gheleghentheyt
des landts is seer ghesont ende lieflijck/ niet
seer ongheliјck Spaengien in kruyden ende
den tijdt: want die somer begint aldaer inden
April ende Meerte/ ende duert tot half No-
vember/ ende ofter wel cout is/ soo vergaren
sy nochtans niet minder saet dan in Spaen-
gien/ daer werden oock vele Spaensche fruy-
ten voort gheteelt. Dit volck is int ghemeen
deugentsamer eñ vriendelijcker dan die van
Pasto ende van middelbare stature gheklee-
det/ nu ter tijt op maniere als andere Perua-
nen. Ontrent Quito placht een groote men-
nichte te wesen van Schapen/ die eenige ge-
lijcheyt haddẽ naer die Cameel/ niet in groo-
te/ maer in ghedaente/ bequaem om last ende
menschen te dragen/ doch niet over een myle
drie ofte viere des daechs/ moede zijnde gaen

Quito gelegen in die valleye Aquito.

Het aertrijc ontrẽt Quito seer vruchtbaer.

neder

neder liggen: also datmen die met geen forse voorts krijghen en can/ oock soo zijn alhier vele Verkens ende Hoenderen/ van onse aert voort ghecomē/ ende overvloedich Conynen van lieflijcke smaer; Geyté/Patrijsen/Duyven/ Torteldupven/ eñ diergelijcke wilt niet minder; Onder andere provision die de Peruanen op doen beneffens het Maiz, zijn die wortelen Papas, ront als Rapen/ die gesoden ofte ghebraden wesende/ niet anders smaken als Castaengien. Noch hebben sy een ander Quinua gheheeten/ bladeren hebbende als wilde Beete/ die Tronck een mans lenghte hoogh/ waer aen cleyne sapkens groyē/ eenighe wit/ eenige root/ daer af sy haer dranck maken/ ende eeten die oock ghelijck wy Rijs. Dit volck alhier is seer cloeck om die ackeren te bouwē/ nochtās niet op onse maniere want sulcks by den vrouwen aldaer gedaen wort; Die mannen ter contrarie spinnende/ wevende ende kleederen makende; oock hare wapenen onderhoudende. Van Quito comt men tot eē ander stadt S. Francisco del Quito geheeten/ light aen die noortzyde in die venedenste provintie vā Peru. Die stadt is kouder dan warmer/ eñ heeft weynich uytsichts van velden: want light in een kleyne valeye/ als in een grafte/ rondtsomme met eenighe berghskens beset. Van S. Francisco reyst mē tot die palleysen van Tomebamba, die daer ontrent 30. mylen af zijn/ eñ vā hier treckende/ quam men terstont aen een plaetse Panzaleo geheeten. Die inwoonders van dese contreye zijn een weynich onderschepdē vā haer gebueren int binden des hoofdes/ daer door men alle Indianen onderkennen mach; hadden oock een andere tale die sy ghebruyckten/ different van haer gebueren/ hoe wel alle die ghemeene sprake van Cusco leeren moesten/ op groote straffe als die ouderē hare kinderen daer niet toe hielden; Die mans draghen lanck hayr met een lindt op ghebonden/ gaen ghekleedet met haer hemden sonder kraghen ende mouwen/ niet meer open aen die zijden/ dan daer sy haer armen ende dat hooft moghen steken/ daer over sy langhe mantelen hadden van Wolle/ ende sommige van Cotoen. Die Heeren droegen dese seer fijn/ ende met vele coleuren afgeschildert: Hare schoenen waren gevlochten van kruyt: Die vrouwen gaen met langhe rocken/ die haer geheel lichaem bedecken/ int middē omgordet/ met een breede wollen bant/ dickmaels rondsom het lijf ghewonden/ makende daer mede een lanck lijf/ waer over sy noch een fyne wollen rock dragen/ die om den hals ghespeldet zijn/ met eenighe gouden oft silveren spelde/ die sy Topos noemē in hare sprake/ hebbēde groote platte hoofden/ ende seer scherpe punten: Om't hooft windē sy oock een schoone bandt/ ghehetten Nincia, in summa die maniere van kleeden deser volckerē/ als oock die vā Cusco, is die schoonste eñ beste van geheel America, doē groote neersticheyt om het hayr te kemmen/ 'twelck sy lanck draghen/ zijn wit van aenghesicht/ van goede seden ende manieren/ waer in sy seer verschillen van die vrouwen van't platte landt. Twee mylen van Panzalco light Mulahallo, oock in vorige tijdē volckrijck/ doch nu meest uytgeroeyt: Aē die rechte zyde van dit pleck light een Swevel bergh/ die in't uytterstē groote steenen uytwerpt/ eñ schrickelijck gelupt ende gesichten by bracht:

Papas, rōde wortelen gelijck Rapen/ smaken als Castaengien.

De mans spinnen alhier/ eñ die vrouwen die ackeren eñ bouwen het landt.

S. Francisco del Quito.

Tomebāba.

Pansaleo haer volck zijn seer different in sprake met hare nabueren maer moesten als gedwongen oock de sprake van Cusco leeren.

Hare kleedinge is een breede bant daer sy haer lijf mede bewinden.

Topos zijn spelden.

Nincia zijn hooftbanden.

Dese zijn de schoonste luyden van heel America.

Mulahallo

Een weynich voorder licht Tacunga, in oude tydē niet minder als Quito, soo in huysen als andere dinghen/ ghelijck men noch uyt die Ruynen sien mach. Van Tacunga comt men op Muliambato. Van hier tot die Rebiere Ambato, Noch twee mylen voorder tot Mocia, eñ van daer tot Riobamba, ligghende in die provintie Puruaes, alwaer schoone velden zijn/ in ghetemperthept kruyden eñ bloemen Spaengien gheheel ghelijck. Van Riobamba comt men tot Cajambi, ende voorder tot Tābos ofte Teocallas eñ Ticiquiambi, ende van daer tot Thamebamba, in die provintie van Canares, ende hier waren oock groote Coninckljicke ammonitie huysen/ ghelijck door het gantsche lant/ ten elcken 8. 10. oft 12. mylen/ daer alles wat tot den oorloch diēde/ bewaert werde/ daer oock bevelhebberen des Conincks resideerden/ die landen in vrede te houden/ eñ die moetwillighen eñ rebellen te straffen/ al warent oock haer eyghen soons. Thomebamba lach ontrēt daer twee reviers kens tsamen liepen in een valeye/ 9. mylē int ronde hebbende/ aen een koude plaetse/ daer nochtans veel wildt gedierte hielt/ als Geyten/ Conynen/ etc. Hier was oock een tempel der Sonnen uyt groote/ swarte ende groene steenen/ gelijck Jaspiden ghebout/ die Poorte van des Conincks palleys/ schoon eñ seer gheschildert/ Waer in eenige Ameranden geset waren ende geplastert met goude platen. Van Thomebamba comt men aen't Landt Bracamoros in onse Caerte Barcambros ghestelt/ ghevonden eñ ontdeckt van Iohan Porzel ende Capiteyn Vergara, die aldaer twee ofte drie plaetsen getimmert hadden/ omme daer door die naestliggende landen t'onder te brenghen. Ende dese landtschap Bracamoros is ontrent 60. mylen van Quito, het geberchte langhs reysende. Noch 45. mylen voorder light het landtschap Chychapoyas ofte Cachapoyas, daer in die Spaengiaerden oock een stadt hebben/ Frontiera ghcheeten/ gebout op Levanto, waerontrent die lantschap vruchtbaer is van eetbare spysē/ eñ van rycke goutmynen. Levanto is van wegen die ghelegentheyt des oorts seer sterc ende wel versorcht: want is kycans rondtsom becingelt met een diepe valleye/ waer door ten meesten deel een rebiere loopt/ also dat die stadt Frontiera gheetē/ die op Levanto ghebout was/ niet wel te winnen is als die bruggen afghebroken zijn. Dese provintie is bebout/ eñ met Spaengiaerden besetet vā Alonzo de Alvarado int jaer 1536. Alhier woont schoon ende blanck vrouwen volck/ dat nauwelic in geheel Peru schoonder/ oock seer gratieus ende courtoys/ daer by wel gekleedet. Van hier trecht men in een ander provintie Guancas geheeten/ een seer ghesont landt/ ende beyde dese volckeren van Cachapoya ende Guanca, dienen die Spaengiaerden van Frontiera, als oock doen die van Cascayunga, volc van een ander provintie. In alle dese landtschappen hebbē oock ghewest die ammonitie huysen der Coninghen van Cusco, ende in sommighe zijn rijcke mynen van Goudt/ beyde die mannen eñ die vrouwen in dese landen gaen ghekleedet. In oude tyden hadden hare tempelen/ eñ offerden hare afgoden/ waren geheel rijck van Vee/ ende maeckten veelerley costelijcke kleederen voor die Coninghen/ als sy oock noch huydiges daeghs die seer fijn maken/ gelijck oock

Tacunga.

Muliambato.

R. Ambato

Mocia.

R. Bamba

Puruaes provintie

Cajambi

Tanbos

Teocallas

Ticiquiambi

Thomebamba.

Canares provintie

Thomebamba.

Een tempel der Sonnen uyt steen van Jaspis gebout.

Bracamoros een landtschap.

Levanto daer op is stadt Frontiera.

Guancas een provintie Cachapoyas

Cascayunga seer rijck van gout

zijn wercklieden om de costelijcke kleeden van Coningen te maken gelijck sy die huydendaechs noch seer fijn wercken.

oock Tapeten/ dattet tē verwonderē is. In dese provincie zijn veel vruchtbare boomen/ die landen zijn oock vruchtbaer van Greynē ende van Garste. In manierē/ ceremonien/ begraeffenissen eñ offerhandē/ zijn zy gelijck alle die andere; begravē met haer doodē veel Goudts ende Silvers/ ende eenighe levende vrouwen: offeren die Sonne/ etc. gelijck volghen sal in die beschryvinghe der Ingen ofte Coninghen van Peru. Over die Andes ofte 'tgeberchte gepasseert zijnde / comt men aen Mayobamba ofte Moyobamba, ende ander groote Revieren/ eñ eenige bewoonde plaetsen. Van Mayobamba reyst men naer Guanuco, oock een stadt van Spaengiaerden bewoont/ leyt ontrent 40. mylen van Cachapoya, wordt anders gheheeten Leon de Guanuco, die name van eē spaensche stadt hebbēde/ door't bevel van Vacca di Castro, gheboren van Leon; die ghelegheentheyt van dese stadt is seer goet ende ghesont/ om dat die nachten eñ die morghen stonden gheheel ghetempert zijn/ al waer die menschen ooc om die goede ghetempertheyt willen ghesont leven: Men samelt hier veel Maiz ende granē/ Oranppelen/ Vyghen/ Cederen/ Limoenē uyt Spaengien overgheplantet/ als oock vele van haer eyghen landts vruchten. Boven desen so zijnder vele Platain, alsso datter een seer goede lādouwe is/ eñ goede hope vā verbeteringe der stadt: want in die veldē worden vele Koyen/ Geyten/ Paerden/ eñ andere beesten ghehouden: Daer zijn oock vele Patrijsen/ Duyven ende anderē vogelen/ wilde Valcken eñ tamme/ om andere vogelen daer mede te vangē. In't gheberchte zijn oock eenighe Leeuwen ende groote Beeren eñ andere gedierten: Eñ ten meestē deele van alle die plaetsen die dese stadt onderworpen zijn/ passeert die Coninclijcke wech/ eñ staen vele ammonitie huysen. Onder dese volckeren waren eenige Waerseggheers ende teecken beduyders/ die op die steernen acht nemen. In oude tijden waren hier soo veel Schapen van haer aert/ dat het onghelooflijck is / die door den oorloch der Spaengiaerden tē meestē deele vernielt zijn. Hare huysen zijn van steen ende met stroo bedeckt: Met die doode mannen werden die levende vrouwen begraven/ zijn anders niet so onkuysch als sommige andere. In haer lant zijn goede Mynen van Silver. Noch 40. mylen van Guanuco di Leone light een ander stadt/ ooc van Spaengiaerden bewoont / eñ ghetimmert aen't gheberchte van Francisco Pizarro, uyt die name van zijn Majesteyt/ int jaer 1539. gheheeten S. Iohan di la vitoria di Guamanga. Die oorsake waeromme dese getimmert is/ is ten meesten deele om die pas tusschen Cusco eñ Lima te bevrijdē voor den aenloop der Peruanen / al eert landt gheheel t'onder gebracht was. By dese stadt passeert een Reviere van goet drinckbaer water / eñ alhier zijn seer schoone steene huysen/ eñ sommige torenkens/ het merct velt is geheel plat eñ groot/ eñ aldaer is een gesonde locht: wāt noch de Sōne noch die locht/ noch eenige andere elementen schade doē/ niet te vocht noch te warm wesende/ dan seer getempert/ rontsomme die stadt hebben die Spaengiaerden hare Vee huysen/ in die valleykēs/ op die Revieren. Die grootste Reviere die welcke hier passeert/ heet Vinaque, al waer ontrent ruynen gesien werdē/ van groote viercante palleysen / gants op een ander maniere ghetimmert dan andere Peruanen/ die lanc eñ smal bouwen. Sy willen seggen dat sodane huysen getimmert zijn geweest in oude tydē van vreēde volckerē/ hoe sulcks zy/ kan daer niet af oordeelen: Men vergadert ooc alhier seer schoone Terwe/ daer men soo fijnen broot af maeckt/ als in geheel Spaengien mach ghedaen worden/ eñ allerley fruyten zynder oock in overvloet. Van Guamanga tot Cusco zijn 45. mylē/ eē weynich min ofte meer. Op dese strate passeert men die velden van Chupas, al waer die wreede slach ghedaen is tusschen Vacca di Castro ende Don Diego di Almagro, ende 8. mylen van Guamanga ghecomen zynde/ light Vilcas, 'twelck men seyt in midden te wesen van alle die landen die de Ingen regierden: want Vilcas licht tusschen beyden/ is evēverre van Quito als van Chilo, al waer ooc Coninclijcke seer costelijcke palleysen/ eñ een tempel der Sonnen is. Van hier 5. mylen voorder vervolcht men die Coninclijcke strate tot Vramarca, waer ontrent een Brugghe over een reviere met twee-boghen seer constich ghewrocht/ groot 156. treden. Die reviere Vilcas comt uyt die provincie vā Soras, seer vruchtbaer eñ overvloedich van vyres/ Goudt ende Silver Mynen/ ende van strijdtbaer volck/ gekleedet met wollen kleederen/ ende wel gesien by die Ingen. Van hier tot Andaguayla, op de reviere Abamcay 7. mylen/ eñ van hier noch 6. mylē verder reysende/ commen aen een ander groote reviere Apurima ghenoemt/ die weghen zijn hier seer quaet/ rouw ende scherp / over berghen ende steenrotsen/ periculoos om te dalen/ dat vele Peerden Goudt dragende/ afghestort zijn in die revieren eñ verloren. Van Apurima comt men tot Matambo, eñ passerende die geberchten van Vilcaconga, comt men aen die valleye Xaqui Xaguana, die seer even is / doch niet seer lanck ofte breedt. In dese valleye waren eenighe costelijcke lust-huysen ende palleysen der Coningen van Cusco, die aldaer trocken om haer te vermaken/ zijn schaers 4. mylen van Cusco, eñ hier door passeert ooc die Coninclijcke strate / anders souden men qualijcken door reysen mogen; want daer eenige morassen/ daer over die wech met hare mueren passeert/ eñ van hier comt men tot Cusco, hooft stadt/ in voorighe tijden van gheheel Peru, eñ des gantsen rijcks der Ingaren/ gebout van Mango Capo, die eerste Coninc des stams / in een rouwe seer scherpe plaetse rondtsomme beset met gheberchte/ tusschen twee kleyne revierkēs/ waer af die eene midden door die stadt loopt/ is bewoont tē beyden zijden/ heeft een valleye aen die oost zijde eñ die stroom die door de stadt passeert/ neēt haren cours na den nederganck/ in dese valleye/ om dat sy kout is/ zijn weynich vruchtbare boomen/ dan alleen eenighe Molles, daer van wy seggē sullen hier naemaels / om dat zy hier haren dranc af makē: Aen die Noortzyde hadde dese stadt op een berch dichte by een sterckte die om der grootheyt eñ vasticheyt willen seer kostelijck gehouden werdt/ doch nu meest vernielt/ hoe wel die fundamēten eñ sommige toornen noch daer al staen. So heeft ooc dese stadt aen die oost eñ noord zyde die provincie van Andesuyo ende Cinciasuyo naer zuyden die landtschap Callao eñ Condesuyo, onder welcken Callao light/ tusschen

Moyobamba.

Guanuco een Bisschoplijcke stadt/ Leon di Guanuco.

Zijn oock veel Volcken ende andere vogelen ende beesten.

S. Iohan de la Vitoria di Guamanga van Pizarro getimmert voor den aenloop der Peruanen.

Vinaque een reviere/ worden vele Ruynen gesien van groote ghestichtē hier wast Terwe soo goet als in Spaengië.

Guamāga.

Velden Chupas.

Vilcas int midden aller landen der Coninge van Peru.

R. Vramarca.

Soras een Provincie.

Andaguayla.

R. Abamcay.

R. Apurima.

Matambo.

Vilaconga gebberchten.

Valleye Xaqui Xaguana.

Cusco/ die hooftstadt in voorighe tyden van gheheel Peru.

Molles boomen daer sy haren dranck of maken.

Andesuyo een provincie.

Cinciasuyo een ander.

Callao.

schen oosten ende zuyen. Condesuyo tusschen zuyen ende westen. Een gedeelte vā dese stadt wordt gheheeten Havan Cusco, ende d'ander Oren Cusco, plaetsen daer die eedelen woonden ende voornaemsten der stadt/ aen een ander zyde/ was die berch Carmenga, al waer eenige kleyne toornkens stonden / daer op sy den loop der Sonnen teeckendē; In midden daer't meeste volck woonde/ was een groote plaetse / van welcke vier Coninckl ijcke straten gingen/ na die vier gedeelten des Rijcks/ ende dese stadt was alleen ordentlijck eñ fray gebout met steenen huysen/ boven alle andere steden van geheel Peru, rijck eñ machtich/ want daer mocht geen Gout (op des levens verbeurte) uytgevoert worden. Hier was die alderrijckste tempel der Sonnen van die geheele werelt/ genoemt Curicanche, ende daer in die hooghe Priester/ die sy noemden Villaona, een deel vā die stadt was van Mitimaes, dat zijn vreēde vervoerde volckerē bewoont/ die alle onder goede politique wetten eñ ceremonien der Afgoden ghehouden werden/ dat het een wonder om te hooren is. Het Casteel was van soo groote vierkante steenē gebout/ dat 10. paer ossen nauwelijcken eene souden voort trecken/ alsoo datmen niet bedencken mach/ hoe die door menschen arbeyt daer gebracht zijn/ de wijl sy gheen Ossen ofte Peerden/ ofte ander creatueren hadden/ om daer door te arbeyden. De huysen die de Spaengiaerden nu bewoonē/ zijn meest van't volck des landts ghetimmert/ doch zijn wat gerepareert eñ grooter gemaeckt. By der Ingen tydē wort dese stadt in vierwijckē afgedeelt/ gelijck geseyt na de vier deelen des werelts/ namē hebbēde van die vierderley lantschappen/ die op elcke hoec van die stadt lagen/ eñ ten tydē als die Ingen noch in hare regeeringe waren/ mocht niemandt met der woon in een ander wijc trecken op groote pene / ende ofte wel dese stadt aē een koude plaetse sy/ is nochtans gesont ende beter versorcht van allerley victualie/ oock grooter dan eenige andere van gheheel Peru; Rondtsom plachten kostelijcke Mynen te wesen van Gout/ dan vergaen / ende worden oock verlatē door die Silver Mynen van Potosi, om dat die winninghe grooter is nu ter tijdt op't Silver/ eñ die periculen weynigher. In dese stadt was groote toeloop van allerley volckeren dē Ingen, onderworpen: want alle die Heerē moesten alhier hare kinderē seyndē onder't decsel van die sprake te leeren ende den Coninck te dienen: doch warē meer daer als Gyselaers dat hare ouderen niet mochtē opstaen tegēs die Ingen, andere omliggende volckerē moestē daer comē om huysen te bouwē/ die straeten te suyveren/ ende diergelijcke wercken te doen die men haer geboot. Ontrent die stadt lach een groote berch Guanacaure gheheeten/ in grooter waerdye by die Ingen, alwaer sy offerhanden deden van menschen eñ beesten/ ende ofte wel in dese stadt allerley natien van volckeren waren/ als van Chile, Pasto, Cagnares, Bracamoros, Chacapoyas, Guancas, Charcas, Collao, &c. soo woonden nochtans alle die selvighe die uyt eenderley landtschap warē by een in een plaetse haer gedestineert; onderhielden hare oude vaderlijcke ceremonien in allen/ alleen dat sy die Sonne moestē aenbidden eñ eeren/ als den hoochsten Godt dien sy Mocia heeten. Het waren oock in dese stadt veelerley groote ghebouten onder die aerde/ eñ hier in hieldē somige Toovenaers eñ Waersegghers ofte teecken bedieders/ die als noch niet al uytgeroept zijn / ende in dese spelonckken worden noch daghelijcks groote schatten ghevonden/ Ontrent die stadt zijn veel ghetemperde valleyen/ alwaer eenighe vruchtbare boomen ende granē zijn/ doch alles worde daer in vorige tyden in seer groote overvloet toegevoert/ In die riviere die door die stadt loopt/ hebbē sy hare Coren mœlēs. Nu worden alhier vele spaensche Capponen eñ Hoenderen vet gemaeckt/ so goet als men die in Spaengiē hebben mach/ als ooc Kopē/ Geyten ende andere ghedierten/ ende ofter wel weynich geboomten zijn/ so groyē nochtans aldaer overvloedich veel Legumina, dat zijn Erwittē Boonē/ Ciceren/ Phaseolē/ etc. Ende om dat in dese stadt geweest is die seer rijcke tempel der Sonnen/ ende die Hooghe-Priester/ ooc die Coninckl ijcke residentie der Ingen, bedunckt my niet ongheraetsaem een weynich van hare religie ende afcomste der Conningen van Peru te verhalen/ eñ daer nae te vervolghen op't corste die pas der berchsteden van Peru tot Arequipa, als oock die Custe tot die Strate van Maglianes.

Condesuyo.
Havan Cusco.
Oren Cusco..
Carmenga.
Curicanche
Villaona/ hooge Priester.
Mitimaes.
Cusco in 4. wijcken afgedeelt/ nae die vier winden der Werelt.
Guanacaure een groote berch by Cusco.
Chile.
Pasto.
Cagnares.
Bracamoros.
Chacapoyas.
Guancas.
Charcassa.
Collao.
Mocia die Sonne eñ die hoochste Godt.
Ghetem[...] perde va[...]leyen.
De vrucht[...] baerheyt [...] deses La[...]

Religion der Peruanen.

Wat aengaenghet hare Religion/ alsoo sy wisten ende vereerdē op hare maniere eenē Schepper des Hemels eñ der aerden/ dien sy noemden Pachacama, t'welck Schepper te seggen is/ ende een Sone van Sonne eñ Mane/ ghelijck sy dien in die valleye van Pachacama, eenen grooten tempel gebout hadden/ so hieldē sy nochtans voor den grootsten ende hoochsten Godt die Sonne/ als een Schepper van alle geschapē wercken/ die sy op die tale van Cusco noemden Ticebiracoce, ende ofte sy wel dese erkentenisse haddē/ badē nochtans van outs aen/ niet alleen die Sonne eñ Mane: maer oock boomen ende steenen ende andere saken / die duyvel haer hier door antwoordt ghevende/ ende om dat sy geen sekerē kennisse uyt eenige schriftueren ofte boecken van Godt/ ende die scheppinge der werelt/ noch van die Deluvie hebben/ so houden sy alleen ghedachtenisse van't ghenighe dat sy van haer ouderen ghehoort hadden/ namentlijcken datter een voortreffelijck man/ die sy Con heeten) van't noorden in vorighe tijden in die Landen met seer groote snelheydt zy ghecomen/ die zijn lichaem op gheen gebeente stonde/ noch met gheenderley banden te samen gebondē was/ die de bergen conste slechten met een gedachte ende wenckent/ ende die diepe valleye vullen/ hem eenen wech door onwegen makēde. Ende dat de self de die ouden van dat Landt gheschapen hadde/ haer kruyden ende wilde vruchten tot onderhout des levens gevende. Die oock gheoffenseert wesende van die Peruanen die in't platte landt woonden/ hare vruchtbare landen in dorre sanden verkeert heeft/ ende die regenen daer over doē ophouden/ doch door bermhertichept beweecht om die beestē in die dorre velden te onderhoudē/ fonteynen ende revieren gheopent/ daer door die volckeren hare landen mochten begietē. Desen Con, als wesende een Sone van die Sonne ende Mane/ hebben sy in oude tijden voor den hoochsten Godt gheeert/ ter tijt toe

Pachaca[...]ma Schep[...] per des [...]mels ende[...] der aerde[...] gheloof[...] sy te w[...] inden [...]nel.
Valley[...] Pachaca[...]ma.
Ticebira[...]coce.
Con gen[...] door Go[...] ende als [...] sone van [...] Sonne e[...] Mane.

Pachacama voor een Sone van de Sonne ẽ Mane.

dat van't Tuyden een ander gecomen is/ met namen Pachacama, ('twelck Schepper beteeckent) ooc voort geteelt van die Sonne ẽ Mane/ ende veel machtigher dan Con, tot welckers aencomste Con verdwenen is/ ẽ dese heeft die menschen van Con gheschapen verkeert/ sommige in Meerkatten/ Beeren/ Leeuwen/ Papegayen ende andere voghelen ende weder gheschapen die voorouderen van die Peruanen nu levende/ ende haer gheleert die plantagie ende aerdtbouwinghe/ dien sy naderhant voor haren Godt gehouden hebben/ hem kercken opghericht/ ẽ Goddelycke eere bewesen/ ende oock een Provincie nae sijnen name ghenoemt Pachacama, liggende vier myplen van Lima, ghelijck wy daer verhaelt hebben/ alwaer in voorige tyden die Coninghen ende Oversten des landts stervende wilden begraven wesen.

Pachacama voor een Provincie vier myplen van Lima.

Ende deser Pachacama is vele jaren van haer geeert worden tot aencomste der Spaengiaerdē in Peru, is naderhant niet meer ghesien. Het staet te ghelooven dat sulcks een duyvel geweest is/ die met dusdanigh bedroch/ om het arme volck te bedrieghen/ hem ten tyde verthoont heeft in menschelijcke ghedaente/ het welck oock blijckt om dat hy voor der Spaengiaerden aencomst in dese costelijcke tempel hem opghericht in menschelijcke gedaente den Priesteren antwoort gaf/ ẽ die Priesteren sulcks voort den volcke relateerden.

Opinie van een Diluvie by die Peruanen.

Int ghemeen ghelooven ende vertellen sy oock, datter in oude tijden een groote Diluvie sy gheweest/ waer door alle menschen zyn verdroncken/ uytbesonder weynige/ die haer in holen van hooghe berghen verborghen hadden/ ẽ met provande versorcht/ ende die ingangen verstopt/ alsoo het ghemeene ongheluck ontcomen. Ende als dese menschen nu vermoedende dat die reghenen ende wateren verloopen waren/ hebben sy twee honden uyt gesonden/ de welcke als sy nat weder quamē/ gistē daer uyt/ dat noch die waterē niet verloopē moesten wesen/ ende daeromme noch niet raetsaē uyt te comen. Naderhant wederomme twee honden uytsendende/ ende siende dat die slijckich weder quamen/ gisten die wateren verloopen te wesen/ ende zijn uytghegaen/ hebben ghevonden groote menichte van Slanghen/ die de slijckige aerde voort geteelt hadde/ met welcke sy genoech te doen haddē om die te vernielen.

Ondergäck der Werelt gheloofd van die Peruanen.

Oock so vertellen sy dat die Werelt vergaen sal/ doch niet eer/ ten sy dat eerst een seer groote drooghte/ ende ghelijck een verberninge des luchts come/ daer door die Sonne ende Mane oock wech genomen werden/ waeromme sy ten tyden als daer eenighe Eclipsis ofte verduysterheden zijn/ insonderheyt van die Sonne/ droevighe lieden singen/ ende groot geschrey maken/ meenende dat die Werelt vergae/ ende dat eynde genake; Wat/ zijn dit noch niet voncken vā oprechte Religie? die de Duyvel in soo groote duysterheyt ẽ barbarischeydt niet heeft uyt deser arme Heydenen herten nemen mogen;

Peruanen gheloof van onsterffelijckheyt der Zielen, ẽ verrijssenisse des lichaems.

dat die van Brasilien ghelooven die onsterflijckheyt der Zielen/ is hier voren verhaelt. Dese Peruanen gheloofden niet alleen der sielen onsterflickheyt: maer oock die verrijssenisse der lichamen/ gelijc sulcks blijcht/ niet alleen uyt die maniere vā haer begraeffenissen: maer oock uyt die bede/ daermede sy die Spaengiaerden (haerder voorouderen ende Coningen graven openende/ om die schatten daer uyt te nemen) badē/ dattet haer gelieven wilde/ doch dat ghebeente der verstorvenen niet te verwerpen ofte verstroyen/ daer met haer sulckes niet mochte beletten in die verrijssenisse.

Maniere vande begraeffenisse.

Wat aenlanght die maniere der begraeffenisse/ hare Coninghen ẽ Heeren begraven sy heerlijc ende magnifijck/ die in setels in de graven settende/ bekleedet ende gewonden in de beste kleederen/ begraven met hem een ofte twee van sijn vrouwen/ die alder schoonsten/ ende die hy levende liefst ghehadt heeft/ waerop onder die vrouwen ten tijden groote questie ẽ verschil valt/ (welcke wert by den Coninck/ noch int leven wesende/ gedetermineert ende neder ghelept) begraven insgelijcken met hem drie ofte twee van zijn knechtē/ ende veel ghewrocht Gout ende Silver/ jae het beste service dat sy hadden/ oock fruyten/ broot/ Maiz ende diergelijcke dinghen/ ende dat meer is/ die uytvaerden die de vrienden doen/ zijn dat sy gieten door een riet ofte pype menichmael van haren dranck (welcken sy Cicha noemen) eenighe maten tot des verstorvene mont/ alleen om deser oorsaken willen/ op dat hem niet mochte ghebreken tot zijn aencomste in die ander werelt/ ondertusschen sulcke spysen ghebruyckende/ met zijn vrouwen ende dienaeren;

Cicha der Peruanen dranck.

Ende dese maniere wert vast geheel Peru ende Mexico door/ by allen onderhouden/ alleen dat een yeghelijck min ofte meer doet na zijn qualiteyt/ doch tē meesten in Peru, die vrouwen levendich mede begravende: welck misbruyck/ oorspronc genomen hadde uyt des duyvels verblēdinge/ die tot eenighe tijden sommighe levendighe menschen verschenen was/ in gedaente van verstorvene/ wandelende ende vrouwen by sich hebbende/ dusdanich is die verblintheyt ende macht des duyvels in den kinderen der ongeloovigen.

Waerom die vrouwē levendigh mede begraven worden.

Merckt in oost Indien haddet die Duyvel daer toe ghebracht/ dat die vrouwen haer levendich met die doode mās verbranden/ ende hier/ dat sy haer levende by den dooden begraven. Sy beschreyen hare dooden veel dagen/ ende op die graven stellen sy des verstorvenē figure ende beelt van hout ghemaeckt. Het ghemeene volc ẽ die hantwercks lieden/ stelden ooc yet van hare hanteringhe op die graven/ als oock die Soldaten eenighe wapenen die men inden oorloch gebruyckte/ daer aen men sien mach wie daer begraven lach.

Beschreyinge harer dooden ẽ hoe sy die begraven.

So aenbidden dan ende bekennen die Peruanen voor den hooghsten Godt Sonne ẽ Mane/ ende sweeren daer by als oock by die aerde/ die sy houden voor haer moeder/ ende ofte sy wel eenighe tsamen sprekinghen met den boosen gheesten hielden/ met haer raedtslaechdē/ ende antwoort van haer verwachteden/ so deden sy sulcx meer door vreese om niet beschadicht te wesen/ dan om die te eerē/ dat sy die Sonne voor den voornaemsten ẽ hooghsten Godt hielden/ blijckt ten eersten uyt die veelvoudige seer costelijcke tempelē/ die sy door't gheheele rijck ghebout hadden. Item ooc uyt die antwoorde des Coninckx Atabaliba teghens den Dominicaner Monninck/ Broeder Vincentius de Valle viridi, naderhandt eerste Bisschop van Peru, dien hem verkondichde die scheppinghe van die Werelt door God/ ende die verlossinge door

Sy bekennē ẽ aenbiddē de Sonne ẽ Mane als haren hooghsten Godt.

Christi

Christi doot/ daer op hy antwoorde dat niemandt yet ghemaeckt hadde/ dan zyn Godt die Sonne/ die niet storve als Christus ghedaen heeft/ dat wy ghelooven mochten inden ghecruysten ende gestorvenen Christum/ hy wilde blyven by zyn Godt ende zijn Guacas, die niet en sterven/ 'twelcke sekere steenē waren/ die sy met weenen eerden ende aenbaden.

Guacas goden van Peru nefsens die Sonne.

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen.

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen. Hoogh steenen schavot.

ALso verhaelt is/ hadden die Peruanen seer groote ende costelijcke kercken der Sonnen over al 'tlandt ghebout/ die wanden ende mueren met gouden ende silvere platen bedeckt/ costelijcke stoelen ende setels daer in. Als die Vorsten ofte Heerē des lants ofte die Priesters eenighe weldaet van die Sonne sullen bidden/ soo klimmen sy des morghens vroech in't opryssen der Sonnē op een hooge steenen schavot daer toe gemaect/ alwaer sy met nederghebuyghden hoofden/ ende met ghevouwen ende tsamen gewreven handē die terstont opheffende in die hoochte ende uytspreydende/ niet anders dan ofte sy die Sonne wilden omgrijpen/ ende in haer armen ontfangen/ ende murmelen also eenige gebeden/ waer in sy hare begeerten voortbrengē/ op de selfde maniere als sy die Sonne plachtē te aenbiddē/ dien sy nu die Spaengiaerden gequelt wesende van haer biddende dat sy bermhertichlijcken met haer willen handelen ende haer niet schaden. Op sommighe plaetsen/ insonderheyt onder die Linie eñ daer ontrent/ maectē sy die poorten der tempelen nae't oosten/ behinghen die met sekere Cottoene lijnwaet. In alle hare kerckē stonden twee uytgehouwen afgoden/ ghedaente hebbende van swarte Bocken/ voor welcke altoos vuer brande/ van welrieckende hout/ 'twelck ick achte Cederen te wesen/ om dat die bast afghedaen zynde/ daer uyt vloeyt eenige stercke welrieckende Gomme/ die doode lichamen voor putrefactie ofte vervuyltheyt bewarende/ ende die levende corrumperende. Insghelijcken soo zijn in dese kercken beelden van groote Serpentē die sy aenbidden/ etc. doch dit ontrent die Linea in Peru ofte Cusco, niet daer sy die Guacas, dat zijn steenen hebbē/ waer ontrent niemant comen mach dan alleen die Priesters/ die in witte kleederen ghekleedet gaen/ ende daer nevens comende/ nemen in die handen wit lakē ende vallen neder ter aerden/ spreken met den Afgoden in een vreemde tale/ op dat die ghemeene luyden sulcks niet mochten verstaen/ ende dese Papen ontfanghen alle die offerhanden die den Afgoden gheoffert werden/ ende begraven die ten deele in die kercken/ die reste voor haer behouwende. So is oock te weten dat alle die offerhanden/ die men doen sal/ moeten wesen ghewrocht van Gout ofte silver/ ende van sulcken gedaente/ als het ghenige is datmen van den Guaca biddet/ doen offerhandē van levende menschē ende allerley beestē/ acht nemende op eenige teeckenen aen't herte/ ende aen die lichtige vande menschen ofte die beesten die sy offeren/ ende soo langhe sy dese teeckenen niet en vonden aen die voorgenoemde partyen/ so lange hielden sy aen/ tot dat sy die vonden: want sochten so lange hem sodane teeckenen niet openbaerden/ dat die Afgodē niet sulcken offerhanden niet voldaen waren. Dese Priesters/ als sy offerhandē sullen doen/ so onthouden sy haer van hare vrouwē/ ende laten niet af van roepen den geheelē nacht/ ende den Duyvel aen te bidden int velt loopende/ ende op die plaetsen daer die Guacas staen: want sodanighe aldaer seer vele waren/ also dat voor een yeghelijck huys een stont/ eñ als sy met den Duyvel spreken souden/ soo vasteden sy eerst/ sommighe verbonden hare oogen/ sommighe staken die uyt/ ghelijck men ghesien heeft/ dat eenige van haer uyt devotie gedaen hebben. Die Vorsten ende Heeren beginnen geen saken voor ende aleer sy haer met die Priesteren beraetslacht hebben/ ende die Papen met die Afgoden tot sacrificie nemē sy niet alleen beesten: maer oock menschen ende kinderen/ nochtans het vleysch der menschē niet etende/ als die Cannibalen: want die Spaēgiaerden die tempelē der Sonnē vermelende/ hebben gevonden veel kruyckē met gedrooghde kinderkens die gheoffert waren. Sy offeren oock voghelen ende ander ghedierten/ eñ met het bloet deser offerhanden bestryckē sy die monden haerder Afgoden/ ende die poorten der kercken. Men heeft oock onder het Gout dat by hare Afgoden lach/ ghevonden/ staven ende myters van Bisschoppen/ als onse Bisschoppē in hare pontificael gaende/ draghen/ oft als men een S. Niclaes afschildert. Sodane figueren heeftmen oock onder haer Afgoden ofte Guacas ghevonden/ doch haer vragende wisten niet wat sulcke mochten beduydē/ ofte waer sy van daen quamen. Behalven dese groote tempelen der Sonnen ende der Guacas zijn noch gheheel Peru door veel ander kercken ofte Cloosteren voor jonghe maechden/ waer vā in die sommige 100. in andere 200. ende meer zijn/ alle reynicheyt houdende/ ofte ten minsten belovende/ eñ die Sonne gheheylicht/ ghelijck by die Romeynen die Virgines Vestales, ende nu by ons die Clooster Jofferen ofte Nonnen. Dese noemden sy Mamacomas, moesten haer leven lanck in een Clooster blyven/ ende van daer niet wijcken/ oock gheen ander wercken doen dan spinnen/ weven ende nayen/ seer fijn laecken van Cottoē ende wolle accoutrementen ende verciersels voor hare Afgodē/ ofte als andere seggen/ dat sulcke doecken van haer gemaect zijnde/ daer na verbrant werdē met gebeente van witte schapen/ welcke assche sy als een teeckē van Godlijcke eere ende reverentie tegens die Sonne wierpen ende uytsaydē. Eñ dese dochters wirdē heel scherp bewaert van sekere luyden ende Priesteren daer toe gheordineert/ waer af die sommighe oock ghecastrijrt warē om haer niet te buyten te gaen/ werden anders ghedoodet ofte levendich begraven/ ten ware dat die bevruchtede wilde met eede bevestighen/ sulcks van die Sonne ghedaen te wesen/ so wast t'Kint vry van die doot. Ende alle jaer inden Oost/ als men het Maiz ofte Koorn inghevoert hadden/ hielden die Peruanen van't ghewechte een groote feest. Sy richteden op int midden van hare merckten twee hooghe mast-boomen/ (als wy mey-boomen) ende op den top van dien sekere beelden nae menschen ghemaeckt/ in't middē van eenē rinck vol bloemen/ eñ aldaer hoop wyse/ doch in goede ordre comēde/ slaende haer luyder trommelē/ wierpē eñ schoten ghelijckelijck/ elcke schare met haer roedē eñ schichten

Poortē der Tempelen onder die Linea nae't oosten.
Swarte Bocken afgoden.
Cederen ofte welrieckent hout gebrant voor die afgoden.

Beeldē van groote Serpenten.

Guacas zijn steenen eñ Peruaensche Afgoden.
Kleederen der Priesteren.

Manieren eñ voor... reydinghe om die offerhande te doen.

De Heeren beghinnen niet sonder advijs der Papen. Offeren ... te goden menschen beesten ... ghelen ... strijcken ... monde met dat bloet.

Dese Cloosteren van jonghe maechden daer in die Cloosteren sommighe 100. wel 200. zijn.

Mamacomas zijn Nonnen van Peru weven seer fijn doecken van Cottoene garen.

Dese dochters worden seer nauwe bewaert.

Feest der Loverhutten by den Peruanen ghehouden ... brenght toegaet ... leest hier.

schichten/na die figueren/seer groot mis baer ende ghelupt met roepen makende/ ende alle geschoten ende geworpen hebbende/ brengen die Priesters een ander beelt/ 'twelck benedē aen die mast gheset wert/waer over sy offerhande doē/ ofte van een mensche ofte schaep/ bestrijckende met dat bloet het beelt/ eñ nae dat sy aent herte/ eñ aē die lichtige de teeckenen bemerckē/ verkondichdē sy die dē volcke/ eñ nae dat die teeckenen vervolchden/ werdt het feest oock/ ofte met blyschap ofte met droefheyt voleyndet/ meest drinckende daer toe sy seer genegen zijn/eñ door malcanderen loopende eñ dansen met bylen/strijt-kolven eñ andere wapenen in die handen hebbende/ die meer van haer ceremonien eñ valsche Afgoden diensten begeert te weten/mach daer af lesen die spaensche historie-schryvers.

Ingen Coningen ende regeerders van Peru.

Het landt Peru is eerst gheregiert van Ingis, dat zijn Coningen ofte Oversten/die ghecomē zijn van't groote Lac Titicara, ofte als sommige schryven Titicaca, liggēde in Charcas, groot 80. mylen int ronde/ welck eenen uytloop heeft west aē/door een groote Reviere/ die op sommighe plaetsen een halve myle breet is/ eñ loopt daer na in een ander kleyne Lack 40. mylen daer van ghelegen/ ende het is te verwonderen/hoe dat al dit overvloedige water des grooten Lacks verdwijnt in so kleynen/ datmen niet sieñ mach dat sulckes wasset/ dewijl die spatie kleyn is/ eñ het water seer veel/doch seggen sommige dat in dese kleyne Lack geen gront zy/ eñ dat het water onder die aerde door loopt in een ander Zee ofte Reviere/ghelijck men vertelt van de Reviere Alpheus, die uyt Peloponnces ofte Morca, tot in Sicilien onder die aerde door soude comē/ eñ van dit Lack ofte hier ontrent/seyt men dat die Ingen ofte Coninghen van Peru gesproten zijn. Die afcomste deser Coningen wordt van Iacobo Ferdinando Spaengiaert aldus vertelt.

Lack Titicara ofte Titicaca heeft geen gront/ loopt onder die aerde door.

Vertellinge van de afcomste der Coninghen van Peru.

Mango Capo/eerste Coninc van dese stam.

Mango Capa is die eerste/welcke nae't segghen der Indianen niet ghebozen is van een vrouwe/maer uyt een steen gesproten/welcke noch huyden ten daghe ontrent Cusco van haer gewesen wort. Dese heeft by zijn vrouwe Mamo Guaco, een sone ghehadt/ met namen Sicheroca, die nae hem regierde/ eñ die tweede Inga ofte Coninck is. Hier is te mercken dat die regieringhe blijft by die soons in die rechte Linie/ eñ dat tusschē die inghebooren die kinderen niet en succederen/ dan eerst die broeder die na den aflyvinghe die oudtste is/dien oock stervende/ comt die regieringhe wederom op des oudtsten broeders soon/ eñ na hem op synen Broeder/ eñ daer na weder op des outsten broeders soon/ sonder veranderinghe. Desen Sicheroca was dapperder inden oorloch als zijn vader/heeft vele vā die naestliggende volckeren overwonnen/eñ onder sich gebracht/ ende heeft uyt Mama Cura een erfghenaem verkreghen. Locuco Pangue, die derde Inga ofte Coninc/die meer getrachtet heeft zijn aengeerfde landen te beschermē/ dan andere daer toe te winnen/ heeft in zijn ouderdom een vrouwe genomē/ Mama Anauerque, die hem een Sone ende erve gheteelt heeft Mayta Capa ghenoemt/ die welcke zijn rijck vermeerdert heeft/eñ die Provincie van Cusco ghewonnen/ ende by zijnder vrouwen Mama Yacchi dela, een sone verkreghen/ gheheeten Capa Cyupangu, die oock niet weerdichs ofte memorabels heeft aengericht/dan een sone nae ghelaten by zijn vrouwe Mama Cagna, met namen Inga Ruca, die oock niet besonders in zijn leven heeft bedreven/ alleen dat hy by zijn Vrouwe Mama Micay veel soons gehadt heeft/ onder welcke eene is gheweest/met namen Yaguar Guacinga lupangue, daer af een seer vreemde Historie vertelt wort/dat hy een kint wesende van drie maenden/ ghenomen sy gheweest van eenighe Caciquen, twelck oock Heeren ofte Coninghen zijn/die hem meenden te doodē/eñ onder tusschen dat sy raet hielden ofte sy het kindeken dooden souden ofte niet/ ghebeurde dat het kindekē greyende/bloedige traenkens/droppels wyse van zijn ooghskens liepen/ waer door sy verschrickt zijnde/ende dit voor een wonder beduydende/spaerdent kindeken eñ leydent wech/'twelck naderhant van een ander opghenomen wesende/is weder tot synen vader ghebracht/ende is opgewassen tot een manlick ende dapper krijghsman/ also dat hy veel van die naest omligghende landen heeft overwonnen/ eñ onder zijn regieringe eñ gehoorsaemheyt ghebracht/eñ tot eender vrouwen hebbende Mama Chiquia, is zijn eerste gheboorne sone gheweest Vira Cocham, die hem in regieringe volchde/ende zijn rijck seer verbreydde. Nae desen heeft gheregiert Pachacoti, zijn Sone gheboren van Mama yunto Cayan, eñ dese is cloecker geweest inden oorloch als alle zijn voorvaders/also dat hy veel volckerē overwonnē heeft/ eñ door hem zijn oock die eerste fundamentē van't Casteel Cusco ghelept/eñ stervende voor erfgenaem ende successeur int rijck ghelaten Topa Inga yupangue, een sone hem gheboren uyt Mama Anaberque, die een naevolgher is gheweest zynes vaders/ veel volckeren bekrygende ende overwinnende/ eñ dat Casteel tot Cusco van synen vader begonnen tot volcomenheyt opbouwende/ die landē die hy ingenomen heeft zijn Chile eñ Quito. Eñ dese heeft die Coninclijcke strate/ daer af die gheheele werelt haer verwondert/ van Cusco door die landtschap Charcas tot in Chile eerst doen maken eñ oprichtē/ op die welcke hy gestelt hadde posten die sy Chasquis noemen/ van halve myle tot halve myle/ die de Indianen selver liepē veel snelder dan by ons die post-peerdē/tot groot voordeel eñ contentemēt der reysende luydē: want door dit middel mochten haren wegh corten/eñ in 3. daghen reysen 120. leuken/dat 240. mylē zijn/ eñ dat door het snel voort loopen deser menschen/ die den anderen droegen in poste/ op die Aphricaensche maniere van Congo, als wy daer verhaelt hebben: want voor der Spaengiaerden aencomste waren gantsch geen Peerden/Esels ofte Muylen in dat lant/daer op die menschē ryden ofte over wech comen mochtē. Dese Coninck stervende/heeft nagelaten over die 150. soons/onder welcke eender met namen Guynacapa, diē hy uyt Mama Oclo zijn vrouwe verkregen heeft. In die regieringe succedeerde hy synē vader in manlicheyt/cloeckheyt eñ raet/die in tijt vā vrede als inden oorloch verre te bovē gegaē/ die limiten van zijn land boven allen anderen grootelijcken vermeerderende/goede gerechticheyt ende ordre in alle saken houdende die bedieninghe van't recht/eñ die administratie van landt ende luyden/in betere forme stelde. Veel oude Wetten die onbequaem warē/zijn

Mama Guaco zijn vrouwe.
2. Sicheroca/een dapper krijgsman.
Mama Cura.
3. Locuco Pangue.
Mama Anauerque.
4. Mayta Capa.
Mama Yacchi dela
5. Capa Cyupangu.
Mama Cagna.
6. Inga Ruca.
Mama Micay.
7. Yaguar Guacinga Iupangue.
Caciquen/ zijn Heeren.
Mama Chiquia.
8. Vira Cocham.
9. Pachacoti
Mama Yunto Capan.
10. Topa Inga Yupangue.
Mama Anaberque.
Chile ende Quito.
Coninclijcke strate vā Cusco tot Chile.
Posten van Peru door menschen ghedaen.
Menschen in die plaetse vā Peerdē gebruyckt.
11. Guaynacapa.
Mama Oclo zijn vrouwe.

van hem wech ghenomen/ ende nieuwe betere in die plaetse ghestelt. Hy troude een vrouwe Coyam Pilico Vaco, by die welcke als hy geen kinderẽ creech/ heeft hy vele andere nefsens haer ghenomen/ alsoo dat hier door het getal zijnder kinderẽ groot eñ meerder wert dan synes vaders/ die nochtans 150. soons achter liet. Onder dese kinderẽ was die eerst geborene Guascar Inga, wiens moeder genoẽt was Raua Oclo, ende als verhaelt is/ heeft Guaynacapa zijn landt dapper verbetert/ eñ vele volckeren overwonnen/ eñ sulckẽ goedẽ ordere ende gheregeltheyt daer onder gehoudẽ/ datmen achten soude sulcks onmogelijcken te wesen/ insonderheyt onder sulckẽ groven eñ slechtẽ volc/ die noch lesen noch schryven consten. Een seer merclijck exempel van dese zijn vasallen groote onderdanicheyt eñ liefde tegens hare natuerlijckẽ Heeren/ blijct hier uyt/ dat sy tot synder eeren eñ dienst gemaect hebben die twee heerlijcke eñ costelijcke Coninclijcke straten/ die by alle die werelt voor miraculoos ghehouden werden/ eñ wel getelt mogen wesen onder die 7. wonderhedẽ der werelt: Want doẽ desen Guaynacapa met zijn legher ghetrocken was van Cusco, om den oorloch te voeren teghens 'tlantschap eñ die stadt Quito, by die 500. mylen vanden anderen ghelegen/ moeste hy hooge ghebercchte passeren/ waer in hy met zijn volck groote moyte ende armoedt hadde/ om dat dẽ wech met rauwe eñ scherpe steẽrotse besettet was. Als nu Guaynacapa victorieuselijckẽ vechtẽde die stadt ende lantschap Quito overwan/ hebben zijn ondersaten hem tot een welghevallẽ/ eñ tot eere eñ dienst/ om die swaricheyt eñ moylickheyt die hy gehadt hadde int reysen te verlichten/ die geheele berchwech ghesllechtet/ die hooge steen Clippẽ neder geworpẽ/ eñ al dat oneffen slechtende ende ghelijck makende/ so dat op sommige plaetsen eenige valleyen 15. ende 20. mans lenghten hooch uytgevult waren/ ende dit gheduerende vijf hondert mylẽ/ altoos so slecht ende even/ datter eenen wagen wel op varen mochte/ welcke wech nae der Spaengiaerden aencomste op vele plaetsen is gheruineert/ om haer die passagie te beletten. Ende dese noch niet ghenoech wesende/ als de selfde Guaynacapa noch eens wilde reysen na Quito, zijn aengewonnẽ land te besoecken/ eñ synẽ wech nam over't platte landt/ hebben hem aldaer eenen anderen nieuwen wech gemaect/ waer in sy niet min arbeyts eñ moyten gehadt hebben/ als in d'ander over tghebercchte/ om alle valleyen eñ morassen die hier waren te slechten ende uyt te vullen/ ende desen wech was ontrent 40. voeten breedt/ op beyde zyden met hooghe wandẽ/ ende in die sandt veldẽ groote baken met coorden daer aen/ om den wech niet te verliesen noch te dwalen/ die oock 500. mylen streete/ die wandẽ staen noch op sommige plaetsen int geheel: maer die baken zyn door den oorloch meest uytgetrocken eñ verbrant. Ende dit noch niet genoech wesende/ heeft selfs veel costelijcke tempelen der Sonnen ende den Afgoden/ ende ontallijcke vele Tambos, dat zyn ammonitie ende rusthuysẽ (tot behoef synder nacomelingẽ in de tijt des oorlochs) opgericht/ so wel op die ghebercchten als int platte land aen die oeverẽ van die Revieren op alle weghen eñ straten/ ghelijck mẽ hier af noch vele ruynẽ huydiges daechs het gheheele landt door sien mach/ daer uyt men lichtelijckẽ afmetẽ mach die grootheyt ende rijckdom deser Coningen/ ende die goede versorghe die sy deden tot bescherminghe haerder landen: want bovẽ dien dat sy door lant reysende/ met al haer volck in dese huysen mochtẽ logierẽ/ so warẽ die selvige noch also versiẽ (van die rontsom woonende volckeren) niet alleẽ met provande/ als voor een geheel leger van noode: maer oock met kleederen ende allerley wapenen dienen inden oorloch ghebruyckte/ om het volck stracx te kleeden eñ weerafticht te maken/ als Bogen/ Pylen/ Pyppen/ Hellebaerdẽ/ Strijdt-colvẽ/ Vylen/ etc. om 20000. ofte 30000. menschen inder yl daer mede te wapenen/ alsoo datter niet aen en gebrack/ ende dus danige huysen stonden op 8. ofte 10. ofte ten hoochste 20. mylen van een/ doch ten meestẽ op een dachreysens.

Coyam Pilico Vaco.

Guascar Inga.
Raua Oclo.

Twee Coninckljcke straten door Peru 500. mylen lanc/ mach wel voor een wonder der werelt gerekent wordẽ.

Quito een Lantschap ende stadt.

Een ander wech over tplatte lant van 40. voetẽ breet/ ende 500. mylen lanc.

Bakens op den wech ghestelt om niet te dwalen.

Tambos zyn ammonitie huysen dienẽde om legers te logerẽ/ als ooc wapenen/ cleederen/ victualie daer in bewaert wordẽ.

Ende aenlanghende het ciraet der Coninghen van Peru, 'twelck zy in die plaetse der Croonen ende des Coninckljckẽ Scheptérs gebruyckten hare macht eñ Majesteyt daer mede te bewysen/ warẽ Quispels van roode wolle die om't hooft gewonden waren/ van die een slaep tot die ander afhanghende/ ende by nae haer die oogen bedeckende/ waer aen noch eenen anderen draet af hinck dien sy gebruyckten als sy yet wilde gebieden ofte gedaen hebben/ den self den draet ghevende aen eene van die Heeren die haer dienden/ eñ uyt haer bevel die landen regierden/ geboden by dit teecken al wat haer geliefde/ 'twelck met sulcken gehoorsaemheyt vanden onderdanen volbracht wert/ datmen in geen deel van die gheheele werelt diergheljcke vant/ jae al ghebuerdet dat hy geboot een gheheel lantschap te bederven ende uyt te roedẽ van menschen eñ creatueren/ wie die mochten wesen/ jonck ende out/ schickende eenẽ alleen van dese zijn dienaers/ al haddẽ die geen ander macht van volc/ ofte ander commissie by hem/ dã alleẽlic dus danigẽ draet van desen Quispel was genoech/ eñ gaven haer gewillichljcken den selven siende/ in alle pericuIen eñ tot de doot. Dese Coningen wordẽ gedragen in Kos baren van gouden platen ghemaeckt/ daer toe dan meer dan 1000. Heeren ende Conseliers waren/ die hem op hare schouderen droegen/ waer af so yemandt onversiens struyckelde/ gedoodet wert/ ende niemant quam den Coninck spreken tot eeniger tijdt sonder presenten ofte schenckagien te brengen/ ende al ghebuerdet dat hy tien mael op eenẽ dach quam bracht altoos verscheyden gavẽ/ ooc wordet voor een groote onbeleefdheyt gehouden den Coninck int aenghesicht te sien. Inden oorloch wesende/ ende eenighe landen overwinnende/ onderhielden die oude Roomsche maniere/ om die volckerẽ te veroverẽ/ daer met sy niet weder tegens haer mochtẽ rebelleren eñ opstaẽ/ doch met meerder bescheydenheyt als die Romeynen: want een lant in nemẽde/ na dat het volckrijck was/ namen daer weynich ofte veel uyt/ eñ inghevalle dat die overwonnen volckeren een warm lant bewoont hadden/ wordẽ sy weder in een ander warm lant vervoert/ als oock so haer lant kout is/ in een kout/ al waer haer landen uytghedeelt worden/ daer sy haer mochten op erneren/ eñ so verre dat ingeboren volck tegens den Coninck wilden opstaen/ ghebruyckten die Capiteynen

Ciraet der Coninghen van Peru. Een quispel in plaetse de Croone op zijn hooft.

Vertelt vande wonderlicke groote gehoorsaemheyt der onderdanẽ tegen dẽ Coninck.

Manier hoemen die Coninghen droech/ ... voor in ... Kosbare ... gout gemaect ... gen van ... Heeren ende ... eenẽ struyckelde/ ... sterve/ ... een groote onbeleefdheyt dẽ Coninck int aensicht te sien ... niemant ... hem/ dan altoos met geschencken.

Mitimaes zijn vervoerde volckeren/ op dese maniere te leven sy ghewent.

piteynen en Stadt-houders des Coninex; die Mitimaes, dat zijn die vervoerde volckerē daer toe om die anderen te bedwingen/ wilden die Mitimaes niet wel/ hielden sy die door die inwoonders in ghehoorsaemheyt/ en met dus danige kloeckheyt hielden sy hare lāden in groote gerustheyt. Benevens dit gebruyckten een ander list om niet gehatet te worden van haer onderdanen: want sy namen nimmermeer het gebiet van die overwōnen Caciquen ofte Heeren dat geboren Heeren waren/ ende ofte al yemant van desen hem vergreep/ soo straften sy den selvigen/ doch ghevende zijn officie/ ofte aen zijn kinderen ofte aen zijn broeders/ ende geboden haer onderdanich te wesen. Een jacht uyt lust aenstellēde/ welc sy Chico noemen/ beriepen seer veel te samen/ nae die gelegentheyt des lants/ ten tyden tot 4. oft 5. duysent toe/ min ofte meer/ deden die alle in eenen rinc stellen / beslaende een myle 2. ofte 3. ende daer na op sekere gesanck te samen treckende voet voor voet/ tot dat sy soo na aen een comen/ dat sy den anderen die handen mogen reycken/ en noch dichter/ dat sy die armen over malcanderen slaē/ hoe naerder den anderen comende/ hoe dichter ende vaster die rinck sluytende/ alsoo alle het ghedierte inden rinck besettende/ daer zy van vangen ende dooden wat haer ghelieft/ met sulcken geroep en misbaer/ dat het vreeselijc is om aen te hooren/ niet seer verscheyden is der duytschē Vorstē maniere int grof Wilt/ ende sonderlinge op die Wolven jacht/ uytbesondert dat sy soo vele volcks niet en hebben noch niet singhen: maer wel vele rumoers maken. Die gedierten die sy vangen/ zijn wilde Schapen/ Rheen/ Vossen/ Leeuwen/ swarte Beeren/ Catten/ veelderley Simmen/ ende ander beesten. Van vogelen/ Turtelduyven/ Quackelen/ Spechten/ Papegayen/ Nachtuylen/ etc.

Chico een lust jacht/ om wilt te jaghen/ op dese maniere van jagē van haer wert omgae.

Die Tributen ende schattinghen die de Coningen van hare onderdanen ontfanghen waren van haer eyghen ghewassen; uyt onvruchtbare Landen brachten sy hem hoopwerck van Crocodillen/ die sy Caymans noemen/ ende veelerley ander ghewormten.

Tributen en schattinghen Crocodillen en ander ghewormten. Caymans Crocodilē.

Guayna capa heeft oock den tempel der Sōnen binnen Cusco vernieut / die mueren ende daken bedeckende met gouden ende silvere platē/ en als voren verhaelt/ is door hem die landtschap ende die stadt Quito ghewonnen/ welcke lantschappen hem so wel behaechdē/ dat hy daer een tyt lanck gebleven is/ onder tusschen zijn oudt sone Guascar, Inga Mango ende andere kinderen tot Cusco, in die regieringe latende/ ende troude tot Quito een andere vrouwe / een dochter van die Heere der self den provincien / ende by dese ghewan hy Atabalipam; een sone dien hy seer beminde/ hem latēde onder mombers tot Quito, doen hy wederom nae Cusco verreysde / doch is noch eens voor zijn doot nae Quito ghetrocken/ eens deels om dat hem die provincie wel aenstont/ ende voort oock om sijnen soon Atabalipam te besoecken/ heeft aldaer voor zijn doot geordineert/ dat die landtschap ende die stadt Quito succederen ende erven soude op desen Atabalipam, als wesende sijne voorouderen afghenomen/ 'twelck Guascar nae het overleden zynes vaders niet wilde toestaen/ en daeromme een wreede oorloch tegens synen broeder aenghenomen / oorsake wesende van die ondergancke en destructie van Peru, van hier af int leven van Guascar, die na zijn vader volchde in regieringe aller landen tot Quito toe. Guascar is te segghen Coorde ofte Cabel: want ten tyden dat dese soon geboren is/ dede die Coninc een Cabel van Gout maken/ so groot dat die niet wel 200. Indianen draghen mochten/ gebruyckte oock een gouden plate daer hy op sat/ wel 25000. ducaten weerdich/ die naederhant Don Francisco Pizarro, eerste Gouverneur van Peru, tot deele gevallen is. Zijn geheele service was oock vā Gout/ daer uyt men bekennen mach dat het Gout oock by haer in weerden was. Die Coningen hadden tot Cusco veel Goudt-smedē winckels/ om allerley gouden vaten/ juweelen/ figueren van menschen/ beesten/ vogelen ende kruydē/ van Gout nae't leven te arbeyden. Ende oft dese Gout-smeden gants geen yserε instrumenten ghebruyckten/ maeckten nochtans wonderlijcke en constige wercken/ hoe wel die een weynich grover en ploimper waren dan die onsere. Die maniere die sy gebruyckten in haer werckē/ was dese: Tē eersten deden sy het silver oft Gout dat sy smelten wilden in een ronde ofte lange smeltdeegel/ welcke sy maeckten uyt doec / met aerde betrocken ende ghestoote kolen. Dese ghedroocht wesende / stelden die in vier met soo veel Gouts ende Silvers als sy wilden smelten/ ofte als daer in mochte terstont met 5. oft 6. rieckens daerom so lange blasende/ tot dat het metal gesmolten en glinserent wert/ ende alle het schuym daer af/ daer na uyt die deegelen gedaen/ wert een yegelijck zijn deel daer van gegeven/ 'twelck zy op der aerden sittende met swerte keselinck steenen (die daer toe aerdich gemaeckt waren ghelijck hameren) wisten te kloppen ende daer uyt te makē statuen ofte beelden van hare Afgodē/ Gouden vaten en juweelen/ hals banden/ gelijckenissen van allerley gedierten van voghelen ende van kruyden/ ende wat haer gheliefde.

Den Coninck doet een Cabel van Gout maken/ dat 200. Indianen daer genoech aen te draghen hadden. Een plate van Gout was zijn stoel weert 25000. ducaten.

Maniere van gout te werken in Peru.

Conden allerley beelden van gout makē.

Om weder te comē tot onsen propooste/ so zijn die kinderen van Guayna capa, namentlijcken Guascar, en Atabalipa oorsakē geweest van die desolaetheyt / ruine ende vernielinge van Peru, om den oorlogh die sy van weghen die regieringe tegens malcanderen voerden/ welcke so heet en bitter was/ dat sy eens drie daghen aen een sonder ophouden gevochten hebben/ aldaer veel volcks gebleven/ en Atabalipa inden slach ghevanghen in die landtschap Tomebamba, en op een Casteel des Conincks wel scherpelijcken bewaert/ doch met list een vrouwe beyraetende/ die hē een Coperen hantboom gelanght heeft/ daer mede hy die muerē van't palleys Tomebamba brack/ uytghecomen/ op die tijdt als zijns broeders Guascar, Capiteynen en Soldaten haer victorie feesten (met droncken drincken in haer Cicha, daer sy seer toe genegen zijn/ ende dansen) hielden. Los en vry wesende/ is gevluchtet na Quito, zijn volc wijs makende/ dat hy van sijnen vader verkeert was in een slange/ en alsoo door een cleyn gat was uytgheraeckt/ die vader hem toesegghende victorie / soo sy wederomme met hem wilden optrecken ten oorloch/ door welcke reden zijn volck sulcken corragie genomē heeft/ dat sy met hē te velde ghecomen zijn/ ende het geluck hem dienende ende victorie bevechtende/ heeft sijnē broeder Guascar, (dieus ghevanghen hy cortelijck

Guascar de 12. Coninck ofte Inga van Peru/ krijcht een sone alhier gheheeten Atabalipā/ die hy hier Heere maecte in Quito.

In eenen slach die drie dagen ghedurende/ worde Atabalipa ghevanghen/ gheraeckt los/ comt wederom te velde.

Guascar ghevangen. 13. Atabalipa Coninck van Peru. Die Spaengiaerden comen in Peru/onder het beleyt van Francisco Pizarro.

gheweest was)genomen/ ende met hem overwonnen het gheheele landt/ hem meester daer af makende/ zijnen broeder in Cusco gevanghen houdende. Ontrent dese tyt arriveerde in Peru Franciscus Pizarrus, die Opvaer gheweest is deser twee machtighe Coningen/ eñ die door haer oneenichheyt hem meester ghemaeckt heeft van soo grooten eñ goutrycke lant/ die breeder aenwysinge hier af begeeré/ mogen lesen die spaensche autheuren/ die de nieuwe werelt beschreve hebbe. Pizarrus int landt ghecomen wesende/ heeft den oorloch teghens Atabalipam aengevéert/ hem overwinnende eñ gevanckelyck een tyt lanc houdende/ ondertusschen is Atabalipa over een ghecomen van zijn rantzoen met Pizarro, eñ

Atabalipa van den Spaengiaerden ghevangen. Atabalipa gherantsoent. Guascar ghedoodet.

in die tijt dat sulcks by een gebracht worde/ heeft synen ghevanghenen broeder Guascar uyt Cusco doen halen/ ende met list eer hy by hem quam/ op den wech doen omme brengé/ om vreese die niet sonder oorsaké was/ dat so Guascar by den Spaengiaerden mochte comen ende ghehoort werden/ dat hy meerder rantsoen soude beloven (als hy oock ghedaen hadde/) ende dat hy daer door mochte blijven in ghevanckenisse/ als hebbende alle zijns vooroudere ende vaders thresoor eñ schatté.

Atabalipa brenght tot zijn rantsoen/ op 88. maeł duysent/ duysent 2. hondert duysent 35. gul. Verschijnt door Atabalipa doot een Comeet.

Atabalipa zijn beloof de rantsoen opgebracht hebbende beloopéde 3. millioené/ 88. duysent twee hondert eñ 35. Carolus guldés/ is daer na door wreedtheyt der Spaengiaerden sonder redé/ bové beloofte eñ eedt schandelijcké van sekere Swarten op de merct/ door't bevel Pizarri verworght/ eñ als sommige schrijven/ naderhant verbrant. Aldus danigen miserabelen eynde heeft ghehadt die machtige Coninck Atabalipa, een man van middelbare statuere/ wijs/ kloeck ende onvertsaecht van ghemoet/ ende gheneecht tot regieren/ voor wiens doot 20. dagen te voren een Comeet verschenen is/ welcke als zy selve gesien hadde/ daer af propheteerde/ datter op een corté tydt/ een groot meester in dat landt sterven soude/ niet gedenckende dat hyselve die was.

14. Mango 15. Xaires Topa Inga. Copa dochter. Cuxi Varcap Guascaris. Mango. Capa. Pachuti. Yupan.

Guascar ende Atabalipa beyde doot zijnde/ is naederhant die regieringe gecomen op Mango Inga, die derde broeder/ eñ dese overlydende/ heeft die regieringe gelaté synen zoon Xaires Topa Inga, die ghetrout heeft tot een vrouwe Coya, die dochter Cuxi Varcay Guascaris. Dese al eer hy de Croone bequam/ heeft synen name verandert/ hem noemende Mango Capa Pachuti Yupan, daer toe hem den Coninck van Hispanié Philippo, als Vasal onderwerpende/ 'twelck geschiet is anno 1557. den 6. Januarij/ op drie Coninghen dach/ eñ dus vele van die Coninghen van Peru.

Relaes van die plaetsen die in't gheberchte ligghen.

Valley Incay.

Drie mylen vã Cusco is die valleye Incay, seer schoon tusschen hooge bergé/ ghesont van locht ende fris: want het daer noch te heet/ noch te cout is/ ende

Tambo.

2. mylen hier af leydt Tambo, een ander in welcke beyde groote ruynen gesien werden/ van ammonitie huysen der Coninghen/ ende

Condesuyo een provincie.

verder reysende/ comt men in Condesuyo, een provincie waer in sommighe strijtbare mannen geweest zijn/ hare steden hebbéde tusseché hooge bergé/ daer veel wilde eñ tamme beesté/ hare huysinge zijn van steen/ eñ die dacké van stroo. Oock waré alhier veel Heeré woningen eñ logementen/ hebben eenderley maniere gelijc die anderen/ eñ offeren lammeren eñ ander dieré in hare kercké/ in welcke hem die Satan ten tydé laet sien. Die reviere zijn houtrijck/ eñ mé maect aldaer fyne Tapeté vã schoone wolle gewrocht/ eñ wel met coleuré onderschepdé. Dese streckinge der hooge bergé/ so wy Andes hier voré genoemt hebben/ gaet seer verre: wãt loopt geheel Peru door/ tot die Strate van Magaghanes toe: waer in vele provincien eñ steden liggé/ eñ vele hooge bergen/ sommige met snee bedect/ andere met Swevel vlãmen/ dat het qualijc daer over te reysé is. insonderheyt die wijl het die meeste tijt oock aldaer regent. Noch veel mylen verder ghetrocken zijnde/ comt men aen't landt

Collao.

Collao, in't welc is die Lac Titicaca, waer in een Eylandt/ daer op oock een tempel der Sonnen/ eñ alhier sayden zy haer Maiz, ende bewaerden haer schatten/ rondtsomme dese Lack zijn veel plecké/ eñ hier in werdé goede smakelijcke visschen gevangé. Noch voorder comt mé aen die stadt Plata, welc light 150. mylen van Cusco, in die landtschap Charcas, aen eé koude plaetse/ meer dan eenige andere steden van't gheberchte/ daer zijn weynich inwoonders: maer seer rijc/ eñ dese zijn het meeste deel van die tijt by die Mynen van Porco eñ Potosi, wãt Potosi met meer dan 18. mylé van die stadt Plata ghelegen is/ ontdeckt onder 'tbeleyt van Capiteyn Carvaial, als sommige Indianen met eenen Ian de Villa Roel, borger vã Plata gingen langs 'tlandt/ hebbé ghevonden een hooge berch/ liggende in een vlacke eñ effene landouwe/ aé die welcke als zy merckté eenige teeckené van Silver/ hebben een weynich van die Myne gesmolté/ eñ bevonden die so rijck/ dat een quintal tot 80. merck Silvers quam/ desgelijcké men noyt gesié oft gehoort heeft. Dese tydinge brengende in Plata, is terstont die overheyt daer heen getrocké/ die welcke uytgedeelt eñ afgemeté hebben/ een jegelijc so veel als sy bear beyden consié/ waer door sulcken toeloop alhier gecomé is/ dat in corte tijt dese plaetse vã meer dan 7000. mensché is bewoont worden. Die Indiané wercktéde/ eñ met der Spaẽgiaerdé hare meesters uytcoopmakéde/ wat sy ter weken op brengé moesten. Dese Myne was van wonderbaerlijcke aert: want wildé niet geen blaesbalcké ghesmolten wesen/ noch in forneysé als andere Myné/ dan alleé in sommige kleyne forneyskés/ die sy Guairas noémdé/ welcke zy op't hooghste der bergé maecten/ met dé mont zuydwaerts/ van waer die wint altijt wayt/ eñ doéde hier in die Myne met colen eñ Schapen mist/ so wert door die wint het vier so glopende/ dat door geé blaesbalcké oft ander instrumenten sulcks bequamer eñ beter geschiedé mochte. Die Peruané aldus werckéde/ trocké door dit slechte middel met vele kleynder moyté so grooten ghewin/ dat sy bové haer ordinaris pacht/ die sy haer heeré ter weken op brachten/ sommighe over die 4000. Pezos rijc warć: maer om die groote toeloop die daerquam/ wert daer ooc groote dierte: want andere Myné vã silver/ als Porco, eñ die reviere Carabaya, daermen Gout vant/ door dese verlaté werde/ om dat zy hier meer profijts vonden. In dese bergé het geheele land door/ zijn ooc vele Aderé/ van allerley coleuré/ daermé schoone verwé af maké mach. Het Silver die in dese Myné ghevon-

gehevonden/ eñ den Coninc krijcht voor zijn deel/ wert over landt nae Arequipa gevoert/ ende van daer nae Lima, Panama, Nombre de Dios ende Spaengien.

Comen weder tot het vervolch der Zeecusten van Arequipa langs Chile, tot die Strate van Magliana.

Chulli. R. Tambopalla.

CHulli een Haven van Arequipa, light op $17\frac{1}{2}$. gra. ende van hier af is $1\frac{1}{2}$. mylen/ die groote revierе Tambopalla, eñ noch $7\frac{1}{2}$. myle voorder streckt in die Zee een punt ofte hoec/ schaers een myle voor alle het ander landt/ ende het zijn op desen hoeck drie Clippen. Ontrent dese hoec schaers een myle daer boven/ is een sekere haven/ ghenaemt Yllo, in onse Caerte R. de Vilo ghestelt/ ende alhier loopt een Reviere in die Zee die goet water heeft/ wort oock ghenoemt Yllo, met die selfde name die de haven heeft/ ligghende op $18\frac{1}{2}$. gr. Van hier streckt die Custe 3. o. ende 3. o. ten o. Ende $5\frac{1}{2}$. mylẽ voorder/ is een hooft/ twelck die Zee-luyden noemen Morro del diauolo, dat is een ronde heuvel vã die Duyvelen. Dese gheheele Custe/ als wy geseyt hebbẽ/ is woest/ ende van groote Balzen, schaers 4. mylen voorder van dit hooft / is een ander Reviere/ niet seer groot: maer van goet water; ende van dese Revierе 3. o. ende 3. o. ten oosten varende 7. mylẽ ende een halve. streckt een ander ronde huevel uyt / seer hooch/ ende maeckt sekere duynen: Boven dit hooft is een Eyland / ende daer ontrent is die Haven Arica, die welcke light op $19\frac{1}{2}$. gr. Van dese Haven di Arica, die Custe 3. w. aen/ schaers 7. mylen / loopt in die Zee een Reviere Pizagua ghenoemt/ ende op de selvighe maniere den cours int seylen langhs die Custe houdende/ tot die haven Tarapaca zijn 19. mylẽ een quart. Dichte by Tarpaca licht een Eyland/ heeft int rõde een weynich meer dan een myle / ende is van't vaste landt ontrent $1\frac{1}{2}$. myle/ ende maeckt aldaer een strant ofte sandt-baye by die haven op 21. gr. Van Tarapaca vervolcht men die Custe noch al 3. ten w. ontrent 4. mylen schaers/ alsdan comt men tot den hoeck ofte hooft Decacanna Gepasseert zijnde 12. mylen van desen hoec/ so comt men tot die Haven Moxilloni, welcke light op $22\frac{1}{2}$. graden.

Yllo ofte R. de Vilo.

Morro del diabolo.

Arica.

P. Pizagua

P. Tarapaca.

Decacanna.

P. Moxilloni.

Van dese Haven noch opwaert varende zuyt zuyt west/ tot ontrent $67\frac{1}{2}$. mylen/ streckt die Custe op eenderley maniere heel gerecht/ eñ het comen aen die Custe eenighe hoecken eñ inwijcken/ oock santbayen / ende ten eynde van dese is een groote inwijc / alwaer een goede haven is ghenoemt Copayapo, welck leyt op 27. graden. Boven desen Inwijc ligt een kleyn Eylandeken/ een halve myle van't vaste landt/ eñ van hier af begint tlantschap Chile, met volc bewoont te werden. Ghepasseert zijnde dese havẽ van Copayapo, so streckt een weynich vã daer een hooft ofte punt uyt/ eñ maect eenen anderen Inwijc/ by welcke staen twee cleyne Clippen/ eñ ten eynde van desẽ is eẽ Riviere die goet water heeft/ wiẽs name is El Glasco, eñ dien hoec light op 28. gr. een quart. Wyder noch die Custe vervolgende/ zuyd west op/ ontrent $8\frac{1}{2}$. mylen/ streckt een ander hoec hier voren/ makende een goede havẽ voor die schepẽ/ doch heeft noch water noch hout. Dichte by desen hoeck is die Haven Coqninbo, eñ tusschen desen ende den hoeck passerende 7. Eylandekens/ is een Havẽ op $29\frac{1}{2}$. gr. Noch $7\frac{1}{2}$. myle voorder/ de selfde cours achtervolghende/ streckt noch hier voren een ander hoeck/ ontrent welcke is een groote Inwyck ofte Bay / ghenoemt Antogayo, eñ in die Caerte B. de Tage. Vier mylen schaers voorder light die Reviere Limara, in die Caerte Lemare gestelt. Van dese Reviere hout men die selfde cours/ tot een ander Inwijck ofte Baye/ die 7. mylẽ schaers daer vã daen is/ die welcke een Clippe heeft eñ gheen water/ ende light op 31. graden/ is gheheeten Choapa, in onse Caerte Cupa. Noch verder op die selfde streckinghe ende cours ontrent 15. mylen/ is een seer goede haven/ gheheeten De Quintero, in onse Caerte Curero al Quintero, light op 32. graden/ ende noch $7\frac{1}{2}$. mylen voorder/ is die Haven Val Paraize, ende van die stadt S. Iacomo, welcke die is die wy Chile heeten/ name hebbende van't landt. Ende aenlanghende dese landtschap Chile, is soo groot langhs die zuydt Zee / streckende boven Charcas ende Peru, een koude provincie/ doch nae gheleghentheyt des landts: want light by den Polo Antarctico, waeromme dit lant ooc Chile, dat is/ het koude lant gheheeten is/ eensdeels om die groote koude/ die mẽ passeert int optrecken over die Andes, na dese landtschap toe/ ende oock om die coude die int lant is / hoe wel het vele Spaengien vergheliјcken/ soo veel die ghetempertheyt des lochts aengaet.

El Glasco.

P. Copayapo.

Chile.

P. Coquinbo.

B. Antogayo.

R. Limara.

Choapa.

De Quintero leyt op 32. gr. by zuyden.

Val Paraize. S. Iacomo/ oock Cile gheheeten nae't landt is geseyt koudt lande.

Dit landtschap is eerst ontdeckt van Petro di Valdivia, in't jaer 1539. ende is vast over al bewoont aẽ sommige plaetsen berchachtich/ aen andere even velt / hoeckachtich ende seer crom loopende / door die inflectien ofte buyghinghen van die Zee. Aenlanghende andere gheleghentheyt/ ghelück verhaelt is / wel ghetempert hebbende Winter ende Somer/ ghelijck in Spaengien/ doch op contrarie tyden: want haren Somer is der Spaengiaerden Winter / ende der Spaengiaerden Winter haren Somer. Die zuydsterre die met onse Noordt sterre over een comen moet / can men daer te lande niet sien/ dan alleen by een cleyn wit wolcxken/ maeckende tusschẽ dach ende nacht een cleyne omloopende draeyinghe ontrent sekere plaetsen des Poli Antractici. Insghelijcken sietmen aldaer vier Sterren/ nae die figuere van een cruyce/ met drie andere Sterren daer aen volghende/ die welcke een seven Sterren maken/ ghelijck die onse / sonder eenich onderschept/ dat men merckẽ mach/ dan alleen dat die viere die op het Zuyden een cruyce maken/ dichter aen malcanderen staen / dan die van onsen Polo Arctico. Wat aengaet die daghen ende nachten/ die zijn in Chile nae gheleghentheyt der tijdt cort ende lanck / gelijck by ons/ hoe wel contrarie/ te weten / dat die cortste daghen by ons aldaer die langhste zijn/ etc.

Dit lant is eerst ontdect anno 1539. van Petro de Valdivia/ is ghetempert als in Spaengien.

Onse cortste daghen zijn in Cili de lanchste.

Hare kleedinghe ende spijsen zijn eenderley met die van Peru, zijn van goede seden ende manieren/ beyde mans ende vrouwen. Op die Custen van dit Landt zijn diversche Revieren/ die des daechs loopen / daer des nachts gheen water en is/ om oorsaecke dat die snee des daechs van die hitte der Sonnen smeltet/ ende van het gheberchte loopt/ die des nachts door die coude weder verstijft ende niet en loopt.

Revieren die des daechs loopen/ ende des nachts drooch zijn/ vertelt hier de oorsake.

Verbolch der Custen van Chile tot Magaglian.

Schapen in Cili die een mensche 5. mylen op een dach connen draghen. Dese schapen connen met weynich spyse onderhouden wordē.

In Chile eñ Charcas hebben sy vele Schapen/ die van gedaende zijn gelijck Camelen/ alleen dat sy geen bulten hebben als die Camelen. Die Spaengiaerden gebruycken dese om daer op te rijdē: want mogē een mensche 4. ofte 5. mylen op een dach drāgē/ eñ moede beginnende te werden/ gaen tegens die aerde liggen/ willen ooc niet opstaen watmen daer toe doet/ al sloechmense noch so veel. Iemant daer op rijdēde/ ende dat beest moede wesende/ nochtans daerenboven ghepoirret zijnde verder te gaen/ salt zijn hooft opwaert keerē nae den genen die daer op sit/ ende hem eenen vuylen stanck toe blasen/ om also verlaten te worden. Dese beesten zijn seer nutlijck ende profijtelijc/ niet minder als in Egypten ende Aphrica die Camelen: want mogen ooc met weynich Maiz ende spijse onderhoudē werden/ insonderheyt die men ghebruyckten om te arbeyden/ te rijden ende te dragen: Connen ghelijck Camelen 4. ofte 5. dagen gaen sonder drincken/ met sober eeten.

Dese Schapen connen 4. ost 5. dagen sonder drincken gaen gelijck die Camelē.

Sommighe van dese die sy Pachos noemen/ hebben seer fyne wolle/ ende langhe vlocken/ seer goet ghesont ende smakelijc vleesch/ niet slimmer als ons Hamelen. Die haven Chile ofte van S. Iacomo light op 32. graden ende twee tertien.

P. Calma.

Verbolghende noch wyder die Custe op de selfde maniere/ arriveert men aen die haven Calma, ghelegen van die voorghenoemde 18. mylen. So is hier oock te mercken/ dat dese gheheele Custe van Tumbez af tot hier toe/ seer goet varen is/ ende een stille Zee/ sonder eenige tempeesten ofte onweder/ dat die schepen aen een ancker moghen blyven ligghen waer dat sy willen.

R. Ma[...] ofte Ma[...]

R. Ytata.

Van Calma 9. mylen/ sietmen den hoeck van die Reviere/ geheeten Manque ofte Maule, in onse Caerte R. de Maole. Noch 10½. mylen voorder is een ander Reviere/ ghenaemt Ytata, in onse Caerte R. Tatuta, ende verbolghende zuyen ende zuyen ten westen 18. mylen/ is noch een ander/ geheeten Biobio, op die hoochte van 38. graden schaers/ op die selfde streckinge ende coers.

R. Biobio.

Die Custe langs houdende/ elf mylen ruym/ is een groot Eylant/ 'twelck men seyt dat bewoont is/ light van't vaste landt schaers 4. mylen/ is gheheeten I. Luchengo.

I. Luchengo.

Noch wat voorder van dit Eylandt is een inwijck die groot ende breet is/ geheeten Valdivia, in onse Caerte La Baldibia, alwaer een groote Reviere in loopt/ ghenoemt Aynilendo, in onse Caerte R. Ainilendos, ende dese Baeye ofte Inwijck light op die hoochte van 39. graden ende twee tertie.

Valdivia.

R. Aynilendo.

Noch die Custe ende streckinghe van hier af hooger vervolgende nae't zuyd zuydwesten/ comt men aen die C. di S. Maria, welck light op 42. graden ende een tertie nae't zuyē/ ende van hier nae het seggen der stuerluydē/ strect die Custe zuydt oost tot die Strate van Magaglianes, ende tusschen beyden ligghen vele havēs ende plaetsen/ hier onnoodich te verhalē/ de wijl die in die Caerte wel aengeteeckent staen.

C. di S. Maria.

In't landschap der Patagonen woonen grooter volcken als Reusen.

t'Lantwaert in vintmen het landschap der Patagonen, alwaer Giganten zijn van 9. ende 10. voeten lanck/ die haer aengesichten schilderen met veelerley verwen van kruyden/ het sop uytpersende/ ende hier mede endigende/ aenwyse den Leser tot die Caerte.

FINIS.

INHOVT DES BOECKS.

Register ofte Tafel vande Itinerario.

Capittel I.

50.Van

Register vande Figueren ende Caerten.

Volcht die Register vande Figueren ende Caerten die in de Itinerario behooren, ende waer datse
ghestelt moeten werden, tot een memorie vande Boeck-binders, als oock om te weten hoe dat
de Caerte van Guynea, Congo, ende Angola, met die vande Antillas, Brasilien, ende de beschry-
vinge vande selfde contreyen (waer van de folien niet ghenumereert en zijn) ghebonden moe-
ten werden, om in goeder ordre en vervolch te comen.

Caerten inde selfde Itinerario.

Eynde der Register vant eerste Boeck d'Itinerario.

Register ofte Tafel vant Reijsgeschrift ofte de Navigatie der Portugaloysers ende Spaengiaerden/ van die tot huydens daeghs bekent ende ontdeckt zijn.

Cappittel I.

ende

De Caerten ende afbeeldinghe van alle de voorsz. Navigatien/ machmen sien inde Itinerario/ ter plaetsen daer de beschryvinghe vande self de landen ghedaen wort/ als int Register des self den aenghewesen is.

Register van't Extract vande Renten ende Incomsten des Conincx van Spaengien, mette genealogye ofte afcomste der Coninghen van Portugael, &c.

FINIS.

cx

35.
ken
ven/
aer
35.
be.
36.
an't
42.
42.
43.
44.
lus
44.